

YTHS - EDELLÄKÄVIJÄ

Muuttakaa säilyttääksenne!

Edmund Burke (1729–1797)

Tapani Kunttu & Kristina Kunttu

YTHS - EDELLÄKÄVIJÄ

90 vuotta opiskelijan terveyden ja opiskelukyvyn hyväksi

Teksti ja kuvatoimitus: ©Tapani Kunttu ja Kristina Kunttu
Kustantaja: Ylioppilaiden terveydenhoitosäätiö

Paino: Grano Oy, 2021

Kannen ulkoasu ja taitto: Janne Suhonen/Grano Oy
Sisuksen ulkoasu ja taitto: Anne Räisänen/Grano Oy

ISBN: 978-952-5696-61-5

Verkkojulkaisu: ISBN 978-952-5696-62-2

Kustantajan alkusanat

Yhdenvertaisesti, rohkeasti, välittävästi

Yhdenvertainen, rohkea ja välittävä. Nämä arvot ohjaavat YTHS:n toimintaa 2020-luvun alussa. Samat arvot ohjasivat jo lähes sata vuotta sitten, kun tarve suomalaisten ylioppilaiden terveyden ja hyvinvoinnin vaalimisesta alkoi viritä. Suomessa ymmärrettiin jo varhain tehokkaan ja vaikuttavan opiskeluterveydenhuollon yhteiskunnallinen merkitys; terveenä opiskelut sujuvat ja opiskelijat siirtyvät hyvinvoivina työelämään ja antamaan oman panoksensa yhteiskunnan rakentamiseksi. Helsingin tuberkuloosipiirin lääkäri Göta Tingvaldin istuttamasta ideasta kehittyi Ylioppilaiden terveydenhoitosäätiö, joka on vuodesta 1954 alkaen vastannut yliopisto-opiskelijoiden terveydenhuollosta.

Tämä historiateos avaa perusteellisesti pitkän ja monivaiheisen opiskeluterveydenhuollon polun osana suomalaista terveydenhuoltoa, ja kertoo YTHS:n tarinaa sen edelläkävijänä ja ainutlaatuisena toimijana. Keskeistä tällä matkalla ovat olleet suomalaiset päättäjät, jotka ovat rahoituksen ja lainsäädännön turvin mahdollistaneet säätiön kehittymisen. Teos julkaistaan ajankohtana, jona lainsäädäntöön on tehty merkittäviä muutoksia tavoitteena kaikkien korkeakouluopiskelijoiden opiskeluterveydenhuollon palvelujen yhdenvertaisuus ja saavutettavuus.

Vuonna 2015 käynnistynyt, laajan poliittisen tuen siivittämänä edennyt korkeakouluopiskelijoiden opiskeluterveydenhuollon lain valmistelu huipentui 17.5.2019, kun tasavallan presidentti vahvisti ns. YTHS-lain. Lain myötä Kansaneläkelaitokselle säädettiin korkeakouluopiskelijoiden terveydenhuollon palvelujen järjestämistehtävä ja Ylioppilaiden terveydenhoitosäätiölle tuottajarooli, rahoitusmalli muutettiin ja palvelut laajennettiin yliopistoissa opiskelevien lisäksi ammattikorkeakoulujen opiskelijoille. Laki tuli voimaan vuoden 2021 alusta alkaen ja keskellä koronapandemiaa säätiössä alkoi täysin uusi aikakausi. Palveluverkkoa laajennettiin ja terveydenhuollon ammattilaisia palkattiin lisää. Palvelumalli uudistettiin rohkeasti ja ennakkoluulottomasti. Asiakasmäärä kasvoi yhdessä yössä 127 000:sta 270 000 opiskelijaan. Näiden askelten ylös kirjaamisen ja lopputuloksen arvioimisen aika historiankirjoituksessa koittaa myöhemmin.

YTHS – EDELLÄKÄVIJÄ. 90 vuotta opiskelijan terveyden ja opiskelukyvyn hyväksi antaa äänen kiinnostaville tarinoille, tapahtumille ja yksilöille. Vuosikymmenien eri uudistukset eivät olisi onnistuneet ilman motivoitunutta, innovatiivista ja ammattitaitoista henkilöstöä ja sitoutunutta johtoa. Toivomme, että sivuilta välittyy lukijalle se tunne,

joka meitä YTHS:läisiä yhdistää: olemme ylpeitä merkittävästä työstämme ja suomalaisesta opiskeluterveydenhuollosta, ja haluamme kehittää sitä edelleen.

YTHS on eri aikakausina ollut rohkea toiminnassaan ja uudistunut opiskelijoiden tarpeiden mukaan. Kykenemme elämään opiskelijoiden sykkeessä, koska opiskelijat ovat koko YTHS:n toiminnan ajan antaneet vahvan panoksensa palvelujen kehittämiseen. Meillä on myös yhteinen

tavoite ja päämäärä. Opiskeluterveydenhuollon perustehtävä on vuosikymmenien aikana säilynyt pohjimmiltaan samana – teemme työtä opiskelijoiden terveyden, hyvinvoinnin ja opiskelukyvyn hyväksi.

Kiitämme teoksen kirjoittajia arkistojen aarteiden avaamisesta, arvokkaiden haastattelujen tekemisestä ja paneutumisesta Suomen opiskelevan nuorison terveydenhuollon kehittämiseen.

Helsingissä 31.3.2021

Tuomo Yli-Huttula
hallituksen puheenjohtaja
Ylioppilaiden terveydenhoitosäätiö

Katariina Poskiparta
toimitusjohtaja
Ylioppilaiden terveydenhoitosäätiö

Kirjoittajien esipuhe

Ylioppilaiden terveydenhoitosäätiöllä (YTHS) on terveydenhuollon kentässä oma, erityinen asemansa. Nimensä mukaisesti se on keskittynyt ylioppilaiden ja laajemmin yliopisto- ja korkeakouluopiskelijoiden terveyden hoitoon – jo 1950-luvulta lähtien. Tästä huolimatta YTHS:stä ei ole tähän mennessä laadittu yhtään laajempaa, saaticka tieteelliset mitat täyttävää historiateosta. Vuonna 1992 ilmestyneen artikkelipohjaisen juhlakirjan – *Läpivalaisusta läpikotaiseksi* – lisäksi säätiöstä on tehty vain pienimuotoisia historiikkityyppejä julkaisuja ja katsauksia.

Käsillä oleva historiateos kattaa paitsi YTHS:n oman historian myös sitä edeltävän opiskeluterveydenhuollon alkutaipaleen 1930-luvulta säätiön perustamiseen 1950-luvulla. Tutkimus ulottuu tapahtumien osalta aivan viime vuosiin, takarajana kuitenkin vuosi 2020. Historiateoksen ajankohtaisuutta lisää YTHS:n merkittävä muutosvaihe vuoden 2021 alussa, jolloin sen terveyspalvelujen piiriin tulivat myös ammattikorkeakouluopiskelijat.

Historiallakin on historiansa. Ennen kuin kirjahankkeellemme näytettiin vihreää valoa YTHS:n hallituksessa talvella 2016, olimme molemmat jo joitakin vuosia aiemmin keskustelleet YTHS:n historian kirjoittamisesta. Kristinaa, pitkän linjan YTHS:läistä oli erityisesti kiinnostanut säätiön terveydenedistämistyön vaiheiden ja sisällön tarkastelu, jopa sen saattaminen historiikiksi. Tapani puolestaan oli vuonna 2005 kirjoittanut YTHS:n Turun terveydenhoitoaseman 50-vuotishistorian ja oli sen työstämisessä joutunut perehtymään säätiön toimintaan laajemminkin. Tältä pohjalta oli luontevaa lähteä tutkimaan säätiötä kokonaisuutena, sen taustaa, organisoitumista, laajenemista sekä työn ja toiminnan arkea eri vaiheissa ja eri tasoilla.

Kun tutkimuksen kohteena on YTHS valtakunnallisena toimijana, oli luonnollista valita työssä keskushallintopainotteinen tarkastelutapa.

Alun alkaen tavoitteeksi asetettiin perinteistä järjestöhistoriikkaa kunnianhimoisempi historia-teos. YTHS:n tuottamien palvelujen, moninaisten vaiheiden ja tapahtumien kerronnan lisäksi kirjassa tarkastellaan sen asemaa ja kehitystä osana suomalaista terveydenhuoltoa. YTHS:ään ja sen toimintaan ovat kiinteästi vaikuttaneet lääketieteen kehitys, mutta myös yhteiskunnalliset virstaukset ja poliittiset päätökset. Terveydenhuollon, yhteiskuntahistorian ja hallintohistorian yhteiseen leikkauspisteeseen sijoittuva tutkimushanke – YTHS:n historia – osoittautui haastavaksi, mutta samalla kiinnostavaksi tutkimustyöksi.

Mitä pidemmälle työemme eteni, sitä selvemmin tuli esiin YTHS:n asema opiskeluterveydenhuollon suunnannäyttäjänä. Miten opiskelijoiden perustamasta YTHS:stä tuli tunnustettu osa kansallista terveydenhuoltojärjestelmää ja miten tämä terveydenhuollon asiantuntijan asema on onnistuttu säilyttämään ja jopa vahvistamaan muuttuvissa terveyspoliittisissa suhdanteissa? Miten tämä on tehty ja ketkä ovat sen tehneet? Näihin keskeisiin kysymyksiin tämä historiateos pyrkii antamaan vastaukset.

YTHS:n historia on kertomus kansainvälisesti ainutlaatuisesta opiskeluterveydenhuollon toimijasta. YTHS:n historia on, paitsi säätiön historia, myös kertomus säätiöläisten työstä opiskelijan terveyden ja opiskelukyvyn hyväksi. Tavoitteena on ollut laatia alkuperäislähteisiin pohjautuva ja tieteelliset mitat täyttävä historiateos, mutta myös elävä lukukokemus, jossa kuuluu toimijoiden ääni. Tämän ovat mahdollistaneet lukuisat Tapanin tekemät hen-

kilöhaastattelut, joiden anti on ollut erittäin merkittävä, jopa korvaamaton. Ne ovat täydentäneet kirjallisia lähteitä ja syventäneet lähimenneisyyden tapahtumia. Tiedollisen annin ohella niihin sisältyy aina henkilökohtaisia arvioita ja näkemyksiä, jotka antavat teokseen elävyyttä – ja toivoaksemme myös nautittavuutta.

Haastatteluissa on saatu tallennetuksi säätöläisten muistoja ja arvioita aina 1960-luvulta asti. Kaikki digitaalisesti tehdyt laajat henkilöhaastattelut purettiin sellaisenaan ja litterointityö tehtiin Tutkimustie Oy:ssä. Teimme myös useita sähköpostihaastatteluja; lisäksi saimme muutamia yksittäisiä muisteluksia. Kollektiivinen kiitos heille kaikille arvokkaasta panoksesta historian tutkimuksellemme.

Työn keskeisin dokumentaatio koostuu YTHS:n omasta arkistomateriaalista, hallituksen ja valtuuskunnan pöytäkirjoista, toimintakertomuksista sekä lukemattomista työryhmien muistioista. Helsingin Terveystalon kellarikerrokseen siirretty aineisto oli vapaasti käytettävissämme, joskin sen käyttöä vaikeutti kansioiden, koteloiden ja irtopaperien järjestämättömyys ja pölyiset tilat. Tämän verran laajan aineiston saaminen tutkimus- ja kirjoituskäyttöön oli iso prosessi. Kellarissa vietetty aika maksoi kuitenkin vaivan, sillä sieltä löytyi kosolti todellisia ”arkistohelmiä” ja säätöön alkuhistoriaa valottavia dokumentteja.

Yksittäisistä lähteistä erittäin antoisaksi osoitautui YTHS:n oma henkilöstö- ja tiedotuslehti Piikki, joka ilmestyi yli 40 vuotta. Piikki oli aina ajan hermolla: siellä kerrottiin tuoreimmat uutiset, annettiin palstatilaa säätöläisille ja heidän työlleen sekä otettiin kantaa ajankohtaisiin kysymyksiin.

Suomen Turussa 1.2.2021

Tapani Kunttu
VTL (FM), historioitsija-tietokirjailija
Historia & Memoria Tapani Kunttu

YTHS:n arkistoaineiston lisäksi työssä on käytetty runsaasti suomalaista yhteiskunta- ja terveydenhuoltopoliittista tutkimusta. Käytettävissä olivat niin ikään YTHS:n pitkäaikaisen tukiyhdistyksen, Ylioppilasterveys ry:n toimintakertomukset. Eriksen on syytä mainita monet sanomalehtileikekirjat, joiden sivuille on tallennettu YTHS:ään liittyviä uutisia, mutta myös säätöön johtotehtävissä olleiden omia kirjoituksia ja haastatteluja.

Teoksen kuvat ovat valtaosin YTHS:n keskushallinnon hajanaisesta kuva-arkistosta, sekaisista pahvilaatikoista ja digitaalisista tiedostoista. Vaikka kuvia oli paljon, puutteelliset tiedot hankaloittivat niiden käyttöä. Valokuvia saatiin jonkin verran myös säätöön toimipisteistä sekä entisiltä säätöläisiltä, joiden panos valokuvien henkilöiden tunnistamisessa on ollut todella merkittävä. Siitä suuret kiitokset! Kirjan monet kuvat ja taulukot ovat Kristinan käsialaa.

Teoksen koko käsikirjoituksen on lukenut ja kommentoinut Aira Virtala, YTHS:n Tampereen terveydenhoitoaseman entinen ylilääkäri. Hänen kannustavalla ja myötälävällä palautteellaan on ollut meille suuri merkitys. Osia käsikirjoituksesta ovat lukeneet ja kommentoineet entiset YTHS:läiset Sari Krappe, Eero Kurri, Patrik Schroeder, Totte Vadén ja Irja Ventä sekä nykyiset säätöläiset Anne Komulainen ja Riitta Salomäki. Heitä kaikkia kiitämme työtämme kohtaan osoitetusta kiinnostuksesta ja kommenteista. Myös YTHS:n johto sai käsikirjoituksen edetessä teoksen luvut luettavakseen.

Isoa ja antoisaa työurakkaamme ovat apurahoin tukeneet YTHS, Kela sekä Suomen tietokirjailijat ry, mistä kiitos.

Kristina Kunttu
LT, dos., senioritutkija YTHS
tietokirjailija

Sisällysluettelo

Kustantajan alkusanat: Yhdenvertaisesti, rohkeasti, välittävästi	5
Kirjoittajien esipuhe	7
TUNNUSTETUKSI TERVEYDENHUOLLON TOIMIJAKSI	17
Keuhkotarkastuksista valtakunnalliseksi säätiöksi	18
Opiskelijoiden puolesta – keuhkotautia vastaan.....	18
Vihreää valoa tarkastuksille.....	20
Terveystuotopolitiikka tulee ylioppilaspolitiikkaan	22
Opiskelijat ottavat vastuun – Terveystuototoimisto avaa ovensa	28
Sanoista tekoihin – kohti Terveystuotosäätiötä	34
YTHS ajan virrassa	39
Säätiön heikko lainsäädännöllinen perusta ja kapea rahoituspohja	39
Lehtisen komiteasta Jaakkolan toimikuntaan.....	41
Taistelu YTHS:n puolesta.....	47
Voittoisa päätös – ja miten se saatiin.....	53
Rahoituskysymykseen haetaan ratkaisua	58
Toimipiirin muutokset 1950-luvulta 1980-luvulle.....	66
Opiskelijoiden terveydenhuollon lainsäädäntö fokukseen	70
Amk-opiskelijoiden YTHS-mallin kokeilu.....	74
Sote-uudistuksen varjosta YTHS-lakiin	78
Ylioppilasterveys – YTHS:n tukioorganisaatio	82
Yhdistys YTHS:n tueksi	82
Keräyksiä, lahjoituksia, avustuksia	84
Paineita YTHS:n ja Ylioppilasterveyden yhdistämiseksi	86
Yhdessä – mutta erikseen.....	89
Ylioppilasterveys kohti huomista	92

Terveysasemien verkosto rakentuu	95
Helsinki – Domuksen ahtaudesta Terveystalon väljyyteen.....	95
Turusta Tampereelle – verkosto laajenee.....	104
”Salkkutoimistoista” terveysasemiksi.....	117
Yksintoimivien terveydenhoitajien asemat	125
YTHS:n palveluverkosta entistä kattavampi 2021.....	130
 KEHITTÄMISTYÖ LUO ARVOSTUSTA JA USKOTTAVUUTTA	131
 Valta, vastuu ja vallankäyttäjät	132
Valtaa valtuuskunnalta hallitukselle	132
Hallinnon ja vastuun uusjako	139
2000-luvun sääntöuudistukset – kohti yksilöjohtajuutta.....	147
Terveydenhoitoasemat ja keskushallinto	150
Kokemuksia ja näkemyksiä hallitus- ja valtuuskuntatyöskentelystä	160
Kari Savosesta Katariina Poskipartaan – johtajat, johtajuus ja työskentelyilmapiiri.....	173
 Kehittämistä ja laatutyötä eri aikoina	181
Suunnitelmalliseen kehittämistyöhön ajan haasteissa	181
Terveydenhuollon laatutyön eturintamassa	186
Toimintasuunnitelmista strategiatyöhön	197
Vastaanottotyön mittaaminen ja raportointi	200
YTHS kestävän kehityksen tiellä.....	205
 Henkilöstöpolitiikan ytimessä – edunvalvontaa, koulutusta ja työhyvinvointia	208
Patriarkalisesta henkilöstöpolitiikasta ajanmukaiseen edunvalvontaan	208
YTT – edunvalvontaa ja yhdessäoloa	212
Koulutus – ammattiryhmittäisistä neuvonpidoista livestriimauksiin	221
Organisoituun työsuojeluun	224
Työkyvystä työhyvinvointiin.....	226
Juhlia, juhlimista ja innostavaa yhdessäoloa	235
 Viestinnällä myönteistä YTHS-kuvaa	245
Kotikutoista tiedotustoimintaa	245
Tiedotus uuteen aikaan.....	249

Viestintää profiloidaan.....	253
Piikki – 40 vuotta perinteistä tiedottamista.....	255
Digitaalisuus valtaa alaa	262
YTHS:n viestinnän kaaret	267
Uraauurtavaa tutkimustyötä	268
Suuntaviivoja ja tukea tutkimustyölle	268
Pitkiä seurantoja ja pienimuotoisia selvityksiä.....	276
KOTT aloittaa uuden aikakauden	283
”Vireä tutkimustoiminta on säätiön tehokkaan työn eräs perusedellytys”	289
Aktiivisena asiantuntijana kansainvälisillä kentillä	291
Johtajalääkäri luo kansainvälisiä kontakteja.....	291
Eurooppalainen yhteistyö EUSUHM:ssa.....	297
YTHS viidesti Pohjoismaisen kongressin isäntänä.....	302
Kongressien anti ja merkitys säätiölle ja säätiöläisille	307
SAIRASTUVISTA ETÄPALVELUIHIN	
– VASTAANOTTOTYÖN MONET MUODOT	311
Lääkärikeskeisyydestä eri ammattiryhmien työnjakoon	313
Sairaanhoitoa ja terveydenhoitoa ensi vuosikymmenillä.....	313
Sairastupa – YTHS:n oma sairaala	321
Yleislääkärit vs. erikoislääkärit.....	329
Ehkäisy pillerit mullistivat maailmaa – ja YTHS:n toimintakäytäntöjä	335
Lääkärintyön muutoksia – yleislääkäripalvelut valtavirraksi.....	340
Sairaanhoitajien työ näkyväksi	342
Fysioterapia tuo uuden ulottuvuuden palveluihin	350
Laboratoriotyö – ”Oikea tutkimus oikealle potilaalle oikeaan aikaan”	357
Hampaiden paikkauksista ehkäisevään hoitoon	360
Hammashoidon alkutaival.....	360
Kysyntä ylittää tarpeen	363
Palvelut monipuolistuvat	368
Hammashuollolle yhteiskunnan tuki	371

Suunterveyden huikea kehitys.....	375
Mielenterveystyön dilemma	379
Juuret jo vuodessa 1949 – mallia Amerikasta	379
Mielenterveyslinjan synty	381
Kuohuva alku ja kahtiajakautumisen aika	386
Psykoterapian valtakausi – usko ehkäisevään työhön hiipuu.....	392
Yhteistyö sektorien välillä viriää	395
Uudet tuulet 2000-luvulla – vastaanottotyö puntariin	400
Palveluvalikoima pohdintaan	400
Hoitotakuu haastaa	405
Sopeutustarpeet jatkuvat tulevaisuuteen varautuen	408
Digitaalisuus muuttaa työtä	412
Käsinkirjaamisesta potilastietojärjestelmiin	412
Päätteet pöydille – kohti paperitonta vastaanottoa	418
Palveluita etänä – terveyspalvelut sähköistyvät	425
Opiskelijat palvelujen käyttäjinä	436
Aloitelaatikoita ja hymynaamoja – miten onnistuttiin?	436
Opiskelijat potilaina – vaativia mutta ihania!	439
Muuttuvat potilasvirrat.....	445
TERVEYDEN EDISTÄMINEN – YTHS:N YDINOSAAMISTA	447
Terveyden edistämisen koko kuva.....	449
Tarttuvien tautien ehkäisyä ja valistustyötä	449
Intoa ja uskoa ennaltaehkäisyyn.....	451
Vastuu toiminnasta kentälle.....	460
Yliopistoyhteistyötä rakennetaan	467
”Työtä opiskelijoiden terveyden, hyvinvoinnin ja opiskelukyvyn hyväksi”	475
YTHS opiskelijoiden terveystarkastusten kehittäjänä.....	482
Keuhkokuvista terveystarkastuksiin	482

Terveystarkastusprotokollaa kehitetään	486
Hammastarkastukset alkavat – vihdoin.....	492
Kohti digitaalista kyselyä	493
YTHS pioneerina opiskelijoiden terveystarkastuksissa	498
Ruokalapulmista opiskeluympäristöjen tarkastuksiin	499
Opiskeluympäristötyö YTHS:n agendalle.....	499
Tutkimuksella kiinni työhön.....	502
Opiskelijat työsuojelun piiriin?	505
Pallo kentälle!	508
Yhteistyö ja luottamus opiskeluympäristöjen tarkastusten avaimina.....	510
Värikästä valistusta	516
Valistus muuttaa muotoaan	516
Ryhmiä kehon ja mielen huoltoon.....	522
”Tekeminen muuttaa olemista”	524
Kohti asiakaslähtöistä toimintaa	540
YTHS ENNEN, NYT JA TULEVAISUUDESSA	543
YTHS – opiskeluterveydenhuollon osaamiskeskus ja asiantuntija	544
YTHS:n menestyksen avaimet.....	546
Nykyhetkestä eteenpäin.....	547
TIETOLAATIKOT:	
Kari Savonen – YTHS:n ”grand old man”	29
Kalle Wettenhovi – karismaattinen junailija	93
Juhani Peräsalo – työlleen omistautunut, särmikäs johtaja	144
Eero Kurri – innovatiivinen ammattijohtaja	148
Aune Kermisen maakuntamatkat.....	156
Urpo Ratia – pragmaattinen hallinnon kehittäjä.....	183
Eevertti – Piikin kärkevä ja kantaa ottava pakinoitsija.....	259
Äitiysneuvola ”ylioppilasrouville”	319
Avustava henkilökunta vapautti hoitotyöhön.....	351
Medicus – moderni potilastietojärjestelmä.....	419

KUVIOT:

Kuvio 1.	YTHS:n rahoitus 1955–2021	65
Kuvio 2.	Valtuuskunnan kokoonpano vuosien 1954, 1971, 1995, 2010 ja 2020 sääntöjen mukaan	132
Kuvio 3.	YTHS:n henkilöstömäärä 1970–2019	209
Kuvio 4.	Yliopisto-opiskelijoiden päivittäinen tupakointi vuosina 1958–2016	285
Kuvio 5.	Kansainväliset opiskeluterveydenhuollon kongressit, joissa YTHS mukana vuodesta 1963 vuoteen 2019	296
Kuvio 6.	Yleislääkäri-, gynekologi-, silmälääkäri- ja ihotautilääkärikäyntien osuus lääkärikäynneistä 1963–2005.	332
Kuvio 7.	Virts- ja sukuelinten taudit (sisältäen e-pillarit) vastaanotolla käynnin syynä tuhatta toimipiirin opiskelijaa kohti 1954–1968	336
Kuvio 8.	Ehkäisykäynnit lääkärin vastaanotoilla ja naisopiskelijoiden määrä vuosina 1986/87–2003	339
Kuvio 9.	Sairaanhoitajien ja terveydenhoitajien vastaanottokäynnit 1975–2004	345
Kuvio 10.	Käynnit hammashoidossa 1955–1975/76	365
Kuvio 11:	Käynnit erikoishammashoitajilla/ suuhygienisteillä 1978–2011	370
Kuvio 12:	Paikattujen hampaiden lukumäärä ja hoitokäyntien määrä potilasta kohden vuosina 1964–2019	376
Kuvio 13:	Hoitokäynnit mielenterveydessä 1963–1980/81	391
Kuvio 14.	Käyntien jakautuminen lähivastaanoton ja etävastaanoton välillä tammi–syyskuussa 2020.	435
Kuvio 15.	Toimipiirin opiskelijamäärä 1946–2019 ja käyntimäärät vuoteen 2016	444
Kuvio 16:	Vastaanotoilla käyneiden opiskelijoiden osuudet toimipiirin opiskelijamäärästä lääkärin, yleisterveyden, suunterveyden ja mielenterveyden vastaanotoilla 1946–2017	444
Kuvio 17.	Hoitokontaktit/palvelutilanteet 2005–2017	445
Kuvio 18.	Terveystarkastuksiin osallistuminen 1972–2016	495

VIITTEET	548
-----------------------	-----

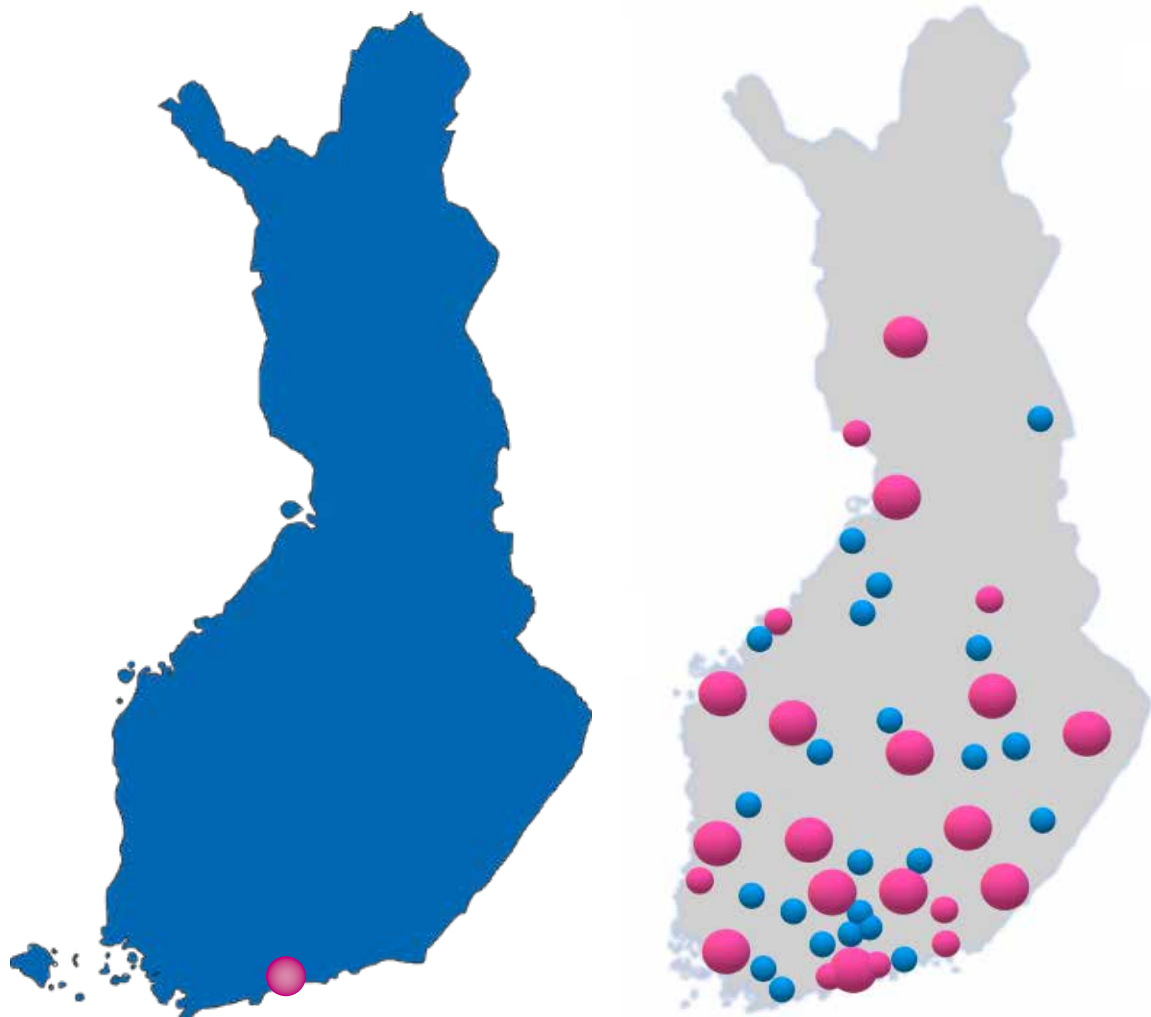
LÄHTEET	610
----------------------	-----

HENKILÖHAKEMISTO	624
-------------------------------	-----

LIITTEET:

Liite 1	Valtuuskunnan ja hallituksen puheenjohtajat.....	631
Liite 2	SYL:n terveydenhuoltotoimiston ylilääkärit sekä YTHS:n toimitusjohtajat, sektorien/linjojen johtajat ja talousjohtajat	632
Liite 3	YTHS:n tutkimuksia -sarja.....	634
Liite 4	YTHS:n raporttisarja.....	636
Liite 5	YTHS:n oppaat 1953-2016.....	637
Liite 6	Väitöskirjat YTHS:n aineistoista.....	641

YTHS TUNNUSTETUKSI TERVEYDENHUOLLON TOIMIJAKSI

Korkeakouluopiskelijoiden terveydenhoidon palveluverkko vuonna 1946 ja vuonna 2021.

Keuhkotarkastuksista valtakunnalliseksi säätiöksi

Opiskelijoiden puolesta – keuhkotautia vastaan

Terveystalot ja palvelut olivat Suomessa 1900-luvun alun vuosikymmeninä hajanaisia ja riittämättömiä. Tämän vuoksi yksityiset järjestöt, yhtiöt ja teollisuuslaitokset rupesivat täydentämään palveluja; perustettiin muun muassa lääkärinvastaanottoja, sairaaloita ja parantoloita. Laki yleisestä lääkärihoidosta – ja kattava kunnanlääkärijärjestelmä – hyväksyttiin vuonna 1939, mutta sodan vuoksi se astui voimaan vasta 1940-luvun alkupuolella ja viiden vuoden siirtymäajalla. Kahtena seuraavana vuosikymmenenä Suomessa keskityttiin sairaaloiden rakentamiseen.¹

Vielä 1930-luvulla tuberkuloosi oli Suomessa pelätty ja todellinen kansantauti. Huono hygienia, tietämättömyys ja varsinkin maaseudun terveyspalvelujen riittämättömyys loivat otollista kasvualaa erilaisten sairauksien, muun muassa tuberkuloosin, leviämiseksi. Käytännössä lähes jokainen suomalainen sai tuberkuloositartunnan. Tautiin sairastuivat ja kuolivat erityisesti lapset ja nuoret aikuiset. Terveystalot Suomessa niin kansainvälisesti huomio kiinnitettiin taudin ehkäisyyn aina 1950-luvulle saakka ja tuberkuloosiparantoloiden verkosto oli saatu valmiiksi jo 1930-luvulla.²

Oman, alati kasvavan ja sairastumisvaarassa elävän ryhmän muodostivat ylioppilaat – ja ennen muuta maaseudulta kaupunkiin tulleet opiskelijat. Yliopistokaupungeissa, Helsingissä ja Turussa, heillä ei juuri ollut mahdollisuutta, eikä usein taloudellisia edellytyksiäkään lääkäripalveluihin. Pitkät etäisyydet ja kalliit sekä hankalat yhteydet kotipaikkakunnalle asettivat omat rajoituksensa hakeutua hoidon piiriin. Opiskelukaupungin puutteelliset asunto-olot, väärät ruokailutottumukset – ja jopa ruuasta tinkiminen – sekä huonot elämäntavat altistivat lukemattomat suomalaiset opiskelijat keuhkotaudin puhkeamiselle. Toisin kuin Suomessa, joissakin maissa valtiovalta tai yksityiset yliopistot jo tuolloin huolehtivat ylioppilaan hyvinvoinnista: asumisesta, ruokailusta, urheilu- ja liikuntaharrastuksesta – sekä terveydenhoidosta. Jos eivät opintososiaaliset ongelmat olleet 1930-luvun ylioppilasjärjestöille keskeisiä, eipä tuon ajan yliopistoillakaan ollut niihin liiemmästi kiinnostusta. Pääpaino oli opintosuorituksissa.³

Ylioppilaiden terveydenhuollon järjestämisen sai vauhtia vasta 1930-luvun jälkipuoliskolla. Tuolloin oli jo käytettävissä runsaasti tietoa siitä, miten eri maissa oli järjestetty opiskelijoiden terveydenhoito. Tästä oli omakohtaisia kokemuksia useilla tulevilla ylioppilasjohtajilla, ennen muita

Suomen Ylioppilaskuntien Liiton (SYL) tulevalta, pitkäaikaisella puheenjohtajalla Eino Saarella.⁴ Mutta ennen kuin opiskelijoiden terveydenhuollon suunnittelu ja järjestäminen todella pääsivät alulle, ylioppilaiden terveydenhoidon puolesta oli tehty jo puoli vuosikymmentä merkittävää aikansa ”kansanterveystyötä” – keuhkotarkastuksia. Tämän ideoi ja siitä pitkään vastasi Helsingin tuberkuloosipiirin lääkäri Göta Tingvald, sittemmin Tingvald Hannikainen.

Göta Tingvald oli jo 1920-luvulla tutustunut ranskalaiseen ylioppilasparantolaan. Ulkomaanmatkojensa pohjalta hän alkoi miettiä, miten suomalaisten ylioppilaiden opiskeluterveydenhuolto voisi järjestää. Hänelle oli luonnollista keskittyä ylioppilaiden keuhkotarkastuksiin; semminkin kun tuberkuloosi oli jatkuvasti vakava uhka opiskelevalle nuorisolle.⁵ Tuumasta toimeen. Syyskuun lopussa 1931 Göta Tingvald lähetti kirjeen Suomen Tuberkuloosin Vastustamisyhdistyksen johtokunnalle, missä hän perusteli aloitettaan toteamalla muun muassa, että

tämä nuorisojoukko (=ylioppilasnuoriso) kuuluisi mielestäni ehdottomasti tuberkuloosihuoltotyön piiriin sekä puhtaasti inhimillisistä että yhteiskunnallisista ja taloudellisista syistä.⁶

Kirjeessään Göta Tingvald ehdotti, että yhdistys ottaisi asian omakseen ja pyytäisi Helsingin Yliopiston osakuntien ja Teknillisen Korkeakoulun ylioppilaskunnan edustajia yhteiseen kokoukseen. Tingvaldin mukaan aluksi riittäisi ensimmäisen ja myöhemmin kolmannen vuoden ylioppilaan ”läpivalaisu”. Myös ylioppilas – oli hän sitten miltä vuosiluokalta tahansa – voisi niin halutessaan tulla suunniteltuun ylioppilashuoltoon, käytännössä siis osallistua keuhkotarkastukseen. Tingvald katsoi myös, että tuberkuloosihuolto voitaisiin menojen säästämiseksi jättää esimerkiksi Helsingin ympä-

Ylioppilaiden keuhkotarkastusten alullepanija, Helsingin ympäristön tuberkuloosihuoltopiirin lääkäri Göta Tingvald, joka käytti myöhemmin nimeä Tingvald Hannikainen, lyijyesiliinassa vuonna 1932. Hän vastasi henkilökohtaisesti ylioppilaiden keuhkotarkastuksista vuosina 1932–1948 ja toimi ylioppilaiden terveydenhuoltokomiteiden jäsenenä sekä YTHS:ää edeltävän Terveydenhuoltotoimiston ylilääkärinä. Tingvald Hannikaisen panos opiskelijoiden terveyden hyväksi on merkittävä.

ristön tuberkuloosilääkärille huoltopiiriin keskus-huoltotoimistossa hoidettavaksi.⁷

Göta Tingvaldin ehdotus lankesi otolliseen maaperään. Tuberkuloosin Vastustamisyhdistyksen työvaliokunta pyysi jo lokakuun puolivälissä osakuntia valitsemaan kaksi edustajaa neuvottelutilaisuuteen. Kokouksessa, joka pidettiin Tuberkuloosin Vastustamisyhdistyksen toimistossa 29.10.1931, oli läsnä yhteensä 24 edustajaa kaikista osakunnista sekä yhdistyksen sihteeri, lääketieteen tohtori Severi Savonen ja Göta Tingvald. Yksimielisesti kannatettiin tuberkuloosihuoltotyön aloittamista mahdollisimman pian. Samalla päätettiin kääntyä osakuntien puoleen ehdottamalla, että kaikille uusille ylioppilaille järjestettäisiin pakollinen ja maksuton tuberkuloositarkastus. Tuberkuloosihuollon pakollistamiseksi osakuntien tulisi pyytää määräys inspehtorikollegioilta. Ylioppilaiden enemmistön mielestä pakollinen tarkastus olisi ulotettava myös jollekin vanhemmalle vuosiluokalle, esimerkiksi kolmannen vuoden opiskelijoille. Neuvottelutilaisuuden päätteeksi Severi Savonen pyysi osallistujia ajamaan asiaa osakunnissa ”toivoen nyt suunnitellusta huoltotyöstä hyötyä ja siunausta maan ylioppilasnuorisolle”.⁸

Edellä kuvatun neuvottelutilaisuuden jälkeisenä päivänä kokoontunut Suomen Tuberkuloosin Vastustamisyhdistyksen johtokunta keskusteli puheenjohtajansa Akseli Koskimiehen johdolla siihenastisesta prosessista. Johtokunta piti yksimielisesti aloitetta ”erinomaisen hyvänä ja päätti liittää huoltotoimintansa piiriin maamme ylioppilasnuorison”. Asian eteenpäin viemisen ja mahdollisten uusien esitysten tekemisen johtokunta uskoi työvaliokunnalleen.⁹

Vihreää valoa tarkastuksille

Ylioppilaat ymmärsivät hankkeen tärkeyden ja kiireellisyyden. Ylioppilaslehdessä oli välittömästi neuvottelutilaisuuden jälkeen uutisia ja selostuksia tuberkuloositarkastusten järjestämistä koske-

vista esityksistä.¹⁰ Viivyttelyyn ei lehden mukaan todellakaan olisi aikaa. Hanke etenikin ripeästi. Jo marraskuun alussa Tuberkuloosin Vastustamisyhdistyksen johtokunnalta lähti osakunnille kirje, jossa kerrattiin tapahtunutta ja esiteltiin työsuunnitelman jatkoa. Tarkoitua on tarkastaa kaikki ensimmäisen vuoden opiskelijat heti syyslukukauden alussa – tosin ensimmäiset tarkastukset tehtäisiin vasta alkutalvella 1932 – sekä kolmannen vuoden opiskelijat kevätlukukaudella. Myöhemmin kuvauksiin saisi kutsun myös kuudetta vuottaan opiskelevat ylioppilaat. Osakunnat puolestaan tulisivat huolehtimaan jäsentensä kutsumisesta tarkastuksiin. Jotta suunnitelmasta olisi todella hyötyä, tarkastuksen tulisi olla pakollinen; sen tärkeyttä olivat osakuntien edustajat nimenomaan korostaneet lokakuun lopun neuvottelutilaisuudessa.¹¹

Useat osakunnat – kuten Savolainen Osakunta, Viipurilainen Osakunta, Pohjois-Pohjalainen Osakunta sekä Keski-suomalainen Osakunta – ottivat

...ja keuhkotautia löytyi!

YTHS:n arkistossa on säilynyt Göta Tingvaldin signeeraama selvitys ensimmäisestä ylioppilaiden tuberkuloositarkastuksesta. Toukokuun lopussa 1932 valmistuneen ja Suomen Tuberkuloosin Vastustamisyhdistyksen johtokunnalle osoitetun raportin mukaan vuoden 1932 kevätlukukauden aikana tarkastuksissa kävi 1 007 Helsingin Yliopiston ja 141 Teknillisen Korkeakoulun ensimmäisen opintovuoden ylioppilasta. Näiden lisäksi tarkastettiin muutama vanhempi opiskelija. Vaikka yliuimainen enemmistö tarkastetuista saikin ”puhtaat paperit”, keuhkotautia todettiin kuitenkin 35 Yliopiston uudella ylioppilaalla ja kuudella Teknillisen Korkeakoulun syksyllä 1931 lukunsa aloittaneella opiskelijalla.

SUOMEN TUBERKULOOSIN VASTUSTAMISYHDISTYKSEN YLIOPPILASKORTTI.		Osakunta:
Nimi (sukunimi ensin)	Syntymäaika	ja -paikka
Ylioppilas, milloin?	Mistä koulusta?	
Aloittanut opintonsa milloin?	Mikä tiedekunta?	
Nykyinen kotipaikka?	Helsingin asunnon osoite?	
Asuinhuoneen (Helsingissä) kuutiosisällys?	m ³ . Onko se aurinkoinen?	Keitä muita siinä asuu?
<hr/>		
Onko perheessänne ollut keuhkotautia tai muuta tuberkuloosia?	Kenessä, mitä, milloin?	
<hr/>		
Onko Teissä ollut keuhkopussintulehdus (»vettä keuhkoissa«)?	Milloin?	
Onko Teissä todettu tai epäilty keuhkotautia tai muuta tuberkuloosia?	Mitä, milloin, missä hoidettu?	
<hr/>		
Mitä muita tauteja olette sairastanut?		
<hr/>		

4.000. X. 35.

Ylioppilaan täytettäväksi tarkoitettu tuberkuloosikortti vuodelta 1935.

kokouksissaan välittömästi kantaa Tuberkuloosin Vastustamisyhdistyksen ehdotukseen ilmoittaen samalla hyväksyneensä tarkastusten järjestämisen kaikille ensimmäisen ja jatkossa myös kolmannen vuoden ylioppilaille. Muut Helsingin Yliopiston osakunnat sekä Teknillisen Korkeakoulun oppilaskunta näyttivät niin ikään vihreää valoa suunnitelmalle. Tämä kirjattiin tyytyväisin mielin Tuberkuloosin Vastustamisyhdistyksen johtokunnan joulukuun kokouksen pöytäkirjaan.¹²

Tarkastus koostuisi keuhkojen läpivalaisusta ja tuberkuliinikokeesta. Kukin ylioppilas tulisi saamaan oman terveyskorttinsa, joka sisältää tietoja aiemmista taudeista, tuberkuloosi-sukurasituksesta, asunto-oloista ym. Tarkastusten suo-

rituspaikaksi valikoitui Suomen Tuberkuloosin Vastustamisyhdistyksen Helsingin ympäristön tuberkuloosihuoltopiirin keskushuoltotoimisto, joka sijaitsi Kampinkadulla Hämäläisten talolla. Keuhkotaudin hoito ei kuulunut huoltotoimiston tehtäviin. Keuhkotarkastusten ideoijasta Göta Tingvaldista tuli niiden alullepanija ja vastaava lääkäri. Tarkastukset aloitettiin 29. tammikuuta 1932.¹³

Keuhkotaudin lisäksi tarkastuksissa paljastui muun muassa sydänlappävikoja ja synnynnäisiä sydämen epämuodostumia. Tingvald päätti selvityksensä toteamukseen: ”Tulokset näyttävät meille, että ylioppilaiden tuberkuloositarkastukset ovat tarpeelliset ja velvoittavat meitä jatkamaan”.¹⁴ Keuhkolääkärin näkemys saikin vastakaikua ja tar-

kastuksia jatkettiin vuosittain. Vuonna 1935 tarkastukset ulotettiin Kauppakorkeakoulun opiskelijoihin ja kolme vuotta myöhemmin kuvattavien piiriä laajennettiin koskemaan myös Svenska Handelshögskolanissa opiskelevia ylioppilaita. Vuoteen 1941 mennessä ehdittiin tarkastaa noin 10 800 ylioppilasta; keuhkotuberkuloosi todettiin noin 2,5 prosentilla tarkastetuista. Löydökset osoittivat, miten tarpeellisia ”läpivalaisut” todella olivat. Todettakoon myös, että Turussa oli jo vuonna 1936 aloitettu vastaavanlaiset keuhkotarkastukset¹⁵

Göta Tingvald Hannikainen vastasi henkilökohtaisesti kuvausten suorittamisesta aina vuoteen 1948. Hänen työnsä oli sananmukaisesti ura uurtavaa, eikä häntä ja Tuberkuloosin Vastustamisyhdistystä voi unohtaa, kun tarkastellaan ylioppilai-

den terveydenhoidon historiaa. Vuonna 1992 hän muisteli monivuotista pioneerityötään mieluisana ja tärkeänä toimintana, josta kaikki olivat innostuneita. ”Vaativammasta alusta lähti liikkeelle toiminta, jonka merkitystä tämän päivän ylioppilaalle ei voida aliarvioida”, päätti Tingvald Hannikainen lyhyen muisteluksensa YTHS:n juhlakirjassa *Läpivalaisusta läpikotaiseksi*.¹⁶

Terveydenhuoltopolitiikka tulee ylioppilaspolitiikkaan

Vuonna 1932 aloitetut vuosittaiset keuhkotarkastukset saivat hyvän vastaanoton ylioppilaiden ja heidän järjestönsä piirissä. Nämä ja ulkomaanmatkoilta saadut vaikutteet ja virikkeet herättivät

Röntgenhoitaja Marja Helenius suorittamassa pienoiskuvausta Domus Academicassa vuonna 1956.

vähitellen opiskelijoiden kiinnostuksen oman terveydenhuollon kehittämiseen. Kiinnostavaa sinänsä, että ensimmäiset esitykset käsitelivät liikuntaa. Kysymys urheilupakosta eli voimistelun ottamisesta pakolliseksi uusien opiskelijoiden kasvatuksessa nousi keskustelun piiriin vuoden 1936 syksyllä.¹⁷ Ylioppilaslehdessä lanseerattu ajatus oli lähes suoraan lainattu muualta, lähinnä anglosaksisista maista. Tällaisena se kuitenkin jäi toteutumatta.

Aloite ylioppilaiden terveydenhuollon kehittämiseksi oli nyt opiskelijoiden käsissä. Keskeisenä foorumina toimi Ylioppilaslehti. Keskustelun avasi maaliskuussa 1937 Helsingin Yliopiston Ylioppilaskunnan varapuheenjohtaja, lääketieteen kandidaatti Sulo K. Elomaa. Hän ehdotti sairausvakuutus- ja sairaskassajärjestelmän perustamista ylioppilaille. Sairaskassan avulla ylioppilaille voitaisiin Elomaan mukaan järjestää lääkärintarkastus – ainakin kahdesti opiskeluaikana – ja mahdollisuus lääkäriin hoitoon, lääkkeisiin sekä sairaala- ja parantolahoitoon. Palvelujen piiriin hän oli valmis nostamaan myös hammashoidon, joskin verraten kalliina sairaskassa voisi korvata siitä osan.¹⁸

Ylioppilaslehti puolsi voimakkaasti Elomaan ajatuksia. Numerossaan 4/1937 lehti kertoi, miten monissa maissa, muun muassa Ranskassa, Englannissa ja Saksassa, oli toteutettu osittainen tai täydellinen sairausvakuutus sekä sairaspukassat. Kokemukset ovat olleet positiiviset. Samaan suuntaan lehti toivoi pääkirjoituksessaan Ylioppilaskunnan kehittävän opiskelijoiden terveydenhuoltoa. Pääkirjoitus päättyikin lähes profetiaalliseen näkemykseen:

Ylioppilaskunnalla on siten ylioppilaiden terveyden- ja sairashoidon alalla suuria tehtäviä, joiden toteuttaminen tulisi vaikuttamaan siunauksellisesti koko maahamme ja olisi edeltävää toimintaa samanlaisten uudistusten laajentamiseksi koskemaan mahdollisesti koko kansaamme.¹⁹

Ylioppilaiden sairausvakuutuksen tarpeellisuutta korostivat niin ikään monet asiantuntijat, joiden puoleen Ylioppilaslehti oli kääntynyt.²⁰ Myös hammashoidon saattamista suunnitellun sairaskassan piiriin pidettiin tärkeänä. Ylioppilaskunnan hallitus antoi Elomaan suunnitelmalle varauksettoman tukensa ja päätti ryhtyä asian edellyttämiin jatkotoimenpiteisiin. Ylioppilaskunnalla oli jo kerättyä materiaalia muutamasta maasta, jossa oli kokemusta ylioppilaiden sairaskassajärjestelmän toiminnasta. Samalla Ylioppilaskunta pani alulle tutkimuksen sairausavun järjestämismahdollisuuksista. Ylioppilaskunnan omat tavoitteet jäivät kuitenkin toteuttamista vaille. Suunnitelmien täytäntöön panijan aseman otti nyt sääntöuudistuksen läpikäynyt, vahvistunut ja muutenkin aktivoitunut Suomen ylioppilaskuntien liitto (SYL).²¹

Ylioppilaiden terveydenhuollon suunnittelun ja toteutuksen airuiksi tulivat vuonna 1938 SYL:n johtoon nousseet professori Eino Saari ja lakitieteen kandidaatti E.J. Manner.

Molempien yhteisenä tavoitteena oli ylioppilaiden fyysisen kunnan kohottaminen ja terveydenhuoltoa tarkoittavien aloitteiden edistäminen. Ylioppilaiden terveydenhuoltotoiminta oli nähtävä maan kaikkien korkeakoulujen opiskelijoita koskevana kansallisena tehtävänä, joka parhaiten soveltuisi juuri SYL:n hoidettavaksi. Sen nimenomaan tulisi edistää opiskelijoiden sosiaalisten olojen parantamiseen tähtääviä pyrkimyksiä ja ottaa huolehtiakseen ylioppilaiden terveydenhuoltotoiminnan suunnittelu ja sen alkuun saattaminen. Koska yliopistot eivät osoittaneet kiinnostusta opiskelijoiden urheilutoiminnan kehittämisestä ja terveydenhuoltotyön suunnittelusta, vastuu näistä jäi ylioppilaille ja heidän omille järjestöilleen. Näin siksikin, kun Suomen Tuberkuloosin Vastustamisyhdistys ei voinut laajentaa toimintaansa keuhkotarkastusten ulkopuolelle.²²

Kaksi opiskeluterveydenhuollon taustavaikuttajaa.

Eino Saari, SYL:n entinen puheenjohtaja ja professori. Taulun on maalannut taitelija Thomas von Boehm vuonna 1956.

Aloite oli ja pysyi ylioppilasjärjestöillä, joiden edustajien näkemyksille Ylioppilaslehti luovutti mieluusti palstatilaa. Yksi vuoden 1938 perustelluimmista artikkelista oli lähtöisin E.J. Mannerin kynästä. Ylioppilaitten terveyshuollosta -nimisessä artikkelissaan Manner peräänkuulutti määrällisiä, kaikille pakollisia lääkärintarkastuksia, maksutonta tai halpahintaista lääkärin- tai sairaalahoitoa sekä sairauden johdosta vaikeuksiin joutuneiden opiskelijoiden taloudellista avustamista. Nostipa hän esille ajatuksen mahdollisesta ylioppilaskuntien yhteisestä terveydenhoitotoimistosta, joka olisi tarkoitettu pääkaupungissa opiskeleville ylioppilaille. Viime kädessä olisi pyrittävä eri ylioppilaskuntien yhteistoiminnan parantamiseen.

E.J. Manner, lakitieteen tohtori ja oikeusneuvos, joka toimi aikanaan SYL:n puheenjohtajana sekä YTHS:n että Ylioppilasterveys ry:n johtotehtävissä. Taulun on maalannut taiteilija Birger Selin vuonna 1979.

Toimivan terveyshuollon järjestäminen oli ennen muuta taloudellinen kysymys, minkä hoitaminen edellyttäisi mahdollisimman laajojen ylioppilaspiirien myötävaikutusta.²³ Vireille pannuissa neuvotteluissa HYY luovutti ylioppilaiden terveydenhuoltotoiminnan suunnittelun SYL:lle.

Ylioppilaiden terveydenhuoltoa suunnittelevat saivat ajatuksilleen tukea käytännön lääkäreiltä. Yksi keskusteluun osallistuneista oli tohtori Artturi Salokannel. Vuoden 1938 Ylioppilaslehdessä hän kiinnitti huomiota ylioppilaiden puutteelliseen ravitsemukseen ja laiminlyötyyn liikuntaharrastukseen. Kerrattuaan, miten hyvin on järjestetty esimerkiksi koululaisten, seminaarilaisten, varusmiesten ja jopa vankien terveydenhoito, Salokannel muistutti:

Mutta ylioppilaitten terveyden huoltamiseksi on toistaiseksi kovin vähän tehty. Kuitenkin he ovat juuri siinä iässä, jolloin elimistö on erityisen altis monenlaisille ruumiillisille ja henkisille sairauksille.²⁴

Tukea näkemyksilleen hän haki naapurimaiden, lähinnä Ruotsin hyvin hoidetusta ylioppilasnuorison terveyden hoidosta. Salokanteleen mukaan Suomessakin olisi aika ryhtyä vaalimaan isänmaan toivojen terveyttä!²⁵

Terveydenhuoltokomiteoiden aika

Vihdoin syksyllä 1938 aika oli kypsä ryhtyä sanoista tekoihin.²⁶ SYL asetti toimikunnan, joka – saatukseen valmistelutoimenpiteet riittävän laajalle pohjalle – esitti asiantuntijoista ja ylioppilaskuntien edustajista muodostettavan komitean perustamista.²⁷ Komitean tehtävänä oli laatia ehdotus ylioppilaiden terveyden- ja sairaanhoidon järjestämiseksi. Sen puheenjohtajaksi kutsuttiin professori Mauno Vannas, sihteeriksi lääketieteen kandidaatti Kari Savonen ja jäseniksi edustajia SYL:stä ja ylioppilaskunnista. Myös Helsingin Yliopiston lääketieteellisellä tiedekunnalla ja Suomen Tuberkuloosin Vastustamisyhdistyksellä oli edustus tässä ensimmäisessä Ylioppilaiden Terveydenhuoltokomiteassa.

Komitean valmisteleavassa kokouksessa 10. marraskuuta 1938 tehtiin selkoa ylioppilaiden terveydenhuollon järjestämisestä eri maissa sekä kuultiin selostus suomalaisten ylioppilaiden tuberkuloositarkastuksista. Terveydenhuoltotyön suunniteltiin koskemaan kaikkia eri korkeakoulujen ylioppilaskuntia, vaikka kaikista ylioppilaskunnista ei vielä tuossa vaiheessa kutsuttukaan jäseniä komiteaan. Kokouksen päätteeksi komitean jäsenet, tohtorit Severi Savonen – sihteeriksi Kari Savosen isä – ja Göta Tingvald Hannikainen painottivat opiskeluterveydenhuollon järjestämisen merkitystä

ja ”painostivat erikoisesti propagandan tärkeyttä asiaa suunniteltaessa”.²⁸

Ylioppilaiden Terveydenhuoltokomitea asetti suunnitelmien eteenpäin viemiseksi kaksi jaostoa: lääketieteellisen jaoston ja taloudellisen jaoston; edellisen puheenjohtajana oli dosentti Niilo Pesonen ja jälkimmäisen komitean puheenjohtaja, professori Mauno Vannas. Työnsä pohjaksi lääketieteellinen jaosto hankki selvityksen ylioppilaiden terveydenhuollon järjestämisestä muissa maissa. Saadakseen tarvittavia tietoja ylioppilaiden ”sairastussuhteista” ja sairauskuluista terveydenhuoltokomitea päätti järjestää Ylioppilaslehden välityksellä kyselyn. Tähän liittyvä tiedustelulomake julkaistiin heti lehden vuoden 1939 toisessa numerossa. Kyselyä pidettiin tärkeänä ja välttämättömänäkin. Tämän toi hyvin esille samassa lehdessä Niilo Pesonen todetessaan, että

kyselylomakkeiden täyttäminen ja palauttaminen on erittäin tärkeää, sillä nyt suoritettavan tiedustelun antamat tulokset luovat sen pohjan, jolta ylioppilaiden terveydenhuoltotoimintaa on ryhdyttävä suunnittelemaan.²⁹

Samaa korosti niin ikään Mauno Vannas, joka Ruumiin raihnaus – hengen sairaus -kirjoituksessaan kertasi suomalaisen opiskeluterveydenhuollon järjestäytymätöntä asemaa ja ylioppilaiden fyysisen kasvatuksen heikkoa tilaa. Myös hän vetosi kyselykaavakkeen nopean palauttamisen puolesta.³⁰ Tiedustelulomake lähti 6 357 opiskelijalle, joista kyselyn täytti ja palautti 1 335 eli 21 prosenttia lomakkeen saajista. Vaikka vastausprosentti jäi suhteellisen alhaiseksi, kyselyn tuloksista oli mahdollista saada ainakin suuntaa-antava kuva opiskelijoiden sairauksista, tapaturmista, lääkärikäynneistä ja sairauskuluista.³¹ Hyvään alkuun päässyt komiteatyöskentely keskeytyi talvisodan ajaksi ja sitä jatkettiin välirauhan aikana.

Ylioppilaiden Terveydenhuoltokomitea oli, kuten edellä käy ilmi, tosissaan suomalaisen ylioppilaan asialla. Tarkoituksena oli kiritä kiinni sitä etumatkaa, mikä monilla Euroopan mailla oli Suomeen verrattuna. Lääketieteellisen jaoston mukaan pelkällä terveydenhoidolla ei saavutettaisi toivottuja tuloksia, vaan tarvittaisiin terveydenhuoltoa – liikuntakasvatusta unohtamatta. Kun kävi ilmi, että syyskuussa 1940 Helsingin Yliopisto oli asettanut vararehtorin johtaman komitean käsittelemään liikuntakysymystä, jaosto luopui sen ajamisesta.

Joulukuussa 1940 Terveydenhuoltokomitealle jättämässään ehdotuksessa jaosto edellytti tulevan ”terveydenhuoltolan” huolehtivan opiskelunsa aloittavan opiskelijan terveydentilan tarkastamisesta ja myöhemmistä uusintatarkastuksista. Sen tulisi myös järjestää lääkärin vastaanotot ja huolehtia tarvittaessa opiskelijan sairaalahoidosta. Jaosto esitteli myös ylioppilaan terveystieteen, johon tulotarkastuksessa tehtäisiin tarpeelliset merkinnät. Aikomuksena oli, ei enempää ja vähempää kuin perustaa uuteen suunniteltuun Helsingin Yliopiston Ylioppilaskunnan rakennukseen ylioppilaiden terveyden- ja sairaanhoidon keskus, jossa tehtäisiin keuhkotarkastukset ja jossa olisi saatavilla myös lääkäripalvelut.³²

Terveydenhuoltokomitea jätti mietintönsä Suomen Ylioppilaskuntien Liitolle toukokuussa 1941. Monisivuinen, hyvinkin yksityiskohtaisen komiteamietinnön keskeisin ehdotus noudatti edellä mainitun jaoston ehdotusta. Ylioppilaiden terveydenhuoltotoimiston perustaminen jäisi mietinnön mukaan Helsingin Yliopiston ja muiden korkeakoulujen sekä näiden ylioppilaskuntien tehtäväksi. Terveydenhuoltotoimisto vastaisi määräraikaisten tarkastusten toimittamisesta ja toimisi ylioppilaiden poliklinikkana. Kuluista ylioppilaat maksivat ehdotuksen mukaan runsaat puolet. Ehdotukseen sisältyi lisäksi opiskelijoiden sairaalamaksujen korvaaminen sekä ylioppilasosaston perustaminen johonkin keuhkotautiparantolaan,

jota Severi Savonen oli jo vuoden 1939 alussa esittänyt Ylioppilaslehdessä.³³ Mietinnössä sai oman esittelynsä ehdotetun terveydenhuoltotoimiston henkilökunta, tilat, kalusto ja tutkimusvälineet sekä sairaiden huolto ja keuhkotautiparantolahoito. Vuotuisesta tulo- ja menoarviosta komitea oli myös esittänyt omat, varsin tarkat laskelmansa.³⁴

Komitean mietinnön ehdotuksia pidettiin hyvinä ja toteuttamiskelpoisina. Helsingin Yliopiston konistori oli valmis toteuttamaan suunnitelmaa, kunnes jatkosota keskeytti alkuunsa ryhtymisen käytännön toimenpiteisiin. Joka tapauksessa ”valistus oli viritetty ja henki hyvä herätetty” eli suunnitelmat opiskeluterveydenhuollon järjestämiseksi oli tehty ja hankkeelle oli saatu riittävä kannatus. Oli enää kysymys aikataulusta ja toimeenpanosta.

Jatkosodan jälkeen jatkettiin siitä, mihin oli vuonna 1941 jääty. Sodan jälkeisissä muuttuneissa oloissa komiteamietintöä ei suoraan sellaisenaan voitu toteuttaa, mihin vaikuttivat muun muassa muuttunut taloudellinen tilanne, materiaalin hankintavaikeudet sekä sopivan tilan puute. Uuden opiskeluterveydenhuollon komitean asettamisen tarpeellisuus oli kuitenkin selviö. Sodasta palavien ylioppilaiden sosiaaliset olot ja terveydenhoidolliset puutteet edellyttivät nopeaa parantamista. Oman erityisongelmansa muodostivat ylioppilasinvalidit.³⁵ Oli aika pureutua opiskelevan nuorison opiskeluterveydenhuollon asioihin.

Helmikuussa 1945 SYL:n hallitus asetti uuden ylioppilaiden terveydenhuollon komitean laatimaan yksityiskohtaiset suunnitelmat aiemmin jo tehtyjen ehdotusten käytännölliseksi toteuttamiseksi. Tämän uuden komitean puheenjohtajaksi kutsuttiin edellisen komitean sihteeri, lääketieteen lisensiaatti Kari Savonen ja sihteeriksi SYL:n huoltosihteeri, filosofian maisteri Erkki K. Palomäki. Komitean nimeksi tuli Ylioppilaiden Uusi Terveydenhuoltokomitea. Komitea aloitti työnsä helmikuun lopussa 1945. Tarkoituksena oli pitäytyä pitkälti edellisen, perin-

Liite 3. No _____

YLIOPIILAIDEN TERVEYSKORTTI

Nimi.....(tyttön nimi).....Osakunta.....
 Synt../..19...Synt.paikka.....Kotipaikka.....Osoite(Hels).....
 Tullut ylioppilaaksi v....Aloittanut opintonsa v....Tiedekunta.....
 Suor.asevelvollisuutensa v....Henkivak.mikäyhtiö,mikä summa.....

Onko perheessä tai suvussa ollut mielisairautta, keuhkotautia tai muuta tuberkulo-
 sia, muita pitkällisiä sairauksia?.....Kenessä,milloin?.....
 Oletteko itse potanut anginaa,nivelleiniä,sydän-tai munuaistauteja,silmä-tai kor-
 vatauteja,verenvähyttä,keuhkopussintulehdusta,keuhkotautia,struunaa,hermotauteja
 tai muita tauteja tai vammoja? Mitä,milloin?.....
 Rokotettu mitä vastaan, milloin?.....
 Tuberkuliinikoe, milloin, tulos?.....Nykyinen terveydentila.....
 Milloin viimeksi olitte lääkärin tarkastettavana?.....Syy.....

Status praesens I. brutto
 Päiv../...Pituus...sm,paino...kg netto, ruumiinrakenne.....
 Kuulo.....Näkö.....Sidekalvot.....
 Hampaisto hoidettu,hoidon tarpeessa. Nielurisat.....Kilpirauhanen.....
 Hermosto.....
 Verenkuva:.....La.....mm.
 Verenpaine.....mm Hg. Virtsa.....Ulostett.....
 Pulssi.l.....Sydänäänet.....
 Keuhkojen koputus ja kuuntelu.....
 Röntgen.....
 Täydentävät tutkimukset.....
 Tuberkuliinikoe.....

Loppupäätelmä:Terveydentila hyvä, tyydyttävä, valvonnan, hoidon tarpeessa.
Urheilu sallittu, kielletty. Sopivin laji.....
Ehdotetut toimenpiteet:.....

Ylioppilaan terveystilaukset yksityiskohtaisine kysymyksineen 1940-luvulta.

pohjaista työtä tehneen komitean suunnitelmissa ja tehdä vain muuttuneiden olosuhteiden mukaisia muutoksia. Komitea jakaantui useaan eri jaostoon, joita olivat lääketieteellinen, taloudellinen, hallinnollinen ja huoneistoasioiden jaosto. Työhön osallistui aika ajoin myös SYL:n virkailijoita. Puhemiesjohtaja Savosen kontolle jäivät lukemattomat neuvottelut muun muassa Lääkintöhallituksen, eri ministeriöiden ja korkeakoulujen edustajien kans-

sa. Tekipä hän komitean asioissa tutustumismatkan Ruotsiin keväällä 1945.³⁶

Uusi komiteamietintö valmistui elokuussa 1946. Mietinnössä ehdotettiin, että SYL perustaisi ylioppilaiden terveydenhuoltotoimiston, ottaisi vastatakseen ja huolehtiakseen opiskeluterveydenhuoltotyöstä sekä palkkaisi tarpeellisen määrän lääkäreitä, sairaanhoitajattaria sekä muuta henkilökuntaa. Tavanomaisten lääkärintarkastusten, poliklinikka-

toimintojen, terveydenhoidollisten ja sairaanhoidollisten palvelujen lisäksi henkilökunnan edellytettiin hoitavan ylioppilaiden terveydenhuoltoa koskevaa valistustyötä. Viimeksi mainittu velvoite tuli näin kirjatuksi ensimmäistä kertaa opiskeluterveydenhuollon historiaan. Mietinnössä oli myös ehdotus toimiston lähivuosien toiminnasta sekä kaluston ja tutkimusvälineiden hankinnasta. Yhtä kaikki, Ylioppilaiden Uuden Terveydenhuoltokomitean mietinnöstä käy ilmi varmuus siitä, että Suomen opiskeluterveydenhuolto oli saamassa järjestäytyneet muotonsa ja toimeenpanijansa – SYL:n.³⁷

Opiskelijat ottavat vastuun – Terveydenhuoltotoimisto avaa ovensa

Komitea oli jo ennen mietintönsä valmistumista ehdottanut SYL:lle, että se ryhtyisi huolehtimaan ylioppilaiden terveydenhuoltotyöstä. Taustalla oli komitean työn pitkittyminen, mutta samalla tietoisuus ylioppilaiden terveydenhuoltotyön puuttumisesta aiheuttamasta akuutista epäkohdasta. Tilannetta oli omiaan heikentämään sodasta palanneiden ylioppilaiden kokemat sotarasitukset erilaisine jälkiseurauksineen. Myös tuberkuloositalanne ja veneeristen tautien huolestuttavan runsas esiintyminen ylioppilaiden keskuudessa lisäsivät paineita terveydenhuollon järjestämiseksi.

Näistä sekä komitean lähiajan käytännön suunnitelmista Kari Savonen teki selkoa SYL:n hallituksen kokouksessa 19.11.1945. Esitys sisälsi niin ikään alustavan työsuunnitelman tehtävistä tarkastuksista, talousarviosta ja laite- ja tarvikekustannuksista. Vilkkaan keskustelun päätteeksi toimintasuunnitelma hyväksyttiin muutoksitta ja tulevan Terveydenhuoltotoimiston ylilääkäriksi päätettiin pyytää Göta Tingvald Hannikainen ja alilääkäriksi Kari Savonen. Päätös ylioppilaiden Tervey-

denhuoltotoimiston perustamisesta vastasi hyvin SYL:n itselle omaksumaa käsitystä sille kuuluvista tehtävistä. Toiminta oli tarkoitus aloittaa vuoden 1946 maaliskuussa.³⁸ Näin tapahtuikin. Opiskeluterveydenhuollon aloittaminen ja toteuttaminen onkin luettava ennen muuta opiskelijoiden ja heidän keskusjärjestönsä ansioksi.

Ylioppilaiden terveydenhuollon hallinnon muodosti SYL:n hallituksen nimeämä Terveydenhuoltotoimiston johtokunta. Ensimmäisenä puheenjohtajana toimi opiskeluterveydenhuollon varhainen organisoija, professori Severi Savonen. Häntä seurasivat diplomi-insinööri Urpo Ratia, filosofian kandidaatti Arne Wahlroos, varatuomari Antti Pajulahti ja metsänhoitaja Pauli Leiwo. Johtokunnassa oli kosolti alan asiantuntemusta, mitä edustivat muun muassa Eino Saari, Göta Tingvald Hannikainen sekä Kari Savonen. Myös ylioppilaskunnilla oli edustuksensa johtokunnassa.³⁹ Olihan kysymyksessä SYL:n – siis ylioppilaiden – oma hanke!

Uuden terveydenhuoltotoimiston taloudenhoitajaksi tuli SYL:n huoltosihteeri Kalle Wetenhovi. Aina vuoteen 1954 asti Terveydenhuoltotoimiston talousasioita hoidettiin osana SYL:n taloudenpitoa, minkä jälkeen ne siirtyivät terveydenhoitosäätiölle. Wetenhovin lisäksi toimiston henkilökuntaan kuuluivat toimistoapulainen ja kassanhoitaja. Toimiston väki aloitti työnsä varsin vaatimattomissa oloissa ja tunnelmissa. Kampinkadun toimistossa, joka sijaitsi vastaanottotilojen alapuolella myymälähuoneessa, oli niin kylmä, että toimistoapulaisen oli talvella työskenneltävä turkki päällä.⁴⁰

Ylioppilaiden terveydenhuoltotoimiston työ alkoi kokeilunluonteisesti vieraisissa tiloissa vähin varoin ja laittein. Toiminnan mahdollistivat lukuisat avustukset ja lahjoitukset; lahjoittajien kärjessä henkivakuutusyhtiöt ja korkeakoulut. Ulkomailta tulleista lahjoituksista mainittakoon kanadalaisilta ylioppilailta saatu, pienoiskuvauksissa käytettävä kamera. Oma lukunsa oli Kalle Wetenhovin vuo-

KARI SAVONEN – YTHS:N ”GRAND OLD MAN”

Ylioppilaiden terveydenhuoltotoimiston uusi ylilääkäri, lääketieteen ja kirurgian tohtori Kari Savonen (1912–1989) asetti vuonna 1949 Terveydenhuoltotoimiston tulevaisuuden päämäärät lyhyesti näin: ”Uuden ja tarkoituksenmukaisemman huoneiston hankkiminen, hammashoidon suunnitteleminen ja järjestely, ylioppilaiden oman keuhkotautiparantolaosaston suunnitteleminen sekä terveydenhuollollisen valistustoiminnan kehittäminen”. Pian tarpeellisuutensa menettänyttä keuhkotautiparantolaosastoa lukuun ottamatta muut mainitut tavoitteet toteutuivat aikaa myöten, kuten moni muukin asia – eikä vähiten Savosen työn tuloksena.

Kari Savosen ajallisesti pitkää työuraa voi aiheellisesti luonnehtia eräänlaiseksi kutsumustyöksi. Hän

kuului siihen ylioppilaspolveen, joka oli kokenut kansalliseksi tehtäväkseen toimia opiskelevan nuorison terveyden edistämiseksi – aikana jolloin keuhkotauti koitui lukemattomien ylioppilaiden kohtaloksi. Tämä työ alkoi jo ylioppilaiden terveydenhuoltokomiteoissa, minkä jälkeen hän siirtyi vuonna 1946 Ylioppilaiden terveydenhuoltotoimiston alilääkäriksi ja myöhemmin ylilääkäriksi.

Vuonna 1954 perustetun Ylioppilaiden terveydenhoitosäätiön ylilääkärinä/johtajalääkärinä Savonen toimi aina eläkkeelle jäämiseen asti vuonna 1977. Tuona aikana toimipiiriin kuuluvien opiskelijoiden määrä kasvoi noin 11 000:sta noin 74 000:een. Alun perin toimintaa oli vain Helsingissä ja Savosen jättäessä YTHS:n toimipisteitä oli kaikkiaan 15 kaupungissa. Säätiöstä oli tullut valtakunnallinen organisaatio, jonka luomisessa ja kehittämisessä hänellä oli ollut keskeinen asema.

Näkemyksilleen opiskeluterveyden kehittämiseksi Kari Savonen haki jo varhain vaikutteita muualta. Hän teki vuonna 1949 WHO:n stipendillä kolmen kuukauden matkan Ranskaan, Englantiin ja Yhdysvaltoihin. Antamissaan matkan jälkeisissä lehtihaastatteluissa Savonen piti ylioppilaiden huoltoa Yhdysvalloissa parempana kuin mihin Euroopassa oli totuttu. Hän pani merkille, että Yhdysvalloissa ylioppilaiden kaikenlainen huolto, mukaan lukien terveydenhuolto, oli yliopistojen järjestämää. Tämän ja vuoden 1959 Yhdysvaltain matkan tuliaisina voi pitää Savosen vielä eläkkeelle siirtymisvaiheessa esiin nostamaa ajatusta opiskelijoiden terveydenhuollosta osana korkeakoulun työpaikkaterveydenhuoltoa. Opintomatkoja hän teki vielä 1970-luvullakin.

Kari Savonen vaikutti pitkään myös opiskeluterveydenhuollon kansainvälisissä tehtävissä, muun muassa WHO:ssa. Sinettinä näille tehtäville oli hänen nimeämisensä vuonna 1978 Helsingissä kokoontuneen opiskelijoiden terveydenhuollon kansainvälisen symposiumin presidentiksi. Tämä oli komea päätös jo eläkkeelle siirtyneen johtajalääkärin työuralle. Samana vuonna hänelle myönnettiin professorin arvo.

1970-luvun alussa Kari Savonen kuului itseoikeutetusti sekä Opiskelijoiden terveydenhuoltokomiteaan että Opiskelijoiden terveydenhuoltotoimikuntaan. Hän ei sinänsä vastustanut ylioppilaiden terveydenhoidon kytkemistä kunnalliseen terveydenhuoltojärjestelmään, mutta varsinkin toimikunnan mietinnössä esitetty tapa ja aikataulu säätiön toiminnan lakkauttamisesta kirjoitti hänet laatimaan mietinnöstä vastalauseen. Hänestä YTHS ei ollut itsetarkoitus, vaan se pyrki täydentämään kunnallista kansanterveystyötä. Tällä oli myös valtiovallan taholta tunnustettu asema kansanterveystyön kokeilukenttänä ja edelläkävijänä.

Savonen ilmaisi eri yhteyksissä tyytyväisyytensä opiskelijajärjestöjen osallistumiselle säätiön toiminnan suunnitteluun ja toteuttamiseen; olihan YTHS taustoineen opiskelijoiden luoma. Kari Savonen ei ehtinyt nähdä, miten lopulta varmistui käytännössä YTHS:n itsenäisyys myös jatkossa, mutta hän epäilemättä olisi ollut näkemäänsä hyvin tyytyväinen.

Kari Savonen oli ahkera ja uupumaton opiskeluterveydenhuollon ja valistuspainotteisen terveyskasvatuksen puolestapuhuja. Hän laati alan oppaita, piti valistuspainotteisia luentoja ja esitelmiä, kirjoitti ja antoi haastatteluja lehtiin. Hän tunsi kentän ja kenttä hänet. Savosessa yhdistyi menneen maailman patriarkaalinen johtaja ja valistaja sekä asialleen syvästi omistautunut alansa asiantuntija ja toimija.

Työtovereilleen ja henkilökunnan edustajille Kari Savonen näyttäytyi arvostettuna ja ystävällisenä johtajahahmona. Historiateokseen haastatellut aikalaiset oppivat tuntemaan Savosen jo varsin iäkkäänä ja pitkän uran tehneenä säätiöläisenä, joka ei enää tuolloin ollut kovin innovatiivinen. Tämän johtamistyyliä pidettiin isällisenä ja vähän vanhanaikaisena. Toisaalta Kari Savonen oli joviaali ja humaani herrasmies, eikä mitenkään ankara hallintomies. Savosen asemaa ei kukaan kyseenalaistanut; hän nautti 100-prosenttista luottamusta ja edusti laajaa näkemystä opiskeluterveydenhuollosta.

Kari Savosen hyvin ja pitkältä ajalta tuntenut oikeusneuvos Eero J. Manner on todennut osuvasti:

Kari Savosen taito ja kyky nähdä mihin suuntaan kehitystä oli vietävä, sekä kyky toisaalta nähdä toiminnan rajat ja mahdollisuudet, muodostivat sen perustan, jonka pohjalta ylioppilaiden terveydenhuoltotoiminnan kehittäminen on tapahtunut.

Mikäpä olisi sopinut paremmin kuvaamaan Kari Savosen työuraa, kuin ”elämäntyö opiskelijain terveyden edistämiseksi”. Näin toimittaja Kyllikki Kauttu oli otsikoinut Kari Savosen haastatteluun pohjautuvan artikkelinsa Suomen Lääkärilehden numerossa 32/77.

Kari Savonen oli suomalaisen opiskeluterveydenhuollon näkijä ja tekijä!

Terveydenhuoltotoimiston väki yhteiskuvassa vuonna 1951. Edessä (vas.) toimistoapulainen Valma Wettenhovi, ylihoitaja-terveyssisar Aune-Maija Kosonen (Huttunen). Keskellä (vas.) laboratoriohoitajatar Maija-Liisa Tyyskä (Toivonen), terveyssisar Irma Vikkula, keuhkosairauksien erikoislääkäri Göta Tingvald Hannikainen, ylilääkäri Kari Savonen, korva-, nenä- ja kurkkutautien erikoislääkäri Martti Härkönen ja silmätautien erikoislääkäri Terttu Oravisto. Takarivissä (vas.) keuhkosairauksien erikoislääkäri Sulo Anttila, röntgenhoitaja Maud Erstedt, naistentautien erikoislääkäri Anja Bardy, avustava poliklinikkalääkäri Riitta Hakkila, taloudenhoitaja Kalle Wettenhovi ja hermosairauksien erikoislääkäri Reino Huttunen.

den 1945 Ruotsin matka, jonka tuliaisina oli röntgenkone, joka hänen junailemanaan päätyi lopulta Terveydenhuoltotoimistolle. Muita tarvittavia lääketieteellisiä kalusteita Terveydenhuoltotoimisto sai puolustuslaitoksen jäännösvarastoista.⁴¹

Alusta alkaen toiminnan rungon muodostivat yhtäältä sairausvastaanotot ja toisaalta keuhkotarkastukset, joissa keuhkojen läpivalaistusta siirrettiin vastedes pienoiskuvan ottamiseen keuhkoista. Tarkastuksista vastasi jatkossa Terveydenhuoltotoimisto, vaikka niitä edelleenkin tultiin tekemään tuberkuloosihuoltopiirin tiloissa Hämäläisten talossa Kampinkadulla. Keuhkotarkastuksiin tulleilta otettiin vuosina 1946–1948 myös verinäyte mahdollisen kuppataudin toteamiseksi. Sairasvastaanottoa

piti Kivelän sairaalassa kahtena iltana viikossa Kari Savonen, joka jatkoi työtänsä tammikuussa 1948 valmistuneessa Domus Academican A-talossa. Siellä olivat paitsi lääkärin myös sairaanhoitajan vastaanotot sekä röntgen ja laboratorio. Domukseen siirrettiin myös joukkotarkastukset. Täältä vuokratuissa uusissa tiloissa toimintaa oli mahdollista laajentaa: vastaanottoja pidettiin nyt viitenä päivänä viikossa ja vuodesta 1950 säännöllisiä iltavastaanottoja.⁴²

Uutta olivat myös erikoislääkäripalvelut, ensimmäisinä jo vuodesta 1947 tarjolla olleet iho- ja sukupuolitautilääkärin vastaanotot. Pari vuotta myöhemmin palkkiotoimiset silmätautien sekä korva-, nenä- ja kurkkutautien erikoislääkärit alkoivat ottaa vastaan opiskelijoita omilla vastaanotoillaan.

Ylilääkäri Kari Savonen kuuntelee ylioppilaan keuhkoja Domus Academicassa. Kuva on englanninkielisessä esitteessä vuodelta 1952.

Domus Academican tiloissa oli myös laboratorio. Kuvasa, joka on 1940- ja 1950-lukujen vaihteesta, laboratoriohoitaja Maija-Liisa Tyyskä (Toivonen) ottamassa verinäytettä.

Pian ylioppilaille oli käytettävissä myös naistentautien ja hermotautien erikoislääkäripalveluja. Vuoteen 1954 mennessä Terveystieteiden tutkimuskeskuksessa ehti toimia lähes parikymmentä erikoislääkärinä ja liki saman verran hoitajia ja terveyssisaria.⁴³

Opiskelijoille tärkeitä palvelumuotoja olivat kotikäynnit, jotka alkoivat jo vuonna 1947 jatkuen pitkälle 1970-luvulle. Toinen suunnilleen saman ajan toiminut palvelu oli helsinkiläisopiskelijoille järjestetty sairaustupa sellaisille potilaille, joiden sairaus vaati jatkuvaa hoitoa ja joita ei huonojen asunto-olojen takia voitu hoitaa kotioloissa.⁴⁴ Näiden toiminnasta on tarkempi kuvaus luvussa *Sairastuvista etäpalveluihin*.

Jo ylioppilaiden terveydenhoitokomitean miehenä oli esitetty, että Terveystieteiden tutkimuskeskus korvaisi opiskelijapotilaan sairaalakustannukset kolmen kuukauden osalta, edellyttäen että sairaus on alkanut opiskeluvuonna. Edelleen edellytettiin, että ylioppilas oli osallistunut joukkotarkastuksiin ja maksanut lukuvuoden terveydenhoitomaksun.⁴⁵ Päätös, joka uusittiin aina Terveystieteiden tutkimuskeskuksen/Terveystieteiden tutkimuskeskuksen talousarviossa, oli voimassa aina vuoteen 1970, jolloin sairaalamaksujen korvaamisesta luovuttiin.

Terveystieteiden tutkimuskeskuksen palvelujen ”markkinoinnissa” lehdistö – ja erityisesti Ylioppilaslehti – näyttää antaneen runsaasti palstatilaa. Hyvänä esimerkkinä Ylioppilaslehden kiinnostuksesta opiskelijoiden terveydenhuoltoon oli sen 1950-luvun alussa julkaistu Terveystieteiden tutkimuskeskuksen kirjoitus. Kiinnittipä Ylioppilaslehti lokakuussa 1947 huomiota ylioppilaiden keskuudessa ilmeneeseen tietämättömyyteen Terveystieteiden tutkimuskeskuksen palveluista.⁴⁶ Tässä, kuten monissa muissakin ajan lehtihaastattelussa, Terveystieteiden tutkimuskeskuksen toimintaa ja palveluja esitteli Kari Savonen, josta oli vuonna 1949 tullut terveydenhoitotoimiston ylilääkäri. Haastattelujen ja lehtikirjoitusten ohella Savonen kävi myös yliopistolla kertomassa uusille

opiskelijoille toimiston tarjoamista palveluista.⁴⁷ Vierailut tarjosivat samalla oivallisen tilaisuuden jakaa terveystilastusta.

Vuonna 1949 Kari Savonen teki opintomatkan Yhdysvaltoihin, jossa hän oli kuvauksensa perusteella saanut nähdä lähes ideaalisen toimintamallin. Vaikuttuneena hän kertoi USA:n yliopistojen huolehtivan opiskelijoidensa asumisesta, ruokailusta ja liikunnasta; samalla kun niiden terveydenhuoltotoimistot vastasivat terveystarkastuksista, sairaan- ja hammashoidosta ja auttoivat jopa henkisissä vaikeuksissa. Lisäksi yliopistojen neuvontakeskukset opastivat opintovaikeuksissa ja huolehtivat raha-avustuksistaakin.⁴⁸ Opintomatka osoitti päämäärän, jota voitiin Suomessakin tavoitella.

Suunnitelmat keuhkotautiparantoloista ja toipilaskodeista

Ylioppilaiden terveydenhuoltokomitean mietinnössä oli lausuttu toive ylioppilasosastojen perustamista johonkin keuhkotautiparantolaan, mutta toteutusta pidettiin käytännössä mahdottomana. Hyvät yhteydet maakunnallisiin parantoloihin olivat siksi tärkeitä, ja myös pohjoismaisten yhteysien ylläpidosta muistutettiin lisäkapasiteetin varmistamiseksi.⁴⁹ Tällaisen mahdollisuuden sai muiden muassa kuuden opiskelijan ryhmä, jotka Tingvald-Hannikainen lähetti Ruotsiin hoitoon talvella 1948. Yksi heistä oli runoilija Kirsi Kunnas, joka jälkikäteen on todennut sen koituneen

Oppia ja mallia haettiin ulkomailta. Ylilääkäri Kari Savonen (kuvassa vasemmalla) opintomatkalla Pariisissa WHO:n kongressissa vuonna 1949.

hänen pelastukseksi.⁵⁰ Pääasiassa tuberkuloosiin sairastuneet opiskelijat hoidettiin tuberkuloosiasetuksen mukaan oman kotikuntansa kuntainliiton parantolassa, mikä väistämättä merkitsi pitkää katkosta opiskeluihin. Parantolahoidon jälkeen opiskelemaan palattuaan opiskelija sai käydä jatkohoidossa:n Terveydenhuoltotoimiston, sittemmin säätiön, keuhkolääkärin luona.

Tulevaisuuden visioinnissa siinsi kuitenkin ajatus ulkomaisten mallien mukaisesta ylioppilaiden omasta keuhkotautiparantolasta tai ainakin osastosta sekä toipilaskodista, joissa tuberkuloosista toipuvat ja muuten eri tavoin vajaakuntoiset opiskelijat voisivat asua ja opiskella lääkärin valvonnan alaisina. Ongelmana olivat kustannusten jako. Mikäli potilas hoidetaan vieraan kuntainliiton parantolassa, tämä joutuu myös vastaamaan kustannuksista – eikä mikään parantola siksi halunnut ottaa tällaista osastoa. 1950-luvun lopulla oli vireillä aloite lainsäädännön muuttamiseksi kustannusten osalta. Myös SYL otti kantaa toipilaskodin perustamisen puolesta taloudellisen-sosiaalisten neuvottelupäivien toivomusponssissaan syksyllä 1958.⁵¹

Hollannissa Larenissa vuonna 1955 pidetty keuhkotautiparantoloiden kongressi, jossa johtajalääkäri Kari Savonen oli mukana, vauhditti säätiön suunnitelmia. Keskusteluja oli käyty Suomen Tuberkuloosin vastustamisyhdistyksessä sekä Kiljavan parantolan ylilääkärin, professori Erkki Larmolan, professori Jorma Pätiälän ja Savosen kesken. Neuvottelujen tuloksena oli, että ylioppilaiden oma parantolaosasto suunniteltaisiin Kiljavan parantolaan rakennettavan kuntoutusosaston yhteyteen. Valtiovalta oli ilmoittanut tukevensa suunnitelmia. Nämä vuonna 1958 esitetyt suunnitelmat eivät kuitenkaan toteutuneet. Parantolatarve väheni potilaiden määrän laskiessa; tähän vaikuttivat myös lääkehoitojen kehittyminen ja kotihoidon lisääntyminen. Ensimmäinen selvä pudotus löydöksissä YTHS:llä oli juuri vuonna 1959.⁵²

Sanoista tekoihin – kohti Terveydenhoitosäätiötä

Ylioppilaiden terveydenhuollon historiassa vuosi 1947 on käännteentekevä. Tuolloin eduskunta sääteli Helsingin Yliopistossa ja muissa pääkaupungin korkeakouluissa opiskelevien ylioppilaiden pakollisesta lääkärintarkastuksesta, mikä käytännössä tarkoitti keuhkotarkastuksia. Samalla opiskelijoille tuli maksettavaksi pakolliset terveydenhoitomaksut, jotka kattoivat 1950-luvun puoliväliin asti 80–90 prosenttia kuluista. Huomattavaa taloudellista tukea saatiin alkuvuosina ylioppilaskunnilta, vakuutusyhtiöiltä, Suomen Tuberkuloosin Vastustamisyhdistykseltä, Raha-automaattiyhdistykseltä sekä satunnaisilta ulkopuolisilta avustajilta. Vastan jälkeen, kun Terveydenhoitosäätiö oli vuonna 1954 perustettu, alettiin saada vuosittaista, valtion tulo- ja menoarvioon sisältyvää valtionapua.⁵³ Opiskelijoiden terveydenhuollolle tämä oli tuiki tärkeää. Merkitsihän päätös ylioppilaiden terveydenhuoltotoiminnan vakinaistamista, mikä taas antoi mahdollisuuksia toiminnan kehittämiseksi ja laajentamiselle.

Helsinkiläisten ylioppilaiden mallin mukaan myös Turussa ryhdyttiin toimeen: vuonna 1948 alkoivat päivittäiset vastaanotot Turun lääninsairaalan poliklinikalla. Samoin käynnistettiin uudestaan pakollisiksi määrätyt keuhkotarkastukset. Turun Yliopiston ja Åbo Akademin ylioppilaskuntien aloittamaan opiskelijaterveydenhoidon toimintapiiriin liittyivät 1950-luvun alussa myös Turun opettajakorkeakoulun ja Turun kauppaikorkeakoulun ylioppilaskunnat. Tältä pohjalta organisoi-
tui vuonna 1956 toimintansa aloittanut Turun ylioppilaiden terveydenhoitoasema – vain vuosi sen jälkeen, kun Jyväskylän asema oli perustettu.⁵⁴ Jo tätä ennen SYL ja Teknillisen Korkeakoulun ylioppilaskunta olivat vuonna 1952 perustaneet Otaniemeen erillisen terveydenhoitoaseman.⁵⁵ Tarve

ylioppilaiden terveydenhuollon laajentamiselle oli tosiasia, mikä taas edellytti SYL:n organisaation uudelleenjärjestelyjä. Aika alkoi olla kypsä erillisen terveydenhuoltoon keskittyvän organisaation perustamiselle.

Vuonna 1953 SYL asetti lainsäädäntöneuvos E.J. Mannerin johdolla järjestelykomitean, jonka tehtävänä oli tarkistaa liiton organisaatio, toimintamuodot ja talous – ja tekemään samalla ehdotuksen siitä, mitkä tehtävät kuuluisivat SYL:lle ja mitkä sopisivat paremmin erilliselle toimijalle. Vain noin kahden kuukauden työskentelyn jälkeen komitea päätyi ehdottamaan terveydenhuoltotoiminnan erottamista SYL:n tehtävistä, mikä sitten tapahtuikin. Suomen Ylioppilaskuntien Liiton Terveydenhoitosäätiön säännöt vahvistettiin oikeusministeriössä helmikuussa 1954 ja säätiö aloitti toimintansa 1.3.1954.⁵⁶

Jatkossa säätiö tuli toimimaan ylioppilaiden terveydenhuollon valtakunnallisena keskusjärjestönä, jonka toimintapiiriin kuuluvat maan kaikkien yliopistojen ja korkeakoulujen opiskelijat, joiden käytössä ovat opiskelukaupunkinsa terveydenhoitoasemat omine palveluineen. Säätiön laitosten nimeksi vahvistettiin ylioppilaiden terveydenhoitoasema ja nimen jälkeen paikkakunta, jolla laitos toimii.⁵⁷ Uuden säätiön toimiin tarvittiin nyt koko joukko työntekijöitä ja vielä vuoden 1954 lopussa päätettiin julistaa haettavaksi seuraavat toimet: johtaja-ylilääkäri, taloudenhoitaja, ylihoitaja, laboratoriohoitaja, röntgenhoitaja ja terveyssisar.⁵⁸

Säätiö saa hammashoitolan

Vaikka hammashoidon järjestämiseen ylioppilaille oli kiinnitetty huomiota jo 1930-luvulla ja se oli ollut esillä molemmissa terveydenhuoltokomiteoissa, hammashuolto odotti vielä 1950-luvulle tultaessa ratkaisuaan. Milloin syynä oli ollut rahoitusongelmat, milloin taas vaikeudet sopia

yksityisten hammaslääkärien kanssa mahdollisuudesta hoitaa opiskelijoiden hampaita halvemmilla taksoilla.⁵⁹ Hammashoidon järjestäminen kuului ylioppilaiden ajamiin ajankohtaisiin kysymyksiin. Se oli myös SYL:n vuoden 1949 Ylioppilasneuvotelupäivien asialistalla ja sitä vauhditettiin päivien julkilausumassa.⁶⁰ Vielä samana vuonna SYL asetti hammashoitokomitean laatimaan ehdotusta ylioppilaiden hammashoidon järjestämisestä. Puheenjohtajaksi kutsuttiin professori Juuso Kivimäki. Komiteassa oli varsin vahva alan asiantuntijuus (muun muassa tuleva johtajahammaslääkäri Aimo V. Rantanen) ja tunnettuja opiskeluterveydenhuollon edustajia (muun muassa E.J. Manner ja Kari Savonen, joka toimi sihteerinä).⁶¹

Komitean työ kesti viisi vuotta, sillä toiminnan suunnittelemiseksi tarvittiin tietoja siitä, millaisessa kunnossa ylioppilaiden hampaat olivat. Sen vuoksi komitea järjesti vuonna 1949 opiskelunsa aloittaneiden yli kahdentuhannen ylioppilaan hammas-tarkastukset tuberkuloositarkastusten yhteydessä. Osalle heistä tehtiin pari vuotta myöhemmin uusintatarkastus. Tulokset olivat karua luettavaa. Aimo V. Rantasen johdolla suoritetun tarkastuksen mukaan jokaisella tutkitulla oli keskimäärin neljä rikkinäistä hammasta ja joka seitsemännellä särkevä tai purressa aristava hammas ja jokaisen opiskelijan arvioitiin tarvitsevat kuusi hoitokäyntikertaa.⁶² Tarkastuksen tulokset saivat Rantasen tarttumaan heti tuoreeltaan kynään ja kirjoittamaan Ylioppilaslehden Terveyspalstalle 19.1.1951. Kerrattuaan tarkastuksen tuloksia, Rantanen vetosi voimakkaasti lukijoihin alleviivaten samalla esimerkin ja valistuksen merkitystä.

Akateemisen kansalaisen on tässäkin suhteessa näytettävä tietä ja levitettävä valistusta muihin kansalaispiireihin. Ehkäisevä hoito on tehokkainta hoitoa erikoisesti hampaiden suhteen ja sen voi suorittaa jokainen itse.⁶³

Vuosina 1949–1954 istunut Ylioppilaiden hammashoitokomitea yhteiskuvassa. Edessä vasemmalta hammaslääketieteen tohtori Aimo V. Rantanen, dosentti Aune Ylppö, komitean puheenjohtaja professori Juuso Kivimäki ja sihteeri lääketieteen tohtori Kari Savonen. Takana vasemmalta diplomi-insinööri Martti Mutru, kauppätieteen ylioppilas Sten Enbom, lainsäädäntöneuvos E.J. Manner ja tohtori Jouko Tuomaala.

Maaliskuussa 1954 valmistuneessa mietinnössä yksimielisesti todettiin hammashoidon kuuluvan Ylioppilaiden terveydenhuoltotoimiston yhdeksi työmuodoksi, kuten SYL:n Terveydenhoitosäätiön ohjesääntökin jo edellytti.⁶⁴ Mietinnössä esitetyt suunnitelmat saivat myönteistä palautetta Suomen Hammaslääkäriliitolta, joka korosti kouluhammashoidon saavuttamien tulosten säilymistä ylioppilailla. Komitean työ ja samalla opiskelijoiden hammashoidon järjestäminen saivat lehdistössä runsaasti palstatilaa.⁶⁵ Mahdollisesta hammashoitomaksusta kannettiin SYL:ssä ymmärrettävästi huolta, mikä tuli hyvin esille SYL:n valtuuskunnan kokouksen viestistä Terveydenhoitosäätiölle 26.4.1954. Valtuuskunta edellytti – mikäli hammashoitoasema perustetaan – että olisi ”pyrittävä saamaan asema itsekannattavaksi”.⁶⁶

Perustelut hammashoidon aloittamiselle säätiön piirissä olivat paitsi terveydenhoidolliset myös taloudelliset, sillä hammashoito oli kansalaisille kallista. Näiden lisäksi mietinnössä vedottiin esteettisiin ja esikuvallisiin syihin:

Hyvin hoidetut hampaat ovat jokaisen ylioppilaan kaunistus. Rikkinäiset ja mätänevät hampaat ja pahalta löyhkäävä suu sen sijaan tekevät epämiellyttävän vaikutuksen. Ylioppilaan asema nousevan sivistyneistön edustajana vaatii, että hän tämänkin vuoksi hoitaa asianmukaisesti hampaansa.⁶⁷

Mietintö tutkimustuloksineen sai paljon huomiota lehdistössä jo ennen päätöksiä toiminnan aloittamisesta.⁶⁸ Komitean ehdotuksessa hampaiden tarkastus olisi pakollista kaikille uusille ylioppilaille, mikä herätti ylioppilaslehdissä välittömästi kiivasta keskustelua ja hammashoitomaksun vastustusta.

Polemiikkia hampaista

Hammashoitokomitean ehdotus pakollisesta hammastarkastuksesta kirvoitti ylioppilaiden keskuudessa runsasta polemiikkia – etenkin, kun tuolloin lääkärintarkastusten pakollisuutta oli laissa tehostettu maininnalla poliisiviranomaisen virka-avun käytöstä taruittaessa. Nimimerkki ”Takahammas” kirjoitti Ylioppilaslehdessä huhtikuussa 1954:

SYL:n herrat ovat keksineet hyvän pilan. AIKOVAT RYHTYÄ POLIISIVOIMIN ”PUHDISTAMAAN” YLIOPPILAIDEN HAMPAITA, kun ne ovat niin huonot ja haisevat pahasti (...) Kiillotetut kengät ovat ylioppilaan kaunistus. Hajut häviävät saunassa. Klorofyllin syöntipakko jne.⁶⁹

Komitean toive ja ”Takahampaan” pelko eivät toteutuneet, sillä hammastarkastuksia saatiin odottaa vielä 30 vuotta ja pakollisiksi ne eivät tulleet koskaan!

Ylioppilaiden hammashoito aloitettiin helmikuussa 1955 – aluksi pienimuotoisena ja kokeilumielessä kaksi yksikköä käsittävänä hammashoitolana. Alussa opiskelijoille tuli hampaiden hoidosta maksettavaksi kertakäyntimaksu, tuolloin 200 markkaa. Tilat löytyivät Domus Academicasta. Hammashoitolan vastaavaksi hammaslääkäriksi valittiin odontologian lisensiaatti Aimo V. Rantanen. Hammashoitolaan kuului toiminnan alkuvaiheessa Rantasen lisäksi kolme muuta hammaslääkärinä sekä kolme hammashoitoapulaista. Heti alusta alkaen opiskelijat ottivat hammashoitolan omakseen; hoitoon oli suoranaista ryntäystä.⁷⁰ ”Hammasklinikalle” oli siis selvä tarve!

Yleisradioon tehtiin vuonna 1955 ohjelma YTHS:stä. Kuvassa toimittaja Saara Palmgren juuri toimintansa aloittaneen säätön hammashoitolassa. Haastatteluvuorossa hammaslääkäri Annikki Manner.

Kasvuun organisoidulta pohjalta

Uudessa säätiossä SYL säilytti määräysvaltansa, mikä näkyy myös korkeinta päätäntävaltaa käyttävän valtuuskunnan kokoonpanossa. Sen jäsenistä enemmistö tuli jatkossa edustamaan ylioppilaita; loput edustivat valtiovaltaa, korkeakouluja sekä terveydenhuoltotyötä tekeviä yhdistyksiä. Kari Savosen mukaan ”kun on kysymys sosiaalisesta toiminnasta opiskelijoiden hyväksi, on perusteltua, että opiskelijoilla on riittävä päätäntävalta ja toisaalta valtiovallalla myös riittävä edustus, jotta se voisi valvoa toimintaa”⁷¹.

Ylioppilaille tuli niin ikään keskeinen asema säätön hallituksessa, jolle kuuluu varsinainen toimeenpanovalta. Valtuuskunta aloitti toiminta-

tansa lääkintöhallituksen pääjohtajan Niilo Pesosen johdolla; hänen puheenjohtajakautensa jatkui vuoteen 1965. Hallituksen johto uskottiin diplomi-insinööri Urpo Ratian käsiin aina vuoteen 1971 asti. Hallitus- ja johtopaikat täyttyivät alussa osin tutuilla ja koetuilla voimilla, joihin kuuluivat ennen muita E.J. Manner ja Kari Savonen.⁷² Se, että keskeisten hallintoelinten keskeiset paikat pyysivät alussa pitkään kokeneissa käsissä, oli epäilemättä säätön onni.

Sotien jälkeen toiminta ylioppilaiden terveydenhuollon järjestämiseksi eteni nopein askelin. Ylioppilaiden terveydenhuoltotoimiston perustaminen, jolla oli selvä sosiaalinen tilaus, tarjosi ennen kokemattomia mahdollisuuksia päästä hoitoon ja tulla hoidetuksi. Mutta vasta Suomen Ylioppilaskuntien Liiton Terveydenhoitosäätiö (vuodesta 1958 Ylioppilaiden Terveydenhoitosäätiö) avasi aivan uudenlaisia näköaloja ja mahdollisuuksia kehittää opiskelijoiden terveydenhuoltotyötä aiempaa monipuolisemmin ja suuremmin resurssein. E.J. Manner on kiteyttänyt YTHS:n perustamiseen johtaneen prosessin näin:

Sellaista laitosta (...) ei olisi voitu luoda pelkästään poliittisin päätöksin tai rahan voimalla. On tarvittu paljon uskoa, luottamusta ja pyyteetöntä työskentelyä asetetun päämäärän hyväksi.⁷³

Pitkälti tässä on ollut kysymys opiskelijoiden aloitteellisuudesta ja tarmokkuudesta; sodasta palanneiden ylioppilaspolvien velvollisuutena pitämättään tavoitteesta luoda maahan opiskelijoiden oma terveydenhuoltojärjestelmä. Toiminta tavoitteen saavuttamiseksi lienee ollut monelle enemmänkin kutsumustyö kuin ansiotyö. Tässä oli avuksi ”ajan henki” – sotien jälkeisen suomalaisen yhteiskunnan osoittama ymmärtämys ja tuki. Kasvu ja kehitys ainutlaatuisiksi terveydenhuollon organisaatioiksi oli alkanut.

YTHS ajan virrassa

Säätiön heikko lainsäädännöllinen perusta ja kapea rahoituspohja

YTHS:n oikeudellinen asema määriteltiin ensimmäisen kerran vuonna 1947 – vuosi SYL:n perustaman Ylioppilaiden terveydenhuoltotoimiston jälkeen. Tuolloin eduskunta säätöi lain (564/1947) Helsingin yliopistossa ja muissa Helsingin korkeakouluissa opiskelevien pakollisesta lääkärintarkastuksesta. Tähän liittyi myös velvoite opiskelijoille vuotuisen lukuvuotuisen terveydenhoitomaksun suorittamisesta.¹ Kun säätiön toiminta oli vielä vuosia tämän jälkeen pääkaupunkikeskeistä, vuoden 1947 lain alueellinen määrittely oli riittävä.

1950-luvun puolivälissä YTHS:n toiminta oli jo laajentunut valtakunnalliseksi; uusia terveydenhoitoasemia oli perustettu Jyväskylään, Turkuun ja Ouluun. Samana vuonna, kun otettiin käyttöön säätiön nykyinen nimi, säädettiin uusi laki (142/1958) kaikissa maan yliopistoissa ja korkeakouluissa opiskelevien ylioppilaiden pakollisesta lääkärintarkastuksesta.² Se kumosi vuoden 1947 lain ja sai tuekseen saman vuoden syyskuussa annetun opetusministeriön päätöksen yliopistoissa ja korkeakouluissa opiskelevien ylioppilaiden lääkärintarkastusohjesäännöstä. Tämä ohjesääntö, josta oli tehnyt esityksen säätiön valtuuskunta, koski nimenomaan laissa tarkoitettuja lääkärintarkastuksia. Kysymyksessä olivat nimenomaan keuh-

kotarkastukset.³ Kesäkuun alussa 1958 voimaan tullessa laissa velvoite terveydenhoitomaksun suorittamiseen säilyi.

”YTHS:n talous on jatkuvasti ollut vaikeuksien kiristämä”

Otsikon toteamus on vuoden 1959 toimintakertomuksesta,⁴ mutta voisi kuvata lähes minkä tahansa vuoden tilannetta. Talousjohtaja Kalervo Haapasalmi kuvasi *Läpivalaisusta läpikotaiseksi* -kirjan artikkelissaan 1970- ja 1980-lukujen rahoituksen kehitystä ja totesi siinä, että tuona aikana ”talousarvio on vain kolmena vuotena voitu toteuttaa ilman rahoitukseen liittyviä ongelmia”.⁵

Paitsi heikkoa lainsäädäntöpohjaa, säätiön ongelmana oli kapea rahoituspohja. YTHS:n toiminnan rahoituksen perustana olivat alusta alkaen opiskelijoiden itse maksamat maksut: pakollinen vakuutusluonteinen terveydenhoitomaksu sekä palvelujen käyttömaksut. Ne kattoivat 1970-luvun alkupuolelle asti yli puolet säätiön kokonaisrahoituksesta. (ks. kuvio 1, s. 65) Terveydenhoitomaksu oli osoitus opiskelijoiden yhteisvastuusta, mutta se oikeutti opiskelijoille myös sananvaltaa palvelujen järjestämiseen.

Vuonna 1955 alkanut valtionavun rahoitusosuus oli aluksi vain viidennes ja se siirrettiin vuonna 1964 Raha-automaattiyhdistyksen varois-

Toimintansa alkutaipaleella YTHS sai valtionavun lisäksi vuosittain lahjoituksia yrityksiltä ja yhteisöiltä. Vuonna 1956 säätiötä tuki muun muassa Pohja-Yhtymä. Lahjoituksen ottivat vastaan YTHS:n taloudenhoitaja Kalle Wettenhovi (vas.) sekä hallituksen puheenjohtaja Urpo Ratia ja johtajalääkäri Kari Savonen. Shekin suuruus oli 250 000 silloista markkaa.

YTHS:n suurimman tukijan Kelan johtoa vierailulla YTHS:ssä 1970-luvun puolivälissä. Vasemmalla pääjohtaja Jaakko Pajula, joka oli samalla YTHS:n valtuuskunnan puheenjohtaja ja aivan kuvan oikeassa alalaidassa johtajalääkäri Kari Savonen.

ta maksettavaksi. Säätiössä koettiin, että yhteiskunnan tuki on jäänyt murto-osaan siitä, mitä muut vastaavanlaisesta työstä huolehtivat ovat saaneet. Päämääränä pidettiin vuonna 1959, että käyttömenoista puolet tulisi valtiolta ja puolet opiskelijoilta – lahjoituksilla rahoitettaisiin sitten kehittämistoimintaa.⁶ Toimitiloissa tulivat yliopistot ja valtio apuun osoittaen tiloja YTHS:n käyttöön, vaikka tilanahtaus niissäkin oli suuri. Helsingin tilakustannuksista vastasi Ylioppilasterveys.⁷

Sairausvakuutuslaki tuli voimaan vuonna 1964 ja se lisäsi myös opiskelijoiden sosiaaliturvaa. Sairauspäivärahan, äitiysrahan ja lääkekulujen korvaamisen lisäksi korvattiin muun muassa yksityisesti tehtyjä sairaanhoidollisia tutkimuksia. YTHS oli aloitteellinen, jotta se saisi Kelalta korvauksen näistä tutkimuskuluista, joita se tarjosi maksutta opiskelijoille.⁸ Sairausvakuutuslain muutos helmikuussa 1966 mahdollisti säätiölle korvauksen sairaanhoidon nettokustannuksista, mikä oli aluksi vain 20 prosenttia. Pettymys oli, että korvausta maksettaessa kokonaismenoista vähennettiin ensin opiskelijoiden maksamat maksut.⁹ Korvausprosentti nousi kuitenkin varsin nopeasti valmistelussa olevan kansanterveyslain hengessä ja myös mielenterveystyö tuli sen piiriin, samoin ehkäisevä terveydenhoitotyö vuonna 1971. Tuolloin Kela korvasi nettomenoista jo 60 prosenttia ja pari vuotta myöhemmin 80 prosenttia.¹⁰ Näillä keinoin Kelan rahoitusosuudeksi muodostui vajaa puolet säätiön kustannuksista 1970-luvun puolivälissä.

Aloite valtion komitean asettamiseksi

Säätiön oikeudellinen asema nousi esiin 1960-luvun puolivälissä asetetun suunnittelutoimikunnan talousjaostossa. Muistiossa kerrattiin säätiön tehtävä pakollisten lääkärintarkastusten suorittajana, mihin sillä on lain tarkoittama velvoite. Talousjaoston linjanvedon mukaan voimassa ollut laki oli

vanhentunut. Katsottiin, että lain pitäisi sisältää pakollisten lääkärintarkastusten lisäksi sairaanhoidon ja hammashoidon. Lisäksi jaosto oli sitä mieltä, että lainsäädännön kehittyessä olisi syytä ottaa esille mahdollisuus toiminnan jatkamisesta esimerkiksi julkisoikeudellisena yhteisönä. Talusjaoston johtopäätös oli, että alan lainsäädäntöä olisi tarkistettava, jolloin

(...) tulisi ottaa erityisesti huomioon valtion lakisääteinen tuki Ylioppilaiden Terveydenhoitosäätiölle tai sen julkisoikeudelliselle työnjatkajalle. Talusjaosto katsoo edelleen, että yliopistoissa opiskelevien terveyden- ja sairaanhoidon järjestämisen taloudellinen tukeminen kuuluu valtiovallalle ja korkeakouluille.¹¹

Edellä mainitut talusjaoston ehdotukset sisältyivät lähes sellaisinaan suunnittelutoimikunnan loppuselvitykseen säätiön tulevaisuuden tavoitteista. Toimikunnan kanta oli, että säätiön asemaa tutkimaan asetettaisiin kiireellisesti valtion komitea. Sen työtä säätiö olisi valmis tukemaan luovuttamalla asiantuntija-apua ja tutkimusmateriaalia.¹² Suunnittelutoimikunnan suosituksesta säätiön valtuuskunta päätyi pyytämään opetusministeriöltä valtion komitean asettamista tehtävänä suunnitella opiskelevan nuorison terveydenhuollon kokonaisratkaisua. Tätä perusteltiin työpiirin laajentumisella ja monipuolistumisella, mitkä edellyttäisivät opiskeluterveydenhuollon saattamista lakimääräiseksi, jotta toiminnan jatkuvuus tulisi turvatuksi ja valtion taloudellinen tuki kiinteäksi.¹³

Säätiön pyyntöön valtion komitean asettamisesta vaikuttivat ennen kaikkea YTHS:n lakisääteisen toiminnan ”heikko pohja”, jonka muodosti ainoastaan vuoden 1958 pakollisesta lääkärintarkastuksesta annettu laki ja opetusministeriön päätös opiskelijoiden lääkärintarkastusohjesäännöstä. Työltä puuttui riittävä lainsäädännöllinen

perusta, millä sen tehtävä, velvoitteet ja erityisesti yhteiskunnalta saama tuki olisi määritelty. Tarve toiminnan edellytysten parantamiseksi oli 1960-luvun kuluessa ja viimeistään vuosikymmenen loppupuolella selvästi aktualisoitunut. Vaikka pyrkimykset YTHS:n lainsäädännöllisen perustan parantamiseksi saivat säätiökeskeisen leiman, siihen vaikuttivat paljolti yhteiskunnallinen kehitys terveys- ja sosiaalipoliittisine trendeineen – ja ylioppilaat taustajärjestöineen.

1960-luku oli yhteiskunnalliseen tasa-arvoon tähtäävien reformien valmistelun ja osin jo toteutuksen aikaa. Uudistuksista erityisesti vuoden 1964 sairausvakuutuslaki koski opiskelijoita. Sen sijaan vuosikymmenen suurimmassa uudistushankkeessa, vuonna 1972 voimaan tulleessa kansanterveyslaissa korkeakouluopiskelijat sivuutettiin, sillä kansanterveyslain valmistelun fokus oli vain kunnallisessa terveydenhuollossa.¹⁴ Jo SYL:n opintososiaalisilla neuvottelupäivillä huhtikuussa 1968 terveydenhuoltopolitiikka sai näkyvän osan hyväksytyissä ponsissa, samoin kuin suunnittelutoimikunnan mietinnöstä annetuissa lausunnoissa. SYL:n tavoitteena oli, ei enempää eikä vähempää kuin, koko opiskelevan nuorison terveydenhuollon kokonaisratkaisu ja tätä varten se edellytti erityisen kiireellisenä valtion komitean asettamista. Samalla komitean tehtävänä ”tulee olla Ylioppilaiden Terveydenhoitosäätiön aseman uudelleen arviointi”¹⁵.

Lehtisen komiteasta Jaakkolan toimikuntaan

Opiskelijoiden terveydenhuollon tavoitteiden, toimintamuotojen ja sisällön selvittämiseksi ja kokonaisratkaisun saamiseksi valtioneuvosto asetti maaliskuussa 1969 Opiskelijoiden terveydenhuoltokomitean. Puheenjohtajaksi kutsuttiin Kelan toimistopäällikkö Veikko Lehtinen, joka

oli aiemmin ollut mukana opiskelijoiden sosiaaliturvaa selvittävissä työryhmissä. Komiteassa YTHS:ää edustivat johtajalääkäri Kari Savonen ja hallituksen jäsen, SYL-taustainen valtiotieteen ylioppilas Kimmo Eskola. Komitean perustehtävänä oli laatia ehdotus kaikkien peruskoulun jälkeen opintoja täystoimisesti harjoittavien opiskelijoiden terveydenhoitojärjestelmäksi.¹⁶ Komitealla oli työssään käytettävissä niin SYL:n kuin YTHS:n laatimat opiskelijoiden terveydenhuoltoa koskevat selvitykset; olihan molemmilla yhteisöillä keskeinen taustarooli lainsäädäntötyön aloittamisessa. Jo työnsä alussa komitea sai kirjallisia lausuntoja opiskelija-alan liitoilta, muun muassa SYL:stä tuli 14-sivuinen laaja muistio. Perusteellista työtä tehnyt komitea kuuli myös suuren määrän asiantuntijoita sosiaali- ja terveydenhuollon keskusvirastojen pääjohtajista aina Ammattikoululaisten liiton ja Kauppaopiskelijain Killan edustajiin asti.¹⁷

Veikko Lehtisen johdolla työskennellyt komitea sai mietintönsä valmiiksi huhtikuun lopussa 1971. YTHS:n valtuuskunnalle Kari Savonen esitteli komitean mietintöä 25.5.¹⁸ Yksimielinen komitea ehdotti mietinnössään, että terveydenhuoltojärjestelmän tulisi koskea kaikkia peruskoulutuksen

YTHS:n hallituksen vuosien 1971–1975 puheenjohtaja, varatuomari Veikko Lehtinen toimi 1960- ja 1970-lukujen vaihteessa Opiskelijoiden terveydenhuoltokomitean puheenjohtajana. Samoihin aikoihin hän toimi Kelan sairausvakuutusosastolla.

jälkeen päätoimisesti opiskelevia. Komitean ehdotus rakentui kansanterveyslakiehdotuksen mukaiselle toiminnalliselle pohjalle. Opiskelijoiden terveydenhuollon järjestämisvelvollisuus katsottiin kuuluvan sille kunnalle, jonka alueella oppilaitos sijaitsi riippumatta opiskelijoiden kotikunnasta ja tulevat kunnalliset terveyskeskukset tarjoaisivat opiskelijoille heidän tarvitsemansa palvelut. Ehdotuksen mukaan YTHS:n terveydenhoitoasemat suuremmilla paikkakunnilla olisivat jatkaneet kunnallisina asemina terveyskeskusten yhteydessä, kun taas pienemmillä paikkakunnilla asemat olisivat sulautuneet terveyskeskuksiin. Pääosa kustannuksista pitäisi tulla sairausvakuutusjärjestelmästä.¹⁹

Opiskeluterveydenhuollon (komitea ja sitä seuraava toimikunta käyttivät nimitystä 'opiskeluterveydenhuolto', vaikka säätiön piirissä puhuttiin 'opiskelijaterveydenhuollosta') erityistarpeiden huomioon ottamiseksi komitea ehdotti lääkintöhallituksen avuksi opiskelijoiden terveydenhuoltoneuvostoa. Tutkimus-, suunnittelu-, terveyskasvatus- ja tiedotustoimintaa varten komitea esitti perustettavaksi valtion varoin toimivan opiskelijoiden terveydenhuoltokeskuksen. Ajatuksena oli, että säätiön keskustoimisto muuttuisi aikanaan opiskelijoiden terveydenhuoltokeskukseksi, julkisoikeudelliseksi yhteisöksi, mitä myös YTHS kannatti omassa lausunnossaan.²⁰ Tämä ei sellaisenaan toteutunut, mutta jäi esityksenä itämään eräänlaisena säätiö osaamiskeskuksena -ideana. YTHS:n mietinnöstä antamassa lausunnossa painotettiin muun muassa opiskelijoiden terveydenhuollon erillislain ja sairausvakuutuslainsäädännön muutoksen säätämisen tärkeyttä ja kiireellisyyttä, saavutetun palvelutason säilyttämistä sekä ilmaispalveluun siirtymistä yhdenmukaisesti kansanterveyslain edellyttämässä aikajärjestyksessä.²¹

Säätiö piti myös tarkoituksenmukaisena sen terveydenhoitoasemien siirtymistä kunnallisiksi opiskelijoiden terveysasemiksi, jo opiskelijoiden

terveydenhuollon jatkuvuuden kannalta. Säätiön lausunto opiskelijoiden terveydenhuoltokomitean mietinnöstä päättyi seuraavasti:

Ylioppilaiden terveydenhoitosäätiö suosittaa Opiskelijoiden terveydenhuoltokomitean mietinnön esitysten pikaista toteuttamista. Säätiö korostaa sitä, että mietinnössä esitetty opiskelijoiden terveydenhuolto-ohjelma olisi toteutettava kokonaisuutena.²²

Jonkinlaisena yhteenvetona komitean työn tavoitteista Veikko Lehtinen on todennut, että ”järjestelyillä pyrittiin säilyttämään korkeakouluissa opiskelevien saavuttama terveydenhuollon korkea taso, opiskelijoiden vaikutusmahdollisuus ja oikea suhde kustannusten jaossa yhteiskunnan ja opiskelijoiden välillä²³. Tilanteessa, jossa opiskeluterveydenhuoltoa oltiin suunnittelemassa, maan koko terveydenhoitojärjestelmä oli vielä ”järjestyksen kourissa” eikä kansanterveyslakia ollut vielä edes annettu. Miten kansanterveyslakia tulitaisiin soveltamaan käytäntöön ja miten opiskeluterveydenhuolto tulitaisiin sovittamaan siihen, siitä ei ollut varmaa tietoa.

Opiskeluterveydenhuollon järjestäminen sai vauhtia vuonna 1972, jolloin ajankohtaistui Opiskelijoiden terveydenhuoltokomitean työn sovittaminen saman vuoden huhtikuun alussa voimaan tulleeseen kansanterveyslakiin. Sosiaali- ja terveysministeriö asetti 4.10.1972 hallitusneuvos Risto Jaakkolan johtaman toimikunnan tekemään ehdotuksen ”peruskoulun jälkeisen opiskelijaväestön terveyden- ja sairaanhoidon järjestämisestä osana yleistä terveydenhoitojärjestelmää” sekä lainsäädännön muutosehdotuksista, joiden avulla opiskelijoiden erityistarpeet voidaan ottaa riittävästi huomioon²⁴. YTHS:ää toimikunnassa edusti itseoikeutetusti Kari Savonen, toisena SYL:n mandaatilla säätiön hallituksessa istunut opiskelija Juk-

ka Rantanen. Todettakoon, että Veikko Lehtinen kuului toimikunnan alkuperäiseen kokoonpanoon, mutta jo marraskuun alussa 1972 hänelle myönnettiin ero toimikunnan jäsenyydestä. Lehtinen itse on kertonut eronsa syyksi toimikunnan kokoonpanon ja sen tavoitteet, joita hän piti liian yksipuolisina.²⁵

Opiskelijoiden terveydenhuoltotoimikunnan työn tuloksia odotettiin mielenkiinnolla, eikä vähi-ten juuri YTHS:n piirissä. Säätiön sisäinen tiedotuslehti Piikki seurasi ja kommentoi toimikunnan työskentelyä tarkasti ja samalla hieman epäillen:

Huomio: opiskelijat, ihmiset pitäkää varanne ettei mikään ideologia sokaise näkemystä niitä vaaratekijöitä, joita opiskeluterveydenhuollon nivel-tämisessä yhteiskunnan systeemeihin on. YTHS:n tarjoamien palveluiden taso tulee taata opiskeli-joille jatkossakin.²⁶

Kesäkuun 1973 numerossa Piikissä todettiin – luotettaviin lähteisiin viitaten – että opiskelijoiden terveydenhuollon nopea vieminen kunnallisiin terveyskeskuksiin olisi onnettomuus, ellei rahoitusjärjestelmä erillisine hallintoviranomaisineen olisi järjestyksessä ja hoidettu. Oikeana lehti kyllä piti opiskeluterveydenhuollon siirtämistä yhteiskunnan terveydenhoitojärjestelmän yhteyteen, mutta vasta pitkällä aikavälillä. Toimikunnan asiantuntijoiden mukaan ”opiskelijoiden terveydenhuollon toteuttaminen terveyskeskusten yhteydessä nopeassa tahdissa ei tule onnistumaan”. Lehdessä myös lainattiin valtuuskunnan kokouksessa 30.5.1973 esiintynyttä hallituksen puheenjohtajaa Veikko Lehtistä, joka piti tärkeänä saada valmisteluprosessiin muitakin ehdotuksia kysymyksen järjestämiseksi.²⁷ Opiskelijoiden terveydenhuollon tason ja YTHS:n aseman säilyttämisen puolesta tinkimätöntä journalistista linjaa edustanut tiedotuslehti vahvisti sanomaansa runsailla ajankohtaista kysymystä sivuavilla piirroksilla ja kollaasikuvilla.²⁸

Lokakuun lopussa 1973 valmistunut Opiskelijoiden terveydenhuoltotoimikunnan mietintö luovutettiin sosiaali- ja terveysministeri Seija Karkiselle 11.11.1973. Toimikunnan keskeisten, korkeakouluopiskelijoiden terveydenhuoltoa koskevien ehdotusten mukaan toimintoja kehitettäisiin kansanterveystyön valtakunnallisen suunnitelman perusteella ja se sisällytettäisiin osana kunnan kansanterveystyön toimintasuunnitelmaa. Korkeakouluopiskelijoiden terveydenhuollon nykyisen tason turvaamiseksi YTHS:n terveydenhoitoasetmat siirrettäisiin toiminnallisina kokonaisuuksina asianomaisen korkeakoulukaupungin terveyskeskuksen sivuvastaanotoksi. Samalla olisi tarkoitus turvata YTHS:n ja Ylioppilasterveys ry:n henkilökunnan asema. Toimikunnan esitysten voimaantulon aikataulusta mietinnössä todettiin seuraavasti:

Toimikunnan säädösehdotukset esitetään saatettavaksi voimaan 1.1.1975 lukien. Toimikunnan ehdottama opiskeluterveydenhuolto toteutettaisiin viisivuotiskaudella 1975–1979. Kunta voisi kuitenkin vuoden 1979 loppuun saakka tehdä Ylioppilaiden terveydenhoitosäätiön kanssa sopimuksen opiskeluterveydenhuollon toteuttamisesta säätiön toimesta sopimuksessa mainittujen oppilaitosten opiskelijoille.²⁹

YTHS:n näkökulmasta Risto Jaakkolan johtaman toimikunnan jäljiltä jäi koko joukko avoimia kysymyksiä. Näistä keskeisin oli säätiön aseman ja tehtävien määrittelemättömyys. Mutta myös pyrkimys viedä opiskelijoiden terveydenhuolto sangen nopealla aikataululla terveyskeskusten yhteyteen herätti ymmärrettävästi ihmetystä ja huolta. Mietintöön eriävän mielipiteen jättänyt Kari Savonen viittasi niin ikään tähän ja oli sitä mieltä, että terveydenhuollon taso toimikunnan esittämällä rahoitusjärjestelyillä ja aikataululla laskisi varmasti, eikä pitkään aikaan olisi ilman erityisresursseja ja -jär-

jestelyjä mahdollista saada sellaisia palveluja, mistä korkeakouluopiskelijat nyt nauttivat. Opiskeluterveydenhuollon rahoitusta Savonen piti kaiken kaikkiaan epäoikeudenmukaisena ja epävarmana. Toinen eriävän mielipiteen jättänyt oli Jukka Rantanen, joka kantoi huolta opiskelijoiden vaikutusmahdollisuuksista; nämä kun uhkasivat jäädä mietinnössä puutteellisiksi. Suurimpana esityksen heikkoutena hän piti siinä esitettyä opiskeluterveydenhuollon hallintomallia, joka ei tulisi hänen mielestään takaamaan terveydenhuollon tasoa entisessä laajuudessa.³⁰ Ainoat eriävät mielitteet tulivat YTHS:n ja SYL:n piiristä, mikä ei liene ollut kovin suuri yllätys.

Suurimpana erona toimikunnan ja oman komiteansa ehdotusten välillä Veikko Lehtinen piti aikataulua, jolla opiskelijoiden terveydenhuolto liitettäisiin terveyskeskuksiin. Toimikunnan ehdotusten toteuttaminen olisi itse asiassa merkinnyt niin YTHS:n kuin Ylioppilasterveys ry:n lakkauttamista sekä Kelan työterveysperusteisen rahoitusosuuden poistumista.³¹ Tämä olisi ollut looginen seuraus, jos toimikunnan kyseiset ehdotukset olisivat toteutuneet sellaisinaan.

Mietinnöt mediassa³²

Sanomalehdistö reagoi nopeasti Opiskelijoiden terveydenhuoltokomitean mietinnön julkistamiseen huhtikuussa 1971. Vain pari päivää sen jälkeen, kun Veikko Lehtisen johtama komitea oli luovuttanut mietintönsä opetusministeri Jaakko Itälälle, sanomalehdet aina levikiltään pienehköjä maakuntalehtiä myöten kertoivat asiasta. Säätiön leikekirjoissa on luettavissa parinkymmenen lehden uutisoinnit mietinnön sisällöstä. Vaikka lehdet tyytyivät lähinnä vain referoimaan mietintöä, sille annettiin kuitenkin varsin paljon palstatilaa – myös suurten koulu- ja korkeakoulukaupunkien ulkopuolella ilmestyvissä lehdissä. Tätä selittänee

muun muassa se, että komitean ehdotuksen mukaan kaikki peruskoulun jälkeen opintojaan jatkavat tulisivat liitettäväksi yhtenäisen terveydenhuoltojärjestelmän piiriin.

Komitean puheenjohtaja, varatuomari Veikko Lehtinen esiintyi myös jonkin verran lehdissä keväällä 1971, esimerkiksi Ylioppilaslehdessä. Siinä Veikko Lehtinen korosti mietinnön yksimielisyyttä, jota hän piti arvokkaana ehdotuksen läpiviemisessä. Hänestä ehdotus oli suunniteltu toteuttamiskelpoiseksi ja realistiseksi. YTHS:stä muodostettaisiin Opiskelijoiden terveydenhuoltokeskus -niminen julkisoikeudellinen yhteisö. Tarkoituksena olisi, että YTHS:n nykyinen henkilökunta tulee jatkamaan uusitun järjestelmän palveluksessa.³³ Oma lukunsa oli valtiotieteen kandidaatti Raija Mattila -nimisen henkilön sisällöltään lähes identtiset lehtikirjoitukset opiskelijoiden terveydenhuollosta, joiden innoittajana oli selvästi Lehtisen komitean työ. Usean palstan levyisiä kirjoituksia julkaistiin elokuussa 1971 hämmästyttävästi noin 20 sanomalehdessä maan eri puolilla aina kotkalaisesta Eteenpäin-lehdestä rovaniemäläiseen Lapin Kansaan asti. Miksi ja millä mandaatilla kirjoittaja on laatinut sinänsä asialliset ja samalla kriittiset juttunsa, on jäänyt epäselväksi.

Hallitusneuvos Risto Jaakkolan vetämän Opiskelijoiden terveydenhuoltotoimikunnan marraskuussa 1973 julkistaman ja sosiaali- ja terveysministeri Seija Karkiselle luovutetun mietinnön keskeisen sanoman kiteytys kuului: opiskelijoiden terveydenhuolto kunnille – ja pian! Suunnilleen noin oli otsikoitu useimpien lehtien aiheesta kertovat uutisluonteiset jutut. Myös nyt eri puolilla ilmestyneet sanomalehdet antoivat auliisti tilaa mietinnölle. Lehtien saman sisältöisen uutisen taustalla on nähtävästi ollut mietinnöstä annettu laajahko lehdistöiedote. Sanomalehdistö tyytyi tässäkin tapauksessa uutisluonteiseen journalismiin, kun taas opiskelijajärjestössä toimikunnan ehdotuksia

tarkasteltiin kohderyhmäläisinä ja omista poliittisideologisista premisseistä. Säätiön laajassa lehdisteikearkistossa löytyy vuoden 1973 puolelta itse asiassa vain pari opiskelijajärjestön kannanottoa ja nekin – kiinnostavaa sinänsä – Sosialistisen Opiskelijaliiton (SOL) kirjoituksia.

Kirjoittelu toimikunnan ehdotuksista pääsi kunnolla vauhtiin vasta vuoden 1974 alussa; tällöin muutkin opiskelijajärjestöt tulivat mukaan ajankohtaiseen opiskelijoiden terveydenhuollon järjestämistä käsittelevään keskusteluun. Sanomalehdistössä mietintöä esityksineen siteerattiin edelleen, mutta uutta oli nyt opiskelijoiden ja YTHS:n näkemysten esille tuominen: terveystakeskusten ja kunnallistamisen vastustaminen. Pääsipa ylioppilaiden terveydenhuolto valtakunnan laajalevikkisimmän päivälehdessä pääkirjoitukseenkin. Helsingin Sanomien pääkirjoituksessa todettiin muun muassa, että olisi järkevää, että

ylioppilaat saavat pitää omat terveydenhoitoasemansa ja kehittää niitä edelleen ja että niille lisätään yhteiskunnan tukea muun kansanterveys-työn kehityksen tahdissa.³⁴

Arvovaltaista, ammatillista tukea YTHS ja sen ohella opiskelijat saivat myös Suomen Lääkäriliitolta, joka ei pitänyt mitenkään mahdollisena opiskelijoiden terveydenhuollon siirtämistä kunnille jo seuraavan vuoden alusta ja viiden vuoden siirtymäajalla – kuten oli esitetty. Liiton kannoista uutisoivat ainakin johtavat pääkaupunkilehdet, Helsingin Sanomat ja Uusi Suomi. Kirjoittelu vilkastui selvästi siinä vaiheessa, kun mietinnöstä pyydettyjen lausuntojen takaraja oli umpeutumassa helmikuun alkupuolella 1974. Nyt kynään tarttuivat eri puolilla maata ilmestyneiden ylioppilaslehtien toimittajat, mutta myös opiskelijajärjestöjen jäsenet ja yksittäiset opiskelijat. Eniten mediaosumia näyttää löytyneen Ylioppilaslehdessä sekä Oulun, Tampe-

Opiskelijoiden terveydenhuolto puhutti lehdistöä.

reen ja Turun ylioppilaslehdissä. Ylioppilaslehti antoi maaliskuun alun numerossaan lehden koko keskiaukeaman säätiölle, sen toiminnan ja rahoituksen esittelylle – ja YTHS:n ja SYL:n kielteisille kannoille toimikunnan esityksiin.³⁵

YTHS:n toimiva johto tuli luonnollisesti vedetyksi mukaan aika ajoin verraten kiivaana käytyyn debattiin. Varsinkin säätiön tiedostussihteerille Martti Kukkoselle lankesi työnantajansa näkemyksen julkituominen, virheellisten käsitysten oikominen ja vastineiden jättäminen. Edellä mainitussa Ylioppilaslehden laajassa keskiaukeamajutussa hänelle ja säätiön johtajalääkärille Kari Savoselle tarjoutui mahdollisuus kertoa faktapohjaista tietoa säätiön toiminnasta ja opiskelijaterveydenhuollon tulevaisuuden järjestelynäkömistä. Ylioppilaslehden kysymykseen, missä aikataulussa opiskelijaterveydenhuollossa tullaan siirtymään yleisen järjestelmän piiriin, tiedotussihteerä vastasi kuivan humoristiseen sävyyn:

Tähän ennustamiseen ei pysty edes lääkintöhallitus paria vuotta pitemmällä aikavälillä. Jos alamme ennustaa aikaväleillä, on aivan sama käyttää ennustamiseen kahvinporoja.³⁶

Opiskelijoiden terveydenhuoltokomitean ja terveydenhuoltotoimikunnan mietinnöt saivat sanomalehdissä varsin suuren tilan. Tämä selittynee ainakin osaksi terveydenhuollon kenttää samanaikaisesti koskettavasta reformista, kansanterveyslaista. Kysymys siitä, miten YTHS:n kaltainen erillisorganisaatio kytkeytyisi uudessa tilanteessa opiskeluterveydenhuollon järjestelyihin, lisäsi säätiön kohdistuvaa huomiota. Painotuseroista huolimatta säätiön kokemuksia ja työn tuloksia arvoitettiin yleisesti suomalaisessa mediassa. Tämä oli luettavissa myös opiskelijoiden terveydenhuollon tulevaisuutta koskettelevissa sanomalehtikirjoituksissa ja kannanotoissa vuosina 1971–1974.

Taistelu YTHS:n puolesta

Säätiön huolena määrittelemätön asema

Jo ennen toimikunnan mietinnön virallista valmistumista hallitus varautui antamaan mietinnöstä lausunnon. Kokouksessaan 26.9.1973 hallitus asetti työryhmän, joka sai tehtäväkseen valmistella säätiön lausuntoa tulevasta mietinnöstä. Työryhmän puheenjohtajaksi nimettiin filosofian kandidaatti Kimmo Eskola. Lausunto tulotisiin käsittelemään valtuuskunnan kokouksessa marraskuussa.³⁷

Pari viikkoa mietinnön luovuttamisen jälkeen valtuuskunta sai siitä selvityksen. Valtuuskunta esitti kantanaan, ettei YTHS:ssä saavutettuja tuloksia, palveluja, niiden kehittämistä eikä opiskelijoiden vaikutusmahdollisuuksia saa heikentää. Kokouksessa otettiin myös kantaa toimipiiriin laajentamiskysymykseen. Peruskoulun jälkeisten oppilaitosten opiskelijoiden mukaan tuloon säätiön toimipiiriin suhtauduttiin periaatteessa myönteisesti, kunhan siihen liittyvät taloudelliset ja muut edellytykset tulisivat turvatuiksi. Valtuuskunta hyväksyi tämän toivomuksen.³⁸

Opiskelijoiden terveydenhuoltotoimikunnan mietinnön ehdotuksiin Piikki palasi vielä vuoden 1973 viimeisessä numerossa – ja varsin kriittiseen sävyyn. Martti Kukkosen kirjoituksessa kritisoi- tiin mietintöä yhden ainoan toteuttamismallin tarjoamisesta ikään kuin kansanterveyslain mukainen kunnallinen terveyskeskus suorittaisi ainoana monopolimaisesti kansanterveystyötä. Kirjoituksessa kysyttiin myös, onko valitussa kunnallisessa terveyskeskusmallissa edes mahdollista toteuttaa toimikunnan oman esityksen sisältöistä opiskelijoiden terveydenhuoltoa. Kukkonen ihmetteli vielä, miten toimikunta oli tarkastellut opiskeluterveydenhuollon vastuu- ja järjestämisvelvoiteky- symystä. Toimikunnalta oli kirjoittajan mukaan jäänyt erittelemättä, mikä olisi se optimimalli, joka

voisi toteuttaa opiskelijoiden terveydenhuollolliset tarpeet maksimaalisesti ”tässä niukkojen resurssien kahlitsemassa kehitysvaiheessa”.³⁹ Vaikka kirjoitus oli Kukkosen allekirjoittama, se oletettavasti heijasti pitkälti säätiön keskushallinnon johdon näemyksiä. Olihan Martti Kukkonen säätiön sisäisen tiedotuslehden toimittajana samalla säätiön tiedotussihteerinä – keskushallinnon ääni ulospäin!

Alkuvuodesta 1974 YTHS:n hallitus käsitteli työvaliokunnan esitystä sosiaali- ja terveysministeriölle annettavaksi lausunnoksi Opiskelijoiden terveydenhuoltotoimikunnan mietinnöstä. Tätä ennen oli kartoitettu myös terveydenhoitoasemien johtokuntien ja Ylioppilaiden terveydenhuollon toimihenkilöt (YTT) ry:n kannanotot. Sen jälkeen, kun hallituksen puheenjohtaja Veikko Lehtinen oli tarkistanut lausuntoesityksen, kysymyksen jatkokeskittely ja siitä päättäminen siirtyi valtuuskunnalle.⁴⁰

Hallituksen esitys synnytti valtuuskunnassa vilkkaan ja lausuntoesityksen yksityiskohtiin menevän keskustelun, jonka aikana tehtiin lukuisia ehdotuksia muutoksista, lisäyksistä ja poistoista tekstiin. Valtuuskunta piti muun muassa tärkeänä, että vieraspaikkakuntalaisille opiskelijoille annettaisiin oikeus käyttää opiskelupaikkakuntansa terveyskeskuksia ja sairaaloita. Lähdettiin myös siitä, että säätiön palveluja tulisi antaa niin ikään toisen asteen opiskelijoille. Seitsensivuisen, ministeriölle annettavan lausunnon loppukaneetiksi tuli säätiön talouspäällikkönä toimineen Onni Frimanin esityksestä lausuma, jossa lausuntoesityksen sisältöön viitaten todettiin, että

säätiön kannan mukaan opiskelijoiden terveydenhuollon järjestysmuodon lopullista periaateratkaisua ei tulisi tehdä ennen kuin terveydenhuollon muiden osajärjestelmien keskinäinen tehtäväjako on siinä määrin selkiintynyt, että opiskelijoiden terveydenhuollon asema kokonaisuudessa voidaan perustellusti määrittää.⁴¹

Kansanterveyslain voimaan tulo 1.4.1972 jätti YTHS:n terveydenhuollon lainsäädännön ulkopuolelle. Tilanne oli säätiön kannalta ongelmallinen ja huolestuttava. Kun ei ollut virallisia määräyksiä, miten YTHS:n terveydenhuoltoon pitäisi kansanterveyslain tuloa jälkeen suhtautua, säätiön toiminnan johtaminen, suunnittelu ja kehittämien ei määrittelemättömässä tilanteessa ollut helppoa. Ongelmista vähäisin ei tuolloinkaan ollut toiminnan rahoitus, vaikka Kelan korvaus olikin nousut. Toisaalta Kelan korvaus laajeni vuonna 1971 kattamaan sairaanhoidon lisäksi myös ehkäisevän terveydenhoidon. Korvausosuus nousi nyt 60 prosenttiin nettokustannuksista. Vuosien 1971–1975 hallituksen puheenjohtaja Veikko Lehtinen koki ajan verraten työläänä, johon osaltaan vaikuttivat sosiaali- ja terveysministeriön ja sen johtavien virkamiesten nihkeä asennoituminen YTHS:n erillisasemaan. Hänen mukaansa ministeriössä säätiön järjestämä terveydenhuolto nähtiin

(...) poikkeuksena ja särönä kokonaisvaltaisessa ja täydellisyyteen pyrkivässä kansanterveyslain mukaisessa terveydenhuoltojärjestelmässä.⁴²

Valtuuskunnan 5-vuotissuunnitelmassa vuosille 1975/76 – 1979/80 tuli selvästi esille YTHS:n pyrkimys imagonnostoon opiskelijoiden terveydenhoitoa ja vaikutusmahdollisuuksien lisäämistä painottavine esityksineen. Tähän myös liittyi keväällä 1975 järjestetty PTS-seminaari, jossa pohdittiin opiskeluterveydenhuollon nykytilaa, toiminnan sisältöä ja kehitysnäkymiä. Pirjo Koskisen, Kaisa Kukkosen ja Marja-Leena Luhtalan laatimassa taustamuistiossa tuli esille kansanterveystyön, komiteamietintöjen sekä YTHS:n terveydenhoidon, sairaanhoidon sekä hammashoidon tavoitteita.⁴³ Kansanterveyslain synnyttämällä tilanteella on epäilemättä ollut oma vaikutuksensa tämän tyyppisen oman aseman arviointiin YTHS:ssä juuri tuossa tilanteessa.

YTHS:n ”kuolinhetki” lähestyy

Kriittinen suhtautuminen sosiaali- ja terveysministeriön johtaviin virkamiehiin ei estänyt Veikko Lehtistä osallistumista vielä puheenjohtajakauden jälkeen säätiön ja ministeriön välisiin neuvotteluihin. Näissä lokakuussa 1975 käydyissä neuvotteluissa, joissa vastapuolella oli ministeriön ykkösvirkamies, kansliapäällikkö Kari Puro, etsittiin ratkaisua YTHS:n ongelmalliseen tilaan. Ratkaisun avainta etsittäessä esiin nousi ajatus riittävän pitkästä siirtymäajasta. Lehtisen mukaan tuolloin hahmoteltiin mallia, jossa säätiön tehtävät siirtyisivät 10 vuoden siirtymäajan puitteissa terveyskeskusten hoidettavaksi.⁴⁴ YTHS:n hallituksen puheenjohtajana syyskuun alussa aloittanut Kari Rahiala tapasi pian tehtävään tultuaan niin ikään sosiaali- ja terveysministeriön virkamiehiä. Myöhemmin hän on kertonut olleensa tekemässä kompromissia sosiaali- ja terveysministeriön kanssa siitä, että YTHS:n kansanterveyslakiin perustuvan ”sosialisointipäätöksen” toteuttamista lykättäisiin vuosikymmenellä eteenpäin.⁴⁵

Rahialan mukaan ministeriössä ja poliittisessa vasemmistossa ilmeni vahvaa halua kunnallistaa säätiö. Hänestä Kelassakin oli virkamiehiä, joilta liikenä ymmärrystä tälle näkemykselle. Saman sisältöistä ajattelua oli myös SYL:ssä ja poliittisissa opiskelijajärjestöissä, joskin siellä pyrkimys YTHS:n itsenäisyyden säilyttämiseksi vahvistui mitä pidemmälle 1970-luku kului. Tämä trendi tuli hyvin esiin muun muassa sosialidemokraattisessa opiskelijaliikkeessä. Sieltä YTHS:n hallitukseen ja sen varapuheenjohtajiksikin nousseille Jukka Rantaselle ja Tarja Kantolalle ei ollut vaikeuksia allekirjoittaa Kari Rahialan näkemystä siitä, että oli ”absolut mahdoton ajatus, että toimiva, ylivoimaisesti toimiva ja keskeisesti itsehallintoon perustuva järjestelmä kunnallistettaisiin.”⁴⁶

Visiona korkeakoulujen työterveyshuolto

YTHS:n aseman ollessa vaakapuulla säätiön johtajalääkäri Kari Savonen visioi opiskelijoiden terveydenhuollon järjestämistä jatkossa. Foorumi, missä Savonen pohdiskeli YTHS:n tulevaisuutta, oli mitä juhlavin: Ylioppilaiden terveydenhuollon 30-vuotisjuhlan iltatilaisuus Helsingissä Kalastajatorpalla 13.3.1976.

Silloin, kun terveyskeskukset pystyvät antamaan saman tasoista apua ja hoitoa opiskelijoille kuin säätiö, on Savosen mukaan ratkaistava se organisaatiomuoto, jolla opiskelijoiden terveydenhuolto liitetään muuhun kansanterveystyöhön. Tähän voisi hänen mukaansa mennä 10–20 vuotta. Mikä sitten olisi se järjestämistapa, joka kansanterveyslakiin perustuvana parhaiten tyydyttäisi opiskelijoiden terveydenhuollon kysynnän. Siitä Kari Savosella oli oma visionsa.

Joskus tulevaisuudessa – näin Savonen pohti puheessaan henkilökunnalle Kalastajatorpalla – opiskelijoiden terveydenhuolto voisi muuttua Suomessakin työpaikkaterveydenhuolloksi. Tämän piiriin kuuluisivat kaikki samassa työpaikassa, siis yliopistoissa ja korkeakouluissa, työskentelevät – opiskelijat ja opettajat. Kari Savonen päätti iltajuhlapuheensa näin:

Kun me liitämme korkeakoulun kiinteästi tähän samaan työhön, me saamme sieltä myös tukea, jota tämä työ tulevaisuudessa tulee tarvitsemaan ja tämä työ pääsee jatkumaan meidän käsistämme hyvin samoja tapoja noudattaen. Tämä on minun tulevaisuudennäkemykseni, en tiedä onko muitten.

Vaikka Kari Savosta voi pitää ”YTHS:n henkilöitymänä”, hänelle säätiö ei kuitenkaan ollut itsetarkoitus. Tärkeintä oli hyvin hoidettu ja toimiva opiskeluterveydenhuolto: organisaatiomuoto oli sittenkin toissijainen. Savosen vision mukaan se saattaisi säilyä parhaiten korkeakoulujen työpaikkaterveydenhuollossa. – Ajatus opiskeluterveydenhuollon ja yliopistojen yhteistyöstä johti konkreettisiin tuloksiin vasta 2000-luvun alussa, joskaan ei Savosen visioimassa työterveydenhuollon muodossa.

Risto Jaakkolan johtaman toimikunnan mietinnön pohjalta tehtiin jo keväällä 1976 muutos kansanterveyslakiin. Esityksen mukaan keskiasteen opiskelijoiden terveydenhuolto tultaisiin vuoden 1977 alusta järjestämään oppilaitoksen sijaintikunnan terveyskeskuksen kautta. Lääkintöhallitus voisi myös myöntää vuoden 1985 loppuun kunnalle vapautuksen opiskelijaterveydenhuollon järjestämisestä siltä osin, kuin se on järjestetty Ylioppilaiden terveydenhoitosäätiön toimesta. YTHS:n asemaan, hallintoon tai toimintaan esityksellä ei puututtaisi. Laissa kansanterveyslain muuttamisesta todettiin edelleen, että olisi tarkoituksenmukaista jatkaa tässä vaiheessa YTHS:n toimintaa edelleen tehostaen sen käyttöä muun **kansanterveystyön kehittämisen kokeilukenttänä**. Julkinen rahoitus pyrittäisiin siirtymäkauden aikana toteuttamaan niin laajana, ettei opiskelijoiden osuus rahoituksessa kasvaisi.⁴⁷ Laki tuli voimaan 1.1.1977 alkaen.

Lakia voi lukea niin, että YTHS:n, itsenäisen terveydenhuollon alan toimijan ”kuolinhetki” tulisi olemaan 31.12.1985. Oliko nyt edessä säätiön viimeinen vuosikymmen? Piikissä kysymystä lähestyttiin dualistisesti:

*Säätiön taivaalla näyttää poutapilvien jälkeen siis olevan odotettavissa iltaruskon punerrus (...) Säätiölle tunnustettu asema kansanterveystyön kokeilukenttänä tulee korostamaan ja lujittamaan säätiön toimintaa lähivuosina. Niinpä säätiön juhla ja arki ovat hyvin lähellä toisiaan, jos vain säätiö itse näin haluaa.*⁴⁸

Puheenjohtaja Kari Rahiala oli sitä mieltä, että säätiön toiminnan jatkuminen riippui täysin siitä, miten hyvin säätiö pystyisi toimintaansa kehittämään ja palvelemaan tarkoitustaan seuraavien kymmenen vuoden aikana. Terveydenhoitosäätiön lakkaaminen ei hänestä tulisi riippumaan tehdystä kansanterveyslain muutoksesta, vaan säätiöstä itsestään

ja sen taustana olevista ylioppilaista. Kysymykseen, mihin saakka YTHS:n toiminta todennäköisesti jatkuu, Rahiala vastasi vakaumuksen syvällä rintaäänellä: ”Halk’ aikain!”⁴⁹ Tästä varmanoloisesta puheenjohtajan lausunnosta nousi säätiöläisten piirissä jonkinasteinen kohu. Oliko Rahialalla jo tuolloin jotain salattua tietoa säätiön toiminnan mahdollisesta jatkumisesta vai halusiko hän vain rauhoittaa henkilökunnan mielialoja tunnettuun itsevarmaan tyyliinsä vai uskoiko hän jo tuolloin asian kääntyvän ajan oloon säätiön parhaaksi? Oli niin tai näin, puheenjohtajana annetulla haastattelulla oli varmasti painoarvoa ja epäilemättä myös rauhoittavaa vaikutusta kentällä.⁵⁰

Miksi kansanterveyslain muutoksen voimaannosäännöksiin tuli takarajaksi vuoden 1985 viimeinen päivä? YTHS:n vuoden 1992 juhla kirjassa Kari Rahiala muistelee ajankohdan tulleen kompromissina, jotta kysymys saatiin pois päiväjärjestyksestä ja voitiin keskittyä säätiön perustehtäviin. Myöhemmin kysymystä muistellessaan Rahiala totesi riittävän pitkän siirtymäajan olleen aivan välttämätön ottaen huomioon säätiön koon ja sen tiiviit yhteydet terveydenhuollon keskeisiin instituutioihin. Arvoitukseksi sen sijaan jäänee kuka tuon kyseisen päivämäärän keksi. Rahialan mukaan aloite oli kuitenkin virkamiesten käsialaa.⁵¹

Ratkaisua etsitään työryhmistä

Kari Rahialalle oli tunnusomaista pyrkiä vaikuttamaan henkilöiden kautta asioiden eteenpäin viemiseksi. Hänellä oli tunnetusti hyvät, jopa loistavat yhteiskunnalliset suhteet ja kyky koota ympärilleen ”porukka” viemään hankkeita toivottuun suuntaan. Säätiön ”itsenäisyystaistelussa” Rahiala muodosti hallituksensa luottohenkilöiden kanssa tiiviin tiimin, jossa hänen mukaansa ”sondeerattiin” paljon asioita, niin myös YTHS:n asemaa. Tällaisia läheisiä yhteistyökumppaneita olivat Kari

Pankinjohtaja, hum. kand. Kari Rahiala (toinen vas.) toimi pitkään sekä YTHS:n että Ylioppilasterveys ry:n hallituksissa, edellisen puheenjohtajana Veikko Lehtisen jälkeen vuosina 1975–1981. Kuvassa ovat hänen lisäksi Jaakko Pajula (vas.) sekä Urpo Ratia ja Veikko Lehtinen.

Sulkko, Eeva Kuuskoski-Vikatmaa, Jorma Ollila ja Risto Jaakkola säätiön hallituksesta sekä Kalervo Haapasalmi keskushallinnosta. Merkille pantavaa on, ettei YTHS:n silloinen johtajaylilääkäri Juhani Peräsalo kuulunut Rahialan lähipiiriin.⁵²

Seuraava askel opiskeluterveydenhuollon aseman järjestämiseksi otettiin 1980-luvun alussa. Tällöin sosiaali- ja terveysministeriö asetti Korkeakouluopiskelijoiden terveydenhuollon rahoitustyöryhmän. Tämän tehtävänä oli selvittää järjestelyjä korkeakouluopiskelijoiden terveydenhuollon kehittämiseksi ja Ylioppilaiden terveydenhoitosäätiön toiminnan yhteensovittamiseksi ajankohtaa kiinteämmin kunnallisen terveydenhoitojärjestelmän

kanssa. YTHS:ää komiteassa edusti säätiön hallituksen puheenjohtaja Kari Rahiala ja SYL:iä Kari Sulkko, joka oli samalla säätiön hallituksen varapuheenjohtaja. Ehdotuksia tehdessään rahoitustyöryhmä lähti siitä, että ”korkeakouluopiskelijoiden terveydenhuollon hoitamisesta ja kehittamisestä edelleenkin keskitetysti vastaa Ylioppilaiden terveydenhoitosäätiö”. Uutena piirteenä rahoituksessa olisi korkeakoulupaikkakuntien tulo rahoittajiksi vuoden 1986 alusta.⁵³ YTHS:n piirissä rahoitustyöryhmän esitykset otettiin vastaan varsin levollisesti. ”Tapahtumia täynnä olleen kertomusvuoden päätyttyä (...) säätiö, sen henkilökunta ja opiskelijat katsovat luottavaisina tulevaisuuteen”.⁵⁴

Jussi Tuori aloitti puheenjohtajakautensa syksyllä 1981 taloudellisesti vaikeassa tilanteessa, josta selvittiin parissa vuodessa toimintaa sopeuttamalla. Vaikka opiskeluterveydenhuollon järjestäminen oli vielä 1980-luvun alkupuolella vailla lopullista ratkaisua, puheenjohtaja piti tulevaisuuden näkymiä säätiölle suotuisina ja valoi samalla uskoa säätiön olemassaolo- ja rahoituskysymyksen ratkaisuun.⁵⁵ Tosiasia kuitenkin oli, että kansanterveyslaki oli voimassa ja säätiön edustama opiskeluterveydenhuoltomalli vaakalaudalla. Jussi Tuori muistaa

Vuosien 1981–87 hallituksen puheenjohtaja filosofian maisteri Jussi Tuori Terveystalon hallituksen kokous- ja neuvotteluhuoneessa. Takana seinällä E.J. Mannerin ja Aimo V. Rantasen muotokuvat.

käyneensä monet kerrat sosiaali- ja terveysministeriössä keskustelemassa ja lobbaamassa YTHS:n puolesta, useimmiten juuri kansliapäällikkö Kari Puron kanssa. Keskusteluasetelma ei ollut helppo Tuorille, kun vastapuoli piti edelleen lujasti kiinni kansanterveyslain ulottamisesta koko terveydenhuollon kenttään, siis myös korkeakouluopiskelijoiden terveydenhuoltoon.⁵⁶

Mitä lähemmäs YTHS:n itsenäisen toiminnan päättymisen takaraja 1985/1986 tuli, sitä ilmeisemmältä alkoi näyttää, etteivät kunnat todellisuudessa pystyisi takaamaan opiskelijoille vastaavan tason palveluja kuin mitä säätiöllä oli tarjottavana. Jo vuoden 1984 tammikuussa YTHS:n hallitus oli käsitellyt kokouksessaan suunnitelmia muutoksen aikaansaamiseksi kansanterveyslain 14 §:n 1 momentin kohtaan 6. Vaikka lain voimaannpanosäännöksen muuttamisesta ilmeni YTHS:n ja SYL:n välillä mielipide-eroja, pääasiasta oltiin yksimielisiä. Esimerkiksi YTHS:n statuksen turvaaminen lainsäädännöllisesti oli perusteltua ilman, että potentiaalisia rahoittajia suljettaisiin pois. Kannanotossaan 15.2.1984 hallitus vielä painotti, että säätiön tavoitteena on opiskelijoiden maksuosuuden laskeminen, palvelujen tason säilyttäminen ja kehittäminen sekä palvelujen alueellisen kattavuuden turvaaminen. Lisäksi päätettiin olla luonnos- telematta lakimuutoksen sanamuotoa; tämän sijasta saatetaan ministeriön tietoon säätiön hallituksen yksiselitteinen tavoitteellinen kannanotto.⁵⁷ Sen mukaan säätiön tavoitteena oli saada lakiin muo- toilu:

yliopistojen ja korkeakoulujen opiskelijoiden terveydenhuolto hoidetaan edelleen keskitetysti Ylioppilaiden terveydenhoitosäätiön kautta lääkintöhallituksen hyväksymällä tavalla.⁵⁸

Samoihin aikoihin Lääkintöhallitus asetti työryhmän, jonka tehtävänä oli tehdä ehdotuksia opiskeli-

jaterveydenhuollon sisällön kehittämiseksi ja laatia ehdotus ohjeeksi opiskelijaterveydenhuollosta, mikä terminä vakiintui käyttöön. YTHS:stä työryhmään kuuluivat Juhani Peräsalo ja johtajapsykiatri Timo Niemi. Terveysthuoltoalan henkilöstön koulutusasioiden lisäksi työryhmä käsitteli myös lainsäädäntöön kuluvia kysymyksiä. Se muun muassa ehdotti lainmuutosta kunnallisista yleissairaaloista siten, että opiskelijalla olisi oikeus kotipaikkakunnastaan riippumatta hakeutua myös opiskelupaikkakuntansa erikoislääkärijohtoiseen sairaalaan muissakin kuin kiireellisissä tapauksissa. Työryhmä oli myös sitä mieltä, että YTHS:n toiminnan jatkuvuus tulisi turvata lainsäädännöllisesti.⁵⁹

Käsitellessään Lääkintöhallitukselle lähetettävää lausuntoa Opiskelijaterveydenhuollon työryhmän mietinnöstä YTHS:n hallitus kiinnitti huomiota muun muassa siihen, että opiskelijoiden maksuosuus oli YTHS:ssä edelleen yli sekä säätiön itsensä että opiskelijoiden asettamien tavoitteiden. Lausunnossa korostettiin myös sitä, miten onnistuneeksi ratkaisuksi opiskelija- ja henkilökuntaedustus säätiön hallinnossa on osoittautunut.⁶⁰

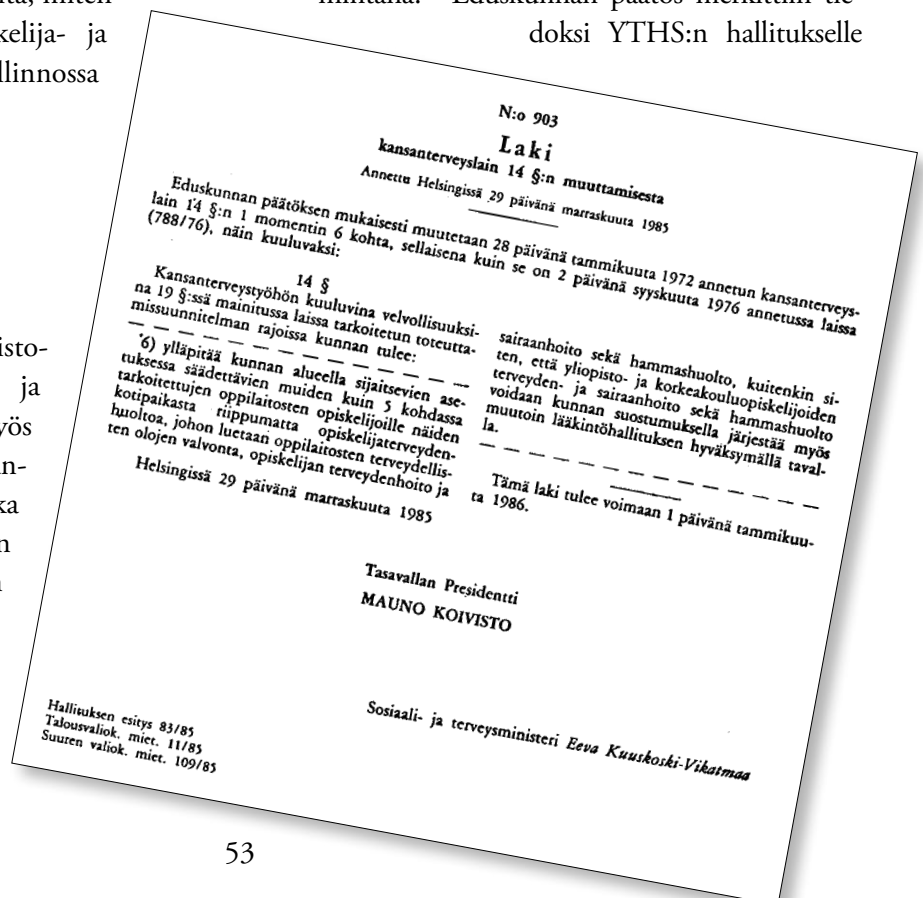
Voittoisa päätös – ja miten se saatiin

Vuodesta 1985 tuli YTHS:n historiassa merkittävien muutosten ja ratkaisujen vuosi. YTHS:n ja myös SYL:n kannattama esitys kansanterveyslain muutokseksi, joka mahdollistaisi säätiön toiminnan vuoden 1985 jälkeen, annettiin eduskunnalle kevätkesällä 1985. Tätä oli edeltänyt vuosien perusteellinen valmistelu esityksiin, julkilausumiseen, muis-

tiolineen, keskusteluineen ja lobbauksineen. Käsillä oli pian ratkaisun hetki: voidaanko yliopisto- ja korkeakouluopiskelijoiden terveyden- ja sairaanhoito sekä hammashoito kunnan suostumuksella järjestää myös muutoin Lääkintöhallituksen hyväksymällä tavalla?

Pian eduskunnalle annetun muutosesityksen jälkeen sosiaali- ja terveystministeriö asetti rahoitustyöryhmän valmistelemaan lainsäädäntöä säätiön rahoitukseen liittyen, mikä ennakoiki opiskelijaterveydenhuollon uudelleenjärjestelyä.

Vähän ennen YTHS:n ”kuolinhetkeä” eduskunta hyväksyi kolmannessa käsittelyssä 22.10.1985 hallituksen esityksen kansanterveyslain 14 §:n muuttamiseksi ja runsaan kuukauden kuluttua 29.11.1985 presidentin esittelyssä annettiin laki kyseisen lainkohdan 14 §:n muuttamisesta. Tämän mukaan yliopisto- ja korkeakouluopiskelijoiden terveydenhuolto voidaan kunnan suostumuksella järjestää muulla tavoin kuin kunnan omana toimintana.⁶¹ Eduskunnan päätös merkittiin tiedoksi YTHS:n hallitukselle

29.10.1985 ja jo samana päivänä Lääkintöhallituksen virkamiesjohto vieraili säätiössä.⁶² Laki tuli voimaan 1.1.1986. Vuosikymmenen pituinen ”piina”⁶³ oli päättynyt. Sinettinä prosessille Lääkintöhallitus hyväksyi keväällä 1986 YTHS:n yliopisto- ja korkeakouluopiskelijoiden terveydenhuollon järjestäjäksi.

SYL pro YTHS⁶⁴

Suomen Ylioppilaskuntien Liitossa vaikutti 1970-luvulle siirryttäessä vahva solidaarisuuden ihanne. Tätä ilmensi hyvin näkemys opiskelijoiden sosiaalipalvelujen liittämisestä osaksi julkista järjestelmää – tulevaa kansanterveystyötä ja kunnallisia terveyskeskuksia. Siksi Opiskelijoiden terveydenhuoltokomitean mietintö sopi hyvin sylliläiseen tuon ajan ajatteluun. Sen sijaan keväällä 1972 voimaan tulleeseen kansanterveyslakiin ei oltu kaikilta osin tyytyväisiä; siinä kun opiskelijoista vain lukiolaiset ja ammattikoululaiset otettiin osaksi kunnallista kouluterveydenhuoltoa. Ongelmallisinta laissa oli se, että opistotason opiskelijat jätettiin pääosin kunnallisen terveydenhuollon ulkopuolelle.

Aikaa myöten solidaarisuusajatteluun sisältyvä ihanne kaikille kansalaisryhmille tasa-arvoisista

sosiaalipalveluista joutui koetukselle arjen reaalielämän kanssa. Erityisen hyvin tämä paljastui Opiskelijoiden terveydenhuoltotoimikunnan työn esitysten valmistuttua vuonna 1973. Toimikunnan viesti oli selvä: opiskelijaterveydenhuolto tulisi suoraan osaksi terveyskeskuksia jo vuoden 1975 alusta ja YTHS:n itsenäisyyden loppu koittaisi viiden vuoden siirtymäkauden jälkeen. Esitykset olivat karua luettavaa YTHS:ssä, mutta myös SYL:ssä. Viimeksi mainitun piirissä esitystä kritisoitiin siitä, ettei siinä oltu otettu huomioon YTHS:stä saatuja hyviä kokemuksia.

Helmikuun lopussa 1974 SYL antoi asiasta kannanoton, missä se myötäili YTHS:n vastustavaa kantaa toimikunnan esityksestä. SYL:ssä lähtökohtaa pidettiin periaatteessa oikeana, mutta se katsoi toimikunnan päätyneen väärän lähestymistavan vuoksi virheellisiin esityksiin. Yhteenvetomaisesti SYL:n kannanotossa todettiin, että YTHS:n toiminnan tulisi jatkua niin kauan, kunnes kunta kykenee tarjoamaan saman tasoiset palvelut opiskelijoille. Niin ikään virkavaltaiseksi koettu kuntatason hallinto, päätöksenteko ja valvonta huolestuttivat liittoa ja lähidemokratiaan uskovia korkeakouluopiskelijoita.

Opiskelijoiden terveydenhoitoa uudistetaan

Toimikunnan mietintö on hyökkäys opiskelijoiden etuja vastaan

Myös opiskelijat kokevat raskaana terveydenhuollon puutteet: palvelujen riittämättömyyden, palvelujen eväämisen vieraspaikkakuntalaisilta opiskelijoilta, opiskelijaterveydenhuollon demokraattisen kokonaisuohjauksen, suunnittelun, hallinnon ja valvonnan

puuttumisen ja yksityispraktiikan korkeat maksut.

SOL:n taisteluohjelmassa osoitettiin, ettei opiskelijoiden terveydentila huolimatta heidän nuoresta iästään ole muiden työtätekevien terveydentilaa parempi.

YTHS:n hallituksen jäsenen, LK Simo Kuurnen kantaa ottava mielipidekirjoitus akuutista kysymyksestä. Contactor 14.12.1973

Vaikka SYL oli kannanotoissaan ulospäin suhteellisen yhtenäinen, sen tausta- ja alajärjestöissä näkemykset opiskeluterveydenhuollon järjestämisestä erosivat selvästi, noudattaen jossain määrin puoluepoliittista jakoa, mutta myös valtakunnallista hallitus-oppositio -rintamaa. Kun Risto Jaakkolan johtaman Opiskelijoiden terveydenhuoltotoimikunnan jäsenten enemmistö tiedettiin sosiaalidemokraattiseksi, esityksille oli houkutus antaa puoluepoliittisista leimaa. Näin kävikin ja ärhäkimmin toimikunnan työtä kritisoitiin Sosialistisen Opiskelijaliiton (SOL) piirissä ja sen edustajien kirjoituksissa. Puhuvimpina esimerkkeinä olivat YTHS:n hallituksen jäsenen, lääketieteen kandidaatti Simo Kuurnen ja Oulun Marxilaisten Opiskelijoiden johtokunnan ylioppilaslehtikirjoitukset.

Samalla, kun ääriivasemmistossa toimikunnan esitykset joutuivat tulilinjalla, siellä edellytettiin YTHS:n asettuvan vaatimaan SYL:n rinnalla koko terveydenhuollon ja siihen kuuluvan opiskelijaterveydenhuollon kehittämistä niin opiskelijoiden kuin työtätekevien etujen mukaisesti. Tässä tilanteessa YTHS:n olemassaoloa kannatti siis vielä tukea; olihan sillä kunnalliseen terveydenhoitojärjestelmään verrattuna paljon tarjottavaa. SOL:n pro YTHS-kanta ei perustunut niinkään säätiömallin ylivoimaisuuteen, vaan pikemminkin antagonismiin ”valtionhoitajapuolue SDP:tä” ja ”oikeistososiaalidemokraatteja” kohtaan. Tämä merkitsi opiskelijaterveydenhuollon järjestelykysymyksen politisoitumista.

Useissa ylioppilaslehdissä opiskelijaterveydenhuollon siirtymistä kuntien kontolle pidettiin luonnollisena, joskaan ei vielä ajankohtaisena asiana. Sen sijaan säätiön välitöntä lakkauttamista vastusti niin opiskelijaenemmistöinen YTHS:n valtuuskunta kuin SYL:kin. Sosiaalidemokraattisessa ja keskustalaisessa opiskelijaliikkeessä toimikunnan esityksiä tervehdittiin tyydytyksellä; varauksellisempaa suhtautuminen oli puolestaan poliittiseen

oikeistoon lukeutuviissa opiskelijapiireissä. Vaikka siellä jossain mitassa vierastettiin SDP-enemmistöisen toimikunnan kategorisen suoraviivaisia esityksiä, ero SOL:n ”luokkataisteluun” pohjautuvaan vastustavaan näkemykseen oli selvä.

Rintamalinja, jonka osapuolina olivat toisaalla sosiaali- ja terveysministeriö ja sen asettama sosiaalidemokraattisenemmistöinen toimikunta ja toisaalla näkemyksissään toisiaan lähestyvät SYL ja YTHS, vahvistui entisestään 1970-luvun puoliväliin mennessä. Voidaan jopa puhua syvenevästä railosta. Kuten Laura Puro on todennut, SYL:ssä siirryttiin nyt yhteiskunnallistamisen ajamisen asemasta puolustamaan opiskelijaterveydenhuoltoa ja aiemmin ”elitistiseksi” leimattua YTHS:ää. Erityisen tärkeäksi koettiin säätiössä kehitettyjen mielenterveyspalvelujen jatkumisen varmistaminen unohtamatta säätiön hammashuoltoa, ehkäisevää terveydenhuoltoa ja erikoislääkäripalveluja. Opiskelijoiden vaatimus terveydenhuollon tason säilyttämisestä ja samalla oikeudesta osallistua päätöksentekoon kertoivat selvästi halusta säilyttää YTHS ”omana” terveydenhuoltojärjestelmänä. Tätä ei ollut reaalista odottaa kunnalliselta terveydenhuollolta. 1970-luvun puolivälin ns. öljykriisin synnyttämä talouslama oli vielä omiaan vahvistamaan epäluottamusta julkisen sektorin kykyyn parantaa palvelutasoa.

SYL:n toivoma ja ajama muutos kansanterveyslakiin vuonna 1985 johti lopulta siihen, että säätiön toiminnalle asetettu takaraja poistui. SYL:llä on mitä ilmeisemmin ollut ratkaiseva rooli siinä, että lopulta onnistuttiin vakuuttamaan sosiaali- ja terveysministeriön virkamiehet säätiön toiminnan ja kehittämisen tarkoituksenmukaisuudesta – ja vielä tilanteessa, jossa kunnilla ei käytännössä ollut valmiuksia ottaa vastaan kymmeniä tuhansia korkeakouluopiskelijoita. Ratkaisu perustui realismiin ja varmisti YTHS:n itsenäisen toiminnan myös tulevaisuudessa.

SYL:ssä nähtiin, ettei hyvin toimivaa ja laajasti käyttäjiensä arvostamaa terveydenhoitojärjestelmää kannattanut purkaa tai liittää kunnalliseen järjestelmään. Kun piti valita, SYL:ssä pidettiin kiinni erillisorganisaatiosta ja saavutetuista eduista. 1970-luvun alun idealismi sai väistyä varsin nopeasti vuosikymmenen puolivälin realismin tieltä. Säätiön hallituksessa 1980-luvulla vaikuttanut Tarja Kantola on kuvannut YTHS:ää SYL:n saavutukseksi ja ”kruununjalokiveksi”, jonka puolesta kannatti ja piti taistella. Hän tiesi mistä puhui, sillä hän oli SYL:ssä, mutta varsinkin Sosialidemokraattisissa Opiskelijoissa (SONK) toiminut voimakkaasti YTHS:n säilyttämisen puolesta.

SYL:n pro YTHS-linja on 1970-luvun ratkaisujen jälkeen säilynyt, eikä myöhempi historia tunne juurikaan poikkeamia tältä linjalta.

Lainmuutos – monen tekijän summa

Mikä oli viime kädessä vaikuttanut säätiön kannalta onnelliseen ratkaisuun, kuka tai ketkä olivat toiminnallaan edesauttaneet lainmuutoksen toteutumista?

Mitä lähemmäksi siirtymävaiheen takaraja tuli, sitä ilmeisemmältä alkoi näyttää, etteivät kunnat olisi valmiit ottamaan terveyskeskuksiinsa kymmeniä tuhansia korkeakouluopiskelijoita. Samalla alkoi vahvistua konsensusajattelu YTHS:n toiminnan jatkamisesta. Kun vielä YTHS:n palvelujen käyttäjät, opiskelijat ja heidän taustajärjestönsä – ennen kaikkea SYL – liputtivat näyttävästi säätiön itsenäisyyden puolesta, YTHS:n tulevaisuus näytti valoisalta. Kun päätökset oli vuonna 1986 tehty, myös SYL:ssä ratkaisu koettiin suurena voittona, tehty työ oli tuottanut tulosta.⁶⁵ YTHS oli myös itse aktiivinen ”loonjäämiskamppailussaan” ja jätti oman esityksensä kansanterveyslain muuttamiseksi.⁶⁶ Säätiön hallitus oli puheenjohtajansa mukaan tässä kysymyksessä hyvin yksimielinen;

soraääniä ei juurikaan kuulunut. Enemmän Jussi Tuori muistaa keskustelleensa YTHS:n asemasta toimivan johdon kanssa.⁶⁷

Muita aikalaisvaikuttajia selvemmin Kari Rahiala on korostanut korostamasta päästyään paitisi pienen porukan myös yksilöiden vaikutusta säätiön tulevan toiminnan turvaamisessa. Hänen mukaansa tapaamisista ja keskusteluista ei löydy muodollisia päätöksiä pöytäkirjoista. Hänestä tärkeintä oli suora kontakti ihmisiin. Keskusteluja käytiin yliopistoväen, opetusministeriön ja sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön virkamiesten kanssa. Hallituksensa aikaisista kollegoista, sosiaalidemokraattisesta hallitusneuvoksesta Risto Jaakkolasta ja keskustapuoluelaisesta kansanedustajasta Eeva Kuuskoski-Vikatmaasta Rahiala sai keskeiset yhteistyökumppanit. Molemmat olivat YTHS:n säilyttämisen kannalla.⁶⁸

Siinä vaiheessa, kun YTHS:n itsenäisyys oli vaakapuulla, Kuuskoski-Vikatmaa oli sosiaali- ja terveystieteiden ministerinä, toinen sosiaali- ja terveystieteiden ministerin salkku kuului sosiaalidemokraatti Matti Puhakalle. SYL-taustainen, sosiaalidemokraattisen opiskelijajärjestön puheenjohtaja Tarja Kantola (silloinen Kumpulainen) piti tiivistä yhteyttä Puhakkaan, jolle YTHS ja sen toiminta oli verraten vierasta.⁶⁹ Myönteisesti YTHS:ään suhtautuneella Kantolalla on ollut ilmeistä vaikutusta ministerin kantoihin. Kuvaan myös sopii Matti Puhakan tutustumiskäynti YTHS:ään kesäkuussa 1985 – vaiheessa, jolloin esitys kansanterveyslain muuttamiseksi oli juuri annettu. Puhakkaa isännöivät Jussi Tuori ja Juhani Peräsalo; paikalla oli myös kansliapäällikkö Risto Jaakkola.⁷⁰

Kari Rahiala kirjoitti YTHS:n juhlakirjaan 1992 seuraavasti:

voin vakuuttaa Risto Jaakkolan hiljaisella eleettömällä tavallaan ratkaisevasti vaikuttaneen siihen, että ylioppilaiden terveydenhuolto ei missään vai-

heessa ollut minkään sosialisointi- tai muun yhtä omituisen uhan alaisena.⁷¹

Valtion virkamiehenä Jaakkola oli hyvin informoitu ja tunsu perusteellisesti myös YTHS:n asemaan liittyvän problematiikan. Olihan hän toiminut 1970-luvun alkupuolella opiskelijaterveydenhuoltoa pohtineen toimikunnan puheenjohtajana. Toimikunnassa istunut Jukka Rantanen on luonnehtinut Jaakkolaa sovitteluksi, rauhalliseksi ja johdatteluvaksi lakimieheksi.⁷² Kari Rahialan mukaan Jaakkola oli ministeriössä ratkaisevassa asemassa purkamaan 10 vuoden siirtymäajan ja piti huolen siitä, että kansanterveyslain 14 §:n 1 momentin 6 kohta muuttui. Virkamiehenä lain muutoksen valmistelleen Risto Jaakkolan ansiot ovat Rahialan mukaan kiistattomat. Haastattelussaan 25.11.2016 Kari Rahiala julistikin ykskantaan Risto Jaakkolan YTHS:n ”pelastajaksi”!⁷³

Vaikka Rahialan näkemys ei olisikaan koko totuus asiasta, Jaakkolalla on joka tapauksessa keskeinen rooli suunniteltaessa ja järjesteltäessä YTHS:n asemaa opiskelijaterveydenhuollosta vastavana toimijana 1970- ja 1980-lukujen Suomessa. Toisaalta merkittävät lainsäädännölliset hankkeet ovat harvoin, jos koskaan, kiinni yhden henkilön panoksesta. Tämä pitää varmasti paikkansa myös YTHS:n toiminnan ollessa vaakapuulla vuosikymmenen ajan. Kun kerran korkeakoulukaupungeilakaan ei ollut riittäviä valmiuksia ottaa hoidettavakseen yliopisto- ja korkeakouluopiskelijoiden terveyspalveluja, päätyminen edellä kerrottuun ratkaisuun oli varsin ymmärrettävää – ja samalla YTHS:lle sopivaa.

★ ★ ★

On luonnollista, että vuosia kestänyt epävarmuuden aika koettiin raskaimpana säätiön toimivassa johdossa; liittyihän tilanteeseen samalla vastuu

Kahvihetki E.J. Mannerin muotokuvan paljastustilaisuudessa helmikuussa 1979. YTHS:n hallituksen jäsenen, LL Eeva Kuuskoski-Vikatmaan (myöh. Kuuskoski) – tuleva kansanedustaja ja ministeri – pöytäseuranana muun muassa johtajaylilääkäri Juhani Peräsalo (vas.) ja hallituksen puheenjohtaja Kari Rahiala.

Ministerivieraita YTHS:ssä. Sosiaali- ja terveysministeri Matti Puhakka tutustui säätiöön ja sen tiloihin kesäkuussa 1985. Kuvassa Puhakka on hallituksen puheenjohtaja Jussi Tuorin vasemmalla puolella. Oikealla ministeriön kansliapäällikkö Risto Jaakkola, 1970-luvun alun Opiskelijoiden terveydenhuoltotoimikunnan puheenjohtaja.

henkilökunnasta ja säätiön tulevaisuudesta. Johdon lisäksi myös terveydenhoitoasemilla seurattiin huolestuneena, miten säätiö selviää ajan haasteissa. ”Kyllä minä ainakin koin sen ajan hyvin, hyvin epävarmana”, totesi talousjohtaja Kalervo Haapasalmi kerratessaan YTHS:n kohtalonvuosia vuoden 2016 lopussa. Toisaalta hän on sitä mieltä, ettei epävarmuus vaikuttanut kovin paljoa henkilökuntaan.⁷⁴ Tämän näkemyksen on moni muukin muistelija jakanut.⁷⁵

Aika yleistä oli ajattelu, että jos olosuhteet olisivat muuttuneet, töitä olisi varmasti löytynyt hoitajille ja lääkäreille. Sen enempiä yleislääkäri Mikael Nyström kuin ei psykologi Totte Vadénkaan muista uhkakuvien häirinneen työtänsä ja he katsovat kysymyksen menneen omalta kohdaltaan ohi yllättävän vaivattomasti. Molemmilta pitkän linjan säätiöläiseltä oli löytynyt luottamusta johdon kykyyn puolustaa YTHS:n itsenäisyyttä terveydenhuollon kentän järjestelyissä.⁷⁶

Rahoituskysymykseen haetaan ratkaisua

YTHS:n rahoituskysymys eteni toukokuussa 1985, jolloin hyväksyttiin laki sairausvakuutuslain muuttamisesta, jonka mukaan YTHS:n toimipiiriin kuuluvat opiskelijat pääsivät osallisiksi sairausvakuutuslain muutoksen edellyttämistä hammashuollon etuuksista 1.1.1986 alkaen. Kun Kela ryhtyi korvaamaan sairausvakuutusvaroista vuonna 1961 ja sen jälkeen syntyneiden – ja myöhemmin kaikkien toimipiirin opiskelijoiden – hammashuollon kustannuksia, se tuli merkitsemään huomattavaa muutosta YTHS:n rahoitukseen.⁷⁷ Merkittävää oli, että korvaus maksettiin säätiölle.

Keväällä 1985 kansanterveyslain muutosesityksen jälkeen sosiaali- ja terveysministeriö asetti työryhmän, jonka tehtäväksi tuli valmistella ehdo-

tus lainsäädännöksi, jolla YTHS:n toimintapaikkakunnat osallistuisivat säätiön rahoitukseen vuoden 1987 alusta. Tehtävään kuului myös esityksen tekeminen tarvittavista hallinnollisista ja taloudellisista toimenpiteistä sekä ehdotuksen tekeminen opiskelijoilta perittävien maksujen määrästä ja tasosta. Työryhmän puheenjohtajaksi tuli sosiaali- ja terveysministeriön osastopäällikkö Markus Onnela; työryhmän toisena sihteerinä toimi Juhani Peräsalo.⁷⁸

Vuoden 1986 rahoitustyöryhmä suunnannäyttäjänä

Rahoitustyöryhmän muistio valmistui maaliskuussa 1986. Sen mukaan yliopisto- ja korkeakouluopiskelijoiden terveydenhuollosta vastaa edelleen YTHS, jonka toiminnan rahoitus koostuu Kelan maksamista korvauksista, opiskelijoiden hoito- ja käyntimaksuista sekä Raha-automaattiyhdistyksen avustuksista. Työryhmä esitti edellisen, vuoden 1982 rahoitusryhmän tavoin, että korkeakoulukaupungit rahoittaisivat jatkossa yleislääkärijohtoisen toiminnan kustannukset; näihin menoihinsa kaupungit saisivat lakisääteisen valtionosuuden. Opiskelijoiden hampaiden määräraikaistarkastuksista säätiölle aiheuttavista kustannuksista vastaisivat niin ikään korkeakoulu- paikkakunnat.

Työryhmä edellytti myös, että Kela maksaa edelleen sairausvakuutuslain mukaisen korvauksen YTHS:n järjestämän erikoislääkärijohtoisen toiminnan ja hammashuollon aiheuttamista kustannuksista. Samalla edellytettiin Raha-automaattiyhdistyksen avustuksen pysyvän nykyisellä tasolla. Muilta osilta säätiön kustannukset jäisivät opiskelijoiden vastattaviksi.⁷⁹ Muistioon sisältyi SYL:n edustajan Tarja Kumpulaisen eriävä mielipide; opiskelijoiden edustajana hän ei voinut hyväksyä erikoislääkärikäyntimaksun korottamista.⁸⁰

Raha-automaattiyhdistys kuului pitkään YTHS:n keskeisiin taloudellisiin tukijoihin. Sen toiminnanjohtaja Mauno Forsman oli YTHS:n vieraana keväällä 1983. Kuvassa Forsman on pöydän päässä istuvan johtajaylilääkäri Juhani Peräsalon oikealla puolella. Muut henkilöt pöydän ympärillä ovat säätiön johtoryhmän jäseniä.

Kaupunkiliiton saaminen mukaan rahoitukseen ei ollut aivan helppoa. Työryhmään kuuluneen Kumpulaisen mukaan ministeriöiden edustajat olivat pikemminkin varovaisia kuin ”päällepäsmäreitä” yrittäessään valmistella työryhmälle asetetun tehtävän mukaista lainsäädäntöehdotusta – siis saada korkeakoulukaupungit mukaan toiminnan rahoitukseen.⁸¹ Ratkaisun avaimet olivat nyt Kaupunkiliitolla ja lopulliset ja yksityiskohtaiset toimenpiteet kaupunkien osallistumisesta rahoitukseen siirtyivät seuraavan vuoden neuvotteluihin. Toimintavuoden 1985/86 ratkaisut, muun muassa rahoitustyöryhmän esitykset, saivat YTHS:n hallituksen puheenjohtajan Jussi Tuorin vakuuttuneeksi siitä, että säätiön tulevaisuus olisi nyt selkeästi määritelty.⁸²

Syyskuussa 1986, puolisen vuotta rahoitustyöryhmän muistion valmistumisesta, YTHS:n hallitus

päättyi, että säätiö tekisi sosiaali- ja terveystieteille hakemuksen säätiön ottamisesta valtakunnallisten palvelujentuottajien luetteloon ja ryhtyisi valmistelemaan käytännön vaatimia ratkaisuja. Tämän taustalla oli valtioneuvoston 25.9.1986 hyväksymä valtakunnallinen suunnitelma terveydenhuollon järjestämisestä vuosina 1987–1991. Sen mukaan Ylioppilaiden terveydenhoitosäätiö on tarkoitus ottaa valtakunnallisten palvelujentuottajien luetteloon. Tällöin korkeakoulupaikkakunnat voisivat hankkia opiskelijoille kansanterveyspalveluja ostopalveluina. Hallituksessa päätettiin myös ryhtyä tarvittavien sääntömuutosten valmisteluun sekä kuntien informointiin niiden rahoitusosuuksista. Pyrkimyksenä oli saada uusi rahoituskäytäntö voimaan syyskuun 1987 alusta.⁸⁵ Pian alkoivatkin pitkälliset neuvottelut rahoittajaosapuolten kanssa.

Skeptisyyttä kuntien maksumiehen roolista ⁸³

Rahoitustyöryhmän toisena sihteerinä toimineen YTHS:n johtajaylilääkäri Juhani Peräsalon kanta työryhmän ehdotuksiin ei ole tullut esiin säätiön virallisissa dokumenteissa. Säätiön kellarivarastosta vuonna 2019 löytyneen rahoitustyöryhmän muistion välissä oli kymmenkunta Peräsalon signeeraamaa, käsinkirjoitettua ja eri henkilöille osoitettua kirjekonseptia. Useimmissa konsepteissa on vain viittaus oheisena lähetettyyn uunituoreeseen YTHS:n rahoitustyöryhmän muistioon (1986).

Selvimmän Peräsalo toi esiin kantansa säätiön valtuuskunnan puheenjohtajalle, Kelan pääjohtaja Jaakko Pajulalle osoittamassaan viestissä. Näin Juhani Peräsalo kirjoitti:

Henkilökohtaisesti toivon edelleen, ettei kuntia otettaisi mukaan pakolliseksi maksumieheksi. Se monimutkistaisi selvää asiaa; nyt kun sv-korvaus ulottuu YTHS:ssäkin hammashuoltoon ovat asiat jo järjestyksessä. Opiskelijoiden rahoitusosuus on selvästi laskenut ja laskee edelleen.

Parissa muussakin kirjekonseptissa toistui samat perustelut. Samalla hän toivoi, että sosiaali- ja terveysministeriön mahdolliset toimet asiassa jäisivät hyvin vähäisiksi. Kirjekonsepteista tulee hyvin esille

Juhani Peräsalon skeptinen, jopa kielteinen suhtautuminen kaupunkien mukaan tuloon säätiön toiminnan rahoittamisessa. Juhani Peräsalon mukaan se merkitsi vääjäämättä julkisen valvonnan lisääntymistä säätiön hallintoelimissä. Hänen kantansa oli tullut esille jo aiemminkin.⁸⁴ Näin selvää vastustavaa näkemystä ei ole löytynyt muualta säätiön arkistosta – ei keskushallinnon eikä keskeisten luottamuselinten dokumenteista.

Miten hyvin säätiön piirissä tunnettiin johtajaylilääkäriin näkemys ja millainen painoarvo sillä oli? Vai oliko se vain Peräsalon henkilökohtainen mielipide, jota ei ollut edes tarkoitettu laajemmalle – tilanteessa, jossa pikemminkin oli tarvetta rahoituspohjan laajentamiseen ja turvaamiseen kuin pitäytymiseen lähinnä perinteisessä YTHS-mallissa ilman ”ulkopuolisia” rahoittajia. Joka tapauksessa jotain oleellista kannanoton sisällys kertoo johtajaylilääkäriin suhtautumisesta kuntatasoon. Kokiko hän kunnat jonkinlaisena uhkana säätiön ”autonomialle” vai oliko näkemysten takana sittenkin vain vahvasti perinteiseen YTHS:ään tiukasti pitäytyneen johtajaylilääkäriin halusta tuoda esiin henkilökohtainen kantansa?

Lopuksi jää vielä kysymys: toimittiko Juhani Peräsalo laisinkaan varsinaisia kannanottoja kohteilleen?

Käännekohtan vuosi 1987

Monivaiheisessa prosessissa, jonka keskiössä YTHS oli, vuosi 1987 merkitsi selvää käännekohtaa säätiön tulevaisuuden näköaloissa. Jo aivan vuoden 1987 alussa pidetyillä YTHS-päivillä hallituksen puheenjohtaja Jussi Tuori valoi uskoa säätiöläisiin viittaamalla kuntien mukaan tuloon rahoitukseen, millä ei kuitenkaan olisi vaikutusta toiminnan si-

sältöön. Integroituessa itsenäisenä yksikkönä aiempaa kiinteämmin muuhun terveydenhuoltoon YTHS:n on hänen mukaansa pidettävä mielessä tietynlainen kilpailuasetelma kunnan omien toimintojen kanssa. Siksi säätiön on edelleen kehitettävä ja pidettävä kiinni alansa edelläkävijän asemasta – nyt ja ennen kaikkea jatkossa, kun YTHS:n murroskausi on pian päättymässä, muistutti puheenjohtaja kuulijoilleen.⁸⁶

Talousjohtaja, ekonomi Kalervo Haapasalmi kuului vuosikymmeniä YTHS:n johtoryhmään. Tarkan ja tiukan talousjohtajan maineessa ollut Haapasalmi aloitti työnsä talousjohtaja Kalle Wettenhovin sijaisena 1970-luvun alussa ja eläköityi vasta 2000-luvun alussa.

Kesken rahoituskysymyksen käsittelyä astui vuoden 1987 alussa voimaan tartuntatautilaki, jolla kumottiin koko joukko lakeja ja myös säätiön kannalta keskeinen ylioppilaiden pakollisesta lääkärintarkastuksesta annettu laki. Tähän perustui opiskelijoiden terveydenhoitomaksun periminen, johon ei enää siis ollut laillista pohjaa. Säätiössä oli ehditty jatkaa maksujen perimistä entiseen tapaan tietämättä lain kumoamisesta. Toimittiin siis jon-

kin aikaa laittomasti. Kalervo Haapasalmen mukaan tilanne oli vakava ja vakavuutta lisäsi se, ettei maksusta ollut olemassa sopimuksia tai perimiseen oikeuttavia sitoumuksia. Asia ratkesi keväällä 1987 YTHS:n, SYL:n ja ylioppilaskuntien laatimalla sopimuksella terveydenhuollon järjestämisestä ja terveydenhoitomaksun sisällyttämisestä ylioppilaskuntien jäsenmaksuun.⁸⁷

Korkeakoulukaupunkeja oli yritetty saada opiskeluterveydenhuollon ”maksumiehiksi” jo useaan eri otteeseen aina 1970-luvun opiskelijoiden terveydenhuoltokomitean ja toimikunnan ajoilta. Yritykset eivät suoraan tuottaneet tulosta vuoden 1985 rahoitustyöryhmänkään esitysten pohjalta, jota kaupungit tietävästi pitivät itselleen liian kalliina. Tarvetta ajankohtaisen ja avoimen rahoituskysymyksen ratkaisemiseksi kuitenkin oli ja ajan myötä tarvittavaa halua ja yhteistyökykyäkin löytyi. Tässä vaiheessa vaihtui YTHS:n hallituksen puheenjohtaja: Jussi Tuorin seuraajaksi nousi 1.9.1987 yhteiskuntatieteiden lisensiaatti Eero Kurri. Valtion opintotukikeskuksen ja Veikkaus Oy:n johtotehtävissä meritoituneella Kurrilla oli myös vahva kontaktipinta YTHS:ään aiemmilta SYL:n sosiaalisihteerivuosilta sekä YTHS:n Jyväskylän terveydenhoitoaseman johtokunta-ajoilta. Puheenjohtajaksi lupautuneena Kurri tiesi säätiön taloudellisen pohjan epävarmuuden.⁸⁸ Rahoituskysymys odotti ratkaisuaan.

Jo ennakkokeskusteluissaan keskeisten sidosryhmien edustajien kanssa Kurrille selvisi, että rahoituskysymyksen ratkaisun avain olisi korkeakoulukaupunkien mukaan tulo. Merkittävimmät keskustelut sidosryhmien kesken käytiin vuoden 1987 jälkipuoliskolla. Peruslähtökohtahan oli, kuten säätiön pääneuvottelijana toiminut Eero Kurri on todennut, saada kaupungit mukaan säätiön rahoitukseen, koska niiden oli kansanterveyslain nojalla järjestettävä myös opiskelijoille terveystalut. Mutta tavoitteena oli myös säilyttää YTHS:n itsenäinen asema terveystalujen tuottajana.⁸⁹

Eero Kurri vauhdittaa keskusteluja – korkeakoulukaupungit säätiön toiminnan tukijoiksi

Neuvottelut eivät olleet helppoja, eivät myöskään Kaupunkiliitolle ja kaupungeille, jotka oli nyt ikään kuin nostettu ”tempelin harjalle” ratkaisijan paikalle. Ratkaiseviin neuvotteluihin osallistuivat sosiaali- ja terveysministeriö, Suomen Kaupunkiliito sekä korkeakoulukaupungit. Eero Kurri on kertonut esittäneensä ratkaisuksi 100 markan vuotuista maksua, jonka kaupungit maksaisivat säätiön toimipiiriin kuuluvaa korkeakouluopiskelijaa kohti. Sen jälkeen, kun sosiaali- ja terveysministeriössä oli näytetty vihreää valoa ehdotukselle, alkoivat keskustelut kaupunkien kanssa; eräessä palaverissa olivat mukana myös suurten kaupunkien terveysjohtajat. Kelassa Kurrin mukaan aluksi jonkin verran vieras-

tettiin ajatusta kaupunkien mukaan tulosta; kuka-ties siinä oli jonkinasteista pelkoa siitä, että kaupungit ottaisivat enemmänkin valtaa. Kelan edustajana hallituksessa ollut ylilääkäri Antti Huunan-Seppälä hyväksyi ratkaisun, kuten myös pääjohtaja Jaakko Pajula – Kurrin mukaan ”pakollisena kuviona”.⁹⁰

Oma mielenkiintonsa liittyi ratkaisuehdotuksen esittelyyn sosiaali- ja terveysministeriössä. Eero Kurrin mukaan keskustelut ministeriössä sujuivat aika ”sutjakkaasti”, ja kun kansliapäällikkö Kari Purokin suhtautui hänen esittelemäänsä malliin myönteisesti, asia oli selvä. Ministeriön kantaa ei tiedusteltu millään virallisella kirjeellä, vaan henkilökohtaisella käynnillä, jonka tuloksena oli sopimus. Vaikka säätiössä on Kurrin mukaan ollut vallalla sellainen käsitys, että sosiaali- ja terveysministeriössä ei ole oltu kovin innostuneita YTHS:stä, niin tässä asiassa ”Kari Puro oli valtiomies”.⁹¹

Syyskuussa 1987 YTHS:n johto sai vieraakseen tuoreen sosiaali- ja terveysministerin Helena Pesolan, joka istuu oikealla johtajaylilääkäri Juhani Peräsalon ja apulaisyylilääkäri Ville Laakan välissä. Pöydän päässä hallituksen puheenjohtaja, YTL Eero Kurri.

Sosiaali- ja terveysministeri Tarja Halonen – entinen YTHS:n hallituksen jäsen – kävi säätiössä joulun alla 1987. Kuvassa vasemmalla johtajahammaslääkäri Lauri Turtola, Halosen oikealla puolella apulaisylilääkäri Ville Laaka ja YTHS:n hallituksen varapuheenjohtaja Tarja Kantola.

Rahoituskysymyksen järjestelyt etenivät vuonna 1988. Huhtikuussa hallituksen kokouksessa oli esillä Eero Kurrin laatima, kaupungeille osoitettu säätiön rahoitusta koskeva kirjeluonnos. Siinä esiteltiin uusi rahoituksen ratkaisumalli ja esitettiin toivomus, että Kaupunkiliitto varaisi menoarvioonsa 1.1.1989 alkaen määrärahan YTHS:n toiminnan tukemiseen.⁹² Jo toukokuun alussa samana vuonna Suomen Kaupunkiliitto suositti jäsenilleen sopimuksen allekirjoittamista. Hyvä uutinen oli se, että Lääkintöhallitus tulee hyväksymään YTHS:n opiskelijaterveydenhuollon järjestäjäksi. Säätiön rahoitusasia oli nyt, kuten Eero Kurri totesi puheenjohtajankatsauksessaan, tulossa hallittuun päätökseen. Samalla hän muistutti siitä, ettei yksinkertaiselta näyttävän tuloksen saavuttaminen ollut aina

helppoa. Erikseen Kurri antoi tunnustusta korkeakoulukaupunkien ja Kelan myönteiseen asennoitumiseen kysymyksen ratkaisua etsittäessä.⁹³

Hallituksen puheenjohtajan tehtävissä syyskuussa 1987 aloittanut Eero Kurri oli joutunut heti tuoreeltaan rahoituskysymyksen järjestelyissä todelliseen tulikokeeseen. Siitä hän näyttää selviytyneen hyvin, jopa erinomaisesti. Säätiön talousjohtaja Kalervo Haapasalmi, joka osallistui jonkin verran rahoittajatahojen kanssa käytyihin neuvotteluihin, on sitä mieltä, että kaupunkien avustuksen saaminen oli hyvin pitkälle Eero Kurrin ansiota, hänen johdolla se hoitui ja se henkilöityi häneen. Tämä oli Haapasalmesta aivan kiistatonta. Tarja Kantola, joka Kurrin hallituksen varapuheenjohtajana seurasi läheltä neuvotteluja, on erityisesti

painottanut Eero Kurrin hyviä yhteiskuntasuhteita ja laajoja kontakteja. Kurrin tyyppisellä kokeneella ja asioita hyvin junailemalla hallintovirkamiehellä oli tilanteessa kysyntää, muistaa Kantola.⁹⁴

Joulukuun puolivälin valtuuskunnan kokoukseen Eero Kurrilla oli vietävinään hyviä uutisia: säätiön rahoituskysymys oli ratkaisuvaiheessa ja korkeakoulukaupungit olivat tulossa 10 prosentin rahoitusosuudella vuoden 1989 alusta.⁹⁵ Toimintavuoden 1988–1989 aikana saatiin lopulta allekirjoitetuiksi sopimukset kaikkien niiden kuudentoista kaupungin/kansanterveystyön kuntainliiton kanssa, joissa YTHS:llä on terveydenhoitoasema. Sopimukseen pääsyssä Kaupunkiliitto oli luonnollisesti keskeisessä roolissa. Keskustelujen tuloksena korkeakoulukaupungit tulivat vuotuisine avustuksineen mukaan säätiön toiminnan rahoittajiksi vuoden 1989 alusta lukien. Toiminta-avustusta tul-taisiin tarkistamaan vuosittain yleislääkäritasoisien toiminnan kustannusten nousua vastaavasti. Tämän jälkeen Lääkintöhallitus totesi 31.5.1989 päivätyssä kirjeessään, että toiminta-avustuksen perusteella voidaan opiskelupaikkakunta vapauttaa opiskelijaterveydenhuollon järjestämisvelvollisuudesta.⁹⁶

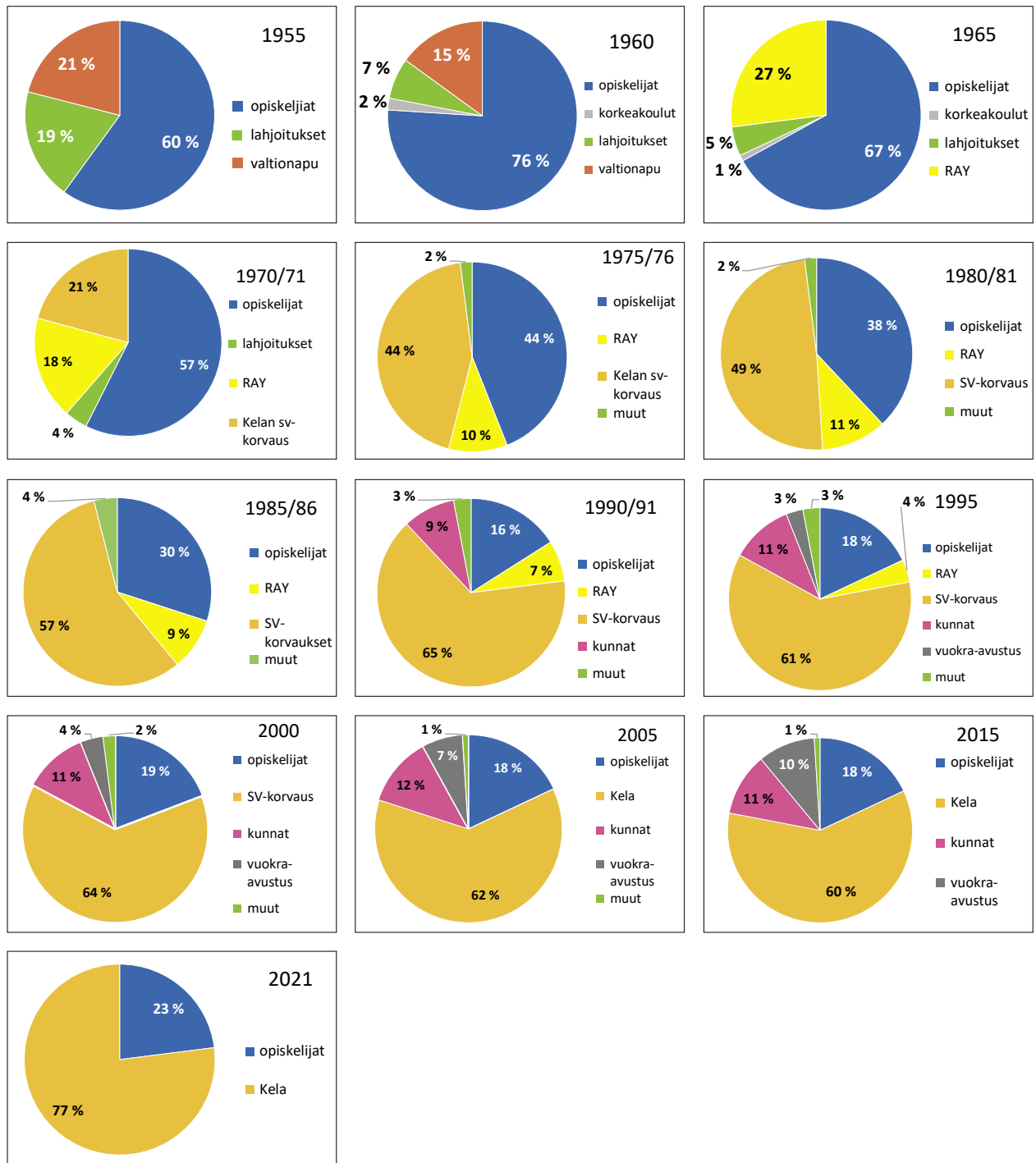
YTHS:n toimivuodesta 1989–1990 tuli lopulta valtavan ylijäämän toimikausi. Tämä johtui ennen muuta budjetoitua suuremmasta opiskelijamäärästä, uusien ikäluokkien tulosta korvattavan toiminnan piiriin hammashuollossa ja ennen kaikkea uudesta rahoitusjärjestelmästä. Johtajaylilääkäriin Juhani Peräsalon mukaan ”uutta rahoitusjärjestelmää velvoitteineen on pidettävä oikeaan osuneena”.⁹⁷ Näin siitä huolimatta, että hän vielä jokunen vuosi aiemmin oli vierastanut korkeakoulukaupunkien mukaantuloa! Myönteisenä johtajaylilääkäri piti myös opiskelijoiden mak-suosuuden nykyistä kohtuullista tasoa ja sitä, että YTHS:llä oli ”hoidettavanaan selkeä kokonaisuus: yliopisto- ja korkeakouluopiskelijoiden terveydenhuolto omilla terveydenhoitoasemillaan”.⁹⁸

Vuosien 1987–1989 YTHS:n hallituksen puheenjohtaja Eero Kurrilla oli merkittävä rooli säätiön rahoituskysymyksen ratkaisussa 1980-luvun lopussa.

Rahoitukseen liittyvä uusi muutos tapahtui valtion kiinteistöhallinnon uudistuksen vuoksi vuonna 1995. Silloin säätiön maksettaviksi siirtyivät vuokrat yliopiston yhteydessä toimivista tiloista, jotka säätiö oli aiemmin saanut vastikkeetta käyttöönsä. Lisäksi valtio oli maksanut eräiden vuokratiloissa toimivien asemien vuokrat. YTHS:n talouteen muutos ei sillä kertaa vaikuttanut, sillä säätiö rupesi saamaan vastaavan summan avustuksena opetusministeriöltä opintotukivaroista.⁹⁹

Kuvio 1. YTHS:n rahoitus 1955–2021.

* * *

Monivuotisen ja -vaiheisen itsenäisyys- ja rahoituskysymyksen ratkeaminen varmisti säätiön toiminnan jatkumisen, vahvasti taloudellista pohjaa ja viime kädessä antoi säätiölle lakisääteisen oikeutuksen opiskelijaterveydenhuollon järjestäjänä. Tämä kaikki merkitsi YTHS:n aseman vakiintumista terveydenhuollon kentässä; vahvistuneella säätiöllä oli nyt myös tunnustettu asema terveydenhuoltopalvelujen tuottajana. Ajallisesti säätiön määrittelemätön vaihe ei ollut kaukana, mutta asiallisesti kylläkin.

Konsensus rahoituksesta säilyi myöhemminkin, vaikka vuodesta 1964 lähtien Raha-automaattiyhdistykseltä saatu tuki oli loppumassa sen avustustoiminnan painopisteiden muututtua. Tuki oli vähitellen pienentynyt jo vuosien ajan Kelan tuen kasvaessa, mutta lopullisesti se päättyi vuonna 1998. YTHS:n hallituksen asettama työryhmä, jossa olivat mukana YTHS:n ja SYL:n lisäksi Kela, Suomen Kuntaliitto (entinen Suomen Kaupunkiliitto), STM, tarkasteli rahoitusrakennetta jo vuonna 1995. Rahoituksen hallittu rakennemuutos syntyi muiden tahojen nostaessa osuuksiaan vuoden 1998 alusta. Periaatteellisesti tärkeä muutos oli Kelan korvauksen muuttuminen tuossa vaiheessa prosentuaalisesta korvauksesta opiskelijakohtaiseksi markkamääräiseksi korvaukseksi, jota tarkistetaan vuosittain.¹⁰⁰

Toimipiirin muutokset 1950-luvulta 1980-luvulle

Toimipiirin laajenemisen ensi askeleet

Oikeusministeriön vuonna 1954 vahvistamien YTHS:n sääntöjen 2 §:n mukaan:

Säätiön tarkoituksena on huolehtia Suomen yliopistoissa ja korkeakouluissa opiskelevien sekä mah-

dollisesti myös näiden laitosten opettajain ja muun henkilökunnan terveyden- ja sairaanhoidosta.¹⁰¹

Säätiön ensimmäisenä toimintavuotena 1954 sen toimipiiriin kuului vain Helsingin korkeakouluissa opiskelevat ylioppilaat sekä kymmenkunta amerikkalaista stipendiaattia; ulkolaisia stipendiaatteja oli toimipiiriluettelossa vielä myöhemminkin. Seuraavana vuonna toimipiiri laajeni kahdella korkeakoululla: Yhteiskunnallisella Korkeakoululla ja ensimmäisellä pääkaupunkiseudun ulkopuolisella oppilaitoksella, Jyväskylän Kasvatusopillisella Korkeakoululla. Tämän jälkeen toimipiiri alkoi laajeta tasatahtia uusien terveydenhoitoasemien kanssa. Vuonna 1956 mukaan tulivat Turun Yliopiston, Åbo Akademin sekä Turun kauppakorkeakoulun ja opettajakorkeakoulun opiskelijat, ja vuotta myöhemmin oululaiset opettajakorkeakoululaiset pääsivät säätiön palvelustarjonnan käyttäjiksi.¹⁰²

Monista sääntöjenmuutoksista huolimatta yliopistojen ja korkeakoulujen opettajilla sekä muulla henkilökunnalla oli vuosikymmeniä mahdollisuus YTHS:n palveluihin. Vasta vuonna 2010 nämä ryhmät jätettiin ulkopuolelle, kun säätiön sääntöjä muutettiin.¹⁰³ Käytännössä tämän ryhmän asema asiakaskunnassa oli varsin vähäinen ja palvelujen käyttöoikeudet ajoittaisia, vaikka pyrkimystä ja toiveita palvelujen saamiseksi riitti. Vuonna 1956 Helsingin Yliopiston Opettaja- ja Virkamiesyhdistys tiedusteli mahdollisuutta saada korvausta vastaan jäsentensä terveyden- ja sairaanhoidon palveluja ja samaa mahdollisuutta toivottiin ylioppilaskuntien ja -järjestöjen toimihenkilöille ja työntekijöille. Säätiön hallitus katsoi yliopiston opettajien ja virkamiesten liittämisen toimintapiiriin tuovan yliopiston taholta ”good williä”, lisäävän työllisyyttä kesäaikana sekä antavan säätiölle lisätuloja. Sen sijaan ylioppilaskuntien ja -järjestöjen toimihenkilöiden ja työntekijöiden hyväksyminen toimipiiriin edellyttäisi säätiön sääntöjen muuttamista.¹⁰⁴ Mainittujen ta-

hojen aktiivisuus päästä YTHS:n palvelujen piiriin osui yksiin Helsingin terveydenhoitoaseman uusien, laajempien tilojen kanssa. Toimintakertomusten perusteella nämä toiveet eivät toteutuneet.¹⁰⁵

YTHS:n valtuuskunta olisi jo vuonna 1958 ollut valmis laajentamaan työpiiriään – tätä termiä käytettiin tuolloin – mutta oikeusministeriö ei tätä hyväksynyt. Tällaisia ylioppilasyhteisöjä, joiden jäsenet eivät opiskelleet säätiön toimipiiriin kuuluvissa korkeakouluissa, mutta toivoivat pääsevänsä nauttimaan samoja etuja kuin muutkin ylioppilaat, olivat muun muassa Helsingin Käsityönopettajaopisto, Liikemiesten kauppaopisto, Teknillinen opisto ja Sibelius Akatemia. Säätiön hallitus asetti vuonna 1960 toimipiiritoimikunnan, jonka tehtävänä oli laatia ehdotus siitä, olisiko säätiön syytä laajentaa nykyistä toimintapiiriään korkeakoulujen ulkopuolisiin ylioppilaskuntiin.¹⁰⁶

Aulis Kososen johtama toimipiiritoimikunta päätyi ehdottamaan laajentamista niin, että Helsingin Kotitalousopettajiston ja Käsityöseminaarin ylioppilaskunnat otettaisiin seuraavaksi vuodeksi Helsingin terveydenhoitoaseman toimipiiriin samoin velvoittein ja eduin kuin muutkin säätiön toimipiiriin kuuluvat ylioppilaat. Valtuuskunta hyväksyi tämän ehdotuksen. Toimipiiritoimikunta asetti opistoille ja niihin verrattaville oppilaitoksille varsin tiukat ”sisään pääsykriteerit”. Laajentaminen tulisi muutenkin toteuttaa vähitellen, eikä se saisi aiheuttaa säätiölle taloudellisia lisärasituksia.¹⁰⁷

Toimipiirin laajentamiskysymys sisältyi myös YTHS:n marraskuussa 1960 hyväksytyyn lähivuosien tavoiteohjelmaan, jossa korkeakouluihin rinnastettavien laitosten ja opistojen opiskelijoiden terveydenhoidon järjestämistä pidettiin ajankohtaisena ongelmana, johon säätiön tulisi lähivuosina ottaa kantaa. Yliopistojen ja korkeakoulujen toimihenkilöt voitaisiin liittää säätiön toimipiiriin, mutta tätä mahdollisuutta ei sääntöjen mukaisesti ollut ylioppilasjärjestöjen toimihenkilöille.¹⁰⁸

Sekä korkeakoulujen toimihenkilöiden että opettajien terveyden valvonta olisi opiskelijoiden kannalta tärkeä, koska sairas henkilö voi levittää tartuntaa ympäristöönsä.¹⁰⁹

Laajentuako vai eikö laajentua?

Vuoden 1960 tavoiteohjelma sai jatkoa neljä vuotta myöhemmin. Tällöin hallituksen asettama Urpo Ratian johtama suunnittelutoimikunta alajaostoineen käsitteli laajentumiskysymystä perusteellisesti. Työtä täydensi vuonna 1968 valmistuneesta mietinnöstä annetut lukuisat lausunnot.¹¹⁰

Professori Heikki Wariksen johtama suunnittelujaosto teki pohjatyön toimikunnan käsiteltäväksi ja monet sen joulukuussa 1966 valmistuneista ehdotuksista etenivät lähes sellaisenaan lopulliseen mietintöön. Jaosto muun muassa ennakoiki opiskelijamäärän kasvun ja uusien korkeakoulujen perustamisen merkitsevän myös uusien terveydenhoitoasemien perustamista Vaasaan, Joensuuhun, Kuopioon ja Lappeenrantaan. Ulkomaisten opiskelijoiden ja stipendiaattien oikeutta toimipiirin palveluihin jaosto kannatti, mutta opistotasoisien oppilaitosten opiskelijoiden terveydenhoidon järjestäminen kuuluisi yhteiskunnan velvollisuuksiin. Toisaalta YTHS voisi tarvittaessa tarjota apua opistotasoisille opiskelijoille niillä paikkakunnilla, joissa säätiöllä on terveydenhoitoasema.¹¹¹

Suunnittelutoimikunnassa käydyssä keskustelussa painotettiin säätiön sääntöjen noudattamista, nykyisten hoitotarpeiden tyydyttämistä ja uusien korkeakoulupaikkakuntien terveydenhoitoasemien suunnittelun ensisijaisuutta. Katsottiin, että nykyiset taloudelliset edellytykset olivat sen verran heikot, ettei opistotasoisien oppilaitosten liittäminen toimipiiriin ole mahdollista ilman valtion tuen lisäämistä. Sitä paitsi tämä edellyttäisi sääntöjen muuttamista. Urpo Ratian johtama toimikunta esitti hallitukselle vielä uuden jaoston

asettamista kartoittamaan opisto-opiskelijoiden terveydenhuollon järjestämisen kokonaisratkaisua.¹¹²

Opisto-opiskelijoiden terveydenhuoltojaosto asetettiin syksyllä 1967 ja sen puheenjohtajaksi tuli lääkintöneuvos Aimo Ojala. Seuraavana syksynä valmistuneessa selvityksessä kävi ilmi, että teknillisissä ja kaupallisissa oppilaitoksissa ja opistoissa sekä niihin rinnastettavissa oppilaitoksissa on lähes yhtä paljon opiskelijoita kuin korkeakouluissa. Tämän ryhmän terveydenhuolto oli suurimmalta osalta järjestämättä.¹¹³ Asia ja suhdeluku vertautuu hyvin 2020-luvun alun tilanteeseen ammattikorkeakoulujen tullessa YTHS:n toimipiiriin. Jaosto esitti kolme vaihtoehtoista mallia terveydenhuollon järjestämiseksi: YTHS:n kautta, rinnakkaissäätiön toiminnalla tai velvoittamalla se oppilaitosten tehtäväksi. Valtion komitea katsottiin tarpeelliseksi asian ratkaisemiseksi, mutta koska valmistelutyön tiedettiin vievän aikansa, jaosto suositteli YTHS:n ottavan mahdollisuuksien mukaan opisto-opiskelijoita vuosisopimuksella piiriinsä.¹¹⁴

Lokakuussa 1968 valmistuneeseen suunnittelutoimikunnan selvitykseen säätiön tulevaisuuden tavoitteista sisältyivät esitykset toimipiirikysymyksestä. Vihreää valoa toimipiiriin pääsyle toimikunta näytti esimerkiksi kesäyliopiston opiskelijoille, jatko-opintoja suorittaville, ulkomaisille opiskelijoille ja stipendiaateille ja säätiön toimi- ja luottamushenkilöille. Toimikunnassa nähtiin niin ikään hyväksi, että opiskelijaperheen alle kouluikäisen lapsen sairastuessa äkillisesti, voidaan säätiön kotikäyntilääkäri kutsua sairaskäynnille. Myös korkeakoulujen toimihenkilöillä oli säätiön sääntöjen mukaan oikeus saada terveyden- ja sairaanhoitoa, mutta sairausvakuutuslain voimaantulon jälkeen se ei enää olisi tarkoituksenmukaista. Ylioppilasjärjestöjen toimihenkilöiden mahdollisuuteen päästä säätiön palveluihin oli kategorisen kielteinen kantta.¹¹⁵

Esittäessään, että säätiö ryhtyisi toimenpiteisin valtion komitean asettamiseksi suunnittelemaan opistoissa ja niihin verrattavissa oppilaitoksissa opiskelevien terveydenhuollon kokonaisratkaisua, toimikunta tuli osaltaan vaikuttaneeksi Opiskelijoiden terveydenhuoltokomitean perustamiseen. Oma roolinsa tässä on varmasti ollut Opisto-opiskelijoiden terveydenhuoltojaoston mietinnön loppupäätelmillä.

Suunnittelutoimikunnan mietinnön lausuntokierros tuotti laajan sadon, jossa oli mukana myös epärealistisia toiveita palvelujen käyttöoikeudesta. Urpo Ratia laati myöhemmin toimikunnan kannanottojen ja lausuntojen keskinäisen vertailun, jonka mukaan toimipiiriä koskettelevat lausunnot myötäilivät kuitenkin useimmissa kohdin toimikunnan esityksiä.¹¹⁶

Kannanottoja ja toiveita toimipiiristä

Lausunnoissaan suunnittelutoimikunnan mietinnöstä SYL ja ylioppilaskunnat kannattivat opisto-opiskelijoiden mukaanottoa, tosin erään varauksin. Helsingin Yliopiston Ylioppilaskunta (HYY) hyväksyi kyllä opistolaiset säätiön toimipiiriin, jos opiskelijoille rakennetaan erillinen terveydenhoito-organisaatio. Perheenjäsenille oltiin ylioppilaskuntien ja terveydenhoito-asetemien johtokuntien palautteessa valmiit suomaan säätiön terveydenhoitopalveluja. Turun terveydenhoitoaseman johtokunta toivoi korkeakoulujen ja ylioppilasjärjestöjen toimihenkilöille mahdollisuutta vuosittaiseen keuhkokuuaukseen ja Jyväskylän aseman johtokunta puolestaan, että opettajilla ja muilla toimihenkilöillä olisi mahdollisuus käyttää säätiön mielenterveyspalveluja (sic!).¹¹⁷

SYL oli jo aiemmin esittänyt opiskelijoiden lasten liittämistä YTHS:n toiminnan piiriin, joskin se edellyttäisi sääntöjen muutosta. Nyt saatu linjaus ensiapuluonteisesta toiminnasta oli SYL:n toiveen mukaista ja se toteutuikin kotikäyntien jatkumisen ajan vuoteen 1973 saakka.¹¹⁸

Säätiön oman henkilökunnan terveydenhoidon järjestäminen tuli tässä suunnittelutoimikunnan muistiossa linjatuksi ja toiminta jatkui pitkään siitä huolimatta, ettei YTHS:n henkilökunnalle tarjottavista terveyspalveluista ollut mainintoja säännöissä eikä säätiön perustamis- eli säädekirjassakaan. Kansaneläkelaitos ei myöskään korvannut siitä aiheutuvia kustannuksia. Käytännön lainmukaisuus ja oikeellisuus asetettiin kyseenalaiseksi vasta vuonna 2010 toimitusjohtaja Jukka Männistön kaudella. Tuolloin asiasta pyydettiin lausunto Helsingin yliopiston hallinto-oikeuden professori Olli Mäenpäältä, jonka mukaan kyseinen käytäntö oli yksiselitteisesti YTHS:n säädekirjan ja sääntöjen vastainen. Niinpä hallitus päätti lopettaa säätiön oman henkilökunnan palvelujen käytön vuodesta 2011 alkaen.¹¹⁹

Oma lukunsa toimipiiriin laajentamisessa oli – jos kohta kokeiluluonteisena – Otaniemen hoitokunnan, Teknillisen korkeakoulun ja Otaniemen Urheilusäätiön työsuhteessa olevan henkilökunnan työpaikkaterveydenhoidon aloittaminen vuonna 1971. Aloite tähän tuli Otaniemen terveydenhoitoaseman johtokunnalta ja tilat työpaikkaterveydenhuollon kokeilulle löytyivät Otaniemen terveydenhoitoasemalta. Sopimuksen mukaan toiminnasta ei saanut aiheutua kustannuksia säätiölle. Kokeilu jatkui aina 1980-luvun puoliväliin asti.¹²⁰ Muilla paikkakunnilla yliopistojen henkilökunnalle myytiin palveluja 1980-luvun alussa vain hammashoitoon ja pääasiassa kesäkausina. Tämä oikeus oli myös kesäyliopistolaisilla ja ulkomaisilla opiskelijoilla. Palvelun tavoitteena oli turvata ympärivuotiset palvelut opiskelijoille.¹²¹

Toimipiirin kasvun ja muutosten aika

Kari Savosen keväällä 1969 laatiman katsauksen mukaan YTHS oli valmis hyväksymään korkeakoulukaupungeissa toimivien opistojen opiskelijat säätiön työpiiriin – mutta niin, etteivät niiden kustannukset lisää muiden opiskelijoiden taloudellisia rasituksia.¹²² YTHS oli tehnyt 1960-luvun jälkipuoliskolla vuosittaisopimuksia vain muutaman opistotasoisen oppilaitoksen oppilaskunnan kanssa. Tilanne muuttui 1960- ja 1970-lukujen taitteessa, kun uusia korkeakouluja perustettiin ja YTHS:n terveydenhoitoasemia avattiin maakuntiin. Samalla säätiön työpiiriin vuosisopimusten määrä kasvoi moninkertaiseksi. Lukuvuonna 1969–1970 näitä oli jo kaikkiaan 12; uusimpina esimerkiksi Helsingin lääkintävoimisteluoipisto, Åbo Hemslöjdslärrinneinstitut ja Oulun lastenseminaari.¹²³

Kysymys säätiön toimipiiriin laajentamisesta oli sekä hallituksen että valtuuskunnan kokousten esityslistojen vakioaiheita 1970-luvulla ja kytkeytyi myös avoimena olevan opiskeluterveydenhuollon järjestämiseen, sen tapaan ja aikatauluun. YTHS:ssä valtuuskunta seurasi asian käsittelyä aktiivisesti ja edellytti vuonna 1973 hallituksen laativan esityksen mahdollisuuksista laajentaa toimipiiriä muihin peruskoulun jälkeisten oppilaitosten opiskelijoihin. Tuossa vaiheessa säätiön toimipiiriin kuului kaikkiaan 19 vuosisopimuksellista ylioppilas- ja oppilaskuntaa, joissa oli yhteensä noin 2 500 opiskelijaa koko toimipiirin kattaessa tuolloin runsaat 60 000 opiskelijaa. Säätiön laajentaminen olisi merkinnyt valtavaa organisatorista ja taloudellista muutosta. Laskelmien mukaan terveydenhoitoasemia vastaavia toimipisteitä tulisi olemaan noin 290, kun sen hetkisen asemien lukumäärä oli 11. Suurin osa, noin 220 toimipistettä, olisi pieniä alle 500 opiskelijaa käsittäviä.¹²⁴

Vastauksessaan valtuuskunnalle hallitus ei katsonut sillä hetkellä olevan tarkoituksenmukaista

laajentaa säätiön toimipiiriä muihin peruskoulun jälkeisten oppilaitosten opiskelijoihin. ”Nykyisin (=1973) toimipiiriin kuuluvat vuosisopimukselliset samoin kuin lakisääteisesti määräytyvät uusien korkeakoulujen opiskelijat tulee kuitenkin säilyttää toimipiirissä”, linjasi säätiön hallitus toimipiiripolitiikkansa rajat ja rakenteet.¹²⁵ 1970-luvun mittaan sopimus pohjaisten opiskelijoiden määrä kasvoi edelleen jonkin verran.

Keväällä 1981 säätiön valtuuskunta teki periaatepäätöksen, joka merkitsi mahdollisuutta hyväksyä kaikki SYL:n jäsenjärjestöt YTHS:n toimipiiriin – kuitenkin ilman uusien toimipisteiden avaamista. Sairaanhoido-oppilaitosten oppilaskunnille avautui nyt mahdollisuus päästä palvelujen käyttäjiksi vuosisopimuksella.¹²⁶ Odotusten mukaan usean sairaanhoido-oppilaitoksen oppilaskunta tuli säätiön asiakkaisiksi.

Miten opisto-opiskelijat hyödynsivät paikallistason terveydenhoitopalveluja, siitä Tampereen terveydenhoitoaseman ylilääkäri Aira Virtalalla on eläviä muistikuvia 1980- ja 1990-lukujen taitteesta. Hänen mukaansa opistotason opiskelijoiden terveydenhoitopalvelujen käyttö oli aika ajoin ongelmallista. Kun oppilaskuntiin kuulumisen oli vapaaehtoista, sitä oli myös säätiön terveydenhoitomaksun maksaminen. Toisinaan opiskelija liittyi oppilaskuntaan ja maksoi terveydenhoitomaksun vain silloin, kun tarvitsi paljon palveluja. Joskus opiskelija käytti vuoron perään tai jopa yhtä aikaa sekä säätiön että kaupungin opiskelijaterveydenhuollon palveluja. Myös oppilaskuntien terveydenhoitomaksujen tilityksessä ilmeni usein ongelmia.¹²⁷ Samoihin ongelmiin törmättiin myöhemmin ammattikorkeakoulukokeilussa.

Opiskelijoiden terveydenhuollon lainsäädäntö fokukseen

Vuosituhanneen vaihteen kahden puolen tapahtui niin terveydenhuollon kuin korkeakoulutuksen toimintaympäristössä uudistuksia, joilla tuli olemaan kauaskantoisia vaikutuksia YTHS:n toimintaan.

Opiskelijoiden mahdollisuuksiin saada terveyspalveluja opiskelupaikkakunnallaan vaikutti kotikuntalain (201/1994) voimaantulo kesäkuussa 1994. Vasta tällöin opiskelijat saivat kotipaikkaoikeuden opiskelupaikkakunnalleen. Aiemmin vuosienkaan opiskelu ei siihen oikeuttanut, vaan opiskelijat piti lähettää esimerkiksi nielurisaleikkaukseen omalle kotipaikkakunnalleen. Uusi laki mahdollisti terveyskeskusten ja alueen erikoissairaanhoidon palvelujen käytön opiskelijoille ja periaatteessa vähensi tarvetta säätiön erikoislääkäreiden palveluihin – joskaan Juhani Peräsalon ”täyden palvelun talon” idean mukaisesti näitä ei vielä lähdetty vähentämään. Eivät sitä halunneet opiskelijatkaan.

1990-luvun alussa YTHS:n toimipiiriin opiskelijamäärä ylitti 100 000 ”haamurajan”; sen sijaan vuosisopimuksella opiskelevien määrä jatkoi vähittäistä laskuaan. Kehitykseen vaikutti osaltaan Terveydenhuoltoalan oppilaskuntien liiton ero SYL:stä, mikä taas merkitsi paikallisten oppilaskuntien lähtöä säätiön toimipiiristä. Vuosisopimuslaiden enemmistö koostui tuolloin lastentarhaopettajakoulutuksessa tai Helsingin Sihteeriopistossa opiskelevista nuorista.¹²⁸

Suomalaisessa koulutusjärjestelmässä ammattikorkeakoulut alkoivat 1990-luvulla korvata vanhan opistoasteisen koulutuksen aluksi väliaikaisjärjestelyin, mutta vuonna 1995 säädetyin lain jälkeen vakinaisella toimiluvalla. Tällä oli suora vaikutuksensa säätiön toimipiiriin kuuluvien opistoasteen oppilaitosten opiskelijoiden asemaan. Vuonna 1997 kansanterveysasetusta muutettiin

niin, että ammattikorkeakoulujen opiskelijoiden palvelut tarjotaan yksiselitteisesti kunnallisessa opiskelijaterveydenhuollossa. Muutos astui voimaan 1.9.1998.¹²⁹ Ympyrä oli sulkeutunut: 1950- ja 1960-lukujen taitteesta alkanut opistojen tai niihin rinnastettavien oppilaitosten opiskelijoiden mukanaolo säätiön terveydenhoitopalvelujen käyttäjien joukossa oli päättymässä.

Ammattikorkeakouluopiskelijat eivät tähän ratkaisuun tyytyneet, vaan lähtivät terveyspoliittiseen vaikuttamistyöhön saadakseen samat terveyspalvelut kuin yliopisto-opiskelijatkin. Opiskelijoiden edunvalvonnasta huolehtimaan perustettiin kesäkuussa 1996 Suomen Ammattikorkeakouluopiskelijakuntien Liitto – SAMOK ry, joka ryhtyikin ajamaan aktiivisesti opiskelijoidensa terveydenhuollon järjestämistä kannanotoin ja tutkimuksin.¹³⁰

Lääkintöhallituksen lakkauttamisen yhteydessä 1990-luvun alussa olivat kumoutuneet kaikki sen antamat ohjekirjeet – näin myös opiskelijaterveydenhuollon osalta, jolloin resursointi jäi kuntien vastuulle ja toteutuminen oli sängen vaihtelevaa. Vuosituhannen alussa sosiaali- ja terveysministeriö joutuikin selvittämään opiskelijaterveydenhuollon tilaa – pontimena selvitystarpeisiin olivat ministeriöön, Kuntaliittoon ja lääninhallituksiin tulleet yhteydenotot, joissa tuotiin esiin huoli opiskelijaterveydenhuollon puutteellisuuksista. Lisäksi SAMOK jätti marraskuussa 2001 valituksen oikeuskanslerille opiskelijaterveydenhuollon tilasta, joka totesi päätöksessään, että ”ammattikorkeakouluopiskelijoiden opiskelijaterveydenhuolto ei ollut kaikilta osin toteutunut kansanterveyslain edellyttämällä tavalla.”¹³¹ Oli aika uudelleen ruveta tarkastelemaan opiskelijoiden terveydenhuollon järjestämisen kokonaisuutta.

Sosiaali- ja terveysministeriö oli ryhtynyt toimiin, jotka johtivat loppuvuonna 2003 työryhmän perustamiseen opiskelijaterveydenhuollon

tavoitteiden ja sisällön määrittelemiseksi. Lisäksi tuli selvittää ammattikorkeakouluopiskelijoiden terveydenhuollon vaihtoehtoiset järjestämistavat. Työryhmän puheenjohtajana oli lääkintöneuvos Päivi Hämäläinen ja sihteerinä ylitarkastajat Maire Kolimaa ja Maija Innola. YTHS:n edustajaksi hallitus nimesi yllilääkäri Kristina Kuntun ja toimitusjohtaja Eero Kurri oli mukana työryhmässä, joka mielti ammattikorkeakouluopiskelijoiden palvelujen järjestämistä.¹³² Tässä ominaisuudessa Kurri pohti laajemmin opiskeluterveydenhuollon strategiaa ja säätiön asemaa siinä. Koska terveydenhuollon maksun periminen ammattikorkeakoulujen opiskelijoilta ei onnistuisi, YTHS:n palvelut eivät voisi olla mahdollisia. Kuitenkin hän kaavaili mahdollisuutta esimerkiksi valtakunnallisten verkopalvelujen koordinointiin, jos kunnat niin haluaisivat ja rahoitus järjestyisi.¹³³

Työryhmä totesi, ettei koulu- ja opiskeluterveydenhuoltoa koskevaa lainsäädäntöä ole aikaisemmin tarkasteltu kokonaisuutena, eikä myöskään uudistettu vastaamaan koulutusjärjestelmän ja sosiaali- ja terveydenhuollon kehitystä. Niinpä työryhmä ehdotti muutoksia lainsäädäntöön, kuten lukiolaisten siirtämisen opiskeluterveydenhuollon piiriin sekä kansanterveyslakiin tarkennuksia opiskeluterveydenhuollon tavoitteista sisällöstä, seurannasta ja muista asioista sekä asetuksen antovaltuutta näistä. Lisäksi suositeltiin valtakunnallisen vastuuyksikön määrittämistä tutkimus- ja kehittämistoiminnan järjestämiseksi.¹³⁴ Ensimmäinen opiskeluterveydenhuollon opas toimitettiin työryhmän laatiman luonnoksen pohjalta ja se ilmestyi vuonna 2006.¹³⁵ Näin saatiin vihdoin uutta ohjeistusta opiskeluterveydenhuollon toteuttamiseen 20 vuoden tauon jälkeen; edellinen oli Lääkintöhallituksen ohjekirje Opiskelijaterveydenhuolto terveyskeskuksissa vuodelta 1986.

Säätiön kannalta oli merkittävää, että työryhmä ei ehdottanut muutoksia YTHS:n palvelujen

tuottamistapaan, mutta asetettujen tavoitteiden ja tehtävien katsottiin nyt koskevan myös säätiötä. Myöskään ammattikorkeakouluopiskelijoiden terveydenhuollon järjestämistapaan ei ehdotettu muutosta.¹³⁶

Työryhmän suunnitelmat etenivät suotuisasti. Kansanterveyslakiin tehtiin toivotut muutokset ja vuonna 2009 annettiin asetus, joka sisälsi tarkennuksia opiskeluterveydenhuollon järjestämiseen. Myös uusi – tai oikeastaan vanha – termi ”opiskeluterveydenhuolto” otettiin ehdotuksen mukaisesti käyttöön.¹³⁷ Kun terveydenhuoltolaki (1326/2010) tuli voimaan 1.5.2011, oli opiskeluterveydenhuollolle jo varsin luja pohja. Kansanterveyslain 14 §:n sisältö siirrettiin terveydenhuoltolakiin vastaavan sisältöisenä, joten yliopisto- ja ammattikorkeakoulujen terveydenhuolto voitiin kunnan suostumuksella edelleen järjestää muulla Sosiaali- ja terveysalan valvontaviraston hyväksymällä tavalla. Terveydenhuoltolain 17 § määritteli opiskeluterveydenhuollon tehtävät, kuten opiskeluympäristöjen tarkastukset, opiskelijoiden terveyden, hyvinvoinnin ja opiskelukyvyn seuraamisen ja edistämisen terveystarkastuksineen sekä terveyden ja sairaanhoitopalvelujen järjestämisen opiskelijoille ja ne sitoivat myös YTHS:ää.

Muutos yksityisestä julkiseksi toimijaksi

YTHS:n pyrkimykset rajata jatko-opiskelijoiden oikeutta käyttää YTHS:n palveluja kohdistui 2000-luvun alussa jonoista kärsivään suun terveydenhuoltoon. Oikeusasiamiehen päätöksellä rajaukset eivät onnistuneet sen paremmin vuoden 2003 ensisijaisohjeistuksilla kuin vuoden 2006 totaalikäyttökiellolla – vaikka terveydenhoitomaksu-kin palvelurajauksen takia alennettiin.¹³⁸ Yliopistojen jatko-opiskelijoilta ovi YTHS:n palveluihin suljettiin kesällä 2009, jonka jälkeen heillä ei enää ollut oikeutta käyttää YTHS:n palveluja.¹³⁹

YTHS opiskeluterveydenhuollon kouluttajana

YTHS otti STM:n työryhmän työskentelyn aikana oma-aloitteisesti roolin opiskeluterveydenhuollon valtakunnallisena kouluttajana. Säätiö järjesti ensimmäisen koulutuspäivän 11.2.2005 Tampereella, jonka jälkeen johtajapsykiatri Kari Pylkkänen saattoi kertoa hallitukselle tilaisuuden saaneen erittäin hyvän vastaanoton ja palautteen. Maksuttomaan koulutukseen osallistui 330 henkilöä, joista vain neljännes oli YTHS:stä. Toiminnan jatkamisesta päätettiin saman tien.

YTHS toimikin ueturina vuosittaisten koulutuspäivien järjestämisessä eri paikkakunnilla kuudesti, aina vuoteen 2011 saakka. Mukana järjestelyissä oli usein Suomen Koulu-, Nuoris- ja Opiskeluterveydenhuollon yhdistys SKNLY (nyk. Skooppi) sekä paikallinen kunnallinen opiskeluterveydenhuolto. Osallistujia riitti jatkossakin runsaasti. Koulutustapahtuma pidennettiin kaksipäiväiseksi ja laajennettiin vuoden 2009 jälkeen niin, että mukaan kutsuttiin paitsi terveydenhuollon myös oppilaitosten ja opiskelijajärjestöjen edustajia.

Isojen koulutustapahtumien järjestäminen oli kuitenkin aikaa vievää ja ne tehtiin oman työn ohella ilman tapahtumajärjestäjien apua. Koska suurin osa osallistujista oli kunnalliselta sektorilta edustaen ammattikorkeakouluja tai toista astetta ja niiden terveydenhuolto, säätiössä alettiin kyseenalaistaa toiminnan mielekkyyttä YTHS:n järjestämänä. Oikea taho olisi THL, jonka vastuulle koulutuspäivät vähitellen siirtyivätkin.

Vielä opiskeluterveydenhuollon työryhmän työskentelyn aikana Suomessa tehtiin päätökset hoitotakuusta, jonka mukaan asiakkaan tuli saada välittömästi yhteys terveyskeskukseen ja hoidontarpeensa arvioiduksi kolmen vuorokauden kuluessa. Hoitoonkin piti päästä määräajan kuluessa. Säädökset tulivat voimaan 1.3.2005.¹⁴⁰ Vaikka työryhmämuistiossa määräysten todettiin koskevan myös opiskelijoita, hoitotakuuvelvoitteen ei aluksi arvioitu koskevan yksityisen terveydenhuollon palvelun tuottajana toimivaa YTHS:ää. Tämän suuntaista tietoa asiasta oli etukäteen myös saatu Valviran edeltäjältä Terveydenhuollon oikeusturvakeskukselta.¹⁴¹ Silti säätiössä pyrittiin kohti hoitotakuun toteuttamista, mutta tavoite havaittiin ennakoitua isommaksi.

Tilanne muuttui radikaalisti, kun eräs opiskelija teki kantelun eduskunnan oikeusasiamiehelle jouduttuaan jonottamaan hammashoittoa liian pitkään. Elokuussa 2010 valmistui oikeusasiamiehen päätös, jolla oli laajat vaikutukset säätiön toimintaan. Päätöksessä YTHS katsottiin julkiseksi toimijaksi Kelan rahoituksen suuren osuuden vuoksi. Tämä muutti YTHS:n mahdollisuuksia tulkita säädöksiä yksityisenä toimijana. Hoitotakuu velvoitti yksiselitteisesti myös YTHS:ää.¹⁴² Johtajaylilääkäri Markku Kanerva arvioi Piikin pääkirjoituksessaan, että valvovat viranomaiset tuskin osasivat ajatella, kuinka paljon tuo päätös tuli vaikuttamaan säätiön päivittäiseen toimintaan.¹⁴³

Markku Kanervan jälkikäteispohdinnoissa tilanne näyttäytyi varsin erikoisena, sillä opiskelijalla oli hoitotakuun perusteella myös oikeus terveyskeskuksen ja erikoissairaanhoidon palveluihin, siis kaksinkertaisesti hoitotakuuta muihin kansalaisiin nähden! Hän oli taloon tullessaan kuvitellut, että opiskeluterveydenhuollossa olisi suuntauduttu enemmän ennaltaehkäisyyn ja opiskelukyvyyn tukemiseen kuin akuuttien infektioiden hoitoon.¹⁴⁴

Tulkinta YTHS:stä julkisena toimijana tuli samoihin aikoihin esiin myös toista kautta. Vuonna

2007 oli tullut voimaan EU:n direktiiviin pohjautuva laki julkisista hankinnoista (348/2007), joka velvoitti kuntia ja valtiota hankintojen teossa tavoitteena julkisten varojen käytön tehostaminen. YTHS oli arvioinut asemansa tässäkin yksityiseksi toimijaksi. Vita-Terveyspalvelut Oy oli kuitenkin joulukuussa 2010 tehnyt markkinaoikeudelle kantelun siitä, ettei säätiö ollut kilpailuttanut laboratoriapalveluita. Kantelu käsitettiin säätiössä oikeutetuksi; olihan päätös julkisen toimijan statuksesta asiallisesti tehty jo hoitotakuuasian yhteydessä. Niinpä säätiön lausunnossa markkinaoikeudelle toimitusjohtaja Jukka Männistö totesi YTHS:n muuttaneen linjansa ja alkaneen noudattaa hankintalakia.¹⁴⁵ Se merkitsi valtavaa uutta työmäärää asiassa, josta säätiön toimihenkilöillä oli vain vähän kokemusta, eikä lisätöyvoimaa siihen saatu kuin tilapäisesti. Hankintatoimi lankesi talousjohtaja Olli-Pekka Luukon ja johtajahammaslääkäri Anne Komulaisen niskoille.¹⁴⁶

Tarkentunut ja säätiötä sitova opiskeluterveydenhuollon lainsäädäntö yhdessä hoitotakuusäädösten kanssa ohjasivat voimakkaasti YTHS:n palveluja 2010-luvulla. ”Absoluuttisen omintakeisuuden ajat ovat ohii”, totesi hallituksen puheenjohtaja Lauri Korkea-aho vuoden 2008 vuosikatsauksessa. Hän arvioi, että säätiö tulee jatkossa olemaan aiempaa tiukemmin sidottu terveydenhuollon yleiseen kehitykseen.¹⁴⁷

Jukka Männistö toi säätiön puheeseen uuden sanan ”mandaatti”. Hän korosti YTHS:n toimivan terveydenhuoltolain, kuntasopimusten ja Valviran luvan mandaatilla, joka perustuu siihen, että kunnat voivat siirtää opiskeluterveydenhuollon järjestämisvastuun YTHS:lle, jos Valvira antaa siihen luvan.¹⁴⁸ Talousjohtajana tuolloin toimineen Olli-Pekka Luukon mukaan:

Tämä ymmärrys toi radikaalin ajattelun uudistumisen: säätiö ei voi tehdä mitä tahansa ja säätiö

on palvelun järjestäjä. Uudistus johti siihen ymmärrykseen, että YTHS on tilivelvollinen opiskeluterveydenhuollon järjestämisestä kuten kunnat. (...) Säätiöllä oli siihen saakka ajateltu selvästi enemmän säätiön rooli sairaanhoitolain rahoituskäytännön kautta kuin niiden normien, jotka määrittivät työn sisällön.¹⁴⁹

Kelan rahoitusosuuden kasvu yhdessä kuntien rahoituksen kanssa oli kasvanut vähitellen mittoihin, jotka merkitsivät YTHS:n juridisen aseman muutosta yksityisestä julkiseksi toimijaksi – tilannetta, jota Juhani Peräsalo aikanaan oli pelännyt ja halunnut välttää. Tulokunnan muutos tapahtui lopulta varsin lyhyessä ajassa, mikä ymmärrettävästi aiheutti käytännön toiminnan järjestämisessä monenlaisia vaikeuksia.

Amk-opiskelijoiden YTHS-mallin kokeilu

Opiskeluterveydenhuollon palvelujen saatavuutta tutkittiin useammassakin selvityksessä, joissa todettiin ammattikorkeakouluopiskelijoiden palvelujen toteutuvan heikommin kuin yliopisto-opiskelijoiden. Lisäksi heiltä puuttui mahdollisuus osallistua palvelujensa kehittämiseen ja arviointiin. SAMOK ry oli ponnisteluissaan saanut kumppanikseen SYL:n, joka oli Lauri Korkeaajan pääsihteerikauden aikana alkanut ymmärtää tarvitsevänsä ”leveämmät hartiat” YTHS:n säilyttämiseksi. Tämän seurauksena molemmat opiskelijajärjestöt alkoivat yhdessä ajaa säätiön toiminnan laajennusta ammattikorkeakouluopiskelijoille, mitä työtä Korkeaaja on kertonut jatkaneensa YTHS:n hallituksen puheenjohtajana.¹⁵⁰

Poliittinen vaikuttamistyö tuotti tulosta. Opiskeluterveydenhuollon kehittäminen erityisesti ammattikorkeakouluopiskelijoiden osalta sisällytettiin Matti Vanhasen II hallituksen hallitusohjelmaan

keväällä 2007. Sosiaali- ja terveysministeriön työryhmä selvitti ja vertaili vuonna 2009 eri tavoin järjestettyjen palvelujen kustannuksia. Aiheesta keskusteltiin työskentelyn aikana myös YTHS:n kanssa, jonka aiemmin kielteinen kanta laajennuskysymykseen muuttui toimitusjohtaja Jukka Männistön mukaan myönteiseksi, jopa innostuneeksi; uhkasihan sosiaali- ja terveydenhuollon uudistussuunnitelmat tuolloin myös YTHS:n asemaa.¹⁵¹ Työryhmä päätyi rahoitushaasteista huolimatta – toisin kuin viisi vuotta aiemmin istunut työryhmä – esittämään ensisijaisesti ns. YTHS-mallia; kunnallinen järjestämistapa jäi kakkosvaihtoehdoksi. Järjestämisvastuu säilyisi tällöinkin kansanterveyslain mukaisesti oppilaitoksen sijaintikunnilla.¹⁵² Asia pysyi mukana seuraavissakin, Mari Kiviniemen ja Jyrki Kataisen hallitusten ohjelmissa. Korkeakouluopiskelijoiden tasaveroisia palveluja pidettiin tärkeänä.¹⁵³

Asia eteni sosiaali- ja terveysministeriön ja YTHS:n välillä keskusteluihin ammattikorkeakouluopiskelijoiden terveydenhuollon järjestämistapakokeiluista ja YTHS:n hallitus päätti kesäkuussa 2010, että se olisi tarvittaessa valmis näiden toteuttamiseen.¹⁵⁴ YTHS:n saman vuoden tasekirjassa todettiin sosiaali- ja terveysministeriön poliittisen johdon linjanneen kokeilun aloittamisesta ja ministeriön asettaneen joulukuussa 2010 toimeenpanoryhmän sitä johtamaan. Tehtävänä oli selvittää ns. YTHS-mallin soveltuvuutta ammattikorkeakouluopiskelijoille sekä saada järjestämiseen jatkotoimenpide-ehdotukset.

Työryhmän puheenjohtaja oli johtaja Liisa-Maria Voipio-Pulkki sosiaali- ja terveysministeriöstä, YTHS:n edustajana toimitusjohtaja Jukka Männistö ja sihteerinä sosiaali- ja terveysministeriön neuvotteleva virkamies Maire Kolimaa sekä YTHS:n kehittämisspäällikkö Kimmo Kääriä. Ulkopuolinen arviointi kokeilusta tilattiin Työterveyslaitokselta. Kokeilupaikkakunniksi työryhmä päätti maaliskuun puolivälissä Seinäjoen ja Lap-

peenrannan.¹⁵⁵ Aikataulu oli erittäin kireä erityisesti Seinäjoen osalta, sillä siellä ei entuudestaan ollut lainkaan YTHS:n toimipistettä!

Poliittinen päätöksenteko ohjasi kokeilua ja sen aikataulua, johon säätiön tuli sopeutua. Valtion vuoden 2011 tulo- ja menoarvion käsittelyn yhteydessä eduskunta oli vahvistanut hankkeen valtion rahoitusosuuden ja edellyttänyt kokeilun aloittamista jo syksyllä 2011. Kiireen vuoksi kokeiluun osallistuvien opiskelijoiden terveydenhoitomaksu jouduttiin pitämään vapaaehtoisena, pakollisen maksun lakia ei olisi ehditty säätää.¹⁵⁶ Asetettu tavoite, jossa 80 prosenttia opiskelijoista maksaisi vapaaehtoisen terveydenhoitomaksun, tuntuu käsittämättömältä, sillä vain joitakin vuosia aiemmin ammattikorkeakouluopiskelijoiden keskuudessa tehty kysely kertoi, että yli puolet heistä ei maksua haluaisi maksaa. Samoin YTHS:n aiempi kokemus opisto-opiskelijoiden maksukäyttäytymisestä kertoi muuta.¹⁵⁷

Hankkeen konkreettiseen valmisteluun YTHS:n hallitus nimesi työryhmän, johon kuuluivat terveystalvapäällikkö Hanna Kari, kehittämisspäällikkö Kimmo Kääriä ja viestintäpäällikkö Sari Krappe sekä Lappeenrannan terveystalvayksikön johtaja Sami Raasakka. Seinäjoelle perustettiin uusi terveystalvayksikkö kolmivuotisen kokeilun ajaksi 1.8.2011–31.5.2014 ja Hanna Kari valittiin tämän va. johtajaksi. Myöhemmin kokeilu laajeni Seinäjoen ympäristökuntiin ja Imatralle.¹⁵⁸ YTHS:n projekti- ja viestintäsuunnitelma sekä talousarvio valmistuivat pikavauhtia, mutta viralliset sopimukset eri tahojen kanssa saatiin vasta toukokuussa, samoin Seinäjoen tilojen vuokrauksen varmistuminen. Viimeiset kokeilun mahdollistavat lainsäädännön muutokset eduskunta käsitteli vasta kesäkuun kolmannella viikolla!¹⁵⁹ Hektisen valmistelun päätteeksi ei ollut ihme, että Hanna Karin työuran yksi hienoimmista hetkistä oli, kun Seinäjoen yksikkö avasi ovensa 1.9. kaikin palveluin!¹⁶⁰

Ammattikorkeakouluopiskelijoiden terveydenhuollon kokeilu Seinäjoella vuosina 2011–2014. Kuva on syksyn 2011 avauksesta, opiskelijajuhlilta. YTHS:n terveystalvapäällikkö Hanna Kari, kuvassa vasemmalla, piti paikalla puheen. Hänen vieressään lääkäri Sanna Talja sekä terveydenhoitajat Minna-Maija Pusa ja Eija Latva-Koski.

Amk-kokeilun tyytyväinen henkilökunta yhteiskuvassa. Vasemmalta Seinäjoen terveystalouden johtaja Hanna Kari, fysioterapeutti Tuija Tuovinen, terveydenhoitaja Eija Latva-Koski, terveydenhoitaja Minna-Maija Pusa, psykologi Anne Saarinen ja lääkäri Sanna Talja.

Pikavauhtia terveystaloukselle Seinäjoelle

Tiukka aikataulu vaati venymistä, luovuutta ja talkoohenkeä. Tästä antaa mainion kuvan Seinäjoen johtajan, terveystalouksella Hanna Karin muistelu: ¹⁶¹

”Aikaa toiminnan käynnistämiseen oli 8 viikkoa ja ajankohtaan osui kesä. Tehtävänä oli löytää tilat, kalustaa ne, markkinoida palvelua, rekrytoida työntekijät, perehdyttää heidät tehtäväänsä sekä käynnistää toiminta. Haasteena oli lisäksi, että lääkäreistä oli pulaa ja terveystalouksien käyttäjille luotava palvelutoiminta oli uieras.

Aikaa ei ollut kilpailuttaa kalusteita, ostin syyttäjänviraston vanhat huonekalut edullisesti. Kun pitkinä iltoina raahasin maton päällä näitä kalusteita paikoilleen, ruokahuollosta ja tauoista huolehti opiskeluaikainen Seinäjoella asuva

ystäväni Marika. Sisustin tiloja lähetykseuran kirpputorilta hankkimillani räsymatoilla, tauluilla, tyynyillä ja astioilla. Kierrätys olikin Seinäjoen juttu, mutta onneksi juuri tämä erityispiirre teki tiloista mukavasti opiskelijan näköisen. Tila täytti odotukset ja palvelu löysi kohderyhmänsä ja sai kiitosta.

Verkostoiduin kaupungin virkamiehiin, sain ohjauksellista apua ja määräpäivään mennessä yksikkö avasi ovensa remontoituissa ja kalusteissa tiloissa, perehdytetyn henkilöstön toimesta, joka vastaanotti ensimmäiset potilaansa ensimmäisen aukiolotunnin aikana. Käynnistimme lääkäri- ja hoitajapalvelut, laboratorion, fysioterapian, mielenterveyden sekä suunterveyden palvelut.”

Terveydenhoitomaksun vapaaehtoisuus oli vaikea haaste palvelujen järjestämiselle, kun Sami Raasakan sanoin piti ”hihasta ravistaen” arvioida tulevia asiakasmääriä. Viestinnän tehtäväksi tuli houkuttaa mahdollisimman moni opiskelija maksamaan! Onneksi apuna olivat ammattikorkeakoulut ja niiden opiskelijakunnat, jotka olivat todella sitoutuneita kokeiluun. Innostunut yhteishenki niin Lappeenrannassa kuin Seinäjoellakin sai todella paljon kiitosta. Seinäjoella yllettiin lähes 40 prosenttiin ja Lappeenrannassa maksun maksoi puolet. ”Hittituote” oli suunterveys, jonka kulut sitten ylittivätkin suunnitelmat.¹⁶²

Lappeenrannan toimipisteen terveydenhoitaja Katariina Ikävalko, joka oli käynnistämässä toimintaa Imatralla, puki sanoiksi monen kokeman tunnelman kokeilupaiikkakunnilla:

Paikalliset sidosryhmät ja oppilaitos ovat innolla mukana. (...) Paikallinen ammattikorkeakoulun opiskelijakunta Saiko tekee erittäin suuren työn markkinoinnin sujumiseksi.¹⁶³

Onnitellessaan 60-vuotistaivaltaan juhlivaa YTHS:ää vuonna 2014 sekä STM:n että Kelan johto sivusi näkyvästi ajankohtaista, ratkaisuvaiheessa olevaa amk-kokeilua. Sosiaali- ja terveysministeri Paula Risikko ilmaisi tyytyväisyytensä saatuaan olla aiemmin käynnistämässä ammattikorkeakouulaisten YTHS-kokeilua. Kun YTHS-malli näytti kokeilun perusteella soveltuvan hyvin myös ammattikorkeakouluopiskelijoiden terveydenhuollon palvelumalliksi, Risikon mukaan:

Tärkeää on saada YTHS-toiminta tulevaisuudessa vakinaistettua myös ammattikorkeakouluopiskelijojille. Se edellyttää lainsäädäntömuutoksia mutta myös rahaa. Tulokset kuitenkin puhuvat puolestaan.¹⁶⁴

Paula Risikon tapaan myös Kelan pääjohtaja Liisa Hyssälä käsitteli YTHS:ssä käytössä olevan mallin soveltuvuutta ammattikorkeakouluissa opiskelevien terveydenhuoltoon. Hyssälästä ammattikorkeakouluilaisten mukaan saaminen YTHS:n

**Onneksi olkoon
– tästä on hyvä jatkaa!**

Sosiaali- ja terveysministeri Paula Risikko ja Kelan pääjohtaja Liisa Hyssälä onnittelevat 60-vuotiasta YTHS:ää Piikki-lehden julkanumerossa 13.2.2014.

toimintamalliin olisi ”merkittävä uudistus opiskelijoiden terveydenhuoltopalvelujen kannalta”.¹⁶⁵

Työterveyslaitos laati laajat – ja yhteiskunnallisesti kantaaottavatkin – väli- ja loppuraportit. Näiden tietoja hyödyntäen amk-kokeilun YTHS-mallin ohjaus- ja seurantaryhmän tiivis loppuarviointi valmistui joulukuussa 2015. Siinä todettiin, että YTHS-malli soveltuu hyvin ammattikorkeakouluopiskelijoille; sen sijaan vapaaehtoinen maksu ei toimi. Työryhmä suositteli valtakunnallista toteuttamistapaa, jonka jatkovalmistelussa tulee huomioida rahoitusratkaisujen lisäksi lainsäädännön muutostarpeet, jotta ”kaikki korkeakouluopiskelijat saataisiin laadukkaiden, integroitujen ja opiskelukykyä tukevien palveluiden piiriin.”¹⁶⁶ Loppuarviointi luovutettiin ministeri Juha Rehulalle seuraavan vuoden alussa.

Sosiaali- ja terveysministeriön kokeilua voi aiheellisesti arvostella liiallisesta kiireestä, suunnittelun, arviointikriteerien ja jopa tavoiteasettelun puutteellisuudesta. Esimerkiksi peruskäsite YTHS-malli oli noussut keskusteluun ilman, että oli kunnolla määritelty, mitä sillä tarkoitetaan. Käytännössä se merkitsi vain YTHS:n silloisten palvelujen laajentamista kokeilupaikkakunnille. Vasta muutamaa vuotta myöhemmin säätiön talousjohtaja Olli-Pekka Luukko analysoi ja määritteli tarkemmin termin sisältöä. Hän myös päätyi siihen, että YTHS-mallia ei voi toteuttaa kukaan muu kuin YTHS.¹⁶⁷

Kaikesta huolimatta YTHS selviytyi käytännön toimeenpanosta kunnialla. Tämä ei toisaalta ole ihme, sillä YTHS:llä oli pitkä kokemus terveyspalvelujen tarjoamisesta myös opistoasteisten oppilaitosten opiskelijoille.¹⁶⁸ Lisäksi, kuten viestintäpäällikkö Sari Krappe Piikissä totesi, kukapa olisi ollut parempi tuottamaan näitä palveluja ammattikorkeakouluopiskelijoille kuin siihen jo vuosikymmeniä erikoistunut organisaatio.¹⁶⁹ Kokeilussa vakuutusluonteinen maksu tuli todistetuksi vält-

tämättömäksi toiminnan luonteen takaamiseksi, mutta sillä on myös toinen merkitys. Hallituksen puheenjohtajana tuolloin toiminut Kristiina Kokko korosti näkökulmaa, että terveydenhoitomaksu tekee opiskelijoista ”oman terveydenhuolto-organisaationsa omistajia ja päätöksentekijöitä”.¹⁷⁰

Toimitusjohtaja Jukka Männistö piti kokeilua merkittävänä luottamuksen osoituksena säätiölle ja kiitti kokeilun käynnistymistä hienona eri tahojen yhteishengen saavutuksena.¹⁷¹ Säätiön kannalta tärkeintä oli – kuten Kristiina Kokko myöhemmin arvioi – YTHS:n palvelujen laajentamiseen liittyvän ”poliittisen päätöksenteon vieminen maaliin sekä laajennushankkeen ennakoivamistelun aloittaminen”.¹⁷²

Sote-uudistuksen varjosta YTHS-lakiin

Ammattikorkeakoulukokeilun jälkimainingeissa syksyllä 2014 YTHS:n uutena toimitusjohtajana aloitti Katariina Poskiparta, jota hallituksen puheenjohtaja Kristiina Kokko kuvasi osavuotiskatsauksessa ”edunvalvonnan ja lainsäädäntövaikuttamisen huippuammattilaiseksi”.¹⁷⁴ Tälle osaamiselle oli säätiössä todella tarve, sillä uusi 1970-luvun vertainen jännitysnäytelmä YTHS:n olemassaolosta alkoi, kun terveystoimintaa kamppailua käytiin sote- ja maakuntauudistuksesta – korkeakouluopiskelijoiden terveydenhuollon järjestämistapaa mietittiin samalta maakunta- ja valinnanvapauspohjalta. YTHS:n uhkana oli valinnanvapauden lisääminen ja maakuntien valta päättää, mistä ne hankkisivat palvelut.

Uhkaa helpotti hieman sote- ja maakuntauudistuksen reformiministerityöryhmän joulukuussa 2016 tekemä linjaus, jonka mukaan YTHS toimisi korkeakouluopiskelijoiden opiskeluterveydenhuollon valtakunnallisena ja lakisäätöisenä toimija-

na. Tämän seurauksena media uutisoi välittömästi, että amk-opiskelijat pääsevät käyttämään YTHS:n palveluja jo vuonna 2019, samaan aikaan kun sote-palvelut siirtyisivät maakunnille!¹⁷⁵ Sosiaali- ja terveysministeriössä toimivan sote-projektiryhmän alle koottiin valmisteluryhmä tekemään selvitys ja esitys korkeakouluopiskelijoiden terveydenhuollon järjestämiseksi ja tuottamiseksi ns. YTHS-mallin mukaan. YTHS:n hallitus nimesi toimitusjohtaja Katariina Poskiparran työryhmään YTHS:n pysyväksi asiantuntijaksi.¹⁷⁶

Vuoden 2016 lopulla ja seuraavan vuoden alkupuolella tehtyjen säätiön entisten aktiivitoimijoiden haastatteluissa luottamus säätiön toiminnan jatkumiseen vaihteli kuvastaen hyvin vallitsevaa tilannetta. Useimmat varovaisesti uskoivat YTHS:n selviytyvän sote-vyyhdistä. Moni näki opiskelijaliikkeen vahvuuden ratkaisevaksi, olihan kyse heidän itse perustamastaan järjestelmästä, jossa heil-

lä oli myös sananvaltaa. ”Ei semmoista osaamista voida hukata ja hyvää voidaan monistaa”, kiteytti säätiön terveyskasvatussihteerinä 1970-luvulla toiminut Simo Saarela monen ajatukset. Ammatti-korkeakoulujen suuntaan laajenemista pidettiin yleisesti hyvänä, mutta sen haasteina olivat isot lainsäädännölliset, rakenteelliset ja taloudelliset ratkaisut. Tulisiko seinä vastaan? Joka tapauksessa se merkitsisi valtavaa ponnistusta!¹⁷⁷

Tähän urakkaan sosiaali- ja terveysministeriön valmistelutyöryhmä ryhtyi heti alkuvuonna 2017 ja kartoitti järjestämiskäytäntöjä ja niiden peruste-luja. YTHS korosti voimakkaasti opiskeluterveydenhuollon kokonaisuutta; niin yksilön palvelujen kuin yhteisöllisen työn tarjoamista samasta organisaatiosta, jotta opiskelijan hoito ja opiskelukyvyyn tukeminen toteutuisi riittävän ammattitaitoisen henkilöstön toimesta. Valinnanvapaus merkitsisi yhtenäisen opiskeluterveydenhuollon kokonaisu-

OKM:n vuokra-avustuksen poisto¹⁷³

Olli-Pekka Luukon talousjohtajakaudella 2008–2018 talouden tasapainottaminen oli keskeinen teema. Rahoitus väheni monesta syystä. Raskas taloutta uhkaava isku tuli maaliskuussa 2014, kun Kataisen hallituksen säästökuurilla hallituksen kehysriihessä lopetettiin YTHS:n vuosittain saama vuokra-avustus. Tämän suora vaikutus oli 4 milj. euroa. Ongelmana oli kuitenkin, että Kelan rahoituksen suhteellinen osuus lain mukaan oli enintään 63 prosenttia. Kun yksi rahoittaja vähensi rahoitustaan, kaikkien muiden osuudet nousivat. Niinpä OKM:n päätöksen myötä Kelan rahoitusosuus oli nousemassa selvästi yli 65 prosentin. Tämän välttämiseksi Kelan pitäisi leikata rahoitustaan myös 4 miljoonaa euroa. Eli yhteensä säätiön rahoitus pienenesi 8 miljoonaa euroa.

Viestiä ongelmasta alettiin tehokkaasti rummuttaa opiskelijoille, Kuntaliitolle, poliittisille päättäjille ja virkamiehille. Tilanteen pelastivat OKM:n päätös jaksottaa avustuksen lopettaminen kahteen osaan sekä Kuntaliiton ja opiskelijoiden päätökset nostaa omia rahoitusosuuksiaan. Samalla Kela hyväksyi, että sen rahoitusosuus nousi 60 prosentista lähelle 63 prosenttia. Olli-Pekka Luukko muistaa tehneensä niin rohkean budjetin kuin uskalsi ja haki Kelasta 62,5 prosentin rahoitusosuutta. Jos opiskelijamäärässä olisi tapahtunut jokin yllättävä lasku, niin Kelan rahoitusosuus olisi noussut yli 63 prosentin, mikä olisi tiennyt ongelmia.

den pirstoutumista.¹⁷⁸ Säätiössä ryhdyttiin saman vuoden aikana valmistautumaan uuteen aikaan aloittamalla strategian uudistaminen vastaamaan ”sote-uudistuksen mukanaan tuomiin toimintaympäristömuutoksiin” – käytännössä varautumaan laajenemiseen.¹⁷⁹

Niin sanotun YTHS-lain luonnos valmistui lausuntokierrokselle helmikuussa 2018. Asian myönteinen eteneminen alkoi näyttää varmalta, kun perhe- ja peruspalveluministeri Annika Saarikko tuolloin julisti YTHS:n palvelujen laajenevan kaikkien korkeakouluopiskelijoiden saataville.¹⁸⁰ Rahoituskin varmistui jo vuodelle 2018 valmisteluun ja sitten laajentumisen kertakustannuksiin vuosille 2019–2022.¹⁸¹

Lain valmistelu eteni omaa rataansa erillään muusta sote-valmistelusta, kunnes laki korkeakouluopiskelijoiden opiskeluterveydenhuollosta (695/2019) hyväksyttiin eduskunnan täysistunnossa 1.3.2019 ja Tasavallan Presidentti vahvisti sen 17.5.2019. Säätiön olemassaolon perusta muuttui. Uuden lain mukaan Kelasta tuli palvelun järjestäjä ja YTHS:stä tuottaja, sopimus allekirjoitettiin 12.2.2020.¹⁸² Ammattikorkeakouluopiskelijat tulisivat YTHS:n palvelujen piiriin 1.1.2021, vajaan kahden vuoden kuluttua lain hyväksymisestä! SAMOK ry:n pitkäaikainen tavoite oli täytynyt ja toisaalta YTHS:n säilyminen itsenäisenä organisaationa oli varmistunut. Säätiön asema opiskeluterveydenhuollon erityiskysymyksiin pe-rehtyneenä osaajana oli näin saanut vahvistuksen ja julkisen hyväksynnän. Toimitusjohtaja Katariina

Poskiparta saattoi todeta tyytyväisenä:

*Tuntui siltä, että työmme toiminnan kehittä-miseksi ja palvelujen hinnan pitämiseksi veronmaksajille kohtuullisena sai tunnustuksen.*¹⁸³

Rahoituksesta valtion osuudeksi määriteltiin 77 prosenttia ja opiskelijoille jäi 23 prosenttia. Kela tulisi keräämään terveydenhoitomaksun opiskelijoilta kahdesti vuodessa, mutta käyntimaksuja ei enää perittäisi – peruuttamattomien käyntien maksu sen sijaan tulisi säilymään. Säätiön pitkään jatkunut yhteys kuntiin tulisi katkeamaan yliopis-topaikkakuntien maksuosuuden loppuessa. Lain mukaan valtioneuvosto asettaa kolmeksi vuodeksi kerrallaan korkeakouluopiskelijoiden opiskeluterveydenhuollon neuvottelukunnan, jossa ovat edustettuina YTHS:n korkeakoulujen ja opiskelijajärjestöjen lisäksi STM, VM, OKM, Kela, THL, Kuntaliitto.

YTHS:ssä laajentumisen valmistelu käynnistettiin välittömästi. Hallitus myönsi 18.3.2019 SAMOK ry:n sosiaalipoliittiselle asiantuntijalle Eero Löytömäelle läsnäolo- ja puheoikeuden hallituksen kokouksiin jo seuraavasta kokouksesta alkaen.¹⁸⁴ Aikaa ei ollut hukattavaksi, niinpä jo reilun kuukauden kuluttua lain hyväksymisestä säätiölle oli valittu laajenemista toimeenpanemaan Tiina Andersén projektipäälliköksi ja Piia Kalliokoski projektisuunnittelijaksi.¹⁸⁵ YTHS 2021 -projekti oli käynnistynyt ja uusi aika ovella!

Kaikki korkeakouluopiskelijat YTHS:n piiriin

Opiskelijat | Vastuu opiskelijoiden terveydenhuollon järjestämisestä siirtyy YTHS:ltä Kelalle.

Saara Aholainen HS

KORKEAKOULUJEN opiskelijaterveydenhuollon järjestäminen ja terveydenhoitomaksujen kerääminen siirtyy Ylioppilaiden terveydenhoitosäätiöltä (YTHS) Kelalle 1. tammikuuta 2021. Samalla YTHS:n palvelujen piiriin pääse-

vät myös ammattikorkeakoulujen opiskelijat.

Uudistus liittyy vuodenvaihteessa voimaan tulevaan uuteen lakiin korkeakouluopiskelijoiden opiskeluterveydenhuollosta.

Laissa määritellään korkeakouluopiskelijoiden terveydenhuoltoon oikeutetut henkilöt, jotka ovat myös velvollisia suorittamaan Kelalle terveydenhoitomaksun.

Aiemmin YTHS:n terveydenhoitomaksu on kerätty ylioppilaskuntien lukukausi- tai lukuvuosimaksun yhteydessä. Vuoden 2021 alusta kaikkien korkeakouluopiskelijoiden tulee kuitenkin

oma-aloitteisesti maksaa noin 35 euron maksu Kelalle tammikuun loppuun mennessä. Maksuvelvollisuus koskee myös yliopisto-opiskelijoita, jotka ovat maksaneet kesällä tai syksyllä ylioppilaskunnan jäsenmaksun koko lukuvuodeksi.

OPISKELIJOIDEN keskuudessa uudistus on aiheuttanut hämmennystä erityisesti oma-aloitteisesti maksettavaksi tulevan terveydenhoitomaksun osalta. Kela ei lähetä maksusta laiskua, vaan opiskelijan on itse oltava tietoinen maksuvelvollisuudestaan ja suorittaa maksu.

”Kyse on veroluonteisesta maksusta, ei vastikkeesta tietystä palvelusta. Lainsäädännössä on säädety siitä, mihin mennessä läsnä olevaksi ilmoittautuneet ovat maksuvelvollisia”, kertoo tämpäpäällikkö Emmi Lehtonen Kelan lakipalveluryhmän perintäosastosta.

”Kaikki, jotka ilmoittautuvat läsnä olevaksi keuhkukaudelle, ovat maksuvelvollisia.”

Maksuvelvollisuus perustuu rutiinin suorittamiseen suomalaisessa korkeakoulussa. Sillä, liittyykö YTHS:n palveluita tai nunnako tarvitsevaan niitä ei ole merkitystä, vaan velvollisuus

on lakisääteinen. Maksuvelvollisuus ei koske vaihto-opiskelijoita, jotka eivät ole tutkinto-opiskelijoita Suomessa.

Uudistus muuttaa erityisesti ammattikorkeakouluopiskelijoiden asemaa opiskelijaterveydenhuollossa.

Yliopistoissa opiskelevat ovat jo aiemmin olleet YTHS:n palveluiden piirissä ja maksaneet terveyspalvelusta ylioppilaskuntien pakollisen jäsenyyden maksun yhteydessä.

Tämän hetkinen asiakasmäärä 125 000 yli kaksinkertaistuu, ja jatkossa YTHS palvelee 270 000 opiskelijaa.

A 18 Helsingin Sanomat keskiviikkona 30.12.2020

Uusi laki korkeakouluopiskelijoiden opiskeluterveydenhuollosta avasi YTHS:n ovet myös ammattikorkeakoululaisille 1.1.2021 alkaen. Jatkossa YTHS palvelee noin 270 000 korkeakouluopiskelijaa.

Ylioppilasterveys – YTHS:n tukioorganisaatio

Yhdistys YTHS:n tueksi

Ylioppilaiden terveydenhoitotyö kohtasi 1950-luvulla aiempaa suurempia ongelmia; oli sitten kysymys tiloista tai rahasta. Jatkuvasti kasvava toiminta edellytti resursseja, joita SYL:n terveydenhoitosäätiöllä ei yksin ollut. Opiskelijoilta perityn maksun lisäksi säätiö sai avustusta Raha-automaattiyhdistykseltä ylioppilaiden terveydenhuoltoon ja osin muuhunkin toimintaan myönnetystä avustuksesta SYL:n kautta. Säätiön työhön saatu avustus jäi kuitenkin varsin pieneksi. Kun vallitseva säätiölainsäädäntö esti vielä tuolloin suoran raha-automaattivastuun – kuten myös rahankeräys- ja arpajaisluvan – säätiöllä ei näyttänyt olevan mahdollisuuksia selviytyä terveydenhoitotyön laajentamisesta johtuvista haasteista.¹ YTHS oli nyt lyhyen historiansa käännekohdassa.

Apu löytyi Raha-automaattiyhdistykseltä, jossa yhdistyksen toiminnanjohtajan Väinö Lampelan mukaan pidettiin parempana tukea terveydenhoitotyötä suoraan säätiölle annettavalla avustuksella. Tätä varten tarvittaisiin erillinen yhdistys, kannatusyhdistys. Kesäkuussa 1956 pidettiin Ylioppilasterveys-Studenthälsan ry:n perustava kokous, jonka säännöt olivat Kalle Wettenhovin käsialaa; niiden pohjana oli Teekkaritoiminnan edistämis-

yhdistyksen sääntöluonnos. Teekkaritoiminnan edistämisyhdistyksen lisäksi perustamissopimuksen allekirjoittivat SYL, SYL:n terveydenhoitosäätiö sekä puolisen tusinaa yksityishenkilöitä: lääkintöneuvos Aleksis Tähhä, lakitieteen tohtori E.J. Manner, varatuomari Lauri Kärävä, diplomi-insinööri Urpo Ratia sekä säätiöläiset Kari Savonen ja Kalle Wettenhovi. Tammikuussa 1957 Ylioppilasterveys merkittiin yhdistysrekisteriin ja jo maaliskuussa pidetyssä vuosikokouksessa yhdistyksen ensimmäiseksi puheenjohtajaksi tuli Aleksis Tähhä ja taloudenhoitaja-sihteeriksi Kalle Wettenhovi.²

Kalle Wettenhovi on muistelmissaan kertonut muokanneensa sääntöjä niin, että yhdistyksen hallitus hyväksyy yksimielisesti keitä siihen hyväksytään jäseniksi ja jatkaa: ”Uskallan väittää, että tämä pykälä on pelastanut koko ylioppilaiden omatoimisen terveydenhuollon ’vallankumoukselta’”³. Ylioppilasterveyden perustamisen taustalla oli varmasti myös ajatus siirtää kiinteistöt ja omaisuus turvaan, ettei opiskelijapolitiikka pääsisi käyttämään niitä johonkin muuhun tarkoitukseen. Tavoitteena oli viime kädessä säilyttää omaisuus omissa käsissä ja samalla turvata toiminta ylioppilaiden terveydenhoitotyössä. Näin asian näki muun muassa säätiön hallituksen johdossa toiminut Jussi Tuori.⁴ Ylioppilasterveys ry:n alkuperäiset jäsenet

Ylioppilasterveys ry:n hallituksen puheenjohtajia ja jäseniä yhdistyksen 10-vuotisjuhlavuotena 1967. Edessä vasemmalta vuorineuvos Erkki Partanen, lääkintöneuvos Aleksis Tähkä (molemmat entisiä puheenjohtajia) sekä vuodesta 1966 puheenjohtajana toiminut toimitusjohtaja Matti Keijola. Takana vasemmalla taloudenhoitaja, vuodesta 1971 lähtien toiminnanjohtaja Kalle Wettenhovi ja oikealla diplomi-insinööri Urpo Ratia, yhdistyksen tuleva puheenjohtaja.

olivat perustajayhdistykset sekä peruskirjan allekirjoittaneet henkilöjäsenet. Myöhemmin sinne on kelpuutettu Ylioppilasterveys ry:n ja YTHS:n hallitukseen kuuluneita sekä Ylioppilaiden terveydenhuollon toimihenkilöt (YTT) ry. Vuonna 2011 Teekkaritoiminnan edistämisyhdistyksen korvasi Pyöreän Tornin Kilta ry; muuten yhteisöjäsenkunta on pysynyt vuosikymmeniä samana.⁵ Seula on tunnetusti ollut tiheä.

Korkeinta päätäntävaltaa tuli käyttämään kaksi kertaa vuodessa kokoontuva yhdistyksen kokous. Seitsemän jäsentä käsittävässä hallituksessa kaksi paikkaa on YTHS:n ja vastaavasti kaksi SYL:n nimeämiä ja loput kolme yhdistyksen vuosikokouksen valitsemia. Vuoteen 2020 mennessä yhdistyksellä on ollut kaikkiaan yhdeksän puheenjohtajaa,

joista pisimpään Urpo Ratia (1973–1988) ja Pauli Kivipensas (1993–2007). Jälkimmäinen siirtyi suoraan puheenjohtajan paikalta vuonna 2008 yhdistyksen asiamieheksi – tehtävään, jota Eila Loiri oli hoitanut toiminnanjohtaja Kalle Wettenhovin jälkeen aina vuodesta 1984.

Hallituksen yhteistyön erinomaista tasoa kuvaa Kivipensaan mukaan se, ettei hallituksessa ole noin 30 vuoden aikana äänestetty. Hallitus on kokoontunut keskimäärin 7–8 kertaa vuodessa ja päätökset on tehty asiamiehen ja aiemmin myös talouspäällikön valmistelun pohjalta. Puheenjohtajakauttaan muistellessaan Kivipensas on kiitellyt Loirin ja talouspäällikkö Sinikka Korpisen valmistelua laajaksi ja laadukkaaksi, mikä teki päätöksenteon helpoksi. Jos taas päätöksenteko oli vaikeam-

paa, se ei hänestä johtunut valmistelusta vaan itse asiasta.⁶ Puheenjohtajakautensa alussa Kivipensas pystyi vielä tukeutumaan Kalle Wettenhoviin ja hänen tietämykseensä, ihmistuntemukseensa ja sitoutumiseensa, kun oli kysymys ylioppilaiden terveydenhoitotoiminnan edistämisestä. Muista ”tukihenkilöistään” Kivipensas nostaa esiin ennen muita Urpo Ratian, yhdistyksen entisen puheenjohtajan, sekä hallituksessa todella pitkään istuneen SYL-taustaisen Seija Silventoisen. Kivipensas muistaa Ratian halunneen kehittää Ylioppilasterveydelle vahvempaa itsenäistä roolia, mutta tälle ei löytynyt yhdistyksessä laajempaa kannatusta.⁷

Vaikka Ylioppilasterveys ry:n tavoite on ajan kuluessa jossain määrin muuttunut, perustamisasiakirjassa määritellyn tavoitteen ydinajatus on kuitenkin edelleen voimassa. Näin toiminnan tavoite kiteytettiin vuonna 1956:

*Tukea ja edistää korkeakouluissa opiskelevien ylioppilaiden terveydenhoitotyötä (...) herättää ja ylläpitää ylioppilaan harrastusta henkilökohdattaiseen terveydenhoitoon sekä tukea ja edistää sellaista tieteellistä ja sosiaalista tutkimustyötä, mikä tavalla tai toisella palvelee mainittuja tarkoituksia.*⁸

... ja näin vuonna 2019:

Tukea ja edistää yliopistoissa ja korkeakouluissa sekä niihin rinnastettavissa oppilaitoksissa opiskelevien terveydenhuoltoa ja siihen liittyvää tutkimustoimintaa. Tarkoitustaan yhdistys toteuttaa (mm.) hankkimalla edellä tarkoitettua terveydenhuoltotyötä varten tarpeellisia vastaanotto- ja muita tiloja.

Toimintansa tukemiseksi yhdistys voi harjoittaa kiinteistöjen vuokrausta ja terveydenhuoltoon liittyvää vastaanottotoimintaa, toimeenpanna keräyksiä, arpajaisia, myyjäisiä ja juhlia sekä ottaa

vastaan lahjoituksia ja jälkisäädöksiä.

*Yhdistyksen tarkoituksena ei ole voiton tai muun välittömän taloudellisen ansion hankkiminen siihen osallisille tai yhdistyksen jäsenille.*⁹

Ylioppilasterveys perustettiin YTHS:n tukiorganisaatioksi huolehtimaan säätiön investointiluonteisista menoista ja tukemaan eri tavoin sen työtä. Käyttömenoista puolestaan vastasi YTHS eli se tulisi jatkossakin huolehtimaan päätehtävästään, terveystalvelujen mahdollisimman hyvästä järjestämisestä. Työnjaon mukaisesti uusi tukijärjestö ryhtyi heti ensimmäisenä toimintavuotenaan varainhankintaan toteuttamalla sisäasiainministeriön luvalla kiertokirjekeräyksen ja myymällä kirjeensulkijamerkkejä. Vaikka tulos ei tuolloin ollut odotusten mukainen, liikelaitoksille ja kunnille suunnattuja kiertokirjeitä lähetettiin vuosikausia.

Keräyksiä, lahjoituksia, avustuksia

Keräystoiminta osoittautui loppujen lopuksi veritaten tuottoisaksi. Ylioppilasterveyden toimintakertomuksissa säilyi keräystoiminta omana kohtanaan aina 1970-luvulle saakka. Lahjoituksia tuli pankeilta, vakuutus- ja liikelaitoksilta, kaupungeilta ym. Viimeinen kiertokirje postitettiin vasta vuonna 1985. Yksi pitkäaikaisimmista avustusten myöntäjistä oli Helsingin kaupunki, jolta tuli avustusta helsinkiläisten ylioppilaiden terveydenhoitotyöhön aina vuoteen 1973 asti. Pitkään Ylioppilasterveydelle myönnettiin avustusta raha-automaattivaroista sekä suurimpiin investointeihin myös valtion budjetista. Raha-automaattivavustusta saatiin useita vuosia esimerkiksi Helsingin terveystalon rakentamisesta aiheutuviin kustannuksiin sekä asemien tila- ja välinehankintoihin.¹⁰ Vuodesta 1989 lähtien yhdistys ei kuitenkaan enää ha-

kenut raha-automaattivaroista eikä kaupungeilta avustuksia. Vastedes kaupungit ryhtyivät rahoittamaan säätiötä, joka itse alkoi myös hakea raha-automaattivastusta hankintoihinsa.¹¹

Avustuksin, lahjoituksin ja lainoin Ylioppilasterveys alkoi 1960-luvulla toteuttaa tarkoituksensa keskeistä tavoitetta: korkeakouluissa opiskelevien ylioppilaiden terveydenhoitotyön tukemista ja edistämistä – terveydenhoitotilojen hankkimista ja varustamista. Kiinteistötoiminnasta tulikin aikaa myöten yhdistyksen pääasiallinen tulonlähde. Ensimmäinen Ylioppilasterveyden YTHS:n käyttöön hankkima tila sijaitsi Helsingissä Eerikinkadulla. Tämä vuonna 1962 tehty hankinta oli lähtölaukaus monivaiheiselle ja -vuotiselle kiinteistö- ja huoneistokauppojen ketjulle, jonka merkittävimmät saavutukset olivat Töölön terveystalo ja sen lisärakennus sekä Tampereen ja Turun terveystalot. Näistä ja muista Ylioppilasterveyden maakunnal-

lisista tilahankinnoista tehdään selkoa seuraavassa *Terveysasemien verkosto rakentuu* -luvussa.

Vaikka Ylioppilasterveydellä on liki aina ollut velkaa, sen taloudellinen tila ei ole varsinaisesti antanut syytä huoleen; onhan sillä ollut samaan aikaan pitkät vuokrasopimukset YTHS:n kanssa. Toimintaperiaatteena on ollut, että tilojen vuokratason kuuluu olla paitsi edullinen myös tasainen. Tämä on alan toimijoiden keskuudessa yleisesti hyväksytty näkemys.¹² Tilavuokrat kuuluivat niihin kysymyksiin, jotka aina silloin tällöin hiersivät YTHS:n ja Ylioppilasterveyden muuten hyvin toimivia suhteita. Paineita vuokrien nostoon ilmeni aika ajoin, muun muassa Wettenhovin pitkän toiminnanjohtajakauden jälkeen; vuokrataso kun ei uuden johdon mielestä vastannut enää silloista tasoa. Tuolla kertaa korotusesitykset jäivät toteutumatta.¹³

Ylioppilasterveys ry:n suurhankkeet, kymmenen vuoden välein YTHS:n käyttöön valmistuneet terveystalot.

Helsingin Töölönkadulla sijaitseva terveystalo otettiin käyttöön vuonna 1971.

Turun terveystaloa rakennettaessa talvi oli kylmä ja katon raudoitustöitä tehtiin tulipalopakkasessa. Harjakaispäivää vietettiin 22.1.1981.

Toisaalta, kun säätiöllä oli rahoituksessa tiukoja aikoja, sen olisi Eero Kurrin mielestä pitänyt käydä yhdistyksen kanssa enemmän keskusteluja siitä, voisiko vuokria välillä hieman laskea. Tällaista keskustelua ei juurikaan käyty.¹⁴ Tommi Varjosen mieleen on jäänyt puheenjohtajakaudeltaan monet väännöt Ylioppilasterveyden edustajien kanssa siitä, mikä olisi vuokrataso, kuinka tuettua vuokran pitää olla, saako se olla ns. markkinavuokra eli kuinka paljon rahaa säätiö voisi hyvällä omallatunnolla siirtää käyttötarkoituksesta kiinteistöomaisuuteen vaikka se olisi vain säätiötä palvelevaakin. Keskustelut olivat hänestä puhtaasti vuokralainen-vuokranantaja -keskusteluja.¹⁵

Huoneistojen ja talojen varustamisessa, kun on kysymys hoito- ja tutkimusvälineistä, yhdistyksellä on niin ikään ollut keskeinen rooli. Onpa Ylioppilasterveys harjoittanut laboratorio- ja röntgentoimintaa ja pitänyt yllä työpaikkaruokalaa Helsingin terveystalossa. Ruokalatoiminta tuli siirtymään vuoden 1992 alusta säätiön hallintaan ja hoitoon.¹⁶ Säätiö on lisäksi saanut yhdistykseltä aika ajoin suoraa rahoitustukea; tukea on liennyt myös terveysesmien henkilökunnan virkistys- ja kuntoliikuntatoimintaan sekä perinteisen, sidosryhmille, henkilökunnalle ja opiskelijoille järjestetyn Kukanpäivän aamiaistilaisuuden kustannusten maksamiseen.¹⁷

Urpo Ratian -mitalin rahaston jakamista apurahoista monet YTHS:läiset ovat saaneet rahallista tukea tutkimuksilleen. Urpo Ratian rahaston varat siirrettiin 1986 Pro Sanitate Studiosorum -tutkimussäätiön nimikkorahastoksi, jonka hallinnosta huolehtiminen jäi jatkossa yhdistykselle.¹⁸ Tutkimussäätiö purettiin vasta vuonna 2017 ja rahasto lopetettiin; loppuaikoina jaettavaa ei enää ollut kovinkaan paljoa. Pro Sanitate Studiosorum -tutkimussäätiöstä kerrotaan enemmän luvussa *Uraa-uurtavaa tutkimustyötä*.

Sen jälkeen, kun Oulun ja Kuopion terveysesmat saivat 2000-luvun alussa uudet toimitilat sekä

Helsingin terveystalo lisärakennuksensa, Ylioppilasterveyden kiinteistöinvestoinneissa tuli eräänlainen hengähdystauon paikka. Jo 1990-luvulta lähtien Ylioppilasterveyden toiminta oli keskittynyt entistä selvemmin hankittujen kiinteistöjen ja toimitilojen ylläpitoon ja korjauksiin ja tämä toimintamuoto on vain vahvistunut jatkossa. Tämä tarkoitti samalla muun avustus- ja lahjoitustoiminnan vähenemistä eli eräällä tapaa keskittymistä perustoimintaan. Tyystin ei Ylioppilasterveys ole lopettanut säätiön muuta tukemista. Tästä on osoituksena muun muassa yhdistyksen vuosittain säätiölle myöntämä 20 000 euron avustus terveydenedistämiseen; ensimmäinen tähän tarkoitettu avustus annettiin jo vuonna 2005.¹⁹ Myös kansainvälisiä, Suomessa järjestettyjä opiskeluterveydenhuollon kongresseja yhdistys on tukenut, kuten myös muutamien YTHS:n ”pyöreitten vuosien” juhlallisuuksia.

Paineita YTHS:n ja Ylioppilasterveyden yhdistämiseksi

Selvittelytyötä ministeriön ehdotuksen pohjalta

Raha-automaattiyhdistyksen tuotosta Ylioppilasterveys oli saanut osansa jo vuodesta 1958, YTHS vuodesta 1964, jolloin säätiön saama valtion tuki poistettiin tulo- ja menoarviosta. Molemmat yhteisöt jättivät vuosittain omat hakemuksensa avustuksen saamiseksi – ja avustusta myönnettiin. Myöntäessään vuonna 1974 YTHS:lle avustusta sosiaali- ja terveysministeriö esitti ehtonaan, että

*avustuksensaajan tulee ryhtyä valmistelemaan organisaation muuttamista siten, että Ylioppilaiden Terveystalotoimintaa ja Ylioppilasterveys ry:n tehtävät vastaisuudessa hoidetaan vain yhden organisaation puitteissa.*²⁰

Saman sisältöinen ehto toistui myös seuraavana vuonna. Säätiölle myönnettiin keväällä 1974 vain 1 miljoona markkaa, kun anottu summa oli noin 1, 8 miljoonaa markkaa. Pettymys oli suuri ja se kirvoitti tiedotussihteerin Martti Kukkosen laatimaan heti tuoreeltaan sangen kärkevän lehdistötiedotteen:

Opiskelijoiden terveystalot olivat ainoa asia, johon hallitus pisti peukalonsa pelihimon hedelmäkakun jaossa (...) Valtioneuvosto leikittelee opiskelijoiden terveydellä erittäin arveluttavalla tavalla. Raha-automaattivarojen vähentäminen osoittamatta samalla varoja toisaalta tähän tehtävään osoittaa täyttä piittaamattomuutta kansalaisten terveydestä ja hyvinvoinnista.²¹

Haetun avustuksen huomattava pieneminen ei antanut valtuuskunnalle muuta mahdollisuutta kuin korottaa hammashoitomaksua kahdella markalla 18:sta 20:een. Vaikeaksi päätöksen teki se, että maksuja oli viimeksi korotettu vain vuotta aiemmin. Valtuuskunnassa herätti myös kummastusta tieto siitä, että raha-automaattivarojen jaon yhteydessä oli julkituotu ehto YTHS:n ja Ylioppilasterveyden organisatorisesta yhdistämisestä.²²

Sosiaali- ja terveystaloministeriön ehto pakotti YTHS:n ja Ylioppilasterveyden asettamaan yhteisen toimikunnan selvittämään asiaa. Selvittelytoimikunnan puheenjohtajaksi tuli Ylioppilasterveyden puheenjohtaja Urpo Ratia ja jäseniksi E.J. Manner, Veikko Lehtinen ja Jukka Rantanen. Tämä hallinnon toimikunta teki perusteellista työtä, mistä kertoo muun muassa se, että toimikunta halusi kuulla myös ulkopuolisten organisaatioiden edustajien käsityksiä siitä, miten päätösten ja investointien asema eri organisaatiomalleissa on ratkaistu ja millaisia ovat käytännön kokemukset. Toimikunta jätti säätiön hallitukselle lausuntonsa joulukuussa 1975. Siinä se esimerkiksi suositti,

että yhdistys ja säätiö tehostaisivat yhteistä toimintapolitiikkaansa, yhtenäistäisivät henkilökuntapolitiikkaansa, sovittaisivat yhteiskunnalta anottavat anomuksensa selkeästi yhteen – ja perustaisivat yhteisen, pysyvän yhteistyöelimen. Lopuksi toimikunta päätyi käsitykseen, että ylioppilaiden terveydenhuollossa olisi tarkoituksenmukaista säilyttää kaksi juridisesti erillistä organisaatiota.²³

Hallinnon selvittelytoimikunnan lausunto siirtyi talvella 1976 erilliselle työryhmälle. Urpo Ratian johdolla työryhmä kokousti 3.3.1976 parin tunnin ajan – Töölön terveystalon saunassa! Kokoukseen osallistui Ratian lisäksi Kari Rahiala, Jukka Rantanen, Kalle Wettenhovi ja sihteerinä Onni Friman. Työryhmän toimenpide-esityksistä ensimmäinen koski yhteistyöelimen perustamista, jota työryhmä ehdotti molempien järjestöjen hallituksille. Kokoonpanoksi tuli ehdotuksen mukaisesti molempien yhteisöjen hallitusten puheenjohtajat, säätiön yliasiamies/johtajalääkäri sekä yhdistyksen toiminnanjohtaja. Sihteerin tehtävät oli uskottu säätiön sihteerille. Muissakin keskeisissä kohdissa työryhmä seurasi suunnittelutoimikunnan suosituksia; esimerkiksi tukianomuksia laadittaessa hallitukset tulisivat pyytämään yhteistyöelimen lausunnon.²⁴ Juuri avustuskysymyksestään suunnittelutoimikunnan asettaminen oli tapahtunut.

Selvittelytyö osoitti, että säätiön ja yhdistyksen rinnakkaiselo oli tarkoituksenmukaista; parannettavaa oli lähinnä toimintojen koordinoinnissa. Se, että selvittelytyö tyydytti ministeriötä, merkitsi samalla oikeutuksen saamista molemmille järjestöille. Näin myös yhteisöjen rinnakkaiselon edullisuus tuli ikään kuin samalla virallisesti hyväksytyksi. Yhteisöjen koordinaation hoitamiseksi tuli siis velvoite perustaa keskinäinen yhteistyöelin.

Yhteistoimintaelin toimintojen koordinoinnin foorumina

Niin YTHS:n kuin Ylioppilasterveyden toimintakertomuksissa yhteistyöelimen perustaminen kuitattiin pelkällä maininnalla ja kokoonpanon esittelyllä. Vaikka yhteistyöelin aloitti toimintansa syksyn alussa 1976, siitä löytyy yhdistyksen toimintakertomuksessa kahden rivin lyhyt maininta vasta vuonna 1977.²⁵ Päiväämättömässä, 1970-luvun loppuun ajoittuvassa kirjoituksessaan Kalle Wettenhovi, itsekin mukana yhteistoimintaelimessä, piti sitä eräänlaisena taloudellisena neuvottelukuntana, joka pyrkii koordinoimaan kaikki ylioppilaiden terveydenhoitoon liittyvät taloudelliset kysymykset. Hänestä yhteistoimintaelin oli jo siihen mennessä (!) saanut aikaan hyviä tuloksia.²⁶

Keskustelua YTHS:n ja Ylioppilasterveyden tulevaisuudesta ja yhteistyöstä on ymmärrettävästi käyty aika ajoin; onhan yhteisöllä toiminnan sisältöeroista huolimatta sama tavoite. Yksi keskustelun ja toiminnan koordinoinnin keskus oli yhteistoimintaelin, jossa käytiin yhteisöjen tulevaisuuden kehityslinjoista vilkasta ja varsin perusteellista mielipiteenvaihtoa. Vielä 1980-luvulla – ja varsinkin sen alkupuolella – yhteistoimintaelin toimi ajankohtaisten kysymysten ja selvitysten foorumina. Siellä muun muassa esiteltiin Juhani Peräsalon, Kalle Wettenhovin ja Kalervo Haapasalmen muodostaman työryhmän muistio YTHS:n ja Ylioppilasterveyden tulevaisuuden toiminnallisista suuntaviivoista. Muistion pohjana oli aihepiiriä käsittelevä kirjoitussarja Piikki-lehdessä, alustukset ja niiden pohjalta käyty keskustelu Ylioppilasterveyden hallituksessa.²⁷

Maaliskuussa 1984 laatimassaan YTHS:n ja Ylioppilasterveyden välisen yhteistyöelimen toiminnan kehittämistä käsittelevässä työmuistiossa Urpo Ratia kiinnitti huomiota yhteistyöelimen toiminnan hiipumiseen alun innostuksen ja työ-

ohjelmassa olleen yhteisen potilastietojärjestelmäprojektin toteutumisen jälkeen. Yhteiskunnallinen kehitys ja Ylioppilasterveyden siirtyminen suurten investointien jälkeen normaaliin toimintaan vaikuttivat Ratian mukaan siihen, että yhdistyksen toiminnan pääpaino tulisi olemaan säätiön toiminnan tukemisessa. Tämänkin takia yhteistyöelin saisi uuden, pysyväisluonteisen tehtävän. Ratia ehdotti elimen kokoonpanon laajentamista siten, että säätiöstä mukana olisivat puheenjohtajan ja johtajaylilääkärin lisäksi myös talousjohtaja ja yhdistyksestä puheenjohtajan ja asiamiehen seuraksi tulisi uutena jäsenenä varapuheenjohtaja. Kokouksissa käsiteltäviksi asioiksi Ratia nostaisi yhteisöjä koskevat periaatteelliset kysymykset, yhteiset projektit sekä tutkimus-, kehitys-, kokeilu- ja koulutustoiminnan.²⁸ Jo Ylioppilasterveyden vuoden 1984 toimintakertomuksessa näkyy kokoonpanon muutos ainakin yhdistyksen osalta; niin ikään yhteistyöelin on muuttunut yhteistoimintaelimeksi.²⁹

Ylioppilasterveys ry:n toimiston keskeiset toimijat: Eila Loiri (vas.) ja taluspäällikkö Sinikka Korpinen. Loiri hoiti toiminnanjohtaja Kalle Wettenhovin jälkeen asiamiehen tehtäviä vuosina 1984–2008. Seinällä Ylioppilasterveys ry:n puheenjohtajien valokuvat.

Vuosi 1984 oli Ylioppilasterveydessä suurten muutosten vuosi. Pitkäaikaisen toiminnanjohtajan, kanslianeuvos Kalle Wettenhovin siirtyminen eläkkeelle ”pakotti” yhdistyksen mukauttamaan toimintansa uuteen vaiheeseen, arvioimaan toiminnan painopistealueita ja organisaatiomuutosta. Ylioppilasterveydessä siirryttiin Ratian sanoin ”pehmoinvestointien aikakauteen” – ja toiminnanjohtaja Wettenhovista asiamies Eila Loiriin.³⁰ Jo 1980-luvulla Ylioppilasterveyden toiminta alkoi entistä enemmän keskittyä kiinteistöjen ja toimitilojen ylläpitoon ja huoltoon. Myös YTHS:n piirissä tehty terveydenhuollon tutkimus-, kehittämis- ja koulutustoiminta alkoi saada aiempaa enemmän taloudellista tukea.³¹

Yhdistyksessä pitkän työuran tehneen asiamiehen Eila Loirin mukaan yhteistoimintaelimessä käsiteltiin säätiön toimintaan liittyviä ajankohtaisia, apua edellyttäviä asioita ja käytiin linjakeskusteluja säätiön rahantarpeesta – raha-asioista väännettiin kyllä kättä aika ankarastikin.³² Yhteistoimintaelin on yleensä kokoontunut harvakseltaan, joskin toimitiloja hankittaessa useamman kerran vuodessa. Kokouksissa ei tehty virallisia päätöksiä vaan pikeminkin vedettiin isoja linjoja. Pauli Kivipensas on korostanut, että yhteistoimintaelimen merkitys on lähinnä siinä, että se ”on arvovaltaisena toimijana tarvittaessa lukon avaaja haastavissa hankkeissa”.³³

Säätiön talousjohtaja Kalervo Haapasalmen muistikuvissa kokouksissa oli jännitettä, joka saattoi vaikuttaa yhteistoimintaan. Näin oli varsinkin alkuvuosina. Asioista toki puhuttiin, ne hoidettiin rutinoitusti ja ne menivät omalla painollaan. Loppujen lopuksi yhteistoimintaelimellä ei hänen mielestään ollut ratkaisevan tärkeää merkitystä YTHS:n, eikä myöskään Ylioppilasterveyden toiminnassa.³⁴ Jotain yhteistoimintaelimen merkityksestä käytännössä kertoo sekin, ettei aikoinaan yhteistoimintaelimeen tehtävänsä puolesta kuuluneen Kari Rahialan muistiin ollut jäänyt juuri

minkäänlaista kuvaa sen toiminnasta.³⁵

Jatkossakin yhteistoimintaelimen tehtävänä oli valvoa toimintojen koordinoitua ja huolehtia tiedon kulusta yhteisöjen välillä, kuten Ylioppilasterveyden toimintakertomuksissa todettiin.³⁶ Sen todellinen merkitys on ollut yhteistyötä tekevien yhteisöjen normaalia, työnjakoon pohjautuvaa yhteydenpitoa.

Yhdessä – mutta erikseen

Tukiorganisaationa Ylioppilasterveyden merkitys suoraan säätiölle ja välillisesti opiskelijoille on ollut suuri, jopa korvaamaton. Tuen ääripäitä olivat toisaalta opiskelijoille vuosikauksien ajan ilmaiseksi jaetut Ylioppilaiden terveystuotot sekä toisaalta terveystalojen ja huoneistojen hankinnat.

Ylioppilasterveys ry:llä ja Ylioppilaiden terveydenhoitosäätiöllä on yhteinen päämäärä, mutta erilaiset toimintatavat, -välineet ja -ympäristö. YTHS:lle, sen työntekijöille ja luottamushenkilöille Ylioppilasterveys on merkinnyt ennen kaikkea turvaa, tukea ja resursseja. Se on yleisesti nähty tuki- ja lobbariorganisaationa, jolla on valtava suhdeverkosto, mutta samalla eräänlaisena ideapankkina – eritoten Kalle Wettenhovin aikana.³⁷ Jussi Tuori kertoo olleensa säätiön hallituksen puheenjohtajana tyytyväinen siitä, että yhdistys hoiti taloudelliset asiat hyvin, eikä hallitus joutunut tekemisiin usein työläidenkin kiinteistökysymysten kanssa. ”Aika oiva ratkaisu kaiken kaikkiaan”, totei Tuori Ylioppilasterveyden ja YTHS:n työnjakoa.³⁸ Toisaalta yhdistyksen ja säätiön suhdetta on pidetty kummallisena siksikin, että yhteistyö on tapahtunut pitkälti henkilöyhteyksien kautta. Kun YTHS:n hallituksen jäseniä ja toimihenkilöitä on kytketty henkilösitein Ylioppilasterveyteen, on tämä varmasti vähentänyt mahdollista arvostelua yhdistystä kohtaan.³⁹

Kahden yhteisön -mallilla oli etunsa, jos ongelmiansakin. Pitkään yhdistyksen asiamiehenä toiminut Eila Loiri oli sitä mieltä, että menneet opiskeluterveydenhuollon johtohenkilöt olivat osoittaneet viisautta, kun omaisuutta ei ollut pantu yhteen ja samaan ”koriin”. Tämä kahden erillisen yhteisön malli synnytti kyllä aika ajoin kipakkaa sananvaihtoa nimenomaan säätiön johdossa. Huonoina aikoina YTHS:stä joskus kyseltiin, eikö omaisuuksia voisi yhdistää ja käyttää yhdistyksen tasetta hyväksi. Paineet säätiön puolelta olivat toisinaan melkoisia.⁴⁰ Vaikka erilliset yhteisöt toimivat hyvin, Jukka Rantanen katsoi kahden organisaation synnyttäneen jännitteitä, jopa mustasukkaisuutta. Tilannetta oli vaikea selittää ulkopuolisille, mikä tuli esille myös opiskelijoiden terveydenhuoltoimikunnassa, johon hän kuului 1970-luvun alkupuolella.⁴¹

Siitä huolimatta, että 1970-luvun selvittelytyön tuloksena yhdistyksen ja säätiön rinnakkaiselo sai ministeriön hyväksynnän, yhteisöjen tiiviimmästä yhteistyöstä, vieläpä yhdistämisestä on silloin tällöin keskusteltu. Näin tapahtui jo johtajaylilääkäri Juhani Peräsalon aikana ja myös 2000-luvun alussa Tommi Varjosen puheenjohtajakaudella. Varjosen mukaan hänen johtamassaan hallituksessa keskusteltiin siitä,

*onko hyvä, että meillä on noin itsenäinen Y-terveys, joka hoitaa meidän puolesta asioita, että eikö olisi selkeämpää, että kaikki asiat olisivat säätiön sisällä ja säätiö suoraan päättäisi myös näistä asioista.*⁴²

Yhdistyksen puolelta tämän tyyppiset keskustelut päätettiin lyhyesti toteamalla, ettei kannata keikuttaa hyvin toimivaa venettä. Varjosen mukaan tässä keskustelussa oli kuitenkin enemmän kysymys yhdistyksen itsenäisyyden asteesta kuin varsinaisesta yhdistämisestä. Ratkaisuksi tarjottiin myös mallia,

jossa yhdistys olisi eräänlainen säätiön kiinteistö-osasto tai osa säätiön taloushallintoa.⁴³

Markku Kanervan mukaan yhdistämistä ei varmastikaan ollut ajateltu tosissaan. Jos tämä olisi toteutettu, Kela olisi varmasti todennut, ettei säätiö tarvitsisi enää tukea, kun sillä olisi silloin käytettävissä Ylioppilasterveyden rahat. Yhdistys toki teki Kanervan mukaan hyvää työtä, mutta rakenteellisesti se edusti mennyttä aikaa koostuen muutamasta yhteisöjäsenestä ja muutamista kymmenistä henkilöjäsenestä. Onhan se kummallinen, ”vanhojen herrojen kerho”, oli Markku Kanervan arvio. Toisaalta tämä on ollut hänestä kokonaisuutena aika hyvä järjestelmä, sillä esimerkiksi Helsingin terveystaloa ei olisi kukaan pystynyt tai suostunut järjestämään kohtuullisella vuokratasolla.⁴⁴

Sekä yhdistyksen hallituksen puheenjohtajana että asiamiehenä toiminut Pauli Kivipensas on viitannut siihen, että sosiaali- ja terveysalan vapaaehtoistoiminta on lähes aina järjestetty kahden järjestön mallilla. Hänestä taloudellisten riskien ja palvelutoiminnan eriyttämiseen vaikuttavat niin vahvat historialliset ja taloudelliset syyt, että Ylioppilasterveyden ja YTHS:n rinnakkaiselolle on sangen vahvat perusteet.⁴⁵

YTHS:n nuoremman polven johto- ja luottamustehtävien edustajien keskuudessa on kuultu jossain määrin kriittisiäkin kommentteja Ylioppilasterveydestä sekä sen ja säätiön suhteista. Auliisti on kyllä myönnetty Ylioppilasterveyden merkitys edullisten ja toimivien tilojen tuottaminen tiiviissä yhteistyössä YTHS:n johdon kanssa, mutta samalla on koettu yhdistyksen yhteiskunnallisen merkityksen vähentyneen. Tämän on katsottu johtuneen ainakin osittain yhdistyksen jäsenistön korkeasta keski-ikästä ja vähäisestä uusiutumuksesta.⁴⁶ Ylioppilasterveydestä YTHS on saanut tukevan selkänojan, mitä on osaltaan auttanut säätiöläisten jatkuva edustus yhdistyksen hallinnossa.⁴⁷ Jännitteitä on kuitenkin ollut puolin ja toisin. Tämän

on myös pannut merkille 2000-luvun alkupuolella kymmenisen vuotta Ylioppilasterveyden hallitukseen kuulunut säätiön talousjohtaja, joka samoihin aikoihin osallistui lähes jokaiseen YTHS:n kokoukseen. Kun oli kysymys pääomiltaan varsin ”eripainoisista” osapuolista, joilla on ollut pitkä ja tiivis yhteistyö, rahasta ja sen kohdentamisesta syntyy väistämättä aika ajoin näkemuseroja. Asetelmaa mutkisti vielä Ylioppilasterveyden suljettu, henkilökohtaiseen jäsenyyteen perustuva, vanhah-tava yhdistysmalli.⁴⁸

★ ★ ★

Ylioppilasterveys ry henkilöityi pitkään kanslianeuvos Kalle Wettenhoviin. Hän toimi yhdistyksessä alusta asti taloudenhoitaja-sihteerinä ja sittemmin toiminnanjohtajana aina vuoteen 1984, jolloin hän siirtyi eläkkeelle. 1970- ja 1980-luvuilla Wettenhovi profiloitui ennen muuta talojen ja tilojen hankkijana YTHS:lle.

Vuonna 1984 toiminnanjohtaja Kalle Wettenhovin paikalle noussutta asiamiestä Eila Loiria on säätiön johdossa luonnehdittu luotettavaksi, joustavaksi ja täsmälliseksi virkanaiseksi, joka hoiti yhdistyksen asioita asiallisesti ja erinomaisella tavalla.⁴⁹ Vuosia yhdistyksen hallituksessa istunut Tarja Kantola ei voinut olla ihailematta Loiria, joka hänestä ”tiesi kaiken, osasi kaiken ja jaksoi pyörittää koko systeemiä” – vuodesta toiseen.⁵⁰ Sanalla sanoen, hän oli yhdistyksen kantava voima, kuten Ylioppilasterveyden hallitukseen kuulunut säätiön toimitusjohtaja Eero Kurri on todennut.⁵¹ Loiria vuonna 2008 asiamiehenä seurannut yhdistyksen hallituksen puheenjohtaja Pauli Kivipensas on ylioppilaspolitiik-kona ja SYL:n entisenä pääsihteerinä taustaltaan ja myös persoonallisilta piirteiltään monessa suhteessa edeltäjänsä vastakohta, mutta pärjännyt hyvin ja jatkanut onnistuneesti yhdistyksen ja säätiön monikymmenvuotista yhteistyötaivalta.⁵²

Ennen vuonna 2008 alkanutta asiamieskauttaan Pauli Kivipensas toimi Ylioppilasterveys ry:n hallituksen puheenjohtajana vuosina 1993-2007. Kivipensas oli hankkinut kannuksensa ylioppilaspolitiikassa ja SYL:ssä.

Kivipensas jatkoi aluksi samalla toimenkuvalla, mikä oli ollut Loirilla, mutta talouspäällikkö Sinikka Korpisen kuoltua jo seuraavana vuonna tuore asiamies sai hoidettavakseen myös taloushallinnon asiat. Varsin pian Pauli Kivipensas pani merkille, miten hyvin toimistoa oli johdettu ja miten hyvässä kunnossa asiat olivat. Ylioppilasterveys ry:n toiminnalle oli leimallista pitkäjänteisyys, joka perustui hänen edeltäjiensä, toiminnanjohtaja Kalle Wettenhovin ja asiamies Eila Loirin vuosikymmenien pituisiin työuriin. Pauli Kivipensas on sitä mieltä, että

Parempia eväitä ei voi saada. Jo vuosien ajan molempien tuki oli ollut paljon enemmän kuin tavallinen hyvä toimintakulttuuri voi edellyttää (...) Sen lisäksi, että asiat oli tehty hyvin, niin ne oli tehty myös kestävästi aikaa.⁵³

Ylioppilasterveys kohti huomista

Ylioppilasterveys ry:n ja Ylioppilaiden terveydenhoitosäätiön keskinäinen suhde on eräänlainen symbioosi, jossa on toimittu ja toimitaan yhdessä, mutta erikseen. Säätiön tukiorganisaatioksi perustetusta yhdistyksestä on tullut säätiön toiminnan todellinen kivijalka, perusta, jota ilman nykyisen kaltaista palveluverkkoa on vaikea, ellei mahdoton kuvitella. Alusta lähtien YTHS:llä on ollut edustus Ylioppilasterveyden päättävissä elimissä ja onpa ollut vaiheita, että sama henkilö – Kalle Wettenhovi – on hoitanut samaan aikaan samoja posteja molemmissa yhteisöissä. Kun tilatkin olivat pitkään samassa rakennuksessa, yhteistyö ja yhdessäolo puhuivat symbioosin puolesta.

Entä millainen on Ylioppilasterveyden lähitulevaisuus, miten ammattikorkeakouluopiskelijoiden mukaan tulo vuoden 2021 alusta YTHS:n palveluiden piiriin vaikuttaa säätiön tukiorganisaation tulevaan toimintaan? Muutokseen Ylioppilasterveydessä on itse asiassa alettu jo varautua hyvissä ajoissa; jo vuoden 2009 toimintakertomuksessa viitataan ammattikorkeakouluopiskelijoiden mahdolliseen tuloon säätiön asiakkaiksi.⁵⁴ Oli selvää, että YTHS:n toiminnassa mahdollisesti tapahtuvista muutoksista johtuvat uudet tilaratkaisut tulitisiin suunnittelemaan ja valmistelemaan säätiön laatiemien huonetilaohjelmien pohjalta yhteistyössä.

Vuoteen 2019 tultaessa muutoksista oli jo

käynnistetty yhteinen suunnittelu ja valmistelu YTHS:n kanssa. Yhteistoimintaelimen linjauksen mukaan niillä paikkakunnilla, joilla Ylioppilasterveydellä on toimitiloja, uusia toimintoja pyritään sijoittamaan niihin mahdollisimman paljon. Linjaukseen kuuluu myös päätös, ettei yhdistys hanki uusia toimitiloja.⁵⁵ Pariin eri otteeseen Ylioppilasterveyden hallituksessa istunut Susanna Korpivaa-ra (e. Dromberg) – vuosien 2004–2007 YTHS:n hallituksen puheenjohtaja – on viitannut samaan muistuttaen, miten terveyspalveluja voidaan entistä enemmän hoitaa etänä. Toisaalta, kuten hän on todennut, ”AMK-opiskelijoiden tulo mukaan säätiön toimintaan ei varmaankaan vähennä palvelujen myös fyysistä tarvetta”.⁵⁶

Kun ammattikorkeakouluopiskelijat tulevat vuoden 2021 alussa, moni asia muuttuu. Toiminnalliset ja taloudelliset vaatimukset ovat suuret ja ennen kokemattomat. Ongelma tässä tilanteessa voi Kivipensaan mukaan olla YTHS:n uusi, mahdollisesti jäykempi toimintamalli, mikä tarkoittaisi päätöksenteon ja hankkeiden viivästymistä. Kun yhdistyksen prosentuaalinen osuus säätiön käyttämistä toimitilaneliöistä tulee laskemaan vuoden 2020 tasosta liki 90 prosenttia, se saattaa nostaa säätiön toimitilakuluja merkittävästi, mietti asiamies haastattelussaan syksyllä 2020. Samalla hän muistutti, miten Ylioppilasterveyden YTHS:lle tuomaa toimitilakulusäästöä on voitu aiemmin käyttää opiskelijoille laajempina ja laadukkaimpina terveyspalveluina. Miten tuki kohdentuu jatkossa opiskelijoille, jää nähtäväksi.⁵⁷

Yhteistyön ja yhdessäolon perintö on kuitenkin sen verran vahva – taustalla yli kuuden vuosikymmenen pituinen yhteinen historia – että tulo-luksellisen ja molempia osapuolia hyödyntäneen symbioosin jatkumiselle on hyvät edellytykset muuttuvassa toimintaympäristössä.

KALLE WETTENHOVI – KARISMAATTINEN JUNAILIJA

Olen koko työurani ollut ylioppilaita palvelevassa toiminnassa tärkeimpänä työskentänyt terveydenhuolto (...) Miten paljon terveydenhuoltojärjestelmämme onkaan hyödyttänyt yhteiskuntaamme turvaamalla opiskelijoille terveydenhoitopalvelut ja edistämällä näin heidän opiskelumahdollisuuksiaan.

Sitaatti on Seija Silventoisen toimittamasta kanslianeuvos Kalle Wettenhovin (1919–2007) muistelmista *Kavereiden kesken ja kuulakärkikynällä* vuodelta 2004. Muistelmakirjassa Wettenhovi tekee selkoa elämästään ja toiminnastaan unohtamatta työtovereitaan ja yhteistyökumppaneitaan. Kirja on avain lähes neljä vuosikymmentä opiskeluterveydenhuollon saralla vai-

kuttaneen Kalle Wettenhovin toimintaan, jonka punaisena lankana oli alusta loppuun työ opiskelijoiden terveydenhuollon olojen järjestämiseksi ja parantamiseksi.

Toiminta ylioppilasjärjestöissä antoi hyvän pohjan aktiiviselle lakitieteen ylioppilaalle, joka aloitti jo vuonna 1946 vastaperustetun SYL:n terveydenhuoltotoimiston taloudenhoitajana. Samassa tehtävässä Wettenhovi pysyi SYL:n terveydenhoitosäätiossä ja vuodesta 1958 hän toimi YTHS:n talousjohtajana aina vuoteen 1978 saakka. Tästä tehtävästä hän oli tosin virkavapaalla viimeiset seitsemän vuotta. Jo tätä ennen hänestä oli tullut vuonna 1957 perustetun Ylioppilasterveys ry:n taloudenhoitaja. Työuransa loppuvuodet 1971–1984 Wettenhovi toimi Ylioppilasterveyden toiminnanjohtajana. Näin ollen Wettenhovi hoiti useita vuosia samanaikaisesti talousasioita niin säätiossä kuin Ylioppilasterveydessä, mikä kertoo näiden läheisistä suhteista. Perustettiinhan Ylioppilasterveys ry nimenomaan YTHS:n tukijärjestöksi. Säätion talousjohtajana ollessaan Wettenhovi muodosti Kari Savosen ja Aimo V. Rantasen kanssa ns. juntan, epävirallisen johtoryhmän.

Vaikka Kalle Wettenhovi ehti toimia useita vuosia YTHS:ssä taloudenhoitajana ja talousjohtajana, hänen työuransa epäilemättä merkittävin ja aikaansaavin jakso ajoittui Ylioppilasterveys ry:n vuosiin – ja nimenomaan toiminnanjohtajakauteen 1971–1984. Se, mistä Kalle Wettenhovi ennen kaikkea muistetaan, liittyy talojen ja tilojen hankkimiseen ja järjestämiseen YTHS:lle. Vanhojen, osin jo 1930-luvun lopulla ja sotavuosina solmittujen ystävyys-suhteiden ansiosta Wettenhovilla oli läheiset suhteet niin talous- kuin hallinnon alan vaikuttajiin, joista osaa heistä yhdisti mukana olo sotien jälkeen kielletyssä Akateemisessa Karjala-Seurassa. Lainoja ja lupia saatiin ”kavereiden

kesken ja kuulakärkikynällä”, eivätkä pitkät lounaat runsaine antimineen olleet tuolloin mitenkään harvinaisia. Näistä on eläviä kuvauksia mainitussa muistelmakirjassa ja Piikki-lehdessä.

Talohankkeista ensimmäinen oli 1970-luvun alussa Töölönkadulle valmistunut Helsingin terveystalo. Kaksi muuta suurta investointia olivat terveystalot Turkuun ja Tampereelle 1980-luvulla. Kalle Wettenhovi oli keskeinen asema ja rooli terveystalohankkeiden suunnittelu- ja valmisteluvaiheissa, mikä näkyy hyvin esimerkiksi Turun terveystalon (TOTT:n) kohdalla. Wettenhovi oli näissä projektissa kotonaan; ne olivat hänelle jonkinlainen hobby. Terveystalojen lisäksi Kalle Wettenhovi on junailut YTHS:n käyttöön useampiakin huoneistoja korkeakoulukaupungeissa maan eri puolilla. Vielä eläkkeellä ollessaan hän lupauksensa mukaisesti vei päätökseen huoneistohankinnat Joensuussa.

Monivuotisen työtoverin mukaan Kalle Wettenhovi ei juuri paneutunut käytännön töiden ohjaamiseen; työ piti hoitaa ja itse sai keksiä, miten sen teki. Itse sai myös kehittää työtään, eikä Wettenhovi juuri puuttunut siihen, ellei aihetta ollut. Alaisilleen Kalle Wettenhovi näyttäytyi yleensä hyvántahtoisena, huumorintajuisena ja samalla reiluna ja luotettavana. Vitseiltä, jotka aina välillä olivat härskejä, eivät Ylioppilasterveyden toimiston naiset välttyneet – kuten eivät muutkaan YTHS:n toimipisteissä. Wettenhovissa oli kansanomaista lupsakkuutta ja sydämellisyyttä. Hän oli, kuten muuan haastateltava säätiöläinen on sanonut, mukava sillä omalla, mutkattomalla ja suorapuheisella tavallaan. Värikkyyttä Kalle Wettenhovista ei todellakaan puuttunut, tämän ovat monet haastateltavat allekirjoittaneet.

Mutta tuskin Kalle Wettenhovi olisi menestynyt ”talokaupoilla” ja muilla projektilla ilman määrätietoista ja peräänantamatonta toimintatapaa, ilman kykyä järjestellä asioita ja viedä niitä eteenpäin. Asioiden junailijana Wettenhovi oli varmasti omaa luokkaansa. Hänet hyvin tunteva Jussi Tuori on todennut, että ”sellaista lobbaria jumalan armosta en tunne toista kuin mitä Kalle Wettenhovi oli aikoinaan”. Tulokset puhuvat puolestaan. Toisaalta tähän liittyi myös oman itsensä esille tuomista ja minäkeskeistä kerrontaa saavutuksista. Joskus oli vaikea tietää, mikä Wettenhovin puheissa oli totta, mikä taas ei. Mutta hänet hyvin tunteva osasi suhtautua tähän ymmärtävästi.

Kun Kalle Wettenhovi jäi vuonna 1984 eläkkeelle, hän jätti – seuraajansakin yllätykseksi – työnsä ja työpaikkansa yllättävän helposti. Kun hän lähti, hän lähti, eikä siinä ollut mitään suurieleistä elämäntyöstä luopumisen tuntua. Edellä lainatun muistelmakirjasen lopussa Kalle Wettenhovi toteaa näin:

Minulle on lukuisissa yhteyksissä esitetty kysymys, miksi en ole ryhtynyt omaa etuani palvelemaan liiketoimintaan ja ryhtynyt todelliseksi liikemieheksi. Vastaus on aina ollut sama. Olen omalla tavallani halunnut palvella yhteiskuntaa ja saanut siitä tyydytystä.

Terveydasemien verkosto rakentuu

Ylioppilaiden terveydenhuolto alkoi SYL:n perustaman Ylioppilaiden terveydenhuoltotoimiston toiminnan käynnistyessä 1940-luvun puolivälissä. Vaikka työn ja toiminnan keskus oli Helsingissä, ylioppilaiden terveydenhoitoon alettiin jo samoihin aikoihin panostaa Turussa ja Jyväskylässä. Ensimmäinen Helsingin ulkopuolinen terveydenhoitoasema aloitti kuitenkin toimintansa Espoon Otaniemessä vuonna 1952. Tätä seurasivat ”vanhojen maakuntakorkeakoulukaupunkien” opiskelijoiden tarpeisiin perustetut terveydenhoitoasemat: Jyväskylä, Turku, Oulu ja Tampere. Sitä mukaa, kun uusia yliopistoja ja korkeakouluja syntyi maan eri puolille, alkoi niiden yhteydessä tai erillisissä tiloissa YTHS:n toiminta siihen kuuluvine terveydenhuollon palveluineen.

Säätiön kehitys valtakunnalliseksi opiskeluterveydenhuollon toimijaksi oli 1960-luvun jälkeisen nopeaa ja vuosituhannen vaihtuessa kaikilla yliopisto- ja korkeakouluopiskelijakunnilla oli oma terveydenhoitoasema tai ainakin ”filiaaliasema” varsinaisen terveydenhoitoaseman yhteydessä. Ennen terveydenhoitoasemien yhdistämistä ja lakauttamista YTHS:llä oli yhteensä kaikkiaan 16 eri terveydenhoitoasemaa. Tässä luvussa tarkastellaan säätiön toiminnan laajenemista eri korkeakouluopiskelijakunnille, terveydenhoitoasemien perusta-

mista ja toimitilahistoriaa, jossa Ylioppilasterveysry:llä on ollut merkittävä rooli.

YTHS oli saanut yliopistoilta vastikkeetta siellä sijaitsevia tiloja käyttöönsä, ja valtio oli maksanut eräiden vuokratiloissa toimivien asemien vuokrat Helsingin terveystaloon lukuun ottamatta. Vuonna 1995 vuokra-avustus siirtyi opetusministeriön maksettaviksi, mutta poistettiin kokonaan vuonna 2014.¹

Toimipisteiden koot ovat vaihdelleet Helsingin lukuisien terveydenhuollon ammattilaisten muodostamasta ja kymmeniä tuhansia opiskelijoita palvelevasta yksiköstä yksintoimivien terveydenhoitajien kannattelemaan asemaan, jonka toimipiiri on saattanut olla vain vähän toista sataa opiskelijaa. Kuitenkin YTHS:n konseptina on aina ollut tarjota saman tasoiset palvelut kaikille opiskelijoille, mikä merkitsi pitkään, ja erityisesti pienillä terveydenhoitoasemilla, palvelujen ostamista yksityiseltä sektorilta.

Helsinki – Domuksen ahtaudesta Terveystalon väljyyteen

Ylioppilaiden terveydenhoito toimi pitkään ahtaissa ja epätarkoituksenmukaisissa tiloissa. Ensimmäinen toimipiste Helsingissä sijaitsi Domus Aca-

Odotustilan abtautta Domus Academicassa 1950-luvulla.

demicassa, ylioppilasasuntolan pohjakerroksesta vuokratuissa tiloissa. Vuonna 1948 käyttöön saatu tila oli alun perin ollut asuinhuoneisto, joka muutettiin terveydenhoidon tarpeita vastaaviksi.

Tiloissa pidettiin ylioppilaiden joukkotarkastukset ja sairast vastaanotot; myös laboratorio- ja röntgentutkimuksille löytyi paikat. Kun vuokratiloihin sijoitettiin vielä kaksi sairastupaa ja vuodesta 1955 hammashoitola, tilanahtaus alkoi käydä kestämättömäksi, mitä osaltaan lisäsi käytävän muuttuminen potilaiden odotustilaksi. Mukaan pääsy Helsingin yliopiston uuteen instituutirakennusohjelmaan toi helpotusta akuuttiin tilaongelmaan, tosin vasta vuonna 1957, jolloin toimintaa jatkettiin Porthaniassa.²

Porthaniasta vuokratta saadut 450 neliömetrin tilat riittivät vain sairastvastaanotolle; joukkotarkastukset hoidettiin saman rakennuksen voimistelusalissa. Hammashoitola joutui jäämään Domuksen tiloihin ja sairastuvat löytyivät vastedes Rauhankadulta, SYL:n entisestä invalidikodista. Toimintojen hajautuminen eri puolille kaupunkia vaikeutti palvelujen järjestämistä ja toisaalta opiskelijamäärän kasvu asetti ennen pitkää rajat Porthanian toimintakapasiteetille. Kun yliopiston lupaukset lisätiloista jäivät lupauksiksi, vaihtoehdoksi yhä vaikeamassa tilakysymyksessä näytti jäävän omien tilojen hankkiminen. Tämän mahdollisti vuonna 1957 perustettu Ylioppilasterveys ry, jonka ensimmäinen säätiön käyttöön hankkima tila, Eerikinkatu

28, tuli helpottamaan akuuteissa tilaongelmissa toiminutta YTHS:ää. Uudisrakennuksen kahdessa kerroksessa sijaitseviin noin 1 000 neliömetrin tiloihin muuttivat vuonna 1962 hammashoitola, sairastuvat sekä säätiön taloustoimisto ja Ylioppilasterveyden toimisto. Sairasvastaanottoja pidettiin edelleen Porthaniassa.³

Tavoitteeksi oma talo

Vaikka muutto Eerikinkadun toimitiloihin oli merkittävä parannus aiempiin oloihin, eivät tilat pysyneet kovin kauan tyydyttämään nopeasti kasvavaa kysyntää. Sitä paitsi koko toiminnan saaminen saman katon alle toisi merkittäviä kustannussäästöjä, sillä säätiö toimi 1960-luvun alussa Helsingissä peräti viidessä eri toimipisteessä. Jälleen kerran lisätilojen saamisessa asetettiin toiveet Helsingin yliopistoon ja jälleen kerran YTHS:n Helsingin terveydenhoitoaseman tilakysymystä oli yritettävä ratkaista Ylioppilasterveyden turvin tavoitteena – ei enempää eikä vähempää kuin oma talo. Talohankkeen syntysanat lausuttiin Kalle Wettenhovin mukaan tammikuussa 1966, säätiön taloudellisten neuvottelupäivien yöpalaverissa, jossa hän yhdessä Kari Rahialan kanssa ideoi oman talon rakentamista. Tuumasta toimeen ja näin Wettenhovi muisteli taloprojektin taustaa:

Ryhdyimme tiedustelemaan Helsingin kaupungilta sopivia tontteja ja jouduimme toteamaan, ettei keskikaupunkialueelta sellaisia ole saatavissa. Kannelmässä ja muualla periferiassa oli sopivia tontteja kaupungilla osoitettavana, mutta me emme voineet ajatellakaan sellaista sijaintia. Eräs kaupungin rakennusviranomaisen antoi minulle hyvän vinkin, että Töölössä (...) on yksityinen tontti, jota rajoittavat sellaiset asemakaavamääräykset, että me voisimme saada rakennusluvan tontille.⁴

Tontti, jonka omisti Eiran sairaalaa ylläpitänyt Läkares Sjukhusaktiebolag, sijaitsi Töölönkadun ja Sibeliuksenkadun kulmassa. Tämä ns. Kammion sairaalan vanhan alueen kolmas osa oli asemakaavassa määrätty sairaanhoitotarkoituksiin ja siihen liittyvään asuntotoimintaan. Ylioppilasterveyden ja YTHS:n onneksi Läkares Sjukhusaktiebolagilla ei ollut tarvittavia varoja sairaalan rakentamiseksi. Tilannetta mutkisti kuitenkin se, että tämä Kammion tontti kiinnosti kahta muutakin yhteisöä: Mannerheimin Lastensuojeluliittoa ja Syöpäsäätiötä. Lopulta Ylioppilasterveyden kilpahakijaksi jäi vain Mannerheimin Lastensuojeluliitto, jonka anomukselle kaupunki oli näyttänyt vihreää valoa. Kalle Wettenhovi otti yhteyttä kilpahakijan johtohenkilöihin ja neuvottelujen päätteeksi päädyttiin tontin jakamiseen: kumpikin osapuoli sai yhtä suuren osan. Kauppakirjat tehtiin 2.6.1967. Kauppahinta oli 1 400 000 silloista markkaa ja Ylioppilasterveyden osuus siitä siis puolet.

Yhdistys rahoitti kaupan pitkäaikaisella kiinnelainalla. Osapuolten keskinäisessä hankinta- ja kiinteistösopimuksessa muun muassa vahvistettiin toisen osapuolen lunastusoikeus hankkeesta luopumisen tai kiinteistön myynnin tapahtuessa. Samalla, kun kaupunginvaltuusto hyväksyi tontin kahtiajaon, se hyväksyi kummallekin tontille enimmäiskerrosalaksi 5 140 neliömetriä. Lisäksi valtuusto edellytti, että tonttien rakennukset pitää rakentaa samanaikaisesti yhtenäisen julkisivusuunnitelman mukaisesti.⁵ Näin tehtiinkin.

Ylioppilaiden terveystalohanketta varten asetettiin varatuomari Lauri Pöyhösen johtama 6-henkinen rakennustoimikunta, jonka pysyvinä asiantuntijoina toimivat johtajalääkäri Kari Savonen, ylihammaslääkäri Aimo V. Rantanen sekä sihteerinä Kalle Wettenhovi. Hankkeen tunnetuksi tekemiseksi ja kannatuksen saamiseksi päätettiin perustaa myös erillinen talous- ja kulttuurielämän sekä politiikan edustajista koostuva, vuorineuvos

Erkki Partasen johtama 30-jäseninen neuvottelukunta. Pidettyään ensimmäisen kokouksensa loka-kuussa 1968 neuvottelukunta allekirjoitti julkilausuman tavoitteenaan vedota niin yksityisiin kuin julkisiin piireihin tuen saamiseksi rakennettavalle terveystalolle. Varainhankintaa varten Ylioppilasterveydessä organisoitiin myös konkreettista keräystoimintaa. Aluksi kerättiin lista yritysten nimiä, joihin soitettiin ja pyydettiin avustusta hankkeelle. Keräystyöhön osallistuneen Eila Loirin mukaan tulos ei ollut järin hyvä; paremmin sitä vastoin tuottivat firmoihin lähetetyt kirjeet.⁶

Paremmiin ja eritoten näkyvimmin toimi vuonna 1968 perustettu naistoimikunta – alun kolmatta kymmentä naista, yhteiskunnallisten vaikuttajien puolisoita ja itsenäisen työuran luoneita, tunnettuja naisia. Naistoimikunnan puheenjohtajaksi oli saatu pääministerin puoliso, ekonomi Tellervo Koivisto, joka eittämättä toi toimikunnalle ja sen

työlle kaivattua julkisuusarvoa. Naistoimikunnan aktiivisimmat ajat ajoittuivat terveystalohankkeen suunnittelu- ja rakennusvaiheeseen, siis vuosiin 1968–1971, jolloin keräykset, teatteriesitykset ja juhlalliset herättivät kiinnostusta, saavuttivat suosiota ja tuottivat varsin hyvin.

Toimikunnan sihteerinä toiminut Eila Loiri on haastattelussaan nostanut esiin ennen muuta toukokuiset ns. Kukanpäivän juhlalliset, joita järjestettiin ainakin Kalastajatorpalla ja Kaivohuoneella. Todelliseksi seurapiiritapahtumiksi muodostuneet Kukanpäivän juhlalliset ohjelmineen ja tunnettuine artisteineen kiinnostivat myös mediaa ja lehtien seurapiirisivujen teksti ja kuvat toivat terveystalohankkeelle PR:ää – ja myös kaivattua rahoitustukea. Naistoimikunnan keräämä tuotto kohosi kaikkiaan lähes 68 000 markkaan.⁷ Myös opiskelijat tempasivat terveystalohankkeen puolesta, näyttävimmin osallistuessaan kulkueena ja plaka-

Ylioppilaat omalla asiallaan! Opiskelijoiden mainoskulkue Terveystalohankkeen puolesta Aleksin joulukadun avajaisissa vuonna 1968.

tein varustettuina Aleksin joulukadun avajaisiin 30.11.1968.⁸

Talon pääsuunnittelija oli arkkitehti Erkki Karvinen ja pääurakoitsijana toimi Rakennusosakeyhtiö Hartela. Työt alkoivat elokuussa 1969 louhinta- ja maansiirtotöillä, ja rakennuksen urakkasopimukset allekirjoitettiin maaliskuussa 1970. Talon rakentamiseen käytettiin vuosina 1967–1972 kaikkiaan noin 9,5 miljoonaa markkaa. Kustannukset katettiin pääosin julkisilla varoilla, pitkäaikaisilla rahalaitoslainoilla sekä Ylioppilasterveys ry:n omilla varoilla ja lyhytaikaisilla lainoilla. Huomattavaa oli myös raha-automaattiyhdistyksen avustukset. Omat varat koostuivat lähinnä Eerikinkadun osakkeiden myynnistä, osin myös keräystuotoista; mittava oli lisäksi Terveystalon avustajien ja lahjoittajien lista.⁹

Terveystalon rakennustyöt etenivät aikataulun mukaisesti. Peruskiven muuraus tapahtui kesäkuun lopussa 1970, päämuurarina toimi pääministeri Teuvo Aura, apunaan sosiaali- ja terveysministeri Alli Laitinen. Harjakorkeudessa rakennus oli saman vuoden joulukuussa. Harjannostajaisiin lähetettiin kutsu kaikkiaan parille kymmenelle lehdelle sekä radion että television uutistoimituksille.¹⁰ Tiedotussihteerin median edustajille lähettämän harjannostajaisiin liittyvän monisivuisen esitteen mukaan:

Kaikkien Helsingin korkeakouluissa opiskelevien psyykkeä, silmiä, nenää, korvia, kurkkua, ham-paita, keuhkoja, ihoa ja sisäelimiä tullaan syksy-stä 1971 tutkimaan ja hoitamaan tässä tänään, 10.12.1970, harjakorkeudessa olevassa talossa.¹¹

Muutto uuteen Terveystaloon alkoi syyskuun alussa 1971. Talon seitsemän maanpäällisen kerroksen käyttöpinta-ala tuli olemaan 4 300 neliometriä, josta säätiön käyttöön tuli 3 000 ja Ylioppilasterveydelle 700 neliometriä, loput vuokrattiin ulko-

puolisille. Mielenterveyden neuvontapalveluja ja keuhkokuvauksia lukuun ottamatta kaikki palvelumuodot olivat nyt saatavilla saman katon alla. Alkuvaiheessa Töölönkadun terveystalo saattoi palvelulla noin 30 000 Helsingissä ja sen lähiympäristössä opiskelevaa ylioppilasta. Syyttä ei tiedotussihteerin Martti Kukkonen todennut tiedotteessaan Terveystalon avatessa ovensa: ”Pohjoismaiden suurin avohuoltokeskus on aloittamassa toimintaansa Helsingissä”.¹²

Vaikka ylioppilaiden terveystalo otti vastaan ensimmäiset asiakkaansa jo syyskuussa 1971, talon vihkiäiset pidettiin vasta keväällä 1972, Kukanpäivänä. Uudenuutukaisissa tiloissa pidetty vihkiäisjuhla noudatti perinteistä kaavaa musiikkiesityksineen ja luovutus- sekä vastaanottopuheineen. Juhlaesitelmän piti itseoikeutetusti johtajalääkäri Kari Savonen; valtiovallan tervehdysten toi istuvan hallituksen sosiaali- ja terveysministeri Osmo Kaipainen. Puheissa kiteytyi ilo ja tyytyväisyys mittavan talohankkeen valmistumisesta ja sen merkityksestä opiskeluterveydenhuollossa. Mutta myös hiljattain voimaan tullut kansanterveyslaki ja opiskeluterveydenhuollon ja YTHS:n asema tulevassa järjestelmässä saivat paikkansa useissa pide-tyissä puheenvuoroissa.¹³

Terveystalohanketta ja sen eri vaiheita läheltä seuranneen Eila Loirin mielestä projekti oli iso haaste, jopa Kalle Wettenhoville, joka ei haasteita yleensä kavahtanut. Kokonaisuudessaan hanke meni hyvin, pysyi aikataulussaan ja tulokseen oli syytä olla tyytyväinen. Oman aikansa vei vielä tilojen sisustaminen ja varustaminen, mihin valtiovallalta saatiin verraten kattava määräraha. Ajan tavan mukaan myös Terveystalohankkeen eri vaiheet juhlittiin. Haastattelussaan Loiri tiivistä asian näin: ”Piti juhlia ensimmäinen räjäytystyö tuossa tontilla, piti juhlia harjannostajaiset ja piti juhlia erilaiset vihkiäiset ja muut”.¹⁴

Remonttitarpeita 10 vuoden välein

Kymmenkunta vuotta Terveystalon valmistumisen jälkeen talon kaikki maanpäälliset tilat olivat omassa ja Ylioppilasterveyden käytössä. Toimipiirin opiskelijamäärän merkittävä kasvu ja palvelujen lisääntyvä tarve johtivat vuonna 1986 ensimmäisiin muutos- ja korjaustöihin, joilla pyrittiin vastaamaan kasvupaineisiin. Talon ensimmäiseen kerrokseen saneerattiin tilat sairaanhoidon ja hammashoidon keskitettyä ajanvarausta varten. Vapautuneista vanhoista ajanvaraustiloista tehtiin lääkäreiden vastaanottohuoneita.¹⁵ Varsinaisen

remontin kouriin Terveystalo joutui kuitenkin vuonna 1996, mutta tällöin olikin kysymys peräti kolmen vuoden mittaisesta peruskorjauksesta.¹⁶

Talon perusparannukseen jouduttiin ennen kaikkea siksi, että kiinteistön ilmanvaihdossa, vesijohdoissa sekä valvonta- ja turvajärjestelmässä oli ilmennyt selviä puutteita. Korjausten yhteydessä uusittiin myös sähkötekniikka. Iso ja monivuotinen remontti pakotti osan talon toiminnoista evakoon: hammashuolto Helsingin yliopiston hammaslääketieteen laitosrakennukseen Ruskeasuolle, keskushallinto ja mielenterveyspalvelut Töölöntorinkadulle sekä ajanvaraus ja sairaanhoito Ruu-

Kun Helsingin terveystalon peruskorjaus ajankohtaistui 1990-luvun puolivälissä, suunnitelmia esiteltiin myös talon henkilökunnalle. Kuvan säätiöläiset vasemmalta palvelusihteri Jaana Railosvuo (vain osittain näkyvässä), terveydenhoitaja Ritva Salmen, tunnistamaton henkilö, dermatologi Marja-Liisa Kotovirta ja takana palvelusihteri Helena Jaatinen.

sulankadulle. Rakennustyöt edistyivät hyvin, jopa etuajassa. Osa terveydenhuollon toiminnoista pääsi muuttamaan uusittuihin tiloihin jo elokuussa 1997 ja keskushallinto seurasi pian perässä. Kun Töölönkadun siipeä koskeva rakennusvaihe oli ohi talven 1998 lopulla, kaikki Terveystalon toiminnot saatoivat jatkaa uusituissa ja ajanmukaisissa tiloissa.¹⁷

Peruskorjauksen aiheuttama poikkeustila koetteli talossa työskennelleiden hermoja. Sopeutuminen muutosratkaisuihin kysyi kaikilta ymmärtämystä, joustavuutta ja venymiskykyä. Toki valituksia poran äänestä ja pölystä tuli, kuten myös palautetta työn tekemisen vaikeudesta remonttioloissa, muistaa toimitusjohtajaksi vuonna 1996 valittu Eero Kurri, joka itse joutui aloittamaan työnsä Töölöntorin evakkotilassa. Ylioppilasterveys ry:n asiamiehen Eila Loirin mukaan peruskorjaus oli kova koitos niin säätiön henkilökunnalle kuin myös Ylioppilasterveydelle, jonka päätavoitteena oli parantaa säätiön toimintaolosuhteita ja palvelua. Lopputulokseen oltiin tyytyväisiä.¹⁸

Helsingin terveystalon peruskorjauksesta ehti kulua kymmenkunta vuotta, kun sen laajentamissuunnitelmat ajankohtaistuivat. Helsingin opiskelijamäärä oli tuolloin noussut jo 40 000:een. Sen jälkeen, kun Mannerheimin Lastensuojeluliitto (MLL) oli pannut myyntiin Ruusulankatu 10:ssä sijaitsevan talonsa, joutui siinä vuokralla ollut YTHS etsimään uusia tiloja. MLL:n tilojen osto ei tullut kysymykseen, koska omistaja oli jättänyt rakennuksen peruskorjaamatta ja se oli todella huonossa kunnossa. Kun ilmeni, että opiskelijat, SYL:n edustajat ja YTHS:n hallitus pitivät tärkeänä YTHS:n toimintalinjojen pysymistä yhteisissä tiloissa, hylättiin ajatus toimintojen hajasijoittamisesta. Tehtyjen selvitysten perusteella Ylioppilasterveys päätyi hakemaan Töölönkatu 37 sijaitsevalle tontille asemakaavamuutosta, joka mahdollistaisi riittävän suuren rakennusoikeuslisäyksen. YTHS:n hallitus puolsi asemakaavamuutoshakemusta.¹⁹

Varteenotettavimmaksi vaihtoehdoksi nousi Terveystalon laajennus. Tätä varten YTHS:n ja Ylioppilasterveyden edustajat ottivat yhteyttä Helsingin kaupunginjohtoon, mistä näytettiin hankkeelle vihreää valoa. Kaupungin johdon vaatimus oli ollut, että tontin rakentamisoikeuden määrä tulisi olla maksimaalinen. Tämä oli myös Ylioppilasterveyden tavoite. Arkkitehtikilpailun, kaavamuutoksen ja naapurikuulemisten jälkeen hankkeen paperit etenivät ripeästi kaupungin hallintoelimissä ja pian päästiin sanoista tekoihin.²⁰ YTHS:n hallituksen ylimääräisessä kokouksessa 14.5.2009 tehdyn päätöksen mukaan toimitusjohtaja ja talousjohtaja valtuutettiin neuvottelemaan tarvittavien toimitilojen vuokraamisesta Ylioppilasterveydeltä. Samalla hallitus valtuutti hallituksen puheenjohtajan ja toimitusjohtajan allekirjoittamaan Helsingin terveystalon vuokrasopimuksen esisopimuksen. Hallituksen esitykset hyväksyttiin äänestyksen jälkeen selvin numeroin.²¹

Hankkeen tilaaja Ylioppilasterveys ry teki YTHS:n kanssa pitkän vuokrasopimuksen laajennetuista Töölön tiloista. Pääurakoitsijana toimi Hartela Oy, aiemmista rakennusprojekteista tuttu yritys.²² Välittömästi Terveystalon yhteyteen, aivan Töölönkadun ja Sibeliuksenkadun kulmaan vuosi-ina 2009–2010 noussut laajennusosa toi lisäneliöitä 3 600, joihin tuli säätiön keskushallinnon ja vastaanoton tiloja sekä Ylioppilasterveyden toimisto. Ylioppilasterveyden hallituksen puheenjohtajana tuolloin toiminut Pauli Kivipensas oli jälkikäteenkin ylpeä hankkeen onnistumisesta:

Aikataulu ja budjetti alitettiin, mikä on aina rakennushankkeissa hienoa. Meillä oli valmis uusi hieno toimiva rakennuksen osa, joka sai vieläpä (kahden vuoden välein myönnettävän) vuoden lasirakennepalkinnon.²³

Terveystalon peruskorjaus ja laajennusosa valmistuivat lopullisesti syyskuun alussa 2010 ja se

Terveystalon yhteyteen vuonna 2010 valmistunut laajennusosa, jonka rakennuttamisesta vastasi jälleen Ylioppilasterveys ry.

mahdollisti toimintojen keskittämistä.²⁴ Pääkaupunkiseudulla on Töölön lisäksi ollut YTHS:n terveysasema Otaniemessä jo pitkään ja palvelupisteet myös Viikissä ja Kumpulassa.

Otaniemi – ”tekkarien asema”

Jo muutaman vuoden kuluttua Helsingin terveydenhuoltotoimiston avaamisesta ajankohtaistui

toiminnan laajentaminen pääkaupungin ulkopuolelle, Espooseen. Tähän vaikutti tekkarikylän valmistuminen vuonna 1952 ja noin 500 tekkarin muuttaminen sinne – useat myös perheineen. Edellisvuoden Teekkari-lehdessä Kari Savonen oli pohdiskellut tekkarien terveydenhuollon järjestämistä. Hänen mielestään vasta siinä vaiheessa, kun tekkarien kaikki opiskelu keskittyy Otaniemeen, tarkastukset, sairausvastaanotot ja hammashuoltoakin voidaan hoitaa siellä oman terveystalon suojissa. Mutta niin kauan, kuin tekkarit opiskelevat Hietalahdessa, joukkotarkastukset, aloitettava hammashuolto ja sen edellyttämät perustarkastukset voidaan hoitaa terveydenhuoltotoimistossa.²⁵

Lokakuun lopussa 1952 Suomen ylioppilaskuntien liitto ja Teknillisen Korkeakoulun Ylioppilaskunta allekirjoittivat tekkarikylän terveydenhoitoaseman peruskirjan. Asemasta tuli terveydenhuoltotoimiston erillinen toimipiste, joka sijaitsi alussa yhdessä tekkarikylän asuntolassa. Täällä terveydenhuoltotoimiston lääkäri piti kahdesti viikossa iltavastaanottoa. Sairaanhoidajan tehtävistä vastasi aluksi Espoon kunnan terveys-sisar, hän teki myös kotikäyntejä. Palvelujen piiriin tuli lisäksi Espoon kunnan järjestämä äitiys- ja lastenneuvola. Muut palvelut annettiin edelleen Porthaniassa.²⁶ Tekkareilla oli muiden ylioppilaiden tavoin oikeus nauttia Helsingin terveydenhuoltotoimiston eduista, joita he käyttivätkin runsaasti – jopa niin ahkeraan, että johtajalääkäri Kari Savonen kiinnitti siihen huomiota:

Otaniemessä asuvien on sairaustapauksien satuessa syytä käydä omalla asemallaan, eikä tulla Porthaniaan. Jos havaitaan, että otaniemeläiset käyvät paljon Porthaniassa, lopetetaan Otaniemen terveydenhoitoaseman toiminta tarpeettomana.²⁷

Otaniemen terveydenhoitoasema jatkoi kuitenkin toimintaansa Helsingin terveydenhoitoaseman si-

vuasemana aina vuoteen 1962. YTHS:n hallituksen loppuvuonna 1960 tekemästä ehdotuksesta ja johtajalääkäri Kari Savosen esittelemänä valtuuskunta päätti siirtää Otaniemen hallinnollisesti oman terveydenhoitoaseman johtokunnan alaisuuteen vuoden 1962 alusta.²⁸ Ensimmäiseksi johtokunnan puheenjohtajaksi nimitettiin yllilääkäri ja lääkintöneuvos Holger Hultin; hänen pestinsä kesti kymmenkunta vuotta.

Terveydenhoitoaseman tarjoamissa palveluissa ei 1960-luvun alkuun mennessä ollut tapahtunut mainittavia muutoksia. Sen sijaan aseman tuolloisia käytössä olevia tiloja luonnehdittiin kurjiksi, suorastaan ala-arvoisiksi. Samalla Otaniemen terveydenhoitoaseman kävijämäärät olivat selvässä laskussa; Otaniemessä asuvat teekkarit käyttivät hyväkseen Helsingissä käydessään sikäläisen aseman vastaanottoja, mihin heillä olikin täysi oikeus.

Toteamus tilojen epätarkoituksenmukaisuudesta ja ahtaudesta toistui 1960-luvun alkupuoliskon toimintakertomuksissa. Pieni parannus tuli vuonna 1965, jolloin asema siirtyi uusiin väljempiin tiloihin teekkarikylässä; mikä mahdollisti myös hammashoidon aloittamisen.²⁹ Väliaikaisista tiloista päästiin lopullisesti eroon vuodenvaihteessa 1968–1969, jolloin Otaniemen terveydenhoitoasema sai uudet 590 neliön toimintatilat Martinpolku 8:ssa. Uuden aseman kapasiteetiksi oli laskettu 4 000 opiskelijaa ja se oli suunniteltu 10 vuoden tarvetta varten.³⁰ Uudella terveydenhoitoasemalla oli saatavilla niin yleislääkärin kuin hammashoidon palvelut; erikoislääkäripalveluja ja psykoterapiaa tarvitsevien teekkarien oli kuitenkin edelleen hakeuduttava Helsingin terveydenhoitoasemalle.

Peruskiiveen e-pillereitä

Päivän Sanomat 27.4.1968

(...) eilen iltapäivällä muurattiin juhlallisesti Otaniemen ylioppilaiden terveydenhoitoaseman peruskirja. Nykyaikaisten opiskelijoiden tunnusmerkkinä sijoitettiin peruskirjalieriöön mm. pakkaus E-pillereitä.³¹

Otaniemi poikkesi muista YTHS:n asemista siinä, että siellä aloitettiin 1970-luvun alussa useita vuosia kestänyt työpaikkaterveydenhuoltokokeilu. Tämän sai valvottavakseen vuonna 1970 terveydenhoitoaseman poliklinikkalääkäriksi tullut lääketieteen lisensiaatti Marja-Riitta Tuori, josta tuli myöhemmin Otaniemen aseman pitkäaikainen vastaava lääkäri.³²

Otaniemen terveydenhoitoasemalla ilmeni 2000-luvun alussa jatkuvia homeongelmia, joista yritettiin remonttien avulla päästä eroon – tuloksetta. Lopulta YTHS ja Senaatti-Kiinteistöt tekivät sopimuksen aseman saneerauksesta ja laajennusosan rakentamisesta. Vuoden päivät evakossa olleet toimihenkilöt pääsivät palaamaan laajennettuihin tiloihin vuodenvaihteessa 2002–2003; käytettävissä oli nyt kaksinkertaisesti tilaa aiempaan verrattuna. Vanhaan osaan sijoittui terveyden- ja sairaanhoidon palvelut, uuteen puolestaan hammashoito ja mielenterveys. Otaniemessä uusitut tilat uusine välineineen otettiin vastaan tyydytyksen ja kiittolisuuden tuntein. Toimipiiriin noin 10 000 opiskelijalle palvelujen ovet avautuivat loppiaisen jälkeen vuonna 2003.³³ Hammashoitolatoiminta siirrettiin Helsingin terveystaloon vuonna 2010, kun Töölön terveystalon laajennusrakennus valmistui.

Otaniemen terveydenhoitoaseman arkkitehtipiskelijoille suunnatun suunnittelukilpailun voitti Veli-Pekka Entelän öljyvärimaalaus ”Odotus”. Kolmiosainen seinäöljyvärimaalaus on Otaniemen terveydenhoitoaseman odotustilassa. Kuva maalauksen julkistamistilaisuudesta, jossa YTHS:n toimitusjohtaja Eero Kurri tarkastelee yhdessä kilpailun voittajan kanssa voittoisaa työtä.

Otaniemen yli 30 vuoden itsenäisyys väheni vuoden 1996 alusta lukien, kun Helsinki-Espoolle muodostettiin yhteinen johtokunta.³⁴ Kun toimintaa ruvettiin yhdenmukaistamaan Helsingin aseman kanssa, se muuttui Tuorin mukaan jossain määrin raskassoutuisemmaksi. Jo nimenmuutos Otaniemestä Espooseen tuntui vaikealta omaksua; terveydenhoitoasema kun oli identiteetiltään sama kuin Otaniemi. Helsingin ja Otaniemen yhteistoiminnassa ympyrä sulkeutui, kun syntyi Helsinki-Espoon terveystaloyksikkö.³⁵ Vuonna 2009 hallitus oli valtuuttanut toimivan johdon selvittämään ja neuvottelemaan jopa koko Otaniemen toimipisteen lakkauttamisesta ja sen toiminnan siirtämisestä Helsinkiin.³⁶ Näin ei kuitenkaan edetty.

Otaniemeläisyyteen liittyi vahva teekkarihenki, omanlaisensa identiteetti, joka myös heijastui terveydenhoitoaseman toimintaan; asema oli ni-

menomaan teekkareita varten. Tätä myös pitkäaikainen hallinnollinen vastuuhenkilö, vastaava lääkäri Marja-Riitta Tuori painotti.³⁷ Otaniemellä oli epäilemättä selvä oma profiilinsa.

Turusta Tampereelle – verkosto laajenee

Turku – Ylioppilastalosta Kirkkotien TOTT:iin

Turun opiskeluterveydenhuollon juuret ovat 1930-luvun keuhkokuvauksissa, joita jatkettiin sotien jälkeen. Vuonna 1947 Turun Yliopiston Ylioppilaskunnassa tehtiin päätös ylioppilaiden terveydenhoitotyön käynnistämisestä. Sen jälkeen, kun hankkeeseen saatiin mukaan myös Åbo Aka-

demin ylioppilaskunta, päästiin alkuun. Poliklinikallääkärien vastaanotot järjestettiin silloisessa Turun lääninsairaalassa ja jatkuivat myöhemmin heidän omissa tiloissaan. Kun terveydenhoidon piiriin tulivat vuonna 1953 myös Turun Kaupakorkeakoulun ja Turun Opettajakorkeakoulun ylioppilaskunnat, aika oli kypsä turkulaisten ylioppilaskuntien Yhteisjärjestön perustamiselle. Järjestön yhtenä keskeisenä tavoitteena oli ylioppilaiden terveydenhuollon järjestäminen.³⁸

Suomen ylioppilaskuntien liitto oli ymmärrettävästi kiinnostunut muiden korkeakoulukaupunkien opiskeluterveydenhuollon järjestymisestä. Liiton hallitus käsitteli ja hyväksyi kokouksessaan lokakuussa 1955 Eero J. Mannerin laatiman Turun Terveydenhoitoaseman peruskirjan. Ehdotus peruskirjaksi lähetettiin käsiteltäväksi kaikille turkulaisille ylioppilaskunnille; samalla pyydettiin näiltä ilmoitusta halukkuudesta liittyä säätiön toimintapiiriin.³⁹ Ylioppilaskunnat hyväksyivät peruskirjan vielä samana syksynä. Lopullisen sinetin Turun terveydenhoitoaseman perustamisprosessille antoi Terveydenhoitosäätiön valtuuskunta marraskuun kokouksessaan 1956.⁴⁰

Jo tätä ennen Turun aseman johtokunta oli pitänyt järjestäytymiskokouksensa ja päättänyt aloittaa toiminnan huhtikuun alusta 1956 – tuolloin vielä ilman sopivia tiloja.⁴¹ Ylioppilaat olivat ottaneet opiskeluterveydenhuollon järjestämisen omiin käsiinsä. Turun terveydenhoitoaseman perustamista ja tilakysymyksiä on käsitelty laajasti asemasta laaditussa 50-vuotishistoriassa.⁴²

Turussa toiminta alkoi varsin ahtaissa vuokratiloissa yliopiston kupeessa sijaitsevassa Ylioppilastalo A:ssa, isännöitsijän entisessä huoneistossa. Ylilääkärin ja erikoislääkäripalvelujen lisäksi siellä oli jo vuoden 1956 kuluessa järjestetty tilat myös hammaslääkärille. Turussa oli nyt kotikäyntejä myöten kaikki samat toimintamuodot ja palvelut kuin Helsingissäkin; sen sijaan sairastupaa ei ollut, eikä myöhemminkään tullut.

Turun terveydenhoitoaseman vaikea huoneistokysymys oli jo pari vuotta aseman perustamisen jälkeen syynä YTHS:n johdon – hallituksen puheenjohtajan, johtajalääkärin ja johtavan hammaslääkärin – virkamatkaan Turkuun. Matkan aikana helsinkiläiset tapasivat muun muassa Turun terveydenhoitoaseman johtokunnan puheenjohtajan, professori Pekka Brummerin ja tiedekunnan dekaanin, professori Eero Mustakallion. Syyskuussa 1958 käydyssä keskustelussa oli esillä useita ratkaisumalleja polttavaan tilakysymykseen. Eniten kannatusta sai malli, jossa koko terveydenhoitoasema sijoitettaisiin rakennettavan hammasklinikan yhteyteen.⁴³

Seuraavan vuosikymmenen alkaessa tilanahtaus oli todellinen ongelma. Vuonna 1960 Kari Savonen vieraili Turussa peräti kahdesti osallistuen samalla aseman johtokunnan kokoukseen. Tuolloin oli jo tiedossa, että eduskunta oli päättänyt terveydenhoitoaseman tulosta Turun yliopiston hammaslääketieteen laitoksen rakennukseen. Kesti kuitenkin vielä viisi vuotta, ennen kuin uuden hammasklinikan tilat olivat Turun terveydenhoitoaseman henkilökunnan käytössä. Jo tätä ennen Ylioppilasterveys ry oli hankkinut Hämeenkatu 3:sta pienen huoneiston hammaslääkärien vastaanotto-tilaksi; muutto niihin helpotti merkittävästi tilaongelmien kourissa toimineen terveydenhoitoaseman arkea. Turun terveydenhoitoasemalle järjestyi lopulta 340 neliömetrin tilat hammasklinikasta.⁴⁴

Muutto Lemminkäisenkatu 2:n hammasklinikan taloon tapahtui lopulta syksyllä 1965.⁴⁵ Näin YTHS:n ylilääkäri Kari Savonen raportoi Turun matkansa vaikutelmia kesäkuussa 1966:

*Terveydenhoitoaseman toimintatilat samassa rakennuksessa Turun yliopiston hammaslääketieteen laitoksen kanssa ovat osoittautuneet sekä asialliseksi että tarkoitusta vastaaviksi. Jo nyt voidaan kuitenkin todeta, että tilat jo muutaman vuoden kuluttua voivat käydyä ahtaiksi.*⁴⁶

Tilanne oli paradoksaalinen: upouudet hammasklinikan tilat osoittautuivat melkein heti liian pieniksi. Syyt tähän löytyivät ennen muuta rajusti kasvaneista opiskelijamääristä ja alimitoitetuista tilalaskelmista. Suunnitelmat lisätilojen saamiseksi kilpistyivät toinen toisensa jälkeen. Näin kävi rakenteilla olevasta ylioppilaskylästä alustavasti varatuille tiloille, kuten myös hammasklinikan laajennussuunnitelmissa asemalle mahdollisesti löytyville lisäneliöille. Oli pakko tyytyä tilapäisratkaisuihin.

Mielenterveydelle ja taloustoimistolle hankittiin 1960- ja 1970-lukujen vaihteessa aseman ulkopuolelta vuokratut tilat. Neuvontakeskuksen ja mielenterveyden tilat sijaitsivat vuoden 1971 alusta Hämeenkatu 2 A:ssa ja taloustoimiston vastavasti Hämeenkatu 2 B:ssä. Myös yhdelle hampashoitoyksikölle piti järjestää erilliset vastaanottotilat

muualta. Ajan myötä kävi selväksi, että ratkaisuksi jäi oman tontin ja talon hankinta. Apu ja tuki löytyivät YTHS:n taloudellisesta tukijärjestöstä Ylioppilasterveys ry:stä ja sen toiminnanjohtajasta Kalle Wettenhovista.⁴⁷

Ennen kuin Turun opiskelijoiden terveystalon (TOTT) rakennusvaihe pääsi alulle, sitä edelsi Turun kaupungin kanssa usean vuoden kestävä tonttimaan ostovaihe ja ostettujen alueiden vaihto. Jo vuonna 1974 Ylioppilasterveys oli ostanut talot ja tontit Turun kaupungin Nummen kaupunginosasta (Vanha Hämeentie 22–24) tarkoituksenaan rakennuttaa terveystalo turkulaisille opiskelijoille. Suunnitelmassa lähdettiin siitä, että

Talo mitoitetaan siten, että se voi palvella kaikkia Turussa opiskelevia erityisammattikoululai-

Kuohuviinimaljat tonttikaupoille!

Turun terveystaloa (TOTT) edelsi useita tonttikauppoja. Suunnittelutoimikunnan sihteerinä toiminut Leena Haulisto muistaa Kalle Wettenhovin halunneen, että jokaisen Vanha-Hämeentien tonttipalasan kaupanteossa tarjottiin Elyseetä. Joka kerta piti myös hankkia Magnum-kokoinen kuohuviinipullo henkilökunnalle tarjottavaksi kaupantekoa seuraavana päivänä. Tämä oli nimenoman Wettenhovin määräys. Näin talohaaveen edistymisestä saatiin iloita yhdessä! Isot tyhjät kuoharipullot kerättiin riviin kahvion kaapin päälle; niitä kertyi Hauliston muistin mukaan seitsemän, ennen kuin kyllin iso tontti oli koossa.

Kuva on Vanha Hämeentie 26:n kaupoista vuodelta 1974. Vasemmalta Eero Elenius (suunnittelutoimikunnan jäsen), Jarmo Nuotio (suunnittelutoimikunnan puheenjohtaja), Jukka Rantanen (Ylioppilasterveyden hallituksen valtuuttama ostajana), Kalle Wettenhovi, pariskunta Keto (myyjien edustajat) ja toimikunnan sihteeri Leena Haulisto.

sia, opistolaisia sekä korkeakoululaisia (...) On todennäköistä, että säätiön toimipiiriä ryhdytään pian laajentamaan opisto- ja erityisammattikoulujen opiskelijoita käsittäväksi.⁴⁸

Turun terveystalohankkeessa varauduttiin vielä vuonna 1974 selvästi siihen, että YTHS toimintoinen tulnaisiin liittämään terveyskeskusjärjestelmään. Kun talohanke pitkistyi, se myös mutkistui. Kun rakennushanketta ja sen edellyttämää asema-kaavamuutosta vastaan nousi paikallisia yhdistyksiä, luovuttiin Vanhan Hämeentien alueesta ja alettiin etsiä muita ratkaisumalleja.⁴⁹

Rakentamista varten asetetun suunnittelu-toimikunnan työtä jatkaneen jatkosuunnittelu-toimikunnan jätettyä keväällä 1979 mietintönsä Ylioppilasterveyden hallitukselle, tehtiin päätös terveystalon rakentamiseksi Nummen kaupunginosan Kirkkotien ja Vesimiehenkadun risteykseen, vajaan 7 500 neliömetrin suuruiselle tontille. Tämän mahdollisti tonttien vaihto kaupungin kanssa: Ylioppilasterveys sai Kirkkotien tontin ja kaupunki Vanhan Hämeentien tontit.⁵⁰ Opiskelijoille tontin vaihto oli mieluisa; olihan Kirkkotie selvästi lähempänä yliopistoa ja ylioppilaskylää. Rakennussuunnittelu käynnistyi välittömästi ja samalla asetettiin terveystalon hankkeen rakennustoimikunta.⁵¹

Terveystalohanke rahoitettiin pääosin pitkäaikaisin lainoin; valtiolta saatiin avustusta talon varustamiseen ja kalustamiseen ja Turun kaupungilta korkotukiaavustusta. Varsinainen rakennusvaihe kesti loppukevästä 1980 alkusyksyyn 1981. Siitä ja itse rakennustoimikunnan kokouksista toimikunnan sihteerille, talouspäällikkö Leena Haulistolle jäi kosolti mieleenpainuvia ja mieluisia muistikuvia. Monista TOTT-hanketta ajaneista ja siinä vaikuttaneista henkilöistä hän, kuten moni muukin, on nostanut Kalle Wetenhovin lähes itseoi-keutetusti ensimmäiseksi vertaistensa joukossa.⁵²

TOTT:n peruskiven muuraustilaisuuteen oli saatu ministeritason vieraita Helsingistä. Kuvassa opetusministeri Pär Stenbäck, joka toimi myös peruskiven päämuurarina.

Henkilökunnalle varattiin mahdollisuus kertoa ajatuksiaan ja toiveitaan huoneista, niiden sijoittelusta ja kalusteista. Vaikka kaikkia toiveita ei voitu ottaa huomioon, jo henkilökunnan kuulemiseen sinänsä oltiin tyytyväisiä. Sekä peruskiven muuraustilaisuudessa että vihkiäisjuhlassa oli paikalla ministeritason edustus: edellisessä opetusministeri Pär Stenbäck ja jälkimmäisessä sosiaali- ja terveysministeri Sinikka Luja-Penttilä.⁵³ Peruskiven päämuurarina toiminut Stenbäck piti kyllä talon rakentamista perusteltuna siitakin huolimatta, että – kuten hän Helsingin Sanomien mukaan toteisi – ”korkeakouluopiskelijoiden terveydenhuolto liitetään kunnalliseen terveydenhuoltoon vuoden 1986 alussa.”⁵⁴ TOTT-hanke noteerattiin hyvin

Vuonna 1981 ovensa avannut Turun opiskelijoiden terveystalo TOTT on palvellut hyvin korkeakouluopiskelijoita ja on valmis ottamaan vastaan laajentuvan käyttäjäkunnan vuoden 2021 alusta.

myös valtiovallan tasolla, olkoonkin, että ministerin arvio jäi toteutumatta.

Turun terveystalon valmistuttua kaikki toiminnot pääsivät nyt saman katon alle. Taloon ja erilliseen äitiys- ja lastenneuvolarakennukseen tuli vuokralaiseksi kaupungin terveyskeskus; myöhemmin kaupunki luopui osasta vuokratiloistaan. Tämä tarkoitti käytettävissä olevien tilojen kasvua 2 500:sta lähes 3 000:een neliömetriin. Talossa toimivalle opiskelajarukala Tottisalmelle liikenä vielä hyvin tilaa.⁵⁵

Turun toimipiiriin koko oli vuonna 2004 noin 17 000 opiskelijaa. Lähes 40 vuotta valmistumisensa jälkeen TOTT täyttää edelleen varsin hyvin sille aikoinaan asetetut odotukset ja se riittää myös palvelujen laajentamiseen ammattikorkeakouluopiskelijoille. Vaikka TOTT-hanke oli Ylioppilasterveydelle iso ja haastava projekti, jonka lainoja jossain vaiheessa maksettiin uusilla lainoilla, se oli myös yksi Ylioppilasterveyden ”kruunun jalokivistä”, edustava esimerkki opiskeluterveydenhuollon eteen tehdystä työstä.

Jyväskylä – YTHS:ään maakunnista ensimmäisenä

Opiskeluterveydenhuollon suunnittelussa ja toteutuksessa Jyväskylän Kasvatusopillisen Korkeakoulun ylioppilaat olivat omin voimin liikkeellä jo 1940-luvun puolivälissä. Ensimmäinen konkreettinen saavutus oli oma sairaskassa, josta opiskelija saattoi anoa korvausta sairauskuluihin. Tätä seurasi ylioppilaskunnan päätös perustaa marraskuussa 1951 terveydenhuoltorahasto, joka korvasi puolet jäsenten sairauskustannuksista.

Toukokuussa 1954 ylioppilaskunta ryhtyi suunnittelemaan liittymistä vastaperustetun Ylioppilaiden terveydenhoitosäätiön toimipiiriin. Neuvotteluihin osallistui korkeakoulun johdon ja ylioppilaskunnan edustajien lisäksi säätiön johtajalääkäri Kari Savonen ja taloudenhoitaja Kalle Wetenhovi.⁵⁶ YTHS:n valtuuskunta käsitteli Jyväskylän terveydenhoitoaseman perustamisen taustoja ja hammashoidon aloittamista marraskuussa 1954.⁵⁷

Kari Savonen vieraili vielä syksyllä 1954 ylioppilaskunnan kuntakokouksessa, joka päätti pian sen jälkeen liittymisestä terveydenhoitosäätiöön. Ensimmäiset toimitilansa – kahden huoneen poliklinikka ja sairastupa – terveydenhoitoasema sai Kasvatusopillisen Korkeakoulun harjoituskoulun voimistelusalin alakerrasta. Näissä tiloissa piti arkiaamuisin vastaanottoa sairaanhoitaja, joka teki myös tarvittaessa kotikäyntejä. Käytettävissä olivat myös ylioppilaslääkärin palvelut. Muu sairaanhoito oli saatavilla Keski-Suomen keskussairaalaista.⁵⁸ Hammashoidon oma hoitoyksikkö sen sijaan järjestyi vasta vuonna 1960.⁵⁹

Terveydenhoitoaseman vastavalittu johtokunta piti ensimmäisen kokouksensa tammikuussa 1955, minkä jälkeen aseman varsinainen toiminta alkoi. Vuodesta 1955 alkoi myös Martti Perälämmin lähes 25-vuotinen taival aseman johtokunnan puheenjohtajana. Jyväskylän terveydenhoitoaseman liikkeellelähtöä oli todistamassa säätiön valtuuskunnan ja hallituksen johtoa, pääjohtaja Niilo Pesosesta ja diplomi-insinööri Urpo Ratiasta alkaen. Terveydenhoitoaseman peruskirja hyväksyttiin YTHS:n valtuuskunnan kokouksessa keväällä 1956.⁶⁰ Jyväskylän aseman perustaminen osui säätiön toiminnan kannalta suotuisaan ajankohtaan, sillä vuonna 1955 se alkoi saada valtionapua budjettivaroista.

Harjoituskoulun tilat osoittautuivat ennen pitkää riittämättömiksi, mihin vaikuttivat opiskelijamäärän voimakas kasvu ja tarve palvelujen monipuolistamiseen. Lisätilan tarve nousi esiin jo 1950-luvun lopulla ja se pysyi YTHS:n johdon matkamuistioiden vakioaiheena vuosien ajan.⁶¹ Terveydenhoitoasemalle oli kyllä tiedossa tilat suunnitteilla olevaan liikuntakasvatustieteen laitoksen yhteyteen, mutta sen valmistumista ei ollut aikaa odottaa. Akuuttiin tilaongelmaan löytyi ratkaisu Ylioppilasterveys ry:ltä, joka osti vuonna 1963 huoneiston Minna Canthinkatu 22:sta ja

vuokarasi sen hammashoidon tarpeisiin. Säätiö vuokrasi vielä toisen huoneiston hammashoitoa varten. Aseman toimipiiri käsitti tuolloin noin 1 700 opiskelijaa.⁶² Tilapäisratkaisua tervehdittiin toki tyydytyksellä. Tilojen luovutustilaisuuden välittömyydestä ja ystävällisestä hengestä ovat osoituksena siellä puhuneen Kalle Wettenhovin sanat terveydenhoitoaseman edustajille: ”Onneksi olkoon teille. Pitäkää kuin omananne, mutta kuitenkin siististi”.⁶³

Terveydenhoitoasema sai odottaa uusia tilojaan lähes koko 1960-luvun. Liikuntakasvatustieteen laitoksen siipirakennuksen luonnospiirustukset olivat terveydenhoitoaseman johtokunnan ja Kari Savosen tutkittavina heinäkuun alussa 1964. Tärkeänä pidettiin sitä, että korkeakoululta löytyivät terveydenhoitoasemalle sen tarvitsemat tilat, aivan kuten eduskunta oli moneen otteeseen päättänyt. Tammikuussa 1970 vietettiin samanaikaisesti yliopiston tilojen harjannostajaisia sekä muurattiin terveydenhoitoaseman ja liikuntatieteen laitoksen peruskirja. Näihin juhlatilaisuuksiin YTHS lähetti arvovaltaisen delegaation hallituksen puheenjohtajan johdolla. Keskussairaalan tie 4:n uusien tilojen vihkiminen tapahtui huhtikuussa 1971.⁶⁴

Terveydenhoitoaseman uusien tilojen kokonaispinta-ala oli 670 neliometriä. Lääkäreillä oli käytössään kaksi vastaanottohuonetta, sairaanhoitajalla omansa. Lisäksi asemalla tuli toimimaan gynekologi, terapiapsykologi ja neljä hammaslääkärinä. Valtiovallan kalustamista ja varustamista tiloista löytyivät myös laboratorio, kuulontutkimushuone sekä tarpeelliset huoltotilat, kirjastohuone ja taloustoimisto. Liikuntalaitoksen valmistuttua Minna Canthinkadulta vuonna 1963 hankitut hammashoitolan tilat myytiin. Kaiken kaikkiaan nyt oli ”Jyväskylän ylioppilaiden terveysasemalla loistotilat”, kuten Kansan Uutiset tiivistä 19.12.1970 uutisensa otsikon. Vuodenvaihteessa 1970–1971 opiskelijoita oli jo noin 4 300.⁶⁵

*Vuosina 1996–2011 Jyväskylän terveydenhoitoaseman tilat sijaitsivat kaupungilta vuokratussa ja kunnostetussa kivi-
talossa, joka oli aikaisemmin toiminut sotasairaalana ja vanhainkotina. Lähellä yliopistoaluetta sijainneessa Pitkätatu
1:n kiinteistössä oli saatavilla kaikki asemilla tarjolla olevat palvelut.*

Lisätilojen tarve ei tämänkään jälkeen hellittänyt. Vuonna 1980 mielenterveys sai käyttöönsä arkkitehti Vivi Lönnin suunnitteleman, 1920-luvulla valmistuneen hirsirakenteisen puutalon, ”puuhuvilan”, yli 200 neliömetrin tilat Hämeenkadulta, jotka Ylioppilasterveys osti viisi vuotta myöhemmin.⁶⁶ Kun terveydenhoitoasema vietti vuonna 1995 40-vuotissyntymäpäiviään johtokunnan puheenjohtaja, lääninneuvos Markku Jokela puki avauspuheessaan sanoiksi jatkuvan tilanahtauden:

Johtokunnan puheenjohtajana toimiminen on pääsääntöisesti ollut miellyttävää (...) mutta vuodesta toiseen jatkuva toimitilakysymys on ainakin johtokunnan puheenjohtajalle muodostunut tuskaiseksi asiaksi.⁶⁷

Ainakin joksikin aikaa toimitilaongelma väistyi, kun jyväskyläläiset siirtyivät syksyllä 1996 kaupungilta vuokrattuun ja kunnostettuun kiinteistöön yliopistokampuksen tuntumaan.⁶⁸ Tämä Pitkätatu 1:n kolmikerroksinen kivitalo oli toiminut aiemmin sotasairaalana ja vanhainkotina ja sen muuttaminen opiskeluterveydenhuollon tarpeisiin oli haastava projekti, jossa myös aseman työntekijöitä kuunneltiin. Viralliset avajaiset olivat lokakuussa 1996. Nyt käyttöön saadun tilan pinta-ala nousi yli tuhannen neliömetrin, samalla kun terveydenhoitoaseman toimipiiri käsitti jo 8 800 opiskelijaa. Tuolloin Jyväskylä oli YTHS:n viidenneksi suurin terveydenhoitoasema, jonka toiminta kattoi saman katon alla kaikki opiskeluterveydenhuollon hoito- ja palvelusektorit. Opiskelijamäärän kasvu oli voimakasta: vuonna 2006 opiskelijoita oli jo yli 12 000.⁶⁹

Toistaiseksi viimeisen kerran Jyväskylän terveydenhoitoasema muutti uusiin tiloihin kesällä 2011 – kaupungin keskustaan Puistokatu 4:een. Tähän päädyttiin siksi, että Jyväskylän toimipisteen uudistilankorkeus, syynä hankkeen viivästyminen ja kustannustason korkeus. Vaihtoehtoisuudeksi toimitilaksi valikoitui Ellen ja Artturi Nyyssösen säätiön omistaman rakennuksen kolmessa tasossa sijaitsevat tilat kaupungin keskustassa. Hankkeen toteuttamiseksi hallitus perusti erillisen rakennustoimikunnan.⁷⁰

Talossa alkoi tämän jälkeen iso remontti. Purkutöiden ohella uusittiin sähköt, ilmastointi ja asennettiin jäähdytysjärjestelmä. Kesällä 2011 terveydenhoitoaseman toimintaa käynnistettiin re-

montin keskellä. Terveydenhoitoaseman ylilääkäri ja terveystaloyksikön johtaja Pirjo Paaajani on muistellut kaoottisen kesän tunnelmia ja yhteydenottoja urakoitsijoihin:

Työpäivät venyivät pitkiksi. Puolen yön aikaan tuli viimeiset sähköpostit ja aamulla viiden aikaan ensimmäiset. Kiireisen aikataulun takia piti ottaa kantaa todella lyhyellä varoitusajalla. Muutto osin remontin keskelle oli stressaavaa ja välillä kuohui (...) yöunet jäi lyhyeksi, kesälomalla hoidin aika monet asiat paikan päällä tai puhelimesta. Usein istuin laiturilla ja puhuin puhelimesta jonkun suunnittelijan tai urakoitsijan kanssa. Joskus heräsin yöllä pohtimaan, miten se ja se asia on. Asia vain paperille ylös ja aamun eka homma oli tarkistus.⁷¹

Jyväskylän terveystaloyksikön johtaja Pirjo Paaajani kertoi tilahankkeen vaiheista Puistokadun tilojen avajaisissa, joita vietettiin ison vierasjoukon voimin 13.10.2011. Juhlissa ylioppilaskuntaa edustivat hallituksen puheenjohtaja Joonatan Virtanen (neljäs vasemmalta) ja toiminnanjohtaja Minna Oinas (taustalla). YTHS:n keskushallinnosta oli paikalle tullut useita henkilöitä, oikealla edessä hallituksen puheenjohtaja Lauri Korkea-osa vieressään valtuuskunnan puheenjohtaja, pääjohtaja Jorma Huuhtanen.

Paajasen mukaan asioiden kirjaamista ja tarkistuksia teki ahkerasti myös aseman suunterveyden osastonhoitaja Terttu Virtanen; kummallakin oli aina muistilehtiö ja kynä lähellä. Uusista, remontoituista Puistokadun tiloista Pirjo Paajanen sai nauttia vielä runsaat kolme vuotta ennen kuin hän siirtyi eläkkeelle.

Oulu – toimintaa kymmenessä eri osoitteessa

Järjestyksessä kolmas pääkaupunkiseudun ulkopuolinen terveydenhoitosäätiön asema perustettiin vuonna 1957 Ouluun. Tätä ennen Opettajakorkeakoulun ylioppilaiden terveydenhuolto oli rajoittunut pelkästään käyntiin pakollisissa röntgen-tutkimuksissa. Välittömänä kimmokkeen oman terveydenhoitoaseman perustamiseen antoi saman vuoden maaliskuussa Oulussa vierailut YTHS:n johtajalääkäri Kari Savonen, jonka esitys opiskeluterveydenhuollosta ylioppilaskunnan yleiskoukselle vakuutti oululaiset liittymään säätiöön. Ylioppilaskunnan tavoitteena oli samanlaisten terveydenhoitomahdollisuuksien saaminen kuin muillakin säätiön terveydenhoitoasemien palvelujen käyttäjillä.

Yleiskokouksen tehtyä päätöksensä säätiöön liittymisestä ylioppilaskunta ei aikaillut, vaan valtuutti edustajansa allekirjoittamaan Oulun terveydenhoitoaseman peruskirjan, mikä toteutui jo kokouksen päätöstä seuraavana päivänä 22. maaliskuuta 1957. Säätiön puolesta nimensä panivat paperiin Savonen ja Aimo V. Rantanen.⁷² Oulun asema virallistui valtuuskunnan hyväksytyä sen peruskirjan 30.11.1957.⁷³

Vähäisen opiskelijamäärän vuoksi terveydenhoitoasema ei alussa voinut toivoa omia tiloja eikä vakinaista henkilökuntaa. Aseman toiminta alkoi Laboratorio Tutko Oy:n tiloissa, joissa terveyssisar piti vastaanottonsa. Lääkäri- ja hammaslääkäri-

palvelut tarjottiin näiden omilla vastaanotoilla, keuhkotarkastukset järjestettiin kaupungin tuberkuloositoimistossa ja aseman taloustoimisto sijaitsi puolestaan vuonna 1958 perustetun Oulun yliopiston kansliassa. Toive tilojen saamisesta Oulun opettajakorkeakoulun harjoituskoulurakennuksesta heräsi pian aseman perustamisen jälkeen.⁷⁴

Aluksi terveydenhoitoaseman toiveeseen suhtauduttiin korkeakoulun johdossa epäilevästi, jopa torjuvasti. Korkeakoulun rehtori Aatto Kaljunen ei pitänyt suotavana terveydenhoitoaseman sijoittamista harjoituskoulun yhteyteen, koska ”lapset ja Lazarukset eivät oikein sovellu toistensa yhteyteen”.⁷⁵ Toistaiseksi jatkettiin Tutko Oy:n tiloissa, joka oli Oulun aseman poikkeuksellisen monivaiheisen, noin 10 eri osoitetta käsittävän toimintahistorian alku. Tämä lienee ennätys YTHS:n asemien joukossa. Hajasijoitus jatkui aina vuoteen 1977, jolloin terveydenhoitoasema sai tilat Linnanmaan kaupunginosassa sijaitsevista Oulun yliopiston tiloista.

Yliopiston perustamisen jälkeen huomattavasti kasvanut opiskelijamäärä pakotti aseman johtokunnan etsimään ratkaisua huonetilongelmaan. Vuosina 1962–1964 terveydenhoitoasema sijaitsi yliopiston opettajainvalmistuslaitoksen harjoituskoulun yhteydessä – samoissa tiloissa toimi myös kansakoulun poliklinikka. Täällä ylioppilaat odottivat yhdessä kansakoululaisten kanssa pääsyä vastaanotolle. Erikoislääkärien vastaanotot olivat edelleen heidän omilla vastaanotoillaan, keuhkotarkastukset olivat taas siirtyneet ylioppilaskunnan tiloihin.⁷⁶ Järjestelyissä oli yhä tilapäisyyden leima, eikä tilannetta varmaankaan parantanut toiminta samoissa ahtaissa tiloissa yhdessä koululääkärien ja -hoitajien kanssa.

Jo vuonna 1963 säätiön tukiyhdistys Ylioppilasterveys ry yhdessä aseman johtokunnan kanssa pyrki etsimään ratkaisua terveydenhoitoaseman tilakysymykseen. Tätä vauhdittivat niin YTHS:n

ylilääkärin ja ylihampaslääkärin sekä ylihoitajan kriittiset matkamuistiot tilojen riittämättömydestä ja toiminnasta eri puolilla kaupunkia.⁷⁷ Ylioppilasterveys hankkikin vuoden 1964 alussa pienen huoneiston silloisen Kansankadun (nyk. Mäkelininkatu) varrelta, jonne terveydenhoitajan ja hammasvastaanoton ohella siirtyi myös taloustoimisto.⁷⁸ Muutaman vuoden kuluttua terveydenhoitoaseman toimintapisteiden osoitteet olivat jälleen muuttuneet: hammashoito ja taloustoimisto pitivät nyt majaa Ylioppilasterveyden hankkimissa uusissa sadan neliön tiloissa Uusikatu 22:ssa. Terveydenhoitajan vastaanottotilat sijaitsivat saman kiinteistön alakerrassa, Oulun Sairasapu Oy:tä vuokratuissa tiloissa ja lääkärinvastaanotto puolestaan Ylioppilasterveys ry:n SPR:n Oulun piiriltä vuokraamissa tiloissa.⁷⁹

Vielä kerran ennen Linnanmaalle muuttoa Oulun terveydenhoitoasema joutui hajasijoituksen kouriin. Sairasvastaanotto ja taloustoimisto siirtyivät 1970-luvun alussa Diakonissalaitoksen vuokralaiseksi Uusikatu 50:een ja mielenterveys sai tarvitsemansa tilat Yliopiston neuvontakeskuksesta, Pakkahuoneenkatu 12 A:sta.⁸⁰ Oli tultu tilanteeseen, että Oulun terveydenhoitoasema oli jatkuvan tilaongelman puristuksessa joutunut hajauttamaan toimintaansa ja sijoittautumaan kolmeen eri toimipaikkaan. Taustalla oli yliopiston toiminnan voimakas laajeneminen, mikä näkyi toimipiirin huomattavana kasvuna. Oulun terveydenhoitoaseman aloittaessa toimintansa toimipiiri käsitti 233 opiskelijaa, juuri ennen Linnanmaalle muuttoa luku oli nousut noin 6 000:een!

Terveydenhoitoasemalle oli luvattu tilat jo 1960-luvun alussa Oulun yliopiston ensimmäiseen rakennusvaiheeseen. Hanke siirtyi ja toteutui vasta 1970-luvun puolivälissä – ja yliopiston Linnanmaan alueen III rakennusvaiheessa. Vielä kesän 1972 virkamatkallaan Ouluun Kari Savonen muistutti terveydenhoitoaseman perustamisluvan

kiireellisyydestä, jotta asema rakentamisen suunnittelu pysyisi Oulun yliopiston uudisrakennuksen aikataulussa.⁸¹

Rakennustyöt alkoivat keväällä 1975, harjannostajaiset olivat marraskuussa samana vuonna ja rakennus valmistui helmikuussa 1977. Terveydenhoitoaseman henkilökunnalle tarjoutui ylihampaslääkäri Krista Kavallon johdolla mahdollisuus olla mukana tulevien tilojen suunnittelussa. Kun tilaohjelmaa jouduttiin hieman supistamaan, Kari Savonen esitti, että sairaanhoito tarvitsisi yhden hammashoidolle alun perin kaavailluista huoneista. Tilannetta haastattelussaan muistelllessaan Kavalto-Montin totesi, ettei halunnut lähteä kiistelemään yhdestä hoituhuoneesta. Pientä kitkaa syntyi aluksi myös yhteisistä odotustiloista; mielenterveys kun oli tottunut erillisiin, omiin tiloihin ja edellytti asiakkailleen rauhallisia odotustiloja. Odotustilaongelma poistui kuitenkin ajan oloon. Linnanmaalle siirtyminen merkitsi myös sillä erää yhteistyön päättymistä Ylioppilasterveys ry:n ja sen toiminnanjohtajan Kalle Wettehovin kanssa.⁸²

Lokakuussa 1977 vietettiin uuden, 811 neliömetrin suuruisen terveydenhoitoaseman vihkiäisjuhla, jossa juhlapuheen piti sosiaali- ja terveysministeri Olavi Martikainen.⁸³ Aikaa myöten uudet tilat alkoivat tulla ahtaaksi, mihin vaikuttivat monet sellaiset toiminnot, joita ei ollut osattu ottaa huomioon suunnitteluvaiheessa. Terveydenhoitoasema kuului yliopiston rakentamishjelmaan – asemahan oli yliopiston tiloissa – ja rakennushallituksen kanssa alettiin neuvotella lisäohjelmasta. Lisärakennus terveydenhoitoaseman välittömään läheisyyteen näytti toteuttamiskelpoisimmilta ratkaisulta. Suunnitelma pitkittyi, mihin vaikuttivat osaltaan myös 1990-luvun alkupuoliskon lamavuodet. Ennen pitkää alkoi näyttää siltä, ettei terveydenhoitoaseman lisätilahanke toteudu osana yliopiston omaa rakentamissuunnitelmaa. Avuksi tuli jälleen Ylioppilasterveys ry, mikä vakuuttui aseman tarpeista ja lupautui

Oulun terveydenhoitoaseman henkilökunta pääsi vuonna 2002 vajaan 2000 neliön uudisrakennukseen – toimitilaan, joka oli YTHS:n Oulun aseman historian kymmenes talo.

Vuonna 2019 YTHS:ssä elettiin uuden strategian toimeenpanon ja toiminnan laajentumiseen varautumisen aikaa. Tämän takia YTHS:n johto jalkautui toimitusjohtaja Katariina Poskiparran johdolla kentälle. Yhdessä kohti uutta -kiertue alkoi tammikuussa 2019 Oulusta. Kuvassa Oulun toimipisteen henkilökuntaa, edessä vasemmalla vastaava hammaslääkäri Viivi Alaraudanjoki, terveyspalveluyksikön johtaja ja ylilääkäri Riitta Mäkelä, toimistonhoitaja Eija Myllylä, vastaava hammashoitaja Riitta-Liisa Alaraasakka ja palvelusihteeri Riitta Inkala. Taaempana oven edessä hammashoitaja Hanna Leppänen.

rahoittajaksi; rakennuttajaksi tuli Pohjois-Suomen opiskelija -asuntosäätiö (PSOAS).⁸⁴

Yliopiston päärakennuksen välittömässä läheisyydessä sijaitsevan, 1 800 neliömetrin uudisrakennuksen potilasvastaanotot aloitettiin elokuun lopussa 2002. Uusi ja samalla kymmenes toimitila Oulun terveydenhoitoaseman 45-vuotisessa historiassa oli otettu käyttöön. Opiskelijoita Oulun toimipiirissä oli vuonna 2006 jo noin 13 000.⁸⁵ Miten sattuvasti Krista Kavalto kirjoittikaan YTHS:n juhla kirjassa vuonna 1992:

Tilaongelma on asia, joka näyttää kulkeneen mukamme vuosien läpi. Jokainen vuosikymmen on aloitettu uusin toivein uusista tiloista (...) Terveydenhoitoasema keskellä yliopistoaluetta on toiminnallemme kuitenkin verraton etu ja sen pyrimme säilyttämään.⁸⁶

Tampere – palveluita kahdessa toimipisteessä

Siinä vaiheessa, kun yksityisen Yhteiskunnallisen Korkeakoulun siirtymistä Helsingistä Tampereelle suunniteltiin, oli johtajalääkäri Kari Savonen jo saanut YTHS:n hallitukselta valtuudet toimia niin, että ylioppilaiden terveydenhuollolle varataisiin tilat tulevasta korkeakoulusta.⁸⁷ Muuton toteutuessa vuonna 1960 terveydenhoitoasema oli jo mukana korkeakoulurakennuksen suunnittelussa. Näin terveydenhoitoasema sai sieltä ensimmäiset, noin 100 neliömetrin tilansa. Uusissa Kalevantie 2-4:n tiloissa paljastui koko joukko puutteita ja virheitä, joita oli kirjattu niin ylilääkäriin kuin ylihammaslääkäriin muistioihin kesällä ja syksyllä 1960. Vielä tammikuun lopussa 1961 suoritettua vastaanottotarkastuksen jälkeenkin kalustehankinnoissa ja huonetiloissa löytyi huomautettavaa.⁸⁸

Aseman viralliset avajaiset pidettiin marraskuun alussa vuonna 1960, jonka jälkeen toiminta

varsinaisesti pääsi alkuun. Tätä ennen säätiön oli kuitenkin ratkaistava periaatteellisesti merkittävä kysymys, joka koski huomattavaa osaa Yhteiskunnallisen Korkeakoulun opiskelijoista: hoidetaanko myös niitä opiskelijoita, jotka eivät olleet ylioppilaita? Myönteistä päätöstä tervehti tyydytyksellä myös avajaisilaisuudessa puhunut Yhteiskunnallisen Korkeakoulun rehtori, professori Armas Nieminen.⁸⁹

Korkeakoulun siipirakennuksen tiloihin sijoitettiin niin lääkärin kuin hammaslääkäriin vastaanottotilat sekä sairaanhoitajan toimitilat. Samalla, kun tamperelainen korkeakoulumaailma kasvoi 1960-luvulla voimakkaasti, terveydenhoitoaseman kapasiteetti osoittautui riittämättömiksi. Lisätilan tarve tuli lopulta niin akuutiksi, että YTHS:n hallituksen puheenjohtaja Urpo Ratia ja johtajalääkäri Kari Savonen laativat yhdessä kirjelmän Tampereen yliopiston hallintokollegiolle. Toiveena oli saada lisätilaa, kun yliopiston laajennusohjelman toteutuminen vapauttaa toimistotiloja lähellä terveydenhoitoasemaa.⁹⁰

Toimipiiriin liittyivät 1960-luvun kuluessa Tampereen kieli-instituutin ja lastentarhaopettajaopiston opiskelijat sekä Teknillisen Korkeakoulun Tampereen osasto, joka itsenäistyi omaksi korkeakoulukseen vuonna 1972. Uuden toimintamuodon, mielenterveyden aloittaminen vuonna 1969 psykologin ja sosiaalityöntekijän voimin, lisäsi paineita lisätilan saamiseksi. Tilannetta oli hieman helpottanut se, että laajentunut hammashoito oli 1960-luvulla saanut yliopistorakennuksesta kaipaamaansa lisätilaa.⁹¹

Tampereen terveydenhoitoaseman 10-vuotisilaisuudessa aseman ylilääkäri Reino Ruosteenoja toi voimakkaasti esiin lisätilojen tarpeellisuuden:

Jo vuosia on selvitetty kokonaan uusien toimintatilojen saantimahdollisuuksia, mutta mitään konkreettista suunnitelmaa ei ole vielääkään nä-

köpiirissä. Samaan aikaan, kun useat muut ylioppilaiden terveydenhoitoasemat ovat saaneet tai saamassa pätevät toimitilat, Tampereella ollaan tukehtumassa tavattomaan ahtauteen.⁹²

Osa erikoislääkärien vastaanotoista oli tuolloin eri puolilla kaupunkia, mielenterveyden neuvontatyö toimi vuokratiloissa Ylioppilastalolla ja terveydenhoitoaseman tilat ylipäättänsä olivat täysin riittämättömät. Yhdessä huoneessa piti vuorollaan omaa vastaanottoaan kolme eri lääkäriä. Ylilääkärinä Ruosteenoja tunsu aseman ja tiesi mistä puhui. Hän oli tullut terveydenhoitoaseman vastaavaksi lääkäriksi ja palkkiotoimiseksi sisätautilääkäriksi jo vuonna 1963 ja toimi tehtävässään aina vuoteen 1975 – ja sen jälkeen vielä aseman johtokunnan jäsenenä ja puheenjohtajana.⁹³

Tila-asia helpottui jossain määrin, kun sairaanhoidon vastaanotot pidettiin vuodesta 1971 yliopiston vuokratiloissa Rautatiekatu 20:ssa reilu sadan neliömetrin suuruudessa huoneistossa. Nyt yliopiston tiloissa toimivat enää hammashoitola ja

Tampereen YTHS:n palvelupiste on toiminut pitkään Kalevantie 3:ssa. Kiinteistö on Ylioppilasterveyden ostama ja se sijaitsee Tampereen kaupungin vuokratontilla.

toimisto. Riittämättömien toimitilojen katsottiin jo rajoittavan vastaanottojen lisäämistä, johon toisaalta kohdistui jatkuvasti kasvava paine. Potilaskäyntien vertailussa Tampereen terveydenhoitoaseman palvelujen kysyntä oli 1970-luvulle tultaessa suhteellisesti suurinta asemien keskinäisessä vertailussa.

Sen jälkeen, kun selvisi, ettei yliopistolta löydy terveydenhoitoasemalle laajentamismahdollisuuksia, vaihtoehdoksi jäi oman talon hankkiminen – Ylioppilasterveys ry:n avustuksella ja tuella. Talousjohtaja Kalle Wettenhovi saikin säätiön hallitukselta tehtäväksi uusien toimintatilojen suunnittelun. Myös opiskelijat edellyttivät lisätilojen ja samalla palveluresurssien selvää ja pikaista lisäämistä. Muuten opiskelijat – kuten ylioppilaskunnan hallituksen ohjelmassa todettiin – olivat sitä mieltä, että tulevaisuudessa ”yhteiskunnan terveydenhuolto on ratkaistava yhteiskunnan kustantamalla kokonaisvaltaisella terveydenhoitojärjestelmällä”.⁹⁴

Tarkoitukseen sopiva rakennus – ja vielä yliopiston naapuruuksessa – löytyi Kalevantie 3:sta. Ylioppilasterveys ry osti kaupungin vuokratontilla sijaitsevan Kalevantie 3 -nimisen kiinteistön toukokuussa 1974 ja saneeraus- ja muutostyöt aloitettiin välittömästi. Rakennuksen neliömäärä nousi yli 3 100:een. Terveydenhoitoaseman käyttöön tuli aluksi noin 850 neliötä, loppuosa vuokrattiin toistaiseksi eri yhteisöille. Ne säilyivät aseman laajentumistilana, joita sitten hyödynnettiinkin 1980-luvun lopun muutostöissä, jolloin tilat kasvoivat yli kaksinkertaisiksi. Tampereen kaupunki myönsi Ylioppilasterveydelle halpapakkoisen avustuslainan ja huomattavan vuokranalennuksen kiinteistön tontille. Tampereen terveystalon harjannostajaisia vietettiin kesäkuun alkupäivinä 1975.⁹⁵

Jo aiemmin käyttöön otettu Tampereen opiskelijoiden terveystalo vihittiin käyttöönsä lokakuussa 1976. Juhlapuheen piti YTHS:n valtuuskunnan puheenjohtaja, pääjohtaja Jaakko Pajula. Lopulta-kin omiin tiloihin päässeen terveydenhoitoaseman

toimipiiriin kuului tuossa vaiheessa noin 10 000 opiskelijaa. Tyytyväisyys saavutettuun asemaan oli ymmärrettävää, tosin soraääniäkin kuului. Tampereen ylioppilaslehden Aviisin pääkirjoituksessa todettiin tuoreeltaan terveystalon vihkiäisten jälkeen muun muassa seuraavasti:

Uusi terveystalo on merkittävä parannus opiskelijoiden terveyshuollon toimivuuteen Tampereella (...) Tämän talon käyttöä jäämisestä ei ole pelkoa. Itse asiassa talon kapasiteetti ei ole läheskään riittävä. Tiloja talossa kyllä on, vaan ei virkoja ja välineitä. Eritoten hammashoito-tilanne on karmea. Tämä syksynä ei potilaita enää oteta edes jonotukseen.⁹⁶

Vuonna 1972 itsenäistynyt Tampereen teknillinen korkeakoulu sai oman YTHS:n vastaanottopisteen Hervantaan tammikuussa 1978. Yleislääkäri- ja hammaslääkäri-vastaanotot sijoituivat korkeakoulun II rakennusvaiheen runsaan 450 neliön tiloihin. Aluksi lääkäripalveluja oli teekkareille saatavilla vain muutaman päivänä viikossa, myöhemmin palveluja lisättiin jokapäiväisiksi. Muutenkin Hervannan aseman palvelutasoa pyrittiin jatkuvasti parantamaan, mihin vaikutti myös Teknillisen korkeakoulun myönteinen suhtautuminen opiskelijoiden terveydenhoitotyöhön ja sen kehittämiseen. Itse asiassa Teknillinen korkeakoulu oli halunnut Hervantaan oman aseman ja siihen oli valmiutta panostaa; korkeakoulu muun muassa kalusti asemansa tilat.⁹⁷

Tampereen terveydenhoitoaseman toimipiiri oli vuosituhannen vaihteessa toiseksi suurin; vuonna 2006 opiskelijoita oli noin 21 000.⁹⁸ Tampereen terveydenhoitoaseman suotuisan kehittymisen taustalla on nähty johtokuntien aktiivisuus ja Tampereen kaupungin, Tampereen yliopiston ja Teknillisen korkeakoulun myötämielisyys ja tuki säätiölle. Terveydenhoitoaseman tarpeet on noteerattu ja yhteistyö on sujunut. Hyvää yhteistyötä on

Tuore YTHS:n johtajaylilääkäri Juhani Peräsalo (kuvassa keskellä) tutustumassa Hervannan vastaanottopisteeseen vuonna 1978. Odotustilan kalusteet ja värit huokuvat aitoa 70-luvun henkeä. Taustaseinällä säätiön tunnettuja tupakanvastaisia ”kakkujulisteita”.

myös ylilääkäri Aira Virtala kiittänyt. Aina vuodesta 1969 YTHS:n palveluksessa ollut Totte Vadén on alleviivannut Kalevantien terveystalolle muuton suurta merkitystä työyhteisölle ja henkilösuh-teille.⁹⁹ Tampereella, kuten muuallakin, kaikkien toimintojen tulolla saman katon alle on monella tapaa positiivisia, työpaikkaidentiteettiä vahvistavia vaikutuksia, joilla on merkitystä toimipiiriin ja yhteistyökumppaneihin.

”Salkkutoimistoista” terveysasemiksi

Korkeakoulujen perustaminen maakuntiin samaan aikaan, kun säätiön asema terveydenhuollon kentällä oli vaakalaudalla, asetti YTHS:n muutokyvyn koetukselle. Nopealla tahdilla vuosien 1969 ja 1975 välillä perustettiin Vaasaan, Joensuuhun, Lappeenrantaan, Kuopioon ja Rovaniemelle kor-

keakoulut, joiden opiskelijoiden terveystalvelujen järjestäminen oli YTHS:n vastuulla.

Vaikka opiskelijamäärät olivat aluksi pieniä, toiminnan käynnistäminen merkitsi YTHS:n johdolle ja erityisesti sen johtajalääkärille Kari Savoselle runsaasti neuvottelumatkoja maakuntiin. Pienten opiskelijamäärien vuoksi ratkaisut olivat kaikkialla samankaltaisia: terveydenhoitajan ylläpitämä toimipiste ja lääkärin, hammaslääkärin, psykologien ja psykiatrien palvelut hankitaan os-topalveluina pääosin näiden omilla vastaanotoilla. Opiskelijamäärien kasvaessa nopeasti palvelujen tarve ja henkilöstön määrä kasvoi ja joka paikassa jouduttiin toistuvasti tilaongelmiin, kuten tapahtui myös isommilla paikkakunnilla.

Terveydenhoitoasemat pyörivät melko pienen työntekijäjoukon voimin ja varsin itsenäisesti – Joensuun terveydenhoitaja Seija Käyhkön mukaan jopa hieman unohdettuina:

Keskushallinnosta katsottuna asemat ovat kuin pienempiä ja suurempia rattaita Suomen kartalla. Rattaita, jotka näyttävät pyörivän kaikki. Ja jos meneekin vähän hiekkaa rattaaseen, ei rahina Helsinkiin asti kuulu. Ei kuulu ennen kuin todelliset vauriot ovat olemassa.¹⁰⁰

Pienuudella ja itsenäisyydellä oli toisaalta hyvätkin puolensa, kuten kuopiolainen hammaslääkäri Ari-Pekka Parviainen kirjoitti:

Pienen työyhteisön mukavuus on tietysti joustavuus ja sanoisinko sympaattisuus: kaikki tuntevat hyvin toisensa ja asioiden hoito on mutkatonta.¹⁰¹

Vaasa – erityisleimana kaksikielisyys

Tampereen terveydenhoitoaseman perustamisesta ehti kulua kymmenkunta vuotta, ennen kuin YTHS:n toimipisteverkostoon ilmestyi uusi asema.

Vuonna 1969 perustetusta Vaasan terveydenhoitoasemasta tuli säätiön järjestyksessä seitsemäs toimipiste. Se oli – kuten muuallakin – luonnollinen seuraus kaupunkiin perustetusta korkeakoulusta. Tuskin oli ehditty viettää Vaasan kaupparkeakoulun vihkiäisiä, kun Kari Savonen ja Aimo V. Rantanen jo lokakuun alussa 1968 tekivät Vaasaan virkamatkan, jonka tarkoituksena oli opiskelijoiden terveydenhuollon järjestäminen. Asiassa ei aikailtu, sillä YTHS:n valtuuskunta päätti vielä saman vuoden marraskuussa perustaa vuoden 1969 alusta Vaasaan ylioppilaiden terveydenhoitoaseman.¹⁰²

Aluksi sairastuvastot pidettiin Vaasan tuberkuloositoimistossa ja talvesta 1970 Vaasaan uudessa lääkärikeskuksessa ja laboratoriossa. Kysymys terveydenhoitoaseman tulevasta lisätilarpeesta puhutti samoihin aikoihin kaupparkeakoulun lisätilojen suunnittelua valmistettavaa toimikuntaa. Kun toimikunnalle oli ehdotettu, että tilaa varattaisiin myös ylioppilaskunnan terveydenhoitoon, se totesi koulun opettajaneuvostolle antamassaan lausunnossa:

Toimikunta katsoo, ettei ylioppilaille erikoisesti suunnitellun terveydenhoidon kehittäminen ole lainkaan 1970-luvun sosiaalipolitiikan kannalta tarpeen, vaan terveydenhoitopalvelukset on kehitettävä samanveroisina kaikille. Tämän syyn ja tilan riittämättömyyden vuoksi ei tilaa ole varattu terveydenhoitoasemaa varten.¹⁰³

Kari Savonen otti tuoreeltaan kantaa toimikunnan näkemykseen. Helmikuun alussa 1970 Vaasan tekemänsä virkamatkan muistiossa hän ei kiistänyt pyrkimystä yhdyntävään terveydenhuoltopolitiikkaan, mutta alleviivasi samalla opiskelijoiden erityisasemaa ikään, opiskeluun, ongelmiin ja sairauksiin liittyvine erityispiirteineen. Toimikunnan kannanotto oli Savosesta kaiken kaikkiaan verraten teoreettinen. Hänen mukaansa Vaasassa olisi välittömästi

ryhdyttävä toimenpiteisiin, ettei opiskelijoiden terveydenhuolto jäisi muissa korkeakouluissa toteutettavaa terveydenhuoltoa huonommaksi.¹⁰⁴

Omiin tiloihin päästiin syksyllä 1973, kun Ylioppilasterveys ry hankki läheltä kauppakorkeakoulua Rauhankadun ja Kirkkopuistikon kulmasta kolmen huoneen liikehuoneiston. Tänne noin 100 neliön huoneistoon sijoittuivat sairaanhoitajan ja hammaslääkärin vastaanottotilat; lääkärin vastaanotot hoidettiin sen sijaan yksityisessä lääkärikeskuksessa. Suunnitelmissa oli myös perustaa asemalle Joensuun ja Savonlinnan asemien mallin mukaisesti terveysisaren toimi.¹⁰⁵

Ennen pitkää tilat osoittautuivat aivan liian ahtaiksi. Svenska handelshögskolanin ja Åbo Akademien opiskelijoiden rantautuminen Vaasaan nosti opiskelijoiden määrän toiselle tuhannelle, mikä myös lisäsi paineita terveydenhoitoasemalla.¹⁰⁶ Nämä toivat Vaasan aseman erityispiirteen, opiskelijamäärään nähden suhteellisesti suurimman tarpeen ruotsinkielisille palveluille. Kun Vaasan terveydenhoitoasema täytti 10 vuotta, opiskelijamäärä oli kaksinkertaistunut. Tuolloin alueen valtalehti Vaasa nosti juhlihan aseman ongelmat näkyvästi esiin todeten muun muassa:

Vaasan terveydenhoitoaseman tilat ovat täysin riittämättömät. Yhdessä ainoassa huoneessa on useampi vastaanotto, seinien läpi kuuluu puhe niin hyvin, etteivät opiskelijat uskalla puhua vaikeuksistaan (...) Opiskelijat saavat jonottaa erikoislääkäreiden vastaanotolle Vaasassa jopa siinä määrin, että tilannetta pidetään pahimpana koko maassa.¹⁰⁷

Parannusta tiloihin saatiin alkusyksyllä 1981, jolloin Vaasan terveydenhoitoasema pääsi muuttamaan kaupungin keskustassa olevan Kauppapuitikkon 23:n väljiin, 260 neliön tiloihin. Tiloissa toimivat sairaanhoitajat sekä lääkärin, psykologin ja hammashoidon palvelut. Henkilöstöön kuu-

lui myös talousasioista vastaava toimistonhoitaja. Tilat vihittiin käyttöön 5. helmikuuta 1982.¹⁰⁸ Tiedotustilaisuudessa puhuneen yleislääkäri Kaija Laakson mukaan:

Vaasan asemalla oli jo vanhastaan pyritty kokonaisvaltaiseen ihmisen auttamiseen (...) YTHS on muodostunut monelle opiskelijalle uudeksi ”kodiksi” aikuisuuden kynnyksellä, uudella paikakunnalla, monenlaisten paineiden puristuksessa. Sieltä on helppo etsiä apua.¹⁰⁹

Vihkiäisiin Helsingistä saapui arvovaltainen delegaatio YTHS:n johtajaylilääkäri Juhani Peräsalon johdolla. Mukana olivat muiden muassa YTHS:n hallituksen puheenjohtaja Jussi Tuori sekä Ylioppilasterveys ry:n toiminnanjohtaja Kalle Wettenhovi.

Vaasan toimipisteen tilat ”Fondiksen talon” kolmannessa kerroksessa Hovioikeudenpuistikko 15 C:ssä.

Päiväjuhlan puheessaan Peräsalo ilmaisi ilonsa Vaasaan terveydenhoitoaseman uusista tiloista, joissa henkilökunnalla on hyvät edellytykset toteuttaa kaikilta osiltaan säätiön terveydenhoito-ohjelmaa. Samalla hän edellytti YTHS:n tulevaisuudessakin säilyttävän itsenäisyytensä, jolloin se voisi edelleen tehokkaana, joustavana ja erikoistuneena palvella sekä ylioppilaita että koko kansakuntaa.¹¹⁰

Terveydenhoitoaseman avatessa ovensa vuonna 1969, korkeakouluun kirjautuneita oli ainoastaan 147, kaksikymmentä vuotta myöhemmin 2 850 ja 2010-luvun alussa opiskelijoita oli jo noin 5 700.¹¹¹ Tuolloin terveydenhoitoasema oli muutanut uusiin tiloihin Hovioikeudenpuistikko 15 C:ssä, jossa se 2010-luvun päättyessä vielä toimii.

Joensuu – ylioppilaskunnasta yliopiston kampukselle

YTHS:n valtuuskunta oli jo vuoden 1969 marraskuussa päättänyt perustaa Joensuuhun terveydenhoitoaseman. Varsinainen toiminta alkoi tammi­kuussa 1970, jolloin myös säätiön johtajalääkäri Kari Savonen vieraili Joensuussa. Käydyssä neuvonpidossa oli paikalla Joensuun korkeakoulun johtoa, oppilaskunnan edustajia – sekä opistotasoisten oppilaitosten rehtoreita. Opisto-opiskelijoiden liittäminen terveydenhoitoasemien piiriin oli myös esillä ja se sai kannatusta. Lopullisesti asiasta päättäisi säätiön valtuuskunta, mutta myös selvää aloitetta oppilaitosten oppilaskunnilta tarvittaisiin. Toimi­piirin laajennuskysymys pysyi asialistalla myöhem­minkin.¹¹² Tässä vaiheessa toimipiiriin tulivat kuitenkin kuulumaan vain korkeakoulun opiskelijat.

Alku oli sangen vaatimaton – ja poikkeuksellinen. Kun opiskelijoita oli vajaa 200, omaa asemaa ei ollut tuolloin vielä tarkoituksenmukaista perustaa, vaan toiminta lähti liikkeelle korkeakoulun toimiston kautta ilman terveydenhuoltoalan edustajaa ylioppilaskunnan tiloissa ns. ”salkku-

toimistona”. Asemalla oli sopimus muutaman joensuulaisen lääkärin kanssa, joiden vastaanotolle ylioppilaskunnasta sai lähetteen. Syksyllä 1973 toimistoon tuli puolipäiväinen, sittemmin kokopäivätoiminen terveydenhoitaja. Tätä ennen terveydenhoitoasema oli asettunut entisen seminaarin asuntolaan, omaan toimistohuoneeseensa.¹¹³

Vasta vuonna 1974 omissa tiloissa voitiin hoitaa opiskelijoita, kun Ylioppilasterveys ry osti 145 neliön huoneiston Niskakatu 18 A:sta; pelkkien läheteiden annon ja neuvonnan aika oli lopullisesti ohi. Joensuun terveydenhoitoaseman uusien tilojen tupaantuliaisia vietettiin 13.11.1974. Helsingistä uusien tilojen vihkiäisiin oli saapunut jälleen arvovaltainen delegaatio: Ylioppilasterveys ry:stä Urpo Ratia, YTHS:stä Kari Savonen, Kaler­vo Haapasalmi ja Martti Kukkonen. Tilaisuudessa puhuivat Ratian ja Savosen lisäksi Joensuun korkeakoulun rehtori Heikki Kirkinen, joka julkatoi ilonsa siitä, että säätiö toiminnassaan pyrkii alueellisten erojen tasaamiseen. Sekä Ratia että SYL:n sosiaalipoliittinen sihteeri Jukka Rantanen pitivät YTHS:n toiminnan jatkumista ja kehittämistä tarkoituksenmukaisena niin kauan, kunnes löytyy sellainen ratkaisumalli, joka mahdollistaisi opiskelijoiden terveydenhuollon toteutuksen osana laajempaa kansanterveysjärjestelmää.¹¹⁴

Korkeakoulun noin 1500 opiskelijan käytössä oli nyt aseman toimitiloissa hammaslääkäri, hammashoitaja, psykologi, terveydenhoitaja sekä osa-aikainen yleislääkäri. Pari viikkoa ennen tupaantuliaisia Joensuun terveydenhoitoasemalla vieraili ylihoitaja Aune Kerminen. Kermisen raportin mukaan tilat olivat toimivat ja laajentumisvaraakin löytyi. Huomautettavaa löytyi viereisen kadun liikenteen huomattavasta häiriöstä ja puutteita kalustossa ja välineissä. ”Järjestelytyötä valtavasti”, tiivistä ylihoitaja 31.10.1974 päivätyn raporttinsa Kari Savoselle.¹¹⁵

Kaikesta huolimatta lisätilaa tarvittiin ja sitä

saatiin syksyllä 1978. Uudet tilat sisälsivät psykiatrin ja toimistonhoitajan tilat; lisäneliöitä tuli myös kokouskäyttöön. Tilojen virallinen käyttöönotto avoimine ovineen järjestettiin maaliskuussa 1979.¹¹⁶ Kun opiskelijoiden määrä oli jo lähemmäs 2 500, oltiin jälleen lisätilakysymyksen äärellä.

Koska terveydenhoitoasemaa ei ollut saatu mahdutettua yliopiston rakennusohjelmiin, ratkaisuksi jäi omien tilojen rakennuttaminen. Rakennustoimisto A. Puolimatkan rakentamasta ja helmikuussa 1986 valmistuneesta liike- ja asuintalosta Sepänkatu 33 a:ssa Ylioppilasterveys ry osti terveydenhoitoasemaa varten 433 neliön suuruiset tilat talon ensimmäisestä ja toisesta kerroksesta. Uudet tilat rahoitettiin pääasiassa vanhojen tilojen myynnillä ja pankkilainalla.¹¹⁷ Lähellä yliopistoa ja kaupungin keskustaa olevat tilat tulivat vuonna 1989 tutuiksi myös Joensuun aseman vastaavalle

lääkärille Eija Vänskälle, jonka mielestä toimitilat olivat sopivan kokoiset ja hyvät.

Yliopiston kampukselle, Yliopistokatu 2:een, terveysasema muutti syksyllä 2006. Senaatti-kiinteistön rakennusprojektissa joensuulaiset säätöläiset saivat olla mukana alusta alkaen suunnittelemassa muun muassa huonejärjestyksiä ja millaisia huoneita ylipäätänsä tulisi. Eija Vänskan mukaan projekti oli haastava, mutta mielenkiintoinen ja yksi ehkä muistettavimmista tapahtumista hänen omalla YTHS-urallaan. Kaiken kaikkiaan, tiloista tuli hyvät.¹¹⁸

Terveydenhoitoaseman arkeen löi leimansa sijaisten saamisen vaikeus. Lääkärien rekrytointiongelmia oli jopa niin paljon, että 2010-luvulla, jolloin Joensuu-Savonlinnan opiskelijamäärä oli jo lähellä 7000, oli turvaututtava myös etälääkäriin. Tällainen toimi Turun toimipisteessä.

Vuonna 2006 joensuulaiset pääsivät muuttamaan Yliopistonkadun uusiin tiloihin yliopistokampukselle. Ikimuistoisia avajaisjuhlia vietettiin tammikuussa 2007.

Lappeenranta – palveluja korkeakoulun tiloissa

Toinen vuonna 1970 toimintansa aloittanut terveydenhoitoasema oli Lappeenrannan asema. Toiminnan alkaessa keväällä 1970 Lappeenrannassa ei ollut omaa tilaa, eikä terveydenhuollon palveluja – ja opiskelijoitakin oli vain 39!

Joulukuussa 1969 tekemällään virkamatkalla johtajalääkäri Kari Savonen oli neuvotellut muun muassa Lappeenrannan teknillisen korkeakoulun rehtorin ja paikallissairaalan johtajalääkäriin kanssa terveydenhoitoaseman toimipiirin laajentamisesta opistotason opiskelijoihin. YTHS:n uudet säännöt antaisivat tähän mahdollisuuden. Savosen matkamuistioon on kirjattu ehdotus, jonka mukaan Lappeenrannan opistotasoisten oppilaitosten opiskelijat liitettäisiin terveydenhoitoaseman piiriin sen jälkeen, kun oppilaitosten kanssa on tehty asiaan kuuluvat sopimukset.¹¹⁹ Tämä ei kuitenkaan toteutunut, sillä Lappeenrannan terveydenhoitoaseman työpiiriin ei näytä tulleen vuosisopimuksen mukaisia ulkopuolisia jäsenyhteisöjä.

YTHS:n Lappeenrannan terveydenhoitoaseman raikkaanväriset, uudet odotustilat Teknillisen korkeakoulun yhteydessä. Kuva on vuodelta 1978.

Opiskelijat saivat aluksi korkeakoulun kansliasta lähetteen lääkärivastaanotolle ja myös hammaslääkärit ottivat vastaan yksityisvastaanotoillaan. Mutta jo seuraavana vuonna terveydenhoitoasemalla oli oma johtokunta ja talouspäällikkö. Toimisto sijaitsi korkeakoulun yhteydessä. Vuodesta 1973 yleislääkäripalvelut onnistuttiin järjestämään tilapäisjärjestelyin.¹²⁰

Vuonna 1975 terveydenhoitoasema sai ensimmäiset varsinaiset tilansa teknillisen korkeakoulun uudisrakennuksesta. Näissä noin sadan neliön tiloissa ottivat vastaan yleislääkäri, hammaslääkäri ja terveydenhoitaja. Kun opiskelijoiden määrä lähestyi 1 500:aa, tilat alkoivat olla auttamattoman pienet. Apu löytyi teknillisen korkeakoulun uuden rakennusvaiheen tilaohjelmasta, johon terveydenhoitoasemalle oli varattu 250 neliömetrin ajanmukaiset ja toiminnalliset tilat. Näihin valtion varoilla rakennettiin ja kalustettiin tiloihin Lappeenrannan terveydenhoitoasema pääsi muuttamaan alkuvuodesta 1988. Tilat käsittivät odotusaulan, potilastoimiston, terveystarkastustilat sekä sairaanhoitajan, yleislääkäriin, psykologin ja hammaslääkäriin vastaanottohuoneet. Rakennuksessa oli vielä huoneet laboratorioille ja taloustoimistolle sekä arkisto- ja varastotiloja.¹²¹

Kun sosiaali- ja terveysministeriö oli syksyllä 2010 päättänyt kolmevuotisesta ammattikorkeakouluopiskelijoiden opiskeluterveydenhuollon järjestämisestä, Lappeenranta valikoitui Seinäjoen ohella kokeilupaiikkakunnaksi. Tuossa vaiheessa Lappeenrannan teknillisen yliopiston yhteydessä toimivan YTHS:n aseman toimipiiriin kuului noin 4 700 opiskelijaa.¹²²

Kuopio – Asekoulusta Turontaloon

Kuopion terveydenhoitoaseman synty tapa noudatti tutuksi tullutta järjestystä: korkeakoulun perustamista seurasi YTHS:n jalkautuminen paikkakunnalle. Kun Kuopion korkeakoulun en-

Vasta Turontalossa Niiralankadulla oli saatavilla saman katon alla kaikki aseman toiminnot. Täällä Kuopion toimipiste on ollut vuodesta 2006 lähtien.

simmäinen lukuvuosi alkoi syksyllä 1972, terveydenhoitoaseman johtokunta nimitettiin jo tammiukuun lopussa 1973. Aseman perustamista oli osaltaan ollut käynnistämässä Kuopiossa aiemmin vierailut Kari Savonen.¹²³

Liikkeelle lähtö tapahtui Puistokatu 20:ssa, Asekoululla kasarmin tiloissa, jossa sijaitsi aseman toimisto. Opiskelijoita oli noin 150. Vuonna 1974 terveydenhoitajan vastaanottotiloiksi vuokrattiin päiväkäyttöön VPK:n naisjärjestön kerhohuone Työnkulman kiinteistöstä Maaherrankadulta. Terveydenhoitajan tehtävät rajoittuivat pelkästään toimistotehtävien hoitamiseen, eikä hän voinut tehdä esimerkiksi laboratoriotutkimuksia, koska hänellä ei ole käytettävissä edes vesipistettä. Oma ongelmansa oli se, että huonetila oli myös VPK:n naistoimikunnan käytössä. Sen jälkeen puolitoista vuotta, aina elokuuhun 1978 asti terveydenhoitoasema toimi Vuorikadulla Kansallis-Osake-Pankin vuokralaisena.¹²⁴ Tämän jälkeenkin vaellusvuodet

jatkuivat, tosin tempoltaan hitaammin.

Kuten muillakin asemilla, Kuopiossakin palvelut olivat alkuun saatavilla vastaanottavien ammattilaisten omilla vastaanotoilla; terveystarkastukset sen sijaan onnistuttiin tekemään omissa tiloissa. Huomattavaa helpotusta tilakysymykseen antoi pääsy mukaan korkeakoulun 1. rakennusvaiheeseen, ns. Canthia-rakennukseen vuonna 1978. Tämä tarkoitti lisätiloja, joihin sijoitettiin toimisto sekä tilat psykologille ja terveystarkastuksille. Hammashoito pysyi edelleen erillään terveydenhoitoaseman muista tiloista. Muuten pääsy korkeakoulun, vuodesta 1984 Kuopion yliopiston välittömään yhteyteen tuli lisäämään yhteyksiä ja yhteistyötä yliopiston kanssa.¹²⁵

Ehti kulua vain kymmenen vuotta, kun terveydenhoitoasema aloitti toimintansa uudessa paikassa, Studentiassa, vastavalmistuneessa ylioppilaiden palvelutalossa. Täältä asemalle liikenä noin 250 neliömetrin tilat. Palvelutalohanke toteutui valtion,

Kuopion kaupungin, Kuopion evankelis-luterilaisen seurakuntayhtymän ja Kuopion yliopiston ylioppilaskunnan yhteistyönä. Valtion osuuteen suunnitellut ja saadut terveydenhoitoaseman laajentuneet tilat tulivat tositärpeeseen; olihan toimipiirissä 1980-luvun lopussa jo lähes 2 000 opiskelijaa. Samalla, kun tilat paranivat, monipuolistuivat palvelu- ja hoitopalvelut, kuten laboratoriotilat sekä erikoislääkärien vastaanotot. Hammaslääkäripalvelut jäivät kuitenkin edelleen hammaslääketieteen laitoksen yhteyteen.¹²⁶

Yksiin ja samoihin tiloihin Kuopion terveysasema muutti viimein vuonna 2006 ja tilojen vihkiäiset oli saman vuoden toukokuussa. Tämän mahdollisti YTHS:n hallituksen päätös hankkia kuopiolaisille Ylioppilasterveys ry:n avulla uudet tilat; projekti toteutettiin yhdessä Kuopion opiskelija-asuntosäätiön kanssa. Opiskelijamäärä liikkui tuossa vaiheessa 5 000:ssa. Niiralankatu 23:n noin 900 neliömetrin tiloihin sijoittuivat kaikki terveysaseman toiminnot lääkärien vastaanottohuoneista mielenterveyden tiloihin ja laboratoriosta välinehuoltotiloihin

– ja kaikki muut opiskelijaterveydenhuollon piiriin kuuluvat ”täyden palvelun” toimintamuodot.¹²⁷ Niiralankadun Turontalosta Kuopion terveysasema löysi toistaiseksi viimeisimmän toimintapisteensä.

Rovaniemi – ”maailman pohjoisin opiskeluterveydenhuollon asema”

YTHS:n pohjoisin terveydenhoitoasema perustettiin vuonna 1975 Rovaniemelle – tilanteessa, jolloin kaupungissa ei vielä ollut korkeakoulua. Perustamiseen vaikutti Oulun yliopiston kasvatustieteellisen tiedekunnan opettajankoulutuslaitoksen siirtyminen Rovaniemelle. Kun korkeakouluopiskelijat kuuluivat lakisääteisesti YTHS:n toimipiiriin, säätiön oli huolehdittava opettajankoulutuslaitoksen 109 opiskelijan terveydenhuoltopalvelujen järjestämisestä, missä onnistuttiinkin välittömästi. Terveysaseman sairaanhoidon vastaanotot alkoivat 1.10.1975 opettajankoulutuslaitoksen luovuttamissa, 22 neliömetrin tiloissa ns. Lappia-talossa. Laitos hankki tilaan kirjoitus-

”Maailman pohjoisimman opiskeluterveydenhuollon aseman” tilat löytyivät Lapin yliopiston yhteydestä Rovaniemellä vuonna 1991.

pöydän, tuolit, lukollisen kaapin ja puhelimen; säätöille jäi instrumenttien, lääkejääkaapin, instrumenttipöydän ja tutkimuspöydän hankinta. Alkuun terveydenhoitajan piti vastaanottoa kolmena päivänä viikossa, kolme tuntia kerralla.¹²⁸

Rovaniemellä pyrittiin opiskelijoille järjestämään vastaavanlaiset palvelut kuin suuremmilla terveydenhoitoasemilla. Ennen pitkää asemalla pitivät terveydenhoitajan lisäksi vastaanottoaan yleislääkäri ja psykologi, tosin alkuvuosina vain yhtenä päivänä viikossa. Lappia-talosta Rovaniemen terveydenhoitoaseman tie vei lyhyessä ajassa linja-autoasemalle, pienteollisuusalueelle, josta siirryttiin vuonna 1980 ns. Vilhontaloon Hallituskatu 20:een. Kaikkiaan sadan neliön tiloissa löytyi niin vastaanotto- ja tutkimushuoneet kuin myös varasto-, kahvio- ja odotustilat – valoisat, kotoiset ja erittäin toimivat tilat, kuten Aune Kerminen totesi huhtikuuisella käynnillään vuonna 1982.¹²⁹

Rovaniemellä terveydenhoitoaseman tilat seurasivat yliopiston tilakysymysten järjestymistä. Terveydenhoitoaseman muuttohistoriassa vuosi 1991 oli käännteentekevä, kun asema sai sitä varten suunnitellut tilat Lapin yliopistoksi muuttuneen korkeakoulun tiloista. Kun rovaniemeläiset vuonna 2005 juhlivat asemansa 30-vuotista taivalta, heillä oli käytössä 350 neliömetrin kokoinen terveydenhoitoasema Yliopistonkatu 8 A:ssa. Tuolloin Lapin yliopistossa oli yhteensä 3 900 opiskelijaa.¹³⁰

YTHS:n henkilökunnan ja yliopiston suhdetta on kuvattu erittäin välittömäksi ja lämpimäksi, minkä pani merkille pariinkin otteeseen Rovaniemellä vierailut Kerminen. Yliopiston hallintojohtaja ja terveydenhoitoaseman johtokunnan puheenjohtaja Juhani Lillberg on korostanut henkilökohtaisten suhteiden merkitystä ja nostanut esiin aseman pitkäaikaisten toimihenkilöiden roolin hengen luojina ja yhteyksien pitäjinä. Tällaisena hän näki ennen muita terveydenhoitaja Tellervo Salpakosken, jonka kanssa Kerminen pohdiskeli

maakuntamatkallaan asemien erilaisuutta ja pienillä terveydenhoitoasemilla ainoana kuukausipalkkaisena työskentelevän sairaanhoitajan roolia aseman arjessa. Aune Kermisen sanoin:

*Kirjavampaa tehtäväkokonaisuutta ei ole kuin heillä (=terveydenhoitajilla) on, mutta työ antaa itsenäisen järjestelyvaran ja kokonaispalautteen vailla vertaa.*¹³¹

Yksintoimivien terveydenhoitajien asemat

Peruskoulun aiheuttamat muutokset opettajankoulutuksessa vaikuttivat myös YTHS:n toimintaan, kuten jo edellä Rovaniemen kohdalla tuli esiin. Kansakouluseminaarit lakkautettiin ja koulutus siirrettiin vuoden 1971 opettajankoulutuslain perusteella yliopistoihin.¹³² Savonlinnan seminaari liitettiin Joensuun, Hämeenlinnan seminaari Tampereen, Rauman seminaari Turun ja Kajaanin seminaari Oulun yliopistoon, mutta koulutus vanhoilla paikkakunnilla säilyi. Opettajanvalmistuksen muuttuessa osaksi korkeakoulutoimintaa tuli YTHS:n palveluja laajentaa näille korkeakoulupaikkakunnille. Kouvolaan toimipiste tuli vasta vuonna 1981, kun Kouvolan kieli-instituutti liitettiin Helsingin yliopistoon.

Ensimmäisenä vanhana seminaaripaikkakuntana ehti Savonlinna jo vuonna 1973 ja muiden kolmen muun terveydenhoitoaseman perustaminen sisältyi YTHS:n valtuuskunnan vahvistamaan säätöön toimintasuunnitelmaan viisivuotiskaudeksi 1974/75–1978/79.¹³³ Säätöön hallitus päätti näiden perustamisesta kokouksessaan elokuussa 1974.¹³⁴ Kaikki viisi pientä terveydenhoitoasemaa toimivat alun toistakymmentä vuotta suoraan YTHS:n keskushallinnon alaisena, kunnes ne vuonna 1987 liitettiin hallinnollisesti yliopistojensa mukaisten terveydenhoitoasemien piiriin.¹³⁵

Yksintoimivan sairaanhoitajan työn ongelmista ja onnesta

Ennen laajentumistaan Joensuun terveydenhoitoasema toimi yhden terveydenhoitajan varassa. Siellä ensimmäisenä terveydenhoitajana aloitti erikoissairaanhoitaja Seija Käyhkö. Pyöritettyään toimintaa muutaman vuoden, hän analysoi Piikissä helmikuussa 1978 yksintoimivan sairaanhoitajan työtä.¹³⁶ Kirjoitus kuvaa hyvin monen muunkin vastaavassa asemassa työskennelleen terveydenhoitajan tuntoja. Suurimpana etuna hän piti työn itsenäisyyttä ja monipuolisuutta, mutta totesi:

Meidän keskushallinnosta kaukana olevien on vaikea saada työstämme palautetta ja se on selvä haitta. Ilman palautetta ei pysty näkemään omia virheitään, eikä niin ollen korjaamaan niitä.

Kirjoituksessa kerrotaan vielä aloitteesta, jossa yksintoimivat hoitajat olivat toivoneet tietyn väliajoin pidettäviä keskinäisiä yhteisneuvotteluja työnsä tukemiseksi. Tämä oli tyrmätty rahapulaan vedoten. – Hätähuuto kuitenkin kuultiin ja säätiön koulutustoiminnan muutenkin käynnistyessä noihin aikoihin myös pienten asemien terveydenhoitajille ruvettiin järjestämään koulutustilaisuuksia.

Savonlinna

Syyslukukauden alussa 1973 toimintana aloitteen Savonlinnan terveydenhoitoaseman johtokunta oli kokoontunut ensimmäiseen istuntoonsa jo puoli vuotta aiemmin. Vastavalitun johtokunnan vieraana oli tuolloin johtajalääkäri Kari Savonen, joka vieraili Savonlinnassa vielä kahdesti saman

Savonlinnan toimipisteen ovet suljettiin vuonna 2018. Aseman pitkäaikainen terveydenhoitaja Paula Vilpponen ja Ulla-Maija Harinen muuttopuhissa.

vuoden aikana – kertomassa säätiön taustoista, toiminnasta, tulevaisuuden suunnitelmista sekä vauhdittamassa Savonlinnan aseman liikkeelle lähtöä. Aseman toimipiiri koostui paitsi opettajankoulutuslaitoksen myös Savonlinnan kieli-instituutin opiskelijoista, yhteensä heitä oli vuonna 1973 noin 300.¹³⁷ Parissa kymmenessä vuodessa opiskelijamäärä nousi 900:aan.

Savonlinnassakin terveydenhoitoasema toimi alkuun useissa väliaikaisissa paikoissa, kunnes se sai pysyvät tilat opettajanlaitoksen yhteydessä Kuninkaankartanonkadulta. Terveydenhoitoaseman tiloissa saattoivat myös yleislääkäri ja psykologi pitää vastaanottoa 1990-luvulla. Vastaavan terveydenhoitajan rooli korostui, olihan hän ainoa kokopäivätoiminen henkilö asemalla. Tämän tärkeää roolia opiskelijoiden suuntaan on myös korostanut alkuvaiheen johtokunnan puheenjohtaja Pauli Roinilakin. Pitkään terveydenhoitajana toiminut ja jo aseman alkuvuosina mukana ollut Mirja Niemi on todennut työn-

sä olleen itsenäistä, jos kohta yksinäistäkin. Hänen alkuvaiheen työnimikkeensä oli kuvaavasti ”yksin toimiva hoitaja”! Tukea hän kuitenkin sai tarvittaessa aseman vastaavalta lääkäriltä.¹³⁸

Opiskeluterveydenhuollon järjestäminen Savonlinnassa päättyi vuonna 2018, kun opettajakoulutus kaupungissa loppui. YTHS:n hallitus päätti kokouksessaan lokakuussa 2017 ohjeistaa toimivaa johtoa valmistelemaan tarvittavat toimenpiteet koulutuksen päättyessä.¹³⁹

Rauma

Toiminnan aloittamiseksi Raumalla johtajalääkäri Kari Savonen matkusti syyskuun alussa 1974 tapaamaan opettajankoulutuslaitoksen johtajan sekä paikallisen aluesairaalan ja kansanterveystyön johtoa. Korkeakoulu antoi tilat, hankki puhelimen sekä lupautui huolehtimaan siivouksesta. YTHS puolestaan hankki terveydenhoitajan sairaanhoitovälineet, toimistotarvikkeet ja muut välttämättömät kalusteet. Toiminta alkoi opettajankoulutuslaitoksen tiloissa Seminaarinkatu 1:ssä – 15 neliömetrin toimitiloissa.¹⁴⁰

Erityistä YTHS:n poliklinikkaa Raumalle ei tullut, mutta terveydenhoitaja työskenteli toimitilassa kolmena päivänä viikossa yhteensä 10 tuntia.¹⁴¹ YTHS:n ylihoitaja Aune Kerminen, poikkesi Raumalla helmikuussa 1975. Hänen raporttinsa aseman tilakysymyksestä on karua luettavaa. Terveydenhoitajan käytössä oleva huone oli ahdas, varastotilat olemattomat ja lähin vesipiste kaksi kerrosta alempana, yleisö-WC:n tilassa. Toimenpidehuoneessa ei ollut vaakaa, pituusmittaa, hoitolaveria eli pritsiä eikä vesijohtoa. Myöskään sterilointimahdollisuutta ei ollut. Kermisen mukaan ”jatkuvaa, laajenevaa toimintaa ajatellen huonetila ympäristöineen on mahdoton”.¹⁴²

Vietäessään tammikuussa 1980 toimintansa viisivuotista taivalta Rauman terveydenhuol-

toasema sai juhlaansa YTHS:n korkeinta johtoa: etunenässä johtajaylilääkäri Juhani Peräsalon ja hallituksen puheenjohtajan Kari Rahialan. Vaikka Rauman asema oli tuolloin sangen uusi ja pieni tulosloka YTHS:n kentässä – ja vain 350 raumalaisen opiskelijan toimipiste – se noteerattiin hyvin keskushallinnossa.¹⁴³ Liekö arvovaltaisen pääkaupunkilaisdelegaation tulo Raumalle jonkinlainen signaali, jolla haluttiin osoittaa uusille toimipisteille, tässä tapauksessa Raumalle, että Helsingistä löytyy aikaa ja arvostusta maakunta-asemalle; olkoon sitten kysymys vaikka vain aseman 5-vuotisesta toiminnasta. Tuolloin elettiin vielä YTHS:n toimipisteverkoston selvän kasvun kautta ja samalla aikaa, jolloin säätiön tulevaisuus oli edelleen vaakapuulla.

Ajan oloon Rauman aseman palvelujen tarjonta laajeni, vaikka se säilyi yksintoimivan terveydenhoitajan asemana. 1990-luvulla esimerkiksi

Uusien tilojen avajaiset Rauman toimipisteessä talvella 1997. Onnittelijat vasemmalta ylilääkärit Ilpo Lahti ja Matti Norio sekä ylihammaslääkäri Ulla-Maija Saarni ja osastonhoitaja Lea Routama Turusta, Rauman aseman vastaava hoitaja Leena Oksanen (e. Happonen), toimitusjohtaja Eero Kurri ja vs. johtajaylilääkäri Aira Virtala keskushallinnosta sekä johtokunnan puheenjohtaja Pentti Seppälä Turusta.

yleislääkäri kävi pitämässä vastaanottoa kahdesti viikossa ja gynekologi kerran viikossa. Rauman pitkäaikaisen aseman vastaavan hoitajan Leena Happonen mukaan pienen terveydenhoitoaseman eittämätön etu opiskelijan kannalta oli palvelujen saatavuuden helppous, aseman läheinen sijainti sekä ilmeisen familiariseksi koettu ilmapiiri.¹⁴⁴

Rauman terveydenhoitoasema sijaitsi sittemmin Satamakatu 5:ssä. Kun Turun yliopisto irtisanoi YTHS:n Rauman toimipisteen vuokrasuhteen päättyväksi toukokuussa 2013, tilalle vuokrattiin kaksi työhuonetta Lääkärikeskus Minervan toimitaloista Seminaarinkatu 3:sta.¹⁴⁵ Huolimatta maassa tapahtuneista opettajankoulutuksen supistamisista ja lakkauttamisista Raumalla alan yli 100-vuotinen opettajakoulutus jatkuu vielä vuonna 2020 – ja sen mukana YTHS:n toiminta.

Hämeenlinna

Hämeenlinnassa YTHS avasi ovensa syksyllä 1974 opettajankoulutuslaitoksen opiskelijoille – sekä Fredrika Wetterhoffin kotiteollisuusopettajaopiston opiskelijoille. Koska kotiteollisuusopiston oppilaskunta oli SYL:n jäsen, YTHS:n hallitus päätti mainitun oppilaskunnan anomuksesta hyväksyä sen syyskuussa 1974 Hämeenlinnan terveydenhoitoaseman toimipiiriin. Jo tätä ennen, elokuun lopussa johtajalääkäri Kari Savonen oli ehtinyt kutsua koolle opettajankoulutuslaitoksen ja kotiteollisuusopettajaopiston johtoa, ylioppilaskunnan ja oppilaskunnan edustajat sekä Hämeenlinnan keskussairaalan ylilääkäriä ja terveydenhoitajan.¹⁴⁶

Ensimmäiset toimitilat YTHS sai Wetterhoffin kotiteollisuusopettajaopistoilta, sen 3. kerroksesta Palokunnankatu 9:ssä. Kalustettu huone saatiin vuokravaapaasti. Toiminnan alussa terveydenhoitaja piti vastaanottoa neljänä päivänä viikossa, neuvoi ohjesäännön mukaisesti opiskelijoita, ohjasi heitä lääkärin ja hammaslääkärin vastaanotoille,

rahasti vastaanottomaksut, huolehti terveystarkastuksista – eli kutakuinkin samoja tehtäviä, kuin muiden asemien hoitajilla. Opettajankoulutuslaitoksen ja Wetterhoffin käsiteollisuusopiston yhteinen opiskelijamäärä oli liikkeellelähävaiheessa vajaat 350.¹⁴⁷

Toimivuonna 1978/79 terveydenhoitoasema sai Seminaarinkatu 2:sta uuden 30 neliön toimitalan, joka käsitti kaksi erillistä, aiemmin asuntona ollut huonetta sekä WC:n. Tilojen ahtauteen ja epäkäytännöllisyyteen haettiin 1980-luvulla eri vaiheissa ratkaisua. Tähtäimessä oli eritoten Hämeenlinnan normaalikoulun uudisrakennus. Opettajankoulutuslaitoksen ja YTHS:n edustajien kesken käytiinkin useita neuvotteluja yhteistöiminnan kehittämistä ja säätiön toimitiloista.¹⁴⁸

Hämeenlinnan aseman terveydenhoitaja Lahja Juurtti (e. Saastamoinen), joka oli ollut tehtävässään aseman perustamisesta lähtien, katsoi lähes

Hämeenlinnan terveydenhoitoaseman täyttäessä 10 vuotta oli aika kokoontua ja juoda juhlakahvit. Kuvassa gynekologi Hilke Peltokallio (vas.), psykologi Lea Klaasio, yleislääkäri Kari Niemi, terveydenhoitaja Lahja Saastamoinen ja kirurgi Kari Hurme.

samastuneensa opettajankoulutuslaitoksen opettajiin ja muuhun henkilökuntaan. Suhteet pienen aseman ja oppilaitoksen kesken olivat hyvät ja läheiset.¹⁴⁹ Voidaankin todeta, että Hämeenlinnalla, kuten muillakin YTHS:n pienillä asemilla, oli aikanaan varmasti kokoaan suurempi merkitys – niin paikkakunnan opiskelijoille kuin oppilaitoksille ja kaupungillekin.

Hämeenlinnan terveydenhoitoasema pysyi koko toimintansa ajan yhtenä pienemmistä, vain muutaman sadan, pääasiassa opettajaksi opiskelevan ylioppilaan terveydenhoitoasemana. Siihen, kun opettajankoulutuslaitos siirrettiin Tampereelle vuonna 2011, päättyi myös YTHS:n toiminta Hämeenlinnassa. Viime vuosina Erottajakatu 12:ssa toimineen Hämeenlinnan terveydenhoitoaseman ovet sulkeutuivat toukokuussa vuonna 2012.¹⁵⁰

Kajaani

Syyslukukauden alussa 1974 Kari Savonen kävi vauhdittamassa toiminnan alkua Kajaanisssa, jossa toimipiiri oli noin 250 opiskelijaa. Neuvottelujen tuloksena Kajaanin opettajankoulutuslaitos antoi laitosrakennuksesta sairaanhoitajalle huonetilan, jota voidaan vastaanottoajan ulkopuolella käyttää laitoksen muihin tarkoituksiin. Muuten vastaanottotilan varustaminen tapahtui opettajakoulutuslaitoksen ja YTHS:n yhteistyönä. Hammaslääkärivastaanotot alkoivat vasta kevätlukukaudella 1975.¹⁵¹

Vielä viisi vuotta perustamisensa jälkeen Kajaanin terveydenhoitoasema toimi opettajankoulutuslaitokselta saaduissa 15 neliömetrin tiloissa. Opiskelijamäärä pysyi pienenä; aseman täyttyessä 20 vuotta toimipiiri kattoi reilu 550 opiskelijaa.¹⁵² Kajaanin toimipisteen toiminta päättyi kesällä 2013, kun Oulun yliopisto oli päättänyt lakkauttaa perusopetuksen järjestämisen Kajaanisssa samana vuonna.¹⁵³

20-vuotiasta Kajaanin terveydenhoitoasemaa kävivät onnittelemassa muun muassa oppilaskunnan edustajat puheenjohtaja Ari Hutun johdolla. Vasemmalla aseman terveydenhoitaja Lea Metsävainio.

Kouvola

Sen jälkeen, kun Kouvolan kieli-instituutti oli siirtynyt Helsingin yliopiston yhteyteen Kouvolan kääntäjäkoulutuslaitokseksi, periaatteellisia esteitä YTHS:n toiminnan aloittamiselle Kouvolassa ei ollut. Tie YTHS:n 16. terveydenhoitoaseman perustamiselle oli auki. Tarvittiin vielä yhteydenotot Helsinkiin, johtajaylilääkäri Juhani Peräsalon käynti Kouvolassa keväällä 1981 sekä neuvotteluja. Peräsalon esityksestä säätiön hallitus näytti vihreää valoa kouvoolalaisille ehdolla, että yliopisto huolehtii tarvittavista tiloista. Laitokselta järjestyikin 15 neliömetrin tilat, joissa osa-aikainen sairaanhoitaja saattoi aloittaa työnsä syksyn 1981 alussa.¹⁵⁴

Kouvolan terveydenhoitoasema kuului säätiön asemien pienimpiin, jonka toimipiiri rajoittui pääosin kielenkääntäjäkoulutuslaitoksen opiskelijoihin – siis muutama sataan henkeen. Tästä huolimatta sen palvelutarjonta kattoi kaikki keskeiset

toimintamuodot. Salpausselänkadun ahtaista tiloista terveydenhoitoasema muutti 1990-luvun alussa Kouvolan kaupungin saneeraamiin vanhoihin kasarmiin tiloihin, joista myös yliopisto sai tilansa. Kun tieto Kouvolan kielenkääntäjäkoulutuksen päättymisestä tuli, Helsinki-Espoo terveyspalveluyksikön johtokunta esitti säätiön hallitukselle YTHS:n toiminnan lopettamista. YTHS:n hallitus päätti johtokunnan esityksestä 19.11.2008 Kouvolan toimipisteen lakkauttamisesta.¹⁵⁵

YTHS:n palveluverkosta entistä kattavampi 2021

Tiede- ja taidekorkeakoulujen opiskelijoilla on pitkään ollut tarjolla terveydenhuoltopalveluja myös sellaisilla paikkakunnilla, joissa ei ole ollut varsinaista terveydenhoitoasemaa. Tällaisilla paikkakunnilla, joissa on korkeakoulutasoista opetusta, on turvauduttu ostopalveluihin. Nämä on useimmissa tapauksissa hankittu yksityiseltä terveydenhuoltosektorilta. Osa tämän tyyppisistä pienistä palvelupisteistä on ollut suhteellisen lyhytaikaisia, osa taas, kuten Kokkola, Lahti, Mikkeli ja Pori, on tarjonnut terveydenhuoltopalveluja vuosien ajan.

Päätös ammattikorkeakouluopiskelijoiden mukaan tulosta YTHS:n palvelujen piiriin muuttaa säätiön palveluverkkoa vuoden 2021 alusta radikaalisti. Vuosikymmenien ajan pääosin saman laajuisena pysynyt palveluverkko tulee jatkossa rakentumaan tarjonnaltaan erilaisiin – omiin sekä yhteistyökumppaneiden – palvelupisteisiin, joita tulee lisää kolmisenkymmentä.¹⁵⁶ Tilanne on uusi ja haasteet sen mukaiset. Jo pelkästään lisätilojen osoittaminen kasvavalle kysynnälle tulee olemaan terveydenhuoltopalvelujen järjestymisen ohella yksi alkuvaiheen suurimmista kysymyksistä. Tätä varten YTHS ja Ylioppilasterveys käynnistivätkin jo vuosia ennen palveluverkon laajentumista yhteisen suunnittelun säätiön laatimien huonetilaohjelmien pohjalta.

Aika näyttää, miten uusi palveluverkko toimii ja pystyy vastaamaan uuteen tilanteeseen. Joka tapauksessa ammattikorkeakouluopiskelijoiden tulo YTHS:n asiakkaiksi sinetöi säätiön kehityksen todelliseksi valtakunnalliseksi opiskeluterveydenhuollon toimijaksi. Muutos pääkaupunkikeskeisestä YTHS:stä koko maan kattavaksi korkeakouluopiskelijoiden terveyspalvelujen tuottajaksi on ollut huima ja samalla osoitus säätiön uskottavuudesta ja vahvuudesta.

KEHITTÄMISTYÖ LUO ARVOSTUSTA JA USKOTTAVUUTTA

Urpo Ratia toimi YTHS:n hallituksen puheenjohtajana lähes 20 vuotta. Läksiäiskaronkassa 24.11.1972 oli edustettuina kaikki hänen hallitustensa vuosikerrat. Historiallisessa kuvassa kolme tulevaa hallituksen puheenjohtajaa, vasemmalta Eero Kurri, Kari Rabiala ja Jussi Tuori. Viimeksi mainitun vieressä on Tarja Halonen. Kaksi muuta hallituksen jäsentä ovat Kimmo Eskola ja takana Matti Louekoski.

Valta, vastuu ja vallankäyttäjät

Valtaa valtuuskunnalta hallitukselle

Säännöt toiminnan perustaksi

YTHS:n hallintomalli on pysynyt varsin samanalaisena perustamisesta alkaen, jolloin sen säännöt hyväksyttiin 24.2.1954. Säätiömuoto ja perusrakenne toimitiliminen – valtuuskunta, hallitus sekä

paikalliset johtokunnat – ovat säilyneet ennallaan. Valtuuskunnassa on ollut edustettuna säätiön tärkeimmät sidosryhmät. Koska kyse on opiskelijoiden käynnistämästä ja heihin itseensä kohdistuvas- ta terveyspoliittisesta toiminnasta, on selvää, että opiskelijoiden edustus on määräävä. Lisäksi valti- ovallalla tuli olla riittävä edustus toiminnan val- vonnan vuoksi. Vuosikymmenten kuluessa tehdyt sääntöjen muutokset ovat koskeneet erityisesti val-

Kuvio 2. Valtuuskunnan kokoonpano vuosien 1954, 1971, 1995, 2010 ja 2020 sääntöjen mukaan.

1954	1971	1995 Vähintään 60 jäsentä	2010 24–30 jäsentä	2020 24–30 jäsentä
7 SYL 1 kukin yo-kunta 1 kukin yliopisto 1 Helsingin lääket. tdk 1 Turun lääket. tdk 1 sisäasiainministeriö 1 opetusministeriö 1 Lääkintöhallitus 1 Tuberk. Vastustamis- yhdistys 1 Sosiaalihygieninen yhdistys	17 SYL 1 kukin yo-kunta 1 kukin yliopisto 1 Helsingin lääket. tdk 1 Turun lääket. tdk 1 Oulun lääket. tdk 1 STM 1 OPM 1 Lääkintöhallitus 1 Tuberk. Vastustamis- yhdistys 1 Sosiaalihygieninen yhdistys 1 Kela 2 YTT	18 SYL 1 kukin yo-kunta 1 kukin yliopisto 1 Helsingin lääket. tdk 1 Turun lääket. tdk 1 Oulun lääket. tdk 1 STM 1 OPM 1 sos. ja terveystal- kehittämiskeskus 1 Hengitys ja Terveys ry 1 Sosiaalihygieninen yhdistys 1 Kela 1 Suomen Kuntaliitto 2 YTT	18 SYL 1 yliopistot yhdessä 1 OPM 1 Kuntaliitto 1 YTT valtuuskunta valitsee muut	9 SYL 9 SAMOK 1 OKM 1 THL 1 Suomen Kuntaliitto 1 YTHS:n henkilöstö 1 UNIFI 1 ARENE valtuuskunta valitsee muut

tuuskunnan ja hallituksen kokoonpanoa ja päätösvaltaa sekä toimivan johdon työnjakoa. Huomionarvoista on, että opiskelijoiden osuus hallinnossa on säilynyt YTHS:n tähänastisen historian aikana jatkuvasti merkittävänä.

Säätiön toiminnan alettua laadittiin nopeasti johtosääntö, ohje- ja toimisäännöt sekä erillisten terveydenhoitoasemien peruskirjat. Ne havaittiin jo muutaman vuoden kuluttua eräiltä osin vanhentuneiksi, joustamattomiksi, keskenään ristiriitaisiksi tai säätiölain vastaisiksi. Hallitus valmisti sääntökokoelman muutosehdotukset vuonna 1959 ja seuraavana vuonna ne saatiin ajan tasalle. Tärkeimmät muutokset koskivat hallituksen kokoonpanoa ja tehtäviä, terveydenhoitoasemien johtokuntien valitsemistapaa ja valtuuksia sekä säätiön taloudenhoitoa.¹

YTHS:n ensimmäisten sääntöjen mukaan SYL valitsi valtuuskunnan jäsenistä seitsemän sekä kukin yliopisto ja ylioppilaskunta yhden. Lisäksi Helsingin ja Turun lääketieteelliset tiedekunnat, sisäasiainministeriö, opetusministeriö, Lääkintöhallitus, Suomen Tuberkuloosin Vastustamisyhdistys ja Sosiaalihygieninen yhdistys nimesivät kukin yhden. Valtuuskunnan jäsenet olivat kaksivuotiskaudeksi valittuja luottamushenkilöitä ja puheenjohtajan se valitsi keskuudestaan.² Valtuuskunnan laajan ja tärkeitä yhteistyökumppaneita edustavan jäsenpohjan katsottiin takaavan toiminnalle kestävä perustan.³ Puheenjohtajana toimi ensimmäiset kymmenen vuotta Lääkintöhallituksen pääjohtaja ja sisätautilääkäri lääketieteen ja kirurgian tohtori Niilo Pesonen ja häntä seurasi saman alan turkulainen professori Pekka Brummer.

Hallitukseen kuului alkuaikoina kaksi SYL:n valitsemaa henkilöä, säätiön johtajalääkäri ja viisi valtuuskunnan valitsemaa jäsentä, joista yhden tuli olla Helsingin yliopiston lääketieteellisen tiedekunnan opettaja, yhden edustaa Helsingin ulkopuolella toimivia terveydenhoitoasemia ja ainakin

Opiskelijavieraita Töölönkadun terveystalossa.

Ylioppilaskuntien hallitusten puheenjohtajat ja pääsihteerit vierailivat Terveystalossa 14.2.1986.

SYL:n edustajien ja YTHS:n johtoryhmän palaveri vuonna 1991.

yksi opiskelevia ylioppilaita. Valtuuskunta määräsi yhden hallituksen jäsenistä puheenjohtajaksi.⁴ Jo vuoden 1960 sääntöjen muutoksessa johtajalääkäri korvattiin hallituksessa toisella opiskelijajäsenellä.⁵ Hallituksen ensimmäisenä puheenjohtajana toimi aina vuoteen 1971 saakka diplomi-insinööri Urpo Ratia.

Vuoden 1960 sääntöjenmuutoksessa paikalliset terveydenhoitoasemat liitettiin entistä tiiviimmin YTHS:n keskushallintoon. Tuolloin laaditun Laitosten ohjesäännön mukaan asemien johtokuntien jäsenten vuosittainen nimeäminen siirtyi valtuuskunnalle, eikä ylilääkäri sääntömuutoksen takia enää voinut olla johtokunnan jäsen.⁶ Tämän jälkeen valtuuskunnalla oli päättävävalta käytännössä kaikista hallintoon liittyvissä asioissa. Se päätti niin ohjesäännöistä, toimivan johdon rekrytoinnista ja säätiön toiminnan yleistä järjestelyä koskevista asioista kuin paikallisasemien johtokunnan jäsenistäkin.⁷

YTHS:n johtajalääkäriellä on alusta alkaen ollut keskeinen asema säätiön hierarkiassa. Hänen valintansa kuului valtuuskunnan päätettäväksi aina 1995 sääntöjenmuutokseen asti.⁸ Ensimmäiseksi YTHS:n johtajalääkäriksi valittiin jo SYL:n terveydenhuolto- toimiston poliklinikkalääkäriä aloittanut ja myöhemmin sen ylilääkärinä toiminut sisätautilääkäri, lääketieteen ja kirurgian tohtori Kari Savonen, joka hoiti tehtävää aina vuoteen 1977 saakka.* Ensimmäisten toimitussääntöjen mukaan johtajalääkäriin tuli olla (mieluiten) sisätautien erikoislääkäri.⁹

Aivan aluksi vuoden 1955 toimitussääntö määräsi johtajalääkäriin kaikkien säätiön toimenhaltijoiden esimieheksi, lukuun ottamatta peruskirjalla perustettuja terveydenhoitoasemia sekä johtajahammaslääkäri Aimo V. Rantasen johtamaa Helsingin hammashoitola, joilla oli varsin itsenäinen asema.¹⁰ Johtajalääkäriin valta-asema vahvistui 1960-luvun sääntömuutoksessa, kun hänestä tuli myös terveydenhoitoasemien henkilökunnan esimies. Toisaalta taloustoimisto ”itsenäistyi”, kun taloudenhoitajasta tuli tuossa vaiheessa oman henkilökuntansa esimies.

Hallitus muodosti alusta alkaen erilaisia alajaostoja ja toimikuntia. Tällaisia olivat esimerkik-

si yleisjaosto/yleistoimikunta, taloustoimikunta, hammashoitotoimikunta, lääkäritoimikunta, rakennustoimikunta ja toimipiiritoimikunta.¹¹ Käytännön toimintaa hoitamaan oli muodostunut ”junta”, epävirallinen johtoryhmä, johon alun perin kuuluivat johtajalääkäri Kari Savonen, johtajahammaslääkäri Aimo V. Rantanen ja taloudenhoitaja Kalle Wettenhovi. Työnjako havaittiin tarkoituksenmukaiseksi. Niinpä vuonna 1961 hallitus asetti toimihenkilötoimikunnan samalla kokoonpanolla päättämään käytännön asioista, joista on jo periaatepäätös, valmistelemaan hallitukselle tulevia asioita sekä suunnittelemaan työn kehittämistä. Toimikunnan tehtäväksi tuli myös terveydenhoidollinen valistustyö ja suhdetoiminta.¹²

Toimihenkilötoimikunnan korvasi vuonna 1969 laajempi työvaliokunta, johon kuului toimihenkilöiden lisäksi myös hallituksen puheenjohtaja sekä useita hallituksen jäseniä. Työvaliokun-

VTM Tuula Leppänen vuonna 1963 alkaneen työuransa alkutaipaleella. Toimistosihteerin/säätiön sihteerin työtö- larvikkeineen ja laitteineen oli ajan mukainen.

* Johtajalääkäri-nimike oli vuosien 1960 sääntöjen mukaan ylilääkäri, mutta palautui johtajalääkäriksi taas vuoden 1971 säännöissä. Vastaavasti johtajahammaslääkäriin nimike oli välillä ylihhammaslääkäri.

YTM Onni Friman työskenteli talousasioiden parissa niin keskushallinnossa kuin terveydenhoitoasemilla.

ta kokoontui ensimmäisenä toimintavuotenaan 1969–1970 peräti 33 kertaa.¹³ Hallituksen asioiden valmistelua suorittavaan, hallituksen itselleen nimeämään työvaliokuntaan, kuului tämän jälkeen muutamien vuosien ajan pysyvinä asiantuntijoina toimivan johdon edustajia, lähinnä johtajalääkäri ja talousjohtaja. Toimintakaudesta 1975–1976 lähtien työvaliokunta koostui pelkästään hallituksen jäsenistä. Samalla sen kokoonpano pieneni pysyvästi pariin, kolmeen henkilöön.¹⁴

Kasvavaan hallintoon rekrytoitiin 1960-luvulla lisätyövoimaa. Marraskuussa 1963 valtiotieteen maisteri Tuula Virtanen (vuodesta 1968 Leppänen) aloitti YTHS:ssä 40-vuotisen työuransa, aluksi toimistosihteerinä ja syksystä 1969 alkaen säätiön sihteerinä. YTHS:n henkilöstöpäällikkö hänestä tuli vuonna 1987. Vuonna 1968 talousjohtajan apulaiseksi valittiin yhteiskuntatieteiden

maisteri Onni Friman ja ensimmäiseen tiedotus-sihteeriin toimeen valtiotieteen kandidaatti Martti Kukkonen. Leppäsen tapaan myös Kukkosesta tuli pitkäaikainen säätiöläinen.

Suunnittelutoimikunta vauhdittaa uudistusta

YTHS:n organisaation toimivuus oli puntaroitavana jo 1960-luvun puolivälissä. Tuolloin sitä arviomaan asetettu suunnittelutoimikunnan alainen revisiojaosto oli todennut, että oli:

varsin aiheellista olettaa, ettei yli kymmenen vuotta sitten laadittu hallinto-organisaatio voi tyydyttää tämän hetken, huomattavasti suuremman ja edelleen laajenevan, Terveystieteiden säätiön tarpeita.¹⁵

Muistiossaan jaosto piti perusasetelmaa edelleen hyvänä, mutta jaosto ehdotti ennen kaikkea säätiön toimeenpanevan johdon työn tehostamista ja organisaation selkiyttämistä.¹⁶

Suunnittelutoimikunnan ehdotuksena oli toiminnan jakaminen entistä selvemmin kolmeen erilliseen linjaan: yleinen sairaan- ja terveydenhoito, hammashoito sekä säätiön yleinen toiminta ja taloudenhoito. Näiden toimialojen johtajat, ylilääkäri, ylihammaslääkäri ja taloudenhoitaja, muodostaisivat yliasiamiehen johdolla ”juntaa” vastaavan työelimen. Käytännössä ehdotettu malli vastasi nykyisenkaltaista toimitusjohtaja- ja johtoryhmä -mallia. Lisäksi sama toimialajako ja johtoryhmämalli toteutettaisiin paikallisilla terveydenhoitoasemilla, jolloin käskyvaltasuhde kulkisi toimialoittain.¹⁷ Suunnittelutoimikunnan ehdotusten ja sitä koskevien lausuntojen perusteella hallitus esitti sääntöihin huomattavia muutoksia.¹⁸

Suunnittelutoimikunnan työn pohjalta toteutettiin vuonna 1971 sääntömuutos, johon kuu-

lui yliasiamies-malli. Idea kuitenkin vesittyi, kun uuteen yliasiamiehen tehtävään nimettiin terveyden- ja sairaanhoidon ”toimintalohkosta” vastaava johtajalääkäri Kari Savonen, joka näin sai kaksoisroolin säätiön keskusjohdossa. Myös linjajako näkyi toimihenkilöiden vastuita määriteltäessä, mutta niin, että mukana oli omana alueenaan mielenterveys. Uutta toimintalohkoa ei vielä nähty tasavertaisena muiden kanssa, sillä johtajapsykiatrin nimeämistä ei asetettu valtuuskunnan tehtäväksi, kuten oli laita yliasiamiehen, johtajahammaslääkärin ja talousjohtajan kohdalla. Sen sijaan säännöt määrittivät nyt ensi kertaa varsinaisen toimeenpanevan johdon (käytännössä johtoryhmän), johon johtajapsykiatrikin kuului.

Uusien yliopistojen perustaminen paisutti myös valtuuskuntaa ja siihen kuului syksyllä 1970 jo viisikymmentä edustajaa. Tilannetta varten perustettiin toimikunta, jonka tehtävänä oli nimenomaan pohtia valtuuskunnan kokoonpanoa ja ylioppilaskuntien edustuksen muuttamista vastaamaan niiden edustamaa jäsenmäärää. Pienillä yliopistoilla ja niiden ylioppilaskunnilla oli sama

oikeus yhteen edustajaan, mitä pidettiin epäkohtana. SYL ei ajatukselle lämmennyt eikä muutoksia lopulta ehdotettu, mutta muistioon jätettiin eräviä mielipiteitä.¹⁹

Vuonna 1971 valtuuskunnassa tapahtui merkittäviä muutoksia. Varatuomari Seppo Hiedan johdolla työskennelleen toimikunnan ehdotuksesta vuoden 1971 sääntöjen muutoksessa sosiaali- ja terveysministeriö korvasi sisäasiainministeriön²⁰, Kansaneläkelaitos sai edustajansa ja Ylioppilaiden terveydenhuollon toimihenkilöt ry (YTT) sai valita kaksi edustajaa. Valtuuskunnan opiskelijaedustusta lisättiin niin, että SYL:n mandaatti nousi seitsemääntoista. Valtuuskunnan koko kasvoi 50:stä 60:een.²¹ Hallinnollisesti tarkasteltuna se tarkoitti opiskelijaenemmistöisen valtuuskunnan syntymistä.²² Myös hallituksessa SYL:n edustus nousi kolmeen, opiskelijoiden edustus samoin; vastaperustettu YTT sai lisäksi edustajan hallitukseen.²³ Opiskelijoiden osuus oli tämän jälkeen puolet hallituksen vahvuudesta.

Seuraavan sääntöuudistuksen ainoa asia koski ylintä johtoa. Kesällä 1977 toteutetun sääntöuud-

YTHS:n ”grand old man” Kari Savonen ja uusi johtajaylilääkäri Juhani Peräsalo hilpeissä vallan- ja vastuunjaon tunnelmissa 1.9.1977.

distuksen mukaan yliasiamiehen ja johtajalääkäriin tehtävät yhdistettiin ja uudeksi tehtävänimikkeeksi tuli johtajaylilääkäri. Hänen tuli siis hallituksen alaisena vastata sekä säätiön hallinnosta että terveyden- ja sairaanhoidon linjasta. Tässä vaiheessa Savonen jäi eläkkeelle ja lääketieteen ja kirurgian tohtori Juhani Peräsalo astui uuteen toimeen.

Organisaatiomuutosta ja vastuunjako

Keskushallinnon organisaatiota vahvistettiin 1980-luvun alussa, jolloin silmätautien erikoislääkärinä Vile Laakasta tuli säätiön apulaisyylilääkäri. Hän sai paikkansa 1980-luvun alussa muodostetussa ylimmän toimivan johdon johtoryhmässä. Sen puheenjohtajana tuli toimimaan johtajaylilääkäri ja muina jäseniä talousjohtaja, johtajapsykiatri ja johtajahammaslääkäri. Johtoryhmän voisi määrittellä ”virallistuneen” toimivuoden 1982/83 aikana, jolloin sen kokouksista alettiin pitää päätöspöytäkirjaa.²⁴ Henkilöstöpäällikölle ovi johtoryhmään aukeni vasta toimikaudella 1989/90.

Keskushallinnon henkilökunnan ja tehtävien kasvu 1980-luvun alussa pakotti toimivan johdon miettimään, miten organisaatiota voitaisiin kehittää toiminnan tehostamiseksi. Tavoitteeksi otettiin hallinnollisen organisaation ja sen työmenetelmien yksinkertaistaminen ja sisällön tarkastus. Tätä varten säätiöön perustettiin kehittämispäällikön toimi. Siihen kutsuttiin säätiössä atk-projektipäällikkönä toiminut yhteiskuntatieteiden maisteri Helena Taberman, jonka johdolla oli juuri saatu käyttöön atk-pohjainen potilashallinto- ja ajanvarausjärjestelmä. Lisäksi hänelle kuului tietojenkäsittelytoiminnan kehittäminen ja hallinnon rationalisointi.²⁵ Tehtävässään Helena Taberman laati loppuvuonna 1981 säätiön organisaatiota koskevan ehdotuksen ja muutosselvityksen, joka käsitti sekä keskushallinnon että paikallishallinnon organisaatiomuutosmalleineen sekä keskushallinnon

1970-luvulla keskushallintoon rekrytoitiin muun muassa Vile Laaka ja Martti Kukkonen. Kuvassa vasemmalla olevaa Ylioppilasterveys ry:n puheenjohtajaa Urpo Ratiinaa tervehtimässä silmälääkäri, myöhemmin säätiön apulais- ja ylilääkäri Vile Laaka (keskellä) ja tiedotussihteeristä tiedotuspäällikön tehtäviin myöhemmin noussut VTK Martti Kukkonen.

toimihenkilöiden toimenkuvauksen.²⁶ Säätiön hallitukselle 30.3.1982 jättämässään muistiossa Juhani Peräsalo peräänkuulutti organisaatiomuutosta, jonka keskeinen sisältö käsitteli keskushallinnon toimihenkilöiden työnjakoa.²⁷

Asiaan tartuttiin vasta vuosikymmenen puolivälissä, kun Jussi Tuorin johtama YTHS:n hallitus asetti työryhmän selvittämään paitsi toimivan johdon työnjaon selkiyttämistä myös säätiön toimielinten valta- ja vastuukysymyksiä. Työryhmä, jota johti Seppo Hieta, piti tärkeimpänä tehtävänä asioiden hoidon yksinkertaistamista ja byrokratian vähentämistä.²⁸ Hiedan työryhmän työskentelyn aikana Juhani Peräsalo laati oman muistionsa YTHS:n keskushallinnon luottamusmieselimistä ja johtoryhmästä, niiden senhetkisestä roolista ja tehtävistä. Hänestä työskentely valtuuskunta-hallitus-työvaliokunta-keskushallinnon johtoryhmä-akseleilla oli joustavaa. Kovin suuria ongelmia tai

Varatuomari Seppo Hieta oli kysytty asiantuntija säätiön sääntöjä ja valta- ja vastuukysymyksiä pohtineissa toimikunnissa ja työryhmissä.

muutostarpeita hän ei organisaation toiminnassa nyt edellyttänyt. Mitä tuli johtoryhmän työskentelyyn, Helsingin terveydenhoitoaseman asiat hallitsivat aika ajoin sen työskentelyä. Tätä Peräsalo piti häiritsevänä²⁹, mikä ei ollut ihmeäkään, sillä johtoryhmässä olevat linjajohtajat olivat samalla Helsingin terveydenhoitoaseman johtajia.

Toisin kuin Peräsalo, Hiedan työryhmä ehdotti isoja muutoksia: päätäntävällän siirtämistä hallinnollisesti alemmille tasoille eli valtuuskunnalta hallitukselle, hallitukselta johtokunnille sekä ylipäätensä luottamushenkilöiltä toimivalle johdolle. Jatkossa valtuuskunta ottaisi toimeen vain johtajaylilääkärin ja muu toimeenpaneva johto jäisi hallituksen nimettäväksi. Hallintorakennetta ehdotettiin muutettavaksi niin, että hallinto erotettaisiin linjojen johtamisesta, jolloin johtajaylilääkärin tehtäviin kuuluisi hallinnon juoksevien asioiden hoitaminen ja säätiön ylilääkärin tehtävä-

nä olisi vastata terveyden- ja sairaanhoidosta.³⁰

Ajankohtaiseen keskusteluun vallasta YTHS:ssä toi vielä oman, mielenkiintoisen lisän valtio-opin pro gradu -työssään alan opiskelija Jarmo Viinanen. Hän päätyi vuoden 1987 opinnäytetyössään siihen, että varsinainen vallankäyttäjä oli johtoryhmä, jonka esitykset tulivat hyväksytyiksi hallituksessa ja työvaliokunnassa pääsääntöisesti sellaisinaan. Valtuuskunnan roolia Viinanen piti lähinnä ”kahvi- ja keskustelukerhona, joka kokoontuu hyväksymään hallituksen päättämät asiat”. Myöskään työnjako luottamushenkilöiden ja palkattujen asiantuntijoiden välillä ei näyttänyt työn tulosten valossa tarkoituksenmukaiselta; luottamushenkilöille esimerkiksi tuli käsiteltäväksi liikaa rutiiniasioita.³¹

Hiedan esitysten pohjalta alettiin valmistella säätiön sääntömuutosta, mikä toteutuikin vuonna 1987, jolloin valtuuskunta hyväksyi sääntömuutosehdotuksen.³² Oikeusministeriö vahvisti sääntömuutoksen keväällä 1988. Nyt valtuuskunnalta siirtyi hallitukselle ohjesääntöjen ja muiden pysyväsäntöjen sekä henkilöstön palkkausperusteiden vahvistaminen sekä muiden keskushallinnon toimihenkilöiden kuin johtajaylilääkärin valinta sekä johtokuntien nimittäminen. Säätiön ylintä toimivaa johtoa tuli edustamaan keskushallinnon johtoryhmä.

Kun säätiön rahoituspohja muuttui 1980-luvun lopussa, sai Suomen Kaupunkiliitto edustajansa sekä valtuuskuntaan että hallitukseen. Vastaavasti paikallisasemien johtokuntiin tulivat sijaintikuntien edustajat. Valtuuskunnan koko kasvoi niin, että 1980-luvun lopulla siihen kuului jo 70 jäsentä. Opiskelijoiden osuus kohosi nyt 54 prosenttiin.³³ Vuoden 1995 säännöissä määrättiin, että valtuuskuntaan kuuluu vähintään 60 jäsentä. Valtuuskunnan puheenjohtajan paikka kuului kuin itsestään vuosikymmenien ajan Kelan pääjohtajalle. Sen ensimmäinen Kela-taustainen puheen-

johtaja oli Jaakko Pajula, jolla puheenjohtajan nuija oli vuodesta 1971 aina vuoden 1993 joulukuun valtuuskunnan kokoukseen asti. Pekka Tuomisto puolestaan hoiti Pajulan jälkeen tehtävää kahdeksan vuotta ja Jorma Huuhtanen seitsemän vuotta.

Hallinnon ja vastuun uusjako

Jo aiemmin 1960-luvun lopulla työskennellyt revisiojaosto ja sittemmin 1980-luvulla toiminut Hiedan työryhmä olivat pyrkineet erottamaan koko säätiön hallinnolliset asiat terveyden- ja sairaanhoidon linjan johtamisesta. Vaikka nimikkeet yliasiames ja johtajaylilääkäri oli otettu käyttöön ja tehtävät määritelty, käytännössä eroa ei ollut tapahtunut. Vasta 1990-luvulla osana laajempaa organisaatiomuutosta jako hallinnollisen ja lääketieteellisen johtajuuden kesken toteutui, kun vuonna 1995 hyväksytyihin säätiön sääntöihin sisältyi kohta, jonka mukaan ”hallitus voi ottaa säätiölle toimitusjohtajan, joka toimii hallituksen antamien valtuuksien ja ohjeiden mukaan”.³⁴ Mutta ennen kuin tähän päästiin, käsiteltävänä ja päätettävänä oli ollut merkittävä hallinnon organisaatiomuutos.

Pitkä valmisteluvaihe

YTHS:n hallinnon muutosprosessi kesti kaikkiaan pari vuotta.³⁵ Organisaatiomuutosta pohti työryhmä, puheenjohtajanaan hallituksen puheenjohtaja Hilka Mattila ja sihteerinään johtajaylilääkäri Juhani Peräsalo. Työryhmä hahmotteli jo kesällä 1993 mallia, jossa oli mukana toimitusjohtaja ja jonka mukaan:

*säätiön ylimmän johdon asema vahvistuisi ja asioiden esittely hallitukselle tulisi puhtaasti hänen [toimitusjohtajan] vastuulle.*³⁶

Mallissa mentiin jopa niin pitkälle, että linjaorganisaatio ja myös asemien linjaorganisaatiot purettaisiin; tilalle tulisivat sektorikohtaiset asiantuntijat. Säätiön keskushallintoa työryhmä piti liian rasakaana. Hallinnosta oli karsittavia kustannuksia ja näin vapautuvia resursseja olisi mahdollista siirtää asemille. Työryhmän mukaan valta- ja vastuusuhteiden selkiyttäminen oli yksi keskeisimpiä kysymyksiä organisaation uudistamisessa. Sen mukaan hallituksen olisi irtauduttava operatiivisesta päätöksenteosta ja keskityttävä strategiseen suunnitteluun ja pidemmän aikavälin päätöksen tekoon.³⁷ Syyskuun lopun kokouksessaan organisaatioryhmä keskittyi puolestaan terveydenhoitoasemien tilanteen selkeyttämiseen. Tämäkin muistio jaettiin hallituksen kokouksiin tulevien keskustelujen pohjaksi.³⁸

Vielä saman vuoden elokuussa henkilöstöä informoitiin hallituksen säätiölle valmistelevalta organisaatiomuutosta, jonka tavoitteena oli – ei enempiä eikä vähempää kuin – parantaa toimintojen tehokkuutta, tuottavuutta ja tuloksellisuutta. Tähän katsottiin päästävän hallinnon sisäisen työnjaon ja vastuun selkiyttämisen avulla. Käyttöön otettu uusi budjetointi- ja raportointijärjestelmä vähentäisi tarvetta keskushallinnon kautta tapahtuvaan hallinnointiin; samalla tämä lisäisi terveydenhoitoasemien hallinnollista vastuuta – ja päätösvaltaa. Samaisessa Uutisliuskassa vielä tähdennettiin sitä, ettei organisaatiouudistus aiheuta muutoksia henkilöstön määrässä.³⁹ Tämän jälkeen organisaation kehittäminen oli esillä hallituksessa, jolloin pohjana oli muun muassa ns. Hiedan työryhmän kannanotto vuodelta 1986. Tuolloin voimassa olleen organisaation rakenne perustui pitkälti se kannanotoille.⁴⁰

Ennen hallituksen marraskuun alussa 1993 pidettävää keskustelutilaisuutta johtoryhmä koontui puheenjohtajansa Juhani Peräsalon koolle kutsumana tarkoituksena koota johtoryhmän

Hallinnon kehittämiskeskusteluja veti 1990-luvun alussa YTHS:n hallituksen puheenjohtaja Hilikka Mattila.

mielipiteet organisaatiouudistukseen liittyvistä kysymyksistä. Peräsalon neljän kysymyksen sarjaan vastasivat kaikki johtoryhmän jäsenet. Useimmat johtoryhmän jäsenet pitivät organisaatiomuutoksen keskeisenä tavoitteena keskushallinnon ja terveydenhoitoasemien työnjaon selkeyttämistä ja eriyttämistä. Pahiten nykyorganisaatiossa oli talousjohtaja Kalervo Haapasalmen mielestä pielessä hallituksen rooli; sen pitäisi puuttua strategioihin, kun se nykyisellään puuttuu liikaa operatiivisiin asioihin. Johtajapsykiatri Timo Niemestä säätiön johtoryhmä puuttui yleisluonteisten operatiivisten asioiden sijasta liiaksi asemien asioihin.⁴¹ Kokouksessa esitetyistä mielipiteistä koottiin lopullinen johtoryhmän kannanotto.⁴²

Kun organisaatiouudistushanke koski keskeisiltä osiltaan myös terveydenhoitoasemia, siellä

kaivattiin tarkempia tietoja hankkeesta, sen käsittelystä ja toteutusaikataulusta. Niin ikään toivottiin mahdollisuutta antaa lausunto vielä valmisteluvaiheessa olevasta uudistusehdotuksesta.⁴³ Sen jälkeen, kun hankkeesta oli kerrottu enemmän säätiön Uutisliuskassa, Jyväskylän terveydenhoitoaseman johtokunta lähetti kentän terveiset ja muistutti siitä, ettei organisaatiouudistuksesta ollut juurikaan saatu tietoa, ”minkä vuoksi asiaan liittyvät huhut aiheuttavat levottomuutta ylioppilaskunnassa ja erityisesti asemien henkilökunnan keskuudessa”. Säätiön mielenterveyssektorin työntekijät olivat puolestaan huolissaan linjaorganisaation säilymisestä ja toimittivat siksi johtajaylilääkärille ja linjajohtajille sitä puoltavan kaikkiaan 60 hengen nimilistan.⁴⁴

Loppusyksyllä 1993 organisaation kehittäminen oli toistuvasti esillä niin säätiön johtoryhmän kuin hallituksenkin agendalla. Vastuiden tarkentamista pidettiin välttämättömänä. Johtoryhmä oli myös sitä mieltä, että ammatillinen linja- ja sektori johto tulisi säilyttää ja sitä edelleen kehittää.⁴⁵ Jatkaessaan kokouksessaan 11.11. keskustelua hallitus totesi olevansa yksimielinen kehittämisen yleislinjoista: tavoitteena parantaa YTHS:n kykyä vastata toimintaympäristönsä asettamiin uusiin haasteisiin sekä vahvistaa ennen muuta terveydenhoitoasemien tulosvastuullista asemaa. Valtaa ja vastuuta tulisi siirtää keskushallinnosta paikalliselle tasolle.

Hallituksen käymien keskustelujen perusteella Ville Laaka ja Martti Kukkonen saivat tehtäväksi laatia muistion, joka merkittiin tiedoksi hallituksen joulukuun kokouksessa 3.12.1993. Pidettiin tärkeänä, että hallitus voisi jatkossa keskittyä strategiseen suunnitteluun ja huolehtia säätiön toimintaedellytysten turvaamisesta. Muistion mukaan johtajalääkärin toimenkuvaa voisi kehittää entistä selkeämmin toimitusjohtajan tehtäväksi. Aiempaa enemmän tulisi selkiyttää myös keskushallinnon ja Helsingin terveydenhoitoaseman toimintoja.⁴⁶

Vuoden 1995 suuri sääntöuudistus

YTHS:n organisaatiota – hallintoa – kehitettäessä ajankohtaistui myös sääntöjen ja sitä seuraava johtosäännön muutos. Eräänlaisen lähtölaukauksen tulevalle sääntömuutoshankkeelle antoi valtuuskunnan sihteeriksi vuoden 1994 lopulla valittu varatuomari Juhani Rantamäki Kelasta. Hilikka Mattilalle osoittamassaan kirjeessä 2.12.1994 Rantamäki kiinnitti huomiota sääntöjen vanhanaikaisuuteen ja sanontojen tulkinnanvaraisuuteen. Myös säätiön ylimpien toimielinten toiminta olisi hänestä tarkistamisen tarpeessa; tässä hän viittaisi ennen muuta valtuuskuntaan. Yhtä kaikki, Rantamäen mukaan ”YTHS:n säännöt kaipaavat useilta osin uudistamista”.⁴⁷

Juhani Rantamäki esitteli luonnosta YTHS:n sääntöjen muutokseksi ja siihen liittyvää johtosääntöluonnosta hallituksen kokouksessa 14.3.1995. Yleiskeskustelun aluksi Rantamäki tiivistä viestinsä hallitukselle: tili- ja toimivuoden muuttaminen kalenterivuodeksi ja valtuuskunnan ja hallituksen jäsenmäärien pienentäminen. Rantamäki korosti, että luonnoksessa on otettu huomioon säätiölain muutokset. Niin ikään patentti- ja rekisterihallituksen kanssa oli jo neuvoteltu epävirallisesti. Käydystä keskustelusta Rantamäen luonnos sai ymmärrystä ja kannatusta; yleisesti ottaen sille nähtiin selvää tilausta ajassa. Kriittisesti ja luonnoksen moiniin kohtiin jopa kielteisesti suhtautui johtajaylilääkäri Juhani Peräsalo, jonka mukaan luonnos oli valmisteltu toimivaa johtoa kuulematta. Hän olisi toivonut korrektimpaa valmisteluprosessia. Hänestä esitetylle muutokselle ei ollut esitetty selkeitä perusteita, eikä uudistuksen tavoitteita. Valtuuskunnan perinteisiä yhteistyötahoja ei pitäisi ”heitätä yli laidan”; osa kun niistä liittyi vahvasti säätiön historiaan.⁴⁸

Mitä pidemmälle kevät kului, sitä nopeammin muutosprosessin kulku kävi.

Valtuuskunnan sihteerinä vuoden 1994 lopulla aloittaneella varatuomari Juhani Rantamäellä oli keskeinen taustavaikuttajan rooli YTHS:n sääntöuudistuksen käynnistämässä.

Erityisen aktiivisesti sääntömuutokseen otti kantaa Juhani Peräsalo. Säätiön arkistossa on säilynyt lukuisia sääntömuutosesityksiä, niiden perusteluja ja kokousmuistioita, joissa on luettavissa Peräsalon näkemys – joko itse tekstissä tai papereihin lisättyinä kommentteina. Jo edellä mainittujen kommenttien lisäksi luonnoksen kohta toimitusjohtajan mahdollisesta valinnasta ja hänen toimivaltuuksistaan näyttää olleen Peräsalolle koko muutoshankkeen yksi vaikeimmista hyväksyttävistä kohdista – ellei sitten vaikein.⁴⁹

Hallituksen kokouksessa 19.4.1995 jatkettiin sääntömuutosasiaa koskevia keskusteluja. Luonnoksesta poiketen valtuuskunnan kokoonpano päätettiin säilyttää entisellään; jäsenet tultaisiin vastedes nimeämään kahdeksi kalenterivuodeksi yhtäikaa. Valtuuskunnan tehtäviä päätettiin tämentää. Seuraavaksi sääntöluonnos siirtyisi valtuuskunnan käsiteltäväksi. Samaisessa kokouksessa käsiteltiin myös uudistettavan johtosäännön luonnosta, jonka tarkistus ja viimeistely annettiin Juhani Rantamäen työstettäväksi. Sääntömuutosasiaan liittyvät asiakirjat päätettiin toimittaa luonnoksina myös YT-neuvottelukunnalle.⁵⁰

Ensimmäiset kommentit sääntömuutoksesta tulivat Ylioppilaiden terveydenhuollon toimihenkilöt ry:n hallitukselta ja Helsingin ja Otaniemen terveydenhoitoaseman lääkärikunnalta. Kummankin palautteen kärki oli osoitettu uuden hallinnollisen viran, toimitusjohtajan, perustamiseen, mitä pidettiin erittäin ongelmallisena ja vielä nimenomaan aikana, jolloin henkilökunta on osallistunut ”säätötalkoisiin” ja jopa joutunut taipumaan irtisanomisiin. Myös olematon tiedottaminen ja kiire valmistelussa nostettiin esille. Asia toivottiin pantavan pöydälle selvitysten aikaansaamiseksi.⁵¹

Samassa kokouksessa (9.5.1995) useimmat hallituksen jäsenet eivät kannattaneet asian pöydällepanoa; eihän henkilöstön kannanotoissa ollut esitetty yhtään varsinaista muutosta. Korostettiin, etteivät säännöt tulisi vaikuttamaan henkilöstön asemaan, eikä uusi hallintomalli välttämättä edellyttäisi säätiön ulkopuolisten henkilöiden palkkaamista. Sääntöluonnos määrittäisi ennen kaikkea hallituksen ja valtuuskunnan välisiä suhteita. Sen sijaan menettelytapojen osalta saadun kritiikin katsottiin osoittavan, että käsittelyprosessi ei ollut kaikilta osin onnistunut. Kun kaksi hallituksen jäsentä kannatti pöydällepanoesityksen tekemistä valtuuskunnalle, jouduttiin suorittamaan äänestys. Äänin 8–2 hallitus päätti, että YTHS:n sääntöjä

koskeva muutos esitetään valtuuskunnan esityslistan mukaisesti päätettäväksi.⁵²

Juuri valtuuskunnan ratkaisevaksi luonnehdittu kokouksen (15.5.) alla YTHS:n Uutisliuskassa esiteltiin vielä sääntömuutoksen keskeisimmät kohdat, kuten luottamushenkilöiden toimikauden muuttuminen, valtuuskunnan ja johtokuntien kokoonpanojen säilyminen ennallaan, hallituksen koostumuksen muutokset sekä kenties eniten huomiota osakseen saanut kohta: ”hallitus voi ottaa säätiölle toimitusjohtajan, joka toimii hallituksen antamien valtuuksien mukaan”.⁵³ Vielä ennen valtuuskunnan kokousta Suomen lääkäriliitto jätti kirjallisen kannanottonsa, jossa se esitti, että valtuuskunta päättäisi siirtää päätöksentekoa sääntöasioissa, jotta valmistelu voitaisiin tehdä ”hyvässä hengessä henkilökuntaa ja terveysasemia sekä niiden johtokuntia kuulleen”.⁵⁴

Helsingin terveydenhoitoaseman henkilökunta oli laatinut oman kirjelmänsä, joka oli tarkoitettu esitettäväksi valtuuskunnan kokouksessa 15.5. Sinne se ei ehtinyt, mutta se faksattiin myöhemmin YTHS:n valtuuskunnan ja hallituksen sihteerialle Tuula Leppäselle. Dosentti Dan Apterin 29.5.1995 lähettämän faksin mukaan kirjelmän oli allekirjoittanut kaikkiaan 86 henkilöä ja sen keskeinen viesti koski toimitusjohtajan tointa. Tätä kirjelmässä pidettiin turhana ja varsinkin sen hetken taloudellisessa tilanteessa. Supistusten ja kasvavien potilasjonojen aikana kirjelmän allekirjoittajat kokivat sen ”**loukkaavana provokaationa sekä henkilökuntaa että palvelujen käyttäjiä kohtaan**”. Työrauhan säilyttämiseksi sääntöuudistusehdotuksen kohta toimitusjohtajan toimen perustamisesta tulisi poistaa.⁵⁵

Viitattiinpa sääntöuudistuksen siirtymistä toivovien viestien joukossa tietoon, että YTHS:n ylimmän toimivan johdon ja säätiön hallituksen ylimmän johdon välit olisivat erittäin tulehtuneet ja käytännöllisesti katsoen poikki. Tästä syystä

tarpeellinen keskustelu ei ole asianosaisten välillä ollut mahdollista.⁵⁶ Vaikka kyseisessä väitteessä ei mainittu nimiä, osoite oli päivänselvä: Juhani Peräsalo ja Hilikka Mattila. Heidän keskinäisiin huonohkoihin suhteisiin on viitattu muuallakin.⁵⁷

Sen jälkeen, kun sääntömuutosta ei ollut 15.5. käsittely kiireellisenä⁵⁸, asia siirtyi valtuuskunnan ylimääräiseen kokoukseen 31.5. Käsittelyjen väliaikana terveydenhoitoasemien vastaavat hoitajat – kaikkiaan yhdeksän henkilöä säätiön pienemmiltä asemilta – esittivät, että toimitusjohtajan palkkaamisesta pidättäytyttäisiin muutaman vuoden ajan taloudellisista syistä. Kirjeen liite oli osoitettu suoraan johtajaylilääkärille Juhani Peräsalolle. Siinä ilmaistiin samalla vilpityn ja vankka tuki Peräsalolle.⁵⁹ Myös opiskelijajärjestöissä ja ylioppilaskunnissa otettiin kantaa aktueellisiin sääntömuutoksiaan. Jyväskylän yliopiston ylioppilaskunta toi julki huolensa sääntömuutoksen käsittelyprosessista ja ennen kaikkea sen heikosta valmistelusta ja tiedottamisesta. Se peräänkuulutti yhteistyön merkitystä ja ilmoitti olevana valmis keskustelemaan ja tuomaan oman panoksensa säätiön tulevaisuutta ja tarkoitusta pohdittaessa.⁶⁰

Monipolvisen ja voimakkaita kannanottoja sisältäneen sääntömuutoksen finaali tapahtui valtuuskunnan ylimääräisessä kokouksessa 31.5.1995. Kokouksessa hallituksen puheenjohtaja Hilikka Mattila esitteli sääntömuutosesityksen pääkohdat todeten sen olevan osa säätiön hallinnon kehittämisprosessia ja sääntöjen ajanmukaistamista. Asemille siirretään budjettivaltaa ja tulosvastuuta. Mattilan mukaan toimitusjohtajan palkkaamisella ei ole tarkoitus lisätä hallinnon osuutta kokonaisuusmenoista. Valtuuskunnan sihteeri Juhani Rantamäki puolestaan esitteli sääntömuutosesityksen juridiselta kannalta sekä esitystä koskevia kirjallisia kannanottoja. Kokouksen päätteeksi valtuuskunta hyväksyi säännöt hallituksen esittämässä muodossa yksimielisesti.⁶¹

YTHS:lle toimitusjohtaja

Jo 23.5.1995 pitämässään kokouksessa hallitus oli päättänyt lähettää henkilöstölle sääntömuutosta koskevan avoimen kirjeen. Sääntöjen tultua hyväksytyksi näin toimittiinkin.⁶² Miksi hallitus turvautui sinänsä varsin poikkeukselliseen menettelyyn, hallituksen kaikkien jäsenten alekirjoituksilla varustetun avoimen kirjeen toimittamiseen? Selitys tähän on luettavissa heti kirjeen alussa:

Olemme viime viikkoina saaneet runsaasti palautetta esittämästämme sääntöuudistuksesta (...) mutta olemme olleet huolestuneita palautteen sisällöstä. Sääntöuudistuksen ympärillä tuntuu liikkuvan mitä erikoisimpia huhuja ja moniin yksityiskohtiin tuntuu liittyvän jopa väärinkäsityksiä.⁶³

Avoimessa kirjeessä kerrattiin sääntömuutosprosessin välttämättömyyttä ja ajankohtaisuutta. Huomattava osa kirjeestä käsitteli sääntöihin sisältyvää mahdollisuutta palkata säätiölle toimitusjohtaja; tämän todettiin olleen eniten huolta ja väärinkäsityksiä aiheuttanut muutoskohta. Hallitus valitti, ettei se ollut onnistunut kaikilta osin asian käsittelyssä, mutta ilmoitti samalla pyrkivänsä omalta osaltaan työskentelemään myönteisen työilmapiirin palauttamiseksi YTHS:lle.⁶⁴

Sääntöuudistusprosessin rinnalla ajanmukaistettiin myös säätiön johtosääntöä. Keskushallinnon ja johtokuntien kokoonpanot ja tehtävät sisältävän johtosäännön luonnos oli valmistunut jo maaliskuun alussa 1995, mutta sen työstämistä voitiin jatkaa vasta sääntöjen tultua hyväksytyä. Lausuntokierrosten ja keskustelutilaisuuksien jälkeen se vahvistettiin hallituksen kokouksessa 20.11.1995. Vuoden 1995 sääntömuutoksessa tuli selvästi ilmi, kuka olisi vastedes säätiön ykköshenkilö. Johtosäännössä todettiin lyhyesti, että ”toimitusjoh-

JUHANI PERÄSALO – TYÖLLEEN OMISTAUTUNUT, SÄRMIKÄS JOHTAJA

Syyskuussa 1977 YTHS:n johdossa aloittanut lääketieteen ja kirurgian tohtori Juhani Peräsalo (1943–2000) peri edeltäjältään sekä johtajalääkärin että yliasiamiehen toimet, jotka valtuuskunta oli saman vuoden kokouksessaan päättänyt yhdistää johtajaylilääkärin toimeksi. Merkille pantavaa on, että valtuuskunta oli nimenomaan kutsunut Peräsalon kyseiseen toimeen, suosittelijoina oli tietävästi hänen työpaikkansa Helsingin Yliopistollisen Keskussairaalan professoreita. Vahdinvaihto Savosen ja Peräsalon kesken tapahtui 1.9.1977.

Juhani Peräsalosta säätiö sai ammattitautaltaan sairaalalääkärin, todellisen klinikon ja sisätautien erikoislääkärin ja Peräsalo itse sai johdettavakseen toimivan organisaation, jonka itsenäisen tulevaisuus oli vielä hämärän peitossa. Haasteita riitti. Ei siis ihme, että hän oli Piikki-lehden tulohaastattelussaan syksyllä 1977 verraten varovainen ja lupasi palata kehittämissuunnitelmiin myöhemmin. Tämä tapahtui vasta vuonna 1986 – ja tilanteessa, jossa YTHS:n itsenäisyys oli juuri hetkeä aiemmin varmistunut. Kun ainutlaatuinen organisaatio oli palvellut hyvin ja opiskelijat olivat tyytyväisiä, YTHS:n oli Peräsalon mukaan jatkettava työtä niin, että potilaat olisivat jatkossakin tyytyväisiä. Näin Juhani Peräsalo perusteli YTHS:ssä tehtävän työn tavoitteita Piikin vuoden 1986 ensimmäisessä numerossa ja jatkoi:

Periaatteena on, että tarjoamme kohderyhmällemme mahdollisimman täydelliset avoterveydenhuollon palvelut. Ulkopuolella ovat toistaiseksi illan ja yön sekä viikonlopun päivystykset.

Tähän teemaan Juhani Peräsalo palasi myöhemminkin korostaen samalla erikoislääkärien keskeistä roolia potilaan ongelmien ratkaisussa, ennen kuin tutkimuksia jatkettaisiin sairaaloissa. YTHS:n toimintamallin perusratkaisu olisi siis täydellinen avoterveydenhuollon palveluyksikkö yliopisto- ja korkeakouluopiskelijoille. ”Meillä on jatkuvasti ollut näytön paikka”, kiteytti johtajaylilääkäri YTHS:n aseman ja velvoitteet terveydenhuollon kentässä 50-vuotishaastattelussaan.

Hän painotti terveyskasvatuksen ja terveystarkastusten tärkeyttä ja tuki myös tempauksia, joissa YTHS sai myönteistä julkisuutta. Toisaalta esimerkiksi terveyden edistämistyö ei näytä kuitenkaan käytännössä saaneen sellaista panostusta, jota sen esiin nostaminen olisi tuolloin edellyttänyt.

Edeltäjäänsä verrattuna Juhani Peräsalo edusti nuorekasta, dynaamista johtajuutta. Esimerkiksi johtoryhmän toiminnan on todettu hänen johdollaan selvästi jännevoituneen, vaikka hän ei ollut varsinaisesti hallinto-orientoitunut. Peräsalo oli lääkäri, ei talousmies. Tämä vaikeutti talousasioiden ymmärtämistä ja vaivasi häntä. Tätä puutetta hän pyrki korjaamaan käymällä liikkeenjohdon pitkän kurssin. Monet ovat kehuneet Peräsalon johtajajälilääkärin alkuvuosia. Eritoten hänen innostustaan opiskeluterveydenhuollosta ja kiinnostustaan opiskelijoiden hyvinvoinnista oli ilo seurata, kuten hänen pitkäaikainen sihteerinsä on muistellut haastattelussaan. Juhani Peräsalo näyttäytyi alkuaikoina energisenä ja sosiaalisesti fantastisena hengen luojana. Tämä pantiin merkille keskushallinnossa, mutta myös terveydenhoitoasemilla maan eri puolilla.

Johtajana Peräsalo oli aloitteellinen, työlleen ja säätiölle omistautunut ja siihen samastunut ammattimies, jolla oli vahvat mielipiteet asioista. Hän oli tiukan ja jämäptin miehen maineessa, mistä oli aika ajoin seurauksena hakauksia ja jännitteitä keskusteluissa ja ihmissuhteissa. Jännitteen on katsottu kummunneen toisaalta hänen näkemyksistään ja toisaalta persoonastaan. Tietynlainen kulmikkuus ja särmikkyys luonteenpiirteinä oli tunnusomaista Peräsalolle. Tämän on usea hänen työtoverinsa ja alaisensa vahvistanut haastattelussaan.

Jos oli Kari Savosella kiinteät ja laajat kontaktit ulkomaille, sitä oli myös Juhani Peräsalolla. Tässä häntä auttoi hyvä kielitaito; muun muassa ranskan kieli sujui häneltä hyvin. Hän toimi esimerkiksi kansainvälisen opiskeluterveydenhuollon organisaatioissa asiantuntijana sekä UIHMSU:n ja EUSUHM:n johtotehtävissä. Pitkälti Peräsalon ansiota oli, että etenkin EUSUHM ja pohjoismainen opiskeluterveydenhuollon kongressi tulivat tutuiksi monille tutkimustyötä tekeville säätiön lääkäreille, hammaslääkäreille, psykiatreille, psykologeille ym. Muutenkin hän tuki ja kannusti säätiöläisiä tutkimustoimintaan. Häneltä liikenä aktiivisuutta moniin suuntiin.

Juhani Peräsalon johtajalääkärin jälkikuvassa oli myös tummia sävyjä, joita tuli ajan oloon. Hän tuli kärsimättömäksi, saattoi saada kiukunpuuskia ja eristäytyä omiin oloihinsa. Läheltä häntä seuranneet ovat kuvanneet Peräsalon tietynlaista kaksijakoisuutta: toisaalta hän oli mukava ja seurallinen ja toisaalta hermostuva ja vaikea. Hänen sairautensa, josta ei työpaikalla juurikaan tiedetty, pahensi tilannetta aivan toimikauden lopussa; sen saivat tuta läheiset työtoverit ja keskushallinnon väki. Tästä johtuen suhtautuminen häneen oli ristiriitaista.

Diktatorisista otteista ja loukkaavasta käytöksestä välillä syytetty Juhani Peräsalo oli hänet hyvin tunteneen mukaan myös korrekti ja humaani ihminen. Keskushallinnon ulkopuolella monella hallinnollisella vastuuhenkilöllä oli Peräsaloon hyvä keskusteluyhteys; hänen muistetaan pitäneen yhteyttä, kirjoittaneen ja kannustaneen. Heille Juhani Peräsalo oli ”henkeen ja vereen YTHS-mies” ja hyvä johtaja. Vuonna 1996 sairauslomalle ja seuraavana vuonna sairauseläkkeelle siirtyneen Juhani Peräsalon jälkikuva on monisyinen ja -ilmeinen.

taja vastaa tulosvastuullisesti säätiön johtamisesta säätiön hallitukselle sen antamien valtuuksien ja ohjeiden mukaan”. Toimitusjohtajan alaisuudessa toimivat johtajaylilääkäri, johtajahammaslääkäri, johtajapsykiatri, talousjohtaja sekä henkilöstöpäällikkö. Nämä yhdessä toimitusjohtajan kanssa muodostivat johtoryhmän. Johtajaylilääkärin toimenkuva muutettiin niin, että siinä otettiin huomioon säätiön yleisjohton vastuuden siirtyminen toimitusjohtajalle uusitun johtosäännön mukaisesti. Säätiössä siirryttiin myös takaisin kalenterivuosi-ikäntäntöön.⁶⁵

Valtuuskunnan valtaa siirrettiin edelleen hallitukselle, jonka päätäntävaltaan siirtyivät säätiön toimintaa ja palvelutuotantoa koskevat yleiset linjaukset sekä toimitusjohtajan ja kaikkien muiden keskushallintoon kuuluvien johtavien toimihenkilöiden valinta.⁶⁶ Hallituksen kokoonpanon muodostivat 1990-luvun puolivälissä 6–12 jäsentä: Kelalla ja Kuntaliitolla (vuoteen 1993 Kaupunkiliitto) oli molemmilla yksi edustaja, YTHS:n henkilökunnalla niin ikään yksi edustaja sekä vielä kolme SYL:n ehdottamaa jäsentä. Tämän lisäksi valtuuskunta voi valita vielä kuusi jäsentä. Valtuuskunnalla oli myös oikeus valita hallituksen puheenjohtaja ja varapuheenjohtaja joko hallituksen jäsenistä tai muista ulkopuolisista henkilöistä.

Mainitussa marraskuun 25. päivän kokouksessa hallitus teki periaatepäätöksen toimitusjohtajan palkkaamisesta.⁶⁷ Hallituksen puheenjohtajan Arto Hakkaraisen mukaan toimitusjohtajan nimeäminen olisi myös ulospäin selkeä signaali siitä, että säätiössä osataan panna asiat kuntoon oma-aloitteisesti. ”Näytämme, että haluamme ja pystymme luomaan organisaatio, jolla (...) pystytään vastaamaan ja kehittämään säätiötä vielä paremmaksi”, totesi Hakkarainen Piikin haastattelussa syksyllä 1995.⁶⁸ Siinä vaiheessa, kun haku toimitusjohtajan toimeen oli vielä käynnissä, nimimerkki MK (=Martti Kukkonen?) pohdiskeli Piikissä sitä,

muuttuuko uuden johtajavakanssin myötä jotakin säätiön hallinnossa. Organisaatiomallista riippumatta firmaa johtavat kuitenkin ihmiset, eivät mallit eivätkä nimikkeet, Kukkonen päätteli ja jatkoi:

Jos toimitusjohtajamalli tarjoaa toiminnalle paremmat kehykset, niin hyvä on. Keskeistä joka tapauksessa on toimitusjohtajan henkilö. Onko hän tarvittaessa säätiön itsenäisyyttä tiukasti puolestava, visioiva ja yhteistyökykyinen henkilöstöön, luottamusjohtoon ja ulkoisiin sidosryhmiin päin.⁶⁹

Toimitusjohtajan toimen täyttöprosessin päätös sinetöitiin 6.5.1996, kun hallitus päätti yksimielisesti valita säätiön historian ensimmäiseksi toimitusjohtajaksi yhteiskuntatieteiden lisensiaatti Eero Kurrin, joka oli toiminut YTHS:n hallituksen puheenjohtajana 1980-luvun jälkipuoliskolla. Ennen toimitusjohtajaksi tuloaan Kurri toimi Oy Veikkaus Ab:n hallintojohtajana.

Miksi toimitusjohtaja?

Säätiön sääntömuutoksen ehdottomasti puhtain asia koski toimitusjohtajuutta.⁷⁰ Syy, miksi toimitusjohtajanimike nousi YTHS:ssäkin esille, selittyy yhteiskunnassa laajemminkin näkyvästä trendistä keskittää valtaa ja vastuuta yrityksen tulosvastuulliselle johtajalle, ammattijohtajalle. Tarve ajanmukaistaa sääntöjä sisälsi samalla ajatuksen valtakunnallisen, ison organisaation johdon ammattimaistamista vastaamaan paremmin ”ajan henkeä” yritysmaailmassa. Näkemys, että säätiön johdon ei tarvitse olla vain lääketieteellisesti pätevytyn henkilön käsissä, alkoi voittaa alaa myös terveydenhuollon kentässä – ja myös YTHS:n päättävissä elimissä.⁷¹

Toimitusjohtajan tulossa oli kysymys nimenomaan rakenteellisesta muutoksesta, mutta ohit-

taa ei voi henkilötason problematiikkaakaan. Kun toimitusjohtajanimikkeellä tavoiteltiin samalla näkyvämpää ja jämakämpää johtajuutta säätiön johtoon – sitä nähtävästi toivottiin päärahoittajankin piirissä⁷² – kysymys oli myös johtajalääkäriin Juhani Peräsalon otteesta säätiön johtajuuteen. Hänen ja Hilikka Mattilan johtaman hallituksen keskinäinen yhteistyö ei aina ollut saumatonta ja se näkyi hyvin heidän välisellä akselillaan. Välillä kipinöi, välillä taas leiskui, muistaa Tommi Varjonen 1990-luvun puolivälin hallitusten kokousten ilmapiiriä. Kokiko lähes parikymmentä vuotta säätiön johtajaylilääkäriä toiminut Juhani Peräsalo sääntömuutoksen toimitusjohtajuksineen hänen syrjäyttämisenään ja ottiko hän sen henkilökohdaisesti? Ainakin se tältä näytti hallituksen jäsenen näkökulmasta.⁷³ Oma kysymyksensä on myös Peräsalon sairaus, johon on monessa muistelussa viitattu⁷⁴.

Eero Kurrin valinta säätiön ensimmäiseksi toimitusjohtajaksi on – kun tarkastelee hänen taustansa – itse asiassa looginen päätös hänen omalle YTHS-historialleen, joka huipentui hallituksen puheenjohtajavuosiin 1987–1989. YTHS:n sääntömuutos ja toimitusjohtajan valinta sattuivat Kurrille sopivaan vaiheeseen, joskaan hän ei kertomansa mukaan tiennyt ennakkoon sääntömuutoksesta, eikä uudesta johtajapaikasta⁷⁵. Eero Kurrin mukaan hänen valintaansa suhtauduttiin ”positiivisväritteisesti”, mutta kyllä hän myös tiesi, että tulo toimitusjohtajaksi oli haaste ja sen takia hänen oli saatava säätiö mahdollisimman pian ”haltuun”. Tässä hän katsoo onnistuneensa koko lailla hyvin. Ainoa alun isohko ongelma liittyi Juhani Peräsaloon, joka ei Kurrin arvion mukaan olisi halunnut jättää paikkaansa, vaikka sairauden merkit olivat jo alkusyksyllä selvästi nähtävissä. Hän kävi Peräsalon kanssa keskusteluja tilanteesta, joiden jälkeen Peräsalo ilmoitti jäävänsä lääkäritodistukseen viitaten sairauslomalle 1.10.1996 alkaen.⁷⁶

Juhani Peräsalon ”pakottaminen” sairauslomalle, mitä sitten seurasi vuonna 1997 siirtyminen sairauseläkkeelle, oli tuoreelle toimitusjohtajalle hankala asia, mutta vaihtoehtoa ei ollut, korostaa Kurri ja jatkaa:

Ja tässäkin kyllä ajattelin siis koko säätiön kannalta, että jos rahoittajat alkaa nähdä, että täällä on vähän niin kuin epämääräinen tilanne, kuka tätä firmaa johtaa, niin sekään ei ole hyvä asia.⁷⁷

Esitellessään Piikissä vastavalittuna toimitusjohtajana alun visioitaan Eero Kurri piti ensiarvoisen tärkeänä säätiön palvelutuotannon elinvoimaisuuden turvaamista, rahoitusresurssien niukkuudesta huolimatta. Idullansa olevasta laatuajattelusta Kurri uskoi saatavan hyvän työkalun kehittää organisaatiota asiakaslähtöisesti ja kustannustehokkaasti. Niin ikään opiskeluympäristön terveellisyyden seurannan alueilla oli hänen mukaansa vielä paljon tehtävää. Edessä oli työntäyteiset ajat, joista pari ensimmäistä Helsingin terveystalon peruskorjauksen varjossa!

2000-luvun sääntöuudistukset – kohti yksilöjohtajuutta

Syksyllä 2009 YTHS:ssä toteutettiin sääntöuudistus – ja hyvin nopealla aikataululla. Syy tähän oli vuoden 2010 alussa voimaan tuleva uusi yliopistolaki. Uudet säännöt hyväksyttiin valtuuskunnan kokouksessa vuoden 2009 joulukuussa.⁷⁸ Hyväksytyjen sääntöjen muutosten tavoitteena oli aiempaa selkeämmin korostaa säätiön hallituksen kokonaisvastuuta sen toiminnan ja talouden suunnittelussa ja toteutuksessa.⁷⁹ Sääntömuutoksen seurauksena valtuuskunnan kokoonpano uudistui täysin ja se pieneni puoleen aiemmasta. Opiskelijoiden edustus sen sijaan säilyi vahvana: 60 pro-

EERO KURRI – INNOVATIIVINEN AMMATTIJOHTAJA

Ottaessaan vuonna 1996 vastaan toimitusjohtajan tehtävät yhteiskuntatieteiden lisensiaatti Eero Kurrilla (1941-) oli hyvä YTHS:n ja opiskeluterveydenhuollon tuntemus. Hän oli jo SYL:n sosiaalipoliittisena sihteerinä toimiessaan kuulunut 1960-luvun lopulla säätiön hallitukseen. YTHS:n johtokuntatyö ja puheenjohtajuus tulivat Kurrille tutuiksi Jyväskylässä 1980-luvulla. Täältä tie vei Kurrin pian Helsinkiin vaatimaan luottamustehtävään: YTHS:n hallituksen puheenjohtajaksi vuosiksi 1987–1989. Opiskelijamaailman ja opiskeluterveydenhuollon tuntemuksen ohella Eero Kurri oli myös meritoitunut hallintovirkamies ennen muuta Valtion opintotukikeskuksen johtajana ja Oy Veikkaus Ab:n hallintojohtajana.

Eero Kurri oli YTHS:n ensimmäinen toimitusjohtaja ja ensimmäinen säätiön johtaja, jolla ei ollut lääketieteellistä koulutusta. Kurrin valinta synnytti ennen kaikkea säätiön lääkärikunnassa jonkinasteista vastarintaa, vaikka hänet tunnettiin ja häntä arvostettiin erityisesti hallituksen entisenä puheenjohtajana ja säätiön rahoituskysymyksen ratkaisuun keskeisesti vaikuttaneena henkilönä. Ikään kuin tilanteen ilmapiiriin aistien Eero Kurri totesi vastavalittuna toimitusjohtajana Piikin numerossa 3/1996 Ensiajatuksia-kirjoituksessaan:

(...) toivon, että yhteistyö lähimpien alaisten ja koko henkilöstön sekä hallituksen kanssa käynnistyy tuloksellisesti. Olen valmis avoimeen, luottamukselliseen ja vuorovaikutukselliseen yhteistyöhön.

Eero Kurrin sisäänajoa toimitusjohtajan tehtäviin auttoi hänen vierailukäyntinsä säätiön terveydenhoitoasemilla. Tämä oli sikäläkin tärkeää, että sääntömuutos, joka toi toimitusjohtajan säätiön ykkösjohtajaksi – ja merkitsi samalla pitkäaikaisen johtajaylilääkärin Juhani Peräsalon siirtymistä syrjään – oli herättänyt kysymyksiä, ihmettelyä ja vastustustakin. Kaikesta päätellen Kurri pystyi esiintymisellään ja toiminnallaan saamaan säätiöläisten luottamuksen ja arvostuksen. Hänessä nähtiin pian hyvin opiskeluterveydenhuollon asioihin perehtynyt ammattijohtaja.

Toimitusjohtajan tehtävät vastaan otettuaan Kurri otti idullaan olevan laatujärjestelmän eteenpäin viemisen sydämenasiakseen. Säätiön laatutyöstä Kurri sai sulan hattuunsa – ansaitusti, kuten hallituksen ja terveydenhoitoaseman silloisten johtohenkilöiden haastatteluissa kävi ilmi. Kehitystyöstä toiminnan ja palvelujen laadun parantamiseksi tuli 2000-luvulle siirryttäessä YTHS:n yksi keskeisistä muutoksen suunnista.

Toinen merkittävä muutoksen suunta Kurrin mielestä oli yliopistoyhteisö – yliopistot, ylioppilaskunnat ja SYL. Siinä, missä YTHS voisi olla yliopistoa tukeva voimavara, yliopisto olisi YTHS:lle turvallinen sidosryhmä. Kurrin visioiden lähtökohtana oli hänen näkemyksensä laaja-alaisesta opiskelijoiden terveyden ja hyvinvoinnin edistämisestä. Näitä näkemyksiä, jotka olivat samansuuntaisia opiskelijajärjestöjen kanssa, Kurri ryhtyi toteuttamaan 2000-luvun alussa. Alkoi yhteistyöverkostojen luomisen ja yhteisöterveystyön aika, jolloin terveyden edistäminen sai aivan uudenlaisen, aiempaa laajemman sisällön. Uutta tässä oli myös yliopistojen mukaan tulo yhteistyöhön; ylioppilasjärjestöthän olivat jo entuudestaan mukana läheisinä yhteistyökumppaneina.

Uusissa avauksissa ja yhteistyöhankkeissa Eero Kurrin roolia on yleisesti arvioitu hyväksi. Hänellä oli taito tuoda esille uusia asioita, jotka oli pian hyvin luontevaa omaksua, kuten monivuotinen yhteistyökumppani säätiön hallituksesta on kuvannut. Johtajana hän oli asioihin paneutuva ja hyvin informoitu; hänellä oli myös ansionsa hyvän työskentelyilmapiirin luomisessa.

Eero Kurrilla oli toimivat ja laajat yhteiskuntasuhteet, hän tunsi valtionhallintoa ja tiesi, miten asioita piti junaila. Tähän hän oli saanut hyvän pohjan SYL:stä, missä oli opeteltu ja opittu (ylioppilas)politiikan vaikuttamistavat ja -kanavat. Erilaisten hankkeiden rahoituslähteiden järjestäjänä Kurria onkin pidetty taitavana. Pätevyydestään esimerkiksi rahoituskysymyksessä Kurri on saanut kehuja jopa talousasioiden tarkasta hoidosta tunnetulta säätiön pitkäaikaiselta talousjohtajalta. Myös Eero Kurrin rauhallista, kannustavaa otetta on moni hänen kanssaan työskennellyt muistellut. ”Ihana esimies”, luonnehti Kurrin sihteerin haastattelussaan.

Ensimmäisenä toimitusjohtajana hän vakiinnutti toimitusjohtajan aseman YTHS:n keskuhallinnon organisaatiossa ja osoitti toiminnallaan tulosvastuullisen ammattijohtajan sopivan 2000-luvun säätiön johtoon. Eero Kurrin runsaan kahdeksan vuoden pituiselle toimitusjohtajakaudelle oli leimaa-antavaa säätiön kuvan selkiintyminen, kehitystyöhön panostaminen ja uudenlaisten yhteistyömuotojen kehittäminen. Tämä näyttää vakuuttaneen myös tärkeimmän rahoituslähteen Kelan edustajat, niin hallituksessa kuin valtuuskunnan johdossa. Siellä siirtymistä toimitusjohtajajärjestelmään ja Kurrin valintaa ensimmäiseksi toimitusjohtajaksi pidettiin erinomaisena ratkaisuna.

Kun ensimmäistä toimitusjohtajaa valittiin, häneltä luonnollisesti edellytettiin myös opiskelija- ja yliopistomaailman tuntemusta. Tamperelainen pitkän uran neuvontapsykologina tehnyt Totte Vadén on todennut, että

Kurri, jos kuka, täytti ne edellytykset niin hyvin, kuin kukaan vaan voi (...) Kurrista henkilönä minulla on pelkästään myönteistä sanottavaa. Hän on tavattoman joustava ja taitava ja kaukonäköinen (...) hänen aikansa oli loistava, hyvää aikaa säätiölle.

senttia valtuuskunnan kokonaisvahvuudesta. Hallituksen koko ja eri taustaryhmien osuus paikoista säilyi entisenlaisena.⁸⁰ Seuraavassa sääntöuudistuksessa joulukuussa 2018 muutokset olivat verraten vähäisiä.⁸¹

Toimitusjohtajaksi vuonna 2009 tullut Jukka Männistö oli nopeasti edenneen sääntöuudistuksen ja sitä seuranneen johtosääntöuudistuksen dynamo, mistä hän on saanut tunnustusta jälkeensä.⁸² Vuoden 2010 johtosäännössä vahvistui edelleen terveystalvolyksikköjen asema, kuten myös yksilöjohtajuus valta- ja vastuualueineen. Toimitusjohtajan apuna säätien operatiivisessa johtamisessa oli johtoryhmä, joka koostui säätien johtavista toimihenkilöistä ja henkilöstöpäälliköistä sekä lisäksi toimitusjohtajan päätöksen mukaan asiantuntijoista. Tämän lisäksi oli myös ns. laaja johtoryhmä, johon kuuluivat säätien johtoryhmän jäsenet sekä sen asiantuntijat ja terveystalvolyksikköiden johtajat.⁸³ Vuoden 2014 johtosääntöuudistuksessa johtajapsykiatri muutettiin mielenterveys-työn johtavaksi ylilääkäriksi⁸⁴, mikä merkitsi alkua sektorien yhdistämislle.

Ammattikorkeakouluopiskelijoiden mukaan tulo YTHS:n palvelujen käyttäjiksi vuoden 2021 alusta on edellyttänyt isoja muutoksia säätien sääntöihin ja hallintoon. SYL:n paikkoja valtuuskunnassa tuli jakamaan SAMOK, joka sai edustajansa myös hallitukseen. (ks. valtuuskunnan kokoonpano kuvio 2, s. 132) Uutta tuli olemaan muun muassa aluejako: eteläinen, läntinen, keskinen, itäinen ja pohjoinen ja sen mukaiset aluejohtajat. Kiinnostusta tehtäviin riitti, sillä viisi aluejohtajaa valittiin kesällä 2020 kaikkiaan 165 hakijan joukosta.⁸⁵ Aluejohtajahallinnon perustamisen voidaan katsoa edelleen vahvistavan vallan keskittymistä ja henkilöjohtamista.

1950-luvun kolmimiehinen johtajalääkäristä, johtajahammaslääkäristä ja talouspäälliköstä muodostunut ”juntta” on kasvanut laajentuneen ja mo-

nipuolistuneen säätien myötä. Johtoryhmään kuuluvien toimihenkilöiden tehtävämikkeet ovat eläneet ajan vaatimusten mukaan. Syksystä 2020 mukana ovat toimitusjohtajan lisäksi johtajaylilääkäri, talous- ja tietohallintojohtaja, henkilöstö- ja lakiasiaintohtaja sekä viestintäjohtaja. Myös viidelle aluejohtajalle on paikka johtoryhmässä. Kuten aiemminkin, johtamisessa ovat apuna muu kliininen johto ja asiantuntijat.⁸⁶

Terveystalvolyksikköjen ja keskushallinto

Kentälle lisää päätäntävaltaa ja vastuuta

YTHS:n alkutaipaleella paikalliset terveystalvolyksikköjen toimivat hyvin itsenäisesti omien perusasiakirjojen mukaan. Ensimmäisiä paikallisia asemia – Turku, Jyväskylä ja Oulu – ei edes mainittu YTHS:n säännöissä. Vasta vuoden 1955 lopussa valtuuskunnan vahvistama Itsenäisten terveystalvolyksikköjen ohjesääntö ikään kuin virallisesti maakunnallisten asemien olemassaolon. Nämä eivät olleet säätien hallituksen välittömän johdon alaisia.

Paikallisten asemien itsenäisyys hallinnollisissa kysymyksissä näkyi niiden johtokuntien nimeämisessä; peruskirjat kun määrittivät johtokuntien koostumuksen, johon kuului myös aseman ylilääkäri. Asemat myös huolehtivat itsenäisesti johtokuntien johdolla talousarvioista, tileistä ja toiminnan johtamisesta; toki säätien hallituksen ohjein ja hyväksynnällä.⁸⁷ Jopa vuosittaisen talousarvion teko oli aina 1960-luvulle asti asemien osapäiväisten talouspäälliköiden tehtävänä. Näin toimi muun muassa pari vuosikymmentä talousasioista Turun asemalla vastannut Jyrki Siura.⁸⁸ Sitten, kun talousasiat keskitettiin aiempaa tiiviimmin Helsinkiin, terveystalvolyksikköjen oma liikkumatila

taloudesta päätettäessä kapeni selvästi. Terveystenhoitoasemien johdossa toimi aluksi aseman ylilääkäri, sittemmin vastaava lääkäri.⁸⁹

Helsingin terveydenhoitoaseman hallinto oli alun alkaen järjestetty eri tavalla. Asema oli suoraan säätiön hallituksen alainen, eikä sillä ollut omaa johtokuntaa. Käytännön johtamisesta vastasi säätiön toimiva johto ja johtajalääkäri toimi samalla Helsingin terveydenhoitoaseman vastaavana lääkärinä. Tästä ratkaisusta syntyi helposti vaikutelma, että Helsingin asema oli yhtä kuin YTHS. Asennetasolla tämäntyyppiset kuvat elivät pitkään.⁹⁰ Vuonna 1958 Helsingin asemalle perustettiin toimikunta, josta muodostettiin kolme vuotta

myöhemmin virallinen johtokunta.⁹¹ Vastaavainen toimikunta perustettiin myös Otaniemen toimipisteeseen.⁹²

Oman johtajansa Helsingin asema sai vasta vuonna 2007, jolloin yleislääketieteen erikoislääkäri Mikko Murtonen valittiin Helsinki-Espoon terveyspalveluyksikön johtajaksi ja ylilääkäriksi.⁹³ Toimitusjohtaja Eija Orpanan johdolla toteutettu Helsingin aseman erottaminen oli iso muutos organisaatiossa, sillä siihen saakka ”Helsinki” oli ollut sekä palvelujen tuottaja että säätiön johto. Säätiön johtoryhmässä asia oli erityisen hankala johtajapsykiatri Kari Pylkkäselle. Tämä organisaatiomuutos oli myös monelle keskushallinnossa

Terveydenhoitoasemien hallinnollisten vastuuhenkilöiden koulutustilaisuus Töölönkadun kokoustilassa marraskuussa 1994. Kuvassa eturivissä vasemmalta ylilääkäri Ville Laaka keskushallinnosta, ylilääkäri Aira Virtala Tampereelta, talouspäällikkö Tuula Alinen Jyväskylästä, ylihampaslääkäri Ulla-Maija Saarni Turusta ja ylihampaslääkäri Krista Kavalto Oulusta. Toisessa rivissä johtajahampaslääkäri Lauri Turtola ja johtajapsykiatri Timo Niemi keskushallinnosta, vastaava lääkäri Eija Vänskä Joensuusta, vastaava lääkäri Paula Rasmus Vaasasta ja vastaava lääkäri Marja-Riitta Tuori Otaniemestä.

työskentelevälle vaikeahko asia. Helsinki-Espoon terveyspalveluyksikön talouspäälliköksi vuonna 2007 tulleen Olli-Pekka Luukon mukaan Eija Orpana oli kuitenkin oikealla asialla, sillä Helsingin tilanne oli täysin vääristynyt – niin palveluvalikoiman, toimintaprosessien kuin henkilöstömitoituksen näkökulmasta.⁹⁴

Keskushallinnon ote paikallisista terveydenhoitoasemista vahvistui vuoden 1960 sääntöjen muutoksen yhteydessä. Asemien johtokuntien jäsenten vuosittainen nimeäminen siirtyi nyt säätiön valtuuskunnalle, eikä ylilääkäri voinut enää kuulua johtokuntaan.⁹⁵ Sääntömuutokset siirsivät peruskirjat historiallisiksi asiakirjoiksi. Oma ongelmansa, johon myös 1960-luvulla työskennelleen suunnittelutoimikunnan alainen revisiojaostokin oli kiinnittänyt huomiota, oli YTHS:n hallituksen ja paikallisten johtokuntien väliset olemattomat suhteet. Revisiojaosto oli edelleen pannut merkille, että paikallisten johtokuntien luottamushenkilöillä oli muodollinen vastuu toiminnan sujumisesta, mutta käytännössä muut hoitivat asioita:

Kun käytännössä toiminnan hoito ja siitä vastaaminen asemilla on todellisuudessa joka tapauksessa luisunut pääasiallisesti jollekin tai joillekin toimihenkilöille, olisi jaoston käsityksen mukaan tämä tosiasia otettava ilman tunne- tai nurkka-patriottisia syitä huomioon ja mukautettava organisaatio ja vastuukysymykset myös muodollisesti olevia oloja vastaaviksi.⁹⁶

Vuoden 1971 säännöissä terveydenhoitoasemien johtokunnat nostettiin aiempaa selkeämmin hallituksen alaisiksi hallintoelimiksi. Niiden kokoonpano ja tehtävät määritettiin säännöissä ja edustajien kausi piteni kaksivuotiseksi. Nyt myös opiskelijayhteisöt ja Ylioppilaiden terveydenhuollon toimihenkilöt ry (YTT) saivat edustajansa paikallisiin johtokuntiin. Yhteistyön varmistamiseksi

hallituksen tuli kutsua johtokuntien edustajat vuosittain pidettäviin yhteisiin neuvotteluihin.⁹⁷ 1970-luvun alkupuolella Turun aseman johtokunnan puheenjohtajana toimineen Pentti Seppälän mukaan aseman ja keskushallinnon suhteet olivat erittäin hyvät, mikä tuli esille muun muassa hänen monilla Helsingin kokousmatkoillaan. Erityisesti hänen mieleensä oli jäänyt Kari Savosen osoittama kiinnostus paikallisaseman lääketieteelliseen kehittämiseen.⁹⁸ Vaikka paikallisten asemien johtokuntien todellinen valta oli tuolloin suhteellisen vähäistä, on merkille pantavaa, että useilla asemilla johtokuntiin kuului vaikutusvaltaisia henkilöitä muun muassa korkeakouluista ja yliopistoista.

YTHS:n historiassa 1980-luku oli voimakasta hallinnollisen kehittämistyön aikaa. Jo saman vuosikymmenen alussa – tammikuussa 1982 – suurimmille terveydenhoitoasemille oli muodostettu linjajohtajista koostuva johtoryhmä ja vuoden 1983 alussa saivat Turku, Tampere, Oulu, Otaniemi sekä hieman myöhemmin Jyväskylä myös ensimmäiset hallinnolliset vastuuhenkilönsä.⁹⁹ Asemien vastaukset hallinnollisten vastuuhenkilöiden nimittämiseksi olivat jossain määrin varauksellisia, osin jopa kielteisiä, koska katsottiin silloisen hallintomallin soveltuvan ja toimivan hyvin. Näin oli ennen kaikkea Jyväskylän tapauksessa, mikä osaltaan viivästytti hallinnollisen vastuuhenkilön nimeämistä.¹⁰⁰ Ensimmäisen 5-vuotiskauden hallinnolliset vastuuhenkilöt olivat: Aapo Lehtonen (Turku), Jukka Rantanen (Tampere), Krista Kavalto (Oulu), Marja-Riitta Tuori (Otaniemi) ja Taisto Sinkkonen (Jyväskylä).

Terveydenhoitoasemien johtokuntatyöskenteilyn kehittäminen kuului 1980-luvun puolivälissä Seppo Hiedan johdolla työskennelleen työryhmän tehtäviin. Muistiossaan se ehdottikin päätäntävalan siirtämistä hallinnollisesti alemmille tasoille, kuten hallitukselta johtokunnille.¹⁰¹

Ehdotus eteni vuonna 1987 valtuuskunnan

hyväksymään sääntömuutokseen, jossa paikallisten terveydenhoitoasemien valtaa ja vastuuta vahvistettiin.¹⁰² Samoihin aikoihin isommille terveydenhoitoasemille perustettiin ylilääkärien toimet.¹⁰³ Jatkossa hallitukselta siirrettiin asemille muun muassa henkilöstöhallinnon sekä tiedotus- ja suhdetoiminnan piiriin kuuluvia asioita. Tällaisia olivat esimerkiksi vakinaisten toimihenkilöiden valinta, lyhyet palkattomat virkavapaudet, lakisääteiset vanhempain- ja hoitovapaat, opintovapaat, sivutoimioikeudet jne. Uutta säätiön organisaatiossa oli nyt paikalliset johtoryhmät, joiden puheenjohtajina toimivat hallinnolliset vastuuhenkilöt. Vastedes moni käytännön asia, joka aiemmin oli kuulunut johtokunnalle, siirtyi johtoryhmän päätettäväksi. Näihin kuuluivat muun muassa vuosilomat, määräaikaisten toimihenkilöiden valinta, sisäinen tiedotus ja koulutus.¹⁰⁴ Tässä yhteydessä YTHS:n pienet asemat – Rauma, Kajaani, Hämeenlinna ja Kouvolaa – liitettiin isompien terveydenhoitoasemien yhteyteen. Joensuu ja Savonlinna yhdistettiin saman johtokunnan alaisuuteen tosin vasta 1996.¹⁰⁵

Merkille pantavaa on, että hallinnollisen vastuuhenkilön ja johtavien toimihenkilöiden tehtävät määriteltiin tarkasti. Muutokset vastasivat henkilökunnan jo vuosia aiemmin esitettyihin toiveisiin, sillä vastaavat lääkärit saattoivat olla sivutoimisia ja vain harvoin paikalla olevia henkilöitä.¹⁰⁶

Uusina asemiansa hallinnollisina vastuuhenkilöinä aloittivat 1980-luvun puolivälin jälkeen ylilääkärit Matti Norio Turussa ja Aira Virtala Tampereella sekä talouspäällikkö Tuula Alinen Jyväskylässä. Helsingissä hallinnolliseksi vastuuhenkilöksi tuli 1990-luvun alussa ylilääkäri Ville Laaka. Samalla Otaniemi menetti hallinnollisen vastuuhenkilön vakanssin, jota oli siihen asti hoitanut vastaava lääkäri Marja-Riitta Tuori.¹⁰⁷

Johtoryhmän aseman vakiintuessa 1980-lu-

vulla johtokunnan merkitys terveydenhoitoaseman arjessa alkoi vähetä. Johtokunnan tehtäväksi tuli toimia kehittämissasioissa aiempaa selvemmin johtoryhmän tukena. Vaikka johtokunta menetti todellista valtaansa monissa käytännön kysymyksissä, sillä oli edelleen merkittävä asema. Hyväksyi hän se jatkossakin johtoryhmän valmistelevat asiat. Johtokunta oli muodollisesti aseman ykkönen, jolla on vaikutusvaltaa, mutta samalla arvovaltaa. Usein kysymys oli puheenjohtajan persoonasta, johtokunnan muusta kokoonpanosta ja ilmapiiritehtävistä.¹⁰⁸ Lähinnä linjajohtajien ja osastonhoitajien miehittäessä johtoryhmästä tuli yhdessä hallinnollisen vastuuhenkilön kanssa aseman todellinen vallankäyttäjä.

Vaikka vastuuta siirrettiinkin keskushallinnosta asemille, toiminta oli kuitenkin edelleen varsin pääkaupunkikeskeistä ja keskushallintovetoista. Hallituksen puheenjohtajana 1980-luvulla toimineen Jussi Tuorin aikana keskusjohto piti asiat tiukasti omissa käsissään – ja varsinkin talousasiat. Tuori kertoo olleensa kyllä periaatteessa koko ajan sitä mieltä, että paikallista päätösvaltaa pitäisi vahvistaa.¹⁰⁹ Etenkin isommilla asemilla toimittiin käytännössä ”aika lailla oman pään mukaan kuitenkin, eikä siitä mitään seurannut sitten pahempaa, joskus kirpeitä kirjeitä mutta ei muuta”, muistelee Tampereen aseman ylilääkäri ja hallinnollinen vastuuhenkilö Aira Virtala.¹¹⁰ Jyväskylän aseman ylilääkäri Pirjo Paajasen mukaan aseman sektorien/linjojen erillisyyks oli vielä 1990-luvun alkupuolella selviö, esimerkiksi rahojen siirtelyä linjoilta toisille ei hyväksytty. ”Myöhemmin kyllä siirtelimme rahoja linjoilta toiselle tarpeen mukaan”, muistaa Paajanen.¹¹¹

Krista Kavalto-Montin puolestaan sai johtajahammaslääkäriltä moitekirjeen, jossa tämä arvosteli häntä omin päiden tehdyistä laitehankinnoista Oulun aseman tiloihin. Tosiasiassa Kavalto-Montin teki laitevalintoja säätiön talousjohtajan tie-

ten.¹¹² Tätä ”välikohtausta” voi pitää osoituksena paitsi hankintoihin liittyvästä näkemuserosta myös keskushallinnon ja paikallisaseman johdon keskinäisten suhteiden ongelmallisuudesta. Tähän Krista Kavalto-Montinkin haastattelussaan viittasi. Kiistaton tosiasia on, että keskushallinnon ja paikallishallinnon keskinäisissä suhteissa tuli aika ajoin esille selvä jako pääkaupunkiseutuun ja ”maaseutuun”. Tämä näkyi myös säätiön keskeisten luottamuselinten kokouksissa ja käytetyissä puheenvuoroissa.¹¹³

1990-luvun kuluessa terveydenhoitoasemat saivat enenevässä määrin päätöksentekovaltaa ja samalla niiden tulosvastuu kasvoi. Tätä kosketeli johtajaylilääkäri Juhani Peräsalokin säätiön toimintakertomuksessa toimikaudelta 1992/93. Hänen mukaansa muutaman viimeksi kuluneen vuoden aikana on pyritty terveydenhoitoaseman vallan ja vastuun lisäämiseen. Uuden seurantajärjestelmän pohjalta asemat ovat kertomusvuonna laatineet seuraavan vuoden talousarvionsa vastuul-

lisena yksikkönä. Tämä edellyttäisi jatkossa säätiön organisaation kehittämistä, jonka valmistelu olikin aloitettu kertomusvuoden lopulla kevätkesällä 1993.¹¹⁴

Samalla, kun terveydenhoitoasemille myönnettiin entistä enemmän itsenäistä päätäntävaltaa, yhteisvastuu yhteisestä ”potista” kasvoi, niin rahallisesti kuin toiminnallisesti. Vuosikymmenien kokemuksella terveydenhoitoaseman johtoryhmytyöskentelystä talouspäällikkö Leena Haulisto oli sitä mieltä, että paikallistasolla osattiin käyttää oikein aiempaa laajempaa itsenäistä päätäntävaltaa. Se meni yllättävänkin hyvin, hän on todennut.¹¹⁵ Turun aseman pitkäaikaisen ylilääkärin ja hallinnollisen vastuuhenkilön Matti Norion mielestä tämä oli oikea ja terve kehitys. Myös Krista Kavalto-Montin piti paikallisen päätäntävallan lisäämistä omissa asioissa tarkoituksenmukaisena.¹¹⁶

Vielä 1990-luvulla elettiin aikaa, jolloin terveydenhoitoasemien luottamuselinten valta oli epäilemättä suurimmillaan. Terveydenhoitoasemien

Elokuun lopulla 1999 järjestettyjen esimiespäivien ja terveydenhuollon neuvottelupäivien osanottajien kokonaismäärä oli puolisen sataa. Esimiespäivien ensimmäinen alustaja toimitusjohtaja Eero Kurri keskittyi pohtimaan laadukkaan esimiestoiminnan kriteerejä.

johtokuntien päätettävänä oli aseman talousarvion hyväksyminen hallituksen vahvistamassa kehyksessä. Monien yksittäisten tehtävien ohella johtokunnat vastasivat aseman toiminnan asianmukaisesta järjestämisestä, sisällöllisestä kehittämisestä ja tuloksellisuuden seuraamisesta.¹¹⁷

1990-luvun lamavuosina yhteistyö keskushallinnon ja asemien välillä laajeni, tehostui ja parani – olosuhteiden pakosta. Näin tämän näki YTHS:n talousjohtaja Kalervo Haapasalmi. Tuolloin muun muassa otettiin käyttöön asemien kanssa käytävät tulos- ja tavoiteneuvottelut. Vuosikymmenen puolivälissä säätiön toimitusjohtajaksi tulleen Eero Kurrin myötä tämä kehitys vahvistui. Haapasalmesta oli hyvä asia, että asemille tuli enemmän vastuuta; yhteistyö ja keskinäinen yhteisymmärrys paranivat. Tämä oli YTHS:n pitkäaikaisesta talousjohtajasta ”suuri harppaus eteenpäin”.¹¹⁸ Eero Kurrista oli tärkeää, että johtokunnat kokivat tulevansa kohdelluksi tasapuolisesti; tässä vuotuisilla tulosneuvotteluilla oli merkittävä roolinsa.¹¹⁹ Pirjo Paajasen mukaan:

Matkustusta [Jyväskylästä] koko päivän Helsinkiin ja takaisin ja kahden tunnin palaveri, jonka merkitystä joskus mielti. Olihan kaikki asiakirjat/suunnitelmat jo lähetetty aiemmin. Päätökset asioihin tulivat sitten joskus, kun rahoitus oli selvä Kelan osalta. Loppuaikoina kokoukset olivat verkon välityksellä ja helpotti. Kuitenkin on hyvä olla face to face -tapaamisiakin.¹²⁰

Seuraavat muutokset YTHS:n paikallisten asemien hallintoon tulivat vasta vuonna 2010, jolloin uusittiin säätiön johtosääntö. Nyt säätiön toimintakulttuurissa korostui keväällä 2009 omaksutun strategian mukaisesti terveystalouden, siis käytännössä terveydenhoitoaseman, johtajuuden painottaminen. Johtosääntöön mukaan jokaisella terveystaloudella tuli jatkossa olemaan sen

toiminnasta ja taloudesta vastaava toimitusjohtajan nimeämä johtaja, joka toimii suoraan toimitusjohtajan alaisuudessa. Terveystalouden johtaja tulee vastaamaan yksikön tavoitteiden saavuttamisesta sekä toiminnan tuloksellisuudesta ja kehittämisestä toimien yhteistyössä yksikön sektorivastaavien kanssa.¹²¹ Uusittu johtosääntö merkitsi huomattavaa muutosta paikallistasolla: valta siirtyi johtokunnalta terveystalouden johtajalle – kollektiiviselta toimijalta yksilötoimijalle. Tässä YTHS:n toimintakulttuuri seuraili yleisempää trendiä yritysmaailmassa.

Yhteydenpitoa ja virkamatkoja

Siinä vaiheessa, kun YTHS:n valtakunnallista organisaatiota luotiin ja varsinkin silloin, kun asemia perustettiin ja uusia tiloja avattiin, säätiön johto vieraili maakunnissa. Näille lähinnä 1960- ja 1970-luvuille ajoittuville virkamatkoille osallistui useimmiten ylilääkäri Kari Savonen; toisinaan hänen matkaseuranaan olivat ylihammaslääkäri Aimo V. Rantanen sekä talouspäällikkö/Ylioppilasterveys ry:n toiminnanjohtaja Kalle Wettenhovi.¹²² Syksyllä 1977 YTHS:n johtajaylilääkäriksi tullut Juhani Peräsalo ei vieraillut Savosen tapaan yhtä tiiviisti paikallisilla asemilla. Tähän epäilemättä vaikutti osaltaan se, että hänen aloittaessaan työnsä säätiön toimipiiri oli jo varsin pitkälle valmis. Toki tilojen avajaisia, vuosijuhlia ym. riitti, mutta asemien perustamiseen liittyviä keskusteluja ja neuvotteluja oli nyt aiempaa vähemmän.

Arvattavaksi jää, oliko Peräsalon edeltäjänsä vähäisempään maakuntamatkailuun muitakin syitä. Joka tapauksessa paikallisilla asemilla toivottiin myös johtajaylilääkäriä käyntejä aina silloin tällöin. Tähän liittyi myös toivomus pienten asemien toimintaedellytysten parantamisesta. Keinoiksi esitettiin yhteistyötä ja yhteydenpitoa pienten asemien kanssa. Samalla toivottiin säätiön palvelukseen

AUNE KERMISEN MAAKUNTAMATKAT

YTHS:ssä pitkän päivätyön tehnyt ylihoitaja, myöhemmin johtavana hoitajana työskennellyt

Aune Kerminen toimi samalla säätiön ylilääkärin ja johtajaylilääkärin ”lähettiläänä” kentällä. Hän teki virkamatkoja Helsingin ulkopuolisille terveysasemille Otaniemestä aina Rovaniemelle asti, ensimmäiset 1960-luvun alussa ja viimeiset pari vuosikymmentä myöhemmin. Monilla YTHS:n asemilla hän vieraili useaan eri otteeseen, joillakin vain pari kertaa. Toisinaan Kerminen

teki matkaa yhdessä ylilääkäri Kari Savosen kanssa, useimmiten hän kuitenkin kulki yksikseen. Päivän, kahden pituisen asemavierailun terveiset ja vaikutelmat hän jätti tiedoksi keskusjohdolle, useimmiten juuri Kari Savoselle ja myöhemmin Juhani Peräsalolle.¹²³

Jo ensimmäisten, vuosina 1962–1963 tekemiensä virkamatkojen muistionsa päätteeksi Aune Kerminen kirjoitti:

Olen hyvin tyytyväinen virkamatkoihini. Ne ovat auttaneet ajattelemaan kutakin asemaa omina kokonaisuutena, joiden toimintaan voidaan antaa suuntaviivat Helsingistä käsin, mutta joilla kullakin on omat toimintamuotonsa, johon vaikuttavat sellaiset tekijät kuin aseman laajuus, sijainti jne.

Alkuvaiheen tyytyväisyys matkojen antiin näyttää säilyneen Aune Kermisellä myöhemminkin. Tästä kertovat hänen lukemattomat matkaselostuksensa säätiön johdolle. Aune Kermisen muistiot olivat vielä 1970-luvulla A 4-kokoisille ruutupapereille käsinkirjoitettuja selostuksia ja päätetty tuolloin aina samalla tavalla: ”Pyynnöstä Kari Savoselle henkilökohtaiseen käyttöön”. Seuraavalla vuosikymmenellä Kermisen matkamuistiot oli jo koneella kirjoitettuja ja merkitty tiedoksi johtajaylilääkäri Juhani Peräsalolle ja toisinaan myös apulaisyylilääkäri Ville Laakalle. Näitä 1980-luvun matkaselosteita käsiteltiin aika ajoin myös ”Juntan” eli johtoryhmän piirissä.

Aune Kermisen matkamuistiot noudattivat 1970- ja 1980-luvuilla kutakuinkin samaa rakennetta. Useimmissa hän oli kirjannut asemien virka- ja toimitilanteet sekä tapaamansa henkilöt. Toimitilat, hankinnat, puutteet ja terveiset keskusjohdolle kuuluivat yleensä Kermisen kokoaman asemakohtaisen muistion listaan.

Tiloissa ja laitteissa riittikin raportoitavaa etenkin 1970-luvulla jokaiseen muistioon. Niin ikään itse työ ja työryhmät puhuttivat terveydenhoitoasemien henkilökuntaa; oma ongelmansa oli terveystarkastuksia tekevien suuri vaihtuvuus. Aune Kermiselle esitetyt toiveet olivat moninaisia: konkreettisia laitehankintoja, työpaikkaruokailun järjestämistä tai koulutuksen kehittämistä. Näistä ja monista muista terveydenhoitoaseman arkeen ja työhön liittyvistä asioista Aune Kermisen laati uskollisesti selostuksensa matkan päätteeksi.

Varsinkin 1970-luvun muistioissa on kiinnostavia henkilöluonnehdintoja esimerkiksi ylilääkäreistä: kuka oli ”toimiva ja aktiivinen”, kuka taas ”osallistuva” tai ”nimellinen”. Myös muita, muun muassa talouspäällikköjä ja jopa toimistoapulaisia Kerminen arvioi työntekoaspektista. Hän teki tarkkoja havaintoja terveydenhoitoasemien ilmapiiristä sekä linjojen ja henkilöiden keskinäisistä, joskus varsin tulehtuneista suhteista. Palasipa hän joskus maakuntamatkaltaan ahdistuneena kokemastaan voimakkaasta ristiriita-asetelmasta sairaanhoidon ja hammashoidon sekä näiden johtajien välillä.

Terveydenhoitoasemilla oli eroja, minkä Aune Kerminen oli jo maakuntamatkojensa alkutai-paleella pannut merkeille. Kysymys ei ollut vain aseman koosta ja resursseista, vaan myös ilmapiiristä ja hengestä – siis loppujen lopuksi ihmisistä. Tämä näkyi hyvin matkamuiستioiden sivuilla, mutta niillä on myös monia merkintöjä mieluisista kohtaamisista ja keskusteluista paitsi aseman henkilökunnan myös johtokunnan edustajien kanssa. Jos oli Aune Kermisellä virallinen ”työ- ja tarkastajaroolinsa”, oli hänellä lisäksi ”(kunnia)vierasroolinsa” – näin ainakin joskus. Monista juhlatilaisuuksista Kerminen on erityisellä lämmöllä muistellut Rovaniemen terveydenhoitoaseman toiminnan 5-vuotisjuhlia helmikuussa 1980. Näin Aune Kerminen kuvaili juhlatunnelmia virallisen iltatilaisuuden jälkeen:

Aamuyötilaisuus terveydenhoitoasemalla, noin 11-13 henkilöä, kynttilän valossa, klassikoita lausuen, oli todella herkkä (...) Kaamos tuli koettua, ja juhlat päättyivätkin jo neljältä taksin hakuun.

Aune Kerminen liikkui maakunnissa selvästi säätiön johdon mandaatilla, jolle hän matkoistaan raportoi. Miten palaute otettiin vastaan, miten pian – jos lainkaan – odotuksiin ja vaatimuksiin reagoitiin, jäänee vastauksia vaille. Joka tapauksessa YTHS:n johto sai pitkäaikaisen ylihoitajansa välittämänä ja ilman välikäsiä kentän kuulumiset ja pystyi näin arvioimaan terveydenhoitoasemien tilan, ongelmat ja kehitystarpeet. Tosiasia on, että matkamuiستiot pitivät Savosen, Peräsalon ja säätiön muun johdon ajan tasalla asemien toiminnan arjesta ja ilmapiiristä.

Ylihoitaja Aune Kermisen maakuntamatkoilla oli funktionensa. Toimihenkilöitä ja sairaanhoitajia edustavana Kermisen oli helppoa samastua asemien arjen työhön ja samalla hänet oli tällä tasolla helppo ottaa vastaan ja hänelle oli helppo uskoutua. Käynteihin oltiin tyytyväisiä, puolin ja toisin. Aikana, jolloin tiedotustoiminta oli säätiössä verraten vähäistä, Kermisen matkoilla oli varmasti merkitystä tiedon antajana. Jos olivat ylihoitaja Aune Kermisen käynnit terveydenhoitoasemilla merkittäviä, sitä ovat myös hänen monikymmeniset muistionsa; lähdemateriaalina ja ajan kuvana ne ovat ainutlaatuisia.

ylihoitajaa, joka ohjaisi pienten asemien toimintaa.¹²⁴ Tämä saatiinkin 1970-luvun lopulla, kun Helsingin aseman ylihoitajasta Aune Kermisestä tuli myös koko säätiön ylihoitaja. Jo ennen säätiön ylihoitajaksi tuloaan Kerminen oli tehnyt lukuisia tutustumismatkoja paikallisille terveydenhoitoasemille; ensimmäiset jo 1960-luvulla, viimeiset 1980-luvulla.

Jos pienillä asemilla yksin työskentelevät terveydenhoitajat kokivat olevansa yksin ja toivoivat ohjausta ja yhteydenpitoa, olivat niin ikään yksiköiden esimiehet tehtävässään varsin yksin. Arkipäivän asioita keskushallintoon hoidettiin pääasiassa linjajohtajien, henkilöstöpäällikön, talousjohtajan ja tietohallinnon kanssa. Pirjo Paajanen on tunnustanut, että hänelle henkilöstöpäällikkö, ja useimmiten Leena Vapaavuori, oli usein

tärkeä yhteistyökumppani. Henkilöstöhallinto kun ei aina ollut niitä helpoimpia sektoreita – pohdittavaa riitti, miten kannattaa toimia ja edetä. Vaikeissa asioissa tuntui hyvältä, että oli keskushallinnon tuki takana ja näin jaksoi tehdä työtä esimiehenä. Aika vähän yksiköissä voitiin tehdä omalla tavalla. Rahat tulivat keskushallinnosta, sieltä anottiin rekrytointiluvat ja ne saatiin tai ei saatu.¹²⁵

Pienen terveydenhoitoaseman hallinnollinen vastuuhenkilö joutui ottamaan vastuuta myös taloushallinnosta yhdessä oman asemansa toimistonhoitajan kanssa – ja myös toisen säätiön maakunta-aseman kanssa. Tämä oli vaihtelua lääkärin työlle ja sinänsä tervetullutta. Poikkeuksellisista taloudellisista tilanteista Eija Vänskän mieleen on jäänyt vaihe, jolloin kunnat tulivat mukaan rahoittamaan säätiön toimintaa. Silloinen hallituk-

Kollegat juhlatusseurassa. Ylilääkäri Pirjo Paajanen Jyväskylästä (vas.) ja vastaava lääkäri Ulla Ägren Kuopiosta YTHS:n Turun terveysaseman 50-vuotisjuhlan iltajuhlissa Turun VPK:n talolla 3.2.2006.

sen puheenjohtaja jopa kehotti asemia keksimään menokohteita, koska rahaa oli nyt poikkeuksellisesti runsaasti käytössä.¹²⁶

Sen tähden Helsingissä pidettävät yksiköiden esimiesten koulutuspäivät kollegatapaamisineen olivat todella tärkeitä mukana olleiden omien näkemysten ja kokemusten ventilointipaikkoina. Eri-tyisen paljon pitivät yhteyttä keskenään Jyväskylän, Joensuun, Kuopion ja Rovaniemen yksiköiden esimiehet.¹²⁷ Tähän vaikutti epäilemättä sijainti pääkaupunkiseudun sekä Turun ja Tampereen kaltaisten isojen asemien ulkopuolella, mikä osaltaan edesauttoi yhteenkuuluvuutta; toisen asemaan asettautuminen lienee ollut suhteellisen helppoa. Oma osansa tässä on varmaan hyvin toimivat yksikön esimiestason henkilösuhteet.

Mitä tulee Helsingin vieraisiin, esimerkiksi Pirjo Paajasen johtamalla Jyväskylän asemalla kävivät kaikki hänen YTHS-työuransa aikaiset yleisterveyden linja-/sektorijohtajat Marja Niemi, Markku Kanerva ja Mikko Murtonen. Yleensä käyntisyynä olivat sovitut tutustumiset toimipisteissä ja joskus joku ongelmallinen asia, josta oli hyvä puhua paikan päällä. Yleensä järjestettiin yhteinen palaveri koko linjan henkilökunnan kanssa ja sitten erikseen esimiesten kanssa. Paajanen koki käynnit hyvinä ja hyödyllisinä. Asioista keskusteltiin ja tukea työhön saatiin. Myös suunterveydessä kävi linjajohtaja. Rakennusvaiheessa talousjohtaja Olli-Pekka Luukon tuki oli myös huomattava; varsinkin kun kilpailutus säätiössä oli uutta ja se hoidettiin keskushallinnossa.¹²⁸

Otettuaan vastaan johtajaylilääkärin tehtävät vuonna 2005 Markku Kanerva lähti maakuntamatkalle tarkoituksena tutustua terveydenhoitoasemiin ja niiden henkilökuntiin. Matkaseuranaan hänellä oli samaan aikaan säätiön tullut talous- ja hallintojohtaja Maarit Toveri. Kanerva oli näkemäänsä todella tyytyväinen. Vaikka toiminta sinänsä oli eri asemilla erilaista, niin, kuten hän

haastattelussa muisteli:

*(...) kaikkialla oli kauhea hengenpalo siihen työhön, kaikki teki sitä sydämestään ja kaikki teki sitä hyvin (...) ne oli tosi innostuneita ja tyytyväisiä siihen työhön niitten asiakkaitten kanssa.*¹²⁹

Markku Kanerva muistaa vain toivoneensa, ettei uusi toimitusjohtaja saisi vietyä sitä hengenpaloa pois tästä työstä, koska se oli hänestä ”ilmiömäisen hyvä”.¹³⁰

Vuonna 2004 YTHS:n terveystalvupalvelupäälliköksi tullut Hanna Kari muistaa vierailleensa johtajaylilääkärin kanssa terveystalvupalveluyksiköissä/terveydenhoitoasemilla usean vuoden ajan, aluksi vuosittain ja myöhemmin joka toinen vuosi. Aikaa myöten siirryttiin kuukausittain pidettäviin videokokouksiin, joiden järjestämisessä Kari oli säätiössä ensimmäisiä. Hän on myös todennut, että:

*Digitalisoituminen helpotti valtavasti yhteistyötä yksiköiden kanssa sekä antoi mahdollisuuden yhdistää yksiköiden vastuuhenkilöt työskentelemään yhdessä.*¹³¹

Ylilääkärin ja johtajaylilääkärin ohella myös hallitukset ja hallituksen puheenjohtajat pyrkivät jalkautumaan kenttään tutustumalla asemiin ja keskustelemalla paikallisten edustajien kanssa. Jo Urpo Ratian päivistä säätiön hallituksen puheenjohtaja oli usein nähty vieras maakunta-asemilla; oli sitten kysymys toimitiloihin liittyvistä palaverista, tutustumisista tiloihin tai avajaistapattumista. Tämä päti myös 1970- ja 1980-lukujen taitteen puheenjohtajaan Kari Rahialaan. Hän kävi puheenjohtajakausinaan kaikilla muilla asemilla paitsi Rovaniemellä ja piti tärkeänä, että asemilla tiedetään, ketkä kuuluvat hallitukseen ja kuka johtaa sitä. Rahialalle paikallisilla asemilla käynti oli ennen kaikkea periaatteellinen kysymys, kuten hän

on painottanut. Hänellä oli tapana tiedustella henkilökunnalta aseman ”vointia”, oliko ongelmia, missä oli parannettava ja mitä olisi tehtävä.¹³²

Hallituksen puheenjohtajat ovat myöhemmin kokeneet tarpeelliseksi pitää suoraa kontaktia kenttään, vaikka se olisikin jäänyt vain asemien avajaisjuhlallisuuksiin ja vastaaviin juhlatilaisuuksiin. Vuosituhannen vaihteessa hallitusta johtanut Tommi Varjonen pyrki kenttää kiertäessään välttämään tarkastuskäyntileimaa; hän kun vain oli tustumassa aseman toimintaan. Haastattelussaan Varjonen kertoi olevansa:

ylpeä siitä, että me ei olla satsattu seiiniin vaan me on satsattu toimintaan. Hyvässä symbioosissa sekä yliopiston että näitten kaikkien rahoittajatahojen kanssa on vaan saatu junailtua aina kullekin paikkakunnalle sopivalla tavalla tila.¹³³

YTHS:n hallitus on aina silloin tällöin kokoustanut maakunta-asevilla. Usein koko hallituksen vierailuun on liittynyt aseman uusien tilojen vihkiäiset tai ns. tasavuosien juhlat. Esimerkiksi Jyväskylässä säätiön hallitus piti kokoustaan ylilääkärin Pirjo Paajasen noin neljännesvuosisadan pituisen palvelusajan kuluessa kahdesti: kerran Pitkäkadun tiloissa ja toisen kerran ns. Puistosairaalan talossa.¹³⁴ On selvää, että hallituksen kokoontuminen yksittäisellä terveydenhoitoasemalla on aina tapaus. Paikalliseen juhlaan osallistumisella hallitus automaattisesti nostaa tilaisuuden tasoa, mutta tarjoaa samalla aseman johdolle ja henkilökunnan edustajille tilaisuuden välittää suoraan ”Helsingin herroille” kuulumisensa – ja myös toiveensa.

Vuonna 1996 säätiön toimitusjohtajaksi valittu Eero Kurri on pitänyt käyntejään terveydenhoitoasemilla hyvinä ja tarpeellisina: osa keskusteluista oli tarkoitettu vain hänen ja aseman vastuuhenkilön väliseksi, osa taas koko henkilökunnalle. Hänen tavoitteenaan oli luoda ja vahvistaa kuulijakunnal-

le vakauden ilmapiiriä aina silloin kun siihen oli syytä. Ajankohtaisista ja tärkeistä asioista toki tehtiin selkoa, mutta myös tulevaisuuden kysymykset mahdollisine haasteineen ja uhkineen kuuluivat keskustelutilaisuuteen. Kurrin mieleen ovat myös jääneet eräät vastaavat lääkärit, jotka olivat peruskriittisiä, mutta joiden kanssa tuli hyvin toimeen, kun ymmärsi, että ”ei ne pahaa tarkoittaneet, vaan epäilivät aina vähän ulkopuolista vierasta”.¹³⁵

Kokemuksia ja näkemyksiä hallitus- ja valtuuskuntatyöskentelystä

Hallituksen puheenjohtajakuvia seitsemältä vuosikymmeneltä

Ratiasta Rahialaan

YTHS:n hallituksessa SYL:llä on koko säätiön olemassaolon ajan ollut keskeinen asema – siitäkin huolimatta, että hallituksen koossa ja kokoonpanossa on tapahtunut muutoksia vuosikymmenien kuluessa. Hallituksen puheenjohtajuus on likimain aina kuulunut SYL-taustaiselle henkilölle. Itse asiassa vain vuosien 1971–1975 puheenjohtaja, varatuomari Veikko Lehtinen nousi johtoon ilman selkeää SYL-kytkentää, vaikka hänenkin ansioluettelonsa sisälsi ylioppilas- ja osakuntajäsenyyksiä. Ylivoimaisesti pisimpään puheenjohtajan nuija on kuulunut diplomi-insinööri Urpo Ratialle, kaiken kaikkiaan lähes 17 vuotta (1954–1970/71).¹³⁶ On huomionarvoista, että Ratian puheenjohtajuuden loppuvuosina hänen kabinettiinsa kuuluivat, ja jopa yhtäaikaa, Eero Kurri, Kari Rahiala ja Jussi Tuori – kaikki tulevia hallituksen puheenjohtajia.

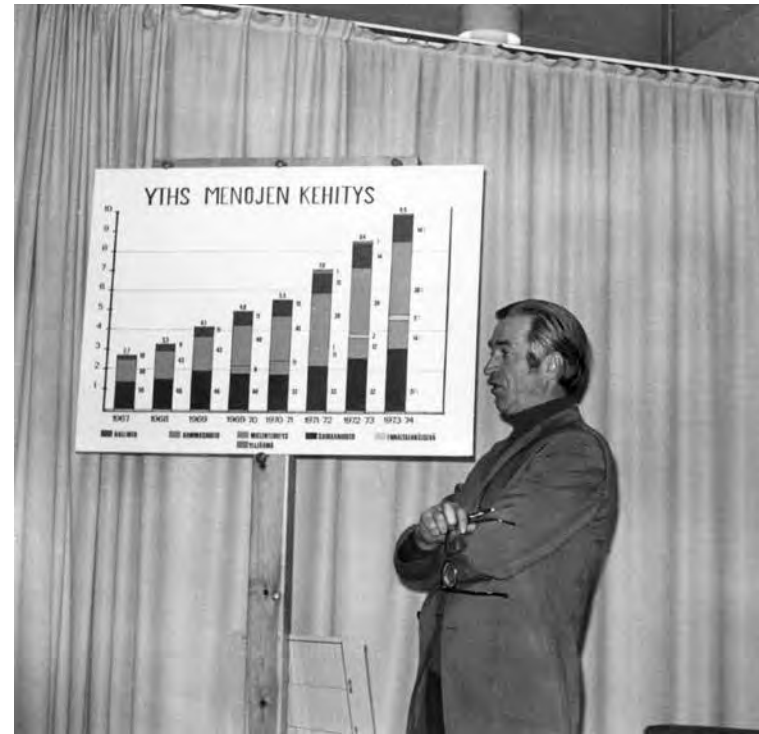
Hississä

Vuonna 1963 YTHS:ään tulleesta VTM Tuula Virtasesta (myöh. Leppäsestä) hallitus sai pitkäaikaisen sihteerin. Aina terveystalon valmistamiseen asti hallituksen kokoukset pidettiin Suomalaisella Klubilla, jonne hänellä ei ollut virallisesti pääsyä; sinne kun vielä tuolloin oli naisilta pääsy kielletty. Käytännössä Tuula Leppänen piti salakuljettaa kokouspaikalle ”takakautta” henkilökunnan tavarahissillä.¹³⁷ Ja kerran hän sai kokouksen päätteeksi hissiseurakseen kenraali eup Aksel Airon. Näin Leppänen muisteli yllättävää kohtaamistaan tavarahississä:

Airo kävi siellä usein ilmeisesti syömässä myöskin ja yhden kerran hän tuli samalla hissillä alas. Airo katseli minua, hän oli vähän ”flenskassa”, niin kuin varmaan oli useasti, sanoi sitten: ”Onks’ täällä joku kosmetologien kokous?” Hän halusi jotain sanoa ja hän ei tiennyt oikein mitä. Hänen tyttärensä oli kosmetologialalla ja näin hän keksi sen kosmetologien kokouksen.¹³⁸

Yritystaustaista Urpo Ratiaa nuoremmat kollegat ovat luonnehtineet järjestelmälliseksi, uskottavaksi, jämäptintuntuiseksi, jolla oli vahvat mielipiteet, mutta joka myös kuunteli nuorempia hallituskollegojaan. Kurrin mukaan opiskelijataustaisten jäsenten ehdotukset olivat toisinaan aika radikaalejakin, mutta niistä pystyttiin Ratian johdolla keskustelemaan; niitä hiottiin ilman yhteen törmäyksiä.¹³⁹

SYL on perinteisesti ollut ratkaisijan paikalla, kun hallituksen puheenjohtajaa on oltu valitsemassa. Tätä ovat korostaneet niin Kari Rahiala kuin Jussi Tuorikin. Vuosien 1981–1987 puheen-

YTHS:n pitkäaikainen hallituksen puheenjohtaja Urpo Ratia seurasi tehtävän jätettyäänkin aktiivisesti säätiön asioita. Kuva on 1970-luvun puolivälistä, jolloin hän toimi Ylioppilasterveys ry:n puheenjohtajana.

johtajan Jussi Tuorin mukaan hänen valintaansa vaikutti edeltäjänsä, Kari Rahialan lisäksi SYL, jonka puheenjohtaja tiedusteli Tuorin halukkuutta tulla puheenjohtajaksi – ja Tuori tuli mielellään.¹⁴⁰

Urpo Ratiaa puheenjohtajana seurannut, Kelan johtajiin lukeutunut Veikko Lehtinen oli jo ennen puheenjohtajakauttaan toiminut Opiskelijaterveydenhuoltokomitean puheenjohtajana ja muutenkin perehtynyt opiskelijoiden terveydenhuoltoon. Tätäkin taustaa vasten oli varsin luontevaa, että häntä pyydettiin säätiön hallituksen puheenjohtajaksi. Näin Kela YTHS:n suurimpana rahoittajana sai suoran kanavan säätiön päättävän elimen huipulle. Lehtinen on tunnustanut, että tehtävä oli huomattavasti työlämpi, mitä hän oli kuvitel-

lut. Papereita oli valtavasti ja pitkään kestäviä kokouksia tiheästi, eikä päätöksentekokaan sujunut toivotulla tavalla, Lehtinen tuskastui byrokraatiaan ja vanhoihin menettelytapoihin ja tuli samalla lounaanneeksi edeltäjänsä, vielä hallituksessa istunutta Urpo Ratiaa. Lopputulos oli se, että Ratia jätti hallituksen. ”Olin pahoillani tapahtuneesta, mutta en sille mitään voinutkaan”, tilitti Lehtinen vuonna 1992 parin vuosikymmenen takaisia tuntojaan.¹⁴¹

Veikko Lehtinen kertoo myös vierastaneensa ajatusta osallistua YTHS:n päivittäiseen päätöksentekoon, jota toimiva johto häneltä odotti. Hän pirtaansa ei sopinut se, mikä oli ollut tapana Ratian ”ylipitkän” puheenjohtajakauden käytäntönä. Lehtinen pysyi säätiössä tiukasti luottamusmiesroolissaan. Talous- ja eläkekysymysten ohella Lehtisen puheenjohtajakautta leimasi koko kauden ajan säätiön aseman määrittelemättömyys – ja viime kädessä toiminnan rahoituskysymys. Hallitustyön arjessa Lehtisen tunnetusti rauhallisella ja keskusteluttavalla tyyllillä oli kysyntää. Varsinkin avoimesti vasemmistolaiset hallituksen opiskelijajärjestötaustaiset jäsenet pitkittivät selvityspyynnöillään ja ponsillaan työtä. Vaikka kokoukset venyivät ja paperipinot kasvoivat, hallituksessa selvittiin Lehtisen mukaan suuremmitta ristiriidoita. Tätä hän piti tärkeänä.¹⁴²

Jälkikuvassa Veikko Lehtistä on luonnehdittu miellyttäväksi, rauhalliseksi ja kärsivälliseksi puheenjohtajaksi, jonka kokoukset kestivät useita tunteja, minkä jälkeen asia saatettiin panna pöydälle. Kun avoimeksi jääneeseen kysymykseen palattiin myöhemmin, siihen löytyikin usein ratkaisu. Näillä puheenjohtajaominaisuuksilla oli kysyntää siinä vaiheessa, kun YTHS:n itsenäisyys oli joutunut vaakapuulle. Tämän näkemyksen ovat allekirjoittaneet muun muassa hänen hallituksensa varapuheenjohtaja Jukka Rantanen ja seuraajansa puheenjohtajana humanististen tieteiden kandidaatti, pankinjohtaja Kari Rahiala.¹⁴³

SYL:n ja YTHS:n yhteinen delegaatio tapaamassa sosiaali- ja terveysministeri Seija Karkista maaliskuussa 1975. Ministerille jätetty kirjelmä koski opiskelijoiden rahoituskysymyksen järjestämistä. Kuvan etualalla YTHS:n hallituksen puheenjohtaja Veikko Lehtinen kättelee ministeri Karkista.

Kari Rahiala puolestaan pyrki omien sanojensa mukaan rajaamaan kokousten keston korkeintaan puolitoistatuntisiksi. Kokousten piti olla myös hyvin suunniteltuja ja linjajohtajilla valmiit kunnolliset esitykset. Mielellään hän siteerasikin Urpo Ratiaa, jonka mukaan hallituksen kokoukseen ei tulla arvaamaan, vaan sinne tullaan tietämään. Hallituksen puheenjohtajana vuosina 1975–1981 vaikuttanutta Kari Rahialaa on kuvattu impulsiiviseksi, suoraviivaiseksi ja voimakkaaksi persoonaksi, jolta ei myöskään puuttunut toimitusjohtajapiirteitä. Rahialan puheenjohtaja-aika oli värikästä, ulospäin ja sisäänpäin.¹⁴⁴

Syystä, joka ei ole selvillä, Rahialan ja vuonna 1977 säätiön johtajaylilääkäriksi tulleen Juhani Peräsalon keskinäiset suhteet eivät olleet järin hyvät. Oliko kysymys valtataistelusta vai henkilökemioi-

den ylittämättömistä eroista, on jäänyt epäselväksi. Joka tapauksessa tässä vastakkainasettelussa hallituksen puheenjohtaja pyrki mitä ilmeisemmin omaksumaan eräänlaisen toimitusjohtajan roolin ja sen mukaisesti odottamaan toimivalta johdolta, viime kädessä johtajaylilääkäriltä ”täydellisiä” esityksiä. Tämä ei voinut olla vaikuttamatta 1970- ja 1980-lukujen taitteen kokousten ilmapiiriin, jota on muisteltu vaikeaksi. Kokoustuntemien vaikeutta kuvaa sekin, että hallituksessa jo vuosia istunut Lääkintöhallituksen pääjohtaja Erkki Kivalo loukkaantui siitä, miten Rahiala suhtautui Peräsaloon, lähti, eikä enää palannut hallitustyöskentelyyn.¹⁴⁵

Tuorista Kurriin

Vaikka filosofian maisteri, toimitusjohtaja Jussi Tuori tunsu entuudestaan YTHS:n, sen organisaation, keskeiset henkilöt ja toimintamuodot, oli eri

asia ottaa vetovastuu säätiön hallituksen luotaamisesta. Vielä haastattelussaan syksyllä 2016 Tuori painotti YTHS:n tuon vaiheen taloudellisesti vaikeaa tilaa. Oli pakko säästää, muistelee Tuori, ja ainoaksi mahdollisuudeksi jäi rekrytointikielto – sijaisia ei otettu, eikä yhtään virkaa täytetty ilman työvaliokunnan lupaa.¹⁴⁶

Puheenjohtajakautensa 1981–1987 hallitustyöskentelyä Tuori kiitteli hyvin yksimieliseksi, vaikka taustalla häilyivät aina 1980-luvun puoliväliin saakka uhkakuvat säätiön tulevaisuudesta. Enemmänkin hallitus keskusteli toimivan johdon kanssa siitä, mitä voitaisiin tehdä. Analysoidessaan puheenjohtajuuttaan Jussi Tuori korosti pyrkineensä siihen, että asiat käsiteltäisiin suhteellisen ytimekkäästi ilman turhia jaaritteluja.

Toiminnan tehostamiseksi järjestettiin suunnittelupalavereja ja strategiatilaisuuksia. Kaiken kaikkiaan tavoitteena oli, että toimiva johto val-

Kari Rahiala johti YTHS:n hallitusta vuosina 1975–1981. Voimakkaaksi ja impulsiiviseksi kuvattu Rahiala pöydän päässä puheenjohtajan paikalla. Hänen vasemmalla puolellaan säätiön johtajalääkäri Kari Savonen ja oikealla puolellaan hallituksen jäsen Jukka Rantanen. Äärimmäisenä vasemmalla talousjohtaja Kalervo Haapasalmi.

mistelisi asiat niin, ettei ”hallituksen tarvitse ruveta syntyjä syviä lähteä joka kerta käymään läpi”, kuten Tuori haastattelussaan kiteytti näkemyksensä tehokkaasta ja toimivasta yhteistyöstä hallituksen ja johtoryhmän välillä. Yhtä kaikki, Tuoria huolestutti säätiön toimivan johdon asema luottamuselinten puserruksissa. Siksi hän koki hallituksen puheenjohtajana tärkeäksi korostaa sen asemaa ja toimintavapautta.¹⁴⁷ Tämän näkemyksen mukaan hallituksen tuli pysyä omassa roolissaan, eikä menä mitätöimään toimivan johdon työtä. Hallituksen tulisi olla todellinen hallitus, joka tekee lopulliset päätökset säätiön suunnasta ja taloudesta.

Jussi Tuorista puheenjohtajan kuvassa toistuvat määreet toisaalta rauhallinen ja luotettava, toisaalta säntillinen ja jämässä. Kukaan Tuoria muistelleista ei ole myöskään unohtanut painottaa hänen asiallisuuttaan ja tasapuolisuuttaan.¹⁴⁸ Yli 20 vuotta hallituksessa Kelan mandaatilla istunut Antti Huunan-Seppälä lasi Jussi Tuorin kautensa parhaaksi puheenjohtajaksi, joka oli asemassaan jämässä, asioista perillä oleva ja asioista selvää ottava – ja jolla oli myös empatiakykyä.¹⁴⁹

Kun YTHS:n itsenäinen toiminta palvelujen tuottajana vuodenvaihteessa 1985–1986 varmistui, ratkaisematta oli vielä kuntien mukaantulo säätiön toiminnan rahoitukseen. Korkeakoulukaupunkien kanssa tehtyjen sopimusten aikaansaamisessa vuonna 1987 hallituksen johdossa aloittanut yhteiskuntatieteiden lisensiaatti Eero Kurri oli keskeinen hahmo. Häneltä tuli ehdotus kuntien osallistumisesta säätiön rahoitukseen – määräsuuruisen avustuksen maksamisesta säätiölle korvauksena siitä, että säätiö hoitaa kaupunkien puolesta opiskelijaterveydenhuoltoa.¹⁵⁰

Eero Kurri muistaa, miten pieni valtuuskunta Urpo Ratian johdolla tuli pyytämään häntä ”apujohtajaksi” säätiöön eli hallituksen puheenjohtajaksi. Ratian takana oli vahvasti SYL, joka oli Kurrille ”toinen koti” sosiaalisihteerivuosilta.

Jussi Tuori jätti puheenjohtajan tehtävät Eero Kurrille vuonna 1987. Kurria odotti säätiön rahoituskysymyksen järjestäminen.

Kurrin oli epäilemättä helppo vastata pyyntöön myönteisesti; olihan säätiö tuttu jo Ratian hallitusajalta sekä Jyväskylän terveydenhoitoaseman johtokunnan jäsenyydestä ja puheenjohtajuudesta 1980-luvun alusta. Sitä paitsi ajankohdassa oli säätiön rahoituksen kaltaisia isoja kysymyksiä, joiden käsittelyssä ja ratkaisemissa oli omat haasteensa. Muista hallituksensa konkreettisista hankkeista Eero Kurri on nostanut esiin toiminnan keskeisten osa-alueiden arvioinnin, jonka lähtölaukaus tapahtui hallituksen kokouksessa lokakuussa 1987 ja ulkopuolisen konsultin avustuksella säätiöstä laaditun yhteisökuvatutkimuksen, jossa käytiin läpi säätiön tärkeimmät alueet, keskusteltiin ja luotiin tietämystä. Tätä Kurri piti tärkeänä; hän kun on aina halunnut saada asioista kokonaisvaltaisen näkemyksen.¹⁵¹ Näissä hankkeissa voi nähdä laatuajattelun olevan jo idullaan.

Vuonna 2017 oman hallitus kautensa tilinpäätöstä puntaroidessaan Eero Kurri mainitsi huomattavimmaksi saavutukseksi vuosikautia kestäneen

rahoitusepäselvyyden kuntoon saamisen kuntien rahoituksen osalta. Säätiön organisaation itsetuntemuksen lisääminen oli niin ikään tärkeää. Viesti oli selvä: arjen asioita mietitään asiallisesti ja systemaattisesti. Mitä tulee hallituksen keskeiseen ryhmään, opiskelijaedustukseen, se näyttäytyi Kurrille rakantavan kriittisenä ja sellaisena positiivisena yhteistyökumppanina. Yhteistyö oli aitoa yhteistyötä, aika oli hyvää aikaa, analysoi Eero Kurri puheenjohtajavuosiaan 1987–1989. Isoin tehtävä, rahoituskysymyksen järjestäminen, tuli suoritetuksi!¹⁵²

On katsottu, että ajankohtaisten, isojen kysymysten ratkaisussa Eero Kurrin yhteiskuntasuhteet ja hänen hallintovirkamieskokemuksensa olivat avainasemassa. Sitä paitsi, hän oli hyvä junailemaan asioita, on Kurrin hallituksen varapuheenjohtaja Tarja Kantolan vahva näkemys.¹⁵³ Nämä olivat juuri niitä ominaisuuksia, jotka sopivat toi-

mitusjohtajalle – ja samalla YTHS:n ensimmäiselle, vuonna 1996 valitulle toimitusjohtajalle Eero Kurrille.

Mattilasta Yli-Huttulaan

Eero Kurrin hallitukseen kuuluneesta toiminnanjohtaja Hilikka Mattilasta säätiö sai vuonna 1989 historiansa ensimmäisen naispuolisen hallituksen puheenjohtajan. Kiinnostava yksityiskohta Mattilan puheenjohtajauralla oli vielä se, että kaikkien hänen johtamiensa hallitusten varapuheenjohtajana oli niin ikään nainen, Tarja Kantola ja Ulla-Maija Rajakangas.

Ensimmäisissä puheenvuoroissaan puheenjohtajana Hilikka Mattila nosti esiin eritoten tutkimustoiminnan sekä henkilöstön kehittämisen ja koulutuksen merkityksen.¹⁵⁴ Hänen aina syksyyn 1995

Puheenjohtajan vaihtuminen. Hilikka Mattila vastaanottaa Eero Kurrilta puheenjohtajan ”tehtäväkirjan” vuonna 1989. Välissä mietteisään johtajaylilääkäri Juhani Peräsalo.

asti ulottuneen puheenjohtajakautensa suuria yksittäisiä kysymyksiä oli vuonna 1995 toteutunut sääntöuudistus ja siihen kytkeytynyt toimitusjohtajan toimen perustaminen. Näissä kysymyksissä Mattila profiloitui voimakastahtoisena muutosjohtajana ja selvänä vastavoimana johtajaylilääkäri Juhani Peräsalolle.¹⁵⁵ Puheenjohtajan roolia Hilka Mattila veti jossain määrin toimitusjohtajan elkein.¹⁵⁶ Mattilaa on kuvattu aktiiviseksi, voimakkaaksi ja määrätietoiseksi, joka – jos kuka – oli tehtävässään nimenomaan SYL:n edustaja ja toi hallitukseensa ”terveisii” opiskelijamaailmasta. Tämän oli pannut merkille myös valtuuskunnan puheenjohtaja Mattilan kanssa käydyissä keskusteluissa.¹⁵⁷

Hilka Mattila koki hallituksensa aktiiviseksi ja keskustelevalleksi ja katsoi sen kykenevän selkeiden toimintalinjojen luomiseen ja tehokkaaseen päätöksentekoon.¹⁵⁸ Mattilan hallituksessa ollut myöhempi puheenjohtaja Tommi Varjonen piti tämän hallituksen henkeä hyvänä. Vaikka kokouksissa käytiin kipakoita keskusteluja ja siellä sai sanoa mielipiteensä, oli eri asia, oliko niillä lopulta merkitystä. Hilka Mattilalla oli vahvat, omat mielipiteet, mutta hän kesti samalla vastaan sanomisenkin.¹⁵⁹

Hilka Mattilan jälkeen YTHS:n hallitusta luotsasi kaksi lyhytaikaista puheenjohtajaa: SYL:n vuoden 1994 puheenjohtaja, oikeustieteen ylioppilas Arto Hakkarainen ja Kuntaliitosta Invalidisäätiön toimitusjohtajaksi siirtynyt, hallintotieteiden maisteri Olli Kerola. Hakkarainen oli Varjosen tapaan kuulunut jo Mattilan toimikauden 1994–1995 hallitukseen. Arto Hakkaraisen johtama hallitus oli ns. ylimenokauden hallitus (1.9. –31.12.1995), sillä vuoden 1996 alusta säätiön toimikausi muuttui kalenterivuodeksi. Hakkaraisen toimikautta leimasi hallinnon uudistus, mikä tuli hyvin esille hänestä tehdyssä Piikin haastattelussa.¹⁶⁰

Olli Kerola tunsu toimialan jo taustansa puolesta hyvin, mutta jo puheenjohtajakautensa (1996–1997) alkupuolella hänellä ilmeni vaikeuk-

sia hoitaa tehtävänsä hallituksen puheenjohtajana. Tämän näki hyvin varapuheenjohtaja Tommi Varjonen, joka vastasi vuoden päivät hallituksen käytännön johtamisesta Kerolan samalla jatkaessa muodollisesti puheenjohtajana. Tätä ennen asiasta oli käyty keskusteluja sekä SYL:n että Kelan edustajien kanssa.¹⁶¹

YTHS:n vuosien 1998–2003 hallituksen puheenjohtaja, kauppatieteiden maisteri Tommi Varjonen oli jo Helsingin kauppakorkeakoulun ylioppilaskunnassa ollut mukana opiskelijapolitiikassa. Hallitukseen Varjonen oli noussut vuonna 1994 ja toiminut sen varapuheenjohtajana kaksi puheenjohtajuutta edeltävää vuotta. Puheenjohtajakautensa yhdeksi keskeisimmäksi kehittämishankkeeksi muodostui säätiön laatutyö ja sen systematisointi käsikirjaksi. Tässä, kuten ylipäätänsä eri kysymyksissä, hallituksen puheenjohtaja oli usein yhteydessä toimitusjohtajaan, myös epävirallisesti ohi hallituksen. Tommi Varjonen luotti Eero Kurriin, joka puolestaan piti Varjosen ajan tasalla siitä, missä mennään säätiössä. Yhteistyö sujui hyvin. ”Keskustelua syntyi ja aina oli päällä semmoinen rakentavia ratkaisuja etsivä näkökulma”, alleviivasi Eero Kurri käsitellessään yhteistyösuhdetta Tommi Varjoseen ja tämän johtamaan hallitukseen.¹⁶²

Varjonen on korostanut hallituksen päätöksenteossa konsensushenkisyttä, jonka mukaan säätiössä on aikaisemminkin toimittu. Hän edellytti, että asiat olisi hyvin valmisteltu ja päätettävien asioiden taustat olisivat myös hallituksen rivijäsentien tiedossa. Tavoitteena oli, että kokouksen jokainen jäsen olisi vastuullisesti mukana kaikessa päätöksenteossa, ja vastuullinen voi Varjosen mukaan olla vain, jos tietää riittävästi asioiden taustoista. Puheenjohtajan tehtävänä oli saada kaikkien jäsentien mielipide ja vetää ne yhteen, jotta asiat etenevät ja tehdään päätös. Varjosesta ei riittänyt, että vain työvaliokunta oli sopinut jotakin. Puheenjohtaja on toimitusjohtajan lähin sparraaja ja hänen sekä

Tommi Varjonen nousi hallituksen johtoon vuonna 1997 ja hoiti sitä menestyksellisesti kolme 2-vuotiskautta. Kuvassa Varjosen kabinetti vuosituhannen vaihteessa. Vasemmalta Janne Jaubiainen, Terttu Somero, Vertti Kiukas, Sanna Iivonen, Tommi Varjonen, Mari Kokko sekä Kelan edustaja Antti Huunan-Seppälä ja Kuntaliiton Matti Laiho.

muun johdon käytettävissä kokousten välilläkin sen mukaan, mitä tilanne vaatii.¹⁶³

Tommi Varjosta vuoden 2004 alussa hallituksen puheenjohtajana seuranneella valtiotieteen maisteri Susanna Korpivaaralla (e. Dromberg) oli vahva opiskelijajärjestötausta. Ottaessaan vastaan puheenjohtajan tehtävät Korpivaara toimi RKP:läisen ministerin erityisavustajana. Entisenä SYL:n pääsihteerinä hän tunsu hyvin säätiön. Hallituksensa työskentelyä hän piti hyvin järjestäytyneenä ja ammattimaisena, joskin hieman muodollisena. Päätöksenteko noudatteli säätiön johdon, useimmiten toimitusjohtajan, esittelyä, eikä hallitus Korpivaaran mukaan juurikaan lähtenyt sooloilemaan. Hänen puheenjohtajakaudelleen osui kaksi työilmapiiriongelmaa, joiden hoitaminen vei runsaasti aikaa ja ajatusenergiaa. Hallitusta työllistäneitä hankkeita olivat ennen muita etälääkärikäyntien kehittäminen ja hoitotakuu.¹⁶⁴

SYL-pääsihteeritaustainen oli myös Susanna Korpivaaran seuraaja valtiotieteen ylioppilas Lauri Korkeaaja, jonka hallituksen puheenjohtajuus ajoittui vuosiin 2008–2011. Hän sai edeltäjänsä perinnöksi toimitusjohtaja Eija Orpanaan henkilöityneen johtamisongelman, joka varjosti hallitustaipaleen alkua. Sen selvittämisen ohella puheenjohtajaa hallituksineen työllisti Töölön terveystalon laajennusosan projekti sekä ammattikorkeakoulu-pilotoinnin liikkeelle saanti. Toimitilan laajennushankkeen suunnittelua oli viety eteenpäin jo edellisen puheenjohtajan kaudella. Vasta siinä vaiheessa, kun oltiin tekemässä esivuokrasopimusta, asia oli esillä Korkeaajan johtamassa hallituksessa.¹⁶⁵ Näin läheltä asiaa seurannut talousjohtaja Olli-Pekka Luukko muisteli:

Oli siis kyse siitä, että YTHS:n hallitukselle esitettiin varmaankin YTHS:n historian merkittävimpin-

*tä taloudellista sitoumusta (arvo yli 20 miljoonaa euroa) ilman, että asiaa oltiin varmistettu oikein mistään.*¹⁶⁶

Vaikka hallituksessa istuneet Kelan ja Kuntaliiton edustajat vastustivat laajennushanketta, puheenjohtaja piti päänsä ja hallitus äänesti laajennuksen puolesta.¹⁶⁷ Vaikka moni asia puhui laajennusta vastaan – puuttuihan hankkeelta esimerkiksi rahoitus – hanke käynnistettiin. Apua saatiin poliittisilta päättäjiltä ja lopuksi opetus- ja kulttuuriministeriö otti kasvaneen vuokran avustuksen piiriin. Laajennushankkeen läpiviemisessä Lauri Korkeaaja osoitti varsin itsenäistä ja päättäväistä toimintaa; siitäkin huolimatta, ettei hanke ollut alun perin hänen johtamansa hallituksen projekti. Perusteellinen kun oli, Korkeaaja saattoi toisinaan istuttaa hallitusta iltamyöhään, muistaa mukana ollut talousjohtaja.¹⁶⁸

YTHS:n toimipiirin laajentaminen ammatikorkeakouluopiskelijoille nousi keskeiseksi ky-

symykseksi Lauri Korkeaajan puheenjohtajakaudella. SYL ja SAMOK oivalsivat asiaan liittyvät synergiaedut ja ryhtyivät yhteisrintamassa ajamaan laajennusta. Tässä poliittiset yhteydet olivat tarpeen, kuten Korkeaaja on todennut. YTHS:n suhdetta sosiaali- ja terveysministeriöön Korkeaaja luonnehti haastavaksi. Hänen mukaansa säätiö koettiin ministeriön virkamiesten keskuudessa suomalaisen terveydenhuoltojärjestelmän ulkopuolisena toimijana, jollaista ei olisi pitänyt olla. Myös kuntien ja YTHS:n vastuunjaosta ilmeni jatkuvasti ongelmia.¹⁶⁹ STM:n suhtautumisessa voi, niin halutessaan, kuulla kaikuja 1970-luvulta!

YTHS:n hallituksessa yhden kauden istuneesta teologian maisteri Kristiina Kokosta tuli vuoden 2012 alusta kolmas nainen säätiön hallituksen puheenjohtajana. Hän on pitänyt vahvuutenaan tehtävässään perusteellista ammattikorkeakoulukentän tuntemusta. Lisämeriittiä lienee tullut muun muassa Kokoomuksen opiskelijajärjestön Tuhatkunnan puheenjohtajuudesta sekä ministerin eri-

Peräkkäisiä hallituksen puheenjohtajia

Susanna Korpivaara 2004–2007.

Lauri Korkeaaja 2008–2011.

Kristiina Kokko 2012–2017.

tyisavustajan tehtävistä. YTHS:n laajentumista kannattavalle puheenjohtajalle tarvittiin myös poliittista tukea – ja sitä tuli Kokoomuksesta. Laajennus vei hallitukselta runsaasti aikaa ja energiaa. Kokko onkin todennut, että:

Ehdottomasti suurin ja merkittävin kehittämishanke oli ammattikorkeakoululaajennukseen liittyvä poliittisen päätöksenteon vieminen maaliin sekä laajennushankkeen ennakkovalmistelun aloittaminen.¹⁷⁰

Hallituksensa työskentelyä Kristiina Kokko on luonnehtinut hyvähenkiseksi ja innostavaksi; päätöksenteko säätiön rutiiniasioissa oli hyvin sujuvaa ja nopeaa. Hankkeiden, ennen muuta ammattikorkeakoululaajennuksen, eteenpäinviemisessä tarvittiin kaikkien poliittisia kontakteja ja aktiivista vaikuttamista. Kokon mukaan tämä edellytti jatkuvaa prosessiin puuttumista. Yhteistyökumppaneista ylioppilasliike tuntui läheisimmiltä; myös Kelan kanssa yhteistyö sujui hyvin. Sen sijaan yhteistyö STM:n kanssa oli jossain määrin henkilösidonnaista – ja näin ollen vaihtelevaa.¹⁷¹

Vuodesta 2018 lähtien hallituksen puheenjohtajan tehtävät ovat kuuluneet yhteiskuntatieteiden maisteri, Finanssiala ry:n viestintä- ja yhteiskuntasuhdejohtaja Tuomo Yli-Huttulalle. Joulukuussa 2020 valtuuskunta valitsi hänet jatkamaan hallituksen puheenjohtajana edelleen toimikauden 2021–2022. Yli-Huttula oli jo mukana Hilikka Mattilan ja Arto Hakkaraisen johtamissa hallituksissa vuosina 1989–1995.

Hallitus työskentelyfoorumina

Poikkeuksetta kaikki haastatellut hallituksessa istuneet ovat pitäneet sitä toimivana, keskustelevana foorumina, jossa on pyritty puhaltamaan yhteen hiileen. Hallituksen kokouksia on luonnehdittu

mielenkiintoisiksi ja mukaviksi, näkemyksiltään varsin yhtenäiseksi ja ilmapiiriltään poikkeuksellisen hyväksi.¹⁷² Edes Tuula Leppänen, jolla on vuosikymmenten kokemus hallitustyön seuraamisesta ja päätösten kirjaamisesta, ei muista montakaan kokousta, jossa olisi jouduttu äänestämään.¹⁷³

Oman erityispiirteensä hallitustyöskentelyyn ovat tuoneet opiskelijat ja opiskelijataustaiset jäsenet, jotka oli otettava huomioon ja joita oli kuunneltava tarkkaan, koska heillä oli merkittävä painoarvo. SYL:n mandaatilla hallituksessa varapuheenjohtajanakin toimineen Tarja Kantolan mukaan välillä haluttiin muistuttaa, kritisoidakin, asiantuntijoina kuultavina olleita ylilääkäreitä po-

SYL-taustainen Tarja Kantola (e. Kumpulainen) kuului niin Jussi Tuorin kuin Eero Kurrin ja Hilikka Mattilan hallitukseen. Hän toimi hallituksen varapuheenjohtajana yhteen menoon vuodesta 1985 vuoteen 1991.

tilasjonoista, säätiön budjetista ym. Hallituksessa ei kuitenkaan asetettu lääkärien asiantuntemusta kyseenalaiseksi; sen sijaan saatettiin kysellä hankinnoista, teknisistä laitteista, henkilökunnan määräs- tä jne. Hallituksella oli lisäksi sosiaalisen yhteisön funktio. Tätä on korostanut ennen muuta Tarja Kantola, viitaten samalla epävirallisiin tapaamisiin vuosipäivien, tutustumiskäyntien ja rapujuhlien yhteydessä.¹⁷⁴

Oma näkökulmansa hallitukseen ja sen työs- kentelyyn on ollut toimivan johdon asiantuntija- edustajilla; hehän osallistuivat aina 2010-luvulle asti hallituksen kokouksiin. Timo Niemi piti hyvänä, että linjajohtajat istuivat kokouksissa. Näin hänkin sai kaipaamaansa kontaktipinta hallin- toon ja opiskelijapoliittikkoihin. Pitkän työuran YTHS:ssä tehneellä johtajahammaslääkäri Lauri Turtolalla oli selvä näkemys hallituksen asemasta; sillä oli täydellinen valta, se päätti asiat YTHS:ssä. Tälle ei hänen mukaansa voineet mitään linjajohtajat eikä johtoryhmä. Hän katsoo selvinneensä hallituksessa ajatellessaan aina opiskelijan etua, eikä koskaan joutunut hankaluuksiin hallituksen kanssa.¹⁷⁵

Vuonna 2005 säätiöön johtajaylilääkäriksi tullut Markku Kanerva oli alkuvaiheessa muka- na hallituksen kokouksissa, mutta myöhemmin 2010-luvulla vain tarpeen mukaan. Myöhemmin toimitusjohtaja Jukka Männistön aikana toimivaa johtoa edusti hallituksen kokouksissa vain toimi- tusjohtaja, eivät linjajohtajat ja vain erikoistapauk- sissa talousjohtaja tai johtajaylilääkäri. Kanervalle hallitus jäi loppujen lopuksi aika etäiseksi. Tilan- ne johti siihen, että hallitus tiesi hyvin vähän mitä linjoilla tapahtuu. Hänestä hallituksen olisi hyvä tietää toiminnasta, jotta se osaisi tehdä oikeita päätöksiä. Tämä suuntaus ei johtunut pelkästään toimitusjohtajista, vaan eriytyminen operatiivi- sesta toiminnasta oli myös hallituksen valitsema ratkaisu. Kanervan mukaan alkuaikoina yhteistyö

hallituksessa oli mielenkiintoista ja hedelmällistä, kun puhallettiin yhteen hiileen ja saatiin keskus- tella asioista.¹⁷⁶

Toimihenkilökunnan vuonna 1969 korvan- neen hallituksen työvaliokunnan koko on vaih- dellut, mutta sen funktio on säilynyt saman si- sältöisenä. Työvaliokuntaan kuuluneen Antti Huunan-Seppälän näkemyksen mukaan siellä pyrittiin tehokkaaseen asioiden ennakovalmiste- luun ja karsimaan pelkät rutiiniasiat, joita ei tarvit- sivi viedä hallituksen käsiteltäväksi. Siellä oli hyvä myös pohtia ennakkoon asioita opiskelijoiden ”tie- donjanon sammuttamiseksi.”¹⁷⁷ Näin asioita autet- tiin viemään eteenpäin ja päätökseen.

Kun työvaliokuntaan kuului itseoikeutetusti puheenjohtaja ja toisinaan myös varapuheenjohta- ja, puheille hallituksen ”sisäkumista” löytyi ainakin siteeksi pohjaa. Työvaliokunnan rooli riippui siitä, millaisia asioita oli agendalla ja – kuten Eero Kurri on muistuttanut – miten esimerkiksi merkittävien sidosryhmien edustajien kanta osui yksiin muiden kanssa. Tässä hän viittasi ennen kaikkea Kuntaliin- ton ja Kelan suuntaan.¹⁷⁸ Käytännössä hallitukses- sa päätökset noudattivat ilmeisen hyvin työvalio- kunnan kannanmäärittelyjä. Tämän on osaltaan vahvistanut Jukka Rantanen monen vuoden ko- kemuksella työvaliokunnan jäsenenä. ”Siinä tuns- i olevansa lähellä asioiden valmistelua ja ratkaisua”, muistelee Rantanen.¹⁷⁹

Työvaliokunnan merkittävä vaikuttajarooli tuli esille muun muassa pitkäaikaisen johtajalääkäriin Kari Savosen eläkkeellelhdön aikana. Tilanne antoi työvaliokuntaan kuuluneen psykologi Totte Vadénin mukaan hallituksen puheenjohtajalle ja samalla työvaliokunnan puheenjohtajalle, Kari Ra- hialalle mahdollisuuden puuttua toimivan johdon asioihin. Lopulta Savosen seuraajaksi, ja nyt johta- jaylilääkäriin vakanssilla, saatiin Juhani Peräsalo.¹⁸⁰

Valtuuskunta – vallan käyttöä hallituksen varjossa

Valtuuskunnan asema ja sen koko hallinnollisena elimenä YTHS:n organisaatiossa on vaihdellut, samalla kun sen painoarvo todellisena vallankäyttäjänä on vähentynyt. Tästä huolimatta sillä on edelleen ”sananvaltaa” säätien hallinnossa; mistä on osoituksena muun muassa hallituksen puheenjohtajan ja varapuheenjohtajan valinta. Valtuuskunnan puheenjohtajuus on ylivoimaisesti pisimpään kuulunut Kelan johdolle; yhdeksästä puheenjohtajasta peräti neljä on hoitanut luottamustehtävänsä Kelan pääjohtajana, minkä lisäksi tämänhetkinen (2020) puheenjohtaja on johtaja Kelassa.

Kelan pääjohtajista Jaakko Pajula johti puhetta valtuuskunnassa ennätyspitkään, kaiken kaikkiaan 22 vuotta (1971–1993). Hänen jälkeensä valtuuskunnan puheenjohtajana ovat olleet Pekka Tuomisto, Jorma Huuhtanen, Pekka Puska ja Liisa Hyssälä. Vuonna 2020 tehtävää hoitaa Kari-Pekka Mäki-Lohiluoma. Mainituista ainoastaan Puskalla ei ollut työpaikkaa Kelassa.¹⁸¹

Kelan pääjohtajien ja muun johdon vahva edustus valtuuskunnan puheenjohtajistossa kertoo sen merkittävästä roolista säätien toiminnan ra-

hoittajana. Kelan johdon monikymmenvuotinen integroituminen tähän näkyvään luottamustehtävään kuvaa hyvin toisaalta sen keskeistä asemaa säätien taustalla, toisaalta sen ja YTHS:n johdon toimivia suhteita. Muodollisesti korkeinta valtaa käyttävänä valtuuskunta jäi kuitenkin selvästi hallituksen varjoon. ”Kyllähän me kaikki tiedettiin silloin, ettei sillä valtuuskunnalla nyt ollut mitään roolia, mutta kun oli se Kela-yhteys”, toteaa 1980-luvulla hallituksen varapuheenjohtajana toiminut Tarja Kantola. Hänen mukaansa hallitus olisi riittänyt varsinaiseen johtamiseen.¹⁸²

Valtuuskunnan keskeisiin tehtäviin on kuulunut hallitusten esitysten – keskeisimpinä talousarvion ja toimintasuunnitelman – hyväksyminen. Näitä ei ole juurikaan palautettu uuteen käsittelyyn. Sieltä saattoi sen sijaan tulla hallitukselle ja linjajohtajille evästyksiä ja informaatiota, joka oli Lauri Turtolan mielestä yhteisten pelisääntöjen kannalta tavattoman tärkeää. Valtuuskunnan merkitys oli ennen muuta siinä, että siellä saatiin systemaattisesti mukaan ne tahot, sidosryhmät, jotka käytännössä vaikuttavat säätien hyväksyttävyyteen yhteiskunnassa. Kovin paljon lisäarvoa sieltä ei kuitenkaan tullut.

Valtuuskunta oli foorumi, jossa keskusteltiin monista erilaisista linjakysymyksistä; aloitteita sieltä ei juurikaan tullut. Sen sijaan varsinkin 1970-luvulla valtuuskunnan opiskelijajärjestöjen edustajat saattoivat pitkittää kokouksia ja asioiden käsittelyä loputtomilla ponsilla ja selvityspyynnöillä. Näihin ”syyllistyivät” eritoten vasemmistotaustaiset, ns. taistolaiset valtuuskunnan jäsenet.¹⁸³ Varsin yksimielisiä on loppujen lopuksi kuitenkin oltu siitä, että valtuuskunnan sekä säätien hallituksen ja toimivan johdon suhteet ovat olleet hyvät.

Vuosituhan kahden puolen valtuuskunnan puheenjohtajina toimineiden Pekka Tuomiston ja Jorma Huuhtasen mukaan kokoukset olivat melko muodollisia, eikä niissä käyty laajoja suunnittelevia keskusteluja. Tuomisto muistaa kyllä opiskeli-

Kelan pääjohtaja Jaakko Pajula teki YTHS:n valtuuskunnan puheenjohtajana ennätysten, jota tuskin tullaan koskaan lyömään. Hän toimi tässä tehtävässä peräti 22 vuotta (1971–1993).

YTHS:n valtuuskunta aloittamassa kevätkokousta vuonna 1990.

joiden käyttäneen puheenvuoroja, mutta ne olivat enemmänkin opiskelupaikkakunnan ongelmiin liittyviä kuin periaatteellisia. Kokousten sävyä Pekka Tuomisto kehui rakentavaksi, keskustelua rauhalliseksi ja yksittäisiin ongelmiin paneutuvaksi; kaikki saivat kyllä pyytämänsä puheenvuorin. Kun oli kysymys hallituksen puheenjohtajien valinnasta, odotettiin ehdotuksia opiskelijajärjestöjen taholta, koska koettiin, että YTHS on kuitenkin ”heidän” organisaationsa ja heillä on siinä keskeinen sanansija. Tuomistosta oli erittäin virkistävä tulla valtuuskunnan kokoukseen, jossa oli parikymppisiä ja vähän vanhempaa väkeä. ”Olo kokouksissa oli kuin keväinen tuulahdus, ettei siellä

istu vain papat ja mammat”, muistelee Pekka Tuomisto valtuuskunnan ilmapiiriä.¹⁸⁴

Tuomiston seuraaja Jorma HUUHTANEN halusi puolestaan keskustella ja saada eri tahot mukaan keskusteluun, mutta mitään isoja keskusteluja ei kuitenkaan syntynyt. Joskus kokouksessa nousi jokin yksittäinen asia, joka luvattiin selvittää tai viedä hallitukselle. Puheenjohtajakautensa loppuvuosina HUUHTANEN oli mukana hallituksen kokouksissa puheoikeudella ja hämmästeli nuorten edustajien aktiivisuutta ja kypsyyttä. Mukanaolo mahdollisti myös sen, että oli samalla selvillä siitä, missä mennään operatiivisella tasolla säätiössä. Hallituksesta hänelle jäi hyvin myönteinen kuva;

Valtuuskunnan puheenjohtajat.

Tuore valtuuskunnan puheenjohtaja Pekka Tuomisto tutustumiskäynnillä Töölön terveystalossa vuonna 1994 johtajaylilääkäri Juhani Peräsalon isännöimänä.

Tuomiston seuraaja valtuuskunnan puheenjohtajana oli niin ikään Kelan pääjohtaja – Jorma Huuhtanen. Hän hoiti tätä luottamustehtävää vuodet 2001–2013.

yhteistyö hallituksen kanssa sujui mukavasti. Kaiken kaikkiaan Huuhtanen piti YTHS:ää mielenkiintoisana, epätavallisena säätiöpohjaisena organisaationa, jossa ”sen kiintoisuus siinä nyt sitten kaikkein eniten piti mukana, ei niinkään se asian koko vaan se kiintoisuus”.¹⁸⁵

Kari Savosesta Katariina Poskipartaan – johtajat, johtajuus ja työskentelyilmapiiri

Johtoryhmä vallan ytimessä

Säätiön toimivassa johdossa johtoryhmällä on keskeinen asema. Voimassa olevan YTHS:n johtosääntön mukaan se on toimitusjohtajan apuna operatiivisessa johtamisessa.¹⁸⁶ Muutos 1960-luvun alun ylilääkäriin, ylihammaslääkäriin ja taloudenhoitajan muodostamasta toimihenkilötoimikunnasta, ”juntasta”, nykyiseksi, vakiokokoonpanoltaan nelijäseniseksi johtoryhmäksi, jota johtaa toimitusjohtaja, ei itse asiassa ole kovin suuri. Vaikka jäsenten toimenkuviissa on suuriakin eroja, tehtäviltään ja kooltaan ne muistuttavat toisiaan.

1980-luvulle tultaessa johtoryhmällä oli jo virallinen asema keskushallinnossa ja saman vuosikymmenen lopussa siihen kuuluivat linjajohtajat, talousjohtaja sekä puheenjohtajana toimiva johtajaylilääkäri.¹⁸⁷ Ajan kuluessa johtoryhmän koko suureni ja parhaimmillaan siihen kuului kymmenkunta henkeä. Näin suuri johtoryhmä ei oikein enää vastannut keskeisen hallintoelimen alkuperäistä tarkoitusta. Johtajaylilääkäri Juhani Peräsalon aikana johtoryhmän jäsenten lukumäärä pudotettiinkin lähes puoleen entisestä, mikä ymmärrettävästi herätti katkeruutta. Ajatus johtoryhmän pienentämisestä ei lähtenyt johtajaylilääkäristä eikä johtoryhmän sisältä, vaan se oli hallituksen päätös, arvelee tuolloin johtoryhmään kuullut pitkäaikainen jäsen.¹⁸⁸

Säätiön johtoryhmän alkuna voidaan pitää taloudenhoitaja Kalle Wettenhovin (vas.), ylilääkäri Kari Savosen ja ylihammaslääkäri Aimo V. Rantasen 1960-luvulla muodostamaa ”junttaa”.

Johtoryhmän koko vaihteli aaltoliikkeen tavoin ja Eero Kurrin toimitusjohtajakauden alussa johtoryhmään kuuluvien määrä taas kasvoi. Toimitusjohtajan, linjajohtajien, talousjohtajan sekä henkilöstöpäällikön ohella johtoryhmän kokouksiin osallistuivat nyt myös ylihoitaja ja tiedotussihteeri, joka toimi samalla sihteerinä.¹⁸⁹ Suunnilleen tämän suuruisena johtoryhmä toimi Eero Kurrin toimitusjohtajakauden loppuun asti, minkä jälkeen johtoryhmä on koostunut varsinaisista jäsenistä ja pysyvistä asiantuntijoista.

Sen lisäksi, että johtoryhmän työlialle kuuluivat ennen muuta toimintasuunnitelman ja talousarvion valmistelu, se päätti monista henkilökuntaa koskevista yksittäisistä asioista. Oli tilanne mikä tahansa, vaikeimmat neuvottelut koskivat aina budjettia – rahaa. Erimielisyyksistä huolimatta yhteinen päätös on aina kuitenkin löytynyt. Neljällä vuosikymmenellä johtoryhmässä istuneen Lauri Turtolan mukaan siellä tarvittiin yhteistä

koordinaatiota, eikä yksikään linja voinut lähteä sooloilemaan, vaikka kukin pyrki luonnollisesti pitämään puolensa – kuten hänkin totesi tehneensä hammashuollon puolesta.¹⁹⁰ Samansuuntaisia näkemyksiä on luettavissa myös muiden Turtolan aikaisten johtoryhmäkollegojen muistikuvissa. Linjajohtajien väliseen resurssikiilpaan on viitattu myöhemminkin vaihtuneissa kokoonpanoissa. Tätä on pidetty haasteellisena.¹⁹¹ Johtoryhmän on todettu yleensä pelanneen aika hyvin yhteen, revii-riajoista huolimatta.

Lääkärijohtajista ammattijohtajiin

Aina syksyyn 1977 saakka johtoryhmän vetäjänä toimi johtajalääkäri Kari Savonen, jonka kanssa niin talousjohtaja Kalervo Haapasalmi kuin Lauri Turtolakin ehtivät tehdä yhteistyötä muutaman vuoden. Tuolloin jo varsin iäkäs säätiön pitkäaikainen johtajalääkäri on nähty miellyttäväkäytöksisenä ja humanina herrasmiehenä, jonka kuvaan ei sopinut tiukan tai ankaran hallintomiehen otteet. Talousjohtajan muistikuvissa Savosen johtoryhmän työskentelyssä pienehköjen asioiden käsittely vei kohtuuttoman paljon aikaa johtoryhmän keskeisiltä kysymyksiltä, kuten budjettiin liittyviltä pohdiskeluilta – näitä kun ei muutenkaan juuri käsitelty yhteisesti.¹⁹²

1970-luvun alkupuoliskolla Turun terveydenhoitoaseman johtokunnan puheenjohtajana toiminut dosentti, lääketieteen ja kirurgian tohtori Pentti Seppälä on kertonut, että Savonen olisi pyytänyt häntä seuraajakseen säätiön johtajalääkäriksi. Tarjousta harkittuaan Seppälä päätti kuitenkin pysyä Turussa ja apulaisylilääkäriin virassa TYKS:ssä.¹⁹³ Kari Savosta vuonna 1977 seurannut johtajaylilääkäri Juhani Peräsalo ei ollut hallinto-orientoitunut. Hän oli ennen kaikkea lääkäri ja tämä lääkäriys korostui varsin voimakkaasti johtoryhmän asioiden käsittelyssä. Hänen johdolla johtoryhmä toimi

Johtoryhmässä on hymy herkässä vuodenvaihteessa 1985–1986. YTHS:n itsenäisyys on juuri varmistunut. Johtoryhmäläiset vasemmalta: Juhani Peräsalo, Ville Laaka, Timo Niemi, Kalervo Haapasalmi ja Lauri Turtola. Takana vasemmalla toimistosihiteeri Marja-Terttu Kiuru.

Terveystalon remontin takia säätiön johtoryhmä oli vuosina 1996–1997 evakossa Töölöntorinkadulla. Kuvassa vasemmalta vs. johtajapsykiatri Kari Pylkkänen, henkilöstöpäällikkö Tuula Leppänen, johtajahammaslääkäri Lauri Turtola, talousjohtaja Kalervo Haapasalmi, johtoryhmän puheenjohtaja, toimitusjohtaja Eero Kurri, vs. johtajaylilääkäri Aira Virtala ja sihteeri Marja-Terttu Kiuru.

Vuoden 1997 lopussa YTHS:n johtajaylilääkäriksi tuli LKT Marja Niemi. Kuvassa Niemi seuranaan sairauseläkkeelle siirtynyt entinen johtajaylilääkäri Juhani Peräsalo, jonka läksiäisiä vietettiin tammikuussa 1998 säätiön peruskorjatussa hallituksen kokoushuoneessa.

vuosia hyvin, mutta aikaa myöten hänen käyttäytymisessään ilmeni arvaamattomuutta ja kärsimättömyyttä, joka tuli esiin kiukunpurkauksina, samalla kun siihen liittyi diktatuurisia piirteitä.¹⁹⁴ Ainakin osaksi tämä selittyi Peräsalon sairaudella, joka paheni hänen johtajaylilääkärikäutensa loppuvuosina ja josta vain ani harva oli tietoinen ennen hänen sairauslomalle siirtymistään vuonna 1996.

Juhani Peräsalon eläkkeelle lähdön ja sääntöuudistuksen jälkeen johtoryhmäkin koki melkoisia muutoksia. Kooltaan ja kokoonpanoltaan muuttunut johtoryhmä sai puheenjohtajakseen säätiön historian ensimmäisen toimitusjohtajan Eero Kurrin. Kontrasti varsinkin Peräsalon johtajakauden viimeisiin vuosiin oli suuri. Johtoryhmän työskentelyilmapiiri muuttui ja tämä on laskettu selvästi uuden puheenjohtajan ansioksi. Todellinen johtoryhmäveteraani Kalervo Haapasalmi on analysoinut Eero Kurria johtoryhmän puheenjohtajana näin:

Vuonna 2004 YTHS sai uuden toimitusjohtajan: Eija Orpanan. Kuva on otettu Jyväskylän terveydenhoitoaseman 50-vuotisjuhliissa tammikuussa 2005, jolloin Eero Kurri oli jo virallisestikin siirtynyt eläkkeelle.

(...) hyvin asiallinen ja harkitseva ja asioita eteenpäin vievä ja kuunteleva (...) ja uusia asioita myös esiin ottava. Johtoryhmän puheenjohtajana oli kyllä aivan omaa luokkaansa tässä porukassa.¹⁹⁵

Eero Kurrin aloittaessa toimitusjohtajuuttaan sekä sairaanhoidon että mielenterveyden johtopaikat olivat väliaikaisten viranhoitajien, Aira Virtalan ja Kari Pylkkäsen käsissä.¹⁹⁶ Muutokset säätiön korkeimmassa johdossa – Juhani Peräsalon lähtö ja Eero Kurrin nimitys – näytti aiheuttaneen hämmennystä ja epävarmuutta kentällä, muisteli Aira Virtala tekemiensä maakuntakierrosten tuntemuksia.¹⁹⁷ Vuoteen 1998 siirryttäessä johtoryhmään oli tullut kaksi uutta, vakinaista jäsentä: mielenterveystyön johtajapsykiatriksi Kari Pylkkänen ja säätiön terveyden- ja sairaanhoidon linjasta vastaavaksi johtajaylilääkäriksi Marja Niemi, joka samalla tuli toimimaan Helsinki-Espoon terveydenhoitoaseman johtajana.¹⁹⁸

Paradoksaalisesti juuri näiden lähes samaan aikaan virkansa vastaanottaneiden johtajien kesken syntyi näkemuseroja. Ennen pitkää kehkeytyi kiistaa siitä, kummassa yksikössä hoidetaan mielenterveyden peruspalvelut. Kysymys oli siis hoidon reviiireistä ja samalla rahasta. Ristiin menneiden näkemysten johdosta heidän välinsä menivät kerta kaikkiaan poikki, mikä edellytti myös toimitusjohtajan puutumista johtajien riitaan.¹⁹⁹ Aikaa myöten juopa Marja Niemen ja muiden välillä syveni. Johtotason ristiriidat heikensivät luonnollisesti johtoryhmän työskentelyilmapiiriä, mutta skismoilla oli vaikutusta myös laajemmin Helsingin terveysaseman ilmastoon. Monivaiheisen prosessin jälkeen Niemi jätti säätiön riitaisissa jälkitunnelmissa vuonna 2003.²⁰⁰

Toimitusjohtajan vaihdos tapahtui elokuussa 2004, jolloin Eero Kurri jätti vetovastuun farmaseutti, oikeustieteen kandidaatti Eija Orpanalle. Samoihin aikoihin johtoryhmä sai toisenkin uuden jäsenen, kun Maarit Toveri otti vastatakseen eläkkeelle siirtyneen Kalervo Haapasalmen tehtävistä, nyt talous- ja hallintojohtajan nimikkeellä. Toveri sitoutui vahvasti talousasioiden ja -hallinnon kehittämiseen, mikä ei – vaikka se tiedettiin tarpeelliseksi – mennyt täysin ongelmitta keskushallinnossa.

Ristiriitoja keskushallinnossa

Vuosina 2004–2005 johtajaylilääkärin sijaisuutta hoitaneen turkulaisen lääketieteen lisensiaatti Riita Ollitervo-Peltosen jälkeen virkaan tullut Markku Kanerva on muistellut johtoryhmän ilmapiiriä kaksijakoiseksi: kahden ”vanhan herran” (Lauri Turtola ja Kari Pylkkänen) lisäksi muut jäsenet olivat uusia. Eija Orpana toi kyllä, kuten Kanerva on todennut, uusia, hyviäkin ajatuksia ja selkeän päämäärän, mutta hänen tapansa viedä niitä eteenpäin oli kärkevää; tyyliltään hankalaa. Markku Kanervan mukaan monet kahdenkeskiset keskustelut

Orpanan kanssa sujuivat ja heillä oli hyvinkin yhteneväisiä näkemyksiä asioista.

Mutta, kun oli kysymys isommasta foorumista – johtoryhmästä – hänen esityksensä ja tapansa ajaa asiaa eteenpäin sai joskus sellaisia sävyjä ja piirteitä, että niitä oli vaikea tukea, summasi johtajaylilääkäri toimitusjohtajan otetta johtajuudesta. Eija Orpana oli Markku Kanervan mukaan oivaltanut aivan oikein sen, että toimitusjohtajan tulee johtaa ”firmaa”, keskittyä hallitusasioihin, rahoitukseen ja asioiden lobbaamiseen, mutta samalla luottaa asiantuntijoihin. Eija Orpana arvosti asiantuntijoita.²⁰¹

Aluksi Eija Orpanan ja Maarit Toverin yhteistyö sujui. Uuden johdon edustama johtamaistyyli edellytti kentän nopeaa reagointia suunnitteluun ja raporttien tekemiseen. Vaikka tällä epäilemättä pyrittiin parantamaan ja nopeuttamaan säätiön strategista työtä, keskushallinnon tapaa toimia ei aina ymmärretty yksiköissä. Tämä johti ennen pitkää siihen, että kentällä pyrittiin reagoimaan keskushallinnon toivomalla tavalla, mutta niin etteivät sen toimet vaikuttaisi asemien toiminnan arkeen. Tällaisena kesäkuussa 2007 Helsinki-Espoon terveyspalveluyksikön talouspäälliköksi tulleen Olli-Pekka Luukolle valkeni säätiön johdon toimintastrategia.²⁰² On selvää, että keskushallinnon toimintatapa lisäsi asemilla hämmennystä ja jopa turhautumista.

Sinänsä lupaavan alun jälkeen alkoi kantautua erilaisia valituksia Eija Orpanan tavasta johtaa säätiötä. Tilannetta pahensi vielä se, että Orpanan ja Maarit Toverin välit syystä tai toisesta tulehtuivat ja ennen pitkää he olivat ilmiriidassa keskenään. Tästä kärsi johtoryhmä, keskushallinto, Helsingin asema – ja koko säätiö. Monelle johtoryhmäläiselle ei selvinnyt, mikä riitelyn taustalla oli ja mistä erittäin vahvat näkemuserot johtuivat. Tilannetta on kuvattu katastrofaaliseksi ja kaoottiseksi.²⁰³

Oli selvää, että työpaikkaongelmat kantautuivat myös säätiön hallituksen korviin. Puheenjoh-

tajan Susanna Korpivaaran mukaan käydyissä keskusteluissa oli vaikea päästä selville mistä kaikesta valitukset ja koko kriisitilanne johtui. Oliko syynä säätiön heikkenevä taloustilanne, säätiön haluttomuus muutoksiin vai oliko kaiken taustalla vain Orpanan johtamistyyli, jota epäilemättä pahensi hänen siviilielämässä kohtamaansa vaikeudet? Kysymystä oli ratkomassa myös SYL:n johdosta pääsihteeri ja sosiaalipoliittinen sihteeri. Loppujen lopuksi Korpivaaran johtama hallitus antoi sekä Orpanalle että Toverille varoituksen.²⁰⁴ Toveri jätti pian sen jälkeen säätiön.

Vuoden 2008 alussa hallituksen puheenjohtajaksi tullut Lauri Korkea-aho joutui pian selvittämään keskushallinnon työilmapiiiriongelmaa. Vaikka Eija Orpana oli kahteenkin otteeseen sairauslomalla, tilanne jatkui kriittisenä. Korkea-aho sai jatkuvasti yhteydenottoja niin toimivalta johdolta kuin rivityöntekijöiltä. Työilmapiiiri Töölön terveystalon ylimmässä kerroksessa oli vaikea.²⁰⁵ Ratkaisuksi tuli Eija Orpanan irtisanoutuminen toimitusjohtajan tehtävistä vuoden 2009 alussa. Markku Kanerva, josta tuli Orpanan sairausloman ajaksi pariinkin otteeseen väliaikainen toimitusjohtaja, huokaisi haastattelussaan:

*Oli se kyllä ihmeellistä aikaa, se oli kyllä kummallista aikaa. Meikäläinenkin on aika kauan tehnyt töitä, mutta en ollut kyllä semmoisessa myllyssä ollut aikaisemmin.*²⁰⁶

Eija Orpanan aikana YTHS toimi vielä kuin yksityinen terveydenhuollon organisaatio ja hän johti sitä siten, että yksiköiden oli mahdollista toimia melko itsenäisesti. Johtajahammaslääkärin Anne Komulaisen mukaan yhteistyö Orpanan kanssa oli helppoa: laatutyö oli molemmille tärkeää. Hänestä Orpana kuunteli asiantuntijoita ja antoi heidän myös esitellä oman sektorinsa asiat. Tästä hänellä on runsaasti kokemusta hallituksesta aina valtuus-

kunnan kokouksiin asti.²⁰⁷ Toisaalta Eija Orpanan toimitusjohtajuuden jälkikuvassa korostuu voimakkaasti johtamisvaltainen tyyli, mikä aiheutti eniten kritiikkiä ja suurimmat konfliktit. Tämänkaltaiseen toimintatapaan ei säätiössä ollut totuttu. Tämän takia hän ei ehkä koskaan saanut todellista otetta säätiöstä, eikä johtaminen oikein lähtenyt sujumaan.²⁰⁸ Siksi Eija Orpanan toimitusjohtajan jälkikuvassa on kosolti säröjä.

Johtajaylilääkäri Markku Kanerva luotsasi säätiötä Orpanan sairausloman ja hänen lähtönsä jälkeisen ajan ennen uuden toimitusjohtajan valintaa. Hänen johtamansa johtoryhmän jäsenet olivat kaikki tulleet säätiön palvelukseen 2000-luvulla, osa vasta vuosi, pari aikaisemmin; Kanervakin vasta vuonna 2005. Markku Kanervasta johtoryhmä työskenteli hyvin, puhalsi yhteen hiileen ja kokoukset olivat miellyttäviä. Samaa on sanottu mukana ollut tuore talousjohtaja Olli-Pekka Luukko.²⁰⁹ Kanervan toimitusjohtajan sijaisuus kesti loppukesään 2009, jolloin säätiön vastavalittu toimitusjohtaja Jukka Männistö otti vastaan tehtävän.²¹⁰ Männistö oli Valviran entinen ylijohdaja ja koulutukseltaan Orpanan tavoin juristi.

Jukka Männistö vakauttaa säätiön toiminnan

Jukka Männistö otti heti toimitusjohtajakautensa alussa tavoitteeksi säätiön juridisen aseman selkeyttämisen ja sääntöjen päivittämisen. Lopputulokseen oltiin varsin tyytyväisiä; varsinkin YTHS:n juridinen asema selkeytyi selvästi. Tämä kuten esimerkiksi YTHS:n pilottihanke toiminnan laajentamiseksi ammattikorkeakoulujen suuntaan olivat osuvia esimerkkejä toimeen tarttuvasta, tehtävästään innostuneesta toimitusjohtajasta. Viimeksi mainittua on pidetty Männistön suurena tavoitteena, ehkäpä koko työuran kruununa.²¹¹ Toimitus-

johtajan innokkuus tarttua asioihin koettiin myös joskus liiallisena puuttumisena substanssiasioihin, siis sellaisiin, joihin hänellä ei koulutuksen ja työkokemuksen perusteella ollut välttämättä edellytyksiä. Häntä on kritisoitu myös pikkuasioihin puuttumisesta ja konservatiivisesta, ylhäältä alas -tyyppisestä johtamisesta. Yhteentörmäyksiltä ei aina vältytty johtoryhmässäkään.²¹²

Tarkastellessaan toimitusjohtajakauttaan Jukka Männistö ei kokenut johtoryhmän työskentelyilmapiiriä huonona, vaikka asiantuntijaorganisaati-

Jukka Männistön ansioksi toimitusjohtajana on laskettu säätiön toiminnan vakauttaminen kriisivuosien jälkeen. YTHS:ää hän johti edeltäjiään selvemmin yritysjohtajan ottein.

oiden operatiivisessa johtamisessa on aina välillä jännitteitä. Asiat saatiin sovituksi, vaikka:

(...) kyllä asioista ja toiminnan ja organisaation kehittämisestä käytiin välillä kipakkaakin keskustelua. Mutta asiantuntijaorganisaatiossa se on aika ymmärrettävää ja tuo paremman lopputuloksen kuin erilaisista näkemyksistä vaikeneminen.²¹³

Johtoryhmässä oli vahva lääkärikeskeinen johtamismalli, jonka säätiön terveystoiminnan johtaja Hanna Kari ja viestintäpäällikkö Sari Krappe ei-lääkäritautaisena hyvin tiedostivat. Heidän asemansa johtoryhmän asiantuntijoina ei aluksi ollut itseltään selvä; Kari aloitti siellä vuonna 2004 ja Krappe vuonna 2009. Aikaa myöten Hanna Kari tunsu saaneensa arvostusta ja tunnustetun aseman johtoryhmän jäsenenä. Sari Krappe puolestaan koki asemansa epäselväksi alusta loppuun; välillä hänet kutsuttiin johtoryhmään, välillä taas ei. Hänelle johtoryhmä näyttäytyi aika riitaisena, työ raskaalta, mitä kuitenkin helpotti hyvät suhteet kaikkiin yksittäisiin johtoryhmän jäseniin.²¹⁴

Jukka Männistö jätti säätiön vuonna 2014 ja siirtyi johtajaksi Kevaan. Vaikka ongelmia oli ollut, eri lähteistä on myös tullut esille, että ajan oloon – kun oli käyty pitkiäkin keskusteluja ja opittu tulemaan toimeen – yhteistyö Männistön kanssa sujui. On myös katsottu, että Männistön aikana säätiön toiminta selkiintyi, vakiintui ja tavanomaistui. Tätä Olli-Pekka Luukko pitää Männistön merkittävimpänä saavutuksena.²¹⁵ Hanna Karin mukaan Männistö ”vauhditti kehitystä, vaati paljon, kannusti, antoi palautetta ja katsoi tulevaisuuteen”. Vaikka näkemyksistä kiisteltiin tuntuvaastikin, aina päästiin ratkaisuun hyvässä hengessä, summasi Hanna Kari arvionsa Jukka Männistön toimitusjohtajuudesta.²¹⁶ Niin Korkeaoja kuin hänen seuraajansa Kristiina Kokko olivat tyytyväisiä

yhteistyöhön Männistön kanssa. Kokosta Männistön siirtyminen Kevaan oli menetys säätiölle – ja hänelle itselleen; heillä kun yhteistyö oli sujunut todella hyvin.²¹⁷

Kuten edellä on tullut esille, Jukka Männistö normalisoi, vakautti ja sopeutti säätiön toiminnan. Hänen toiminta-ajattelussa ja -tavassa oli edeltäjiensä enemmän poliitikon piirteitä. Tämä oli uutta, eikä välttämättä sopinut kaikkien läheisten työtoverien ja johtoryhmäläisten pirtaan. Yhtä kaikki, Jukka Männistö edusti säätiön toimitusjohtajana osin yritysmaailmasta tuttua hallinnollista ammattijohtajaa – mallia, jolla ei juuri ollut perinteitä säätiössä. Samalla etäisyys johtoon kasvoi, eikä Männistö ilmeisesti ollut niin paljon tekemisessä työntekijöiden kanssa kuin Orpanaa edeltävä johto.²¹⁸

★ ★ ★

Yhteiskuntatieteiden maisteri Katariina Poskiparrasta tuli vuonna 2014 säätiön järjestyksessä neljäs tehtävään valittu toimitusjohtaja. Hänen taustansa on muita selvemmin poliittinen. Entisenä SYL-aktiivina hänen lienee ollut kahta edeltäjiensä helpompi integroitua keskushallintoon ja johtotehtävään; säätiö tehtävineen ja toimintoineen oli kuitenkin jossain määrin tuttu. Leimaa-antavaa Poskiparran kaudelle on ollut kaksi isoa hanket-

Vuonna 2014 säätiön johtoon tulleen Katariina Poskiparran kautta toimitusjohtajana ovat leimanneet suuret muutokset: YTHS-laki ja YTHS:n laajentuminen.

ta: YTHS:n laajentumiskysymys ja YTHS-laki. Näiden isojen kysymystä selvittelyaika on ollut melkoista turbulenssia, mikä on koetellut ennen muuta toimivaa johtoa. Monivuotisen johtoryhmäkollegan arvion mukaan näistä on kuitenkin selvitty ja yhteistyö Katariina Poskiparran kanssa on sujunut mutkattomasti.²¹⁹ Poskiparran työ jatkuu, eikä vielä ole tilinpäätöksen aika.

Kehittämistä ja laatutyötä eri aikoina

Suunnitelmalliseen kehittämistyöhön ajan haasteissa

Vaikka YTHS:n terveydenhuoltotyö vakiinnutti varsin pian asemansa – samalla kun työkenttä laajeni ja toiminta tehostui – säätiön johdossa oli kyllä tiedostettu tulosten velvoitukset. Helmikuussa 1956 päivätyssä toimintakertomuksessa todettiin:

Saavutetut tulokset velvoittavat kehittämään ylioppilaittemme terveydenhoitotyötä määrätietoisesti. Toiminnan laadullista tasoa on jatkuvasti kohotettava, kehityssuunnitelmia laadittava ja niitä pyrittävä toteuttamaan.¹

Toimintakertomuksen olivat allekirjoittaneet hallituksen puheenjohtaja Urpo Ratia ja johtajalääkäri Kari Savonen. Molemmat kokivat sydämenasiakseen YTHS:n menestymisen, mutta varsinkin Ratiasta säätiö sai uupumattoman toiminnan organisoijan ja selvitysten tekijän.

Jo marraskuussa 1960 valtuuskunta hyväksyi laajan Lähivuosien tavoiteohjelman määrittelemään eri toiminta-alueiden painopisteet. Ohjelmassa käsiteltiin konkreettisella tasolla niin rakennusohjelmaa, terveyden- ja sairaanhoitotoiminnan kehittämistä, työpiiriasioita kuin tutkimusta, suh-

detoimintaa ja säätiötä työnantajan roolissa.²

Merkittävä askel toiminnan suunnittelussa otettiin jo 1960-luvun alussa. Tällöin omaksuttiin käytäntö, jonka mukaan hallituksen tuli esittää valtuuskunnalle seuraavan vuoden toimintasuunnitelman ja budjetin lisäksi myös kahden lisävuoden arvioperusteiset kaavailut ja ennusteet. Tämä oli omiaan lisäämään opiskelijoiden vaikutusmahdollisuuksia; semminkin kun siihen liittyivät vielä kysely- ja aloitteenteko-oikeus. Urpo Ratia on muistuttanut siitä, että käyttöönottovaiheessa tällainen monivuotinen suunnittelujärjestelmä oli tuntematon likimain kaikissa yhteiskunnan ylläpitämissä instituutioissa.³ Käyttäjädemokratian ohella vahvistettiin myös työpaikkademokratiaa, kun henkilökunnan edustajille avautuivat ovet säätiön päättäviin elimiin.

Säätiön toiminnan suunnittelu ja kehittäminen pääsivät varsinaisesti vauhtiin 1960-luvun puolivälissä, jolloin valtuuskunnan vuosikymmenen alussa vahvistaman tavoiteohjelman pääkohdat todettiin toteutetuiksi. Toiminnan suunnittelu, kehittäminen ja työn ohjeistus olivat perinteisesti pohjautuneet vuosittaisiin suunnitelmiin, toimintakertomuksiin sekä Kari Savosen ja ylihammaslääkäri Aimo V. Rantasen laatimiin, varsin käytännöllisiä ohjeita sisältäviin tiedotuksiin.⁴

Suunnittelua toimikunnassa ja jaostoissa

1960-luvun lopun todellisen ”suunnittelubuumin” lähtökohdat on ajoitettavissa hallituksen joulukuun 1964 kokoukseen, jossa lyötiin lukkoon säätiön toiminnan tarkastelua suorittavan suunnittelutoimikunnan tavoitteet ja toimikunnan jaostojen kokoonpanot. Asiantuntijajaostojen puheenjohtajiksi tulivat – pöytäkirjan ilmausta käyttäen – herrat Panu Haapala (revisiojaosto), Heikki Waris (suunnitelmajaosto) ja Eero Elenius (talusjaosto). Varsinaisen toimikunnan johto uskottiin hallituksen puheenjohtajan, diplomi-insinööri Urpo Ratian käsiin. Työtavoitteiksi päätettiin ”nykyisen toiminnan perusteellinen revisio, pitkäjänteisen toiminnan suunnittelu ja tarkastelu sekä miten tavoitteet tullaan rahoittamaan”.⁵

Konkreettisiksi syiksi toimikunnan nimittämiselle mainittiin säätiön työkentän laajentuminen, opiskelijamäärän huomattava kasvu ja jatkuvasti lisääntyneet tehtävät terveydenhoitotyössä. Eriksen viitattiin vielä nykyisen toiminnan arvosteluun ja tarpeeseen laatia pitkäjänteistä talousohjelmaa.⁶ Käytettävissä olevista lähteistä ei ilmene, mistä kumpusi ja keiden esittämänä ”nykyisen toiminnan arvostelu”. Joka tapauksessa suunnittelutoimikunta tarttui työhön; toimikunnan informaatio- ja järjestäytymiskokous pidettiin Urpo Ratian johdolla 13.2.1965. Kokousmuistion mukaan keskustelussa kiinnitettiin erityistä huomiota säätiön toiminnan tehostamiseen, syventämiseen ja laajentamiseen sekä terveydenhoidolliseen tutkimus- ja valistustyöhön. Niin ikään lakisäätteiset toimenpiteet ja mahdollisuus ylioppilaan vakuutusturvan lisäämiseen puhuttivat kokouksen osanottajia.⁷

Suunnittelutoimikunnan työkenttään kuuluvien asioiden kirjo oli laaja: toiminta, organisaatio, toimintamuodot, rakennusohjelma, talous sekä toimintatavoitteiden ajoitus.⁸

Talvusjaoston tehtäväksi annettiin muun muassa säätiön talousohjesäännön laatiminen sekä käyttömenojen rahoitussuunnitelma. Revisiojaosto puolestaan sai selvittää toimintapiirissä esiintyviä epäselvyyksiä sekä tarkistaa organisaatiota ja sääntökokoelman. Suunnittelujaoston oli määrä keskittyä muun muassa ennusteiden keräämiseen ja laadintaan, toiminnan tehostamiseen ja rationalisointiin sekä toiminnan laajentamiseen.⁹ Tehtäväsäätely oli mittava. Kysymyksessä oli säätiön siihenastisen historian ylivoimaisesti järjestelmällisin ja kattavin pyrkimys kehittää toimintaa ja valmistautua kohtaamaan muuttuvan yhteiskunnan säätiölle asettamat vaatimukset.¹⁰

Revisio-, suunnittelu- ja talusjaoston lisäksi suunnittelutoimikunnalle jättivät muistionsa dosentti Yrjö O. Alasen puheenjohtajana työskennellyt mielenterveystoimikunta/mielenterveysjaosto sekä opisto-opiskelijoiden terveydenhuoltojaosto. Lisäksi se sai käsiteltäväkseen myös hammashoidon selvityksen. Muistiot valmistuivat maaliskuun 1966 ja lokakuun 1968 välisenä aikana. Joulukuussa 1964 YTHS:n hallituksen asettaman suunnittelutoimikunnan selvitys säätiön tulevaisuuden tavoitteista – Korkeakouluopiskelijoiden terveydenhuolto ja sen kehittäminen lähivuosi- na – valmistui 19.10.1968. Toimikunta oli selvitystä laatiessaan pitänyt kaikkiaan 21 kokousta, joiden pöytäkirjat olivat valtiotieteen maisteri Tuula Leppäsen käsialaa. 45-sivuinen ja 11 liitetä käsittävä dokumentti oli säätiön perustamisen jälkeen ensimmäinen perusteellinen selvitys korkeakouluopiskelijoiden terveydenhoidon ja sen kehittämisen pitkän tähtäyksen tavoiteohjelmasta.¹¹

Urpo Ratia laati kevään 1969 kuluessa useita, säätiön hallituksen toimeksiantoon pohjautuvia selvityksiä säätiön toimintaorganisaation kehityssuunnitelmista, päätäntäelinten työnjaosta ja toiminnan tehostamisohjelmasta.¹² Näiden selvitysten pohjalta hän laati luonnoksen säätiön

URPO RATIA – PRAGMAATTINEN HALLINNON KEHITTÄJÄ

YTHS:n historian yksi intensiivisimmistä suunnittelujaksoista ajoittui 1960-luvun jälkipuoliskolle – ja yhden keskeisimmistä vaikuttajista oli diplomi-insinööri Urpo Ratia (1920–1996). Lukuisten yritysten johtotehtävissä ja hallituksissa sekä liikkeenjohdon konsulttina hankkimallaan kokemuksella Ratia vaikutti merkittäväällä tavalla YTHS:n toiminnan kehittämiseen säätiön voimakkaassa

kasvuvaiheessa. Tätä tuki hänen asemansa YTHS:n hallituksen pitkäaikaisena hallituksen puheenjohtajana (1954–1971) ja myöhemmin Ylioppilasterveys ry:n hallituksen puheenjohtajana (1973–1987).

Pitkän linjan säätiöläisenä Urpo Ratialta riitti aina aitoa kiinnostusta opiskeluterveydenhuoltoon kohtaan. Toiminnan suunnittelun apuvälineeksi Ratia ideoi 1960-luvun puolivälissä suoritepohjaisen ohjaus- ja seurantajärjestelmän, joka oli YTHS:ssä käytössä useita vuosikymmeniä. Suorite-käsitteestä tulikin eräänlainen tavaramerkki Urpo Ratian säätiön hyväksi tekemälle kehittämistyölle. Saman tyyppinen oli ns. ”Ratian raamattu” – organisaation käsikirja – johon oli koottu 1960-luvun lopussa säätiön toimintaa säätelevät säännöt ja ohjeet. Hallinnollisen, varsin yksityiskohtaisen dokumentin kokoaminen jäi säätiön sihteerin kontolle; hän teki ja Ratia ohjasi. Tämä dokumentti kesti hyvin aikaa.

YTHS:n monivaiheisen suunnitteluprosessin päätteeksi vuonna 1969 Urpo Ratia toimitti säätiön sihteerille käsinkirjoitetun viestin, jossa hän totesi:

Minua voidaan syyttää paperien liiallisesta tuottamisesta. Ehkä on näin, mutta ainakaan tässä kehitysvaiheessa emme selviä ilman niitä. Saat oheisena kolme muistiota (...) Suurimmat kirjalliset työt ovat nyt ohi (...) Ole kiltti yritä jälleen kerran venyä ja venyttää.

Todettakoon, että mainitut muistiot olivat kaikki monisivuisia ja aikaa niiden laadintaan Ratia antoi säätiön sihteerille, tulevalle henkilöstöpäällikölle Tuula Leppäselle vain pari päivää.

Urpo Ratian johtamassa hallituksessa mukana olleiden tulevien hallituksen puheenjohtajien mukaan hän osasi suhtautua heihin nuorempiin SYL-taustaisiin hyvin. Radikaalitkin ehdotukset

Ratia osasi ottaa asioina, joista keskusteltiin ja niitä hiottiin, eikä niistä syntynyt merkittäviä yhteentörmäyksiä. Toisaalta määrätietoisena hän piti kyllä kannastaan kiinni ja siitä luopuminen oli vaikeaa. Monen mielestä Ratia oli kokouksissa dominoiva, mutta se ei välttämättä johtunut niinkään persoonasta, vaan hänen kokemuksestaan ja ideologiastaan.

Ratialla oli vaikutusta siihen, että opiskelijat saivat jo 1960-luvun lopulla edustuksen säätiön päättäviin elimiin. Tähän opiskelijamyönteiseen suhtautumiseen on epäilemättä vaikuttanut hänen omat, opiskelija-aikaiset kokemuksensa niin SYL:n kuin Teknillisen Korkeakoulun Ylioppilaskunnan johtotehtävissä. Siinä, kuten myös säätiöläisiä koskevien asioiden käsittelyssä, Ratian toiminnan yhtenä johtotähtenä näyttää olleen demokraattisen päätöksenteon laajentaminen. Yritys- ja liike-elämästä hän toi säätiöön tuliaisina sinuttelun ja eräänlaisena ”puolikäskynä” tassa-arvoinen puhuttelumuoto alkoi yleistyä ja syrjäyttää perinteisen teitittelyn.

Jotain Ratian tyylistä ja tehokkuudesta kertoo se, että hallituksen kokous saattoi olla joskus jopa pääsiäispyhien välissä ns. lankalauantaina. Hallituksen kokoukset saattoivat myös kestää tuntikausia; asioita käytiin läpi perusteellisesti ja suunniteltiin uutta. Myöhemmin ollessaan Ylioppilasterveys ry:n hallituksen puheenjohtaja – kun muuta kokousaikaa ei löytynyt – Ratia kutsui hallituksensa koolle lauantaiaamuna kello seitsemän. Ylioppilasterveys ry:n asiamiehen mieleen on jäänyt pitkät kokoukset loputtomine keskusteluineen ja iltakouluineen. Ratiaa on luonnehdittu työlääksi ja tiukaksi, mutta samalla tehokkaaksi ja systemaattiseksi puheenjohtajaksi; asiat oli hyvin valmisteltu ja päätökset tulivat tehdyiksi. Asiamiehen mukaan Urpo Ratia oli Ylioppilasterveyden puheenjohtajana:

Äärettömän kurinalainen itsensä ja vähän muidenkin suhteen, jämpä, aika byrokraattinen kylläkin. Semmoinen hallinnon kehittäjä ja hyvin looginen ajattelija (...) Mutta äärettömän luotettava, sympaattinen, reilu.

Urpo Ratialla riitti harrastusta säätiön henkilöstön asioille ja hänen tiedetään vaikuttaneen vuonna 1971 perustetun säätiön toimihenkilöyhdistyksen, Ylioppilaiden terveydenhuollon toimihenkilöt (YTT) ry:n syntyyn. Myöhemminkin, ollessaan Ylioppilasterveys ry:n puheenjohtaja, Ratia säilytti aktiivisuutensa säätiön henkilöstöasioihin, muun muassa YT-neuvottelukunnan johdossa. Täällä hän tapasi YTHS:n henkilöstön edustajia maan eri puolilta ja mielellään keskustelutti heitä. Näin hän sai suodattamatonta tietoa terveydenhoitoasemien työoloista ja työilmapiiristä.

Jätettyään YTHS:n puheenjohtajuuden ja hallituksen Urpo Ratialla oli ”vanhemman valtiomiehen” arvostettu asema, jossa hän jatkoi toimintaa taustavaikuttajana. Nuoremmille säätiöläisille Ratian jälkikuvassa on kohteliaan ja samalla arvonsa tuntevan herrasmiehen piirteitä. Urpo Ratian nauttimasta arvostuksesta kertoo sekin, että hänen kunniaakseen lyötettiin mitali vuonna 1980, jolloin hän täytti 60 vuotta. Seuraavana vuonna Ylioppilasterveyteen perustettiin Urpo Ratia -mitalin rahasto ja sen pohjalta Pro Sanitate Studiosorum -niminen tutkimussäätiö. Tutkimustyötä arvostava ja sitä tukeva Urpo Ratia toimi itseoikeutetusti tutkimussäätiön alkuvuosien puheenjohtajistossa.

Urpo Ratian on katsottu kuuluvan säätiön ensivuosisikymmenten suuriin vaikuttajiin yhdessä Kari Savosen, Aimo V. Rantasen ja Kalle Wettenhovin kanssa.

terveydenhoitopoliittiseksi tavoiteasetelmaksi.¹³ Toimeksiannon tuloksiin sisältyi myös henkilöstöhallintoon kuuluvia asioita, kuten toimihenkilöiden työaika, palkkaus, vuosiloma ja koulutus pysyväisohjeineen. Näistä puolestaan rakentui säätiön oma organisaation käsikirja – ”Ratian raamattu”, kuten sitä on joskus kutsuttu.¹⁴

Toiminnan laatua pohtiessaan Ratia keskittyi lähinnä ulkopuolelta ostettujen lääkäri- ja hammaslääkäripalvelujen tasoon, jotka tuolloin muodostivat merkittävän osan kaikista lääkäripalveluista. Näiden hän totesi olevan yhteiskunnan hyväksymiä ja asianomaisten omien ammattijärjestöjen kelvollisiksi katsomia, mutta lisäksi:

Säätiö on kaikissa kehitysvaiheissa korostanut omassa hallinnassa olevien palvelujen korkeaa laatutasoa. Tätä tasoa ovat valvoneet lähinnä johtajalääkäri ja johtajahammaslääkäri, joiden henkilökohtaisen käsityksen varassa lepäävät edelleen laatutavoitteet.¹⁵

Kolmivuotinen budjettikäytäntö virallistettiin vuoden 1969 sääntömuutoksessa ja saman vuoden syksystä lähtien säätiöllä on ollut ohjesääntöpohjainen velvoitus käsitellä kevään sääntömääräisessä kokouksessa kolmen seuraavan vuoden talousarvot. Jo parin sääntöjen voimassaolovuoden jälkeen Urpo Ratia saattoi antaa muutoksesta varsin myönteisen arvion, minkä hän esitti budjettipuheessaan valtuuskunnan kokouksessa toukokuussa 1971.¹⁶

Perustellusti voi sanoa, että Urpo Ratialla oli merkittävä rooli YTHS:n kehitystyössä 1960-luvun lopussa. Sekä suunnittelutoimikunnan puheenjohtajana että hallituksen toimeksiantojen toteuttajana hän, ainakin välillisesti, pystyi vaikuttamaan sääntömuutokseen, toiminnan tavoitteellisuuteen ja demokratisoitumiseen sekä pysyväisohjeiden laatimiseen. Ratian erilliseen kansioon tallentamien omien selvitysten määrä on huomatta-

tava ja – mikä on kiinnostavaa – hän laati ne istuvana hallituksen puheenjohtajana ja ainakin osin palkkioita vastaan.

Mittava kehitystyö johti tuloksiin paitsi säätiön sisällä myös etenemiseen laajemmin koko Suomen ”opiskelevan nuorison” terveydenhuollon suunnittelemiseksi vaikuttamalla Opiskelijoiden terveydenhuoltokomitean asettamiseen maaliskuussa 1969.

Pitkän tähtäimen suunnittelua ja toiminnan sisällöllistä kehittämistä

1970-luvulla säätiön toimintasuunnitelmakäytäntöä kehitettiin edelleen, mikä merkitsi siirtymistä ajan oloon 5-vuotissuunnitelmiin. Tätä silmällä pitäen asetettiin syksyllä 1973 erillinen työryhmä laatimaan säätiölle pitkän tähtäimen suunnitelma. Työryhmän puheenjohtajaksi tuli hallituksen jäsen, lääketieteen kandidaatti Simo Kuurne. Väli-raporttinsa työryhmä sai valmiiksi vielä saman vuoden kuluessa ja seuraavan vuoden keväänä valtuuskunta sai päätettäväkseen hallituksen esityksen säätiön toimintasuunnitelmaksi viisivuotiskaudeksi 1974/75–1978/79.¹⁷ Toimintasuunnitelmassa todettiin muun muassa:

(...) säätiön toiminnan pitkän tähtäimen tavoitteena on ottaen huomioon yleisen terveydenhoitojärjestelmän kehitys edetä yhteistyön syventämisen kautta yhtenäiseen kansanvaltaiseen terveydenhuoltojärjestelmään, joka tyydyttää väestön niin yleiset kuin erityisetkin tarpeet ja jonka kustannuksista valtio pääasiassa vastaa. Säätiö pyrkii kehittämään yhteistyötä terveydenhuollon muiden osajärjestelmien kanssa koettaen osaltaan helpottaa pitkän tähtäimen tavoitteena olevan tarkoituksenmukaisen toimintakokonaisuuden muodostumista.¹⁸

1970-luvun alkupuolta on luonnehdittu intensiiviseksi kehitysvaiheeksi, jolloin monet edellisen vuosikymmenen suunnitellut ehdotukset toteutuivat; oli sitten kysymys mielenterveystyön integroimisesta säätiön toimintaan tai demokraatisoituskehityksestä hallintoelimissä. Ajanjakso oli myös säätiön maantieteellisen laajentumisen aikaa.¹⁹ Vuosikymmenen puolivälin jälkeen säätiön suunnittelu- ja kehittämistyö näyttää päätyneen jonkinasteiseen suvantovaiheeseen. Osin tämä johtui suunniteltujen uudistusten toteutumisesta, osin säätiön vielä avoinna olevasta asemasta. Kysymys siitä, miten YTHS:n asema opiskeluterveydenhuollon kentässä tullaan järjestämään, pysyi ajankohtaisena aina 1980-luvun puoliväliin asti. Tämä oli ongelma, mutta samalla haaste: Kehittämistyön yksi tärkeistä tavoitteista oli saada ulkopuoliset, viime kädessä valtiolta, vakuuttuneeksi siitä, että YTHS on säilyttämisen arvoinen.

1980-luvulle tultaessa YTHS:n toimipisteitä oli jo 16; säätiön palveluja oli tarjolla kaikille korkeakouluopiskelijoille eri puolilla maata. Oli aika siirtää huomiota entistä enemmän toiminnan sisällölliseen kehittämiseen. Tätä varten Jussi Tuorin johtama hallitus oli pyytänyt keskustelun pohjaksi säätiön toimivalta johdolta oman toimialansa kehittämisenäkömyksiä. Näistä keskusteltiin hallituksen kokouksessa 25.3.1982. Johtajaylilääkäri Juhani Peräsalo käsitteli kehittämiskysymyksiä lähinnä yleishallinnollisesta näkökulmasta viitaten samalla valmisteltuihin esityksiin säätiön hallinnollisen organisaation saattamiseksi toiminnan nykytilannetta vastaavaksi.²⁰

Peräsalon lisäksi keskusteluun osallistuivat alustuksillaan apulaisyylilääkäri Ville Laaka, johtajahammaslääkäri Lauri Turtola, johtajapsykiatri Timo Niemi ja opiskelijoiden edustajana hallituksen jäsen Aki Ojakangas. Sektorijohtajat keskittyivät käsittelemään alojensa kehitysnäkymiä ja -trendejä; Ojakangas puolestaan peräänkuulutti opiskelijoiden aiempaa parempaa huomioita ottamista ja ylipäättänsä

yhteistyön merkitystä. Yleiskeskustelussa korostettiin muun muassa sitä, että säätiön hallituksella ja johdolla tulisi olla selkeä terveystoimintalinja, jonka ainoana kriteerinä on opiskelijan terveys.²¹

1980-luvun lopulla säätiön dokumentteihin ilmestyi käsite laadullinen kehittäminen. Toiminnan mittaamisesta syntyneessä keskustelussa Juhani Peräsalo korosti henkilöstön korkeaa ammattitaitoa laadun takeena.²² Talvella 1989 terveyden- ja sairaanhoidon sektorilla tehtiin selvitys työnjaon ja toiminnan laadullisesta kehittämisestä. Kommentit ehdotuksista kokosivat ylilääkäri Ville Laaka ja johtava hoitaja Aune Kerminen; Laaka lääkäreitä koskettavista ehdotuksista ja Kerminen hoitohenkilökunnan ehdotuksista. Selvitykset tuottivat runsaan palautteen, mikä johtajaylilääkäri Juhani Peräsalon mukaan osoitti, että halua ja intoa oman työyhteisön ja työn laadulliseen kehittämiseen löytyy. Hänestä säätiö oli nyt siinä kehitysvaiheessa, että sisäiseen toimintatapaan olisi kiinnitettävä vakavaa huomiota.²³

Koosteet kommentteista lähetettiin terveydenhoitoasemien johto- ja vastuutehtävissä oleville toimihenkilöille, osastonhoitajille sekä johtoryhmille. Vastuuhenkilöiden arvioitavaksi jäi ehdotusten mahdollinen toteuttaminen terveydenhoitoasemilla.²⁴ Tiedossa ei ole, miten eri asemilla ehdotuksiin suhtauduttiin ja missä mitassa esimerkiksi työnjakoa toteutettiin. Laadullinen kehittäminen oli joka tapauksessa noussut esiin säätiössä ja pian murtautumassa ajattelu- ja toimintavaksi laajemminkin yritys- ja yhdistysmaailmassa. YTHS:ssä oli alkamassa laatutyön aika!

Terveydenhuollon laatutyön eturintamassa

Ensimmäinen suomalainen ja eurooppalainenkin tutkimus terveystoimintalaitosten laadusta ilmestyi jo vuonna 1970.²⁵ Kesti kuitenkin yli parikymmentä

vuotta, ennen kuin laatu käsitteenä ja laatutyö kehittämistoimintana yleistyivät terveydenhuollossa. Laatutyön käynnistymiseen vaikuttivat kansainväliset kontaktit ja järjestöt, mutta myös suomalaisen yhteiskunnan tila. Taloudellinen lama näyttää luoneen eräänlaisen sosiaalisen tilauksen, joka tuli vahvistamaan laatutyötä tukevia tekijöitä.²⁶ Terveydenhuollosta tuli 1990-luvun Suomessa julkisen hallinnon laatuajattelun edelläkävijä.

Laatutyö sai vauhtia sosiaali- ja terveystieteiden ministeriöstä, joka otti vuonna 1992 laatutyön terveydenhuollon valtakunnalliseen suunnitelmaan. Stakes sai tehtäväkseen asiaa koskevan suosituksen laatimisen. Tuloksena olikin vuoden 1995 suositus, joka korosti laadunhallintaa jokapäiväisenä, asiakaslähtöisenä, tiedolla ohjattuna työnä ja joka lähitisi koetuista ongelmista ja olisi prosessikeskeistä. Suositusta on myöhemmin päivitetty ministeriön, Stakesin ja Kuntaliiton yhteistyönä. Suosituksessa edellytettiin kaikkien terveydenhuollon organisaatioiden aloittavan oman laatu politiikkansa ja laatu käsikirjan laatimisen.²⁷

YTHS:n laatutyön ensi askeleet

YTHS:ssä oltiin nyt ajan hermolla. Jo vuoden 1993 elokuussa YTHS:n hallitus päätti työvaliokunnan esityksestä käynnistää laatu projektin, jonka tavoitteena oli ”YTHS:n organisaatiota koskevan laatu standardiston kehittäminen ja jossa tarkastellaan paitsi ’tuotteen’ laatua myös toiminnan laatua”. Ylilääkäri Ville Laaka sai tehtäväkseen valmistella lopullisen projektisuunnitelman vuoden 1993 loppuun mennessä.²⁸ Toimivuoden 1994–1995 aikana laadittiin suuntaviivat säätiön sisäiselle laatu työlle ja tavoitteeksi asetettiin YTHS:n muuttaminen laatuorganisaatioksi.

Vuosi 1995 merkitsi säätiössä laatu kysymyksen lopullista läpimenoa; asia oli esillä hallituksessa ja laatu kysymystä käsiteltiin säätiön terveydenhuol-

Katsotaanpa taululta! Post it -laput olivat ahkerassa käytössä laadun ja strategian suunnittelussa.

Keskushallinnon ja asemien johtohenkilöitä säätiön strategiaa pohtimassa 1990-luvun alkupuoliskolla. Kuvassa etualalla turkulaiset edustajat: hallinnollinen vastuuhenkilö, ylilääkäri Matti Norio (vas.), talouspäällikkö Leena Haulisto ja ylilääkäri Ilpo Lahti.

lon neuvottelupäivillä saman vuoden elokuussa.²⁹ Samoihin aikoihin Vaasan terveydenhoitoaseman vastaava lääkäri Paula Rasmus teki selkoa projektityönään laatimastaan resurssi-palvelu-laatukartoituksesta Vaasan asemalla. Laadunkartoitusmetodeina hänellä olivat jonokartoitukset, potilaskyselyt ja henkilökunnalle osoitettu kysely. Rasmuksen kirjoitus Piikissä lienee yksi varhaisimmista laadunkartoitusta käsittelevistä puheenvuoroista lehden palstoilla ja kentällä. Kirjoituksensa yhteenve-to-osassa Paula Rasmus totesi muun muassa:

Laatu ei ole pelkkää tietotaitoa. Laatu on tapa kohdata ja palvella potilasta, työpaikan ilmapiiri, työolosuhteet, työntehokkuus, työviihtyvyys jne. Jokainen yksittäinen työntekijä on laaduntekijä.³⁰

Vielä ennen vuoden 1995 loppua järjestettiin hallituksen ja johtoryhmän yhteinen laatuseminaari. Valtuuskunnan joulukuun kokouksessa seuraavan vuoden toimintasuunnitelmaan esitettiin lisättäväksi lause, jonka mukaan ”säätii ja sen jokainen terveydenhoitoasema käynnistää työyhteisönsä laatupolitiikan laadinnan vuonna 1996”.³¹ Terveydenhoitoasemat saivat laatutyön yleisohjeen, joka rakentui laadun jatkuvan parantamisen periaatteille. Uutena laatuasiana otettiin nyt käyttöön kahdesti vuodessa toteutettavat potilaskyselyt. Näin todellinen työ YTHS:n oman laatupolitiikan toteuttamiselle oli alkamassa. Terveydenhoitoasemilla toteutettiin vuoden 1996 aikana lukuisia laadunparannusprojekteja hallituksen vahvistamien suuntaviivojen pohjalta. Hyvänä esimerkkinä oli Turun terveydenhoitoasema, jossa jo samana vuonna käynnistettiin kymmenkunta erilaista laatu-projektia. Turun aseman laatutyön primus motorina toimi säätiiön tuleva laatuvalmentaja ja -päällikkö, ylihammaslääkäri Ulla-Maija Saarni.³²

Laatutyö pantiin säätiiössä alulle johtajaylilääkäri Juhani Peräsalon aikana. Tuskin YTHS:n laatu-

litiikan ensi askeleet oli otettu, kun Peräsalon työ-
ra päättyi. Toimivan johdon huipulla tapahtuneet henkilövaihdokset eivät vaikuttaneet alkuun pääs-
seeseen laatutyöhön hidastavasti – pikemminkin
päinvastoin. Elokuussa 1996 säätiiön ensimmäiseksi
toimitusjohtajaksi valittu Eero Kurri oli hyvin si-
säistänyt laatutyön merkityksen. Tämän oli pannut
merkille myös Ulla-Maija Saarni, joka teki paljon ja
pitkään yhteistyötä laatuasioissa keskushallinnon ja
eritoten Kurrin kanssa. Saarnin mukaan:

*Hänen (=Kurrin) näkemyksensä aloitusvaihees-
sa oli hyvin paljon samanlainen kuin minun
näkemykseni, mihin suuntaan tätä kehitetään.
Toki hän oli myös hyvin kriittinen, että ei hänel-
le voinut myydä mitä vaan juttuja. Kriittinen ja
varovainen ylipäättänsä. Sellaisen kanssa on kyllä
hirveän hyvä tehdä töitä.³³*

Vuoden 1996 toimintakertomuksen ajankohtai-
sartikkelissaan Laatutyön käytäntö Eero Kurri
kertoii säätiiön valinneen realistisesti monista laa-
dunhallinnan toimintamalleista jatkuvan laadun
parantamisen. Tämä tarkoitti työn ja prosessien
ongelmallisten kohtien paikantamista sekä niiden
parantamista tavoitteena entistä asiakaslähtöisem-
pi ja tehokkaampi toiminta. Hänen mukaansa
laadunhallinta tarvitsee tuekseen ja jatkuvuuden
varmistamiseksi laatutyön huoneentaulun – laa-
tupolitiikan. Tällä taas viestittäisiin henkilöstölle
ja asiakkaille, millaista olisi hyvä YTHS-laatu ja
mitä sen toteuttamiseksi tulitaiiin tekemään. Edel-
leen tuore toimitusjohtaja korosti, että laatutyö on
yhteinen haaste, eikä laatu-järjestelmien luominen
terveydenhuoltoon – opiskeluterveydenhuoltoon
– varmaankaan tule jäämään 1990-luvun muoti-il-
miöksi.³⁴ Kiinnostavaa sinänsä, ettei myöhemmin
niin keskeiseen asemaan laatutyössä tulleesta laa-
tukäsikirjasta puhuttu vielä mitään vuoden 1996
toimintakertomuksessa.

Jälkiarvioinneissaan Eero Kurri on todennut, että laatukysymykseen oli tavallaan helppo tarttua, kun laatuasiasia oli jo tuolloin esillä ja oli luotu erilaisia laatujärjestelmäkehikkoja; itse ei tarvinnut ryhtyä keksimään kaikkea sitä. Säätiön tyypiselle organisaatiolle oli hänestä tärkeää ennen muuta asiakasnäkökulman huomioiminen, rahoittajien suhtautuminen, toimintaprosessien toimivuus sekä henkilöstön ja johdon suhde. Miten nämä toimivat, miten niitä pitää kehittää – siinä laatutyön keskeisiä osa-alueita, jotka ovat jatkuvan arvioinnin kohteena. Oma vaikutuksensa säätiön laatutyön liikkeellelähdölle lienee ollut myös päärahoittajalla, Kelalla. Kurrin mukaan sieltä tuli viestejä, joissa säätiön toivottiin paneutuvan laatujärjestelmän kehittämiseen; se kun olisi samalla myös eräänlainen vakuutus rahoittajille.³⁵ Näin Eero Kurri näki säätiön laatutyön lähtökohdat.

Koulutusta ja kouluttautumista laatuajattelun edistämiseksi

Vuosi 1996 oli tavoitteellisen kehittämistyön, laatutyön sisäänajoaika. Tämä oli luettavissa YTHS:n lähivuosien toiminnan ja talouden suunnitelman linjauksissa. Valtuuskunnassa joulukuun alussa 1996 hyväksytyssä vuoden 1997 toimintasuunnitelmassa todettiin, että ”jatkuva, suunnitelmallinen laatutyö on osa YTHS:n toimintatapaa”. Laatutyötä tulisi kehittää laatuprojekteilla, järjestämään koulutustilaisuuksia työn suuntaamiseksi ja kokemusten välittämiseksi ja hankkimaan palautetta asiakas-potilas -kyselyillä sekä henkilökunnalta ja johtokuntien jäseniltä.³⁶

YTHS:n johtoryhmien laatupäivän ohjelmassa huhtikuun alussa 1997 arvioitiin säätiön laatutyön toiminta-ajatusta ja luotiin samalla perustaa toiminnan kehittämiseksi. Esillä oli myös ensimmäisen laatupalkinnon valinta. Toimitusjohtaja Eero Kurri esitti hallitukselle säätiön ensimmäisen

Seminaarityöskentelyä.

Toiminnan ja talouden suunnitteluseminaari 27.1.1995. Eturivissä vasemmalta johtokunnan puheenjohtaja, professori Seppo Pasanen ja vastaava lääkäri Eija Vänskä Joensuusta sekä Kelan edustaja hallituksessa, LKT Antti Huunan-Seppälä.

Vuosi 1996 oli laatutyön sisäänajoaika YTHS:ssä. Laatutyöhön osallistuneille terveydenhoitoasemien edustajille järjestettiin yhteisiä koulutustilaisuuksia.

laatupalkinnon myöntämistä Turun terveydenhoitoasemalle, jossa laatutyö oli käynnistynyt selvästi muita asemia järjestelmällisimmin. Näin tapahtuikin ja Turkuun meni 30 000 markan suuruinen laatupalkinto. Palkintosumma myönnettiin säätiön tutkimus- ja kehittämisrahaston varoista.³⁷

Säätiössä laatutyöhön tartuttiin kahdesta näkökulmasta. Keskushallinnon tehtävänä oli luoda perusta säätiön laatupolitiikalle ja laatuajattelulle, kun taas terveydenhoitoasemilla keskityttiin laadunparannustyöhön ongelmalähtöisellä työtavalla. On selvää, että tehtävät edellyttivät koulutusta. Ei ollut sattumaa, että alan koulutusta hakivat ennen muita ylihammaslääkärit; olihan hammashoidossa ollut jo pidempään harrastusta laatutyöhön. Tam-

pereen yliopiston laatuasiantuntijakurssin kävivät Kari Lyytinen, Annukka Vuorinen ja Ulla-Maija Saarni. Viimeksi mainittu hankki lisäpätevyyttä laatuasioissa suorittamalla vielä laatuvalmentajakurssin Turun yliopistossa.³⁸ Saarnilla oli nyt erinomaiset valmiudet laatuvalmentajan kenttätööhön.

Turun terveydenhoitoasemasta tuli nyt YTHS:n asemakohtaisen laatuajattelun piilottiasema, jonka kehittämisen mallin mukaisesti muutkin asemat voisivat aloittaa omien laatuajattelun kehittämisen. Luonnos laatuajattelusta valmistui alkuvuodesta 1999 turkulaisten ja keskushallinnon yhteistyön tuloksena; se oli laadittu Suomen laatupalkinnon arviointiperusteiden mukaisesti.

YTHS:n ensimmäisen laatuajattelun valmistumisvaihe käsillä. Kuvassa laatuajattelun piilottiaseman Turun "laatuajattelijaryhmä" sekä keskushallinnon edustajat laatuajattelun yhteisistunnossa, joka pidettiin 24.1.1999 Vanajan linnassa. Istumassa vasemmalta turkulaiset ylilääkäri Matti Norio, talouspäällikkö Leena Haulisto, ylilääkäri Ilpo Lahti ja projektin vetäjä, ylihammaslääkäri Ulla-Maija Saarni. Seisomassa helsinkiläiset talousjohtaja Kalervo Haapasalmi, johtajaylilääkäri Marja Niemi, ylihoitaja Hannele Honkatukia, henkilöstöpäällikkö Tuula Leppänen, johtajapsykiatri Kari Pylkkänen, toimitusjohtaja Eero Kurri ja johtajahammaslääkäri Lauri Turtola.

Laatu sanoista teoiksi

Vuonna 2000 valmistui laatukäsikirjan virallinen versio, ja se otettiin käyttöön säätiössä vielä saman vuoden syksyllä.³⁹ Syyskuun 2000 alussa järjestetyn YTHS:n esimiespäivän ohjelma rakentui laadun ja laatukäsikirjan 1.0 version käsittelystä. Aiheista alustivat Eero Kurri, Lauri Turtola ja Ulla-Maija Saarni. Päivän ryhmätöiden kirjo koostui itsearvioinnista ja kehittämishankkeista asiakaspalvelujärjestelmään ja kehityskeskusteluihin – laatu- näkökulmasta tarkasteltuna. Esimiespäivää seurannut terveydenhuollon neuvottelupäivä keskittyi enemmän säätiön tulevaisuuden haasteisiin ja toiminnan priorisointia koskeviin kysymyksiin johtajaylilääkäri Marja Niemen alustuksen pohjalta.⁴⁰

YTHS:n laatukäsikirjan ensimmäinen versio valmistui syksyllä 2000.

Laatutyö ulottui toiminnan kaikille alueille. Esimerkiksi laboratoriotyö sai oman ”Labran laatujärjestelmän” kehittämishankkeensa vuonna 2001 laboratoriolääkäri Kerttu Irjalan johdolla. Työtä auttoi potilastietojärjestelmä Medicuksen käyttöönotto kaikilla asemilla ja laboratoriotoimintojen yhdistäminen siihen.⁴¹ Tästä aiheesta tarkemmin sairaanhoitotyöstä kertovassa luvussa.

Ulla-Maija Saarnille vuosi 2001 oli kiireistä aikaa. YTHS:n laatuvalmentajana hän kiersi vuoden 2001 aikana kaikki säätiön terveydenhoitoasemat tavoitteenaan tehdä vastikään valmistunut laatukäsikirja tutuksi kentällä ja kertoa mitä laatu säätiön toiminnassa merkitsee. ”Laatutilaisuuksia” oli kaiken kaikkiaan 26. Piikin numerossa 1/2002 Saarni kertasi tekemänsä laatuvalmennuskierroksen sisältöä ja vaikutelmia. Kierroksen tarkoituksena oli tehdä laatu arkisemmaksi ja helpommaksi asiaksi; ennakkoluuloja ja pelkojakin kun ilmeni sitä kohtaan. Kaiken kaikkiaan hänelle jäi kiertomatkasta myönteinen kuva. Tällä tavalla Ulla-Maija Saarni luonnehti laatukierroksen antia:

Hauska oli huomata, miten innostunutta YTHS:n väki on omasta työstään. Kun ruvettiin puhumaan omasta ja oman aseman toiminnasta ja sen kehittämisestä, asiaan syttyivät kaikki (...) Omien kokemusteni perusteella ajattelen niin, että tärkeintä on asemilla syntyneen innostuksen vaaliminen, myönteisen oman toiminnan arviointi- ja parantamisilmapiirin tukeminen. Tässä ovat esimiehet avainasemassa antamalla mahdollisuuksia ja tarjoamalla yhteisiä tilaisuuksia keskusteluille.⁴²

Laatukäsikirjahankkeeseen yhdistettiin samoihin aikoihin säätiön Laatu sanoista teoiksi ja jaksamme paremmin -hyvinvointihanke. Kysymys oli viime kädessä laatukäsikirjan avaamisesta – sen tutuksi tekemisestä ja kehittämisprojektien etsimi-

Turun aseman ylihhammaslääkäri Ulla-Maija Saarni toimi useita vuosia säätiön laatuprojektin vetäjänä ja laatupäällikkönä.

sestä. Pitkän päivätyön säätiön laatutyössä tehnyt Saarni on korostanut, ettei laatutyö ole irrallinen asia, vaan pikemminkin toimintajärjestelmä, joka käsittää kaikki johtamisen ja toiminnan alueet. Se toi tullessaan uudentyypiset kehityskeskustelut ja itsearvioinnit. Oma roolinsa laatutyön mittareina tuli olemaan erilaisilla ilmapiirikartoituksilla ja asiakaspalautteilla.⁴³

Sen jälkeen, kun ensimmäinen laatukäsikirja oli valmistunut ja otettu käyttöön, toimitusjohtaja Eero Kurri perusteli sen keskeistä merkitystä säätiölle Piikin haastattelussa seuraavasti:

Jos YTHS ei olisi oma-aloitteisesti paneutunut näihin koko terveydenhuollossa esillä olleisiin laatuasioihin, olisimme joutuneet niihin paneutumaan rahoittajien pyynnöstä. Olen yrittänyt koko ajan korostaa sitä, että emme halua laatu-järjestelmästä byrokraattista toiminnan kabletta, vaan käytännönläheistä ja suuntaa osoittavaa viitekehystä meidän kaikkien työhyvinvoinnin ja samalla koko säätiön toiminnan kehittämiseen.⁴⁴

On selvää, että laatutyöhön ja laatu-järjestelmään suhtautuminen vaihteli säätiöläisten keskuudessa; olihan siinä kysymys uudesta asiasta ja uudentyyppisestä ajattelusta. Osa henkilökunnasta oli aidosti uteliaita ja jopa innostuneita laatutyöstä. Mutta toisaalta, kun tuttuja ja toteutettuja toimintamalleja oli pakko tarkastella uudella tavalla ja uusista näkökulmista, ei ollut yllätys, että tämä herätti joissakin epäluuloja, jopa vastustusta. Kuultiin myös sentyyppisiä toteamuksia, että ”aina on tehty laatutyötä”.⁴⁵ Tämä kyllä tiedostettiin keskushallinnossa, muistaa laatuhanke aktiivisesti edistänyt Eero Kurri. Mutta kun laatutyötä epäilevä huomaa, että organisaatiossa on muutakin kuin hänen oma työnsä ja miten laaja-alainen, mutta samalla konkreettinen kysymys laatu on, ymmärtää hän Kurrin mukaan laatutyön merkityksen. Toisaalta tässä kyllä tarvittiin ”innostunutta agenttia ja esimerkiksi Ulla-Maija Saarni oli tässä aivan mainio”.⁴⁶

Kuten missä tahansa asiassa, perehtyminen lisäsi ymmärrystä. Näin kävi myös vastaavalääkäri Eija Vänskölle, joka paneuduttuaan laatutyöhön havaitsi, ettei laatu ollutkaan erillinen asia vaan liittyi jokapäiväiseen työhön. Erikoishammashoitaja Mervi Saarinen on muistellut, että vasta esimieskoulutusvaiheessa hän perehtyi laatukäsikirjaan kunnolla ja ymmärsi laatutyön merkityksen. Oulun ylihhammaslääkäri Krista Kavalto-Montinin mukaan alussa laatutyö tuntui hankalalta, mutta

Uusi tapa toimia herätti epäilyä, vastustusta ja oivallusta

Vaikka YTHS:ssä laatutyöllä oli pitkät perinteet, se näyttää jääneen alussa enemmänkin organisaation ylätasolle, varsinaisille ”laatuihmisille”. Sen sijaan kentällä ”sorvin ääressä” laatutyön ideaan ei aina oikein innostuttu, saatiikka, että sitä olisi sisäistetty. Uudenlaisen ajattelu herätti vahvojakin tunteita. Sen on kuvattu tuntuneen joskus jopa kirosanalta, kun ”piti vain ajatella prosesseja ja kaavioita, eikä juuri muuta tehtykään kuin kehitettiin laatua”. Kuka suhtautui käsikirjan asioihin vähän yliolkaisesti, kuka taas koki kangistavana asioiden panemisen tiettyyn sapluunaan ja laatukäsitteistön elämälle vieraana.⁴⁷ Alkuvaiheen laatutyöhön osallistunut johtajapsykiatri Timo Niemi puolestaan ei nähnyt laatutyössä juurikaan mitään hyvää.⁴⁸

Vuonna 2005 säätiön johtajaylilääkäriksi tullut Markku Kanerva pääsi tuoreeltaan käsikirjoittamaan laatukäsikirjan toista versiota. Laatukäsikirjan päivitystä tehtiin uutterasti, työn tulos oli hyvä, mutta jäikö se vähän irralliseksi ja auttoiko se työntekijöitä arjessa, on jäänyt mietityttämään Kanervaa: ”Onko siihen kukaan jaksanut kunnolla perehtyä; kirja kun oli jotensakin monimutkainen”.⁴⁹

Laatutyötä saatettiin tehdä myös matalalla profiililla: tehtiin, kun oli tehtävä, ilman suuria eleitä. Näin esimerkiksi Tampereen terveydenhoitoasemalla ylilääkäri Aira Virtalan mukaan laatutyötä ikään kuin ”pehmennettiin”. Sijainti maakunnassa etäällä Helsingistä mahdollisti jossain määrin itsenäisen aseman toimia – näin myös laatutyössä.⁵⁰

Suunnittelua, suunnittelua, suunnittelua! Keskushallinnon ja maakuntien terveydenhoitoasemien edustajien yhteinen seminaari vuonna 2002. Pöydän ääressä vasemmalta johtajaylilääkäri Marja Niemi, ylilääkäri Pirjo Paajanen, johtajahammaslääkäri Lauri Turtola, ylihammaslääkäri Krista Kavalto-Montin, vastaava lääkäri Jouni Kuusela sekä talouspäällikkö Juhani Pohjonen.

eteni kohtuullisesti, kun se sisäistettiin: ”Mutta ihan innolla sitä silloin tehtiin”.⁵¹

Uusi kehys ja organisaatio

Ajan riento oli nopeaa. Jo vuonna 2003 ajankohtastui laatukäsikirjan päivitys; uusi versio rakennettiin eurooppalaisen laatupalkinnon viitekehykseen eli EFQM-laatupalkintokehykseen. Samalla, kun uudistustyö eteni hoitolinjoilla ja hallinnossa, myös keskushallinnossa käynnistyi uudistustyö. Toimivan johdon taholta painotettiin erikseen laatukäsikirjan päivityksen tärkeyttä; antoihan se tilaisuuden toiminnan arviointiin ja suuntaviivoja toiminnan kehittämiseen edelleen.⁵² Ennen kuin laatukäsikirjan päivitysprosessi oli päätöksessään, ehti tapahtua toimitusjohtajan vaihdos: elokuussa 2004 eläköitynyttä Eero Kurria seurasi farmaseutti, oikeustieteen kandidaatti Eija Orpana.

Arvioidessaan toimintansa perusteita YTHS:n laatutyön eteenpäin viejänä Eero Kurri on todennut, että laatuajattelu organisaation johtamisineen ja henkilöstön motivoituneineen sopi terveydenhuollossa myös ei-lääkärille. Tämä oli hänelle henkilökohtaisesti tärkeä asia. Uusille työntekijöille laatukäsikirja tarjoaisi niin ikään oivallisen tilaisuuden tutustua työpaikkaan ja nähdä mitkä ovat siellä tärkeitä asioita. Laatutyö tarjosi hänelle myös luontevan tavan saada esiin ”organisaatiosta ja sen ihmisistä se tieto, mitä tällaisen laadukkaan toiminnan hyväksi pitää tehdä”.⁵³ YTHS:n laatutyö ja laatu-järjestelmän luominen olivat Eero Kurrin toimitusjohtajakauden keskeinen, ellei keskeisin saavutus.

Eija Orpana otti välittömästi omakseen laatutyön kehittämisen. Vuonna 2005 laatutyöhön luotiin kaikki säätiön toiminnan tasot kattava laatuorganisaatio. Yleisvastuu laadunhallinnasta oli toimitusjohtajalle, jonka apuna tuli työskentelemään laatutyöryhmä (LATU-ryhmä). Tätä johti oman toimensa ohella toimiva laatupäällikkö. LATU-ryhmälle kuului laatutyön koordinointi, laatukäsikirjan päivitys sekä jalkauttaminen ja asemien laatutyön tukeminen. Laatutyön ohjausryhmänä toimi keskushallinnon täydennetty johtoryhmä. Eri henkilöille ja työryhmille hajautetun laatukäsikirjan valmistelun luonnokset käsiteltiin elokuussa 2005 järjestetyssä laatu- ja strategiaseminaarissa.⁵⁴

Laatuorganisaatio koostui laatutyöryhmästä, -ohjausryhmästä ja -verkostosta, jossa paikallisasemat olivat mukana. Laatuverkoston ja laatutyön ohjausryhmän koulutus- ja suunnitteluseminaari Töölönkadun tutussa koulutustilassa 16.12.2005. Vasemmalta laatutyöryhmän sihteeri Jaana Björk, Rovaniemen vastaava lääkäri Virpi Hyvönen, laatupäällikkö Ulla-Maija Saarni, johtajaylilääkäri Markku Kanerva, viestintäpäällikkö Katri Myllykoski, terveyspalvelupäällikkö Hanna Kari ja johtajapsykiatri Kari Pylkkänen.

Vuonna 2006 säätiön laatujärjestelmän uudistaminen Euroopan laatupalkintomallin arviointikehikon mukaiseksi saatiin maaliin. Samanaikaisesti arvioitiin myös säätiön tulokortti; tätä oli määrä kehittää edelleen seuraavan vuoden aikana. Iso urakka, joka oli koskettanut jollain tavalla kaikkia säätiöläisiä, oli kansissa. Säätiön hallitus hyväksyi päivitetyn laatukäsikirjan kokouksessaan 31.1.2007, minkä jälkeen edessä oli laatukäsikirjan jalkauttaminen.⁵⁵

Laatukäsikirjan valmisteluun päättyi myös Ulla-Maija Saarnin laatupäällikkyyks; uutena laatupäällikkönä aloitti vuonna 2006 Oulun ylihammaslääkäri Vesa Pohjola, joka jatkoi tehtävässään vuoteen 2010. Tuolloin pari vuotta aiemmin säätiön palvelukseen tullut johtajahammaslääkäri Anne Komulainen peri laatupäällikön tehtävät – tosin toivomallaan laadunhallinnan koordinaattorin nimikkeellä. Yhteistyötään Vesa Pohjolan kanssa Komulainen on muistellut mieluisana ja tuloksellisenä. Polkuja säätiön laatutyön ja -organisaation kehittämiseksi oli ruvennut löytymään; tässä hän saattoi myös tukeutua vankkaan laatutyökokemukseensa edellisessä työpaikassaan.⁵⁶

Anne Komulainen sai vapaat kädet muokata laatutyön rakenteita ja sisältöä. Hän pienensi ylätasoon laatutyöryhmän käytännönläheisemmäksi ”laadun työrukkaseksi”, neljän hengen laatutyöryhmäksi, joka valmisteli lakisäätteisiä muutoksia laadunhallintaan, laatudokumenttien päivityksiä sekä toiminnan itsearviointeja ja laatuverkoston koulutuspäiviä. Laadunhallinnan asioita käsiteltiin niin ikään johtoryhmässä ja vähintään kerran vuodessa hallituksessa. Kelan suuntaan yhteistyö laadunhallinnan asioista oli jatkuvaa. Laatutyön tarpeellisuutta oli omiaan vahvistamaan vuoden 2011 keväällä voimaan tullut uusi terveydenhoitolaki.⁵⁷

Laatukäsikirjan sisältöjä avattiin intranettiin luoduilla käytännöllisillä I love laatu -sivuilla ja niiden pohjalta kehitettiin uusimpana innovaatio-

Johtajahammaslääkäri Anne Komulainen peri laatupäällikön tehtävät ylihammaslääkäri Vesa Pohjolalta vuonna 2010. Komulainen hankki lisäpätevyyttä laatutyöhön alan opinnoista.

na Laatupassi, joka valmistui käyttöön alkuvuonna 2017. Ideana oli, että kaikki säätiön terveydenhuollon ammattihenkilöt suorittavat Laatupassin, johon oli koottu keskeiset potilashoidon ja palvelujen laatua koskevat sisällöt. Näin se muodostaisi tärkeän osan myös YTHS:n perehdytysohjelmaa ja yhtenäistäisi sen. Laatupassin kehittämistä johtaneen Anne Komulaisen mukaan idea on täysin säätiön oma, eikä sellaista ole käytössä muualla Suomessa.⁵⁸

Laatutyöstä jatkuva prosessi

Omaa osaamistaan ja asiantuntijuuttaan laatukysymyksissä Anne Komulainen vahvisti Aalto yliopistossa Master of Quality Pro-opinto-ohjelmassa, jossa hän teki vuonna 2015 opintojensa kirjallisen työn aiheena YTHS:n laadunhallinnan nykytilan arviointi. Tätä varten hän toteutti laajan kyselyn säätiön johtajille ja esimiehille käytössä olevista johtamisen ja laadunhallinnan välineistä. Sen tuloksena löytyivät YTHS:n laadunhallinnan vahvuudet ja kehittämiskohteet toiminnan avuksi.⁵⁹ Anne Komulainen jätti laatukoordinaattorin tehtävät vuoden 2018 lopussa – vaiheessa, jossa YTHS oli valmistautumassa strategia- ja organisaat-

tiouudistukseen ja palvelujen laajenemiseen. Näin Komulainen kiteytti laadun keskeisen sanoman, jonka hän on kertonut omaksuneensa jo varhain:

Laatu ei ole mikään erillinen asia eikä siihen tarvita mitään erityistä ismiä. Laatu on yhtä kuin toiminnan kehittäminen ja sen työkalut sopivat johtamisen välineeksi erinomaisesti. Laadukas toiminta on läpinäkyvää ja ulkopuolisenkin arvioitavissa.⁶⁰

Anne Komulaisen mielestä laatutyön jatkuvana haasteena on saada jokainen työntekijä innostumaan työnsä kehittamisestä ja laadun jatkuvasta parantamisesta. Tässä hän työtoverien arvion mu-

Laatuverkoston koulutuspäivä vuonna 2018 – nyt Töölön uusissa koulutustiloissa nimeltä Havis ja Amanda. Edessä vasemmalta Jyväskylän ylihammaslääkäri Laura Jänkälä ja osastonhoitaja Tiina Impola sekä turkulaiset ylihammaslääkäri Hannaleena Havia ja laboratorion osastonhoitaja Mervi Andersson.

kaan onnistui. Esimerkiksi Eija Vänskä on todennut Anne Komulaisen tuoneen työhön tarpeellista konkretiaa, mikä auttoi henkilökuntaa ymmärtämään laatutyötä. Suhdetta tähän työhön kuvannee palvelupäällikkö Hanna Karin ilmaus ”teimme intohimolla yhdessä laatutyötä”.⁶¹

1990-luvulla yhteisöjen ja yritysten ”moottoriksi” muodostuneesta laatutyöstä tuli aikaa myöten erottamaton osa toiminnan kehittämistä – ja viime kädessä toimintajärjestelmä, joka käsittää kaikki johtamisen ja toiminnan alueet. YTHS:n laatujärjestelmän luomisvaiheen keskiössä ollut Eero Kurri muistutti haastattelussaan pitkällisen laatu prosessin merkityksestä. Laadusta tuli oiva työkalu säätiön organisaation kehittämiseksi ja laatuajattelu tarjosi siihen kokonaisvaltaisen viitekehyksen.⁶² Säätiön laatutyö on jatkuvaa prosessia. Siitä on tullut ajan oloon rakenteellista; laatutyö ei ole itsetarkoitus – pikemminkin itsestäänselvyys, jolla turvataan toiminnan tehokkuus, kilpailukyky sekä yhtenäiset toimintaprosessit ja käytännöt. Oleellinen osa laatujärjestelmää ovat myös erilaiset arviointikäytännöt. YTHS:n laatuperiaatteet julkaistaan määräjain päivitettävässä laatukäsikirjassa.⁶³

Toimintasuunnitelmista strategiatyöhön

Laatutyön aikana ja sen ansiosta YTHS:ssä siirryttiin toimintasuunnitelmista ja erillisistä toiminnan arviointihankkeista entistä jäsentyneempään strategiatyöhön. Laatukäsikirjassa määriteltiin strategisen suunnittelun tehtävät ja sisältö, kuten visio, tavoitteiden asettaminen ja toiminnan mittareiden määrittely. Ensimmäinen virallinen tulevaisuuden näkymä ”Visio 2005” oli hyväksytty hallituksessa talvella 1998. Tutuksi tulivat niin säätiön arvot kuin SWOT-analyysitkin sekä toimintaympäristön muutosten arviointi – periaatteessa samat

asiat, joita oli 1960-luvulla Urpo Ratian johdolla pohdittu.⁶⁴ Erona oli, että laatukäsikirjan avulla toiminnasta tuli jatkuvaa.

Osana laatu- ja kehittämistyötä säätiön hallituksessa oli jo syksyllä 1999 käyty keskustelua YTHS:n lähivuosien tavoitteista ja niiden seurannasta sekä kehittämisen painopistealueista. Keskustelun pohjana oli toimitusjohtaja Eero Kurrin esitys laatu- ja kehittämistyön YTHS:n toiminnassa. Tulokortiksi nimetyssä mallissa tavoitteita ja niiden toteutumisen seuranta oli tarkoitettu tarkastella neljästä näkökulmasta: asiakkaat, rahoittajat, toiminta ja henkilöstö. Kurrin mukaan näkökulmat olisivat pysyviä, sisältö puolestaan eläisi ja kehittyisi. Jatkossa tulokortilta voitaisiin valita jokin tai joitakin asioita arvioinnin ja kehittämisen kohteiksi.⁶⁵

Laatujärjestelmästä ja tulokortista puhuminen ja kirjoittaminen koettiin kentällä jossain määrin etäisiksi hankkeiksi. Tämän tiedostaen Eero Kurri käytti ilmaisua Hyvä-YTHS -käytäntö, jonka kuvaajana laatukäsikirja toimii.⁶⁶ Lisäksi hän selvitti Uutisliuskassa laatukäsikirjaan pohjautuvan täydennetyt tulokortin merkitystä. Hän myös muistutti YTHS:n tulokortin, ”käyntikortin”, merkitystä säätiön rahoittajien suuntaan.⁶⁷ YTHS:n toimintastrategiassa neljän näkökulman malli on edelleen kehittyneenä säilyttänyt paikansa 2020-luvulle asti.

Toimitusjohtaja Eija Orpanan kaudella strategiatyö sai lisää vauhtia. Edellä mainitussa vuoden 2005 laatu- ja strategiaseminaarissa esillä olivat säätiön lähivuosien strategiset painopistealueet. Tuossa vaiheessa laadittiin myös linjakohtaiset tulokortit ja kehitettiin säätiön seuranta ja raportointia tulokorttia vastaavaksi.⁶⁸ Saman vuoden marraskuun lopussa YTHS:n hallitus hyväksyi säätiön mission, vision, arvot, strategiset painopisteet.⁶⁹

Visiot ja missiot

Ennen varsinaisen laatutyön alkamista säätiön toiminnan visio ja missio oli ilmaistu eri sanoin monissa suunnitelmadokumenteissa, mutta ne voisi nähdä kiteytettynä Juhani Peräsalon Piikille vuonna 1993 antamassa haastattelussa:

YTHS:n toimintamallin perusratkaisu on hyvä: täydellinen avoterveydenhuollon palveluyksikkö maamme yliopisto- ja korkeakouluopiskelijoille (...) on jatkuvasti näytettävä, että teemme työmme paremmin ja halvemmalla kuin muut.⁷⁰

1998

VISIO: *YTHS on kehityksen kärjessä toimiva opiskelijan terveyden asiantuntija, joka tarjoaa terveyden- ja sairaanhoidon, mielenterveyden ja hammashuollon palveluja yhä kansainvälistyvälle opiskelijaväestölle sopeutuen joustavasti toimintaympäristönsä muutoksiin. (vision johtolause)⁷¹*

Olli-Pekka Luukon tullessa Helsinki-Espoon terveyspalveluyksikön talouspäälliköksi kesälä 2007 säätiössä käytettiin johtamismenetelmänä EFQM-arviointia ja tasapainotettua tuloskorttia. ”Koin tulleen edistykselliseen organisaatioon”, Luukko kuvasi ajatuksiaan jälkeenpäin. Tuloskortista oli kuitenkin tehty varsin raskas sen sisältäessä erittäin paljon mittareita, jotka raportoitiin sekä koko säätiön, linjojen että terveyspalveluyksikköjen toiminnasta.⁷⁴ Sekä Eija Orpanan että talous- ja hallintojohtaja Maarit Toverin johtamistyylillä oli voimakkaan managerialistinen ja suunnittelupainotteinen, eikä kaikella raportoinnilla aina nähty olleen strategista eikä operationaalista tarkoitusta.⁷⁵

2005

MISSIO: *Opiskelijan parempaa terveyttä. YTHS:n jatkuvasti kehittyvä, asiantuntijuuteen ja kohdeväestön tarpeiden tuntemiseen pohjautuva osaaminen toteuttaa onnistunutta opiskeluterveydenhuoltoa.*

VISIO: *Opiskelijan terveydeksi kehityksen kärjessä. YTHS on vetovoimainen ja korkeatasoinen asiantuntijayhteisö, joka tuottaa kustannustehokasta sekä vaikuttavaa terveyshyötyä yliopisto-opiskelijoille.⁷²*

2018

MISSIO: *Työtä opiskelijoiden terveyden, hyvinvoinnin ja opiskelukyvyyn hyväksi.*

VISIO: *YTHS 2025 - Laadukasta opiskeluterveydenhuoltoa helposti ja nopeasti.⁷³*

Jukka Männistön tultua toimitusjohtajaksi vuonna 2009 tuloskorttia saatiin viedyksi strategisempaan suuntaan – käytännössä mittarimäärää vähennettiin. Anne Komulainen ja säätiön talousjohtajaksi valittu Luukko tekivät ehdotuksen vuosisuunnittelun, arvioinnin ja seurannan vuosikellosta, ja näin asiat selkeytyivät. Suunnittelun aikajännettä lyhennettiin, mikä helpotti terveyspalveluyksiköiden budjettien laadintaa.⁷⁶ Omalta osaltaan Luukko pyrki helpottamaan strategian toimeenpanoa paikallistasolla luomalla mahdollisimman oikeudenmukaisen budjettikehyksen, jolla saatiin – hallituksen päätöksen ohjaamana – terveyspalveluyksiköille tavoitteelliset henkilöstömäärät. Tämän jälkeen oli

taloudellisesti kireinäkin aikoina helpompaa päättää toimentäyttöluvista: lupa myönnettiin, jos se edisti tavoitteellista henkilöstörakennetta. Selkeä sääntö ohjasi toimintaa.⁷⁷

Anne Komulainen on saanut kiitosta panoksestaan strategiatyöhön. Hän toi säätiölle strategiakartan, jonka Olli-Pekka Luukko arvioi toimivaksi tavaksi esittää prioriteetteja. Ehdotukselleen YTHS:n strategian kehittämistä ja sitä kautta laatutyön mukaan ottamista myös terveystalouden tulos- ja tavoitesopimukseen Komulainen sai johtoryhmältä vihreää valoa. Se vei strategiatyötä käytännön toiminnan tasolle. Kaiken kaikkiaan Markku Kanervan mukaan Komulaisen aikana laatutyön tekeminen tuli aiempaa enemmän osaksi strategiatyötä.⁷⁸

Strategiakartta päätettiin laatia kolmeksi vuodeksi kerrallaan, ensin vuosiksi 2009–2011, samoin kuin arvot, missio ja visio. Painopisteitä sen sijaan käytiin lävitse ja päivitettiin vuosittain paitsi johtoryhmässä myös laatu- ja strategiaseminaareissa. Niihin vaikutti luonnollisesti muuttuva toimintaympäristö, joka näkyi muun muassa vuonna 2011 hoitotakuun aiheuttamissa paineissa, jolloin toiminnan rakenteissa korostettiin yhteistyötä ja taloudessa toimintaympäristön muutoksiin reagoimista. Näin myös seuraavanakin vuotena, kun ammattikorkeakouluopiskelijoiden tuloon alettiin jo varautua.⁷⁹ Kehittämistyötä ohjasi Jukka Männistön aikana jossain määrin myös lyhytaikainen hankerahoitus, joka ei välttämättä lähtenyt säätiön omista tarpeista. Monet näistä hankkeista jäivät kokeiluiksi.⁸⁰

Vuonna 2018 valmistunut YTHS 2025 -strategia visuaalisessa muodossa.

Perusteellinen strategian uusiminen alkoi vuonna 2017 ja sitä tehtiin laajassa yhteistyössä sidosryhmien kanssa. Vaikkei tuolloin vielä tiedetty, miten sote-uudistus etenee ja mikä olisi YTHS:n tuleva asema, vuoteen 2025 ulottuvalla strategialla valmistauduttiin ammattikorkeakouluopiskelijoiden tuloon säätiön piiriin. Työn valmistuessa seuraavana vuonna YTHS:n laajeneminen alkoi olla jo varmaa.⁸¹ Toimitusjohtajaksi vuonna 2014 tullut Katariina Poskiparta kirjoitti vuosikatsauksessa 2018:

Nyt ja tulevina vuosina strategian toimeenpano tulee muuttamaan YTHS:n toimintoja, tapaa tuottaa palveluita, johtamismallia ja sitä, miten organisoidumme toteuttamaan tehtäväämme.⁸²

Vastaanottotyön mittaaminen ja raportointi

YTHS:n palvelutuotannossa potilaskäynneillä on luonnollisesti ollut suurin osuus. Alkuvuosikymmeninä toiminta oli keuhkotarkastusten organisoimien ja rokotusten lisäksi pelkästään käyntejä lääkärin vastaanotoilla sairauksien hoitamiseksi tai lääkärintodistusten saamiseksi, jolloin toiminnan mittaaminen tarkoitti yksinkertaisesti vastaanottokäyntien määriä, tehtyjä toimenpiteitä ja asetettuja diagnooseja. Tiedot kerättiin potilaskortteista käsityönä vuosituhannen vaihteeseen saakka joko ”tukkimiehen kirjanpidolla” tai syöttämällä tiedot potilashallintojärjestelmään lääkärin vastaanottojen jälkeen.⁸³ Niiden avulla voitiin laskea esimerkiksi, miten suuri osa toimipiirin opiskelijoista käytti säätiön palveluja, potilaskohtaisia käyntimääriä sekä kustannuksia potilasta tai opiskelijaa kohden.

Lääkärikäynteihin perustuva mittaaminen oli pitkään selkeä ja yksinkertainen tapa mitata toimintaa. Vähitellen yleistyneet puhelin- ja sähkö-

postikontaktit, reseptien uusinnat ilman vastaanottokäyntejä ja muu paperityö synnyttivät tarpeen ruveta puhumaan käyntien sijaan kontakteista. Vaikka toiminta laajeni terveystarkastuksiin jo 1970-luvun alussa ja käynnit sairaan- ja terveydenhoitajien sekä fysioterapeuttien vastaanotoilla lisääntyivät, kesti kauan, ennen kuin näitä ruvettiin huomioimaan varsinaisessa toiminnan seurannassa. Ne nähtiin ikään kuin tukitoimintoina lääkärin tekemälle työlle. Terveysvalistukseen ja opiskeluympäristöön kohdistuvan työn mittaaminen – tai pikemminkin sen puute – on kokonaan oma lukunsa. Toiminnan laajentuessa ja kehityksessä suunnittelu ja seuranta monimutkaistuivat, mutta toisaalta sähköiset ratkaisut toivat aivan uusia mahdollisuuksia.

YTHS:n johto kaipasi tilastollista tutkimustietoa päätöksensä tueksi ja palkkasi säätiölle tutkimus- ja tilastosihteeriksi yhteiskuntatieteiden kandidaatti Onni Frimanin alkuvuonna 1970. Tutkimuslistalla oli pitkälti toistakymmentä varsin laajalta vaikuttavaa selvitystä, kuten esimerkiksi lääkäripalvelujen kysynnän ja tarjonnan väliset suhteet, palvelujen tuotannon mittaaminen aika-yksiköillä tai terveydenhoitoasemien palvelutasojen sekä psykiatrisen hoidon vertailu.⁸⁴ Näissä on epäilemättä jo tuolloin huomioitu terveydenhuollon palvelujen tuottamisessa käytettyjä peruskäsitteitä panos, prosessi, tuotos ja vaikuttavuus.⁸⁵ Tulokset luonnollisesti riippuvat siitä, mitä näihin käsitteisiin kulloinkin on katsottu sisältyvän.

Suorite määrittää työtä

Pelkästään käyntimääriin perustuva toiminnan mittaaminen ei ollut riittävää toiminnan suunnitteluun ja tehokkuuden arviointiin. YTHS:n hallituksen puheenjohtaja Urpo Ratia toi suorite-käsitteen säätiöön suunnittelun apuvälineeksi 1960-luvun puolivälissä. Tavoitteena oli, että ta-

lousarvion toteutumisen seuraaminen ja tarvittaessa palvelusten tarjonnan rajoittaminen kävisi paremmin mahdolliseksi.⁸⁶ Käsitettä ei selkeästi määritelty, mutta se oli sidottu 15 tai 20 minuutin potilaskäynteihin tai näiden kerrannaisiin lääkärin vastaanotoilla ja hammashoidossa. Talousarvio rakennettiin suoritepohjalle toimivuodeksi 1969/70 ja seuraavana vuonna otettiin käyttöön sairaanhoidon ja hammashoidon suoritekiintiöt – esimerkiksi erikoislääkärin suoritekiintiöille asetettiin yläraja. Vaikka tuolloin vahvistetun ennaltaehkäisevän terveydenhoitotyön yleisohjelman myötä terveyden edistämistyö kehittyi ja laajeni voimakkaasti, yhteisöihin suuntautuvaan työhön

suoriteajattelu ei soveltunut ja se jäikin mittaamisen ulkopuolelle.⁸⁷

Suorite puhutti sekä henkilökuntaa että johtajia. Suoritteissa ei huomioitu esimerkiksi puhe- tai paperityötä, toisaalta suoritteita oli helppo tuottaa pyytämällä potilas uusintakäynnille puhelinkontaktin sijaan. Ylihammaslääkäri Aimo V. Rantanen ei ollut yksin – vaikkakin ehkä värikäin – protestoidessaan suoriteajattelua. Kritiikistä huolimatta suoritepohjainen ohjaus- ja valvontajärjestelmä täytti ilmeisesti tarkoituksensa ja suorite tarkoitti jatkossakin hammashoidossa yhtä 20 minuutin, yleislääkärillä 15 (myöhemmin 20 minuutin) sekä erikoislääkärillä 20 minuutin käyntiä.

Henkilökunnan ajatuksia suoritejärjestelmän paineissa

*Alun perin 20 minuutin ajoitus oli vain tuottovoitteen arviointikeino, nyt siitä yritetään tehdä työnormi. Vastustan jyrkästi hammaslääkärin työn normittamista liian pitkälle, koska me kaikki teemme työtä eri tahtiin. (...) On aivan turha koettaa pitää standardia korkealla ja palkata Säätiölle eteviä ja ammattietiikaltaan korkeatasoisia hammaslääkäreitä ja sitten riistää heiltä mahdollisuus tehdä hyvää työtä. (...) Virhe ei ole Säätiöllä työskentelevien hammaslääkäreiden työtahdissa – heillä vaihtuu potilas joka 20. minuutti päivästä päivään, vuodesta toiseen. Virhe syntyy niiden ajatuksissa, jotka kuvittelevat, että ajattelevia, tuntevia ihmisiä voidaan hoitaa koneellisesti.*⁸⁸ (Aimo V. Rantanen 1968)

*Mielenkiintoista työtä varjostaa kuitenkin alituisen kiire, koska työ on suoritejärjestelmän vuoksi muuttunut pakkotahtiseksi.*⁸⁹ (sisätautilääkäri Marja Sirola 1979)

*Nykyisessä muodossaan talousjohtoisesti toteuttuna järjestelmä tuntuu jossain määrin teknokraattiselta ja asettaa usein määrälliset tavoitteet laadullisten pyrkimysten edelle. (...) Urpon järjestelmän pitäisi tuottaa mahdollisimman paljon palveluja eli suoritteita aikayksikköä kohti.*⁹⁰ (terveyskasvatussihteeri Simo Saarela 1980)

*Piikin pakinoitsija Eevertti ivaili: Kun vastaanotolla käyntejä on paljon, on tehty opiskelijan terveyden hyväksi paljon!*⁹¹

Keskusteluun osallistui myös ”Yksi suoritetonnttu”, jonka pitkä runomuotoinen ”Kirje säätiölle” alkaa näin:

*Ylleislääkärillä on kova romuska
syömättä jäi kylmä sapuska.
Ei se ossoo etes ittiään hoitaa,
kunhan se vaan suoritteita kerrää,
otsa rypyssä paperitöistä
vielä kotikammarissa herrää.*⁹²

Suoritetta ymmärrettävästi tarvittiin, mutta sen merkityksen korostaminen vaihteli. Kun kuu-kausipalkkaisten lääkärien määrä lisääntyi, nousi keskusteluun kysymys siitä, toteutetaanko töissä työaika vai suoritteita. 1980-luvun alussa johtaja-hammaslääkäri Lauri Turtola otti asiakseen selvittää, mitä suoritteella säätiossä oikeastaan tarkoitetaan. Käsite oli edelleen keskeinen, sillä puhuttiin esimerkiksi suoritebudjetoinnista, suoritteiden laskentaperusteista, yhden tai kahden suoritteen mitaisista hoitokäynneistä. Lopputuloksena Turtola toteaa suoritteen olevan käsitteellinen mittari ja muuttuvan työn muutosten myötä. Hän korosti, että työntekijät ovat ”töissä sovitun työajan mukaisesti, eivätkä täyttämässä tiettyä suoritekiintiötä, kuten asiaa joskus on käytännössä tulkittu.”⁹³

Edelleen hallituksen puheenjohtaja Jussi Tuori kysyi YTHS-päivillä tammikuussa 1987 ”onko suorite se perussuure, jolla toimintaa mitataan ja ohjataan”.⁹⁴ Psykologi Totte Vadén jatkoi keskustelua todeten, että ”suorite toimintaa ohjaavana käsitteenä ja toiminnan johtamisen ajatuksellisena välineenä on kulkenut tiensä loppuilleen”, koska sen avulla ei enää voi hallita työn muuttuvia sisällöllisiä haasteita, vaikka se edelleen on toimiva taloushallinnon välineenä.⁹⁵ Myös Juhani Peräsalo arvioi suoritejärjestelmän ongelmia todeten luottamustehtävissä olevien päättäjien kritisoinen järjestelmästä saatavia raportteja ”sisällöttömiksi”.⁹⁶

Suoritejärjestelmän kehittäminen otettiin vuonna 1988 seuraavaan viisivuotisojelmiaan tavoitteena pohtia, onko suorite korvattavissa jollakin muuttuvaan terveydenhuoltoon paremmin soveltuvalla yksiköllä.⁹⁷ Ei ilmeisesti ollut, sillä muutama vuosi myöhemmin talouden seurannan kehittämistyöryhmän suunnitelmassa toiminnan mittaaminen pohjautui edelleen vanhalle lääkärityön suoriteperiaatteelle, jossa ”suorite on mittari, joka kuvaa työajan käyttöä potilasvastaanottoon”.⁹⁸ Mukana ei edelleenkaan ollut puheluita

tai paperitöitä eikä hoitajien työtä. Tämä siitä huolimatta, että hoitajien työ oli lisääntynyt viimeisen kymmenen vuoden aikana merkittävästi. Näkyikö tässä se, ettei nimetyssä työryhmässä ollut mukana ketään kliinisestä johdosta – vai eikö silläkään ollut laajempaa näkemystä asiasta?

Suoritteiden toteutumista seurattiin tarkasti 1970-luvulla hallituksessakin, ja suoritevajaisiin johtaneita syitä selvitettiin Juhani Peräsalon mukaan jopa yksittäisen työntekijän sairastumista myöten!⁹⁹ Mutta edelleen vuosien 1996 ja 1997 toimintakertomuksissa raportoitiin suoritteiden toteutumisaste tavoitteeseen nähden terveydenhoitoasemittain ja linjoittain. Suoritteiden alittuminen saattoi johtua paikkakunnan huonosta lääkärtilanteesta, budjetointivirheestä, muutoista tai esimerkiksi kehittämiseen tai yhteisölliseen työhön käytetystä ajasta. Myös yksittäisten työntekijöiden suoritteita seurattiin, niiden ylittämisestä ei kuu-kausipalkkaista henkilökuntaa palkittu, mutta jos suoritteet alittuivat, asia kyllä nostettiin keskusteluun – vaihdellen varmaan toimipaikan työkuultuurin mukaan.¹⁰⁰

Käyntien kirjaaminen ja tuottavuusmittarit

YTHS:ssä kirjattiin toiminnan alusta 1960-luvun lopulle vastaanottokäyntien syitä ja diagnooseja. Näitä tilastoja on Kari Savonen esitellyt julkaisussa *Puoli vuosisataa ylioppilaiden terveydenhuoltoa*.¹⁰¹ 1970-luvulla ei tilastoitu sairasvastaanotolla käyneiden diagnoosijakaumia, tiedossa oli ainoastaan käyntimäärät lääkärien erikoisalojen mukaan.¹⁰² Suuri harppaus eteenpäin oli, kun atk-pohjaisessa potilastietojärjestelmässä ryhdyttiin vuoden 1986 lopusta lähtien YTHS:ssä käyttämään kansainvälistä tautisyylyluokitusta ICD (International Classification of Diseases) muokattuna YTHS:n tarpeisiin.¹⁰³ Tiedon saaminen edellytti, että koko

1990-luvun ajan hoitajien ja palvelusihteerien aikaa käytettiin merkittävästi tietojen siirtämiseen paperikertomuksista tietokoneille.

YTHS oli diagnoosikirjauksissa edelläkävijä; vastaavia käyntisykirjauksia tai raportointia ei ollut käytössä muualla avoterveydenhuollossa vielä silloin. Myös kansainvälisesti käytäntö sai positiivista huomiota. Ylilääkäri Aira Virtala on kertonut, että esitellessään tutkimustuloksiaan opiskelijoiden ehkäisykäynneistä *Contraception*-lehdessä, palautteessa ”kovasti ihasteltiin sitä, että tällaista tilastotietoa on saatavilla”.¹⁰⁴

Seuraavalla vuosikymmenellä Patrik Schroeder rupesi kehittämään uutta atk-pohjaista lääkäriyöasemaa. Hän oli mukana samaan aikaan toimineessa ylilääkäri Ville Laakan johtamassa tilastointityöryhmässä, joka pohti mitä tilastotietoa toiminnasta tulisi kerätä ja millä tavalla. Tilastointitarpeita pohdittaessa todettiin – kuten oli tehty 1960-luvullakin – että tilastoja kerätään pääasiassa oman toiminnan suunnittelua ja kehittämistä varten. Viranomaisten, Kelan ja lääninhallituksen, vaatimat tiedot olivat tuohon aikaan suhteellisen vähäisiä ja yksinkertaisia. Tavoite oli siirtyä määräaikaisista tilastolistauksista reaaliaikaisesti toimivaan seurantajärjestelmään. Tulisi luopua myös turhista ja työläistä manuaalisista tallennuksista, kuten terveystarkastusten terveyskäyttötymistietojen naputtelusta, sillä tietoa oli hyödynnetty kovin vähän.¹⁰⁵

Työryhmän toukokuussa 1997 valmistuneen muistion perusajatuksena oli, että mitään erillistä tilastointitoimintoa ei olisi, vaan atk-järjestelmä keräisi tilastoa automaattisesti jokapäiväisestä toiminnasta.¹⁰⁶ Potilastietojärjestelmän kehittäjä Patrik Schroeder ehdotti, että tilastoinnin perustana olisi avohoidon ICPC-luokitus (*International Classification of Primary Care*), jonka käyttöön hän oli käynyt perehtymässä Stakesin järjestämällä tutustumismatkalla ICPC:n edelläkävijämaahan

Hollantiin. Tämän luokituksen hän sitten Medicukseen toteuttikin ja se saatiin käyttöön vuonna 1998.¹⁰⁷

Hallitus hyväksyi kesällä 1999 YTHS:n palvelutoiminnan suunnittelu- ja seurantajärjestelmän muuttamisen suoritebudjetoinnista joustavammaksi ajankäytön suunnittelun budjetoinniksi – edellyttäen, etteivät tuotetut palvelut vähene.¹⁰⁸ Näin vuosituhannen vaihe oli merkittävä etappi palvelujen seurannan kannalta. Käyttöön saatu atk-pohjainen Medicus-Helmi -potilastietojärjestelmä muutti kirjauskäytäntöjä ja järjestelmästä hyödynnettävää tietoa. Tilastointia varten Schroeder rakensi Medicukseen modulin, joka tuotti joitakin tilastoja, mutta ne eivät olleet riittäviä kasvavia tarpeita varten. Säätiö hankkikin erillisen Medicukseen liitettävän raportointityökalun Cognoksen, jonka käyttöön hän sekä atk-suunnittelija Pirjo Äijö-Isohella tietohallinnosta perehtyivät.¹⁰⁹

Kuitenkaan suun terveydenhuollon keskeisiä terveysindeksejä (D, DMF, CPI) ei saanut siirrettyä Helmi-ohjelmasta Cognokseen. Tämän puutteen korjaamiseen johtajahammaslääkäri Anne Komulainen tarttui kohta toimeen tultuaan. Luke-mattomat palaverit potilastietojärjestelmän toimitajan Receptumin kanssa ja ”raporttien vääntämiset” Cognoksen äärellä eri asiantuntijoiden kanssa johtivat onnistuneeseen tulokseen ja vuonna 2008 suun terveystiedot saatiin sinne, vieläpä takautuvasti vuodesta 2000 alkaen. Näin toiminnan raportointi saatiin ajan tasalle myös suun terveydenhuollon sektorilla.¹¹⁰

Vuonna 2000 valmistunut ensimmäinen laatu-käsikirja ja toimitusjohtaja Eero Kurrin suunnittelema uusi työkalu, säätiön tulokortti, täsmensivät toiminnan tavoitteiden ja toteutumisen seuranta.¹¹¹ Näissä toiminnan tulostittarit nähtiin aiempaa laajemmin myös hoitajien työ huomioiden ja ryhdyttiin raportoimaan sektorikohtaisia käyntilukuja.

Toiminnan seuranta kehitettiin edelleen toimitusjohtaja Eija Orpanan kaudella vastaamaan uudelleen arvioitua tuloskorttia ja uudet tuottavuusmittarit päätettiin ottaa käyttöön. Toinen mittari muodostui hoitokontaktien ja henkilötyövuosien suhteesta, jossa hoitokontakteihin laskettiin käynnit sekä puhelin- ja sähköpostikontaktit. Toinen mittari huomioi ainoastaan vastaanottokäynnit. Vastaavasti muodostettiin kustannustehokkuusmittarit.¹¹² Myöhemmin hoitokontakteihin lisättiin paperikonsultaatiot, kuten reseptit, lääketieteelliset lausunnot ja todistukset sekä hoidontarpeen arviointi, jotta hoitotakuulainsäädännön mukainen toiminta saatiin paremmin näkyväksi.¹¹³

Tulkinta ei ollut helppoa. Uusien mittarien käyttöönoton jälkeen muutaman seuraavan vuoden seurannassa todettiin tuottavuuden heikentyneen. Sen arveltiin johtuneen pääosin paitsi kustannustason noususta, mutta myös mielenterveysongelmien ja suun terveysongelmien vaikeutumista, joiden hoitaminen vaati pitempiä vastaanottoaikoja. Positiivisesti ajatellen voisi sanoa, että ”helpot ja nopeat potilaat” vähenivät ja YTHS onnistui hoidon tarpeen arvioinnissa: hoito kohdistui sitä kaikkein eniten tarvitseville. Vuonna 2009 tuottavuus puolestaan nousi – sitä selitti sikainfluenssarokotusten mittava käyntimäärä.¹¹⁴

Entistä monipuolisemman tiedon saamiseksi asiakastyöstä YTHS:llä toteutettiin APR-analyysi (avohoidon potilasryhmittely) vuonna 2013 ja kolme vuotta myöhemmin EPR-analyysi (episodipohjainen potilasryhmittelijä). Näiden avulla pystyttiin tuottamaan tietoa palvelujen käytön volyymin, syistä, sisällöstä ja käytetyistä resursseista laadun ja tehokkuuden arvioimiseksi.¹¹⁵ Analyysit osoittivat myös, että aika oli ajanut Cognos-raportoinnin ohi.¹¹⁶

Kirjausjärjestelmässä tapahtui suuri muutos, kun Suomessa tuli velvoite siirtyä käyttämään potilas- ja hoitotiedoissa rakenteista kirjaamista

valtakunnallisen digitaalisen Kanta-arkiston vuoksi. YTHS:n vuonna 2016 käyttöön otettuun potilastietojärjestelmään Acute-WinHitiin rakennettiin tarpeelliset ”lokerot” niin käynnin luonteelle kuin sen syillekin sekä perusterveydenhuollon avohoidon toimintoluokitukselle (ns. SPAT). Tämä mahdollisti myös yhteisöllisen terveyden edistämistyön saamisen näkyväksi. Yhtenäisen kirjausjärjestelmän ansiosta YTHS:n toimintaa voitiin ruveta vertailemaan valtakunnallisesti muun avoterveydenhuollon kanssa. Uusi potilastietojärjestelmä ja vuonna 2017 hankittu raportointijärjestelmä pystyivät tuottamaan reaaliaikaista ja tarkkaa dataa muun muassa käyntisyistä, odotusajoista, hoitomuodoista ja niiden saatavuudesta sekä käytetyistä toimenpiteistä.¹¹⁷

Raportoinnissa voidaan seurata laajoja kokonaisuuksia tai porautua valitun yksittäisen palveluosan tietoihin. Tietojen yhdistely ja vertailu paljastaa trendejä, jotka voivat vaikuttaa palvelukokonaisuuksiin tulevaisuudessa. Kun kaikki terveyden- ja sairaanhoitopalvelua kuvaava tieto tilastoidaan yhteisesti, opiskeluterveydenhuollon palvelusta saadaan selkeä kokonaiskuva.¹¹⁸

YTHS:ssä on vuosikymmenten kuluessa suunniteltu ja raportoitu toimintaa monin eri tavoin sekä toteutettu erilaisia kehittämishankkeita, joilla kaikilla on yhteisenä tekijänä ollut pyrkimys palvella toimipiirin opiskelijoita mahdollisimman hyvin. Kehittämistyö on aina aikaansa sidottua ja siihen heijastuvat paitsi opiskelijoiden toiveet myös ympäröivän yhteiskunnan paineet ja vaateet. Vuosituhannen vaihteessa käynnistetty laatu- ja strategiatyö on osoittautunut pysyväksi tavaksi pitää YTHS:n monimuotoinen toiminta ajan tasalla.

YTHS kestävän kehityksen tiellä

Kun YTHS:n Töölön toimipisteelle ja säätiön hallinnolle myönnettiin joulukuussa 2012 WWF Suomen Green Office -merkin käyttöoikeus, YTHS oli maamme ensimmäinen terveydenhuollon organisaatio, jolla oli tämä arvostettu merkki. Laadukkaasti tehty ympäristötyö, jossa ekologisuus oli huomioitu toiminnan eri sektoreilla ja työntekijän arjessa, oli noteerattu toimistotarkastuksessa ja samalla kiiteltä säätiön innostunutta tapaa tehdä arjen ympäristötyötä.¹¹⁹

Kestävän kehityksen periaatteisiin pohjautuvan ympäristöohjelman luominen oli kuulunut YTHS:n päättävien elimien agendalle jo vuodesta 2006. Tätä ennen oli ollut vain 1990-luvulla käyttöön otettu jätehuollon yleisohje, joka huomioi ns. hyötyjätteen sekä ongelmajätteet.¹²⁰ Hallituksen toive saada YTHS:lle oma ympäristöohjelma pro gradu -työnä toteutui, kun ympäristöekologian opiskelija Anna Degerholmin gradu *Ylioppilaiden terveydenhoitosäätiön ympäristösuunnitelma* valmistui syksyllä 2010. Sen käsittelyn pohjalta johtoryhmä käynnisti säätiötason ympäristötyön ja nimesi ympäristötiimin viestintäpäällikkö Sari Krappen johdolla valmistelemaan asiaa. Mukana työssä olivat laadunhallinnon koordinaattori Anne Komulainen, palvelupäällikkö Hanna Kari sekä Anna Degerholm. Tavoitteena oli luoda YTHS:lle säätiötason ympäristöstrategia, joka antaisi pohjan säätiön ympäristötyölle ja jolla saataisiin kestävä kehitys osaksi säätiön strategiaa, arvoja ja toimintaa. Työryhmän työ valmistui alkusyksyllä 2011, jolloin säätiön johtoryhmä kuuli vielä WWF Suomen edustajan esityksen Green Office -järjestelmästä, sen ohjelman palveluista ja kriteereistä.¹²¹

Ympäristöstrategiatyön soveltamiseen käytännössä tarvittiin ympäristönhallintajärjestelmä, joksi valittiin WWF Suomessa erityisesti toimistoihin suunniteltu Green Office, joka samalla sopi

Ansiokkaasta ympäristötyöstä kaikille säätiön asemille on myönnetty WWF:n Green Office -merkki.

hyvin myös terveydenhuollon organisaatioihin. Hallituksen päätöksellä Green Office -sopimus allekirjoitettiin joulukuussa 2011; samalla viestintäpäällikkö Sari Krappe nimitettiin YTHS:n Green Office -yhteyshenkilöksi.¹²² Green Office -työn vakiinnuttua hän toimi oton Green Office -vastaavana.

Vuosi 2012 oli säätiön ensimmäinen Green Office -vuosi, jolloin ympäristötyötä pilotoitiin Töölön toimipisteessä ja sinne luotiin kolmiportainen ympäristötyötä koordinoiva hallinto. Sen muodostivat ekojory (toimitusjohtaja, yksikön johtaja ja Green Office-vastaava) ja ekotiimi sekä kolmantena Krappen idean pohjalta vapaaehtoi-

set ekotsempparit.¹²³ Toiminta lähti innostuneesti ja motivoituneesti liikkeelle, kuten alussa mainittu Green Office -merkin käyttöoikeuden saaminen hyvin tehdystä ympäristötyöstä osoitti. Alusta alkaen huomio kiinnitettiin jätteen synnyn ehkäisyyn, kierrätykseen, liikenteeseen, tiedotukseen ja koulutukseen; keskeisinä kulutuksen mittareina olivat energia, jäte ja paperi.

Tärkeää oli säätiön johdon sitoutuminen ekojatteluun. Sari Krappen mukaan niin toimitusjohtaja Jukka Männistö kuin muu johtoryhmäkin suhtautuivat asiaan positiivisesti, vaikka ympäristötyötä pidettiin keskushallinnossa aluksi aika paljon viestintäpäällikön omana projektina. Suunnitelmien siirtäminen käytäntöön synnytti jossain määrin vastustusta, sillä energian säästö, lajittelu ja kierrätys työpaikalla edellyttivät uutta ajattelua ja uusia toimintatapoja. Vetoapua tarvittiin ja sitä Krappe muistaa saaneensa ennen muita siivoustyön ohjaajalta Päivi Kyröltä ja viestintäassistentti Sini Kivijärveltä YTHS:stä sekä viestintäasiantuntija Anna Degerholmilta.¹²⁴

Ekotyöstä arkirutiinia ja rakenteellista

Vuoden 2012 lopussa hallitus hyväksyi Green Office -laajennuksen koskemaan viittä Helsingin ulkopuolista terveydenhoitoasemaa eli Turku, Tamperetta, Otaniemeä, Oulua ja Kuopiota.¹²⁵ Kaikki mainitut asemat saivat Green Office -merkin vuoden 2013 lopussa ja työ laajeni seuraavan vuoden aikana useimmille muillekin säätiön toimipisteille.¹²⁶ YTHS:n ympäristöpolitiikka eteni nyt vahvassa myötätulessa; ympäristötyön idea ja tavoitteet tunnettiin ja tunnustettiin jo kentällä. Täällä työ organisoitiin ”Töölön mallin” mukaisesti ekotiimin ja ekotsempparien voimin.

Jo vuonna 2014 YTHS:ssä uskallettiin toivoa Green Office -merkin saamista koko säätiölle. Toiveissa ei tarvinnutkaan pettyä. Vuodesta 2015 muodostui YTHS:n ympäristötyön juhlavuosi,

kun siitä tuli ei vain Suomen, vaan myös koko maailman ensimmäinen terveydenhuollon Green Office -organisaatio. Saavutuksen arvoa nostaa se, että tuossa vaiheessa WWF Green Office -verkostoissa oli mukana kymmenestä maasta 152 toimistoa 180 eri organisaatiosta.¹²⁷ Green Office-merkin myöntäminen säätiölle ylitti uutiskynnyksen ja se noteerattiin laajasti. Sari Krappe muistaa Green Office-järjestelmän toimistotarkastajan ylistäneen säätiötä yhdeksi parhaista GO-organisaatioista. Merkkien saamiset olivat hänen Green Office -vastaavan uransa tähtihetkiä.¹²⁸ Ympäristöasioiden huomioonottamisessa YTHS oli tuolloin aikaansa edellä. Huomionosoitukset olivat omiaan kannustamaan arjessa tehtävää ympäristötyötä.

Säätiön kaikissa yksiköissä arkipäiväistyi erilainen ympäristötyö. Käytännön työssä yhdistyi usein sekä ekologisuus että säästöt, kuten esimerkiksi jätehuoltosopimusten selvittäminen ja järjeittäminen. Työhön osallistui niin tietohallinto, hoitohenkilöstö kuin toimistoväki ja siivoustyö. Pöytä tietokoneisiin aktivoitiin energiasäästöasetukset, ohjeistettiin tietokoneiden ja näyttöjen sammutukseen sekä kaksipuoliseen tulostukseen, valittiin ympäristömerkittyjä puhdistusaineita, vähennettiin kertakäyttötuotteiden käyttöä ja kiinnitettiin huomiota valaistukseen ja moniin muihin asioihin. Lisäksi toteutettiin tempauksia, kuten ekoviikkoja, kierrätyspisteitä, kävely- ja pyöräilykampanjoita.¹²⁹ Iso harppaus ekologisissa käytännöissä koko säätiön tasolla oli videoiden käyttö koulutuksissa vuodesta 2012 lähtien sekä pari vuotta myöhemmin sähköisten etäratkaisujen käyttöönotto kokouksissa ja koulutuksissa.¹³⁰ Ne vähensivät matkustamista radikaalisti!

Hyvää ja tuloksellista ympäristötyötä tehneistä yksiköistä käy esimerkkinä Töölön toimipisteen kuvantamisyksikkö, joka osastonhoitaja Teija Pietilän johdolla paneutui ensimmäisten joukossa ekotyöhön. Merkittävimmäksi muutokseksi osas-

tollaan hän laski siirtymisen digitaaliseen kuvantamiseen; myös hankinnoissa ja tuotteiden käytössä etusijalle nousivat nyt aiempaa enemmän ekologiset kriteerit.¹³¹ Saman tyyppisiä viestejä kuului eri toimipisteistä. Ne kertoivat uusista tavoista tehdä ”vanhaa työtä” painottamalla kestävästä kehityksestä ja ympäristöä säästävää työtapaa.¹³²

Sari Krappe vieraili yksin tai Päivi Kyrön kanssa yhdessä kaikissa toimipisteissä esittelemässä säätiön ympäristötyötä ja Green Office-ohjelmaa. Vastaanotto ja palaute kentältä vaihtelivat. Valtaosin suhtautuminen oli positiivista, mutta kentältä kuului, etenkin ympäristöohjelman alkuvaiheissa kriittisiä, osin työn mielekkyyttä epäileviä ja sen merkitystä aliarvioivia ääniä. Osa kriittisestä palautteesta perustui ilmeisesti silkkään väärinkäsitykseen tai tahalliseen väärinymmärrykseen ympäristötyön asemasta ja resursseista. Oma lukunsa taas olivat harvat toisinajattelijat ja periaatteellisesti ympäristökysymystä vastustavat.¹³³ Viimeksi mainittujen lukumäärä lienee kuitenkin ollut verraten vähäinen.

Ympäristötyö vastuullisuutta

Vakiintuessaan uusikin toimintaidea ja -muoto arkipäiväistyy; alun palkitsevaa työtä saattaa seurata innostuksen hiipuminen. Näin voi käydä myös ympäristötyössä:

Kun jätteiden kerääminen ja jätekuljetus on ajantasaistettu, jäteasiat ovat vähentyneet, sähkönkulutus pudonnut ja kopiopaperin tilausmäärät romahtaneet, muuttuu Green Officen helpolta kuulostava 'jatkuva parantaminen' hankalaksi ja jopa työlääksi.¹³⁴

Motivaatio ja ilo ympäristötyöhön löytyy Krappen mukaan kuitenkin säätiön upeasta hengestä. ”Säätiön henkilöstö haluaa auttaa nuoria heidän terveysongelmissaan, mutta myös puhtaamman ympäristön mahdollistamisessa”, tiivistä Sari Krappe säätiössä tehtävän ympäristötyön merkityksen.¹³⁵ Uraa uurtavan työn ansiosta hän arvioi YTHS:n voivan toimia ”tältäkin osin benchmark-esimerkinä kaikille terveydenhuollon organisaatioille”.¹³⁶

Ympäristötyö vakiintui varsin nopeasti YTHS:ssä ja ympäristöperiaatteet on sisällytetty säätiön viimeisimpiin laatukäsikirjoihin.¹³⁷ Vuoteen 2016 mennessä ympäristötyön katsottiin tulleen osaksi työntekijän arkea, jonka jälkeen tärkeäksi tuli hyvän työtavan ylläpitäminen.¹³⁸ Green Office -järjestelmän mukainen työ on vakiinnuttanut ympäristötyön osaksi säätiön toimintakulttuuria ja työskentely-ympäristöä. Työ on säätiöläisten yhteinen asia, joka projektiluontoisen alun jälkeen on arkipäiväistynyt ja muuttunut osaksi säätiön hyvää työtapaa, vastuullisuutta.

Henkilöstöpolitiikan ytimessä – edunvalvontaa, koulutusta, työhyvinvointia

Patriarkalisesta henkilöstöpolitiikasta ajanmukaiseen edunvalvontaan

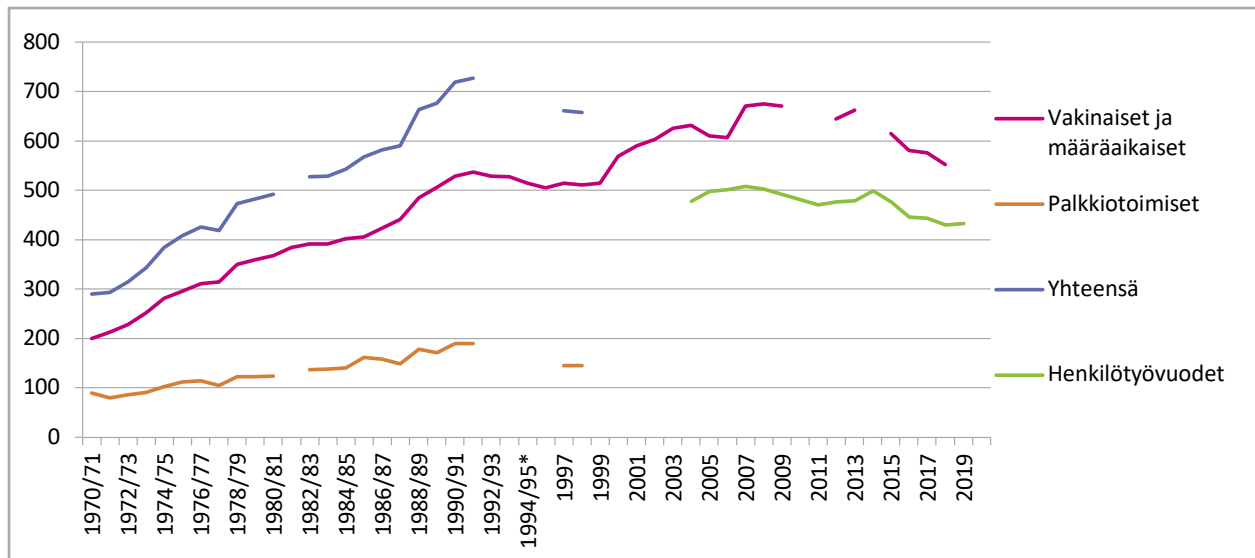
YTHS:n toiminnassa henkilöstöpolitiikalla ei vielä 1940- ja 1950-luvuilla ollut merkittävää asemaa. Henkilöstöpolitiikalle ei itse asiassa ollut kovin suurta tarveakaan, sillä vakinaista henkilökuntaa oli varsin vähän, mutta palkkiotoimisia oli paljon. Kun varsinaisia kirjallisia määräyksiä ei ollut, henkilöstöhallintoon kuuluvat asiat pystyttiin pitkälti hoitamaan työn lomassa enemmän tai vähemmän informaalisesti.

Tiedotuksia-monisteissa oli kuitenkin henkilöstöasias. Esimerkiksi vuonna 1954 oli päätetty ruokaedusta koko henkilökunnalle: puuro, maito ja leipä joka päivä sekä yksinkertainen kahvitarjoilu 2 kertaa viikossa. Tämä muutettiin pari vuotta myöhemmin lämpimäksi ateriaksi päivittäin säätiön määräämässä ruokapaikassa.¹ Lisäksi etuna oli terveyspalvelujen tarjoaminen omasta talosta. Kari Savosen mukaan YTHS:n henkilöstöpolitiikkaa voidaankin 1960-luvulle saakka luonnehtia ”pienen yrityksen patriarkaliseksi henkilöstöpolitiikaksi”².

Toiminnan rajoittuminen yliopistojen luku-kausiin vaikeutti henkilöstön rekrytointia, toimien perustamista ja vaikutti luonnollisesti myös palkkaan. Erityisesti hammaslääkärien palkkauksesta käytiin paljon keskustelua. Säätiön pyrkimyksenä oli noudattaa mahdollisimman pitkälle valtion käytäntöjä ja vertailuja tehtiin muihin yhteiskunnan sektoreihin.³ Melko pitkään säätiön kuva työnantajana oli kuitenkin vakiintumaton ja epävarma:

Jaoston saaman käsityksen mukaan on ainakin ajoittain sekä Säätiön piirissä työskentelevien että sen palvelukseen siirtymistä harkitsevien keskuudessa päässyt syntymään epämääräinen tunne siitä, ettei Säätiön jatkuva olemassaolo ja toiminta olisi varmallalla ja pysyvällä pohjalla.⁴

Henkilöstön määrän kasvuun vaikuttivat luonnollisesti uusien terveysasemien perustaminen ja opiskelijamäärän kasvu. Vastaavasti 2000-luvulla opiskelijoiden lukumäärä alkoi vähetä. Lisääntynyt opiskelijamäärä mahdollisti ja edellyttikin lisää vakinaista henkilökuntaa, mutta tarve ostopalveluille on ollut jatkuvaa etenkin pienillä paikkakunnilla.

Kuvio 3. YTHS:n henkilöstömäärä 1970 – 2019. (Henkilötyövuosien luvuissa osa-aikatoimet on muutettu kokopäivätoimiksi. Vuosien 2014 ja 2013 luvut eivät ole vertailukelpoisia keskenään. Lähde toimintakertomukset)

Työpaikkademokratian vaateet ja henkilöstöpoliittinen ohjelma

Toimipiirin ja henkilökunnan voimakas kasvu 1960-luvulla vauhdittivat säätiön henkilöstöpolitiikkaan panostamista.⁵ Toki taustalla oli myös yhteiskunnassa voimistuneet vaatimukset työntekijän aseman parantamisesta ja työpaikkademokratian kehittamisestä. Ensimmäinen askel henkilökunnan oikeuksien ja velvollisuuksien määrittelemiseksi otettiin YTHS:ssä 1960-luvun lopussa valmistuneessa organisaation kaikkia toimintoja käsittelevässä käsikirjassa. Tästä oli vielä pitkä matka työntekijäpuolen tasavertaiseen asemaan neuvotteluosapuolena. Jotta tähän päästiin, tarvittiin ”työkalu”, joksi saatiin vuonna 1971 perustettu Ylioppilaiden terveydenhuollon toimihenkilöt ry (YTT).⁶ Vuosikymmen päättyi yhteistoimintalain mukaisen yhteistoimintasopimuksen solmimiseen YTHS:n ja YTT:n kesken. Tässä vaiheessa toimintakertomuksiin tuli henkilökunta-asioille oma osio, jossa kerrottiin jatkossa

aina myös säätiön henkilökunnan vahvuus.⁷

Aikaa, jolloin uusi neuvottelujärjestelmä luotiin, leimasi epävarmuus YTHS:n tulevaisuudesta, mikä taas loi potentiaalista maaperää edunvalvontakysymysten esille tulolle. Henkilökunnan saama virallinen edustus säätiön päättäviin elimiin oli omaan aikanaan poikkeuksellista. Kysymyksessä ei ollut työnantajan ajan hengessä tekemä myönnytys työpaikkademokratialle, vaan, kuten Tuula Leppänen on asioita läheltä seuranneena oivaltavasti todennut:

Työnantajan taholta pyrkimyksenä ei kuitenkaan ollut vain hyvän yrityskuvan keinotekoinen luominen, vaan sen taustalla oli säätiön päättäjien ja erityisesti opiskelijoiden näkemys toiminnan vahvasta riippuvuudesta henkilöstön panoksesta.⁸

YTT pääsi jo mukaan 1970-luvun alussa YTHS:n hallituksen käynnistämiin neuvottelukierroksiin, joiden osapuolina olivat säätiön toimihenkilöitä edustavat työmarkkinajärjestöt. Neuvottelujen

seurauksena allekirjoitettiin sopimuspöytäkirjat eri työmarkkinajärjestöjen kanssa. Sopimuskumppanien kanssa laadituissa sopimuspöytäkirjoissa sovittiin asiaan kuuluvista palvelussuhteen ehdoista. Pohja tulevien vuosikymmenien neuvotteluille luotiin nimenomaan 1970-luvun sopimuspöytäkirjoilla.⁹

Aina 1970-luvun puoliväliin asti YTHS:ssä hoidettiin henkilökunta-asioita ja sovellettiin sopimuksia ilman kattavaa, kirjallista henkilöstöpoliittista ohjelmaa. Tämä oli ongelma, jonka poistamiseen pyrittiin toden teolla vuosikymmenen puolivälissä. Kysymys oli esillä jo talven 1975 sisäisillä neuvottelupäivillä, mutta vasta valtuuskunnan syyskokouksessa 10.12.1976 vahvistettiin säätiön ensimmäinen kirjallinen henkilöstöpoliittinen ohjelma. Tuula Leppäsen mukaan henkilöstöpoliittinen ohjelma oli tärkeä, mutta vielä tärkeämmäksi hän koki organisaation käsikirjan laatimisen. Tähän koottiin muun muassa erilaiset työntekijöitä ja heidän työtään koskevat säännökset. Käsikirjan kokoamista muistellessaan Tuula Leppänen on todennut: ”Hän (= Urpo Ratia) ohjasi ja minä tein”.¹⁰

Samana syksynä (1976) säätiö sai ensimmäisen päätoimisen henkilöstö- ja koulutussihteerin, jonka pesti tosin jäi lyhytaikaiseksi.¹¹ Tointa ei täytetty uudelleen, vaan tehtävät siirrettiin säätiön sihteerille Tuula Leppäselle.¹² Vastuu henkilöstö- ja koulutusasioista eteni mutkitellen, sillä tehtävät hajautettiin syksyllä 1980 niin, että koulutusasioista vastasi tiedotussihteerin Martti Kukkonen ja henkilöstöasiat jäivät säätiön sihteerille. Säätiön sihteerin toimi muutettiin vuonna 1987 henkilöstöpäällikön toimeksi, jota Tuula Leppänen tuli hoitamaan aina vuoteen 2003 asti. Osa sihteerin tehtävistä jäi vuoden 1987 jälkeen hänelle ja pian myös koulutusasiat. Nimikkeen ja toimenkuvan muutokset kertoivat selvästi henkilöstöasioille annetusta painoarvosta.¹³ Henkilöstöpäällikön nimikkeen käyttöönottoa toivoi Leppänen itsekin,

koska se kertoi selvästi paremmin mitä hän tekee, ja säätiöläiset tiesivät heti keneen ottavat yhteyttä ongelmissaan. Ja yhteyttä otettiin puhelimitse – ja paljon, muistaa Leppänen.¹⁴

Sen jälkeen, kun säätiölle oli laadittu oma henkilöstöpoliittinen ohjelma, henkilöstön asemaan ja sen koulutus- ja kehittämistarpeisiin alettiin säätiössä kiinnittää entistä enemmän huomiota. Ohjelmassa oli yleisen tavoiteasettelun ja suunnittelun lisäksi tärkeässä osassa henkilöstön kehittäminen, joka sisälsi niin perehdytyksen kuin koulutuksen ja nosti myös sisäisen tiedotustoiminnan näkyväksi osaksi henkilöstöpolitiikkaa.¹⁵

Tuula Leppänen teki vuonna 1984 selvityksen henkilöstön osallistumismahdollisuuksista¹⁶, missä yleisvaikutelmaksi nousi tyytyväisyys työhön, ammattiin ja työtovereihin, mutta tyytymättömyyttä aiheutti oman ammatin arvostuksen puute ja vaikutusmahdollisuudet. YTHS:n aseman selkiintymättömyys kuvastui siinä epävarmuutena työn jatkuvuudesta. Lain edellyttämiä henkilöstökokouksia pidettiin tärkeinä, mutta toisenlaisiakin mielipiteitä esiintyi:

Työpaikkademokratia on sanahelinää, lainsäätämää pakkokokoontumista, vaivaantuneiden sielujen hikistä kelloonvilkuilua ja tehollisen työajan haaskausta¹⁷

Vuoden 1977 alussa otettiin käyttöön hallituksen hyväksymä uusien toimihenkilöiden perehdyttämismenettely ja sitä tukeva henkilöstöopas valmistui. Ammatillisesta perehdytyksestä vastasi paikallinen esimies, ja keskushallinto järjesti valtakunnalliset perehdytyspäivät uusille työntekijöille.¹⁸ Perehdytyspäivillä oli Tuula Leppäsen mukaan selvä tarkoitus. Kun uudet työntekijät saivat kutsun tulla Helsinkiin, heille selvitettiin päivän aikana henkilöstöpolitiikan ”aakkoset” ja esiteltiin talo ja keskeiset toimijat. Tällä oli siksikin merkitystä,

Vuoden 1977 alussa käyttöön otettuun perehdytysmenettelyyn kuului kutsu Helsinkiin kuulemaan henkilöstöpolitiikan ”aakkoset” ja tutustumaan säätiön taloon. Kuva on ilmeisesti säätiön historian toisesta perehdytystilaisuudesta 13.12.1978.

että harva muilta asemilta paikalle tullut kävi enää myöhemminkään työuransa aikana keskushallinnon tiloissa Töölönkadulla.¹⁹ Tämän lisäksi luottamustehtävissä toimiville oli järjestetty perehdytystä säätiön asioihin, luottamustehtävien hoitamiseen sekä päätöksentekovalmiuksien kehittämiseen; ensimmäinen tällainen kurssi oli jo vuonna 1987.²⁰

Vuonna 1981 ilmestyneen henkilöstöoppaan saatesanoissa Juhani Peräsalo painotti oppaan merkitystä YTHS:n sisäisten ”pelisääntöjen” avaajana. Niin ikään tässäkin yhteydessä hän muistutti työntekijöilleen, että YTHS:n tärkein tehtävä oli palvelu, potilaan palvelu. Aikaa myöten henkilöstöoppaasta otettiin uusia painoksia; samalla kun sen formaatti ja sisältökin muuttuivat. Viimeisin oppaan printtiversio on vuodelta 2001, minkä jälkeen sen päivitetty ja tiivistetyt tiedot ovat löytyneet säätiön intranetistä.²¹

Uusimmaksi perehdytyksen välineeksi kehitettiin laatupäällikkö Anne Komulaisen johdolla koko henkilöstöä koskeva, kattava ja yhdenmukainen perehdytysmalli: hoitohenkilökunnalle Laatupassi sekä hallinnollinen perehdytyspaketti. Niiden käyttöönoton yhteydessä 2017 todettiin osaamisen ja työhyvinvoinnin rakentamisen lähtevän säätiöllä onnistuneesta perehdytyksestä. Säätiön intranetissa Santrassa sijaitseva Laatupassi suoritettiin itsenäisesti esimiehen tukemana.²²

Vuosituhaten alussa nähtiin henkilökunnan merkitys entistä tärkeämpänä. Valtioneuvoston määrärahan tuella käynnistettiin kiitosta saanut mittava työssäjaksamishanke. Tätä veti organisaatiopsykologi Pekka Järvinen. Toimitusjohtaja Eero Kurrin laatukäsikirjaan laatimassa ”tulokortissa” henkilöstö oli yhtenä neljästä näkökulmasta, joiden kautta säätiön tavoitteiden toteutumista tulee

seurata ja joihin tulee panostaa.²³ YTHS:n strategiakartta sisälsi jatkossakin samalla tavoin henkilöstönäkökulman, joka sisälsi 2000-luvun uudet henkilöstöhallinnon ja johtamisen käytännöt. Tällaisia olivat esimerkiksi vuonna 2006 aloitetut kehityskeskustelut sekä henkilöstön osaamiskartoitukset ja osaamistarpeiden arvioinnit. Näiden toteuttaminen edellytti myös esimiesten kouluttamista ja tuloksia hyödynnettiin henkilöstö- ja koulutussuunnittelussa.²⁴

Henkilöstön ideat käyttöön

Henkilöstö ruvettiin 1970-luvun lopulla näkemään säätiön voimavarana ja kehittäjänä – ei pelkästään annetun työn tekijänä. Tästä kertoo Piikissä keväällä 1978 järjestetty Aloitekilpa, jossa pääpalkintona oli viikonloppu kotimaan lomahotellissa kahdelle. Kilpailussa haettiin ehdotuksia, jotka tähtäsivät *opiskelijoiden terveydenhuollon sisällölliseen tai sitä pyörittävää järjestelmää koskevaan parantamiseen*. Kilpailuilmoituksen sävy oli osin kepeä, millä todennäköisesti haluttiin madalta osallistumiskynnystä, ja niinpä aloitteita kertyi yhteensä 83 kappaletta. Ehdotukset kattoivat laajan kirjon alkaen sisäisen puhelinluettelon uudistamisesta henkilökunnan ilmaiseen hammashoittoon ja 20-vuotissuunnitelmaan opiskelijoiden ja koko kansan terveyden kohentamiseksi vuoteen 2000 mennessä. Jury kävi ehdotukset tarkasti läpi ja moni niistä johti toimenpiteisiin. Tosin voittajaehdotus – potilastiedon siirto neuvola- ja kouluterveydenhuollosta YTHS:lle – ei ole toteutunut vielä tänäkään päivänä.²⁵

Muutama vuosi tämän jälkeen henkilökunnan aloitetoiminta vakinaistettiin säätiön keskustoimistoon sijoitetun aloitelaatikon avulla ja se pysyi paikallaan aina talon suureen remonttiin saakka 1990-luvun lopulle. Muutaman vuoden ajan kaikki aloitteet julkaistiin Uutisliuskoissa, jossa myös johto kommentoi ideoita ja sen mahdollisesti aiheut-

tamia toimenpiteitä.²⁶ Vaikka aloitelaatikkoon oli tarkoitus lähettää postia muiltakin paikkakunnilta, valtaosa aloitteista liittyi Helsingin toimintaan.²⁷

Aloitteikäytäntö elpyi osana alkanutta laatutyötä 1990-luvun lopulla, jolloin julistettiin uusi aloitekampanja palkintoineen. Perusteellisesti mietittyjä ehdotuksia toiminnan kehittämiseksi saatiin taas yli 70. Uusi aika näkyi monissa tietotekniikkaan liittyvissä ehdotuksissa, olihan juuri meneillään Medicus-Helmen käyttöönotto.²⁸ Sittemmin henkilöstön luovuutta on hyödynnetty laatutyöhön liittyen säännöllisten kehittämisiltapäivien avulla, joita on järjestetty suunnitelmallisesti ja vaikutuksia seuraten.

YTT – edunvalvontaa ja yhdessäoloa

Keväällä 1971 Jyväskylässä perustetun YTHS:n henkilökuntayhdistyksen – Ylioppilaiden terveydenhuollon toimihenkilöt ry (YTT) – taustalla vaikutti ”ajan henki” demokratiavaatimuksineen, joita ajoivat eritoten opiskelijat, sekä voimakkaasti kasvavan YTHS:n henkilökunnan pyrkimykset saada edustusta säätiön päättäviin elimiin. Yhdistykselle oli selvää tilausta ajassa. Toimihenkilöille kysymys oli ennen muuta työpaikkademokratiasta, jonka välttämätön edellytys puolestaan oli henkilökunnan järjestäytyminen. Ei ollut myöskään sattuma, että vuoteen 1971 ajoittui YTHS:n oman lehden Piikin synty. Sen tarpeellisuuden tiedotus- sihteeri Martti Kukkonen kiteytti seuraavasti:

*Me tarvitsemme sisäisen tiedotuslehden, joka varmistaa henkilökuntaa koskevien päätösten tiedoksitulemisen (...) Me tarvitsemme väylän, joka varmistaa kaikkien ideoiden tulemisen hallituksen tietoon.*²⁹

Ennen kuin YTT perustettiin, YTHS:n lääkäreiden ja hammaslääkärien keskuudessa viriteltiin ajatusta omasta henkilökuntayhdistyksestä. Tavoitteena oli parantaa ja tehostaa näiden ryhmien ammatillista yhteistoimintaa ja luoda toimintakelpoinen elin neuvottelemaan työnantajan kanssa. Tuolloinhan säätiön päättävissä elimissä toimihenkilöillä ei vielä ollut omaa edunvalvojaansa.

Yhdistysajatusta tuki voimakkaasti ylihampaslääkäri Aimo V. Rantanen, joka aivan 1960-luvun lopussa otti yhteyttä Otaniemen terveydenhoitoasemalla työskentelevään hammaslääkariin Airi Pelkoseen ja toivoi perustettavaksi yhdistyksen, jossa voitaisiin keskustella yhteisistä asioista yli sektori-rajojen. On mahdollista, että Rantasen aloitteellisuuteen sektoreiden välisestä yhteistyöstä vaikutti säätiöläisten työhön sovelletut suoriteperusteet, joiden aktiivisena kritisoijana Rantanen tunnettiin. Airi Pelkonen lähettikin asiasta kyselykirjeen, tosin ilmeisesti vain – kuten häntä vuonna 1985 haastatellut Liisa Jaakkola on päätellyt – säätiön lääkäriskunnalle. Myöhemmin pidettäväksi suunnitellun perustavan kokouksen kokoonkutsujina olivat lääkäri Marja Sirola Helsingistä sekä hammaslääkärit Airi Pelkonen Otaniemestä ja Erkki Meriluoto Turusta. Tuolloin hanke ei kuitenkaan edennyt.³⁰

Hanke henkilökuntayhdistyksen perustamiseksi eteni kevätkesällä 1969, joskaan ei aiemmin suunnitellulla tavalla. Kesäkuun 2. päivänä Helsingin hammashoitolassa pidetyssä kokouksessa todettiin, ettei yhdistystä voi kuitenkaan rajata koskemaan vain lääkäreitä ja hammaslääkäreitä. Pöytäkirjan mukaan kokoukseen olikin kutsuttu kaikki säätiön toimihenkilöt, joista valtaosa oli hammaslääkäreitä ja hammashoitajia. Koska kokouksessa ilmeni vielä epätietoisuutta kaavailun yhdistyksen tarkoituksesta – eivätkä kaikki olleet ehtineet perehtyä asiaan saatikka saaneet kutsua – päätettiin, ettei yhdistystä vielä tässä vaiheessa perustettaisi. Pari päivää aiemmin käydyissä neuvot-

teluissa YTHS:n hallituksen puheenjohtaja Urpo Ratia oli Airi Pelkosen mukaan todennut, että toimihenkilöitä edustavalle saattaisi järjestyä paikka säätiön hallituksessa ilman rekisteröityä toimihenkilöyhdistystäkin.³¹

Päätöstä edustajasta ei vielä tehty, vaan sitä varten nimettiin työryhmä, kokoonkutsujana Airi Pelkonen. Lisäksi kokouksessa ehdotettiin, että työryhmä valtuutettaisiin viemään eteenpäin ajatusta mahdollisen toimihenkilöyhdistyksen perustamisesta. Samalla SYL:lle päätettiin lähettää ensi tilassa kirje, jossa anottaisiin edustajan paikkaa säätiön hallituksessa. Pontta tälle saatiin SYL:n liittokokouksen työpaikkademokratiaa voimakkaasti puoltavasta julkilausumasta.³² Ja työpaikkademokratiastahan toimihenkilökokouksen tavoitteissa oli viime kädessä kysymys.

Airi Pelkosen kokoon kutsuma työryhmä koontui jo 4. kesäkuuta 1969 ja lähetti ensi töikseen aiemmin päätetyn kirjeen SYL:n hallitukselle. Paikka hallitukseen saatiinkin. Urpo Ratialla oli mitä ilmeisimmin keskeinen rooli siinä, että tuleva toimihenkilöyhdistys sai SYL:ltä paikan säätiön hallitukseen. Tämän jälkeen tarvittiin vain organisaatio valitsemaan edustaja hallitukseen.

Näin siis Urpo Ratian ennakkoluulottomasti kylvämä siemen kantoi hedelmän: Perustettiin YTT.³³

Kun oli kysymys ensimmäisen toimihenkilökunnan edustajan valinnasta säätiön hallitukseen, päädyttiin yksimielisesti ehdottamaan lääkäri- ja sairaanhoitosektorin ehdokasta – ja siksi valikoitui ylilääkäri, dosentti Pentti Seppälä Turusta. Jotta työpaikkademokratia toteutuisi jatkossa toivotulla tavalla, työryhmä päätti seuraavista pääperiaatteista: valittu hallituksen jäsen tulee edustamaan koko henkilökuntaa sekä valitaan vuorotellen sektoreittain tai paikkakunnittain. Myös ammattiryhmien koko pitäisi myös ottaa huomioon. Pohdittavaksi

edelleen jäi, helpottuisiko edustajan valitseminen ja yhteydenpito työnantajaan, jos työntekijät järjestäytyisivät yhdistykseksi vai olisiko tulevaisuudessaakin syytä valita erillinen työryhmä hoitamaan valinnan käytännön järjestelyt.³⁴ Jälkimmäisen vaihtoehdon mukaan toimittiin vielä pari vuotta.

Työryhmän ehdotuksesta YTT:n perustamiseen

Vuoteen 1971 tultaessa ajatus omasta henkilökuntayhdistyksestä oli kypsä toteuttamisasteelle. Säätiön henkilökunnan neuvottelupäivillä tammikuun alussa 1971 muodostettiin työryhmä – Martti Kukkonen ja Tuula Leppänen YTHS:stä ja Eila Loiri Ylioppilasterveydestä – valmistelemaan säätiön toimihenkilöiden yhdistymistä.³⁵ Työryhmän laatima yhdistyksen sääntöluonnos ehti lausuntokierrokselle jo tammikuun kuluessa.

Troikka, joka ideoi ja laati sääntöluonnoksen YTT:lle talvella 1971. Vasemmalta Tuula Leppänen, Martti Kukkonen ja Eila Loiri.

Luonnos sisälsi ehdotuksen henkilökunnan järjestäytymisestä yhteen työpaikkayhdistykseen, johon voisivat liittyä niin YTHS:n kuin Ylioppilasterveyden henkilökuntaan kuuluvat, paitsi työnantaja-asemassa olevat. Ehdotukseen sisältyi vielä paikallistason yhdysmiesjärjestelmä ja edellytys pysymisestä työmarkkinajärjestöjen ulkopuolisena yhdistyksenä. Hanke eteni nopeasti ja kutsu Ylioppilaiden terveydenhuollon toimihenkilöiden yhdistyksen perustavaan kokoukseen tuli toimipisteiden ilmoitustauluille huhtikuun puolivälissä. Perustava kokous oli kutsuttu koolle Jyväskylään 23.4.1971.³⁶

Jyväskylän terveydenhoitoaseman uusissa, samaan aikaan vihityissä tiloissa pidettyyn, pitkälle yöhön venähtäneeseen kokoukseen otti osaa alun kolmatta kymmentä säätiöläistä ja Ylioppilasterveyden edustajaa eri puolilta maata. Martti Kukkonen vetämä kokous päätti yksimielisesti toimihenkilöyhdistyksen perustamisesta, hyväksyi keskusteluihin ja muutoksiin sääntöesityksen ja valtuutti väliaikaisen hallituksen huolehtimaan yhdistyksen rekisteröimisestä. Ilman synnytystuskaa yhdistystä ei kylläkään perustettu; suurimmat kiistat ulosmenoineen nousivat kokouksen menettelytavoista ja sääntöluonnoksen kohdista.³⁷

Työryhmän jäsenestä ja perustavan kokouksen puheenjohtajasta, YTHS:n tiedotussihteeristä Martti Kukkosesta tuli YTT:n ensimmäinen puheenjohtaja vuosille 1971–1972. Ensimmäisestä hallituksesta tuli varsin lääkäri-, hammaslääkäri, ylihoitaja- ja talouspäällikköpainotteinen; tämä ”ammattillinen yksipuolisuus” korjaantui pian vastaamaan paremmin toimihenkilökuntaa. Yhdistyksen hyväksytyjen sääntöjen 2. pykälän mukaan ”yhdistyksen tarkoituksena on toimia jäsentensä viihtyvyyden ja työolojen parantamiseksi sekä valvoa työmarkkinoilla heidän oikeudellisia, palkallisia ja sosiaalisia etujaan”³⁸.

Organisaatioltaan YTT:stä tuli tyypillinen, valtakunnallinen toimialayhdistys, jonka ylin

päätävä elin oli vuosittain pidettävä vuosikokous. Täällä valittiin puheenjohtaja ja 8-jäseninen hallitus – kaikki kahdeksi vuodeksi kerrallaan. Vastaperustetusta toimihenkilöyhdistyksestä ei kuitenkaan tullut ammattiyhdistysjärjestöä eikä palkkanuovotteluosapuolta; myöhemminkin hyväksytyjen sääntöjen mukaan YTT on poliittisiin puolueisiin ja työmarkkinajärjestöihin sitoutumaton.

Sen jälkeen, kun YTT oli lokakuun alussa 1971 merkitty yhdistysrekisteriin, sillä oli yhdistyksenä uskottava asema neuvottelu- ja sopijaosapuolena YTHS:n rinnalla. YTHS:n sääntömuutos vuoden 1971 lopulla mahdollisti YTT:n edustuksen niin säätiön hallituksessa kuin myös valtuuskunnassa. Pari vuotta tämän jälkeen henkilökuntayhdistykselle järjestyi paikat niin ikään Ylioppilasterveys ry:n hallituksessa ja yhdistyskokouksissa. Näiden sekä paikallisten luottamushenkilöiden valitsemiseksi järjestettyjen vaalien jälkeen työ alati kasvavan henkilökunnan edunvalvojana ja asioiden hoitajana saattoi alkaa. Tämän lisäksi YTT:läiset saivat oman mandaatin YTHS:n terveydenhoitoasemien johtokuntiin.³⁹ Työpaikkademokratian järjestelyissä YTHS:ssä oltiin Suomessa epäilemättä ajan tasalla – ellei peräti eturintamassa.

Yhteistyösopimuksia ja työpaikkademokratiaa ajan hengessä

Uudentyyppisenä henkilökunnan yhteenliittymänä YTT etsi aluksi paikkaansa. Vuonna 1972 laadittiin ensimmäinen sopimuspöytäkirja, joka viitoitti tietä toimihenkilöyhdistyksen ja säätiön keskinäiselle yhteistyölle ja eri vaiheissa uudistettulle yhteistoiminnalle.

Vuonna 1979 allekirjoitettu yhteistyösopimus ja siihen pohjautuva yhteistyökomitea – YT-neuvottelukunta – selkiinnytti huomattavasti osapuolten välistä toimintaa. Neuvottelukunnassa toimihenkilöiden edustajilla oli myös tilaisuus kohdata

säätiön johtoa ja keskushallintolaisia kasvoista kasvoihin ja keskustella lähes kaikesta muusta, mutta ei palkoista. Vuoden 1979 sopimuksessa yhteistoiminnasta painotettiin ennen muuta henkilöstöpolitiikan, sisäisen tiedottamisen, koulutussuunnitelmien, aloitetoiminnan ja yhteistyön kehittämisen tärkeyttä. Tältä pohjalta sopimuskäytäntöä on jatkettu ja kehitetty työntekijöiden ja työnantajan keskinäistä yhteistyötä.⁴⁰

Yhteistyösopimusta voi aiheellisesti pitää läheläukauksena YTHS:n henkilöstöpolitiikan ja eri osapuolten yhteistyön kehittämiseksi. Tästä alkoi muun muassa säätiön työpaikkakokouskäytäntö, joka hyvin symboloi työpaikkademokratian tuolloista vähittäistä esiinmarssia. Yhteistyökomitean tuore puheenjohtaja Simo Saarela puki sanoiksi sopimuksen merkityksen näin:

Nyt allekirjoitettu sopimus ja sen mukaan tuoma käytäntö edesauttavat todellisen yhteistoiminnan kehittymistä ja myönteisen ilmapiirin palauttamista kaikissa työyksiköissä, kaikilla työpaikoilla ja kaikkien ammattiryhmien keskuudessa aivan arkipäivän toiminnan tasolla.⁴¹

YTT:n kasvaneesta roolista YTHS:n organisaatiossa kertoo myös sille kokonaan omistettu Piikin tammikuussa 1979 ilmestynyt YTT-EXTRA -numero. Kuinka sattuikaan, erikoisnumero ilmestyi juuri sopivasti ennen Jyväskylässä helmikuussa pidettävää yhdistyksen vuosikokousta; Jyväskylässä hän YTT perustettiin kahdeksan vuotta aiemmin. Jo pääkirjoituksessa toimittaja Martti Kukkonen muistutti YTT:läisten täysivaltaisesta jäsenyydestä kaikissa käsiteltävissä asioissa ja ”tässä edustuksessa YTT:llä on vaikutuskanava, josta monissa yhteisöissä ei ole edes vakavasti keskusteltu”⁴².

Samaisessa YTT-EXTRA:ssa henkilökuntayhdistyksen puheenjohtaja Jukka Rantanen pohti 7-sivuisessa laajassa ja polveilevassa artikkelissaan

YTT:n vuosikokous 1970-luvun lopussa. Puhetta johtaa yhdistyksen vuosien 1977–1979 puheenjohtaja Jukka Rantanen. Sihteerin tehtävissä Marjatta Baarman.

YTT:n tilaa ja tulevaisuutta. Hänen lähtökohtansa oli, että YTT:n toiminta oli tuolloin varsin vakiintunutta, ja osin jopa väritöntä. Syiksi tähän hän lasi jäsenistönsä passiivisuuden, yhdistyksen rajatun toimintakentän sekä säätiön ja Ylioppilasterveyden henkilökunnan tyytyväisyyden työoloihinsa. Rantanen tiivistä näkemyksensä artikkelissaan näin:

Mielestäni tilanne, jossa vain päivitellään ja/tai ihmetellään asioiden heikkoa tilaa kahvin, kaljan tai ruuan ääressä ilman että sen enempää tehdään asioiden muuttamiseksi todistaa, ettei asia ole ollutkaan mikään todellinen ongelma.⁴³

Rantanen varoitti kirjoituksessaan liiallisista sektorikohtaisista vastakkainasetteluista, joita on hänen mukaansa ollut havaittavissa. Hän muistutti, että henkilökunnan edustajaa valittaessa päättäviin elimiin, hän edustaa niissä koko yhdistyksen jä-

senistöä ja terveydenhoitoasemien johtokunnissa taas järjestäytyntä henkilökuntaa. Työpaikkademokratian kehittämiseksi Jukka Rantanen peräänkuulutti luottamusmiesjärjestelmän luomista, joka oli ollut jo jonkin aikaa esillä ja selvitystyön kohteena.⁴⁴ Luottamusmiestoiminnan järjestelyjen ensi askeleet YTHS:n piirissä otettiin 1980-luvun puolivälissä.

Työnantajan näkökulmaa edustanut säätiön hallituksen puheenjohtaja Kari Rahiala piti YTT:n edustusta säätiön hallituksessa enemmänkin näennäisdemokratian kuin yritysdemokratian ilmentymänä. Muuten hän suhtautui YTT:n mukana oloon hallituksessa positiivisesti, vaikkakin se hänen mukaansa siirtää demokratian kauas työpaikoilta. Informaation ja vaikuttamisen kannalta YTT:n edustajan kuuluminen hallitukseen oli Rahialasta mielekästä, tarkoituksenmukaista ja välttämätöntäkin. YTT:n ja YTHS:n hallituksen välisiä suhteita Rahiala puheenjohtajana arvioi hyviksi, avoimiksi ja vilpittömiksi.⁴⁵

Alusta alkaen YTT on ollut aktiivinen henkilökuntaa koskevien asioiden ajaja. Asialistalla ovat olleet muun muassa virkaehtosopimusten tulkinat, koulutus, eläkkeet, työturvallisuus, työsuojelu, työpaikkaruokailu, talvivapaat, henkilökunnan terveystarkastukset, lastenhoito. Vaikka aivan kaikkia agendalla olleita uudistuksia tai muutoksia ei olekaan onnistuttu toteuttamaan, useimmissa tapauksissa on kuitenkin päästy YTT:läisiä tyydyttävään ratkaisuun. Lausuntojen antaminen, esitysten tekeminen sekä toimikuntiin ja työryhmiin kuuluminen on ollut YTT:n normaalia jäsenistönsä edunvalvontatyötä.

Yhdistyksen alkutaipaleelta kannattaa nostaa esiin ainakin muun muassa lausunnot Opiskelijoiden terveydenhuoltotoimikunnan 1972 mietinnöstä, yritysdemokratiasta, 20-vuotislisää koskevasta muutoksesta sekä luottamusmiestoiminnasta.⁴⁶ Se tuli myös vastaamaan luottamus-

henkilöiden koulutuksesta tehtäviinsä ja on aikaa myöten päässyt osallistumaan myös henkilökunnan koulutusohjelman suunnitteluun. Parannusta edellyttävistä aihepiireistä ennen muita sisäisen koulutuksen kehittäminen ja säätiön asioista tiedottaminen ovat säilyttäneet paikkansa yhdistyksen toivelistalla vuosikymmenestä toiseen.⁴⁷

Tiedotus- ja henkilöstölehti Piikki oli pitkään YTT:n toiminnan peili. Se tiedotti yhdistyksen toiminnasta ja tapahtumista, henkilövalinnoista ja kannanotoista; puheenjohtajalla oli lehdessä usein myös oma kirjoituksensa. Varsinkin Henriette Hämeenaholla ja Marja Väyrysellä oli puheenjohtajakausinaan vuosituhannen vaihteessa käytännössä joka numerossa vakiopalstansa. Painetun Piikin loppuvuosina ja varsinkin uudistuneessa, vuodesta 2007 ilmestyneessä Piikissä YTT:n näkyvyys väheni selvästi – ja omat palstat jäivät kokonaan pois. Jo tätä ennen YTT oli saanut omat sivunsa YTHS:n intranettiin, mistä löytyi tietoa yhdistyksen toiminnasta ja ajankohtaisista tapahtumista.

YTT:n alkutaipaleella sen johto oli tukevasti pitkälle koulutettujen ja esimiestehtävissä olevien käsissä. Vaikka säätiön toimihenkilöistä valtaosa on naisia, YTT:n viisi ensimmäistä puheenjohtajaa olivat kaikki miehiä. Mutta jo 1980-luvun ensipuoliskolla asetelma muuttui ja henkilökuntayhdistyksen hallinnon paikoilla johtoa myöten on totuttu näkemään alkuvaihetta selvästi enemmän eri ammattiryhmien ja eri asemien edustajia; samalla puheenjohtajuus on kuin sopimuksesta langennut säätiön palkkalistoilla olleille naisille. Vaikka yhdistys on mielletty omaksi, jäseneksi liittymistä ja sen mahdollistavaa osallistumista YTT:n toimintaan ei ole aina pidetty tärkeänä. YTHS:n ja Ylioppilasterveyden työntekijöiden jäsenyyden henkilökuntayhdistyksessä onkin ymmärrettävästi vaihdellut, mutta varsinkin toiminnan alkuaikoina siihen kuului hieman yli puolet kaikista säätiön toimihenkilöistä.

YTT vakiinnuttaa asemansa

Kun YTT:tä perustettiin, tavoitteena oli koota ja yhdistää hajallaan olevien asemien erilaisten ammattiryhmien edustajia. Haluttiin yhdessäolo-organisaatiota, jopa painostusorganisaatiota jossain määrin sisäänpäin lämpiävän säätiön suuntaan. Yhdistyksen alkutaipaleella sen ja säätiön johdon välillä ilmeni jonkinasteista vastakkainasettelua ja suhteet kehittivät aluksi kangerrellen. Työntekijäpuolen joskus kärkevätkin kannanotot kärjistyivät tunnelmaa. Jukka Rantasen mukaan kysymys oli viime kädessä vaikutusvallasta YTHS:n sisällä. Tähän ei liittynyt poliittisia pyrkimyksiä. YTT:n aktiivisen hallitustyöskentelyn ja maakunnallisten asemien mukaan saamisen ansiosta säätiön hengen on katsottu parantuneen, mikä on ollut omiaan lisäämään YTHS:n yhteisöllisyyttä.⁴⁸

YTT-aktiivien mielestä yhdistykselle on ollut tärkeintä saada suorat kanavat säätiön hallintoon ja johtoon ja samalla tasavertainen kohtelu, kun on sorvattu sopimuksia ja tehty päätöksiä.⁴⁹ Yhdistys on perustamisestaan asti ollut mukana eri päätöselimissä ja näin ollut toimintaa ohjaavien ratkaisujen ytimessä. YT-neuvottelukunnassa yhdistyksen hallitus, ja vuodesta 2006 sen puheenjohtaja yksin, on tavannut säätiön hallituksen edustajia. Neuvottelukunnassa ja säätiön hallituksessa YTT:n edustajat ovat tutustuneet YTHS:n ja Ylioppilasterveyden keskeisiin vaikuttajiin, mikä on ollut omiaan lähentämään työntekijöiden asioita ajavia työnantajan näkemyksiin – ja luonnollisesti myös toisin päin. Näin ovat mukana olon nähneet yhdistyksen entiset puheenjohtajat Jukka Rantanen, Simo Saarela, Salli Vesterinen, Birgitta Jalander ja Marja Väyrynen.⁵⁰ Heidän arvioihinsa yhtyneenä epäilemättä moni myöhempikin yhdistysaktiivi.

Vuonna 1977 YTHS:n johtoon astunut Juhani Peräsalo tuli sairaalamiljööstä ja hänellä lienee ol-

lut aluksi hieman epäileviä ajatuksia YTT:stä ja sen pyrkimyksistä. Vähäisetkin epäluulot karisivat Peräsaloilta, kun hän tutustui YT-neuvottelukunnassa pöydän toisella puolella istuviin YTT:läisiin ja heidän näkemyksiinsä. Tosin Peräsalo saattoi kyllä välillä räiskähdellä ja hermostua, mutta häneltä riitti kuitenkin aina mielenkiintoa henkilökuntayhdistyksen kohtaamiseksi.⁵¹ ”Olemme samassa veneessä”, totesi johtajalääkäri Juhani Peräsalo Piikin haastattelussa vuodelta 1986 ja toivoi suhteisiin aiempaa enemmän avoimuutta ja rehellisyyttä. YTT:n roolia säätiössä Peräsalo piti tärkeänä; yhdistys oli hänestä koko ajan toiminut työnantajan kanssa

yhteiseksi hyväksi. Henkilöstöpäällikkönä pitkään asioita seuranneen Tuula Leppäsen mielestä henkilöstön ja johdon välillä ei ollut kovin suurta eroa, eikä niiden välillä ollut mitään selviä barrikadeja.⁵²

YTT yhdistyksenä ja sen yksittäiset edustajat säätiön hallinnossa ovat joutuneet historiansa aikana käsittelemään ja ottamaan kantaa useisiin merkittäviin ja kipeisiin kysymyksiin. Tällaisia ”elämää suurempia kysymyksiä” ovat olleet ennen muuta kysymys YTHS:n itsenäisyyden säilymisestä 1970- ja 1980-luvulla ja taloudellisen laman synnyttämät säästötoimet 1990-luvun puolivälissä. Vuosituhannen alun polttavia puheenaiheita sää-

YTT-aktiiveja vuosikokouksessaan Turussa 20.3.1993. Vasemmalta Liisa Kari Helsingistä, Birgitta Lindgren Turusta, Kaija Kalliolinna Jyväskylästä, Sirkka Ahmala Oulusta, puheenjohtajuuden jättänyt ja lahjoin muistettu Birgitta Jallander Turusta sekä Ulla Salonen Helsingistä.

tiössä olivat työssä jaksaminen ja työntekijöiden ikääntyminen. Asiaa oli pitkään käsitelty YTT:n hallituksen piirissä, mistä se tuli YT-neuvottelukunnan kokoukseen vuoden 2004 alussa. Täällä työntekijät muistuttivat työnantajaa kuulluksi tulemisen tärkeydestä – niin tässä kuin muissakin henkilökuntaa koskevissa kysymyksissä.⁵³

Toistaiseksi viimeisin YTHS:n ja YTT:n yhteistyötä koskeva sopimus, millä korvattiin edellinen, vuodesta 1989 voimassa ollut vastaava sopimus, solmittiin keväällä 2006. Sopimuksen mukaan yhteistoiminnan tarkoituksena on tukea toimintaa, jolla kehitetään työyhteisöä ja lisätään työnantajan ja henkilöstön keskinäistä vuorovaikutusta. Samalla allekirjoitettiin sopimus YTT:n jäsenmaksujen perinnästä.⁵⁴ Aiempiin yhteistyösopimuksiin verrattuna vuoden 2006 sopimus on sisällöltään ja ilmaisultaan selvästi tiivistetympi; yhteistyö oli tuottanut tulosta. Yksi uuden sopimuksen selvä muutos oli se, ettei YTT:n hallitus kokonaisuudessaan ja ainoana työntekijöiden edustajana voinut enää kuulua YT-neuvottelukuntaan. Vastedes YTT:llä on yksi edustaja YT-neuvottelukunnassa; tuossa vaiheessa vastavalittu uusi puheenjohtaja Tarja Laakkonen Tampereelta.⁵⁵ Näin jo vuonna 1972 solmittu ensimmäinen sopimuspyytäkirja sai jatkoa – aikaan ja toimintatapoihin sovellettuna.

Vuosituhanen alkupuolen kestoaihepiirejä YTT:n hallituksessa olivat työhyvinvointiin, kuntoutukseen, työterveyshuollon muutoksiin ja koulutukseen liittyvät asiat. Nämä kuuluivat niin ikään YT-neuvottelukunnan agendalle. Yhdistys piti myös huolta jäsenkuntansa yhdis- ja luottamushenkilöidensä koulutuksesta järjestämällä heille ajoin omia koulutusseminaareja ja -päiviä. Erityisesti vuosina 2008 ja 2009 niin YT-neuvottelukuntaa kuin YTT:n hallitusta puhutti opiskelijamäärän lasku mahdollisine vaikutuksineen – ja eritoten YTT:tä säätiön henkilökunnan vaihtuvuus.⁵⁶ Vuoden 2010 ensimmäisessä hallituksen kokouksessa Tarja Laak-

konen ilmoitti eroavansa puheenjohtajan paikalta ja siirtyvänsä säätiön hallitukseen henkilökuntaedustajaksi.⁵⁷ Puheenjohtajaksi nousi nyt tehtävää jo aiemminkin hoitanut turkulainen Marja Nieminen (e. Väyrynen), joka oli viime vuodet toiminut yhdistyksen edustajana YTHS:n hallituksessa.

YTT:lle perinteisesti kuulunut edustus säätiön hallituksessa ja valtuuskunnassa päättyi YTHS:n vuoden 2009 sääntöuudistuksen jälkeen. Tämän jälkeen hallintoelinten henkilöstölle varattuja paikkoja ei enää ollut ”testamentattu” toimihenkilöyhdistykselle. Yllättävää sinänsä, ettei YTT:ssä – ei ainakaan hallituksen pöytäkirjoissa – kommentoitu lainkaan yhdistyksen mandaatin menetystä. Hallituksen tammikuun 2010 kokouksessa vierailleen toimitusjohtaja Jukka Männistön kanssa hallitus kävi läpi YTT:n historiaa, keskusteli sen roolista ja toiminnan kehittämistä. Samalla todettiin henkilökuntayhdistyksen ajamien asioiden, kuten luottamustoiminnan, YT-neuvottelukunnan ja työsuojelutoiminnan, tulleen lakisäateisiksi. Keskustelu Männistön kanssa päättyi pöytäkirjan mukaan kysymykseen: ”Voisiko YTT keskittyä virkistystoimintaan ja aloitetoimintaan?”⁵⁸

Vielä saman vuoden keväänä YTT:n hallitus käsitteli tulevaisuuden visiota. Keskeisenä tehtävänä pidettiin hyvän työilmapiirin ylläpitoa, me-hengen nostamista ja vuorovaikutuksen lisäämistä eri ammattiryhmien välillä. Lisäksi päätettiin kerätä toiveita ja ideoita YTT:n toiminnan suuntaamisesta tulevaisuudessa.⁵⁹ YTT:n toimintahistoriassa oli alkamassa uusi luku.

YTT:n ensimmäisen täyden toimintavuoden 1972 jäsenmäärä oli 129 ja vuosikymmen myöhemmin runsaat 200. Vähäisten jäsenmäärän nousu- ja laskukausien jälkeen YTT:n jäsenkunnan vahvuus oli koko 2000-luvun ensimmäisen vuosikymmenen kasvussa – jäsenmäärän huippuluku 299 saavutettiin juuri vuonna 2009 – minkä jälkeen jäsenmäärää on tasaisesti laskenut. Vuonna

Vuonna 2011 Töölön koulutustilassa pidetyssä YTT:n kokouksessa edessä istuu Marja-Leena Solaranta-Vähä, joka jäädessään eläkkeelle vuonna 2015 oli ollut aktiivisesti mukana yhdistyksen toiminnassa sen perustamisvuodesta alkaen eli 44 vuotta. Hänen oikealla puolellaan ovat Eija Mäntylä ja Paula Vilpponen. Toisessa rivissä vasemmalta Lea Routama, Marianne Tuominen ja Marjatta Autere.

2019 YTT:ssä oli 155 maksavaa jäsentä. Pitkään yhdistystä avustivat rahallisesti sekä Ylioppilasterveys että YTHS; viime aikoina pelkästään YTHS pienehköllä summalla. Muutamana viime vuotena henkilökuntayhdistyksen hallitus on pitänyt pääosan kokouksistaan Skype-kokouksina, mikä on merkinnyt yhdistykselle selvää rahallista säästöä.⁶⁰

Säätiön voimavara ja säätiöläisten hengenluoja

YTT:n perustehtävät ja tavoitteet ovat pysyneet kutakuinkin muuttumattomina yhdistyksen perustamisesta lähtien. On selvää, että kukin puheenjohtaja tekee yhdistyksestä ”omannäköisensä” ja tarkempi selvitys paljastaisi epäilemättä selviäkin eroja puheenjohtajien toimintatavoissa ja -painotuksissa; olkoonkin, että ajan kysymykset ja ilmapiiiri vaikuttavat aina enemmän tai vähemmän määräävästi taustalla.

Jos YTT:n edunvalvontaan liittyvät kysymykset olivat alkuvuosikymmeninä päällimmäisinä, yhdistyksen viime vuosikymmenien toiminta on suuntautunut enemmän jäsenkunnan yhteydenpitoon, yhteisöllisyyden korostumiseen – unohtamatta silti henkilökuntayhdistyksen perimmäisiä tarkoituksiperiä. Vilkaisu vuoden 2019 toimintakerptomukseen vahvistaa tämän päivän 155-jäsenisen YTT:n hallituksen asialistalla olleiden kysymysten tietynlaisen kaksijakoisuuden: yhtäällä palkkiolomamuutos, puhelintyön kuormittavuus, lomarahat, YTHS:n laajentuminen ja toisaalla Poika Bändi -musikaalikomedia ja virkistystoiminnan suunnittelussa oleva Lontoon matka keväällä 2019.⁶¹ Lähes 50 vuoden ikään ehtineellä Ylioppilaiden terveydenhuollon toimihenkilöyhdistyksellä on epäilemättä edelleen tehtävänsä!

Säätiön keskusjohdossa ja johtavissa luottamus-tehtävissä vaikuttaneiden piirissä YTT on nähty voittopuolisesti positiivisessa valossa. Toimitusjoh-

tajan ja hallituksen puheenjohtajan paikalta Eero Kurri näki YTT:n roolin positiivisena, kriittisenä voimavarana – eräänlaisena ”näkyttömänä kätenä”, joka tulee mukaan silloin, kun ilmenee jotain vaaran merkkejä, mutta ei sotkeudu joka asiaan, kun asiat menevät hyvin.⁶² Kari Rahialan jälkikuvassa YTT vastasi tyypillistä henkilöstöyhdistystä, jossa ”80 prosenttia on pelkkää muodollisuutta” eli koska sillä ei ollut ammattiyhdistysluonnetta, sen rooli oli työyhteisön hengen, fiilingin luomisessa. Rahialasta YTT:llä voisi, oikeammin pitäisi, olla rooli koko henkilöstön yhteisöllisyyden rakentamisessa ja asemien työyhteisössä ilmenevien ongelmien ratkaisemisessa. Tässä hän näki YTT:n todellisen tehtävän.⁶³

Yhdistystä perustettaessa sen tarkoituksena oli toimia jäsentensä viihtyvyyden ja työolojen parantamiseksi sekä valvoa heidän oikeudellisia, palkallisia ja sosiaalisia etujaan. Tästä ei ole oleellisin osin tingitty, mutta sääntöjen päivityksessä tarkoituksenkälää on ajanmukaistettu. Vuonna 2006 ja uudelleen vuonna 2017 hyväksytyissä säännöissä YTT:n tarkoitus on määritelty niin, että sen tulee ”toimia jäsentensä työolojen parantamiseksi ja valvoa heidän kaikinpuolisia etujaan sekä edistää viihtyvyyttä työpaikalla”.⁶⁴ Sen jälkeen, kun sopimuspohjaiset yhteydet työnantajaan oli luotu, on YTT siihen kuuluvine henkilöjäsenineen osallistunut omalla panoksellaan YTHS:n toimintaan.

Kahteenkin eri otteeseen YTT:n puheenjohtajana toiminut turkulainen erikoissairaanhoitaja Marja Nieminen (e. Väyrynen) piti keskeisenä tavoitteenaan työtä yhä paremman työyhteisön ja -viihtyvyyden sekä opiskeluterveydenhuollon puolesta. Hän koki, että opiskelijoiden hyväksi tehtävällä työllä olisi myös yhteiskunnallista merkitystä – siis laajempaa vaikutusta terveyteen ja suomalaisen terveydenhuoltoon. Näin Väyrynen pohdiskeli haastattelussaan vuonna 2005:

He [=opiskelijat] kuitenkin tulevat varmaan olemaan sellaisissa tehtävissä myöhemmin, mitkä voivat sitten taas vaikuttaa niihin asioihin.⁶⁵

Koulutus – ammattiryhmittäisistä neuvonpidoista livestriimauksiin

Säätiön sisäistä koulutusta oli alkuun vain vastaaville toimihenkilöille, joille järjestettiin vuosittain neuvottelupäivät ainakin vuodesta 1966 lähtien. Vuoden 1974 alussa esillä oli ajankohtaisia asioita muun muassa henkilökunnan eläketurvasta ja työsuojelusta.⁶⁶ Seuraavan vuoden neuvottelupäivät järjestettiin terveydenhoitoasemaakohtaisesti, jotta mahdollisimman moni henkilökuntaan kuuluva voisi osallistua.⁶⁷ Näillä päivillä nousikin esiin koulutusorganisaation puuttuminen säätiöstä ja ehdotettiin koulutustoimikunnan perustamista.⁶⁸

Sisäinen koulutus järjestettiin ”ammattiryhmittäisin neuvonpidoin”, mikä lienee ollut ilmaus vanhalle käytännölle, ettei varsinaista omaa koulutusta ollut lainkaan. Tulkintaa tukee pitkällisen työn tuloksena vuonna 1968 valmistunut säätiön tulevaisuuden tavoitteita luotaava muistio, jossa henkilöstön koulutus kuitataan muutamalla ylimalkaisella virkkeellä. Joulukuussa 1969 säätiön koulutussektoria vahvistettiin tiedotus- ja koulutussihteerin uuden vakinaisen toimen täyttämislä.⁶⁹ Ulkopuoliseen koulutukseen hakeutuminen oli työntekijän oman aktiivisuuden varassa, joskin säätiö myönsi palkallisia koulutuslomia ja maksoi osallistumismaksuja.⁷⁰ Vuonna 1960 hyväksyttiin ylilääkärin esitys, jonka mukaan säätiö maksaa säätiö maksaa toimihenkilöiden osallistumismaksut niihin koulutuksiin, joihin osallistuminen hyödyttää säätiötä.⁷¹

Koulutus lähti tehostumaan ratkaisevasti vuoden 1976 jälkeen säätiön saatua henkilöstö- ja koulutusasiainsihteerin ja henkilöstöpoliittisen

ohjelman sekä pari vuotta myöhemmin tarkemat koulutusperiaatteet. Näiden mukaan säätiön sisäinen koulutus oli ensisijaisesti ammattitaidon kehittämistä ja ylläpitämistä ja siihen kuului myös perehdytys, itseopiskelu, työnkierto ja opastus työpaikoilla. Säätiön kustantama ulkopuolinen koulutus oli luonteeltaan täydennyskoulutusta. Koulutuksen suunnittelussa tuli huomioida tasapuolisesti eri toimihenkilöryhmät ja terveydenhoitoasemat.⁷² Itseopiskelu puolsi paikkansa säätiön ohjeissa, sillä eräiden henkilöstöryhmien säännölliseen työaikaan oli varattu aikaa ammattitaidon ja itsensä kehittämiseen. Esimerkiksi kokopäivätyötä tekevällä yleislääkärillä se oli 7,5 tuntia viikossa.⁷³

Toimivuoden 1976/77 aikana järjestettiin jo useita sisäisiä koulutuksia näillä periaatteilla, kuten laitossiivoojien, ajanvaraushenkilökunnan, taloushallinnon ja hammashoidon nelikäsiyöskentelyn kurssit. Lisäksi pidettiin terveystarkastuksen

vastuuhenkilöiden neuvottelupäivä, terveystarkastushenkilöstön ja vastaavien sairaanhoitajien koulutuspäivät sekä pienten terveydenhoitoasemien sairaanhoitajien neuvottelupäivä.⁷⁴ Pohja säätiön omille koulutuksille oli näin luotu ja vuoden 1978 aloitekilpailussa saatiin runsas sato koulutus- ja perehdytys ehdotuksia.

Jälkikäteen tarkastellessa näyttää siltä kuin padot olisivat murtuneet koulutustarpeen edessä. Koulutuspäiviä ja kursseja oli nyt ylihammaslääkäreille ja vastaaville hammashoitajille, lääkäreille, laboratoriohoitajille ja yksintoimiville sairaanhoitajille. Sisäinen koulutus oli voimakkainta mielen terveydessä, jossa koulutuspäivät olivat usein kaksipäiväisiä ja jonka työntekijöiden työnohjauksen säätiö myös kustansi. Vuoden 1978 huipentumana oli Aulangolla elokuussa koko henkilöstölle suunnattu koulutustilaisuus, johon osallistui 370 henkilöä ja jonka ihmeellisen upeaa henkeä

Välinehuoltajien koulutuspäivä Töölönkadun terveystalon uusissa koulutustiloissa 30.8.1991. Edessä vasemmalla kouluttajana toiminut ylihoitaja Hannele Honkatukia.

jälkeenpäin muisteltiin.⁷⁵ Isoja yhteiskoulutuksia järjestettiin vielä pari kertaa laivaseminaarien muodossa, tammikuun alussa 1987 ja 1991 osallistujamäärän kivutessa lähelle viittäsatua.⁷⁶ Sen jälkeen koko henkilökunnan yhteisiä tilaisuuksia ovat olleet juhlavuosien 2002 ja 2014 seminaarit.

Tarve sisäisen koulutuksen edelleen kehittämiseksi nousi uudelleen 1980-luvun puolivälissä ja hallitus asetti YT-neuvottelukunnan suosituksesta työryhmän laatimaan kehyksiä sekä keskityttyä että terveydenhoitoasemakohtaiselle sisäiselle koulutukselle. Tuolloin – kuten myöhemminkin – budjetissa oli varattu noin prosentti palkkasummasta koulutukseen, mikä loi hyvän pohjan toiminnalle. Havaintoinaan työryhmä esitti muun muassa henkilökunnan runsaampaa osallistamista koulutusten suunnittelussa ja järjestämisessä, opiskelijoiden elämänvaiheen ja opiskelun sekä opiskeluympäristön parempaa huomioimista sisällöissä sekä työsuojelu- ja luottamusmieskoulutuksen lisäämistä.⁷⁷ Suositukset näkyivätkin seuraavien vuosien koulutuksissa.

Vuodesta 2000 lähtien säätiön koulutuksen periaatteet, tavoitteet ja kohteet sekä muut siihen liittyvät asiat koottiin laatukäsikirjaan, jossa ne tulivat säännöllisesti päivitettäväksi.⁷⁸

Vuosittain on järjestetty parisen kymmentä valtakunnallista tapahtumaa. Uusia teemoja 1980-luvun lopulla asiakaskunnan kansainvälistyessä olivat vieraat kulttuurit ja paikallisesti organisoidut kielikoulutukset.⁷⁹ Esiemiäidot ja työyhteisön kehittäminen tulivat 1990-luvun kuluessa mukaan koulutustavoitteisiin, josta laajeneminen laatukoulutuksiin ei enää ollut kaukana. 2000-luvun alussa yhteistyö yliopistojen kanssa oli ajankohtainen myös koulutuksissa. Tarve tietohallinnon ja tietoliikennetekniikan koulutuksille lisääntyi toiminnan digitalisoitumisen myötä.⁸⁰

Valtakunnallisten koulutusten järjestämisen kustannukset olivat matka- ja majoituskulujen

”Teipatut jumpparit”. Iloiset fysioterapeutit koulutuspäivillään vuonna 1991 opettelemassa teippausta urheiluvammojen hoidoksi ja ehkäisyksi. Vasemmalta Päivi Hamari, Tiina Sippola ja Eeva-Liisa Tuominen Helsingistä, Eija Väärälä Tampereelta, Kirsti Siekkinen Jyväskylästä ja Kaija Rintamäki Oulusta.

vuoksi varsin korkeita ja lisäksi tulivat vielä työaikamenetykset. Digitaalisuus tarjosi ratkaisuja koulutuskustannusten säästötavoitteisiin – ja toisaalta myös säätiön pyrkimyksille kestäväan kehitykseen. Koulutukset siirtyivät 2010-luvulla enenevästi verkkoon joko videoina tai reaaliaikaisena suoratoistona (”livestriimaus”). Ratkaisut mahdollistivat myös laajemmat kohdeyleisöt sekä mahdollisuuden palata koulutusaiheisiin tarpeen mukaan. Vuonna 2018 voitiin jo todeta, että YTHS:n oma koulutustuotanto toteutetaan pääsääntöisesti verkkomuotoisena. Säätiön sähköisestä koulutuskanavasta löytyi silloin noin 250 koulutusta eri aihepiireistä.⁸¹

Säätiössä Teams-tapaamisista ja keskustelusta verkossa tuli arkipäivää. Ne tarjosivat nopeaa tiedonvälitystä ja tukea käytännön ongelmiin. Kui-

Koulutusvuorossa terveydenhoitoasemien atk-opastajat. Laivalla 2000-luvun alussa koulutettavien eturivissä vasemmalta Mirja Tukiainen, Seija Kankare, Päivi Koskinen, Satu Kinnari ja Paula Moisio. Toisessa rivissä ensimmäisenä vasemmalla Tuula Paavilainen.

tenkin valtakunnallisia henkilökohtaisia live-tapaamisiakin kaivattiin – keskusteluja yhdessä ja kasvokkain. Tämä näkyi esimerkiksi yleislääkärien keskusteluissa, joissa Jyväskylässä toimiva lääkäri Tiina Yli-Kivistö totesi:

Kaihoten muistelen niitä YTHS:n aikoja, jolloin ihan livenä tapasi muita kollegoita koulutuksen ohessa ja (...) että muutenkin alettaisiin taas arvostaa koulutuksen muitakin aspekteja kuin pelkkää tiedon välitystä.⁸²

Terveydenhoitoasemien käytännöt ja palvelut ovat vaihdelleet paljon eri paikkakunnilla erityisesti ennen vuosituhannen vaihdetta. Ammattiryhmien edustajat puolestaan ovat kaivanneet koulutusta tai ainakin mahdollisuuksia saada keskustella muiden paikkakuntien vastaavien ammattilaisten kanssa, vertailla toimintaa ja vaihtaa kokemuksia.⁸³ Pienillä paikkakunnilla vertaistukea oli vain vähän, jos ol-

lenkaan; moni oli ainoa ammattiryhmänsä edustaja. Myös työhön motivoituminen saattoi olla raskasta, ellei siihen saanut ulkopuolisia virikkeitä. Yhteiset koulutuspäivät olivat tärkeitä innoituksen ja inspiraation lähteitä, toisaalta pitkät matkustusajat olivat rasittavia ja veivät myös omaa vapaa-aikaa.

Koulutusten periaatteet ja tavoitteet ovat ytimeltään säilyneet varsin samankaltaisina 1970-luvulta alkaen ja muutos koulutustavoissakin on tapahtunut vasta 2010-luvulla. Säätiön oma koulutus on katsottu erittäin tärkeäksi toiminnan erityispiirteiden vuoksi ja palvelutavoitteiden saavuttamiseksi. Kuten vuoden 2000 laatukäsikirja asian ilmaisee: ”henkilöstön pätevyys ja ammattitaito muodostavat säätiön toiminnan tärkeän voimavaran”.⁸⁴

Organisoituun työsuojeluun

Työterveyshuolto ja työsuojelu olivat Suomessa hajanaisesti ja puutteellisesti järjestettyjä aina

1970-luvulle saakka. Työsuojelu eteni, kun STM:n alainen keskusvirasto Työsuojeluhallitus perustettiin 1973 ja säädettiin työsuojelun valvontalaki, joka astui voimaan seuraavana vuonna. Työpaikoilla aloittivat työsuojeluvaltuutetut ja -päälliköt.⁸⁵ Nämä uudistukset yhdessä vuonna 1979 voimaan astuneen työterveyshuoltolain kanssa olivat merkittäviä askelia toiminnassa työhyvinvoinnin edistämiseksi.⁸⁶

Näin oli myös YTHS:ssä, jossa työsuojelu oli talousjohtajan esityksenä esillä jo henkilökunnan neuvottelupäivillä tammikuussa 1974. YTHS ja Ylioppilasterveys toimivat työsuojelulain tarkoittamassa yhteistyössä ja sopivat työntajien ja työntekijöiden välisestä yhteistyöstä YTT:n kanssa. Ensimmäiset työsuojeluvaalit järjestettiin 20.12.1974 ja niissä valittiin valtakunnallinen työsuojelutoimikunta ja paikalliset työsuojeluvaltuutetut varamiehineen. Seuraavilla, asemakohtaisilla neuvottelupäivillä tammikuussa 1975 työsuojelu oli ymmärrettävästi ykköspuheenaiheita.⁸⁷ Työsuojelutoimikuntien jäsenille ryhdyttiin myös järjestämään koulutusta.⁸⁸

YTHS:n työsuojeluorganisaatiolle luotiin pohja, kun vuonna joulukuussa 1974 hyväksyttiin säätiön ja YTT:n ensimmäinen työsuojelua koskeva sopimuspöytäkirja. Tätä on sittemmin tarkistettu. Vuonna 2005 hyväksytyyn YTHS:n työsuojelun toimintaohjelmaan pohjautui säätiön työsuojeluorganisaation uudistamistyö, jota oli vauhdittamassa uusi, vuonna 2006 voimaan astunut työsuojelulainsäädäntö.⁸⁹

Henkilökunnan terveydenhuoltosääntö laadittiin 1970-luvun jälkipuoliskolla. Saman vuosikymmenen lopussa Suomessa astui voimaan työterveyshuoltolaki. YTHS:ssä henkilökunnan työterveyshuollon järjestäminen hoidettiin pitkään omin voimin, toisin sanoen terveydenhoitoasemien omien lääkärin ja terveydenhoitajien voimin. Se kattoi hammashoidon, joka oli vuoteen 1970

saakka maksuton, sekä erikoislääkärin vastaanotot. Järjestely oli käytännöllinen, mutta arkaluontoisissa asioissa ongelmallinen. Työkaverien hoitaminen ja esimerkiksi sairauslomien määrääminen saattoi myös aiheuttaa ristiriitatilanteita. Niinpä terveydenhoitoasemat ulkoistivat vähitellen työterveyshuoltonsa, ja vuonna 2004 sitä järjestettiin omana toimintana enää Helsingissä, Turussa, Kuopiossa ja Savonlinnassa.⁹⁰

Tarve yhdenmukaistaa henkilöstön työterveyshuollon tarjonta johti lopulta sen ulkoistamiseen yhdelle valtakunnalliselle tuottajalle. Siksi keväällä 2010 hallitus oli valtuuttanut toimivan johdon käymään neuvotteluja terveyshuollon palveluja tuottavan yrityksen kanssa. Tämä johtikin sopimukseen.⁹¹ Kysymys YTHS:n henkilökunnan oikeudesta käyttää säätiön tuottamia opiskeluterveyspalveluja oli syksyllä 2010 käsiteltävänä ensin johtoryhmässä ja sitten hallituksessa. Marraskuussa 2010 hallitus päättikin, että ”säätiön oman henkilökunnan yleisterveyteen liittyvien palvelujen käyttö lopetetaan 1.1.2011 alkaen (...) suunter-

Ensimmäiset työsuojeluvaalit YTHS:ssä järjestettiin joulukuussa 1974. Kuva äänestäjästä vaalitoimitsijapöydän ääressä on työsuojeluvaalien alkuvaiheesta.

veyteen liittyvien palvelujen käyttö lopetetaan 1.4.2011 alkaen”.⁹²

Keskitetty työterveyshuolto ja hajallaan oleva organisaatio edellytti säätiötasoisista työhyvinvointikoordinaattoria, johon nimettiin terveydenhoitaja Merja Lauri. Hänen tehtäviinsä kuului muun muassa parantaa työterveyshuollon koordinoitua sekä pitää yhteyttä yksikköihin ja opastaa henkilöstöä työterveyshuoltoon liittyvissä kysymyksissä.⁹³

YTHS:n työsuojelun 14-kohtainen toimintaohjelma esiteltiin Piikissä vuonna 1996. Tätä varten oli edellisvuonna järjestetty asemakohtainen henkilökuntakysely, jossa haluttiin saada kuva säätiön työsuojelullisesta tasosta ja kehittämistarpeista. Uusi toimintaohjelma, jota valmisteltiin työsuojelutoimikunnan puheenjohtajan Sinikka Korpisen johdolla, käsitti muun muassa työterveyshuollon koko kirjon, työtaturmat, työsuojelukoulutuksen ja työolojen kehittämisen.⁹⁴ Kipeiltäkään tuntuvia aihepiirejä ei enää kartettu. Tästä on hyvänä osoituksena häirintää työpaikalla – esimerkiksi henkinen väkivalta ja työpaikkakiusaaminen – käsittelevä säätiön vuonna 2003 julkaissut 10-sivuinen Ollaan ihmisiksi -opus. Tätä oli ollut ideoimassa ja toteuttamassa toimihenkilöyhdistys. Vaikka tunnistettuja työpaikkakiusaamia ei keskushallinnon tietoon tullut kovin usein, henkilöstöpäälliköille kyllä välillä soitettiin ja purettiin mieltä ja kyseltiin esimerkiksi oliko menetelty oikein kun oli tehty niin tai näin.⁹⁵ Oppaan julkaisemisella YTHS joka tapauksessa viestitti ottaneensa ongelman vakavasti.

Ajan oloon työsuojelukäsite on täsmentynyt ja YTHS:n vuoden 2016 laatukäsikirjassa työsuojelua tarkastellaan nyt työsuojelu ja työturvallisuus-kokonaisuutena, joka taas pitää sisällään työterveyshuollon, tyhy-toiminnan sekä henkisen hyvinvoinnin ja työtyytyväisyyden.⁹⁶

Vuoden 2016 laatukäsikirja määrittelee työsuojelun seuraavasti:

*Työsuojelutoiminnan tarkoituksena on parantaa työympäristöä ja työolosuhteita työntekijöiden työkyvyn turvaamiseksi ja ehkäistä työntekijän fyysisen ja henkisen terveyden haittoja sekä lisätä työsuojelun yhteistoimintaa.*⁹⁷

Verrattuna uusimpaan versioon, säätiön ensimmäisessä, vuonna 2000 valmistuneessa laatukäsikirjaversiossa työsuojelua tarkasteltiin enemmänkin omana, erillisenä henkilöstöasiaryhmän ”saarekkeena”.⁹⁸ Muutos vuosien 2000 ja 2016 työsuojelulisältöjen välillä on huomattava. Muutokset käytännön työssä oli nähnyt myös toistakymmentä vuotta työsuojeluvaltuutettuna Rovaniemellä toiminut terveydenhoitaja Irma Ketola:

*Uudet lait ovat selkeyttäneet työsuojelutoimintaa sekä myös valtuutetun tehtäviä. Myös ajankäyttö työsuojeluasioiden hoitoon on mahdollistunut. Toiminta on nykyään suunnitelmallista ja työntekijät ymmärtävät, että työsuojelu on sekä työntekijöiden että esimiesten yhteistä toimintaa tavoitteena terveellinen ja turvallinen työympäristö niin fyysisten kuin henkistenkin riskitekijöiden osalta.*⁹⁹

Työkyvystä työhyvinvointiin

Työkykyä ylläpitävän toiminnan eli tyky-toiminnan lähtökohdat ovat keskeisten työmarkkinajärjestöjen suosituksissa, jotka liittyvät vuoden 1990 tulopoliittiseen ratkaisuun. Sosiaali- ja terveystieteiden päätös työterveyshuollosta (1348/1994) merkitsi selvää lähtölaukausta tyky-toiminnalle – näin myös YTHS:ssä. Jo vuonna 1996 säätiössä alettiin panostaa tyky-toimintaan. Piikkiin laatimassaan artikkelissa yleislääkäri Mikael Nyström esitteli tyky-toiminnan tavoitteet, joista keskei-

Säätiö hitaasti – mutta kahdesti savuttomaksi

Tupakointi oli yleistä ja hyväksyttyä yhteiskunnassamme vuosikymmeniä, myös säätiön toimihenkilöistä moni tupakoi. Vuoden 1976 tupakkalaki kielsi tupakoinnin julkisissa tiloissa, minkä vuoksi YTHS:n aula- ja odotustiloissa sekä vastaanottohuoneissa tupakointi kiellettiin – tosin sillä rajoituksella, että esimerkiksi mielenterveyspalveluissa kielto oli vain suositus. Työntekijöiden omissa huoneissa tupakointi oli sallittua.¹⁰⁰ Ongelmallisiksi osoittautuivat henkilökunnan yhteiset tilat, kahviot, ruokalat sekä kokoukset, joissa tupakoinnista tulisi sopia.

1980-luvun alussa Helsingin henkilökunnan taholta tullut aloite ”tupakansavun haittojen poistamisesta V kerroksesta” ei johtanut enempään toimenpiteisiin – huolimatta siitä, että säätiö kampanjoi voimakkaasti opiskelijoiden tupakoinnin vähentämiseksi. Tupakointi säätiön tiloissa puhutti kuitenkin edelleen ja pari vuotta myöhemmin nimimerkki ”Tupakkaterroriin kyllästynyt” nosti asian taas esiin sisäisenä aloitteena. Säätiön johdon vastaus oli kuten aiemmin: asiaan tulisi

hakea sovittelun ratkaisuja työpaikkakokouksissa lisäyksellä ”kumpaakaan osapuolta terrorisoimatta”.¹⁰¹

Tupakointikielto työpaikoilla tuli voimaan vuonna 1995. Vasta tämän seurauksena 8.2.1995 säätiön johtoryhmä teki päätöksen: 1.3.1995 JÄLKEEN KAIKISSA SÄÄTIÖN HALLINNASSA OLEVISSA TILOISSA TUPAKOINTI ON KIELLETTY.¹⁰² Mitään kylttejä tai tarroja kielto ei tiloihin tuonut.

Tupakointirajoitukset lisääntyivät Suomessa ja ravintoloistakin tuli savuttomia vuonna 2007. Säätiössä asia unohtui vähitellen, kunnes YTHS:n valtakunnallinen terveystyöryhmä rupesi tukemaan voimakkaasti savuttomia kampuksia. Joku huomasi kysyä ”entäs YTHS, onko sekään savuton?”, eikä kukaan osannut vastata. Niin asia nostettiin uudelleen esiin ja vietiin työsuojelutoimikunnan avulla eteenpäin kaikkien sääntöjen mukaisesti. Hallituksen päätöksellä säätiöstä tuli savuton työpaikka vuoden 2011 alusta lähtien ja työnantaja tarjosi tukea henkilöstön tupakoinnin lopettamiseen.¹⁰³

simpää olivat työntekijän työkyvyn parantaminen, terveellisten elämäntapojen edistäminen, työssä viihtymisen lisääminen ja työntekijän valmiuksien lisääminen oman työnsä sisältöön vaikuttamisessa. Suunnitteilla oli niin ikään tyky-kurssin kokeilu.¹⁰⁴

Pian tyky-toiminta käynnistyiikin terveydenhoitoasemilla. Tätä oli omalta osaltaan tukemassa säätiön johto. Juuri joulun alla 1999 Eero Kurri puuttui paljon puhuttuun työkyky-asiaan ja lupasi omasta ja keskushallinnon puolesta palata asiaan ja synnyttämään hyvää keskustelua siitä, mitä esimiesasemassa olevilta odotetaan työkyky-asia.

Tavoitteena hän piti entistä paremman tyky-henkisen yhteistyön lisäämistä kaikilla asemilla – ja myös keskushallinnossa.¹⁰⁵

Tyky-toiminnan rungon muodostivat pitkään ns. tyky-iltapäivä, joka koostui usein ulkopuolisen asiantuntijan luennosta ja jatkui vapaamuotoisemman yhdessäolon ja -tekemisen merkeissä. Iltapäivien lisäksi asemien henkilökunnille on järjestetty myös kokonaisia tyky-päiviä. Näistä on jo vuosikymmenien aikana julkaistu kuvauksia säännöllisin väliajoin henkilöstölehdessä. Milloin on tehty erilaisia retkiä ja tutustumiskäyntejä, milloin taas

Laavulla Laihialla. Vaasalaisten tyky-päivän viettoa Marjatta Vetikon läksiäisten lomassa vuonna 2008. Kuvassa vasemmalta Eine Yli-Karhu, Yvonne Autio, Paula Rasmus, Kaisa Verkkonen ja takarivi jatkuu: Pirkko Raivio, Marjatta Vetikko, Benita Östergård, Merja Paananen, Irma Rönnkvist, Elisabeth Smedman. Lisäksi edessä keskellä istuu Kirsi Hietanen ja hänestä oikealle Reetta Autio, Helena Sparf, Sari Munkki, Marlén Hjerppe. Katolla on Jan-Erik Strand.

osallistuttu liikunta- ja kuntotempauksiin, men-ty konserttiin tai osallistuttu seminaariin. Piikki ja haastatteluaineisto sisältävät lukuisia eläviä esimerkkejä terveydenhoitoasemien tyky-toiminnan ja myöhemmin enemmänkin tyhy-toiminnan laajasta kirjosta.¹⁰⁶

Vaikka tyky-toiminta lähti liikkeelle lähinnä liikuntapainotteisena, henkistä hyvinvointia alettiin samalla painottaa entistä enemmän. Hyvin pian tyky-toiminnan keskeisten osa-alueiden – fyysisen hyvinvoinnin ja henkisen hyvinvoinnin – lisäksi alettiin ottaa huomioon työhön liittyvä osaaminen sekä työyhteisö ja työ. Tätä Tapiola-ryhmän, ns.

nelikenttämällä sovellettiin niin ikään YTHS:n työhyvinvointi- eli tyhy-toiminnassa.¹⁰⁷

Työhyvinvointi on osa työsuojelua, jonka yksi keskeisimmistä haasteista on työpaikkojen työhyvinvoinnin edistäminen (...) Hyvin, ammattitaitoisesti ja pitkäjänteisesti toteutettu TYHY-toiminta tukee osaltaan työhyvinvointia ja työssä jaksamista.¹⁰⁸

Edellä lainatussa kirjoituksessaan YTHS:n toimitusjohtaja Eija Orpana korosti voimakkaasti terveystalveluysiköiden tyhy-toimikuntien avainasemaa työhyvinvoinnin ylläpitämisessä ja kehittämisessä. Jos

on kehittäminen tärkeää, sitä on vastaavasti myös hyvän työilmapiirin ylläpitäminen ja vaaliminen, totesi Orpana kantanaan. Kyseinen Piikin numero 2/2007 sisälsi kosolti tyhy-asiaa: henkilöstöpäällikkö Leena Vapaavuoren esittelemän työhyvinvointikyselyn tuloksia sekä eri terveysasemien tyhy-päiväkuulumisia. Kyselyn tavoitteena oli selvittää muun muassa henkilöstön työilmapiiriin, työhyvinvointiin, työssä jaksamiseen ja henkilöstön kehittämistarpeisiin liittyviä näkemyksiä. Tulokset oli määrä käydä myöhemmin toimipaikoittain läpi henkilöstön kanssa ja ne olivat lisäksi nähtävillä YTHS:n intranetissä, sNetissä.¹⁰⁹ Jatkossa työhyvinvointikysely on tehty joka toinen vuosi.

Säätiön hallitukselle Vapaavuori esitteli työhyvinvoinnin tulokset lokakuussa 2007. Samalla hän informoi hallitusta Töölön toimipisteen työsuojeluvaltuutetun kesäkuussa tekemästä yhteydenotosta Uudenmaan työsuojelupiiriin. Vapaavuori kertoi lisäksi keskushallinnon toimiston työilmapiiriasian etenemisestä työsuojelupiiriin. Hallituksessa käydyn keskustelun päätteeksi hallitus kuuli vielä työilmapiiriasiaa erikseen toimitusjohtajaa, jonka ympärille työsuojelupiirin käsittelyyn viety asia kietoutui.¹¹⁰ Työhyvinvointikyselyn tuloksia puitiin vielä myöhemminkin – eikä ilman seurauksia.

Tyhy-toiminta oli osa lakisäateistä työsuojelua ja työturvallisuutta ja siksikin säätiö tuki sitä.

Samassa veneessä! Lappeenrannan toimipisteen tyhy-päivä vuonna 2012. Veneen keulassa Juha Lähde, 1. penkkirivi: Maarit Hirvonen (vasemmalla), Tarja Olkinuora-Kauppinen (oikealla), 2. penkkirivi: Kirsi Pulli (vasemmalla), Minna Ylä-Outinen (oikealla), 3. penkkirivi: Joonas Selenius (oikealla), Veneen perällä: Kaisa Anttila (vasemmalla), Mirja Pölönen (oikealla).

Saadut määrärahat asettivat omat selvät rajansa tyhy-toiminnalle ja – kuten Eija Vänskäkin toteaa – aina piti hyvin tarkkaan miettiä, mitä tehdään ja miten paljon siihen voidaan laittaa rahaa. Myöskään henkilökunta ei välttämättä ollut halukas panemaan tähän omia varojaan. Kekseliäisyyttä tyhy-toiminnan toteuttaminen kyllä usein edellytti, muisteli Joensuu-Savonlinna terveystalveluyksikön johtaja haastattelussaan.¹¹¹ Vänskän näkemykset on varmasti tuttuja monelle muullekin tyhy-toimintaa aikanaan järjestäneelle säätiöläiselle.

Oli sitten kysymys tykystä tai tyhystä, tällainen toiminta on vastannut tarkoitustaan ja se on löytänyt paikkansa toimivana ja tuloksellisena työyhteisöfoorumina ja yhteistyömuotona – niin työntekijöiden kesken kuin myös työntekijöiden ja

Henkilöstöpäällikkö Tuula Leppänen kuului säätiön kantaviin voimiin neljän vuosikymmen ajan. Toimituaan viimeksi lähes pari vuosikymmentä henkilöstöpäällikkönä hän jäi eläkkeelle vuonna 2003. Kuva on vuodelta 1993.

työnantajan välillä.¹¹² Työkykyä ja samalla työhyvinvointia ylläpitävä toiminta on työsuojelua parhaimmillaan.

Pitkien työsuhteiden säätiö

YTHS:n henkilökunta on viihtynyt työssään, mistä kertovat pitkät työsuhteet. Jo vuonna 1977/78 havahduttiin huomaamaan, että neljännes henkilöstöstä oli ollut yli 10 vuotta työsuhteessa säätiöön. Kortistonhoitajana Turussa aloittanut palvelusihteeri Aili Kivelä ylsi vuonna 2002 ensimmäisenä työntekijänä 40 vuoden merkkipaalulle. Tuolloin YTHS:n johdossa oli keksittävä, mikä olisi sopiva palkitsemistapa tämän uuden etapin saavuttaville. Johtajahammaslääkäri Lauri Turtolalla oli Kivelää onnitellessaan ilo ilmoittaa ”työnsankarille” hänelle myönnetystä kuukauden ylimääräisestä lomasta. Tästä palkitsemistavasta tuli käytäntö.¹¹³

Muita seurasi pian Kivelän perässä. Jo seuraavana vuonna, siis 2003, henkilöstöpäällikkö Tuula Leppänen saavutti neljän vuosikymmenen virsitanpylvään. Samalla, kun Leppänen jäi eläkkeelle, hänet palkittiin säätiön kunniamerkillä ja valittiin vuoden säätiöläiseksi.¹¹⁴ Muutaman vuoden kuluttua turkulaiset perushoitajat Salli Vesterinen ja Irja Moisio ylsivät 40 palvelusvuoteen, minkä jälkeen tämän ”haamurajan” ylittäneitä on tullut useitakin. Liki ylittämättömän rekordin ovat puolestaan tehneet hammashoitaja Tuula Tähkäpää Turusta (45 vuotta) ja koulutussihteeri Tuija Ruoskanen Helsingistä (46 vuotta). Samaan ryhmään voidaan lukea puolipäiväisestä toimistosihteeristä toimistonhoitajaksi tulleen oululaisen Marja-Leena Solaranta-Vähän työura, johon on 44 työvuoden ajan erottamattomasti liittynyt aktiivinen toiminta YTT:ssä.¹¹⁵

Edellä mainittujen lisäksi monet muutkin säätiöläiset ovat tehneet todella pitkiä työuria. Mikä sitten selittää monen monet varsin pitkät työsuhteet ja työpaikkauskollisuuden? On nähty, että

Takana yli 35 vuoden työura keskushallinnossa. Toimitusjohtajan sihteeri Marja-Terttu Kiuru työtovereittensa ympäröimänä siirtyessään eläkkeelle haikeanlämpimissä tunnelmissa syksyllä 2005. Marja-Terttu Kiuru kukkien kera, vasemmalla puolellaan Tarja Kela ja oikealla Eila Koivula sekä Eija Orpana. Toisessa rivissä vasemmalta Maarit Toveri, Tuija Ruoskanen, Jaana Björk, Hely Martiskainen, Nina Virtala ja Satu Jormanainen. Taempaan kurkistelevat myös Eeva Saares, Ulla Lifländer sekä oikealla Eija Berg ja Marja Kopra.

säätiössä työnantaja on aidosti kantanut huolta työntekijöistään ja panostanut näiden työhyvinvointiin. Tämä sekä hyvä työilmapiiri ja kollegiaalisuus ovat epäilemättä auttaneet työssä jaksamisessa; varsinkaan kun YTHS ei ole voinut kilpailla palkkatasollaan terveydenhuoltoalalla. Mutta se on tarjonnut säännöllisen ja sangen turvatus päivätyön ilman päivystysvelvoitteita, mikä ei ole terveydenhuoltoalalla itsestään selvyys.

1990-luvun alussa parilta kymmeneltä säätiöläiseltä, jotka edustivat lähinnä perushoitajia, apuhoitajia, osastoavustajia ja kortistonhoitajia, toivottiin kirjallisia ja suullisia kuvauksia yhdestä

työpäivästä. Tätä täydennettiin lisäksi muutamalla erilliskysymyksellä. Kuvauksista ja kyselyn vastauksista Piikki julkaisi 7-sivuisen laajan koosteen kuvien kera.¹¹⁶ Tyytyväisyys työnantajaan, työhön ja potilasainekseen huokui myös eri tehtävissä ja eri terveydenhoitoasemilla työskentelevien säätiöläisten pikahaastatteluihin, jotka on luettavissa YTHS:n juhluvuoden 2014 Piikissä.¹¹⁷ Vaikka tämän tyyppisissä kyselyissä ja haastatteluihin myönteiset puolet saattavat olla hieman yliedustettuina, kiistaton tosiasia kuitenkin lienee, että YTHS on ollut verraten mieluisa työpaikka.

Monet säätiöläiset ovat arvostaneet mahdol-

lisuutta kehittää työtään ja tehdä työnkuvastaan omannäköisensä sekä perehtyä itseään kiinnostavaan erityisosaamista vaativaan tehtävään ja koulutautua siihen.¹¹⁸

Viihtyvyyttä ja jaksamista on varmasti edesauttanut haastava ja kiinnostava potilasaines – kohderyhmä, jolle on tunnusomaista nuoruus, valistuneisuus ja suhteellisen hyvä terveydentila. Pitkän päivätyön säätiön ylihoitajana/johtavana hoitajana tehnyt Aune Kerminen tiivistä työn merkityksen opiskeluterveydenhuollossa näin:

Antoisaksi työmme tekee potilaan arvostaminen, oman henkisen tasapainomme ylläpitäminen, toisen toimihenkilön työn ymmärtäminen ja kunnioittaminen – yhteistyö.¹¹⁹

Kun Kermistä selvästi nuoremman polven edustaja, Jyväskylän terveystaloyksikön johtaja, yllä lääkäri Pirjo Paajanen jäi syksyllä 2014 eläkkeelle runsaan 23 työvuoden jälkeen, hän tarkasteli työtään säätiössä suurella lämmöllä seuraavin sanoin:

Työ oli antoisaa, mielenkiintoista, haasteellista ja joskus rankkaakin. Tässä työssä koin olleeni oikealla paikalla ja halusin tehdä työtä opiskelijoiden kanssa ja heidän hyväkseen ja näin vanhempänä voi sanoa vanhanaikaisesti: Tämä oli minulle kutsumustyötä!¹²⁰

2000-luvun alussa henkilöstön keski-ikä oli kivunnut 47 vuoteen ja nousten siitä vielä vuonna 2007 peräti 51 vuoteen. Keski-ikä pysytteli lähellä viittäkymmentä myös 2010-luvulla.¹²¹ Säätiön työntekijöiden korkea keski-ikä tarkoitti sitä, että eläköityminen oli voimakasta. Se mahdollisti henkilöstömäärän laskun ilman irtisanomisia, kun vuodesta 2008 alkaen opiskelijamäärän vähenemisen vuoksi aloitettiin henkilöstömäärän supistaminen.¹²²

Työpaikkauskollisuudella on kaksi puolta.

Ikääntynyt henkilöstö voi toki olla ongelma mahdollisine poissaoloineen, sairasteluineen ja työhön urautumisineen, mutta myös vahvuus työnantajalle. Pitkä työkokemus auttaa työssä; ikääntynyt työntekijä on usein tunnollinen ja työhönsä sitoutunut. YTHS:ssä pitkät työsuhteet näyttävät olevan pikemminkin sääntö kuin poikkeus – ja antoisia itselle ja yhteisölle.

Suomi juoksee -viesti – liikuntaa, yhteishenkeä ja julkisuutta

Liikunnalla erilaisine tapahtumineen ja tempauksineen on ollut vankka sija YTHS:n terveydenhoitoasemien henkilökuntien keskuudessa. Liikunnan terveydelliset ja työhyvinvointiin liittyvät vaikutukset on pitkään noteerattu säätiön johdossa, joka on tukenut asemien työkyky- ja työhyvinvointitoimintaa. Oma lukunsa ovat muiden järjestämät liikuntatapahtumat, joihin säätiöläiset ovat osallistuneet työpaikkansa edustajina. Hyviä esimerkkejä tällaisista tapahtumista ovat Akateeminen Warti Helsingissä ja Suomi juoksee -viesti Utsjoelta Helsinkiin.

Uudentyyppistä kuntoliikuntatapahtumaa, Suomi juoksee -viestiä, oli juostu kahdesti, kun YTHS:n joukkue tuli mukaan ensimmäistä kertaa vuonna 1981. Mukaan menon primus motorina oli toimistosihteerinä Marja-Terttu Kiuru keskushallinnosta, joka kertomansa mukaan sai tähän idean lehtiartikkelista. Liikuntaa harrastaneena hän tarttui asiaan, esitteli sen talousjohtaja Kalervo Haapasalmelle ja sai luvan alkaa koota juoksujoukkuetta. YTHS:n keskusjohto johtajalääkäri Juhani Peräsaloa myöten suhtautui juoksutapahtumaan positiivisesti ja osallistui kustannuksiin; oli sitten kysymys huoltoautojen hankkimisesta tai yöpymis- ja ruokailupaikkojen järjestämisestä. Näiden järjestämisessä Marja-Terttu Kiuru kantoi päävastuun usean vuoden ajan. Tämän ovat monet viestijoukkueeseen kuuluneet vahvistaneet.¹²³ Mukana ollut

terveyskasvatussihteeri Simo Saarela totesikin haastattelussaan, että ”ilman Marja-Terttu Kiurun organisoitukykyä se ei olisi koskaan onnistunut”.¹²⁴

Suomi juoksee -viestiin osallistumisen ”pääsyvaatimuksena” oli pystyä juoksemaan noin 5–5.30 minuutin kilometrivauhtia. Matka Utsjoelta Helsinkiin – noin 1 300 kilometriä – oli jaettu sataan 6–20 kilometrin pituiseen osuuteen. Ryhmiä oli osanottajamäärästä riippuen kolmesta viiteen; kun yksi ryhmä juoksi, muut lepäsivät. Juoksuvuorot vaihtuivat ja matkaa taitettiin koko ajan juosten läpi heinäkuisten päivien ja öiden nelostietä pitkin. Alusta alkaen oli pyrkimyksenä saada vuosittain kasaan koko matkan ajan mukana oleva ydinjoukko, jonka koko vaihteli parhaimpina vuosina 15–18 välillä, kertaosuuksien juoksijoiden määrä pysytteli puolentoistakymmen paikkeilla.

Merkille pantavaa on, että YTHS:n viestijoukkueissa oli alun alkaen juoksijoita eri ammattiryh-

mistä ja eri terveydenhoitoasemilta – ja myös keskushallinnosta. Marja-Terttu Kiurun ohella useana vuotena juoksivat muiden muassa hammaslääkärit Sirkka-Liisa Klami ja Inkeri Arstila sekä vastaava lääkäri Aapo Lehtonen Turusta, hammaslääkäri Esikko Mykkänen ja yleislääkäri Mikael Nyström Helsingistä, hammaslääkäri Anneli Kärkkäinen Tampereelta, hammaslääkäri Pekka Haapamäki ja johtokunnan puheenjohtaja Pentti Jouppila Oulusta sekä kymmenet muut YTHS:läiset kuntojuoksijat.¹²⁵

Ilman lääketehtaiden tukea YTHS:ltä tuskin olisi ollut omaa joukkuetta aina 1980-luvun loppupuolelle asti. Marja-Terttu Kiurun mukaan lääkealan yrityksiltä onnistuttiin saamaan joka vuosi avustusta, mikä näkyi esimerkiksi monissa Piikin numeroissa ostettuina mainostiloina. Huoltoautoissa oli niin ikään näkyvät sponsorien nimet ja logot, mutta samalla pidettiin huoli siitä, että myös säätiön tunnukset tulivat hyvin esille. Joukkueella

Suomi juoksee -viestiin YTHS:läiset osallistuivat ensimmäistä kertaa vuonna 1981. Reippaanoloisessa joukkuekuvassa ovat vasemmalta Inkeri Arstila, Kalervo Haapasalmi, Kyösti Korpiola, tunnistamaton, Riitta Kakko, Mikael Nyström, Sirkka-Liisa Klami, Tapani Rönnemaa, Risto-Pekka Happonen, Simo Saarela ja Jukka Puolakka.

oli alusta pitäen YTHS:n nimellä ja logolla varustetut asut, kyltit ja liput.¹²⁶ Näkyvyys oli tärkeä.

1980-luvun umpeutuessa päättyi myös YTHS:n osallistuminen massatapahtumaksi kasvaneeseen viestiin. Osasyynä poisjättäytymiselle lienee joukkueen ”sielun” Marja-Terttu Kiurun jalkavaivat, jotka estivät lopulta osallistumisen itse juoksuun. Hän on myös viitannut järjestelyväsymykseen ja kuntoliikuntatapahtuman kaupallistumisen vahvistumiseen, mikä ei hänestä oikein sopinut Suomi juoksee -viestin alkuperäiseen ideaan.¹²⁷ On myös mahdollista, että aluksi verraten eksootiseksi mielletty kuntoliikuntatapahtuma alkoi toistuessaan menettää uutuuden viehätystään; paraskin idea arkipäiväistyä ajan oloon.

Suomi juoksee -viestiin osallistuneiden jälki-kuva tapahtumasta on yksiselitteisen myönteinen. Kuka on korostanut toisaalta kivaa ryhmähenkeä ja yhteistä kipinää ja toisaalta sosiaalista kanssakäymistä, kuka taas toisaalta liikunnan iloa ja terveyskasvatuksellista merkitystä ja toisaalta ainutlaatuaista kokemuksellisuutta.¹²⁸ Turun terveydenhoitoaseman ylilääkäri Matti Norio, joka osallistui viestiin pari kertaa ja vastasi loppuvaiheessa joukkueen kokoamisesta Marja-Terttu Kiurun kanssa, näki mukanaolon merkityksen siinä, että siellä oli ”todella aivan ensiluokkainen yhteishenki, jota ei helposti paljon muualla koekaan”¹²⁹.

Itse säätiölle viesti toi näkyvyyttä ja PR:ää. Samalla se sopi hyvin YTHS:n keskeisiin toimintamuotoihin – terveydenedistämisyöhön ja henkilökunnan työhyvinvoinnin parantamiseen tähtäävään työhön.

Akateeminen Wartti ja muita kuntoliikuntatempauksia

Suomi juoksee -viestin lisäksi säätiöläisiä on vuosien aikana osallistunut moniin paikallisiin liikuntatapahtumiin. Yksi tällaisista, paikkansa va-

kiinnuttaneista on Opiskelijoiden Liikuntaliiton (OLL), entisen Suomen Akateemisen Urheiluliiton (SAUL) perinteinen, Helsingissä järjestämä kilpailu- ja karnevaalialisältöinen liikuntatapahtuma Akateeminen Wartti. Mukanaolo jokakeväisessä Akateemisessa Wartissa sopi mainiosti säätiön edustajille; olihan siinä kysymys opiskelijoiden, YTHS:n asiakaskunnan omasta ”liikuntariehasta”. Vuonna 1977 johtajalääkäriksi tulleen Juhani Peräsalon tiedetään suhtautuneen osallistumiseen hyvin myönteisesti. Liekö mukaan meno ollut peräti hänen ideansa, kuten pari kertaa Akateemisessa Wartissa juossut Kalervo Haapasalmi muistelee.¹³⁰

Ensimmäistä kertaa YTHS:n joukkue oli mukana jo 1970-luvun lopulla. Siitä alkoi vuosikymmenien perinne. YTHS:n pääasiassa helsinkiläisistä toimihenkilöistä rakentuneet joukkueet juoksivat usein Akateemisen Wartin ns. Sikariporras-sarjassa.¹³¹ Asiaan kuului, että tässä – kuten muissakin kuntoliikuntatapahtumissa – juoksuasuissa oli tunnistettavat YTHS:n tunnukset. Säätiön panostuksesta Akateemiselle Wartille kertoo myös se, että YTHS oli lahjoittanut ns. OLL:n maljan jaettavaksi parhaiten sekä urheilusuorituksiltaan että toiminnallisesti menestyneelle ylioppilaskunnalle.

YTHS:läiset ovat ahkerasti osallistuneet moniin paikallisiin kuntoliikuntatapahtumiin. Tällaisia suuren suosion ja vakiintuneen aseman saavuttaneita oli jo 1970-luvulla startannut Turun ns. Ruissalon Marathonin, jonka 10 kilometrin matka (Ruisriikki) kuului useimpien tapahtumaan osallistuneiden ohjelmaan. Eräänä 1980-luvun alun vuotena turkulaiset haastoivat Ruisriikille helsinkiläiset kollegansa – ja voittivat vieraansa.¹³²

Suomen 1970- ja 1980-lukujen vaihteessa vallannut ”hölkkäbuumi” synnytti monia varsin suosituksi tulleita juoksutapahtumia, joihin säännöllisesti otti osaa YTHS:n edustajia. Yksi tällaisista oli Naisten Kymppi. Muita olivat esimerkiksi Pääkaupunkijuoksu ja Impivaaran perinteinen juoksu Nur-

Liikuntatapahtuma Akateemisessa Wartissa Helsingissä YTHS:ltä oli joukkue useana vuotena. Kuvan joukkueen juoksijat ja huoltoryhmä on vuodelta 1994. Juoksijat vasemmalta: Jari Levänen, Juha Hahl, Kyösti Korpiola, Inga Rönkkö, Kalervo Haapasalmi, Armi Malmström, Mikael Nyström, Eero Karhu, Taina Aalto ja Helena Ebeling. Huoltajat edessä maskeissaan: Seija Salmikivi (vas.) ja Sirpa Savolainen.

mijärvellä. Yksittäisistä juoksupahtumista, joissa YTHS-tunnukset vilahtivat juoksijameressä, kannattaa vielä nostaa esiin Turussa heinäkuussa 1997 järjestetty Paavo Nurmi Marathon, Paavo Nurmen syntymän 100-vuotisjuhlujuoksu. Siihen osallistui peräti 26 eri maasta kaikkiaan noin 2 000 osallistujaa – joukossa puolimaratonin juossut Turun terveydenhoitoaseman kahdeksanhenkinen joukkue.¹³³

Juhlia, juhlamista ja innostavaa yhdessäoloa

YTHS on siitä poikkeuksellinen yhteisö, että sillä on laskutavasta riippuen kolme tai oikeastaan neljäkin syntymävuotta. Kun pitkään ilmeni epäselvyyttä, mikä olisi SE OIKEA syntymävuosi, kaikkia neljää vuotta 1932, 1946, 1947 ja 1954 on eri vaiheessa ja eri tavoin muistettu ja juhlittu

seminaarein, vastaanotoin ja vuosijuhlin.

Vuonna 1932 aloitettiin ylioppilaiden keuhkotarkastukset, 1946 SYL:n ylioppilaiden terveydenhuoltotoimisto käynnisti ylioppilaiden sairastuvuudet, 1947 säädettiin laki yliopisto-opiskelijoiden pakollisesta lääkärintarkastuksesta ja 1954 perustettiin SYL:n Terveydenhoitosäätiö (vuodesta 1958 Ylioppilaiden terveydenhoitosäätiö). Siksi esimerkiksi 60-vuotisjuhlaa on vietetty kahdesti ja 70-vuotisjuhlien jälkeen on saattanut tulla 60-vuotisjuhla. YTHS:n eri vaiheen ”syntymäpäivien ” hyväksikäyttö juhlimistarkoituksessa jopa välillä nauratti, kuten Jussi Tuori on muistellut. Erityyppisiä juhlia riitti ja ”kyllä kaikkia juhlittiin sitten tavalla taikka toisella”.¹³⁴

Vasta syksyllä 2012 säätiön hallitus teki päätöksen, jonka mukaan YTHS:n säädekirjan laatimisajankohtaa, vuotta 1954 tulitaisiin jatkossa viettämään säätiön syntymävuotena. Jo saman vuoden

helmikuussa YTHS:n perustamisen vuosijuhlaa oli vietetty säädekirjan allekirjoituspäivänä 13.2. Opiskelijan ompupäiväksi ristittyä syntymäpäivää päätettiin viettää nyt valtakunnallisesti, huomioiden ensisijaisesti opiskelijat ja säätiön henkilöstö.¹³⁵ Viitisen vuotta myöhemmin luovuttiin ompupäivä-nimityksestä ja samalla sinä päivänä vietetty terveyden edistämisen teemapäivä päätettiin siirtää myöhempään ajankohtaan. YTHS:n syntymäpäivän (13.2.) viettämistä säätiön johtoryhmä tulisi pohtimaan erikseen.¹³⁶ Ensimmäistä uuden laskutavan mukaista tasavuosisikymmenpäivää, YTHS:n 60-vuotisjuhlaa, vietettiin vuonna 2014.

Vuosijuhlat tuovat näkyvyyttä

Aina silloin, kun YTHS on viettänyt näyttävästi ns. pyöreitä vuosia, vuosijuhlat on useimmiten järjestetty Helsingin yliopiston tiloissa. Näin oli myös helmikuussa 1957, jolloin vietettiin ylioppilaiden terveydenhoitotyön 10-vuotisjuhlaa. Kun samoihin aikoihin tuli kuluneeksi 25 vuotta ylioppilaiden keuhkotarkastusten aloittamisesta, juhlallisuuksiin liitettiin tarkastusten alullepanijan, ylilääkäri Göta Tingvald Hannikaisen sekä opiskelijoiden terveydenhoitotyön pioneerin, professori Eino Saaren muotokuvien paljastustilaisuus, jossa puhui YTHS:n hallituksen puheenjohtaja Urpo Ratia. Tilaisuus oli järjestetty Porthanian kerhohuoneistossa, Hallituskatu 11-13:ssa välittömästi 10-vuotisjuhlan jälkeen.

Itse 10-vuotisjuhla yliopiston pienessä juhlasalissa rakentui ajan tapakulttuurin ja juhlan luonteen mukaisesti tervehdyspuheen, musiikin ja laulun, juhlapuheen, tervehdysten sekä kunnia- ja ansiomerkkien jaon varaan. Tervehdyspuheensa johtajalääkäri Kari Savonen loi katsauksen YTHS:n syntyyn ja kehitysvaiheisiin sekä opiskelijan asemaan ja hänen hoidon tarpeisiinsa. Puheensa lopuksi Savonen totesi:

Ylioppilaiden terveydenhuoltotyön voidaan jo nykyisin katsoa saavuttaneen vakiintuneen aseman maamme ylioppilaiden huoltotoiminnan piirissä (...) Sarka on avattu, mutta vakoja on syvennettävä. Työsaran kehitysmahdollisuudet ovat rajattomat.¹³⁷

Juhlapäivän päätti säätiön Porthanian kerhohuoneistossa järjestämä ystävyysilta.

YTHS sai juhluvuotenaan hyvin näkyvyyttä maan lehdistössä. Vuoden 1957 leikekirjaan on liimattu peräti 16 pääkaupunkiseudun ja maakuntien sanomalehtien jutut juhlivasta säätiöstä. Osittain sanasta sanaan samanlaiset uutispainotteiset artikkelit lienevät Kari Savosen käsialaa; hän kun useimmiten laati myöhemminkin tekstit lehtijuttujen pohjaksi. Huomattavaa on myös, että kaikkien lehtiartikkelien kuvitus oli likipitään sama: miesylioppilaiden jono tuberkuloositarkastuksessa Porthania-rakennuksen voimistelusalissa tammikuussa 1957. Oma lukunsa oli Ylioppilaslehti. Sen vuoden 1957 numero 4 esitteli peräti neljällä sivulla YTHS:n vaiheita, sen hetken toimintaa ja säätiössä aktiivisesti mukana olleita ja toimineita henkilöitä.¹³⁸

1960-luvulla YTHS:ssä vietettiin kahdesti vuosijuhlia: säätiön perustamisen 10-vuotismerkkivuosi kuin myös vuonna 1946 alkunsa saanut opiskeluterveydenhuoltotyö. Vuonna 1964 YTHS:n valtuuskunta piti 10-vuotisen toiminnan johdosta juhla kokouksen, jossa se teki joukon opiskelijoita koskevia päätöksiä ja jakoi kunniamerkit SYL:lle ja apulaisoikeuskanslerille Eero J. Mannerille sekä tukun ansiomerkkejä. Lehdistössä oli nytkin kosolti Kari Savosen kynästä lähteneitä YTHS:n historiaa ja nykyhetkeä luotaavia kirjoituksia. Muuten säätiön perustamisen 10-vuotismerkkivuotta vietettiin lähinnä talon sisällä ja työn merkeissä.¹³⁹

Kaksi vuotta myöhemmin, siis vuonna 1966, YTHS todella näkyi ja kuului. Säätiön hallitus oli tammikuussa 1966 asettanut juh latoimikunnan

valmistelemaan ylioppilaiden terveydenhoitotyön 20-vuotistoiminnan huomioimista. Juhlatilaisuuksien ajankohdaksi valittiin maaliskuun loppupuoli ja niiden isänniksi YTHS ja SYL.¹⁴⁰ Juhlatoimikunnan ehdotuksessa, joka sitten pääosin toteutuikin, lehdistölle, radiolle ja televisiolle oli varattu varsin keskeinen rooli lehdistölounaineen ja tiedotustilaisuuksineen. Lehdistön tiedotustilaisuudessa oli paikalla pääkaupunkiseudun lehtien lisäksi Suomen Tietotoimiston, Demokraattisen lehtipalvelun ja Lehdistön Sanomapalvelun edustajia. Myös maakuntien lehdille oli toimitettu julkaisumateriaalia. Kutsua tilaisuuteen olivat noudattaneet niin ikään Yleisradio ja TV-uutiset. Juhliva YTHS pääsi tälläkin kertaa näyttävästi esille suomalaisessa mediassa.¹⁴¹

Muiltakin osin juhlatilaisuuksien ohjelman sisältö ja aikataulu vastasivat toteutuessaan kutakuinkin toimikunnan alkuperäistä ehdotusta. Kullekin juhlallisuuksien kuudelle eri päivälle oli varattu omat tilaisuutensa ja tapahtumansa. Lehdistötilaisuuksien lisäksi ohjelmassa olivat YTHS:n ja SYL:n hallitusten yhteinen kokous, tervehdysten vastaanotto, juhlavastaanotto, säätiön valtuuskunnan juhlakokous, seniiori-ilta sekä teatteri-ilta ja illallinen säätiön ja Helsingin terveydenhoitoaseman toimihenkilöille. Ohjelmaan kuuluivat myös kunnia- ja ansiomerkkien jako. Turun, Oulun, Jyväskylän ja Tampereen terveydenhoitoasemien toimihenkilöille oli järjestetty omat teatteri-illat.

Mainittakoon, että juhlavastaanotolle oli kutsuttu lähes 1 000 vierasta, mutta paikalle saapui vain pari sataa, mikä lienee ollut pienoinen pettymys järjestäjille. Juhliva säätiötä muistivat lahjoituksin muutamat yritykset ja yhteisöt: raha- ja juomalahjojen ohella YTHS sai muun muassa taidelasia – sekä yhden kirjoituskoneen!¹⁴² Mitään historiikkia tai lääketieteellistä julkaisua ei sisällytetty juhlavuoden ohjelmaan, vaikka tällaista oli säätiön toimihenkilötoimikunta esittänyt harkittavaksi juhlatomikunnalle.

YTHS:llä on laskutavasta riippuen useita syntymäpäiviä.

Turun terveydenhoitoaseman vastaava lääkäri Enne-Maija Järvi välittää turkulaisten onnitelut juhlivalle säätiölle vuonna 1947, jolloin tuli 10 vuotta siitä, kun säädettiin laki yliopisto-opiskelijoiden pakollisesta lääkärintarkastuksesta. Miehet saketeissa vasemmalta Aimo V. Rantanen, Väinö Pensala, Kari Savonen, Urpo Ratia ja E.J. Manner.

Lasinostoa YTHS:lle vuonna 1976! Nyt juhlittiin SYL:n ylioppilaiden terveydenhuoltotoimiston vuonna 1946 käynnistämien ylioppilaiden sairavastaanottojen 30-vuotista taivalta. Kuvan tunnistetut juhlijat Kalle Wetenhovi (toinen vas.), Urpo Ratia, Kari Rahiala ja Kari Savonen.

Muistion loppusanoista huokui tyytyväisyys juhlallisuuksien järjestelyihin ja niiden saamaan vastaanottoon. Säätiön hallitukselta toimikunta toivoi kuitenkin, että ”tehtäisiin periaatteessa päätös vastaisuutta varten juhlitaanko terveydenhoitosäätiön vai ylioppilaiden terveydenhoitotyön vuosijuhlaa”¹⁴³. Päätöstä YTHS:n ”oikeasta” juhlapäivästä saatiin kuitenkin odottaa vielä useita vuosikymmeniä.

Seuraavia YTHS:n ”pyöreiden vuosien” juhlia – ylioppilaiden terveydenhuollon 30-vuotisjuhlaa – vietettiin tilanteessa, jossa säätiön palvelujen järjestämisessä ja yhteensovittamisessa julkisen terveydenhuoltojärjestelmän kanssa oli vielä avoimia kysymyksiä. Tämä ei voinut olla näkymättä ja kuulumatta juhlavuotena. Varsinainen vuosijuhla (13.3.1976) oli niin juhlapaikan kuin myös juhlan sisällön osalta hyvin perinteinen. Helsingin Yliopiston pienessä juhlasalissa kuultu ja nähty ohjelma tervehdyksineen, puheineen, ansio- ja kunniamerkkien jakamisineen ym. juhlamenoineen oli kuin mikä tahansa yhteisön vuosijuhla – paitsi, että kaiken juhlamenon taustalla oli varsin arkipäiväisiä ja samalla vakavampia sävyjä. Kysymys ei ollut enempää eikä vähempää kuin YTHS:n tulevaisuudesta ja sen asemasta terveydenhuollon kentässä. Lähes kaikissa juhlassa pidetyissä puheissa tätä kysymystä käsiteltiin: missä historiallisen kehityksen valossa, missä taas osana ajankohtaista kansanterveyslakia. Kiitosta tekemästään terveydenhuoltotyöstä YTHS sai juhlassa vuolaasti, niin valtionvallan kuin opiskelijoidenkin edustajilta.¹⁴⁴

YTHS:n juhlavuosi 1976 tarjosi oivan tilaisuuden esitellä säätiön työtä ja sen toimintaan kävikin tutustumassa useita koti- ja ulkomaisia ryhmiä. Merkille pantavaa on, että säätiön toimintakertomusten niukanasiallinen uutislinja, joka oli tullut esille jo 1960-luvun vuosijuhlien raportoinnissa, sai jatkoa myös nyt. Siinä, missä Piikki nyt uhraisi juhlan tervehdyksille ja puheille ”sivukaupalla”

tilaa, toimintakertomuksessa suuri juhla kuitattiin muutamalla lyhyellä rivillä ja kahdella kuvatekstitömällä puhujakuvalla.¹⁴⁵ Juhlien uutisointi näyttää olleen jollakin tapaa linjassa ajan niukan ja toteavan ilmaisutavan kanssa, mikä tulee hyvin esille esimerkiksi juuri aikakauden toimintakertomuksissa.

Studia generalia-luentoja, vakavamielistä päiväjuhlaa, iloista illanviettoa

Kun oli kulunut tasan 50 vuotta ylioppilaiden keuhkotarkastusten aloittamisesta, YTHS otti ensimmäisen kerran vuoden 1932 ”syntymäpäiväkseen” – ja juhli näyttävästi. Juhlavuoden ohjelma sisälsi muun muassa avoimien ovien päivän, koko henkilökunnan kahvitilaisuuden, omenapussin jakamisen kaikille juhlapäivänä 29.1.1982 asemilla käyneille opiskelijoille sekä studia generalia-luennot. Ohjelma oli tarkoitettu toteutettavaksi jokaisella terveydenhoitoasemalla. Juhlavuoden tunnuksiksi oli valittu Pro sanitate studiosorum – opiskelijoiden terveyden puolesta. Juhlavuoden järjestelytoimikunnan puheenjohtajana oli johtajaylilääkäri Juhani Peräsalo.¹⁴⁶

Studia generalia -luentosarjasta vastaavaksi henkilöksi valittiin säätiön terveystieteiden johtaja Simo Saarela. Luentosarjan tarkoituksena oli herättää opiskelijoiden kiinnostusta terveyteen liittyviin asioihin ja virittää keskustelua. Tarkoituksena oli niin ikään lisätä juhlavuoden julkisuutta korkeakoulupaikkakunnilla. Luennon aihepiirit kattoivat muun muassa alkoholia, tupakkaa, liikuntaa, ravintoa sekä opiskelijan toimeentuloa ja terveyskäyttäytymistä käsitteleviä teemoja. Luentoja järjestettiin eri puolilla maata ja luennoitsijoiksi onnistuttiin saamaan alan asiantuntijoita.¹⁴⁷ Studia generalia -luentosarjan suunnittelu ja toteutus oli iso projekti, jolla epäilemättä saatiin sitä, mitä tavoiteltiin: asiakaskunnan kiinnostusta ja alueellista näkyvyyttä – ja samalla PR:ää YTHS:lle.

Ylioppilaiden terveydenhuollon 50-vuotisjuhlapäivä oli perinteisen dualistinen: päiväjuhla ja iltatilaisuus Helsingissä. Yliopiston pienessä juhlasalissa 29.1.1982 järjestetty päiväjuhlan ohjelma noudatti tuttua kaavaa. Juhlan arvokkuutta olivat omiaan lisäämään valtioneuvoston tervehdyksen tuonut opetusministeri Pär Stenbäck ja juhlaesitelmän pitänyt Lääkintöhallituksen pääjohtaja, professori Niilo Pesonen. Päiväjuhlassa jaettiin myös ensimmäiset Urpo Ratia -mitalin rahaston apurahat opiskelijoiden terveydenhuollon tutkimiseen. ”Se oli aika klassinen, tämmöinen vakavamielinen juhla”, totesi tilaisuutta vuosikymmeniä myöhemmin muistellut Jussi Tuori, silloinen säätiön hallituksen puheenjohtaja.¹⁴⁸

Jos oli päiväjuhla ”vakavamielinen juhla”, iltatilaisuus sitä vastoin muistetaan iloisena ja vapaa-muotoisena yhdessäolona. Vanhan ylioppilastalon juhlassa Jussi Tuori loi tervetuliaissanoissaan uskoa YTHS:n itsenäisyyden loppua sureville toteamalla, että:

*Nykyinen kansanterveyslaki edellyttää myös opiskelijoiden terveydenhuoltopalveluiden siirtymistä kuntien vastuulle vuoden 1985 lopussa. Jo tällä hetkellä kuitenkin vaikuttaa siltä, että Ylioppilaiden terveydenhoitosäätiö tulee säilyttämään itsenäisen asemansa edelleen.*¹⁴⁹

Iltatilaisuuden ohjelmasta vastasi henkilökuntayhdistys. Illan kohokohta oli Simo Saarelan ja erään hammaslääkärin tango. Kookas Saarela oli pukeutunut espanjattaren asuun, hameeseen, peruukkiin ja sukkahousuihin ja hänen tanssipartnerinaan oli selvästi pienikokoisempi hammaslääkäri. Esitys meni hyvin ja Saarelan mukaan ”semmoiset pidettyväiset yliopistoihmiset melkein tippuivat tuolilta, kun siinä tanssittiin tämä Sininen tango (...) se sulava matadori vei semmoista kömpelöä tankkia, jonka täytyi hiukan vielä tuhmosti keikutella”.¹⁵⁰

Ideoita henkilöstöltä vuosijuhliin – juhlakulttuurin vapautuminen

Ylioppilaiden terveydenhuollon 60-vuotisjuhluvuoden ohjelmaa vuonna 1992 suunniteltaessa pyrittiin saamaan myös henkilökunta mukaan. Tätä varten YTHS julisti henkilöstölleen Säätiöläinen työn ääressä -kirjoitus- ja valokuvakilpailun. Aihepiirin kirjoitusten ja kuvien aihepiiriin tuli kuvata työtä ja työympäristöä ylioppilaiden terveydenhuollossa, säätiön arkisia tapahtumia ja toimintaa. Osanotto jäi loppujen lopuksi verraten vähäiseksi.¹⁵¹

Juhliva YTHS sai myös juhlakirjansa, *Läpivälisistä läpikotaiseksi*, ylioppilaiden terveydenhuollon kuusi vuosikymmentä. Tämä 343-sivuinen teos koostui artikkeleista, joiden laatijoilla oli oma työ tai luottamustehtäväkontaktinsa säätiöön. Juhlakirja ei ollut varsinainen YTHS:n historia, vaan eri toimijoiden henkilökohtaisista kokemuksista ja näkemyksistä rakentuva kokoomateos, jossa säätiötä tarkastellaan hyvinkin erilaisista pmissistä. Kirjan kannesta tehtiin myös postikortti, jota jaettiin juhlapäivänä 29.1.1992. Kari Savosen vuonna 1982 kirjoittama tiivis historiikki *Puoli vuosisataa ylioppilaiden terveydenhuoltoa* jäi edelleenkin ainoaksi julkaisuksi, jossa oli säätiön taustat ja toiminta luettavissa yksissä kansissa; vaikkakin vain 68 sivun tiivistelmänä.

Tammikuun lopulla Helsingin yliopiston suuressa juhlasalissa vietetty 60-vuotisjuhla noudatti jo perinteiksi tulleita muotoja tervehdyksineen, juhlapuheineen – tällä kertaa paikalla oli sosiaali- ja terveysministeriöstä sekä ministeri että kansliapäällikkö – sekä YTHS:n omien kunnia- ja ansiomerkkien jakotilaisuuksineen.¹⁵² Pian YTHS:n juhluvuoden tapahtumien jälkeen Suomi oli syökyssä lähihistoriansa pahimpaan taloudelliseen lamaan. Juhlat oheistapahtumineen onnistuttiin kuitenkin vielä järjestämään kaavaillussa muodos-

Iloisia juhliloita YTHS:n 60-vuotisjuhlien iltajuhlissa Ravintola Pörsissä. Tuolloin juhlien lähtökohdaksi oli otettu SYL:n Terveydenhoitosäätiön perustaminen vuonna 1954.

sa, mutta säätiönkin piirissä tultiin pian tuntemaan talouslaman vaikutukset.

Opiskelijaterveydenhuollon seuraavaa, 70-vuotisjuhlavuotta saatiin sen sijaan viettää niin talouden kuin terveyden edistämistyön kannalta myönteisissä tunnelmissa. Juhlavuoden tunnus – vaali terveyttäsi!, sköt om din hälsa! – sopi myös hyvin opiskelijan terveyden asiantuntijaksi julistautuneen YTHS:n vuoden 2002 sloganiksi. Vuonna 2000 käynnistynyt opiskelijan hyvinvointihanke Kehrä oli osaltaan vahvistanut kuvaa säätiöstä tosissaan opiskelijan terveyden edistämiseen panostavana toimijana.¹⁵³

Ajankohtaiset terveyden edistämiseen liittyvät teemat olivat usean 19.1. 2002 järjestetyn juhlaseminaarin puheen punainen lanka. Tämän lisäksi esitelmien aihepiirit käsittelivät esimerkiksi YTHS:n tehtäviä yliopistoyhteisössä, työssä jaksamista ja hyvän työyhteisön eväitä. Puhujina kuultiin muun muassa ministeriön kansliapäällikköä Markku Linnaa, Kansanterveyslaitoksen pääjohtajaa Jussi Huttusta, SYL:n hallituksen puheenjohtajaa Elina Moisiota sekä työelämän asiantuntijoita – yhtä kaikki alansa kärkeä.¹⁵⁴

Yliopiston tiloissa pidetty säätiön henkilökunnan ja luottamushenkilöiden yhteinen seminaari oli samalla työyhteisön kehittämishankkeen ”Laatu sanoista teoksi ja jaksamme paremmin” päätöslauselu. Juhlapäivän päätteeksi juhlittiin iloisissa tunnelmissa Vanhalla Ylioppilastalolla. Jälkiarvioinneissaan juhlaseminaarin tervetuliaissanojen lausua, YTHS:n hallituksen puheenjohtaja Tommi Varjonen muisteli juhlavuotta tapahtumineen ylpeänä siitä, että on onnistuttu välillä aika niukoillakin varoilla pitämään yllä säätiön upeaa palvelua. Arvokasta oli saada yhteen juhlimaan eri puolilla työskentelevät säätiöläiset.¹⁵⁵

Keuhkotarkastusten aloittamiseen perustuva vuosijuhlainstituutio päättyi, kuten edellä on todettu, hallituksen tekemään päätökseen vuodelta 2012. Jo tätä ennen vuonna 2004 toimitusjohtaja Eero Kurri oli Piikissä nostanut esiin vuoden 1954 hyvin tärkeänä vuotena, jolloin toiminta organisoitiin säätiömuotoiseksi. Kurrin mukaan tästä laskettua 50-vuotispäivää tultaisiin viettämään työn merkeissä.¹⁵⁶

YTHS:n ”uusia” 60-vuotisjuhlia suunniteltaessa käännyttiin myös henkilöstön puoleen, jolloin kävi ilmi, että valtaosa toivoi yhteisiä juhlia ja oli valmis tulemaan mukaan, vaikka osin omalla ajalla. Helmikuussa 2014 Helsingin yliopiston juhlasalisissa järjestetty vuosijuhla oli aiempien vuosikymmenien juhliin verrattuna selvästi vapaamuotoisempi ja tunnelmaltaan familiaarisempi. Tämä näkyi esimerkiksi juontajaparin sonnustautumisessa vanhoihin säätioasuihin sekä Retuperän WBK:n sisääntulossa ja sen kajauttamissa fanfaareissa. Toki juhlaan kuului perinteinen juhlapuhe, jonka pitäminen oli uskottu YTHS:n valtuuskunnan puheenjohtajalle, professori Pekka Puskalle, perinteinen ansio- ja kunniamerkkien antotilaisuus – sekä yhteinen illanvietto. Vuoden 2014 säätion 60-vuotisjuhlan selostuksen päätteeksi todettiin, että:

Vuosikymmenet vierivät ja YTHS on joutunut muuttumaan – välillä kivuliaastikin – niin ajassa kuin elämässä aina eri tavoin yhteiskunnan vaatimusten ja normien mukaiseksi.¹⁵⁷

Muutos aiempaan on tullut sängen hyvin esiin YTHS:n omassa vuosijuhlakulttuurissa. Sitä sisältöä ja henkeä, mikä vallitsi vuoden 2014 juhlassa, on peräti vaikea kuvitella olevan jossain 1980-luvun juhlassa, saatikka varhaisemmissa vuosijuhlissa. Muuttuessaan YTHS on osoittanut elävänsä ajassa – näin myös juhlakulttuurissaan.

Mielenterveystyö juhlii

YTHS:n linjoista mielenterveystyö on pitänyt varsin korkeaa profilia tasalukujuhliensa viettämisessä. Vuonna 1999 mielenterveyslinja juhli 30-vuotista taivaltaan perinteisellä tavalla: seminaarilla, juhlakirjalla ja iltatilaisuudella. Juhlatapahtumien primus motorina toimi säätion johtajapsykiatri Kari Pylkkänen. Kymmenen vuotta myöhemmin

juhlavuosi noteerattiin myös näyttävästi. Tällöin 40 toimintavuottansa viettävä mielenterveystyö järjesti yhdessä Nyyti ry -opiskelijoiden tukikeskuksen ja Opintopsykologien kanssa Parempaa mielenterveyttä 75 vuotta – Opiskelijoiden hyvinvoinnin seminaarin.¹⁵⁸

Helsingin yliopiston päärakennuksen juhlasalin seminaarissa 11.9.2009 kuultiin muun muassa YTHS:n, Nyyti ry:n ja opintopsykologien edustajien puheenvuorot. Valtiovallan tervehdysten toi terveydenhoitoalan ammattilainen, peruspalveluministeri Paula Risikko. Juhlapäivä huipentui Vanhan Ylioppilastalon loisteliaaseen iltajuhlaan, joka rakentui päivällisestä, puheista, musiikista, yhteislaulusta ja tanssista. Illan aikana Nyyti ry myönsi YTHS:n pitkäaikaiselle neuvontapsykologille Salli Saarelle yhdistyksensä ensimmäisen kunniajäsenyyden. Saari loi juhlassa myös katsauksen opiskelijoiden mielenterveyden neljään vuosikymmeneen. Johtajapsykiatri Kari Pylkkänen siirtyi vielä saman vuoden marraskuussa eläkkeelle, joka olisi tuskin voinut tapahtua muistettavammassa tunnelmissa.¹⁵⁹

Selvästi arkisemmin ja pienimuotoisemmin noteerattiin mielenterveystyön 50-vuotinen toiminta marraskuussa 2019. Tällöin järjestettiin YTHS:n Töölönkadun tiloissa aamupäivän mittainen YTHS – 50 vuotta mielenterveyttä -seminaari, jossa lähes kaikkien esitelmien punaisena lankana oli eri näkökulmista tarkasteltu opiskelukyky. Asia-pitoisen ja työn merkeissä pidetyn juhlaseminaarin esitelmät videoitiin ja niitä pystyi seuraamaan ja kommentoimaan muualta reaaliajassa.¹⁶⁰

YTHS:n muista perinteisistä linjoista vuonna 1955 toimintansa aloittanut hammashoito ei ole mielenterveystyön tapaan juhlinut – ei ainakaan näyttävästi – omia ”pyöreitä vuosiaan”. Mitä tulee sairaanhoitoon, sehän on kuin itse säätio; sen toiminnasta kaikki alkoi.

Merkkien jakotilaisuuksista rapujuhliin

Keskuskauppakamarin ansiomerkkien ja ritarikuntien kunniamerkkien jakotilaisuudet kuuluivat vuosittain toistuviin ja säännöllisesti Piikki-lehden palstoilla huomioituihin juhlatilaisuuksiin. Tilaisuudet järjestettiin pienine tarjoiluineen useimmiten keskushallinnon isännöimänä säätiön Helsingin terveydenhoitoaseman tiloissa. Tapahtuman arvokkuudesta kertoo sekin, että merkkien jaosta vastasivat yleensä aina säätiön hallituksen puheenjohtaja yhdessä (johtaja)ylilääkärin, myöhemmin myös toimitusjohtajan kanssa.

Merkkien jakotilaisuudet kuuluvat tapahtumiin, jotka ovat jääneet muistiuriin – niin jakajille kuin saajille. Entisille hallituksen puheenjohtajille

Kari Rahialalle ja Jussi Tuorille merkkien jakotilaisuudet ovat merkinneet hengen nostattamistilaisuuksia, mieluisia ja samalla kivoja yhdessäolohetkiä, joissa tapasi säätiöläisiä maan eri puolilta.¹⁶¹ Nuoremman polven puheenjohtaja Tommi Varjonen, jonka toimikausi ajoittui vuosituhannen vaihteeseen, on jakanut tilaisuuden annin ja merkityksen entisten kollegojensa kanssa. Varjonen puki kokemuksensa merkkijuhlasta näin:

Sitten tosi monelta loistaa se ylpeys olla säätiössä töissä ja olla tyytyväisenä töissä, mikä oli mulle taas yksi syy yrittää tehdä parempaa työtä hallituksessa.¹⁶²

Ansiomerkit ja kunniamerkit jaettiin tavallisesti samassa tilaisuudessa ja niihin osallistuttiin kau-

Ansio- ja kunniamerkkien jako vuonna 1979. Merkkien jakotilaisuudessa säätiön keskushallintoa ja luottamusjohtoa edustivat Tuula Leppänen ja Kari Rahiala.

Tasavallan Presidentti myönsi 6.12.2016 kunniamerkit viidelle YTHS:n työntekijälle heidän ansioistaan opiskeluterveydenhuollon hyväksi. Kunniamerkkien jakotilaisuus pidettiin 12.5.2017 Helsingissä. Kuvassa onnelliset merkin saajat vasemmalta vastaava psykologi Marja-Leena Meronen Helsingistä, psykologi Marjo Kotimäki Jyväskylästä, Joensuu-Savonlinnan terveystalouden johtaja, vastaava lääkäri emerita Eija Vänskä, Tampereen terveystalouden johtaja, ylihammaslääkäri Annuukka Vuorinen ja vastaava fysioterapeutti Anne Friman Turusta.

kaisilta asemiltakin aktiivisesti. Pienimuotoista juhlahetkeä arvostettiin, kuten myös työnantajamerkkien anojana ja tapahtuman isäntänä. Haastatellut toimihenkilöt ovat parhaasta päästään noteeranneet tilaisuuden ja merkin varsin korkealle ja muistelleet juhlahetkeä muutenkin mieluisena, ”työnsankarin” juhlan.¹⁶³ Muunkinlaista suhtautumista merkkiasiaan on ollut. Kerrankin merkin saanut jätti tulematta Helsinkiin ja hän palautti hänelle myönnetyn merkin myöhemmin.¹⁶⁴ Keskuskauppakamarin ansiomerkkejä ei ole enää vuoden 2015 jälkeen jaettu. Tämän taustalla oli YTHS:n henkilökunnan keskuudessa järjestetty kysely, jossa tiedusteltiin mielipidettä toimihenkilöiden muistamisesta. Kentän palautteen tuloksena kauppakamarin ansiomerkkien jako jäi säätiösä historiaan.¹⁶⁵ Valtakunnallisia kunniamerkkejä sen sijaan haetaan ja jaetaan edelleen.

Oma lukunsa ovat olleet vuosittaiset rapujuhlat johtaville viranhaltijoille ja luottamushenkilöille; juhlapaikkana useimmiten ravintola Mestaritali. Rapujuhlat ovat jääneet hyvin monen mukana olleen muistiin niin tarjoilun kuin tiiviin yhteisöllisyyden tunteen ansiosta. YTHS:n hallituksen varapuheenjohtajana 1980-luvun jälkipuoliskolla toimineeseen SYL:n edustajaan Tarja Kantolaan teki lähtemättömän vaikutuksen illan isäntä, Ylioppilasterveyden hallituksen puheenjohtaja Urpo Ratia, joka kädestä pitäen opetti häntä ja muita SYL:n edustajia syömään rapuja. Rapujuhlia Kantola on valmis pitämään kokemistaan juhlista merkittävimpinä: juhlan lomassa tutustuttiin, syötiin hyvin, nostettiin maljoja ja puhuttiin asiaa. Se loi yhteistä henkeä, yhteenkuuluvuutta. Kantolan mielestä rapujuhilla YTHS:n ja Ylioppilastervey-

den johtohenkilöillä oli viime kädessä tarkoituksena sosiaalista SYL:n edustajia säätiöön ja sen toimintaan.¹⁶⁶

Muista, keskushallinnon järjestämistä tilaisuuksista kannattaa nostaa esiin pitkät perinteet sisältävä Floran päivän eli Kukan päivän vastaanotto sekä Aamupuuro-tilaisuus sidosryhmäläisille ja samalla entisille säätiöläisille.

Asemakohtaista juhlintaa

On selvää, että terveydenhoitoasemilla juhlitettiin säätiön tasalukujuhlia, näin ainakin vuosina 1982 ja 1992. Hyvä esimerkki jälkimmäisen juhluvoden maakunnallisista juhlista on Turun terveydenhoitoaseman henkilökunnan Menneitä aikoja muistellen -iltamat, joihin pukeuduttiin kuuden vuosikymmenen takaisiin asuihin.¹⁶⁷ Asemat ovat varsin innokkaasti noteeranneet omat vuosijuhlansa ja niiden vuosijuhlakulttuurista saa oivan kuvan säätiön tiedotus- ja henkilöstölehteä selailemalla. Piikki-lehdessä on sen historian ajan annettu au-liisti palstatilaa maakunnallisten asemien omille juhlille; milloin on sitten juhlittu omia vuosijuhlia, milloin taas uusien tilojen avajaisia tupaantuliaisjuhlina.

Vuosijuhlien viettämisessä on useimmiten noudatettu perinteistä, hyväksi koettua tervehdykset-päiväjuhla-iltajuhla -kaavaa; oli sitten kysymyksessä esimerkiksi Oulun, Tampereen, Turun tai Jyväskylän juhlista. Maakunnallisissa vuosijuhlissa tuli aikaa myöten esiin sama muutostrendi kuin itse säätiön vuosijuhlissa – juhlat vapautuivat.¹⁶⁸

Vuosijuhlien ja uusien tilojen vastaanottojuhlien ohella asemilla on luonnollisesti vietetty joka-vuotisia pikkujouluja tai vastaavia jouluisia juhlia. Perinteisestä pikkujoulujuhlinnasta poikkeava oli helsinkiläisten ja espoolaisten pikkujoulu, joita vietettiin vauhdikkaasti joulujuhlien jälkilöylyin.¹⁶⁹ Moninaiset ovat ne gaalaillat, naamiaiset,

karaokeillat ja teemajuhlat, joiden ideoinnissa ja toteutuksessa vain taivas on ollut kattona – unohtamatta myöskään eläkkeelle siirtymisiä lämminhenkisine ja haikeine läksiäistunnelmineen. Nämä ovat asemilla pieniä suuria juhlahetkiä!

Säätiössä vietetyt juhlat olivat vielä 1980-luvulla sangen kosteita ja niitä jatkettiin usein muualla. Myöhemmin meno juhlissa on muuttunut ja alkoholilla on aiempaa vähäisempi rooli juhlinnassa.¹⁷⁰ Tähän lienee vaikuttanut niin tapakulttuurin muutokset kuin henkilöstön keski-ään nousukin.

Oman väen ja luottamushenkilöiden ohella asemien vuosijuhlissa – kuten myös muissa merkittävässä juhlissa – on usein ollut mukana säätiön johdon sekä ylioppilaskuntien, korkeakoulujen ja kaupunkienkin edustus. Terveydenhoitoaseman juhla on samalla yhteistyökumppaniensa juhla. Tätä ovat korostaneet useat haastatellut asemien hallinnolliset vastuuhenkilöt.¹⁷¹

★ ★ ★

Oli sitten kysymys säätiön isoista juhlista tai pienen terveydenhoitoaseman paikallisesta illanvietosta, juhlat ovat tärkeitä työyhteisölle. Juhlat ovat parhaasta päästä henkilökunnan kohtaamispaikkoja, jossa tarjoutuu mahdollisuus keskustella ihmisten kanssa ja tutustua paremmin esimerkiksi muiden osastojen henkilöihin. Tämä on omiaan liittämään työntekijöitä yhteen ja parantamaan yhteishenkeä, me-henkeä.¹⁷²

Juhlilla ja ylipäättänsä muullakin yhdessäololla on suuri merkitys työssä viihtymiselle ja jaksamiselle. Marja-Terttu Kiuru puki haastattelussaan tämän sanoiksi toteamalla, että ”juhlat ovat huipuhetkiä, jonka takia kannatti elää ja tehdä töitä, arkirutiineja”¹⁷³. Yhtä kaikki, juhlat ovat tärkeitä työyhteisön kannalta – niistä hyötyvät kaikki osapuolet.

Viestinnällä myönteistä YTHS-kuvaa

Kotikutoista tiedotustoimintaa

Valistuksen ja tiedotuksen raja oli kuin veteen piirretty viiva aina 1960- ja 1970-lukujen taitteeseen asti. Käytännössä tiedotus sisältyi valistustyöhön, joka kuului YTHS:n sääntöjen mukaan toimintaan alusta alkaen. Tärkein terveystiedotuksen muoto oli pitkään informaatio YTHS:n tarjoamista palveluista, mutta termin alle mahtui paljon muutakin. Tätä kuvaa osuvasti jo toimintakertomusten otsikoissa käytetyt termit, kuten valistustyö, valistus- ja julkaisu- toiminta, valistus- ja suhdetoiminta. Näiden alla kuvattiin asiantuntija- ja suhdetoimintaa, henkilökunnan koulutustoimintaa ja johtajien virkamatkvoja, jotka kattoivat tekstistä pääosan.¹ Toiminnalla ymmärrettiin pääasiassa ulkoista viestintää, joskin viimeksi mainitut koulutustoiminta ja virkamatkat voidaan nähdä sisäisen viestinnän muotoina. Tiedotussihteerin tulon saakka ylivoimaisesti tärkein tiedottaja ja valistaja säätiössä oli ylilääkäri Kari Savonen.

Säätiön palkattua ammattimaisen tiedotussihteerin riveihinsä vuonna 1969 tiedotus ja valistus eriytettiin, jolloin valistus siirtyi terveyskasvatuksen toimintamuodoksi. Näin toimintakertomuksiin saatiin 1970-luvun alkaessa uusi otsikko Tiedotus ja suhdetoiminta, joka oli mukana viitisen vuotta. Se koostui terveyskasvatuksellisten op-

paiden ja muistioiden sekä henkilöstölehti Piikin ilmestymiseen liittyvistä toistuvista maininnoista, vierailu-uutisista säätiössä ja osallistumisista kongresseihin sekä asemia koskevista uutisluontoisista tiedoista. Suhteellinen toiminta on säätiössä kulkenut mukana monenlaisessa toiminnassa. Säätiön toimivan johdon verkostojen ohella suhdetoimintaa on hoidettu paikallistasoilla, yhtä hyvin niiden johtajien kuin yhteisöterveystyötä toteuttavien säätiöläisten toimesta – puhumattakaan juhlista ja kansainvälisestä yhteistyöstä eri aikoina.

Alkuvuosina säätiössä kannettiin huolta siitä, löytävätkö opiskelijat SYL:n terveydenhuoltotoimiston ja jatkossa Ylioppilaiden terveydenhoitosäätiön palvelut. Siksi palveluista tiedottaminen oli tärkeässä roolissa valistustyössä. Tämä piti paikkansa ennen kaikkea silloin, kun kohderyhmänä olivat uudet ylioppilaat. Valistustyöstä – käytännössä fuksiluennoista – tuli Kari Savoselle, säätiön pitkäaikaiselle johtajalääkärille/ylilääkärille, ”elämän- tehtävä”, josta hän vastasi Helsingissä aina vuoteen 1967 asti – siis lähes pari vuosikymmentä! Savonen vieraili vuosittain ylioppilaskunnassa ja osakunnissa luennoimassa uusille ylioppilaille terveydenhoidosta, saatavista palveluista ja organisaatiosta.

Aika alkoi kulkea ohi ylimpien toimihenkilöiden tekemän terveystiedotuksen kenttätöön.

Sisäisen tiedotuksen kanavat ensi vuosikymmeninä

Säätiön sisäisestä viestinnästä huolehdittiin aina 1970-luvulle saakka johtajalääkäri/ylilääkäri Kari Savosen toimittamilla Ylioppilaiden Terveystieteiden tiedotuksia -monisteilla, joista ensimmäinen ilmestyi vuonna 1958 ja viimeinen vuonna 1970. Ensimmäisessä oli selostuksia ajankohtaisista asioista, mutta myöhemmissä oli tarkkoja käytännön ohjeita röntgen- ja laboratoriotutkimusten toteuttamisesta, todistuksista, maksukäytännöistä ja lääkärikäyntien korvauksista yms. Liitteenä oli mallit kussakin tapauksessa käytettävistä lähteistä, kuiteista ja korvaushakemuksista.² Vastaavasti ylihammaslääkäri Aimo V. Rantanen toimitti vuodesta 1959 alkaen hammashoidon tiedotuksia, jotka kulkiivat nimellä Informaatio. 1970-luvun alkuun mennessä niitä oli ilmestynyt jo yli viisikymmentä (1970 n:o LIII).

Kun YTHS:n toimintakenttä laajeni, tärkeänä – joskin hitaana – tiedonvälittäjinä toimivat johtajalääkäri Kari Savosen ja Helsingin aseman ylihoitajan Aune Kermisen virkamatkat eri terveydenhoitoasemille. Koulutustoiminnan rooli sisäisessä tiedonvälityksessä oli vähäinen. Vastaavien toimihenkilöiden neuvottelupäivät järjestettiin kerran vuodessa 1960-luvulta alkaen.

YTHS:n toimintaa arvioinut suunnittelutoimikunnan revisiojaosto totesi 1960-luvun puolivälissä tarkistustarvetta käytäntöihin, sillä ”säätiön ylimpien toimihenkilöiden esiintyminen fuksiluennoitsijoina tuntuu osittain liian kvalifioituneen työvoiman käytöltä”.³ Ensimmäisen vuoden opiskelijoiden informaatiotilaisuudet olivat kuitenkin

saaneet alkunsa, ja niistä muodostui pysyvä käytäntö yliopistojen ja ylioppilaskuntien perehdytysohjelmassa, ns. orientaatioviikoilla, jotka olivat osa yliopistojen virallista ohjelmaa.⁴ YTHS:n toiminnan esittely siirtyi terveydenhoitajien tehtäväksi. Paitsi tiedotusta YTHS:n palveluista mukana saattoi olla myös terveystietoa esimerkiksi ergonomiasta tai stressistä.

Uutiset SYL:n terveydenhuoltotoimistosta, sen tiloista ja toiminnasta näyttävät saaneen alusta alkaen verraten hyvin palstatilaa Ylioppilaslehden lisäksi sanoma- ja aikakauslehdissä. Ajankohtaisista kysymyksistä nousivat esiin ruokailun ja hammashuollon järjestäminen; molemmat kysymykset hallitsivat 1950-luvun alkuvuosien lehtikirjoitettua opiskeluterveydenhuollosta. Hammashoidon järjestämiskysymys, mikä johti lopulta Helsingin hammashoitoaseman – käytännössä hammashoidon linjan perustamiseen – oli varsinkin vuonna 1954 tiedotuksen keskipisteenä.⁵

Ylioppilaskuntien ja osakuntien ilmoitustauluilla, kalentereissa, oppaissa ja kirjasissa oli myös paikkansa tiedottamiselle. Kirjasista mainittakoon *Ylioppilaan opas*, englanninkielinen *Finland and its Students* ja *Ylioppilaan kirja*. Ylioppilasterveys ry:n vuodesta 1961 julkaisema Ylioppilaan Terveysmuistio -niminen lompakkoalmanakka oli ilmeisen onnistunut ratkaisu tavoittaa ylioppilaat ja parantaa heidän tietämystään terveydenhoitosäätiön palveluista ja mahdollisuuksista hoitoon hakeutumisessa.⁶ Kutakin terveydenhoitoasemaa varten painettiin omat muistiot. Tästä innovaatiosta tulikin pitkäaikainen perinne.

Opiskeluterveydenhuollolle huomiota lehdistössä

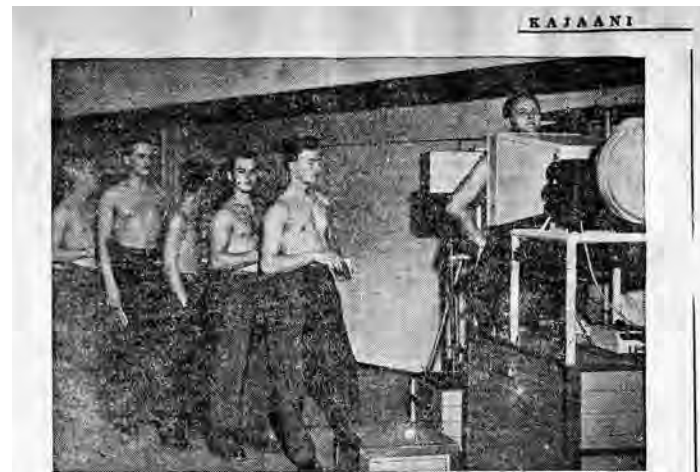
Ylioppilaslehdistö oli ymmärrettävästi tärkeä foorumi ja lähes itsestään selvä yhteistyökumppani SYL:n terveydenhuoltotoimistolle ja Ylioppilaiden

terveydenhoitosäätiölle. Yhteiset intressit yhdistivät: lehtien lukijat saivat terveystietoa, terveydenhuolto puolestaan palstatilaa toimintansa, palvelujensa ja ennalta ehkäisevän työnsä tunnetuksi tekemisessä. Eri ylioppilaskuntien julkaisuilla olikin tässä pitkään keskeinen asema, mikä näkyi niin toimintakertomusten katsauksista kuin säätiön lehtileikearkistosta. Ne antavat varsin hyvän kuvan ylioppilaslehtien kiinnostuksesta ja panostuksesta opiskelijoiden terveydenhuoltoon ja ajankohtaisiin kysymyksiin.⁷

Ylioppilaslehtien ohella sanoma- ja aikakauslehdissä oli runsaasti uutisia ja artikkeleja opiskeluterveydenhuollosta. Kirjoituksia ei ole ollut pelkästään levikiltään suurissa päivälehdissä vaan myös monissa pienissä maakuntalehdissä – jopa aikana, jolloin niiden levikkialueella ei vielä ollut edes yliopistoa, eikä näin ollen opiskelijaterveydenhuollon toimipistettä. Tästä on hyvänä esimerkkinä vuosi 1957, jolloin ylioppilaiden terveydenhoitotyö vietti 10-vuotisjuhlaansa. Juhlavuoden leikekirjaan on koottu helmikuulta 1957 peräti 16 päivälehden uutisluonteinen kirjoitus, jonka sisältö ja rakenne oli kaikissa pitkälti sama – kuvituksena olevaa keuhkotarkastuskuvaa myöten.⁸ On selvää, että lehdillä on ollut käytettävissä säätiöstä jaettu valmis teksti, joka on julkaistu joko sellaisenaan tai hieman tiivistettynä.

Uutisen julkaisuiden lehtien runsas määrä ja sille annettu huomattava palstatila kertoo opiskeluterveydenhuoltoa kohtaan osoitetusta kiinnostuksesta ja arvostuksesta; se on koettu tärkeäksi. Terveystietosäätiöllä on ollut omat, vahvat intressit: tarve ja halu tiedottaa itsestään ja toiminnastaan – profiloitua – mutta hieman yllättävää oli lehdistön asialle osoittama kiinnostus. Yhtä kaikki, terveydenhoitosäätiö purjehti tuolloin, ja myöhemminkin, varsin ”mediamyönteisessä” tuulussa!

Yksi käytetty tiedottamisen muoto oli tiedotustilaisuudet, joita järjestettiin lehdistölle ja ra-

Ylioppilaat jonossa – edessä on tuberkuloositarkastus, johon ylioppilaat ovat v. 1947 säädetyllä lailla velvoitetut osallistumaan.

10 vuotta ylioppilaiden terveydenhoitotyötä

Muamme ylioppilaiden terveydenhoitotyö viettää maanantaina merkkipäiväänsä. On kulunut jo 10 vuotta siitä, kun ylioppilaiden omaoimaisen aktiivisuuden tuloksena aloitettiin terveyden- ja sairaanhoito, mitä nykyään toteutetaan Suomen kaikissa yliopistoissa ja korkeakouluissa. Samalla on kulunut miltei täsmällisen 25 vuotta siitä, jolloin tämä työ ensimmäinen ja jatkuvasti tärkein muoto – keuhkotarkastukset – aloitettiin Helsingissä.

Lasijana ylioppilaiden terveydenhoitotyö alkoi v. 1948. Suomen Ylioppilaskuntien Liitto oli jo ennen talvisotaa ryhtynyt laatimaan suunnitelmia monipuolisen terveydenhoito- ja sairaanhoitotyön kehittämiseksi ylioppilaita varten. Kahden eri komitean tekemillä ehdotuksilla päätettiin kuitien toteuttamiseksi v. 1948, jolloin Suomen Ylioppilaskuntien Liitto perusti Ylioppilaiden terveydenhoitotoimiston. Se pääsi toimimaan omalla pohjalla v. 1948, jolloin se sai Domus Academicanesta omat työskentelytilat. Höngginkoneen ja pienoksuvaikkamerin sekä laboratoriovälineiden ja kalusteiden hankinta pyydyttiin toteuttamaan niiden

avustusten ja lahjoitusten turvin, joita silloin saatiin sekä kotimaasta että Ruotsista ja Kanadasta.

Helsingin Yliopisto ja muut korkeakoulut antoivat alusta alkaen tukensa aloitetulle ylioppilaiden terveydenhoitotyölle. Otiminta tuli lakisääteksi v. 1947, jolloin eduskunta hyväksyi lain ylioppilaiden joukkotarkastusvelvollisuudesta sekä samassa laissa velvoitti ylioppilaat maksamaan terveydenhoitollis-huokausien terveydenhoitotekniikan.

Domus Academican suojassa saavutti ylioppilaiden terveydenhoitotyö vähitellen vakiintuneen aseman. Paitsi joka-namusta sairaavastaanottoja kuului terveydenhoitotoimiston työn piiriin jo alussa mainitut lääkintä- ja keuhkotarkastukset. Häälärin ja terveyskeskusten kotikäynnit saivat tulla ylioppilaiden luona ja lyhytkaisten tai tarkkailua vaativien potilaiden kotoi kahdessa terveydenhoitotoimiston sairaustuvassa. Otiamein teekitarikyliään perustettiin oma sivuasema. Sairaahoito tehostui entisestään sen kautta, että terveydenhoitotoimiston palvelukseen kiinnitettiin kahdeksan lääketieteen eri alaa lääkärit. Tu-

russa alkoi vastaavanlainen sairaanhoitotyö sisällisten ylioppilaskuntien aloituksesta v. 1948 Turun läänisairaalan suojassa.

Ylioppilaiden terveydenhoito on sen piiriin kuuluville ylioppilaille antanut terveydenhuoltoon aloittamisesta saakka erittäin laajan sairaavakuu- turvan. Tarjoamisessa sairaanhoidon mahdollisuuksien lisäksi terveydenhoitotoimisto on maksanut ylioppilaille heidän sairaanholtonsa aiheuttamat kustannukset, jos he ovat sairastuneet opiskeluvuoden aikana.

Suomen Ylioppilaskuntien Liittoa siirtyi ylioppilaiden terveydenhoitotyö v. 1954 tarkoitusta varten perustetulle terveydenhoitosäätiölle, josta nykyään on tullut alan valtakunnallinen keskusjärjestö. Sen työpöytä kuuluvat nykyään Helsingin, Turun ja Jyväskylän yliopistoissa ja korkeakouluissa opiskelevat ylioppilaat ja terveydenhoitosäätiö on jo tehnyt päätöksensä terveydenhoitosuunnan perustamisesta myöskin muorlampaan korkeakoulukaupunkimme Oulussa.

Terveydenhoitosäätiön luomista uusista työmuodoista on harras hoito ehdottomasti tärkein. Joukkotarkastusten ja sairaavastantotojen ohella se on kolmas tärkeä työmuoto, minkä arvoin jokainen ylioppilas ymmärtää. Harras hoidon suurta kysyntää ei voida nykyisin vielä täysin tyydyttää, mutta määrätietoisenä pyrkimyksenä on mahdollisimman pian saada korjaus tässäkin suhteessa aikana. Harras hoidon mahdollisuudet kuuluvat ylioppilaiden etuun niin Helsingissä, Tu-

Toimintansa alkuaikoina YTHS sai hyvin näkyvyyttä suomalaisessa lehdistössä. Tästä on oivallisena esimerkkinä vuosi 1957, jolloin vietettiin ylioppilaiden terveydenhoitotyön 10-vuotisjuhlavuotta. Säätiön leikekirjasta löytyi aiheesta monen pienen maakuntalehden kirjoitus, esimerkiksi Kajaani-lehden laajajakko juttu. Sen sisältö ja rakenne ovat samat kuin 15 muussa ajankohdan sanomalehdessä. Teksti on mitä ilmeisemmin johtajalääkäri Kari Savosen käsialaa – kuten monet YTHS:ää käsittelevät kirjoitukset ja niihin pohjautuvat haastattelut tuolloin.

diolle. Yleisradion ajankohtaisohjelmassa Päivän Peilissä opiskeluterveydenhuollon edustajat esiintyivät 1950-luvulla useaan eri otteeseen. Milloin oli asialistalla hammashoidon alkaminen, milloin joukkotarkastukset ja poliorokotukset.⁹ Terveydenhoitosäätiön näkyvyys tiedotusvälineissä oli Kari Savosen ansiota, mikä tulee hyvin esille lehdistölehtien uutisissa, artikkeleissa ja haastatteluisissa. Savonen on niissä mukana, oli sitten kysymys akuuteista terveydenhoidollisista asioista, uusien terveysasemien perustamisesta, seminaareista, säätiön talousnäkyistä tai kansainvälisistä vierailuista ja vierailuista.

”Ulkomaista propagandatoimintaa varten” laadittiin vuonna 1959 säätiöstä kirjanen *The Finnish Student Health Service*. Tätä jaettiin paitsi kongresseissa myös opiskelijapalveluihin suuntautuneen World University Servicen päämajaan sekä WHO:n johtajille ja kirjastoon Genevessä, samoin Suomessa eri tahoille.¹⁰ Ensimmäisen kansainvälisille foorumeille tarkoitetun julkaisun Kari Savonen oli tehnyt jo SYL:n terveydenhuoltotoimiston aikana vuonna 1952.¹¹

Jo 1950-luvulla hahmottuneen säätiön tiedotustoiminnan muodoissa ei tapahtunut seuraavan vuosikymmenen aikana järin suuria muutoksia. Opiskelijoiden suuntaan toimintaa voi edelleenkin luonnehtia valistuspainotteiseksi, mutta muulle yhteiskunnalle pyrittiin viestimään edistyksellisestä terveydenhuollosta. Uutta 1960-luvulle siirryttäessä oli suhdetoiminnan liittäminen valistustyön otsikkoon toimintakertomuksissa, mikä tarkoitti vierailujen ja tutustumisten sekä kongressiosallistumisten luettelemista. Sinänsä tiedotus- ja suhdetoiminta kuuluvat yhteen, mutta aiheen nimominen valistustyöhön – otsikolla valistustyö ja suhdetoiminta – kertoo entistä vaikeammin hahmotettavasta toiminta-alueesta.

Uudenlainen avaus ”puhtaan” tiedotuksen saralla oli päätös hallituksen pöytäkirjojen lähettä-

misestä tiedoksi kaikille ylioppilaskunnille. Tätä perusteltiin kotimaisen tiedotustoiminnan lisäämisellä.¹² Epäilemättä se kertoo myös YTHS:n asiakaskuntansa taustayhteisöjä kohtaan tunteesta luottamuksesta ja pyrkimyksestä vahvistaa yhteistyötä aiempaa avoimemmalla toiminnalla.

Vuosi 1960 oli kansainvälinen mielenterveysvuosi. Ylioppilaslehdistö sai säätiöltä tunnustuksen siitä, että se oli antanut aiempaa enemmän tilaa terveydenhoidollisille kirjoituksille – ja eritoten mielenterveysongelmia käsitteleville artikkeleille.¹³ Ne toivat esiin ja keskustelun piiriin aiemmin varsin vähälle huomiolle jääneet opiskelijoiden mielenterveysongelmat. Opintomatkoiillaan Kari Savonen oli pannut merkille mielenterveydellisten kysymysten esille nousun ja katsoi asian edellyttävän Suomessakin toimenpiteitä: yhteydenottoja asiantuntijoihin, seminaareja ja tiedottamista, mihin Savonen tarttuikin.¹⁴ Opiskeluterveydenhuollon historiassa oli alkamassa uusi vaihe, joka 1960-luvun lopussa johti mielenterveyden linjan perustamiseen.¹⁵

Ei ole liioiteltua todeta, että sen jälkeen, kun mielenterveysongelmat nousivat opiskeluterveydenhuoltoa koskevan keskustelun ja kirjoittelun keskiöön, ne hallitsivat julkisuutta usean vuoden ajan. Jo pelkästään YTHS:n lehdistölehtien niteiden selailu tukee tätä käsitystä. Opiskeluterveydenhuollon ongelmien painopisteen muutos näkyy hyvin Kari Savosen Uudessa Suomessa 19.4.1967 julkaiseman kirjoituksen otsikossa: ”Keuhkotaudin hoidosta mielenterveystyöhön”. Mielenterveysongelmien esiinnousu oli haaste YTHS:lle aikana, jolloin säätiöllä ei vielä ollut tiedotusasioista vastaavaa henkilöä. Tässäkin vaiheessa YTHS:n ”tiedottaja” oli Kari Savonen, joka teki tiivistä yhteistyötä mielenterveyden asiantuntijoiden kanssa – myös tiedotusasioissa.¹⁶ Hän kertoi ylioppilaiden mielenterveysongelmista myös Lääkäripäivillä Helsingissä marraskuussa 1968.

Viestinnällinen kriisi syntyi kahden terapiakeskuksen psykiatrin jätettyä eroanomuksensa tammikuussa 1970 protestina säätiön keskusjohdon toiminnalle. Kari Savonen ja hallituksen puheenjohtaja Urpo Ratia pitivät tiedotustilaisuuden, jossa he korostivat mielenterveystyön tärkeyttä selitellen tilannetta parhain päin ja julkisten varojen puutetta valittaen.¹⁷ Mielenterveyskysymyksen tulo julkisuuteen tällä tavalla oli säätiön johdolle arvattavasti vähemmän miellyttävä; joutuivathan Savonen ja Ratia puolustamaan vallitsevaa tilannetta, jota vastaan eronneet kapinoivat.

Jos oli mielenterveyskysymys moderni aihe, sitä olivat vielä enemmän ”vapaalla 1970-luvulla” esiin nousseet abortti, seksi ja alkoholi. Nämä eivät kylläkään suoranaisesti kuuluneet YTHS:n keskitetyn tiedotustoiminnan piiriin, vaan ennemminkin yksittäisten viranhaltijoiden toimiin. Ajan kuvana mainittakoon psykologi Salli Saaren useille ylioppilaslehdille osoittama artikkeli uudesta aborttilaista ja ylilääkäri Kari Savosen haastatteluun pohjautuva uutinen seksivalistuksesta Keski-suomalaisessa.¹⁸ Muuten 1960- ja 1970-lukujen taitteen toimintakertomusten tiedotus- ja suhdetoimintalukujen sisältörakenne koostui tutuista, toki päivitetyistä aihepiireistä ja tapahtumista.

Jo 1960-luvun jälkipuoliskolla YTHS:n omien, lehdistöissä julkaistujen tiedotteiden, artikkelien ja haastattelujen määrä näyttää lehtileikekokoelmien valossa vähentyneen selvästi verrattuna saman vuosikymmenen alkuun, puhumattakaan 1950-luvusta. YTHS toki näkyi, mutta nyt enemmänkin kohteena kuin itsenäisenä tiedottajana. Toisaalta säätiön medianäkyvyys oli edelleen verraten hyvä, joskin aiempaa moni-ilmeisempi ja -särmäisempi. Tämä piti paikkansa eritoten tuon ajan ylioppilaslehdistön YTHS-kuvassa.¹⁹

Tiedotus uuteen aikaan

Tiedotussihteerin toimen perustaminen oli osa YTHS:n vuoden 1969 organisaatiouudistusta, jolla pyrittiin muun muassa tehostamaan säätiön toimintaa. Myös SYL oli edellyttänyt säätiön tiedotustoiminnan parantamista. Säätiön kehityssuunnitelmatyötä veti hallituksen puheenjohtaja Urpo Ratia, joka julkaisi huhtikuussa 1969 hahmottelun tiedotus- ja suhdetoiminnan kokonaisratkaisuksi. Dokumentti oli Ratian tyyliin sopien yksityiskohtainen ja systemaattinen kattaen säätiön tiedotuksen nykyisen toiminnan ja havaitut puutteet sekä arvion tiedotustoiminnan työtavoista. Ratia jakoi säätiössä ensi kertaa tiedotuksen sisäiseen ja ulkoiseen viestintään.²⁰

Huomion kiinnittäminen talon sisäiseen viestintään vastasi laajentuneen kentän toiveisiin. Vastaavat sairaanhoitajat totesivat neuvottelupäivillään tammikuussa 1970, ettei pelkkä Tiedotusiamonisteen päivittäminen ollut riittävää, vaan he kaipasivat tiedokseen hallituksen pöytäkirjoja samoin kuin omien asemiensa johtokuntien päätöksiä – ja lisäksi kaivattiin ns. Sinistä kansiota sairaanhoitajien käyttöön kaikilla asemilla. Tällä ilmeisesti tarkoitettiin Urpo Ratian ja Tuula Lep-päsen vastikään kokoamaa organisaatiokäsikirjaa. Sisäinen viestintä oli vaivalloista. Posti kulki, mutta monistaminen oli työlästä, jopa puhelimella yhteydensaanti toiselle paikkakunnalle oli hidasta kaukopuhelujen tilaamisen vuoksi. Suoravalintaiseen puhelinverkostoon päästiin Suomessa vuonna 1969, minkä toivottiin nopeuttavan ja tehostavan asioiden hoitoa.²¹

Tiedotuksen merkityksen kasvu yhteiskunnassa edellytti myös YTHS:n oman tiedotustoiminnan kehittämistä ja resurssien lisäämistä – niin ulkoisessa kuin sisäisessä tiedottamisessa. Tarvetta lisäsi säätiön nopea laajeneminen useille uusille paikkakunnille. Vanha käytäntö, jonka mukaan tiedotustoiminta oli

säätiön hallituksen päätöksellä johtajalääkärin yksinoikeus, ei enää 1970-luvulle siirryttäessä vastannut ajan vaatimuksia. Hahmotellessaan tiedotuksen ja suhdetoiminnan kokonaisohjelmaa Urpo Ratia päätyi tarkastelussaan siihen, että

Oikein hoidetulle tiedotus- ja suhdetoiminnalle on tyypillistä, että se käyttää hyväksi kaikki uutisarvoiset tapahtumat. Se ei liioin saa sortua mielikuvituksettomaan rutiiniin, joka helposti tapaa hyvänkin mahdollisuuden. Loppujen lopuksi kaikki tulee ratkaisevasti riippumaan tiedotussihteeristä ja säätiön keskusjohdosta.²²

Ensimmäinen tiedotuksen yleisohjelma

YTHS sai vuonna 1970 ensimmäisen tiedotuksen yleisohjelman. Tämän, 15.10. hallituksen kokouksessa hyväksytyyn ohjelman pohjana olivat saman vuoden tammikuussa tiedotus- ja koulutussihtee-

riksi valitun valtiotieteen kandidaatti Martti Kukkonen laatimat ehdotukset sisäisen viestinnän ja ulkoisen tiedotuksen ohjelmiksi.²³

Tiedotustoiminnan yleisohjelman esittelyssä pääpaino oli ulkoisessa tiedotustoiminnassa. Sen yleistavoitteeksi asetettiin totuudenmukaisen kuvan antaminen ja levittäminen säätiön toiminnasta ja tavoitteista opiskelijoille, rahoittajille ja yleisölle. Terveydenhoitosäätiön toiminnasta oli tarkoitus tiedottaa lähinnä jakamalla toimintakertomuksia, tarvittaessa myös tilasto- ja talousarviotietoja. Ohjelmassa käytiin tarkkaan läpi tiedottamisen vastuualueet, kun on kysymys lehdistön informoisesta säätiön päätöksistä, valmisteilla olevista asioista, lehdistötilaisuuksien järjestämisestä ja julkilausumien antamisesta. Tiedotussihteerille oli annettu vastuuta, mutta myös (tiedotus)valtaa.

Ulkoisen tiedotustoiminnan kehittämiseksi nähtiin yhteydenpidon parantaminen opiskelijoihin. Tämä tarkoitti SYL:n hallituksen, ylioppilaskuntien edustajien ja Ylioppilaslehden päätoimittajien kutsumista säännöllisiin neuvotteluihin säätiön edustajien kanssa. Ulkoisen tiedotustoiminnan piiriin luettiin niin ikään oma julkaisusarja, jossa tultaisiin julkaisemaan opiskelijoiden terveyden- ja sairaanhoitoon liittyviä tutkimuksia.²⁴ Tämä toteutui vasta vuonna 1977.

Säätiön toimi- ja luottamushenkilöt muodostivat verraten heterogeenisen ryhmän, mikä asetti sisäiselle tiedotustoiminnalle omat haasteensa. ”Tiedotussanomien” pitäisi kulkea keskusjohdosta terveydenhoitoasemille sisältäen lähinnä päätöksiä ja määräyksiä, mutta myös asemilta Helsinkiin pitäen keskusjohdon tietoisena paikallisista ongelmista, ideoista ja toiveista. Yleisohjelmassa tuotiin esille myös sisäisen tiedotuksen keskeiset tavat eli tuon ajan mukaisesti ilmaistuna: ”sisäisen tiedotuksen kirjallisen osan formaalisen järjestelmän runkona on pöytäkirjojen jakelu, tiedotuslehti ja päätösluettelo”.²⁵

Tiedotuspäällikkö Martti Kukkonen loi lähes 35 vuotta kestäneellä työurallaan perustan YTHS:n tiedotustoiminnalle. Hänet muistetaan myös säätiön tiedotus- ja henkilöstölehden, Piikin ”isänä”.

Tiedotuslehdessä – joka alkoi Piikki-nimisenä ilmestyä vuonna 1971 – suunniteltiin julkaistavaksi johtoeinten päätöksiä, kentällä syntyviä ideoita ja esiin tulevia epäkohtia. Myös linjajohtajien informaatiolle, lähetetyille kirjoituksille ja lehdistökirjoituskatsauksille tulisi varata tilaa lehdessä. Monistetyyppisenä, neljästi vuodessa ilmestyvänä julkaisuna lehti jaettaisiin kaikille säätiöläisille ja luottamushenkilöille. Lehden toimittaminen kuuluisi tiedotussihteerin tehtäviin. Edelleen olisi tarkoitus kartuttaa ja järjestää säätiön lehtileikekoelmaa. Kuten yleisohjelmassa todetaan, olennainen osa tiedosta välittyy tapaamisten, kokousten, puhelimen ja kirjeiden kautta. Tämän mukaan ”nämä nopeat kommunikaatiotavat ovat YTHS:n piirissä tapahtuvassa tiedonvälityksessä keskeisiä varsinkin sisäisen viestinnän lohkolla”.²⁶

Merkittäväksi kanavaksi säätiön palveluista tiedottamiseen muodostuivat vuonna 1972 alkaneet uusien opiskelijoiden terveystarkastukset. Terveystarkastuskutsun mukana kaikki opintonsa aloittavat saivat tiedotuskirjeessä YTHS:n esittelyn ja tiedot oman paikkakunnan palveluista. YTHS:ssä tiedotus ja 1970-luvun alussa lisääntynyt terveyskasvatus olivat edelleen lähellä toisiaan ja asiat yhdistyivät jopa samassa persoonassa Martti Kukkonen toimiessa terveyskasvatuksen yhteistyöryhmän puheenjohtajana.²⁷

1970-luvulle siirryttäessä YTHS:n tiedotus oli uudistustyön fokuksessa. Vuoden 1970 tiedotuksen yleisohjelman hyväksyminen ja siihen pohjautuvien uusien toimintatapojen toteuttaminen merkitsivät YTHS:n tiedotustoiminnan selkiintymistä ja nykyaikaistumista – ajan odotuksiin ja vaatimuksiin vastaamista. Kotikutoisen tiedotuksen aika oli ohi, kun säätiön johtavien toimihenkilöiden oman toimen ohella hoitama tiedotustoiminta oli siirtynyt kokopäiväistä työtä tekeväälle tiedotussihteerille. Ala oli säätiössäkään ammattimaistunut. Samalla, kun YTHS panosti tiedotustoimintaansa,

suomalainen terveydenhuolto oli ehkä historiansa suurimmassa muutosprosessissa, jonka tuloksena oli vuonna 1972 voimaan astunut kansanterveyslaki. ”Järistyksen kourissa” oli niin ikään YTHS.

Tiedotusohjelma uudelleen arviointiin

YTHS:n tiedotuksen yleisohjelman päivitys ajankohtaistui jo viiden vuoden kuluttua. Hallitus asetti syyskuussa 1976 tiedotustoimikunnan, jonka tehtävänä oli tiedotuksen yleisohjeen tarkistaminen huomioimalla säätiön sisäinen kehitys ja ulkopuoliset paineet. Erytystä huomiota olisi kiinnitettävä sisäisen tiedotuksen ja paikallisten terveydenhoitoasemien tiedotuksen suunnitteluun, jossa oli ilmennyt selviä puutteita. Toimikunnan mukaan tiedotuksen avulla voidaan edistää tehokasta johtamista ja työpaikkademokratiaa, luoda tiedollisia edellytyksiä konfliktien säätelylle ja lisätä viihtyvyyttä.²⁸

Maaliskuun lopussa 1977 valmistuneen ehdotuksen mukaisia välittömiä toimia olisivat tiedotuksen käytännön asioita hoitavan yhdyshenkilön nimeäminen kuhunkin toimipisteeseen ja koulutustilaisuuden järjestäminen heille, painetun säätiön yleisesitteen jakaminen tiedotuksen aineiston rungoksi, selvitysten tekeminen opiskelijoiden terveydenhuoltopalveluja koskevista tiedoista sekä henkilökunnan säätiötietouden tasosta ja lisäinformaation tarpeesta.²⁹

Hallituksen vahvistama tiedotustoiminnan uusi yleisohjelma astui voimaan 1.9.1977. Tiedotuksen yleisperiaatteet noudattivat osin aiempia painotuksia: avoimuus, totuudellisuus ja ymmärrettävyys, ajankohtaisuus, jatkuvuus ja tehokkuus sekä kaksisuuntaisuus, joista viimeksi mainittu oli uutta. Yleistavoitteeksi oli nostettu:

(...) totuudenmukaisen kuvan antaminen ja leviittäminen säätiön toiminnasta ja tavoitteista

Samalla, kun YTHS:n tiedotuksen ohjelmia päivitettiin, laadittiin myös ulkoiseen viestintään tarkoitettuja esitteitä. Kansainvälisiä tapaamisia varten ylioppilaiden terveydenhuollon järjestämisestä Suomessa on laadittu esitevihkonen jo vuonna 1952. Kuvassa esitteitä YTHS:stä vuosilta 1977, 1991 ja 2007.

sekä säätiön toiminnassa tarvittavan ulkopuolisen tiedon välittäminen säätiön hallintoelimille ja henkilöstölle.³⁰

Tiedottamisen vastuualueet oli nyt entistäkin selvemmin määritelty ja jaettu. Koko säätiötä koskevasta ulospäin suuntautuvasta tiedotustoiminnasta vastaavat johtajaylilääkäri, tiedotussihteeri ja linjajohtajat, kansainvälisestä suhdetoiminnasta taas johtajaylilääkäri. Mitä tulee haastatteluihin ja lausuntoihin, niistä tulisi ohjeiden mukaan ”sopia, mikäli mahdollista, etukäteen johtajaylilääkärin tai ainakin tiedotussihteerin kanssa – varsinkin jos kysymys on esiintymisestä säätiön nimissä”. Lähtökohtana oli se, että säätiön edustajana esiintyvä toimihenkilö ”voi antaa vain säätiön hyväksymän kannan mukaisia lausuntoja ja kannanottoja”.³¹

Kirjallista tiedonvälitystä olivat parhaasta päästä Piikki, yleiskirjeet, hallintoelinten pöytäkirjat ja ilmoitustaulutiedotteet sekä uusimpana YTHS:n uutisliuska. Toimikunnan esitys asemien yhdyshenkilöistä toteutui.³²

Miksi yleisohjelmaa päivitettiin jo nyt, vaikka edellisen ohjelman voimaantulosta oli vasta runsas puoli vuosikymmentä? Miksi haastattelujen ja lausuntojen antamiselle tuli nyt varsin selvät rajaehdot? Kysymyksiin ei tule suoraa vastausta käytävissä olevista lähteistä. Arvailujen varaan jää, mikä vaikutus tässä on ollut YTHS:n itsenäistä toimintaa varjostavilla uhkakuville ja siitä kumpuavasta tarpeesta vahvistaa omaa tiedotustoimintaa ja sen vastuualueita. Vai oliko kysymys vain aikakaudelle tyypillisestä tiedotustoiminnan roolin kasvusta?

Viestintää profiloidaan

Tiedotuksen yleisohjelma joutui puntariin vuonna 1987, säätiön ”vaaran vuosien” mentyä ohi. Vanhaa ohjelmaa täsmennettiin ja tiivistettiin. Säätiötä koskeva ulospäin suuntautuva tiedottaminen ja henkilöstöä koskeva viestintä pysyivät jatkossakin johtajaylilääkärin, linjajohtajien ja tiedottajan käsissä. Suurin muutos tapahtui terveydenhoitoasemien tiedotustoiminnassa, kun niille jaettiin selvästi aiempaa enemmän itsenäistä tiedotusvastuuta. Uusi yleisohje sisälsi varsin yksityiskohtaisia ohjeita niin tiedottamisen kohderyhmistä kuin välineistä. Opiskelijat yhteisöineen, aseman sijaintikaupungin terveydenhuoltoalan luottamushenkilöt ja johtavat viranhaltijat sekä toiminnan kannalta olennaiset viranomaiset, laitokset ja yhteisöt muodostivat ulkoisen tiedotustoiminnan kohderyhmät.³³

YTHS:n yhteisökuvatutkimus

Lisätäkseen itsetuntemustaan ja kehittääkseen ulkoista ja sisäistä viestintäänsä säätiö teetti vuonna 1989 viestintätutkimuksen, jonka teki Oy Suomen BNL Finland Ab. Tutkimuksessa haastateltiin liki 900 säätiöläistä, luottamushenkilöä ja kohderyhmäläistä. Tutkija, valtiotieteen tohtori Leif Åberg totesi säätiön tietoisesti valinneen matalan profiilin viestintästrategian, josta sai arvosanaksi ”vahvan seiskan”. Hän teki mielenkiintoisen havainnon, että ”vaikka säätiön tiedottamisesta annettu arvosana kyselyssä ei ollut kovin hyvä, niin mielikuvat säätiöstä yleisesti ottaen olivat hyviä”.

Valmistuneessa säätiön profilointiohjelmassa esiteltiin tavoiteprofiilin perusviestit, toimenpidesuosituksat ja toimenpiteiden toteutus. Loppuraportin katsottiin antavan hyvät lähtökohdat YTHS:n viestinnän suuntaamiselle ja kehittämislle.³⁴ Vähitellen yleistynyt viestintä-termi löi itsensä

VTT Leif Åbergin johdolla ja YTHS:n tilauksesta säätiöstä tehtiin vuonna 1989 yhteisökuvatutkimus, viestinnän profilointisuunnitelma. Tutkimuksesta vastasi Oy Suomen BNL Finland Ab. Maaliskuussa 1989 johtajaylilääkäri Juhani Peräsalo vastaanotti tutkimustulokset Åbergilta ja toiselta tutkijalta Tarmo Lampiselta.

Profilointisuunnitelman epilogi

Vuonna 2009 vastikään YTHS:n viestintäpäälliköksi tullut Sari Krappe yritti jäljittää mainittua profilointisuunnitelmaa säätiön arkistoista, tuloksetta. Tämän jälkeen hän otti yhteyttä Åbergiin, jonka luentoja hän oli kuunnellut, ja toivoi saavansa ko. tutkimuksen, mikäli sellainen vielä löytyisi. Aika kului. Lopulta Leif Åberg, nyt jo emeritusprofessori vastasi ja antoi linkin YTHS:n viestinnän profilointisuunnitelmaan, joka hänen mukaansa oli edelleenkin pätevä pienellä päivityksellä. Aikaa vastauksen tuloon kesti kuitenkin yli 5 vuotta!³⁷

lopullisesti läpi mainitussa proflointiohjelmassa, jonka perusviestit eivät aiemmasta muuttuneet: ”Säätiö kuulee opiskelijaa, ihmistä. Säätiö on kehityshenkinen ja muutostykyinen. Säätiön palvelut ovat laadukkaita.”³⁵ Tämänkaltaisilla viesteillä YTHS on myöhemminkin visiotaan rakentanut.

Vielä saman vuoden joulukuussa YTHS järjesti henkilökunnalleen kaksi viestintäkoulutus-tapahtumaa. Kohderymänä olivat ne säätiöläiset, joiden tehtäviin kuului sisäinen tai ulkoinen tiedottaminen. Kurssilaisille jaettiin tietoa muun muassa viestinnän peruskäsitteistä, lähiverkoista, tehokkaasta viestinnästä. Kursseja veti säätiön viestintätutkimuksen päättökija Leif Åberg.³⁶

Messutapahtumilla näkyvyyttä

Uudentyyppisenä viestinnän muotona säätiö alkoi osallistua valtakunnallisiin terveystapahtumiin

1980-luvun puolivälissä ja aktiivista osallistumista kesti kymmenisen vuotta. Ensimmäisiä lienee ollut lokakuussa 1986 Oulussa pidetyt valtakunnalliset terveystapahtumat, jonka YTHS-osastolla oli jaossa säätiön omaa tuotetta terveystapahtumista. Jatkoa seurasi heti seuraavana keväänä, kun Rovaniemellä osallistuttiin maailman terveystapahtuman näyttelyyn.³⁸ Saman vuoden kesällä Finlandia-talolla järjestettyyn kansainvälisen epidemiologikongressin näyttelyyn YTHS rakensi oman osaston.³⁹ Tapahtumia seurasi vuosittain, milloin olivat vaasalaiset Seinäjoen valtakunnalliset terveystapahtumat, milloin helsinkiläiset pitämässä kojuja yhteistyössä Tartuntatauti-iltojen ja Kansanterveyslaitoksen kanssa Matka 89 -tapahtumassa. Säätiö näkyi myös esimerkiksi Educa-89 -messuilla Helsingissä, terveystapahtumilla Espoossa ja Joensuussa, Äksön-messuilla Lahdessa, ammattijärjestö Tehyn erikoismessuilla Jyväskylässä ja Terve-SOS-messuilla Turussa.⁴⁰

Educa-89 -messut oli yksi niistä monista valtakunnallisista terveystapahtumista, joihin YTHS osastoineen osallistui 1980- ja 1990-luvuilla. YTHS:n näyttelyosastolla esittelijöinä Marja-Terttu Kiuru ja Aune Kerminen.

YTHS profloiti hyvin kansainvälisillä foorumeilla. UEHMSU:n symposiumissa Prahassa heinäkuussa 1987 säätiön yleisesittely voitti posterikilvan. Kuvassa palkittu posteritapahtuman osanottajien ihailun kohteena.

Tapahtumat saatettiin kirjata toimintakertomuksissa terveyskasvatus-otsikon alle, mutta säätiön kohderyhmän opiskelijoihin kohdistuvasta toiminnasta ei näissä ollut kyse – vaikka esimerkiksi Turussa tehtävä annettiin paikalliselle terveyskasvatustyöryhmälle tehtäväksi. Joensuun terveydenhoitaja Mirja Räsänen kirjoitti Piikkiin motivoituneen artikkelin osallistumisesta tapahtumaan todeten tavoitteena olleen esitellä YTHS:ää yleisölle, mutta heidän saaneen myös mahdollisuuden kohdata yhteistyökumppaneita.

Miksi säätiössä uhrattiin varsin paljon aikaa, vaivaa ja työaikaa tällaisiin tapahtumiin? Johtajaylilääkäri Juhani Peräsälölle tapahtumien tuottama myönteinen julkisuus oli tärkeää, mikä ilmenee hänen viestistään matkailumessutapahtuman jälkeen: ”Tämä on juuri sitä, missä meidänkin tulee olla mukana.”⁴¹ Vastikään tehdyllä yhteisökuvatutkimuksella lienee ollut osansa tässä innostuksessa. Myös vuoden 1996 Piikissä katsotaan tarpeelliseksi selittää osallistumista säätiön näkyvyyden takia:

*(...) meidän on myös oltava mukana terveystieteen tutkimuksissa, joissa voimme kokea yhteenkuuluvuutta muun terveydenhuollon henkilöstön kanssa ja meidät nähdään osana terveydenhuollon kokonaisuutta.*⁴²

Osallistuminen alkoi vuonna 1986, jolloin YTHS:n asema oli vakiintunut ja säätiö saattoi vapaammin näyttää osaamistaan pelkäämättä mahdollisen elitismin leiman aiheuttamia ongelmia.⁴³ Laajamittainen osallistuminen tämänkaltaisiin tapahtumiin loppui toimitusjohtajan tullessa taloon.

Ennen vuosituhannen vaihdetta ja sähköisen viestinnän aikaa Piikillä oli tärkeä rooli vaihtelevasti sidosryhmäjulkaisuna, henkilöstölehtenä tai molempina. Sen lisäksi Martti Kukkonen toimitti parisivuista henkilökunnalle suunnattua Uutisliuskaa, jonka tarkoituksena oli jakaa tietoa

nopeasti ja tiivistetyssä muodossa. Säätiön viesti ulospäin, yhteistyökumppaneille, rahoittajille ja medialle oli sen sijaan YTHS-katsaus 1990-luvun alussa. YTHS:n tilinpäätöksen liitteeksi tehty toimintakertomus palveli myös viestinnän välineenä ja sen kokoaminen oli tiedotuspäällikön tehtävä. Kun tasekirja ja vuosikertomus eriytettiin, voitiin jälkimmäistä kehittää yhteistyökumppaneille sopivammaksi ja nimi muutettiin vuonna 2006 vuosikatsaukseksi.

Piikki – 40 vuotta perinteistä tiedottamista

Uudessa tiedotus- ja koulutussihteerin toimessa tammikuussa 1970 aloittanut valtiotieteen kandidaatti Martti Kukkonen sai pian hoidettavakseen suunnitellun tiedotuslehden toimittajan tehtävät. Ensimmäinen numero, koenumero, ilmestyi 11-sivuisena monisteenä 28.1.1971.⁴⁴ Lehden tarpeellisuudesta Kukkonen kirjoitti koenumerossa näin:

*Me tarvitsemme tiedotuslehden, joka avaa palstansa kenen tahansa säätiön palveluksessa olevan kirjoituksille. Me tarvitsemme sisäisen tiedotuslehden, joka varmistaa henkilökuntaa koskevien päätösten tiedoksitulemisen. Me tarvitsemme väylän, jolla voimme tarvittaessa esittää arvostelua. Me tarvitsemme väylän, joka varmistaa kaikkien ideoiden tulemisen hallituksen tietoon.*⁴⁵

Piikin toimittaminen oli alusta alkaen tiedotussihteerin kontolla ja siitä muodostuikin tiedottamisen foorumina ja viestinnän välineenä eräänlainen ”Kukkonen lehti”. Vasta 1980-luvun alussa Kukkonen sai avukseen ja tuekseen erillisen toimitusneuvoston; samalla hänestä tuli Piikin päätoimittaja eläkkeelle siirtymiseensä, syksyyn 2005 saakka. Pari ensimmäistä numeroa lähetettiin pelkästään

säätiön toimihenkilöille sekä johtokuntien ja hallituksen jäsenille; sen jälkeen myös toimipiiriin kuuluvat opiskelijayhteisöt ja ylioppilaslehdet saivat lehden.

Alun perin sisäisen tiedotuksen tarpeisiin perustettu Piikki palveli myös ulkoisen tiedotuksen foorumina – tiedotuslehtenä – vuoden 1989 loppuun. Piikin eräänlainen kaksoisrooli ei ilmeisesti ollut täysin onnistunut. Piikistä tulikin nyt sisäiseen tiedotukseen keskittyvä henkilöstölehti, joka pyrkii sisällölliseen monipuolisuuteen ja toimimaan niin, että jokainen säätiöläinen kokisi lehden omakseen. Ulkoiseen tiedotukseen kehitettiin uusia julkaisutapoja.⁴⁶

Aina syksyyn 1978 asti Piikki ilmestyi A 4 -kokoisena parikymmensivuisena monistelehtenä ja useimmiten neljästi vuodessa. Piikki 3/1978–79 oli ensimmäinen, joka painettiin offset-menetelmällä ja oli formaatiltaan ja ulkoasultaan täysin uusi. Tämä merkitsi myös artikkelityyppisten kir-

joitusten ja valokuvien mukaantuloa lehteen. Valokuvien määrä väheni kuitenkin jo 1980-luvun lopulla ja vasta 2000-luvun alkuvuosina, jolloin värivalokuvat alkoivat yleistyä, valokuvien määrässä tapahtui selvää kasvua. Viimeinen painetun Piikin muodonmuutos tuli vuoden 2007 alussa: paluu A 4-kokoon, mutta nyt moniväriseksi aikakauslehtityyppiseksi julkaisuksi.⁴⁷ Tämä pari, kolme kertaa vuodessa ilmestynyt printti-Piikki siirtyi verkkojulkaisuksi vuosiksi 2013–2015, jonka jälkeen se lopetettiin.⁴⁸

Piikki oli suurelta osin 36 vuotta YTHS:n tiedotussihteerinä/tiedotuspäällikkönä toimineen Martti Kukkosen luomus – ja hänen työuransa näkyvin tulos. YTHS:n tiedotuksen/viestinnän historiassa Kukkosen työura on poikkeuksellinen – jo pelkästään ajallisestikin. Martti Kukkonen vastasi pitkään yksin aineiston hankinnasta, juttujen kirjoittamisesta ja pääosin myös lehden taitosta. Moniste-Piikin konkreettinen kokoaminen tapah-

Piikki-lehden kansikuvia 1970-, 1990- ja 2010-luvuilta

tui käsityönä. Aikana ennen lajittelijoita pöydän ympärillä pyöivät ja niputtivat lehden toimittajan lisäksi ainakin Tuula Leppänen, Seija Pyökäri ja Tuija Ruoskanen. Henkilöstöpäällikkö Tuula Leppänen kuului myös pitkään Piikin toimitusneuvostoon. Leppäsen mukaan Martti Kukkosella oli alun perin kunnianhimoisia tavoitteita tehdä Piikistä korkeatasoisempaa laatulehteä.⁴⁹

Kukkoselle toimitusneuvosto oli parhaimmillaan tukiryhmä, ideapankki ja kirjoittajareservi. Monet sen jäsenet ovat muistelleet osallistumistaan palaverihin mieluisina ja viihtyisinä hetkinä. Toimitusneuvoston jäsenillä oli myös vapaus ehdottaa jutunaiheita ja myös itse toteuttaa niitä.⁵⁰ Piikin toimitusneuvosto jakoi aikanaan myös ns. infopalkintoa aktiivisille kirjoittajille ja opiskeluterveydenhuoltoon liittyvästä ansiokkaasta tiedustustoiminnasta.

Martti Kukkoson jälkeen Piikin päätoimittajuus siirtyi uusille viestintäpäälliköille. Piikin koko ja visuaalinen ilme muuttuivat täysin. Päätoimittajan terveisissään Mari Vilkki muistutti siitä, ettei Piikki ole ajankohtaisjulkaisu – se tehtävä on sNetillä – vaan taustoittava ja yhteishenkeä tukeva lehti.⁵¹ Piikin yhteishenkeä, säätiohenkeä luovaa merkitystä on korostettu eri vaiheissa, eri toimijoiden alleviivaamana. Tässä suhteessa uudistuneen Piikin tuore päätoimittaja Mari Vilkki edusti perinteistä linjaa. Uusi viestintäpäällikkö Sari Krappe oli taloon tullessaan yllättynyt siitä, että henkilöstö näki hänet ensisijaisesti Piikin tulevana päätoimittajana. Tämä kertoi siitä, että säätiossa viestintä nähtiin melko kapea-alaisena lehti- ja tiedotustyönä.⁵²

Vuoden 2005 jälkeen tiuhaan vaihtuneiden päätoimittajien aikana toimitusneuvoston rooli korostui. Kokemusta noiden vuosien toimitusneuvostoista oli eritoten Henriette Hämeenaholla, Hanna Karilla ja Leena Vapaavuorella. Toimitusneuvoston merkitystä muutoksen myllerryksissä painotti myös uunituore päätoimittaja Sari Krap-

pe. Päätoimittajan tervehdyksessään hän lupasi niin ikään jatkaa kollegansa Mari Vilkin aloittamaa Piikin uudistamista entistä helppolukuisemmaksi, selkeämmäksi ja piristävämmäksi.⁵³ Tämä näkyikin hyvin tulevissa Piikeissä.

Sari Krappen päätoimittajakaudella paineet säätiossa virtuaalisen viestinnän kehittämiseksi kasvoivat nopeasti. Muutos kosketti myös Piikkiä, jonka yli 40-vuotinen taival perinteisenä paperiversiona päättyi vuonna 2012. Resurssipulas- sa päätettiin viedä Piikki verkkoon ja tehdä siitä henkilöstö- ja sidosryhmälehti, mutta uusia kohderyhmiään se ei Krappen mukaan oikein ikinä löytänyt.⁵⁴ Verkkopiikkinä lehti ilmestyi kolmisen vuotta ja lopetettiin sitten. Viestintä oli digitalisaation myötä pirstaloitumassa ja niukat resurssit piti ohjata entistä enemmän opiskelija- ja digiviestintään.

Vakioaiheita, lukijakyselyjä, uusia teemoja

Piikissä ei alun alkaen ollut varsinaista pääkirjoitusta, vaan sen paikalla oli lähinnä päätoimittajan Martti Kukkoson, johtajalääkärin Juhani Peräsalon tai joskus jonkun muun ajankohtaiskirjoitus. Vasta Eero Kurrin toimitusjohtajakaudella 1990-luvun lopussa kyseinen palsta nimettiin pääkirjoitukseksi ja siitä lähtien siitä on useimmiten vastannut toimitusjohtaja – siis Eero Kurri, Eija Orpana ja Jukka Männistö.

YTHS:n hallitusta, valtuuskuntaa, henkilövalintoja, johtokuntien kokoonpanoa, asemien kuumuisia, eläke- ja työsuojelukysymyksiä sekä muita ns. virallisuonteisia asioita koskevat uutiset olivat pitkään Piikin perusaineistoa – aivan kuten vuoden 1970 tiedotuksen yleisohjelmassa oli määritelty. Toki alusta alkaen lehti reagoi ajankohtaisiin opiskeluterveydenhuoltoa käsitteleviin lainsäädäntöhankkeisiin ja uudistuksiin, esimerkkinä vuosina

1969–1971 toiminut opiskelijoiden terveydenhoidon kokonaisratkaisua pohtinut komitea ja sen työn täydentäväksi jatkoksi asetettu Opiskelijoiden terveydenhuoltotoimikunta.

Kun kysymyksessä oli YTHS:n tulevaisuus, ei ole yllätys, että Piikki seurasi prosessia tarkasti ja kriittisesti.⁵⁵ Eduskunnan hyväksymän kansanterveyslain muutoksen mukaan korkeakouluopiskelijoiden terveydenhuolto kaavailtiin siirrettäväksi kunnallisten terveyskeskusten velvoitteeksi 1980-luvun puolivälissä. Tämä sai Martti Kukkonen huudahtamaan pääkirjoituksessaan: ”Säätiön taivaalla näyttää poutapilvien jälkeen siis olevan odotettavissa iltaruskon punerrus”. Lehden samassa numerossa hallituksen puheenjohtaja Kari Rahiala vastasi Kukkonen haastattelukysymykseen YTHS:n toiminnan jatkumisen näkymistä varman lakonisesti: ”Halk’ aikain.”⁵⁶

Vajaan vuosikymmen ajan monistelehtenä ilmestynyt Piikki oli ulkoasultaan ja kuvitukseltaan perin vaatimaton aikansa tuote. Tiukan asiasisällön vastapainoksi lehti julkaisi kevennystyyppisiä alan kysymyksiä ja piirroksia sekä pakinoita. Olipa Piikillä vuosina 1974–1977 oma vieraileva kirjoittaja – nimimerkki Eevertti. Tämä hyvin säätiön toiminnasta ja henkilöistä perillä oleva kirjoittaja ruoti useissa kirjoituksissaan terävästi, mutta samalla asiantuntevasti ajankohtaisia kysymyksiä, välttelemättä vaikeitakaan asioita.⁵⁷

Piikin palstoilla pääsivät aika ajoin ääneen myös keskeiset toimi- ja luottamushenkilöt sekä taloon tulevat ja eläkkeelle lähtevät. Henkilöhaastattelut olivat jo tuolloin suosittua lehden sisältöä. Viimeinen moniste-Piikki (2/1978–79) oli teemanumero, joka oli omistettu Ylioppilaiden terveydenhuollon toimihenkilöt ry:lle (YTT). Teemanumeron pääjuttu oli YTT:n puheenjohtajan Jukka Rantasen käsialaa.

Piikin offset-ajan ensimmäisessä numerossa toimittaja Martti Kukkonen totesi pääkirjoitukses-

saan muun muassa:

Piikin linja on ollut ja tulee jatkossakin olemaan eräänlainen sekalinja. Se ei ole yksinomaan tiedotuslehti (...) Uutislehdeksi se ilmestyy harvakeen ja keskittyy kertomaan vain suurehkoista tapahtumista ja kehityslinjoista. Piikki onkin ja jatkossa pyrkii kasvavassa määrin olemaan myös keskustele-va mielipidelehti ja henkilökuntalehti.⁵⁸

”Sekalinjalla” jatkavassa Piikissä saivat linjat edustajineen ja uutisineen aiempaa enemmän tilaa. Myös uudet, työhön liittyvät hankkeet ja innovaatiot esiteltiin jatkossa näyttävämmiin. Tästä on kuvaavana esimerkkinä tietokonepohjaisen potilastietojärjestelmän esittely parissakin numerossa 1980-luvun alussa. Säätiöläisten tutkimustoiminta ja seminaarikoosteet esitelmineen olivat uutta Piikissä, kuten myös selostukset opiskeluterveydenhuollon alan kansainvälisistä kongresseista. Näistä aihepiireistä tulikin myöhemmin yksi Piikin keskeisistä ja pysyvistä uutis- ja artikkeliaiheista.

Säätiöläisten palvelusvuosien noteeraaminen, eläkkeelle siirtymiset sekä ansio- ja kunniamerkkien luovutustilaisuudet ovat olleet kukaties Piikin pysyvintä aineistoa. Alun perin lehdessä julkaistiin myös työntekijöiden syntymäpäivätietoja. Tästä tavasta kuitenkin luovuttiin varhain. Asemien tapahtumia – uusien tilojen avajaisia, henkilökuntaretkiä, tyhy-toimintaa, juhlia – on saatu seurata Piikin palstoilla kautta vuosikymmenien. Oma lukunsa ovat olleet liikuntaan liittyvät vapaa-ajan toiminnot, kuten Suomi juoksee- ja Akateeminen Warti -massaliikuntatapahtumat. Nämä olivat ennen muuta Piikin 1980-luvun numeroiden ”säätiöläiset vapaalla”-osaston vakio uutisia. Tuolloin Piikissä julkaistiin jonkin verran ulkopuolisten yritysten mainoksia liikuntatapahtumien tukemiseksi.

Henkilöstö- ja työehtosopimusasioista, työsuojelusta, työterveyshuollosta sekä terveyteen

EEVERTTI – PIIKIN KÄRKEVÄ JA KANTAA OTTAVA PAKINOITSIJA

Maaliskuussa 1974 ilmestyneessä Piikissä debytoi lehden ensimmäinen ja samalla Piikin historian ainoaksi jäänyt pakinoitsija Eevertti. Hänen kynästään ilmestyi vuosina 1974–1977 kaikkiaan yhdeksän kirjoitusta. Kun oli kulunut 15 vuotta Piikin ensimmäisen monistetasuisen numeron ilmestymisestä, lehden tiedotussihteri Martti Kukkonen sivusi lehden numerossa 1/86 myös Eevertti-nimimerkkiä. Kukkonen mukaan Eevertti

(...) joskus yliampuvissa ja aina kärjekkäissä pakinoissaan ihastutti ja vihastutti lehden lukijoita sitten puolenkymmenen vuoden ajan.

Jo Eevertin ensimmäinen pakina Katse eteenpäin kertoi kirjoittajan olevan ajan hermolla. Opiskelijoiden terveydenhuoltotoimikunnan mietintö oli juuri ollut lausuntokierroksella ja herättänyt kriittistä kommentointia. Kirjoituksessaan hän patisti YTHS:ää kainostelematta esittelemään julkisesti toimintaansa; olihan se luonut itsestään järjestelmän, joka ”hakee palvelukyvyssään ja monipuolisuudessaan vertaistaan”, luonnehti Eevertti.

Pakinoitsija palasi myöhemminkin YTHS:n asemaan tulevaisuudessa. Piikin marraskuun numerossa 1976 Eevertti pohdiskeli terävään tyyliinsä opiskelijoiden terveydenhuoltoa kunnallisessa terveyskeskuksessa. Siihen siirryttäessä poistuisi kyllä terveydenhoitomaksu, mutta tämän ”vakuutusmaksun” poistumisen hintana poistuisi mitä todennäköisimmin mahdollisuus kohtuullisen nopeiden palvelujen saamiseen. Eevertti edellytti, että korkeakouluopiskelijoiden itsensä luoma järjestelmä saatettaisiin pehmeästi osaksi valtakunnallista verkkoa. Hän pani säätiön paljon vartijaksi toteamalla lopuksi:

Keskeiseksi tässä tilanteessa tulee se, missä määrin YTHS:ää halutaan ja voidaan käyttää muun kansanterveystyön kokeilukenttänä. Säätiö itse älköön jääkö odottamaan, vaan näyttäköön avoimesti mitä näytettävää on. Sillä sitä kyllä löytyy, kun vain pakettiin pistää.

Useassa pakinassaan Eevertti nosti esiin työn ennalta ehkäisevän terveydenhuollon tehostamiseksi. Piikin huhtikuun numerossa 1974 hän peräänkuulutti ennalta ehkäisevän työn suunnittelun voimakasta järkiperaistamista sekä suunnittelu- ja tutkimuskapasiteetin lisäämistarvetta. Eevertistä tässä työssä olisi syytä unohtaa linjajako ja ”nähdä toiminnan koko kenttä yhtenä linjana, säätiön linjana”. Samaan teemaan pakinoitsija palasi myöhemmin, kuten helmikuussa 1976. Karvaani kulkee -kirjoituksessaan Eevertti latasi täyslastillisen kritiikkiä säätiön harjoittamalle ”terveydenhoitopolitiikalle”. Eevertti päätyi arvioidensa pohjalta ennustamaan, että:

Ellei YTHS itse kohota terveydenhoitotyönsä tasoa, ei sitä sen puolesta tee kukaan muukaan. Kehitysvastuu opiskelijoiden terveydenhuollosta on säätiön sisällä. Ellei säätiö pidä toimintaansa esillä, ei se käy maamme terveydenhuoltopolitiikassa niin hyvin kuin ansaitsisi.

Edellä olevasta voi päätellä, että Eevertti oli hyvin perillä paitsi säätiön toiminnasta myös erityisesti ennalta ehkäisevän terveydenhuollon saralla tehdystä – tai pakinoitsijan kokemana – tekevästä työstä. Eevertti oli siis hyvin informoitu ja ilmeisesti työnsä tai luottamustehtävänsä puolesta lähellä asioita ja tehtäviä, jotka näyttävät olleen hänelle tärkeitä. Tuskin hän muuten olisi pakinoissaan toistuvasti niihin puuttunut – ja vielä sangen voimakkain ja kärkevin sanvalinnoin.

Eevertti kantoi myös huolta säätiön henkilöstöpolitiikasta, jonka perusteista ei hänen mielestään ollut juurikaan keskusteltu. Jälleen kerran Eevertti oli ajassa kiinni; olihan säätiössä juuri vahvistettu sen ensimmäinen henkilöstöpoliittinen ohjelma. Tuolloin, kesäkuussa 1976, oli haettavana paitsi henkilöstö- ja koulutusasiain sihteerin myös johtajalääkärin toimi. Valinnoilla tulisi olemaan suuri vaikutus säätiön työskentelyilmastoon, tiesi Eevertti kertoa.

Toiseksi viimeisessä pakinassaan helmikuussa 1977 Eevertti kyseli, mikä YTHS:sää riivaa, vaikka sillä menee verraten hyvin. Hän syytteli säätiön linjaa tempoilevaksi: kokeilusta puhutaan, vaikka ohjausta ei tapahdu. Skeptisesti Eevertti suhtautui myös terveydenhoidon kehittämiseen. ”Entä mitä kokeilua konsultit tekevät YTHS:n tietojenkäsittelyn kehittämisessä? Salakähmäistä on kuin tietokoneen sisukalujen kytkennät”, Eevertti sanaili melkein irvailevaan sävyyn.

Samassa vuoden 1977 syyskuun numerossa, missä toveri Z julkaisi ainokaiseksi jääneen kirjoituksensa, antoi Eevertti puolestaan heilahtaa sanaisen säilänsä viimeisen kerran. Miksi nimimerkki Eevertti vaikenä – ja juuri tuossa vaiheessa. Sensuuri vai oma itsekritiikkikö oli syynä? Kuka oli Eevertti?

On tavallista, että lehtien nimimerkkikirjoittajat tulevat ja menevät. Siksi ei Eevertin lyhyehköä pakinoitsijauraa Piikissä liene syytä enemmälti ihmetellä. Eevertti teki tehtävänsä, Eevertti sai mennä – tai halusi mennä. Miten vain? Tutkijan tiedossa ei ole, millaista palautetta Eevertin pakinoista tuli henkilökunnalta tai säätiön johdolta. Nimimerkin suojissa kirjoittavalle sallittiin varmasti säätiön johdon tietien ajankohtaisten ja osin vaikeiden asioiden reipas, kärkevä ja kysymysten ytimeen menevä käsittely. Olihan kysymyksessä pakinoitsijan palsta. Eevertille oli annettu – tai hän oli ottanut – ajan toden puhujan kärjekkään roolin.

Oli Eevertti kuka tahansa, hän oli epäilemättä sangen lähellä säätiön tiedotussihteerä.

liittyvistä ohjeista ja vinkeistä on aina riittänyt kirjoitettavaa; niin ikään työntekijä työnsä ääressä -kirjoituksille ja vapaa-ajan harrastuksille on annettu eri aikoina palstatilaa. Tämäntyyppiset vakioaiheet kuuluivat myös Piikin ensimmäisen lukijakyselyn toivomusten piiriin. Vuonna 1989 järjestetyn pienimuotoisen lukijakyselyn muut toivomukset kohdistuivat toisaalta asemien esitelyihin⁵⁹, terveystasvatustyöryhmien aikaansaannosten kuvauksiin ja ”pippaloista” kertomiseen, toisaalta koulutustapahtumien ohjelmien ja opiskelijaterveydenhuollon uutisten raportointiin. Myös opiskelijoiden näkemyksistä YTHS:stä toivottiin tietoja esim. Gallup-kyselyjen muodossa. Ja piirroksia ja vitsejä lisää!⁶⁰

Kun vajaa kymmenkunta vuotta myöhemmin tehtiin uusi lukijakysely, kiinnostavimmiksi aiheiksi nousivat säätiön kehittäminen ja opiskelijoiden terveydenhuoltoon liittyvät kysymykset, kun taas vähiten kiinnostivat säätiön talous ja toimintatilastot. Pääkirjoituksia ja asiantuntija-artikkeleja kaivattiin myös jokaiseen Piikin numeroon. Huomionarvoista oli se, että verrattuna vuoden 1989 kyselyyn, viih-teellistä aineistoa toivottiin nyt vähemmän.⁶¹

Piikki vastasi toiveisiin. Lähes jokaisessa numerossa oli opiskeluterveydenhuoltoa käsittelevien tutkimusten, raporttien ja seminaarien esittelijä ja arviointeja ja asemien potilastytyväisyyskyselyjen tuloksia. Näkyvyyttä sai laatutyö ja ennen muuta vuosituhannen vaihteessa virinnyt uudentyyppinen hyvinvointihanke Kehä, josta riitti juttuja lähes jokaiseen 2000-luvun alun Piikkiin. Opiskelijoiden opinto-ohjaus ja opiskeluympäristöasiat nousivat tutkimuksen myötä entistä näkyvämpään rooliin säätiössä ja lehden sivuilla. Kaiken kaikkiaan säätiön, opiskelijajärjestöjen ja yliopistojen välinen yhteistyö eri sektoreilla näkyi Piikissä eräänlaisena aihepiirien punaisena lankana.

Vuonna 1971 perustetulla Ylioppilaiden terveydenhuollon toimihenkilöt ry:llä oli pitkään oma

tiedotuspalstansa Piikissä. Merkkipäivä- ja palkitsemisuutisten sekä pääkirjoitusten lisäksi Piikissä ei sen historian kuluessa ollut juurikaan muita ns. vakiopalstoja. Lähelle vakiopalstaa pääsi hammaslääkäri Kyösti Korpiolan mietelmät ja sananlaskut, joille lehti useimmiten takasivullaan soi eri vaiheissa tilaa vuosien, jopa vuosikymmenien ajan.

Vuoden 2007 lehti uudistus toi mukanaan myös uusia osastoja, kuten Seurapiiripiikki, Kirjapiikki, Minun työpäiväni sekä Tietoa taloon ja Mitä uutta tutkimuksessa. Uutta oli myös tapa teemoittaa Piikin numerot, joita olivat laatu, tyhy, terveyden edistäminen, turvallisuus, ravitsemus, hoidontarpeen arviointi, AMK-pilotointi, yhteinen strategia- ja yhteistyö – sekä viimeksi Ylioppilaiden terveydenhoitosäätiön juhlanumero Piikki 13.2.2014, Opiskelijan parempaa terveyttä 60 vuotta.⁶²

Piikki – yhdyside, me-hengen luoja, keskustelufoorumi

Piikin alkuperäinen idea oli yhdistää eri puolilla maata toimivat säätiölläiset ja kertoa kaikkia koskevista asioista. Näin tiivistä henkilöstölehti Piikin tehtävän lehteä alusta lähtien läheltä seurannut Tuula Leppänen.⁶³ Tämän näkemyksen ovat allekirjoittaneet lukuisat Martti Kukkosen aikaiset työtoverit keskushallinnosta ja muualta. Samalla, kun Piikin avulla eri asemilla ja erilaisissa tehtävissä toimineet ovat tulleet tutuiksi toisilleen, säätiölläisten keskinäinen me-henki on eittämättä vahvistunut. Varsinkin maakunnissa toimiville oli tärkeää tietää, mitä muualla ja ennen kaikkea keskushallinnossa tapahtui. Parhaimmillaan Piikki satoi säätiölläisiä yhteen.⁶⁴ Perinteisenä henkilöstölehtenä Piikki puolusti paikkaansa – ja ilmeisesti varsin hyvin. Tästä on vallinnut verraten suuri yksimielisyys. Lehti on koettu monipuolisena, asioista tasapuolisesti kertovana julkaisuna, joka ei pyrkinytkään tehtävänsä suurempiin tavoitteisiin.⁶⁵

Piikkiä luettiin paljon, minkä lukijakyselyt-kin paljastivat. Toisaalta voi vain arvailla, miten hyvin Piikki pystyi vastaamaan säätiön kaikkien ammattiryhmien odotuksiin ja toiveisiin. Kirjoituksissa painottuu hoitohenkilökunta, joka toki muodostaa valtaosan säätiön työntekijöistä. Tarkkaa tietoa siitä, millä tavalla keskusjohto seurasi kirjoittelua ja puuttui yksittäisiin kirjoituksiin, ei ole käytettävissä. Tukea kyllä annettiin, mutta varmasti myös seurattiin, olisiko kirjoituksissa piikkejä keskushallinnon suuntaan.⁶⁶

Vaikka Martti Kukkonen jo Piikin toisessa numerossa 7.4.1971 totesi Piikin olevan ”vain ja ainoastaan kirjoittajiensa aktiviteettiin sidottu julkaisu, joka aikoo pistää sinne, mihin pistosta tarvitaan”, näitä pistoja keskusjohdon suuntaan oli melko vähän – ehkä Eeverttiä lukuun ottamatta. Eikö näihin ollut aihetta vai toimiko (itse)sensuuri? Timo Niemi puolestaan painotti haastattelussaan, että Piikki olisi voinut olla, vaikka olikin hyvä, vähän kriittisempi kirjoituksissaan. Hänen mukaansa Piikkiä käytettiin enemmänkin propagandavälineenä.⁶⁷

Mikä oli Piikin sielun ja kehittäjän Martti Kukkonen oma henkilökohtainen jälkikuva lehdestään. Näin hän sanoi Piikistä viitisen vuotta eläkkeelle siirtymisensä jälkeen:

Minulla on se käsitys, että lehteä todella tarvittiin ja se saikin hyvän vastaanoton ja välillä melkoisen innostuksen sisällön tuottamiseen. Se oli, paitsi yhdysside ja säätiöhengen luoja, myös jonkinasteinen keskustelupaikka.⁶⁸

Digitaalisuus valtaa alaa

YTHS:n laatukäsikirjan valmistuttua vuosituhannen vaihteessa viestinnän periaatteet ja ohjeistukset siirrettiin sinne ja päivitys noudatti sovittua rytmiä.

Aiempiin tiedotuksen ohjelmiin ja yleisohjeisiin verrattuna uutta olivat nyt viestinnän strategisten linjausten, tavoitteiden ja painopistealueiden laaja esittely. Täysin uutta oli myös viestintäteknologia (internet, intranet, sähköposti ja digitaalinen viestintä), joka ”murtaa ulkoisen ja sisäisen maailman rajan”. Säätiön organisaatiomuutos muutti myös tiedotusvastuuta, jonka yleislinjan määrittä vastedes toimitusjohtaja.⁶⁹

Muuten ulkoisen ja sisäisen viestinnän toteutuksessa oli paljon samoja välineitä, tiedotustapoja ja viestintäyhdyshenkilöitä kuin aiemmissa yleisohjeissa. Seuraavissa YTHS:n laatukäsikirjan päivityksissä viestinnän päähuomio oli ennen muuta viestinnän kohderyhmien ja kanavien tarkastelussa. Nopeasti muuttuva viestinnän maailma tuli hyvin esiin vuoden 2006 laatukäsikirjaversiossa, jossa verkkopalvelu nähtiin merkittävimmäksi viestintäkanavaksi ja vuonna 2016 perinteisten viestinnän kanavien rinnalle oli tullut Facebook-sivusto, Youtube ja muut digitaaliset kanavat.⁷⁰

YTHS:n viestintä koki ison muutoksen, kun pitkäaikainen tiedotuspäällikkö Martti Kukkonen jäi eläkkeelle vuonna 2005. Hänen tilalleen valittiin – nyt viestintäpäällikön tittelillä – Katri Myllykoski ja sitten Mari Vilkki, jotka kumpikin olivat tehtävässä vain lyhyen aikaa. Monipuolistuvan viestinnän vaatimukset ja muodot edellyttivät lisähenkilöstöä, ja kevättalvella 2008 perustettiin viestintäassistentin toimi. Siihen valittiin Sini Kivijärvi, joka hoiti viestintäpäällikön sijaisuutta kunnes seuraavana vuonna uudeksi aktiiviseksi viestintäpäälliköksi valittiin Sari Krappe. Hänen aikanaan tapahtui sosiaalisen median ja talon sisäisen sähköisen viestinnän läpimurto, josta seuraavien viestintäpäällikköiden Marjut Gerkmanin (2016), Assi Rinnetmäen (2017) ja vuonna 2018 säätiöön tulleen Annemari Backmanin oli hyvä jatkaa.

Viestintäjohtaja työn touhussa. YTHS:n 60-vuotisjuhlavuoden 2014 päiväjublan sujuminen oli pitkälti Sari Krappen kontolla. Kuvassa Krappe ohjeistaa tilaisuuden juontajia ja esiintyjätähtä tähtitieteilijä Esko Valtaojaa.

Digiloikka YTHS:llä

Sähköisen viestinnän valttina on nopeus ja ekologisuus. Maailman muuttuessa myös viestintätarpeet muuttuvat. Mitä ei ole verkossa, sitä ei ole olemassa.⁷¹

Tietoverkkoa käyttävää opiskelijainformaatiota oli ryhdytty kehittämään vuodesta 1992 alkaen

Turussa ja Tampereella sekä Otaniemessä yhdessä paikallisten opiskelijajärjestöjen ja yliopistojen kanssa. Syntyi Infopankki ja ATK-infopiste, joihin vietiin sekä informaatiota aseman toiminnasta että tietoiskuja terveysteemoista.⁷² Opiskelijat olivat uusissa toimintamuodoissa innokkaita ja aloitteellisia – ja säätiön henkilökunta vastasi haasteisiin. Tietoverkkojen mahdollisuudet nähtiin jo varhain. Tärkeitä foorumeita tämänkaltaisissa asioissa olivat 1970-luvulla perustetut asemakohtaiset terveyskasvatustyöryhmät, joissa opiskelijat olivat mukana.

YTHS:n hallituksessa asiaan reagoitiin kesällä 1995, jolloin internetiin liittyminen oli esillä järjestelmäpäällikkö Eero Karhun ja tiedotuspäällikkö Martti Kukkosen muistion pohjalta. Liittymiselle oli monia perusteluja. YTHS:n tietoja oli jo opiskelijayhteisöjen sivuilla, joiden ylläpito ei ollut säätiön kontrollissa. Katsottiin, että tiedottaminen tehostuisi – etenkin kun terveystieteen painamisesta oli päätetty luopua – terveysvalistukselle aukeaisi uusi ulottuvuus, neuvonta sähköpostitse olisi mahdollista ja henkilöstö pääsisi käyttämään terveydenhuollon tietokantoja ja myös terveydenhoitoasemien keskinäinen viestintä paranisi. Hallitus piti asiaa tärkeänä.⁷³

Rahoitus säätiön kotisivun luomiselle järjestyi terveyden edistämisen varjolla Terveyden edistämishankkeen STM:n terveyskasvatusmäärärahalta. Hanketta koordinoi terveydenedistämisen yhteistyöryhmä, tiedotuspäällikön lisäksi käytännössä Otaniemen johtava lääkäri Marja-Riitta Tuori ja atk-päällikkö Eero Karhu.⁷⁴ YTHS:n ensimmäinen oma kotisivu julkaistiin syksyllä 1997, jolloin internet-yhteys oli vasta Helsinki-Espoolla, Turulla ja Tampereella. Säätiössä ryhdyttiin panostamaan niin www-sivujen kuin sisäisen tietoverkon kehittämiseen tietojärjestelmäpäällikkö Jari Malmbergin ideamuistion mukaisesti. Pari vuotta myöhemmin koko YTHS saatiin yhteisen tietoverkon piiriin.⁷⁵

”Internet on se ensimmäinen ja vaivattomin tapa sanoa päivää jollekin organisaatiolle” totesi säätiön internet-työryhmän puheenjohtaja Johanna Castrén.⁷⁶ Säätiö pystyi nyt tarjoamaan ajantasaista tietoa aktiivisesti tietoverkkoja käyttäville opiskelijoilleen ja vastaamaan Castrénin toteamukseen. Koko säätiötä koskevan tiedon lisäksi sivuilla oli jokaisella asemalla oma palveluista kertova sivu sekä terveystietoartikkelien kokoelma.⁷⁷ Ihan äkkiä opiskelijat eivät säätiön sivuja löytäneet. Vuonna 2000 vasta noin joka kahdeksas oli niihin tutustunut, pääkaupunkiseudulla kuitenkin joka neljäs.⁷⁸ Palvelu oli uutta ja monien opiskelijoiden tietokoneet olivat tuolloin vielä vailla internetyhteyksiä.⁷⁹

Säätiön keskushallinnossa internet-sivuja koskevat vastuut olivat alkuvuosina melko epäselviä. Sivuilla oli sisältöä terveystiedosta henkilöstörekrytointiin ja aseman aukioloajoista verkkoneuvontapalveluun. Toisaalta tiedon tuottajia oli useita, kuten sähköisistä palveluista vastaavan Internet-työryhmä, valtakunnallinen terveystyöryhmä, tiedotuspäällikkö, terveystietopalvelupäällikkö, henkilöstöpäällikkö, tietohallinto ja linjajohtajat. Tilanne alkoi selkiintyä vuoden 2005 alussa, kun johtoryhmä nimesi sähköisestä tiedotuksesta vastaavaksi päätoimittajaksi tiedotuspäällikön ja hänelle avuksi toimituskunnan.⁸⁰ Myöhemmin viestintäyksikköön saatiin toinenkin työntekijä, sihteereitä koulutettiin kotisivujen päivitykseen ja eri paikkakuntien viestintävastaavat saivat osamista ja vastuuta.

Some-kanavat käyttöön

Verkkosivujen uudistus oli vuonna 2009 säätiön viestintäpäälliköksi tulleen Sari Krappen ensimmäisiä isoja urakoita. Tavoite oli saada sivustosta lähivuosina opiskelijoiden ensisijainen terveystiedon hakulähde. Uudistus oli viestintäpäällikön vastuulla, mutta Sari Krappe muistaa saaneensa

siihen hyvän tuen tietohallinnosta Sauli Kleemolalta ja Elina Heilalalta. Hankinta piti tehdä julkisen kilpailutuksen kautta, jota varten tarvittiin kunnollinen vaatimusmäärittely hyvän konsultin avulla, joksi Sari Krappe valitsi Virpi Blomin.

[Virpi Blom] näytti säätiölle tien ja laittoi junan raiteelleen, ja osaamisellaan luotsasi minun ja Sinin [Kivijärvi] ja osin myös Elinan [Heilala] verkkosivutietä kohti toivottua tulosta. Uudistus onnistui erinomaisesti.⁸¹

Tuohon aikaan visuaalisuus oli vielä aivan eri roolissa kuin kymmenen vuotta myöhemmin. Silloin uudistukset tehtiin Krappen mukaan aina teksti ja sisältö edellä – ja kuvat ”vain” kuvittivat noita sanomia. Säätiön visuaalinen ilme oli tuossa vaiheessa lapsenkengissään, mutta verkkosivu-uudistus antoi sille uuden mahdollisuuden – ja sinisen rinnalle uusiksi väreiksi vihreän ja oranssin sekä luvan kuvien käyttöön!

Uudet verkkosivut julkaistiin tammikuussa 2011 ja käytettävyys parani ajan tarpeita vastaavasti muutamaa vuotta myöhemmin, kun ne optimoitiin mobiilikäyttäjille. Kuten muussakin viestinnässä, tarve verkkosivujen päivityksiin, ”ilmeen kohotuksiin” ja uudistuksiin on jatkuvaa, mutta seuraava iso www-sivujen uudistus tehtiin vasta kymmenen vuotta myöhemmin viestintäpäällikkö Annemari Backmanin johdolla.

YTHS:n tie sosiaaliseen mediaan aukesi toukokuussa 2010, kun säätiölle perustettiin oma ”fanisivu” Facebookiin, jonka ajateltiin palvelevan lähinnä terveyden edistämistä ja madaltavan kynnystä palautteenantoon, mutta joka palveli muitakin viestinnällisiä tarpeita, näkyvyyttä, rekrytointia ja tiedotusta.⁸⁵ Koetinkivi sosiaalisen median kanavien käytölle oli heti aluksi sikainfluenssapandemia vuonna 2010. Some-maailman ilmiöt: kuva, kysymykset, vuorovaikutteisuus, nopeus ja

YTHS:n visuaalinen ilme

YTHS:n merkin on suunnitellut oikeusneuvos Eero J. Manner vuonna 1954. Siinä on Suomen lipun sinisellä ristikuvioilla yliopistomaailmaan viittaava tyylitelty joo-

nialaisen pylvään pää. Se riitti pitkään säätiön ”ilmeeksi”. Toisaalta vanhojen kirjoituskoneiden ja mustavalkoisten monistamiskäytäntöjen aikana tarkempaa ilmettä olisi ollut vaikea toteuttaaakin.

Merkkiä pelkistettiin vuonna 2004 ja siihen yhdistettiin myös säätiön nimi ja lyhenne. Nämä yhdessä muodostivat säätiön tunnuksen, joka on pidetty samana sen jälkeenkin.⁸² Tuolloin hyväksyttiin säätiön ensimmäinen graafinen ohjeisto, jonka määrittelemä visuaalinen ilme oli erittäin hillitty. Ajan trendien mukainen pikselöinti oli näkyvä osa ilmettä, mutta kuilla ei juuri ollut sijaa, paitsi ehkä pienenä pikselöitynä väriläiskänä alakulmassa.⁸³ Graafista ohjeistusta sovellettiin kaikissa säätiön julkaisuissa, mikä kuvien puutteen vuoksi aiheutti vaikeuksia esimerkiksi terveysaineistojen tuottamisessa.

Vuonna 2011 tehdyn verkkosivu-uudistuksen jälkeen visuaalinen ilme vapautui. Värit ja kuvat tulivat tärkeään osaan viestinnässä, mikä näkyi vahvasti vuonna 2016 hyväksytyssä uudessa ohjeistuksessa. Sen mukaisesti taitetut julkaisut olivat nuorekkaita ja iloisia. Säätiön ulkonainen imago oli muuttunut niukan arvookkaasta reippaaksi ja houkuttelevaksi, mutta sininen on pysynyt edelleen mukana uusienkin värien joukossa.⁸⁴

proaktiivisuus tulivat tutuiksi viestintäpäälliköille. Hän päätyi yhteistyökampanjaan STM:n, THL:n, Helsingin terveystieteiden keskuksen ja SPR:n kanssa tekemään Käräsiskö-kampanjaa yhdessä YTHS:n terveydenhoitaja Jonna Kekäläisen kanssa niin Facebookiin kuin IRC-galleriaan, joka oli sen ajan nuorten somekanava.⁸⁶ Twitter, Youtube, Instagram ja LinkedIn otettiin käyttöön muutaman seuraavan vuoden kuluessa.

Ammattikorkeakoulukokeilu Seinäjoella ja Lappeenrannassa syksystä 2011 alkaen asetti valtavat paineet viestinnälle. Säätiössä jouduttiin lyhyessä ajassa tekemään huima harppaus pelkästä viestinnästä suoraan markkinointiviestintään. Aivan säätiön alkuvuosia lukuun ottamatta säätiön ei ollut tarvinnut markkinoida itseään, mutta nyt ammattikorkeakouluopiskelijat piti saada liittymään YTHS:n asiakkaisiksi – omalla rahallaan.⁸⁷

Näin ollen jouduimme salamannopeasti kehittämään sähköisiä, visuaalisia markkinointimateriaaleja, esitteitä ja somekanavia, jotka kaikki veivät YTHS:n amk-markkinointisivustolle. (...) Onneksi saimme runsaasti vetoapua ylioppilaskunnista, joilla oli intressi saada amk-kokeilu onnistumaan. (...) Kyseessä ei siis ollut ainoastaan viestintäkanava-asia vaan mielikuva-asia: viestinnästä oikein hypermarkkinointiin.⁸⁸

YTHS sai myös esittelyvideon, jonka näkyvyys oli internet-aikakaudella aivan toista luokkaa, kuin ensimmäiset vastaavat kokeilut yli 20 vuotta aiemmin. Turussa oli ylioppilaskylässä toimivan Kylä-TV:n kanssa vuonna 1986 tehty säätiön toimintaa esittelevä video ja muutamaa vuotta myöhemmin vastaava tehtiin Otaniemessä.⁸⁹

Verkkoympäristö kehittyi nopeasti, eikä henkilökunnan aina ollut helppoa pysyä ajan tasalla. Vielä vuonna 2013 jouduttiin Piikissä avaamaan käsitteen ’some’ sisältöä, mutta jo pari vuotta myö-

hemmin YTHS:lle laadittiin säätiön ensimmäinen sosiaalisen median strategia.⁹⁰

Säätiössä riitti tiedotettavaa 2000-luvulla. Oli säätiön 60-vuotisjuhla, Korkeakouluopiskelijoiden terveystutkimusten julkistamiset, Pohjoismainen kongressi Helsingissä, EUSUHM-kongressi Tampereella, valtakunnallisia seminaareja, hankkeita ja etävastaanottokokeiluja. Lisäksi ruotsinkielistä viestintää tehostettiin. Sari Krappe on jälkepäinkin todennut olevansa ylpeä siitä, että kun YTHS:ltä mediatiedote lähti, se kyllä aina uutisoitiin. Hänen muistamansa mukaan ei koskaan käynyt niin, ettei uutinen olisi ylittänyt mediakynnystä. Näin asia nähtiin myös vuoden 2017 laatukäsikirjassa.⁹¹

Tämä kaikki toteutettiin niukoin resurssein. Viestintäyksikön muodostivat viestintäpäällikkö ja viestintäassistentti Sini Kivijärvi, joka Krappen mukaan oli loistava henkilö tekemään niin juttuja Piikkiin kuin digitaalista teknistä toteutusta, projekteja, joihin muissa oloissa olisi käytetty ulkopuolisia asiantuntijoita. Toimipisteissä oli ahkeria ja innostuneita viestijöitä, jotka oman toimensa ohella tekivät viestintää jopa omalla ajallaan. Kumppaneita YTHS:llä on aina ollut paljon opiskelijajärjestöistä ja muualtakin – se on ollut säätiön yksi vahvuus ja sieltä tuli apua myös siihen, miten viestintää kulloinkin piti kehittää.⁹²

Sisäinen tietoverkko ja etäratkaisut

Sitä on toivottu. Sitä on odotettu. Siitä jo supistaan. Se on tulossa!

Näin otsikoi palvelusihteeri Terttu Vanonen jutunsa Piikissä talvella 2003. Kyse oli odotetusta säätiön sisäisestä tietoverkosta, joka sai nimekseen sNetti.⁹³ Hajallaan ympäri maata toimivassa organisaatiossa tiedonkulku oli usein hidasta ja takkuilevaa. Pöytäkirjat, käytännön ohjeet ja lomakkeet, koulutustiedot ym. lähetettiin ensin postitse ja sit-

temmin sähköpostitse, mutta saajan vastuulle jäi tiedon jakaminen paikallisesti. Jatkossa ne löytyisivät – tai ainakin niiden olisi pitänyt löytyä sNetistä. Uutisliuskalle ei enää ollut tarvetta.

Viiden vuoden kuluttua intranet uudistettiin, mutta tuttu nimi säilyi, vain kirjoitustapa muuttui – nyt oli Snetti.⁹⁴ Seuraava uudistuksen jälkeen nimeksi tuli Santra, joka otettiin käyttöön keväällä 2016. Vasta Santra antoi mahdollisuuden monipuolisempaan toiminnallisuuteen.⁹⁵

Työyhteisöviestinnässä ryhdyttiin 2010-luvun alussa käyttämään videoita sähköpostien ja tiedotteiden sijaan. Videoilla voitiin tallentaa koulutuksia, atk-ohjelmien opastuksia tai uusien hoitoprosessien ohjeita. Menetelmälle olikin kysyntää esimerkiksi potilastietojärjestelmän uudistuksessa, jossa koulutus ohjelman käyttöön hoidettiin käytännöllisesti katsoen kokonaan videoiden avulla – enää ei raahattu talon tietokoneita yhteen tilaan, kuten Medicuksen käyttöönoton aikana. Nouseen ympäristötietoisuuden takia oli tärkeää myös se, etteivät videot kuormita ympäristöä paperijätteellä, sillä esityksiä ei voinut tulostaa.⁹⁶ Vuonna 2020 Santran YTHS-kanavaan oli koottu sisäisiä koulutus- ja esittelyvideoita jo lähes 300 esitystä eri aihepiireistä.

Toukokuussa 2014 Säätiössä siirryttiin käyttämään sähköistä Lync-viestintäratkaisua (myöhemmin myös Skype, Teams), joka mahdollisti kommunikoinnin ajasta ja paikasta riippumatta pikaviestein, videoin ja puheluin. Jokainen saattoi osallistua palaveriin omalta koneeltaan. Etäneuvotteluratkaisuilla toteutetuissa valtakunnallisissa koulutuksissa rahalliset säästöt matkakustannuksissa olivat merkittävät ja toisaalta henkilökunnan osallistumismahdollisuudet paranivat. Sen jälkeen valtaosa henkilökunnan sisäisistä koulutuksista järjestettiin Lyncillä.

Sari Krappen mukaan henkilökunta otti etäneuvotteluratkaisut vastaan yllättävän hyvin.

”Aina löytyi se muutama rohkea, joka oli valmis kokeilemaan pilottia – ja toimimaan etäratkaisujen sisäisenä lähettinä.” Palvelupäällikkö Hanna Kari oli todellinen ”digilähettiläs”. Yhteistyö säätiön informaatiotekniikan asiantuntijoiden kanssa oli tiivistä ja erityisesti it-asiantuntija Elina Heilala oli korvaamaton apu projektien toteutuksessa käytännössä.⁹⁷ Tietohallintopäällikkö Sauli Kleemola näki niukkuuden hyväksi kirittäjäksi uusien toimintamuotojen käyttöönotossa:

Tietohallinnon näkökulmasta Lyncin käyttöönoton ajava voima YTHS:ssä oli alun perin rahanryörien kiristyspakko. Mutta onneksi tämä pakko tuli, koska rahan vähyys ajaa monesti organisaation kohti kustannustehokkaita toimintamalleja.⁹⁸

YTHS:n viestinnän kaaret

YTHS:n viestinnän kehitys 1940-luvulta 2010-luvulle on ollut valtava niin sisällöltään kuin tavoissa ja välineissä. Alkuvuosikymmeninä oli tärkeintä tehdä toimintaa tunnetuksi ja opiskelijat piti saada luottamaan palveluihin. Toisaalta YTHS:n tuli löytää tunnustettu ja arvostettu asema terveydenhuollon kentässä, mitä palveli tiedotuksessa runsaasti esiintynyt ainutlaatuisuuden esittely. 1970-luvun alussa säätiön laajetessa useille uusille paikkakunnille sisäisen viestinnän tarve kasvoi, mihin vastasivat Piikki ja Uutisliuskat. Tuolloin tiedotustoiminta ammattimaistui säätiön saadessa tiedotuspäällikön.

2000-luvun viestintää leimasi digitaalisen viestinnän käyttöönotto sekä sisäisessä että ulkoisessa viestinnässä ja sen nopea monipuolistuminen. Terveydenhuollon palveluissa säätiö oli tässä varhainen omaksuja, mistä on paljolti kiittäminen innokasta kohderyhmää – ilman aktiivista henkilökuntaa se ei olisi kuitenkaan onnistunut. Nykyaikainen viestintä on tiivistettävissä vuoden 2017 laatukäsikirjan mukaan seuraavasti:

YTHS:n viestintä on avointa, aktiivista, asiakaslähtöistä, suunnitelmallista ja tasapuolista monikanavaviestintää. Laadukas viestintä tukee YTHS:n mainetta opiskelijoiden terveydenhuollon asiantuntijana ja lisää tietoa saatavilla olevista palveluista. Sisäisen viestinnän tavoitteena on kiinnittää työntekijät työyhteisöön, kohentaa työilmapiiriä ja helpottaa töiden sujumista; keskeistä on vuorovaikutus.⁹⁹

Säätiön viimeksi kuluneiden vuosien suunnitelmat ovat tähänneet toimipiirin laajenemiseen ammatikorkeakouluopiskelijoille. Näin myös viestinnässä, jonka haasteena on tavoittaa uudet kohderyhmät lukuisilla uusilla paikkakunnilla ja toisaalta luoda kuva yhdestä yhtenäisestä YTHS:stä. Viestinnän kohderyhmiä nähdään nyt entistä enemmän muun muassa siksi, että laajeneminen merkitsee uuden henkilöstön tarvetta ja säätiön työnantajaimago on tärkeä. Näihin tavoitteeseen uusi viestintästrategia 2025 antaa suuntaviivat.¹⁰⁰

Uraauurtavaa tutkimustyötä

Suuntaviivoja ja tukea tutkimustyölle

Käytännön työn tarpeista nouseva ja sitä palveleva tutkimus on alusta alkaen ollut YTHS:n sääntöjen mukaista toimintaa. Ensimmäisten sääntöjen mukaan säätiön tarkoituksena on terveyden- ja sairaanhoidon palveluista huolehtimisen lisäksi ”tukea ja edistää sellaista tieteellistä ja sosiaalista tutkimustyötä, mikä tavalla tai toisella palvelee mainittuja tarkoituksia”.¹ Tieteellisen tutkimustyön tekemisen tavoite on pysynyt mukana kaikissa sääntöuudistuksissa.

Koska YTHS on ollut ensimmäinen ja pitkään ainoa opiskeluterveydenhuollon toimija, ei valmiita toimintamalleja ole ollut olemassa.² Kehittämistyö on vaatinut selvityksiä ja toisaalta sen jälkeen toiminnan arviointia. Säätiössä tutkimuksella onkin käytännössä tarkoitettu paitsi tieteelliseen julkaisuun tähtäävää tutkimusta myös muunlaista kehittämiseen tähtäävää selvitystyötä.

Ensimmäiset selvitykset opiskelijoiden sairastamisesta ja hammaslääkärikäynneistä oli tehty jo SYL:n Ylioppilaiden Terveysneuvoston toimesta vuonna 1938.³ Myös Göta Tingvald Hannikaisen raportit tuberkuloositarkastusten tuloksista vuosilta 1932–1941 sekä 1946 olivat ajankohtaisia ja tärkeitä selvityksiä tulevalle toi-

minnalle.⁴ Vuonna 1949 asetettu hammashoitokomitea oli niin ikään joutunut ensi töikseen käynnistämään tutkimuksen ylioppilaiden hampaiden kunnon selvittämiseksi.⁵

Sääntöjen kirjaus tutkimuksesta ei jäänyt pelkäksi sanahelinäksi. Tutkimustyö säätiön omana toimintana ilmestyi asialistoille syksyllä 1959. Valtuuskunta hyväksyi hallituksen valmisteleman tavoiteohjelman ja talousarvioon varattiin sille määräraha. Säätiön todettiin pitävän erittäin tärkeänä, että

*terveydenhoitosäätiö kaikin tavoin ryhtyy mahdollisuuksien mukaan selvittelemään niitä epäkohtia ja puutteita, joista ylioppilaat joutuvat kärsimään opintojensa aikana ja joilla voisi olla merkitystä ylioppilaiden sekä henkisen että ruumiillisen terveydenhoidon kannalta.*⁶

Ensimmäiset tutkimukset olivat johtajaylilääkäri Kari Savosen organisoimia ja liittyivät opiskelijoiden terveyskäyttäytymiseen, terveystarkastuskokeiluun ja rokotuksiin. Tutkimustyöstä innostuttiin myös Helsingin ulkopuolella, mistä kertoo 6.4.1965 päivätty muistio, jossa ehdotetaan säätiön tutkimustyön laajentamista eri terveydenhoitoasemille. Aloitteessaan turkulaiset näkevät YTHS:n mahdollisuudet ”vapaana järjestönä ennakkolottomasti suorittaa ensimmäisiä kokeiluja” ja näin edistää myös yleistä terveydenhoitoa.⁷ Erityisesti

korostettiin fyysiseen kuntoon ja mielenterveyteen liittyviä tutkimuksia. Teemat näkyivätkin säätiön seuraavan vuoden suunnitelmissa.⁸

Säätiön ensi vuosikymmenellä Helsingin yliopiston hammaslääketieteen laitoksella työskennellyt johtajahammaslääkäri Aimo V. Rantanen teki ahkerimmin tutkimustyötä, josta osa liittyi opiskelijoihin, osa yleisesti hammaslääketieteelliseen alaan. Hän myös laati säätiön ensimmäisen väitöskirjan, joka perustui opiskelija-aineistoon: *The age of eruption of the third molar teeth* valmistui vuonna 1967.

SYL oli jo helmikuun 1965 sosiaalitaloudellisten neuvottelupäivien pontenaan korostanut fyysiseen kuntoon ja mielenterveyteen liittyvien tutkimusten tarpeellisuutta. Muutama vuosi myöhemmin SYL otti kantaa säätiön tutkimustoimintaan entistä täsmentyneemmin ehdottamalla perustettavaksi erillinen tutkimuselin.⁹ Liekö tällä ponnella ollut vaikutusta tai ei, sama ehdotus oli YTHS:n toimintaa laaja-alaisesti arvioineen suunnittelutoimikunnan selvityksessä lokakuussa 1968.¹⁰ Mainittuun selvitykseen pohjautuvassa Kari Savosen laatimassa lähivuosien tavoiteohjelmassa keväällä 1969 säätiön velvoitteeksi katsottiin varsin laaja tutkimustoiminta koskien:

*ylioppilaiden terveydenhoitoa, terveyttä ja kuntoa, sairauksia tai niiden esiintymistä, sosiaalisia oloja, elintapoja ja opiskeluolosuhteita sekä niissä esiintyviä vikoja ja haittoja tai muita samanlaisia kysymysryhmiä.*¹¹

Toiminnan vastuuhenkilöksi mainittiin yliasiamies – siis Savonen itse – jonka avuksi oli perustettu tutkimus- ja tilastosihteerin toimi. Tehtävään valitun yhteiskuntatieteiden kandidaatti Onni Frimanin toimenkuvana oli lähinnä tilastotiedon kokoaminen säätiön palvelutoiminnasta toimivalle johdolle ja päättäjille. Ohjelmassa korostettiin yhteistyötä

yliopistojen ja muiden tutkimusyhteisöjen sekä opiskelijajärjestöjen kanssa. Tutkimusohjelma listasi toistakymmentä meneillään olevaa tai lähiaikoina ajankohtaistuvaa teemaa tai hanketta liittyen opiskelijoiden mielenterveyteen, hammasterveyteen, kuntoon, tupakointiin ja opiskeluympäristöön.¹²

Yrityksiä tutkimustoiminnan organisoimiseksi

SYL:n ponsilaukelmassa toivottu elin perustettiin syksyllä 1970. Professoreista koostuvan tutkimustoimikunnan puheenjohtajana oli fysiologian erikoislääkäri Martti Karvonen ja siihen kuului myös psykiatri Yrjö O. Alanen. Karvonen oli jo aiemmin ollut mukana suunnittelemassa säätiön terveyskasvatusta. Toimikunnan tehtävänä oli selvittää tutkimustarpeita, hyväksyä tutkimusohjelmat sekä suunnitella säätiön olemassa olevan tietoa-aineiston käyttöä ja helpottaa ulkopuolisten tutkijoiden mahdollisuutta saada sitä käyttöönsä. Toimikunnalle oli asetettu vaativa tehtävä huolehtia tutkimusohjelmien rahoituksesta esimerkiksi apurahoilla. Tutkimusta varten varattiin kuitenkin säätiön budjettiin määräraha, kuten aiemminkin.¹³

Toimikunta uudistui täysin vuoden 1973 alusta, jolloin siihen tuli puheenjohtajaksi hallituksen jäsen diplomi-insinööri Pertti Sarkomaa ja jäseniksi lääketieteen lisensiaatti Arpo Aromaa, sosiaalipolitiikan apulaisprofessori Jeja-Pekka Roos sekä SYL:n edustajana lääketieteen kandidaatti Markku Toropainen, sihteeriksi Onni Friman.¹⁴ Toukokuuisessa kokouksessaan puheenjohtajan, SYL:n edustajan sekä sihteerin voimin kokoontunut työryhmä otti kantaa uusien opiskelijoiden terveystarkastussuunnitelmaan aikakauden kriittisen hengen mukaisesti ja asioita melko lailla suoraviivaistaen:

Aikaisemmin suoritettujen tutkimusten perusteella tiedetään, että sairauksista suurin osa on

*psykkisiä. Onkin kysyttävä toisaalta somaattisten seurantamenetelmien mielekkyyttä ja toisaalta onko oikein, että poikkeavuuden tiedostaminen on tavoitteena.*¹⁵

Toimikunta jäi ilmeisen lyhytaikaiseksi.¹⁶ Ehkä tarvettakaan sille ei ollut, sillä tuohon aikaan oli olemassa useita asiantuntijatyöryhmiä, kuten terveystarkastuksen ja terveystarkastuksen neuvottelukunnat, ehkäisevän mielenterveystyön projekti-ryhmä sekä opiskeluympäristötyöryhmä.

Terveystarkastukset, jotka aloitettiin vuonna 1972, oli uudenlainen toimintamuoto, minkä vuoksi säätiö palkkasi tutkijan seuraamaan ja kehittämään käytäntöjä. Hänen sanouduttuaan irti parivuotisen työrupeaman jälkeen, tehtävää ei täytetty uudelleen.¹⁷ Professori Kai Sieversin johtama terveystarkastusten neuvottelukunta oli varsin tutkimuksellisesti suuntautunut ja otti keväällä 1975 voimakkaasti kantaa terveydenhoidon tutkijan toimen lopettamiseen. Se katsoi kehittämisen ilman tutkimusta ja sitä tekemään palkattua tutkijaa olevan mahdotonta, koska tutkimustietoa terveystarkastuksista ei ollut olemassa.¹⁸

Säätiössä valittiin kuitenkin toisin. Toimikuntia vähennettiin sulauttamalla terveystarkastusten ja terveystarkastuksen neuvottelukunnat vuoden 1976 alusta Sieversin johtamaksi terveydenhoidon työryhmäksi, joka sitten toimikin vuoteen 1982 saakka. Tehtävänä oli terveystarkastuksen ja terveystarkastuksen kehittäminen niihin liittyvine tutkimuksineen.¹⁹

Säätiön asioista keskusteltiin paljon myös Ylioppilasterveyden hallituksessa – olihan molemmissa organisaatioissa samoja vaikutusvaltaisia henkilöitä. Keväällä 1981 pidetyn kokouksen teemana oli tutkimustoiminta. Kari Rahialan mukaan perustutkimus ei kuulu säätiölle ja tutkimuksen teon tulee perustua oma-aloitteisuuteen, jolle on luotava kannustava ilmapiiri. Juhani Peräsalon mie-

lestä täyspäiväisiä tutkijoita ei tarvita, Urpo Ratia kaipasi tutkimusohjelmaa ja Kari Savonen ehdotti apurahoja. Terveystarkastuksen työryhmän työmenetelmiäkin kritisoitiin tehottomiksi. Lohdullinen kommentti kuitenkin oli, että ”tutkimuksen tila YTHS:ssä ei ole niin huono kuin näyttää”.²⁰ Keskustelussa esiin tulleet ajatukset tulivat ohjaamaan lähivuosien toimintaa. Ryhdyttiin kokoamaan bibliografiaa kaikesta siihen mennessä YTHS:n piirissä julkaistusta tuotannosta, joka kosketteli ylioppilaiden terveydenhuoltoa, perustettiin Urpo Ratia -mitalin rahasto²¹ ja Juhani Peräsalo nosti tutkimusasiaa esiin Piikissä:

*Säätiössä tehtävän tutkimuksen tulee olla soveltaa tutkimusta, jonka tulokset ovat suoraan hyödynnettävissä toiminnan tarkoituksenmukaistamiseen. Sen tulee olla selkeästi päämäärähakuista. Sen tulee noudattaa tieteellisen tutkimuksen periaatteita.*²²

Tutkimuspoliittisia ohjelmia

Ratian rahaston tuella järjestettiin YTHS:n tutkimuksen päivät syksyllä 1983. Kaksipäiväisessä seminaarissa paitsi esiteltiin käynnissä olevia tutkimuksia, myös korostettiin tutkimuksen teon olevan säätiön kehittämisen kannalta välttämätöntä.²³ Urpo Ratia näki tutkimuksen olevan myös moraalinen velvollisuus, mutta toisaalta sen vahvistavan YTHS-kuvaa ulkopuolisten silmissä.

*Yhteiskunnan oikeutena ja velvollisuutena on odottaa säätiön vastaavan siitä, että sen piirissä harjoitetaan riittävää tutkimus- ja kehittämistoimintaa (...) Erityistä huomiota on tällöin kiinnitettävä siihen, että terveydenhoitotyötä voidaan kehittää ennakolta ehkäisevään suuntaan s.o. henkisiä valmiuksia ja fyysisistä kestävyys vahvistavasti.*²⁴

Ehkäisevää epidemiologista ja terveydenhuolto-tutkimusta painotti myös työterveyshuoltoa edustanut dosentti Esko Kalimo. Ulkopuolisen näkökulmasta asiaa katsoi dosentti Arpo Aromaa, joka oli ollut ohjausryhmissä mukana terveystarkastuksia käynnistettäessä. Hän näki säätiön tutkimustyössä hyvin sujuvan ”kenttätö”, mutta ongelmia sen loppuunsaattamisessa, tulosten analysoinnissa ja raportoinnissa, puutetta oli myös tieteellisestä palautteesta, tuesta ja ohjauksesta.²⁵ Aineistojen keräämisen ja raporttien määrään nähden tieteellisiä artikkeleja oli syntynyt melko vähän.

Seminaarissa hahmoteltiin säätiön tutkimuspoliittista ohjelmaa, joka valmistui keväällä 1984.²⁶ Yleislinjana oli soveltava tutkimus, joka tähtää organisaation kehittämiseen ja tukee päätöksentekoa ja toisaalta opiskelijoihin sovellettu kansanterveystut-

kimus. Toiminnan koordinoitavastuu oli toimivalta johdolla, jonka tulisi myös osallistua aktiivisesti tutkimusten ohjantaan. Erikseen todettiin, ettei säätiöön ole tarvetta perustaa pysyviä tutkijatoimia. Rahoitusta tutkimus-, kokeilu- ja kehittämistoimintaan pyrittiin osoittamaan noin yhden prosentin verran vuosibudjetin loppusummasta, mikä saattoi kuitenkin koostua myös ulkopuolisista rahoituslähteistä. Tavoite järjestää parin kolmen vuoden välein tutkimusseminaari kutistui muutamiin tutkimuksen päiviin.²⁷ Hyvän alun jälkeen käytäntö hiipui.

Uutena näkökulmana ohjelmassa oli eettiset näkökohdat, joista professori Pentti J. Taskinen oli puhunut ensimmäisillä Tutkimuksen päivillä. Eettisten periaatteiden valvomiseksi tutkimusten suunnitelmat tuli jatkossa hyväksyttävä johtoryhmässä. Tähän oli varmasti aihettakin, sillä YTHS:ää

YTHS:n ensimmäinen tutkijoiden seminaari Tutkimuksen päivät järjestettiin 9.–10.12.1983 Urpo Ratian rahaston myöntämän apurahan turvin. Osallistujia vasemmalta Marja-Riitta Tuori, Pentti J. Taskinen, Ville Laaka, Aapo Lehtonen, takana Lauri Turtola ja Pekka Yli-Paavalniemi sekä oikealla Timo Niemi.

kohtaan oli lisääntyvää kiinnostusta esimerkiksi lääke- ja perustutkimukseen soveltuvan aineiston keräämisorganisaationa, kuten lääkevertailututkimukset hammastoinenpiteiden yhteydessä, allergia- ja ihotautilääkkeet, ehkäisytabletit ja muut ehkäisyvalmisteet sekä gynekologiset irtosolunäytetutkimukset. Suuntaus huomioitiin uudessa ohjelmassa toteamuksella, että ”perustutkimuksen piiriin kuuluvia tutkimuksia voidaan tehdä, jos sitä pidetään tarkoituksenmukaisena.”²⁸ Säätiön perustettu eettinen toimikunta käytännössä hyväksyi säätiössä tehtävät tutkimukset, kunnes lausunnonanto 1990-luvulla siirtyi sairaanhoitopiirin ja yliopistojen eettisille toimikunnille.²⁹

Tutkimustoiminnan linjaukset päivitettiin vasta toistakymmentä vuotta myöhemmin Eero Kurrin toimitusjohtajakauden alussa 1997. Mitään

varsinaisesti uutta ei näissä noussut esiin. Mahdollisia tutkimusaiheita ja rahoituslähteitä maalattiin laveasti, opiskelijoiden terveysasenteista palvelujen tuottamisen tehokkuustutkimuksiin, mutta säätiön omaan budjettiin varatusta rahoitusosuudesta ei enää ollut mainintaa.³⁵

Hallitus palasi tutkimusasioihin talvella 2005 todeten tutkimuspolitiikan päivittämistarpeen. Siihen mennessä oli kahdesti toteutettu valtakunnallinen Korkeakouluopiskelijoiden terveystutkimus (KOTT)* ja tutkimuksesta kiinnostuneita

*Tutkimuksen nimi on ollut Korkeakouluopiskelijoiden terveystutkimus, paitsi vuonna 2004, jolloin se oli Yliopisto-opiskelijoiden terveystutkimus. Lyhenteenä oli aluksi OTT, vuonna 2004 YOTT ja sitten lyhenteeksi vakiintui KOTT. Tässä tekstissä tutkimussarjasta käytetään lyhennettä KOTT.

Opiskelijat kysytyä tutkimusjoukkoa

Opiskelijat ovat kysytyjä kohteita erilaisille lääke- ja rokotetutkimuksille, jotka ovat olleet useimpien yhteistyöprojekteja kansallisten tai paikallisten toimijoiden ja yritysten kanssa. Ensimmäiset tutkimukset tällä saralla aloitettiin 1950-luvun lopussa poliorokotuksiin liittyen. 1980-luvun alussa tutkittiin naisopiskelijoiden vihurirokkouasta-aineita, millä oli merkitystä rokotuskäytäntöihin.³⁰ Säätiö on 1990-luvun puolivälistä ollut mukana sukupuolitautien anturiverkostossa tuottamassa tietoa sukupuolitartunnoista.³¹ Kohderyhmä huomioiden ei ole yllättävää, että säätiön gynekologit ovat vuosien kuluessa olleet mukana erittäin monissa ehkäisyvalmistetutkimuksissa.³²

Aruokasta perustutkimusta opiskelijaikäisten kannalta merkittävästä aiheesta on tehty laajassa tutkimushankkeessa, jossa on kehitetty HPV-ro-

kotetta kohdunkaulan ja muitakin syöpiä ehkäisemään. YTHS:n gynekologit ovat olleet osaltaan mukana tässä tutkijaverkostossa. 2000-luvulla julkaistiin tutkimustuloksia muun muassa papilomaviruksen esiintyvyydestä naisopiskelijoilla ja rokotetutkimusten tuloksia useiden kirjoittajien yhteisartikkeleissa.³³ Työ on tuottanut tulosta, joka tulee vaikuttamaan säätiönkin toimintakäytäntöihin merkittävästi, kun HPV-rokotukset aikanaan tulevat muuttamaan Papa-käytäntöjä.

Opiskelijat ovat olleet sopivia kohderyhmä myös erilaisten digitaalisten mielenterveyden hoito-ohjelmien tutkimuksissa. Esimerkiksi vuosina 2018–2019 säätiön vastaanotoilta rekrytoitiin runsaasti osallistujia masennuksen mobiiliterapiaohjelman tehoa selvittävään tutkimukseen.³⁴

työntekijöitä oli enenevästi. Sen tiimoilta säätiösä oli syntynyt epävirallinen tutkijaryhmä, jonka muutamasta kokoontumisesta aiheutuva potilastyöajan menetys tuotti päänvaivaa esimiehille. Johtajaylilääkäri Markku Kanervan johdolla toiminut työryhmä, Kristina Kunttu, Ilpo Lahti ja Lauri Turtola, valmisteli linjapaperin päivityksen ja YTHS:n tutkimus- ja kehittämissäätöjen suunta- viivat hyväksyttiin marraskuussa 2006.³⁶

Siinä muistutettiin, että tutkimus on säätiön säännöissä määriteltyä toimintaa, vaikka sitä ei ollut henkilörakenteessa huomioitu. Tutkijoiden vertaisryhmän toiminnan ja verkostoyhteistyön järkevöittämiseksi perustettiin tutkimuskoordinaattorin tehtävä, jota alusta alkaen hoiti KOTT-tutkimuksista vastannut yhteisöterveyden ylilääkäri Kristina Kunttu syksyyn 2017 saakka. Myös kokoontumisten tärkeyttä painotettiin. Verkostoyhteistyöhön tuli vähin erin kolme-neljäkymmentä tutkijaa omasta piiristä, eri yliopistoista ja muista organisaatioista; edustettuina olivat muun muassa Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, A-klinikkasäätiö, HYKS, Opiskelun ja koulutuksen tutkimussäätiö Otus (aik. Opis-

kelijajärjestöjen tutkimussäätiö Otus).³⁷

Tutkimuspolitiikan suuntaviivat liitettiin osaksi laatukäsikirjaa ja päivitykset ruvettiin tekemään säännöllisesti. Ohjeita muokattiin entistä käytännönläheisemmäksi ja lisääntyneen kiinnostuksen vuoksi laadittiin lomake tutkimusluvan hakemiseksi sekä Tutkijan polku -kaavio havainnollistamaan lupa- ja raportointimenettelyjä. Uutta oli myös KOTT-aineistoista tutkimuksia tekevien tutkijoiden ryhmä.³⁸ Vuonna 2015 tehdyn päivityksen jälkeen linjapaperin nimenä oli YTHS:n tutkimustoiminnan periaatteet ja toimintatavat, jossa ajankohtaiset eettiset ohjeistukset, tietosuoja-asiat ja lupakysymykset tarkentuivat.

Julkaisusarjat ja bibliografiat

Terveydenhoidon työryhmä havaitsi 1970-luvulla säätiön julkaisutoiminnan puutteet: se oli suunnittelematonta ja epäyhtenäistä, levikki oli pieni ja määrittelemätön ja lisäksi ulkoasu oli epäyhtenäinen. Julkaisukäytäntö ei siten palvellut säätiön sisäisiä tarpeita eikä julkaisujen levittämistä sen

YTHS:n tutkimuksia -sarja perustettiin vuonna 1977. Aluksi sarjan julkaisut olivat A5-kokoisia offset-menetelmällä monistettuja vaatimattomia julkaisuja, mutta ajan myötä 1990- ja 2000-luvulla ulkoasu koheni. Vuoteen 2019 mennessä sarjassa oli ilmestynyt 48 julkaisua.

ulkopuolelle. Viimeksi mainittu tehtävä katsottiin kuitenkin YTHS:n velvollisuudeksi ”kansanterveyden kokeilukenttänä”.³⁹

Työryhmän ehdotuksen pohjalta säätiöön perustettiin vuonna 1977 Ylioppilaiden terveydenhoitosäätiön tutkimuksia -sarja (vuoteen 1990 asti YTHS:n tutkimuksia ja selvityksiä), jonka julkaisut toimitettiin asianmukaisesti myös Helsingin yliopiston kirjastoon.⁴⁰ Ensimmäisen julkaisun kun nian sai psykologi Kari Murrin tutkimus. Sarjassa julkaistiin tutkimuksia väitöskirjasta tutkimusraportteihin ja sanalaskukokoelmiin, ja siinä ilmestyi myös säätiön ensimmäinen ja ainoa painettu bibliografia. Aina 2000-luvun alkuun saakka sarjan teemat painottuivat mielenterveyskysymyksiin ja sen jälkeen korkeakouluopiskelijoiden terveystutkimuksiin. Suunterveyden alueelta julkaisuja on vain neljä. Vuoteen 2019 mennessä sarjassa oli ilmestynyt kaikkiaan 48 julkaisua. Vuonna 2012 perustettiin tutkimuksellisesti kevyempi raporttisarja, jota julkaistiin vain digitaalisena.⁴¹ (Litteet 3 ja 4)

Tutkimustoiminnan näkyvyyttä lisäsi YTHS:n www-sivuille luodut tutkimussivut. Tarve näille ilmeni jo ensimmäisen KOTT-tutkimuksen jälkeen tutkijoiden, opiskelijoiden ja median edustajien yhteydenottojen lisääntyttyä. Kun tietoa säätiön julkaisuista löytyi omien sivujen sijaan Opiskelijoiden Liikuntaliiton sivuilta, oli korkea aika saada nettiin näkyville omaa tuotantoa. Vaikka silloinen tiedotuspäällikkö Martti Kukkonen suhtautui asiaan myönteisesti, asia eteni vitkalleen ja kesti pitkään ennen kuin bibliografian tiedot saatiin kutakuinkin siirrettyä nettiin.⁴²

Omista rahastoista tukea

Resurssien saaminen tutkimustyöhön on aina iso haaste, eikä säätiö ole ollut tästä poikkeus. YTHS ei milloinkaan ole voinut omasta budjetistaan merkittävästi tukea tutkimustyötä. Sen käytös-

sä ollut rahoitus on pitänyt ohjata hoitotyöhön ja terveyden edistämiseen. Tutkimuksen resurssit ovat järjestyneet monista lähteistä sekä omasta että ulkopuolisesta rahoituksesta – tutkijoiden innostusta ja oman ajan käyttöä unohtamatta. YTHS:n oma rahoitus on ollut lähinnä työajan käyttöä säätiön kannalta tärkeisiin hankkeisiin. Ulkopuolista rahoitusta säätiö on anonut monilta eri tahoilta; tärkeitä yhteistyökumppaneita ovat olleet Kela, Raha-automaattiyhdistys, Suomen Akatemia, OKM, STM, Ylioppilasterveys ry, Sitra. Tutkijat ovat hakeneet apurahoja tietysti normaaliin tapaan yleishyödyllisiltä säätiöiltä, joiden kovassa tieteellisessä kilpailussa yksittäisen kliinikon voi olla vaikea pärjätä. Siksi YTHS:ää lähellä olevat rahastot ovat olleet arvokkaita ja mahdollistaneet säätiön tärkeänä pitämää ja sen toimintaa kehittävää työtä.

Urpo Ratian 60-vuotispäivän yhteydessä vuonna 1981 perustettiin Ylioppilasterveys ry:n piiriin Urpo Ratia -mitalin rahasto, jonka varat olivat karttuneet Pro Sanitate Studiosorum -mitalin myyntituloista. Rahaston tarkoituksena oli tukea erityisesti opiskelijaterveydenhuollon kehittämistä hyödyttävää tutkimusta ja apurahoja jaettiin muutamana vuotena. Ensimmäinen jako oli ylioppilaiden terveydenhuollon 50-vuotisen toiminnan juhlassa seuraavana vuonna, jolloin yhteensä 75 000 mk jaettiin seitsemälle tutkimukselle, tutkimusseminaarin järjestämiseen sekä kansainväliseen yhteistyöhön.⁴³

Pro Sanitate Studiosorum -tutkimussäätiö (PSS) perustettiin edellä mainitusta rahastosta vuonna 1986. Perustamista edelsi pohdinta YTHS:n, Ylioppilasterveys ry:n ja uuden tutkimussäätiön rooleista ja laajemminkin YTHS:n toimintaympäristöstä. Ylioppilasterveyden toimiksiannosta HuK Ari-Matti Auvinen toteutti selvityksen, jonka johtopäätöksinä Ylioppilasterveys ry:n hallinnoimalle uudelle säätiölle kaavailtiin merkittävää roolia tutkimustoiminnan laajentamisessa. Ensimmäiseksi puheenjohtajaksi kutsuttiin

Urpo Ratia jakamassa apurahoja nimeään kantavasta rahastosta 11.12.1984. Kaksitoista hanketta sai yhteensä 77 500 markkaa. Vastaanottajia vasemmalta Tapio Aalto, Annu Ahlström, Marja-Riitta Tuori, Kyösti Korpiola, Tero Viljanen, Tuula-Maija Leikomaa, Elina Mäenpää-Renkola ja Airi Pelkonen.

professori Jussi Huttunen ja asiamieheksi kanslianeuvos Kalle Wettenhovi. PSS-säätiön yhteyteen perustettiin myös eri alojen asiantuntijoista koostuva tieteellinen neuvottelukunta, jonka yhtenä tarkoituksena oli toimia yhdyssiteenä YTHS:n ja korkeakoulujen välillä.⁴⁴

PSS-säätiön toiminta jäi kuitenkin vähäiseksi. Rahastoa ei juuri kartutettu paitsi opiskelijoiden terveydenhuollon juhluvuonna 2002 yritysten lahjoituksilla, jotka ohjattiin Kehrä-hanketta tukevien tutkimusten tekemiseen.⁴⁵ Pro Sanitate Studiosorum -tutkimussäätiö lakkautettiin vuonna 2017, jolloin tuolloinen pääoma 4 400 euroa lahjoitettiin Opiskelun ja koulutuksen tutkimussäätiö Otus rs:lle.⁴⁶

Yhtenä syynä PSS-säätiön kuihtumiselle saattoi olla YTHS:lle perustettu tutkimus- ja kehittämis-

rahasto, jonka karttuminen liittyi nuorten hammashoidon Kela-korvausten alkamiseen vuonna 1986 ja sen laajenemiseen sekä erityisesti korkeakoulukaupungeilta ensimmäistä kertaa saatuihin avustuksiin kolme vuotta myöhemmin. Tilinpäätöksen koittaessa toimivuonna 1989/90 ylijäämä oli valtava, lähes seitsemän miljoonaa markkaa.⁴⁷

(...) ja sitten käytiin keskusteluja siitä, mitä tehdään; eihän me voida näyttää niin suurta ylijäämää. Koko maailma repee siitä. Ja jostakin tuli sitten ajatus tutkimus- ja kehittämisrahastosta. (...) Me oltiin vuosikausia puhuttu, että pitäisi ruveta kenties budjetoimaan omaa rahaa tutkimustoimintaan, mutta joka vuosi oli niin tiukka, ettei siihen löytynyt kuin muutamia pieniä roposia.⁴⁸

Näin tilannetta muisteli tuolloinen talousjohtaja Kalervo Haapasalmi. Säätiön taseessa oli jo ennestään pieni tutkimusrahasto ja hallitus päätti 6.11.1990 siirtää vuoden 1989/90 tilinpäätöksessä koko ylijäämä 6 748 985 markkaa tutkimus- ja kehittämisrahastoon.⁴⁹ Asiasta keskusteltiin Kelan pääjohtajan Jaakko Pajulan kanssa, joka oli myös säätiön valtuuskunnan puheenjohtaja ja hän hyväksyi järjestelyn ja valtuuskunta siunasi niin tilinpäätöksen kuin säännötkin.⁵⁰

Rahaston käytöstä virisi keskustelu pari vuotta myöhemmin. Asiantuntijoiden lausunnon perusteella sen todettiin kuuluvan ns. omien rahastojen ryhmään, joka on merkittävä näkyviin säätiön tuloslaskelmaan ja taseeseen. Sen säännöt rajoittivat käytön ainoastaan tutkimus-, kehittämis- ja kokeiluhankkeiden toteuttamiseen. Sääntöjen mukaan rahaston kartuttaminen budjettivaroista ei ollut mahdollista.⁵¹

Apurahojen myöntämisestä päätti säätiön hallitus. Vuodesta 1990 alkaen rahastosta jaettiin vuosittain useita satoja tuhansia markkoja, kerran jopa toista miljoonaa. Koska rahasto oli rakennettu siten, että sen pääomaa ei voinut kartuttaa, se käytettiin loppuun vuonna 2007. Rahasto oli ollut äärimmäisen tärkeä monille säätiön klinikoille heidän aloittaessaan tutkimuksen tekemistä. Samoin se on ollut keskeinen monissa suurissa hankkeissa, kuten lääkärrien tietojärjestelmien kehittämisessä ja laatukäsikirjan valmistelussa 1990-luvulla sekä korkeakouluopiskelijoiden terveystutkimusten ja sähköisen terveystutkimuksen luomisessa 2000-luvulla. Avustusta on myönnetty monenlaisiin lääketieteellisiin- ja hammaslääketieteellisiin tutkimuksiin ja hankkeisiin.⁵²

Uuden Opiskelijaterveydenhuollon tutkimus- ja kehittämisrahaston perustamisesta päätettiin vuonna 2005 ja sen säännöt vahvistettiin valtuuskunnan kokouksessa. Valtuuskunnan puheenjohtajana toimi tuolloin Kelan pääjohtaja Jorma

Huuhtanen. Rahastoon siirrettiin hallituksen päätöksellä TikkaCom Oy:n osakkeiden myynnistä saadut satunnaiset tuotot. Rahastosta myönnettiin apurahoja säätiön palveluksessa oleville henkilöille. Alkupääomaa 9 235 euroa kartutettiin sääntöjen mukaisesti YTHS:n mahdollisesta ylijäämästä valtuuskunnan päätöksellä niin, että neljän vuoden kuluttua pääoma oli 154 158 euroa.⁵³

Melkoinen järkytys oli, kun Kela yllättäen kesällä 2011 käsitellessään vuoden 2010 lopullista korvausta vaati tutkimus- ja kehittämisrahaston purkamista ja siirtämään kertynyt pääoma kokonaan vuoden 2012 Kelan korvausosuutta alentavaksi summaksi. Kelan mukaan rahastoon kertynyt pääoma tulisi kokonaan katsoa Kansaneläkelaitoksen rahoittamaksi, mutta säätiön mielestä ylijäämän rahoitukseen ovat osallistuneet YTHS:n toiminnan kaikki rahoittajat omien rahoitusosuksiensa mukaisilla osuuksilla.⁵⁴

Rahaston lopettaminen merkitsisi oleellista heikkenemistä säätiön mahdollisuuksiin tehdä tutkimus- ja kehittämistyötä, joten päätöksestä valittiin Kelalta saatujen ohjeiden mukaan korkeimpaan hallinto-oikeuteen.⁵⁵ Päätös viipyi ja viipyi ja kun se tuli, valitusosoite osoitautui vääräksi. Valitukset Sosiaaliturvan muutoksenhakulautakunnalle ja sen jälkeen Vakuutusosikeuteen eivät tuottaneet säätiön toivomaa ratkaisua. Rahasto ajettiin alas vuonna 2014.⁵⁶

Pitkiä seurantoja ja pieni- muotoisia selvityksiä

Mielenterveys ja terveystarkastukset valokeilassa

YTHS:ssä ryhdyttiin 1960-luvun alussa suunnittelemaan opiskelijoiden mielenterveyspalvelujen järjestämistä, mutta työlle ei ollut kunnollista pe-

rustaa epidemiologisen tiedon puuttuessa. Niinpä mielenterveystyötä suunnitteleva toimikunta käynnisti professori Yrjö O. Alasen johdolla vuonna 1965 psykiatriseen haastatteluun perustuvan seurantatutkimuksen kartoittamaan opiskelijoiden mielenterveyden häiriöiden yleisyyttä. Projektin nimi oli Mielenterveys kehityopsykologisesta näkökulmasta. Alanen toimi tuolloin HYKS:n Psykiatrian klinikaksi kehittyvän Lapinlahden sairaalan apulaisylilääkärinä. Hän on kertonut tutkimusprojektista tarkemmin julkaisussa *30 vuotta opiskelijoiden mielenterveystyötä*.⁵⁷

Jo ensimmäisen tutkimuksen tulos oli tuon ajan yleiseen käsitykseen nähden jopa shokeeraava: lähes neljänneksellä opiskelijoista havaittiin olevan ainakin ”neuroottistasoinen häiriö”.⁵⁸ Kuten aiemmin hammashoidon aloittamiselle, tutkimus antoi nyt tukevan pohjan mielenterveyspalvelujen laajentamiselle ja kehittämiseksi.

Projektissa oli alusta lähtien mukana psykiatri Reijo Holmström, joka teki aineistosta useita tutkimuksia ja myös väitöskirjansa *On the picture of mental health*, joka valmistui vuonna 1972. Seurantatutkimusta jatkettiin pitkään; siihen osallistuneille henkilöille tehtiin kysely vielä 13 vuoden ja jopa 25 vuoden kuluttua ensimmäisestä vaiheesta. Tulokset julkaistiin tieteellisinä artikkeleina suomalaisilla ja skandinaavisilla foorumeilla: vuoteen 1992 mennessä projektissa oli tuotettu 22 julkaisua.⁵⁹ Tutkimuksellisesti anti oli arvokasta ja ainutlaatuista Suomessa ja myös kansainvälisesti.

Ehkäisevän mielenterveystyön aloittaminen vuonna 1969 oli taas askel uuteen ja tuntemattomaan. Mitä työ on ja miten se pitäisi järjestää? Katsottiin, että ehkäisevän työn tuli olla samalla tavalla tieteellisesti perusteltua kuin potilas- tai neuvontatyön, joten säätiön johto suhtautui myönteisesti neuvontapsykologi Totte Vadénin suunnitelmaan ehkäisevän mielenterveystyön projektista. Yhteistyössä Tampereen yliopiston psykologian laitoksen kans-

sa ja Ylioppilasterveyden tuella käynnistettyyn projektiin palkattiin vuonna 1972 kaksi tutkijaa, jotka selvittivät mielenterveyden käsitettä ja yliopistoa työympäristönä sosiaalipsykologisesta lähtökohdasta.⁶⁰

Opiskeluolosuhteiden terveellisyysvalvonta oli kaiken kaikkiaan ajankohtainen ja iso – ja tutkimatonta – kysymys 1960- ja 1970-lukujen taitteessa. Opetusministeriön rahoituksen tuella selvitettiin laboratorioiden turvallisuutta ja muiden opiskelutilojen fyysisiä olosuhteita sekä opiskeluympäristön lainsäädännöllistä säätelyä.⁶¹ Ympäristön merkitystä mielenterveydelle tutkittiin 1980-luvulla yhteistyössä Nyyti ry:n kanssa toteutetussa yhteisöasumiskokeilussa.⁶²

Terveystarkastustoiminnan käynnistämiseksi aloitettiin niiden kokeilut ja raportoinnit Kari Savosen johdolla heti 1960-luvun alussa ja kokeilutoimintaa hajautettiin myös Helsingin ulkopuolelle.⁶³ Säännöllisten terveystarkastusten alettua vuonna 1972 valmistauduttiin myös niiden kehittämiseen tutkimusperusteisesti. Tehtävään palkattiin muutamaksi vuodeksi terveydenhoidon tutkijan -nimikkeellä LL Martti Kuokkanen; apuna oli myös terveydenhoitosihteeriksi, VTM Kaisa Kukkonen.⁶⁴ Kuokkanen ja Kukkonen laativat toiminnasta runsaasti vuosittaisia raportteja, yhteenvetoja ja suunnitelmia, joiden pohjalta käytäntöjä kehitettiin.⁶⁵ Tässä tutkimustoiminnassa ei edes pyritty tieteellisiin julkaisuihin. Toisaalta 1980-luvulta alkaen oli terveystarkastustietoja ruvettu siirtämään tietokoneille ja näin koottu valtava määrä tietoa tulevien tutkimusten käyttöön. – Kovin vähän näitä tietoja lopulta hyödynnettiin ja monet tietokonenauhat hävisivät muutoissa tai pilaantuivat terveysasemien kellarien tulviin.⁶⁶

Terveystarkastuskutsun yhteydessä lähetetävässä kyselyssä oli mukana mielenterveysongelmia kartoittavia kysymyksiä, jotka eivät osoittautuneet onnistuneiksi. Psykologi Salli Saari ryhtyi uusimaan niitä ja sai tutkimukselle vahvan tuen.

”Tämä tutkitaan nyt oikein kunnolla”, muistelee Saari hallituksen puheenjohtajan Kari Rahialan todenneen. Näin rakennettu mielenterveysseula korvasi vanhat mielenterveyden kysymykset.⁶⁷

Saaren tutkimustyö terveystarkastuksista ehkäisevän mielenterveystyön muotona jatkui vuonna 1976 käynnistyneellä seitsemän vuotta kestäneellä seurantatutkimuksella. Aineisto oli mittava, 12 548 opiskelijaa – kaikki lukuvuonna 1976/77 opintonsa aloittaneet opiskelijat. Saari tarkasteli tutkimuksissaan niin terveystarkastusta suorittavien terveydenhoitajien roolia ja neuvontatyöntekijöiden toimintaa kuin opiskelualojen eroja mielenterveysseulassa. Tästä aineistosta valmistui myös hänen väitöskirjansa *Mielenterveyden muutoksen ennustaminen ja selittäminen kolmen ensimmäisen opiskeluvuoden aikana*.⁶⁸

Mielenterveyslinjalla iso projekti oli johtajapsykiatri Timo Niemen johdolla 1980-luvulla toteutettu 5-vuotinen seurantatutkimus psykoterapian tuloksellisuudesta, jonka päärahoitus saatiin Suomen Akatemiasta. Tutkimusaineisto, 279 terapiaa, oli koottu kaikista vuonna 1982 alkaneista yksilöpsykoterapioista säätiön suurimmilla terveydenhoitoasemilla, vertailuaineistona käytettiin hammashoidon potilaita. Tutkijoina olivat Niemen ohella Matti Luoma, Tuula Pahkinen, Pekka Kinnunen ja Asko Hietala. Tulokset julkaistiin säätiön tutkimussarjassa neljänä julkaisuna sekä Tuula Pahkinen väitöskirjassa *Psykoterapian vaikutus minäkäsitykseen* vuonna 1987. Tulokset osoittivat, että valtaosa potilaista oli hyötynyt jo puolen vuoden hoidon aikana ja että muutosprosessi jatkui hoidon päätyttyä jälkeinkin.⁶⁹

1990-luvulle tultaessa säätiölähtöiset mielenterveyslinjan tutkimukset vähenivät Alasen & Holmströmin, Saaren ja Niemen tutkimusten seurantojen päättyessä. Johtajapsykiatri Kari Pylkkäsen johdolla toteutettiin kuitenkin vuosina 1999–2005 Raha-automaattiyhdistyksen rahoittama Opiskelu-

kyky ja kuntoutus -hanke (OKU), jossa kokeiltiin erilaisia kuntoutusmenetelmiä opiskelijoilla, joiden opiskelukyky oli heikentynyt mielenterveyssyistä.⁷⁰

Psykiatrien ja psykologien tutkimus- ja julkaisutoiminta jatkui aktiivisena, mutta ei enää liittynyt suoranaisesti opiskelijoiden terveyteen tai YTHS:n toimintaan, vaan yleisemmin oman alan tutkimukseen tai tekijöidensä henkilökohtaisen kiinnostuksen kohteeseen. Tuottelaiden kirjoittajien ja tutkijoiden joukossa olivat muun muassa psykiatrit Kari Pylkkänen, Ilpo Lahti ja Matti Keinänen sekä psykologi Salli Saari. Kari Pylkkänen piti nuorisopsykiatrian ja nuoruusikäisten mielenterveysongelmien hoidon järjestämistä näkyvästi esillä eri foorumeilla.

Suun terveydenhuollossa aktiivista tutkimustoimintaa

Aimo V. Rantasen tutkimuksellista aktiivisuutta tuli 1960-luvun lopussa jatkamaan johtajahammaslääkäri Lauri Turtola, jonka oma väitöstutkimus käsitteli kariesta ja sen ehkäisyä.⁷¹ Turtolan aikana tutkimustyö oli vilkasta – jatkuvasti oli meneillään isompia ja pienempiä hankkeita, myös pitkiä seurantatutkimuksia opiskelijoiden parissa.⁷² Turtolalle myönnettiin ansioistaan professorin arvo vuonna 2008.⁷³

Turussa olivat hammaslääkärit Ulla Scheinin, Kaija Honka ja Sirkka Kankkunen tutkineet jo 1960-luvun puolivälin jälkeen opiskelijoiden hampaiston tilaa ja hammashoitotarvetta.⁷⁴ Runsaan hoitotarpeen vuoksi säätiössä katsottiin tarpeelliseksi tehostaa hammasterveyskasvatusta, jonka vuoksi tehtiin keväällä 1976 tutkimuksellinen kokeilu hammastarkastuksen, valistusluennon ja hoitotarvikejakamisen tuloksellisuudesta. Lauri Turtolan ja hammaslääkäri Inkeri Rytömaan tutkimus sai jatkoa pari vuotta myöhemmin, kun Kelan avustuksen tuen turvin käynnistettiin kaksivuotinen suunterve-

yden seuranta ja samalla kehitettiin terveystarkastusohjelmia. Kelan sarjassa vuonna 1985 julkaistujen tulosten perusteella pystyttiin suosittamaan hammastarkastusten väliaikojen pidentämistä 1,5–2 vuodeksi aiemmin suositellun vuosittaisen tarkastuksen sijaan.⁷⁵ Näin voitiin perustella vuonna 1985 käynnistyneiden säännöllisten hammastarkastusten ajoittamista 1., 3. ja 5. opiskeluvuoteen.

Vuonna 1982 aloitettiin seurantatutkimus opiskelijoiden suun ja hampaiden terveyden muutoksista sekä hammashuoltopalvelujen käytöstä yhteistyössä Helsingin yliopiston hammaslääketieteen laitoksen kanssa. Alun perin se suunniteltiin kuuden vuoden kestoiseksi, mutta seuranta jatkui jopa 18 vuotta. Säätiöstä tutkijoina olivat Lauri Turtolan lisäksi suukirurgit Pekka Ylipaavalniemi ja Irja Ventä.⁷⁶ Seurantatutkimusten lisäksi kiinnostusta riitti moniin erityisteemoihin, kuten nuuskan ja ksylitolin käyttöön. Jälkimmäisen tuloksena YTHS päätyi suosittelemaan sitä osaksi opiskelija-ateriaa.⁷⁷

Suun terveydenhuolto löysi yhteisiä tutkimusteemoja mielenterveyden kanssa 1980-luvun puolivälissä, jolloin tehtiin monitieteellistä tarkastelua leukanivelkipujen yhteydestä masentuneisuuteen ja purentavirheisiin. Seuraavalla vuosikymmenellä hammaslääkärit tutkivat syömishäiriöiden aiheuttamia muutoksia ja ongelman tunnistamista eri vaiheissa. Radiologian erikoishammaslääkäri Jaakko Peltola tutki opiskelijoiden hampaiston ja leuan terveydentilaa panoraamatomografiatutkimuksen avulla. Nämä tutkimukset sisältyivät myös hänen väitöskirjansa vuonna 1995.⁷⁸

Kansainvälistyminen ja nuorisokulttuurin muutokset toivat uusia näkökulmia tutkimuksiin. Turun terveydenhoitoaseman ylihammaslääkäri Ulla-Maija Saarni tarkasteli väitöskirjassaan ulkomaa-laisten opiskelijoiden suun ja hampaiden terveyteen vaikuttavaa käyttäytymistä ja havaitsi muun muassa, että integroituminen suomalaisyhteisöön liittyi suotuisampaan terveystyttäytymiseen.⁷⁹ Vuonna 2001

Ventän ja Turtolan aloittamassa seurantatutkimuksessa puolestaan huomioitiin myös opiskelijoiden suun alueen lävistyksen.⁸⁰

YTHS:llä on pitkät perinteet viisaudenhampaiden tutkimuksesta alkaen johtajahammaslääkäri Aimo V. Rantasen väitöskirjasta. Sen jälkeen sitä tutkivat erityisesti Lauri Turtola, Heikki Murtomaa, Pekka Ylipaavalniemi, Inkeri Rytömaa sekä Irja Ventä, jonka väitöskirjakin vuonna 1993 käsittelee viisaudenhampaiden poistamisen problematiikkaa: *Third molars in young adults – To remove or not to remove?* Aihetta on pidetty säätiössä tärkeänä, sillä vaillinaisen puhkeamisen ongelmat ajoittuvat erityisesti opiskeluaikään.

Vuosikymmenten tutkimus säätiössä johti vuonna 2005 laadittuun julkaisuun *Viisaudenhampaiden kirurginen hoitosuositus*, jonka tekijöinä olivat dosentti ja suukirurgian erikoishammaslääkäri Irja Ventä sekä Lauri Turtola. Se perustui paitsi säätiössä tehtyyn tutkimukseen myös laajaan kansainväliseen kirjallisuuteen. Julkaisussa korostetaan, että suositusta ei ole laadittu voimavarojen rajallisuuden takia, vaan opiskelijoiden terveyden edistämisen ja hoidon korkean laadun takaamiseksi.⁸¹

Ensimmäisen vuoden opiskelijoiden sähköinen terveystarkastus käynnistyi vuonna 2009, mikä merkitsi laajojen aineistojen kertymistä myös tutkijoiden käyttöön. Näihin tarttui ensimmäiseksi säätiössä aiemmin työskennellyt hammaslääkäri HLT Vesa Pohjola kumppaneineen; kiinnostuksen kohteena oli erityisesti hammashoitopelko.

Terveyttötumukset ja palvelut kiinnostuksen kohteena

Varhaisin terveystyttäytymisen tutkimus kohdistui opiskelijoiden ruokailuun, josta Savonen organisoி maaliskuussa 1959 säätiön toimipiirissä kyselyn – vastaajina oli liki 3 000 opiskelijaa. Tästä valmistui vuonna 1961 Anja Kemppaisen ravitse-

mustieteen pro gradu, joka lienee ensimmäinen YTHS:n aineistoista tehty opinnäytetyö.⁸²

SYL:n vaatiessa terveystarkastusta 1960-luvulla työ kaipasi pohjakeen tietoa opiskelijoiden terveystarkastuksesta. Turussa suunniteltiin yliopilaiden fyysistä kuntoa koskevaa tutkimustyötä yhteistyössä paikallisen Urheilututkimuskeskuksen kanssa. Hanke toteutui nuorten lääkärin Eino Heikkisen ja Ilkka Vuoren yhteistyöllä, jossa mukana oli myös Turun terveydenhoitoaseman vastaava lääkäri Pentti Seppälä.⁸³ Yksittäisillä tutkimuksilla kartoitettiin myös tupakointia ja alkoholin käyttöä. Näihin kuului terveystarkastusten suunnittelu-

työryhmissä SYL:n edustajana mukana olleen LL Pekka Puskan ym. tutkimus turkulaisopiskelijoiden terveystarkastuksesta, jossa vertailtiin opiskelijoiden käyttäytymistä muuhun saman ikäiseen väestöön.⁸⁴

Laajoja tutkimuksia oli hankalaa ja kallistakin organisoida. Tähän toi avun vuonna 1972 käynnistynyt ensimmäisen vuoden opiskelijoille suunnattu terveystarkastuskäytäntö, joka osoittautui oivaksi tavaksi kerätä tutkimusaineistoa. Koska niihin osallistuttiin erittäin aktiivisesti, aineistot olivat laadukkaita, tarvittaessa suuria ja niihin oli suhteellisen helppo järjestää myös seurantoja. Tällaisia tutkimuksia käynnistettiin useita.

Kun YTHS:n vuoden 1973 terveyden edistämisen teemaksi valittiin seksuaalivalistus ja ehkäisyneuvonta, havaittiin, ettei opiskelijaväestöstä ollut olemassa aiheesta taustatietoja. Eipä silti, ei tietoa ollut silloin vielä Suomessa yleisemminkin, sillä ensimmäinen suomalaisten sukupuolielämästä kartoittava tutkimus julkaistiin vuonna 1974. Terveystarkastuksen yhteydessä kerättiin erilliskyselyllä yli 800 vastaajan aineisto, josta tutkimuksen tekijät psykologi Salli Saari ja Aune Raitasalo laativat kaksi säätiön sisäistä raporttia.⁸⁵

Koko terveystarkastuskyselyyn perustava valtakunnallinen tutkimus tehtiin vas-

Salli Saaren ja Aune Raitasalon vuonna 1974 valmistunut tutkimus opiskelijoiden seksikäyttäytymisestä herätti lehdistön kiinnostuksen. Kuvassa katkelma Kauneus ja Terveys -lehden numerosta 8/1974. Iltaset puolestaan otsikoi valtavan lehtijuttunsa 11.12.1974: ”Karua totuus opiskelijoitten sukupuolielämästä”. Jutun mukaan ”Tytöt ’pärisyttäneet’ poikia useammin ennen opiskelujensa aloittamista”.

ta toimivuoden 1979/80 aineistosta ja seuranta tehtiin osalle tutkituista kolmen vuoden kuluttua. Se jäikin vuosiksi ainoaksi laajaksi opiskelijoiden terveyttä ja terveyskäyttäytymistä kuvaavaksi selvitykseksi. Tämän terveydenhoidon työryhmän aloitteesta käynnistetyn tutkimuksen analysoijaksi saatiin Otaniemen terveysaseman vastaava lääkäri Marja-Riitta Tuori, joka muistaa miten työlästä julkaisun tuottaminen oli vielä tuohon aikaan: kuviot oli piirrettävä käsin ja lyöntivirheet korjattava parhaimmillaan kirjoituskoneen korjausnauhalla.⁸⁶

Iloinen opiskelijaelämä on yleensä tarkoittanut runsasta alkoholinkäyttöä. Siitä minkälaisia opiskelijoiden juomatottumukset tosiasiaa ovat olleet, oli pitkään vain vähän ja satunnaista tietoa. Helsingiläisen yleislääkärin Mikael Nyströmin aihepiiri oli terveyden edistämistyön kannalta tervetullut. Hänen väitöskirjansa *Alcohol use, drinking patterns and indicators of heavy drinking in Finnish university students* helsingiläisopiskelijoista valmistui vuonna 1993; yhteistyökumppanina tutkimuksessa oli HYKS:n alkoholisairauksien tutkimusyksikkö.

Myös Nyströmin tutkimuksen aineisto kerättiin terveystarkastuksissa ja viidentenä opiskeluvuotena tehtiin seurantatutkimus, jonka tulokset yleislääkäri Ulla Salonen julkaisi vuonna 2003 väitöskirjassaan *Alcohol drinking, smoking, cannabis use and physical and mental health among Finnish university students*. Nämä tutkimukset antoivat säätiössä arvokasta tietoa toimintamallien kehittämiseen alkoholinkäytön puheeksiottamisessa ja arvioimisessa. Lisäksi ne olivat hyvä pohja yhteistyölle opiskelijajärjestöjen kanssa.⁸⁷

Virike yleislääkäri Kristina Kuntun väitöskirjään nousi pitkäaikaisesta potilastyöstä ja toiminnasta Turun terveydenhoitoaseman terveystyöryhmän puheenjohtajana. Mitkä todella ovat opiskelijoiden terveyden edistämistyön ongelmakohtia ja miten sosiaalinen ympäristö ja

Opiskeluterveydenhuollon kongressien posterinäyttelyt ovat olleet oiva foorumi kertoa säätiössä tehtävästä tutkimuksesta. Mikael Nyströmin tutkimus opiskelijoiden alkoholinkäytöstä oli mukana pohjoismaisessa tapaamisessa Trondheimissä vuonna 1989.

ihmissuhteet liittyvät niihin? Loppuvuonna 1997 turkulaisaineistosta valmistunut opinnäytetyö *Korkeakouluopiskelijoiden terveyskäyttäytyminen ja sosiaaliset suhteet* antoi eväitä terveydenedistämistyöhön.⁸⁸

Allergiset sairaudet ovat yleisimpiä pitkäaikais-sairauksia opiskelijoilla. Tietoa näistä lisäsi vuosituhaten vaihteessa Allergia 1995 -tutkimuksen osaprojektina valmistunut TYKS:n keuhkotautien erikoislääkärin Maritta Kilpeläisen väitöskirja

Asthma and allergic rhinoconjunctivitis among university students – occurrence and risk factors. Tutkimuksessa oli mukana säätiöstä ihotautien erikoislääkäri Leena Mattila. Turussa kehitettiin myös menetelmä äänihäiriöiden seulomiseksi opettajaksi opiskelevien keskuudessa ja seulaa käytettiin terveystarkastuksissa.⁸⁹

Säätiön palveluja tutkitaan

Tutkimustyötä toiminnan kehittämisessä pidettiin 1970-luvulla niin itsestään selvänä, että minkä tahansa uuden toiminnan käynnistäminen edellytti samanaikaista tutkimuksen käynnistämistä. Kuten aiemmin on kerrottu, näin oli tehty jo terveystarkastuksia ja siihen liitettyä mielenterveysseulaa kehitettäessä. Myös psykoterapiatutkimukset olivat oman toiminnan tutkimista.

Sama periaate koski ryhmätoimintaa, vaikkakin se rajoitti toiminnan käynnistämistä. Toisaalta tutkimustieto erilaisten terveyttä edistävien tai terapeuttisten ryhmien toiminnasta opiskelijoilla oli vähäistä, joten terveydenhoidon työryhmä asettama edellytys on ymmärrettävä. Selvityksiä tehtiin esimerkiksi laihdutusryhmien, niskaryhmien ja jännittäjäryhmien kokeiluista.⁹⁰ Myöhemminkin ryhmätoiminnan tuloksia on pyritty seuraamaan osana laadunarviointia erilaisten alku- ja loppumittausten avulla.⁹¹ Myös laajasta Kehrä-hankkeesta teetettiin loppuarviointi Terveyden edistämisen keskuksen arviointipalvelussa.⁹²

Palvelujen käytön ja asiakastyytyväisyyden kartoitukset ovat olleet yleensä sisäisiä selvityksiä, mutta 1970-luvun alussa aiheesta tehtiin gradu, samoin liki 30 vuotta myöhemmin.⁹³ 1980-luvun alussa YTHS:n palvelujen peittävyttä tutkittiin säätiön aloitteesta, kun ensimmäisten potilastietojärjestelmän tuottamien tietojen perusteella osoitettiin, että Helsingissä kymmenesosa opiskelijoista käytti lähes puolet sairaanhoidon palveluista. YTHS:n vielä tuolloin vakiintumaton asema lisäsi

tarvetta selvittää sen roolia opiskelijoiden terveyspalvelujen tarjoajana.⁹⁴ Lisäksi palvelujen käyttöä on kysytty kaikissa 2000-luvulla tehdyissä korkeakouluopiskelijoiden terveystutkimuksissa.

Julkaisuksi asti ulottui vuonna 1990 tehty tutkimus vastaanottojen peruuttamattomista poisjäänneistä, mikä oli erityisesti hammashoidon ongelma.⁹⁵ YTHS:n mahdollinen laajeneminen ammattikorkeakouluopiskelijoille sai säätiön talousjohtajan Olli-Pekka Luukon selvittämään, voiko YTHS laajentua ostopalvelujen varassa.⁹⁶ Samasta syystä Kela rahoitti tutkimuksen YTHS:n tuottamien palvelujen arvioimiseksi ja kustannusten korvausmallin kehittämiseksi.⁹⁷

*Kotisivujen ja internetyhteyksien kehittäminen kertoo YTHS:n halusta pysyä dynaamisena, opiskelijan elämää huomioivana yksikkönä. Uudet tuulet uudelle vuosituhannele.*⁹⁸

Edellä oleva lainaus on anonyymin vastaajan kommentti vuonna 1999 toteutetussa kyselyssä YTHS:n verkkopalveluista. Sähköisten järjestelmien kehityessä ja asiakastyön alkaessa hyödyntää verkkopalveluja tarvittiin tietoa niiden käytöstä, toimivuudesta ja opiskelijoiden suhtautumisesta niihin. YTHS:n tietoverkkopalveluiden käytön tutkiminen alkoi nopeasti oman kotisivun avaamisen jälkeen ja säätiö tilasi lyhyin väliajoin parikin selvitystä tuolloiselta Opiskelijajärjestöjen tutkimussäätiö Otukselta.⁹⁹

Säätiössä yleislääkärinä toiminut Johanna Castrén oli mukana YTHS:n Internet-ryhmässä ja aloitti tutkimustyön tästä aiheesta vuosituhanne alussa. Hän sai tutkimusaineiston osin KOTT 2004:stä, osin säätiön lääkäreille osoitetun kyselyn vastauksista. Väitöskirja *Sähköinen viestintä ja verkkoneuvontapalvelu osana yliopisto-opiskelijoiden terveydenhuoltoa* valmistui vuonna 2008. Se osoitti opiskelijoiden, mutta myös lääkärien myönteisen suhtautumisen sähköisiin palveluihin.¹⁰⁰ Kym-

menkunta vuotta myöhemmin, digitalisaation edettyä isoin harppauksin, havaittiin asenteet samankaltaisiksi, joskin esiintyi myös huolta siitä, että sähköiset terveystalvet korvaisivat perinteiset työskentelytavat.¹⁰¹

Iso askel sähköisissä palveluissa tapahtui, kun 2000-luvun alussa ryhdyttiin kehittämään sähköistä terveystalvetyä (Sätky) ja suunnattua terveystarkastusta. Terveystarkastustutkimus ajankohtaistui näin 30 vuoden tauon jälkeen! Laadittua lomaketta tutkittiin Kristina Kuntun johdolla projektissa, jossa kaikki opiskelijat tulivat myös terveystarkastukseen. Myös kyselyyn lisättyjen suun terveyden kysymysten toimivuutta selvitettiin. Sätkyn aika koko säätiössä alkoi vuonna 2009.¹⁰² Terveystarkastusprosessin toimivuudesta käynnistyi 2010-luvulla Kelan tuella mittava tutkimushanke, jossa tutkijoina olivat lääketieteen lisensiaatit Noora Seilo ja Susanna Paldanius.

KOTT aloittaa uuden aikakauden

Säätiössä oli eri vaiheissa kaivattu systemaattista tutkimusta opiskelijoiden terveydestä ja ”elämisolosuhteista” toiminnan kehittämisen pohjaksi.¹⁰³ Samoja ajatuksia oli noussut myös Mikael Nyströmille ja Kristina Kuntulle omien tutkimustöidensä taustakirjallisuutta kartoittaessaan. Keskustelut näistä puutteista jäivät itämään, ja loppuvuonna 1998 Kunttu teki ehdotuksen säätiön johdolle säännöllisesti toistuvan terveystutkimuksen toteuttamisesta.

Ehdotus sai myötätuulta ja terveystalvetyryhmä valtuutettiin toimimaan hanketta valvovana ”kyselytoimikuntana” ja jatkoi myöhemmin tutkimuksen ohjausryhmänä.¹⁰⁵ Kristina Kunttu ryhtyi organisoimaan tutkimusta ja laatimaan kyselylomaketta konsultoiden laajasti eri asioiden asiantuntijoita riviopiskelijaa unohtamatta.

Ensimmäinen valtakunnallinen *Korkeakouluopiskelijoiden terveystutkimus* (KOTT) toteu-

Miksi tarvittiin KOTT?

Hallitukselle tehdyssä aloitteessa perusteltiin tutkimuksen tarvetta näin:

YTHS julistaa laatu- ja politiikassaan olevansa ”nuoruusikäen ja opiskeluun liittyvien terveys- ja sairausongelmien asiantuntija” (...) Tällä hetkellä YTHS:llä ei kuitenkaan ole mitään menetelmää, jolla se seuraisi vastuullaan olevan opiskelijajaväestön terveyttä ja siihen liittyviä tekijöitä. Nykyisin tallennusmenetelmien voidaan seurata ainoastaan sairaanhoitopalvelujen käyttöä ja niiden syinä olevia ongelmia. Täyttääkseen asettamansa tehtävän myös terveyden osalta ja voidakseen kehittää toimintaansa ja palvelujaan YTHS tarvitsee jatkuvasti ajankohtaista ja luotettavaa tietoa korkeakouluopiskelijoiden terveydestä sekä siihen liittyvistä tekijöistä.¹⁰⁴

tettiin vuonna 2000. Siinä kartoitettiin monipuolisesti alle 35-vuotiaiden yliopisto-opiskelijoiden terveyttä ja terveystalvetytymistä ja niihin yhteydessä olevia tekijöitä, kuten sosiaalisia suhteita, opiskeluun, toimeentuloon ja asumiseen liittyviä kysymyksiä. Lisäksi kysyttiin terveystalvetyjen käyttöä ja mielipiteitä palvelujen laadusta. Otoksena oli 5000 yliopisto-opiskelijaa.¹⁰⁶

Jo alun perin oli suunniteltu toistuvaa kyselyä samalla perusrungolla, johon saattoi liittää vaihtuvia teemoja. Onnistuneen ensimmäisen vaiheen jälkeen seuraavien tutkimusten suunnittelu ja toteutus oli jo paljon helpompaa kokemusten kartuttua ja yhteistyötahojen ollessa tuttuja. Rahoituksen järjestäminen oli tietysti joka kerta iso kysymys, mutta opetus- ja kulttuuriministeriö (OPM/OKM) oli kaikissa vakaa tuki. Säätiön tutkimus- ja kehittämiserahaston tultua käytetyksi

loppuun toiseksi päärahoittajaksi tuli sosiaali- ja terveysministeriö (STM) vuodesta 2012 alkaen.¹⁰⁷

YTHS toimi tutkimusten organisoijana kaikkiaan viisi kertaa, mikä kattoi 17 vuoden ajanjakson. Kaikkien tutkimusten vastuuhenkilönä ja tutkijana toimi yhteisöterveyden ylilääkäri Kristina Kunttu ja tilastollisista analyyseistä vastasivat biostatistikot Teppo Huttunen ja Tommi Pesonen (4Pharma Ltd, Turku). Viimeisellä kerralla analyysit teki tutkija Juhani Saari Opiskelun ja koulutuksen tutkimussäätiö Otuksesta. Ensimmäisen tutkimuksen julkaisufoorumina oli Kelan Katsauksia-sarja, sen jälkeen kaikki raportit julkaistiin YTHS:n omissa tutkimussarjassa.¹⁰⁸ Lisääntynyt tutkimustyö ja julkaiseminen kansainvälisillä foorumeilla edellyttivät raportin kääntämistä englanniksi, mikä tehtiin ensimmäisen kerran vuoden 2012 tutkimuksessa.

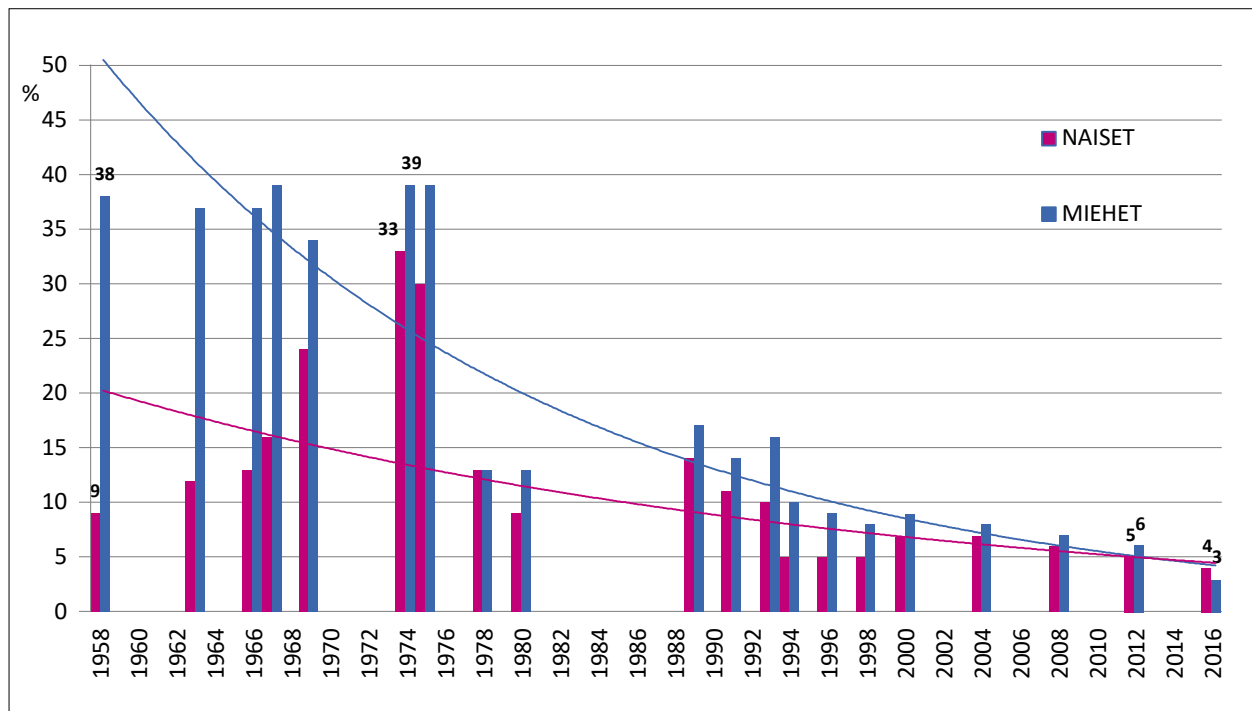
Opetusministeriön toiveena oli saada kaikki korkeakouluopiskelijat mukaan tutkimukseen, jonka vuoksi ensimmäisellä kerralla sitä pilotoitiin paikallisesti Turun ammattikorkeakoulun opiskelijoille.¹⁰⁹ KOTT herätti paljon kiinnostusta

ammattikorkeakouluopiskelijoiden piirissä ja vastaavaa tutkimusta toivottiin pikaisesti myös sinne. Stadian opiskelijat tekivät sen omissa keskuudessaan hieman lyhennetyllä KOTT-kyselyllä jo vuonna 2002 ja Suomen Ammattikorkeakouluopiskelijayhdistysten Liitto SAMOK ry teki vuonna 2004 oman valtakunnallisen tutkimuksensa STM:n ja OPM:n tuella – siis samanaikaisesti YTHS:n toisen tutkimuksen kanssa.¹¹⁰ Oli luonnollisesti järkevää yhdistää tutkimukset. Uusi vaihe KOTT:n historiassa koitti vuonna 2008 kyselyn kohdistuessa kaikkiin korkea-asteen opiskelijoihin ja otosmäärä kasvoi kymmeneentuhanteen. Tuolloin aineiston keruussa käytettiin ensimmäistä kertaa myös sähköistä vastaamismahdollisuutta.¹¹¹

Seitsemäntoista vuoden periodi samalle pohjalle rakennettuja kyselyjä antoi jo mahdollisuuden trendien havaitsemiseen. Keskeisistä opiskelijoiden hyvinvoinnin mittareista Kristina Kunttu laati säätiön kotisivuille Opiskeluterveyden trendit -sivuston. Koko arvokas aineisto, kaikkien korkeakouluopiskelijoiden terveystutkimusten tulokset on luovutettu Yhteiskuntatieteelliseen tietoaarkistoon.¹¹²

Ensimmäinen Korkeakouluopiskelijoiden terveystutkimus julkaistiin Kelan sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia -sarjassa, muut neljä YTHS:n omissa tutkimussarjassa.

Kuvio 4. Yliopisto-opiskelijoiden päivittäinen tupakointi vuosina 1958-2016 eri tutkimusten mukaan.¹¹³ Pisin vertailukelpoinen aineisto yliopisto-opiskelijoiden terveystottumuksista on löytynyt tupakoinnista, josta ensimmäiset tiedot ovat jo vuodelta 1958.

Tutkijaverkosto muodostuu – seminaareista uutta innostusta

KOTT:n ympärille muodostui vähitellen laaja tutkijaverkosto, jota tutkimuskoordinaattorina toimiva Kristina Kunttu kannatteli. Ajan kuluessa siihen tuli mukaan enenevästi säätiön ulkopuolisia ja muitakin opiskelija-aineistoja käyttäviä tutkijoita. Tutkijatapaamiset säännöllistyivät ja niitä järjestettiin joko koko verkostolle tai pienemmille ryhmille aina vuoteen 2016 saakka.¹¹⁴

Yhteistyö Otuksen kanssa lisääntyi 2000-luvulla tämän ollessa osapuolena hyvinvointihanke Kehrässä. Hankkeen alussa järjestettiin yhteinen tutkimusseminaari Hyvinvointi opintiellä – tutkimusseminaari Kehrä-filosofiasta, jossa yhdessä op-

pimisen, työ- ja opiskeluyhteisöjen ja terveysalan asiantuntijoiden kanssa tarkasteltiin hankkeen ydinasioita tutkimuksen näkökulmasta.¹¹⁵ Kutsuseminaariin osallistui viitisenkymmentä henkilöä korkeakouluista, tutkimuslaitoksista ylioppilaskunnista, OPM:stä ja YTHS:stä. Päivä onnistui yli odotusten. ”Oli päivä, jonkaalaista ei ennen ole ollut. YTHS oli mukana ihan uudenaikaisessa joukossa.”, viestitti Kunttu tilaisuuden jälkeen toimitusjohtajalle.¹¹⁶

Vuodesta 2008 alkaen KOTT:n julkistamistilaisuuksista muodostui näyttäviä seminaareja, joissa oli mukana toista sataa osallistujaa. Niissä esiteltiin paitsi tuoreen julkaisun tuloksia myös sen aineistoista tehtyjä tutkimuksia tai muita ajankohtaisia teemoja. KOTT 2008 julkaistiin 6.2.2009

yhdessä Otuksen kanssa järjestetyssä tutkimusseminaarissa ”Omena ja opintopiste päivässä – tutkien opiskelijan asialla”. Täpötäydessä Vanhan ylioppilastalon musiikkisalissa järjestetty tilaisuus oli samalla Otuksen 20-vuotisjuhlaseminaari.¹¹⁷

Seuraavien seminaarien ajankohdaksi valittiin samoin YTHS:n helmikuinen vuosipäivä ja paikaksi Metropolia ammattikorkeakoulun päärakennuksen arvokas juhlasali Boulevardilla. KOTT 2012 julkistettiin yhteistyössä SYL:n Kyky-hankkeen kanssa pidetyssä seminaarissa ”Terveystietoa ja opiskelukykyä”. KOTT 2016 hyväksyttiin mukaan Suomen juhluvuoden ohjelmaan, jonka ansiosta kirjan kannessa komeilee Suomi 100 -logo.

”Opiskelijoiden terveystutkimuksen julkistaminen oli taattu mediahitti aina, kun se julkistettiin –

sekä sitä seuraavat vuodet”, totesi viestintäpäällikkönä kolmen KOTT:n aikana toiminut Sari Krappe. Tulokset saivat lehdistöosumienkin perusteella joka kerta runsaasti mediajulkisuutta niin lehdistössä, radiossa ja TV:ssä kuin myöhemmin some-kanavillakin. Erityisesti opiskelijoiden stressi ja mielenterveys ovat kiinnostaneet – Twitterissä #KOTT2016-aihetunniste oli 13.2.2017 Suomen käytetyin hashtag!¹¹⁸

KOTT oli kullannarvoinen vuosituhannen alun hyvinvointihanke Kehrässä antaessaan tutkittua tietoa vuoropuheluun yliopistojen ja opiskelijajärjestöjen kanssa. Sen tuloksia on laajasti opittu käyttämään taustatietona opiskelijoiden hyvinvoinnista puhuttaessa. Tutkimukset ovat kaikkiaan vahvistaneet säätien imagoa opiskeluterveydenhuollon osaajana ja kehittäjänä.

Ensimmäisen KOTT:n valmistuttua toistakymmentä tutkimuksesta kiinnostunutta henkilöä YTHS:stä ryhtyi suunnittelemaan artikkeleita kukin omista teemoistaan. Yhteisesti oli sovittava, minkälaisia mittareita ja tilastoanalyseja tehdään, miten teemat rajautuvat toisiinsa nähden ja monia muita asioita. Syntyi tutkijaporukka, joka hehkui innostusta! Näin vuoden 2000 terveystutkimuksen aineistosta syntyi julkaisu Oireilevan opiskelijan viesti?, joka julkistettiin 6.10.2004. Tutkijoita edestä vasemmalta Kristina Kunttu, Anna-Maija Rönnemaa, Johanna Castrén ja Päivikki Engblom. Toisessa rivissä oikealta Riitta Ollitervo-Peltonen, Jouni Lounasmaa ja Teppo Huttunen.

Viimeinen YTHS:n toteuttama KOTT-tutkimus julkistettiin Metropolia ammattikorkeakoulun upeassa juhlasalissa Boulevardilla säätiön vuosipäivänä 13.2.2017. Kristina Kunttu esitteli uudet tulokset ja trendit, joista syntyi kiinnostavaa keskustelua säätiön toimitusjohtajan Katariina Poskiparran toimiessa puheenjohtajana.

Monipuolista aineistoa tarjolla!

Korkeakouluopiskelijoiden terveystutkimukset tuottivat kansainvälisestikin katsoen ainutlaatuisia, laajoja aineistoja, joista sekä säätiön oma henkilökunta että yliopistotutkijat kiinnostuivat. 2000-luvun alussa aloitettiin useampikin väitöskirjaan tähtäävä tutkimus, joissa KOTT:n tuloksia hyödynnettiin osa-aineistoina.

Tampereen terveydenhoitoaseman ylilääkäri Aira Virtala tutki yliopisto-opiskelijoiden seksuaalista aktiivisuutta, hedelmällisyysetoutta, perhesuunnittelua, lastensaantitoiveita sekä syitä lastensaannin siirtämiseen. Edellisistä seksuaaliterveyteen liittyvistä tutkimuksista säätiössä olikin

kulunut jo 30 vuotta! Väitöskirja *Family planning among university students in Finland* valmistui vuonna 2007. Aihe oli ajankohtainen ja on sitä edelleenkin. Virtala muun muassa kirjoitti Lääkärilehden artikkelin poleemisella, mutta kuvaavalla otsikolla *Jäävätkö yliopisto-opiskelijoiden toiveet lasten saamisesta haaveeksi?*¹¹⁹

Virtalan tutkimusteema sai jatkoa, kun Otuksen tutkijat julkaisivat seuraavasta KOTT-aineistosta katsauksen perheellisten opiskelijoiden tilanteesta. Aihe oli uudelleen esillä vuonna 2016, jolloin THL:n kanssa yhteistyössä selvitettiin korkeakouluopiskelun ja vanhemmuuden yhteensovittamista.

Kehran tiimoilta rakentui moniammatillinen tutkimus- ja kehittämishanke, kun opiskelijoi-

den esiintymisjännityksen auttamiseksi ryhdyttiin yhteistyöhön psykologien ja yliopistojen puheviestinnän opettajien kanssa. Opiskelijoiden seminaariahdistuneisuutta oli jo 1970-luvulla tutkinut Jyväskylän terveydenhoitoaseman psykologi Kari Murto, ja ilmiö näkyi myös terveystarkastuksiin perustuvissa tutkimuksissa.¹²⁰ KOTT-aineisto mahdollisti uudentyypisiä tutkimusasetelmia, joita Jyväskylän yliopistossa tuolloin työskennellyt puheviestinnän lehtori Merja Almonkari hyödynsi vuonna 2007 valmistuneessa väitöskirjassaan *Jännittäminen opiskelun puheviestintätilanteissa*.¹²¹ Aihe poiki uusia kysymyksiä seuraavaan kyselyyn, jatkotutkimuksia ja käytännön työmuotojen kehittämistä.

Toimitusjohtaja Eero Kurrin tutkimus *Opintojen pitkittymisen dilemma* toi lisäarvoa virinneeeseen opiskelukyky-keskusteluun. Elämäntapaliitto hyödynsi aineistoa alkoholinkäytön itsearviointipalvelun kehittämisessä Mäyräkoirasta sikspäkkiin yhteishankkeessa¹²² ja opiskelijoiden ruokatutumukset ovat olleet taustatietona Kelan korkeakouluopiskelijoiden ruokailuosituksissa vuodesta 2008.¹²³ Käytännölliseen työkaluun tähtäsi myös KOTT-kyselyyn liitetty professori Katariina Salmela-Aron luoma kysymyssarja, jonka avulla hän kehitti arviointimenetelmän opiskelu-uupumusrisikin tunnistamiseen. Hän on julkaissut siitä myös tieteellisiä artikkeleja.

Uusi aihepiiri KOTT 2008:ssa oli kiusaaminen, johon akatemiaturkijana tuolloin toiminut FT, dosentti Maili Pörhölä tarttui. Kiusaaminen oli noussut yleiseen keskusteluun ja nyt saatiin tietoa opiskelijoiden – myös korkeakouluopinnoissaan – kokemasta kiusaamisesta. Teema jatkui uudemmissa tutkimuksissa ja aiheesta on tehty muun muassa vertailututkimus eri maiden korkeakouluopiskelijoiden välillä.

Vaasassa toiminut YTHS:n psykologi Katja Björklund oli edellä aikaansa ryhtyessään tutkimaan yliopisto-opiskelijoiden kokemaa häirintää,

ahdistelua ja väkivaltakokemuksia. Väitöskirja, *Stalking and violence victimization among Finnish university students*, valmistui vuonna 2010. Seuraava tutkimustyö alkoi Björklundilla jo seuraavana vuonna yhteistyössä THL:n sekä YTHS:n psykologi FT Marjo Tossavaisen (e. Kokko) kanssa. STM:n tukemassa projektissa tutkittiin ajankohdaisen kiinnostuksen kohteeksi nousutta rahapeelaamista ja netinkäyttöä opiskelijoilla. Projekti johdi käytännölliseen lopputulokseen, ammattilaisille suunnattuun verkkokurssiin netti- ja peliongelmita kärsivien auttamiseksi.¹²⁴ Tossavainen jatkoi tutkimusta aiheen parissa myöhemminkin.

Suunterveyden 1980-luvun leukanivelongelmia käsitelleet tutkimukset saivat jatkoa 2010-luvulla YTHS:llä Oulussa tuolloin työskennelleen hammaslääkäri Outi Huhtelan kiinnostuessa aiheesta. Ex-säätiöläisen HLT Vesa Pohjolan teemana on puolestaan ollut hammashoitopelko. YTHS:n liikunnan teemavuonna 2012 terveystutkimukseen otettiin mukaan laaja liikuntakysely yhteistyössä Turun yliopiston Kauppakorkeakoulun tutkijan Miia Grénmanin kanssa. Tuloksia julkaistiin muun muassa hänen vuonna 2019 valmistuneen väitöskirjansa *In quest of the optimal self – Wellness consumption and lifestyle* artikkeleissa.¹²⁵

Uusimman KOTT-kyselyn mielenterveysosioon liitettiin CORE 10 -kysymyssarja ja tutkimusyhteistyö aiheesta viritettiin Itä-Suomen yliopiston professori Kirsi Honkalammen tutkijaryhmän kanssa. Sittemmin kysymyssarja saatiin YTHS:lle myös kliiniseen käyttöön.

Entä KOTT:n tulevaisuus?

Kun opiskeluterveydenhuollon sisältöä ja lainsäädäntöä kehitettiin 2000-luvulla, nousi STM:n työryhmissä usein esiin sitä koskevan tutkimus- ja kehittämistoiminnan vastuutaho, mihin liittyi myös KOTT:n tulevaisuus. Asiaa pohdittiin tulok-

setta useita kertoja talvesta 2011 lähtien STM:n, THL:n ja YTHS:n edustajien kanssa.¹²⁶ Pitkän tähtäimen suunnitelmana oli, että tutkimus siirtyisi THL:n vastuulle – mutta ei vielä vuonna 2016. Asia aktualisoitui keväällä 2014, kun rahoitushaut piti käynnistää. Toimitusjohtajana tuolloin vielä toiminut Jukka Männistö ei katsonut asian kuuluvan YTHS:lle, mutta muutakaan toteuttajaa kuin YTHS ei ollut. Niinpä tutkimuksen ohjausryhmänä toimivassa YTHS:n terveystyöryhmässä, johon kaikki linjajohtajat kuuluivat, päätettiin yksimielisesti lähteä rahoitushakuun.¹²⁷

Elokuussa 2016 aloitettiin STM:ssä johtaja Liisa-Maria Voipio-Pulkin johdolla uudelleen neuvottelut KOTT-tutkimuksen jatkosta. Mukana oli YTHS:n lisäksi edustajat THL:stä, OKM:stä, Otuksesta, SYL:stä ja Suomen opiskelijakuntien liitto SAMOK:sta. Lopputulemana THL otti vastatakseen jatkossa korkeakouluopiskelijoiden terveyden ja hyvinvoinnin tutkimuksesta. Syksyllä 2017 laaditussa muistiossa todetaan:

*Työryhmän näkemys on, että KOTT-kyselyn tuottama tieto opiskelijaväestön terveydestä ja hyvinvoinnista sekä terveyspalveluista on tarpeen säilyttää jatkossakin. KOTT-kyselyn erityinen anti liittyy sen tuottamaan tietoon terveydestä ja hyvinvoinnista suhteessa opiskeluun ja opiskelukykyyhin sekä opiskelijoiden terveyspalvelujen järjestämisestä, saatavuudesta ja käytöstä. Tällaista tietoa ei saada muista tutkimuksista.*¹²⁸

THL:n oli tarkoitus käynnistää tutkimus keväällä 2020 nimellä Korkeakouluopiskelijoiden terveys- ja hyvinvointitutkimus (KOTT), mutta koronavirusepidemian takia toteutus siirrettiin vuodelle eteenpäin.¹²⁹

”Vireä tutkimustoiminta on säätiön tehokkaan työn eräs perusedellytys”¹³⁰

*Ilman tietoa niistä tekijöistä, jotka määräävät opiskelijoiden terveyttä sekä opiskeluaikana että heidän myöhemmissä elämänvaiheissaan, ei ole mahdollista suunnitella tehokasta ja tarkoitukseenmukaista opiskelijaterveydenhuoltoa.*¹³¹

Näin totesi PSS-tutkimussäätiön hallituksen puheenjohtajana toiminut professori Jussi Huttunen Piikin haastattelussa vuonna 1987. Laaja yksimielisyys tutkimustoiminnan tärkeydestä säätiön toiminnalle ilmenee eri aikoina tehtyjen tutkimustoiminnan linjauksissa ja lukuisissa puheenvuoroissa. Säätiön aseman vakiintumisen jälkeen 1980-luvulla tutkimustyö nähtiin välttämättömäksi säätiön asiantuntija-aseman säilyttämiseksi.¹³² Tutkimuksen merkitys YTHS:n imagolle nähtiin 1980-luvulla ja sitä korostetaan vuoden 2006 linjapaperissa:

*Hyvällä tutkimusasenteella ja korkealaatuisilla kehittämis- ja tutkimushankkeilla lisäämme myös arvostusta ja uskottavuutta yhteistyökumppanimme keskuudessa.*¹³³

Toimiva johto on suhtautunut tutkimustyöhön yleensä sallivasti ja kannustaenkin.¹³⁴ Toisaalta vuonna 2005 säätiön johtajaylilääkäriksi tullut Markku Kanerva arvioi, ettei johtoryhmä tai hallitus tuolloin liiemmästi osoittanut kiinnostusta tutkimukseen, vaan asia jäi muutamien innokkaiden toimijoiden varaan. Hänestä asiaa olisi voitu nostaa enemmän esille esimerkiksi Kelan kanssa keskusteltaessa.¹³⁵

YTHS:n toimintatapojen pohjaksi on aina tehty tutkimuksia tai selvityksiä, ja käytäntöjä on arvioitu erilaisin menetelmin – ellei aina tieteellisen tutkimuksen metodeilla, kuitenkin vähimmillään raportteina. Valitettavan usein tulokset jäivät vain

säätiöön ja suppean piirin tietoon. Näin on laita esimerkiksi 1970-luvulla tehtyjen terveystarkastusten, ehkäisevän mielenterveystyön ja opiskeluympäristöjen arviointiin liittyvien tutkimusten tuloksissa. Monet kiinnostavat raportit painuivat nopeasti unohduksiin ja kellarin uumeniin, eikä tehtyä työtä voinut hyödyntää myöhemmässä tutkimus- ja kehittämistyössä. Tulosten jalostaminen tieteellisiksi julkaisuiksi olisi edellyttänyt enemmän taloudellista panosta ja tiivistä yhteistyötä yliopistojen tai tutkimuslaitosten kanssa, mihin dosentti Arpo Aromaa kiinnitti huomiota jo 1980-luvun alussa.¹³⁶

Tieteellistä tutkimustyötä on tehty erityisesti väitöskirjoihin tähtäävissä hankkeissa, jolloin ohjaus on ollut kunnossa. Korkeakouluopiskelijoiden terveystutkimusten laajat aineistot 2000-luvulla lisäsivät ulkopuolisten tutkijoiden kiinnostusta, mikä johti moniin tutkimusjulkaisuihin eri yliopistotutkijoiden kanssa. Säännöllisesti toistuvana kyselynä KOTT vastasi myös epidemiologisen tutkimustiedon puutteeseen.

Soveltavalle tutkimukselle on ollut todellista tarvetta opiskeluterveydenhuollossa, ”koska eihän sitä kukaan missään muualla tutki”, kuten Kanerva asian myöhemmin haastattelussaan ilmaisi. Toimintajohtaja Eija Orpana havaitsi nopeasti YTHS:n aktiivisuuden tutkimus- ja kehittämistoiminnassa.¹³⁷ Tutkimuksen merkitystä YTHS:n toiminnalle kuvaa hienosti Kari Pylkkäsen toteamus mielen-terveyslinjan kolmikymmenvuotiskatsauksessa:

*Opiskelijoiden mielenterveyspalvelujen historia on kertomus siitä, miten tutkimus muuttui toiminnaksi, piilevä tarve aktiiviseksi kysynnäksi ja ammatillinen osaaminen palvelujen kohdenne-
tuksi tarjonnaksi.¹³⁸*

Lausahduksen voi yleistää lukuisiin muihinkin isompiin ja pienempiin toimintatapoihin. Hammashoidon aloittamista edeltänyt tutkimus antoi

tarpeelliset suuntaviivat linjan toiminnalle. Valta-kunnalliset terveystutkimukset puolestaan toivat tietopohjaa keskusteluihin yliopisto- ja opiskelija-yhteisöjen kanssa sekä korkeakouluopiskelijoiden terveydenhuollon kehittämiseen.

Yhteenvetona voi todeta, että tutkimustyön asema säätiön toiminnassa on ollut ristiriitainen: se on ollut sääntöjenmukaista työtä, jolle ei kuitenkaan budjetissa ole osoitettu vakituisia työntekijäresursseja ja vain niukasti – jos ollenkaan – toimintarahoitusta. Säätiön tutkimustoiminta on perustunut lyhytkestoiseen hankerahoitukseen ja siihen ryhtyminen valtaosin yksittäisten säätiöläisten aktiivisuuteen.

1960- ja 1970-luvulla oli tutkimusmyönteinen, jopa sitä vaativa ilmapiiri. Säätiö itse asetti tutkimustavoitteita toimintansa rakentamiseksi ja rahoitti tai hankki rahoitusta niihin. Sen jälkeen aloite tutkimustyöhön on tullut yleensä säätiöläisiltä, tutkimuksesta innostuneilta henkilöiltä, harvemmin säätiön suunnitelmien mukaisesti. Tutkimus- ja kehittämisrahasto 1980-luvun lopulta alkaen loi mahdollisuuksia irrottautua potilastyöstä tutkimukseen ja sen loppumisen seurauksena 2010-luvulla tutkimusinto näyttää vähentyneen. Tilalle on tullut yhä enemmän ulkopuolisia tutkijoita, jotka ovat kiinnostuneita säätiön keräämistä aineistoista tai säätiön asiakaskunnasta. Tällaiset tutkimukset ovat sinänsä arvokkaita, mutta eivät välttämättä vastaa säätiön omiin strategisiin tarpeisiin.

Säätiö on tunnustetusti ollut opiskeluterveydenhuollon tutkimus- ja kehittämistyössä vahvin toimija koko opiskeluterveydenhuollon kentällä, pitkään jopa ainoa.¹³⁹ Säätiön ja säätiöläisten asiantuntemusta onkin hyödynnetty laajasti opiskeluterveydenhuollon kehittämisessä. Myös kansainvälisesti YTHS:llä on ollut paljon annettavaa, mistä kertovat lukuisat esitykset EUSUHM:n ja Pohjoismaiden opiskeluterveydenhuollon kongresseissa.

Aktiivisena asiantuntijana kansainvälisillä kentillä

Johtajalääkäri luo kansainvälisiä kontakteja

Kun ylioppilaiden terveydenhuoltoa ruvettiin Suomessa rakentamaan, haettiin toiminnan malleja ulkomailta. Ensimmäisessä Ylioppilaiden terveydenhuoltokomitean mietinnössä vuonna 1941 on katsaus muiden maiden järjestelmiin, joista tarkemmin esitellään USA:n, Saksan, Englannin, Ranskan ja Ruotsin järjestämistapoja. Sotien jälkeisessä mietinnössä esitellään lisäksi Neuvostoliiton malli.¹ Ylioppilasjärjestöillä oli entuudestaan kansainvälisiä verkostoja ja SYL:n terveydenhuoltotoimiston aikaan kontaktit tapahtuivat paljolti näiden kautta.² Tärkeä foorumi oli alkuvuosina World University Service (WUS), joka oli lähinnä opiskelijapalveluihin suuntautunut verkosto. Aktiivisin kansainvälisessä yhteistyössä oli johtajalääkäri Kari Savonen, joka lukuisilla opinto- ja kongressimatkoillaan solmi arvokkaita kontakteja eri maiden ja organisaatioiden edustajiin. Tämän seurauksena tulevina vuosina YTHS:ssä kävi runsain määrin eri maiden edustajia tutustumassa sen toimintaan. Savonen myös sovelsi saamaansa oppia YTHS:n toiminnan kehittämisessä ja pyrki- myksissä opiskelijoiden sosiaalisen aseman parantamiseen.³

Kari Savonen oli jo 1940-luvun lopulla alkanut luoda kontakteja opiskelijaterveydenhuollon kansainvälisiin edustajiin. Tultuaan valituksi SYL:n terveydenhuoltotoimiston ylilääkäriksi hän tutustui Maailman Terveysjärjestön stipendillä kolme kuukautta kestäneellä matkallaan Ranskan, Englannin ja USA:n yliopistojen terveydenhuoltosysteemeihin. USA:ssa teki vaikutuksen se kokonaisvaltainen ote, jolla yliopistot huolehtivat opiskelijoistaan, ja Ranskasta ensiluokkainen keuhkotautisten opiskelijoiden hoito ja toipilas- hoito sekä ylioppilaiden hyvät ruokailumahdollisuudet.⁴

Ensimmäisiä opiskeluterveydenhuollon kansainvälisiä tapahtumia oli syksyllä 1952 Pariisiin ylioppilaskonferenssien sarjaan kuuluva terveydenhuoltokongressi. Sen järjestäjinä olivat Ranskan ylioppilasliitto ja UNESCO, osallistujina eurooppalaisten lisäksi edustajia Brasiliasta, Lähi-idästä ja Etelä-Afrikasta. Kari Savonen esitteli suomalaista järjestelmää ja mukana oli osallistujille jaettavaksi säätion toiminnasta kertova 15-sivui- nen vihkonen *Student Health Service in Finland*. Konferenssi sai Suomessa julkisuutta useissa päivä- lehdissä, joissa kerrottiin eri maiden toiminnasta opiskelijoiden terveyden hyväksi. Kansainvälisyys

Varhaista kansainvälistymistä vuonna 1947 Haslevin kongressissa Tanskassa, jossa pidettiin kansainvälinen opiskelijapalvelujen kongressi. Takarivissä toisena vasemmalta on Kari Savonen, joka oli SYL:n terveydenhuoltotoimiston alilääkärinä mukana asiantuntijana.

oli vielä 1950-luvulla varsin niukkaa; jopa Savosen amerikkalaisen vieraan kuvaukset sikäläisestä ylioppilaiden terveydenhuollosta saivat palstatilaa lehdistössä.⁵

Kesällä 1955 WUS:n vuosikokous oli Helsingissä, joten säätiön edustus oli helppo järjestää. Samana vuonna Savonen oli mukana keuhkotautiparantoloiden kongressissa Larenissa, Hollannissa, ja säätiö liittyi perustavana jäsenenä ylioppilaiden keuhkotautiparantoloiden ja ylioppilaiden keuhkotaudin vastustamista suunnittelevaan kansainväliseen liittoon. Ilmeisesti tuberkuloosin nopean vähenemisen myötä tämä järjestön merkitys väheni, sillä siihen osallistumisesta ei ole enempää merkinlöjä YTHS:n toimintakertomuksissa.⁶

Samana vuosikymmenen lopulla Savonen oli kolmen kuukauden opintomatalla USA:ssa saamansa Asla leader grant -apurahan turvin. Hän tutustui

laajasti eri yliopistoissa opiskelevien terveydenhuoltoon ja solmi kontakteja muun muassa American College Health Association -järjestöön, joka julkaisee – edelleen ainoaa – opiskeluterveyteen keskittyvää aikakauslehteä. Matkastaan Savonen kertoi lehdistölle, joka jälleen puoluekannasta riippumatta tarttui hanakasti aiheeseen. Näissä lehtijutuissa Savonen osasi taitavasti nostaa YTHS:n kannalta ajankohtaisia kehittämiskohteita, kuten esimerkiksi terveystarkastusten tarpeellisuutta ja toisaalta suomalaisen systeemin hyviä puolia kuten hampaiden hoitoa. Vuoteen 1959 osui myös COSEC:n järjestämä II Euroopan ylioppilaiden sosiaalikonferenssi Luxemburgissa, jossa Savosen esitelmän teemana oli opiskelijoiden terveystarkastukset.⁷

Johtajahammaslääkäri Aimo V. Rantanen haki oppia ulkomailta tutustuessaan vuonna 1960 kansainvälisen hammaslääkärikongressin yhteydessä

Lontoossa Amalgamated Dental Co:n tehtailla uusiin hammashoitoyksikköihin ja hammaslääketeellisiin välineisiin. Hammashuollon järjestäminen osana opiskelijoiden terveydenhuoltoa ja viisaudenhammasongelmiin perehtyminen oli kansainvälisesti ainutlaatuista ja Rantanen sai kutsuja esitelmöimään aiheista niin ylioppilaiden sosiaalikongressiin Istanbulissa, Ruotsin hammaslääkäriseuraan, Wieniin Federation Dentaire Internationalen vuosikokoukseen kuin Vancouveriin ja Portland of Oregoniin.⁸

1960-luvun alussa uutena teemana nousi kansainvälisillä foorumeilla esiin opiskelijoiden mielenterveys, jota käsiteltiin WUS:n kongressissa Murtenissa ja Sveriges Förenade Studentkårerin järjestämässä asiantuntijakongressissa Ruotsissa. Johtajalääkäri Savosen kynästä syntyi teemasta useita tekstejä suomalaisen keskusteluun. Savonen kävi opetusministeriön tuella tutustumassa myös niin Puolan ylioppilaiden terveydenhuoltoon kuin Jugoslavian WUS-komitean kutsumana sikäläisiin systeemeihin.⁹

Kari Savonen jatkoi opintomatkoja tutustuen alkuvuonna 1965 ylioppilaiden terveydenhuoltoon Belgiassa, Länsi-Saksassa ja Ranskassa. Osallistuminen Firenzessä järjestettyyn Ylioppilaiden terveydenhuollon ensimmäiseen Euroopan tiedotuskonferenssiin toi uudenlaisen näkökulman opiskelijaterveydenhuoltoon.¹⁰ Viimeisen varsinaisen opintomatkinsa Savonen teki jälleen opetusministeriön tuella Bulgarian kansantasavaltaan ja DDR:ään loppuvuonna 1973, josta on tallella perusteellinen, aikakautta ja järjestelmää kuvaava matkakertomus. Kongressimatkoja oli toki sen jälkeenkin.¹¹

Vastavuoroisesti säätiöllä kävi erittäin runsaasti ulkomaisia vieraita. 1960-luvun vierasvirta säätiöön oli monipuolinen: USA:sta kävi kouluterveydenhuollon varapresidentti, edustajia Japanista, Länsi-Saksasta, Puolasta, Jugoslaviasta, WHO:sta ja Kaliforniasta, Ghanasta, USA:sta, New Hampshirestä,

Kesäkuussa 1991 YTHS sai arvovaltaisia vieraita, kun Maailman terveysjärjestön WHO:n terveyskasvatusosaston päällikkö H.S. Dhillon (vas.) ja pääjohtaja H. Nakajima sekä Kansainvälisen terveyskasvatusliiton (IUHE) pääjohtaja D. Tolsma kävivät tutustumassa säätiöön. Vierailu liittyi tuolloin Suomessa järjestettyyn kansainväliseen terveyden edistämisen kongressiin, XIV World Conference on Health Education.

YTHS kiinnosti eri maiden opiskelijajärjestöjä. Hallituksen jäsenen Annika Tirisen ja toimitusjohtaja Eero Kurrin opastuksella säätiöön kävivät vuonna 1997 tutustumassa mosambikilaiset ylioppilasjohtajat Boventura Chicuele, Bastos Azarias ja Gabriel de Barros.

New Yorkista, Englannista, Ruotsista, Australiasta, Zürichistä – vieläpä Meksikon suurlähettiläskin. Pohjoismaista kävivät säätiöön tutustumassa Ruotsin ylioppilaiden terveydenhuoltoon suunnittelevan komitean jäsenet sekä pohjoismaisten ylioppilajärjestöjen sosiaalishteerit, myöhemmin ylioppilaskuraattorit ja psykologit sekä myös Eestin ylioppilajärjestön edustajia.¹² Pohjoismaiset kontaktit olivat tärkeitä, kun YTHS ryhtyi järjestämään ensimmäistä ylioppilaiden terveydenhuoltokonferenssia, joka pidettiin syyskuun alussa 1963 Helsingissä.

Vierailijoiden virta YTHS:llä väheni Savosen eläköidyttyä 1970-luvun lopulla ja niiden kirjaami-

nen toimintakertomuksiin loppui.¹³ Toki kävijöitä oli myöhemminkin erityisesti Suomessa pidettyjen kongressien aikaan. Kesällä 1994 oli vieraana esimerkiksi birminghamilainen toimittaja, joka lupasi tehdä säätiöstä jutun lehteensä, varsovalainen professori ja Vilnan terveysministeriön edustaja.¹⁴ Mosambikilaiset ylioppilasjohtajat tutustuivat säätiöön vuonna 1997 ja Tukholman Studenthälsan joulun alla 1999, jolloin oli esiteltävänä uusi Medicus -potilastietojärjestelmä.¹⁵

Kari Savosen perehtyneisyys opiskelijoiden terveydenhuoltoon sai ansaittua huomiota, kun WHO kutsui hänet vuonna 1965 asiantuntijaksi

*Kari Savonen kutsuttiin asiantuntijaksi WHO:n ylioppilaiden terveydenhuoltoon käsittelevään komiteaan, jossa hän oli mukana laatimassa julkaisua *University health services* (1966). Kuva on WHO:n symposiumista Genevessä vuonna 1965, Kari Savonen on äärimmäisenä vasemmalla.*

ylioppilaiden terveydenhuoltoa käsittelevissä kysymyksissä.¹⁶ Tämän seurauksena kontaktit Maailman terveysjärjestöön luonnollisesti lisääntyivät. Krakovassa huhtikuussa 1966 pidetyssä WHO:n Euroopan alueen ylioppilaiden terveydenhuoltoa käsittelevässä symposiumissa Savonen edusti Suomea ja oli samalla kutsuttu asiantuntija.¹⁷ Agendalla olivat mielenterveystyö ja opiskeluympäristön ongelmat. WHO:n asiantuntijakomitea, jossa Savonen oli mukana, julkaisi opiskelijoiden terveydenhuoltoa käsittelevän raportin samana vuonna. Runsaat kansainväliset kontaktit antoivat Savoselle laajan näkemyksen siitä, miten opiskelijoiden terveydenhuolto oli järjestetty eri puolilla maailmaa.¹⁸

Myös kouluterveydenhuollon kongressit tulivat tutuiksi Kari Savoselle, sillä hän oli Suomen Koululääkäriyhdistyksen hallituksen jäsen ja toimi myös sen kansainvälisenä sihteerinä.¹⁹ Niinpä Savonen osallistui pohjoismaiseen koululääkärikongressiin niin Bergenissä vuonna 1967 esitelmöiden suomalaisten opiskelijoiden mielenterveysongelmista kuin kolmen vuoden kuluttua Turussakin.

Säätiön edustus kongresseissa oli 1960-luvun loppuun saakka käytännössä johtajalääkärin ja johtajahammaslääkärin varassa. Ensimmäinen maininta muun henkilökunnan osallistumisesta on toimivuodelta 1969/70, jolloin neuvontapsykologiksi säätiöön palkattu Totte Vadén oli mukana Oslolla yliopistopedagogiikan symposiumissa.²⁰

YTHS:n kansainväliset foorumit vakiintuvat

Pitkäkestoiseksi kongressifoorumiksi YTHS:lle muodostui kansainvälinen koulujen ja yliopistojen terveydenhuollon liitto *Union Internationale d'Hygiène et de Médecine Scolaires et Universitaires* (UIHMSU), joka piti joka neljäs vuosi kongressin ja siinä välissä symposiumin. YTHS liittyi UIHMSU:un vuonna 1972 ja Kari Savonen oli

UIHMSU:n symposium järjestettiin Suomessa kesäkuussa 1978. Hallituksen kokous pidettiin säätiön tiloissa Töölönkadun kokoushuoneessa. Kari Savonen, kuvassa puheenjohtajan vieressä, oli symposiumin presidentti.

sen hallituksen jäsen 1970-luvulla.²¹ Ensimmäinen maininta Savosen osallistumisesta UIHMSU:n kongressiin oli Roomassa vuonna 1963 pidetty konferenssi, jossa hän esitteli säätiössä kokeiluluonteisena toteutettua terveystarkastustoimintaa. Tätä seurasivat kongressit Prahassa ja Lissabonissa sekä välivuoden symposium Dresdenissä kesällä 1973, jossa mukana oli säätiön terveydenhoidon tutkija Martti Kuokkanen. Hän toimi Savosen varamiehenä kongressin puheenjohtajistossa ja hallituksen (Executive Committee) kokouksissa. Kuokkanen saattoi esitelmässään jo kertoa käynnistyneistä terveystarkastuksista.²²

Säätiön toimintakulttuuri muuttui ja kansainvälisiin tapahtumiin ruvettiin lähettämään muitakin osallistujia kuin vain sektorijohtajat. Niinpä UIHMSU:n symposiumiin Moskovaan lähti joulukuussa 1976 nelihenkinen delegaatio ja seuraavana vuonna Lundin Pohjoismaiseen opiskeluterveydenhuollon konferenssiin kuusihenkinen valtuus-

kunta YTHS:stä ja Ylioppilasterveys ry:stä.²³ Nämä kaksi UIHMSU, sittemmin EUSUHM (European Union for School and University Health and Medicine), ja pohjoismainen opiskeluterveydenhuollon kongressi muodostuivat jatkossa säätiön pääasiallisiksi kansainvälisiksi foorumeiksi, joihin ruvettiin aktiivisesti kokoamaan delegaatiota, järjestämään ryhmämatkoja ja tukemaan osallistumista. YTHS:illä oli EUSUHM:ssa paljon annettavaa, opiskeluterveydenhuollon osaamista ja tutkimustietoa – muuten paljolti kouluterveydenhuoltoon painottuvassa kongressissa. Toisaalta se antoi vertailutietoa muiden maiden tilanteesta. Opiskelijäikäisten suun terveyden osaaminen olivat YTHS:n erityistä antia molemmissa kongresseissa.

YTHS:n vuoro järjestää UIHMSU:n symposiumi tuli vuonna 1978. Järjestelyvastuu lankesi uudelle johtajaylilääkärille Juhani Peräsalolle, pre-

sidentiksi kutsuttiin YTHS-veteraani Kari Savonen ja tieteellisen toimikunnan puheenjohtajana toimi professori Kari Sievers. Kongressista käytettiin nimeä *XIII International Symposium on Student Health*. Se oli avoin paitsi säätiön henkilökunnalle myös muille sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisille, opettajakunnalle sekä opiskelijajärjestöjen edustajille. Symposiumi pidettiin komeasti Finlandia-talolla 14.–16.6.1978, kielinä olivat englanti ja ranska. Esitelmiä ja tutkimusraportteja esitettiin noin 90, mukana oli 351 osanottajaa 35 maasta. Pääaiheina olivat neuvonta riskikäyttäytymisessä, terveydenhoidon menetelmät, mielenterveystyö ja hammashuolto kouluissa ja yliopistoissa. Sosiaalisena ohjelmana järjestettiin kiertoajelu Helsingissä, tervetuliaisillanvietto YTHS:n tiloissa, kaupungin vastaanotto ja banketti.²⁴

Vaikka säätiön hallituksen puheenjohtaja

Kuvio 5. Eurooppalaiset opiskeluterveydenhuollon kongressit, joissa YTHS mukana vuodesta 1963 vuoteen 2019.

Pohjoismaiset kongressit	UIHMSU:n kongressit	EUSUHM
1963 Helsinki, Suomi	1963 Rooma, konferenssi, Italia	1981 Amsterdam, Hollanti
1977 Lund, Ruotsi	1967 Praha, konferenssi, Tšekkoslovakia	1983 Dubrovnik, Jugoslavia
1982 Oslo, Norja	1971 Lissabon, konferenssi, Portugali	1985 Budapest, Unkari
1985 Helsinki, Suomi	1973 Dresden, symposium, DDR	1987 Praha, Tšekkoslovakia
1987 Uppsala, Ruotsi	1976 Moskova, konferenssi, Neuvostoliitto	1989 Pariisi, Ranska
1989 Trondheim, Norja	1978 Helsinki, symposium, Suomi	1991 Turku, Suomi
1993 Kööpenhamina, Tanska	1979 Jerusalem, konferenssi	1993 Leipzig, Saksa
1996 Helsinki, Suomi		1995 York, Yhdistynyt kuningaskunta
1998 Tukholma, Ruotsi		1997 Leuven, Belgia
2000 Kööpenhamina, Tanska		1999 Trondheim, Norja
2002 Bergen, Norja		2001 Budapest, Unkari
2004 Helsinki, Suomi		2003 Ljubljana, Slovenia
2006 Uppsala, Ruotsi		2005 Dubrovnik, Kroatia
2008 Kööpenhamina, Tanska		2007 Tampere, Suomi
2010 Oslo, Norja		2009 Leiden, Alankomaat
2012 Helsinki, Suomi		2011 Moskova, Venäjä
2014 sovittu Lund, PERUUNTUI		2013 Lontoo, Yhdistynyt kuningaskunta
		2015 Tallinna, Viro
		2017 Leuven, Belgia
		2019 Rotterdam, Alankomaat

Kari Rahiala oli säätiöstä ainoa edustaja seuraavassa UIHMSU:n tapahtumassa, VIII maailmankongressissa Jerusalemissa marraskuussa 1979, oli muille säätiöläisille tarjolla kiinnostavaa kongressitarjontaa toisaalla. YTHS:n työntekijät rupesivat yhä enemmän osallistumaan oman alan kongresseihin, joiden kustannuksiin haettiin rahoitusta myös säätiöltä.

Eurooppalainen yhteistyö EUSUHM:ssa

UIHMSU muuttui EUSUHM:ksi vuoden 1981 Amsterdamin kongressissa, jossa EUSUHM varsinaisesti perustettiin koulu- ja opiskeluterveydenhuollon ammattihenkilöiden kansallisten järjestöjen kattojärjestöksi. Ajoittain käytössä ollut lyhenne UEHMSU on johdettu sen ranskankielisestä nimestä.²⁵ Amsterdamissa oli peräti 15 säätiöläistä ja osallistumisinto lisääntyi edelleen myöhemmissä kongresseissa. Symposiumit ja kongressit seurasivat toistaan kahden vuoden välein. Kongresseihin osallistui jo 20–30 hengen delegaatioita YTHS:ltä, ja tutkimus- ja kehittämistyötä tehneet säätiöläiset kertoivat aktiivisesti tuloksistaan esitelmin ja posterein.²⁶

Johtajaylilääkäri Juhani Peräsalosta tuli EUSUHM:n aktiivitoimija, kun hänet valittiin sen hallitukseen vuonna 1984. Hän vastasi EUSUHM Newsletterin toimittamisesta kuusi vuotta ennen valintaansa järjestön presidentiksi Turussa vuonna 1991. Tässä tehtävässä Peräsalo toimi vuoteen 1995, jolloin hänet kutsuttiin EUSUHM:n kunniajäseneksi yhteensä yhdentoista vuoden palvelun jälkeen.²⁷

”Yleishallintopäällikkö”

Juhani Peräsalon sihteerinä koko 20-vuotisen johtajaylilääkärikauden ajan toimineelle Marja-Terttu Kiurulle (vasemmalla) lankesi paljon mieluisia, arjesta poikkeavia tehtäviä kansainvälisten yhteyksien hoitamisessa ja kongressijärjestelyissä. Kielitaitoisena hän otti vastaan ulkomaisia vieraita, huolehti johtajaylilääkäriin kirjeenvaihdosta, hoiti säätiön delegaatioiden matkajärjestelyt ja toimi matkanjohtajanakin. Vuosien kuluessa monet eri maiden koulu- ja opiskeluterveydenhuollon ihmiset tulivat hänelle tutuiksi. Marja-Terttu Kiuru oli tunnetusti hyvä organisoimaan – Tarja Kantolan mukaan keskushallinnon eräänlainen ”yleishallintopäällikkö”.

Kuva on vuoden 1996 Pohjoismaisesta kongressista Helsingissä. Marja-Terttu Kiurun kanssa Tukholman opiskelijaterveydenhuollon johtaja tohtori Isolde Romanus-Egerborg sekä Trondheimin vastaavan organisaation ylilääkäri Terje Thomassen.

Kongressi Turkuun 1991 – yhteishengen riemuvoitto

Juhani Peräsalon hallitusjäsenyyden ja opiskeluterveydenhuollon osaamisen takia YTHS:llä oli merkittävä rooli EUSUHM:n organisaatiossa. Siksi oli varsin luontevaa kutsua kongressi vuonna 1991 Suomeen. Peräsalo oli etukäteen kysynyt Turun terveydenhoitoaseman ylilääkäriin Matti Norion halukkuutta toimia tulevan kongressin pääsihteerinä ja saatuaan myöntävän vastauksen, tuli myös paikkakunta päätetyksi. Yhteistyökumppaneiksi lupautuivat Suomen Koululääkäriyhdistys ja Lääkintöhallitus. Tieteellisen toimikunnan puheenjohtajana oli YTHS:n johtajapsykiatri Timo Niemi ja presidenttinä itseoikeutetusti Juhani Peräsalo.²⁸

Turun terveydenhoitoasemalla alkoi innokas talkootyö: virallisten toimikuntien lisäksi oli ohjelma-, koristelu-, siivous- ja tarjoilutyöryhmiä. Keskeisenä henkilönä lankoja piti käsissään järjestelytoimikunnan sihteeri, Turun aseman talouspäällikkö Leena Haulisto. Ammattimaisen kongressitoimiston kanssa tehty sopimus jouduttiin puutteellisen toiminnan vuoksi sanomaan irti ja työ jäi omiin käsiin.²⁹ Piikki aloitti sisäisen tiedotuksen tapahtumasta jo syksyllä 1989 julkaistessaan kansikuvanaan kongressijulisteen. Mielenkiintoa pidettiin yllä kertomalla väliaikatietoja järjestelyistä ja ohjelmasta.³⁰

Kongressi järjestettiin 10.–13.6.1991 ravintola Ikituurissa, joka sijaitsi lähellä säätiön toimipistettä, mikä mahdollisti lounasruokailun sen opiskelijaravintolassa. Osallistujia oli 250 ja kongressikielinä edelleen englanti ja ranska. Avajaisissa valtiovaltaa edusti ympäristöministeri Sirpa Pietikäinen. Pääteemoina olivat syömishäiriöt, hammashuolto sekä liikunta ja terveys, muita teemoja esimerkiksi AIDS, alkoholin liikakäyttö, mielenterveys ja koulukiusaaminen. Kongressiin järjestettiin myös kaupallisten tahojen näyttely ja tutustuminen Leaf-Hellaksen tehtaille – ksylitol

Turun EUSUHM-kongressi vuonna 1991 järjestettiin valtaosin talkootyönä eri toimikunnissa. Kuvassa toimiston henkilökuntaa vasemmalta Aila Glad, Anne Seppälä (e. Putkonen), Birgitta Söderman (e. Nolvi), Leena Haulisto ja Anne Sukoinen askartelemansa EUSUHM-tunnuksen vierellä. Järjestelytoimikunnan sihteerinä toiminut talouspäällikkö Leena Haulisto oli kantava voima kongressin onnistumisessa.

oli tuohon aikaan uusi innovaatio.³¹

Sosiaalisena ohjelmana olivat omissa tiloissa pidetty Get together -party, kaupungin vastaanotto Väinö Aaltosen museossa ja juhlava banketti Turun komealla VPK-talolla. Lisäksi järjestettiin vesibusimatka Naantaliin, vieläpä erillinen maaseuturetteki seuralaisille. Turkulaiset onnistuivat paitsi järjestämään hyvän kongressin, myös luomaan siihen tunnelman, joka heijasteli järjestäjien innostunutta ja pyyteetöntä yhteishenkeä.³² Turun monipuolisten järjestelyjen arvoa nosti kahden vuoden kuluttua Saksan Leipzigissä pidetyn kongressin ohjelma, jossa mukana olleen ylihammaslääkäri Ulla-Maija Saarnin kuvauksen mukaan ainoa sosiaalinen ohjelma oli tulopäivän illanvietto.³³

Seuraava EUSUHM:n kongressi oli Englannissa. Vanhaan Yorkin kaupunkiin kesän lopulla

1995 matkasi 39 suomalaisen ryhmä, jossa lähes kaikki olivat YTHS:stä. Siellä pidetyssä kokouksessa päättyi Peräsalon puheenjohtajakausi. Kongressin jälkeen hän tilitti Piikissä tuntojaan:³⁴

Nelivuotiskauteni EUSUHMin tai ranskaksi UEHMSUn puheenjohtajana on nyt ohii. Kausi alkoi Turun kongressin menestyksen loisteessa. Berliinin muurin sortuminen tasoitti menestyksen makua. Olen kuitenkin iloinen, että DDR:n Leipzigissä aloitettu kongressin valmistelu päättyi Saksan Leipzigiin. (...) Unionin toimintakenttä on laajempi kuin EY, se on maantieteellinen Eurooppa. Tästä ei toivottavasti tule ongelmia.³⁵

EUSUHM-kongressit toteutuivat säännöllisesti: Belgian Leuven 1997, jossa Turun terveydenhoitoaseman psykiatri Ilpo Lahdella oli keynote-esitys lasten ja nuorten psykososiaalisesta terveydestä, Trondheim 1999, jossa kuultiin ensi kertaa internet-riippuvuudesta USA:laisen psykologin esitelmässä, Budapest 2001, jossa yhtenä neljästä pääpuhujasta olleen Kari Pylkkäsen ehkäisevistä mielenterveyspalveluista kertova puolen tunnin esitys keskeytettiin puheenjohtajan toimesta yllättäen 18 minuutin kohdalla, Slovenian Ljubljana 2003, jossa plenaariluennon piti säätiön terapiapsykologi Leena Klockars otsikolla ”Father and son – development of a male”, – ja jonka hotellin oleskeluaulessa muutamat suomalaisryhmän edustajat joutuivat dramaattisen ampumavälikohtauksen silminnäkijöiksi.³⁶

EUSUHM From Challenge to Chance Tampereella 2007

YTHS:n johtajapsykiatri Kari Pylkkänen valittiin EUSUHMin hallituksen jäseneksi syyskuussa 2000 Hollannissa pidetyssä kokouksessa. Hän edusti siinä ainoana opiskeluterveydenhuoltoa ja koki tehtäväk-

seen lisätä sen näkyvyyttä myös kongressiohjelmissa.³⁷ Koulu- ja opiskelijaterveydenhuollon roolijako ja edustus EUSUHMin organisaatiossa oli epäselvä, mutta vuonna 2003 hallitus otti selkeän kannan tähän kysymykseen: Perustettiin puheenjohtajisto, puheenjohtaja ja varapuheenjohtaja, jossa on pysyvä edustus kummaltakin sektorilta. Samana vuonna Pylkkänen valittiin varapuheenjohtajaksi edustamaan opiskeluterveydenhuoltoa.³⁸

Jo Ljubljanan kongressin aikoihin alkoi olla selvillä, että neljän vuoden päästä voitaisiin kokoontua Suomessa – Pylkkäsen ja muun johtoryhmän ajatusten mukaan Helsingissä. Tampereen aktiivit, ylilääkäri Aira Virtala, ylihammaslääkäri Annukka Vuorinen sekä talouspäällikkö Juhani Pohjonen olivat kuitenkin ryhtyneet toimiin Tampereen puolesta ja Tampere Convention Bureauun avulla vakuuttivat johtoryhmän. Niinpä Kari Pylkkäsen esitellessä YTHS:n hallituksen kokoukselle helmikuussa 2005 EUSUHMin järjestämistä Suomessa yhdessä Suomen Koulu- ja Nuorisolääketieteen yhdistyksen kanssa (SKNLY, ent. Koululääkäriyhdistys) olivat alustavat valmistelut Tampereella jo hyvässä vauhdissa. Yhdistys oli näyttänyt yhteistyölle vihreää valoa, Tampere-talolta oli saatu hyvä tarjous kongressin pitopaikaksi ja itse asiassa alustava varauskin oli jo tehty.³⁹

Kroatian Dubrovnikissa lokakuussa 2005 järjestetyssä kongressissa suomalaiset olivat näyttävästi esillä paitsi runsaiden esitystensä ja puheenjohtajuksiensa ansiosta myös siksi, että suomalaiset kutsuivat monin tavoin yleisöä seuraavaan kongressiin Tampereelle. Tulevaa kongressia, Tamperetta ja Suomea esiteltiin suullisen kutsun lisäksi pääaulassa suurin julistein, jatkuvasti pyörivällä esittelyllä sekä kongressikasseihin jaettuina esitteinä. Suomalaiset olivat myös järjestäneet yllätysohjelman kongressin juhlaillallisille: esiintymään saapui Suomalaisen Yhteiskoulun kuoron 28 laulajaa, jotka sattumoisin olivat paikalla kuorofestivaaleilla.

He esittivät kongressiväelle kolme upeaa suomalaista laulua, ja lopuksi Finlandiaa laulettaessa yleisö nousi seisomaan. Raikuvat aplodit ja saatu palaute viittasivat siihen, että Tampereen kongressia ei unohdeta!⁴⁰

Tampereen kongressin valmisteluissa SKNLY:n asiantuntemus kouluterveydenhuollosta oli erittäin arvokasta. Yhteistyö oli helppoa, kun ihmiset olivat tuttuja, olihan tapana, että YTHS:llä oli edustaja SKNLY:n hallituksessa; noina aikoina Aira Virtala ja Terhi Laatikainen. Yhteistyösopimuksen mukaan YTHS tuli kantamaan vastuun kongressin taloudesta, kirjanpidosta ja raportoinnista, SKNLY antoi työpanosta – käytännössä talkootyötä. Pohjoismaisen kongressin järjestelyistä tuttu CongCreator CC Oy:n Aira Raudasoja oli jälleen mukana. Kari Pylkkänen oli selkeä valinta kongressin presidentiksi ja Aira Virtala vastasi paikallisjärjestelyistä.⁴¹

Aira Virtala vastasi vuoden 2007 EUSUHM-kongressin onnistuneista järjestelyistä Tampereella. Onnittelukukkansa hän sai tässä kuvassa saman vuoden keväänä olleen väitöstilaisuutensa johdosta, onnittelijana oikealla osastonhoitaja Ritva Rae.

First Announcement
14th Congress of The
European Union for
School and University
Health and Medicine
6-9 June 2007
Tampere, Finland

From Challenge to Chance – Working
for the Health of Young People

www.eusuhm2007.org

EUSUHM 2007
14th Congress of European Union for School
and University Health and Medicine
6-9 June 2007, Tampere, Finland

Neljästoista EUSUHM-kongressi *From Challenge to Chance – Working for the Health of Young People* toteutui suunnitelmien mukaan Tampere-talolla 6.–9.6.2007.⁴² Avajaisten juontajana toimi Aira Virtala; vuoropuhelumaisesta tervehdyksestä vastasivat Kari Pylkkänen ja SKNLY:n puheenjohtaja Minna Aromaa. Parin päivän aikana osallistujille oli tarjolla 90 esitelmää sekä

80 posteria. Osanottajia oli 320 henkilöä 18 eri maasta. Esitelmissä korostui erityisesti mielenterveys, ylipaino-ongelmat ja seksuaaliterveys. Yksi rinnakkaisessio, pienryhmien käyttö terveyden edistämistyössä, pidettiin suomeksi. Järjestäjille oli esitetty toive saada tutustua Suomen opiskeluterveydenhuoltoon, mihin vastattiin kutsumalla vieraita tutustumaan YTHS:n tai kaupungin opiskeluterveydenhuollon tiloihin. Tämänkaltaiset tutustumiskäynnit havaittiin jälleen antoisiksi ja niissä heräsi vilkasta keskustelua.

Sosiaalisena ohjelmana olivat perinteiset sight-seeing, tervetuloilta, kaupungin vastaanotto sekä illallisgaala, joka pidettiin Finlaysonin historiallisen tehdasalueen vanhimmassa tehdasrakennuksessa. Tämä ”Kuusvooninkinen” tarjosi jännittävän näyttämön yhteiselle illalle. Kongressin lopputase oli erittäin positiivinen: sekä tieteellinen että sosiaalinen ohjelma saivat arvioissa tunnustusta ja tapahtuma onnistui myös taloudellisesti. Kongressikirjassa oli pieni, mutta tärkeä viesti ”This is a non-smoking congress”.

Dubrovnikissa oli vuonna 2005 hyväksyty kouluterveydenhuollon julistus ja asetettu tavoitteeksi Tampereella julkaista vastaava julistus opiskelijaterveydenhuollosta. *Tampere Declaration* toteutuikin, kun kongressin yhteydessä pidetty yleiskokous hyväksyi opiskelijoiden terveydenhuollon eurooppalaisen julistuksen opiskelijoiden terveyspalvelujen järjestämisen yleisohjeeksi.⁴³

Innostus osallistumiseen jatkuu

Kari Pylkkänen toimi EUSUHM:n hallituksen varapuheenjohtajana vuoteen 2009 asti, jolloin Turun terveydenhoitoaseman mielenterveystyön ylilääkäri, psykiatri Ilpo Lahti astui tilalle. Sittemmin säätiön edustaja EUSUHM:n hallituksessa on vaihtunut tiheämmin, edustajina ovat olleet mielenterveystyön johtava ylilääkäri Päivi Pynnönen,

2000-luvulla YTHS:n edustaja on ollut jatkuvasti mukana EUSUHM:n hallituksessa, kuvassa heistä kaksi. Vuoteen 2009 asti vastuuta oli kantamassa johtajapsykiatri Kari Pylkkänen (keskellä) ja hänen jälkeensä psykiatri Ilpo Lahti. Kuva on vuodelta 1998, jolloin he olivat yhdessä yleislääketieteen erikoislääkäri Anna-Maija Rönnemaan kanssa Englannin opiskelijaterveydenhuollon 50-vuotisjuhlaseminaarissa Cambridgessa.

johtajaylilääkäri Mikko Floréen (e. Murtonen), yhteisöterveyden ylilääkäri Noora Seilo, ja vuodesta 2019 alkaen johtajaylilääkäri Päivi Metsäniemi.

Hollannin Leidenissä syyskuussa 2009 pidetyn kongressin jälkeen vuorossa oli Venäjä, joka hiljattain oli hyväksytty jäseneksi. Ilpo Lahti kertoi Piikissä EUSUHM:n toiminnan sisällöllisestä laajenemisesta ja myös WHO:n uudelleen heränneestä kiinnostuksesta organisaatioon ja innosti säätiöläisiä osallistumaan.⁴⁴ Kesäkuussa 2011 Moskovaan lähtikin suomalaisdelegaatio, muutama junnalla, pääosa lentäen. Suomalaisilla oli jälleen lähes parikymmentä esitystä, joista erityisesti psykologi Minna Martinin upea plenaariesitys *Tough for the*

Venäjä hyväksyttiin EUSUHM:n jäseneksi vuonna 2007. Kongressin se sai järjestettäväkseen vuonna 2011. Moskovassa Pyhän Vasilin kirkon edessä Punaisella torilla turkulaisia, vasemmalta psykiatri Matti Keinänen, yleislääketieteen erikoislääkäri Anna-Maija Rönnemaa, yhteisöterveyden ylilääkäri Kristina Kunttu sekä psykologit Minna Martin ja Kimmo Häärä.

mind, rough for the body sai mahtavat aplodit. Venäjän kongressin järjestelyt sujuivat hyvin, mutta venäläisten osallistujien kielitaito vaikeutti keskusteluja.⁴⁵ Lontoon kongressissa osallistujia oli reilu 200, joista yli puolet muodostui isäntämaan, Hollannin ja Suomen edustajista. YTHS:stä oli jälleen

plenaariesitys, jonka piti Marjo Tossavainen (e. Kokko) otsikolla *SCREEN life or real life – harmful use of internet*.⁴⁶

Viro pyysi järjestämisvuorollaan tukea YTHS:ltä ja Päivi Pynnönen olikin alkuvaiheissa apuna ja henkisenä tukena. Tallinnaan lähti Suomesta suuri delegaatio ja sai nauttia hyvin sujuneesta ja mielenkiintoisesta kongressista, jossa oli myös panostettu vapaa-ajan ohjelmaan. Gaalailallinen pidettiin kuuluisalla laululavalla.⁴⁷ Belgian vanha Leuvenin yliopisto otti järjestääkseen vuoden 2017 kongressin ja viimeisin kongressi on pidetty Hollannin Rotterdamissa 2019. Sen logossa näkyy edelleen muisto Tampereelta, jonka kongressia varten suunniteltu logo hyväksyttiin tulevienkin kongressien logoksi.⁴⁸

YTHS on osallistunut kaikkiin EUSUHM:n järjestämiin kongresseihin ja ollut mukana sen hallituksessa lähes alusta asti. Näin se on voinut omien intressiensä mukaisesti vaikuttaa kongressien sisältöihin erityisesti nostamalla opiskeluterveydenhuollon ja suun terveydenhuollon osuutta ohjelmissa. Säätiön valmius järjestää kongresseja Suomessa on ollut tässä hyvänä apuna, mutta vaatinut henkilöseltä runsaasti ylimääräistä panostusta.

YTHS viidesti Pohjoismaisen kongressin isäntänä

Eurooppalaisen toiminnan lisäksi aloitettiin pohjoismaiset kokoontumiset. SYL oli ehdottanut tällaista kokousta jo syksyllä 1959, josta ajatus lähti itämään. Ensimmäinen pohjoismaisen ylioppilaiden terveydenhuoltokongressi pidettiin yhteistyössä SYL:n kanssa 3.–6.9.1963 Helsingissä. Edeltävästi Savonen oli lähetetty Ruotsiin ja Norjaan tutustumismatkalle ja sopimaan henkilökohtaisesti ”raporttien esittämisestä”.⁴⁹

Kutsut lähetettiin kaikkien Pohjoismaiden yli-

oppilasliitoille, ylioppilaiden terveydenhoitokeskuksille sekä WUS:lle (World University Services). Kongressiin saapui viitisenkymmentä osallistujaa, joista 20 muista pohjoismaista ja mukana oli myös opiskelijoiden edustajia. Kaikki pääjärjestäjinä toimineet osallistuivat konferenssin avaamiseen Porthanian auditoriossa: järjestelytoimikunnan puheenjohtaja Aimo V. Rantanen lausui tervehdyssanat, Eero J. Manner piti avauspuheen ja avajaisitelmästä vastasi Kari Savonen. Valtiovallan tervehdyksen toi ministeri J.O. Söderhjelm.⁵⁰

Konferenssi jakaantui kolmeen alueeseen, oli lääketieteellinen, hammaslääketieteellinen ja yleisvaliokunta. Ohjelmassa oli teemoja koskien opiskelijoiden terveydenhuollon rahoitusta, mielenterveyttä, ehkäisevää terveydenhuoltoa, suhteita valtiovaltaan, korkeakouluihin ja opiskelijajärjestöihin. Konferenssi julkisti opiskelijoiden terveydenhuoltoa tukevan julkilausuman, joka painotti terveystarkastuksia, mielenterveystyötä ja hammashuollon tarjoamista opiskelijoille.⁵¹ Sosiaalisena ohjelmana oli järjestetty kiertomatka Turkuun ja Tampereelle. Laatuäänänsä ensimmäinen tapahtuma ylitti uutiskynnyksen useissa päivälehdissä. Järjestäjät olivat tyytyväisiä saavutukseensa, mikä näkyi Eero J. Mannerin haastattelussa Ylioppilaslehdessä:

Nyt jo voi todeta, että kongressi on vastannut tarkoitustaan. Yhteisesti käydyt keskustelut ja neuvottelut ovat olleet erittäin antoisia. Konferenssi oli ensimmäinen pohjoismainen kokoontuminen ylioppilaiden terveydenhoidon ongelmia pohtimaan. Kyseessä oli samalla eräänlainen koe. Ylioppilaiden terveydenhoidosta on toistaiseksi varsin vähän tietoja ja pelättiin, että keskustelu jäisi epätasaiseksi. Näin ei kuitenkaan käynyt. Kokouksen aikana on käynyt ilmeiseksi, että konferenssien tulee jatkua, koska siihen on pohjoismaissa tarvetta.⁵²

YTHS:n hammashuolto oli hyvin edustettuna pohjoismaisessa kongressissa Trondheimissa elokuussa 1989. Mukana myös hallituksen jäsen Matti Laiho äärimmäisenä oikealla. Muut henkilöt vasemmalta helsinkiläinen hammaslääkäri Vilja Salo, Matti Laihon puoliso, johtajahammaslääkäri Lauri Turtola, Oulun ylihammaslääkäri Krista Kavalto, tiedotuspäällikkö Martti Kukkonen ja Tampereen ylihammaslääkäri Pekka Harkko.

Pohjoismaisen kongressin järjestäjinä toimivat vuorollaan Suomi, Ruotsi, Tanska ja Norja, vain Islanti ei ollut mukana. Toiminnan taustalla ei ollut yhteistä yhdistystä, vaan se perustui maiden kesken yhteisesti sovittuun kiertoon ja edellytti muilta pohjoismailta yksittäisen yliopiston ja sen opiskeluterveydenhuollon halukkuutta ottaa järjestämisvastuu. Agendana oli yliopisto-opiske-

lijoiden psykososiaalinen hyvinvointi, jonka tukeminen oli muissa maissa järjestetty yliopistojen kautta.⁵³ Kongressit vastasivat hyvin YTHS:n mielenterveystyön tarpeisiin, mutta somatiikan osuus jäi vähemmälle, tosin Suomen järjestelykerroilla teemat olivat laajempia.

Oslossa alkukesällä 1982 järjestetty pohjoismainen koululääkärikongressi laajensi agendaan myös opiskeluterveydenhuoltoon: XII Nordiske Skolelegekongress og Kongress for Nordisk Studenthelsetjenste, johon säätiö järjesti ryhmämatkan. Samaan laajentamisratkaisuun päädyttiin myös Helsingissä kesäkuussa 1985 järjestetyssä kongressissa, josta vastuun kantoi lähinnä Suomen Koululääkäriyhdistys puheenjohtajansa Jörn Elfvingin johdolla. Osaltaan ratkaisuun vaikutti se, että Turkuun oli kaavailtu pohjoismaista opiskelijaterveydenhuollon kongressia kesäksi 1984. Näin koulu- ja opiskelijaterveydenhuollon kongressit voitiin yhdistää ja vällettiin mahdolliset päällekkäisyydet – lisäksi saatiin järjestelyapua YTHS:stä ja Ylioppilasterveys ry:ltä. Järjestelytoimikunnassa oli säätiöstä mukana yleislääkäri Mikael Nyström, joka kuului tuolloin myös Koululääkäriyhdistyksen hallitukseen. Avajaiset pidettiin Helsingin yliopiston juhlasalissa ja tieteelliset sessiot Metsätalon luentosaleissa. Kongressin viimeisenä päivänä oli tutustumismatka Turkuun YTHS:n tiloihin ja toimintaan.⁵⁴

Osloon ja Helsingin jälkeen koululääkärikongressit palasivat takaisin alkuperäiselle linjalle, mutta YTHS:n aktiivisuus jatkui pohjoismaisen opiskeluterveydenhuollon kongresseissa. Uppsalan kongressin järjesti syksyllä 1987 paikallinen ”Studenthälsan” ja se kokosi puolentoistasataa osallistujaa Ruotsista, Norjasta ja Suomesta. Kongressi hyväksyi opiskeluterveydenhuollon tutkimusta korostavan julkilausuman, joka osoitettiin Pohjoismaiden ministerineuvostolle ja maiden opetus- ja terveydenhuoltoviranomaisille.⁵⁵

Vain viisi vuotta Turun EUSUHM:n jälkeen

YTHS otti vastuulleen Pohjoismaisen kongressin järjestämisen. Nordiska kongressen för studerandehälsovård järjestettiin Helsingissä hotelli Aurooran tiloissa 13.–14.9.1996 teemalla *Nuoruusajan kehitys ja sen häiriöt*. Järjestelytoimikunnan puheenjohtajana oli Juhani Peräsalo ja tieteellisestä ohjelmasta vastasi Timo Niemi. Helsinkiin koontui yli 160 osanottajaa kaikista mukana olevista pohjoismaista. Piikki raportoi tapahtumasta:

*Jos esitysten suosiota mitataan sillä, paljonko esitelmistä pyydettiin lähettämään kopioita, sijoittuu neuvontapsykologi Salli Saaren esitys opiskelijoiden kriisiterapiasta ehdottomaksi ykköseksi. Ja jos vieraiden kiitostulvaan voi puoleksikaan uskoa, oli kongressi kokonaisuutena ottaen erittäin hyvin onnistunut.*⁵⁶

Sen jälkeen pohjoismainen kongressitahti jatkui taas kahden vuoden välein vuorovuosina EUSUHM:n kanssa: Tukholma, Kööpenhamina, Bergen ja jälleen syyskuun alussa 2004 Helsinki. Kukin maa järjesti kongressin omista lähtökohdistaan. Tanskan järjestelmä näkyi vuoden 2000 kongressissa, josta mukana ollut neuvontapsykologi Lauri Yli-Pohja kirjoitti Piikissä kertoen kyseessä olleen ”Opiskelijaneuvontatyöntekijöiden kongressi”.⁵⁷

Helsingissä 2.–3.9.2004 järjestettyyn Pohjoismaiseen opiskelijaterveydenhuollon kongressin teemana oli *Symptom och Budskap* (Oireiden viesti). Järjestelytoimikunnan puheenjohtajana oli toimitusjohtaja Eero Kurri, tieteellisestä ohjelmasta vastasi johtajapsykiatri Kari Pylkkänen ja käytännön järjestelyissä oli mukana kongressitoimisto CongCreator. Sähköisen tiedonvälityksen kehitys näkyi järjestelyissä, sillä ensi kertaa Suomen järjestelyissä kongressille avattiin oma kotisivu.⁵⁸

Avajaisissa kansliapäällikkö Markku Lehto esitti valtiovallan tervehdyksen antaen tunnustus-

Helsingissä vuonna 2004 järjestetty pohjoismainen kongressi pidettiin Paasitornin kauniissa salissa. Etualalla EUSUHM:n hallituksen puheenjohtaja, professori Karel Hoppenbrouwers Belgiasta.

ta säätiön tekemälle työlle ja otti esille erityisesti ajankohtaisen Kehrä-hankkeen. Hankkeen antia kongressille oli myös Helsingin yliopiston vararehtori Hannele Niemen esitys siitä, miten hyvä opetus edistää opiskelijoiden hyvinvointia. YTHS:stä pääpuhujina olivat syömishäiriöistä esitelmöinyt terapiapsykologi Päivikki Engblom ja yleislääkäri Johanna Castrén, joka kysyi ”*Voimmeko elää ilman e-Terveyttä?*”. Sanomalehdissä eniten näkyvyyttä saivat mielenterveysongelmat ja sähköiset terveyspalvelut.⁵⁹

Osallistujamäärä oli historian suurin 212 osanottajallaan, ulkomailta heistä oli 89. Kutsuvieraina oli myös EUSUHM:n johtohenkilöitä, mikä lisäsi keskustelua pohjoismaisen yhteistyön roolista yhdentyvässä Euroopassa. Kongressin keskittyminen pelkästään opiskelijaterveydenhuoltoon ja pohjoismaiden kulttuurien samankaltaisuus puolsivat yh-

teistyötä. ”Kongressi osoittautui suurmenestykseksi ja se on saanut jälkikäteen paljon kiitosta naapurimaidemme osanottajilta”, totesi Kari Pylkkänen Piikissä tiivistäen keskustelujen tuloksen seuraavasti:

Lopputulena tämän kongressin aikana käydystä mielipiteenvaihdosta oli se, että opiskelijaterveydenhuollon alueella pohjoismainen yhteistyö on tarpeellista ja sitä halutaan edelleen jatkaa. Se ei kuitenkaan poista Euroopan tason yhteistyön tarvetta, vaan pikemmin täydentää sitä.⁶⁰

Kööpenhaminan pohjoismainen kongressi vuonna 2008 oli jälleen keskittynyt mielenterveyspainotteiseen neuvontatyöhön. Täällä suomalaiset näkyivät määräänsä enemmän: Kaikista alustuksista suomalaisilla oli yli kolmannes, vaikka edustivat vain kuutta prosenttia osallistujista. Tanskan kie-

len ylivalta sai suomalaiset protestoimaan ja kieli muuttui toisena päivänä englanniksi.⁶¹

Kongressijärjestelyt Helsingissä 13.–14.9.2012 pidettävää kongressia varten aloitettiin keväällä 2011. Koska pohjoismaiset kongressit painottuivat mielenterveyteen, oli luonteva valinta järjestelytoimikunnan puheenjohtajaksi mielenterveystyön johtava ylilääkäri Päivi Pynnönen. Vanha kumppani Suomen Koulu- ja Nuorisolääketieteen yhdistys (SKNLY) lähti jälleen mukaan järjestelyihin, joskin pääjärjestelyvastuun kantoi YTHS. Hyväksi koettu kongressitoimisto CongCreator ja sieltä Aira Raudasoja takasi ammattimaista apua. Paasitornissa järjestetyn kongressin pääteemana oli aina yhtä ajankohtainen *Early intervention*. Saapuvilla oli

kaikkiaan 231 opiskeluterveyden ja opinto-ohjauksen ammattilaista, heistä puolisensataa oli YTHS:stä. Säätiöläisillä oli parikymmentä esitystä ja kaikkien viiden avainluennon puhujat olivat Suomesta, YTHS:ää edustivat näissä psykologit Minna Martin ja Salli Saari sekä yhteisöterveyden ylilääkäri Kristina Kunttu. Rinnakkaisessiodien aiheina olivat traumaterapian interventiot kriisityössä, opiskelukyvyn tukeminen ja mielenterveyden sähköiset palvelut.

Päivän ohjelman jälkeen siirryttiin Helsingin kaupungin vastaanoton kautta Suomenlinnaan Tenalji von Fersen -kellarisalin hämyisään tunnelmaan iltajuhlaa viettämään. Iltajuhlaohjelman juonsi mainio juontajapari, säätiön talouspäällikkö Olli-Pekka Luukko ja terveystaluspäällikkö

Helsingissä vuonna 2012 järjestetyn pohjoismaisen kongressin järjestelytiimi helpottuneena ja tyytyväisenä hyvin onnistuneen urakan jälkeen. Kukitetut järjestäjät vasemmalta Aira Raudasoja, Olli-Pekka Luukko, Päivi Pynnönen ja Sari Krappe.

Hanna Kari. Päivien kokonaisuus oli ollut sekä antoisa että toimiva ja ”kongressin äiti” Päivi Pynnönen saattoi olla tyytyväinen saavutukseen.⁶²

Kongressin kapulanvaihtoa symboloiva matkalaukku siirtyi Lundin yliopistolle. Mitään kutsuja tai viestejä kongressista ei kuitenkaan saatu ennen kuin vasta maaliskuussa 2014, jolloin valittaen ilmoitettiin, ettei kongressin järjestäminen onnistu Lundissa Studenthälsanin uudelleen organisoinnin keskeneräisyyden vuoksi. Kysely muiden Ruotsin yliopistojen vastaaville organisaatioille ei ollut tuottanut tulosta, joten kongressin järjestäminen Ruotsissa kuivui kasaan.⁶³ Muutkaan pohjoismaat eivät ole järjestämiseen tarttuneet. Helsingissä vuonna 2012 järjestetty The 16th Nordic Congress for Student Health on jäänyt toistaiseksi viimeiseksi pohjoismaiseksi kongressiksi.

Kongressien anti ja merkitys säätiölle ja säätiöläisille

*Kari Savonen avasi omalla alallaan ikkunoita Eurooppaan silloin, kun kylmä sota vielä painoi leimansa kansainväliseen yhteistoimintaan.*⁶⁴

Näin luonnehti oikeusneuvos Eero J. Manner henkilöstölehti Piikin muistonumerossa Kari Savosen merkitystä YTHS:n kansainvälisyyden perustan rakentajana. Yksi henkilö olisi tuskin voinut tehdä enempää. Savoselle kuuluu kunnia säätiön sekä eurooppalaisen että pohjoismaisen yhteistyön käynnistäjänä. Kansainvälistä työtä jatkoi ansiokkaasti ranskankielentaitoinen Juhani Peräsalo ja sittemmin erityisesti Kari Pylkkänen. Alkuvaiheissa YTHS oli kansainvälisessä toiminnassa saavana osapuolena, mutta varsin nopeasti asetelma muuttui ja Suomen YTHS:stä kehittyi ihailtu esimerkki ja malli muille.

SYL:n kautta opiskelijapalveluihin keskittyneiden kongressiosallistumisten jälkeen säätiössä

siirryttiin kohti terveydenhuoltoa ja ryhdyttiin rakentamaan pohjoismaista yhteistyötä näiden välimaastoon. Laajemmiksi foorumeiksi muodostuivat UIHMSU ja EUSUHM. Näiden lisäksi säätiön työntekijät ovat aktiivisesti hakeneet oppia, solmineet kontakteja ja vieneet opiskeluterveydenhuollon osaamista omien alojensa kansainvälisissä kokouksissa ja kongresseissa.

Sekä EUSUHM:n järjestämät että pohjoismaiset kongressit ovat olleet YTHS:n tärkeimpiä kansainvälistymisen kenttiä ja ainoita, joissa opiskeluterveydenhuolto on omana erityisenä alueenaan mukana. Tieteellisine toimikuntineen ne ovat tieteellisiä kongresseja, mutta ohjelmiin on toivottu mukaan myös käytännön toimintamallien esittelijä, mikä on laajentanut osallistujajoukkoa muihinkin kuin tutkimusta tekeviin ammattilaisiin. Suomalaiset opiskeluterveydenhuollon toimijat ja erityisesti YTHS:n henkilökunta ovat ottaneet kongressit omakseen niin, että viime vuosikymmeninä suomalaisilla on ollut usein suurin delegaatio ulkomaisista osallistujista.

Säätiö on kannustanut lähtemään kongresseihin ja tukenut osallistumista budjetin sallimissa rajoissa. Sen on katsottu olevan myös ansiotunteiden työntekijöiden palkitsemista. Aivan ongelmitta kongressiosallistuminen ei kuitenkaan aina sujunut. Tuen perusteet vaihtelivat ja saattoivat olla erilaisia eri sektoreilla tai terveydenhoitoasemilla, yhteydenpidossa lähtijöihin oli aika ajoin epäselvyyttä, abstrakteja piti laatia ja lähettää, mutta säätiön tuesta ei ollut tietoa. Pitkään järjestettiin ryhmämatkoja, mutta säästöpainneissa matkojen kesto saatettiin mitoittaa niin, että kongressista myöhästettiin tai jouduttiin lähtemään kesken pois. Ongelmat kuitenkin nostettiin pöydälle ja järjestelyjä selkeytettiin. Sittemmin siirryttiin stipendiluoontoiseen tukeen ja matkajärjestelyt siirtyivät osallistujille.⁶⁵

YTHS:ssä on käyty ajoittain paljonkin keskustelua kongressien annista ja hyödyllisyydestä.

Opiskeluterveydenhuollon osalta esitykset olivat lähes järjestään YTHS:ltä ja suun terveydenhuolto näkyi varsin niukasti kongressien ohjelmassa – Suomen järjestelyvuoroja lukuun ottamatta. Johtajahammaslääkäri Lauri Turtola kokikin tehtäväkseen nostaa suun terveyttä esiin näillä foorumeilla, sillä useimmissa muissa maissa tämä ei ollut lainkaan mukana opiskelijoiden terveystalveissa.⁶⁶ EUSUHM-kongressien tieteellistä tasoa eivät kaikki pitäneet kovin hyvänä 1980- ja 1990-luvulla tai ainakin se oli epätasaista, ja painotus kouluterveydenhuoltoon ei vastannut YTHS:n tarpeisiin. Pohjoismaisten kongressien painotus oli lähtökohdiltaan erilainen ja erityisesti mielenterveyden edustajat pitivät niitä anniltaan parempina.⁶⁷ EUSUHM:sta esitettiin varsin kriittisiäkin mielipiteitä:

Tieteellisyyttä on turha näistä kongresseista odottaa ja yhteydenpidon välineeksi riittäisi paljon pienempi ”virallinen” delegaatio.⁶⁸

Toisaalta Turun terveydenhoitoaseman ylilääkäri ja aikanaan Turun EUSUHM-kongressista vastannut Matti Norio katsoi, että kongressien keskeinen tarkoitus on kansainvälinen yhteydenpito eikä pelkästään tieteellinen anti, koska osallistujat olivat valtaosaltaan käytännön potilastyötä puurtavia ihmisiä.⁶⁹ Yleislääkärit Riitta Ollitervo-Peltonen ja Terhi Laatikainen näkivät säätiön mahdollisuudet kongressien kehittämiseen Laatikaisen kiteyttämännä:

Kongressin anti on sellainen, miksi sen itse luomme. EUSUHM vaatii kärsivällisyyttä ja ponnisteluja myös meidän taholtamme.⁷⁰

Kari Pylkkänen toteutti viimeksi mainittua näkemystä ja uurasti 2000-luvun alussa EUSUHM-kongressien tieteellisen tason nostamiseksi ja opiskeluter-

Yhteisöllisyyttä kongressimatkoilla

Mahdollisuuksia tavata muiden paikkakuntien ja sektorien työntekijöitä on säätiössä ollut melko vähän. Siksi kongressimatkoilla tutustuminen kollegoihin, säätiön asioista puhuminen, YTHS:n ja maailman parantaminen yhdessä on ollut antoisaa.⁸²

Matkoilla on syntynyt yhteisiä muistoja. Milloin oli juhlaillallisille saavuttaessa buffet-pöytä syöty ja juotu puhtaaksi paikallisten toimesta, milloin liian kireäksi laadittu aikataulu johti lennosta myöhästymiseen ja yöpymiseen lentokenttähotellin hulpeassa sviitissä, milloin saatiin valokuva Matti ja naiset kuningataren sängyssä, milloin suomalaisten majapaikassa, vanhassa idyllisessä hotellissa soi aamuvuorun palohälytys ja ajoi kaikki sinne majoittuneet puolipukeissaan ulos – onneksi oli väärä hälytys.⁸³ Yhteiset kokemukset ovat olleet omiaan vahvistamaan yhteishenkeä säätiöläisten kesken.

Vähäisenä antina ei voine pitää myöskään kongressimatkoilla syntyvää yhteisöllisyyden tunnetta ulkomaisten kollegojen kanssa. Tämä tiivistyi usein sosiaalisissa illanvietoissa. EUSUHM-kongressien juhlaillallisilla alkoi jossakin vaiheessa käytäntö, jossa eri maiden edustajat esittivät kukin vuorollaan laulun omalla kielellään. Se syntyi aina spontaanisti ilman, että sitä oli merkitty ohjelmaan. Suomalaiset ovat laulaneet niin Kotkan ruusua kuin Kalliolla kukkulallaa...

EUSUHM-kongressi oli vuonna 2005 Kroatian Dubrovnikissa. Suomalaisen delegaatio muodostui valtaosin YTHS:läisistä, mutta mukana oli edustajia myös Suomen Koulu- ja Nuorisolääketieteen yhdistyksestä (nyk. Suomen koulu- ja opiskeluterveyden yhdistys Skooppi ry.)

veydenhuollon osuuden lisäämiseksi. Ponnistelut myös tuottivat tulosta.⁷¹ Terhi Laatikainen näki kongressitoiminnassa myös uudenlaisen ulottuvuuden: posterin tai esitelmän laatiminen kongressiin on oman työn evaluointia ja siten laatutyötä parhaimmillaan. Se auttaa hahmottamaan omia toimintatapoja ja niiden tuloksellisuutta.⁷²

Laaja yksimielisyys on eri aikoina vallinnut siitä, että keskustelut ja kollegojen tapaaminen eri maista ovat kongressien tärkeää antia ja work-shop työskentelyä on pidetty hyvänä.⁷³ Mikael Nyströmin mielestä keskustelut olivat hedelmällisimpiä pohjoismaalaisten kollegojen kesken, sillä ongel-

mat ja kysymyksenasettelut ovat Pohjoismaissa lähempänä toisiaan kuin EUSUHM-foorumilla.⁷⁴ Paljon kongresseihin osallistuneen Otaniemen johtavan lääkärin Marja-Riitta Tuorin sanoin arvokasta antia oli

tutustuminen ihmisiin, käytännön työn tekemisen tapoihin, yhteisiin ongelmiin, saada tuntumaa siitäkin, mihin omat opiskelijamme erilaisissa vaihto-ohjelmissä päätyvät. Tietoahan voi aina lukea.⁷⁵

Kongressien merkityksen arviointiin vaikuttivat luonnollisesti tapahtumalle asetetut tavoitteet ja

osallistujien odotukset sen annista. Esimerkiksi Lundin kongressin tarkoituksena vuonna 1977 oli esitellä eri maiden järjestelmiä, toimintatapoja ja projekteja, kuten terveystarkastustoimintaa ja ryhmätoiminnan muotoja. Tällaista oman toiminnan peilaamista muiden käytäntöihin on pidetty myöhemminkin hyödyllisenä.⁷⁶ Toimitusjohtajana kongresseihin osallistuneelle Eero Kurrille oli tärkeää varmistua siitä, mitä tällä alueella muualla tehdään ja mitä ehkä säätiössä voitaisiin tehdä vielä enemmän.⁷⁷ Sekä 1970-luvulla että myöhemmin johtopäätökset säätiön toiminnasta muihin verrattuna ovat olleet samankaltaisia ja antaneet aihetta Suomen järjestelmän arvostamiseen:

Esittelyn jälkeen todettiin, että Suomen opiskeluterveydenhuolto on erillisjärjestelmänä järjestetty parhaiten.⁷⁸

(...) ollaan kyllä aikalailla kärkikaartia tässä opiskeluterveydenhuollossa, kansainvälisesti katsoen.⁷⁹

(...) säätiö on EUSUHM:ssa ollut ihailun kohde tai semmonen, jota katsottiin ylöspäin.⁸⁰

Säätiön henkilökunnan esitykset ovat pärjänneet aina hyvin kummassakin kongressissa; abstrakteja on tuskin koskaan hylätty. Vuosituhannen vaihteen aikoihin mukana ollut hallituksen jäsen ja puheenjohtaja Tommi Varjonen kertoi kokeneensa suurta ylpeyttä niistä esityksistä, joita säätiöläiset kongresseissa pitivät.⁸¹ Sekä EUSUHM että pohjoismaiset kongressit ovat tarjonneet mahdollisuuden säätiössä tehdyn laajan tutkimustyön esittelyyn ja osaltaan innostaneet tutkimuksen tekemiseen.

SAIRASTUVISTA ETÄPALVELUIHIN - VASTAAN- OTTOTYÖN MONET MUODOT

*Opiskelija tutkimassa Töölön terveystalon opastetaulua vuonna 1987.
Kaikki säätiön tarjoamat palvelut olivat Helsingissä tuolloin
saatavissa saman katon alta.*

On luonnollista, että opiskelijoiden terveydenhuollon pääpaino on pantava ennalta ehkäisyyn. Mutta sairaanhoitoakaan ei saa unohtaa. (...) On muistettava, että koululaisilla ja yliopisto-opiskelijoilla on ikäkaudelle ominaisia ja opiskelupesifisiä ongelmia, jotka vaativat oman erityisen asiantuntemuksensa tai joiden hoitaminen opiskeluympäristössä on erityisen perusteltua.¹ (Kari Savonen puheenvuorossaan vuonna 1978 Helsingissä järjestetyssä kansainvälisessä symposiumissa.)

Tässä osassa käsitellään YTHS:n vastaanottotyötä, olipa se ehkäisevää, hoitavaa tai kuntouttavaa työtä. Säätiön käytännöissä ne ovat kulkeneet yhdessä toteutuen hoitotyötä tekevien vastaanotoilla. Poikkeuksena ovat terveystarkastukset, jotka käsitellään terveyden edistämistä käsittelevässä osassa. Säätiössä terveystarkastustoiminta – ensin keuhkokuivaukset, sitten uusien opiskelijoiden terveystarkastukset – on alusta asti nähty säätiön tärkeimpänä ennalta ehkäisevän työn muotona valistustyön lisäksi. Tarkastusten suunnittelu ja organisointi ovat kulkeneet yllättävästikin tavanomaisen vastaanottotyön ulkopuolella ja toteutettu aluksi jopa erillisellä työvoimalla.

Klassikkokuva lääkäri-hoitaja -työparista. YTHS:n johtajalääkäri, sisätautien erikoislääkäri Kari Savonen oli poliklinikkalääkärinä ensin SYL:n Ylioppilaiden terveydenhuoltotoimistossa ja sitten säätiössä. Ylihoitajana toimi Aune-Maija Huttunen (e. Kosonen) syksyyn 1959 saakka.

Lääkärikeskeisyydestä eri ammattiryhmien työnjakoon

Sairaanhoitoa ja terveydenhoitoa ensi vuosikymmenillä

Ylioppilaille suunnatun oman terveydenhuolto-organisaation tarvetta ja menestystä selittävät terveydenhuoltopalvelujen rakenne ja lääkäripula 1950-luvulla. Lääkärien lukumäärä 10 000 asukasta kohti oli vuonna 1950 viisi ja vuonna 1970 kymmenen, kun vastaava luku vuonna 2018 oli jo 38.² Perusterveydenhuolto oli rakennettu kunnanlääkärijärjestelmälle ja myös kiireettömät erikoissairaanhoidon palvelut edellyttivät kotipaikkaoikeutta kyseisen ”sairaalaliiton jäsenkunnassa”. Koska vuosienkin opiskelu katsottiin vain tilapäiseksi oleskeluksi paikkakunnalla, opiskelijoilla ei ollut mahdollisuutta saada kotipaikkaoikeutta opiskelupaikkakunnalleen kuin vasta vuodesta 1994.³ Näin muualta tulleet opiskelijat jäivät julkisten terveyspalvelujen ulkopuolelle. Vaikka erityisesti Helsingissä yksityislääkäreitä olisi ollut tarjolla, muodostivat kustannukset helposti esteen niiden käytölle. Kysyntää siis riitti YTHS:n tuottamalle poliklinikkatyyppiselle vastaanotto toiminnalle, joka muodostuikin sen tärkeimmäksi tehtäväksi.

SYL:n terveydenhuoltotoimiston aloittama varsin monipuolinen toiminta jatkui saumatto-

masti itsenäiseksi organisaatioksi muodostetussa Ylioppilaiden terveydenhoitosäätiössä. Se sisälsi akuutisti sairastuneille opiskelijoille suunnattuja sairausvastaanottoja, erikoislääkärien vastaanottoja, kotikäyntejä, sairastupatoimintaa, sairaalamaksujen korvaamista, laboratorio- ja röntgenpalveluja sekä tietenkin keuhkotarkastusten järjestämistä. Näiden lisäksi korvattiin sairaalan poliklinikalle lähettämistä sekä sairaalahoidon jälkeen koituneita tutkimus- ja hoitokuluja.⁴

Säätiön terveyden ja sairaanhoitopalveluista vastasi ylilääkäri/johtajalääkäri. Tehtävässä toimi vuoteen 1977 saakka lääketieteen ja kirurgian tohtori Kari Savonen. Säätiön hallitus oli muodostanut alusta alkaen lääkäritoimikunnan, joka toimi ilmeisesti vuoteen 1972 saakka. Se oli asiantuntijaelin lääketieteellisissä asioissa, kuten sairaalahoidon korvauksissa, rokotuksissa ja terveystarkastuksissa, mutta käsitteli kaikenlaisia muitakin kysymyksiä alkaen säätiön toimipiiristä ja ulkomaisesta suhdetoiminnasta lääkärien palkkioihin ja työvoimakysymyksiin asti. Työryhmän jäseninä olivat johtajalääkäriin lisäksi muun muassa professorit Olavi Peräsalo, Jorma Pätiälä, Risto Pätiälä ja Esko Nikkilä.⁵

SYL:n ajoilta periytynyttä sairaalamaksujen korvaamista opiskelijoille jatkettiin, jos sairaus oli

alkanut lukukausien aikana. Säätiön lääkäritoimikunta vahvisti korvaukset tai niiden hylkäämiset. Vuodesta 1964 lähtien korvaus ei enää ollut sidottu lukukausiin eikä siis katkennut kesäksi. Poliklinikka- ja sairaalamaksujen korvauskäytäntö jatkui vuoteen 1970, jolloin säätiö totesi yhteiskunnan panoksen kasvaneen riittävän suureksi, etenkin sairauspäivärahaikäytännön alettua. Samalla lopetettiin poliklinikkamaksujen palautukset.⁶ Kaiken kaikkiaan sairaalamaksujen korvaukset olivat olleet merkittävä panostus opiskelijoiden sosiaaliturvaan; korvauksia oli vuodesta 1946 alkaen käytännön lopettamiseen saakka suoritettu 6 682 opiskelijalle yhteensä 556 910 markkaa.⁷

Poliklinikka palvelee

Potilasvastaanotto toiminta on perusasetelmaltaan samanlaista aikakaudesta riippumatta niin opiskelijoiden parissa kuin muuallakin terveydenhuollossa, säätiössä erikoisuutena on vain kohderyh-

Lääkärin ja potilaan kohtaaminen on yksi keskeisimpiä terveydenhuollon tapahtumia. Vastaanottotilanteessa Tampereen terveydenhoitoaseman vastaavana lääkäriinä vuosina 1963–1975 toiminut Reino Ruosteenoja.

mä. Palvelujen järjestämisen tavat – kuka, missä ja miten potilasta hoidetaan – sen sijaan vaihtelevat. Lääkärikunnan työ noudatti vuosituhannen loppuun saakka jo säätiön syntyvaiheissa tavoiteltuja muotoja; yleislääkärivastaanottoja opiskelijoiden akuuttiin sairastamiseen ja monipuolista erikoislääkäritarjontaa. 1970-luvulla alkoi vahvistua terveyden- ja sairaanhoitajien itsenäinen vastaanotto-työ, mikä vaikutti työnjakoon monin tavoin.

YTHS:n vastaanottotiloja kutsuttiin alkuaikoina – ja itse asiassa varsin pitkään – sairaalamailman käytännön mukaisesti poliklinikoiksi. Näin ollen siellä toimivat lääkärit olivat poliklinikkalääkäreitä, jotka tarjosivat käytännössä nykyisenkaltaista yleislääkäripalvelua, vaikka olivatkin useimmiten sisätautilääkäreitä. Yleislääkäri-nimike tuli säätiössä käyttöön 1960-luvun lopulla korvaamaan poliklinikkalääkärin nimikettä. Omana erikoisalanana yleislääketiede rupesi vahvistumaan vasta kansanterveyslain säätämisen ja terveyskeskusjärjestelmään siirtymisen jälkeen ja erikoistumismahdollisuus siihen tuli vuodesta 1970 alkaen.

YTHS:n toiminnan alkaessa Helsingissä vuonna 1954 poliklinikkalääkäri otti potilaita vastaan aamuisin parin tunnin ajan sekä tunnin verran muutamana iltapäivänä. Toiminnan käynnistyessä hoitajaresurssina olivat ylihoitaja, terveysisäri Helsingissä ja Otaniemessä, laboratorio- ja röntgenhoitaja. Palvelut olivat samankaltaisia eri paikkakuntien terveydenhoitoasemilla, joita oli vuoteen 1969 asti pääkaupunkiseudun lisäksi vain Jyväskylässä, Turussa, Oulussa ja Tampereella. Kaikilla tarjottiin myös lääkärin ja terveysisarten kotikäyntejä – jopa yöaikaan. Vuonna 1957 kotikäyntien todettiin olevan yhä tärkeämpi työmuoto, mihin lienee vaikuttanut tuolloin raivonnut voimakas influenssaepidemia ”aasialainen”.⁸ Poliklinikoilta lainattiin potilaille myös sairaanhoitovälineitä, kuten lämpötyynyjä, kainalosalvoja, kuumelaseja – ja panttimaksut olivat tarpeen, jotta palautus toimisi paremmin!⁹

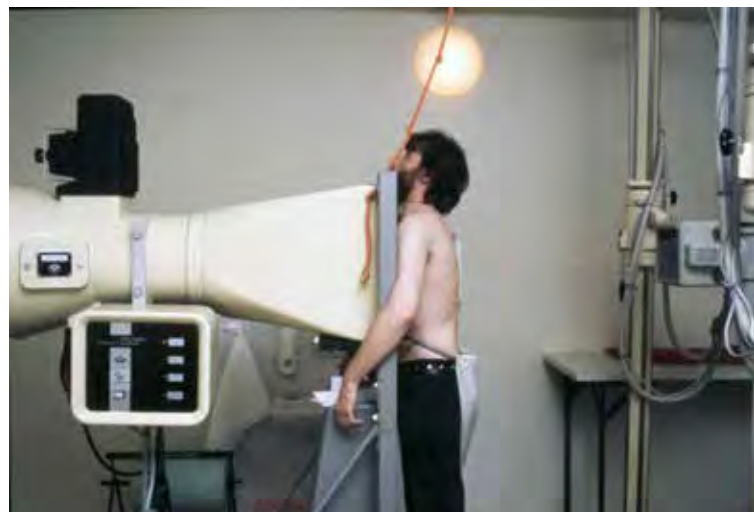
Lisäksi tarjolla oli monipuolisesti eri erikoisalojen palveluja: keuhkosairauksien, silmätautiin, korva-, nenä- ja kurkkutautien, ”naistautien”, iho- ja sukupuolitautien sekä hermosairauksien erikoislääkärien vastaanottoja, lisäksi tarvetta oli röntgenlääkärille.¹⁰ Näille vastaanotoille mentiin poliklinikan hoitajalta tai lääkäriltä saaduilla läheteillä. Erikoislääkärit ottivat yleensä opiskelijat vastaan palkkioperusteisesti omilla yksityisvastaanotoillaan, mutta vähitellen alkoi vastaanoton pitäjät tulla terveydenhoitoasemillekin; näin tekivät erityisesti sairaalalääkärit työpäivänsä jälkeen. Palvelujen kysynnän kasvaessa kuukausipalkkaisten lääkärintoimien perustaminen kävi jatkuvasti tarpeellisemmaksi ja Helsingissä päätettiin vuonna 1965 siirtää silmälääkäri, korvalääkäri sekä ”naistautilääkäri” kuukausipalkkaiseksi.¹¹

Palkkiotoimisuus tai ostopalvelutoiminta jäi pysyväksi käytännöksi; erityisesti lääkärikunnasta valtaosa oli pitkään palkkiotoimisia. Esimerkiksi keväällä 1974 säätiön palkkalistoilla olevista 111 lääkäristä kuukausipalkkaisia oli vain 24 lääkärää, joista valtaosa Helsingissä. Pienillä uusilla terveydenhoitoasemilla käytössä oli usein vain toimistotilat ja kaikki vastaanotot tapahtuvat sopimuspohjaisten lääkäreiden vastaanotoilla.¹² Jo varsin varhain nousi esille kysymys siitä, ettei kaikilla paikkakunnilla yliopistolailloilla ollut samoja etuja säätiön taholta. Hallitus käsittelee aihetta vertailutaulukon avulla ensimmäisen kerran jo huhtikuussa 1962. Erikoislääkäreitä puutui tuolloin erityisesti Jyväskylästä ja Tampereelta, äitiysvastaanottoakin oli vain Helsingissä. Siellä toimi myös sairastupa, jollainen – tosin sangen pienuotoinen – oli lisäksi muutaman vuoden Jyväskylässä.¹³ Tähän teemaan tultiin säätiössä palaamaan vielä useita kertoja vuosikymmenten kuluessa.

1950-luvulla oli runsaasti tarvetta silmälääkärille ja myös todistuksia kirjoitettiin paljon.¹⁴ Maksuttomia todistuksia olivat tuberkuloositodistukset, sairaustodistukset työnantajalle ja yliopistolle sekä

Verinäytteen otto 1950-luvun lopulla Helsingin terveydenhoitoasemalla.

Kuvaus Helsingin aseman röntgenosastolla vuonna 1977.

terveydentilan todistukset opintoihin liittyvään harjoitteluun tai opintoajan pidennystä varten, joita kaikkia kirjoitettiin osana sairastuvastaanottotyötä. Varsinaisen potilasvastaanottotyön jälkeen kirjoitettiin myös kaikenlaisia muita todistuksia, joista perittiin maksu.¹⁵ Laboratoriopalvelut tarjottiin

pääosin maksuttomina, mutta röntgenkuvauksista perittiin aluksi 500 markkaa. Laboratorio- ja röntgenpalvelut ruvettiin Helsingissä tuottamaan omaa palveluna vuodesta 1957 alkaen. Laboratorioita perustettiin myöhemmin myös Turkuun, Otaniemeen, Ouluun ja Tampereelle, mutta röntgenosastoja ei muualle perustettu.¹⁶

Aluksi vastaanotoille mentiin jonottamalla, mutta Helsingissä Porthaniaan siirtymisen jälkeen vuonna 1957 otettiin käyttöön vastaanottoaikojen aikataulu, jonka saattoi tehdä puhelimitse. Turussa ja Oulussa lääkärin vastaanottoa oli tuolloin tunti päivässä, eikä kävijöiden määrä ollut niin suuri, että se olisi edellyttänyt ”aikatilausjärjestelmän” käyttöönottoa. Jyväskylässä terveystarve piti vastaanottotunnin ja lähetti sieltä tarvittaessa lääkärin vastaanotoille. Vastaanoton kysyntä pystyttiin tyydyttämään; äkillisesti sairastuneet pääsivät vastaanotolle samana päivänä, mutta muille jonotusaika saattoi olla 2–3 päivää.¹⁷ Opiskelijamäärien kasvaessa ja kysynnän lisääntyessä vastaanottoaikoja lisättiin ja muuallakin siirryttiin ajanvarausjärjestelmään, kuten Turussa vuonna 1963.¹⁸

Toimintaa oli alkuvuosina vain lukukausien aikana, mutta Helsingissä kokeiltiin vuonna 1957 valtuuskunnan suosituksesta kesävastaanottoja, joista potilaat maksoivat käyntikerralta ns. yleisen sairaalan poliklinikkamaksun, 400 mk käyntikerralta. Toiminta oli aluksi tappiollista, mutta koettiin tarpeelliseksi ja sitä jatkettiin Helsingissä ja laajennettiin hammaslääkäripalvelulla. Kesävastaanottoja ruvettiin pitämään muillakin paikkakunnilla 1960-luvun alkupuolella ja uudelleen 1970-luvun alusta. Vähitellen vastaanottojen tarve osoittautui ympärivuotiseksi.¹⁹

Sairaanhoitajien rooli YTHS:n toiminnan järjestämisessä on alusta saakka ollut suuri. Alkuvuosikymmenillä heidän vastuullaan oli oikeastaan koko toiminnan pyöritys niin lääkäreiden vastaanottotoiminnan järjestelyt, pienoISRöntgen-

kuvausten sekä terveystarkastusten organisointi, rokotuskampanjat kuin käyntien rahastus-, tilitys- ja tilastointityön tekeminen. Järjestämisvastuu kuului osastonhoitajalle, vastaavalle hoitajalle tai yksintoimivalle sairaanhoitajalle.²⁰

Monet lääkärit olivat päivätöissä sairaaloissa ja he pääsivät pitämään vastaanottoaan terveydenhoitoasemalle vasta melko myöhään iltapäivällä. Se tarcoitti sairaanhoitajille työvuoroja aina iltakuuteen ja runsaasti ylitöitä, joita oli vaikea korvata vapaalla.²¹

Opiskelijat hoitivat monet asiansa sairaanhoitajien kanssa, vaikka varsinaista sairaanhoitajan vastaanottotoimintaa ei aluksi ollutkaan. Kuvassa poliklinikan hoitajaksi tullut Aune Kerminen vuonna 1959, jolloin hän aloitti Helsingin aseman ylihoitajan tehtävässä vastaten myös koko säätiön hoitotyöstä. Aune Kerminen tuli säätiölle töihin alkuvuonna 1957 ja jäi eläkkeelle keväällä 1991.

Vaikka terveyssisarten ja sairaanhoitajien työllä oli alusta saakka keskeinen rooli toiminnassa, säätiön sairaanhoitotyöksi käsitettiin pitkään vain yleislääkärin ja erikoislääkärin vastaanotto toiminta, sairastupatoiminta sekä lääkärien ja terveyssisarten kotikäynnit. Poliklinikkatyössä hoitajien osuudeksi nähtiin lähetteen antaminen lääkärien vastaanottoille ja paikan päällä vastaanottavien lääkärien avustaminen, vaikka samalla tehtiin monenlaista sairaanhoidollista työtä. Työn haasteista ja vaativuudesta kertoi vuonna 1957 poliklinikkahoitajana Helsingissä aloittaneen Aune Kermisen muistelu työrupeamansa alusta Piikissä vuonna 1982:

Poissa oli ison sairaalan turvallinen hierarkkinen järjestelmä – iso työryhmä – jossa ei koskaan kokenut olevansa yksin. Aina löytyi mahdollisuus konsultoida, pohtia asioita yhdessä monta kertaa päivässä (...). Abdistuin. Koin todellisen yksinäisyyden aloittaessani ensimmäisinä aamuina työtä sytyttämällä kellaripoliklinikan valoja Porthanissa, Fabianinkadulla. Työhönperhehdyttämistä ei tuolloin voinut puhua. Olin ensimmäisestä työpäivästä kasvokkain potilaan kanssa, hänen ongelmiansa kanssa, jotka odottivat ratkaisuaan siinä ja nyt. (...) Miten pystyä riittämään?²²

Kotisairaanhoito – ainutlaatuista palvelua

Akuuteissa sairaustapauksissa YTHS:n terveydenhoitoasemien toimipiirin kuuluvilla ylioppilailla oli mahdollisuus saada boksiinsa lääkäri tai terveyssisar. Lääkärin kotikäynnistä opiskelija joutui maksamaan SYL:n hallituksen vahvistaman taksan, kun taas terveyssisaren hän sai luokseen ilmaiseksi. Mikäli mahdollista potilaan hoito pyrittiin järjestämään hänen omassa asunnossaan; vaikeimmissa tapauksissa sairaaloissa ja Helsingissä myös sairastuvassa. Tästä, vuonna 1947 aloitetusta, ainutlaa-

tuisesta palvelumuodosta opiskelijat saivat nauttia aina vuoteen 1973 asti. Kotikäyntihoidosta vastasi 1960-luvun jälkipuoliskolla Helsingissä kolme lääkäriä ja yksi terveyssisar, muiden asemien palveluksessa oli kussakin yksi lääkäri ja yksi terveyssisar.²³

Kotikäyntilääkäriin kuului tehdä kotikäynti vielä samana päivänä, jolloin häntä pyydettiin. Ellei lääkäri voinut tulla, hänen oli sovittava käynnin hoitamisesta saman päivän aikana jonkun toisen lääkärin kanssa. Kotikäynneiksi luettiin arki-, pyhä- ja yökäynnit. Joululoman ja kesän aikana suoritettut kotikäynnit korvattiin lääkärielle samoin perustein kuin lukukauden aikaiset käynnit. Kotikäynneistä lääkäri täytti terveydenhoitosäätiön laatiman kotikäyntikortin, johon potilaan perustietojen lisäksi tuli lääkärin diagnoosi ja hoito-ohjeet. Kotikäyntipotilaiden sairausjakauma vuosilta 1955–1964 noudatti saman ajankohdan sairastupotilaiden sairausjakaumaa. Diagnoosiryhmän ykköspaikalla olivat hengityselinten taudit, joita seurasivat tartunta- ja loistaudit sekä ruuansulatuselinten taudit. Kotikäyntipotilaiden diagnooseissa sairasmielisyyttä ja väsymystiloja oli myös varsin paljon.²⁴

Muilla kuin Helsingin terveydenhoitoasemalla kotikäyntihoitomuotoa ei ilmeisesti ollut osattu käyttää tarpeellisessa määrässä hyväksi. Tätä vahvistavat esimerkiksi vuoden 1965 tilastot. Kun Helsingissä tilastoituja lääkärin kotikäyntejä oli yhteensä 519 ja terveyssisaren käyntejä 494, Turussa vastaavat luvut olivat 34 ja 42 ja Tampereella 32 ja 65. Kotikäyntipalvelutoiminnan tunnettavuutta oli syytä parantaa. Tähän tulokseen oli päädytty säätiön asettaman suunnittelutoimikunnan jaostossa, jossa ehdotettiin ratkaisuksi tämän palvelumuodon tehostamista niillä paikkakunnilla, missä sairastupaa ei ollut – sillä ”tehokkaasti hoidettu kotikäyntipalvelu vähentää myös sairastupatarvetta”.²⁵

Varsinaisen suunnittelutoimikunnan selvityksessä lokakuulta 1968 lääkärin käynnin ohella

painotettiin terveyssisaren hoitoavun merkitystä, mitä tulisi kehittää edelleen. Palvelumuodon tehoa lisäisi se, että kotisisar huolehtisi myös opiskelijan ruokailusta. Muuten suunnittelutoimikunta oli sitä mieltä, että kotisairaanhoidon verrattavaa avosairaanhoidoa tulisi kehittää esimerkiksi järjestämällä potilaille päivälepoa terveydenhoitoaseman toimitilojen yhteyteen. Tämä toimintamuoto olisi toimikunnan mielestä tärkeä erityisesti niillä asemilla, missä ei ollut omaa sairastupaa – siis kaikkialla muualla paitsi Helsingissä.²⁶

Etenkin Helsingissä, mistä kotikäyntilääkäritöiminta alkoi ja missä se koko ajan oli laajinta, aika ajoin pohdittiin toiminnan uudelleenjärjestelyä. Yhtenä syynä tähän lienee lukuvuoden 1969/70 kotikäyntiluvut: yli 1 000 käyntiä!²⁷ Vuonna 1971 Helsingin terveydenhoitoaseman johtokunnan asettama työryhmä, jonka tehtävänä oli tutkia kotikäyntitoiminnan uudelleen järjestämistä, päätyi uudentyypiseen toimintamalliin. Sitä voisi kutsua terveyssisarpainotteiseksi järjestelmäksi, missä varsinaisen työn tekijä olisi terveyssisar ja jossa säätiön oma lääkäri olisi myös mahdollista saada kotikäynnille – ja vain sellaisen potilaan luokse, jonka poliklinikan hoitaja on katsonut kotikäyntiä tarvitsevan tai jonka luona terveyssisar on jo käynyt.

Tätä työryhmä – Olli Anttila, Ilkka Sahi, Erkki Vuori – ehdotti kokeiltavaksi.²⁸ Näin tapahtuikin, kuten Ilkka Sahi toteaa YTHS:n Helsingin terveydenhoitoaseman kotikäyntitoiminnan katsauksessaan vuosilta 1969–1972. Kotikäyntitoiminnan kehittäminen jatkui vielä vuonna 1972, jolloin käyttöön otettiin muun muassa yöllä ja viikonvaihteessa käytössä ollut automaattinen puhelinvastaaaja. Tämä kertoi potilaalle seuraavan päivän hoitomahdollisuudet säätiössä sekä kunnalliset ja yksityiset palvelumahdollisuudet illalla ja yöllä.²⁹

Kun YTHS:n valtuuskunta syksyllä 1969 hyväksyi SYL:n liittokokouksen pöytäkirjan mukaisesti sairastuvan asteittaisen lakkauttamisen, se edellytti samalla opiskelijoiden kotisairaanhoidopalvelujen tehostamista. Tätä hoitopalvelujen painopisteen muutosta oli kannatettu jo useissa SYL:n edustajien puheenvuoroissa. Hallituksen puheenjohtaja Urpo Ratian mukaan kotisairaanhoidon perusteiden selvittely otetaan säätiön ohjelmaan ja esille valtuuskunnan seuraavassa kokouksessa.³⁰

Monista muutoksista ja uudelleen järjestelyistä huolimatta kotikäyntitoiminnalla hoitomuotona ei ollut tulevaisuutta. Jo 1970-luvun alussa ilmeni vaikeuksia saada lääkäriyövoimaa kotikäynteihin. Oma vaikutuksensa tähän oli myös SYL:n opintososiaalisten neuvottelupäivien pöytäkirja, jonka mukaan kotikäyntipalveluun liitettiin myös opiskelijoiden alle kouluikäisten lasten ensiapupalvelu. Näitä päivystyskäyntejä, joiden osuus kaikista käynneistä oli noin 20 prosenttia, tehtiin vielä 1970-luvun alkuvuosina.³¹ Samanaikaisesti pyrittiin kuitenkin kehittämään kotisairaanhoidoa. Kuvaava on, että valtuuskunnan kokouksessa 30.5.1973, kun käsiteltävänä oli säätiön toimintasuunnitelma viisivuotiskaudeksi, päätettiin vielä tutkia kotiaavustajan käyttöä kotikäyntitoiminnassa.³²

Lopullisen sinetin kotikäyntitoiminnan loppumiselle antoi terveydenhoitosäätiön hallitus vuonna 1973. Siinä vaiheessa, kun kotikäynneistä luovuttiin, lääkärit ja terveyssisaret olivat vierailleet opiskelijoiden asunnoissa yhteensä noin 18 300 kertaa! Kari Savosen mukaan toiminnan loppumisesta helpotti myös kaupunkien terveyskeskusten järjestämä kotikäyntilääkäripalvelu.³³ Aika oli ajanut kotikäynti-instituution ohi.

ÄITIYSNEUVOLA ”YLIOPPILASROUVILLE”

Yksi YTHS:n alkuvuosikymmenien toimintamuodoista oli äitiysvastaanottojen pitäminen – äitiysneuvolatoiminta. Äitiysvastaanottojen syntysanat on luettavissa jo valtuuskunnan syksyllä 1960 vahvistamassa tavoiteohjelmassa ja sen mukaan hallitus päätti toiminnan aloittamisesta vuoden 1962 alussa.³⁴ Vaikka tämän ehkäisevän terveydenhuollon piiriin kuuluvan toimintamuodon historia kattaa hädin tuskin puoli vuosikymmentä, vuodet 1962–1965, se on hyvä osoitus säätiön valmiudesta reagoida esiin tuleviin uudenlaisiin haasteisiin.

Ylioppilaiden äitiysneuvolan perustamisen taustalla oli havainto raskaana olevien ja samanaikaisesti opiskelevien naisylioppilaiden määrän selvästä kasvusta Helsingin terveydenhoitoaseman poliklinikalla. Juuri ennen äitiysvastaanottojen aloittamista terveydenhoitoasemalla oli vuoden aikana käynyt 75 odotettavaa naisopiskelijaa eli ylioppilasrouvaa, kuten äitiysneuvolan perustamista puoltavassa päiväämättömässä dokumentissa todetaan. Pidettiin myös selvänä, että useat muut raskaana olevat opiskelijat käyttivät hyväkseen Helsingin kaupungin äitiysneuvola.³⁵

Äitiysneuvolan perustamista perusteltiin paitsi vastaanotolla käyneiden suurella määrällä myös infektiovaaralla, jolle odottavat äidit joutuivat alttiiksi terveydenhoitoaseman odotussalissa. Tähän oli kiinnittänyt erityistä huomiota terveydenhoitoaseman naistentautien erikoislääkäri Anja Bardy. Hän ehdotti, että odottaville naisopiskelijoille perustettaisiin terveydenhoitoaseman yhteyteen erityinen ylioppilaiden äitiysneuvola. Ilmoituksensa mukaan Bardy olisi valmis hoitamaan äitiysneuvola samoin palkkaeduin, joita Helsingin kaupunki maksoi äitiysneuvoloita hoitaville gynekologeille. Olisi myös neuvoteltava kaupungin kanssa siitä, voisiko se osallistua terveydenhoitoaseman äitiysneuvolan hoitamiseen samoin kustannuksiin kuin kaupungin muissa äitiysneuvoloissa. Dokumentin mukaan Anja Bardy arveli myös pystyvänsä saamaan kättilöoppilaita suorittamaan niitä kotikäyntejä, joita raskaana olevien naisopiskelijoiden luona jouduttaisiin tekemään.

Edelleen tässä dokumentissa lähdettiin siitä, että ”opiskelevien ylioppilasrouvien lisäksi voitaisiin tällaisen äitiysneuvolan työpiiriin liittää myöskin opiskelevien ylioppilaitten ei-opiskelevia rouvia”. Tämä edellyttäisi Helsingin kaupungin taloudellista tukea äitiysneuvolan toteuttamiselle. Luontevinta olisi, että

äitiysneuvolaa pidettäisiin terveydenhoitoasemalla yhtenä iltapäivänä viikossa siten, että lääkäri (Anja Bardy) kävisi kerran kuukaudessa ja kättilö-sairaanhoitaja pitäisi neuvolavastaanotot muina kertoina.³⁶

Mikä oli yllä siteeratun perustelupaperin merkitys, kun terveydenhoitosäätiön valtuuskunta vuonna 1962 päätti aloittaa äitiysvastaanotot, aluksi yhtenä päivänä viikossa? Oli miten oli, äitiysneuvolatoiminta polkaistiin käyntiin ja vastaanottojen lääkärinä tuli toimimaan – Anja Bardy. Äitiysvastaanotot toteutettiin yhteistoiminnassa Helsingin kaupungin terveydenhoitoviraston kanssa siten, että terveydenhoitoasemalle perustettiin kunnallisen äitiysneuvolan sivuneuvola. Vastaanotot pidettiin siis terveydenhoitoaseman tiloissa ja laboratoriotutkimukset tehtiin terveydenhoitoaseman laboratoriossa. Äitiysvastaanotoilla käyneet kuuluivat kaupungin äitiysneuvoloiden kortistoon ja kaupungin kättilöt suorittivat tarvittaessa myös kotikäyntejä. Maininnan arvoista on, etteivät äitiysvastaanotot aiheuttaneet palkkamenoja YTHS:lle.³⁷

Äitiysvastaanottoja pidettiin lukukausien aikana 38 kertaa, lukuun ottamatta vuotta 1965, jolloin vastaanottokertoja oli vain seitsemän. Keskimäärin äitiysneuvolassa kävi vuosina 1962–1964 noin 240 raskaana olevaa naisopiskelijaa, viimeisenä toimintavuonna 1965 vain 97. Äitiysneuvola sulki ovensa helmimaaliskuun vaihteessa, mikä selittää vuoden 1965 pienen käyntimäärän.³⁸

Terveydenhoitosäätiön äitiysvastaanottojen lopettamiselle oli hyvät perusteet, joista yksi oli vastaanottojen tilanpuute. Toisaalta myös ulkopaikkakuntalaisilla opiskelijoilla oli oikeus käyttää Helsingin kaupungin äitiysneuvoloita, joissa he johtajalääkäri Kari Savosen mukaan saivat paremmat edut.³⁹ Äitiysvastaanotolle ei näin ollen ollut enää akuuttia tarvetta, koska odottaville ”ylioppilasrouville” tarjoutui riittävästi käyntimahdollisuuksia kaupungin neuvoloissa. Sitä paitsi, äitiysvastaanotot oli alun perinkin aloitettu koeluonteisina. Siksikin ne oli vaivatonta lopettaa.

Sairastupa – YTHS:n oma sairaala

Domus Academican terveydenhuoltotoimiston yhteyteen oli vuonna 1948 järjestetty tilat sellaisille potilaille, joiden sairaus vaati jatkuvaa hoitoa ja joita ei huonojen asunto-olojen takia voitu hoitaa kotiooloissa. Toiminta oli aluksi koeluonteista, mutta osoittautui tuota pikaa välttämättömäksi hoitomuodoksi sairasvastaanoton rinnalla.⁴⁰ Domuksen tilat – huoneet mies- ja naisopiskelijoille, yhteensä kuusi vuodepaikkaa – paljastuivat varsin pian riittämättömiksi.

Vuoden 1957 alussa sairastuvalle osoitettiin entistä paremmat tilat Rauhankatu 1 B:stä eli SYL:n entisestä invalidikodista. Tässä Helsingin

Kruununhaassa sijaitsevan sairastuvan noin 250 neliömetrin huoneistossa oli parikymmentä vuodepaikkaa. Tiloiltaan ”pienoissairaalan” kokoisessa, viihtyisäksi ja kodikkaaksi kuvatussa sairastuvassa työskenteli kaksi sairaanhoitajaa ja yksi sairaala-apulainen. Sairastuvan lääkärinä toimi alusta alkaen Terveydenhuoltotoimiston, sittemmin Terveydenhoitosäätiön johtajalääkäri Kari Savonen. Hän piti myös päivittäisen lääkärintierron. Sairastuvalle oli järjestetty sairaanhoitajapäivystys ja tarvittaessa myös lääkärivarmistus. Hoito oli ylioppilaille ilmaista – lukuun ottamatta yli 300 markkaa, vuoden 1963 jälkeen 3 markkaa ylittäviä lääkkeitä.⁴¹

Omaan huoneistoon sairastupa pääsi lopulta keväällä 1962. Eerikinkatu 28:een valmistuneesta

Rauhankadun sairastuvan henkilökuntaa 1950-luvun jälkipuoliskolla. Vasemmalta sairaanhoitaja Raili Takala, johtajalääkäri Kari Savonen ja vastaava hoitaja Ulla-Raija Peltonen.

uudesta talosta Ylioppilaiden terveydenhoitosäätiö sai Ylioppilasterveys ry:n avulla parikin kerrosta: toiseen sijoittui säätiön hammashoitola ja toiseen sairastupa. Rauhankadun jo ahtaaksi käyneisiin huoneisiin verrattuna uuden talon modernit ja valoistilat antoivat entistä paremmat mahdollisuudet potilaiden hoitamiseen – ja parantumiseen. Käytävissä oli nyt yhdeksän huonetta, joihin voitiin majoittaa 20 potilasta. Tämän lisäksi sairastuvassa oli pari eristettävää huonetta kulkutautipotilaita varten, lääkärin vastaanottohuone, tutkimustilat, keittiö, ruokala sekä oleskeluhuone/vierailuhuone. Viimeksi mainittuun tuli jatkossa myös televisio ja kirjahylly, josta sai luettavakseen erilaisia lehtiä sekä kirjallisuutta dekkareista uskonnollisiin kirjoihin.⁴² Kaikkiaan ero edellisiin sairastupiin oli huomattava. Näissä tiloissa sairastupa toimi lakkauttamiseensa, vuoteen 1970 asti.

Toiminta osoittautui alusta alkaen tarpeelliseksi ja tarkoituksenmukaiseksi, varsinkin maaseudulta tulleille ylioppilaille, joille ulkopaikkakuntalaisina ei aina ollut mahdollisuutta tai varojakaan päästä sairaalahoitoon tai matkustaa kotiseudulleen. Sairastupa tarjosi sairaalapaikkaa odottaville potilaille turvallisen ja kodinomaisen leposijan. Väheksyä ei pidä myöskään sitä, mikä merkitys sairastuvalla oli sellaisille ”lievästi sairaille”, joiden pääsy sairaalaan oli epävarmaa, mutta jotka eivät pärjänneet yksin opiskeluboksissaan. Heille sairastupa hoitoinen ja palveluinen oli kaivattu voimistumispaikka.

Helsingin lisäksi myös Jyväskylässä oli sairastupa. Tämä vain kaksipaikkainen ”pienoissairaala” toimi vuosina 1955–1964. Sairastuvilla hoidettiin 22 vuoden aikana yhteensä 5 486 potilasta; hoitopäivien lukumäärä nousi aina 36 441:een.

Sairastuvan tyypillisin potilas oli hengityselinten sairauksia poteva opiskelija. Myös erilaiset tartuntataudit – ja vielä 1960-luvullakin loistaudit – pakottivat lukuisat opiskelijat hakeutumaan sairastuvalle. Tautitilastojen kärkipaikoilla olivat vielä

ruuansulatuselinten taudit sekä virtsa- ja sukuelinten taudit sekä tuki- ja liikuntaelinten taudit. Sairastuvalla oloaika riippui luonnollisesti potilaan sairaudesta ja toipumisajasta, jotka saattoivat kestää muutamia viikkojakin, kuten sairaskertomuskirjan sivuilta voi lukea. Useimmat opiskelija-potilaat viipyivät sairastuvalla kuitenkin keskimäärin vain muutaman päivän.⁴³

Pekka Tuomiston rattoisat sairastupamuistot

YTHS:n valtuuskunnan puheenjohtajana toimineella Pekka Tuomistolla on opiskeluvuosiltaan omakohtaisia kokemuksia sairastuvasta.⁴⁴

Elettiin 1960-luvun puoliväliä, kun Tuomisto passitettiin bronkiitin ja korkean kuumeen takia Eerikinkadun sairastupaan, missä hän joutui olemaan viisi, kuusi vuorokautta lääkityksessä ja hoidossa.

Tuomisto jakoi huoneen usean muun miespotilaan kanssa. Sairastupakäynnistä hänellä on vain myönteisiä muistoja, eikä sairaalareissuilla ole koskaan ollut niin rattoisaa ja hauskaa kuin oli sillä kerralla:

Nimittäin siihen huoneeseen osui kyllä semmoisia huuliveikkoja oikein, että siellä meillä huuli lensi ja tokko nukkumaan aina ehdittiin.

Pekka Tuomisto arvelikin haastattelussaan, että mukava ilmapiiri edesauttoi paranemista – unohtamatta myöskään hyvän hoidon ja sairaanhoitajien huolenpidon merkitystä.

Terveydenhoitosäätiötä koskeissa sanoma-lehti uutisissa ja -haastatteluissa sairastupa sai aika ajoin palstatilaa – ja myös potilaiden omat kokemukset ja näkemykset hoitopaikasta ja hoidosta. Lyhyiden haastatteluiden ja tuokiokuvien punainen lanka oli tyytyväisyys ja kiitollisuus; oli sitten kysymys Domus Academican ahtaista tiloista tai Eerikinkatu 28:n moderneista huoneista. ”Kotisaralan” yhteisöllisyyttä arvostettiin yleisesti.

Toimilupa ja toiminta-arvioita

Voidakseen harjoittaa sairastupatoimintaa terveydenhoitosäätiön oli anottava Lääkintöhallitukselta toimilupa. Tämä taas edellytti sairastuvan tarkastusta Helsingin kaupungin terveydenhoitovirastolta; kukin toimintatila edellytti aina uuden tarkastuksen ja toimiluvan. Lääkintöhallitus hyväksyi myös sairastuvan lääkärin – tässä tapauksessa Kari Savosen – sitoumuksen ja toiminnan valvovana lääkärinä.⁴⁵

Kun sairastupa aloitti toimintansa Rauhankatu 1:ssä, terveydenhoitolautakunta totesi 8.5.1957 päivätyssään kirjelmässään Lääkintöhallitukselle, ettei sillä terveydelliseltä kannalta ollut mitään huomauttamista Rauhankatu 1:ssä olevan huoneiston käyttämistä sairastupana. Lääkintöhallitus vahvisti aikanaan sairastuvan toimintaluvan lautakunnan lausunnon perusteella.⁴⁶ Siinä vaiheessa, kun YTHS sai sairastupaansa varten uudet tilat Eerikinkatu 28:n VI:sta kerroksesta, se joutui taas pyytämään Helsingin kaupungin terveydenhoitovirastolta sairastuvan tarkastusta Lääkintöhallitukselle annettavaa lausuntoa varten. Terveydenhoitoviraston tarkastuksen jälkeen säätiö anoi 17.5.1962 Lääkintöhallituksen hyväksymistä sairastupatoiminnan jatkamiselle uusissa tiloissa ja tarvittavan toimiluvan saamista. Anomuksen olivat allekirjoittaneet YTHS:n hallituksen puheenjohtaja Urpo Ratia ja ylilääkäri Kari Savonen.⁴⁷ 28.5.1962 saa-

puneessa päätöksessä Lääkintöhallitus

*on katsonut hyväksi suostua Helsingin kaupungin Rauhankatu 1 B:ssä sijaitsevan yksityisen sairaanhoitolaitoksen toimiluvan muutokseen siitä osin, joka koskee hoitolaitoksen toimipaikkaa, ja hyväksyy Ylioppilaiden Terveydenhoitosäätiön sairastuvan uudeksi toimipaikaksi Helsingin kaupungin Eerikinkatu 28:n VI:ssa kerroksessa sijaitsevan huoneiston.*⁴⁸

Sairastuvalla oli oma Lääkintöhallituksen vahvistama ohjesääntö. Lääkintöhallituksen vuonna 1965 hyväksymän sairastuvan toimintasuunnitelman mukaan 20 sairassijaa käsittävässä laitoksessa tuli olla vähintään viisi kokopäivätyössä olevaa henkilöä: kolme sairaanhoitajaa, yksi apuhoitaja ja yksi sairaala-apulainen. Toimintasuunnitelman perusteella Lääkintöhallitus rajoitti laitoksen toiminnan käsittämään ”yleissairauksia potevien konservatiivisen hoidon”. Laitoksen johtajan Kari Savosen lisäksi sairastuvassa työskenteli vastaava lääkäri, tuossa vaiheessa lääketieteen ja kirurgian tohtori Juhani Heikkilä.⁴⁹

Yksi ensimmäisiä arvioita sairastuvan kannattavuudesta ja tarpeellisuudesta sisältyi lääkäri Olavi Leskisen YTHS:n hallitukselle 14.5.1959 antamaan lausuntoon. Arvio perustui Leskisen työskentelyyn sairastuvassa saman vuoden keväällä. Vuosina 1959–1960 YTHS:n hallitukseen kuuluneen Leskisen mukaan sairastupa ei toiminut siinä laajuudessa, johon sillä olisi edellytyksiä. Keskimääräinen potilasmäärä oli päivää kohti tuolloin yhdeksän potilasta. Hänen mielestään sairastuvan hoitopaikoilla olisi mahdollista hoitaa hyvinkin kaksinkertainen potilasmäärä. Informaatiota tehostamalla – niin opiskelijoiden kuin sairaaloidenkin suuntaan – sairastuvan käyttöä voitaisiin selvästi lisätä.

Dr Kari Savonen tittar in i en rödflammig studentstrupe.

DÄR FEBERN sjunker

Vad gör den Idensalmi-student som mitt i terminen drabbas av angina? Vem hämtar maten till studieboxen, vem städar, vem köper medicinerna? Knappast hyres- tanten, knappast heller grannarna. Men det ges faktiskt en möjlighet att klara upp situationen. Det är bara att åka in i på studenternas sjukstuga, Fredsgatan i B. Där praktiseras nämligen en mellanform mellan hem och sjukhus som hittills slagit väl ut och som visat sig fylla en lucka i studenternas hälsovård.

Studentbladet har beställt tid — dock inget katastroffall — och stiger en kulan och gradaskig novembermorgon in i den ljusa och piggt inredda sjukstugan. Entrén: glada gardiner, moderna skjutdörrar, funktisolar. En röd morgonrock skyndar

in i duschrummet och från ett av de närliggande rummen hörs glada röster. Onekligen påminner det hela om hotell, rekreation, åtminstone i första taget. — Hotell ja, säger studenternas överläkare, dr Kari Savonen, om somrarna förvandlas sjukstu-

237

"STUDENTBLADET" Nr. 9/58

YTHS:n sairastupa oli toiminta-aikanaan näkyvästi esillä lehdistön palstoilla. Laajalla uutisoinnilla oli PR-arvoa säätiölle. Studentbladetin juttu vuodelta 1958 on tästä hyvänä esimerkkinä.

Leskinen piti sairastupaa tarpeellisenä ja jopa välttämättömänä infektioepidemioiden aikana. Tuolloiset tilat olivat tarkoitustaan vastaavat ja hyväkuntoiset ja ylläpitokustannukset kohtuulliset, eikä niitä pystyttäisi vähentämään puuttumatta päivystyskäytäntöön. Potilaille tarjottavaa ruokaa

hän tosin kritisoi yksipuoliseksi. Loppuarvionaan Olavi Leskinen esitti, että jatkossa olisi pyrittävä saamaan kaikki säätiön toimintamuodot toistensa välittömään yhteyteen, jolloin ”voitaisiin mm. sairastuvan ja vastaanoton henkilökuntaa käyttää tehokkaammin ja monet muutkin pulmakysymykset ratkeaisivat nykyistä edullisemmin”.⁵⁰

Sairastupa opiskelijoiden terveydenhuollon muutoksessa

Sairastuvan asema YTHS:n toiminnassa joutui pun-tariin 1960-luvun jälkipuoliskolla. Tähän vaikuttivat toisaalta kokonaisratkaisun järjestäminen opiskelijoiden terveydenhuoltoon ja toisaalta terveydenhoitosäätiön oma kiristynyt taloudellinen tilanne. Itse sairastupa oli siihenastisen historiansa aikana osoittanut tarpeellisuutensa ja se haluttiin säilyttää säätiön toimintamuotona siihen asti, kunnes kaikilla opiskelijoilla olisi samat mahdollisuudet päästä sairaalahoittoon kuin opiskelukaupungin omilla asukkailla.

Terveydenhoitosäätiön asettama ja Urpo Ration johdolla työskennellyt suunnittelutoimikunta piti syksyllä 1968 valmistuneessa muistiossaan epätodennäköisenä, että maan sairaalatilanne tulisi lähivuosina oleellisesti muuttumaan. Siksi sairastupahoitomuotoa olisi kehitettävä. Toimikunta päätyi näkemykseen, että ”potilasmäärän kasvaessa riittäväksi on sairastupia perustettava muillekin terveydenhoitoasemille”.⁵¹

Suunnittelutoimikunnan apuna työskennellyt suunnittelujaosto kiinnitti huomiota maan yleiseen sairaalapolitiikkaan, jonka mukaan muualta kotoisin olevan opiskelijan on vaikeaa päästä muissa kuin hätätapauksissa opiskelukaupungin sairaaloihin. Kun tilanne ei näyttänyt lähitulevaisuudessa muuttuvan, sairastupahoito pitäisi jaoston mielestä säilyttää nykyisessä laajuudessaan. Samoilla linjoilla oli myös suunnittelutoimikunnan talousjaosto, jonka mukaan sairastupahoito oli osoittautunut

tutkimus- ja hoitolaitoksena taloudellisesti mielekkääksi. Sitä paitsi tähän toimintamuotoon on ollut mahdollista saada ulkopuolista tukea. Talousjaosto piti sairastupaa myös taloudellisesti tarkoituksenmukaisella tavalla järjestettynä.⁵²

Kriittisimmin sairastupakysymykseen suhtauduttiin maakuntien terveydenhoitoasemilla ja Helsingin ulkopuolisissa ylioppilaskunnissa. Siinä, missä Tampereen terveydenhoitoaseman johtokunta piti parempana olla tässä vaiheessa perustamatta lisää sairastupia, Turun Yliopiston Ylioppilaskunta näki hyväksi luopua kokonaan sairastuvista! Opiskelijakollegoille Helsingissä olisi riittänyt vain sairastuvan tarpeellisuuden tutkiminen.⁵³

Kun terveydenhoitosäätiön vuoden 1969 tulo- ja menoarvioesitys oli muodostumassa vahvasti alijäämäiseksi, katseet – säästökohtia etsittäessä – kohdistuivat myös säätiön sairastupatoimintaan. Tästä syystä hallitus asetti kolmijäsenisen työryhmän tutkimaan sairastupatoiminnan tarpeellisuutta säätiön toimintamuotona. Työryhmän puheenjohtajaksi nimitettiin yhteiskuntatieteiden maisteri Eero Kurri ja jäseniksi Kari Savonen ja lääketieteen kandidaatti Eljas Tunkelo. Vaikka työryhmän asettamisen taustalla vaikutti säätiön vaikeutuva taloudellinen tilanne, työryhmä esitti samalla tutkittavaksi, onko säätiöllä ylipäätänsä velvoitteita varsinaisen sairaalatoiminnan harjoittamiselle.⁵⁴

Hauska parantua, mutta ikävä lähteä

Avain opiskelijapotilaiden sairastupakokemuksiin on ”Tyttyjen Sairastuvan vuodetyttöjen perustaman Komitean” sairaskertomuskirja, jonka ensimmäiset merkinnät ovat maaliskuulta 1955 ja viimeiset marraskuulta 1969. Sairaskertomuskirjan lehdiltä löytyy myöhemmin myös miesopiskelijoiden merkintöjä. Seuraavassa muutamia ”päiväkirjan” lehtiä:

’Täältähän kuuluu vaikka mitä’, sanoi tohtori-setä kun keuhkoja kuunteli. Apuhan siihen kuitenkin löytyi, kun haettiin asemalta öljyä, jolla suurimmat rahinat ja vinkunat poistettiin – huom! kysymyksessä ei ollut koneöljy, vaan – kalanmaksäöljy! Palaan kotiin oikeana voimanasena – kiitos niiden yhdeksän lääkelasin, jotka päivittäin ladattiin pöydälleni. Ensi syksynä tavataan, jos vielä sairastetaan!
(4.-20.5.1955 Terttu P.)

Kiittelen henkilökuntaa ripeistä parannustoinmenpiteistä ja huumorinkylläisestä yhteiselos-

tamme, ja potilastovereita kauniista yhteisistä ruoka-, tee- ja tupakkahetkistä! PS. Minkä tänään otan, sen otan teidän tervehtymiseksenne. (28.2.1961 Taisto V.)

*Porukka on tosi intomielistä kortinpelaajaa, koska Porthanian röntgenkortitkin paremman puutteessa kelpaavat. Kiellettiin nääs pataäsät ja hertat. Ykkösen joukkio on melkeinpä parantunut työterapian avulla. Kotiin pääsy on aktueelli aihe jatkuvasti ja keskustelua riittää (...)
Eläköön, mä meen tänään kotiin Lauttasareen. (6.10.1965 Mari)*

Sairaskertomuskirjaan on tallennettu myös henkilökohtaisia pohdiskeluja, mietelmiä, elämänarvoja, arvoituksia – ja lisäksi jokunen piirros. Se on toiminut osittain myös päiväkirjana ja eräänlaisena tuntemuksien ja tunnelmien varaventtiilinä, terapiamuotona ja -välineenä. Tällaisena se on ehkä ollut omiaan vauhdittamaan parantumistakin.

Sairastupatyöryhmän muistiossa vuodelta 1970 kerrattiin ulkopaikkakuntalaisten opiskelijoiden heikohkot mahdollisuudet päästä opiskelupaikkakunnallaan sairaalahoitoon. Niin ikään muistiossa tehtiin selkoa sairastuvan potilaiden hoitodiagnooseista, hoitopäivien määrästä ja hoitopäiväkustannuksista. Työryhmän muistion mukaan sairastupaa ei saa pitää sairaalana tai sen vastikkeena vaan sairastupa on yksi avohoidon toimintamuodoista. Tänne potilaat otetaan yhtä paljon sosiaalisista kuin puhtaasti lääketieteellisistä syistä.

Työryhmän käsityksen mukaan sairaalatoiminnan ylläpitäminen ei kuulunut säätiön velvoiteisiin. Sen sijaan työryhmä edellytti säätiön toimihenkilöiden tutkivan sitä mahdollisuutta, että opiskelija muissakin kuin kiireellisissä tapauksissa voisi päästä sairaalahoitoon, vaikka hän ei olisi-kaan kotoisin kyseisen kaupungin tai kuntainliiton alueelta. Tätä toivottiin paitsi lääketieteellisistä myös sosiaalisista syistä. Saman sisältöisiä odotuksia sisältyi suunnittelutoimikunnan lausuntoihin. Todettakoon, että säätiön suunnittelutoimikunta oli jo aiemmin julkistetussa mietinnössään päätenyt siihen, että sairastupahoitoa olisi syytä kehittää ja perustaa sairastupia muillekin paikkakunnille – mikäli potilasmäärä kasvaisi riittävästi. Toisaalta mietinnöstä annetuissa lausunnoissa myös epäiltiin sairastupien tarpeellisuutta ja edellytettiin asiassa lisäselvittelyjä.

Opintososiaaliset tekijät huomioon ottaen jonkinlainen sairastupatoiminta voisi olla perusteltua, mutta – ja tätä työryhmä painotti – sairastupaa tulisi kehittää luomalla asuntolatyypinen potilashotelli, joka organisatorisesti kuuluisi kiinteästi säätiön poliklinikkaan. Muistiossa viitattiin myös suunnitteilla olevaan Ylioppilaiden Terveystaloon, jossa sairastuvan huoneita olisi mahdollista käyttää myös päivälepuhuoneina. Edelleen myös sairastuvan hotellikäyttökysymystä oli selvitettävä. Sairastupatyöryhmä päätyi muistionsa loppuarviossa

näkemykseen, jonka mukaan:

*Sairastupa on nähtävä myöskin Terveystalossa tarpeellisena laajentumistilana, mikä voidaan ottaa käyttöön terveystarkastuksia, kuntopalvelua, tehostuvaa mielenterveystoimintaa tms. varten.*⁵⁵

Sairastupa tulee tiensä päähän

Eri lähteistä käy ilmi, että sairastupatoiminta vastasi hyvin tarkoitustaan, sillä oli kysyntää ja siihen oltiin tyytyväisiä. Potilas- ja hoitopäivälukujen valossa sairastuvan toiminta oli koko 1960-luvun ollut hienoisessa kasvussa. Kun vuonna 1960 sairastuvassa hoidettiin 254 potilasta ja hoitopäiviä oli 1 690, vastaavat luvut vuosikymmenen lopussa olivat 399 ja 2 544.⁵⁶ Sairastuvalle hoitomuotona oli epäilemättä ollut tarvetta.

Varsinkin Helsingin sairastuvan viihtyvyyttä, jopa kodinomaista tunnelmaa on kiiteltä. Tässä sairaala-apulaisen ja sairastuvan monivuotisen ”äidin” Toini Hietapakan roolilla ja työllä on katsottu olleen varsin suuri vaikutus.⁵⁷ Yhtä kaikki, sairastupatoiminnan tulevaisuus näytti hyvältä ja toimintaa pidettiin tärkeänä. Terveystalotoiminnan 10-vuotisjulkaisussa vuodelta 1957 Kari Savonen oli todennutkin: ”Tämän työmuodon (=sairastupahoito) tehostaminen ja lisääminen on ylioppilaiden terveydenhuollon tinkimätön päämäärä”.⁵⁸ Rungas vuosikymmen myöhemmin sairastupatoiminta oli kuitenkin tullut tiensä päähän ja se lakkautettiin YTHS:n valtuuskunnan päätöksellä toukokuussa 1970. Miksi?

Sairastuvan olemassaolon ja toiminnan jatkumisen kannalta ratkaisevat keskustelut ja äänestykset käytiin YTHS:n valtuuskunnan ylimääräisessä kokouksessa 18.10.1969. Käytännössä sairastuvan jatko kytkeytyi säätiön toimintavuoden 1969/70 talousarvioon, joka edellytti huomattavia supistuksia. Hallituksen supistusesitys olisi edellyttänyt

Joka-aamuinen lääkärinkierto sairastuvan naisopiskelijoiden huoneessa. Viihtyvyyttä lisäävät yöpöydällä oleva radio ja kukat.

muun muassa hammashoidon laajennusten poistamista sekä sosiaalityöntekijän toimen perustamista jättämistä Helsingin, Jyväskylän ja Tampereen terveydenhoitoasemilla. Myös tiedotussihteerin toimi olisi esityksen mukaan jäänyt perustamatta.⁵⁹

SYL:n ja ylioppilaskuntien edustajien puheenvuoroissa ymmärrettiin supistusten tarpeellisuus, mutta kohteista oltiin täysin eri mieltä. Helsingin terveydenhoitoaseman sairastuvan asteittainen lopettaminen – josta oli jo SYL:n liittokokouksen hyväksymä ponsi – mahdollistaisi Pekka Puskan ja Leena Salon mukaan niin sosiaalityöntekijöiden

kuin myös tiedotussihteerin toimien säilyttämisen talousarviossa. Puskasta kysymys sairastuvan lopettamisesta ei ollut yksinomaan taloudellinen; se oli myös periaatteellinen, koska säätöön toiminnan tuli suuntautua avohoitoon. Hän myös muistutti, että liittokokouksessa osanottajien tiedossa oli sairastuvan käyttäjätilastot. Säätöön ylintä toimivaa johtoa kokouksessa edustanut Kari Savonen myönsi sairastuvan käyttöasteen vähentyneen viime vuosina, mutta sen lopettaminenkaan ei toisi kovin suuria säästöjä. Hänestä sairastuvasta olisikin jatkossa kehitettävä ”poliklinikan tarkkailuosasto”.⁶⁰

Keskustelun päätteeksi valtuuskunnan kokouksessa hyväksyttiin ponsi, jonka mukaan hallitus ryhtyisi tarvittaviin toimenpiteisiin sairastuvan asteittaiseksi lakkauttamiseksi. Samalla edellytettiin opiskelijoiden kotihoidon tehostamista. Hyväksytyt ponsin mukaan ”valtuuskunta edellyttää, että hallitus ryhtyy voimakkaisiin toimenpiteisiin opiskelijoiden saattamiseksi sairaalapalvelusten osalta samaan asemaan kuin opiskelupaikkakunnan omat asukkaat”.⁶¹ Tämän taustalla oli SYL:n liittokokouksen päätös.

Myös talousarvion toteuttamista koskeva ja hyväksytty ponsiehdotus oli lähinnä valtuuskunnan SYL:n ja opiskelijaedustajien käsialaa. Siinä hallituksen menosupistusvaihtoehto hyväksyttiin siten muutettuna, että Tampereella ja Jyväskylässä säilytetään sosiaalityöntekijöiden toimet. Säätiöön perustetaan myös tiedotussihteerin toimi. Varat näihin saataisiin sairastuvan menoja supistamalla ja lisäämällä Otaniemen terveydenhoitoaseman yhteistyötä Helsingin aseman kanssa. Tältä pohjalta valtuuskunta hyväksyi vuoden 1969/70 talousarvion.⁶²

Sairastuvan alasajo oli alkanut ja lakkauttaminen oli lähempänä kuin syksyllä 1969 osattiin edes arvatakaan. Lehtitietojen mukaan YTHS:n talousjohtaja Kalle Wetenhovi arveli vielä joulukuussa 1969, että sairastupa jatkaa toimintaansa ainakin seuraavat pari vuotta. Säätiön hallituksen jäsen, SYL:n Kimmo Eskola puolestaan lähti siitä, ettei sairastupaa tulla lakkauttamaan ennen kuin opiskelijoiden pääsy kunnallisiin sairaaloihin on varmistettu. Pääsy niihin oli kiinni kotipaikkaoikeudesta, jota opiskelijoille opiskelupaikkakunnilla ei ollut vielä tuolloin myönnetty.⁶³ Todettakoon, ettei vieraspaikkakuntalaisilla ollut oikeutta käyttää opiskelukaupunkinsa sairaalapalveluja siinäkään vaiheessa, kun sairastuvan ovet lopulliset suljettiin toukokuussa 1970. Lopettamispäätös oli YTHS:n valtuuskunnan – ja nimenomaan opiskelijoiden.

Vieraspaikkakuntalaisille opiskelijoille sairastuvan lakkauttaminen oli luonnollisesti suuri pettymys; sairastupa kun palveli myös paikkana, jossa oli saanut levätä kun voimat olivat vähentyneet. Siellä oli hoidettu lieviä tapauksia, eikä se ollut siis sairaala sanan tavanomaisessa merkityksessä. Jos sairastuvan ovien sulkeminen oli surunviesti ennen kaikkea vieraspaikkakuntalaisille, vaikea se oli myös henkilökunnalle. ”Haikeaksi menee mieli... työ on ollut mukavaa, kun potilaat eivät täällä ole kovin huonokuntoisia. Olemme olleet kuin yhtä perhettä”, kertoi tuntemuksiaan heti tuoreeltaan yli 13 vuotta sairastuvassa toiminut Toini Hieta-pakka. Sairastuvan ylläpitämiseen käytetyt varat ohjattaisiin vastedes mielenterveystyöhön; tiloihin oli määrä tulla seuraavana syksynä psykoterapeuttinen keskus.⁶⁴

Sairastuvan toiminnan lakkauttamisesta ja sen syistä on esitetty erilaisia näkemyksiä. Kalle Wetenhovi on parikymmentä vuotta sairastuvan lopettamisen jälkeen todennut valtuuskunnan päätöksen tulleen täytenä yllätyksenä, jota ei ollut osattu ottaa lukuun tulevaisuuden suunnitelmissa. Olipa Töölönkadun tulevasta Terveystalosta ehditty jo varata yksi kerros sairastuvan käyttöön. Yllätys ja pettymyskin sairastuvan lopettaminen näyttää olleen myös säätiön lääkäreille. Toisaalta, kuten Kari Savonen on myöhemmin todennut, ilman sairastupaa on pystytty tulemaan toimeen. Niin ikään on muistutettu siitä, ettei muilla säätiön asemilla – lukuun ottamatta Jyväskylän pienimuotoista sairastupaa – ollut vastaavia sairastupia, mikä ei ainakaan lisännyt maakuntien edustajien ymmärrystä Helsingin sairastuvan toiminnalle. Etenkin valtuuskunnan ei-helsinkiläiset jäsenet olivat olleet sairastupatoiminnan lakkauttamisen kannalla.

Kalle Wetenhovi laskee *Läpivalaisusta läpikotaiseksi* -teoksessa eritoten turkulaiset valtuuskunnan jäsenet sitkeimmiksi sairastupatoiminnan kritisoijiksi; nämä kun olivat pitkään polemisoinneet

Helsingin yksinoikeutta sairastupaan. Miten ratkaisevaa lakkauttamiselle oli tyytymättömyys alueellisen tasa-arvon toteutumattomuuteen – ja samalla mahdollinen pääkaupunkikeskeisyyden vastustaminen – jää jossain määrin arvailujen varaan.⁶⁵

Osansa lakkauttamiselle lienee kuitenkin taloudellisilla tekijöillä ja säätiön aseman ja tehtävien uudelleen arvioinnissa, joiden parissa työskenteli 1960-luvun jälkipuoliskolla toimikuntia, työryhmiä ja komiteoita. Tämä oli tullut varsin näkyvästi esille syksyn 1969 valtuuskunnan ylimääräisessä kokouksessa. Taloudellisiin näkökohtiin ja ajan edellyttämiin uusiin tehtäviin viitattiin monissa, etenkin nuoren polven edustajien puheenvuoroissa. Kun vielä sairastuvan käyttöaste oli jo jonkin aikaa ollut laskussa ja avustukset loppuneet, perustelut toiminnan alasajolle saivat selvää pontta.

Kotikäyntien ohella sairastupatoiminta sopi hyvin opiskeluterveydenhuollon alkutaipaleelle – aikaan, jolloin toiminta vielä haki suuntaansa ja sisältönsä. Molemmat 1970-luvulla historiaan jääneet toimintamuodot kuvastivat hyvin aikansa familiaarista työ- ja toimintakulttuuria.

Yleislääkärit vs. erikoislääkärit

Erikoislääkäripalveluiden laajalle tarjonnalle säätiön toiminnan alkuvaiheissa oli ollut useitakin perusteluja. Rakenteellisesti tärkein oli se, ettei opiskelijoilla ollut kotipaikkaoikeutta opiskelupaikkakunnallaan. Ei-kiireellisissä sairauksissa, jotka vaativat erikoissairaanhoidoa, poliklinikkakäyntejä tai sairaalahoitoa, opiskelija tuli lähettää oman kotipaikkakuntansa sairaalaan. Vaikka tilanne hitusen helpottui 1970-luvun alussa, vasta vuonna 1994 opiskelijat saivat kotipaikkaoikeuden opiskelupaikkakunnalleen.⁶⁶ Ilman YTHS:n erikoislääkäreitä tilanne olisi ollut vaikea esimerkiksi diabetesta, astmaa tai muuta pitkäaikaissairautta

Jälkikaikuja sairastuvasta

Meit' on kaksi tyttölasta, joist' on ollut vaivaa vasta. Vikaa meistä etsittiin, joka paikkaa koputettiin. Määrättiin sitt' makamaan, pieneen, sievään sairastupaan. Siell' lämpö heti mitattiin ja valtimoa koetettiin. Otettiin senkka, röntgenkin, mutt' vikaa ei näy missään niin. Tri Savonen päättään puistelee, koputtaa, tutkii, puistelee: 'Annetaanpa kalanmaksajlyä, tonicumia, ascorbiinia. Katsotaan huomenna uudestaan, levätkää siihen asti vaan!'

Menee päivä, toinenkin, tutkitaan jopa madoikin. 'Se reumatismi varmaan kai, kaiken tämän aikaan sai. Ja angiina kohta helpoitaa, pääsee pian kotiin taas!'

Näin lopuksi lausumme koko henkilökunnalle, ett' vaivaa meistä ollut on. Siks' kiitoksemme verraton kaikesta hyvästä hoidosta! (Kaksi pientä toipilasta)

Nimimerkin ”Kaksi pientä toipilasta” runo on päivätty 19.2.1951, mutta se löysi tiensä perille vasta vuosikymmeniä myöhemmin. Suoraan YTHS:n toimitusjohtajalle lähetetty runo on varhaisin kirjattu sairastupakokemus.

sairastavilla ulkokuntalaisilla opiskelijoilla. Säätiön omien erikoislääkärien avulla kroonisten sairauksien hoito pystyttiin varmistamaan ja ratkaisemaan monet ongelmat sujuvasti.

Ylioppilaille haluttiin myös tarjota parasta! Vuoden 1946 Terveystieteiden tutkimuskeskuksen mietinnössä oli poliklinikkalääkärien pätevyysvaatimukseksi kaavailtu sisätauti- tai keuhkotautien eri-

koislääkäriin pätevyyttä, mikä näkyi myös säätiön ensimmäisessä toimituksessa.⁶⁷ Tätä ”perustasoa” täydensi runsas kattaus muiden erikoislääkärien palveluja. Myös myöhemmissä vaiheissa erikoislääkärien saatavuus säätiöltä on ollut osoitus laadukkaista palveluista ja niistä luopuminen olisi merkinnyt palvelujen heikentämistä. Johtajaylilääkäri Juhani Peräsalolle, joka itse oli sisätautien erikoislääkäri, mahdollisimman suuri palvelujen ”omavaraisuus” vaikutti olevan jopa kunnia-asia.⁶⁸ YTHS:n olemassaolon epävarmuus aina 1980-luvun puoliväliin saakka on saattanut olla osasy syy mahdollisimman perusteellisiin palveluihin. Laatu haluttiin pitää korkealla ja opiskelijat tyytyväisinä

– puolustamaan omia hyviä palvelujaan.⁶⁹

YTHS:n tavoite mahdollisimman kattaviin ja laadukkaisiin lääkäripalveluihin merkitsi sitä, että vastaanottokäynneistä huomattava osa tapahtui erikoislääkärien vastaanotoilla. Näin siitä huolimatta, että säätiössä nostettiin 1960-luvun lopulla keskusteluun kysymys siitä, käytetäänkö sen poliklinikoilla liian ”spesialisoitunutta” henkilökuntaa. Tuolloin keskusteltiin myös oman erikoislääkäritoiminnan tarkoituksenmukaisuudesta ja olisiko kenties mahdollista enenevästi käyttää yhteiskunnan tarjoamia tämän alan palveluja.⁷⁰

Säätiön suunnittelutoimikunta otti muistiossaan 19.10.1968 kannan, jonka mukaan polikli-

Yleislääkäriin työpöydällä oli 1970-luvun alussa stetoskooppi ja verenpainemittari – kuten myös vuosikymmenien kulluttua. Sanelulaittekin näkyy jo ilmestyneen käyttöön ja lomaketelinettä tarvittiin vielä pitkään. Otaniemen vastaava lääkäri Marja-Riitta Tuori potilastyössä Otaniemen toimipisteessä.

nikkalääkäreinä tulee olla myös yleislääkäreitä ja sen lisäksi monipuolisen erikoislääkäritoiminnan tulee jatkua.⁷¹ Kansanterveystyön kehittämisen hengessä vuosina 1969–1971 toimineen Opiskelijoiden terveydenhuoltokomitean muistio, joka vahvisti terveyden edistämistä ja yleislääkäreiden hoidon ensisijaisuutta, antoi myös mahdollisuuden erikoislääkäripalveluille.⁷²

Mihinkään isompiin muutoksiin pohdinnat ja ohjeet eivät johtaneet, vaan YTHS pyrki vastaamaan opiskelijoiden tarpeisiin ja laaventamaan tarjontaa ”siellä missä yhteiskunnan palvelukset ovat kalliit ja kysyntä on voimakasta”. Tällaisia olivat erityisesti gynekologi-, silmälääkäri-, ja ihotautilääkäripalvelut.⁷³ Säätiön hallituksen linjaus oli ymmärrettävä reaktio 1960-luvun gynekologitarpeen äkilliseen kasvuun ja jatkuvaan silmälääkärikysyntään.

Edellä kuvatut keskustelut saattoivat kuitenkin olla taustalla Helsingissä pitkän uran tehneen ihotautilääkäri Saara Valmari-Kankkusen kokemuksiin. Hän on kertonut joutuneensa jopa ”taistelemaan”, jotta säätiössä ymmärrettiin ihotautilääkärin palvelujen tarve. Hänen kokemuksensa mukaansa 1970-luvulla säätiön johto ei pitänyt näitä kovin tarpeellisena. Ponnistelut johtivat kuitenkin erikoisalan kannalta positiiviseen tulokseen ja vuonna 1974 Helsinkiin perustettiin ihotautilääkärin toimi.⁷⁴

Erikoislääkäreiden joukko laajeni edelleen 1960- ja 1970-lukujen taitteessa palkkiotoimisilla fysiatreilla ja foniatreilla sekä 1970-luvun lopulla neurologeilla⁷⁵ – missä tekijöitä sitten löytyi. Foniatrien lisäksi tarvittiin myös puheterapiaa, erityisesti opettajaksi opiskelevilla, jota ryhdyttiin tarjoamaan ostopalveluna ensimmäisenä Oulussa 1980-luvun alussa. Jyväskylässä tehdyn selvityksen mukaan puhumisvaikeuksia oli noin kahdeksalla prosentilla opiskelijoista. Helsingissä yhteistyö käynnistyi Sibelius Akatemian laulunopettajien kanssa ja Turussa kehitettiin vuonna 1999 terve-

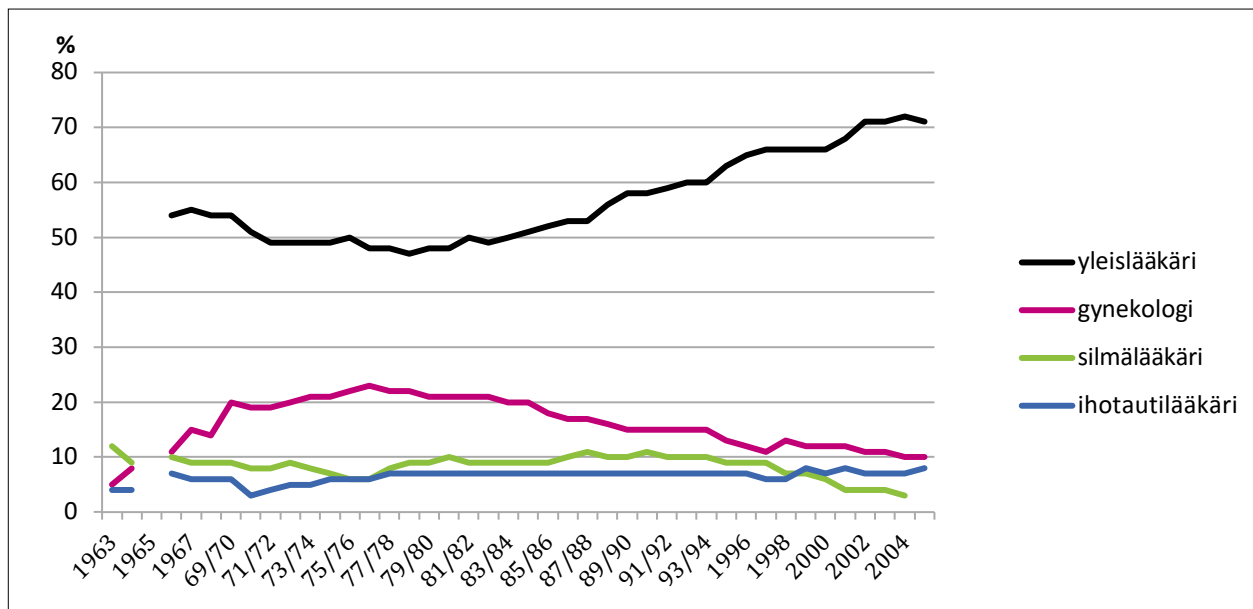

Suuren aseman etuihin kuuluin laaja tarjonta erikoislääkäripalveluita. Foniatri Seija-Leena Rantala työssään Töölössä 1980-luvun puolivälissä.

ystartastuksiin äänihäiriöiden seulontatesti luokanopettajiksi opiskeleville.⁷⁶

1970-luvun alussa vajaa puolet käynneistä oli yleislääkärikäyntejä, viidesosa gynekologikäyntejä ja kymmenisen prosenttia silmälääkäreiden ja sisätautilääkäreiden käyntejä. Tilanne jatkui samantyyppisenä vielä kymmenkunta vuotta huolimatta siitä, että toistuvasti puhuttiin yleislääkäripalvelujen määrän lisäämisestä – mutta myös toisaalta ”opiskelijaspesifisten” erikoislääkäripalvelujen lisäämisestä.⁷⁷ Palvelujen lisäykset kuuluivat lisääntyneeseen kysyntään opiskelijamäärän kasvaessa eikä suhde muuttunut.

Tiukan taloudellisen tilanteen vuoksi sijaisten palkkaamista kiristettiin 1980-luvun alussa, mikä vastoin säätiön pyrkimyksiä johti yleislääkärikäyntien osuuden vähenemiseen: sijaisten puuttuessa suhteellisesti suurempi osa palveluista ostettiin erikoislääkäreiltä.⁷⁸ Sijaisten puute merkitsi myös

Kuvio 6. Yleislääkäri-, gynekologi-, silmälääkäri- ja ihotautilääkärikäyntien osuus lääkärikäynneistä 1963–2005. (Lähde: YTHS:n toimintakertomukset. Vuoteen 1971/72 asti yleislääkäriin ja sisätautilääkärien käynnit raportoitiin yhdessä poliklinikkalääkärikäynneinä.)

kuukausipalkkaisen henkilöstön lisäkuormitusta. Yleislääkärikäyntien osuus nousi pysyvästi yli 50 prosentin 1980-luvun puolivälissä ja alkoi siitä hitaasti mutta varmasti kasvaa yltäen vuosituhannen lopussa 66 prosenttiin.

Säästämistarpeen lisäksi kehitykseen vaikuttivat muutkin seikat. On ilmeistä, että säätiön toiminnan alkuvaiheissa poliklinikkalääkärinä toimivan sisätautilääkäriin reviiirille eivät sopineet tavanomaisetkaan muiden erikoisalojen ongelmat, mikä ylläpiti erikoislääkäritarvetta ja toisaalta totutti niiden käyttöön. Myöhemmin yleislääkäriin tehtävissä toimi erikoistumattomia lääkäreitä ja sittemmin yleislääketieteen erikoislääkäreitä, joille kuuluivat laaja-alaisesti kaikki perusterveydenhuollon ongelmat. Siitä huolimatta vielä vuosikymmeniä myöhemmin säätiössä ohjattiin erikoislääkäreille varsin pienistäkin vaivoista, mikä poikkesi terveyskeskusten käytännöistä.⁷⁹

Taloudellisesta rasiitteesta ja palvelujen saannin vaikeuksista huolimatta säätiössä katsottiin, että erikoislääkärien palvelut olivat itsestäänselvyys, jotta YTHS voi tarjota opiskelijoille kokonaisvaltaista terveydenhuoltoa. Hakeutuminen erikoislääkärille oli 1980-luvulla vapaata ja luotettiin opiskelijan harkintaan niihin hakeutumisessa.⁸⁰ Edelleen seuraavan vuosikymmenen lamavuosina johtajaylilääkäri Juhani Peräsalo puolusti erikoislääkäripalvelujen tarjontaa ja säätiön mallia ”täyden palvelun talona” ja ennusti mallin leviävän muuallekin:

(...) erikoislääkärimme selvittävät potilaan ongelmat mahdollisimman pitkälle ennen kuin tutkimuksia jatketaan kalliissa sairaaloiden erikoispoliklinikoissa.⁸¹

Hallitus tuntuu olleen johtajaylilääkäriin otteessa, sillä kun Peräsalo eräessä kokouksessa oli selosta-

nut hallitukselle sukupuoliteitse tarttuvien tautien yleisyyttä ja klamydiaongelmaa, oli pöytäkirjaan kirjattu: ”Alustuksen herättämässä keskustelussa painotettiin gynekologipalveluiden korkeatasoisuuden merkitystä opiskelijaikäisille.”⁸² – Tosin realistisesti ajatellen gynekologipalveluilla näiden määriä olisi tuskin voitu vähentää.

Vielä vuoden 2000 laatukäsikirjassa todetaan olevan mahdollista hakeutua joidenkin erikoislääkärien vastaanotolle suoraan ilman porrasteisuutta.⁸³ Tilanne oli kuitenkin muuttumassa.

Epätasa-arvoa palvelujen saannissa

Helsingissä oli perinteisesti runsaasti yksityislääkäreitä, joista löytyi riittävästi halukkaita hoitamaan myös opiskelijoita.⁸⁴ Mutta pääkaupungissa luotu malli ei välttämättä toiminut yhtä hyvin muilla paikkakunnilla, Jyväskylässä, Turussa, Oulussa ja Tampereella, joissa erikoislääkärien rekrytoimisessa oli vaikeuksia. Syynä oli yksinkertaisesti se, ettei erikoislääkäreitä ollut saatavilla riittävästi ja lisäksi saattoi olla säätiön maksamien vastaanottopalkkioiden pienuus. Esimerkiksi vuonna 1966 eräät Turun, Tampereen ja Jyväskylän erikoislääkäreistä eivät halunneet jatkaa entisin palkkioperustein.⁸⁵ Kuten edellä on mainittu, epätasa-arvoiseen palvelupalettiin oli kiinnitetty huomiota ensimmäisen kerran jo vuonna 1962, mutta käytännön toimenpiteisiin se ei johtanut.⁸⁶

Erikoislääkäripalvelujen saatavuus muuttui edelleen hankalammaksi, kun maakuntayliopistoja perustettiin vuosien 1969 ja 1975 välillä. Vaasa, Joensuu, Lappeenranta, Kuopio, Savonlinna, Hämeenlinna, Rauma, Kajaani ja Rovaniemi olivat uusia yliopisto- ja siten myös YTHS-paikkakuntia. Erikoislääkäripula oli pienillä paikkakunnilla krooninen; puutetta oli niin ihotautilääkäreistä, gynekologeista kuin silmä- ja korvalääkäreistä. Vajeen paikkaamiseksi pyrittiin käyttämään ”matkus-

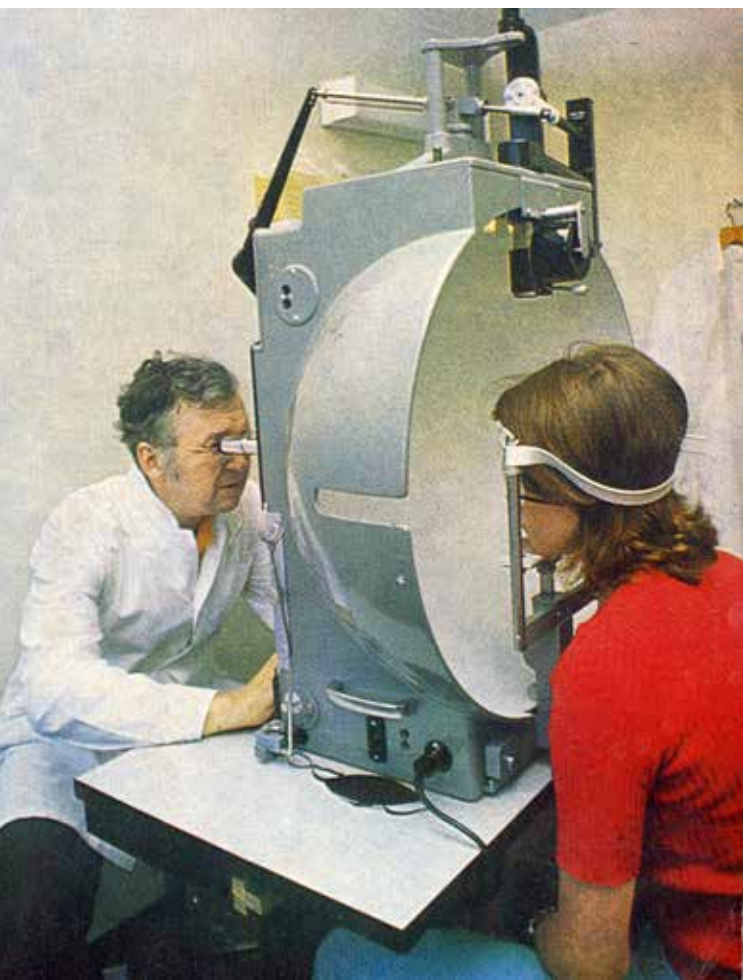
tavaa henkilökuntaa”, esimerkiksi helsinkiläinen silmälääkäri kävi kerran lukukaudessa suorittamassa silmälasien määräyksiä Jyväskylässä, ja Joensuuhun Kari Savonen ehdotti ratkaisuksi ”lentävää gynekologia”.⁸⁷ Hallitus käsitteli erikoislääkäripalvelukysymystä muun muassa 1970-luvun puolivälissä päätyen siihen, että ellei terveydenhoitoasema pysty omalla tai matkustavalla henkilökunnalla palvelua tuottamaan, opiskelijalle korvataan matkakulut lähimmälle terveydenhoitoasemalle, jossa ko. palvelua on saatavissa.⁸⁸

Lääkärien vastaanotolle pääsyyn kuluva aikaa alettiin kartoittaa 1980-luvun puolivälissä. Jono yleislääkärille oli tuolloin yleensä muutaman päivän pituinen vaihdellen paikkakunnittain, Helsingissä jopa yli kolmeen viikkoon. Tosin äkillisesti sairastuneet pääsivät näilläkin asemilla vastaanotolle joko samana tai seuraavana päivänä. Erikoislääkäreille pisimmät jonot olivat silmälääkäreille ja gynekologeille vaihdellen parista viikosta lähes kahteen kukauteen. Jonoseuranta jatkettiin seuraavina vuosina ja kohtuuttomiksi katsottuja jonoja lyhennettiin siihen varatulla lisärahoituksella, minkä ansiosta jonot saatiin pysymään kohtuullisena.⁸⁹

Tasavertaisten palvelujen tarjonta oli vaikeaa. Vaikka virallisesti korostettiin samanlaisia palveluja kaikkialla, käytännössä ne eivät toteutuneet. Lääkärien rekrytointivaikeudet pienillä terveydenhoitoasemilla oli jatkuvasti iso ongelma. Rungas erikoislääkärien määrä suhteessa yleislääkäreihin ja toisaalta lääkärien suuri määrä suhteessa terveydenhoitajiin oli asia, jota ei voinut ratkaista hetkessä. Mutta erityisesti muualla kuin Helsingissä henkilöstörakennetta oli pakko lähteä muuttamaan.⁹⁰

Näköviat kuormittivat palveluja

Näköviat kuormittivat pitkään säätiön erikoislääkäripalveluja, sillä silmälasireseptit saatiin käytännössä vain silmälääkäreiltä. Esimerkiksi vuonna

Silmälääkäri Pertti Pakarinen tutkii potilasta vuonna 1973, jolloin joka kymmenes lääkärikäynti tapahtui silmälääkäri vastaanotoilla. Pakarinen toimi myös Helsingin aseman ylilääkärinä vuosina 1973–1978.

1956 silmälääkärille lähetettiin 40 prosenttia kaikista 1 380 Helsingissä erikoislääkäreille lähetetyistä ja vuonna 1960 silmäsaikareiden tai vikojen vuoksi vastaanotoilla kävi 908 opiskelijaa, mikä oli ylivoimaisesti suurin yksittäinen sairausperustainen syy.⁹¹ Optikkoja ei tuolloin vielä juurikaan ollut johtuen alan koulutuksen kirjavuudesta ja puutteesta. Silmalaseja saattoivat antaa kelloseppäoptikot tai silmalasioptikot, joiden ammatti-

taitoa silmälääkärit epäilivät. Näin silmälääkärit olivat lähes ainoa vaihtoehto. Laki optikon toimen harjoittamisesta saatiin vuonna 1961, mutta vasta 1970-luvun lopulla koulutus siirtyi valtiolle, yhdenmukaistui ja piteni nelivuotiseksi.⁹²

Silmälääkärien palvelut olivat jatkuvasti riittämättömiä. Vuonna 1972 alkaneissa terveystarkastuksissa havaitut näköviat olivat suurin yksittäinen löydösryhmä.⁹³ Vaikka jo Savosen aikana 1970-luvun puolivälissä potilaita ruvettiin kehottamaan kääntymään optikkojen puoleen, tilanne ei tuolloin vielä muuttunut, vaan silmälääkäritarve näkyi jatkossakin.⁹⁴

Myöhemmin piilolasien yleistyttyä 1970-luvun puolivälin jälkeen silmälääkäritarve taas lisääntyi, sillä aluksi optikko ei saanut itsenäisesti, ilman lääkärin lupaa, sovittaa piilolaseja. YTHS:ssä silmälääkärille piti varata kaksoisaika piilolasien sovitusta varten ja lisäksi tulivat kontrollikäynnit, mitkä veivät todella paljon resursseja. Lääkintöhallituksen yleiskirje vuonna 1980 helpotti tilannetta, kun optikolle annettiin oikeus itsenäisesti sovittaa piilolaseja.⁹⁵

Ulkopuolisin silmin säätiön toimintaa katsova tuore oululainen terveydenhoitaja Sirpa Saxlund kiinnitti Piikin haastattelussaan vuoden 1987 alussa huomiota erikoislääkärien kontrolloimattomaan käyttöön YTHS:llä ja ehdotti esimerkiksi optikko-palvelujen aloittamista kustannusten alentamiseksi. Hän arvosteli säätiön palveluajattelun olevan ”lähellä holhoamista, joka hämärtää potilaan itsehoitokyvyn.”⁹⁶ Tampereen terveydenhoitoaseman ylilääkäriksi vuonna 1987 tullut Aira Virtala puuttui puolestaan aiheeseen vastuuhenkilöiden kokouksessa saman vuoden syksyllä. Koska silmälääkäripalvelut olivat kalliita ja niitä oli vaikea saada, hän oli sopinut maksuttomista näöntarkastuksista paikallisten optikkojen kanssa. Kerrottuaan järjestelyistä johtajaylilääkäri Peräsalolle tämä totesi, ettei säätiöllä ole ollut tapana käyttää optikoita.

Pontevasti Virtala kuitenkin vastasi:

Kun otin tämän tehtävän vastaan, sinä sanoit minulle, että voin hoitaa homman järkevästi. Minusta tämä on järkevää.⁹⁷

Aira Virtala laati yhteistyössä silmälääkäreiden kanssa ohjeet koska lähetetään optikolle ja koska silmälääkärille, eikä kukaan enää asiaan puuttanut. Juhani Peräsalo palasi työnjakoasiaan Piikin pääkirjoituksessaan loppuvuonna 1987 todeten ”Meidän tulee uskaltaa miettiä, voidaanko eri työntekijäryhmien työnjakoa muuttaa”.⁹⁸ Nopeasti tilanne ei kuitenkaan muuttunut, mutta 1990-luvun puolivälin jälkeen silmälääkärikäyntien osuus lääkärissäkäynneistä alkoi vähetä; osaltaan siihen vaikuttivat myös johtajaylilääkärin vaihdokset. Marja Niemen aikana 2000-luvun alussa toimintakertomuksessa saatettiin todeta:

[erikoislääkärikäynneistä] suurin vähennys tapahtui silmälääkärikäynneissä johtuen tietoisesta tavoitteesta ohjata pelkät näöntarkastukset optikoiden suoritettaviksi. Tämä oli sekä tarkoituksenmukaista hoidonporrastusta että seurausta siitä tosiasiaista, ettei silmälääkäreitä enää saatu riittävästi säätiölle töihin.⁹⁹

Kaiken kaikkiaan säätiön silmälääkäripalvelujen vähentäminen ja lopettaminen 2000-luvulla sujui lopulta varsin kivuttomasti, sillä opiskelijoiden oli mahdollista saada edullisia ja joustavia korvaavia palveluja.

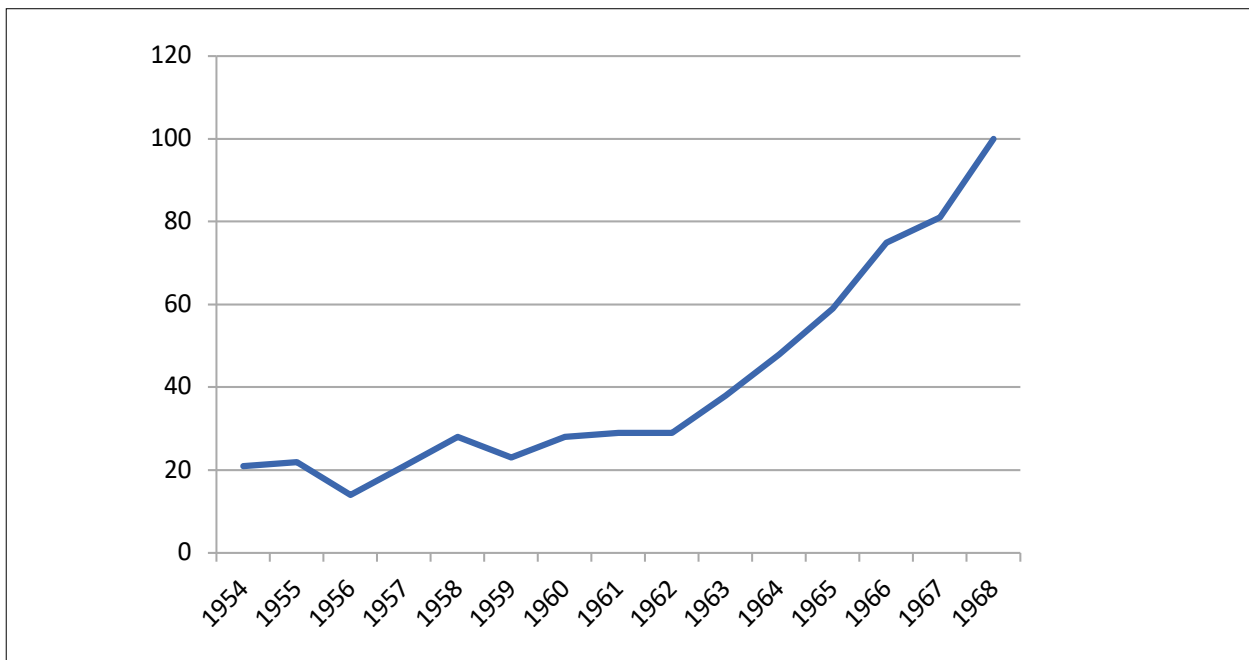
Ehkäisypillerit mullistivat maailmaa – ja YTHS:n toimintakäytäntöjä

Seksiin, seksuaalisuuteen ja lisääntymisterveyteen liittyvät asiat ovat jopa dramaattisesti vaikuttaneet YTHS:n palvelujen kysyntään, tarjontaan ja käytäntöihin. Opiskelijat ovat ikäryhmää, jolle aihe on erityisen ajankohtainen. Koska kyse on paljon muustakin kuin lääketieteellisestä asiasta, se on herättänyt intohimoja opiskelijoissa ja keskusteluista on tullut ajoittain värikkäitä. Alkuvuosikymmeninä opiskelijaväestön miesvaltaisuus piti gynekologipalveluiden kysynnän varsin maltillisena, mutta naisistuminen ja erityisesti ehkäisypillerien tulo markkinoille vuonna 1962 muuttivat tilanteen radikaalisti.

Koko läntistä maailmaa 1960–1970-luvuilla ravistellut seksuaalinen vallankumous merkitsi arvojen, asenteiden ja käyttäytymisen vapautumista, ”make love, not war”. Kuten poliittisessa radikalismissa myös seksuaalisessa vapautumisessa opiskeleva nuoriso oli näkyvästi asialla. Esimerkiksi feministinen Yhdistys 9 oli opiskelijaliike, joka tasa-arvon nimissä ajoi abortti- ja ehkäisyasiaa. 1960-luvulla markkinoille tullut ehkäisypilleri symboloi naisten oikeuksia ja vapautta nauttia seksistä siinä missä miehetkin.¹⁰⁰ Kuohunta näkyi Ylioppilaslehden palstoilla ja jopa YTHS:n hallituksessa.

Ehkäisypillerien voittokulku

Ehkäisypillerien kysyntä kasvoi nopeasti 1960-luvun alkupuolelta alkaen, myös kierukat yleistyivät. Molemmat kuuluivat gynekologien työkenttään. Helsingin aseman ylihoitaja Aune Kerminen on kuvannut, miten raskauden ehkäisytyö on ollut ”näkyvintä” 1960-luvulla, ”jolloin gynekologille läheteitä hakevien jonot kiersivät Porthaniaa”.¹⁰¹ Ensikäynnin lisäksi tarvittiin seurantakäyntejä ja

Kuvio 7. Virtsa- ja sukuelinten taudit (sisältäen e-pillereitä) vastaanotolla käynnin syynä tuhatta toimipiirin opiskelijaa kohti vuosina 1954–1968. (Lähde: Savonen 1982, 67)

tuohon aikaan tarpeellisiksi katsottuja laboratorio-tutkimuksia. Kyse oli mittavasta resurssitarpeesta, jota ei YTHS:llä ollut osattu ennakoita. Tämä ei ollut ihme, sillä e-pillereitä tulivat Suomeen ”vaivihkaa ja ujosti”, kuten Lääkärilehdessä asian todettiin vuonna 1962. Lääkärikuntaakin valistettiin pillereistä Lääkärilehdessä vasta vuonna 1966.¹⁰²

Ehkäisytabletit oli alun perin ajateltu avioliitossa elävien naisten ehkäisymenetelmäksi, mutta käytäntö muodostui toisenlaiseksi. Kasvanutta kysyntää voimisti ”seksuaalikeväänä” 1965 Medisiinärilehden seksuaalisuuden teemanumero ja lääketieteen opiskelijoiden nostattamat keskustelut.¹⁰³ Vastakkainasettelu oli valmis, kun YTHS:n hallitus syyskuussa 1965 päätti lääkäritoimikunnan ehdotuksesta, että ”ehkäisytablettien antaminen ei kuulu YTHS:n niihin palveluihin, joiden käynneistä säätiö maksaa korvauksen”.¹⁰⁴ Opiskelijoiden reaktiota ei tarvinnut kauan odottaa! Marras-

kuussa julkaistiin Ylioppilaslehdessä Jeritta Roosin kirjoitus ”Ehkäistyä ehkäisyä”, jossa hän kritisoi säätiön kantaa – kuitenkin yksityispotilaana omalla kustannuksella vastaanotolle pääsi. YKKOO:ssa aihe jatkui otsikolla ”Pillerit pannassa”. Kalle Wetenhovi ja Kari Savonen vastasivat kirjoituksiin toteamalla, että säätiöllä ei ole yksinkertaisesti varaa maksaa pillerinhakukäynneistä.¹⁰⁵

Pillerikysymys ei ollut helppo. Siihen sisältyi sekä lääketieteellisiä että yhteiskunnallisia näkökulmia, joita myös YTHS:n lääkäritoimikunta käsiteli tammikuussa 1966. Yleisemminkin pohdintaa oli herättänyt pillereiden turvallisuus, sillä niiden sisältämät suuret hormonimäärät aiheuttivat runsaasti sivuvaikutuksia, mutta säätiöllä pohdittiin myös, kuuluvatko ehkäisytoimenpiteet ylipäätään YTHS:n tarjoamaan terveydenhoitoon ja voidaanko yhteiskunnan varoja käyttää tämän laatuisten toiminnan rahoittamiseen.¹⁰⁶ Kuvaavaa oli, että

noina aikoina ehkäisytablettien käytön edellyttämät laboratoriotestit yleisesti maksoivat kokonaan itse. Tämä käytäntö kuitenkin lieveni ja maksusta luovuttiin nopeasti.¹⁰⁷

Paine ehkäisyasian järjestämiseen oli suuri ja Turun terveydenhoitoasema aloitti hallituksen hyväksynnällä ja kokeilumielessä perhesuunnittelupoliklinikan syyskuussa 1968. Koska toiminta ei edelleenkään sisältynyt säätien toimintaan, maksoivat siellä käyvät potilaat käynnin kokonaisuudessaan itse, 12 mk/käynti.¹⁰⁸ Vähitellen säätien kanta lieveni ja työvaliokunta linjasi marraskuussa 1968, että ”e-tablettien hakijoita ei suositella käännettäväksi gynekologien vastaanotoilta, vaan heidän asiansa hoidetaan kaikessa hiljaisuudessa.” Näin pillerihakijoiden diskriminointi lopetettiin niin hallituksen kuin valtuuskunnankin päätöksillä.¹⁰⁹

Kuitenkin hallituksen jäsenenä 1970-luvun alussa SYL:n edustajana ollut Jukka Rantanen muistaa keskustelut aiheesta ”voiko naimatonta naista ehkäistä”:

1960-luvulla sukupuolisuus vapautui aika paljon. Säätillä oli 1971 tai 1972 käytäntö, että naimattomille naisille ei ehkäisytabletteja annettu. Ja Kari Savonen johtajaylilääkärinä oli tiukasti tätä mieltä. Tästä hallitus useampaan kertaan keskusteli. Siihen aikaan tais olla Eeva Kuuskoski, Juha Klemola ja Kati Juvakin voimina mukana, että kyllä nyt 20-vuotias tai 18-vuotiaskin jo ymmärtää mitä tekee. Että sille voi ehkäisytablettien kirjoittaa säätien lääkäri.¹¹⁰

Näissä väänöissä nuori sukupolvi voitti.

Abortti vapautuu – neuvontatarve kasvaa

Opiskelijaväestö on aktiivista ja pakottanut säätien reagoimaan nopeasti ajankohtaisiin aiheisiin. Näin

tapahtui myös uuden aborttilain tullessa voimaan. Laki salli raskauden keskeytyksen nyt myös sosiaalisista ja taloudellisista syistä, joten alkuraskauden abortti oli käytännössä vapaa, joskin valvottu. Aborttilausannon antavan lääkärin tuli olla virkälääkäri tai muuten tehtävään erikseen oikeutettu. Lisäksi laki velvoitti antamaan ehkäisyvalistusta abortinhakijoille.¹¹¹

Laki tuli voimaan 1.6.1970 ja kahden kuukauden kuluttua, 11.8.1970, Helsingin yliopiston ylioppilaskunta oli jo lähettänyt aiheesta kirjelmän Helsingin terveydenhoitoaseman johtokunnalle. Asia eteni nopeasti YTHS:n hallitukseen, joka 23.8.1970 päätti, että Lääkintöhallitukselta anotaan lausunnonanto-oikeudet kullakin terveydenhoitoasemalla ainakin yhdelle lääkärille ja psykiatrille. Lisäksi opiskelijoiden neuvontapalvelun, siis neuvontapsykologien, tehtäväksi annettiin raskauden keskeyttämiskysymysten informointi.¹¹² Neuvontapsykologi Salli Saaren artikkeli aiheesta julkaistiin eri ylioppilaslehdissä jo muutaman viikon kuluttua.¹¹³

Ehkäisytablettien yleistymisestä ja käytännössä varsin vapaasta abortista huolimatta ehkäisyneuvonta oli jäänyt Suomessa järjestämättä, sillä aborttilakikomitean ehdottamaa ehkäisyneuvontalakeja ei säädetty. Asia hoitui myöhemmin kansanterveyslain kautta (1972), joka velvoitti kuntia huolehtimaan ehkäisyneuvonnasta.¹¹⁴ Mutta ajankohdasta tarvetta paikataksaan Lääkintöhallituksen Ehkäisyneuvonnan työryhmä alkoi loppukesästä 1970 laatia valtakunnallista suunnitelmaa syntyvyyden säännöstelyn ohjaamiseksi. YTHS oli kutsuttu mukaan työhön edustajinaan Kari Savonen ja säätien johtajapsykiatri Kauko Vauhkonen.¹¹⁵ Vain muutama kuukausi sen jälkeen säätiossa koottiin oma ehkäisyneuvontaa ja aborttikysymyksiä pohdittava työryhmä, jossa olivat mukana edellä mainittujen lisäksi YTHS:n gynekologi Irmeli Carpen ja psykologi Salli Saari sekä Väestöliitosta ylilääkäri

Kaisa Turpeinen ja SYL:stä järjestösihteeri Tarja Halonen. YTHS:n toiminnan suunnittelu kulki näin käsi kädessä valtakunnallisen suunnittelun kanssa.¹¹⁶

Säätiön työryhmän muistio valmistui jo vuoden lopulla ennen valtakunnallisia ohjeita, ja siinä näkyi eri tahojen kädenjälki. Laajalla yleisellä informaation jakamisella oli iso painoarvo, mutta myös yksilöllistä neuvontaa ohjeistettiin ja korostettiin ”seksuaalisuuden positiivista merkitystä yksilön terveille sielunelämälle”. Työryhmä katsoi, että psykologista koulutusta saanut kättilö-terveysissar olisi sopivin antamaan henkilökohtaista seksuaalineuvontaa, raskauskokeeseen tulisi päästä ilman lääkärin lähetettä ja lääkärin kontrollia vaativien ehkäisymenetelmien valinnan tulisi tapahtua gynekologien vastaanotoilla.¹¹⁷

Käytännöksi muodostui, että raskauden keskeytystä hakeva opiskelija ohjattiin säätiöllä neuvontapsykologille keskusteluun mieluiten kumppaninsa kanssa. Tavoitteena oli pyrkiä estämään tai lieventämään ratkaisusta mahdollisesti aiheutuneita syyllisyydentuntoja. Tämä käytäntö jatkuikin useita vuosia.¹¹⁸

Raskauden ehkäisyn pelisäännöt

Gynekologiset syyt muodostivat 1960- ja 1970 lukujen vaihteessa jo yli neljänneksen kaikista vastaanotoilla käyneiden diagnooseista.¹¹⁹ Gynekologipalvelujen tarve kasvoi jyrkästi ja sitä lisäsi suositus, jonka mukaan ensimmäisenä pillerinkäyttövuotena piti käydä kontrollissa ainakin kaksi kertaa ja sen jälkeen vuosittain.¹²⁰ Vaikka gynekologipalveluja lisättiin, oli selvää, ettei tällä tavoin pystytty urakasta selviytymään.

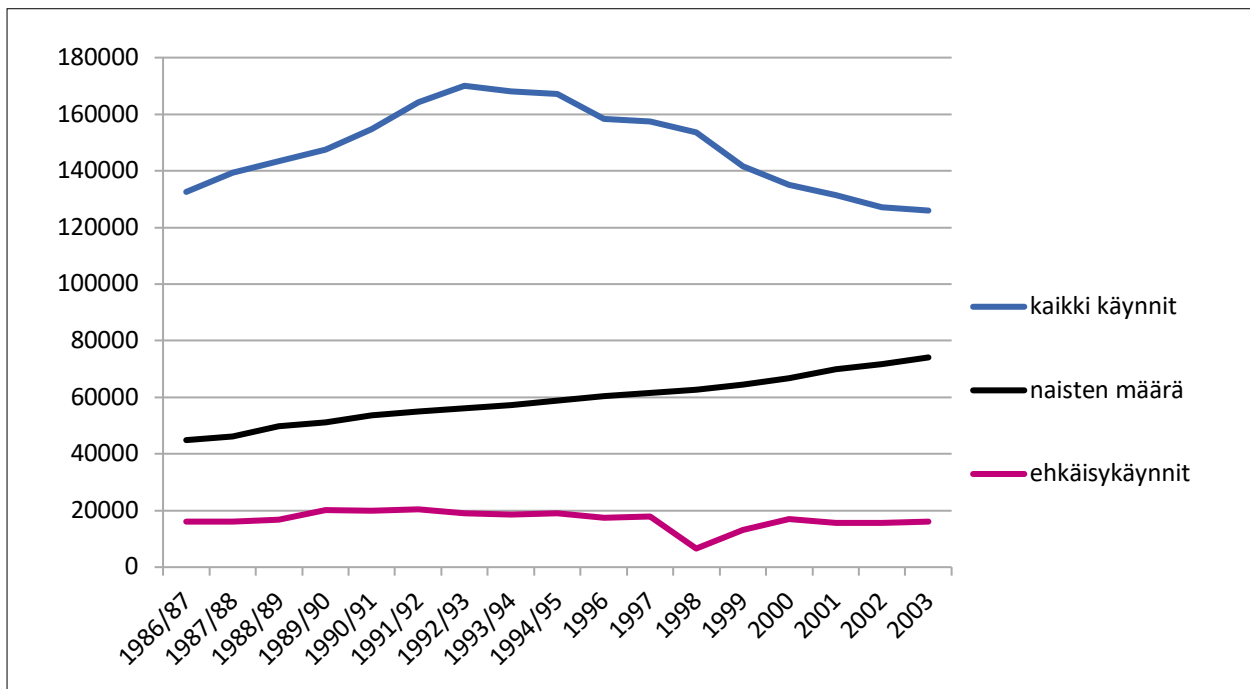
Työnjakokysymyksiä pohdittiin seksuaalikasvatuksen suunnitteluseminaarissa syksyllä 1976, jossa nostettiin esiin myös yleislääkärien rooli. Tähän tarttui myös YTHS:n terveydenhoidon

työryhmä, joka katsoi seurannan siirtämisen yleislääkäreille tarkoituksenmukaiseksi.¹²¹ Ilmeisesti työnjako ei kuitenkaan laajemmin toteutunut, sillä 1980-luvun alkupuolella Piikissä uutisoitiin, että raskauden ehkäisyn pelisäännöt ovat syntyneissä. Suositukseksi tuli, että pillerien aloitus tehdään gynekologien vastaanotoilla ja vuosittaiset kontrollit yleislääkäreillä. Ohje pysyi edelleen samana 1990-luvulla.¹²²

1980-luvun puoliväliin saakka lääkärikäynneistä viidennes oli gynekologikäynntejä.¹²³ Vähitellen ehkäisykäynnit siirtyivät enenevästi yleislääkäreille ja hoitajien kautta tapahtuvat reseptinuousinnat lisääntyivät. Muutokset tapahtuivat hitaasti; halu ja mahdollisuus ohjeiden noudattamiseen riippuivat myös paikkakunnalla tarjolla olevista palveluista ja olemassa olevista toimista. Esimerkiksi Jyväskylässä ohjeiden noudattaminen oli vaikeaa, sillä gynekologin osa-aikainen toimi oli ollut täyttämättä hakijoiden puuttumisen vuoksi pari vuotta. Johtokunnan esityksen toimen muuttamiseksi kokopäiväiseksi oli allekirjoittanut johtokunnan puheenjohtaja Tuomo Yli-Huttula ja liitteenä oli 550 opiskelijan allekirjoittama vetoamus. Hallitus hyväksyi esityksen.¹²⁴

YTHS:ssä kirjattiin potilaiden käyntisyöt jo 1980-luvun puolivälistä alkaen kansainvälisen tautiluokituksen koodein, joten Tampereen terveydenhoitoaseman ylilääkäri Aira Virtala pystyi tutkimaan tarkemmin lääkarissäkäyntien sisältöä. Säätiötasolla ehkäisy- ja perhesuunnitteluasiakkaat olivat jatkuvasti suurin yksittäinen palveluita käyttävä ryhmä ja näin oli edelleen vuonna 2000; käynneistä noin 12 prosenttia oli ehkäisykäynntejä. Kierukoiden asennus jäi pääosin gynekologien käsiin pitkälle 2010-luvulle saakka. Aborttikäynntejä oli vähän, mikä kertoi opiskelijoiden huolehtivan hyvin ehkäisystään.¹²⁵

Ehkäisyasioihin perehtynyt Kuopion vastaava lääkäri Ulla Ågren ja vastaava terveydenhoitaja

Kuvio 8. Ehkäisykäynnit lääkärin vastaanotoilla ja naisopiskelijoiden määrä vuosina 1986/87–2003. (Lähde: Virtala & Virjo 2005. Vuonna 1998 vain osa asemista oli lähettänyt ehkäisykäynneistään tiedot.)

Mervi Tissari kehittivät vuonna 2007 ”Perhesuunnitteluasiakkaan hoitopolun”. Se tähtäsi siihen, ettei terveitä opiskelijoita juoksuteta turhaan vuosittaisilla rutiinivastaanotoilla. Ellei ongelmia ollut, e-pillerien käyttäjillä riitti terveydenhoitajalla käynti puolentoista vuoden kuluttua ja sitten lääkärikontrollit kolmen vuoden välein – itse asiassa näin oli monissa paikoin toimittu jo ennen ohjeistustakin. Malliin kuului valmiiksi suunniteltu ehkäisyseurantalomake potilastietojärjestelmä Medicukseen, jota myös ajanvaraus saattoi hyödyntää.¹²⁶ Sittemmin kokeiltiin myös digitaalista ehkäisyasiakkaan hoitopolkua. Ehkäisyn aloituksen suunnittelu siirrettiin 2010-luvulla terveydenhoi-

tajille yleislääkäreitä konsultoiden ja uusimmat opiskelijaportaalin kautta digitaalisesti.¹²⁷

Raskauden ehkäisymenetelmien kehittyminen, e-pillerien turvallisuuden paraneminen, kontrollitarpeen väheneminen ja uusimpana asiana vuonna 2018 reseptin voimassaoloajan pidentyminen kahteen vuoteen ovat harventaneet kontaktien tarvetta ja siirtäneet alun perin erikoislääkärin vaatimaa työpanosta yleislääkäreille ja terveydenhoitajille. Nuorilla naisilla on kuitenkin monenlaisia gynekologisia ja lisääntymisterveyden ongelmia, joiden vuoksi naistentautien erikoislääkäreitä on YTHS:n palveluissa edelleen tarvittu.

Uusia seksitauteja ja Papa-näytteitä

Kun klamydia oli opittu tuntemaan, se nousi 1980-luvulla tavallisimmaksi sukupuolitaudeksi tippurin sijaan. Salaperäinen uusi terveysuhka AIDS huolestutti saman vuosikymmenen lopulla ja papillomavirus (HPV) aiheutti runsaasti palvelujen ja laitehankintojen tarvetta. Opiskelijat seurasivat ajan ilmiöitä valppaasti ja hakivat apua YTHS:stä. Näkyviä papillomaviruksen aiheuttamia visuaalisuusia penslattiin ja jäädytettiin aluksi lääkärin ja sitten hoitajien vastaanotoilla niin miehillä kuin naisillakin, ennen kuin markkinoille tuli itsehoitoon tarkoitettu liuos – ja sittemmin tiedon lisäntyessä suositeltiin seurantalinjaa.¹²⁸

Seksitaudit ja lisääntymisterveys eivät koskettaneet vain lääkärin ja hoitajien työtä, vaan ne näkyivät myös laboratoriossa. 1980-luvun puolivälissä pidetyssä laboratoriohoitajien neuvottelupäivässä oli esillä moni ajankohtainen aihe: AIDS, joka juuri oli noussut yleiseen tietoisuuteen, kla-

mydia, jonka aiheuttajabakteeri oli löydetty vasta 1970-luvulla, vihurirokkovasta-aineiden seulonta, josta tehtiin säätiössäkin tutkimusta sekä heptiitti-B.¹²⁹ Klamydiatestien määrä kaksinkertaistui kolmessa vuodessa ja toimintavuonna 1984/85 niitä otettiin jo yli 10 000.¹³⁰

Papa-tutkimusten määrä lisääntyi jatkuvasti, 1990-luvun alussa niitä tehtiin jo yli 14 000 vuodessa.¹³¹ Naisia oli yleisesti ohjeistettu hankkiutumaan näytteenottoon jopa vuosittain, ja he mielsivät usein näytteenoton liittyvän ehkäisy pillereiden käyttöön. Ohjeet tarkentuivat vähitellen selvästi harvempaan näytteenottotiheyteen, mutta oli vaikeaa muuttaa äideiltä tyttärille siirtynyttä tietoa. Aihe synnytti harmistuneita mielipiteenilmaisuja ylioppilaslehdissäkin. Tutkimusten tarpeesta käytiin säätiössä 2000-luvun alkupuolella keskustelua, mikä johti tutkimusten vähenemiseen.¹³²

Lääkärintyön muutoksia – yleislääkäripalvelut valtavirraksi

Lääketieteen valtaisa kehitystä käsiteltävänä olevana ajanjaksona kuvaa se, että SYL:n ryhtyessä suunnittelemaan ylioppilaiden terveyden- ja sairaanhoidon järjestämistä 1930-luvun lopulla, edes penisilliiniä ei vielä ollut lääkkeenä olemassa! Se saatiin siviiliväestön käyttöön vasta sotien jälkeen ja lääkärin vapaasti määrättäväksi 1950-luvun alussa. Myös tuberkuloosin hoidot muuttuivat noina aikoina. Vielä 1950-luvun alussa vastaanottojen erityispiirteinä oli ollut tuberkuloosin hoidossa käytetyt ilmarintahoidot, joita annettiin poliklinikoilla.¹³³

Lääketieteen, hoitokäytäntöjen ja ammattilaisten koulutusten kehitys sekä yhteiskunnan tarjoamien terveyspalvelujen muutokset ovat vaikuttaneet – ja vaikuttavat jatkuvasti – kaikkien työhön ja työnjakoon, myös YTHS:ssä.

Silmälasien hankintamahdollisuus optikkojen kautta, ehkäisy pillerien salliminen muidenkin kuin naistentautien erikoislääkärin määrättäväksi ja ”näppyläkirurgian” siirtyminen yleislääkäreille mahdollistivat mittavia työn uudelleen järjestelyjä. Vastaavia muutoksia ovat olleet kortisonivoiteiden käyttöönotto ja aknen hoitojen helpottuminen. Vielä 1970-luvulla aknen paikallishoitona olivat rikkiseokset, märkämpäiden penslaukset ja hau-

Ilmarinhoito eli "typety" oli tärkeä keuhkotuberkuloosin hoitomenetelmä, joka oli käytössä aina 1950-luvulle saakka. Ylilääkäri Göta Tingvald Hannikainen ja tohtori Sulo Anttila typettämässä potilasta. Kuva on mukana vuonna 1952 julkaistussa Student Health Service in Finland -esittelyvihkosessa.

teet.¹³⁴ Kuvaava esimerkki yleislääkärin työhön vaikuttavista hoitokäytäntöjen muutoksista on naisten virtsatulehdusten hoito. Vielä 1970-luvun alussa hoito vaati aina näytteenoton, lääkärintaustanoton, vähintään kahden viikon antibioottilääkityksen, kontrollinäytteen ja vastauksen kysymisen puhelimitse, kun nyt saatetaan selvittää yhdellä puhelinsoitolla ja muutaman päivän lääkehoidolla.

Ihotautilääkäreiden vastaanotoilla tavallisimmat ongelmat ovat jatkuvasti olleet akne, atooppiset ihotaudit sekä niihin liittyvät allergiat. Astma ja hengitystieallergiat alkoivat lisääntyä Suomessa erityisesti nuorilla aikuisilla 1960-luvulta alkaen ja säätiössä tarpeeseen vastattiin. Turun aseman ihotautilääkäri aloitti jo 1960-luvun lopulla allergiatestauksia ja allergian siedätyshoidot yleistyivät

1970-luvulla.¹³⁵ Myös muille isoille paikkakunnille perustettiin allergialaboratoriot ja testaukset ja siedätyshoidot lisääntyivät voimakkaasti 1980-luvulla. Sittemmin kroonisiin ihotauteihin oli tarjolla SUP-valohoitoakin, jonka valtuuskunnan perusteella nimetty allergiatyöryhmä katsoi kuuluvan säätiön palvelutarjontaan.¹³⁶

Erikoislääkärin konsultaatiomahdollisuudet mahdollistivat varsin vaativienkin tilanteiden hoitamisen säätiön palveluissa ja olivat yleislääkäreille tärkeitä ja opettavia. Erikoislääkärin väheneminen merkitsi yleislääkärin työn muuttumista haastavammaksi. Samanaikaisesti monet "helpot" ja nopeat asiat siirtyivät puhelimitse tai terveydenhoitajien hoidettaviksi. Lisäksi mielenterveyssektorin kysyntäpaine laajeni yleislääkäreille, joiden

Allergioiden yleistyttyä aloitettiin säätiössäkkin allergia-testaus. Joensuun ihotautilääkäri Leena Savolainen tekemässä ihopistokokeita eli Prick-testejä vuonna 1998.

potilaista huomattavalla osalla oli mielenterveysongelmia jo 1990-luvulla. Säätiön työnjaossa suuntaus oli tarkoituksenmukaista, mutta aiheutti kuormitusta yleislääkärien työhön – etenkin kun yleislääkäreiden vastaanottoaika oli vain 15 minuuttia potilasta kohden.¹³⁷

Vihdoin vuonna 1999 yleislääkärien vastaanottoaika pidennettiin samaksi kuin erikoislääkäreilläkin eli 20 minuutin mittaisiksi. Perusteluina oli, että asiakkailla oli monasti useita asioita vastaanotolle tullessaan ja toisaalta keskustelulle potilaan kanssa haluttiin antaa enemmän aikaa. Erikseen todettiin, että ”potilaalla on halu tuoda omat näkemyksensä esiin”.¹³⁸ Keskustelevampaa työkulttuuria edustivat sekä motivoivan haastattelun metodi että alkoholinkäytön mini-interventio, jotka säätiön terveyden edistämistyössä pitkään mukana ollut Mikael Nyström toi vuosituhannen vaihteessa työvälineiksi niin lääkäreille kuin hoitajille.¹³⁹

Työn lisääntyneet haasteet edellyttivät tukea työhön. Turussa – ja sittemmin muuallakin – aloi-

tettiin 1990-luvun lopulla ryhmätyönohjaus oman talon psykiatrin ja psykologin voimin.¹⁴⁰ Linjojen välillä alkoi viritä hoidollista moniammatillista yhteistyötä, mikä sekä tuki työtä että paransi sen laatua. Ensimmäisiä teemoja olivat syömishäiriöt, jotka pitkäkestoisina ja vaikeina ongelmina edellyttivät erityistä ammattitaitoa ja yhteistyötä. Myös suun terveydenhuolto osallistui tähän työhön, sillä sairaus näkyi myös suussa. Eri ammattiryhmien edustajien muodostamia syömishäiriötyöryhmiä oli 2000-luvun alussa jo usealla terveydenhoitoasemalla.¹⁴¹

”Moniammatillisuus on päivän sana”, kiteytti ylilääkäri Aira Virtala asian Tampereen terveydenhoitoaseman 40-vuotisjuhlapuheessaan syksyllä 2000.¹⁴² 2000-luvun muutokset työn tekemisen tavassa liittyivät entistä selvempään hoidonporrastukseen ja palvelujen digitalisoitumiseen, viimeksi mainitun ollessa niin asiakkaiden toive kuin taloudellinen välttämättömyyskin.

Sairaanhoitajien työ näkyväksi

Sairaanhoitajat olivat YTHS:n työssä alusta alkaen merkittävällä panoksella, suorastaan kantavana voimana. Säätiön palvelujen esittelyissä ja toimintakeromuksissa heidän työnsä näkyi lähinnä rokotustoiminnan ja terveystarkastusten kautta. Poliklinikalla tehtävä työ käsitettiin pitkään avustavaksi työksi, eikä itsenäistä hoitotyötä virallisesti ollut kuin kotikäyntitoiminnassa. Käytännössä sairaanhoitajat kuitenkin joutuivat alusta alkaen paneutumaan opiskelijan ongelmiin osatakseen ohjata heitä tarkoituksenmukaisesti eteenpäin. Opiskelijoita kutsuttiin paikan päälle sairaanhoitajien haastateltavaksi, ellei puhelimesta kyetty asiaa arvioimaan.¹⁴³

Myös hoitajien työn valtakunnallinen koordinaatio oli pitkään puutteellista, ainakin työnimikkeiden perusteella arvioiden. Helsingin ylihoitajana toimiva Aune Kerminen nimettiin säätiön

Luokkakuva Helsingin terveydenhoitoaseman hoitajista syksyllä 1991. Vasemmalta Lotty Ridaskari, Armi Malmström, Pirjo Lindroos, Satu Selänne, Hannele Honkatukia, Ritva Korhonen, Ritva Salmen, Marianne Tuominen, Riitta Raussi ja Eija Suomi. Keskellä oleva Hannele Honkatukia oli aloittanut Helsingin aseman ja koko säätiön ylihoitajan tehtävässä saman vuoden alussa.

johtavaksi hoitajaksi entisen toimensa lisäksi vasta toimivuonna 1977/78. Mutta käytännössä hän oli paneutuvasti hoitanut tehtävää jo vuosia¹⁴⁴, mikä kuvaa hyvin Helsingin aseman hallinnon sekoitumista koko säätiön hallintoon. Terveydenhoitoasemille oli nimettyinä osastonhoitajat tai vastaavat sairaanhoitajat.

Sairaanhoitajan neuvonta alkaa virallisesti

Toimivuonna 1971/72 käynnistettiin erillinen sairaanhoitajien ajanvaraukseton vastaanotto toiminta nimellä ”sairaanhoidon neuvonta”, joka käsitti

hoito-ohjeiden antamista sekä hoitoon ja tutkimuksiin ohjaamista. Samaan aikaan käynnistyneet ensimmäisen vuoden opiskelijoiden terveystarkastukset, alussa lisähenkilökunnan voimin toteutettuna, osaltaan lisäsivät terveydenhoitajien roolia yhteisessä työssä.¹⁴⁵ Seuraavan vuoden toimintakertomuksessa mainitaan ensimmäistä kertaa, että sairastuvainotosten yhteydessä toimii suuremmilla terveydenhoitoasemilla sairaanhoitajan neuvonta, ”lääkäriläheteitä antava terveydenhoitaja harjoitti runsaasti kaikkeen terveyden- ja sairaanhoitoon liittyvää neuvontaa”.¹⁴⁶ Käynnit kirjattiinkin, mutta ei vielä raportoitu toimintakertomuksissa.

Tätä vasten on yllättävää, että keväällä 1973 is-

Rovaniemen vastaava hoitaja Tellervo Salpakoski pitämässä "sairaanhoidon neuvonta" -nimellä 1970-luvun alussa aloitettua vastaanotto. Kuva on vuodelta 1978.

Pienillä asemilla sairaanhoitajien tehtäviin kuului myös veri- ja virtsanäytteiden tutkimuksia. Kuvassa Savonlinnan aseman sairaanhoitaja Pirkko Savolainen vuonna 1978.

tunut työryhmä, jonka tehtävänä oli muun muassa selvittää lääkäreiden ja hammaslääkäreiden palkkausperusteita ja tarkistaa hoitohenkilökunnan tehtäväkuvauksia, ei kirjannut sairaanhoitajien tehtäviksi lainkaan itsenäistä neuvontatyötä.¹⁴⁷ Ehkä työryhmän miehisellä kokoonpanolla, joka käsitti hallitustason henkilöitä, kuten ylijohtaja Vilho Jäppinen, toiminnanjohtaja Kalle Wettenhovi ja diplomi-insinööri Pertti Sarkomaa, ei ollut riittävä ymmärrystä hoitajien työstä.

Säätiön toiminnan laajentuminen 1970-luvun alussa useille pienemmille korkeakoulupaikkakunnille lisäsi sairaanhoitajien itsenäisen työn merkitystä ja myös enenevästi keskushallinnon tuen ja ohjauksen tarvetta toimipisteille. Tehtäviin kuului usein myös veri- ja virtsakokeiden tekoa, sillä vain isommilla paikkakunnilla oli omat laboratoriot.¹⁴⁸ Savonlinnan vuonna 1973 perustetun terveydenhoitoaseman sairaanhoitaja Pirkko Savolainen ehdotti heti tuoreeltaan koulutusta "pienasemien hoitajille yhdessä, koska ongelmat ovat erilaisia riippuen onko osapäiväinen ainut hoitaja tai yksi ratas suurella asemalla".¹⁴⁹ Muutamaa vuotta myöhemmin voimakkaan puheenvuoron esitti Piikissä Joensuun Seija Käyhkö, joka vaati tukea, koulutusta ja ohjausta yksintoimivan hoitajan työhön sekä säätiölle vihdoinkin ylihoitajaa!¹⁵⁰

Vasta 1970-luvun jälkipuoliskolla ryhdyttiin suunnittelemaan terveydenhoitotyön tehostamista ja yhtenäisten menettelytapojen luomista sekä säätiön johtavan hoitajan toimen perustamista. Kuten alussa mainittiin, tehtävä lankesi itseoikeutetusti Aune Kermiselle.¹⁵¹ Koulutustoiveille ajankohta oli suotuisa, sillä henkilöstöpolitiikka oli kehittynyt ja säätiöllä oli vuonna 1976 aloittanut koulutusasiain sihteeri. Yksintyöskenteleville sairaanhoitajille suunnatut koulutuspäivät saivat alkunsa jo saman vuoden kesällä.¹⁵² Koulutukset kiersivät eri paikkakunnilla ja tavoitteena oli työskentelyn yhtenäistämisen, mutta epäilemättä myös vertaistuellalla oli

iso merkitys varsin itsenäistä ja yksinäistäkin työtä tekeville hoitajille.

Yksintoimivien sairaanhoitajien tehtäväkokoisuus oli kirjava, ja toiminnan kehittyminen tai kaatuminen riippui paljolti tehtävään nimitystä sairaanhoitajasta, kuten Aune Kerminen ja Rovaniemen sairaanhoitaja Tellervo Salpakoski asiaa pohtivat Kermisen virkamatkalla keväällä 1980. Piikki ilmaisi monitoimisuuden vaateen ytimekkäästi:

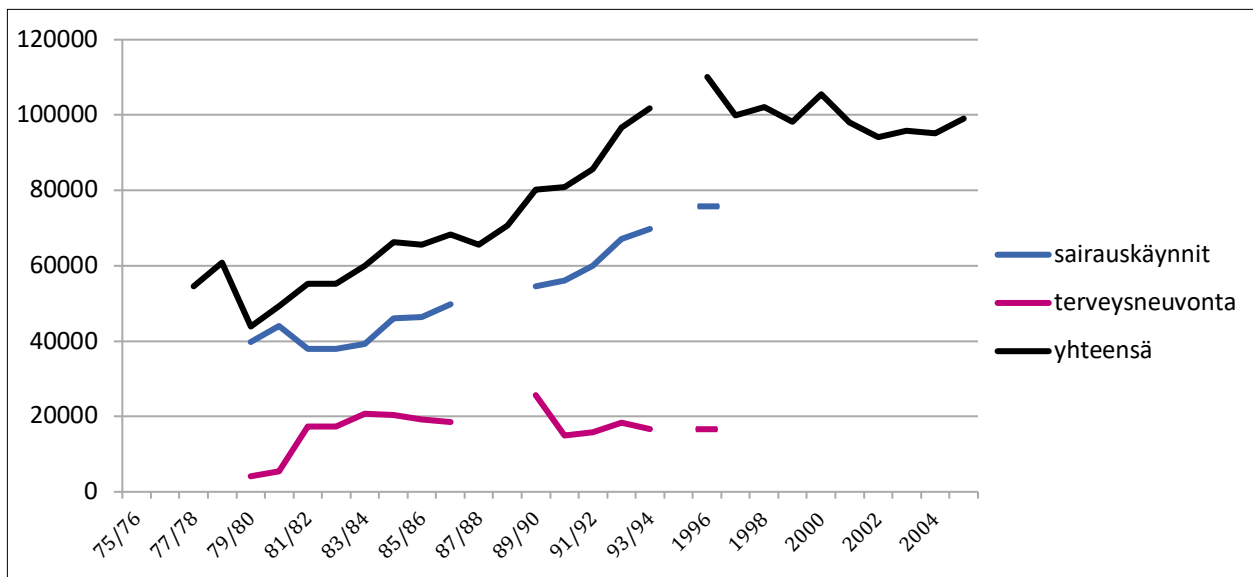
(...) he joutuvat muuntumaan roolista toiseen vauhdilla, jossa tuskin ehtisi kunkin osan edellyttämää virkalakkia päähänsä tällätä, jos lakit niihin kuuluisivat.¹⁵³

Vaikka tehdyistä kirjauksista havaittiin sairaanhoitajien neuvontakäyntien kymmenet tuhannet vuosittaiset määrät 1970-luvun puolivälin jälkeen, asia mainittiin ohimennen toimintakertomustekstissä, mutta ei kuvattu tilasto-osioissa. Sen sijaan lääkärikäynnit oli eritelty tarkasti paikkakunnittain ja

erikoislääkäreittäin keuhkolääkärin 108 käyntiä myöten.¹⁵⁴ Vasta aivan vuosikymmenen lopulla hallituksen puheenjohtaja Kari Rahiala noteerasi asian katsauksessaan ja vuoden 1980/81 toimintakertomuksessa sairaanhoidon neuvonta sai oman otsikkonsa; vastaanottokäyntejä oli tuolloin lähes 50 000 ja niiden yhteydessä suoritettuja toimenpiteitä likemmäs 75 000. Taulukkoliitteeseen toiminta pääsi vasta kuusi vuotta myöhemmin.

Sairaanhoitajien hoitotyön näkymättömyys virallisissa asiakirjoissa yllättävän pitkään saattoi johtua osittain vanhasta sairaalahierarkian perinteestä, jossa hoitajien rooli nähtiin avustavana. Ei kuitenkaan voi välttyä ajatukselta, että se kertoi jotakin myös työn arvostuksesta – tai päättävien henkilöiden puutteellisesta ymmärryksestä käytännön työstä kentällä.

Toimivuonna 1981/82 toteutettiin laaja sairaanhoidon neuvonnan tilastoinnin ja työmäärän mitoitustyö.¹⁵⁵ Osoittautui, että käynneistä valtaosa oli sairauskäyntejä, mikä jäikin jatkuvaksi ja kasvavaksi suuntaukseksi. Seuraavana vuonna

Kuvio 9. Sairaanhoitajien ja terveydenhoitajien vastaanottokäynnit 1975–2004. (Lähde: YTHS:n toimintakertomukset)

sairaanhoidon neuvonta -nimike muutettiin terveydenhoitajan vastaanotoksi. Tämänkaltaisen itsenäisen sairastuvastuutyö helpotti painetta lääkärivastaanottoihin ja oli terveydenhuollossa noihin aikoihin uutta ja säätiö oli siinä edelläkävijä. Sairaanhoitajista moni jatkokoulutettiin terveydenhoitajaksi.¹⁵⁶

Hoitajien työ monipuolistuu

Keväällä 1983 terveydenhoitajien vastaanottotyön kehittämistä pohti työryhmä, joka koostui joukosta kokeneita terveydenhoitajia osastonhoitaja Lotty Ridaskarin johdolla. Työryhmä korosti eri ammattiryhmien yhteistyötä ja koulutuksen lisäämistä sekä esitti konkreettisen ehdotuksena, että yksi yleislääkäreistä toimisi terveydenhoitajan vastaanottotyön ”konsulttina – esimerkiksi yhden potilassuorituksen verran päivässä”. Terveydenhoitajien tulisi myös saada mahdollisuus pätevoityä jollekin osa-alueelle, kuten ehkäisy- tai ravitsemusneuvontaan, ryhmämuotoiseen terveyskasvatukseen tms. säätiön tarpeiden ja oman kiinnostuksen mukaan.¹⁵⁷

Säätiön sairaan- ja terveydenhoitajien koulutusta tehostettiin järjestämällä heille kursseja potilaan kohtaamiseen Ilkon kurssikeskuksessa. Täällä Turun terveydenhoitoaseman psykologit Birgitta Jalander ja Mervi Remo-Lahti pitivät kaksipäiväisen koulutuksen kerrallaan parille kymmenelle hoitajalle. Kurssit järjestettiin kaikkiaan kymmenen vuotta, kunnes kaikki hoitajat olivat sen läpikäyneet ja osa jatkokoulutettukin.¹⁵⁸

Terveyden- ja sairaanhoitajien vastaanottotoiminnan lisääminen oli painopisteenä 1980-luvun lopulta ja käyntimäärä kasvoi 1990-luvun alussa voimakkaasti.¹⁵⁹ Hoitohenkilökunnan työnjakoa kartoitettiin kyselyllä talvella 1989 ja saman vuoden lopulla järjestettiin aiheesta hallituksen seminaari Haikon kartanossa. Terveydenhoitoasemilta

tulleissa palautteissa oli paljon käytännöllisiä ehdotuksia tehtävien siirroista erikoislääkäreiltä yleislääkäreille ja terveydenhoitajilta perushoitajille.¹⁶⁰

1990-luvun lopulta alkaen puhelimitse annettu neuvonta lisääntyi ja sähköpostineuvonta alkoi. Jonotusta terveydenhoitoasemilla vähennettiin siirtymällä 2000-luvun alussa terveydenhoitajien ajanvaraukselliseen vastaanottoon, mikä rajoitti käyntimääriä.¹⁶¹ Terveydenhoitajat saivat vähitellen entistä enemmän vastuuta akuuttisairauksien arvioinnissa ja hoidossa, flunssat, niska- ja selkävaivat, virtsatulehdukset, nyrjähdykset hoituivat usein hoitajien kautta.¹⁶²

Terveydenhoitaja Seija Käyhkö valmistelee kirurgin vastaanottoa Joensuussa vuonna 1991.

Meidän terveydenhoitajat on perinteisestikin tehneet varsin monipuolista työtä. Se on toiminnan kannalta hyvä, se on taloudellisesti kannattavaa ja sen lisäksi se tekee myöskin terveydenhoitajan työn mielekkääksi.¹⁶³

Näin arvioi Turun terveydenhoitoaseman ylilääkäri Matti Norio terveydenhoitajien työtä ja roolia säätiössä haastattelussaan vuonna 2005.

Työn monipuolistuminen paransi osaamisen tasoa ja motivaatiota työhön. Mukaan tulivat mm. hyposensibilisaatiohoidot ja allergiatestaukset 1970-luvun lopulla sekä raskauden ehkäisyneuvonnan ja sukupuolikasvatuksen lisääntyminen seuraavan vuosikymmenen alussa.¹⁶⁴ 1990-luvun alkupuolella terveydenhoitajat alkoivat erikoistua isommilla asemilla, osa hoitajista perehtyi astmaan, osa diabetekseen, painonhallintaan ja ravintoneuvontaan. Tehtävät edellyttivät koulutusta, jota saatiin muun muassa keskussairaaloiden poliklinikoilta. Helsingissä terveydenhoitaja Pirjo Lindfors aloitti ensimmäisenä astmahoitajana vuonna 1991 ja Turussa Marja Uusitupa muutama vuosi myöhemmin. Helsingissä diabeteshoitajana toimineen Riitta Raussin ja Turussa Marja Väyrösen tehtäväkenttä laajeni kattamaan myös syömishäiriöt.¹⁶⁵ Jo aiemmin oli kultakin terveydenhoitoasemalta yksi terveydenhoitaja ollut nimettynä terveystasokasvatuksen vastuuhenkilöksi.

Kuten edellä on kuvattu, raskauden ehkäisyntyönjaossa terveydenhoitajat olivat tärkeässä roolissa. Perhesuunnittelu/e-pillerit oli esimerkiksi vuonna 2000 yleisin yksittäinen käyntisyys myös terveydenhoitajilla, jotka huolehtivat muun muassa jälkiehkäisyntä järjestämisestä.¹⁶⁶ Myöhemmin 2000-luvulla terveydenhoitajia koulutettiin seksuaalineuvojiksi ja henkilökuntaa koulutettiin laajemminkin seksuaalisuuden kohtaamiseen.¹⁶⁷

Aune Kermisen jälkeen johtavan hoitajan toimi muutettiin ylihoitajan toimeksi ja siinä aloit-

ti helmikuussa 1991 Hannele Honkatukia, joka oli tehtävässä yli kymmenen vuotta. Sen jälkeen vuonna 2004 tehtävänimike muutettiin terveyspalvelupäälliköksi, jolla haettiin hoitotieteellistä näkemystä terveyden- ja sairaanhoidon linjan kehittämiseen. Tehtävään valittiin TtM Hanna Hannele Kari, jolla oli pitkä kokemus terveydenhoitajan työstä, osaamista johtamisessa sekä kaivatua uudistamishenkeä. Kuten muunkin palvelutoiminnan johdon, myös Karin työpanos oli jaettu edelleen puoliksi Helsinki-Espoon ja puoliksi keskushallinnon kesken – aina ammattikorkeakoulukokeiluun, vuoteen 2011, saakka.¹⁶⁸

Hanna Karin työssä hoitotyön kehittäminen oli tärkeässä osassa, koostuihan säätiön suurin yksittäinen henkilöstöryhmä terveyden- ja sairaanhoitajista. ”Vanhassa säätiössä” oli tilausta uusille näkemyksille, sillä säätiöllä oli edessään isoja haasteita niin säästö- ja supistamistarpeiden kuin tekniikan kehityksen sekä lainsäädännön vuoksi.¹⁶⁹ Nämä kaikki tulivat vaikuttamaan voimakkaasti myös terveydenhoitajien työnkuvaan.

Rokotuskirjoa poliosta sikainfluenssaan

Kuten koko YTHS:n historia, myös rokottamisen historia säätiössä alkaa tuberkuloosin vastustamisesta. Toiminta käsitti pitkään vain rokotuksen tuberkuloosia vastaan niille, joilla keuhkotarkastuksen yhteydessä tehdyn tuberkuliinikokeen tulos oli negatiivinen. Suomessa oli Calmette-suojarokotus saatu käyttöön sotien aikana, joten toiminta alkoi ylioppilaille käytännössä vuonna 1946. Muita rokotuksia oli tuohon aikaan käytössä vain isorokkoa ja kurkkumätää vastaan, joita annettiin lähinnä armeijassa, neuvoloissa tai erityistapauksissa.¹⁷⁰

Tilanne muuttui 1950-luvulla Suomessa riehuneiden polioepidemioiden vuoksi. Poliorokote oli saatu käyttöön ja YTHS pyysi lokakuun alussa 1958 Lääkintöhallitukselta lupaa aloittaa polioro-

Vanha kuva on mitä ilmeisimmin poli-rokotustilaisuudesta. Suomessa levinneen polioepidemian takia YTHS käynnisti nopealla aikataululla rokotuskampanjan vuoden 1958 lopulla. Kampanjointia jatkettiin muutamia vuosia, esimerkiksi Kari Savosen kirjoitus ”Polio uhkaa – ymmärrätkö suojautua” julkaistiin Turun ylioppilaslehdessä syksyllä 1960.

kotukset. Lupa heltisi nopeasti. Lääkintöhallitus antoi rokotteetkin ja Valtion Seerumlaitos lainasi tarvittavat ruiskut ja neulat. ”Lapsihalvauksen tuhot torjuttava” -säätiö antoi avustuksen tarvittavan henkilökunnan palkkaukseen. Valmistelut ja tiedotuskampanjat ylioppilas- ja päivälehdissä sekä osakuntien ilmoitustauluilla sujuivat rivakasti ja jo kuukauden kuluttua päästiin aloittamaan rokotukset. Operaatio ei ollut ihan helppo, sillä rokotussuojan saaminen vaati toisen pistoksen kuukauden kuluttua ja vielä kolmannenkin puolen vuoden päästä. Vapaaehtosiin rokotuksiin osallistuttiin aktiivisesti, reilusti puolet Helsingin, Turun ja Jyväskylän sekä peräti 90 % Oulun opiskelijoista osallistui kampanjan ensi vaiheeseen.¹⁷¹

Rokotukset olivat opiskelijoille maksuttomia,

mutta säätiölle ne muodostivat kuluerän. Esimerkiksi vuonna 1963 niitä varten saatiin avustusta Suomen Siviili- ja Asevelvollisuusinvalidien Liitolta. Jatkossa poliorokotukset keskitettiin keuhkokuvausten yhteyteen ja sittemmin tarve poliorokotusten perussarjoille väheni koulujen ja neuvoloiden rokotusohjelmien ansiosta. Polio nosti kuitenkin vielä uudelleen päätään 1980-luvun puolivälissä, jolloin säätiö osallistui valtakunnalliseen kampanjaan, jossa sokeripala-poliorokotus annettiin 40 000 opiskelijalle.¹⁷²

Lääkintöhallitus muistutti vuonna 1960, että rokotuslaki määrää isorokkorokotukset klinikka-palvelunsa aloittaville lääketieteen kandidaateille ja kehotti säätiötä huolehtimaan tästä veloitteesta. Näitä rokotuksia annettiin tästä lähtien kah-

Otaniemen vastaava sairaanhoitaja Pirkko Sell rokotustehtävissä aivan 1970-luvun alussa.

denkymmenen vuoden ajan, kunnes Lääkintöhallitus teki päätöksen, ettei isorokkorokotus ole enää minkään väestöryhmän kohdalla pakollinen.¹⁷³

YTHS on vastannut myös monenlaisista muista opiskelijien edellyttämistä rokotuksista, kuten 1960-luvun Turun yliopiston lääketieteen opiskelijoiden lavantauti- ja pikkulavantautirokotuksista tai salmonella- ja kurkkumätärokokotuksista, eläinlääketieteen opiskelijoiden rabiesrokotuksista ja nykyisin käytössä olevista B-hepatiittirokotuksista – vaikka ongelmia on ollut eri paikkakunnilla siitä, kuka rokotukset maksaa.¹⁷⁴ Myös vihurirokkoa sairastamattomien naisten rokotukset otettiin säätiön ohjelmaan, mikä edellytti kolmen kuukauden e-pilleri reseptin kirjoittamista heille.¹⁷⁵

Kansanterveyslain mukaan terveyskeskukset

antoivat rokotuksia vain kotipaikkakuntalaisille. Koska opiskelijat eivät yleensä voineet saada kotikuntaoikeutta opiskelupaikkakunnalleen ennen vuotta 1994, oli säätiön tehostettava rokotustoimintaa.¹⁷⁶ Asiat oli kuitenkin pystytty sopimaan paikallisten terveyskeskusten kanssa, sillä Piikissä todetaan vuonna 1983:

Rokotukset mainitaan säätiön palvelumuotojen esittelyssä. Kuitenkaan kaikilla pienillä terveydenhoitoasemilla ei rokoteta, vaan rokotuksia tarvitsevat opiskelijat ohjataan kunnallisiin terveyskeskuksiin.¹⁷⁷

Joka tapauksessa seuraavana toimivuonna rokotustoiminta käynnistyi säätiön kaikilla tervey-

Eläinlääketieteen opiskelijoiden rokottaminen vesikauhua eli rabiasta vastaan tuli ajankohtaiseksi 2000-luvun alussa. Vuonna 2005 rokotettiin kaikki eläinlääketieteen opiskelijat mittavissa joukkorokotuksissa. Viikin aseman lääkäri Tiina Tuomi rokottaa ja Päivi Nyman avustaa.

denhoitoasemilla.¹⁷⁸ Opiskelijan tarvitsemat kansallisen rokotusohjelman mukaiset ja opiskelijan omalla kustannuksellaan hankkimat rokotteet annettiin jatkossakin terveydenhoitajan vastaanotolla.¹⁷⁹ YTHS kantoi vastuunsa myös sikainfluenssaepidemiassa rokottaen 14 000 opiskelijaa marras-joulukuussa 2009. Kampanja edellytti jälleen merkittävää panosta paitsi sairaanhoidolta myös viestinnältä.¹⁸⁰

Säätiöllä matkailun kasvu näkyi rokotusten lisääntymisenä. Lisääntyvä matkailu edellytti myös tehostettua matkailuneuvontaa, joka johti keskitetyn matkailuneuvonnan järjestämiseen digitaalisia palveluja hyödyntäen.¹⁸¹

Fysioterapia tuo uuden ulottuvuuden palveluihin

Fysioterapian puute säätiön palveluvalikoimasta oli havaittu jo 1970-luvun alussa, mutta tarvittavat sysäykset toiminnan käynnistämiseen tulivat hieman myöhemmin kahtaalta. Säätiön lääkärit olivat havainneet niska-hartiaoireisia potilaita olevan vastaanotoilla paljon. Heidän toiveestaan ensimmäisen vuoden opiskelijoiden terveystarkastuskyselyyn lisättiin vuonna 1977 kysymys näiden oireiden esiintymisestä. Lisäksi lääkäreiden toiveena oli saada opiskelijoille valistusta ja ehkäisevää toimintaa aiheen tiimoilta.¹⁸²

AVUSTAVA HENKILÖKUNTA VAPAUTTI HOITOTYÖHÖN

Terveystieteiden tutkimuskeskusten poliklinikoilla tehtiin monenlaista työtä käyntimaksujen perimisestä välinehuoltoon ja potilaiden haastattelusta konekirjoitukseen. Henkilökunnan puutteessa kaikki tekivät kaikkea. Turussa syksyllä 1966 apuhoitajana ajanvarauksessa aloittanut Salli Vesterinen muistaa, miten hän ensimmäisen syksyn ”aakkosti kaikkia mahdollisia kortistoja”, kuten tubikuvakortistoja useilta vuosilta niin, että oppi aakkoiset etuperin ja takaperin. Tehtävänä oli myös leimata ja luovuttaa poliklinikalle toimitetut opintokirjat tubitoidusta vastaan opiskelijoille.¹⁸³

Avustavasta henkilökunnasta oli pulaa. Esimerkiksi Jyväskylässä toivottiin vuonna 1970 edes osa-aikaista apuhoitajaa, jolle voitaisiin siirtää avustavia töitä. Näin sairaanhoitajien aikaa vapautuisi enemmän sairaanhoidollisiin ja neuvontatehtäviin. Tehtävien lista oli pitkä: erikoislääkärilähetysten jakaminen ylioppilaille, rahastus, läheteiden ym. kirjoitustyöt, leimaamiset, kirjurin tehtävät joukkokuvauksissa, röntgenkuvien aakkostus, pankki-, posti- ja kauppa-asiat, instrumenttien huolto ja sterilointi, sidetarvikkeiden valmistus, sairaaloiden poliklinikkamaksujen palautukset ja sairaalamaksujen korvauskaavakkeiden vastaanotto.¹⁸⁴

Vähitellen tilanne kohentui ja saatiin kortistonhoitajia ja apuhoitajia/perushoitajia, sitten osastoavustajia, myöhemmin palvelusihteereitä. Työnkuvat olivat monipuolisia ja vaihtelivat paikkakunnasta riippuen. Ajanvarauksessa toimiminen vaati monenlaista osaamista. Piti tuntea hoitopolut, oman talon henkilökunnan erikoisosaamiset ja huomioida esimerkiksi se, etteivät potilaiden etuisuudet katkea.¹⁸⁵

Tekniikan kehityksestä huolimatta manuaalista työtä oli runsaasti. Isommilla asemilla oli työnkiertoa esimerkiksi ajanvarauksessa, sane-lujen purkamisessa ja atk-tilastoinnissa. Työtä kuvaava haastattelukierros syksyllä 1990 kertoo työn moninaisuudesta:¹⁸⁶

Paikkani on ”vastaanottoluukulla”. Otan vastaan opiskelijat, etsin paperit arkistosta ja ohjaan heidät laboratorioon, ter-

Ilmoittautumistiski oli tärkeä paikka terveydenhoitoasemalla. Paitsi ilmoittautumisia, siinä varattiin aikoja ja kysyttiin kaikkea mahdollista taivaan ja maan väliltä. Siinä, jos missä, tarvittiin ammattitaitoa etenkin silloin, kun tarjolla oli vain eioota. Tampereen ajanvarauspiste vuonna 1978.

Ammattitaitoista välinehuoltoa 2010-luvulla. Työssä Jyväskylän hammashoitaja Salla Janhonen.

veydenhoitajan tai lääkärin vastaanotoille. Vastailen kahteen puhelimeen, avustan tarvittaessa lääkäriä toimenpiteissä ja merkitsen laboratoriovastaukset kortteihin. Hoidan myös kirjeiden postituksen ja lähetän terveystarkastuskutsut. Perin potilailta käyntimaksut. Päivän päätteeksi laitan arkistoon menevät kortit paikoilleen ja etsin valmiiksi niiden kortit, jotka tulevat vastaanotolle seuraavana päivänä. (Osastoavustaja Auli Venola, Kuopio)

Ensimmäinen joka-aamuinen tehtävä on pitää sairausvastaanoton lääkäreiden työajat reaalijassa ATK:lla. Lomat, koulutus, virkavapaus ym. päivät pitää saattaa ajan tasalle. Muutoksia tulee lääkäreiltä päivän mittaan. (...) Melkein joka päivä lähetän opiskelijoille kirjeitä, joissa perun varattuja aikoja lääkäreiden koulutus- ym. lomien vuoksi. (Ajanvaraustoiminnasta vastaava perushoitaja Helena Jaatinen, Helsinki)

(...) työpöydän ääressä odotti sanelujen purku. (...) Korttipinoa riitti ja uusi tuli tilalle. (...) Yleensä keskeytykseen syynä ovat lab. vastausten kysyjät, SUP-hoidon antaminen, virtsanäytepurkin ja -lähetteen antaminen lääkärintodistuksen hakijoille. (Osastoavustaja Terttu Vanonen, Turku)

Välinehuoltajien työ ei ollut näkyvää potilastyötä, mutta välillisesti sillä oli tärkeä rooli opiskelijan hoidossa. Potilasturvallisuuden kannalta merkitys korostui, käytettyjen instrumenttien ja välineiden tuli olla oikein puhdistettuja ja huollettuja. Välinehuollosta suuri osa tapahtui suunterveys- ja laboratorioissa. Siivoustyön tavoin välinehuollon työ ei ollut näkyvää silloin, kun kaikki sujui moitteettomasti.¹⁸⁷

Toisen sysäys tuli Helsingin yliopistolta, jonka vammaisten opiskeluolosuhteiden kehittämistyöryhmä ehdotti fysioterapiapalvelujen käynnistämistä kirjelmässään talvella 1978.¹⁸⁸ Tilanteen selvittämiseksi tehtiin Helsingin terveydenhoitoseman lääkärin keskuudessa kartoitus fysioterapiapalvelujen tarpeesta 1978/79.

Terveystarkastuskyselyt paljastivat opiskelijoilla olevan yleisesti niska-hartiavaivoja. YTHS:n Helsingin asemalle suunniteltiin HYKS:n fysioterian osaston ryhmämallin pohjalta opiskelijoille oma niskakoulu. Parikymmentä opiskelijaa osallistui keväällä 1978 järjestettyihin ryhmiin, joita ohjasi lääkintävoimistelija Leena Kataila. Kokeilu tehtiin perusteellisesti lääkärin suorittamaine alkutarkastuksineen ja vertailuryhmineen. Valmistunut yli 30-sivuinen raportti osoitti toiminnan olevan tuloksellista ja edullista. Opiskelija sai viiden tunnin ”hoitoajan” samalla kustannuksella kuin yhden neljännestunnin mittaisen lääkärikäynnin ja subjektiivinen kokemus opiskelijoilla oli positiivinen. Toiminta muodostuikin pysyväksi Helsingissä ja jo seuraavana vuonna toteutettiin 10 niskakoulua, joissa osallistujina yhteensä 47 osanottajaa.¹⁸⁹

Säätiön ensimmäisenä lääkintävoimistelijana aloitti Arja Pyyhkälä Helsingissä syksyllä 1979. Alkuvaiheessa fysioterapiatoiminnan ajatus oli hoidollinen, vammaisten opiskelijoiden fysioterapia, mikä vastasi lähinnä yliopistolta esitettyihin tarpeisiin. Kroonisista sairauksista kärsiville hoitoa tarjottiin jopa jatkuvana, jolloin hoitokertoja oli keskimäärin toistakymmentä potilasta kohti vuodessa. Tästä luovuttiin pian, eikä kuntoutusteraapiaa enää tarjota.¹⁹⁰

Suunta muuttui nopeasti YTHS:ssä havaittujen tarpeiden sekä Lääkintöhallituksen ohjeiden mukaisesti ennaltaehkäisevän työn suuntaan. Toisaalta konehoitoja pidettiin tuolloin nykyaikaisina, ja fysikaalisina hoitoina tarjottiin voimistelun, nivelten articuloinnin ja hengitysharjoitusten lisäksi

infrapuna-pintalämpöhoitoa, UKW-syvämlämpöhoitoa sekä kipuhoidona myös sähköärsytyshoitoa (transkutaanista hermostimulaatiota TNS).¹⁹¹

Työmuoto laajeni nopeasti muille paikkakunnille, aluksi ostopalveluna. Oma fysioterapiayksikkö saatiin Turkuun vuonna 1982, seuraavana vuonna Tampereelle ja muutaman vuoden päästä Jyväskylään ja Ouluun.¹⁹² Fysioterapeuttitoiminnan laajeneminen mahdollisti niskaryhmien aloittamisen muillakin paikkakunnilla.¹⁹³

Fysioterapian tulo YTHS:n palveluvalikoimaan 1980-luvun alusta näkyi myös yhteistyön tii-

Fysioterapiatoiminta alkoi säätiössä 1980-luvun alussa. Erikoislääkintävoimistelija Arja Piirainen opastaa potilasta niska-hartiaseudun ongelmissa, hyvänä apuna opastuksessa oli tukiranka. Kuva on vuodelta 1986.

vistymisessä yliopistojen liikuntapalvelujen kanssa. Helsingin terveystieteiden tutkimusryhmä ja alueen korkeakoulujen liikuntasuhteet sekä Opiskelijoiden Liikuntaliiton (OLL) tiedotussuhteet Harri Syväsalmi kokoontuivat joulukuussa 1983 neuvottelupäiville, jossa lääkintävoimistelija Arja Piirainen kertoi fysioterapeuttien ennalta ehkäisevästä työstä. Tilaisuudessa suunniteltiin yhteistyötä YTHS:n ja liikuntasuhteiden kanssa.¹⁹⁴ Yliopistojen liikuntasuhteet olivatkin 1990-luvulta alkaen useimmilla paikkakunnilla mukana paikallisissa terveystieteiden ryhmissä ja fysioterapeutit olivat tärkeitä linkkejä tässä työssä.¹⁹⁵ Yhteistyö yliopistoliikunnan kanssa oli merkittävässä roolissa, kun 2000-luvulla säätiössä alettiin lisätä ja kehittää yliopistoyhteistyötä.

Niska-hartiavaivat toivat paljon opiskelijoita vastaanotoille – usein hakemaan hierontaa. Passiivisen hoidon kohteena olemisen sijaan potilaita pyrittiin enenevästi ohjaamaan liikunnan lisäämiseen ja itsehoitoon.¹⁹⁶ Tähän tarpeeseen fysioterapeutit tuottivat 1980-luvun puolivälissä yhdessä OLL:n kanssa opaslehtiset venyttelyyn ja verryttelyyn ja sittemmin muitakin oppaita. Kaiken kaikkiaan fysioterapiasta muodostui merkittävä ennaltaehkäisevän työn toteuttaja.

Kriittistä keskustelua fysioterapiasta

Fysioterapiapalvelujen kasvanut kysyntä aiheutti tarpeen nimetä toiminnalle vastaava lääkäri. 1980-luvun puolivälissä tehtävässä aloittanut fyysiatiaan suuntautunut yleislääkäri Seppo Villanen kirjoitti Piikkiin useita kriittisiä ja räväköitäkin artikkeleita, joissa hän esitti näkemyksiään liikunnasta, fysioterapiasta, ergonomiasta ja istumisesta.¹⁹⁷

Monet selkäkoulut ovat ÄLÄ-kouluja. Potilaille muodostuu vähitellen sellainen käsitys, että ilman terveydenhuollon ammattilaista ei juuri uskalla sängystä nousta. (...) Hyvää fyysistä suoritusky-

kyä ei taas saa suorittamalla joitakin käden tai jalan heilutuksia, vaan harrastamalla liikuntaa monipuolisesti. (...) Jos hartiat tulevat kipeiksi kahden tunnin konekirjoituksen jälkeen, niin ei ole perusteltua antaa ergonomisia ohjeita, joita ei potilas kuitenkaan voi noudattaa, vaan kehottaa potilas punttisalille.¹⁹⁸

Villanen totesi selän kaipaavan liikettä eikä staattisuutta edes ns. oikeissa ergonomisissa asennoissa; ”use it or lose it” hän peräsi monipuolisen suorituskyvyn kehittämistä. Helsingiläiset fysioterapeutit Päivi Hamari, Annariitta Nora, Seija Salmiki-vi sekä kuntohoitaja Mirja Turunen osallistuivat keskusteluun kokiessaan monet Villasen ajatukset oman työnsä vähättelyksi ja väärinymmärrykseksi.¹⁹⁹ Myös YTHS:n hallituksen jäsen, liikuntatieteiden ylioppilas ja sittemmin OLL:n koulutussuhteiden Arto Tiuhonen jatkoi keskustelua poleemisten kirjoitusten provosoimana.²⁰⁰

Ilmeisesti Villasen ajatukset fysioterapian ”tarpeettomuudesta” saivat vastakaikua säätiön johdossa, sillä vuoden 1989/90 toimintasuunnitelmassa rajattiin fysioterapiapalveluja ja siirrettiin vastuuta liikuntaneuvonnasta terveydenhoitajille. Keskustelu Piikissä jatkui. Arto Tiuhonen vastusti näitä suunnitelmia katsoen niiden olevan vastoin säätiön pyrkimyksiä kohti ennaltaehkäisevää työtä ja pois erikoislääkärijohtoisuudesta.²⁰¹ Seppo Villanen puolestaan kritisoi voimakkaasti tuki- ja liikuntaelinoireiden medikalisaatiota ja katsoi neuvonnan olevan terveydenhoitajien osaamisaluetta. Laajemmin hän sälytti vastuun monipuolisen liikunnallisen elämäntavan omaksumisesta liikunnanohjaajille, opettajille ja alan tutkijoille – ei terveydenhuollolle – kaivaten yhteistyötä eri asiantuntijatahojen välillä.²⁰² Tällaiseen suuntaan Villanen ei tosin ryhtynyt asioita viemään, mutta paikallisella tasolla oltiin aktiivisempia. Erityisesti Tampereella yhteistyötä oli viritetty ja niissä ku-

vioissa Tiihonen oli mukana. Yhteistyö johti ns. OTE-projektiin.²⁰³

Valtaosa fysioterapian potilaista koostui niska-, hartia- ja selkäongelmaisista. Samanaikaisesti, kun YTHS pyrki lisäämään ergonomialuentoja, ohjaamaan potilaita itsehoitoon ja lisäämään kimpjajumpparyhmiä, innostuttiin uusista laitteista. Helsingin terveydenhoitoasemalle saatiin ns. LHT-laitteet (lääkinnällinen harjoitusterapia), jotka muodostivat käytännössä kevennetyn punttialin rotaatio- ja mobilisaatiopenkkeineen ja vetoharjoituslaitteineen. Näyttävä laite oli myös DM-menetelmään liittyvä oskillaattorikeinu selkä- ja niskakipuisten hoidossa.²⁰⁴ Tällainen potilaan ylösalaiseen asentoon saattava lihasvenytystä lisäävä laite hankittiin myös Turkuun. Säätiossa elettiin ajan tasalla, sillä tuolloin 1980-luvulla kuntosalit alkoivat nousta nuorten aikuisten liikuntaharrastuksen kannalta tärkeiksi.²⁰⁵ Lääkintävoimistelijat Päivi Hamari ja Seija Salmikivi totesivatkin Piikissä:

Tänä bodauksen ja kuntosalien kulta-aikana pystymme näin tarjoamaan ajanhenkisen, turvallisen, ohjatun ja kevyemmän vaihtoehdon sitä tarvitseville.²⁰⁶

Yhtenäiseen toimintakulttuuriin

Kiivaat keskustelut osoittivat tarpeen fysioterapian aseman selkiyttämiseen säätiossa ja toisaalta toiminnan vaikuttavuuden osoittamiseen. Hallituksen asettama tuki- ja liikuntaelinsairauksien diagnostiikan ja hoidon kehittämistyöryhmä suositteli, että Helsingin fysioterapiaosasto ryhtyisi kehittämään menetelmiä tuki- ja liikuntaelimestön suorituskyvyn mittaamiseksi. Tätä varten hankittiin laitteisto, jolla voitiin mitata selän liikkuvuutta ja vartalon sekä selän lihasvoimia. Viitearvot opiskelijaikäryhmästä fyysisen suorituskyvyn arviointiin sekä hoitojen seurantaan valmistuivat vuoden 1992/93 alussa.²⁰⁷

1980-luvulla vallitsi innostus laitteisiin. Ns. DM-menetelmään (Decompression Mobilization Therapy) liittyvässä oskillaattorikeinussa ”kohdistuu venytys selkärangan nikamiin, lonkka- ja polviniveliin. Tässä asennossa potilas voi suorittaa lähes kivuttomasti dynaamiset liikeharjoitukset”.

Kovin hyvin ei työn yhtenäistäminen edennyt, osin jo senkin vuoksi, että pienillä paikkakunnilla palvelut hankittiin ostopalveluna. Tamperelainen liikuntalääketieteen erikoislääkäri Veli Loponen kysyikin Piikissä vuonna 1995, olisiko valtakunnallinen konsensus YTHS:n fysioterapiapalveluista hyödyllinen, sillä ”nykyisin jokainen asema toimii tahollaan omien periaatteidensa ja resurssiensa puitteissa.”²⁰⁸

Yhtenäisiä toimintatapoja toki pyrittiin luomaan ja kokemuksia vaihdettiin säätiön omilla fysioterapian koulutuspäivillä.²⁰⁹ Viimeistään laulukäsikirjassa määriteltiin toiminnan linjaukset ja fysioterapeutti Päivi Hamarin sanoin ”Fysioterapia kasvoi ulos teini-ikästä”.²¹⁰ Painopisteenä oli jatkosakin opiskelijan itsehoidon ohjaus ja toimintamuotoina yksilölliset käynnit ja terapiat, neuvontatilai-

suudet ja ryhmät. Sittemmin fysioterapia sai oman toimintaohjeen, joka edelleen selkeytti ja yhdenmukaisti eri asemien palveluja.²¹¹ Fysioterapeutit tulivat mukaan myös moniammatilliseen työhön, kuten uni-, purenta-, painonhallintaryhmiin.²¹²

Säätiön tavoitteena oli yksi kokopäivätoiminen fysioterapeutti 10 000 opiskelijaa kohden, mikä tarkoitti kolmeatoista kokopäivätoimista fysioterapeuttia. Tämä on toteutunutkin.²¹³ Perinteisesti opiskelija saattoi hakeutua fysioterapiaan hoidontarpeen arvioinnin ja ajanvarauksen sekä muiden YTHS:n ammattihenkilöiden ohjaamana. Myös sähköisen terveystarkastuksen perusteella opiskelija saatettiin ohjata suoraan fysioterapeutille. Uusimpana vaiheena vuonna 2019 alettiin valmistella mahdollisuutta hakeutua suoraan fysioterapeutille akuuttitilanteissa.²¹⁴

Fysioterapeutti Johanna Mäkelä neuvoo ryhdissä ja istumisessa Töölön palvelupisteessä vuonna 2018.

Jos aikanaan käytiinkin kiivaita keskusteluja fysioterapian tehtävästä ja asemasta, ei toiminnan tarpeellisuutta enää vuosikymmeniin ole asetettu kyseenalaiseksi. Fysioterapia kuuluu YTHS:n ydintoimintaan ja on hyvin löytänyt paikkansa sen palveluvalikoimassa.

Laboratoriotyö – ”Oikea tutkimus oikealle potilaalle oikeaan aikaan”

Laboratoriotyön mottona oleva otsikko on vaativa tehtävä, johon säätiössä on pyritty eri aikoina vastaamaan.²¹⁵ Laboratoriopalvelut kuuluivat YTHS:n palveluihin alusta alkaen. Helsingissä niitä ruvettiin tuottamaan omana palveluna jo vuonna 1957. Muilla terveydenhoitoasemilla yksinkertaisia laboratoriotutkimuksia tehtiin poliklinikalla ja vaativammat hankittiin ostopalveluna. Turussa oli alusta lähtien oma laboratoriohoitaja, mutta tilanahtaus hankaloitti toimintaa. Uusien tilojen ansiosta Turku sai oman laboratorion vuonna 1965, Otaniemi ja Oulu puolestaan seuraavalla vuosikymmenellä, Tampere vasta vuonna 1982.²¹⁶ Vuosittaiset laboratoriohenkilökunnan koulutuspäivät alkoivat joulukuussa 1978.²¹⁷

Uutena työntekijänä vuonna 1982 Turun laboratorioon tullut Hilikka Sinervo muistaa vielä silloin monien asioiden olleen hieman vanhanaikaisia, kuten pipetointisysteemi, jossa pipetti oli suussa pidettävän letkun päässä, vaikka uudenaikaisiakin menetelmiä oli jo käytössä.²¹⁸ Laboratoriotyössä tapahtui 1980- ja 1990-luvuilla valtava kehitys: työvälineet, tekniikka ja laitteet muuttuivat sekä monipuolistuivat – ja tuli atk-aika. Jo pelkästään verinäytteenotossa tapahtui iso muutos. Avonäytteenotosta, jossa veri liruteltiin neulan kautta putkeen, siirryttiin vakuuminäytteenottoon. Tätä esiteltiin vuoden 1985 koulutuspäivillä uutena tekniikkana.²¹⁹

Laboratoriotoimintaa Porthaniassa vuonna 1956. Näytteenottajana laboratoriohoitaja Toini Anttonen.

Säätiön 1970- ja 1980-lukujen vaihteen kehittämissuunnitelmissa laboratoriopalveluilla oli osansa. Johtajaylilääkäri Juhani Peräsalon asettamana työryhmä selvitti monipuolisesti laboratoriotutkimusten käyttöä. Työryhmän esityksessä loppuvuonna 1982 tavoitteena oli muun muassa tutkimusten keskittäminen Helsinkiin, edullisten ja nopeiden stix-tutkimusten käyttö ja laitehankinnat automatisoinnin kehittämiseksi. Huomio oli kiinnittynyt erityisesti lisääntyneisiin ja kalliisiin klamydiatutkimuksiin, jotka tuolloin tutkimukse-

Laboratoriomiljööt Helsingissä vuonna 1977 ja Turussa 1991.

na arvioitiin vielä niin vaativiksi, ettei niitä voinut harkita tehtäviksi omassa laboratorioissa.²²⁰ Tilanne kuitenkin muuttui muutamassa vuodessa ja Turun laboratorioon luotiin vuonna 1986 valmiudet niin klamydiadiagnostiikkaan kuin kilpirauhashormonitutkimuksiin. Tällä järjestelyllä esimerkiksi klamydiatestin hinta puolittui. Laboratorion osastonhoitaja Hilikka Sinervo muistaa hyvin, miten Juhani Peräsalo kävi paikan päällä kiittämässä turkulaisia tulevista säästöistä.²²¹

Irtoisolunäytteiden (Papa) tutkimustoiminta oli aloitettu säätiön omana toimintana toukokuussa 1978. Tutkimukset keskitettiin Helsinkiin ja säätiön palvelukseen kiinnitettiin patologi ja sytologiassistentti.²²² Turun uudella, vuonna 1981 valmistuneella Kirkkotien terveydenhoitoasemalla laboratoriotilat olivat suorastaan upeat ja siellä aloitettiin yhteistyö kaupungin terveyskeskuksen kanssa. Laboratoriolääkärinä aloitti seuraavana syksynä kliinisen kemian erikoislääkäri Kerttu Irjala TYKS:stä ja Turku sai ison roolin laboratoriotutkimusten tekemisessä muillekin asemille.²²³ Tämän järjestelyn aikaansaaminen ei ollut aivan helppoa, sillä Helsingin asema oli aluksi hyvin vastahankainen lähettämään näytteitä Turkuun. Kaikki sujui lopulta hyvin, mistä Hilikka Sinervo antoi kiitoksen Kerttu Irjalalle.²²⁴

Työryhmän suuntaviivojen mukaisesti kustannuksia pyrittiin hallitsemaan tekemällä omissa laboratorioissa mahdollisimman paljon.²²⁵ Kun 1980-luvun alussa omien laboratoriotutkimusten osuus oli noin 70 prosenttia, 1990-luvun laman säästöpainneissa se nousi 80 prosenttiin.²²⁶ Myös Tampere ja Jyväskylä aloittivat yhteistyön laboratoriotointojen kehittämisessä.²²⁷

Laboratoriopalvelut muodostivat tärkeän osan kliinisestä toiminnasta ja ison kustannuserän – vuonna 1998 noin 12 miljoonaa markkaa vuodessa. Laatuajattelun hengessä toimitusjohtaja Eero Kurri pyysi toiminnasta tilanneselvitystä, jonka teki Turun laboratoriolääkäri Kerttu Irjala.

Vuoden 1999 aikana tehty selvitys osoitti, ettei laboratoriotutkimusten käyttö ollut kaikilta osin aivan ajan tasalla, myös tutkimusvalikoimaa oli syytä arvioida: poistaa ”vanhanaikaisia” ja lisätä uusia tutkimuksia. Pienten asemien terveydenhoitajien tekemien peruslaboratoriotutkimusten tekemistä ja laadunvalvontaa oli syytä tarkastella ja toisaalta tutkia mahdollisuudet tutkimusten keskittämiseen. Toimintaan olisi syytä laatia omat laatujärjestelmä-

ohjeistukset, vaikka laboratorioissa oli aiemminkin jo käytössä laaduntarkkailujärjestelmät.

Perustelut laboratoriopalvelujen ajanmukaistamis- ja laadunkehittämisprojektille olivat hyvät ja sen toteuttamisesta sovittiin Kerttu Irjalan kanssa hallituksen päätöksellä joulukuussa 1999. Palkkiosta sovittaisiin – Irjalan ehdotuksen mukaisesti – vasta sitten, kun nähtäisiin projektin tuottama kustannussäästö.²²⁸

”Labran” laatujärjestelmän kehittämishanke käynnistyi vuonna 2001.²²⁹ Avainsanoina olivat laatu, tehokkuus ja taloudellisuus! Mahdollisuuksia toiminnan järjeistämiseen oli, sillä potilastietojärjestelmä Medicus oli saatu kattavasti käyttöön ja laboratoriotoimintojen yhdistäminen siihen oli mahdollista. Projektsihteerinä oli Jaana Björk ja johtoryhmässä mukana olivat niin toimitusjohtaja, johtajaylilääkäri kuin talousjohtajakin. Tärkeä rooli oli luonnollisesti atk-päällikkö Jari Malmbergilla. Laatutyötä tekemässä olivat myös Anu Trontti, Hilikka Sinervo ja Raili Kukkasmäki, laboratorioiden osastonhoitajat Helsingistä, Turusta ja Tampereelta.²³⁰

Säätiöön luotiin laboratoriotoiminnasta ehjä kokonaisuus yhdenmukaistamalla laboratorioiden atk-järjestelmät, keskittämällä tutkimuksia Turkuun ja Helsinkiin, virtaviivaistamalla hankinnat ja kouluttamalla niin tutkimuksia pyytäviä kuin niitä tekeviä ammattiryhmiä. Pääkaupunkiseudulla ja Turussa käytössä oleva Multilab2 -ohjelma saatiin kaikkien toimipisteiden käyttöön. Kattavat tietoliikenneyhteydet mahdollistivat laboratoriovastausten siirtymisen automaattisesti sähköiseen sairauskertomukseen ilman manuaalista tallentamista. Laboratorion laatuksikirja valmistui joulukuussa 2002.²³¹

Laboratorion henkilökunta oli motivoitunutta kehittämään ja selkeyttämään omaa työtään, kiittivät Kerttu Irjala ja Jaana Björk joukkojaan Piikissä vuonna 2007. Laatujärjestelmään sisältyi varsinaisen käsikirjan lisäksi paljon toiminta- ja työohjeita sekä

muuta dokumentaatioita. Myös seuranta oli tärkeää. Periaatteet saatiin osaksi päivittäistä työtapaa ja laatujärjestelmään sitoutuivat kaikki säätiön laboratoriot ja näytteitä ottava henkilökunta asemilla, joilta näytteet lähetettiin muualle tutkittaviksi.²³²

Vähitellen alkoi tulla tuli edullisemmaksi ostaa tutkimukset talon ulkopuolelta. Esimerkiksi klamydia- ja hormonitutkimukset lopetettiin, eikä muilta asemilta enää lähetetty näytteitä Turkuun vuoden 2005 alusta alkaen.²³³ Oman tuotannon osuus säätiössä lähti laskuun: vuonna 2003 se oli 73 prosenttia, muutoksen jälkeen 57 prosenttia.²³⁴ Yhdenvertaisen palvelun tarjoamiseksi eri paikkakunnilla laboratorionäytteenottoa ja osin analysointia kuitenkin lisättiin. Askel eteenpäin oli laboratorion tietojärjestelmän WebLabClinical käyttöönotto Medicukseen vuonna 2007 kaikissa säätiön terveystalouksissa.²³⁵

Seksitautien testaaminen tuli opiskelijoille entistä helpommaksi, kun vuonna 2015 otettiin käyttöön Medix Laboratoriot Oy:n etätetausjärjestelmä. Klamydiatestistä, joka 30 vuotta aikaisemmin oli ollut vaikea ja kallis, ja jonka määräämistä oli kehoitettu tarkkaan pohtimaan, oli tullut kenen tahansa opiskelijan itse päättämä tutkimus. Seuraavana vuonna koko säätiön laboratoriopalvelut kilpailutettiin ja yhteistyö uuden palveluntuottajan kanssa käynnistyi joulukuun 2016 alusta, minkä seurauksena alihankinnan kulut laskivat merkittävästi.²³⁶

Säätiössä tehtiin iso ratkaisu syksyllä 2020, kun hallitus päätti ulkoistaa laboratoriotoiminnan SYNLABille, mutta säilyttää vieritestauksen pikatesteineen kaikissa palvelupisteissä. Näin YTHS:n laboratoriotoimintojen työntekijät, joita oli enää seitsemän, tulisivat siirtymään SYNLABin palvelukseen vanhoina työntekijöinä 1.1.2021 alkaen.²³⁷ Päätöksen taustalla oli tarve taata palveluverkon kasvaessa yhdenvertaiset palvelut kaikille opiskelijoille kustannustehokkaasti.

Hampaiden paikkauksesta ehkäisevään hoitoon

Hammashoidon alkutaival

Hampaat tulevat kuntoon Ylioppilaiden terveydenhuoltoasemalla samaan tapaan kuin muualakin, tuskan, ähkymisen ja porakoneen vihlovan kitinän säästyksellä. (Ylioppilaslehti 18.2.1955)

Ylioppilaiden terveydenhuollon järjestämiseen tähtäävissä komiteamietinnöissä ei vielä ollut mukana hammashoidon järjestämistä, paitsi jos yleis-mediiniset syyt sitä vaativat. Kuitenkin jo ensimmäisen mietinnön taustatyönä tehdyssä kyselyssä keväällä 1939 kartoitettiin myös opiskelijoiden hammaslääkärikäyntejä.¹ Hammasongelmat olivat polttavia aikana, jolloin hammashygienia oli heikkoa ja tiedot hampaiden reikiintymisen syistä puutteellisia. Hammasharjan omistaminen ei ollut itseänselvyyttä ja perheissä saattoi olla yhteisiä hammasharjoja vielä 1960-luvullakin. Hammas-hoito oli 1940- ja 1950-luvuilla hampaiden paikkausta ja poistoa. Tekohampaita tarvitsivat usein jo nuoretkin. Hammaslääkäreitä oli vähän ja he toimivat pääasiassa asutuskeskuksissa pienillä yksityisvastaanotoilla.²

Kuten säätiön alkuvaiheita käsittelevässä luvussa on todettu, hammashoito alkoi säätiössä Helsin-

YTHS:n hammashoidon johtajana toimi alusta lähtien 1970-lvun alkuun saakka HLT Aimo V. Rantanen, joka oli ollut mukana jo toimintaa suunnittelevassa hammashoitokomiteassa. Hänen johdolla toteutettiin tutkimusprojektina syksyllä 1949 opintojaan aloittavien opiskelijoiden hampaiden tarkastus seurantotoimen, mikä antoi hyvän kuvan opiskelijoiden hampaiden tilasta.

YTHS:n hammashoitotoiminnan alkaminen helmikuussa 1955 sai runsaasti julkisuutta mediassa. Ensimmäistä hammashoitohuonetta Domus Academicassa kävivät ihailemassa johtajahammaslääkäri Aimo. V. Rantasen (oikealla) johdolla muun muassa hammashoitotoimikunnan jäsenet, joista vasemmalla on hammaslääkäri, HLT Jouko Tuomaala, tunnistamaton, professori Juuso Kivimäki sekä dosentti Aune Ylppö, joka oli myös hammaslääkäri.

gissä vuonna 1955, kun valtio oli myöntänyt tähän 1,5 miljoonan markan määrärahan ja SYL antanut saamistaan raha-automaattivaroista avustuksen kahden hammashoitoyksikön ostamista varten. Seuraavana vuonna toiminta alkoi Turussa ja Jyväskylässä, sitten Oulussa. Muilla paikkakunnilla hammashoito otettiin mukaan jo asemia perustettaessa.³ Alkuvaiheissa käytettiin ostopalveluita kuten muidenkin lääkäripalvelujen kohdalla.

Hammashoidon alkaminen huomioitiin laajasti ylioppilaslehdissä, mutta myös radiossa ja esimerkiksi Duodecimin julkaisemassa Terveystienhoitolehdessä. Säätiön hammaslääkäri Annikki Manner pääsi keväällä 1955 Yleisradion Radiokuuntelijat-lehden kansikuvaan ja haastateltavaksi ohjelmaan.⁴

YTHS:n hammashoidon sisältönä oli suunnitelmien mukaan hampaiden tarkastus, särkevien

hampaiden välitön hoito, paikkaukset, poistot, ehkäisevä hoito sekä tarpeelliset röntgenkuvaukset. Teknillistä apua vaativat, samoin kuin vaikeahkot hammaskirurgiset toimenpiteet jäivät toistaiseksi jokaisen yksityisesti hoidettavaksi. Hoitoyhteistyö sairastuvastanoton kanssa alkoi saman tien, sillä hammaslääkärit lähettivät potilaita myös sisätautieläimille tarkempaa yleistutkimusta varten.⁵ Potilas maksoi yhdestä käynnistä aluksi 200 mk, mikä oli noin puolet todellisista kustannuksista. Sitten käyntimaksu nousi 500 mk:aan (1958). Se vastasi tuohon aikaan kahden tai kolmen elokuvalipun hintaa, mutta oli edelleen vain puolet yksityishammaslääkärien taksoista, mitä pidettiin myöhemminkin vertailukohteena maksua määritettäessä.⁶

Lähes alusta alkaen Helsingin hammashoitola muodosti oman kokonaisuutensa, joka hallinnollisesti toimi suoraan YTHS:n hallituksen alaisena

johtajahammaslääkäri Aimo V. Rantasen johdolla. Samalla Rantasen tehtävänä oli toimia ”säätien terveydenhoitoasemien hammaslääkärien neuvonantajana ja huolehtia siitä, että he noudattavat samoja periaatteita kuin Helsingissä”.⁷ YTHS:n linjaorganisaatio oli saanut alkunsa.

Toiminnan tukena oli hammashoitotoimikunta, jonka puheenjohtajana oli tohtori Väinö Pensala ja jäseninä ylioppilas Jussi Arohonka sekä YTHS:stä ylihammaslääkäri Aimo V. Rantanen, ylilääkäri Kari Savonen ja talouspäällikkö Kalle Wettehovi.⁸ Pensala kiteytti Ylioppilaslehden artikkelissa säätien hammashoidolla olevan kak-

si suurta tehtävää: ”a) saada kaikki huolehtimaan hampaistaan ja b) suoda kaikille halukkaille hammashoitomahdollisuus kohtuullista korvausta vastaan”. Realistisesti hän totesi, että jälkimmäinen on helpommin hoidettavissa, mutta optimistisesti uskoi edellisenkin tulevan aikaa myöten kuntoon.⁹

Opiskelijoiden hammashoidon järjestäminen oli esillä YTHS:n järjestämässä ensimmäisessä pohjoismaisessa kongressissa Helsingissä 1963. Se nostettiin näkyvästi myös kongressin päätteeksi annettuun julkilausumaan, jossa todettiin, että hammaskarieksen ”leviäminen on edelleen hyvin nopeata ja tuho suurempi kuin tähän asti on voitu

Alkuvuosien tilannekuva YTHS:n hammashoituhuoneesta. Työskentelemässä hammaslääkäri Erkki Koponen, joka aloitti säätiossa vuonna 1960.

otaksua.” Näin toiminnan edelleen kehittäminen on todellisen tarpeen vaatima ja edellyttää tukea yleisistä varoista.¹⁰

Hammashoito toimi alusta lähtien ajanvarauksella, vain särkypotilaat pääsivät ilman aikatilausta suoraan vastaanotolle. Hoitoaika oli 20 minuuttia ja vastaanotot olivat päivittäin aamupäivän neljän ja iltapäivän kahden, kolmen tunnin työvuoroissa. Hammaslääkärinä avusti hammashoitoapulainen, mikä ei vielä 1950-luvulla ollut yleisenä käytäntönä vakiintunut. Muun muassa tätä seikkaa käytettiin perusteena Hammaslääkäriliiton kanssa käydyissä neuvotteluissa hammaslääkärien palkkauskiihosta syksyllä 1959. Järjestelmällinen hammashoitajakoulutus aloitettiin vasta 1960-luvun puolivälissä, joten siihen asti avustajat koulutettiin omana työpaikkakoulutuksena. Heitä lähetettiin kursseille ja heille laadittiin käytösohjeet; suunniteltiinpa jopa oma työpäähinekin.¹¹ Jälkikäteisarvioissaan Lauri Turtola piti hammashoitajakäytäntöä erittäin hienona ja työtä helpottavana järjestelmänä, joka oli säätiössä omaksuttu poikkeuksellisen varhain.¹²

Helsingin Sanomat 4/10-59
Uusi Suomi

**Hammashoito-
apulainen**

otetaan Ylioppilaiden Hammashoitolaan Helsingissä 1. 11. -59. Tiedustelut puh. 442 123 (klo 13-15).

**Hammashoito-
harjoittelijaksi**

otetaan nuori järjestyksenhaluinen ja siisti neiti. Konekirjoitustaito ja aikaisempi sairaanhoitoharjoittelu suotava. Henkilökohtainen käynti 7. 10. klo 15-16 Ylioppilaiden Hammashoitolassa, Leppäsuonk. 7 A. H:ki.

Hammashoitoapulaisen ja -harjoittelijan rekrytointi-ilmoitus 4.10.1959, Helsingin Sanomat ja Uusi Suomi.

Hoitoapulaisen työpäähine

Suomen Hammaslääkärilehdessä esiteltiin vuonna 1959 säätiössä kehitetty (Rantanen) hammashoitajan työpäähine ”Domuksen malli”, jonka yleiseen käyttöön saatiin säätiön johdon lupa sekä Hammaslääkäriliiton hyväksyntä.

Esiteltävä malli on ollut käytössä Ylioppilaiden hammashoitolassa jo vuodesta 1956. Päähineen taittaminen tuntui aluksi hieman vaikealta ja monimutkaiselta, mutta siihen tottuu pian. (...) Yläosan kaareva reuna ja pyöristetut kulmat sekä loivasti kaartuva taittaminen antavat sille pehmeyttä ja lieventävät liian ankaraa tai virallista vaikutelmaa. Kunnollisesti tärkättyinä se kestää puhtaana ja siistinä kokonaisen viikon edellyttäen tietenkin, että tukka on puhdas.¹³

Kysyntä ylittää tarpeen

Jonotuslista hammashoitoon on pitkä ja hoitotarve on määrätön, kertoi terveydenhoitoaseman vastaava hammaslääkäri Eija Pulkkinen. (...) Ikävänä piirteenä on havaittu ylioppilaiden vahtelevan, että on kipuja, jotta pääsisi hoitoon.¹⁴

Näin tamperelainen ylioppilaslehti Aviisi kirjoitti hammashoidon tilanteesta syksyllä 1967 ja ongelma oli sama kaikkialla koko 1950- ja 1960-luvun – jonot ja jonottaminen olivat arkipäivää. Vielä 1970-luvulla opiskelijoiden keskuudessa vallitsi käsitys, että hoitoon pääsee vain, jos hammasta särkee; tarkastuksiin oli turha edes yrittää.¹⁵ Turkulainen

Siirteksi henkilökunnalle

YLIOPPILAIDEN TERVEYDENHOITOSÄÄTIÖ

Ylioppilaiden hammashoitola

Helsinki, Leppäsuonkatu 7 A

Aimo V. Rantanen

16.9.1961

OHJEITA HENKILÖKUNNALLE

- 1 Potilaisiin on suhtauduttava asiallisesti, avuliaasti ja hyvin kohteliaasti sekä tasapuolisesti.
- 2 Mitään potilaita koskevia asioita, joita on tullut tietoon, ei saa kertoa sivullisille, ei myöskään minkäänlaista arvostelua.
- 3 Omaa henkilökuntaa ei saa arvostella ulkopuolisille, hoitotoimenpiteitä koskevat tiedustelut pyydetään tekemään aina hoitavalle hammaslääkärille.
- 4 Hammashoitajan tärkein velvollisuus on pysyä joka hetki tuolin vieressä valmiina auttamaan. Jos on poistuttava, on siihen pyydettävä lupa.
- 5 Omaan henkilökohtaiseen puhtauteen ja siisteyteen sekä asianmukaiseen pukeutumiseen on kiinnitettävä erityistä huolta.
- 6 Äänekäs keskustelu tai supattelu ja kikatus potilaiden kuullen ei ole sopivaa. Kohtelias ja asiallinen puhuttelutapa omassa keskuudessa!
- 7 Potilaita varten tilatut lehdet on pidettävä odotushuoneessa. Niiden lukeminen tai katseleminen työn aikana ei ole paikallaan.
- 8 Yksityisiä puheluja työaikana on rajoitettava aivan välttämättömimpään. Puhelimesta on asiat toimitettava lyhyesti ja asiallisesti.
- 9 Instrumenttien pesu on sekä ajan- että tarvikkeiden säästämiseksi pyrittävä keskittämään vain kahteen kertaan, samoin niiden sterilointi.
- 10 Työaika jatkuu klo 16 asti ja lauantaisin ainakin klo 13 asti.

Jakelu:

Hammashoitohenkilökunnalle

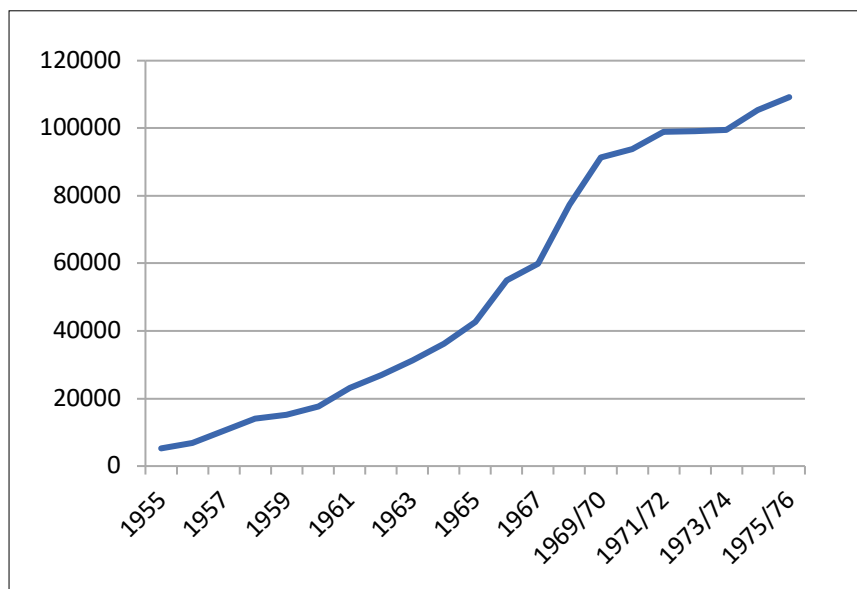
hammashoitaja Tuula Tähhäpää on muistellut, miten 1960-luvun lopulla potilasjonot ulottuivat kadulle asti niinä päivinä, joina annettiin vastaanottoaikoja. Omakohtaista kokemusta jonottamisesta oli Turussa opiskelleella ja sittemmin säätion hammaslääkärinä toimineella Sirkka-Liisa Klamilla vielä 1970-luvun alussa: viimeinen aika saattoi mennä juuri nenän edestä, eikä silloin auttanut muu kuin tulla uudelleen.¹⁶ Palvelun suosio osoitti sen tarpeellisuuden.

Hammashoitotoiminta oli aloitettu Helsingissä vuonna 1955 huomattavasti hammashoitokomitean mietinnössä osoitettua tarvetta pienemmässä mitassa. Ei siis ollut ihme, että kysyntä ylitti tarpeen alusta lähtien. 1950-luvun loppu ja seuraavan vuosikymmenen alku olivat hammashoidon voimakkaan laajentumisen aikaa. YTHS:n hammashoidon kapasiteetti kasvoi tasaisesti noin 20 prosenttia vuosittain.¹⁷

Hammashoidon yleisenä kehityksenä röntgenlaitteet, turbiiniporat ja tehoimurit yleistyivät vä-

hitellen 1960-luvun kuluessa. Ensimmäisen kymmenvuotiskauden aikana säätöillä oli saavutettu tilanne, jossa hammashoitotilat ja -varusteet olivat hyvät – kiitos Ylioppilasterveys ry:n, joka oli rahoittanut hammashoitoyksiköiden hankintaa. Vuonna 1964 yksiköitä oli jo 14, joista enää vain neljä toimi ilman ajanmukaisia turbiiniporalaitteita.¹⁸

Palvelujen saatavuutta vaikeutti hammaslääkäripula, eikä toimia aina saatu täytetyksi varsinkaan pääkaupungin ulkopuolella. Mutta hammashoidon kysyntä ei tyydyttynyt, vaikka vuonna 1964 kaikki 24 hammaslääkäritointa oli täytetty.¹⁹ Kasvu jatkui ja vuonna 1968 YTHS:n palveluksessa oli jo 47 hammaslääkärinä ja hammashoitokäyntien määrä oli viisinkertaistunut 1960-luvun aikana. Opiskelijamäärän nousun vuoksi kysyntä kuitenkin ylitti tarjonnan edelleen ja siihen pystyttiin vastaamaan vasta 1970-luvun puolivälissä. Tähän vaikutti opiskelijoiden hampaiden tilan paraneminen; entisellä kapasiteetilla voitiin hoitaa aiempaa enemmän potilaita.²⁰

Kuvio 10. Käynnit hammashoidossa 1955–1975/76. (Lähde: YTHS:n toimintakertomukset)

Hammashoidon toimenpiteet olivat paikkausta, juurihoitoja ja tarvittaessa poistoja. Periaatteena oli alusta lähtien konservatiivinen, mahdollisimman paljon hampaita säilyttävä linja, vaikka sen toteuttaminen asetti suuria vaatimuksia henkilökunnalle ja rasitti taloutta. Hampaanpoistoja tehtiin vain ehdottoman välttämättömissä tapauksissa. Alkuvuosina poistoja tehtiin puolelle opiskelijoista, mutta osuus putosi kolmannekseen jo 1950-luvun lopussa. Tilanne koheni suorastaan dramaattisesti ja 1970-luvun alkaessa poistoja tehtiin vain 13 prosentille potilaista. Koululaisten hammashoidon paraneminen näkyi säätiöllä opiskelijoiden hammasterveyden paranemisena.²¹

Helsingissä ryhdyttiin vuonna 1958 hallituksen toivomuksesta tekemään kokeiluluonteisesti ns. teknillisiä töitä, esimerkiksi kruunuja ja proteeseja, jotka turvasivat jo tehtyä työtä tai olivat kosmeettisesti ja sosiaalisesti tarpeellisia. Samoin pääkaupungissa aloitettiin myös kirurgiset hampaanpoistot.²² Vuonna 1963 toiminta oli laajentunut ja monipuolistunut jo niin paljon, että ilmaantui tarvetta hammaslääkäreiden erikoistumiseen eri tehtäviin, kuten hammaskirurgiaan ja protetiikkaan. Tosin varsinaiset erikoishammaslääkärin toimet perustettiin säätiöön vasta 1970-luvun puolivälistä alkaen varsinaisen erikoistumiskoulutuksen alettua Suomessa.²³

Hammashoitokapasiteetin riittämättömyys aiheutti ongelman, keitä otetaan potilaiksi. Ratkaisut vaihtelivat paikallisten johtoryhmien harkinnan mukaan. Pääkaupunkiseudulla ja Oulussa valmiiksi hoidetuille – siis potilaiksi kerran päässeille – oli annettu etuoikeus varata aikoja jatkuvaan ylläpitohoitoon, vaikka täysin hoitamattomia jäi odottamaan vuoroaan. Opiskelijat olivat luonnollisesti tyytymättömiä tilanteeseen.²⁴ Myös säätiön ylilääkäri Kari Savonen puuttui näin epädemokraattiseen käytäntöön ja uusien, vuonna 1968 annettujen määräysten mukaan entisillä potilailla ei saa olla tällaista suosituimmuutta muihin nähden.²⁵

Hammashoidon budjettipaineissa talouspäälikkö Kalle Wettenhovi ja hallitus kiinnittivät huomiota hoitomaksujen kertymiseen. Vuoden 1969 budjetin valmistelussa oli päädytty poistamaan kokonaan sosiaalisin perustein myönnettävä maksusta vapautuminen. Lisäksi laskutusta oli tiukennettu niin, ettei koko vuoden tuloutus saa jäädä kuin korkeintaan 10 prosenttia alle teoreettisen vuosituoton, joka perustui 20 minuutin vastaanottoaikaan.²⁶

Vastinetta pyydettiin ylihammaslääkäri Aimo V. Rantaselta, joka kritisoi voimakkaasti ”teurastusbudjettia”. Ärsyyntyneenä ja värikkäästi hän kuvasi hammashoidon veloitusta vähentäviä tekijöitä muistiossaan, joka lähetettiin hallituksen lisäksi kaikille säätiön hammaslääkäreille ja johtokunnille. Alijäämäisyys johtui Rantasen mukaan niin vastaanotolta poisjääneistä kuin eri syistä johtuvista hoitoaikojen pitkittymisestä. Lista syistä oli pitkä, esimerkiksi poisjäännit akateemisten juhlapäivien yhteydessä, unohtelut, piittaamattomuus ja hidastelut.²⁷

Rantanen vastusti voimakkaasti 20 minuutin tuottotavoitetta työnormina, koska sekä potilaista että hammashoidollisista syistä tähän on mahdotonta usein päästä. Hänen mukaansa säätiön tiukan työtahdin vuoksi oli hammaslääkäreitä jopa lähtenyt muualle töihin. Valistustyötä ei voi tarpeesta huolimatta tuohon aikaan mahdollistaa, sillä keskustelut potilaiden kanssa veivät aikaa ja eräällä asemalla hammaslääkärit olivat jopa yhteistuumin päättäneet olla keskustelematta potilaan kanssa, ettei aikaa kuluisi ”hukkaan”! Potilaat saattoivat Rantasen mukaan olla yleiskunnoltaan täysin sopimattomassa tilassa hammashoitotoimenpiteitä varten.

He ovat yllirasittuneita liiasta valvomisesta, nälkiintyneitä väärästä säästäväisyydestä, käyttäneet omin päin liian suuria määriä särkylääkkeitä, jne. (...) Tuntuu ehkä uskomattomalta, mutta monien ylioppilaiden suun hygieniä on siinä määrin kai-

Syitä huonoon maksukertymään

Katkelmia Aimo V. Rantasen muistiosta ”Ylioppilaiden hammashoidon veloitusta vähentävistä tekijöistä.”²⁸

Toisissa tapauksissa taas juhliminen estää hoitoon tulemisen. Joskus hoitoon tullaan siinä kunnossa, että asianomainen on lähetettävä pois. Vapun jälkeinen päivä voitaisiin hyvin pitää huoltopäivänä myös hammashoidossa. On veloitettu varsin ankarasti.

[Poisjääntien] Tavallisin syy on amnesia tai anamnesia, josta on aina veloitettu, milloin se on tunnustettu. Samantapainen syy on liian pitkään nukkuminen aamulla (...) Hyvistä aamu-unista on asianomaista aina veloitettu.

Potilaiden hidasteleminen vaikeuttaa uskottoman paljon hammashoidollisten toimenpiteiden nopeata ja tehokasta suoritusta. Toiset hituroivat jo tuoliin tullessaan, keksivät tarinoita pitkittääkseen työn alkamista, huuhtovat hidastetusti, korjailevat asentoaan, valittelevat sitä ja tätä asiaankuulumatonta. Jotkut eivät osaa tuoliin tai ovesta ulos, vaan heitä pitää kädestä pitäen ohjata. Toisinaan syy on luonteen yleinen hitaus, toisinaan hammashoitoa kohtaan tunnettu pelko.

ken arvostelun alapuolella, että hammaslääkäriltä menee kokonainen hoitoaika vain hampaiden esiin kaivamiseen ja puhdistamiseen. Tällainen on varsin tavallista, ja siitä on ruvettu veloittamaan.²⁹

Jonotusta hammashoidon luukulle Jyväskylässä 1977.

YTHS:n budjetin tekeminen ei 1960 ja 1970-lukujen taitteessa – eikä myöhemminkään – näyttänyt olevan helppoa. Opiskelijamäärä kasvoi, niukkuudesta taisteltiin ja johtohenkilöiden välillä kipunoi. Kukin johtajista katsoi oman sektorinsa etua.³⁰ Tuohon aikaan mielenterveyspalvelujen kysyntä kasvoi aiheen julkisuuden seurauksena ja mielenterveyslinjaa perustettaessa. Ehkäisy pillerien yleistymisen vuoksi gynekologisten palvelujen kysyntä lisääntyi räjähdysmäisesti ja laboratorio- ja röntgenpalvelujen kustannukset kasvoivat.

Kelan sairausvakuutusrahastosta saatiin puolet terveyden ja sairaanhoidon kustannuksista, mutta yhteiskunta ei tuolloin korvannut lainkaan ham-

mashoitoa. Rantasen mukaan ”hammashoitoa voidaan jatkaa näissä suunnitelmissa lasketulla tavalla vain äärimmäisen ankarin säästö- ja rationalisointitoimenpitein”.³¹ Kireä rahatilanne aiheutti hammashoitomaksujen nousun ja uhan jopa seisauttaa vuodeksi 1970/71 kahden hammashoitoyksikön toiminnan. Valtuuskunnan toiveen mukaisesti supistamisesta kuitenkin luovuttiin.³²

Tällaisessa tilanteessa oli vaikea ajaa opiskelijoiden hammashoidolle lisää resursseja, joista oli jatkuva puute. Kaikesta huolimatta Aimo V. Rantanen oli onnistunut rakentamaan toimivan ja jatkuvasti kasvavan hammashoidon sektorin, jolla oli ajanmukaiset tilat ja välineet.³³

Palvelut monipuolistuvat

Rantanen jäi virkavapaalle johtajahammaslääkärin tehtävistä 1.5.1971 alkaen siirryttyään Helsingin yliopiston kariesopin apulaisprofessorin virkaan. Helsingin terveydenhoitoaseman ylihammaslääkärin tehtäviä jatkoi HLL, sittemmin HLT Lauri Turtola, joka vuoden 1974 alusta nimitettiin säätiön johtajahammaslääkäriksi. Turtolalle YTHS oli tuttu, sillä hänet oli jo viisi vuotta aiemmin soitetu hammaslääkärin sijaiseksi heti valmistumisensa jälkeisenä päivänä.³⁴

1970-lukua on kuvattu terveyskasvatuksen kulta-ajaksi ja kariesen ehkäisylle saatiin uusia välineitä fluorin ja ksylitolin myötä.³⁵ Taustalla vaikutti kansanterveyslaki, joka nosti hammasrauksien vastustamistyön, valistuksen ja ehkäisytoiminnan uusina työmuotoina korjaavan hoidon rinnalle. Vaikka nämä oli alusta pitäen kirjattu myös YTHS:n hammashoidon toimintaohjelmaan, niiden toteuttaminen oli vastaanottotyön järjestämisen paineissa jäänyt vähäiseksi.

Oli sopiva vaihe arvioida toimintaa ja luoda uusia linjauksia. Niinpä työvaliokunnan nimitämä työryhmä ryhtyi kevättalvella 1974 suun-

Lauri Turtola aloitti työnsä säätiössä 24-vuotiaana hammaslääkärin sijaisena vuonna 1969. Johtajahammaslääkäriksi hänet nimitettiin vuoden 1974 alussa. Ansiokas työura säätiössä kesti kaikkiaan 38 vuotta.

nittelemaan hammashoidon kehittämistyötä, kuten tilastointijärjestelmää, hammastarkastuksia ja hoitoajan käyttöä. Työryhmä toimi johtajalääkäri Kari Savosen johdolla sihteerinään Lauri Turtola ja jäseninä olivat Aimo V. Rantanen, ylihammaslääkärit Airi Pelkonen Otaniemestä sekä Pekka Harkko Tampereelta. Valmista tuli jo elokuussa ja muistion liitteenä oli jo aiemmin valmisteltu hammashoidon uusi potilaskortti. Lähtökohtana oli opiskelun alussa suoritettava hammastarkastus, vaikka sen toteutuminen ei vielä ollut näköpiirissä – tarkastusten alkamista jouduttiin vielä odottamaan reilu kymmenen vuotta. Ehkäisevän hoidon

asemaa vahvistettiin laajentamalla sen kirjaamista ja tilastoinnissa huomioitiin vuosikymmenen taitteessa käynnistetty atk-järjestelmän valmistelu.³⁶ Potilasasiakirjoihin ruvettiin merkitsemään muun muassa profylaktinen käsittely, sekä dieetti- ja puhdistusopetus. Raportissa näkyi vahvasti Lauri Turtolan kädenjälki. Hän uskoi ennaltaehkäisyyn mahdollisuuksiin ja myös hänen väitöskirjansa liittyi aiheeseen.³⁷

Hammashoidon käytännössä työnteon tavat muuttuivat huomattavasti 1970-luvun aikana sit down- ja nelikäsityöskentelyyn siirtymisen vuoksi. Vielä vuosikymmenen alussa parityössä hammaslääkäri ja -hoitaja seisoivat, potilaat istuivat. Potilaiden pyörtymiset olivat tavallisia ja nämä jäivät pois, kun potilaita ruvettiin hoitamaan makuuasennossa. Henkilökuntaa koulutettiin niin nelikäsityöskentelyyn kuin tukikudosten hoitoon.³⁸ Ortopantomoröntgenkuvaukset aloitettiin säätiön omana toimintana alkaen Helsingistä, jonne laite hankittiin syksyllä 1974.³⁹ Työntekijöiden ja potilaiden suojaukset olivat tuolloin vielä vähäisiä. Potilaille saatettiin laittaa suojalasit, mutta hanskat otettiin käyttöön vasta seuraavalla vuosikymmenellä HIV:n ja hepatiittien vauhdittamina. Suusuojat tulivat sitäkin myöhemmin.⁴⁰

Säätiöllä vallitsi 1970-luvulla terveyskasvatusmyönteinen ilmapiiri. Muiden linjojen tapaan myös suunterveydessä pyrittiin kehittämään ryhmätoimintaa, lähinnä ryhmävalistusta uudeksi työmuodoksi. Usko työhön oli jopa niin suuri, että vuonna 1981 valmistuneeseen Turun terveydenhoitoaseman rakennukseen varattiin suuri huone tätä tarkoitusta varten. Kelan tuella toteutetut kokeilut eivät kuitenkaan saavuttaneet opiskelijoiden suosiota ja huone jaettiin myöhemmin parempaan käyttöön potilashuoneiksi.⁴¹

Hampaiden paikkausmateriaaleissa muovitäytteet olivat uutta 1970-luvun alussa. Niitä otettiin käyttöön myös YTHS:llä, mutta jonkin aikaa

Hampaiden hoitoa vielä seisten työskennellen 1970-luvun alussa. Oulun ylihammaslääkäri Krista Kavalto potilastyössä, avustava henkilö tunnistamaton.

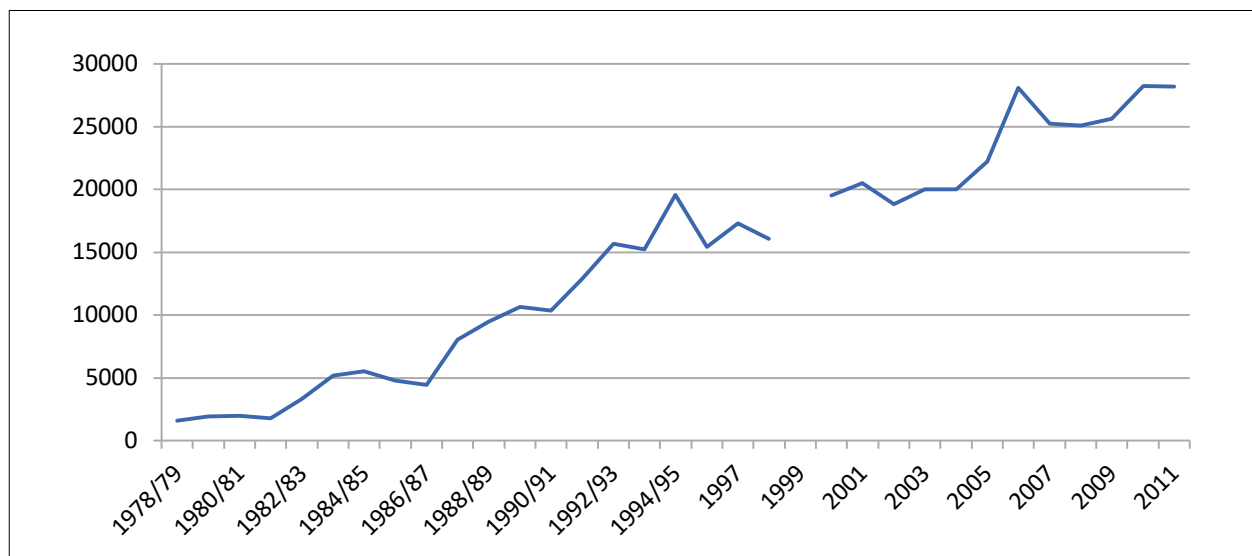
*1970-luvun kuluessa tapahtui muutos työskentelytavoi-
sa, kun potilaita ruvettiin hoitamaan makuuasennossa.
Kuva on Helsingistä vuodelta 1977. Työparina hammas-
lääkäri Irma Kostiala ja hammashoitaja Ritva Laasanen.*

käytöstä perittiin potilailta ylimääräinen materiaalimaksu.⁴² Elohopea-amalgaamin mahdollisista haitoista nousi julkisuudessa 1980-luvun lopulla kohu, mikä näkyi myös YTHS:llä, kun huolestuneet opiskelijat kyselivät riskeistä ja halusivat vaihdattaa hammaspaikkojaan. Hammaslääkäri sai jopa kokea olevansa ”myrkyttävä”, kuten kärkevimmat potilaat asian ilmaisivat. Kestävä amalgaami ei kuitenkaan tuolloin poistunut käytöstä, mutta antoi aiheen korostaa ehkäisevää hammashoitoa, jotta täyteaineita ei tarvittaisi lainkaan.⁴³

1970-luvun kuluessa vaikeiden hammaskaries-tapausten lukumäärä väheni jatkuvasti ja uusien opiskelijoiden hampaisto kunto oli aiempaa parempi. Hampaiden paikkausten poistojen ja juurihoitojen vähenemisen ansiosta suusairauksien hoitoa voitiin laajentaa erikoishammaslääkäripalveluihin ja tukikudoshoitoihin. Hammaskirurgia lisääntyi ja säätiö sai toimivuonna 1976/77 suukirurgista ensimmäisen erikoishammaslääkäriinsä. Oikomishoitojen määrä lisääntyi, vaikkakaan ei riittävästi, samoin kasvoi röntgenkuvausten mää-

rä. Kaikki säätiön hoitoyksiköt olivat 1980-luvun alussa varustettu hammaskuvauksiin tarkoitettulla röntgenputkella, ja ortopantomografiakuvauslaitteet sekä omat suukirurgiset leikkaustilat olivat käytössä Helsingin, Turun ja Tampereen asemilla. Kesätoiminta laajeni.⁴⁴

Vaikka tehdyn selvityksen mukaan opiskelijoista jo yli 80 prosenttia kävi hoidattamassa hampaansa YTHS:llä 1970-luvun lopulla, hoitokapasiteettia alkoi olla niin runsaasti, että hoitopalveluja voitiin myydä myös kesäyliopistolaisille, ylioppilaskuntien ja korkeakoulujen henkilökunnalle sekä ulkomailla opiskeleville suomalaisille ylioppilaille, Jyväskylässä jopa ympäri vuoden.⁴⁵ Tämän järjestelyn käytännön tavoitteena oli turvata ympärivuotinen palvelujen tarjonta opiskelijoille. Toimivuoden 1983/84 toimintakertomuksessa oli historiallinen toteamus: ”Perushoitoon voitiin sijoittaa kaikki hoitoon hakeutuneet jokaisella terveydenhoitoasemalla”. Seuraavaksi toimintavuodeksi palveluja vähennettiin, eikä varaamattomia aikoja juuri enää ollut muualla kuin Jyväskylässä.

Kuvio 11: Käynnit erikoishammashoitajilla/ suuhygienisteillä 1978–2011 (lukumäärä). (Lähde: YTHS:n toimintakertomukset vuoteen 2009 saakka, sen jälkeen Anne Komulainen)

Erikoishammashoitajien työpanos ehkäisevään hoitoon

Suomessa alkoi erikoishammashoitajakoulutus 1970-luvun puolivälissä, jolloin tutkintonimikkeenä oli ylempi hammashoitaja. Jonkin aikaa oli käytössä myös nimike hammashuoltaja ennen kuin suuhygienisti vakiinnutettiin käyttöön.⁴⁶ YTHS oli ensimmäinen työpaikka Suomessa, joka palkkasi erikoishammashoitajan vakinaisesti tekemään ”ehkäisevää primaarista suun ja hampaiden terveydenhoitoa”. Uuden toimen läpimeno ei Turtolan mukaan edes ollut vaikeaa uudistusmielisyssä hallituksessa, mutta kesti aikansa, ennen kuin potilaita osattiin ohjata tällaiselle vastaanotolle.⁴⁷

Säätiöstä hammashoitaja Regina Taipalus oli ensimmäisten koulutettavien joukossa ja hän aloitti erikoishammashoitajan tehtävässä Helsingissä keväällä 1979, jolloin Suomessa oli vasta satakunta tämän koulutuksen saanutta henkilöä. Päätehtävänä oli hampaiden kotihoidon opetus, käytännössä siis opetusta hampaiden harjauksessa, hammastikun ja -langan käytössä sekä ravinto- ja fluorineuvontaa sekä hammaskiven poistoa. Toiminta laajeni ensin Tampereelle, sitten Turkuun ja Kuopioon. Uudistuneen tilastoinnin ansiosta toiminta näkyi välittömästi ehkäisevän hammashoidon toimenpiteiden lisääntymisenä. Fluorausten, dieettineuvontojen sekä puhdistus- ja harjausopetusten määrä kasvoi jatkuvasti.⁴⁸

Itsenäisesti toimivat erikoishammashoitajat (suuhygienistit) olivat tärkeä resurssi suun terveydessä. Vuonna 1978 alkanut toiminta laajeni jatkuvasti ja 2000-luvulla kehitettiin työnjakoa suuhygienistien ja hammaslääkäreiden välillä, mikä johti suuhygienistien käyntien voimakkaaseen kasvuun. Johtajahammaslääkäriksi vuoden 2007 lopulla tullut Anne Komulainen lähti muun muassa viemään eteenpäin ajatusta, että suuhygienistit voivat tehdä suun terveystarkastuksia. Uuden työnjaon hyväk-

syminen vaati paljon keskusteluja, mutta käytännöstä saatiin sovittua.⁴⁹

Toinen suuhygienistien työhön liittyvä uudistus, jota Anne Komulainen ryhtyi ajamaan, koski suuhygienistien vastaanottojen käyntimaksujen poistamista. Ajatus nostatti myrskyä suuhygienistien keskuudessa, sillä he pelkäsivät maksuttomuuden syövän työnsä arvostusta. Komulaisella oli hyvät perustelut uudistukselle, mikä lopulta onnistuikin:

Minusta oli kestävämpiä, että YTHS:ssä terveydenedistämisen käynnit muutoin ja myös yleislääkärikäynnit, olivat maksuttomia, mutta suun terveydenedistäminen oli maksullista.⁵⁰

Hammashuollolle yhteiskunnan tuki

Keväällä 1983 oli taas aika ryhtyä hahmottelemaan suun ja hampaiden terveydenhoidon suuntaviivoja seuraavalle kymmenvuotiskaudelle. Työryhmään nimettiin puheenjohtajaksi Lauri Turtola, sihteeriksi ylihammaslääkäri Seppo Helminen sekä jäseniksi professori Heikki Luoma, dosentti Heikki Murtomaa, apulaisprofessori Inkeri Rytömaa sekä ylihammaslääkäri Ulla Scheinin. Raportissa esiteltiin ajankohtaisia suun terveyden edistämisen menetelmiä, kuten plakkivärjäystä, harjauksen tai lankauksen opetusta, fluorin käyttöä, ksyylitolia, hampaisiin kiinnitettäviä fluori- tai antibioottirenkaita tai -pusseja, sähköhammasharjoja – jopa ”hammaspesuloita”, joissa hoitohenkilöstö puhdistaisi hampaat esimerkiksi kolmen kuukauden välein! Säätiön toiminnaksi kuitenkin suositeltiin maltillisempia toimintoja.⁵¹

Työryhmän mukaan hammashoidon perustana tulisi olla kouluikäisen hoidon jatkaminen järjestelmällisenä hoitona alkaen ensimmäisen vuoden opiskelijoiden hammastarkastuksesta hoitosuun-

Opiskelijoiden viisaudenhammasongelmien vuoksi YTHS:ssä on tarvittu paljon suukirurgian osaamista. Suukirurgien neuvottelupäivillä 16.3.1990 pöydän ympärillä vasemmalta ylihampaslääkäri Pentti Ahonen Jyväskylästä, Pekka Poikkeus Helsingistä, Ilkka Heinaro Turusta, Ossi Lehmiöjoki Porista, Tuula-Maija Leikomaa Tampereelta, Lauri Turkola pöydän päässä, Pentti Airene Vaasasta, Pekka Ylipaavalniemi Helsingistä, Ari Lämsineva Oulusta ja sihteerinä Eila Ollila.

nitelmiseen, hoidon toteuttaminen sekä ehkäisevä hoito ja terveystkasvatus. Huomiota kiinnitettiin myös hammashoitopelkoon ja opiskeluympäristön vaikutuksiin, kuten makeistarjontaan ja opiskelupaineisiin. Viisaudenhammasongelmat nostettiin raportissa näkyvästi esiin, sillä niistä johtuvat vaivat olivat opiskelijoilla lisääntyneet tilanahtaudesta johtuvan vaillinnaisen puhkeamisen vuoksi. Aikaisemmin tilaa oli suussa ollut riittävästi, kun muita hampaita poistettiin säännöllisesti. Muita nousevia ongelmia olivat harjausvauriot ja kasvojen alueen kiputilat.⁵²

Suunnitelmien toteutumista auttoi oleellisesti sairausvakuutuslain muutos, jossa hammashuolto tuli sairausvakuutuskorvauksen piiriin 1.1.1986 alkaen. Tuki kohdistui nuoriin ikäluokkiin, alle

25-vuotiaisiin, joiden aiheuttamista hammashuollon nettomenoista Kela korvaksi 60 prosenttia lukuun ottamatta oikomishoitoa ja proteettista hoitoa. Merkittävää oli, että korvaus maksettiin suoraan YTHS:lle, sillä se mahdollisti YTHS:n hammashoitomaksujen huomattavan alentamisen, 55 markasta 20 markkaan käynniltä. YTHS linjasi käytäntönsä niin, että ikään katsomatta kaikki opiskelijat maksoivat samansuuruisen käyntimaksun.⁵³ Tämä oli tärkeä linjaus, josta vanhemmat opiskelijat hyötyivät vielä nuoriakin enemmän, sillä käyntimäärät potilasta kohden riippuivat suuresti potilaan syntymävuodesta.⁵⁴

Kelan korvauspäätös edellytti, että säätiön antaman hoidon tulee perustua järjestelmällisen hammashuollon käytäntöön, mikä tarkoitti mak-

suttomien hammastarkastusten alkamista. Säätiön pitkäaikainen tavoite oli näin toteutunut – olihan hammastarkastusten aloittaminen ollut mukana jo hammashoidon käynnistämistä koskevissa suunnitelmissa 30 vuotta aiemmin.⁵⁵

Kokemuksia tarkastustoiminnasta oli saatu Jyväskylästä, jossa opiskelijoiden hammastarkastuksia oli kokeiltu jo vuodesta 1980 alkaen. Tarkastustoimintaa jatkettiin siellä ja aloitettiin myös Turussa ja Oulussa kutsumalla kaikki ensimmäistä vuottaan opiskelevat hammaslääkärin suorittamaan tarkastukseen. Alkuvuosina tarkastukseen kutsuttiin kaikki opiskelijat joka toinen vuosi, mutta myöhemmin tarkastusväliä harvennettiin ja siirryttiin yksilöllisiin tarkastusväleihin. Vuodesta 2009 alkaen sähköiseen terveystarkastukseen liitettiin myös suun terveyttä koskevat kysymykset ja saatiin näin luoduksi menetelmä digitaaliselle hammastarkastusarviolle. Hammastarkastustoiminta on kuvattu tarkemmin terveystarkastuksista kertovassa luvussa.

Vuonna 1986 oli säätiössä saavutettu kaksi merkittävää etappia: Hammashoidon käyntimaksujen laskeminen tasolle, etteivät ne enää muodosta estettä opiskelijoiden hammashoittoon hakeutumiselle sekä hammastarkastukset opiskelujaan aloittaville. Molemmat positiiviset saavutukset yhdessä aiheuttivat voimakkaan kysynnän hammashoidon palveluihin ja akuuttihoitoa lukuun ottamatta hoitoon pääsyä jouduttiin odottamaan yleensä joitakin viikkoja.⁵⁶

Ehkäisevän hammashoidon kehitys sai kiitosta ja kritiikkiä säätiön sisällä. Oulun ylihammaslääkäri Krista Kavalto totesi vuoden 1987 Piikin haastattelussa säätiön tärkeimmistä kehittämistoimista:

Jo yli 10 vuoden aikana on vähitellen siirrytty sairauden (reikien) etsimisestä ennaltaehkäisyyn ja terveyden vaalimiseen (...) Suun, hampaiden ja koko purentaelimen terveys mielletään nyt kokonaisuudeksi ja osaksi yleistä terveyttä.⁵⁷

Oikomishoidon kysyntä lisääntyi 1980-luvun puolivälissä. Hammashoitaja Mirja Romppainen vasemmalla ja erikoishammaslääkäri Annu Ahlström sovittavat potilaalle oikomislaitetta 1985.

Toisaalta Turussa pitkään toiminut hammaslääkäri Osmo Honka arvioi läksiäishaastattelussaan vuonna 1988:

Turhauttavalta tuntui uhrata kallisarvoista hoitoaikaa voittopuolisesti lähes virheettömien hampaistojen tarkastukseen. Kutsumenettely on välttämätöntä uusien opiskelijoiden kohdalla. Voisiko tämän jälkeen jättää potilaiden omatoimisuuden varaan? (...) annettaisiin suosite vastaisten tarkastusten ajoituksesta (...) Implantteihin kannattaisi panostaa (...) proteetiikan alan erikoishammaslääkärin virkoja olisi perustettava.⁵⁸

Joka tapauksessa 1990-luvun alkuun mennessä saavutettiin hammashoidossa varsin hyvä tilanne: puolet toimimpiirin opiskelijoista käytti ham-

mashoidon palveluja. Kysyntä ja tarjonta olivat tasapainossa. Sairastavuus hammaskariekseen oli vähentynyt jatkuvasti, siten myös paikkaukset potilasta kohden. Säätiössä voitiin hoitaa enemmän myös muita hammas- ja suusairauksia, kuten ientulehduksia ja muita kiinnityskudossairauksia. Viisaudenhampaiden poistoja oli pystytty lisäämään suukirurgien palvelujen avulla ja purentahäiriöitä oli ryhdytty selvittämään.⁵⁹

Hyvä tilanne taitui suomalaisen yhteiskunnan lamavuosiin 1990-luvun alussa; palvelut niukkenivat, mistä seurasi pitkiä hoitonoja. Palveluvalikoima kuitenkin säilytettiin entisenkaltaisena ja vuosituhannen vaihteessa nostettiin esiin säätiössä uudelleen virinnyttä yhteisöllistä terveyden edistämistä.⁶⁰ Aiemmin määritellyistä tavoitteista pidet-

tiin edelleen kiinni nyt uusin sanakääntein:

Tavoitteena on säilyttää peruskoulu- ja lukioaikaisen järjestelmällisen hammashuollon tulokset, turvata suun terveyden osalta hyvä opiskeluaika sekä antaa valmiuksia itsehoitoon ja suun terveyden säilymiseen myös opintojen päätyttyä elämänsä aikana myöhemmissä vaiheissa.⁶¹

Hammashoidon yhteistyö muiden sektorien kanssa oli käytännön tasolla pitkään verraten vähäistä, paitsi asemien terveystyöryhmissä, joissa se oli mukana alusta alkaen. Vuosituhannen vaihteessa yhteistyötä virisi syömishäiriöiden hoitamisen tueksi perustetuissa työryhmissä, joissa hammashuollon edustajilla, monesti juuri suuhygienisteillä, oli tär-

Vuosien 2002–2006 aikana toteutettiin hammasröntgentoiminnan digitalisointi, ks. tarkemmin luvussa Digitaalisuus muuttaa työtä. Henkilökuntaa koulutettiin menetelmästä suun alueen kuvantamisen kurssilla 30.1.2004. Eturivissä vasemmalta Lauri Turtola, ylihammaslääkärit Ulla-Maija Saarni ja Annukka Vuorinen, hammaslääkäri Marja Korva sekä hammashoitaja Marja-Liisa Kilpinen. Toisessa rivissä näkyvillä osastonhoitaja Marja-Liisa Maskula, hammaslääkärit Raija Poikkeus ja Marjo Tipuri sekä hammashoitaja Maritta Mäkinen.

Helsingin terveydenhoitoasemalla pitkään toimineella suukirurgi Irja Ventällä ja johtajahammaslääkäri Lauri Turtolalla oli vuosien kuluessa useita yhteisiä tutkimushankkeita, jotka tähtäsivät käytännön toiminnan kehittämiseen. Kuva on vuodelta 2007.

keä rooli. Sektorirajojen madaltuminen näkyi myös Lauri Turtolan tuottamissa monialaisissa potilasohjeissa, kuten narskuttelu, stressi, masennus sekä ruokatottumukset hammashuollon näkökulmasta. Sittemmin yhteistyötä tehtiin psykologien ja fysio-

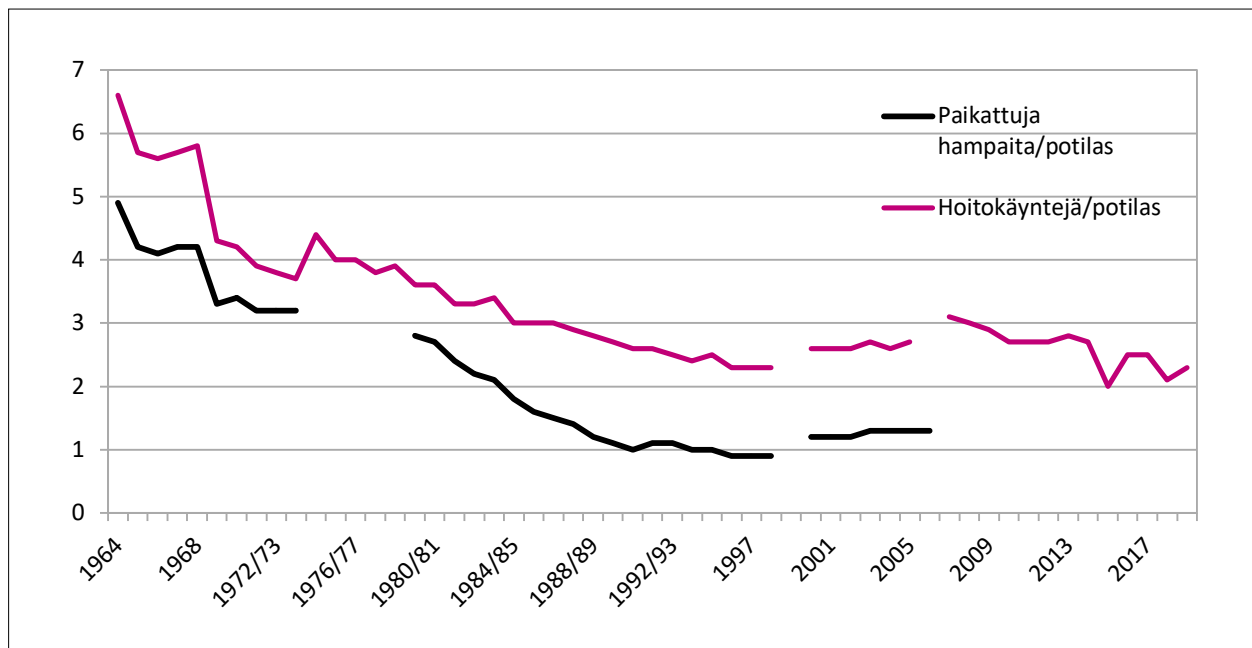
terapeuttien kanssa narskuttelusta ja hammashoitopelosta kärsivien opiskelijoiden hoidossa.⁶²

Suun terveyden huikkea kehitys

Kuten monessa muussakin säätiön toimintamuodossa, ylioppilaiden hammashoidon aloittaminen oli pioneerityötä, sillä tuohon aikaan järjestettyä hammashoittoa oli vain kansakoulujen hammashoidossa. Muuten se toteutui hammaslääkärien yksityisvastaanotoilla. Vasta kansanterveyslaki takasi hammashoidon kaikille alle 17-vuotiaille ja vanhempia ikäluokkia tuli sairastuvuuden piiriin vasta 1980-luvulla.

YTHS:n suun terveydenhuollon kehitystä kuvaavat muutokset toiminnasta käytetyssä nimityksessä. Ensimmäisinä vuosina puhuttiin hammashoitola toiminnasta ja hampaidenhoidosta, mutta ”hammashoito” linjan nimenä vakiintui nopeasti käyttöön. Toiminnan laajennuttua myös ehkäisevään toimintaan ruvettiin toimivuodesta 1982/83 alkaen puhumaan hammashuollosta ja Hammashuollon linjasta, vaikkakin edelleen opiskelijoilta perittiin hammashoitomaksuja. Tällä nimityksellä toimittiin parikymmentä vuotta, kunnes strategiatyön yhteydessä vuonna 2005 nimi muutettiin Suun terveydenhuollon linjaksi, mikä entistä paremmin kertoi työn laaja-alaisuudesta. Linjat muutettiin sektoreiksi vuonna 2010 ja nimeksi tuli ytimekkäästi Suun terveys.⁶³

Kehitys työtavoissa, välineissä ja erityisesti paikkausmateriaaleissa on vuosikymmenten kuluessa edennyt valtavin harppauksin. Säätiössä on toiminnan alusta alkaen pidetty huoli siitä, että käytössä on ollut hyvät ja ajanmukaiset laitteet.⁶⁴ 1990-luvun alussa Turun aseman ylihammaslääkäriksi tullut Ulla-Maija Saarni muistaa laitteita uusitun tuolloin jopa tarpeettomankin tiheästi kymmenen vuoden välein.⁶⁵ Kaiken kaikkiaan

Kuvio 12: Paikattujen hampaiden lukumäärä ja hoitokäyntien määrä potilasta kohden vuosina 1964–2019. (Vuosien 1964–1974 tiedot saatu vuoden 1973/74 toimintakertomuksesta, 1975–2006 ko. toimintavuoden toimintakertomuksesta ja 2007–2019 Anne Komulaiselta)

”YTHS:llä sai keskittyä omaan tekemiseensä ja tehdä oman työnsä niin hyvin kuin osasi”, kuten pitkään säätiöllä työskennellyt suukirurgi Irja Venttä asian ilmaisi YTHS-aikaa muistellessaan.⁶⁶

Viisaudenhampaiden ongelmat ovat olleet esillä koko toiminnan ajan, sillä ne muodostavat merkittävän osan hammasongelmista opiskelijaikäisillä nuorilla. Jo Aimo V. Rantanen oli tutkinut opiskelijoiden viisaudenhammasongelmia ja hoitoa säätiössä 1940-luvun lopulla. Aiheen tutkimusta jatkoi suukirurgian erikoishammaslääkäri Irja Venttä, jonka johdolla säätiössä laadittiin vuonna 2005 yliopisto-opiskelijoiden viisaudenhampaiden kirurginen hoitosuositus. Koko suunterveyden henkilökunta koulutettiin sen mukaisesti.⁶⁷ Uusiakin uhkia hammasterveydelle oli noussut: hampaiden kemiallinen kuluminen eli eroosio oli alkanut yleistyä opiskelijoilla.⁶⁸

YTHS:n hammashuollon toiminnan aikana tapahtunut muutos opiskelijoiden suunterveydessä oli suorastaan käsittämättömän suuri. Tämä näkyi suoraan työn sisällössä, kun paikkauksesta ja kelvottomien hampaiden poistosta on voitu siirtyä ehkäiseviin ja erikoistuneempiin hoitoihin. Yhtenä mittarina hampaiston kunnosta säätiössä on käytetty paikattujen hampaiden lukumäärää potilasta kohti, mikä on laskenut 1960-luvun alun viidestä yhteen. Säätiössä on seurattu myös hoitokäyntien määrää potilasta kohti, mikä tietysti on riippunut paitsi tarpeesta myös resursseista – miten paljon on voitu antaa käyntiaikoja potilaalle. Positiivinen kehitys näkyy kuviossa 12.

Suurten ikäluokkien tullessa opiskelemaan käyntimäärä kasvoi 1960-luvun puolivälistä alkaen muutamassa vuodessa 40 000 käynnistä 100 000:een vuodessa. Toinen valtava lisäys tapah-

tui 20 vuotta myöhemmin Kelan korvauksen alkamisen jälkeen 1980-luvun puolivälistä seuraavan vuosikymmenen lamaan saakka. Lisäys näinä vuosina oli kaikkiaan 50 000 käyntiä vuodessa ja käyntimäärä saavutti huippunsa toimivuonna 1992/93, jolloin kirjattiin 162 800 käyntiä vuodessa. (ks. kuvat 15 ja 16, s. 444)

Opiskelijoiden hampaiston tilan paraneminen yhdessä yhteiskunnan lisääntyneen tuen kanssa mahdollisti sen, että palveluita riitti entistä paremmin tarvitseville. Palveluita käyttäneiden osuus vuodessa kaikista toimipiirin opiskelijoista kertoo sekä palvelujen saatavuudesta että tarpeesta. Kun tämä osuus toiminnan alkuvuosina oli 10–15 prosenttia, mutta lähes kaikki opiskelijat olisivat hoi-

toa tarvinneet, oli tarve todella tyydyttämätöntä! 1970-luvun puolivälin tutkimuksen mukaan ensimmäisen vuoden opiskelijoista hoitotarvetta oli edelleen lähes 90 prosentilla, mutta palveluissa käyneiden osuus oli noin 40 prosenttia.⁶⁹ Tilanne jatkui huonona pitkään ja vasta 1980-luvulla saavutettiin tilanne, jossa hammashoitopalvelujen tarve tuli tyydytetyksi. Kun palveluja oli tarjolla tarpeeseen nähden riittävästi, palveluja käyttäneiden osuus kuvaa paremmin myös hampaiston kuntoa. Kaikki eivät tarvitse vuosittaisia hoitoja tai edes tarkastuksia. 2000-luvulla noin kolmannes opiskelijoista oli käynyt hammashoidossa, mikä vastasi sähköisen terveystieteiden tutkimus- tai hoidontarpeesta.⁷⁰

Työn muutoksia

Työn muutoksia käytännön kokemuksen kannalta ovat kuvanneet Jyväskylän terveydenhoitoosastolla vuodesta 1964 toiminut hammaslääkäri Anja Järvelä ja Turussa hammashoitajana samana vuonna aloittanut Tuula Tähtkää sekä tutkimustiedon perusteella erikoishammaslääkäri Irja Ventä:

Työtä oli alussa aivan liikaa ja avuntarvitsijoita oli jonossa. Oli pulloposkia, kipua, särkyä ym. Silloin koki todella auttavansa potilaita, jotka olivat avusta kiitollisia. Tuntui kuitenkin siltä, että korjaavan hoidon keinot eivät riittäneet. Vähä vähältä liikenä aikaa valistukselle ja yhteiskuntakin ryhtyi ennaltaehkäisytoimiin. (Anja Järvelä 1997)⁷¹

60-luvulla työpäivä alkoi tiskaamalla ja steriloinnilla. Amalgaami sekoitettiin pienessä huhmareessa ja suojaamattomassa kämme-

nessä. WC taas toimi pimiönä röntgenkuuvia kehitettäessä (...) Työ oli ennen semmoinen pikkupiian homma, toisen ihmisen kädenjatkeena (...) Työ on muuttunut seisovasta työstä sit down -työskentelyyn. Suurimmat muutokset näkyvät kuitenkin koneiden ja tarveaineiden muutoksessa. (Tuula Tähtkää 2009)⁷²

Hammaskarieksen vaurioittamien hampaiden määrä oli 20-vuotiaista opiskelijaa kohden keskimäärin 15,1 kappaletta vuonna 1978. Yhdelläkään ei ollut silloin täysin reikiintymättömiä tai paikkaamattomia hampaistoja. Nyt (2008) karieksen vaurioittamien hampaiden määrä on keskimäärin 4,1 kappaletta ensimmäisen vuoden opiskelijaa kohden. Täysin reikiintymättömiä ja paikkaamattomia hampaistoja on 18 %:lla 20-vuotiaista opiskelijoista. (Irja Ventä 2008)⁷³

Hammaslääkäri Tuija Happonen tekee opiskelijan suun tutkimusta kuituvaloa käyttäen. Kuva on otettu vuonna 2014 Töölössä.

Johtajahammaslääkäri Anne Komulainen tuli taloon 10.12.2007 Vantaan terveyskeskuksesta. Hän piti ennaltaehkäisyä työn perustana ja keskeisiä osaamisalueita olivat laatutyö ja toiminnan kehittäminen. Vaikka vastassa oli 10 000 opiskelijan hammashoitojono säästöjä hamuavassa organisaatiossa,⁷⁴ Komulainen antoi kiitosta edeltäjälleen hyvin toimivasta suunterveydenhuollon kokonaisuudesta – mutta katsoi vahvasti myös eteenpäin:

Monia uusia toimintatapoja on otettu ennakkoluulottomasti käyttöön, tieteellistä tutkimusta on tehty vilkkaasti ja terveyden edistämistä on tuettu monin tavoin (...) Toimintaedellytysten jatkuvasti muuttuessa on kyettävä muuttamaan tuttua ja turvallista toimintatapaa. Se ei ole helppoa eikä se onnistu ilman jatkuvaa kehittämistyötä. Jotta toimintaa voisi mielekkäästi kehittää, on sitä ensin arvioitava uusin silmin ja avoimin mielin.⁷⁵

Mielenterveystyön dilemma

Juuret jo vuodessa 1949 – mallia Amerikasta

Ymmärrys mielenterveyden merkityksestä ihmisen kokonaisterveyteen sai vahvistusta 1940-luvun puolivälissä Maailman terveysjärjestö WHO:n terveyden määritelmästä, jonka mukaan terveyteen kuuluvat fyysinen, psyykinen ja sosiaalinen ulottuvuus.¹ Psykiatrian kehitys sai sotien jälkeen vaikutteita pääosin Yhdysvalloista: psykodynaaminen ajattelutapa, psykoterapia, sosiaalipsykiatria. Sosiaalisten tekijöiden merkitys mielenterveyteen huomioitiin psykologisten ja biologisten tekijöiden rinnalla.² Tämä kokonaisvaltainen ajattelu näkyi ennaltaehkäisevän mielenterveystyön nousussa keskusteluun 1950-luvulla myös opiskelijoiden hyvinvointityössä. Mielenterveyden maailmanliitto (World Federation for Mental Health) piti jo vuonna 1956 USA:ssa ensimmäisen kansainvälisen ylioppilaiden mielenterveyttä käsittelevän kongressin.³

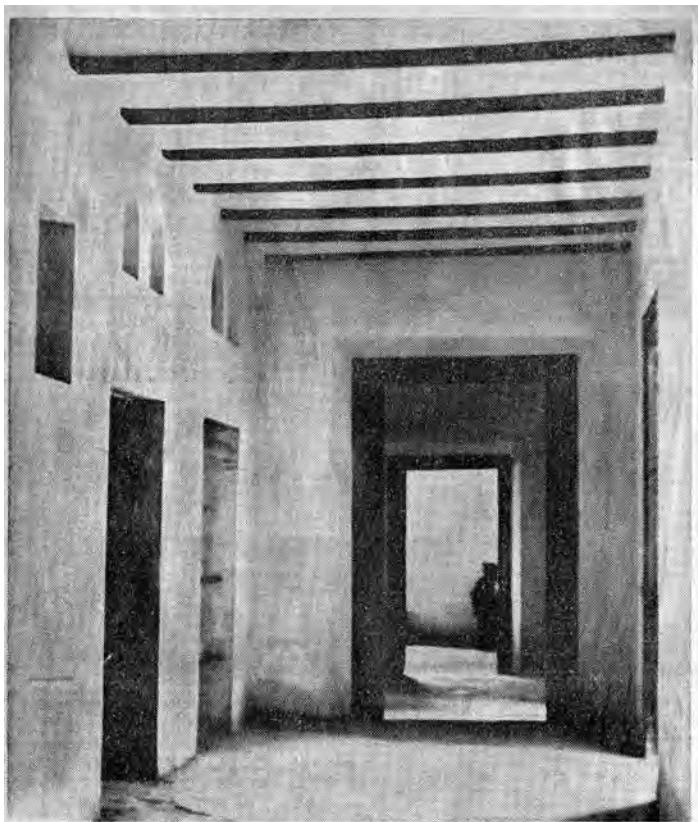
USA:ssa opintomatalla vuonna 1949 käynyt YTHS:n johtajalääkäri Kari Savonen näki hienona esimerkkinä sikäläisten yliopistojen laajan huolenpidon opiskelijoista ja siinä työssä olivat mukana myös sosiaalinen ja henkinen tuki. Toisella opintomatallaan USA:aan talvella 1959 Savonen tutustui

lisää opiskelijoiden parissa tehtävään mentaalihygieeniseen työhön.⁴ Myös säätiössä ruvettiin puhumaan mentaalihygieenisen työn aloittamisesta. Jo säätiön ensimmäisessä toimintakertomuksessa todetaan mentaalihygieenisen työn aloittamisen olevan tärkeimpien kehittämiskohteiden joukossa.⁵

YTHS:ssä hermo- ja mielitaudit oli lääketieteen erikoisala vuodesta 1951 alkaen, jolloin säätiö kiinnitti erikoislääkäri Reino Huttusen palkkioperusteiseen toimeen. Vuosi sen jälkeen tehtävää jatkoi Lapinlahden sairaalan apulaisylilääkäri Kauko Kaila. Käyntimäärät vastaanotoilla olivat säätiön alkuvuosina pieniä, vuosittain vain alle sata opiskelijaa käytti hermolääkärin palveluja. Tarve alkoi kuitenkin vähitellen lisääntyä ja lääkäritoimikunta ehdotti syksyllä 1959 toisen psykiatrin palkkaamista Helsinkiin. Ehdokkaana oli Lapinlahden sairaalan assistentti Kauko Vauhkonen, joka saisi specialiteetin puolentoista vuoden kuluttua. Hän aloittikin tehtävässä seuraavan vuonna. Säätiön toiminnan levitessä uusille paikkakunnille, hermo- ja mielitautien palveluja hankittiin tarpeen mukaan.⁶ Neurologia ja psykiatria erotettiin omiksi erikoisaloikseen vuonna 1960.⁷

Vaikka hermolääkärin palvelujen kysyntä oli vähäistä, se ei tarkoittanut, etteikö opiskelijoilla olisi ollut ongelmia. Säätiön poliklinikkalääkäri hoiti

vastaanotollaan monenlaista psyykkistä oireilua, mikä ilmenee tuon ajan diagnoosiyhteenvedosta ja poliklinikkalääkärinä toimineen Kari Savosen kirjoituksista.⁸ Käsitys mentaalisen hoidon tarpeesta ylioppilailta vaihteli. Suuntaa saatiin UNESCO:n ylioppilaiden mielenterveyttä koskevasta raportista, jonka mukaan noin joka kymmenes opiskelija tarvitsisi ”hermotautien asiantuntijan apua”.⁹

Kansikuva: MIELENTERVEYSVUOSI. Risto Järva.

Ylioppilaiden mielenterveys

Maailman mielenterveysvuosi on menellään. Sen tarkoituksena ei ole tehdä maailmanmenoa mielekkäämmäksi, vaan sen tarkoituksena on kiinnittää huomiota mielenterveyden ongelmiin. Ylioppilaat ovat eräs ihmisryhmä, jonka keskuudessa saattaa mielenterveys olla puutteellista ja toimenpiteitä vaativaa. Näitä kysymyksiä käsittelee Ylioppilaslehden artikkelisarja, joka alkaa tässä numerossa ja jatkuu ensi viikolla. Sarjan ensimmäiset kirjoittajat ovat psykiatri, tohtori Martti Paloheimo ja Ylioppilaiden terveydenhoitoaseman ylilääkäri Kari Savonen. Viittaamme sivulle 4.

Ylioppilaslehden artikkeli 5.2.1960 kansainvälisenä mielenterveysvuotena oli lähtölaukaus vuosia kestäneelle opiskelijoiden mielenterveysaihetta käsitteleville lehtikirjoituksille.

Vuonna 1958 YTHS:n hallitus asetti Mentaalihygienisen toimikunnan suunnittelemaan ylioppilaiden keskuudessa tehtävää mentaalihygieenistä työtä, koska ”ylioppilaspäivät pitävät tällaisen hoidon ja ohjauksen järjestämisestä opiskelijoille meidänkin maassamme tärkeänä”.¹⁰ Puheenjohtajana uudessa toimikunnassa oli hermo- ja mielitautien erikoislääkäri, professori Martti Kaila, jäseninä Savosen lisäksi muun muassa professorit Niilo Mäki, Heikki Waris ja Erik Allardt, tohtorit Reino Huttunen ja Juhani Rekola sekä ylioppilaspastori Tauno Sarantola.¹¹ Toimikunnan työ alkoi seuraavana vuonna ja se todettiin erittäin vaikeaksi ja pitkäkestoiseksi:

Työn suunnittelemiseksi on välttämätöntä kenttätutkimuksen toimeenpaneminen mentaalihygienisen työn tarpeesta. Tässä työssä on tärkeä saada selville eri lääkärin ja sairaaloiden hoidossa olevien psykologisia häiriötiloja potevien ylioppilaiden määrä ja samoin selvittää suoralla otannalla koko toimintapiirin mentaalihygieninen tila.¹²

Vuotta 1960 vietettiin kansainvälisenä mielenterveysvuotena – toimikunnan työ oli siis mitä ajankohtaisinta! Teemavuoden Suomen-ohjelmatoimikunnan puheenjohtaja tohtori Martti Paloheimo kuvasi Ylioppilaslehdessä opiskelijoiden ongelmia ja pohti ennakolta ehkäisevän työn järjestämisen tapoja opintoneuvontaa kehittämällä tai YTHS:n työkentässä. Samassa lehdessä Kari Savonen halusi myös madaltaa kynnystä psykiatriseen hoitoon hakeutumisessa ja otsikoi kirjoituksensa muotoon ”Hermolääkärinä ei kannata pelätä”.¹³ Toisaalta hän kuvaili kirjoituksessaan apua tarvitsevia opiskelijoita, jotka eivät välttämättä tarvitse hermolääkärin apua, vaan tueksi saattoi riittää ystävällisyys, opiskelutoveri tai opettaja:

Suurimman ryhmän muodostanevat kuitenkin ne herkät tavalliset ihmiset, jotka (...) nykyisen

kireän ja armottoman kilpailun aikana, kiireen ja jännityksen keskellä, usein kaukana kotoa ja yksinäisinä eivät ole kyllin ”kovaksi keitettyjä” tai kypsiä ja henkisesti vahvoja voittamaan eteen nousevia vaikeuksia.¹⁴

Säätiössä oltiin kuitenkin ymmällä ja hämmentyneitä mentaalihygieenisen työn toteuttamisesta. Pulmallisen urakan edessä toimikunnan työ ilmeisesti hiipui, sillä muutamaa vuotta myöhemmin Savosen tavatessa virkamatkallaan Niilo Mäen he pitivät tärkeänä, että säätiön ”mentaalisia ongelmia pohtiva asiantuntijakomitea uudelleen herätettävään henkiin”.¹⁵

Opiskelijapalveluihin suuntautunut verkosto World University Service (WUS) otti mielenterveysaiheen agendalleen ja WHO:n tuella järjesti asiantuntijakonferenssin Murtenissa Sveitsissä elokuussa 1961. Kari Savonen oli valittu sinne sekä YTHS:n että SYL:n edustajaksi. Kongressissa oli esillä erityisesti opiskeluolosuhteiden osuus mielenterveysongelmissa; siellä myös todettiin tiedon puute opiskelijoiden psyykkisten häiriöiden syistä.¹⁶ Keskustelua jatkettiin Suomessa järjestetyssä ensimmäisessä Pohjoismaisessa ylioppilaiden terveydenhoitokongressissa kaksi vuotta myöhemmin.¹⁷

Keskustelua käytiin myös yliopistoilla, kuten käy ilmi Kari Savosen syksyn 1962 käynnillä Jyväskylässä, jossa terveydenhoitoaseman lääkärit sekä professori Niilo Mäki olivat kiinnittäneet huomiota Kasvatusopillisen Korkeakoulun opiskelijoiden mentaalisten ongelmien runsauteen.

Olisi tärkeää selvittää olisiko korkeakoulujen olosuhteissa, opetusohjelmassa, opettajakunnan suhtautumistavassa, opintotahdin kireydessä tms. syytä, jonka poistaminen voisi vähentää näiden ongelmien runsautta. Voimistelunrehtori Vepsäläinen ehdotti tutkittavaksi, eikö liikuntaharjoitusten lisääminen vähentäisi ongelmien runsautta.¹⁸

YTHS:n pohdinnat mielenterveystyön kehittämiseksi saivat siis 1960-luvun alussa vahvistusta kansainvälisiltä foorumeilta, joilla puhuttiin opiskelijoiden mielenterveystyöstä, opintoneuvonnan järjestämisestä ja yliopistoyhteisöihin vaikuttamisesta – jopa niin, että Savosen sanoin ”ehkäisevä mielenterveystyö on muissa maissa ylioppilaiden terveydenhuoltotyössä miltei epämuotokysymys”.¹⁹ Aihe oli ajankohtaista Suomessakin, jossa 1960-luvulla ennalta ehkäisyä korostettiin kansanterveyslain valmistelussa.

Ylioppilaskunnat ryhtyivät sanoista tekoihin ja käynnistivät psykologisen neuvontapalvelun eri paikkakunnilla 1960-luvun puolivälissä. Helsingissä opiskelijoille perustettiin monipuolinen neuvontakeskus ja ylioppilaspsykologin virka. Myös tutor-toiminta aloitettiin.²⁰

Mielenterveyslinjan synty

Vaikeudet opintoalan valinnassa, tehokkaan ja menestyksellisen yliopisto-opiskelun hidastuminen ja niiden seurauksena niin usein tapahtuva opintojen keskeytyminen, ovat nykyään yleismaailmallisia ongelmia, joihin yliopistoviranomaiset tähän asti ovat kiinnittäneet liian vähän huomiota. Nämä vaikeudet voivat synnyttää (...) monenlaisia mielenterveydellisiä ongelmia. YTHS ryhtyy lähivuosien aikana suorittamaan tutkimusta ylioppilaiden mielenterveyshäiriöiden yleisyydestä ja niihin vaikuttavista tekijöistä.²¹

Näin totesivat YTHS:n hallituksen puheenjohtaja Urpo Ratia ja ylilääkäri Kari Savonen vuoden 1963 toimintakertomuksessa. Asiaa edistääkseen Kari Savonen oli ottanut yhteyttä Lapinlahden sairaalan apulaisylilääkärinä tuolloin toimineeseen psykiatri Yrjö O. Alaseen, mikä johti vuonna 1963 uuden toimikunnan asettamiseen. Mielenterveys-

työtä ryhdyttiin nyt suunnittelemaan Yrjö Alasen johdolla. Mukana oli osin samoja henkilöitä kuin edellisessäkin toimikunnassa, kuten Allardt, Huttunen ja Savonen, uusia olivat psykiatrit Pekka Tienari ja Kauko Vauhkonen. Kokoonpano vaihteli jonkin verran aina vuoteen 1969 kestäneen toiminnan aikana.²²

Tampereella uranuurtajana ylioppilaspsykologin työssä ja myöhemmin YTHS:n terapiapsykologina toiminut Matti Luoma kutsuttiin toimikunnan jäseneksi vuoden 1966 lopulla. Hän kuvasi myöhemmin Piikin kirjoituksessaan tärkeitä periaateratkaisuja tekevän toimikunnan työtä mitä mielenkiintoisimmaksi ja istuntojen olleen ”värikkäät ja joskus jopa kiistelyjen sävyttämät”.²³

YTHS:n psykiatrien vastaanotoille lähetettyjen opiskelijoiden määrä kasvoi kymmenvuotiskaudella 1956–1966 yli kymmenkertaiseksi 66 opiskelijasta 733:een. Mutta psykiatrisen ja psykologisen palvelun tarve – opiskelijoiden hoitoalttius, kuten Vauhkonen asian ilmaisi – kasvoi nopeammin kuin tarjonta, eivätkä säätiön resurssit riittäneet. Mielenterveystyö alkoi YTHS:ssä näkyä omana alueenaan, kun se vuonna 1966 sai toimintakertomukseen oman lukunsa. Työvoimaa palkattiin säätiöön lisää: Hermolääkärin avuksi tuli sosiaalityöntekijä, psykiatripalveluja lisättiin ja psykoterapiaan perehtynyt psykologi aloitti työnsä. Helsingissä ja Turussa pystyttiinkin vuonna 1967 huolehtimaan siitä, että välitöntä apua tarvitsevat pääsivät jo samana päivänä psykiatrin vastaanotolle!²⁴ Yrjö Alanen muistelee mielenterveyslinjan 30-vuotisjuhlauskaisussa, että vastarinnatta palvelujen lisääminen ei käynyt – myös hammashoito kärsi huomattavasta resurssivajeesta:

Kun toin eräässä kokouksessa voimakkaasti esiin sen, että olisi syy perustaa uusia psykiatrin virkoja (...) totesi voimavarojen lisäämistä omalle sektorilleen ajava ylihammaslääkäri Aimo V. Ranta-

*nen, että ihmisellä on 32 hammasta, mutta vain yksi pää.*²⁵

Alasen johtama tutkimus opiskelijoiden mielenterveydestä käynnistyi vuonna 1965 ja kaksi vuotta myöhemmin saatiin ensimmäiset tulokset, joiden mukaan 23 prosentilla ensimmäisen vuoden opiskelijoista todettiin olevan mielenterveyden häiriöitä, hoidosta hyötyviä oli 16 prosenttia ja välittömän hoidon tarvetta 2,6 prosentilla opiskelijoista. Kahden vuoden seurannassa osuus vielä kasvoi 29 prosenttiin.²⁶ Löydöksiä pidettiin Alasen mukaan yleisesti yllättävän korkeina, yliampuvina, jopa hätkähdyttävänä. Savonen pohdiskeli tulosten aiheuttamaa ahdistusta opiskelijoissa ja toivoi puhuttavan mieluummin ongelmista kuin häiriöistä.²⁷ Tulokset saivat runsaasti huomiota lehdistössä, mutta apua toivottiin ylioppilaskuntien palkkaamilta psykologeilta: ”Huolten rasittama opiskelija saa avun neuvontakeskuksesta”, kuten Uusi Suomi otsikoi.²⁸

Tutkimus perusteli vastaanansomattomasti YTHS:n mielenterveyspalvelujen merkittävää laajentamisen tarvetta. Mielenterveystoimikunta piti tärkeänä, että psykiatrien lisäksi säätiön palvelukseen kiinnitetään terapiatyöhön perehtyneitä psykologeja ja sosiaalityöntekijöitä kaikilla korkeakoulupaikkakunnilla. Vuonna 1967 valmistuneessa muistiossa korostetaan sekä yksilö- että ryhmäterapiaa toimintamuotoina konsultaatioiden ja lääkehoidon lisäksi sekä ehdotetaan johtavan psykiatrin toimen perustamista.²⁹ YTHS:n hallituksen asettama suunnittelutoimikunta, jonka puheenjohtajana oli hallituksen puheenjohtaja Urpo Ratia, käsitteli muistiota todeten, ettei siinä ollut huomioitu taloudellisia näkökohtia. Esitettyä psykiatrisen hoitohenkilökunnan tarvetta pidettiin epärealistisena ja ”yliammuttuna”. Johtavan psykiatrin toimen perustamiseen kokous ei ottanut kantaa. Toimikunta oli myös sitä mieltä, että eh-

Mielenterveystoimikunta luovuttaa muistionsa 25.9.1967 Suomalaisella Klubilla pidetyssä kokouksessa. Toimikunnan puheenjohtaja psykiatri Yrjö O. Alanen saatesanoja lausumassa. Hänen oikealla puolellaan johtajalääkäri Kari Savonen sekä psykiatrit Kauko Vauhkonen ja Pekka Tienari. Mielenterveystyön suunnittelu oli mukana laajassa säätöön suunnittelutoimikunnan työssä, jota johti hallituksen puheenjohtaja Urpo Ratia.

käisevä mielenterveystyö – niin tarpeellista kuin se onkin – ei kuulu YTHS:lle, jonka tulisi keskittyä hoitosektorille.³⁰

Toisaalta vallitsi vahva usko siihen, että opiskeluolosuhteiden ja opintoneuvonnan parantaminen ehkäisisi mielenterveyshäiriöiden syntyä, mutta yliopistojen toivottiin muiden kansainvälisen mallin mukaisesti ottavan vastuun tästä työstä.³¹ Kari Savonen ilmaisi asian Uuden Suomen artikkelissa keväällä 1967 näin:

Ehkäisevän mielenterveystyön tehtävänä on poistaa niitä erilaisia opintoihin ja opintoympäristöihin liittyviä häiriötekijöitä, jotka voidaan

*poistaa. Kun Ylioppilaiden terveydenhoitosäätöön tehtävänä on hoitaa sairaat, häiriytyneet ja erilaisista häiriötiloista kärsivät, kuuluu yliopistojen ja ylioppilasyhteisöjen laajaan työkenttään niiden ympäristövaikeuksien poistaminen, jotka häiriöitä synnyttävät.*³²

WHO:n Krakovan opiskeluterveydenhuollon kongressissa vuonna 1966 oli todettu mielen-terveyden ja opiskeluympäristön ongelmien muodostavan opiskelijoiden tärkeimmät ongelmaryhmät.³³ SYL vaati vuoden 1968 opintososiaalisten neuvottelupäivien ponsilausemissaan YTHS:ää ja yliopistoja kiinnittämään huomiota

opiskeluympäristöön ja opiskeluolosuhteisiin sekä ehkäisevän mielenterveystyön kehittämiseen.³⁴ Kyse oli opiskelijoiden käynnistämän neuvontapalvelun vakinaistamisesta, johon liittyi monia ratkaisemattomia asioita. Kari Savosen sanoin: ”Mitä sen tulisi sisältää, mikä olisi sen suhde psykiatriseen hoitotyöhön, kenelle sen toimeenpano kuuluu ja kuka sen maksaa”.³⁵ Mahdollisuuksia olivat korkeakoulut, ylioppilaskunnat ja YTHS. Aika näytti, että Savosen huoli ei ollut aiheeton!

Vastauksena SYL:n asettamiin vaatimuksiin aiempi mielenterveystyötä suunnitteleva työryhmä sai rinnalleen uuden, ehkäisevän mielenterveystyön työryhmän. Se ryhtyi SYL:n edustajan, filosofian maisteri Jussi Tuorin johdolla suunnittelemaan mielenterveydellisen neuvontapalvelun käynnistämistä.³⁶ Työryhmän jäsen, SYL:n sosiaalisihiteeri Eero Kurri toi näkemyksensä voimakkaasti esiin 1.11.1968 Oulun ylioppilaslehdessä julkaistussa kirjoituksessa todeten, että mielenterveysneuvonta sopisi ehdottomasti parhaiten YTHS:lle.³⁷ Työryhmän ehdotus järjestämisestä oli hieman moniselitteinen: palvelun katsottiin kuuluvan korkeakoulujen tehtäviin, mutta YTHS:n tulisi vastata sen toiminnasta. Yliopistojen osuudeksi katsottiin esimerkiksi vuokravapaat toimitilat yliopistoilta neuvontatyöntekijöille.³⁸

Säätiössä oli jo meneillään mielenterveystyön suunnittelu mittavine tutkimushankkeineen ja niinpä valtuuskunta päättikin hallituksen esityksen mukaisesti, että säätiön tulee käynnistää opiskelijoiden mielenterveydellinen neuvontapalvelu kaikilla paikkakunnilla viimeistään 1.9.1969.³⁹ Tuorin työryhmän sihteerinä toimineen psykologi Salli Saaren mukaan ratkaiseva näkökulma oli ollut, että opiskelijat pystyisivät paremmin luottamaan ulkopuolisen terveydenhuolto-organisaation palveluksessa oleviin kuin yliopistojen työntekijöihin. Tarkoitus oli palkata kaikille terveysasemille tiimi, psykiatri, psykologi ja sosiaalityöntekijä aloittaen

psykologeista.⁴⁰ Samana vuonna perustettiin johtajapsykiatrin toimi ja mielenterveysvaliokunta. Nämä merkitsivät mielenterveyslinjan syntyä, mutta johtajapsykiatrin nimittämisessä vitkasteltiin. Säätiöllä palkkitoimisena psykiatrina toiminut Kari Vauhkonen hoiti tehtävää aluksi tilapäisjärjestelyin ja osa-aikaisesti ja aloitti täyspäiväisessä johtajapsykiatrin toimessa helmikuussa 1971.⁴¹

Rekrytoinnissa ensimmäisenä ehti Tampere, jonne saatiin psykologi Totte Vadén jo toukokuun alussa 1969. Syksyllä palkattiin Jyväskylään Kari Murto, Ouluun Ritva Mannermaa ja Helsinkiin ylioppilaskunnassa vt. ylioppilaspsykologina toiminut Salli Saari. Turun työntekijä vaihtui jo vuoden kuluttua ja siinä aloitti syksyllä 1970 sittemmin pitkään säätiöllä vaikuttanut Birgitta Jalander. Neuvontapsykologit itse päättivät käyttää nimikettä neuvontatyöntekijä – solidaarisuudesta erästä vailta valmistumista olevaa psykologia kohtaan, kuten Saari jälkeensä hieman huvittuneena muisteli. Se oli 1960-luvun demokratiahenkeä.⁴²

YTHS:lle palkatut psykologit olivat kaikki nuoria, sillä alkuvuosina säätiössä painotettiin sitä, että psykologien tulisi olla suunnilleen saman ikäisiä kuin asiakkaiden. Tätä näkökulmaa perusteltiin Birgitta Jalanderin mukaan sillä, että psykologien olisi helpompi paneutua opiskelijaelämään, kun se on vielä tuoreessa muistissa.⁴³ Ero myöhempiin koulutusta ja kokemusta arvostaviin rekrytointiperusteisiin on melkoinen.

Mielenterveydellisen neuvontapalvelun katsottiin sisältävän sekä yksilöllistä neuvontaa että yhteisöllistä vaikuttamista. Kari Savonen käytti YTHS:n ohjeistuksessa palvelusta nimeä ”mielenterveysneuvola”, mutta termi ei vakiintunut käyttöön. Jatkossa puhuttiin mielenterveysneuvonnasta tai mielenterveyden neuvontasektorista, joka sijaitsi fyysisesti ylioppilaskuntien tai yliopistojen neuvontapalvelun yhteydessä ja mieluiten niiden toimitiloissa. Toimihenkilöinä oli yksi tai useam-

YLIOPIILAIDEN TERVEYDENHOITOSÄÄTIÖN MIELENTERVEYDELLISEN NEUVONTAPALVELUN TOIMINTAPERIAATTEET

1 § Ylioppilaiden terveydenhoitosäätiö perustaa terveydenhoitoasemille mielenterveydellistä neuvontapalvelua varten yhden tai useampia psykologien ja sosiaalityöntekijöiden toimia. Paikallisen terveydenhoitoaseman psykiatri toimii ohjaavana ja konsultoivana psykiatrina.

2 § Toiminnan edellytyksenä on, että ylioppilaskunta tai korkeakoulu luovuttaa muun neuvontapalvelun yhteydestä vuokravapaasti mielenterveydellisen neuvontapalvelun käyttöön kalustetut toimitilat.

3 § Mielenterveydellisen neuvontapalvelun psykologit ja sosiaalityöntekijät ovat paikallisen terveydenhoitoaseman johtokunnan alaisia.

4 § Johtajapsykiatri/johtajapsykologi (tai ennen toimen täyttämistä johtajalääkäri) valvoo mielenterveydellistä neuvontapalvelua ja huolehtii erityisesti niissä konsultteina toimivien psykiatrien työn ohjelmoinnista ja toimeenpanosta.

5 § Neuvontapalvelun toimihenkilöiden tulee pitää säännöllisesti ja riittävän usein neuvottelutilaisuuksia, joihin neuvontakeskuksen muutkin toimihenkilöt osallistuvat.

6 § Mielenterveydellisen neuvontapalvelun tehtävät ovat seuraavat:

- a) Asiakkaiden vastaanotto, jonka yhteydessä annetaan yksilökohtaisia tietoja ja neuvotellaan asiakkaan kanssa hänen ongelmistaan. Yhden asiakkaan neuvontaan (counseling) ei pitäisi käyttää enemmän kuin 5 käyntikertaa. Neuvonnan tarkoituksena on saada asiakas hahmottamaan itselleen henkilökohtainen tilanteensa ja ongelmansa ja löytämään tarkoituksenmukainen ratkaisu niihin;
- b) mielenterveydellinen valistus- ja tiedotustoiminta työpiirin opiskelijoille. Tämä tapahtuu myös yhteistyössä alan muiden työntekijöiden ja organisaatioiden kanssa. Toimintapiirin asennekasvatus tapahtuu esitelmin, artikkelein ja tiedottein sekä suunnittelemalla näyttelyjä ja muita yleisötilaisuuksia;
- c) mielenterveydellisen asiantuntija-avun antaminen osallistumalla mielenterveystyötä koskevien ja sitä sivuavien tehtävien suunnitteluun;
- d) mielenterveystyötä koskevan aineiston kerääminen, asiakastietojen kokoaminen ja sellaisten epäkohtien totesminen ja selvittäminen, jotka aiheuttavat opiskelijoille mielenterveydellisiä ongelmia ja vaikeuksia sekä ehdotusten ja aloitteiden tekeminen niiden poistamiseksi.

7 § Mielenterveydellisen neuvontapalvelun toimihenkilöiden tulee pitää kiinteää yhteyttä korkeakouluihin, ylioppilaskuntiin sekä ulkopuolisiin neuvontaorganisaatioihin.

211/1/100/3.12.1969

pia psykologeja, sosiaalityöntekijöitä sekä tarvittaessa kansliahenkilökuntaa. Yhden psykiatrin tuli toimia konsultoivana neuvonantajana, lisäksi viikoittain tulisi olla yhteisneuvottelu muiden ylioppilasneuvonnan toimihenkilöiden kanssa.⁴⁴

Kuohuva alku ja kahtiajakautumisen aika

Julkisen keskustelun vauhdittamana avun hakeamisen hyväksyttävyyden psyykkisiin ongelmiin kasvoi ja opiskelijat osasivat tiedostaa niitä entistä paremmin. Palvelujen lisäyksistä huolimatta tarve ei tyydyttynyt. Tämä ei ollut ihme, sillä psykiatri- ja psykologimitoituksen lähtökohdaksi otettiin vuosikymmenen taitteessa mielenterveystoimikunnan tavoitteleman ”5 %:n säännön” sijaan ”3 %:n sääntö”, jonka mukaan 3 prosenttia opiskelijoista tarvitsisi jonkinasteista psykiatrista hoitoa. Näin siitä huolimatta, että jo tiedossa oleva UNESCO:n arvio hoidontarpeesta oli 10 prosenttia ja Alasen tutkimusryhmän tulokset kertoivat vieläkin suuremmasta tarpeesta.⁴⁵ – Mainittu viiden prosentin käyttöaste vuositasolla saavutettiin vasta 30 vuoden kuluttua vuonna 1997.

Selvää vastausta ei löydy siihen, minkä vuoksi mitoituksessa päädyttiin tällaiseen ratkaisuun, vaikka asiantuntijat tutkimustuloksiin nojautuen muuta suosittelivat. Oliko kysymys päättäjien asenteista vai yksinkertaisesti säätiön taloudesta? Ilmeisesti molemmista, mitä tulkintaa tukee aiemmin mainitun suunnittelutoimikunnan kokouspöytäkirjan maininta ehdotuksen huomattavasta lisämenosta ja siitä, että 3 %:n ja 5 %:n sääntöjen valinnalle ”ei löydy realistisia perusteluita, joten niitä tulee soveltaa kriittisesti”.⁴⁶ Psyykkisten sairauksien stigma oli myös yhteiskunnassa tuolloin vielä voimakas.

Mielenterveyslinjan alkuvaiheisiin liittyi paljon kuohuntaa sekä säätiön sisällä että julkisuudessa.

Tuskin mielenterveyslinja oli saatu perustettua, kun sitä kohtasi psykiatrikriisi. Iltasanomat uutisoi näkyvästi 23.1.1970, että Helsingin terapiakeskuksen psykiatrit Reijo Holmström ja Pekka Rilva jättivät eroanomuksensa protestina säätiön keskuksensa ja talousjohtoa kohtaan. Kiireellisesti YTHS järjesti lehdistötilaisuuden, jossa hallituksen puheenjohtaja Urpo Ratia selvitti säätiön budjettipaineita ja korosti viisivuotissuunnitelman painopisteen siirtymistä mielenterveystyöhön ja sen määrärahan jo nelinkertaistuneen edelliseen vuoteen nähden. Tilanne todettiin epätydyttäväksi, mutta säätiön johto katsoi mielipiteiden eroavan lähinnä siinä, miten nopeasti mielenterveyssektoria voidaan laajentaa.⁴⁷

Hallitus asetti työryhmän selvittämään tilannetta hallituksen jäsenen, valtiotieteen ylioppilas Kimmo Eskolan johdolla. Irtisanoutuneet Holmström ja Rilva sekä Vauhkonen selvittivät kiistan syistä omia näkemyksiään ja vaativat uuden sektorin toiminnan perusteellista suunnittelua. Kirjelmä kertoo keskusteluyhteyden puutteesta, jossa osapuolina olivat niin Helsingin terveydenhoitoaseman johtokunta, Helsingin terveydenhoitoaseman psykoterapiakeskus, YTHS:n hallitus kuin säätiön talousjohtokin. Tuoreen mielenterveyssektorin toimijat kokivat, etteivät olleet tulleet kuulluiksi sen paremmin hallituksessa, työvaliokunnassa kuin talousvaliokunnassakaan.⁴⁸

Riita soviteltiin neuvotteluin. Totta olikin, että uuden sektorin edustus puuttui esimerkiksi työvaliokunnasta, johon Kauko Vauhkonen tuli mukaan vasta kriisin jälkeen tultuaan 19.3.1970 nimitetyksi johtavan psykiatrin osapäiväiseen tilapäiseen virkaan. Syksyllä toimi vakinaistettiin ja julistettiin avoimesti haettavaksi – ja Vauhkonen ainoana hakijana jatkoi tehtävässä. Uusi johtajapsykiatri laskeskeli työntekijätarvetta eri paikkakunnille todeten, ettei nykyinen kapasiteetti kata tarvetta etenkin pääkaupungin ulkopuolella.⁴⁹

Mielenterveydellinen neuvontapalvelu käynnistyi syksyllä 1969, mutta johtajapsykiatrin toimi täytettiin vakinaisesti kriisin jälkeen vasta seuraavana syksynä, kun psykiatri LKT Kauko Vauhkonen valittiin tähän tehtävään. Kuva on otettu UIHMSU:n symposiumissa kesällä 1978.

Resurssipulan lisäksi vaikea kysymys oli kahden erityyppiseen ajattelutapaan perustuvan mielenterveystyön toteuttaminen saman johdon alaisuudessa. Neuvontapsykologit tulivat osaksi mielenterveystyön ammattilaisten joukkoa psykiatrien ja terapiapsykologien rinnalle. Ongelmitta yhteistyö ei lähtenyt käyntiin. YTHS:n hallituksessa SYL:n edustajana 1970-luvun alussa ollut Jukka Rantanen muistaa, että neuvontatyön ja pitkän terapian tarjonnasta kiisteltiin tuolloin hallituksessa pitkään: johtajapsykiatri Kauko Vauhkonen oli pitkän terapian kannattaja ja SYL halusi neuvontatyötä kaikille. ”Kyllä me sitten ylilääkärit nujerrettiin”, naurahti Rantanen haastattelussaan vuosikymmeniä myöhemmin.⁵⁰ Todellisuudessa voittajia taisivat olla molemmat: terapiatyö kehittyi ja ehkäisevä työ sai myös paikkansa kokonai-

suudessa. Mutta neuvontapsykologisen työn tekeminen ei jatkossakaan ollut itsestään selvää, vaan keskustelu sen asemasta jatkui.

Kiistojen seurauksena linja jakautui sisäisesti kahtia, terapiasektoriin ja neuvontasektoriin, joiden koulutustilaisuudetkin pidettiin erikseen. Neuvontapsykologeilla oli enemmän kontakteja yliopistojen henkilöstöön kuin oman linjan työntekijöihin, vaikka toki potilasasioissa yhteistyö toimi psykiatrien ja terapiapsykologien kanssa.⁵¹

Neuvontapsykologit uutta luomassa

YTHS:n otettua ennalta ehkäisevän mielenterveystyön agendalleen vuonna 1969 säätöön tuli yhteiskunnallisesti ajattelevia nuoria psykologeja, jotka jatkoivat ylioppilaskunnissa käynnistettyä neuvontaa ja ryhtyivät myös suurella innolla tekemään aivan uudentyypistä työtä. Suomessa ehkäisevä mielenterveystyö oli tuolloin varsin vähäistä; siitä vastasivat mielenterveystoimistot, kasvatusneuvolat ja Suomen Mielenterveysseura sekä eräät muut kansalaisjärjestöt. Niinpä YTHS sai uranuurtajan roolin opiskelijoiden ennalta ehkäisevässä mielenterveystyössä.⁵²

Mielenterveydellisen neuvontapalvelun sisältönä oli yksilöllinen neuvonta henkilökohtaisissa ongelmissa sekä yhteisöihin suuntautunut työ. Lisäksi tuli tehdä valistustyötä. Opiskeluympäristöön kohdistuva työ oli linjassa valtioneuvoston vuonna 1971 valmistuneen Opiskelijoiden terveydenhuoltokomitean mietinnön kanssa, jossa korostettiin opiskeluympäristön merkitystä fyysisten ja psyykkisten häiriöiden synnyssä. Muuten mielenterveystyön osuus mietinnössä oli niukka.⁵³

Opiskelijoiden henkilökohtaiseen neuvontatyöhön määriteltiin säätiossä 60 prosenttia työajasta ja loppuosa yhteisölliseen ehkäisevään työhön. Neuvontatyössä pyrittiin paneutumaan opiskelijan senhetkiseen ongelmaan, jota lähestyttiin ratkaisui-

keskeisesti keskimäärin viiden käyntikerran puitteissa. Myöhemmin mukaan tuli enemmän diagnostista ajattelua ja yhteistyö terapiapuolen kanssa lisääntyi.⁵⁴ Tamperelainen ylioppilaslehti *Aviisi* kuvasi neuvontapsykologin palvelua suorastaan runollisesti kesäkuussa 1971:

*Siitä ovesta käydään noin tuhat kertaa lukuvuoden aikana. Siitä livahdetaan, kompastellaan tai mennään kuin seitsemän miestä. Kävijöillä on yksi yhteinen ominaisuus – särö sielussaan (...) Ken tahtoo parantaa särön sielussaan, mutta ei siihen yksin pysty, menköön Totten luo. Totte on sitä varten.*⁵⁵

Tuohon 40 prosenttiin työajasta mahtui erityisesti 1970-luvulla monenlaista asiantuntija-, terveyskasvatus- ja informaatiotoimintaa, jota kuvataan tarkemmin terveyden edistämistyöstä kertovassa osassa. Isoja tehtäviä olivat opiskeluympäristöön kohdistuva ehkäisevän mielenterveystyön projekti tutkimushankkeineen sekä yliopistopedagogiseen työhön osallistuminen. Vaikutuksiltaan kauaskantoisia töitä olivat terveystarkastusten kysymyslomakkeen uudistaminen ja mielenterveysongelmia kartoittavan seulan luominen. Neuvontapsykologit järjestivät myös ennalta ehkäisevää ryhmätoimintaa, kuten jännittäjä-, gradu- ja ihmissuhderyhmiä. He tuottivat terveysaineistoa mielenterveydestä ja olivat avainhenkilöitä ajan-kohtaiseksi nousseen seksuaalivalistuksen toteuttamisessa.⁵⁶ Aktiivisia toimijoita oli useita, mutta erityisesti psykologien Salli Saari ja Totte Vadén nimet nousevat säätiössä esiin ehkäisevässä työssä vuosikymmenten ajan.

Neuvontapsykologien toimeliaisuus johti siihen, että he yhteistyössä Tampereen yliopiston psykologian laitoksen kanssa järjestivät vuonna 1972/73 ensimmäisen ennalta ehkäisevän mielenterveystyön jatkokoulutusohjelman, johon kaikki

säätiön neuvontatyöntekijät saivat osallistua. Siitä rakentunut ohjelma toimi pohjana Lääkintöhallituksen järjestämille kolmivuotisille ehkäisevän työn koulutuksille, jotka oli suunnattu psykiatreille, psykologeille ja sosiaalityöntekijöille. Näitä olivat järjestämässä säätiön työntekijöistä psykologit Totte Vadén ja Mikael Leiman.⁵⁷

YTHS:n toteuttamalla yhteisöllisellä ehkäisevällä mielenterveystyöllä oli Vadénin arvion mukaan huomattava valtakunnallinen merkitys – nähtiin, että ehkäisevä työ saattoi olla muutakin kuin asiakas- tai potilasvastaanottoa. Kun kansanterveyslaki edellytti kuntiin terveyskeskuspsykologeja, Lääkintöhallitus halusi jonkun säätiön neuvontapsykologeista koordinoimaan tätä työtä. Näin psykologi Pentti Leiman (myöhemmin Mikael Leiman) siirtyi lääkintöhallituksen palvelukseen, muistelevat Salli Saari ja Totte Vadén.⁵⁸

Edellä kerrottua Tuorin toimikunnan arvoituksellista loppupäätelmää YTHS:n ja korkeakoulujen keskinäisestä työnjaosta yritettiin selvittää 1970-luvun jälkipuoliskon viisivuotissuunnitelmassa toteamalla, että mielenterveystyössä kehitetään sekä hoito- että neuvontatyötä, mutta ”päävastuu opiskeluympäristön ja olosuhteiden suunnittelusta mielenterveyttä tukevaksi” pyritään siirtämään korkeakouluille.⁵⁹ Se ennakoivat neuvontapsykologien työn suuntautumista hoidolliseen työhön, mikä eri toimijoiden näkemysten mukaan myös tapahtui. Samoihin aikoihin neuvontatyöntekijä nimike muutettiin neuvontapsykologiksi.⁶⁰

Ennalta ehkäisevän mielenterveystyön sisältö ja tarkoitus tuntuu säätiössäkin pysyneen pitkään epäselvänä, mistä kertoo tarve asiaa avaavaan vihkoseen. Tamperelaisten psykologien Kaija Korpi-Hallila ja Totte Vadénin vuonna 1978 laatima moniste ”Mitä on ennalta ehkäisevä mielenterveystyö?” selvitti käytännön kokemuksiin ja säätiön tutkimuksiin pohjautuen työn sisältöä ja merkitystä.⁶¹ Käynnistysvaihees-

sa neuvontapsykologit tukivat toisiaan uutta luovassa työssään säännöllisillä tapaamisilla ja 1970-luvun lopulla säätiön piirissä järjestettiin heille työnohjauspäiviä ja neuvottelupäiviä.⁶² Kuitenkaan ”ehkäisevän työn asiantuntijajohtoa ei säätiössä ollut” totesi Helsingin pitkäaikainen neuvontapsykologi Anja Piippo ehkäisevän mielenterveystyön raportissa, eikä työ siten saanut sellaista tukea työyhteisöltä kuin korjaava työ.

*Neuvontasektorilla on työnantajan puolesta vapaat kädet tehdä, kokeilla, etsiä tai olla tekemättä, vastuu itsellä. Se, mitä teet, kiinnostaa pääasiassa vain itseäsi ja itse siitä vastuun kannat.*⁶³

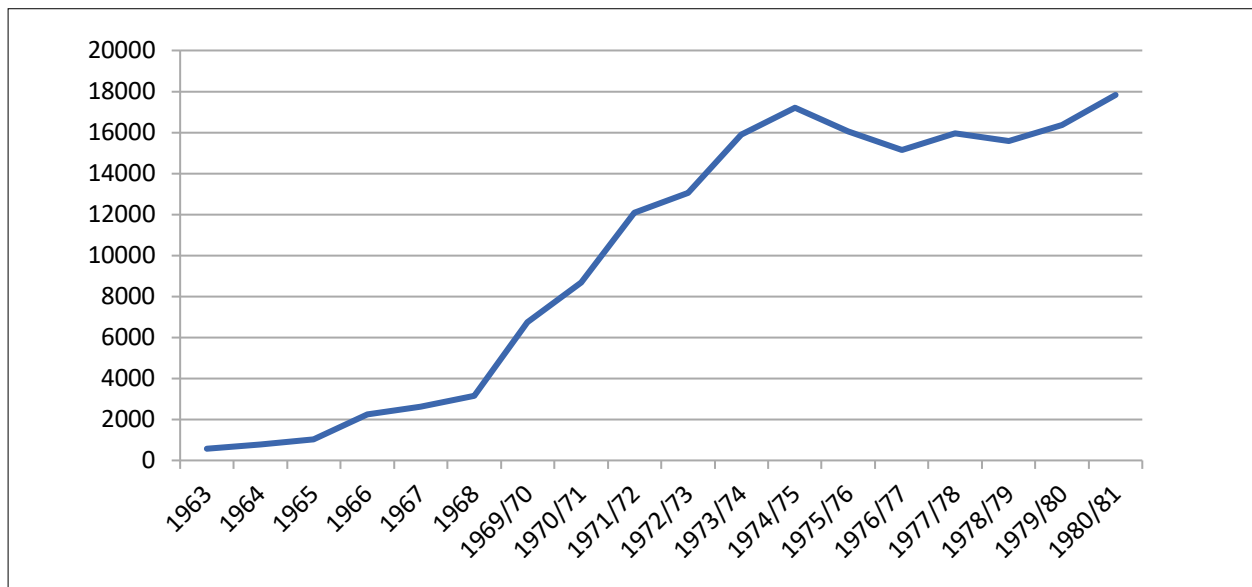
Psykoterapia vallitsevana hoitomuotona

Mielenterveydellinen hoitotyö oli mielenterveysvaliokunnan kannan mukaan pääasiassa yksilöpsykoterapiaa, mutta myös lääkehoitoja annettiin tarvittaessa. Helsingin ”psykoterapeuttisessa keskuksessa” annettu psykoterapia pohjautui psykoanalyttiseen käsitykseen, muilla asemilla käytettiin myös oppimisteoreettista viitekehystä ja käyttäytymisterapiaa.⁶⁴

1970-luvulla mielenterveyspalvelujen kysyntä oli jatkuvasti suurempi kuin niiden tarjonta. Mielenterveystyön suoritteita lisättiin ja käyntimäärä kasvoi erityisesti terapiapsykologeilla, mutta opis-

Mielenterveysvastaanotto vuonna 1977 Jyväskylässä ajan tyyliin sisutetulla terveydenhoitoasemalla. Tuula Pabkinen, Jyväskylän pitkäaikainen terapiapsykologi kuuntelee opiskelijaa.

Kuvio 13: Hoitokäynnit mielenterveydessä 1963–1980/81 (Lähteet: YTHS:n mielenterveystyön kehittämisen viisivuotissuunnitelma 1973 ja Niemi 1992, 172).

kelijämäärän jatkuvan kasvun takia hoidontarvetta ei silti pystytty tyydyttämään. Mielenterveysvastuutaanotolla käyneiden opiskelijoiden osuus pysytteli 4–5 prosentissa koko 1970-luvun. (ks. kuvio 16 s. 444) Psykiatrien pitämä ryhmäterapia hieman helpotti tilannetta ja lyhytterapioiden osuutta lisättiin 5-vuotissuunnitelman mukaisesti. Psykiatrien ja psykologien puutteen vuoksi terapian tarjonta vaihteli paljon eri paikkakuntien välillä – kaikilla asemilla palveluja ei voitu tarjota. Apua tarvitsevia ohjautui myös neuvontapsykologeille, joiden kehittämä ryhmätoiminta näkyi voimakkaana käyntimäärien nousuna. Uutena toimintamuotona perheterapia alkoi jo vuosikymmenen alussa.⁶⁵

Resurssipulasta huolimatta yliopisto-opiskelijoiden psykoterapeuttinen hoito toteutui jopa paremmin kuin muun väestön, minkä Yrjö Alanen ja Kauko Vauhkonen toivat esiin Mitä Missä Milloin 1973 -vuosikirjan artikkelissaan korkeakouluopiskelijoiden mielenterveydestä:

Korkeakouluopiskelijoiden mielenterveystyöhön uhrataan nykyään enemmän sekä aineellisia että henkisiä voimavaroja kuin ehkä minkään muun yksityisen väestöryhmän vastaavaan työhön (...) erityisasema on puolusteltavissa sillä, että opiskelusuoritukset parantuvat ja tehostuvat, kun opiskelijoiden mielenterveys on mahdollisimman hyvä.⁶⁶

Tehty työ ei jäänyt huomiotta. Amerikkalaisen Tufts'n yliopiston terveyspalvelujen johtaja M.D Philip B. Chase oli keväällä 1975 tehnyt kiertomatkan seitsemässä Euroopan maassa ja hän kirjoitti kokemuksistaan Journal of the American College Health -lehdessä todeten opiskelijoiden mielenterveyspalvelujen yleensä olleen varsin rajoitettuja paitsi Suomessa ja Ranskassa:

Finland has had a highly structured and sophisticated program of mental health since early 1960s; psychiatrists and psychologists have an active role at the various centers.⁶⁷

Pitkää psykoterapiaa vai ehkäisevää työtä?

Kari Vauhkonen kuvasi vaikeista mielenterveysongelmista kärsivien opiskelijoiden ongelmia ja pohti pitkän psykoterapian sekä ennalta ehkäisevän työn tarjontaa Helsingissä järjestetyssä kansainvälisessä opiskelijaterveydenhuollon kongressissa kesällä 1978:

Valtaosa psykoterapian ensikertakävijöistä on niitä, joilla on sellaisia psyykkisen häiriön merkkejä, jotka aiheuttavat heille huomattavaa kärsimystä ja usein vaikeuttavat suuresti tervettä ja tyydytystä tuottavaa toimintaa yhdellä tai useammalla elämänalueella, mutta jotka eivät ole välittömässä psyykkisessä kriisissä. (...) Ilman psykoterapeuttista selvittelyä useimmat näistä opiskelijoista elävät elämäänsä enemmän tai vähemmän psyykkisesti rampautuneina, opiskelevat puolitehoisesti tai jättävät opiskelunsa kokonaan kesken.

Voidaan tietysti kysyä, onko rajallisten voimavarojen puitteissa tarkoituksenmukaista yrittää antaa pitkäkestoista psykoterapiaa. Eikö sen sijaan olisi tarkoituksenmukaisempaa käyttää niukat rajalliset resurssit pelkästään ennakolta ehkäisevään työhön tai sen lisäksi hyvin lyhytaikaisen ensiavun luonteiseen toimintaan ja jättää pitempää hoitoa tarvitsevat muiden, esim. julkisen vallan, ylläpitämien hoitopalvelujen varaan (...) Se [ennaltaehkäisevä työ] ei ratkaisevasti tule pienentämään sitä 3–5 % koko opiskelijaväestöstä käsittävää ryhmää, joka tarvitsee intensiivistä terapiaa.⁶⁸

Psykoterapian valtakausi – usko ehkäisevään työhön hiipuu

Ehkäisevän työn viljely mielenterveyssektorissa on lopetettu ja sarka on kesannolla.

Psykoanalyttisessa ajattelussa on luovuttu siitä käsityksestä, että ihmisen sisäiset ristiriidat olisivat ulkonaisin keinoin ratkaistavissa.⁶⁹

Molemmat sitaattit ovat vuodelta 1989 ja kuvaavat mielenterveystyön silloista suuntaa. Ensin mainittu on työntekijän haastattelusta neuvontapsykologi Anja Piipon ja terapiapsykologi Asko Hietalan raportissa, jonka he hallituksen toimeksiannosta tekivät ehkäisevän mielenterveystyön sisällöstä ja toimintamuodoista. Jälkimmäisen näkemyksen totesi luennoitsijana toiminut psykoanalytikko Simo Salonen YTHS:n mielenterveyden neuvottelupäivillä. Kannanotto kuvasti säätiössäkkin tuolloin vallinnutta ajattelua ehkäisevän mielenterveystyön mahdottomuudesta.⁷⁰

Mielenterveystyön johtoon vuonna 1980 tullut Timo Niemi oli vahvasti suuntautunut terapeuttiseen yksilötyöhön, eikä ehkäisevä toiminta saanut hänen tukeaan. Keskusjohtoisen suunnittelun ja toiminnan ohjauksen puuttuessa ehkäisevä mielenterveystyö jäi edelleen paikallisten henkilöiden päätösten ja aloitteiden varaan.⁷¹ Myös ryhmätoiminta lähes loppui 1990-luvun alussa. Niemen aloittaessa yksilöterapioiden osuus oli 85 %, mutta vuosikymmenen lopulla jo 95 % ja 1990-luvun alkupuolella peräti 98 prosenttia.⁷²

Johtajapsykiatrin näkemykset eivät jääneet vaille vaikutusta, mutta yleisemminkin hiipui usko siihen, että valistus ja olosuhteiden muutokset voivat vaikuttaa mielenterveyteen. Monet neuvontapsykologit hakeutuivat psykoterapiakoulutukseen ja suuntautuivat tähän myös työssään. 1980-luvun kuluessa individualismin noustessa yhteiskunnassa

kriittinen suhtautuminen terveyskasvatukseen voimistui ja keskusteluun tulivat terveyskasvatuksen aiheuttama syyllisyys, ahdistus ja kontrolli.⁷³ ”Vaara on vastata neuvottomuuteen neuvoilla, jotka eivät integroidu persoonallisuuteen”, totesi Timo Niemi.⁷⁴ Ehkäisevän työn kritiikki sisälsi myös ajatuksen, että toiminnan kehittyessä yleiseksi yhteiskuntapoliittiseksi toiminnaksi se ei enää ole psyykkisen avun antamista eikä siten kuulu säätiön toimintaan.⁷⁵

Mielenterveyssektorin ehkäisevän ja hoitavan työn välillä vallitsi syvä kuilu: Piipon ja Hietalan raportin mukaan työ jakautui ”kahteen kulttuuriin, jopa kahdenlaisten työntekijöitten eri leireihin ja yhteistyövaikeudet ja yhteisten ajatusten jakamisen vaikeudet olivat ilmeiset”.⁷⁶ Asko Hietala totesi johtopäätöksissään vallitsevien arvojen olleen ”senkaltaisia, ettei ehkäisevää ideamaailmaa sovi tai uskalla tuoda esille”.⁷⁷ Timo Niemen *Läpivalaisusta läpikotaiseksi* -kirjan (1992) artikkelissaan esittämä arvio terapia- ja neuvontakulttuurin kahtiajaon lievenemisestä ei raportin mukaan näytä pitävän paikkaansa koulutusten yhdistämistä lukuun ottamatta. Toimenpide-ehdotuksia Piipon ja Hietalan raportti ei sisältänyt, mutta siinä todettiin minkä tahansa organisaation tehokkuuden kärsivän tällaisesta jakaantuneisuudesta. Ratkaisun mielenterveyssektorin perussisällöstä tulisi löytyä arvoista, joissa molemmat näkökulmat pystyttäisiin integroimaan säätiön toimintaan.⁷⁸

Jälkikäteisarvioissaan vuonna 1999 Salli Saari näki epämääräisen käsitteen ”ehkäisevä mielenterveystyö” tulleen tiensä päähän. Sen tilalle kehittyi terveystieteiden ja yleisluontoisen toiminnan sijaan ruvettiin tarkastelemaan rajattuja ilmiöitä sääteleviä lainalaisuuksia, kuten esimerkiksi itsemurhien ehkäisemistä tai terveystottumuksiin vaikuttamista. Modernia terveystieteistä osaamista ei kuitenkaan Saaren arvion mukaan otettu säätiössä käyttöön ehkäisevän mielenterveystyön

Timo Niemi toimi YTHS:n johtajapsykiatrina 1980–1996.

jatkoksi. Hänen oman mielenkiintonsa myötä kriisihoito ilmestyi mukaan mielenterveyssektorin työhön.⁷⁹ Traumaattisten tapahtumien jälkihoitotyö eli debriefing-toiminta valtakunnallistettiin laajan koulutusohjelman avulla 1990-luvun lopulla.⁸⁰

Timo Niemen keväällä 1982 esittämän näkemyksen mukaan säätiö oli psykoterapiatyössä ”pitkällä edellä muuta avoterveydenhuoltoa maassamme”.⁸¹ Säännöllisten koulutusten ansiosta toimintakäytännöt olivat pääpiirtein samankaltaisia kaikilla terveydenhoitoasemilla, vaikkakin paikkakunnittaisia vaihteluja oli johtuen henkilökunnan koulutustaustasta.⁸² Terapiatyön normiksi oli muotoutunut kaksi vuotta kestävä, kerran viikossa tapahtuva terapia, joka valtaosin pohjautui psykodynaamiseen hoitoteoriaan. Timo Niemen johdolla toteutetun psykoterapian tuloksellisuutta selvittävän tutkimuksen mukaan se riitti vastaamaan ”itsenäistymisen ympärille synty-

neeseen kärsimykseen”, mutta ei ehkä vaikeampiin ongelmiin. Kaikkiaan tutkimuksen tulokset tukivat Niemen mukaan YTHS:n valitsemaa toimintatapoja, sisäistä kulttuuria.⁸³

Mielenterveyspalvelujen tarjonnasta keskusteltiin hallituksessa edelleen 1980-luvulla. Hallituksen puheenjohtajana tuolloin toiminut Jussi Tuori on jälkikäteen kuvannut avuttomuuden tunnetta, joka syntyi mielenterveystyön resurssien suuntaamisesta jopa vuosikausia kestäväan terapiaan:

Kokonaisuudessaan se [mielenterveystyö] tuntui pohjattomalta kaivolta (...) ja kuitenkin ei pystytty vastaamaan tarpeeseen.⁸⁴

Epäselvyys ehkäisevän työn luonteesta, sen johtamisesta ja kytkeytymisestä säätiön mielenterveyssektorin muuhun työhön sai puolestaan Eero Kurrin johtaman hallituksen vuoden 1988 lopulla asettamaan edellä mainitun Piipon ja Hietalan työryhmän.⁸⁵

1990-luvun puolivälissä valtaosa potilaista kävi mielenterveyspalveluissa vähemmän kuin viisi kertaa toimikauden aikana ja pidempää psykoterapiaa, yli 20 käyntiä vuoden aikana, sai 6–14 prosenttia potilaista riippuen paikkakunnasta.⁸⁶ Hoidosta vastasi mielenterveyssektorin ”psykoterapialohko”. Säätiöön pyrittiin saamaan töihin terapiakoulutuksen saaneita psykiatreja ja psykologeja, mitä tavoiteltiin muun muassa osapäivätoimilla. Tässä onnistuttiinkin niin, että 1990-luvun alussa yli puolella – myös neuvontatyötä tekevistä – oli vaativan erityistason psykoterapiakoulutus, jonka kesto oli 4–6 vuotta. Helsingissä osuus oli jopa 83 prosenttia.⁸⁷ Hyvää tulosta selitti se, että psykoterapiakoulutusta ruvettiin pitämään vaatimuksena vakituisen viran saamiseen.⁸⁸ Myöhemmin psykoterapiaan kouluttautuneisuutta hyödynnettiin käynnistyneessä laatutyössä laatutavoitteena.⁸⁹

Johtajapsykiatri Timo Niemi oli tyytyväinen työntekijäjoukkoonsa:

YTHS:n mielenterveyssektorin ”psykokulttuurin” houkuttelemana (...) saatiin säätiön palvelukseen sellainen määrä vaativan erityistason psykoterapiakoulutuksen saaneita terapeutteja (lähinnä psykoanalytikoita), ettei missään muussa työpaikassa Suomessa ja tuskin muuallakaan maailmassa ole niin hyvin koulutettua terapeuttijoukkoa yhden organisaation palveluksessa. Tämä on vahvistanut säätiön mielenterveyssektorin sisäistä kulttuuria ja samalla mahdollistanut kunkin työntekijän osalta mahdollisimman itsenäisen työnteon. Tämä on taas lisännyt toiminnan tehokkuutta, kun kliinistä työtä tekevien psykiatrien ja psykologien aika kuluu potilaitten parissa kliinissä työssä, eikä erilaisissa tiimeissä tai horisontaalis-vertikaalisissa työryhmissä.⁹⁰

Mainittu mahdollisimman itsenäinen työnteke ja yhteisten työryhmien puute näyttäytyi muille sektoreille haluna pitää etäisyyttä ja korkeina sektorirajoina jopa niinkin pienellä terveysasemalla kuin Joensuussa, jossa työskenteli vain kaksi psykologia ja palkkiotoiminen psykiatri. Mielenterveyssektorin eristäytyminen pantiin huolestuneena merkillä jopa hallituksessa.⁹¹

Kansainvälisesti katsoen opiskelijoiden psykoterapiatilanne oli YTHS:llä varsin hyvällä tolalla, mikä ilmeni Lontoossa pidetyssä korkeakoulu-yhteisöissä toimivien psykoterapeuttien seminaarissa, jossa Timo Niemi esitteli säätiön palveluja. Muissa maissa mielenterveysyksiköt olivat yleensä osa korkeakoulua, mikä suuntasi työtä eri tavoin kuin YTHS:n toiminta.⁹² Kuitenkin säätiön mielenterveyspalvelujen piiriin oli vaikea päästä, toimivuonna 1986/87 osuus oli alimmillaan, jolloin vain 3,3 prosenttia toimipiirin opiskelijoista oli käyttänyt mielenterveyslinjan palveluja.⁹³

Tiukan talouden aika 1990-luvun alkupuolella kosketti myös säätiön palveluja. Pitkät psykoterapiat alkoivat vähetä. Intensiivisempää apua

Psykiatri Kari Pylkkänen aloitti työskentelyn säätiössä vuonna 1991 ja toimi johtajapsykiatrina vuodet 1996–2009.

tarvitsevat ohjattiin yksityissektorille ja he saivat tavallisesti tukea Kelan kuntoutusvaroista, jota myönnettiin vuodeksi kerrallaan. Harkinnanvaraiseen kuntoutukseen oli varattu eduskunnan vuosittain vahvistama summa, joten sitä ei välttämättä riittänyt kaikille. 1990-luvun puolivälissä kuntoutukseen varatut rahat loppuivat kesken vuoden.⁹⁴ Tällaisessa tilanteessa alkoi uuden johtajapsykiatrin Kari Pylkkäsen kausi (1996–2009).

Yhteistyö sektorien välillä viriää

Hyvät mielenterveyspalvelut nuorille opiskelijoille tunnustavat nuoruusiän kehityksen solmukohdat ja mahdollisuudet. Palvelujärjestelmän on tärkeää ylläpitää sellaisia psykoterapeuttisia valmiuksia, joilla nuoria opiskelijoita voidaan aut-

taa selviytymään kehityksensä kriisivaiheista niin, että he voivat jatkaa koko elämän jatkuvaa psyykkistä kehitystä ja kasvua. Tällainen palvelujärjestelmä on YTHS:n tavoite ja se on myös sijoitus tulevaisuuteen.⁹⁵

Näin sanoitti vuonna 1996 johtajapsykiatrina aloittanut Kari Pylkkänen YTHS:n mielenterveystyön tavoitteen artikkelissaan ”Nuoruusikä ja mielenterveys”. Hän kuvasi mielenterveyden palvelujen koostuvan paitsi psykoterapiasta ja ennaltaehkäisevästä työstä myös psykiatrisesta tutkimuksesta, konsultaatioista ja lääkehoidosta. Pylkkänen painotti mielenterveyssektorin tavallisimmaksi tuotteeksi hyvää tutkimusta ja alkuselvitystä, joka usein saattoi riittääkin. Uusien masennuslääkkeiden tulo markkinoille 1990-luvulla lisäsi lääkityksen käyttöä hoitomuotona, joskin säätiöllä hoitoon aina kuului myös jonkinasteinen terapia.⁹⁶ Internetin mahdollisuuksia mielenterveysongelmien hoidossa ei vielä tuolloin ollut näköpiirissä, vaikka sähköiset terveyspalvelut olivat idullaan 1990-luvulla.

Vuonna 1996 sanottiin ensimmäistä kertaa ääneen se tosiasia, että yleislääkärit antavat YTHS:llä perusterveydenhuollon mielenterveyspalveluja ja korostettiin yhteistyön tarvetta linjojen välillä konsultaatioiden ja koulutusyhteistyön avulla. Käsitteet erikoistuneet mielenterveyspalvelut ja yleispsykiatrinen hoito otettiin käyttöön.⁹⁷ Tätä voi pitää alkuna sektorirajan madaltamiselle, joskin tie oli pitkä ja kivinen! Syömishäiriötyöryhmät olivat eri paikkakunnilla ensimmäisiä klinisiä yhteistyöryhmiä yli sektorirajojen, koskettihan ongelman havaitseminen ja hoitaminen myös yleisterveyttä ja suun terveyttä.⁹⁸

Pylkkänen tasoitteli kiistanalaista kysymystä ehkäisevän ja hoitavan mielenterveystyön painotuksista. Hän totesi, ettei primaaripreventioon ole osoitettu kokemukseen perustuvia toimivia mene-

telmiä, mutta painotti varhaisten interventioiden tärkeyttä, jolloin ”rajanveto varhaisen hoidon ja ennaltaehkäisevän työn välillä ei aina ole selvästi osoitettavissa”. Hyvä mielenterveyspalvelujen saatavuus ja terapeuttisesti suuntautunut mielenterveysneuvonta olisi tärkeä osa ennaltaehkäisevää työtä, mutta myös yhteistyö opiskelijajärjestöjen kanssa nousi uudelleen keinovalikoimaan.⁹⁹

Julkisuuden henkilöiden avautuminen omista mielenterveysongelmistaan 1990-luvulla vähensi aiheen aiheuttamaa stigmaa ja lisäsi apua hakevien määrää. Opiskelijoiden suhtautuminen mielenterveyteen muuttui. Palveluja kysyttiin entistä enemmän ja Pylkkänen katsoikin, että oli tarpeetonta ”rakentaa seulontaa ja verkkoja etsivän ennaltaehkäisevän työn käynnistämiseksi”, sillä opiskelijat osasivat hakea palveluja hyvin niitä tarvitessaan ja yhä varhemmin. Ongelmana oli, miten saada tarjottua riittävästi näitä palveluja.¹⁰⁰

Pylkkänen suunnitteli 1990-luvun lopussa uuden mielenterveyspalvelujen prosessin, jossa ei enää ollut sijaa jaolle neuvonta- ja terapiapsykologeihin. Käytännössä työ oli jo muotoutunut samankaltaiseksi molemmilla – erona oli lähinnä se, että neuvontapsykologin käynnit olivat maksuttomia, mutta terapiapsykologin maksullisia! Kaikille potilaille tulisi tarjota lyhytterapeuttinen arvio- ja hoitajakso ”neuvontajakso”, joka riittäisi noin puolelle potilaista. Jatkohoitoa tarvitseville tulisi olla saatavilla pidempi harvajaksoinen hoito tai kuntoutuspsykoterapia, joka oli osoittautunut opiskelijoille erittäin merkitykselliseksi toiminnaksi.¹⁰¹ Neuvontajaksosta tuli jatkossa hoitotakuun haasteissa peruspalvelu, joka tarjottiin kaikille.¹⁰²

Potilasmäärän kasvu ilman lisäystä vastaanottoresursseihin merkitsi lyhyempiä hoitajaksoja potilaalle, minkä vuoksi palveluja käyttäneiden osuus alkoi vähitellen nousta päätyen vuosikymmenen lopussa reiluun viiteen prosenttiin. Hoitajaksojen lyhenemistä pidettiin huolestuttavana, koska se ei

vastannut potilaiden hoidon tarvetta. Kuntoutuksen tarvetta oli paljon. Palvelujen porrasteisuudessa korostettiin kuitenkin edelleen joustavuutta ja potilaiden vapaata hakeutumista mielenterveyspalveluihin.¹⁰³

2000-luvun alussa mielenterveyspalveluja lisättiin ja käyntimäärä kasvoi, mutta toimipiirin opiskelijamäärän jatkuvan kasvun vuoksi hoitajakset edelleen lyhenivät.¹⁰⁴ Haasteena oli niukkojen voimavarojen kohdentaminen sekä yksilöiden kannalta oikeudenmukaisesti että kokonaisuuden kannalta tehokkaasti. Kari Pylkkänen pohti dilemmaa. Hänen arvionsa mukaan hoitoon tulevien ongelmien vaikeusaste on syventynyt, mikä edellytti entistä enemmän pitkiä hoitajaksoja, mutta se taas pidentäisi odotusaikoja ensikävijöillä kohtuuttomasti. Toisaalta opiskelijat olivat kohderyhmä, joka hyötyy näistä hoidoista.¹⁰⁵

Ongelma oli erityisen hankala Helsingissä, jossa oli perinteisesti panostettu pitkiin terapioihin. Oli jopa aika, jolloin helsinkiläiset opiskelijat soittelivat Tampereen asemalle saadakseen apua mielenterveysongelmiinsa, koska siellä palvelu toimi.¹⁰⁶ Suunnitelmista ja strategiasta huolimatta vielä vuosina 2007–2008 jonot psykoterapeuttiseen hoitoon olivat pääkaupunkiseudulla pitkiä, jopa vuoden mittaisia. Mutta ne, jotka hoitoon pääsivät, saivat korkeatasoista hoitoa!¹⁰⁷

Syksyllä 2003 Kelan harkinnanvarainen psykoterapiakuntoutus joutui jälleen rahoituskriisiin ja koko toimintaa uhkasi supistaminen. Kansalaisten ja erityisesti mielenterveysväen keskuudessa syntyi voimakas vastalauseiden myrsky. Ohjeet muutuivat vuoden 2004 alussa, mutta kriisi vaikutti opiskelijoiden psykoterapiakuntoutuksen saantiin. Kelan myöntämän rahoituksen turvin YTHS:n KUNTO-projektin (Kuntoutuksen täydentävät ostopalvelut) onnistui turvata opiskelijoiden kuntoutuspalvelut kotipaikasta riippumatta.¹⁰⁸

Muillekin psykoterapiasuuntauksille alkoi

avautua enemmän tilaa – niin lyhytterapialle kuin kognitiiviselle terapialle.¹⁰⁹ Tampereella psykiatri Pauli Hämeenaho toteutti NLP:n menetelmiä soveltavan psykoterapiatoimintojen kehittämishankkeen.¹¹⁰ Opiskelukyky-käsite ilmestyi säätiön puheeseen toimitusjohtajaksi taloon tulleen Eero Kurrin nostamana, ja Opiskelukyky ja kuntoutus (OKU) -kehittämishanke käynnistettiin 1999 Raha-automaattiyhdistyksen tukemana yhteistyössä Kelan kanssa. Siinä suunniteltiin ja kokeiltiin opiskelijoille erityyppisiä mielenterveyskuntoutuksen toimintamalleja. Opiskelijoille räätälöityjen kuntoutuskurssien kehittäminen yhteistyössä Kelan kanssa jatkui myöhemminkin, oli niin Lyhty-lyhytterapiahanke kuin UJOkkin – ultralyhyen terapian projekti.¹¹¹

Pyllkkänen tiivistä ajatuksiaan opiskelijoiden mielenterveyspalveluista vuosikatsauksen 1999 ajankohtaisartikkelissa, jonka alaotsikko oli ”apua oman elämän merkityksen jäsentämiseen”. Jotta terveydenhuolto voisi auttaa, sen tulee kuunnella ja ymmärtää potilaan tarinaa:

*Ei ole tarkoituksenmukaista luoda järjestelmää, joka tekisi paljon nopeita, mutta usein virheellisiä alkuvaiheen diagnooseja. Ei tule myöskään tarjota opiskelijalle liiaksi valmiita neuvoja. Meidän tehtävämme ei ole ylläpitää eikä lisätä riippuvuutta, vaan tukea yksilön autonomian lisääntymistä.*¹¹²

Mielenterveyden edistämiseksi uutta pontta

2000-luvun koittaessa mielenterveyslinjalla alkoi uudelleen, sitten 1970-luvun, viritä uskoa opiskeluympäristön merkitykseen mielenterveyden edistämiseksi.¹¹³ Ensimmäinen Korkeakouluopiskelijoiden terveystutkimus (KOTT) vuonna 2000 tarjosi laaja-alaisesti tietoa opiskelijoiden terveydestä ja hyvinvoinnista. Se havahdutti huoma-

maan, miten eksyksissä monet opiskelijat olivat opintojensa kanssa ja miten usein yliopistojen antama tuki koettiin huonoksi. Tulokset vakuuttivat Kari Pyllkkäsen toteamaan:

*Vaikka mielenterveyden ongelmat toki ovat eräs merkittävä syy viivästyneisiin opintoihin, näin ei välttämättä ole useimmissa tapauksissa. Opiskeluympäristön rakenneseikat ovat merkittävä opintojen sujuvuuteen myötävaikuttava tekijä.*¹¹⁴

Tilanteen parantamiseksi Pyllkkänen peräänkuulutti opetusministeriön, korkeakoulujen, YTHS:n ja opiskelijajärjestöjen yhteistyönä kehitettäviä toimintamalleja. Hän katsoi myös, että yksilötyössä asiantuntevan ja terapeuttisesti suuntautuneen mielenterveysneuvonnan tulee olla entistä selkeämmin tärkeä osa YTHS:n mielenterveyden edistämistä.¹¹⁵

Samoihin aikoihin opiskelijoiden hyvinvointihanke Kehrä nosti yhteisöllisen työn uudelleen agendalle. Toiminnan tuloksena yhteistyö yliopistojen kanssa kehittyi ja yhteisöterveystyö organisoitiin säätiössä. Mielenterveyssektorille se tarkoitti yhteisöterveyden vastaavan psykologin nimeämistä, jolloin ehkäisevä mielenterveystyö ensimmäistä kertaa sai kaivatun asiantuntijajohdon. Opiskelukyky-käsittekin sai laajapohjaisen määrittelyn. Seuraavalla vuosikymmenellä edennyt opiskeluympäristöjen tarkastustoiminta kytki YTHS:n ja mielenterveystyön taas kiinteämmin yliopistoihin, joiden roolia korostettiin opiskelijoiden henkisen hyvinvoinnin turvaamisessa.¹¹⁶

Yhteiset haasteet – yhtenäinen palveluketju

Säätiön ensimmäinen vuonna 2004 hyväksytty mielenterveystyön strategia pohjautui ajatukseen neuvontajaksosta ja pääosin mielenterveyssektorin

Vuoden 2009 lopussa tuli aika kiittää johtajapsykiatri Kari Pylkkästä ansiokkaasta työstä opiskelijoiden mielenterveystyön hyväksi. Kiitokset kukkien kera välitti seuraaja, psykiatri LT Päivi Pynnönen. Tehtävänimike muuttui tuossa vaiheessa mielenterveystyön johtavaksi ylilääkäriksi.

sisällä tehtävästä mielenterveystyöstä. Siinä huomioidaan myös – joskin varsin vähäisin maininnoin – yleislääkärien ja terveydenhoitajien antamat mielenterveyspalvelut ja porrastus linjojen välillä päällekkäisyyttä välttämällä. Tavoitteena oli pitää hoitoon hakeutumisen kynnyksellä matalana. Mutta johtajapsykiatri Kari Pylkkänen halusi pitää langat vahvasti käsissään kaikessa talossa tarjottavassa mielenterveystyössä.¹¹⁷

Yhteistyömuotojen ja työnjaon kehittämisen tarve voimistui säätiössä lainsäädännön vaikutuksesta ja taloudellisista syistä, mutta myös laajemmin psykiatrisen hoitojärjestelmän muuttuessa. Pylkkäsen aikana alkanut ja pienin askelin edennyt yhteistyö muiden sektorien välillä oli osa yleisempää terveydenhuollon kehitystä, jossa muusta sairaanhoidosta erillään toiminut psykiatria yhdyntyi muuhun sairaanhoitoon. Kehityksen suuntaa määrittivät erikoissairaanhoitolaki (1990) ja mielenterveyslaki (1991).¹¹⁸ Tilanteen muutos kuvastui myös uuden sektorijohtajan nimikkeessä, joka muutettiin johtajapsykiatrista mielenterveystyön johtavaksi ylilääkäriksi.¹¹⁹ Yhteistyöstä yleisterveyden kanssa tuli 2000-luvulla entistä tärkeämpi osa mielenterveystyön hoidontarpeen arvioinnissa ja hoitoprosesseissa.¹²⁰

Mielenterveyssektorin palveluita käyttäneiden osuus alkoi hitaasti kasvaa 2000-luvun ensi vuosikymmenen puolivälistä lähtien yltäen 10 vuotta myöhemmin noin kymmeneen prosenttiin. Opiskelijoiden saamia mielenterveyspalveluja ei voida kuitenkaan mitata pelkästään tarkastelemalla mielenterveyssektorin käyntimääriä, sillä opiskelijat ovat aina saaneet apua terveyden- ja sairaanhoidon (sittemmin yleisterveyden) sektorilta paitsi psykosomaattisiin myös psyykkisiin ongelmiinsa.

YTHS:n mielenterveystyötä, niin terapeutista kuin ennalta ehkäisevää työtä, on monissa yhteyksissä sekä kansallisesti että kansainvälisesti pidetty esikuvallisena. Sen kehittymisestä voidaan kiittää aikoinaan kauaskatseisia ratkaisuja tehneitä säätiön toimihenkilöitä ja päättäjiä sekä toiminnan rakentajia ja kehittäjiä.

On mielenkiintoista, että mielenterveyslinja perustettiin pitkän suunnittelun tuloksena ja tutkimustulosten tukemana opiskelijoiden aloittaman ehkäisevän mielenterveystyön jatkamiseksi ja kehittämiseksi. Kimmokkeena oli ehkäisevän mielenterveystyön haaste.¹²¹ Psykiatrisia palveluja oli siihen mennessä säätiössä tarjottu yhtenä lääketieteen erikoisalana muiden joukossa jo lähes parikymmentä vuotta. Silti linjan sisällä oli lähes kolme ensimmäistä vuosikymmentä voimakasta ristivetoa siitä, mikä on ”oikeanlaista” työtä.

Tutkimus mielenterveyshäiriöiden yleisyydestä opiskelijoilla osoitti resurssien lisäämisen tarpeen ja yhteiskunnassa yleisemminkin lisääntynyt ymmärrys psyykkisistä ongelmista lisäsi palveluihin ha-

keutumista. Mutta voi kysyä, olisivatko nämä seikat yksinään riittäneet oman linjan perustamiseen vai olisiko hoidolliset palvelut tarjottu aiempaan tapaan erikoislääkäripalveluina. On jännittävää spekuloida ajatuksella, että jos ehkäisevä mielenterveystyö olisi aikoinaan langennut yliopistojen neuvontakeskusten vastuulle, olisiko laaja-alainen opiskelijoiden mielenterveystyö säätiössä jäänyt kehittämättä.

YTHS:n yhteisöihin kohdistuva ehkäisevä mielenterveystyö oli edellä aikaansa. Se oli luonteeltaan mielenterveyden edistämistä, joka Jarkko Eskolan ja Vappu Taipaleen mukaan on noussut tärkeälle sijalle vasta 2000-luvulla. Myös yksilöllisessä mielenterveyden häiriöiden ehkäisyssä säätiön neuvontapsykologien työ oli urauurtavaa; mielenterveysneuvoloita rakennettiin Suomeen vasta 1980-luvulla.¹²² Mielenterveyden merkitys opiskelijan suoriutumiselle opinnoistaan on säätiössä ymmärretty aina, vaikka keinoista ja säätiön roolista niiden toteuttamisessa on keskusteltu.

Uudet tuulet 2000-luvulla – vastaanottotyö puntariin

Palveluvalikoima pohdintaan

2000-luvun ensi vuosikymmenelle ajoittui useita niin terveydenhuollon sääntelyyn kuin opiskelijamäärään liittyviä muutoksia, joiden vuoksi YTHS:n oli ryhdyttävä arvioimaan toimintatapojaan ja palveluvalikoimaansa perusteellisesti. Noina vuosina säätiön johto vaihtui kaikilla sektoreilla ja toimitusjohtaja peräti kahteen kertaan.

Vuosituuhannen vaihteessa ruvettiin puhumaan priorisoinnista. Jatkuvan kysynnän kasvun takia oli päätettävä mihin ja miten säätiön voimavarat käytetään parhaiten opiskelijoiden hyväksi: mikä on kiireellisyysjärjestys, mitkä asiat hoidetaan itse ja milloin ohjataan muualle. Tähän tarvittiin säätiön ylimmän johdon linjauksia eikä asiaa voinut jättää ajanvarausta hoitavan henkilökunnan harteille – heidän työkuormaansa ei tulisi lisätä päätöksellä ”kenelle annan viimeisen vapaan ajan?”, kuten hallituksen puheenjohtaja Tommi Varjonen kirjoitti vuosikertomuksessa 2002.¹

Käytännön toimenpiteet kohdistuivat lähinnä pyrkimykseen rajoittaa hammashoidon palveluja ”ikiopiskelijoilta” ja jatko-opiskelijoilta. YTHS:n hallitus hyväksyi syksyllä 2002 hammashuollon linjalla pitkään valmistellut uudet priorisointilinjat, ensisijaisuusohjeet, joiden tarkoituksena oli

ehkäisevän hammashuollon vaikuttavuuden lisääminen. Järjestely tuli voimaan seuraavana syksynä ja siinä etusijalle asetettiin kuuden ensimmäisen opiskeluvuoden opiskelijat ja sitä kauemmin opiskelleille palveluja annettaisiin lähinnä akuuteissa tapauksissa. Lisäksi päätettiin rajoittaa jatko-opiskelijoiden hammashoito-oikeutta vain akuuttihoitoon. Monet jatko-opiskelijat käyttivät ainoastaan hammashoidon palveluja, koska he saivat muut palvelut usein työterveyshuollolta. Ensisijaisuusohje koki kuitenkin takaiskun vuonna 2005. Siitä tehtiin kantelu eduskunnan oikeusasiamiehelle, jonka päätös loppuvuonna 2007 oli, ettei hoitoa saa rajoittaa opiskeluaikaa perusteella.²

Yksi haasteista oli tasavertaisten palvelujen tarjoaminen kaikilla paikkakunnilla, mikä ei ollut säätiössä suinkaan uusi vaade. Toinen merkittävä asia oli maaliskuussa 2005 voimaan tullut hoitotakuu. Se takasi asiakkaalle oikeuden saada välittömästi yhteys terveyskeskukseen, ja hoidontarpeen arviointi tulisi tehdä viimeistään kolmen vuorokauden kuluessa yhteydenotosta. Lisäksi oli määräyksiä hoitoonpääsystä.³ Kolmas ja perustavanlaatuinen kokonaisuus oli opiskeluterveydenhuollon lainsäädännön tarkentuminen, joka koski myös YTHS:n palveluja. Aiemmin säädökset olivat koskeneet pääasiassa vain kunnallista opiskeluterveydenhuol-

Johtoryhmä joutui 2010-luvulla tekemään monia isoja ja palvelutoimintaa perustavanlaatuisesti muuttavia toimia kiristyneen taloudellisen tilanteen vuoksi ja hoitotakuun täyttämiseksi. Johtoryhmä vuonna 2010 takana vasemmalta mielenterveystyön johtava ylilääkäri Päivi Pynnönen, henkilöstöpäällikkö Leena Vapaavuori, johtajahammaslääkäri Anne Komulainen, talousjohtaja Olli-Pekka Luukko ja johtajaylilääkäri Markku Kanerva. Edessä istumassa toimitusjohtaja Jukka Männistö.

toa. Vuosituhannen alussa STM:ssä meneillään olevan opiskelijoiden terveydenhuollon kehittämistyön tuloksena fokukseen nousivat perusterveydenhuollon tasoiset palvelut, terveystarkastukset sekä opiskeluympäristöön kohdistuva työ.⁴

Hammashuollossa tasapuolisuuden toteuttamista oli ruvettu selvittämään jo syksyllä 2001, kun säätiön lautupäällikkö, ylihammaslääkäri Ulla-Maija Saarni ryhtyi vetämään hammashuollon kehittämishanketta. Karu tulos oli, ettei tasapuo-

lisuus toteudu, vaan palveluissa oli paljon eroja asemien välillä.⁵ SYL puolestaan nosti vuonna 2004 esiin YTHS:n sivutoimipisteiden palvelujen epätasa-arvoisen tilanteen isompiin paikkakuntiin nähden; pienillä paikkakunnilla palvelut olivat suppeammat ja lääkäreitä oli vaikea saada rekrytoituksi ja sijaisiksi.⁶ SYL:n edustajana hallituksessa tuolloin vaikuttaneen Lauri Korkeaojan esittelemä selvitys asiasta johti päätökseen, että YTHS pyrkii tarjoamaan kaikilla opiskelupaikkakunnilla

perusterveydenhoidon laajuiset palvelut. Muussa tapauksessa YTHS korvaa yliopiston sivutoimipisteessä opiskelevan opiskelijan matkan terveydenhoitoasemalle, josta palvelun saa. Periaate oli mukana edelleen vuoden 2017 laatukäsikirjassa.⁷

Keskustelu epätasa-arvoisista palveluista ja sen lopputulos olivat samanlaisia kuin 1970-luvun puolivälissä. Oliko periaatteesta jossakin vaiheessa luovuttu vai lieneekö se vain painunut taka-alalle? Vai vaikuttiko terveydenhoitoasemien vallan ja vastuun lisääntyminen 1980-luvun lopulta alkaen siihen, että eriarvoisuus ikään kuin hyväksyttiin paremmin?

Alkuvaiheissa ajateltiin, ettei hoitotakuun toteuttaminen säätiössä tule olemaan ongelma. Hoitotakuun seurantaan ei ollut valmiita järjestelmiä, mutta kuten terveyden- ja sairaanhoidon linjan uusi johtajaylilääkäri Markku Kanerva totesi: ”Kiitos potilastietojärjestelmän kehittäjän Patrik Schroederin ripeän ja asiantuntevan toiminnan tällaiset toiminnot saatiin nopeasti luoduksi”.⁸ Meneillään olevan laatutyön katsottiin tarjoavan hyvän pohjan valtakunnallisesti yhdenmukaisten hoitopolkujen sekä yhtenäisten hoitopääsyn kriteerien luomiseen säätiössä. Kansallisia eri sairauksien Käypä Hoito-suosituksia oli myös jo olemassa työn tueksi.

Haasteisiin vastaamista vaikeutti kiristynyt taloudellinen tilanne. YTHS:n toiminnan rahoitus oli riippuvainen opiskelijamäärästä, jossa trendi oli ollut vuoteen 2006 saakka nouseva. (ks. kuvio 15 s. 444) Yliopistojen tutkinnonuudistukseen liittyvä opinto-oikeuden rajaus ja jatkotutkinto-opiskelijoita koskeva palvelurajaus pienensivät opiskelijamäärää merkittävästi. Syksyllä 2008 YTHS:n toimipiiri supistui kahdeksan prosenttia. Säätiön hallitus päätti, että toiminnan volyymin vähennetään samassa suhteessa kuin opiskelijamäärä laskee ja kaikilta linjoilta – kuitenkin niin, että opiskelijoiden hoidon määrä vähenee mahdollisimman vähän. Päätökset supistamisen tavoista hallitus jätti toimivan johdon ja yksiköiden haltuun.⁹ Niinpä

sitten kentällä ”leikattiin ja höylättiin säästömielessä”, kuten Jyväskylän terveystalouden ylilääkäri Pirjo Paajanen jälkikäteen kuvasi tuon vaiheen keinoja.¹⁰

Taloudellisesti tiukka aika vaati toiminnan tehostamista. Mutta toiminnan järjestämistä ja palveluvalikoiman laajuutta oli aihetta pohtia myös lakisääteisten tavoitteiden ja tasavertaisten palvelujen näkökulmista. ”Helsingissä on muita paikkakuntia laajemmat palvelut – pidemmät jonot oikeuttavat paremmat palvelut”, muistelee Olli-Pekka Luukko hallituksen puheenjohtajan todenneen. Säätiön johto oli eri mieltä; joka paikassa pitää olla samat palvelut ja samat prosessit.¹¹

Yhtenäiset käytännöt suunterveyteen

Uuden johtajahammaslääkärin Anne Komulaisen aloittaessa työnsä vuoden 2007 lopulla suunterveyden jonotilanne oli erittäin vaikea. Tilanne vaihteli paikkakunnittain ja oli erityisen hankala Helsingissä ja Tampereella, joissa tutkimukseen pääsyä joutui odottamaan pahimmillaan yli vuoden, vaikka muilta osin hoito kyettiin toteuttamaan hoitotakuun ehdoin. Jonojen muodostamisella pystyttiin hieman helpottamaan puhelinruuhkaa.¹²

Anne Komulainen tarttui ripeästi hoitokäytäntöjen yhtenäistämistyöhön toukokuussa 2008 esimiesten neuvottelupäivillä ja sitä jatkettiin terveystalouden yksiköiden työpaikkakokouksissa koko loppuvuoden ajan. Henkilökunta osallistettiin kehittämistyöhön, joka koski ”niin hoidontarpeen arviointia ja hoitoon pääsyä, yläseiskojuurenhoitoa, persistoivien maitohampaiden hoitokäytäntöjä, proteettisen hoidon ja oikomishoidon kriteerejä sekä potilastyön laadun arvioinnin ja hankintakäytäntöjen yhtenäistämistä.” Kaikki hoitokäytännöt koottiin sisäiseen verkkoon Snettiin hyvään järjestykseen.¹³ Komulainen koki saaneensa työlle hyvän vastaanoton:

Isona tukena olivat kokeneet esimiehet Annukka Vuorinen Tampereelta ja Ulla-Maija Saarni Turusta, mutta myös muut esimiehemme halusivat lähteä yhtenäistämään palveluja ja myös resurssien jakoa YTHS:n suunterveydessä. Heti saimme hyvän tekemisen meiningin päälle ja se kannusti minua jatkamaan. Tuli tunne, että meillä on mahdollisuus tehdä tämä juttu yhdessä.¹⁴

Yhtenäiset hoitokäytännöt sekä hammaslääkäreiden ja suuhygienistien työnjaon kehittäminen olivat Anne Komulaisen mukaan tärkeimmät asiat, joilla suunterveys selätti pitkät jonot hoitotakuun mukaisiksi. Myös jononhoitotalkoot vuonna 2010 jononpurkurahoineen tuottivat tulosta. Aikaisempaa vähemmällä henkilötöyvuosimäärillä tavoitettiin noin 4 000 palvelukäyttäjää enemmän kuin edellisenä vuonna. Palveluja käyttäneiden opiskelijoiden osuus nousi 38 %:iin.¹⁵ (ks. kuvio 16 s. 444)

Luopumista täyden palvelun talosta

Tässä vaiheessa säätöön johdossa alettiin myös puhua kriittisesti henkilöstöresurssin koulutustason tarkoituksenmukaisuudesta, sillä YTHS:llä oli merkittävän paljon erikoislääkäreitä ja korkealle koulutettuja psykoterapeutteja.¹⁶ Keskustelut ja hallituksen syyskuussa 2008 tekemä päätös toiminnan supistamisesta herättivät lääkärin keskuudessa huolen erikoislääkärin palvelujen säilymisestä. Helsinki-Espoon lääkärit laativat loppuvuonna 2008 asiasta johtoryhmälle kirjelmän, joka käsiteltiin myös hallituksessa:

Helsinki-Espoon lääkärin keskuudessa on herännyt huoli siitä, että säästöjen varjolla pyritään toteuttamaan YTHS:n toiminnassa linjamuutos, jonka myötä YTHS:n terveyden- ja sairaanhoitoon linjalta vähitellen poistetaan erikoislääkärit.

Meidän laskujemme mukaan sillä ei saavuteta säästöjä, mutta YTHS:n erityislaatuinen moniala-osaaminen nuorten aikuisten terveydenhuollossa ollaan vaarassa menettää.¹⁷

Hallitus oli jättänyt ja jätti sopeuttamissuunnitelman edelleen toimivan johdon vastuulle.¹⁸ Eri paikkakuntien palvelut olivat epäyhtenäisiä, mutta myös terveystaluyksiköiden resursointi osoitautui epätasa-arvoiseksi. Tämä paljastui, kun talousjohtaja Olli-Pekka Luukko selvitti opiskeli-

Budjettikehyksen laskeminen oli talouspäällikkö Olli-Pekka Luukon haasteena. Neuvottelua toimitusjohtaja Katariina Poskiparran kanssa.

jaryhmien välisiä palvelujen käytön eroja ja laski sen avulla ”oikeudenmukaisen” budjettikehyksen. Loppusummat olivat kaukana sen hetkisestä tasosta! Helsingissä ja Turussa kustannukset olivat merkittävästi yli muiden opiskelijamäärään suhteutetun kulutason. Tätä eroa hän kertomansa mukaan yritti vähitellen kaventaa. Kullekin terveystalvetyksikölle laadittiin myös tavoitteelliset henkilöstömäärät, jotka ohjasivat toimintaa.¹⁹

Vähitellen erikoislääkäripalveluita vähennettiin, mutta hallituksen linjauksen mukaisesti psykiatrien lisäksi ihotautilääkärrien ja gynekologien palveluita pidettiin kiinni. Perusteluina olivat ikäryhmän lisääntymis- ja seksuaaliterveyteen liittyvät ongelmat sekä hankalat, jopa psyykkiseen hyvinvointiin vaikuttavat iho-ongelmat. Muiden erikoislääkärrien tarpeessa olevat opiskelijat lähetettiin jatkossa hoidon porrastuksen mukaisesti julkiseen erikoissairaanhoidon.²⁰ Muutos aiempiin käytäntöihin oli iso, mutta ymmärrettävä, eikä lopulta aiheuttanut isommin vastustusta henkilökunnan keskuudessa. Luopumista helpotti, että valtaosa muista erikoislääkäreistä työskenteli säätiölle palkkiotoimisina.²¹

Erikoislääkäreistä luopuminen oli myös lääketieteellisesti perusteltua. Kehitys esimerkiksi kuvantamistutkimuksissa oli osaltaan johtanut siihen, että joitakin erikoislääkäripalveluita ei enää ollut järkevää tuottaa YTHS:n piirissä. Kalliit magneettikuvaukset ja tietokonetomografiat rupe-sivat 2000-luvulla monissa tilanteissa olemaan perustutkimuksia, joita ilman neurologit ja kirurgit eivät enää pärjänneet. He eivät voineet enää säätiön omana toimintana tutkia potilaita parhaiden käytäntöjen mukaisesti.

Myös yleislääkärrien ja hoitajien työstä oli mahdollista karsia. Kuten jo säätiön toiminnan ensi vuosinakin, erilaiset todistukset työllistivät runsaasti. Tavoitteen muutos ”täyden palvelun talosta” kohti tarkasti rajattua opiskeluterveydenhuollon tehtävää antoi mahdollisuuden jättää pal-

veluvalikoimasta pois opiskeluun liittymättömät todistukset, kuten ajokortti- harraste- tai vakuu-tustodistukset. Samasta syystä lääketieteellisesti perustelemattomia luomenpoistoja, jotka avus-tajineen sitoivat paljon henkilökuntaa, oli hel-po vähentää. Aiemmin niitä oli tehty runsaasti ja käytännössä potilaan toiveiden mukaan.²² YTHS oli useimmilla paikkakunnilla huolehtinut myös oman väen työpaikkaterveydenhuollosta hamma-shoitoa myöten. Sen ulkoistamisen aika tuli myös.²³

Vaikka varsinaisesta hoidonporrastuksesta ei vielä tuolloin juurikaan puhuttu, alettiin suunnitella ensimmäisiä hoitopolkuja, joissa hoitajat otettiin suunnitelmallisesti osaksi hoitoketjua. Perhesuunnittelun hoitopolun laati Kuopion terveydenhoitoaseman vastaava lääkäri Ulla Ågren²⁴ ja sittemmin astman hoitopolun Jyväskylän terveydenhoitoaseman ylilääkäri Pirjo Paajanen, joka kiersi sairaanhoitaja Pia Taipaluksen kanssa kou-luttamassa kenttää aiheesta.²⁵

Mielenterveysongelmat kuormittivat yleis-lääkäreiden vastaanottoja, ja se edellytti linjojen välisen yhteistyön kehittämistä, konsultaatiomahdollisuuksia, koulutusta ja työnohjausta.²⁶ Tässä ottivat yhteen johtajaylilääkäri Marja Niemen ja johtajapsykiatri Kari Pylkkäsen näkökannat siitä, millä linjalla mielenterveyden peruspalvelut hoi-detaan. Mielenterveyden strategia vuonna 2004 korosti edelleen ”opiskelijoiden valinnanvapautta ja kykyä itse tunnistaa omaa palvelutarvettaan” tois-in sanoen mahdollisuutta hakeutua itse suoraan mielenterveyspalveluihin. Ongelmia oli erityisesti Helsingissä, jossa yhteistyö sektoreiden välillä ei ai-kalaisarvioiden mukaan toiminut.²⁷

Vaikka vaikea taloudellinen tilanne oli aiheut-tanut huolta ja epävarmuutta henkilökunnan keskuudessa, se oli myös tarpeellinen virike analysoida toimintaa ja miettiä sen kehittämistä – ”kirkastaa perustehtävää”²⁸. Näin tilannetta arvioivat tuoreel-taan terveystalvetyksikköjen johtajat Riitta Olliter-

vo-Peltonen Turusta ja Sami Raasakka Lappeenrannasta syksyllä 2009. Raasakka näki jo tuolloin suuret mahdollisuudet etäyhteyksien hyödyntämisessä esimerkiksi säätiotasoisissa erikoislääkäripalveluissa.²⁹ Kaiken kaikkiaan sopeutustoimet purivat, palveluvalikoimaa ja potilastyöaikaa vähennettiin kaikilla linjoilla ja toiminta väheni tavoitteiden mukaisesti.³⁰ Vuonna 2010 opiskelijamäärän lasku pysähtyi. Aikaa huokaista ei jäänyt sillä uusi haaste oli jo oven takana.

Hoitotakuu haastaa

Hoitotakuun tultua voimaan vuonna 2005 säätio oli pyrkinyt sen toteuttamiseen, vaikkakaan säädöksen ei katsottu koskevan yksityisen terveydenhuollon palvelun tuottajana toimivaa YTHS:ää. Tavoite osoittautui kuitenkin vaikeaksi.

Pitkästä hammashoidon jonotuksesta tehty valitus oikeusasiamiehelle johti elokuussa 2010 päätökseen, että YTHS:n palvelut ovat hoitotakuun piirissä.³¹ Päätös aiheutti tarpeen monenlaisiin palvelutoiminnan muutoksiin, joihin vastaaminen lankesi erityisesti sektorien johtajien Markku Kanervan, Anne Komulaisen ja Päivi Pynnösen sekä terveyspalvelupäällikkö Hanna Karin vastuulle. Helsinki-Espoon mielenterveysyksikön ylilääkärinä toimineen Päivi Pynnösen aika koko säätion mielenterveystyön johdossa alkoi noina toiminnan sopeuttamisen vuosina.

Hoitotakuu merkitsi suurta haastetta erityisesti välittömässä yhteydensaannissa ja toiminnan voimakasta yhtenäistämisen tarvetta. Eri paikkakuntien toimipisteiden aukioloajat olivat olleet erilaisia, pienemmät asemat oli suljettu kesäisin ja henkilökunnan työnjako oli muotoutunut oman paikkakunnan tarpeisiin. Ajanvaraus toiminta puhelimesta muuttui hoitotakuun myötä hoidon tarpeen arvioinniksi ja hoitotakuupäätökseksi, mikä

Hoitotakuun vuoksi puhelintyö lisääntyi valtavasti. Luurit korvalla myös palvelusihteeri Elisa Mero Otaniemestä.

edellytti terveydenhuollon ammattilaista. Palvelusihteerit, joilla ei ollut terveydenhuoltoalan koulutusta, eivät enää voineet tätä työtä tehdä. Mennyttä oli aika, jolloin puhelimeen vastattiin tiettyinä aikoina. Uusi toimintatapa oli valtava muutos työ- ja kulttuurissa, kun hoitajien työaikaa ruvettiin käyttämään puhelinalueeseen vastaanottotyön kustannuksella.³² Uusiin käytäntöihin siirtyminen ei ollut helppoa – ja johtajat saivat ”kuraa silmille”, vaikka eivät syllisiä olleetkaan.³³

Erityisesti välittömän yhteydensaannin velvoite muutti ajattelua. Aikaisemmin oli kaikilla

sektoreilla ollut oma ajanvaraus ja opiskelijat olivat itse voineet – ainakin periaatteessa – päättää, mistä apua hakevat. Nyt yleisterveyden ja mielen­terveyden ongelmissa hoidontarpeen arviointia yhtenäistettiin ja otettiin käyttöön hoidon porrastus.³⁴ Haastavat kontaktit vaativat vastuurajojen selkiyttämistä. Terveystenhoitajien osallistuminen mielen­terveystyöhön lisääntyi, hoidontarpeen arviointi mielen­terveysnäkökulmasta edellytti koulutusta ja henkilökunta osallistui aktiivisesti kehittämistyöhön. Tamperelaiset terveydenhoitajat Ritva-Liisa Hannula ja Anna Malmberg-Virta kaipasivat työkaluja muuttuneeseen työhön ja laativat työskentelyn avuksi sähköisen Työkalupakin, joka tarjosi apua psyykkisesti oireilevan opiskelijan kohtaamiseen.³⁵

Hoitotakuu mullisti hoitajien työtä totaalises­ti, kun heille lankesi tehtävä ”hoitotakuun portinvartijoina”, kuten Markku Kanerva asian ilmaisi.³⁶ Terveystenhoitajien työnkuva muuttui: hoitokontaktien määrä hoitajilla nousi, mutta vastaanottojen määrä väheni. Sen herättämiä ajatuksia kuvasi terveydenhoitaja Kirsi Helosuo Piikissä vuonna 2011:

Hoitotakuun myötä puhelintyön määrän kasvu on hämmäntänyt ja koetellut ajatusta oman ammattitaidon oikeasta käytöstä. Tunne sai vahvistusta myös tukkimiehen kirjanpidosta; 60 % päiväni puhelinasiaakkaista hyötyi ohjauksellisesta ammattitaidostani, 40 % heistä hyötyi kyvystäni käyttää Medicusta tai lukea internet-sivuilta puhelinyhteystietoja.³⁷

Vaikka jälkikäteen Markku Kanerva on kertonut kokeneensa hoitotakuun velvoittavuuden suorastaan katastrofina, johtajaylilääkärinä ollessaan hän yritti nähdä siinä myös positiivisia puolia – ainakin asiakkaille. Tosiasia oli, että yhteydensaanti puhelimitse YTHS:ään oli ollut ajoittain vaikeaa

ja puhelimesta jonotuksen maksullisuus vähensi opiskelijoiden halua odottaa vastaamista.³⁸ Tärkeäksi osoittautui vuonna 2008 uusittu puhelin­palvelujärjestelmä, joka mahdollisti terveystal­velu­yksiköiden keskinäisen yhteistyön ja alueellisen toiminnan. Se vahvisti yhteneväisten käytäntöjen, kuten aukiolojen tarvetta. Kaikilla paikkakunnilla päädyttiin pitämään toimipiste suljettuna heinä­kuussa neljän viikon ajan ja joulun aikaan väli­viikon. Muutamaa vuotta myöhemmin käyttöön otettu takaisinsoittopalvelu tehosti työtä.³⁹

Isku psykoterapian tarjontaan

Hoitotakuu koski kaikkia sektoreita. Syksyllä 2010 Valviran kanssa käydyissä hoitotakuun sovel­tamiseen liittyneissä tarkentavissa neuvotteluissa säätiön mielen­terveystal­velut määriteltiin ”perus­terveydenhuoltoon kuuluviksi erityis­palveluiksi”, mikä tarkoitti sitä, että yhteydenotto- ja hoitoon­pääsyajat olivat samoja kuin perusterveydenhuol­lossa. Yleislääkärit ja terveydenhoitajat vastaisivat jatkossakin perustason palveluista ja mielen­terveys­sektorin tehtävänä oli tarjota ”erikoistuneet, erityisesti nuorten ja nuorten aikuisten tarpeita vastaavaa psykoterapiaosaamista edellyttävät mie­len­terveystal­velut”.⁴⁰

Päätös mahdollisti mielen­terveys­sektorin työn jatkumisen osana säätiön palveluja, mutta se mer­kitsi lyhyiden hoitajaksojen lisääntymistä entises­teen. Tilannetta ei helpottanut jatkuva sektoreiden välinen kilpailu budjettivaroista. Mielen­terveystyön johtavana ylilääkärinä vuosina 2009–2015 toimi­nut Päivi Pynnönen on kertonut uskoneensa alku­vaiheessa, että säätiössä olisi voitu luoda kokonai­suus, jossa olisi ollut mukana sekä lyhyet että tarkan harkinnan pohjalta myös pidemmät psykoterapia­painotteiset hoitajakset. Nämä toiveet kariutuivat pikkuhiljaa esiin nousseiden säästötoimenpiteiden ja leikkaustarpeiden myötä. Psykiatrien määrää

vähennettiin ehkä ajatellen, että psykiatrinen erikoissairaanhoido vastaisi näihin tarpeisiin.⁴¹ Päivi Pynnösen arvion mukaan YTHS mielenterveyspalveluiden kokonaisuus kärsi näistä ratkaisuksista, joissa

(...) menetettiin mahdollisuudet tarjota opiskelijoille heidän tarpeitaan vastaavia riittävän intensiivisiä ja aiemmissä selvityksissä vaikuttaviksi osoitettuja psykoterapiajaksoja silloinkin, kun ne oli todettu aiheellisiksi eikä Kelan kuntoutuspsykoterapian mahdollisuus ollut syystä tai toisesta käytettävissä.⁴²

Kelan harkinnanvarainen kuntoutuspsykoterapia muuttui lakisääteiseksi vuoden 2011 alusta, mikä mahdollisti terapian kaikille sitä tarvitseville ja ehdot täyttävälle henkilölle. Ongelmana oli, ettei kuntoutuspsykoterapia suinkaan ollut ilmaista, vaan edellytti potilaalta merkittävää omaa maksusuutta. Kuitenkin tästä muodostui Päivi Pynnösen mukaan keskeinen väylä, jolla pyrittiin vastaamaan kuntoutuksen ohella myös psykiatrisen hoidon tarpeeseen.⁴³

Työn luonne muuttui psykoterapiatyöstä psykiatrisiin arvioihin, samalla kun yhteistyötarpeet yleisterveyden suuntaan kasvoivat. Kaiken kaikkiaan mielenterveyssektorilla muutokset olivat suuria ja henkilökunnan koostuessa pääosin yksilölliseen psykoterapeuttiseen työhön omistautuneista henkilöistä muutos ei voinut olla vaikuttamatta ilmapiiriin ja kokemukseen työn mielekkyydestä. Muutosten eteenpäin vieminen oli raskasta. Toki osalle henkilökunnasta muutokset merkitsivät oman osaamisen hyödyntämistä laajemmin ja työn mielenkiintoisuuden lisääntymistä.⁴⁴ Mielenterveystyön johtava ylilääkäri Päivi Pynnönen arvioi vuoden 2012 Piikissä, että vaikka YTHS on historiansa aikana kohdannut monenlaisia haasteita,

tuskin mikään niistä on aiheuttanut yhtä suurta myllerrystä ja perustavanlaatuisia muutostarpeita koko toimintaan kuin eduskunnan oikeusasiamiehen syksyllä 2010 tekemä päätös hoitotakuun sitovuudesta.⁴⁵

Hoitotakuuvelvoitteeseen vastaaminen tarpeenmukaisesta hoidosta tinkimättä ei ollut helppoa, mutta onnistui yleisterveyden ja mielenterveyden saumattomalla yhteistyöllä. Hoidon porrastaminen mielenterveyden ja yleisterveyden välillä johti siihen, että mielenterveyden ammattilaisten potilasaineisto muuttui raskaammaksi. Lopputuloksena kuitenkin oli, että hoitotakuun tultua voimaan yhä suurempi osa opiskelijoista pääsi mielenterveyden ammattilaisten palveluihin, vaikka henkilötyövuodet vähenivät.

Ratkaisuja uudenlaisiin tapoihin toimia alkoi löytyä myös teknologian kehityksestä. Ensimmäisen vuoden opiskelijoiden terveystarkastuksessa sähköinen terveystarkastus (Sätky) ja suunnattu terveystarkastus otettiin käyttöön syksyllä 2009, mikä vapautti runsaasti terveydenhoitajien aikaa puhelintyöhön – Sitran teettämän selvityksen mukaan jopa 800 henkilötyöpäivää vuodessa, mikä työpanos tarvittiin kipeästi hoidon tarpeen arvioinnin toteuttamisessa. Sähköiset hoitoaikojen muistutukset suunterveydessä vähensivät poisjääntejä.⁴⁶ Katse alkoi yhä enemmän suuntautua digitaalisia terveyspalveluja kohti.

Ponnistelut tuottivat tulosta ja säätiö onnistui hoitotakuuvelvoitteiden täyttämässä.⁴⁷ Se oli merkinnyt oleellisia muutoksia säätiön toimintatapoihin ja luopumista monista perinteisistä toimintamalleista. Toimintakulttuuri muuttui yksityisen terveydenhuollon mallista julkisen terveydenhuollon suuntaan. Toisaalta se selkeytti ja yhdenmukaisti toimintatapoja, lisäsi hoidon porrastusta ja toi kaivattua tasa-arvoisuutta eri paikkakuntien palveluihin. Joensuu-Savonlinna terveyspalvelu-

yksikön johtajan Eija Vänskän mielestä hoidontarpeen arviointi -menettely teki lääkärin työn jopa mielekkäämmäksi.⁴⁸

Sopeutustarpeet jatkuvat tulevaisuuteen varautuen

Uhat säätiön palveluihin kohdistuvista sopeutustarpeista eivät loppuneet. Talvella 2014 tilavuokrakustannuksiin myönnetty avustus lopetettiin, mikä merkitsi uutta säästökuuria seuraaviksi kahdeksi vuodeksi. Säätiön hallitus joutui taas vaikeiden ja kauaskantoisten ratkaisujen eteen – asiat puhuttivat hallitusta pitkään. Episodi sai kuntien edusmiehenä hallituksessa toimineen Sami Uotisen evästäämään säätiön johtoa toteamuksella ”keskittyy kää opiskeluterveydenhuollon ytimeen”.⁴⁹ Mutta tätä ”ydintä” YTHS ei voinut enää itse määrittellä.

Niukkenevien resurssien aikakaudella säätiössä keskityttiin tarjoamaan opiskeluterveydenhuollon säädöspohjan edellyttämiä palveluja. Minimien lisäksi säätiön palvelupaketti sisälsi edelleen psykiatrien, ihotautilääkärien, gynekologien sekä suukirurgien palveluja, joiden saatavuudesta on YTHS:n laatukäsikirjan (2017) mukaan sovittu SYL:n kanssa.⁵⁰

Käytännössä sopeutus merkitsi eri ammattiryhmien ja sektorien porrastetun työnjaon ja hoitoketjujen hiomista entisestään, joka eteni määrätietoisesti vt. johtajaylilääkärinä toimineen Sami Raasakan aikana. Suun terveydenhuollossa työnjakoa muutettiin niin, että hammaslääkärit tekivät vain ensimmäisen suun terveyden tarkastuksen ja suuhygienistit myöhemmät tarkastukset. Se vapautti hammaslääkäreille lisää hoitoaikoja.⁵¹

Täysin uusi linjaus oli se, että kiireellistä apua

Yliopilaiden terveydenhoitosäätiö YTHS tarjoaa yleisterveyden, mielen terveyden ja suun terveyden palveluja yliopisto- ja korkeakouluopiskelijoille. Meillä on toimipisteitä 13 paikkakunnalla ja asiakkaistamme noin 125 000 opiskelijaa.

Terveyden edistämistä suurella sydämeillä!

Hamme nuorten aikuisten hoidosta kiinnostunutta

PSYKIATRIA/VIRTUAALIPSYKIATRIA

Psykiatri toimii osana Joensuu-Savonlinnan terveyspalveluyksikköä. Mikäli potilastyön tekeminen videoyhteyden kanssa on sinulle tuttua tai haluat kehittyä uudella alueella, voit valita työpisteeksesi minkä tahansa toimipisteistämme eri puolilla Suomea. Tehtävä edellyttää säännöllistä käyntiä Joensuussa.

Toimit osana yksikön mielen terveyden tiimiä, johon kuuluu lisäksi kolme kokemutta psykologia. Yhteistyö terveydenhoitajien ja yleislääkärien kanssa on tiivistä. Tehtäväsi voidaan sisällyttää myös valtakunnallista konsultaatioyhtiötä esim. päihteiden psykofarmakologian tai neuropsykiatrian osaamisalueita osaamisesi mukaan. Tehtävään valittavalta edellytetään psykiatrian tai nuorisopsykiatrian erikoislääkärin oikeuksia. Kielitaitovaatimuksena on suomen ja englanninkielen hallinta.

Lääkärimme kuuluvat vuosityöajan puitrin. Täysi viikkotyöaika on 32 tuntia. Työajansijoittelu on joustavaa. Työ alkaa heti sopimuksen mukaan.

Lisätietoja tehtävästä antavat mielen terveyden johtava ylilääkäri Pauli Tossavainen, pauli.tossavainen@yths.fi, p. 046 876 9158 tai terveyspalveluyksikön johtaja Arja Makkonen, arja.makkonen@yths.fi, p. 046 876 9158.

Hakuaika päättyy 10.10.2017. Hakemukset ansiovalteloihineen pyydämme toimittamaan osoitteeseen eija.berg@yths.fi

www.yths.fi

²¹²² YTHS:n pyrkimys digitaalisten palvelujen kehittämiseen rupeesi näkymään rekrytointi-ilmoituksissa 2010-luvun lopulla.

Lähtösihteeri 6/2018 VSK73

YTHS:n Rovaniemen terveyspalveluyksikkö etsii

YLEIS- JA VIRTUAALILÄÄKÄRIÄ
(20 h/vk)

Oletko nuorten aikuisten hoidosta kiinnostunut yleislääkäri, jota kiinnostaa perinteisen potilastyön lisäksi lääkärintyö videoyhteyden kautta? Tule meille töihin! Videovastaanotoilla sinulla on mahdollisuus päästä mukaan rakentamaan virtuaalitiyön tulevaisuutta.

Meillä on kehittyvä ja aktiivinen työyhteisö sekä hyvä yhteishenki. Työajan suunnittelussa tarjoamme joustavat vaihtoehdot sekä tehtävään kuuluu iltä- tai viikonlopputyötä.

Meillä hoidettavat yliopisto-opiskelijat ovat hoitomyönteisiä ja motivoituneita tekemään töitä oman terveytensä edistämiseksi. YTHS:ään hoitoon tulevilla on käytössä edistyneet sähköiset palvelut, joita kehitetään jatkuvasti yhä monipuolisemmiksi ja paremmiksi.

Työ alkaa maaliskuussa tai sopimuksen mukaan. Edellytämme laillistetun lääkärin pätevyyttä ja arvostamme ruotsin ja englannin kielen suullista taitoa.

Hakemukset ansiovalteloihineen pyydämme toimittamaan osoitteeseen eija.berg@yths.fi viimeistään perjantaina 23.2.2018.

Tervetuloa tutustumaan, ota meihin rohkeasti yhteyttä! Lisätiedot: vastaava lääkäri Virpi Hyvönen, puh. 046 876 9105, virpi.hyvonen@yths.fi

Y - T - H - S
YLIOPILAIEN TERVEYDENHOITOSÄATIÖ

Etävastaanotto toiminta vauhdittui, kun opiskelijaportaali Self oli vuonna 2018 monien vaiheiden jälkeen saatu käyttöön.

tarvitseva opiskelija voitiin ohjata kunnallisten päivystyspalvelujen piiriin, ellei YTHS:n yleislääkäri pystynyt tilannetta muun työnsä ohessa arvioimaan. Tässä noudatettiin sosiaali- ja terveystieteiden ohjeita opiskeluterveydenhuollon palveluista.⁵²

Merkittävä muutos oli päihdetyön sisällyttäminen myös mielenterveyssektorin toimintaan ottamalla vuonna 2016 käyttöön mielenterveys- ja päihdetyön toimintamalli. Uusien opiskelijoiden runsaaseen päihdeiden käyttöön ja niiden kanssa esiintyviin mielenterveysongelmiin pyrittiin puuttamaan mahdollisimman varhaisessa vaiheessa Sätkyä hyödyntäen. Tätä kehitystyötä oli mielenterveyssektorin johtoon tullut Pauli Tossavainen tehnyt Tampereen Päihde- ja Mieli -hankkeessa jo vuosia aiemmin.⁵³ Kehitys noudatti valtakunnallista päihdetyön ja terveydenhuollon lähentymistavoitetta.⁵⁴

Terveydenhoitajien ja yleislääkäreiden osuus mielenterveys- ja päihdeongelmien hoidossa lisääntyi; vuonna 2017 näillä diagnoosilla toteutu-

neista käynneistä kolmasosa tapahtui heidän vastaanotoillaan. Tehokkaan porrastuksen ansiosta mielenterveyssektorille ohjautuivat vain potilaat, jotka todella tarvitsivat erityistason palveluja, mutta hoitajaksot mielenterveyssektorilla olivat lyhyitä; psykologilla keskimäärin 3,4 käyntiä opiskelijaa kohden ja psykiatrilla 1,6. Psykiatrien työpanosta käytettiin erikoislääkärin osaamista ja valtuuksia edellyttävään arviointiin, hoidon ja kuntoutuksen suunnitteluun ja erityisesti lausuntyöhön.⁵⁵

Digitaalisille palveluille oli voimakas kysyntä ja odotus. Oma-apuun suunnatut verkkokurssit ja Mielenterveystalon nettiterapia otettiin aktiiviseen käyttöön. Etävastaanottokokeilu ja videovälitteinen neuvonta alkoivat vihdoinkin vuonna 2014, jolloin toiveet rupesivat vähitellen toteutumaan. Videoyhteyttä alettiin kokeilla alueellisesti ja valtakunnallisesti keskitetyissä yleislääkäri-, erikoislääkäri- ja seksuaalineuvontapalveluissa.⁵⁶ Toimintaympäristö oli haastava, sillä vuosiin 2014–2015 ajoittuivat sähköisen reseptin ja uuden

Acute-WinHit -potilastietojärjestelmän käyttöönotto.⁵⁷ Viiveet potilastietojärjestelmän kehittämisessä haittasivat monia suunniteltuja toimintoja, mutta toteuduttuaan digitaalisten työvälineiden käyttöönotto muutti perustavanlaatuisesti toimintaprosesseja, niin ajanvarausta kuin vastaanotto-työtäkin.

YTHS selviytyi 2000-luvun ankarista palvelutoiminnan haasteista ja supistuksista, mikä merkitsi luopumista ”täyden palvelun talosta” lainsäädännön edellyttämiin opiskeluterveydenhuollon palveluihin. Henkilötyövuodet olivat vähentyneet suunnitellusti ja kaikkien ammattiryhmien työ oli muuttunut, useimmilla kuitenkin laventunut. Mielenterveyspalvelut olivat säilyneet, mutta toimintatapa oli lähentynyt julkisen terveydenhuollon käytäntöjä – joiden ongelmista kertoo vuonna 2019 tehty Terapiatakuu-kansalaisaloite.⁵⁸ Suurimpia muutoksia oli tapahtunut YTHS:n psykiatrien työn sisällössä, kun 2000-luvun tilannetta vertaa 1990-luvun työnkuvaan puhumattakaan 1970-luvun ”psykoterapeuttisessa keskuksessa” toimineiden psykiatrien työstä! Toisaalta opiskelijat saivat nyt matalan kynnyksen mielenterveyspalveluja joustavasti monelta eri ammattiryhmältä, sillä palvelutoiminnassa korkeat sektorirajat madaltuivat vähitellen 2000-luvulla. Moniammatilliset työryhmät, työnjaon kehittäminen hoitopolkuineen ja hoidon porrastuksineen, yhteinen terveyden edistämistoiminta ja hoidontarpeen arviointi olivat johtaneet säätiön toiminnan Piikin pakinoitsija Eevertin jo 1970-luvulla esittämän ajatuksen suuntaan:

Säätiön terveydenhuolto-ohjelma on siinä määrin yhtenäinen, että jatkossa olisi mielekästä unohtaa linjat ja nähdä toiminnan koko kenttä yhtenä linjana, säätiön linjana.⁵⁹

Uusi palvelumalli valinkauhassa

Vuonna 2018 uudistetussa strategiassa varauduttiin ammattikorkeakouluopiskelijoiden tuloon. Yhdenmukaiset toimintatavat olivat entistä tärkeämpiä, jotta koko maassa voitaisiin tulevaisuudessakin tuottaa yhdenvertaiset palvelut – tuttu tavoite jo säätiön alkuvuosikymmeniltä.⁶⁰ Toimitusjohtaja Katariina Poskiparta katsoi tulevaisuuteen kirjoittaessaan vuoden 2018 osavuotiskatsauksessa:

Uutta strategiaamme ei ole linjattu vain sote-uudistus, opiskeluterveydenhuoltoa koskeva laki ja ammattikorkeakoulut mielessä. Tulevaisuutta määrittävät myös mm. uudenlaiset tavat asioida ja tuottaa palveluja (...) Uudella teknologialla voidaan myös purkaa ajanvarauksen pullonkauloja tai tehdä diagnoosi vaikka 500 kilometrin päässä olevalle asiakkaalle. Näitä ja muita uusia hoito- ja palvelukanavia testaamme parhaillaankin ja uskon, että ne ovat osa huomisen hoitoratkaisuja.⁶¹

YTHS-lain säätämisen jälkeinen vajaa pari vuotta oli kiivaan palvelujen kehittämisen aikaa monella tasolla. Kasvot johdossa vaihtuivat. Johtajajiläkäriksi valittiin syksyllä 2018 terveydenhuollon erikoislääkäri Päivi Metsäniemi, jolla oli myös terveydenhuollon tietotekniikan erityispätevyys. YTHS:n historian kuudenneksi mielenterveystyön johtajaksi tuli keväällä 2019 turkulainen psykiatri Tommi Väyrynen, jolla puolestaan oli erityispätevyys päihdelääketieteessä.

Palvelutarjonnassa päädyttiin dualistiseen malliin: intiimit lähipalvelut sekä valtakunnalliset digipalvelut. Tavoitteena oli myös entistä paremmin liittää ennaltaehkäisevä työ opiskelijoiden varhaiseen tukemiseen ja hoidolliseen työhön. Uutta palvelumallia alettiin testata syksyllä 2020.⁶²

YTHS:n uusi palvelumalli 1.1.2021

”Uusi palvelumallimme rakentuu kahdelle kiviialalle: vastuutiimille, joka tuottaa opiskelijan ja oppilaitoksen palvelut paikkakunnilla sekä digitaalisille asiointi- ja etäpalveluille, jossa palvelut tuotetaan valtakunnallisesti ja keskitetysti.

Keskitetysti tuotetut digitaaliset asiointi- ja etäpalvelut ovat laaja palvelukokonaisuus, johon tulevat 1.1.2021 lähtien sisältymään hoidontarpeen arviointi ja palveluohjaus sekä digiklinikalla toimivat digilääkäripalvelut, seksuaaliterveyden etäpalvelut, etäneuvontapalveluja matkailuterveyteen ja suunterveyteen liittyen, ihotautilääkäreiden konsultaatiopalvelut, puhe- ja ravitsemusterapeuttipalvelut sekä etäryhmätoiminta.

Kuhunkin vastuutiimiin kuuluu yleislääkäri, terveydenhoitaja, mielenterveystyötä tekevä sairaanhoitaja tai terveydenhoitaja sekä fysioterapeutti. Tiimejä tulee olemaan 27, joille kullekin on nimetty korkeakoulu tai sen osa. Tiimi huolehtii kaikista yksittäisen opiskelijan ja koko opiskeluympäristön paikallisista palveluista, joita ei tuoteta valtakunnallisissa asiointi- ja etäpalveluissa. Vastuutiimi tekee siis terveyden- ja sairaanhoitotyön lisäksi mm. opiskeluympäristön tarkastukset ja toimintasuunnitelman oppilaitoksen kanssa, ennaltaehkäisevää ja terveydenedistämistyötä.”⁶³

Digitaalisuus muuttaa työtä

Käsinkirjaamisesta potilastietojärjestelmiin

Jos nykyisin tuskaillaan tietojärjestelmäongelmien kanssa, eivät käytännöt ihan vaivattomia aiemminkaan olleet. Ennen atk-aikaa ajanvaraajan tärkeimmät työvälineet olivat puhelin, kynä ja kumi sekä ajanvarauskirjat, kullekin lääkärille omansa.¹ Potilaskorttimerkinnät ja tilastointikirjaaminen tehtiin käsin, mutta käyntitietojen saneleminen tuli sittemmin myös mahdolliseksi.

Potilaskortti oli vuosituhannen vaihteeseen saakka pahvikortti, joka tehtiin kaikista lääkärin vastaanotoille tulevista potilaista – ottipa lääkäri vastaan terveydenhoitoasemalla tai omalla vastaanotolla – sekä lääkäreiden kotikäynneistä. Kokeiluvaiheessa tehdyistä terveystarkastuksista pidettiin erillistä kortistoa ja jos opiskelija tällaisessa oli käynyt, otettiin siellä tehty kortti potilaskortiksi. Rokotuskäynnistä, keuhkokuivauksesta tai sairaanhoitajan luona käymisestä ei sen sijaan tehty potilaskorttia, mikä osaltaan selittää tilastoinnissa sairaanhoitajien työn näkymättömyyden. Koska erikoislääkärit ottivat vastaan usein omilla vastaanotoillaan, näiden käyntien tiedot saatiin vasta vuoden lopulla lääkäreiden palauttaessa lähetteet, joihin oli merkitty diagnoosi. Tuo diagnoosiosa liimattiin sitten potilaskorttiin. Hammashoidossa oli luonnollisesti omat potilaskorttinsa.²

Samana vuoden potilaskortit yhdistettiin aikaisempaan potilaskortistoon vasta vuositilastoinnin jälkeen. Vuositilastojen laatiminen ennen atk:n tuloa oli monilla paikkakunnilla käsityötä vielä 1980-luvun lopulla. Pitkänlinjan säätiölläiset hammashoitaja Tuula Tähkääpää Turusta ja palvelusihteeri Auli Venola Kuopiosta kuvasivat tilastojen laskemista seuraavasti:

Tilastojen laskeminen oli niin tärkeä toimitus, että piti matkustaa Helsinkiin potilaskorttien kanssa ja siellä sitten ynnättiin kaikki tehdyt päikat, poistot ym.

Entisaikana vuoden lopussa kävimme arkistossa laskemassa tyttöjen ja poikien kansiot selvittääksemme potilaiden sukupuolijakauman.³

Erikoislääkäri-, poliklinikkakäynti- sekä todistuksien kerääminen ja tilitys oli moninainen kokonaisuus, jonka toteutus ei ollut aivan yksinkertaista. Oli säätiön palkkalistoilla olevia ja palkkiotoimisia, omalla vastaanotolla ja terveysasemalla toimivia lääkäreitä sekä maksullisia ja maksuttomia käyntejä. YTHS:n perimistä maksuista annettiin numeroitu ns. Bireka-järjestelmän kuitti, jotka taloustoimisto painatti – hammashoitoloissa eri lääkäreille vieläpä eri väriset kuitit! Muualla vastaanot-

Kortistonhoitoa Jyväskylän potilastoimistossa vuonna 1977.

Potilaskorttien hakeminen, kuljettaminen ja järjestäminen oli vuosikymmeniä keskeinen osa terveydenhoitoasemien arjen työtä. Korttien säilytysratkaisut vaihtelivat laatikoista, arkistorumpuihin ja uudempiin kiskoilla kulkeviin arkistohyllyihin.

Arkistorumpu Helsingissä 1977.

Palvelusihteeri Kaija Levo Turun potilaskorttien arkistossa vuonna 1990.

tavat lääkärit joutuivat hoitamaan maksunperinnän itse ja tilittämään säätiölle, ja oman mausteensa soppaan toivat sairausvakuutuskorvaukset säätiölle ja suoraan potilaalle. Potilaat tarvitsivat myös kuitteja verovähennysten tekemistä varten.⁴

Poliklinikkalääkärillä käyneistä ja diagnooseista sekä erikoislääkäreille lähetetyistä tehtiin lukumääräistä päivä- ja kuukausiraportointia erillisillä lomakkeilla. Sairaanhoidajan hoitokäynneillä käyneitä ei merkitty käyntilukuihin, mutta niistä voitiin pitää erillistä tilastoa. Lisäksi ohjeistettiin:

Poliklinikan käyttöisyys näkyy mukavasti millimetripaperille tehdystä päiväkäyrästä. Siihen on merkitty punaisella edellisen vuoden päivittäiset luvut pisteinä. Kuluvan toimintavuoden asianomaisen päivän käyntiluku merkitään sinisellä.⁵

Tietokoneiden hyödyntäminen terveydenhuollossa alkoi 1960-luvulla erikoissairaanhoidossa hallinnollisen tietojenkäsittelyn lisäksi tutkimus- ja analysointitehtävissä. Pientietokoneiden tekninen valmius mahdollisti 1970-luvulla niiden käytön avoterveydenhuollossa, ja diplomi-insinööri Urpo Ratian tuolloin johtama YTHS:n hallitus tarttui tähän mahdollisuuteen heti 1960–1970-lukujen taitteessa. Hallitus asetti työryhmän selvittämään atk:n hyväksikäyttömahdollisuudet säätiössä. Kirjanpidossa siirryttiin syksystä 1969 alkaen tietokoneen käyttöön ja samaan aikaan työryhmä ryhtyi hallituksen SYL:n edustajan Jussi Tuorin johdolla suunnittelemaan atk-pohjaista raportointia ja tilastointia.⁶

Uusiin käytäntöihin oli todellista tarvetta, sillä säätiön raportointia haittasi voimakas hajanaisuus sairaanhoidon, hammashoidon, mielenterveys-työn, terveydenhoidon ja talouden kulkiessa miltei

täysin erillään. Raporttien ja informaation yhteen kytkemisessä oli suuria vaikeuksia esimerkiksi budjettikäsitellyssä.⁷ Syksyllä perustettiin myös tilasto- ja tutkimussihteerin toimi, johon valittiin säätiön taloushoidon tehtävissä toiminut yhteiskuntatieteiden kandidaatti Onni Friman.⁸ Tiedolla johdaminen ei ole uusi ilmiö, kuten käy ilmi hänen työkuvaansa luonnehtivassa muistiossa: ”Säätiön päättävät elimet tarvitsevat luotettavaa tietoainesta voidakseen harjoittaa suunnitelmallista terveydenhuoltopolitiikkaa”.⁹ Tämän tuottaminen oli Frimanin tehtävä.

Tavoitteena ei ollut mikään online-systeemi, vaan järjestelmä, josta voitaisiin ”ajaa tiedot” neljännesvuosittain yliopistojen tietokoneilla. Tallennettavaksi suunniteltiin tietoja niin opiskelijoista, diagnooseista, toimenpiteistä, hammashoidosta, henkilökunnasta, taloudesta, tukipalveluista kuin myös oppilaitoksista opiskeluympäristövaikutusten tutkimista ja seuraamista varten. Paitsi kustannuslaskelmia systeemistä toivottiin apua myös säätiön toiminnan kehittämiseen tuolloin odotettavissa olevan toimintakentän laajentuessa ”kaikkiin perusasteen läpäisseisiin opiskelijoihin”. Ajan teknisinä ratkaisumahdollisuuksina tietojen tallennukseen olivat lävistys reikäkorteille tai kirjoittaminen suoraan magneettinauhalle.¹⁰

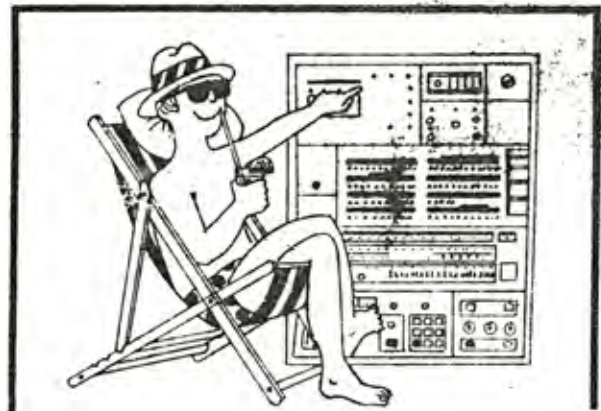
Vaikka automaattiselle tietojenkäsittelylle asetettiin 1960-luvulta alkaen suuria toiveita, ei varmaankaan kyetty edes kuvittelemaan tilannetta 50 vuotta myöhemmin, jolloin uusien järjestelmien ansiosta pystyttiin saamaan monipuolista tietoa reaaliajassa kaikesta asiakastyöstä.¹¹

YTHS astuu digiaikaan – ajanvaraus ja potilastietohallinto atk:lle

Syksyllä 1972 todettiin kokemukset kirjanpidon atk-sovellutuksesta myönteisiksi niin nopeuden, luotettavuuden, kustannusten laskun kuin moni-

puolisen tiedonsaanninkin suhteen. Potilastietojen saaminen atk-järjestelmään eteni esitutkimuksella Helsingin terveydenhoitoasemalla ja työhön saatiin mukaan alan konsulttifirma Mec-Rastor.¹² Perusteellisen konsultointi-, selvitys- ja suunnittelutyön tuloksena hallitus päätti seuraavana vuonna pyrkiä kohti atk-pohjaista potilastietojärjestelmää. Tietojenkäsittelyjärjestelmän kehittäminen kirjattiin myös säätiön viisivuotissuunnitelmaan 1975/76–1979/80.¹³ Esitutkimusryhmän raportin ja ehdotusten pohjalta hallituksen päätös atk:ta käyttävästä potilastietojärjestelmän rakentamisesta tehtiin maaliskuussa 1977. Ehdotuksista mm. potilaskorttien mikrofilmaus siirrettiin tulevaisuuteen.¹⁴

Suunnitelmista tekoihin päästiin yhteistyössä Ylioppilasterveys ry:n kanssa vuoden 1978 alussa. Tavoite kehittää avoterveydenhuoltoon sopiva potilastietojen käsittelyjärjestelmä oli kansallisestikin

Milloin YTHS saa potilastiedot ATK:lle?

Haavekuva! Tuskin oli atk-pohjaisen potilastietokäsittelyjärjestelmän kehittäminen hyväksytty säätiön viisivuotissuunnitelmaan, kun odotukset olivat jo korkealla! Tietokoneet olivat tuolloin vielä varsin isokokoisia, kuten ilmenee myös Piikki-lehden jutun kuvituksesta 22.9.1975.

Ylioppilasterveys ry rahoitti Potilastietojärjestelmän laitteisto- ja ohjelmahankintaa, jota koskeva sopimus allekirjoitettiin 22.12.1978. Istumassa vasemmalta Juhani Peräsalo, Kari Rahiala, toimitusjohtaja Esa Norkomaa Cybernetics Oy:stä sekä Urpo Ratia Ylioppilasterveys ry:stä. Seisomassa YTHS:n atk-projektipäällikkö Helena Taberman ja Kalle Wettenhovi.

merkittävä. YTHS:n hallituksen puheenjohtaja Kari Rahiala oli atk:sta innostunut ja hänen kautaan saatiin säätiölle kokopäivätoimiseksi projektipäälliköksi yhteiskuntatieteiden maisteri Helena Taberman.¹⁵

Tukena Tabermanilla oli projektiryhmä: Helsingin terveydenhoitoaseman talouspäällikkö Onni Friman, ylihoitaja Aune Kerminen, terveydenhoitosihteerit Kaisa Kukkonen ja yleislääkäri Marja-Riitta Tuori. Jo tuolloin ruvettiin puhumaan potilastietojärjestelmästä lyhenteenään PTJ. Heti alkuvaiheessa havaittiin, ettei säätiön vaatimukset täyttävää valmiista ohjelmistoa ollut ole-

massa, vaan se jouduttaisiin räätälintyönä teettämään. Laitteisto- ja ohjelmistotoimitusta koskeva sopimus allekirjoitettiin vuonna 1978 Cybernetics Oy:n kanssa; kyseessä oli Hewlett-Packardin pienetietokonelaitteisto.¹⁶

Tavoitteena oli, että järjestelmä kattaisi niin terveystarkastuksen, sairausvastaanoton, hammashoidon kuin mielenterveyslinjan potilaskohtaiset tiedot sekä lisäksi laboratorio- ja röntgentutkimustiedot. Järjestelmä hoitaisi suoriteseurannan ja käyntimaksujen kirjaamisen sekä vastaisi huutoon raportoinnin puutteista – raportteja ja tilastoja saisi vaikka kuukausittain! Erilaisia yhteenvetolistauksia

oli viitisenkymmentä. Ajansäästöä tuotti jo se, että opiskelijan henkilötiedot syötettiin ohjelmaan vain kerran, asioipa hän millä sektorilla tahansa, vaikka muuten tiedot olivat sektorikohtaisia.¹⁷

Tietotekniikka oli tuohon aikaan varsin uutta ja laitteiden nimitykset henkilökunnalle outoja, koulutuksen piti lähteä aivan perusasioista.¹⁸ Atk-pohjainen potilastietojärjestelmä merkitsi aivan uutta työn tekemisen tapaa. Hankkeesta kerrottiin henkilökunnalle Piikissä käytännönläheisesti:

Tiedon keruun edellytyksenä on tietysti tekninen laite, lähinnä nk. intelligentti päälaitteisto, jolla helposti pystytään ”naputtelemaan” tietoa, jonka loogisen oikeellisuuden päte tarkistaa jo tietoa ”naputeltaessa”. Hyöty, mikä saavutetaan, on erilaisten ”tukkimieskirjanpitojen” ja summausten sekä käsipelillä suoritettujen laskutoimitusten oikeellisuuden tarkistamisen poisjääminen.¹⁹

YTHS oli edelläkävijä terveydenhuollon tietotekniikan haltuunotossa, kun säätiön itsensä kehittämä atk-pohjainen potilashallinto- ja ajanvarausjärjestelmä vihdoinkin otettiin käyttöön 1.1.1980 Otaniemessä ja Helsingissä.²⁰ Saman tien tehtiin päätös järjestelmän edelleen kehittämiseksi muun muassa laboratoriotulosten ja maksukuittien osalta.²¹

Ratkaisu ei vielä tuolloin merkinnyt tietokoneiden tuloa työpöydille eikä potilaskorteista luopumista, vaan se palveli erityisesti ajanvarausta ja potilashallintoa. Ajanvaraus nopeutui merkittävästi, kun päästiin eroon ajanvarauskirjoista, mutta uusi tehtävä syntyi siitä, että potilaiden käynti- ja terveystarkastustiedot piti päivän päätteeksi naputella koneiden muistiin.²² Näistä oli kuitenkin aiempaa huomattavasti helpompaa laatia tilastoja eri tarkoituksiin. Enää ei tarvinnut vuoden lopussa käydä arkistossa laskemassa tyttöjen ja poikien kansioita potilaiden sukupuolijakauman selville saamiseksi!

Atk-päätte oli käytössä potilastoimistossa ja ajanvarauksen luukulla. Projektipäällikkö Helena Taberman testaamassa järjestelmää vuonna 1981.

Jyväskylän terveydenhoitaja Arja Lehtonen kirjoittaa naisopiskelijoiden keltaisille ja miesopiskelijoiden vihreille kortteille potilastietoja. Taustalla osastonhoitaja Annikki Vilokkinen. Kuva on otettu 1990-luvun alussa.

YTHS:n atk-tiimi neuvonpidossa vuonna 1989. Vasemmalta atk-suunnittelija Pirjo Äijö-Isobella, systeemihoitaja/ohjelmoija Aki Heilala, suunnittelija Juha Torvinen sekä järjestelmäpäällikkö Ilkka Horto.

Tietokone hoitotyössä sai näkyvyyttä myös suomalaisessa lehdistössä ja jopa yliopistolta tulitiin tutustumaan tietokonepohjaiseen ajanvaraus-toimintaan. Helena Taberman ja Kaisa Kukkonen esittelivät edistyksellistä menetelmää myös kansainvälisessä EUSUHM-kongressissa.²³ Kehitetty järjestelmä osoittautui toimivaksi ja pitkäikäiseksi, sillä seuraavan järjestelmän kehittäjä YTHS:n yleislääkäri Patrik Schroeder totesi etenkin ajanvarausohjelmiston palvelleen erinomaisesti vielä 17 vuoden kuluttuakin.²⁴

”Tosiaikainen pientietokonetta käyttävä potilastietojärjestelmä” otettiin käyttöön syyskuussa 1982 Turussa ja pari vuotta myöhemmin Tampereella, joissa henkilökunta otti odotetun järjestelmän vastaan innostuneena ja uteliaana. Epäilevimpienkin ennakkoluulot karisivat nopeasti ja systeemin hyödyt huomattiin nopeasti.²⁵ Tampereen aseman vastaava lääkäri Pirkko Lyytinen antoi kiitoksen ”säätiön lähettiläille” Helena Tabermanille ja Kaisa Kukkoselle, jotka olivat osanneet

”esittää asiat niin mielenkiintoisesti, että tällainen vanha konkarikin aivan kadehti niitä ihmisiä, jotka pääsevät atk:ta käyttämään.”²⁶

Järjestelmän saaminen kaikkiin toimipisteisiin kesti pitkään, esimerkiksi Oulussa päästiin nauttimaan sen suomista mahdollisuuksista vasta syksyllä 1987 järjestelmän mittavan muutostyön jälkeen.²⁷ Atk-tehtävissä toimi noihin aikoihin päätoimisesti järjestelmäpäällikkö Ilkka Horton lisäksi kolme henkilöä, suunnittelija Juha Torvinen, systeemihoitaja/ohjelmoija Aki Heilala sekä atk-suunnittelija Pirjo Äijö-Isobella. Asemille oli koulutettu pääkäyttäjät eli operaattorit. Uutena järjestelmäpäällikkönä maaliskuussa 1991 aloitti kauppatieteen maisteri Eero Karhu.²⁸

Lääkärrien vastaanotoilla uudistus ei juuri näkynyt kirjausten tarkennuksen vaadetta lukuun ottamatta. Sama potilaskansiorumba jatkui. ”Se oli sellaista potilaskorttien ympärillä pyörimistä,” totesi säätiölle apuhoitajaksi tullut ja sittemmin erikoissairaanhoitajaksi koulutautunut Marja Väy-

rynen (myöh. Nieminen) aikaa muistellessaan.²⁹ Vaikka kansiot oli periaatteessa haettu valmiiksi pöydälle ennen vastaanottoa, oli aina jonkun kansio hukassa, paraikaa toisella lääkäriellä tai hoitajalla, tallennusta odottamassa tai väärään väliin sijoitettuna. Potilasvastaanotot keskeytyivät usein hoitajien tuodessa tai hakiessa puuttuvia kansioita. Opiskelijat kuljettivat niitä myös itse ja lueskelivat niitä odotusaulassa istuessaan. Atk-laitteiden tuloista huolimatta työmäärä ei vähentynyt; se vain muutti muotoaan.³⁰

Laboratoriotyössä atk-järjestelmän kehittämättömyys oli ongelma. Laboratoriolääkäri Kerttu Irjala kuvasi tilannetta talvella 1988 Piikissä:

*Tutkimuslomakkeen kanssa sumpliminen, tarrojen ja työlistojen kirjoittelu käsin ja sitten valmiiden vastausten naputtelu atk:lle on kömpelöä ja vanhanaikaista.*³¹

Päätteet pöydille – kohti paperitonta vastaanottoa

Askel digitaaliseen toimintaympäristöön oli otettu, mutta kehitystyö oli vasta alussa. Jo varsin varhain 1980-luvun alussa Helena Taberman oli esittänyt idean ”Pääte lääkärin pöydälle” – ajatuksen, että järjestelmä voisi olla rivikäyttäjille hyödyksi ja että sairauskertomus voisi olla atk-pohjainen – ja ehdottanut työryhmän perustamista sitä varten. Tietokoneista kiinnostunut ja alaa hieman opiskellutkin yleislääkäri Patrik Schroeder ilmoittautui vapaaehtoiseksi ryhmään, johon saatiin myös toinen kollega, Seppo Villanen. Päätettä lääkärin pöydälle ruvettiin miettimään.³²

Keväällä 1989 sairaskertomusjärjestelmän kehittämismahdollisuuksia selvitti työryhmä, jonka muodostivat järjestelmäpäällikkö Ilkka Horto,

yleislääkärit Patrik Schroeder ja Seppo Villanen sekä ulkopuolisena asiantuntijana Kauko Lehmusoksa Suomen Tietoteekki Oy:stä. Schroeder ja Villanen olivat kehittäneet lääkärintyöaseman protoversion, joka muodosti pohjan Windows-pohjaisen ohjelmiston suunnittelulle.³³ Työ jatkui uudessa projektiryhmässä, johon tulivat edellä mainittujen säätiön tietotekniikkaosaajien lisäksi atk-suunnittelija Pirjo Äijö-Isohella ja systeemihoitaja/ ohjelmoija Aki Heilala. Järjestelmäpäällikkönä vuonna 1991 aloittaneen Eero Karhun vastuulle tuli tietojenkäsittelysuunnitelmien ja budjetin laatiminen. Schroeder jatkoi ohjelmiston kehitystyötä kotitietokoneellaan testaten sitä myös omassa vastaanottotyössään YTHS:llä.³⁴

Syksyllä 1993 tutkittiin vielä markkinoilla olevat terveydenhuollon ohjelmistot, mutta mikään ei sopinut säätiön tarpeisiin. Määrätietoinen työ oman sairauskertomusohjelmiston kehittämiseksi sai vauhtia, kun hallituksen päätös asiasta tehtiin helmikuussa 1994 ja rahoitus järjestyi säätiön tutkimus- ja kehittämisrahastosta. Toimitusjohtajaksi pari vuotta tämän jälkeen tullut Eero Kurri oli hankkeesta innostunut ja kannusti Patrik Schroederia kehittämistyössä. Ohjelmisto tunnettiin aluksi nimellä WinDoc, sittemmin nimeksi vakiintui Medicus.³⁵

Uuden järjestelmän käyttöönotosta, ylläpidosta ja tuotteistamisesta tehtiin joulukuussa 1997 sopimus ICL Edacom Oy:n (myöhemmin Receptum) kanssa, jonka mukaan ICL sai kaikki oikeudet Medicus-ohjelmistoon ja sen tuotteistamiseen. YTHS:lle jäi oikeus jatkossakin kehittää ohjelmistoa. Säätiössä kehitetty Medicus-lääkärintyöasema ja ICL:llä jo tuotteena oleva Helmi-hammaslääkärijärjestelmä integroitiin järjestelmäkokonaisuudeksi, joka sisälsi lääkäri- ja hammaslääkärintyöasemaohjelmistot sekä ajanvaus-, kassa- ja tilastointitoiminnot.³⁶

MEDICUS – MODERNI SAIRAUSKERTOMUSJÄRJESTELMÄ³⁷

Jo 1980-luvun alkupuolella viriteltiin säätiössä ajatusta atk-pohjaisesta sairauskertomusjärjestelmästä. Työryhmään tulivat innokkaina tietokoneista kiinnostuneet lääkärit Patrik Schroeder ja Seppo Villanen. He rupesivat ideoimaan millainen atk-pohjainen sairauskertomus voisi olla käyttäjän kannalta, aluksi sen suuremmin miettimättä, miten järjestelmä olisi teknisesti toteutettavissa.

”Mitään tietoteknisiä välineitä meillä ei alussa ollut käytettävissä, vaan teimme luonnoksia piirtämällä ja kirjoituskoneella”, kuvaili Schroeder jälkeinpäin tuon vaiheen toimintatapaa. He tutustuivat muutamaa harvoin olemassa oleviin sähköisiin sairauskertomusjärjestelmiin, Kuusankosken paperitehtaan työterveyshuollossa ja Espoon terveyskeskuksessa. Projekti eteni hitaasti päivätyön ohessa 1980-luvun loppupuolella. Alkuperäinen ajatus oli ollut, että järjestelmä olisi keskuskone-palvelin-pohjainen, kuten vanha potilashallintojärjestelmä. IBM oli vuonna 1981 julkistanut mikrotietokoneensa Personal Computerin, joka oli välitön menestys, ja 1980-luvun puolivälin paikkeilla ruvettiin oivaltamaan, että useita PC:ta voitiin yhdistää toisiinsa lähiverkoksi.

Huolimatta johtajaylilääkärin alun kielteisestä reaktiosta, säätiön johto suhtautui myöhemmin projektiin varsin myötämielisesti. Patrik Schroederille ja Seppo Villaselle hankittiin YTHS:n toinen ja kolmas mikrotietokone ja he saivat määrärahaa ohjelmia ja tarvikkeita varten. Tehtäväksi anto oli selvittää, mitä kaikkea ”hyödyllistä ja/tai hauskaa” lääkäri saattoi kyseisellä koneella tehdä. Pohdiskelu oli varsin vapaamuotoista siitä, miten sairauskertomusohjelmisto voisi toimia – ”iloisesti välittämättä teknisistä toteutusmahdollisuuksista”.

Rahoilla hankittiin AmiPro-niminen, aikoja sitten haudattu tekstinkäsittelyohjelma, jonka makro-ominaisuuksia hyödyntäen pystyi hahmottamaan, miltä sähköinen sairauskertomus voisi näyttää. Schroederin onnistui Turbo Pascal -nimisellä ohjelmistolla luoda reseptinkirjoitusohjelma, johon pystyi tallentamaan valmiita reseptejä ja joita saattoi vastaanotolla tulostaa matriisikirjoittimella.

1980-luvun puoliväliin saakka kaikki PC-ohjelmat, mukaan lukien olemassa olevat sairausker-

Patrik Schroeder esittelee edistyksellistä järjestelmää Tukholman Studenthälsanin edustajille 2.12.1999.

tomusohjelmat ja mainittu reseptikirjoitusohjelma, olivat merkkipohjaisia. Microsoft julkaisi ensimmäisen version graafisesta Windows-käyttöjärjestelmästä vuonna 1985, ja alkaen versiosta 2.10 vuonna 1988 Windows alkoi saada laajempaa huomioita. Työryhmä oivalsi, että tulevaisuus oli graafisen käyttöliittymän, ja että tulevan sairauskertomusohjelmiston piti olla graafinen eikä merkkipohjainen. Yhteistyössä Tietoteekki-nimisen pienen atk-firman kanssa tuotettiin ”prototyyppi”, jolla ensimmäistä kertaa pystyi näkemään, miltä kaavailtu tietokonepohjainen sairauskertomus voisi tietokoneen näytöllä näyttää. Tämä proto ei kuitenkaan ollut käytännössä toimiva.

Vähitellen 1990-luvun alussa syntyi ajatus ruveta itse kehittämään sairauskertomusohjelmitoa. Schroeder jatkoi työtä Villasen lähdettyä säätiöstä ja sai käyttöönsä Visual Basic-ohjelmointiympäristön. Itsekseen opiskellen sen käyttöä hän rupesi hahmottamaan sairauskertomusohjelmaa. Työhön innosti oma harrastuneisuus ja kiinnostus, sillä mitään varsinaista toimeksiantoa Schroeder ei työnantajan taholta aluksi saanut, vaan ”tein hommat enimmäkseen kotona omalla ajallani vuonna 1989 hankkimallani koti-PC:llä”.

Kehitystyö johti siihen, että Patrik Schroeder rupesi käyttämään sairauskertomusohjelmaa vastaanotolla oikeiden potilaiden kanssa kirjoittaen kertomustekstin ohjelmaan, joka tallensi sen tietokantaan, ja teksti tulostettiin paperiseen sairauskertomukseen. Reseptien kirjoitus oli mukana alusta saakka ja Schroeder lisäsi pikkuhiljaa toiminnallisuuksia ohjelmistoon, laboratoriotulosten katselun, läheteiden teon sekä röntgenläheteet ja -lausunnot, sittemmin ajanvarausosiot. Kun kehittäjä oli vakuuttanut itsensä siitä, että järjestelmä jotenkuten toimi, tuli kokeiluun mukaan muutama muu lääkäri Helsingin asemalla toukokuusta 1994 alkaen. Jossakin vaiheessa järjestyi myös työaika järjestelmän kehittämiseen.

Patrik Schroederin työtapana oli alusta saakka miettiä pienissä erissä työn ohessa, miten asioita voisi tehdä joustavammin ja millaisille uusille toiminnoille oli tarvetta. Hän saattoi jopa vastaanotolla ajaa ohjelman Visual Basic-kehitysympäristön kautta ja huomattessaan virheen tai keksiessään pienen parannuksen toteuttaa sen potilaitten välissä – ja kokeilla sitten uutta versiota seuraavalla potilaalla. Työtapa on myöhemmin saanut nimen ketterä ohjelmistokehitys.

Vähitellen Medicus alkoi olla valmis yleiseen käyttöön. Helsingissä H-hetki oli 11.1.1999, jota edeltävänä päivänä, iltana ja suuren osan yöstä Patrik Schroeder, Pirjo Äijö-Isohella, Elina Heilala istuivat testaamassa ja siirtämässä ajanvaraustietoja vanhasta järjestelmästä Medicuksen tietokantaan. Käyttöönotto sujui ilman suurempia ongelmia.

Patrik Schroeder viihtyi osin kiinnostavan tietojärjestelmätyön vuoksi säätiön palveluksessa 38 vuotta ja muisteli jälkikäteen aikaa:

Alkuaikoina vallitsi iloinen boheeminen pioneerihenki ja tämän päivän perspektiivistä katsottuna on aika uskomatonta, miten vapaamuotoista kaikki oli. Kukaan ei kertonut minulle, mitä minun piti tehdä, mitä sain tehdä tai mitä en saanut tehdä. Hankintamenettelyistä ja kilpailutussäännöistä ei pitkään aikaan ollut tietoaakaan, ja jos viranomaisilla alkuaikoina oli jotakin vaatimuksia koskien sähköisiä sairauskertomusjärjestelmiä, niin olimme niistä onnellisen tietämättömiä. Näistä seikoista huolimatta, tai ehkä niiden ansioista, homma toimi.

Ohjelmistokoulutusta Helsingissä 2000-luvun alussa YTHS:n talouspäälliköille ja toimistohenkilökunnalle. Vasemmassa edessä keskushallinnosta henkilöstöpäällikkö Miira Heiniö ja Eeva Saares sekä Leena Haulisto Turusta. Toisessa rivissä Ulla Hagberg Rovaniemeltä, Marjatta Vetikko Vaasasta, Pirkko Torvikoski Oulusta. Takana Riitta Kinnunen Joensuusta, Leena Luostarinen Kuopiosta, Satu Jormanainen keskushallinnosta sekä Minna Ylä-Outinen Lappeenrannasta.

Järjestelmäpäälliköksi tuli kesällä 1998 uusi mies, filosofian maisteri Jari Malmberg, jolla oli jatkossa avainasema potilastietojärjestelmän ja muun tietotekniikan kehittämisessä. Järjestelmän keskuspaikka oli Helsingissä ja sieltä piti rakentaa yhteydet YTHS:n eri toimipisteisiin, minkä vuoksi käyttöönotto tapahtui vaiheittain.³⁸ Uudistuksen myötä YTHS siirtyi aivan uudenlaiseen tietotekniikkaympäristöön. Projektin oli erittäin vaativa – ja lisähaastetta toi vuosituhatien vaihtumiseen ennakoitujen ongelmien, joita ei sitten onneksi tullut.

Uutta Medicus-Helmi -järjestelmää pilotoitiin Otaniemessä, jonka jälkeen Helsingissä H-hetki oli 11.1.1999. Samana vuonna käyttöönotto- ja koulutusvaihe alkoi kaikilla terveydenhoitoasemil-

la.³⁹ Hallituksen puheenjohtaja Tommi Varjonen oli saavutuksesta syystäkin ylpeä vuosikertomuksen 1999 alkusanoissaan:

Uuden järjestelmän myötä YTHS palaa (...) omalle paikalleen opiskelijaterveydenhuollon edelläkävijänä myös tekniikan hyödyntämisen näkökulmasta tarkasteltuna.⁴⁰

Koko potilastietojärjestelmässä oli kyse useasta erillisestä ohjelmasta Medicuksen, Helmen ja ajanvarausohjelma Tempuksen lisäksi. Yhteistä tietokantaa käyttivät myös tallennus, perusrekisterit, tilastotietokanta, laboratoriojärjestelmä Multilab II sekä sanomanvälitysohjelma Medcc laboratorii-

otietojen välittämisessä. Järjestelmäpäällikkö Jari Malmberg totesi vuonna 2000 koko järjestelmän toimivan vähintään tyydyttävästi ja tähtäimenä olevan seuraavaksi nopeuden lisääminen.⁴¹

Aivan yksituumaisen innokkaasti kaikki eivät tietotekniikkaan aluksi suhtautuneet. Turun terveydenhoitoaseman ylilääkäriksi vuonna 1987 tullut Matti Norio on muistellut käyneensä keskustelua atk:hon siirtymisestä Juhani Peräsalon kanssa, ja molemmat vannoneet viimeiseen saakka välttämään sitä! Kovin pitkää aikaa ei kuitenkaan kulu- nut, kun jo Peräsalolta rupesi tulemaan tietokoneel- la tehtyjä diagrammeja, ja Noriokin havaitsi asiaan perehdyttyään nopeasti tietokoneen hyödyt!⁴²

Henkilökunnan atk-valmiudet olivat hyvin eritasoisia. Toisille Windowsin käyttö oli tuttua, toiset joutuivat aloittamaan perusasioista hiiren käytöstä alkaen. Koulutusta varten kerättiin paik- kakunnittain terveydenhoitoaseman tietokoneita yhteen tilaan, jossa tietojärjestelmien toimivuutta opetettiin kertakoulutuksella. Lisääntyvä tietotek- niikan käyttö edellytti koulutusta myös atk-tuki- henkilöille ja ensimmäiset atk-opastajapäivät jär- jestettiin huhtikuussa 2000.⁴³

Tietokoneiden tullessa hoitohenkilökunnan työpöydille avautui mahdollisuus myös sähköisten tietokantojen käyttöön. Duodecimin Terveysport- ti-tietokanta, jota ilman hoitohenkilökunnan on nykyään vaikea kuvitella tulevansa toimeen, avat- tiin samana vuonna.⁴⁴ Lääkärilehdistä repäistyjen ja mapitettujen artikkelien aika alkoi olla ohi.

Potilastietojärjestelmän kehitys sai uusia ulot- tuvuuksia, kun hammasröntgentoiminnan di- gitalisointia alettiin valmistella 1990-luvun lo- pulla Instrumentarium Oy Soredexin kanssa. Tässä hankkeessa YTHS:n ei tarvinnut toimia koekenttänä eikä hankkia keskeneräistä tuotetta. Digora-järjestelmän käyttöönotto aloitettiin vuo- den 2002 aikana ja saatiin valmiiksi neljä vuotta myöhemmin. Kuvantaminen sujui ongelmitta jo

vuonna 2006, jolloin Lauri Turtola saattoi todeta tyytyväisenä: ”Röntgenkuvat siirtyivät historiaan ja potilasvastaanotto otti uuden askelen kohti paperi- tonta aikaa.”⁴⁵

Sujuvasti ilman yllätyksiä edenneessä projek- tissa keskeinen rooli oli tietohallintopäällikkö Jari Malmbergilla ja toisaalta hammaslääketieteellisen radiologian erikoishammaslääkärillä Jaakko Peltolal- la. Uudistuksen avulla päästiin eroon manuaalisesta röntgenkuvien käsittelystä ja arkistoinnista, sillä ku- vat tallentuivat suoraan palvelimen muistiin. Kuvat olivat välittömästi saatavilla kaikkialla säätien sisäver- kossa, mikä mahdollisti lausuntopalvelujen keskittä- misen yhteen paikkaan. Turtola oli vielä myöhem- minkin ylpeä Helmen ja Digoran kokonaisuudesta: ”Numero ykkönen Suomessa, ihan varmaan!”⁴⁶

Käytännön lääkäriä Medicuksen kehittäjä Patrik Schroeder tiedosti käyttäjien pelot siitä, että tietokone pikemmin lisää kuin vähentää työmää- rää ja että tietokone pöydällä häiritsee kommu- nikaatiota potilaan kanssa. Hän uskoi kuitenkin, että ohjelmistot voidaan kehittää sellaisiksi, että peloille ei ole aiheita.⁴⁷ Medicuksesta tulikin to- della toimiva! Henkilökunta oli tyytyväistä ja sen esittämiä muutosehdotuksia ohjelmaan huomioi- tiin hyvin.⁴⁸ Vielä 2000-luvun ensi vuosikymme- nen Schroeder teki parannuksia YTHS:n ohjelma- versioon ja Receptum tuotteisti omaa versiotaan. Kahden version ylläpitäminen oli kuitenkin kes- tämätöntä, ja ohjelmaversiot sulautettiin yhteen, jonka jälkeen ylläpito- ja kehitysvastuu siirtyi ko- konaan Receptumille.⁴⁹ Laboratorion tietojärjes- telmä WebLabClinical saatiin vielä vuonna 2007 käyttöön kaikissa terveyspalveluyksiköissä, mutta uhkakuvia alkoi nousta:

YTHS:n potilastietojärjestelmät ovat nykyaikaisia ja toimivia, mutta kansalliseen terveyshankkee- seen liittyvä potilastietopankki aiheuttaa kehittä- mistarpeita järjestelmien välisiin rajapintoihin.⁵⁰

Hammasröntgentoiminta digitalisoitiin YTHS:ssä vuosien 2002–2006 aikana. Projektissa mukana ollut radiologian erikoishammaslääkäri Jaakko Peltola tarkastelee röntgenkuvia tietokoneen ruudulta. Kuva on vuodelta 2004.

Uuden kynnyksellä – Acuten aika

Yhteiskunta alkoi digitalisoitua vauhdilla 1980-luvulta alkaen, mutta suomalaisessa terveydenhuollossa uusiin mahdollisuuksiin tartuttiin laajamittaisesti vasta 2000-luvun ensi vuosikymmenellä. Tuolloin alettiin kehittää valtakunnallista sähköistä potilastietojen hallintaa, mikä edellytti ns. rakenteista kirjaustapaa, jossa keskeisten potilas- ja hoitotietojen tuli olla kirjattuna samalla tavalla eri järjestelmissä. Digitaalisista sosiaali- ja terveystalveluista, Kanta-palveluista, ensimmäisinä otettiin käyttöön sähköinen resepti ja Omakanta vuonna 2010.⁵¹ Valtakunnalliset ratkaisut määrittivät reunaehdot YTHS:n potilastietojärjestelmälle ja käytännöille.

Medicus oli myyty vuonna 2009 ja sen kehittäminen oli pysähtynyt.⁵² eReseptiin tulisi siirtyä vuonna 2014 ja tietojen siirron Kanta-arkistoon toteutua 2015, eikä säätiön käytössä ollut järjestelmä mahdollistanut sähköistä tiedonsiirtoa. Oli pakko ryhtyä valmistelemaan yhtenä vaihtoehtona potilastietojärjestelmän vaihtamista. Kevään 2012 aikana johtoryhmän jäsenistä koottu työryhmä johtajaylilääkäri Markku Kanervan johdolla tutustui eri potilastietojärjestelmiin ja joutui toteamaan, ettei mikään järjestelmä sellaisenaan suoraan soveltu YTHS:n tarpeisiin.

Toisaalta kansalliset vaatimukset olisivat edellyttäneet Medicukseen liian suuria ja kalliita muutoksia. Lisäksi Medicus oli erillinen Windows-sovellus, kun kehitys kulki siihen, että sovellukset

ovat selainpohjaisia.⁵³ Niinpä YTHS:n hallitus teki marraskuussa 2012 päätöksen potilastietojärjestelmän vaihtamisesta, kun Kansaneläkelaitos näytti myös rahoitukselle vihreää valoa. Jo tuolloin nähtiin, että potilastietojärjestelmänhanke tulee vaikuttamaan jatkossa lukuisiin sähköisen asioinnin osa-alueisiin.⁵⁴ Aika oli ajanut ohi Medicuksen, joka jäi vanhuuseläkkeelle muutama vuosi ennen sen kehittäjää palveltuaan menestyksellisesti runsaan 15 vuoden ajan.

Potilastietojärjestelmän vaihtaminen oli massiivinen operaatio ja osui aivan YTHS:n toiminnan ytimeen, potilastyöhön ja kaikkien siihen osallistuvien jokapäiväiseen toimintaan. Operaatiossa oli valtava määrä yhteen sovitettavaa ja uuden luomista. Lähtökohtana oli, että uuden järjestelmän piti olla yhteensopiva tulevan Kanta-arkiston kanssa ja kirjata sairauskertomustiedot rakenteellisesti. Medicus-Helmestä piti siirtää opiskelijatiedot ja sairauskertomus.

Vastaanottotyössä tärkeät osat ajanvaraus, laboratorio- ja hammasröntgentoiminnat oli integroitava uuteen järjestelmään. Raportoinnin ja potilaslaskutuksen toimivuus oli varmistettava. Oli mietittävä opiskelijan tunnistus, sähköisen terveystietojärjestelmän liittäminen järjestelmään, turvallinen viestintä opiskelijan kanssa, hoitoaikojen muistutukset ja peruutukset, takaisinsoittojen ja lukuisien muiden yksityiskohtien sujuminen. Ja ennen kaikkea uuden järjestelmän piti olla käytännöllinen ja vastata opiskeluterveydenhuollon tarpeisiin. – Valmista järjestelmää ei ollut, joten kehitystyöhön oli taas ryhdyttävä.

Nimikilpailun kautta POTKE:ksi ristitty hanke pääsi vauhtiin alkuvuonna 2013, kun konsulttipalvelun tuottajaksi oli valittu Deloitte ja hankejohtajaksi Minna Järvi. Kustannusarvio oli 5 miljoonaa euroa. YTHS:n tietojärjestelmäarkkitehtuurin nykytilan kuvaus tehtiin omana työnä tietohallintopäällikkö Sauli Kleemolan johdolla. Uusi johtajalääkäri Mikko Murtonen aloit-

ti työnsä mittavan kehitystyön alkaessa ja hänelle lankesi POTKE-hankkeen johtajan rooli; kiinteästi siinä oli mukana myös johtajahammaslääkäri Anne Komulainen. Vaatimusmäärittelyjä tehtiin lukuisissa työpajoissa ja iso joukko YTHS:läisiä osallistui työhön. Seuraavan alkuvuoden aikana käytiin tiiviit viisivuorokkoiset neuvottelut mukaan valittujen toimittajien kanssa. Kilpailutuksen voitti Acute FDS Oy. Alkoi valtava – ja pitkäkestoinen – urakka järjestelmän muokkaamiseksi YTHS:n tarpeita vastaavaksi. Työhön saatiin mukaan iso joukko säätiöläisiä eri ammattiryhmistä ja eri puolilta Suomea. Eri paikkakunnilta rekrytoitiin lähitukihenkilöitä ”lättyjä”, mutta varsinainen käyttökoulutus toteutettiin etänä Lyncin ja videoiden avulla.⁵⁵

Iso askel oli joulukuussa 2014 sähköisen reseptin käyttöönotto, vaikka muu sairauskertomus toimi vielä vanhassa Medicuksessa.⁵⁶ Uusi potilastietojärjestelmä Acute-WinHIT saatiin käyttöön kesäkuussa 2015 – kuitenkin vaillinnaisena. Siitä puuttui muun muassa opiskelijaportaali. Kansalliseen Kanta-järjestelmään säätiö liittyi suunterveystietojärjestelmään ottamatta kesäkuussa 2016. Se merkitsi, että sairauskertomustiedot olivat myös opiskelijan nähtävillä OmaKanta-palvelussa.⁵⁷ Myöhemmin suunterveyden järjestelmään onnistuttiin integroidaan helposti koostettava opiskelijalle annettava omahoitosuunnitelma niin, että kariestiedot tulivat suoraan järjestelmästä.⁵⁸

Järjestelmän rakentaminen eteni odotettua hitaammin, siinä olevat virheet hankaloittivat käyttöä ja aiheuttivat runsaasti viivästymisiä.⁵⁹ Muutos Medicus-järjestelmän yksinkertaisuudesta Acuteen oli suuri. Henkilökunta tuskastui ja antoi musertavia arvioita uuden potilastietojärjestelmän käytettävyydestä. Ihan kaikki ongelmat eivät kuitenkaan johtuneet Acute-WinHIT:stä, vaan samanaikaisesti uuden järjestelmän kanssa YTHS:ssä siirryttiin rakenteiseen kirjaamiseen, Kanta-määrittelyihin ja eReseptiin, jotka jo sinänsä edellyttivät isoja

muutoksia kirjaamistavoissa. Mutta kaikista hankaluuksista oli helppo syyttää uutta potilastietojärjestelmää.⁶⁰

Potilastietojärjestelmänhanke päättyi virallisesti kesällä 2017 kestätyään viisi vuotta valmistelun alusta alkaen.⁶¹ Hankkeessa kaikissa vaiheissa mukana olleen ja johtajaylilääkärinä hankkeen johdossa sijaistaneenkin johtajahammaslääkäri Anne Komulaisen arvion mukaan kuitenkin kaikki se oli tehty, mitä valmisteluvaiheessa on mahdollista tehdä:

Järjestelmiin tutustuttiin etukäteen, määrittelyihin paneuduttiin huolellisesti, järjestelmiä testattiin ja neuvotteluissa käytiin tarkasti asiat läpi. On vain tosiasia, että järjestelmiä ei saada valmiina kaupan hyllyltä, vaan ne räätälöidään lopullisesti kunkin organisaation tarpeisiin paikan päällä.⁶²

Vaikeuksista huolimatta YTHS:lle saatiin yhtenäinen opiskeluterveydenhuoltoon soveltuva potilastietojärjestelmä, jolla se pystyi käyttämään sähköistä reseptiä ja toteuttamaan valtakunnallisten määräysten mukaista kirjaamista ja toiminnan raportointia. Se tarjosi lisäksi mahdollisuuden monipuolisiin digitaalisiin ratkaisuihin niin omahoidossa kuin etävastaanotoissa, joiden rakentaminen tuli jatkumaan vielä pitkään.⁶³

Potilastietojärjestelmän kehittäminen sai 1960-luvulla alkunsa tarpeesta helpottaa raportointia, jotta säätiön toiminnan seuranta ja budjettien laatiminen olisi helpompaa ja perustuisi todelliseen tietoon. Se tarve ei edelleenkään ole kadonnut, päinvastoin! Raportointisysteemien suunnittelu on kulkenut jatkuvasti mukana niin Medicus-Helmen kuin Acute-WinHIT:n kehitystyössä.

Palveluita etänä – terveystalot sähköistyvät

Terveystalot- ja sairaanhoidon palvelut olivat säilyneet hyvin samankaltaisina vuosikymmenestä toiseen, kasvokkaisina vastaanottoina. Puhelinta ja paperille kirjoitettua sanaa lukuun ottamatta ei oikeastaan muita mahdollisuuksia ollutkaan ennen nykyaikaisen tieto- ja viestintäteknologian kehittymistä. Vuosituhannen vaihteessa alkanut digitaalinen murros näkyi voimakkaasti YTHS:llä, jonka asiakaskunta oli nuorta, koulutettua väestöä, joka otti nopeasti uuden teknologian käyttöönsä.

Vuonna 1995 oli Helsingin kaupunkorakennusviraston ylioppilaskunta tehnyt yhteistyössä YTHS:n kanssa pienimuotoisen kyselyn siitä, mitä säätiön sähköisiä palveluja opiskelijat käyttäisivät, jos niitä olisi tarjolla. Ylivoimaisesti tärkeimpänä pidettiin ajanvarausta, seuraavana olivat ajanperuutus, laboratoriotulosten saaminen, reseptin uusinta, mutta käyttöä olisi myös palvelulle matkailijan rokotuksista, yleisinformaatiolle ja terveystalolle.⁶⁴ Kysely näytti suuntaa myöhemmillekin toiveille ja tarpeille, mutta useimpia eniten kaivattuja palveluja opiskelijat joutuivat odottamaan vielä 20 vuotta!

Asiointia puhelimitse

YTHS:n varhaisin etäpalvelu tapahtui puhelimitse, kun opiskelijat varasivat tai peruuttivat vastaanottoaikoja tai saivat sairaanhoitajilta ohjeita ja terveystalovierailua. Lankapuhelinten aikaan muualla kuin kotonaan asuvilla opiskelijoilla ei useinkaan ollut omaa puhelinta, eikä opiskelija-asuntoloiden käytävillä, vuokraemäntien eteisissä tai puhelinkopeissa sijaitsevien puhelinten käyttö terveystaloon ollut helppoa. Vasta matkapuhelinten yleistymisen 1990-luvun jälkipuoliskolla toi nämä yhteydet kaikkien ulottuville.

Ajanvaraus ja muu asiointi tapahtui usein käymällä poliklinikalla, sillä opiskelijalla ei aina ollut mahdollisuutta puhelimen käyttöön. Kuvassa Helsingin terveydenhoitoaseman ylihoitaja Aune-Maija Huttunen vuonna 1959.

Joensuun terveydenhoitaja Mirja Räsänen keskustelee potilaan kanssa vuonna 1991.

Puhelimitse asiointia ei säätiössä pitkään aikaan pidetty kasvokkaiseen vastaanottoon verrattavana työnä, eikä siitä kertynyt suoritteita. Puhelinvastaanottoihin osana lääkärin työtä kiinnitettiin huomiota vasta 1980-luvun puolivälin toimintakertomuksessa toteamuksella:

Tavanomaisten potilaskäyntien lisäksi lääkärit huolehtivat potilaittensa laboratoriovastausten tiedottamisesta ja hoito-ohjeitten annosta ns. puhelinvastaanottona.⁶⁵

Kirjattuja puhelinkontakteja oli tuolloin jo lähes parikymmentätuhatta ja ne lisääntyivät nopeasti.⁶⁶ Aluksi työlistoissa ei ollut erillisiä puhelinaikoja, jolloin puheluita tuli häiritsevästi milloin tahansa kesken muun vastaanoton. Sitten listoihin ruvettiin merkitsemään puhelinaikoja, jolloin potilaat soittivat – aluksi potilaille soittamista ei katsottu hyvällä, sillä se merkitsi säätiön puhelinkulujen kasvua. Kirjaamattomia puheluita tuli runsaasti. Tampereella järjestettiin 2000-luvun alussa matalan kynnyksen palveluna päivittäinen yleislääkärin puhelinneuvontatunti ilman ajanvarausta.⁶⁷

Säätiön puhelinpalvelut uudistettiin yhdeksi tietokonepohjaiseksi kokonaisuudeksi vuonna 2008, kun uusi Haloo-puhepalvelujärjestelmä otettiin käyttöön. Tämä mahdollisti terveyspalveluyksiköiden keskinäisen yhteistyön, joka lähti alueellisista neuvonta- ja ajanvarauspuhelimista.⁶⁸ Puhelinpalvelut eivät ole aikojen kuluessa tulleet vanhanaikaisiksi – jopa päinvastoin. Erityisesti hoitotakuun vaateisiin vastaamisessa 2010-luvulla ne saivat aivan uuden merkityksen.

Ajanvaraus puhelimitse on ollut vuosikymmeniä tavallinen tapa ottaa yhteys YTHS:ään, ja takaisinsoiton käyttöönotto 2012 helpotti ruuhkia. Puhelimessa jonottamisen sijaan jokaiselle asiakkaalle soitettiin samana päivänä takaisin. Sen avulla pystyttiin vastaamaan lähes jokaiseen puheluun, jopa

kolmanneksen aiempaa enemmän.⁶⁹ Mutta vasta vuonna 2016 käyttöön otetun uuden potilastietojärjestelmän suoma mahdollisuus opiskelijoiden omaan verkkoajanvaraukseen, sen peruuttamiseen ja siirtoon sai aikaan selvän puhelujen määrän vähenemisen erityisesti suunterveydessä. Opiskelijoiden itse varaamien aikojen osuus oli jo seuraavana vuonna viidennes kaikista ajanvarauksista.⁷⁰

Sähköpostineuvonnasta verkkolääkäri- lääkäripalveluun

Nuoret toimivat verkossa ja meidän tehtävämme on vastata siitä, että kohtaamme heidät sielläkin.⁷⁶

Näin totesi sähköisten terveystalvuuksien mahdollisuuksista innostunut ja aiheesta väitellyt yleislääkäri Johanna Castrén Piikissä talvella 2004. Ja tähän suuntaan oli säätiössä jo lähdettykin. Turussa, Tampereella ja Otaniemessä oli yhteistyössä ylioppilaskuntien kanssa ruvettu jo 1990-luvun alussa jakamaan sähköisesti YTHS-informaatiota sekä tietoisuuksia terveydestä. Säätiön saatua omat kotisivut vuonna 1997 sähköinen tiedotus ja terveysviestintä luonnollisesti siirtyivät sinne. Näistä kerrotaan tarkemmin viestinnästä ja terveyden edistämisestä kertovissa luvuissa.

Vuorovaikutteisten digitaalisten terveystalvuuksien alkuna voidaan pitää Tampereen terveystalvuuksien kasvatustyöryhmän ja teekkareiden ideoimaa ja vuonna 1993 toteuttamaa Terveystalvuuksia. Siinä sähköpostin välityksellä sai lähettää kysymyksiä terveydestä ja niihin vastasi lääkäri, psykologi tai hammaslääkäri. Uudenlainen toiminta antoi aiheen otsikoida hankkeesta kertova juttu Piikissä mahtipontisesti *Terveystalvuuksien sähköistyvät.*⁷⁷ Tiedotuspäällikkö Martti Kukkonen pohti digitaalisten terveystalvuuksien mahdollisuuksia Piikissä vuonna 1997:

Hoitoaikojen muistutukset käyttöön

Jos oli johtajahammaslääkäri Aimo V. Rantanen tuskailnut jo 1960-luvulla hammashoidosta poisjääneistä, koski asia muitakin vastaanottoja – milloin enemmän milloin vähemmän. 1980-luvun puolivälissä poisjääneitä oli lääkärin vastaanotoilta 3,6 %, hammaslääkäreillä 4 % ja mielen-terveydessä 6 %. Vuosikymmenen lopulla otettiin käyttöön ”peruutuspuhelimia” ja käynnistettiin ”Ilmoita esteestä!”-kampanjoita.⁷¹

Tampereen ylihammaslääkäri Annukka Vuorinen tutki oman sektorinsa peruuttamattomia poisjääntejä Tampereella taloudellisesti haastavana aikana vuosina 2006–2007 ja havaitsi reilu 500 opiskelijan aineistossa yli 600 poisjääntä.⁷² YTHS:n johtajahammaslääkäri Anne Komulainen ryhtyi tarmokkaasti työhön etsiäkseen keinoja, joilla voitiin kaikki hoitoajat saada hyödynnettyä mahdollisimman tarkkaan. Koska aiemmin kokeiltu sakkomaksun korottaminen ei vähentänyt hammashoidosta poisjääntejä toivotulla tavalla, siirryttiin suun terveydenhuollossa kepeä porkkanaan ja ryhdyttiin kokeilemaan sähköistä hoitoaikojen muistutusta.⁷³

Vuoden 2009 aikana toteutettu kokeilu Helsingissä, Espoossa ja Tampereella onnistui yli odotusten. Kokeilussa lähetettiin tekstiviesti tai sähköpostimuistutus kaksi arkipäivää ennen hoitoaikaa, molemmat toimivat yhtä hyvin. Peruuttamattomien käyntien määrä väheni puolella. Järjestelmää laajennettiin koko suun terveydenhuoltoon ja myöhemmin muillekin sektoreille.⁷⁴ Vuonna 2014 suunterveyden peruuttamattomien poisjääntien osuus potilasvastaanotoista putosi 1,8 %:iin, mikä oli erittäin hyvä tulos suunterveydenhuollossa yleisesti Suomessa.⁷⁵

Vuorovaikutteisten digitaalisten terveyspalvelujen alkuna voidaan pitää Tampereen terveyskasvatustyöryhmän ja teekkareiden ideoimaa ja vuonna 1993 toteuttamaa Terveysboksia. Kuvassa YTHS-infon etusivua tutkivat Tampereen aseman taluspäällikkö Juhani Pohjonen (selin) sekä Harri Rantala.

Missä määrin verkot ja virtuaalimaailma sitten tulevat mullistamaan säätiotämme? (...) Riittääkö kontakti verkkolääkäriin? Kehittyneinkään tekstin, äänen ja kuvan välitys ei voi tehdä siitä "live"-vastaanoton veroista, mutta verkkokontaktia voidaan käyttää vastaanoton täydentäjänä. Uusi tekniikka mullistaa enemmänkin terveysvalistusta ja mahdollistaa esim. potilaskyselyjen ja miksei terveystarkastustenkin tekemisen netin kautta. Aikana, jolloin pankki ja osa kauppa-asioista hoidellaan verkossa, tulee myös hoitoaikojen varoaminen tapahtumaan siellä.⁷⁸

Helsingissä sähköpostineuvonta aloitettiin viisi vuotta Tampereen jälkeen ja johtajaylilääkäri Marja Niemi esitteli toimintaa Kansanterveyspäivillä

marraskuussa 1998. Vaikka sähköpostiyhteydenotto korvasi palvelua käyttäneiden mielestä vastaanotolla käynnin tai ainakin puhelinkontaktin, korosti Niemi henkilökohtaista kontaktia avoterveydenhuollon palveluiden perustana, ”jota mikään muu kommunikaatitapa ei pysty korvaamaan”.⁷⁹ Seuraavana vuonna koko säätiö saatiin uuden potilastietojärjestelmän myötä yhteisen tietoverkon piiriin, ja lähes saman tien avattiin 11 uutta sähköpostipalvelua eri paikkakunnille määrän kohotessa lopulta 16:een. Tarjolla oli niin lääkärin, hammaslääkärin, mielenterveyden kuin terveydenhoitajan ja erikoishammashoitajan sähköpostilaatikoita.⁸⁰ Internet ja sähköposti avasivat valtavia uusia mahdollisuuksia tiedonvälityksessä, tiedonhaussa sekä tuolloin vielä visiona olevassa verkkolääkäripalvelussa.

Sähköisten palvelujen sisällöstä vastasi johtoryhmän asettama Internet-työryhmä kymmenkunta vuotta vuodesta 1998 alkaen. Puheenjohtajana toimi aluksi johtajaylilääkäri Marja Niemi ja hänen jälkeensä yleislääkäri Johanna Castrén syksystä 2003 lähtien, jolloin ryhmä muutti nimensä eTerveystyöryhmäksi. Työryhmässä oli mukana psykologi Lauri Yli-Pohja, yleislääkäri Mikael Nyström, tiedotuspäällikkö Martti Kukkonen sekä sihteerinä Marja-Terttu Kiuru, joka vastasi pitkään kotisivujen käytännön työstämisestä. Työryhmää täydennettiin myöhemmin suunterveyden edustajalla. Yhteistyö tietohallinnon kanssa hoitui ainakin alkuvuosina kutsumalla järjestelmäpäällikkö Jari Malmberg kerran vuodessa yhteiseen tilannekatsaukseen. Tehtävänä oli vastata kotisivujen terveyttä edistävästä aineistosta sekä verkkoneuvontapalvelujen kehittämisestä, mutta sillä oli myös ”uusien ja muuttuvien eTerveys tarpeiden sisällöllinen arviointi- ja kehittämisvastuu”.⁸¹

Internetin käytön yleistymisen antoi aiheen ohjeistaa henkilökuntaa sähköpostin etiketissä ja turvallisuudessa, salasanoissa, virusten varomisessa

ja webin tiedonhaussa.⁸² Ohjeet olivat tarpeen, sillä lääkäreille tulevat sähköpostikysymykset lisääntyivät nopeasti. Vuonna 1999 kysymyksiä oli noin tuhat ja määrä kymmenkertaistui viidessä vuodessa. Todellinen määrä oli vieläkin suurempi, sillä kommunikaatiota ”omaan lääkäriin” tapahtui paljon ilman, että siitä tehtiin merkintää sairauskertomukseen.⁸³ Kuitenkin tietoturvan puutteellisuuden vuoksi sähköpostiasiointia jouduttiin suitsimaan, ja vuonna 2005 kiellettiin potilasasioihin liittyvien viestien lähettäminen verkon ulkopuolelle.⁸⁴

Opiskelijoita verkkopalvelujen käyttäjinä ruvettiin tutkimaan jo ennen kuin valtakunnallisia palveluja edes oli tarjolla – ja myös heti niiden alettua niin säätiön omin voimin kuin opiskelijajärjestöjen toimesta. Tulokset kertoivat alusta lähtien opiskelijoiden aktiivisesta internetin käytöstä ja suuresta halukkuudesta säätiön verkkopalveluihin.⁸⁵

Säätiö teetti syksyllä 1999 ensimmäisen tutkimuksen sähköposti- ja verkkopalveluista, jossa kävi ilmi opiskelijoiden tyytyväisyys kotisivulla olevaan palvelujen esittelyyn ja sähköiseen ”lääkärikirjaan” sekä sähköpostineuvontaan, mutta kaivattiin mahdollisuutta sähköiseen ajanvaraukseen, mikä toive toistui jatkuvasti myöhempinäkin vuosia. Kyselyyn vastanneista valtaosalla oli käytössään tietokone, mutta yli kolmannes oli edelleen vailla Internet-yhteyksiä.⁸⁶ Selvityksissä havaittiin muun muassa, että sähköpostilla kysyttiin eniten sukupuolielämään liittyvistä asioista. Mielenterveysboksin palvelujen käyttäjistä todettiin, että miesten osuus näissä on jonkin verran tavanomaista käyttöä suurempi.⁸⁷

YTHS:n lääkärin suhtautuminen sähköpostin käyttöön potilasasioinnissa oli vuosituhanen vaihteessa myönteistä. He arvioivat sen soveltuvan parhaiten tutkimustulosten välittämiseen ja neuvontaan, mutta vain harvoin korvaamaan vastaanottokontakteja. Kuten aiemmissa selvityksissä, opiskelijat halusivat sähköisiä palveluja lisää, nais-

vastaajilla oli toiveena jopa sähköinen reseptin uusiminen. Viidesosa säätiön palveluja käyttäneistä oli tuolloin ollut sähköpostiyhteydessä heitä hoitaneeseen terveydenhuollon ammattilaiseen.⁸⁸

Sähköistä neuvontaa kehitettiin muutamassa vuodessa kohti tietoturvallista palvelua ja yksittäiset sähköpostilaatikat keskitettiin vuonna 2002 valtakunnalliseksi verkkoneuvonnaksi, jossa kysymys-vastausparit tallennettiin verkkosivujen tietokantaan. Palvelu oli suosittu: kysymysten määrä kasvoi yli 400 kysymykseen kuukaudessa, joista jopa kolmannes liittyi seksuaaliterveyteen. Kysymyskirjon laajuuden takia aiheita jouduttiin rajaamaan. Rokotukset ja matkailu, seksuaaliterveys, astma ja allergiat, mielenterveys ja suun ja hampaiden terveys olivat aihepiirejä, joihin verkon välityksellä pystyttiin vastaamaan. Vuosina 2003–2006 vastaamiseen käytettiin noin kymmenen viikkotyötuntia ja kysymys-vastausmäärä lähenteli kolmeatuhatta vuodessa.⁸⁹ Muiden sähköisten palvelujen kehittyessä tarve verkkoneuvontaan väheni ja sähköpostineuvonnasta alkunsa saanut palvelu lopetettiin vuonna 2017.⁹⁰

Odotukset ja visiot digitaalisista mahdollisuuksista olivat säätiössä uuden vuosituhanen alussa kunnianhimoisia, vaikkakin realistisia: röntgenkuvien katselu päätteellä, potilasmaksujen perinnässä korttimaksun käyttö ja hoitotilanteita kuvayhteyksillä.⁹¹ Aiheen ajankohtaisuudesta kertoo se, että sähköiset terveyspalvelut valittiin vuonna 2004 Suomessa pidetyn Pohjoismaisen opiskeluterveydenhuollon kongressin yhdeksi pääluennon aiheeksi; puhujana oli LL Johanna Castrén.

Sätkystä vauhtia kehittämislle ja kokeiluille

Sähköposti- tai verkkoneuvonta sekä www-sivut olivat pitkään YTHS:n pääasialliset digitaaliset terveyspalvelut. Uusi aluevaltaus ja merkittävä etappi

kehityksessä oli ensimmäisen vuoden opiskelijoiden terveystarkastukseen liittyvän sähköisen terveystarkastuksen, Sätkyn, käyttöönotto syksyllä 2009. Samalla uudistettiin koko terveystarkastusprosessi. Opiskelijat vastasivat terveystarkastukseen suojatussa yhteydessä ja saivat sitä kautta myös terveydenhoitajan arvion terveystarkastustarpeestaan. Vastaanotolle kutsuttiin vain ne, joilla kyselylomakkeen perusteella oli riskitekijöitä tai ongelmia, jolloin pystyttiin välttämään ”terveiden” tarkastamista.⁹²

Kehitystyö oli käynnistynyt yhteisöterveyden ylilääkärin Kristina Kuntun aloitteesta viisi vuotta aiemmin. Aika oli tuolloin sopiva, sillä samoihin aikoihin säätiön ”e-Terveystoiminnan” tutkimusyhteistyötä käynnistettiin Teknillisen Korkeakoulun HEMA-instituutin (Institute of Healthcare Engineering, Management and Architecture) eHealth II -tutkimushankkeessa 2006–2007 pääosin TEKESin rahoittamana. Projekti yhdisti tarpeen kehittää terveystarkastuksia tarpeeseen tutkia sähköisten palvelujen käyttömahdollisuuksia YTHS:n toiminnassa yleensä.⁹³ Terveystarkastuksen kehittämistä jatkettiin hankkeessa yhteistyössä säätiön tietohallinnon ja sieltä erityisesti atk-suunnittelija Elina Heilalan kanssa. Sätkyn kehittämisvaiheisiin syksyyn 2006 ajoittui myös uuden tietohallintopäällikön, Sauli Kleemolan tulo säätiöön töihin.

Sätky oli merkittävä innovaatio ja ensimmäinen laatuaan Suomessa ja kansainvälisestikin. Uraauurtavaa oli suun terveystarkastuksen ajoituksen arvioiminen samalla kyselyllä. Sätkystä ja tervystarkastuksista kerrotaan tarkemmin luvussa *YTHS opiskelijoiden terveystarkastusten kehittäjänä*.

Seuraava innovatiivinen etäpalvelu oli terveyspalvelupäällikkö Hanna Karin organisoima valtakunnallinen rokotus- ja matkailuneuvonta vuoden 2010 alusta. Se koostui verkkosivuilla täytetyistä esitiedoista, puhelinoitosta opiskelijalle sekä tarvittaessa resepteistä. Sovitut rokotukset opiskelijat kävivät saamassa oman paikkakuntansa YTHS:n

Matkailuneuvonnan tarve lisääntyi kansainvälistymisen myötä. Vuoden 2010 alusta toiminta rakennettiin valtakunnalliseksi riittävän osaamisen ja tasavertaisten palvelujen varmistamiseksi. Helsingin terveydenhoitaja Satu Selänne neuvontatyössään maailmankartan äärellä 1990-luvulla.

palvelupisteeltä.⁹⁴ Toiminta mahdollisti YTHS:n matkailutiimin tarjoaman asiantuntevan palvelun muuttuvien ohjeiden viidakossa kaikille opiskelijoille ja vakiintui pysyvään käyttöön.

Uusille kustannustehokkaille toimintamuodoille oli kysyntää. 2010-luvun koittaessa suunnitelmissa oli monenlaisia sähköisten toimintatapojen ja työkalujen kokeilua ja kehittämistä, joita organisoivat erityisesti terveyspalvelupäällikkö Hanna Kari ja säätiöön palkattu kehittäispäällikkö Kimmo Kääriä yhteistyössä tietohallinnon kanssa. ”Monet kokeiluista olivat ketteriä ja kokeilevia, mikä isossa organisaatiossa ei ole itsestään selvää”, arvioi Hanna Kari toimintaa jälkikä-

teen.⁹⁵ Säätiössä asetettiin tavoitteeksi koota kaikki YTHS:n sähköiset palvelut yhdeksi, opiskelijalle selkeäksi kokonaisuudeksi. Visioita oli paljon, mutta useimmat jouduttiin jättämään odottamaan uutta potilastietojärjestelmää.⁹⁶

Sitran rahoituksella päästiin kuitenkin pilotoimaan eHTA-hankkeessa sähköistä hoidontarpeen arviointia, jossa tutkittiin ehkäisytilaan, syömisingelman ja hampaan lohkeamisen oire-hoitopolkua. Toisena hankkeena oli Mobiiliterveysvalmennus, jonka kännykkäkuviin perustuvaa MealTracker-ruokapäiväkirjaa käytettiin yksilöneuvonnassa, mutta sen pohjalta syntyi myös säätiön ensimmäinen virtuaalinen ryhmätoiminta vuonna 2015. Kuopiolainen terveydenhoitaja Jonna Kekäläinen kehitti sitä myös syömishäiriöpotilaiden hoidon avuksi. Lisäksi loppuvuonna 2012 otettiin käyttöön Valtionkonttorin Vetuma-palvelun vahva tunnistautumisen, joka mahdollistaisi sähköisten palveluiden käyttöönoton.⁹⁷

Tietoturvallisuuden puute rajoitti palvelujen lisäämistä. Siksi säätiössä päädyttiin asiakastyössä ottamaan käyttöön Valtionkonttorin ylläpitämä Kansalaisen Asiointitili, joka perustui pankkitunnuksin tai mobiilivarmentein tapahtuvaan tunnistukseen. Hankkeen vastuuhenkilönä oli atk-suunnittelija Elina Heilala. Kuopion pilotoinnissa vuonna 2012 saatujen hyvien kokemusten myötä se valtakunnallistettiin jo seuraavana vuonna.⁹⁸

Asiointitiliä hyödynnettiin erityisesti laboratoriovastausten kertomisessa, mutta myös etäoimintana toteutetussa seksuaalivonnassa, josta vastasi seksuaaliterapeutin koulutuksen saanut psykologi Marjo Tossavainen Tampereelta. Toimintamuoto osoittautui onnistuneeksi, sillä opiskelijat kokivat kirjoittamalla toteutuvan seksuaaliongelmien selvittelyn jopa helpommaksi kuin kasvotusten tapahtuvan – kuten jo sähköpostineuvonnassa oli aiemmin havaittu.⁹⁹ Hyvät kokemukset Tossavaisen etävastaanotosta ja tarve yhtenä-

seen palvelutasoon koko säätiössä johtivat siihen, että erikoistunut, seksuaalivonjan koulutusta edellyttävä seksuaalivonta päätettiin jatkossa toteuttaa keskitetysti digitaalisena etäpalveluna.¹⁰⁰

Varsinainen etävastaanotto pääsi vihdoin alkamaan vuonna 2014 kokeilu- ja kehittämishankkeena yhteistyössä Sitran ja Meedoc Oy:n kanssa. Se toteutettiin videokonsultaationa siten, että opiskelija meni paikallisen YTHS:n toimipisteen etälaitteen äärelle. Etävastaanottoa ryhtyivät tarjoamaan yleislääkäri, ihotautilääkäri, psykologi, seksuaalivonja sekä fysioterapeutti.¹⁰¹ Vaikka yhteyksissä oli ajoittain toivomisen varaa, toteutui vihdoin hallituksen puheenjohtaja Tommi Varjosen vuonna 1999 lausuma ajatus todellisesta verkkolääkärinkokeilusta.¹⁰²

YTHS oli suosittu kumppani erilaisissa verkoterapiakokeiluissa ja se osallistui esimerkiksi HUS:n psykiatrian projekteihin. HUS:n kehittämää nettiterapioita käytettiin aktiivisesti, samoin mielenterveyden omahoitoon tarkoitettuja Headstedin verkko-ohjelmia. Virtuaalinen Elämäntaitokurssi yhteistyössä Nyytin kanssa sai suosiota.¹⁰³

Yhteistyöstä löytyi vuonna 2015 ratkaisu myös seksitautien etätestaukseen, joka toimi Yhtyneet Medix Laboratoriot Oy:n tuottamassa Telelab.fi-portaalissa. Siitä tuli palvelujen suosikki! Esitelyvideota katsottiin ahkerasti ja projekti lunasti odotukset jo alkumetreillä. Kotona otettu näyte postitettiin laboratorioon ja vastaus saatiin verkkosivuilta. Jos tulos oli positiivinen, opiskelijaa neuvottiin ottamaan yhteys YTHS:n toimipisteeseen. ”Erityisesti miehillä positiivisia klamydialöydöksiä on ollut noin 50 % tavallista enemmän” kuvasi kokeilua koordinoanut terveystaluspäällikkö Hanna Kari.¹⁰⁴ Palvelu vakiinnutettiin jatkuvaksi ja löytyi myöhemmin nimellä testaakotona.fi.

Hoitohenkilökunnalle siirtyminen jatkuvasti uusiin toimintatapoihin ei aina ollut helppoa, mutta aiheeseen perehtynyt YTHS:n psykologi

Y · T · H · S
YLIOPILAIDEN TERVEYDENHOITOSÄÄTIÖ

SYNLAB
SÄÄTIÖ

**UNOHTUIKO
KONDOMI?**

Testaa klamydia- ja
tippuritartunta
ilmaiseksi kotona.

Tilaa netistä ja testaa kotona:
yths.testaakotona.fi

Seksitautien etättestaus tuli mahdolliseksi vuonna 2015. Klamydian ja tippurin testaamisen kynnys madaltui, kun opiskelija saattoi omatoimisesti, ilman kontaktia terveydenhuoltoon, päättää testaustarpeestaan ja ottaa näytteet kotonaan.

Marjo Tossavainen totesi sen välttämättömyyden – itse asiassa varsin samalla tavoin kuin Johanna Castrén kymmenen vuotta aiemmin:

Opiskelijoille digitaalisuus on hyvin tuttua. He pitävät luontevana ja helppoina näitä meille opiskeluterveydenhuollon ammattilaisille aika uusiakin toimintatapoja. YTHS:n on jatkossakin liikuttava sähköisten palvelujen suuntaan pysyäkseen opiskelijoiden perässä jatkuvasti muuttuvassa digiyhteiskunnassa.¹⁰⁵

Opiskelijaportaali Self avaa ovet digitaalisiin palveluihin

Vastaanottoaikojen hallinta verkossa, Kanta-palvelut ja YTHS:llä toimiva seksitautien etättestaus ovat kuitenkin vain alkusoitto digitaalisten palvelujen sinfonialle (...) loppusoittona saamme opiskelijan parempaa terveyttä ja opiskelijalle hyvät eväät opiskeluajan jälkeiseen elämään.¹⁰⁶

Näin maalaili johtajaylilääkäri Mikko Murtonen vuoden 2016 YTHS:n uutiskirjeessä ”Digitaalinen YTHS”. Säätiön päämääriä ja opiskelijoiden kauan esittämiä toiveita lähti lunastamaan uusi potilastietojärjestelmä Acute-WinHit, jonka tavoitteena oli sairauskertomuksen lisäksi olla digitaalisten työkalujen käyttöönoton mahdollistava toiminnanohjausjärjestelmä. Yhtäkkiä mahdollisuudet eivät avautuneet; kehittämistyö oli haastavaa ja raastavaakin järjestelmän toimituksen pitkittyessä. Vaikeuksista huolimatta säätiön tarpeista ja vaatimuksista pidettiin kiinni, kuten Anne Komulainen jälkeinpäin totesi:

Halusimme monia sähköisiä palveluja mahdollistavia ratkaisuja, kuten verkkoajanvarauksen, johon liittyi ajanvarauslupa. Se oli täysin uutta ajattelua eikä mallia sen rakentamiseen ollut saatavilla. Se oli myös teknisesti haastava asia valituille toimittajille.¹⁰⁷

Uusien järjestelmien integrointi viivästyi – ja näin todettiin toimintakertomuksessa edelleen vuonna 2017!¹⁰⁸ Mutta vähä vähältä päästiin eteenpäin. Opiskelijoille näkyviä ratkaisuja olivat ensivaiheessa sähköinen resepti ja opiskelijaportaali OmaYTHS, joka syksyllä 2016 sai nimen Self. Sen myötä opiskelijat saivat mahdollisuuden varata vastaanottoaikoja itse terveydenhuollon ammattihenkilön antamalla ajanvarausluvalla, jota aluksi kutsuttiin ”tiketiksi”.¹⁰⁹ Opiskelijoilta 20 vuotta aikaisemmin kuultu toive oli vihdoinkin toteutunut!

Self-palveluun keskitettiin kaikki opiskelijan sähköisen asiointin palvelut. Vuonna 2018 opiskelijat asioivat siellä jo 500 000 kertaa ajanvarauksen hallinnan, neuvonnan, tutkimustulosten ja terveystarkastusten tiimoilta.¹¹⁰ Etävastaanotot mahdollistuivat myös opiskelijan omilta laitteilta video- ja ääniyhteydellä. Hyviä kokemuksia kertyi ja toimintaa laajennettiin terveystapaamisiin, ravitsemusneuvontaan, fysioterapiaan sekä yleisterveyden ja mielenterveyden jatkotapaamisiin. Myös suun-terveydessä lähdettiin kokeilemaan etäneuvontaa ja etävastaanottoja.

Mahdollisuutta etävastaanottoon ryhdyttiin tarjoamaan opiskelijalle Selfin ajanvarauksessa aina, kun se oli vaihtoehto tavalliselle vastaanotolle. Myös sähköinen oirearvio saatiin uudelleen kokeiluun, mutta osoittautui kömpelöksi niin

henkilökunnan kuin opiskelijoidenkin mielestä, ja siitä luovuttiin. Sen sijaan itse kehitetyt sähköiset lomakkeet keskeisiin opiskelijan ongelmiin toimivat paremmin.¹¹¹

Aivan uutta säätiön palvelutarjonnassa oli jo monista muista palveluista tutuksi tullut chat-kanava, jonka kautta opiskelija voi olla online-yhteydessä YTHS:ään. Chat sai heti suuren suosion ja vuoden 2019 alussa se vakiintui puhelinpalvelun rinnalle hoidontarpeen arviointiin ja ajanvaraukseen. Opiskelijat kokivat asiointin chatin kautta helpoksi ja joustavaksi ja toivoivat palvelun laajentamista ja kehittämistä. Myös henkilökunta oli siihen tyytyväinen; se toi piristävää vaihtelua työhön sekä uudenlaista yhteisöllisyyttä työskentelyyn.¹¹² Tästä kertoivat chattaavat terveydenhoitajat syksyllä 2019 sisäisen verkon Santra-uutisissa:

Töölössä on myös kokeiltu yhteisiä työskentelytiloja. Työn tekemisestä on tullut chatin myötä myös yhteisöllisempää, kun samassa tilassa chattaavalta kollegalta voi kysyä välittömästi apua kiperiin kysymyksiin. Kollegan tuki vähentää asiakaspalvelun kuormittavuuttakin. Asiakaskin saa parempaa palvelua, kun kollegoiden tuki on lähellä.¹¹³

Mittava kehitystyö sähköisten palvelujen kehittämisessä, käyttöönottossa ja päivittämisessä sekä työympäristöjen uusimisessa tarkoitti tietohallinnon kasvavaa roolia. Se taas edellytti paitsi resursointia myös sujuvaa yhteistyötä tietohallinnon ja järjestelmien sisällön kehittäjien kanssa. Talvella 2019 säätiön kehityspäälliköksi nimettiin talossa pitkään työskennellyt it-asiantuntija Elina Heilala koordinoimaan järjestelmien kehittämistä ja hankintaa ja kehittämään palvelutuotannon raportointia. Nimitys osoitti tulevankin palvelutuotannon kehittämisen painottuvan sähköisiin ratkaisuihin.¹¹⁴

”Palo kehittää ja kehittyä”

Tampereen terveydenhoitoaseman terveystyöryhmässä olivat teekkarit joitakin kertoja esittäneet toiveen, että YTHS:n palveluja voisi lähestyä myös ATK-välitteisellä sähköpostilla.¹¹⁵ (1994)

Tulevaisuuden virtuaalivastaanotolla tarkoitetaan sähköisten esitietojen, hoitopolkujen sekä videovastaanottojen ja konsultaatioiden muodostamaa toiminnallista kokonaisuutta, jossa opiskelija saa palvelua soveltuvissa tilanteissa myös ilman vastaanottokäyntiä.¹¹⁶ (2015)

Edellä olevat sitaattit kuvastavat digitaalisten palvelujen kehityksen kaarta. Ensimmäinen lainaus on vuodelta 1994 Piikistä Tampereen terveystyöryhmän esittelystä ja jälkimmäinen reilu 20 vuotta myöhemmin Verkkopiikistä terveystyöryhmän esittelystä.

Hanna Karin kirjoituksesta. Terveystyöryhmän digitalisoituminen on leimannut kaikkea toimintaa 2000-luvulla. Digitaalisuuden aiheuttama muutos on ollut niin voimakas, että tuskin kukaan olisi sitä aluksi arvannut, totesi johtajalääkäri Markku Kanerva jälkikäteen asiaa pohtiessaan.¹¹⁷ Vaikka sähköiset terveystyöryhmät ovat edenneet säätiöissä isoin harppauksin, kehitys ei ehkä ole ollut niin nopeaa kuin etukäteen ajateltiin ja toivottiin. Tampereen teknillisen yliopiston tietokoneella vuonna 1993 alkaneesta sähköpostineuvonnasta ehti kulua neljännesvuosisata chat-kanavan avaamiseen.

Vaikka sähköisen asioinnin terveystaloudellisista hyödyistä ei vielä 2000-luvun alussa ollut paljoa tutkittua tietoa, asiakaslähtöisyyden näkökulmasta sille oli selvä tarve.¹¹⁸ Hanna Karin mukaan konkreettisten hyötyjen osoittaminen digitaalisiin palveluihin siirryttäessä olikin pitkään haaste, sillä niiden kehittäminen nähtiin helposti kuluna eikä investointina. Tavoitellut hyödyt eivät näkyneet saman toimintavuoden aikana vaan pitkällä aikavälillä.¹¹⁹

Terveystyöryhmän päällikkö Hanna Kari näki kuitenkin, ettei etävastaanottojen ja -konsultaatioiden ensisijainen tavoite ole kustannusten säästö, vaan palvelujen hyvä saatavuus, korkea asiantuntemus ja mahdollisuus palvelujen uudelleen organisointiin. Digitalisaation ansiosta ammattilaisen aikaa vapautettiin työvaiheista, joita opiskelijat voivat hoitaa itse. Resursseja voitiin suunnata hoidon kannalta tärkeisiin tehtäviin ja saada toimintaan tehokkuutta.¹²⁰

Mutta myös raha oli tärkeää. Toimitusjohtaja Katariina Poskiparta korosti vuosikatsauksessa 2015 pysyvien säästöjen saamista digitaalisilla palveluilla taloudellisesti epävarmana aikana. Tautatukea tarjosi Sitran digitaalisen omahoidon vaikuttavuusselvitys, jonka mukaan YTHS oli saanut säästöjä tarkasteltujen palvelujen osalta vuositason yli 300 000 euroa ja opiskelijoiden tavoitettavuus oli samanaikaisesti merkittävästi parantunut.¹²¹ Opiskelijoille sähköiset palvelut tarjosivat paikasta

riippumatonta ja joustavaa palvelua ja mahdollisuuden itse järjestää omia terveysasioitaan. Potilaan roolin nähtiin vahvistuvan omahoidon merkityksen kasvaessa.¹²²

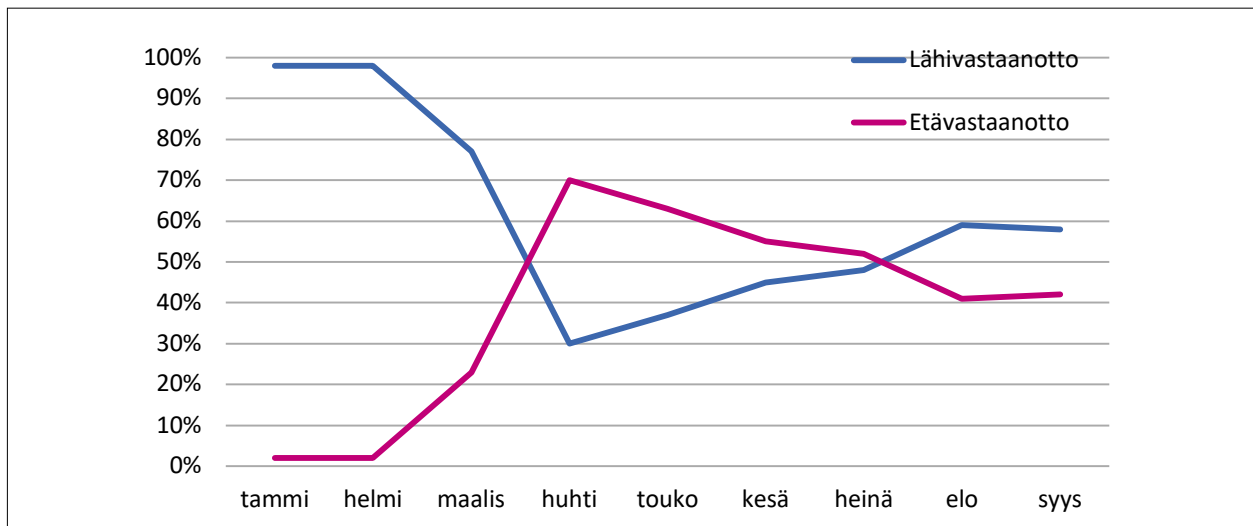
Toimitusjohtaja Eero Kurrin näkemys vuosituhatvuotisen vaihteessa oli ollut, ettei säätiön tarvinnut olla edelläkävijä tällä alueella, vaan seurata muun terveydenhuollon kehitystä.¹²³ Toisin kuitenkin kävi, tilanne eteni nopeasti ja YTHS otti paikkansa digitaalisen kehityksen kärjessä. Terveyspalvelupäällikkö Hanna Kari oli ensilinjassa yhdessä säätiön kehittäjäpäällikön ja tietohallinnon kanssa visioimassa ja kehittämässä säätiön digitaalisia palveluja. Hänen mukaansa YTHS oli yksi sähköisten omahoitoratkaisujen edelläkävijöistä Suomessa:

Palo kehittää ja kehittyä oli suuri. (...) Suunniteltiin tulevaisuutta, jossa opiskelijan terveysasema löytyy jokaisen opiskelijan omasta älypuhelimesta.¹²⁴

Digitaalinen vallankumous on yhteiskunnassa ollut valtaisa, mutta terveyspalvelut ovat siinä tulleet

jälkijunassa.¹²⁵ Kansallisten ratkaisujen puuttuessa YTHS on ollut luonteva paikka sähköisten palvelujen kehittämiseksi, sillä opiskelijat edustavat tulevaisuuden asiakaskuntaa ja omaksuvat uusia digitaalisia palveluja helposti.¹²⁶ Säätiöllä on ollut sekä työntöä että vetoa kehittämiseen: opiskelijoiden toiveet, jopa vaatimukset nykyaikaisiin ketteriin toimintatapoihin, tarve yhdenvertaiseen palvelutasoon eri paikkakunnilla sekä toiminnan tehostamisen vaatimukset niin hoitotakuun kuin säästöpainneiden vuoksi.

Vaikka digitaalisten omahoito- ja etäpalvelujen kehittämisen alkaessa ei tiedetty vielä tulevaisuudesta, osoittautuivat ne korvaamattoman tärkeiksi suunniteltaessa säätiön palvelujen laajentamista ammattikorkeakouluopiskelijoiden myötä lukuisille uusille paikkakunnille. Yllättäen ne tulivat arvokkaiksi jo aiemmin koronapandemian vuoksi! Säätiöllä olivat etävastaanoton työkalut ja järjestelyt valmiina, kun koronakriisi pakotti organisaatiot digiloikkaan. Johtajaylilääkäri Päivi Metsäniemen mukaan jo maaliskuussa 2020 etävastaanottojen määrä ohitti tavanomaisten vastaanottojen määrän.¹²⁷

Kuvio 14. Käyntien jakautuminen lähivastaanoton ja etävastaanoton välillä tammi–syyskuussa 2020. Mukana yleislääkärit, terveydenhoitajat, psykiatriset sairaanhoitajat, fysioterapeutit, psykologit, psykiatrit. (Lähde: Päivi Metsäniemen esitys 13.1.2021 Lääkäripäivillä.)

Opiskelijat palvelujen käyttäjinä

Aloitelaatikoita ja hymynaamoja – miten onnistuttiin?

YTHS:n tieto opiskelijoiden tyytyväisyydestä tarjottuihin palveluihin oli vuosituhaten vaihteeseen saakka hajanaista ja satunnaista. Keskustelua käytiin julkisesti lehtien palstoilla, jolloin esiin nousivat kärjistyneet tilanteet palvelujen niukkuudesta esimerkiksi ehkäisy- ja mielenterveyspalveluissa ja hammashoidossa. Toisaalta lehdistössä julkaistiin varsinkin 1950- ja 1960-luvuilla paljon positiivisia uutisia korkeakouluopiskelijoiden edistyksellisistä terveyspalveluista.

Kansanterveyslain valmistelun ja YTHS:n tulevaisuuden kriittisinä vuosina 1960–1970-lukujen taitteessa tehtiin selvitys opiskelijoiden palvelujen käytöstä. Sen mukaan opiskelijoiden käsitykset säätiön palveluista olivat valtaosin myönteisiä, vain yhdellä kymmenestä kielteisiä ja ainoastaan muutama prosentti ei suosittelisi säätiön lääkintäpalveluksia opiskelutovereilleen. Palveluihin tyytymättömien osuus on ollut viiden prosentin suuruusluokkaa myös 2000-luvulla tehdyissä Korkeakouluopiskelijoiden terveystutkimuksissa. YTHS:n vastaanottotilastojen ja eri vuosikymmenillä tehtyjen selvitysten mukaan opiskelijat ovat käyttäneet ahkerasti säätiön tarjoamia palveluja, mikä osaltaan kertoo palveluihin kohdistuneesta luottamuksesta.¹

Potilaille annettiin mahdollisuus esittää toiveitaan ja palautetta palveluista 1980-luvun alussa sijoittamalla terveydenhoitoasemien tiloihin aloitelaatikoita.² Vuosikymmenen lopussa tehty yhteisökuvatutkimus kertoi opiskelijoiden pitävän YTHS:ää edullisena, monipuolisena ja henkilöstöä ammattitaitoisena, mutta akuuttipalvelujen puutteesta valitettiin. Kritiikkiä tuli myös siitä, ettei säätiö ole riittävän muutoskykyinen eikä kuuntele tarpeeksi opiskelijan ääntä.³ Mutta kiitostakin tuli:

YTHS on paitsi systeeminä ja ideana myös palvelutasoltaan erinomainen esimerkki siitä, miten hyvinvointivaltio parhaimmillaan palvelee kansalaisiaan.⁴

Eri paikkakunnilla tehtiin 1990-luvulla asemakohtaisia potilaskyselyjä ja ylioppilaskuntien selvityksiä, joissa kritiikki kohdistui muun muassa erikoislääkäripalvelujen ja ajanvarauspuhelimien jonoihin, vastaanottojen myöhästelyihin ja puutteellisiin ohjeisiin. Lisäksi toivottiin palvelujen monipuolistamista ja pitempää aukioloa, mutta myös mahdollisuutta valita lääkärin sukupuoli gynekologisten palvelujen kohdalla.⁵ Systemaattisten potilaskyselyjen tekemistä ryhdyttiin tässä vaiheessa miettimään.⁶

Asiakaspalaute on ollut ja on edelleenkin toiminnan kehittämiseksi ensiarvoisen tärkeää. Palautetta ruvettiin keräämään ensin aloitelaatikoiden ja erillisten kyselyjen avulla, vasta vuodesta 1997 alkaen systemaattisesti. Vuonna 2013 otettiin käyttöön hymynaamalaitteet, jotka räjäyttivät palautemäärän. Kuvat ovat Helsingistä vuodelta 1996 ja Oulusta 2018.

Asiakaspalauteet olivat tärkeä osa laatutyötä ja niinpä YTHS:n laatutyön käynnistyessä vuonna 1997 aloitettiin yhtenäiset, kaikilla terveydenhoitoasemilla samanaikaisesti toimeenpannut potilastai asiakaskyselyt. Kyselylomake annettiin kaikille yhden päivän aikana terveydenhoitoasemalla asioiville ja palautteet käsiteltiin paikallisesti. Neljän ensimmäisen vuoden aikana vastauksia saatiin joka kerta noin 1 500. Yli puolet opiskelijoista antoi kiitettävän yleisarvion saamastaan hoidosta, hen-

kilökunnan ammattitaidosta ja ystävällisyydestä 2000-luvun alussa.⁷

Korkeakouluopiskelijoiden terveystutkimuksen kyselyt 2000-luvulla sisälsivät myös alusta lähtien kysymyksiä opiskelijoiden kokemuksista säätiön palvelujen laadusta. Tyytyväisyydessä ei tapahtunut merkittäviä muutoksia eri vuosien kyselyissä, vaan tyytyväisten osuudet käytetyissä kyselyissä pysyttelivät lähes 90 prosentissa.⁸

”Tuolilla istuu asiansa osaava ammattilainen”

Näin kiteytti eräs opiskelija kokemuksensa mielen-terveyslinjan asiakastytyväisyyskyselyssä vuonna 2003. Oivaltavia avovastauksia oli muitakin, esimerkiksi:

Pitkään jatkunut terapiatyöskentely kantaa hedelmää

Kuuntelee hyvin mutta kaipaisin enemmän kyselyä ja kommentteja

Valitettavasti tarvitsisin intensiivisempää terapiaa

Odotin aluksi enemmän osallistumista työntekijältä, hoidon edetessä oivalsin olevani itse se, joka tekee työn.⁹

Mielenterveyslinjalla katsottiin, ettei YTHS:n yleinen asiakastytyväisyysmittari kykene tavoittamaan mielenterveyspalvelujen erityislaatuista, kuten hoitojen prosessinomaisuutta. Sen vuoksi valmisteltiin oma kysely vuonna 2003, joka toistettiin pari kertaa. Valtaosa oli erittäin tyytyväisiä hoitoonsa, mutta hoitopääsy oli kaikissa kyselyissä suuri ongelma.¹⁰ Tätä kuvasi hyvin erään vastaajan palaute:

Aikaa varatessa oli hoidon tarve suurin ja siihen hetkeen olisin tarvinnut ensikäynnin. Seuraavaa käyntiä olisi sitten jaksanut odottaa pitempäänkin.¹¹

Asiakaspalautetyö sai luontevan vastuutahon, kun säätiöön perustettiin terveyspalvelupäällikön toimi, jossa TtM Hanna Kari aloitti 2000-luvun alussa. Hänen johdolla järjestelmiä kehitettiin, palautteita seurattiin ja niistä raportoitiin – ja palautemäärä kasvoi!¹³

Kiitos!

Syksyllä 2005 Helsingin mielenterveydessä oli unohtumaton tilaisuus, kun anonyymi vastauvalmistunut opiskeluaikanaan mielenterveyspalveluja käyttänyt maisteri tarjosi kakkukahvit valmistumisensa johdosta. Hän oli kirjoittanut kirjeen, jossa kiitti kuuntelusta, ymmärtämisestä ja hoidon järjestymisestä sanoen ”YTHS pelasti minut elämään”.¹²

Vuosittain kaikilla linjoilla tehtävä asiakastytyväisyyskysely oli säätiössä mieluisaa luettavaa, vuodesta toiseen noin 85 prosenttia oli tyytyväisiä hoitoonsa. Sähköisten palvelujen kehittämisen myötä myös kyselyjen tekeminen helpottui.¹⁴ Niitä ruvettiin tekemään kolmen vuoden välein ja kohderyhmä laajennettiin kaikkiin opiskelijoihin, jotta saataisiin mielipiteitä muiltakin kuin YTHS:n terveyspalveluja käyttäneiltä. Vuonna 2011 vastauksia saatiin yli 11 000 ja tulokset olivat samaa luokkaa kuin aiemminkin.¹⁵ Toiveina esitettiin palveluiden kehittämistä verkossa, mutta toisaalta vuonna 2014 myös lähipalveluita kampukselle.¹⁶

Lähetettävien kyselyjen rinnalle luotiin verkkosivuille jatkuva asiakaspalaute, jossa vastauksia saatiin joitakin satoja. Niistä runsas puolet oli positiivisia, neljännes kriittisiä ja viidennes kehitysehdotuksia. Kriittisestä palautteesta yli puolet koski kohtelua, ajanvarausta, peruutusta ja hoidontarpeen arviointipalvelua sekä maksuja. Tuloksista kerrottiin verkkosivuilla, mutta myös siitä, miten kehittämisehdotuksia oli viety eteenpäin tai teknisistä ja muista ongelmista, joiden vuoksi kehittäminen oli viivästynyt.¹⁷

Näiden perinteisten palautemuotojen rinnalle ideoitiin terveydenhuollolle uudentyyppinen tapa,

joilla opiskelijat voivat antaa palautetta välittömästi palvelujen käytön jälkeen. Ne olivat kaupoista ja virastoista tutuksi tulleita hymynaamoin varustettuja asiakaspalautelaitteita, jotka otettiin käyttöön syksyllä 2013. Välittömästi annettu palaute mulisti palautteen määrän ja laadun. Vastauksia saatiin kymmeniä tuhansia! Palaute oli henkilökuntaa palkitsevaa; opiskelijat olivat yleisesti tyytyväisiä hoitoon ja apua oli saatu riittävän nopeasti.¹⁸ Kuten laatuasioista vastaava Anne Komulainen totesi raportissaan:

Toimipisteiden palautelaitteiden palaute tuottaa niin suuret määrät positiivista palautetta, että sitä on vaikea kuvitella kerättäessä jatkuvaa palautetta palautelomakkeella.¹⁹

Laite jäi käyttöön. Kysymyksiä vaihtelemalla saatiin tietoa ongelmista, jotka tosin eivät juuri aiemmista poikenneet. Edelleen vuonna 2019 palautteenantajista yhdeksän kymmenestä opiskelijasta piti YTHS:n henkilöstöä erittäin ammattitaitoisena ja käytännössä kaikki pitivät hoitokokemusta hyödyllisenä. Kriittisintä palautetta opiskelijat antoivat ajanvarauksesta ja tiedonsaannista.²⁰

Uusinta uutta oli järjestelmä, jonka avulla oli mahdollisuus yhdistää eri kanavista saadut palautteet yhteen ja helposti raportoitavaksi. Säätiö rupesi myös monien muiden toimijoiden tavoin seuraamaan, miten todennäköisesti palautteen antaja suosittelisi YTHS:n palveluja. Koska potilaat olivat yleisesti tyytyväisiä saamaansa hoitoon ja ammattilaisiin, oli suositteluhaluuskin korkealla. Mutta ajanvaraus ja palvelujen jonot hiersivät edelleen ja verkkosivujen kautta saatu palaute oli kriittisempää.²¹

Opiskelijoilta asiakaspalautteessa saadut kehittämisehdotukset ovat muodostaneet säätiölle tärkeän signaalin, mihin suuntaan palveluja kannattaisi kehittää. YTHS:ssä on kautta aikojen py-

ritty kuuntelemaan opiskelijoita herkällä korvalla ja tarjoamaan palveluja juuri heidän tarpeisiinsa ja heidän kaipaamillaan tavoilla. Asiakaspalautteiden perusteella siinä on onnistuttu hyvin, vaikka vastaanottojonoista on aina myös valitettu. Saavutusta ei himmennä tieto, että ihmiset ylipäätään ovat Suomessa varsin tyytyväisiä saamiinsa terveystalveluihin.²²

2000-luvulla mahdollisuudet saada palautetta nopeasti ja suoraan palvelujen käyttäjiltä on lisääntynyt huomasti. Jos aiemmin opiskelijoiden toiveet kulkivat kirjelmien, lehdistön ja YTHS:n hallituksen SYL:n edustajien tai johtokuntien jäsenten kautta – epäkohdista tosin todella nopeasti silloinkin – niin nykyisin on kymmenientuhansien opiskelijoiden palautteet palveluista saatavissa tietojärjestelmistä lähes reaaliajassa. Eri asia sitten on, miten nopeasti niihin on mahdollista reagoida.

Opiskelijat potilaina – vaativia, mutta ihania!

50-luvun potilaat olivat sota-aikojen ja puutteellisten olojen kärsivälliseksi kouluttamia, varttuneita ihmisiä, joista osa oli vaikea-asteisia sotainvalideja (...) [1960-luvulla] nuoriso oli itsetietoista ja raja-aitoja repivää. Politikointi, naisten seksuaalinen vapautuminen osittain ehkäisy pillereiden myötä, hippiliikkeet ym. virtaukset heijastuivat vastaanottotyöhön mielenkiintoisella tavalla.²³

Näin kuvasi miltei 40 vuotta säätiöllä työskennellyt sisätautilääkäri Marja Sirola potilaskunnan muutosta toiminnan alkuvuosikymmeninä. Muutosta tapahtui myös potilaiden ja lääkäreiden välisissä suhteissa. Vielä 1960-luvulla vallinnut lääkärin paternalistinen suhtautumistapa ja auktoriteetti- asema muuttui vähitellen tasavertaiseksi keskus-

Helsingin hammashoitola pääsi vuonna 1962 muuttamaan uusiin tiloihin Eerikinkatu 28:aan. Opiskelija maksamassa käyntimaksua uudenaikaisten aulatilojen tyylikkäässä ilmoittautumispisteessä.

Ilmoittautumistiski Jyväskylän terveydenhoitoasemalla vuonna 1991. Käytössä oli edelleen vanha nimitys poliklinikka. Potilaan kanssa asioimassa palvelusihteeri Mirja Tukiainen.

telukumppanuudeksi, jossa lääkäri tarjosi oman asiantuntemuksensa potilaansa avuksi. Vuosituhannen vaihteeseen mennessä vuorovaikutus oli muuttunut luontevammaksi ja potilaiden vastaanottojärjitys väheni.²⁴

YTHS:n henkilökunta on haastatteluissa kuvannut viime vuosikymmenien opiskelijoita potilaina melko yhdenmukaisesti. Opiskelijoiden tietämys terveysasioista on lisääntynyt ja erityisesti netti-aikakaudella potilaat saattoivat esittää jo hyvinkin pitkälle meneviä ehdotuksia omien oireittensa syistä. Tätä kiinnostusta on moni lääkäri pitänyt hyvänä pohjana keskusteluille. Toisaalta googlettaminen on johtanut opiskelijoiden omien teorioiden ja ”kvasitieteellisten” selitysten kasvuun. Rohkeus kysyä on lisääntynyt yhteiskunnan tasa-arvoistuessa. Asiakaskunta on haastavaa ja mielenkiintoista, mutta myös vaativaa. 2000-luvun opiskelijat ovat halunneet myös selityksiä, kun ennen olivat tyytyväisiä saadessaan hoidon.²⁵ ”Insinööriopiskelijat saattoivat kysyä materiaaleista niin, ettei siihen aina pystynyt vastaamaan ennen asioiden selvittämistä”, muistelee Oulun ylihammaslääkärinä toiminut Krista Kavalto-Montin haastattelussaan.²⁶ Toisaalta Kuopion toimipisteen palvelusihteeri Auli Venola on pukenut sanoiksi monen haastateltavan havainnon, että opiskelijat hakeutuvat vastaanotolle aiempaa herkemmin:

Joskus jopa tuntuu, että nykyajan ihmisillä on perustason itsehoito-ohjeet vähän hukassa.²⁷

Näissä arvioissa eivät vielä näy 2010-luvun palvelupolut puhumattakaan uusista yhteydenottokanavista. Jää nähtäväksi, miten ne tulevat vaikuttamaan vastaanotolle hakeutumiseen.

Pitkään talossa työskennelleet ovat nähneet myös tutkimuksissa todennettuja muutoksia opiskelijoiden terveyskäyttäytymisessä, kuten tupakoinnin vähenemisen, ylipainoisten opiskelijoiden

lisääntymisen ja selvästi parantuneen hammashygienian. Seksuaalikäyttäytymisen muuttuminen on ollut häkellyttävä asia huomata – vakituinen partneri tarkoitti 1970-luvulla ihan eri asiaa kuin 1990- tai 2000-luvulla. ”Piti oppia kysymään asioita eksaktimmin”, kuten pitkään Turun terveydenhoitoasemalla työskennellyt ihotautilääkäri Leena Mattila asian on ilmaissut.²⁸

Säätiöllä toimineet ammattilaiset ovat olleet hyvin yksimielisiä siitä, että opiskelijoiden kanssa on ollut hyvä työskennellä; työ on myös ollut palkitsevaa. Johtajaylilääkäri Markku Kanervalle potilastyö oli suorastaan henkireikä hallinnollisten töiden lomassa. Potilaat olivat mukavia, eteenpäin suuntautuvia ja eteenpäin pyrkiviä ihmisiä, jotka halusivat saada selvyuden ongelmistaan ja toipua, jatkaa elämää. Tätä opiskelijoiden mahtavaa halua ja kykyä parantua ovat korostaneet myös Joensuun opiskelijoiden lääkärinä lähes kolme vuosikymmentä työskennellyt yksikön johtaja Eija Vänskä ja Turun terapiapsykologi Raija Hyppönen – ”on aina se toivo ja eteenpäin menon tunne”.²⁹ Joensuulainen hammashoitaja Heli Heiskanen puolestaan kuvasi 2000-luvun asiakaskuntaa Piikissä seuraavasti:

*Opiskelijat ovat kerta kaikkiaan ihana potilasaine! He ovat mukavia, asiallisia ja osaavat myös vaatia hoitoa.*³⁰

Potilasjoukko kansainvälistyy

Korkeakouluopetuksen ja yliopistojen kansainvälistyminen kehittyi 1980-luvun lopulta alkaen voimakkaasti. Suomi liittyi Euroopan neuvoston sopimukseen, mikä lisäsi akateemista liikkuvuutta ja korkeakouluihin pääsyä. Suomesta oli kyllä aiemminkin lähdetty muualle tutkimustyöhön ja opiskelemaan, mutta tänne tulijoita oli ollut hyvin vähän. Tilanne edellytti muutoksia lainsäädäntöön ja kielikysymyksiin, ja tutkintojärjestelmä oli muu-

tettava sellaiseksi, että se soveltui eurooppalaiseen yhteyteen.³¹ Tämä toteutui yhtenäiseen eurooppalaiseen korkeakoulutusalueeseen tähdänneessä ns. Bolognan prosessissa 2000-luvun alussa ja kansainvälisten opiskelijoiden määrä lähti nopeasti kasvamaan.³²

YTHS:ssä tilanteeseen havahduttiin 1990-luvun alussa, jolloin yliopistoissa ulkomaalaisia opiskelijoita oli pari tuhatta, ja heillä oli samat oikeudet opiskeluterveydenhuollon palveluihin kuin suomalaisillakin. Säätiössä törmättiin kulttuurieroihin, jotka hämmensivät: oli aikatauluongelmia, käsitykset hoidoista saattoivat erota ja vastaanotolle voitiin tulla porukalla. Säätiössä oli puutetta niin kielitaidosta kuin englanninkielisestä materiaalista, mutta aina ei kaikilla tulijoillakaan englannin kieli ollut hallussa. Piikkiin ilmestyi kirjoituksia ulkomaalaisiin opiskelijoihin liittyen, joissa hämmennystä pyrittiin helpottamaan ja ongelmia normalisoimaan.³³

Ulla-Maija Saarnin vuonna 1996 valmistunut väitöskirja pureutui aiheeseen hammashuollon osalta. Saarni tutki ulkomaalaisten opiskelijoiden suun omahoitoa ja palvelujen tarvetta ja selvitti myös hammashoitohenkilökunnan valmiuksia kohdata vieraasta kulttuurista tuleva potilas. Hän havaitsi ulkomaalaisilla opiskelijoilla olevan enemmän puutteita hammasterveydessään kuin suomalaisilla ja toisaalta henkilökunta koki heidän hoitonsa usein ongelmalliseksi.³⁴

YTHS ryhtyi panostamaan henkilökunnan kielikoulutukseen ja toisaalta nuoremman sukupolven työntekijöiden kielitaito oli jo valmiiksi parempi. Ilmeisesti matkailun lisääntyminen ja kansainvälisyyden kasvu yhteiskunnassa yleisemminkin avasi asenteita kulttuurierojen ymmärtämiseen, sillä aihe ei myöhemmin enää noussut näkyvästi esiin. Kolmikielisestä palvelusta ja informaatiosta oli tullut arkipäivää.

Opiskelijoiden tautikirjosta ja käyntisyistä

Kari Savosen mietteitä opiskelijan sairastamisesta vuonna 1957

Nuori ihminen sopeutuu helposti, mutta voi myöskin reagoida ulkonaisille vaikeuksille herkemmin kuin vanhempi, karaistuneempi, kokeneempi henkilö. Nykyajan kiire muodostaa meidän yhä enemmän mekanisoituvaassa yhteiskunnassamme ihmiselle vaikeuksia, joita entisajan ihmisellä ei ollut. Nykyisten ylioppilaidenkin opiskelutahti on paljon kireämpi kuin edellisten sukupolvien aikana. Taloudelliset vaikeudet pakottavat osan ylioppilaisista opiskelujen ohella ansiotyöhön.

Ylioppilaspotilailla muodostuvat e.m. syistä erilaiset psykosomaattiset oireet tärkeän ryhmän. Yhdellä se ilmenee vatsakatarrina, toisilla erilaisina sydäntuntemuksina, kolmannella päänsärkynä. Jo pelkkä keskustelu lääkärin kanssa voi potilaalle paljastaa, missä on hänen oireittensa perussy. (...) juuri ne muodostavat sairausryhmän, jonka hoitamisessa terveydenhuoltotoimiston lääkärillä on tärkeä tehtävänsä.³⁵

Nuorten ihmisten sairastaminen ei useinkaan ole selviä tauteja vaan oireita, joihin vaikuttavat monet tekijät. Helsingin poliklinikkalääkärinä jo 1940-luvulta alkaen toiminut Kari Savonen ymmärsi tämän jo varhain ja toi monissa tilanteissa esiin laaja-alaisen näkemyksensä psykososiaalisten tekijöiden vaikutuksesta opiskelijoiden hyvinvointiin. Havainnon psykosomaattisten oireiden esiintymisestä tekivät monet lääkärisukupolvet myöhemminkin ja vuonna 2005 säätiössä laadittiin aiheesta opiskelijoille potilasopas.³⁶ Mutta tällainen oireilu oli vain yksi osa opiskelijoiden sairastamisesta. ”Tauteja löytyy syövästä psykoosiin”, on Eija Vänskä kuvannut

opiskelijoiden tautikirjoa. Yleislääkärin työ ei aina ollut helppoa, ”hoksottimet piti pitää kirkkaina, että nuoren ja suhteellisen terveen väestön joukosta osasi löytää vakavammat sairaudet”.³⁷

SYL:n terveydenhuoltotoimiston ajalta 1946–1954 tehtiin yhteenveto opiskelijoiden sairauksista potilaskortiston otoksesta: yli kolmanneksella oli syynä hengityselinten infektiot (35 %), silmätaudit, ihotaudit ja ruuansulatuselinten taudit 15–17 prosentilla kävijöistä, tuki- ja liikuntaelinongelmia joka kymmenennellä, mutta allergia vain 2 prosentilla. Mielisairaus oli vain prosentilla – ja ryhmään kuului myös epilepsia – mutta epämääräisempiin diagnoosiryhmiin ”sairasmielisyys ja väsymystilat”, ”muut hermoston taudit” ja ”verenkiertoelinten dystonia” kuului yhteensä 16 prosenttia vastaanotolla käyneistä.³⁸

Käyntisyöt pysyivät samankaltaisena myöhemminkin. 1950-luvun lopulla oli runsaasti tarvetta silmälääkärille ja myös todistuksia kirjoitettiin paljon.³⁹ Kari Savosen 50-vuotishistoriikkiin tekemä taulukko vuosilta 1954–1968 kertoo, ettei tuona aikana tapahtunut dramaattisia muutoksia vastaanotolla käyneiden sairauksissa. Muutoksista suurimman aiheutti ehkäisytablettien tulo markkinoille, sillä niiden hakijat kirjautuivat diagnoosiryhmään ”virtsa- ja sukuelinten taudit”. Toisaalta tuberkuloosipotilaat käytännössä loppuivat. Mielenterveysdiagnoosit eivät listalle ole mahtuneet, ellei niiksi katsota edellä mainittua ryhmää ”sairasmielisyys ja väsymystilat”, jonka kyllä voi arvioida kuvaavan mielialahäiriöitä ja psyykkisiä ongelmia. Niiden määrä lisääntyi.⁴⁰

Vertailun vuoksi mainittakoon, että esimerkiksi 2000-luvun ensi vuosikymmenellä yleisimmät käyntisyöryhmät yleislääkärien vastaanotoilla olivat hengityselinten, tuki- ja liikuntaelinten ja ihon oireet, raskauden ehkäisy, gynekologiset oireet sekä lisääntyvästi mielenterveys. Yksittäisten yleisimpien syiden joukkoon mahtuivat masentuneisuus, luomet, astma sekä allerginen nuha.⁴¹

Vertailu aiempiin vuosikymmeniin on erittäin vaikeaa, sillä käyntisyöt kuvaavat paitsi opiskelijoiden sairastamista, myös tarjolla olevien palvelujen sisältöä ja ovat riippuvaisia diagnostiikan mahdollisuuksista ja kirjauksista ja niissä käytetyistä luokittelusta. Vaikka opiskelijoiden sairauksista tai vioista yleisimpiä on edelleen silmälaseja edellyttävä näkövika, se ei enää silmälääkäritoiminnan päätyttyä säätiössä luonnollisesti näkynyt käyntisyissä.⁴² Suunterveydessä opiskelijoiden sairauskuva on muuttunut kenties kaikkein selvimmin säätiön olemassaolon aikana. Vaikka karies edelleen on yleisin sairaus opiskelijoilla, on sen aiheuttama hoidon tarve vähentynyt dramaattisesti.

Mielenterveyspotilaiden määrä vastaanotoilla on lisääntynyt sekä tilastojen että vastaanottotyötä tekevän henkilökunnan kokemuksen mukaan.⁴³ Selityksiä on useitakin: 1960-luvulta alkaen kynnyksen hakeutua vastaanotolle on madaltunut asenneilmapiirin muuttuessa ja hoitomahdollisuuksien kehittyessä, kirjaukset ovat tarkentuneet ja mielenterveyspalvelut ovat lisääntyneet niiden lavennuttua myös yleisterveyden vastaanotoille.

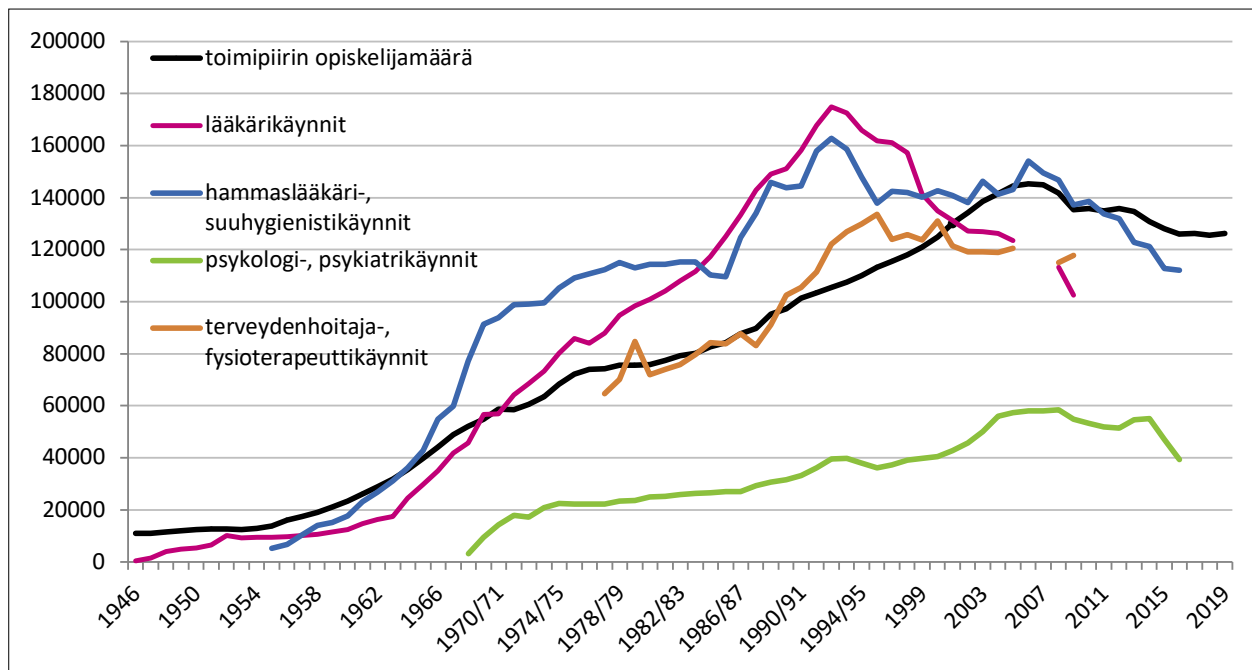
Mielenterveydessä tavallisimpia syitä hoitoon hakeutumiseen 1970-luvun alussa olivat opiskeluvaikeudet, masentuneisuus, ahdistuneisuus, kontaktivaikeudet sekä pelot ja jännittyneisyys sosiaalisissa tilanteissa. Itsenäistymiseen liittyvät ongelmat olivat tavallisia, mutta psykologi Salli Saaren mukaan masennuksesta ei tuolloin juurikaan puhuttu.⁴⁴ Syömishäiriöiden lisääntyminen alkoi näkyä 1980-luvulla. Vuonna 2009 tavallisimpia syitä olivat masennus, ahdistuneisuushäiriöt, persoonallisuushäiriöt ja syömishäiriöt.⁴⁵ Psykiatri Ilpo Lahti arvioi vuosituhannen alussa, etteivät ongelmat ole suuresti muuttuneet hänen työssööloaikanaan 1980-luvulta alkaen:

*Turvattomuus on se hätä siellä useimmiten pohjimmiltaan. Nyt vain kyky ja uskallus ilmaista sitä on (...) kasvanut.*⁴⁶

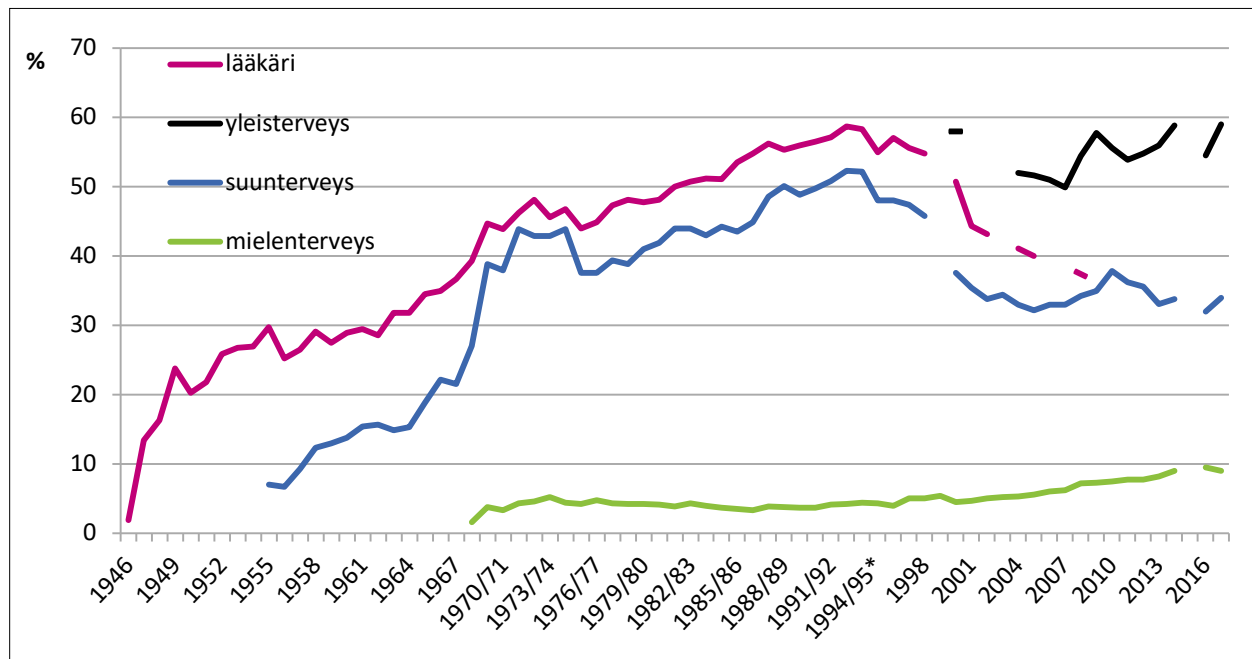

Vastaanotolle odotusta Helsingissä ja Savonlinnassa 1970-luvun puolivälissä. Palveluissa pyrittiin tasavertaisuuteen, vaikka ulkoisissa olosuhteissa oli valtavia eroja terveysasemien välillä.

Muutokset opiskelijoiden sairauskuvassa ovat luonnollisesti samankaltaisia kuin väestöllä yleisemminkin johtuen lääketieteen ja terveydenhuollon kehitymisestä. Lisäksi siihen ovat vaikuttaneet säätiön omat palvelurajaukset ja hoidonporrastukset. Yhteiskunnalliset asennemuutokset ja terveystrendit ovat näkyneet nopeasti säätiön nuoren ja aikaansa seuraavan asiakaskunnan palvelujen käytön syissä.

Kuvio 15. Toimipiirin opiskelijamäärä 1946–2019 ja käyntimäärät vuoteen 2016, sisältää sekä sairavastaanotot että terveydenhoitokäynnit. (Lähde: YTHS:n toimintakertomukset ja tasekirjat 1946–2019.)

Kuvio 16: Vastaanotoilla käyneiden opiskelijoiden osuudet (%) toimipiirin opiskelijamäärästä 1946–2017. Yleisterveys kattaa lääkäreiden, terveydenhoitajien ja fysioterapeuttien vastaanotot. (Lähde: YTHS:n toimintakertomukset ja tasekirjat 1946–2017.)

Muuttuvat potilasvirrat

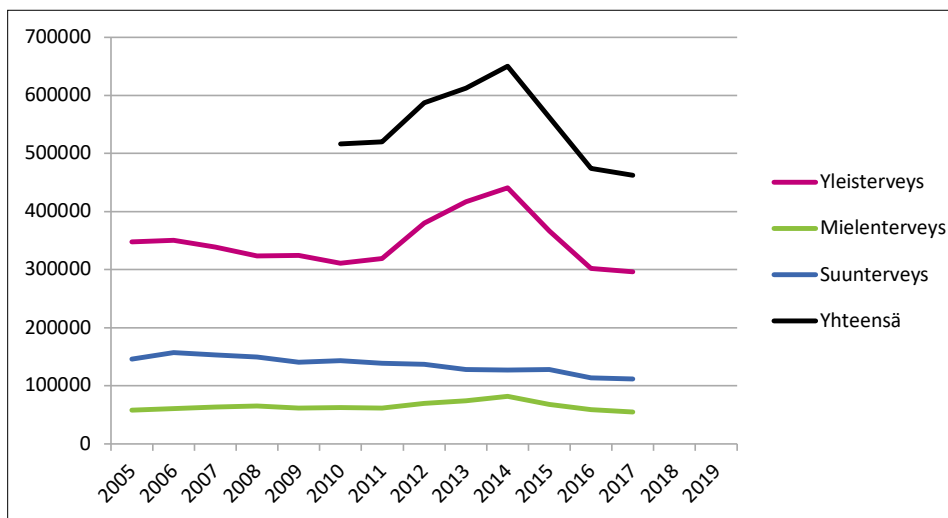
Alussa oli huoli siitä, löytävätkö opiskelijat uuden terveydenhoitosäätiön palvelut. Saadakseen YTHS:n ”näkyväksi” johtajalääkäri Kari Savonen teki paljon menestyksestä työtä lehdistöhuomion kiinnittämiseksi säätiön palveluihin. Huoli osoitautui pian turhaksi, sillä käyntimäärät lähtivät nopeasti kasvuun. Se osoitti myös, että opiskelijat luottivat palveluihin. Opiskelijoiden palvelujen käyttöä seurattiin sairastuvan potilasmäärien ja hoitopäivien, kotikäyntien sekä vastaanottokäyntien määrillä. Viimeksi mainituista kirjattiin käynnit lääkäriillä, hammaslääkäriillä ja psykologeilla sekä psykiatreilla; terveyden- ja sairaanhoitajien käyntejä ruvettiin kirjaamaan vasta vuodesta 1977 alkaen.

Opiskelijamäärä kasvoi jatkuvasti aina vuoteen 2006 saakka. Opintoaikojen pitenemisen vuoksi näin tapahtui myös 1980-luvun puolivälissä, vaikka yliopistojen sisäänotossa ei tapahtunut muutoksia. Yliopistojen tutkinnonuudistukseen liittyvä ”opintoaikojen rajauslaki” (556/2005) pienensi opiskelijamäärää merkittävästi. Vähennystä aiheut-

ti myös YTHS:n ja Kuntaliiton vuonna 2009 tekemä sopimus jatkotutkinto-opiskelijoita koskevasta palvelurajauksesta.⁴⁷

Vastaanotoilla käyneiden määrät ja osuudet toimipiirin opiskelijoista kasvoivat samaa tahtia tai nopeamminkin kuin opiskelijamäärä johtuen lisääntyneestä palvelutarjonnasta YTHS:n rahoituksen vakautuessa. Näin tapahtui, kun sairausvakuutuslain muutos tuli koskemaan säätiön palveluja (1966), Kelan korvausosuus kohosi (1971–1973), hammashuollon kustannusten korvaukset alkoivat (1985) ja kun kunnat tulivat mukaan säätiön rahoitukseen (1989).

Käyntimäärien kasvu kuvaa hyvin palvelujen laajenemista, mutta väheneminen enemmän kontaktimuotojen muuttumista, työnjaon kehittymistä ja hoitokäytäntöjen muutoksia. Puhelimitse tapahtuvat yhteydenotot lisääntyivät 1990-luvulta alkaen matkapuhelinten yleistyessä ja sähköpostin käyttö seuraavalla vuosikymmenellä, mutta vuosiin niitä ei tilastoinnissa huomioitu. Johanna Castrénin tutkimuksen mukaan vuonna 2007 jo kolmannes tai jopa 43 prosenttia kaikista lääkäreiden

Kuvio 17. Hoitokontaktit/palvelutilanteet 2005–2017, sisältää käynnit, sähköposti- ja puhelinkontaktit.⁵⁰ (Vertailukelpoisesti vuodesta 2016, vuosina 2012–2015 mukana hoidon tarpeen arvioinnin kontaktit. (Lähde: YTHS:n vuosikertomus 2005 ja tasekirjat 2006–2017)

kontakteista oli puhelin- tai sähköpostikontakteja. Merkittävää oli, että tällainen tilanne oli kehittynyt ilman, että säätiön järjestelmää oli erityisesti pyritty kehittämään tähän suuntaan.⁴⁸

Uudet kontaktitavat aiheuttivat tarpeen laajentaa toiminnan seurantaan. Vuonna 2006 raportoitiin ensi kertaa vastaanottokäyntien lisäksi hoitokontaktit, jotka sisälsivät sekä käynnit että hoitoon liittyvät sähköposti- ja puhelinkontaktit. Tämänkaltainen työ tuli näin hyväksytyksi ja sitä ryhdyttiin myös suosimaan, jotta henkilöresurssit käytettäisiin mahdollisimman tehokkaasti.⁴⁹ Vastaanottokäynnit lähtivät laskuun, mutta hoitokontaktit lisääntyivät. Uudet digitaliset toimintamuodot, sähköinen terveystarkastus ja valtakunnallinen matkailuneuvonta, vahvistivat kehitystä. Vuodesta

2012 hoitokontaktit sisälsivät paperikonsultaation ja hoidon tarpeen arvioinnin.⁵⁰

Käynti- ja kontaktimäärien muutoksiin ovat vaikuttaneet taloudellisten resurssien lisäksi säätiön sisällä tehdyt päätökset, mitä palveluja rahoituksella järjestetään. On ollut valittava, tarjotaanko monivuotisia psykoterapiahoitoja, neuvontapsykologien, erikoislääkärien, yleislääkärien vai terveydenhoitajien vastaanottoja. Ja minkälainen työnjako on eri ammattiryhmien kesken. Nämä päätökset ovat vaihdelleet aikojen kuluessa monista syistä, kuten muissa tämän kirjan luvuissa kuvataan. Terveystieteidenhuollossa tarve on aina suurempi kuin kysyntä, uudet tarpeet täyttävät toisaalta vapautuvan tilan. YTHS:n palvelut eivät tee tässä poikkeusta.

TERVEYDEN EDISTÄMINEN – YTHS:N YDINOSAAMISTA

YTHS:n terveyden edistämisen tavoitteet.

Terveyden edistäminen on laaja toimintakenttä, joka käsittää niin yksilöllisen kuin yhteisöllisen työn. Siihen kuuluvan työn nimitykset ovat vaihdelleet; on puhuttu terveydenhoidosta, ennalta ehkäisystä, terveystieteistä, valistuksesta, terveysviestinnästä, yhteisöterveydestä ja opiskeluyhteistyöstä. Toiminta kattaa niin terveystarkastukset ja terveystieteiden vastaanoitoilla tai sähköisinä palveluina, terveystiedon jakamisen eri kanavien kautta kuin opiskeluympäristöihin ja -yhteisöihin kohdistuvan työn. Lisäksi rokotukset

ja raskauden ehkäisy ovat ehkäisevää työtä. Tässä luvussa tarkastellaan terveyden edistämistoiminnan yleistä kehitystä YTHS:ssä. Muissa tämän osan luvuissa kuvataan tarkemmin terveystarkastuksia, opiskeluympäristöjen tarkastusten muotoutumista, valistusta sekä kerrotaan yksittäisistä hankkeista tai toimintatavoista. Yksilöllinen terveyden edistäminen on terveystarkastuksia lukuun ottamatta tarkemmin kuvattu osan *Sairastuvista etäpalveluihin – vastaanottotyön monet muodot* eri luvuissa.

Yhteistyö opiskelijoiden kanssa erilaisissa terveys- ja hyvinvointitapahtumissa on ollut YTHS:n terveyden edistämisen vakiotoimintaa 1980-luvulta saakka. Niissä on yhdistynyt terveystieteitä, säätiön palvelujen tunnetuksi tekeminen ja terveystieteiden nostaminen keskusteluun. Lisäksi ne ovat tarjonneet luontevan yhteydenpitomuodon opiskelijatoimijoiden sekä muiden yhteistyökumppanien kanssa. Kuva on Turun kauppakorkeakoulun YTHS-Marathonista keväällä 1998. Verenpainetta mittaamassa terveydenhoitaja Merja Linsaari.

Terveyden edistämisen koko kuva

Tarttuvien tautien ehkäisyä ja valistustyötä

Terveyspoliittisena suuntauksena Suomessa 1900-luvun alkupuolella oli hygienia eli ennalta ehkäisevä terveydenhoito, jossa pääpaino oli kulcutautien ehkäisyssä ja valistuksessa, mutta huomiota kiinnitettiin myös elintapoihin ja -ympäristöön.¹ Tästä kontekstista koko YTHS:n toiminnan idea on lähtenyt liikkeelle: tarkastuksina keuhkotuberkuloosin varhaiseksi toteamiseksi ja hoitamiseksi, mutta myös tartuntojen ehkäisemiseksi.

Ylioppilaiden terveydenhuoltokomitean mietinnössä vuonna 1946 ennaltaehkäiseväksi toiminnaksi kaavailtiin opiskelijaan aloittavien pakollista alkutarkastusta ja uusintatarkastusta neljännellä lukukaudella, rokotuksia sekä terveydenhoidollista valistustyötä. Lisäksi yhdessä SYL:n kanssa tulisi kiinnittää huomiota opiskelijoiden asunto- ja ravintohygieniaan.² Velvoite valistustyöhön kirjoitettiin niin Suomen Ylioppilaskuntien Liiton terveydenhuoltotoimiston kuin myös YTHS:n sääntöihin.³ Ehkäisevän toiminnan muodoiksi oli Terveydenhuoltotoimiston ohjesääntöön vuonna 1948 kirjattu:

Terveydenhuoltotoimiston lääkäri on velvollinen lukukausittain tehdyn suunnitelman puitteissa huolehtimaan myöskin tauteja ehkäisevästä toi-

minasta pitämällä ylioppilaille valistustilaisuuksia, järjestämällä tarvittaessa suojarokotuksia jne. Veneeristen tautien ehkäisyhoito kuuluu myöskin toimiston työpiiriin.⁴

Mallia vielä monipuolisempiin ehkäisevän työn toimintatapoihin saatiin pian Amerikasta, jonne SYL:n terveydenhuoltotoimiston ylilääkäri Kari Savonen teki opintomatkan jo vuonna 1949. Sieltä mukaan tarttuivat erityisesti ajatukset yliopistojen opintoneuvonnasta ja opintososiaalisesta työstä. Taustalla vaikutti myös WHO:n jo vuonna 1946 esittämä laajan terveyden määritelmä täydellisenä fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen hyvinvoinnin tilana.⁵ Laajoista näköaloista huolimatta ehkäisevä toiminta jäi YTHS:ssä käytännössä tuberkuloosi-seulontoihin, rokotuksiin ja valistustyöhön aina 1950-luvun loppupuolelle asti.

Valistaminen johtavien toimihenkilöiden tehtävänä

YTHS:n toteuttama valistus tarkoitti opintonsa aloittaville opiskelijoille pidettyjä säätiön palveluja esitteleviä luentoja, terveysaiheisia esitelmää sekä ylioppilaslehdille tarjottuja kirjoituksia. Terveydenhuoltotoimiston lääkärin valistustyön velvoite siirtyi Ylioppilaiden terveydenhoitosäätiön toimisääntöön niin, että valistustyön tekeminen ”sääti-

Ylioppilaiden terveydenhuoltotoimiston Välitkötö terveydestäsi aloitti opiskelijoille suunnattujen terveysoppaiden sarjan. (ks. liite 5.) Tämä ensimmäinen kepein piirroksin kuvitettu terveyden opas julkaistiin vuonna 1953. Opiskelijoita puhuttelevan terveysvalistuksen merkitys ymmärrettiin jo varhain.

ön toimintapiiriin kuuluvien keskuudessa” määriteltiin kuuluvaksi johtajalääkärille.⁶ Tätä tehtävää Kari Savonen toteuttikin ansiokkaasti sekä Terveydenhuoltotoimiston aikana että YTHS:n perustamisen jälkeen. Hän esitelmöi ahkerasti, kirjoitti ja antoi haastatteluja lehtiin, joista tärkein kanava oli luonnollisesti Ylioppilaslehti. Aihepiiriin lyhytfilmit tulivat kuvaan 1960-luvulla.

Myöhemmin Savonen sai seurakseen luennoille säätion ylihammaslääkäri Aimo V. Rantasen ja

jopa talousjohtaja Kalle Wettenhovin. Tosin Rantanen ilmaisi, ettei ole ”innokas pakkovalistuksen kannattaja, mutta on myönnettävä, että todellista tarvetta ja kiinnostusta on”. Perusteena toteamukselle oli YTHS:n hammashoidossa syksyllä 1968 toteutettu potilaskysely, jossa selvitettiin hammashoitokasvatuksen tarpeellisuutta. Vastanneista opiskelijoista 55 prosenttia kertoi olevansa kiinnostunut hammashoitokasvatuksesta ja valtaosin sitä kaivattiin painotuotteiden muodossa.⁷

Sotavuosina alkanut kansanterveyden edistäminen kouluruokailun avulla sai vastineensa SYL:ssä ja YTHS:ssä vaatimuksina edullisen opiskelijaruokailun saamiseksi.⁸ Lääkärinä ja opiskeluterveydenhuollon edustajana Kari Savonen näyttää olleen syvästi huolissaan ylioppilaiden ruokailusta ja ruokatottumuksista osana tuberkuloosiin sairastumisen riskiä. Hänestä kysymys ruokailun järjestämisestä oli ylioppilasmaailman ehkä suurin korjausta kaipaava kysymys. Opiskelijoiden ruokatottumuksista puhuminen oli paitsi valistamista myös opiskelijoiden edunvalvontaa, joka sopi SYL:n terveydenhuoltotoimiston rooliin. Lehtihaastatteluissa Savonen kuvasi tilannetta ja tarpeita vuonna 1950:

Se, että yritetään säästää olemalla syömättä, on kerta kaikkiaan hulluutta, opiskelua terveyden kustannuksella. Se antaa maaperää keuhkotautille puhumattakaan erilaisista vatsavaivoista, jotka se tuo mukanaan. Olisi saatava aikaan ruokala, jossa ylioppilaat saisivat ruokaa todellisin kustannuksin.⁹

Rokotustoiminta alkoi tarvittaessa annettavina tuberkuloosirokotuksina (BCG) ja jatkui vuonna 1958 alkaneilla poliorokotuskampanjoilla, mikä antoi ajankohtaisen aiheen valistavalle terveysviestinnälle. Sekä ylioppilaslehdet että päivälehdet antoivat runsaasti palstatilaa artikkeleille ja tietoisuudelle koko parivuotisen kampanjan aikana.¹⁰

Terveydenhoitosäätiössä tavoitteena oli lisätä terveydenhoitotyötä, kuten valistus- ja terveydenhoidollista kasvatustoimintaa, terveystarkastuksia, ruokailututkimuksia sekä rokotustoimintaa, mutta vastuuta haluttiin siirtää myös ylioppilasjärjestöille. Hallituksen varapuheenjohtaja Väinö Pensala ja ylilääkäri Kari Savonen kirjoittivat vuoden 1958 toimintakertomuksen katsauksessaan:

Ylioppilaiden valistustoimintaan uhraavat ylioppilasjärjestöt nykyään liian vähän aikaa. Jokaisen osakunnan fuksikasvatusohjelmaan tulisi järjestää ainakin yksi, mieluummin kaksiluentotilaisuutta terveydenhoitoa käsittelevistä kysymyksistä. Ylioppilaslehdistön toivottaisiin uhraavan entistä enemmän tilaa terveydenhoidollisille kysymyksille. Terveydenhoidollisen valistustyön ei pitäisi jäädä yksinomaan propagandan iskusanaksi, vaan siihen tulisi uhrata sekä aikaa että vaivaa.¹¹

Intoa ja uskoa ennaltaehkäisyyn

Terveyskasvatuksen ja sosiaalisten kysymysten nousu 1960-luvulla

”Terveydenhoito on säätiön työkentässä yhtä tärkeä kuin sairastavun antaminen.”¹²

YTHS:n vuoden 1959 toimintakertomuksen loppupäätelmä lupasi paljon uudelle vuosikymmenelle, jota Suomessa leimasi kansanterveyslain valmistelu. Terveyden edistäminen nousi vahvasti esiin sen yhteydessä, Terveyden edistämisen keskus sai alkunsa ja runsaasti terveyskasvatusta sisältänyt kansalaistaito tuli oppiaineeksi kansakoulujen opetusohjelmaan vuonna 1967.¹³ Vuosikymmenen loppulla yhteiskunnalliset olot alettiin nähdä terveysongelmien ytimenä.¹⁴

Toisaalta sosiaalipoliitikko Pekka Kuusen vuosikymmenen alussa esittämä näkemys avohoitopalvelujen merkittävästä lisäämisestä sai vastakaikua: jotta sairaudet saataisiin ajoissa diagnosoitua ja hoidettua, ne pitäisi löytää.¹⁵ Sairauksien varhaiseen löytämiseen tähtäsi myös YTHS:ssä aloitettu terveystarkastustoiminta, jonka laajentamisesta tehtiin periaatepäätös jo vuonna 1964.¹⁶

Terveyskasvatus ja terveyden psykososiaaliset ulottuvuudet olivat esillä kansainvälisillä foorumeilla, joilla johtajalääkäri Kari Savonen oli aktiivisesti mukana. Mielenterveys oli uusi aihe ja YTHS:ssä asetettiin jo vuonna 1958 toimikunta pohtimaan opiskelijoiden mentaalihygieenista työtä. Kansainvälinen mielenterveysvuosi 1960 ja Sveitsissä pidetty Student Mental Health -kongressi vauhdittivat keskustelua, jossa oli ennaltaehkäisevän työn näkökulma. Ratkaisuehdotuksina olivat muun muassa ylioppilaiden neuvontapalvelut sekä Savosen Amerikan tuliainen, tutor-toiminta.¹⁷

Osana tätä keskustelua YTHS osallistui talvella 1964 Suomen Akateemisen Raittiusliiton ja Suomen Mielenterveysseuran kumppanina Terveyskasvatuksen ylioppilasseminaarin järjestämiseen. Esillä olivat mielenterveys opiskelun ja elämäntutkimuksen kannalta, tutor-toiminta sekä tupakka ja muut nautintoaineet. Lisäksi Kari Savonen puhui ja kirjoitti ahkerasti opiskelijoiden asumisesta, toimeentulosta, ruokailusta ja opiskeluolosuhteista esimerkiksi säätiön 10-vuotisen toiminnan juhlavuonna.¹⁸ Hän oli mukana laatimassa vuonna 1966 ilmestynyttä WHO:n raporttia University health services, joka käsittelee monipuolisesti yliopistoyhteisöjen terveyden edistämistyötä. Sen sisältö ulottui terveystarkastuksista ympäristöterveyteen ja urheilulääketieteen unohtamatta suun terveyttä tai mielenterveyttä ja toisaalta painottaen terveydenhuollon mahdollisuutta vaikuttaa yliopistoyhteisöön.¹⁹ Vaikka isoja askelia ei YTHS:ssä vielä tuolloin voitu ottaa, uusien näkökulmien esiin nostaminen loi pohjaa tulevalle.

Yhteiskunnalliseen tasa-arvoon perustuvan peruskoulun hengessä uskottiin 1960-luvulla tiedonjakamisen vaikuttavuuteen yksilön elämässä. Tuolloin myös vanhanaikaiselta ja suppealta kuulostavan terveystieteen sijaan siirryttiin puhumaan terveystieteen ja terveystieteestä ja terveystieteen neuvonnasta. Näin tapahtui vähitellen myös YTHS:ssä. Terveystieteen kasvatusta sai oman osikkonsa ensimmäisen kerran toimikauden 1971/72 toimintakertomuksessa.²⁰

”SYL painaa päälle”

1960- ja 1970-lukujen vaihteessa suomalaisessa yhteiskunnassa alettiin vaatia terveystieteen ratkaisun painopisteen siirtämistä varsinaisen terveystieteen ulkopuolelle, kuten asuntopolitiikkaan, ympäristönsuojeluun, liikuntapolitiikkaan ja elintarvikkeiden hintapolitiikkaan. Terveystieteen kritiikki kytkeytyi aikakauden yleiseen yhteiskunnalliseen ja poliittiseen radikalismiin.²¹

SYL kulki yhteiskunnallisen keskustelun aallonharjalla.²² Se haastoi erityisesti vuoden 1968 opintososiaalisten neuvottelupäivien ponsilausemissaan sekä YTHS:ää että yliopistoja ehkäisevään mielenterveytyöhön, korjaamaan opiskelu-ympäristön terveydellisiä epäkohtia, käynnistämään opiskelijoiden suunnitelmallista terveystieteen kasvatusta sekä aloittamaan säännölliset terveystieteen kasvatukset. Lisäksi listalla oli opiskelijoiden sosiaaliturvan järjestäminen sekä sairausvakuutuslain muutos-tarve, jotta korvausta voitaisiin suorittaa myös ehkäisevästä työstä. SYL:ssä vaikutti noina vuosina hallituksen puheenjohtajina Jussi Tuori ja Ulf Sundqvist, pääsihteerinä Matti Louekoski ja sosiaalisihteerinä Eero Kurri.²³ SYL vahvisti tavoitteitaan sosiaalipoliittisessa ohjelmassa vuonna 1970:

Erityisen suurta huomiota on opiskelijoiden terveydenhuollossa kiinnitettävä ehkäisevään terveydenhuollon järjestämiseen. Tämä merkitsee

opiskelijoiden työpaikkaterveydenhuollon kehittämistä. Sen eri työmuotojen avulla tulee pyrkiä terveellisen opiskelu-ympäristön ja opiskelijan terveellisten elintapojen luomiseen. On saatava keskitetty järjestelmä, jonka puitteissa suunnitellaan oppilaitoksen fyysisen ja mentaalisen ympäristön terveydelliset vaatimukset ja valvotaan käytännön toimenpiteitä.²⁴

Vuoden 1968 ponnet eivät jääneet tuloksettomiksi. YTHS kuunteli opiskelijoita herkällä korvalla ja reagoi jollakin tavoin jokaiseen kohtaan. Heti samana kesänä hallitus asetti terveystieteen kasvatusta ja ennalta ehkäisevään mielenterveytyöhön työryh-mät,²⁵ joiden teemat yhdessä terveystieteen kasvatusta ja opiskelu-ympäristön valvontaan liittyvän selvityksen kanssa tulivat muodostamaan pohjan seuraavan vuosikymmenen ehkäisevälle terveydenhoito-työlle.

Vaikka sosiaaliturva-asiat olivat edunvalvon-taluonteisia asioita, eivätkä varsinaisesti YTHS:n agendalle kuuluneet, hallitus asetti työryhmän selvittämään, miltä osin opiskelijoiden sosiaaliturvaa tulisi parantaa ja mikä olisi YTHS:n rooli näissä asioissa.²⁶ Epäkohdista suurimmat olivat tapaturmavakuutuslainsuojan ja opiskelijoiden työ-kyvyttömyyseläkkeen puuttuminen, josta tehtiin lakimuotoinen ehdotus ja asia siirrettiin SYL:lle. Lähtökohtana oli, että opiskelu on tunnustettava työksi.²⁷ Myös kysymys opiskelijoiden tapaturma-suojasta eteni, sillä STM:n selvityksen tuloksena esitettiin laajennusta korvaussuojaan.²⁸

Opiskelijoiden terveydenhuoltokomitean aset-tamiseen johtaneessa aloitteessaan YTHS oli vuon-na 1969 korostanut huomion kiinnittämistä en-nalta ehkäisevään terveydenhuoltoon, mikä näkyi komitean työn tuloksissa. Mietinnössä todettiin opiskelijoiden ehkäisevään terveydenhuollon puut-teellisuus ja tärkeinä tavoitteina nähtiin terveystieteen kasvatusta, rokotusta ja terveystieteen kasvatusta lisäksi

terveellinen opiskeluympäristö. Lisäksi mainittiin tutkimuksen puute.²⁹

Samanaikaisesti, kun Opiskelijoiden terveydenhuoltokomitean mietintö keväällä 1971 valmistui, Kela nosti YTHS:n saamaa sairaanhoidon ja ”ennakolta ehkäisevän terveydenhoitotyön” tukea 60 prosenttiin nettokustannuksista, mikä mahdollisti ehkäisevän työn laajentamisen.³⁰ Säännölliset terveystarkastukset käynnistyivätkin jo seuraavana vuonna.³¹

YTHS ehkäisevän mielenterveystyön pioneerina

Ylioppilaskunnat olivat 1960-luvun puolivälistä alkaen kansainvälisen mallin mukaan palkanneet psykologeja neuvontatyöhön eri paikkakunnilla.³² Tämä työ siirtyi YTHS:n toiminnaksi, kun säätiön mielenterveydellinen neuvontapalvelu käynnistettiin syksyllä 1969.³³ Edessä oli lähes tuntematon työsarka, jota YTHS:n mielenterveyden neuvontatyöntekijät (sittemmin neuvontapsykologit) lähtivät rakentamaan alusta alkaen luoden työnkuvansa itse. Säätiön ohjeistuksen mukaan tehtäväkenttään kuului yksilöllistä neuvontatyötä, valistus- ja tiedotustoimintaa sekä asenteiden muokkausta, mutta myös asiantuntija-avun antamista yliopistoille tai ylioppilasasuntoloille. Yhteisölliseen työhön määriteltiin käytettäväksi 40 prosenttia työajasta, millä haluttiin varmistaa, että asiakastyön paineissa yhteisöllinen työ säilyy.³⁴ Toiminnan aloittaminen on kuvattu tarkemmin luvussa *Mielenterveystyön dilemma* samoin kuin neuvontatyön asema mielenterveyssektorin kokonaisuudessa.

Neuvontapsykologit tekivät töitä aluksi ylioppilaskuntien tiloissa ja luonnollisia yhteistyökumppaneita olivat opiskelijajärjestöt, yliopistopapit, neuvontajuristit ja yliopistojen henkilökunta, kuten opintotoimiston väki. Yhteydet olivat kiinteämmät näihin kuin säätiön henkilökuntaan,

YTHS:n ensimmäinen mielenterveyden opas opiskelijoille oli Salli Saaren ja Harri Hyyppän kirjoittama ”Yhteinen mielenterveytemme”. Opas julkaistiin toimivuonna 1971/72 ja siitä otettiin peräti 40 000 kappaleen painos. Tässä 25-sivuisessa oppaassa kerrotaan yhteisön ja mielenterveyden suhteesta, opiskelijoiden erityisongelmista, opiskelutyöstä, elämään oppimisesta, ihmissuhteista ja itsenäistymisestä.

mutta rapautuivat, kun sijoituspaikaksi tulivat YTHS:n tilat. Työ oli itsenäistä ja yhteydet terapiapuoleen olivat pitkään vähäiset. Yhteisöllinen työ ei psykologi Totte Vadénin mukaan tuolloin ollut suosittua, monilla tahoilla ei edes hyväksyttyä – jopa vastustettavaa. Kuitenkin toiminta neuvontapsykologien keskuudessa oli innostavaa, uraauurtavaa pioneerityötä, joka huomattiin valtakunnallisestikin.³⁵

Neuvontatyössä tapahtui siirtyminen – ajan termejä käyttäen – kohden ”primaarista ennaltaehkäisyä ja konstruktivistista mielenterveystyötä”. Tämä tarkoitti opiskeluympäristöön kohdistuvaa työtä, jossa vähennetään opiskeluolosuhteiden mielenterveydellisesti rasittavia tekijöitä sekä suunnitellaan niitä psyykkistä hyvinvointia edistäväksi.³⁶ Salli Saaren mukaan ehkäisevän työn vastustajat epäilivät työn vaikuttavuutta ja pitivät sitä jopa mielenterveystyön kaapuun verhottuna poliittisena toimintana, mutta kritiikistä huolimatta työ laajeni.³⁷

Uraaurtavan työn suunnittelu yhdisti neuvontapsykologeja, vallitsi suuri innostus ja ”halu parantaa koko maailma”, kuten psykologit Birgitta Jalander ja Salli Saari muistelevat.³⁸ Totte Vadén pohti uuden työn sisältöä yhteistyössä Tampereen yliopiston psykologian laitoksen kanssa toteutuksessa sosiaalipsykologisessa ehkäisevän mielenterveystyön projektissa ja pääkaupungissa päästiin mukaan Helsingin yliopiston yliopistopedagogiikan yksikön toimintaan.³⁹ Yhteisöllisen työn muodot vaihtelivat paikkakunnittain, mutta opiskelijatuutorien koulutus käynnistettiin kaikkialla ja asiantuntijatyölle oli kysyntää. Pidettiin luentoja ja organisoitiin asuntolaprojekteja opiskelijoiden yksinäisyyden vähentämiseksi ja yhteisöllisyyden lisäämiseksi.⁴⁰ YTHS:n neuvontapsykologien tehtäviin kuului myös valistus- ja tiedotustoiminta ja ”asenteiden muokkaus”. Ajankohtainen seksuaalisuusteema kirjoitti jopa draamalliseen työhön.⁴¹

Mielenkiintoista ja YTHS:n organisaatiota kuvaavaa oli, että neuvontapsykologit tekivät yhteisöllistä työtä yhteistyössä yliopistojen tai ylioppilaskuntien kanssa, mutta ei juurikaan yhteistyössä esimerkiksi terveydenhoitajien ja lääkäreiden kanssa. Toisaalta, muille kuin neuvontapsykologeille ei ollut osoitettu työaika yhteisöllisen työn tekemiseen. Lisäksi terveystarkastusten käynnistäminen oli vienyt runsaasti terveydenhoidon voimavaroja.

Mutta myös linjarajat olivat korkeita – varmaan puolin ja toisin. Tähän kiinnitti huomiota Piikin pakinoitsija Eevertti, joka 16.4.1974 ehdotti linjarajojen unohtamista ja peräänkuulutti yhtenäistä, säätiön linjaa.⁴²

Usko ehkäisevään työhön jakoi mielenterveyslinjaa voimakkaasti toiminnan pääpainon ollessa psykoterapeuttisessa työskentelyssä. Säätiön johtajapsykiatri Kauko Vauhkonen spekuloi vuonna 1978 Helsingissä järjestetyn UIHMSU:n symposiumin puheenvuorossaan ajatuksella käyttää niukat voimavarat pelkästään ennaltaehkäisyyn ja lyhytaikaisiin interventioihin ja jättää vaikeammat ongelmat julkisen vallan ylläpitämien palvelujen hoidettaviksi:

*Ennakolta ehkäisevän toiminnan avulla pystytään tekemään opiskelu- ja elämänympäristö sillä tavoin tyydyttävämmäksi ja myönteisemmäksi, että varsin laajojen, suhteellisen terveiden opiskelijajapiirien viihtyvyys lisääntyy ja sitä kautta psyykinen terveys kohentuu, mutta se ei pysty auttamaan niitä, joiden neuroottiset oireet tai persoonallisuuden häiriöt ovat voimakkuudeltaan ja opiskelemaan tullessa selvästi patologisia. Ts. ennaltaehkäisevä työ auttaa terveitä pysymään terveinä, mutta ei paranna sairaita.*⁴³

Resursseja ja ohjelma ennaltaehkäisevälle terveydenhoitotyölle

Jo vuonna 1968 alkaneen perusteellisen valmistelutyön ansiosta säätiön valtuuskunta pystyi heti Kelan lisärahoituksen varmistuttua vahvistamaan ennaltaehkäisevän terveydenhoitotyön laajentamisen yleisohjelman loppusyksyllä 1971.⁴⁴ Sitä voidaan pitää YTHS:n ensimmäisenä terveyden edistämisen strategiana, vaikka olikin laadittu koskemaan vain toimivuotta 1971/72 ja oli kirjoitettu pitkälti yleisterveysten näkökulmasta – huolimatta

siitä, että johtajapsykiatri ja johtajahammaslääkäri olivat olleet mukana työryhmässä. Ohjelma oli kuitenkin kaiken kaikkiaan alkusysäys toiminnan tehostamiselle.

Ohjelma sisälsi suunnitelmat terveystarkastusten aloittamiseen ja opiskeluympäristön valvonnan selvittelytyöhön, mutta esimerkiksi neuvontapsykologien työ ja suunterveys puuttuivat siitä kokonaan. Ohjelman mukaan säätiön terveystarkastus katsottiin tiedotus- ja vaikutustoiminnaksi, jonka tavoitteena oli terveiden elämäntapojen ja palvelujen ”tehokkaan” käytön opettamisen lisäksi ”saada ihmiset tiedostamaan ympäristössä esiintyviä heihin suorasti tai epäsuorasti vaikuttavia terveydellisiä vaaroja ja epäkohtia”.⁴⁵ Tätä viimeksi mainittua kohtaa SYL piti ehkäpä tärkeimpänä tavoitteena, jotta opiskelijat osaisivat vaatia näiden yhteiskunnallisten epäkohtien korjaamista.⁴⁶

Konkreettisin ja pysyvin seuraus rahoituksen lisäyksestä ja ohjelmasta oli ilman muuta vuonna 1972 terveystarkastusten aloittaminen. Toimintaa johti Terveystarkastuksen neuvottelukunta puheenjohtajanaan Helsingin yliopiston kansanterveystieteen apulaisprofessori ja YTHS:n hallituksen jäsen Kai Sievers. Työryhmän apuna olevista projektiryhmistä osa oli varsin etäällä itse terveystarkastuksista, kuten opiskelijoiden sairastavuuden tutkiminen tai terveystarkastusikäytyminen ja opiskeluympäristö. Toimijajoukon laveus tuotti monipuolista näkemystä muuhunkin terveyden edistämiseen. Mukana työskentelyssä oli yhteensä parikymmentä aikansa aktiivia ja myöhemmin terveydenhuollon kehittäjänä tunnetuksi tullutta henkilöä, kuten Arpo Aromaa, Pekka Puska ja Matti Rimpelä.⁴⁷

Myös valistuksen saralla edettiin – ehkä enemmän innostuksen ja ideoinnin kuin resurssit huomioon ottavan suunnittelun voimin. Lähtökohta oli hieno! SYL:n ponsien perusteella asetetun terveystarkastuksen työryhmän selonteko, *Opiske-*

lijain terveystarkastus, oli Suomen ensimmäinen opiskelijoiden terveystarkastusta käsittelevä julkaisu.⁴⁸ Vuonna 1969 Terveystarkastuksen keskus ry:n julkaisema vihkonen oli perusteellinen ja ajankohtaan nähden moderni esitys terveystarkastuksesta, jossa huomioitiin opiskelijan elämänvaiheen erityispiirteet, terveystarkastukset sekä asumis- ja opiskeluolosuhteet.

Työn organisoimiseksi julkaisussa ehdotettiin sekä terveystarkastuksen valiokunnan että erillisen neuvottelukunnan perustamista. Tiedotussihteerillä olisi suunnitelmien mukaan keskeinen rooli, ja paikallistasolle ehdotettiin terveystarkastussihteerit. Julkaisu oli myös vastaus SYL:n ponsien vaatimukseen suunnitelmallisen terveystarkastuksen järjestämisestä opiskelijoille. Se sisälsi useita perusteellisia suunnitelmia ja teemarunkoja luennoille ja pitkille luentosarjoille, jotka olivat täysin verrattavissa opinto-ohjelmien kursseihin. Käytännössä ne eivät juuri toteutuneet.

Terveystarkastus nähtiin tuolloin lähinnä valistukseksi, mistä kertoo muun muassa säätiön vuoden 1970 alusta valitun tiedotussihteerin Martti Kukkonen nimeäminen terveystarkastuksen yhteistyöryhmän puheenjohtajaksi. Ei siis ole ihme, että hänen laatimansa suunnitelma sisälsi ohjelehtisiä, julkisteita ja luentoja.⁴⁹ Tällä linjalla edeten YTHS julkaisi opiskelijoille 1970-luvulla kymmenkunta opasta, jotka liittyivät liikuntaan, ravitsemukseen, hampaiden hoitoon ja mielenterveyteen. Toiminnassa ajankohtaisia teemoja olivat myös tupakoinnin vähentäminen ja seksuaaliterveys, joita koskevat asiat etenivät hallitukseen saakka, sillä suunniteltujen toimintaohjelmien toteuttamiseen voitiin saada hallituksen hyväksynnän jälkeen erillismäärärahaa.⁵⁰ Valistustoiminnan lisäksi järjestettiin laihdutusryhmäkokeiluja ja Irti tupakasta -kursseja.

Terveystarkastuksen yleisohjelmassa oli ruohonjuuritason terveyden edistämistoiminnalle kauaskan-

Turun terveystyöryhmä kokouksessaan tammikuussa 2014. Työryhmän kokoonpano kertoo laajasta yhteistyöstä. Pöydän päässä selin työryhmän puheenjohtaja: hammaslääkäri Susanna Vuorio-Mäkinen ja hänen oikealla puolellaan palvelusihteerit Terttu Vanonen. Muut pöydän ympärillä myötäpäivään: fysioterapeutti Anne Friman, terveydenhoitaja Terhi Pihlaja, psykologi Tiina Wikström. Pöydän toisessa päässä Turun yliopiston liikuntasuunnittelija Teija Hakala, Åbo Akademin sosiaalipoliittinen sihteerit Monika Antikainen, Turun yliopiston osastopäällikkö Erkki Härkönen, ylilääkäri Maisa Kuusela, yleislääkäri Kirsi Norrdahl, TYY:n sosiaalipoliittinen sihteerit Minttu Naarminen, Turun ammattikorkeakoulun opintopsykologi Satu Salmi, suuhygienisti Mia Irmola ja Åbo Akademin liikuntasihteerit Carl Myrberg.

toinen ohje: kullekin terveydenhoitoasemalle suositeltiin perustamaan terveyskasvatuksen työryhmä toteuttamaan paikallista toimintaa. Jäseniksi kaavailtiin oman väen lisäksi ylioppilaskuntien ja korkeakoulujen edustajia sekä tarvittaessa asiantuntijajäseniä.⁵¹ Helsinkiin, Turkuun, Tampereelle, Jyväskylään ja Ouluun perustettiinkin tällaiset työryhmät jo vuonna 1972. Paikallisena terveystyöryhmänä myö-

hemmin tunnettu toimintatapa jäi pysyväksi, vaikka ylioppilaskuntien edustajista oli alkuvuosikymmeninä usein vajetta ja yliopistojen edustajat saatiin useimpiin työryhmiin vasta 2000-luvulla.

Myös neuvottelukunta perustettiin, mutta paikallistasolle ei riittänyt lisäystä henkilövoimavaroihin kuin ainoastaan käynnistysvaiheeseen.⁵² Eri asemien lyhytaikaiset terveyskasvatussihteerit Kielo Karijoki Oulusta, Ansa Ojalatva Jyväskylästä, Liisa Oura ja Ilkka Sahi Helsingistä, Marja Uhari Turusta sekä neuvontapsykologi Totte Vadén Tampereelta ehtivät kuitenkin kokoontua maaliskuun lopulla 1972 vaihtamaan kokemuksia.⁵³ Vaikka myöhemmin terveydenhoitoasemille nimettiin terveyskasvatuksen vastuuhenkilöt, työhön käytettävä aika riippui edelleen terveydenhoitoaseman budjetista – ja yksikön johtajien käsityksistä työn tärkeydestä. Lääkäreiden käyttöä asiantuntijoina rajoitti suoritepohjainen ohjaus- ja valvontajärjestelmä, mikä huomioi vain potilasvastaanotot ”oikeaksi työksi”.⁵⁴

Toimintaa vahvistettiin palkkaamalla syksyllä 1972 keskusjohtoon LL Martti Kuokkanen terveydenhoidon – käytännössä terveystarkastusten – tutkijaksi ja VTM Kaisa Kukkonen terveydenhoito-sihteeriksi hoitamaan erityisesti terveystarkastusten toimeenpanoa ja tutkimusta. Kuokkasen pesti oli vain kolmivuotinen, mutta Kaisa Kukkonen oli talossa vuoteen 1981 saakka.⁵⁵ Lisäksi perustettiin terveyskasvatussihteerin toimi, johon heinäkuussa 1974 valittiin sairaanhoitaja, FM Pirjo Koskinen (myöh. Koskinen-Ollonqvist), joka myöhemmin teki elämäntyönsä Terveyskasvatuksen keskuksessa.⁵⁶

Pirjo Koskisen kausi YTHS:ssä jäi lyhyeksi ja jo alkuvuodesta 1976 jatkajaksi tuli psykologi Simo Saarela, joka oli tehtävässä kahdeksan vuotta. Piikin haastattelussa hän määritteli terveyskasvatuksen yhteiskuntapoliittiseksi kysymykseksi, jossa terveys on keskeinen tavoite hyvinvoinnin osatekijänä. Pelkän parantavan lääketieteen keinoin ei terveystavoite toteudu.⁵⁷

Psykologi Simo Saarela toimi säätiön terveystasvatussihteerinä vuosina 1976–1983.

Vuoden 1972 kansanterveyslaki vahvisti terveyttä edistävän ja sairauksia ehkäisevän toiminnan painoarvoa terveydenhuollossa ja Lääkintöhallituksen ohjeet terveystasvatuksen tehostamiseksi terveystasvatuskeskuksissa saatiin syksyllä 1972. Niissä ohjeistettiin terveystasvatustasvatusorganisaation luominen kuntiin sisältäen terveystasvatustasvatusyhdyshenkilön ja terveystasvatustasvatus neuvottelukunnan sekä toiminnan muodoiksi neuvonta, valistus, kampanjat ja ryhmätoiminta.⁶² YTHS:ssä näin oli jo ehditty aloittaa!

Tilanne näytti lupaavalta: Neuvontapsykologinen työ ja ensimmäisen vuoden opiskelijoiden terveystasvatustasvatus toiminta olivat käynnistyneet ja molempiin oli osoitettu työaika sekä henkilöstövoimavaroja. Terveystasvatustasvatus tukivat lisäksi tutkimustyö ja yksityiskohtainen ohjeistus. Terveystasvatustasvatus pohjaksi oli laadittu opasluonteinen selonteko ja eri aihepiireistä ruvettu laatimaan ohjevihkosia. Opiskelu ympäristön terveellisyden valvontaa varten oli nimetty oma työryhmänsä vuonna 1972 ja siihen liittyvä tutkimustasvatus toiminta käynnistynyt.⁶³

1970-luku oli työryhmien kulta-aikaa!

Säätiössä työskenteli vuosikymmenen alussa jopa yhtä aikaa useita terveyden edistämiseen liittyviä työryhmiä, joiden työkentät menuvät osin päällekkäinkin. Oli ehkäisyneuvontaa ja aborttikysymyksiä pohtiva työryhmä (1970), terveystasvatustasvatus sisältyä suunnitteleva työryhmä (1970–1971), terveystasvatustasvatus neuvottelukunta (1971–75) neljine alatyöryhmineen, terveystasvatustasvatus neuvottelukunta (1972–75), opiskelu ympäristön terveellisyttä tutkiva työryhmä (1972–76) ja ehkäisevän mielenterveystasvatus projektiryhmä (1972–74). Keväällä 1974 asetettiin vielä uusi elin, terveydenhoidon työryhmä (1974–82) koordinoimaan ennaltaehkäisevän työn osatoimintoja.⁵⁸

Lopulta neuvottelukuntien määrää vähennettiin syksyllä 1975 ja Terveydenhoidon työryhmä nimettiin professori Kai Sieversin johdolla jatkamaan työn koordinaointia.⁵⁹ Agendalla oli tuolloin esimerkiksi hammastasvatustasvatus, mielenterveystasvatusseulan, terveystasvatustasvatus kyselyn, terveystasvatustasvatus sekä seksuaaliterveystasvatus ja psykoterapian tuloksellisuuden tutkimus.⁶⁰ Työryhmän työ muodostui melko teoreettiseksi ja eikä kaikkea sen työtä saatu kunnolla jalkautettua käytäntöön, arvioi toimintaa jälkikäteen terveystasvatustasvatus sihteerinä toiminut Simo Saarela.⁶¹

Alkuinnostuksen jälkeen haasteita ja etenemistä

Eevertti kritisoi

Toistuvasti YTHS kertoi siirtävänsä toiminnan painopistettä sairaanhoidosta terveydenhoitoon, mutta Piikin suorapuheinen Eevertti suomi voimakkain sanoin käytännön toteuttamista pakinassaan *Karavaani kulkee* talvella 1976:⁶⁴

Ohjelmissa ja puheissa näin on tapahtunutkin. Käytännössä ennalta ehkäisevän terveydenhuollon osalle tulleet niin henkiset kuin aineellisetkin voimavarat ovat edelleen hyvin vähäiset. Perustellusti saa sen vaikutelman, että säätiö on jättäytymässä odottamaan valmiita toimintamalleja sen sijaan, että omaksuisi ennakolluultoman edelläkävijän aseman, johon sillä on kaikki ulkoiset edellytykset olemassa.

Mutta mitä tekeekään säätiö? Lupaaavasti aloittamansa terveystarkastukset se jättää junaamaan vuosikausiksi samalla ohjelmalla edes tutkimatta ja selvittämättä, mitä läpikäydyistä tarkastusohjelmista on todella saatu irti. Tutkijan toimen säätiö jättää täyttämättä. Terveyskasvatus ei pääse nousemaan ohjelmia kaikeleuista kuopistaan, kun toteutukseen ei ohjata sen paremmin aikaa kuin rahaakaan. Paikallinen ideointi ja aloitteellisuus kuivettuu epätietoisuuteen oikeuksista ja muutamaan hallituksen taholta annettuun päähänpotkuun (...)

Opiskeluympäristön terveellisyttä ja vaaratekijöitä säätiö on tutkinut ja tehnyt siinä todella hyvää pohjustustyötä. Toivoa vain so pii, ettei säätiö perusselvityksen valmistuttua nukahda tyytyväisyyteen lähetettyään selvitytyön tulokset homehtumaan viranomais-ten työtaakkaan.

Toimintasuunnitelmissa terveyttä edistävä toiminta oli hyvässä kurssissa koko 1970-luvun, mutta käytännön toteutus jäi terveystarkastustoimintaa lukuun ottamatta vajaaksi.⁶⁵ Jälkeenpäin Simo Saarela kuvasi 1970–1980-lukujen taitteessa tehtyä terveystarkastustyötä sanalla ”hapuileva”.⁶⁶ Huolimatta lukuisista työryhmistä Pirjo Koskinen arvioi YTHS:n ongelmaksi puutteet suunnittelussa ja koordinoimisessa, jolloin ”toiminnan hyödyllisyys taloudellisessa mielessä jää usein kyseenalaiseksi”. Kantona kaskessa oli erityisesti opiskeluympäristötyö. Pirjo Koskinen painotti voimakkaasti ympäristöolojen muuttamista terveellisemmiksi, jotta terveystarkastus etenisi.⁶⁷ Opiskeluympäristöjen valvonta pyrittiin saamaan yliopistojen ja korkeakoulujen vastuulle, mikä ei kuitenkaan edennyt kahden peräkkäisen työryhmän ponnisteluista huolimatta.

Terveystarkastustyö oli uutta, mutta toisaalta toiminnalle asetetut periaatteetkin olivat vaativia – resurssihin ja osaamiseen nähden suorastaan kohtuuttomia. Terveystarkastuksen kytkeminen terveystarkastuksiin oli vielä helppoa terveystarkastuslylomakkeen uudistuksen ansiosta.⁶⁸ Mutta vaikeuskerroin kasvoi, kun toiminnan suunnittelun ja toteutuksen olisi pitänyt tapahtua ”tutkimustulosten tieteellisen arvioinnin perusteella”. Puhumattakaan kehittämisperiaatteesta, jossa toiminnoista

luodaan itseohjautuva järjestelmä, joka toiminnan tuloksellisuutta arvioiden kehittää ohjelman sisältöä ja käytettyjä menetelmiä vastaamaan annettuja tavoitteita.⁶⁹

Käytännössä periaatteet merkitsivät, että jokaiseen terveystarkastustoimenpiteeseen olisi tullut liittää tutkimusta. Tämä sinänsä hieno ajatus jäi pitkäksi aikaa elämään säätiön toimintakulttuuriin, mikä osaltaan rajoitti toimintaa.⁷⁰ Tutkimuspohjainen kokeilu käynnistyi hammashoidossa, mutta tuloksia jouduttiin odottamaan vuosia.⁷¹

Tutkimusvaateiden taustalla saattoi olla YTHS:n halu ja tarve osoittaa toimintansa pätevyys ja asianmukaisuus aikana, jolloin YTHS:n asema terveydenhuollon kentässä oli uhattuna. Samoin lienee vaikuttanut aikakauden yleinen kriittisyys ja kyseenalaistaminen. Ehkä myös Pohjois-Karjala-projekti toimi innostavana esimerkkinä. Monissa terveyskasvatuksen työryhmissä mukana ollut professori Kai Sievers totesi Piikin haastattelussa, että terveydenhoidon uusilta toimintamuodoilta vaadittiin kohtuuttomastikin tuloksellisuuden osoittamista, mutta voimavaroja eniten kuluttavaa sairaanhoitoa pidettiin ”niin pyhänä, ettei siihen kriittistä silmää saisi suunnata”.⁷²

Koulutustarve oli ilmeinen, mutta sitä oli vähän. Neuvontatyöntekijöille järjestyi kuitenkin ehkäisevän mielenterveystyön koulutusta heidän oman aktiivisuutensa ansiosta⁷³ ja sairaanhoitajia ruvettiin lähettämään terveyskasvatuskursseille 1970-luvun puolivälissä. Toimivuonna 1976/77 järjestetyn terveyskasvatuksen vastuuhenkilöiden neuvottelupäivän lisäksi oli koulutusta uuden terveyskyselyn tiimoilta,⁷⁴ mutta sitten terveyden edistämisen koulutustoiminta hiipui vuosiksi.

Uuden terveystarkastuskyselyn käyttöönotto syksyllä 1977 merkitsi terveysneuvonnassa uutta vaihetta. Lomake, johon oli lisätty Salli Saaren kehittämä mielenterveysseula, oli suunniteltu antamaan opiskelijoille tietoa kysytyn sairauden ja oikeen luonteesta sekä niihin vaikuttavista tekijöistä asiakokonaisuutena. Näin lomakkeen lukeminen ja kysymyksiin vastaaminen olivat osa terveyskasvatusta. Uudistus merkitsi terveyskasvatuksen systematisoimista, mutta ”räätälintyönä” opiskelijan omasta tilanteesta nousevana. Vielä jälkikäteisarvioissaan Simo Saarela piti tätä selkeimpänä ja arvokkaimpana asiana oman YTHS-työuransa aikana. Myös opiskelijoiden mielipiteet olivat rohkaisevia.⁷⁵

Yhteiskunnallisia muutoksia voimakkaasti vaativa keskustelu alkoi heiketä 1970-luvun loppu-

puolella. Viimeisiä tämänkaltaisia kirjoituksia oli joulukuussa 1979 Piikin pääkirjoitus *Aggressiiviseen terveyspolitiikkaan*, jossa terveyskasvatussihteeri Simo Saarela ja tiedotussihteeri Martti Kukkonen kiittävät YTHS:n hyvin toimivaa sairaanhoitoa, mutta vaativat radikaalimpia otteita:

Mutta onko tehty kaikki, mitä on tehtävissä, terveysongelmien synnyn ehkäisemiseksi, terveyden ylläpitämiseksi ja terveyden esteiden poistamiseksi? (...) Eikö terveystyöläisen tulisi aggressiivisesti käydä käsiksi kaikkiin niihin tekijöihin, jotka haitallisesti vaikuttavat terveyteen? Olivatpa ne sitten yksilöön tai yhteisöön liittyviä tekijöitä. Ja voitiinpa niihin sitten puuttua joko medisiinan, lainsäädännön tai yksilön omin toimin. Mitä aktiivinen terveyspolitiikka merkitsisi käytännössä? Työskentelyä kohdeväestön, opiskelijoiden ehdoilla ja heidän elämäntilanteestaan lähtien keinoja kaihtamatta ja tavoitteista tinkimättä.⁷⁶

Terveyskasvatuksen pääpaino oli vahvasti yksilöön kohdistuvassa työssä, jota tehtiin lääkärin, terveydenhoitajien, hammaslääkärin ja psykologien vastaanotokäyntien yhteydessä. Annettiin neuvontaa, rokotuksia ja tehtiin terveystarkastuksia. Uudet ammattinimikkeet, erikoishammashoitaja ja lääkintävoimistelija, tehostivat ajan myötä yksilöllistä ja ryhmissä toteutettavaa terveyskasvatusta. Karioksen väheneminen mahdollisti panosten suuntaamisen ehkäisevään työhön, jota ryhdyttiin myös kirjaamaan. Henkilöstölehti Piikissä oli 1970- ja 1980-lukujen vaihteessa paljon asiaa terveyskasvatuksesta, muun muassa artikkeli hammaslääkäristä terveyskasvattajana ja kokemuksia niskakouluista.⁷⁷ Terveyskasvatusta tukemaan tuotettiin monenlaisia terveysoppaita.

Kun järjestelmälliset hammastarkastukset saatiin käyntiin 1980-luvun puolivälissä, oli vihdoinkin saavutettu tavoite, joka oli asetettu jo 30 vuotta ai-

kaisemmin. Tämän pitkään odotetun ja valmistellun toiminnan mahdollisti hammashuollon pääsy Kelan korvauksen piiriin vuoden 1986 alusta.⁷⁸ Yksilöllisen terveyden edistämisen rakenteet olivat nyt kunnossa kaikilla sektoreilla. Se oli aluetta, jota YTHS pystyi tekemään yksinään ja joka vastasi perinteistä terveydenhuollon osaamisprofiilia. Opiskeluympäristöön vaikuttaminen sen sijaan hiersi edelleen.

Vastuu toiminnasta kentälle

Juhlapuheita ja terveyskasvatuksen kritiikkiä

Säätiön tulee rohkaistua astumaan myös korkeakoulujen sisälle. Pitäisi pohtia, voiko se sanoa ääneen, jos luentotilat, luentojen järjestelyt jne ovat terveydellisesti huonosti suunniteltuja.⁷⁹

Näin vaati Tampereen terveydenhoitoaseman talouspäällikkö Jukka Rantanen voimakkaassa puheenvuorossaan SYL:n, YTHS:n ja Ylioppilasterveys ry:n järjestämässä seminaarissa *Elämänkuva ja terveys* 7.5.1980. SYL:n puheenjohtaja Marjo Hirsimäki puolestaan totesi jälleen kerran, miten sairaanhoidosta pitäisi päästä terveydenhoitoon. Hän painotti erityisesti henkisen ja sosiaalisen hyvinvoinnin vaalimista sekä elin- ja työympäristön suunnittelua ja opintojen järjestämistä. Hän kaipasi tässä YTHS:lle edelläkävijän roolia.⁸⁰

Samankaltainen juhlapuhe jatkui ylioppilaiden terveydenhuollon 50-vuotisen toiminnan juhluvuonna 1982 nyt SYL:n sosiaalipoliittisen sihteerin Päivi Mononen-Kauppinen äänellä.⁸¹ Keskustelua kansanterveyslain korostamasta terveyden edistämisestä epäilemättä vauhditti itsenäisen YTHS:n epävarma asema, olihan takarajaksi asetettu vuosi 1985 jo varsin lähellä, ja uhka YTHS:n liittämistä kunnalliseen järjestelmään oli olemassa.

Nämä juhlapuheet saivat tylyn kohtelun, kun järjestyksessä kolmas, johtajapsykiatrina syksyllä 1980 aloittaneen Timo Niemen johdolla toiminut opiskeluympäristötyöryhmä totesi vuoden 1982 lopussa, että valvonta on yliopistoyhteisön asia. Ehdotukseen terveydenhoitoasemille nimettävistä opiskeluympäristöyhdyshenkilöistä säätiön hallitus suhtautui kielteisesti.⁸²

Ajan virtaukset näkyivät terveyskasvatuksen tavoitteiden muutoksissa. 1970-luvun alun vaatimukset yhteiskunnallisten epäkohtien osoittamisesta muuttuivat ja seuraavan vuosikymmenen loppupuolella ruvettiin korostamaan yksilön omaa vastuuta ja aktiivisuutta.⁸³

Vastareaktionä hyvää tarkoittavalle terveysvalistukselle ilmestyi samoihin aikoihin julkiseen keskusteluun käsite terveysterrori pelottelevasta ja tahallisesti väärinymmärretystä terveyskasvatuksesta. ”Hyvän hirmuvalta” oli noussut filosofisen ja psykologisen pohdinnan kohteeksi myös mielen-terveyskysymyksissä.⁸⁴

Termiä käyttävät halusivat nähdä ajankohtaisen kolesterolikeskustelun, tupakoinnin ja alkoholin vähentämispyrkimykset ja näihin liittyvän terveyskasvatuksen ”kaiken nautinnon rajoittamiseksi, ihmisen määrittämiseksi ulkoapäin, moralisoimiseksi, terrorisoimiseksi”. Aihe näkyi Piikin palstoilla ja säätiön sisäisessä keskustelussa pelkona liiallisesta tai vääränlaisesta valistuksesta ja siitä muistuteltiin myöhemminkin käytännön hankkeita toteutettaessa.⁸⁵

Kritiikkiä nousi myös säätiön sisältä, kun syksyllä 1987 aloittanut hallituksen puheenjohtaja Eero Kurri priorisoi linjauksissaan ehkäisevän terveydenhuollon osuutta YTHS:n toiminnassa.⁸⁶ Hallituksen keskustelussa terveyskasvatusta arvosteltiin ”mm. psykoanalyttisistä lähtökohdista, joista tarkasteltuna ulkoa päin annettujen ohjeiden voi katsoa vähentävän minuutta.”⁸⁷

WHO:n Terveyttä kaikille -ohjelma

Suuntaviivoja terveyskasvatustyöhön antoi vuonna 1985 WHO:n Euroopan alueen Terveyttä kaikille vuoteen 2000 -ohjelma. Globaalisti tavoitteita vahvasti seuraavana vuonna Ottawan kongressi, joka oli ensimmäinen terveyden edistämiseen keskittyvä kansainvälinen kongressi. Siellä julkaistu ns. Ottawan julistus (Ottawa Charter for Health Promotion) katsoi terveyden edistämisen sisältävän perinteisen yksilöön suuntautuvan toiminnan lisäksi terveyttä edistävän yhteiskuntapolitiikan, elinympäristön ja yhteisön sekä myös terveyspalvelujärjestelmän suuntaamisen ennaltaehkäisyyn ja terveyden edistämiseen. Käyttöön tuli käsite terveyden edistäminen.⁸⁸

WHO:n ohjelma huomioitiin YTHS:ssä – ainakin Piikin palstoilla – kun kansanterveyden neuvotteluryhmä, jossa johtajaylilääkäri Juhani Peräsalo oli ollut mukana, julkisti asiaan liittyvän kannanoton 19.5.1987.⁸⁹ Terveys 2000 -ohjelman olisi luullut tuovan säätiöön kaivattua auktoriteettitukea ja uutta pontta terveyden edistämiseen sekä terveyden laaja-alaiseen ymmärtämiseen. Mutta vaikutusta ei juuri ollut, mikä ei ehkä ollut odottamatonta, sillä teemat olivat samoja, joita säätiössä oli käsitelty jo koko 1970-luku.

Huolimatta WHO:n julistuksesta terveystoiminnallinen painotus siirtyi enenevästi yksilökeskeisen suuntaan, mikä vahvistui taloudellisen laman vuoksi 1990-luvun alussa.⁹⁰ Usko ehkäisevän mielen-terveystyön tuloksellisuuteen hiipui, ja kun säätiössä lisäksi ehkäisevältä mielen-terveystyöltä puuttui johtaminen, yhtenäiset työmuodot ja työyhteisön tuki, työmuoto joutui kriisiin ja toiminta

väheni.⁹¹ Helsingissä aktiiviset ehkäisevää mielen-terveystyötä tehneet psykologit lähtivät mukaan yhteistyöhön Helsingin yliopiston ylioppilaskunnan kanssa, joka johti opiskelijoiden mielen-terveyttä edistävän yhdistyksen Nyyti ry:n perustamiseen vuonna 1984.⁹²

Terveysasemilla ”vapaat kädet” toiminnalle niukoin resurssein

Jo tammikuussa 1981 Juhani Peräsalo oli terveydenhoitoasemien johtokunnille osoittamassaan kirjeessä kehottanut tehostamaan terveyskasvatusta ja muistuttanut terveyskasvatustyöryhmien ja terveyskasvatusvastuuhenkilöiden vastuista. Samaa viestiä korostettiin toistuvasti.⁹³ Terveyskasvatustyöryhmät olivat tuolloin pääsääntöisesti säätiön oman henkilökunnan foorumeita, toisin kuin ryhmiä perustettaessa oli suunniteltu. Ulkopuolisten mukanaoloon Peräsalo suhtautui varauksellisesti:

Joihinkin terveyskasvatustyöryhmiin on nimetty myös opiskelijajäseniä, mikä vain harvoissa tapauksissa on johtanut aktiiviseen osallistumiseen ja asioihin paneutumiseen. Terveysasemien ulkopuolisten henkilöiden nimeämisessä kannattaa käyttää tarkkaa harkintaa.⁹⁴

Terveysasemille oli annettu Juhani Peräsalon sanoin ”vapaat kädet” terveysohjelmien toteuttamiseen,⁹⁵ mutta valtakunnallista ohjausta tai koulutusta oli niukasti puhumattakaan työhön osoitetusta aika-resurssista. Käytännössä tätä työtä tekevät joutuivat käyttämään siihen omaa aikaansa.⁹⁶ Totte Vadén ja Tampereen aseman ylilääkäri Aira Virtala nostivat YTHS:n terveyden edistämisen yhteistyöryhmässä pitämässään alustuksessa vuonna 1990 esiin terveyskasvatustyön arvostuskysymyksen: ”Suoriteajattelu kaventaa työyhteisön näkemystä siitä, mikä on arvostettua ja mikä ei.”⁹⁷ Tamperelaiset aktiivit näkivät

terveydenhuollon mahdollisuudet ennaltaehkäisyssä ja ymmärsivät yliopistoyhteistyön merkityksen.

Kentältä tulleeseen terveyden edistämistyön ajankäytön kysymykseen Peräsalo ei ottanut kantaa, vaan siirsi asian terveyden edistämisestä vastaavalle apulaisylilääkäri Ville Laakalle. Aikaa työn tekemiselle ei myönnetty, vaan ehdotettiin esimerkiksi Helsingissä käytössä ollutta tapaa, jossa tällaista työtä tekeviä on palkittu huomioimalla työ ”silloin, kun on myönnetty koulutus- yms. lomina ja niihin liittyviä erilaisia korvauksia”. Korkeimman johdon tuki työlle oli siten varsin muodollista.⁹⁸

Ruohonjuuritasolla ei siis ollut selvää, miten, kenen ja millä rahalla terveyden edistämistoimintaa tulisi paikallisesti tehdä. Näitä kysymyksiä pohti myös yleislääkäri Kristina Kunttu aloitettuaan Turun asemalla terveyskasvatustyöryhmän puheenjohtajana 1980-luvun lopulla. Hän kaipasi muiden mukana aiheeseen liittyvää koulutusta sekä markkinoinnin ja tiedonvälityksen osaamisen taitoja.⁹⁹

Terveydenhoitoasemien terveyskasvatustyöryhmät olivat kuitenkin ottaneet kopin toiminnan järjestämisestä. 1990-luvulle tultaessa olivat tutor-toiminta, paikalliset hyvinvointitapahtumat ja näyttelyt muodostuneet YTHS:n ja ylioppilaskuntien yhteistyön kulmakiviksi. Nämä tarjosivat ylioppilaskunnille konkreettisen tavan osallistua opiskelijoiden hyvinvoinnin edistämiseen ja niiden ansiosta terveystemat nousivat esiin ylioppilaslehdissä. YTHS:n työntekijät kokivat tapahtumat hyödyllisiksi:

YTHS:n mukanaolo tuntui tärkeältä – kiinnostuneita riitti.¹⁰⁰

Opiskelijoilta saatu palaute oli rohkaisevaa ja antaa uutta pontta jatkaa ideointia ja suunnittelua jatkossakin. Terveyspäivä koettiin kaikin puolin onnistuneena ja tähän laitettu työpanos ei mennyt hukkaan.¹⁰¹

1980-luvun lopulla alkoivat vähitellen yleistyä opiskelijoille järjestetyt terveystempaukset ja messutapahtumat. Erityisesti säätiön vuosipäivänä 1992 järjestetyt Avoimet ovet -tapahtumat vauhdittivat toimintaa ja tekivät ne hyväksyttäväksi.

Fysioterapian järjestämä jumppatuokio Teknillisen korkeakoulun aulassa 9.4.1987.

Terveystempaus Helsingin yliopiston Porthanian ala-aulassa toukokuussa 1991. Tapahtumassa opiskelijat mittasivat innokkaasti rasvaprosenttiaan ja puristusvoimaansa.

Opiskelijoiden hyvinvointitapahtumien järjestämisen päävastuu siirtyi vähitellen ylioppilaskuntien vastuulle, mutta YTHS:lle jäi tärkeä asiantuntijan rooli suunnittelussa. Terveydenhoitoasemat osallistuivat myös konkreettisesti tapahtumiin standeilla, asiantuntijaluennoilla tai toimimalla rastina tutorkierroksilla tai kaupunkisuunnistuksissa. Kuva Oulun Amazing-tapahtuman YTHS-rastilta 29.9.2011, vasemmalla vastaava hammashoitaja Riitta-Liisa Alaraasakka vieressään vastaava laboratoriohoitaja Enni Halonen.

Työ terveyden edistämässä lähensi eri sektorien työntekijöitä, yhteiset teemapäivät palvelivat niin mielenterveyttä, suunterveyttä, terveellistä ruokailua, liikuntaa kuin painonhallintaakin.¹⁰² Paikallistoiminta kehittyi pikkuhiljaa toivottuun suuntaan. Turun terveystyöryhmän sihteeri, terveydenhoitaja Leena Koskinen arvioi vuoden 2000 alussa, että terveyden edistämistoiminta ”on kuluneen kymmenvuotiskauden aikana siirtynyt lisääntyvästi opiskelijoiden vastuulle, terveydenhuoltohenkilöstön toimiessa asiantuntijana, tukijana ja kannustajana”.¹⁰³

Erilaisista aktiviteeteista huolimatta yhteisöihin kohdistuva terveyden edistämistoiminta ja terveysviestintä oli satunnaista tai vain paikallisesti vakiintunutta.¹⁰⁴ Jo pitkään ehkäisevää mielenterveytyötä säätiössä tehnyt neuvontapsykologi ja

hallituksen jäsen Totte Vadén arvioi Piikin haastattelussa talvella 1987:

Sairautta ehkäisevä ja terveyttä edistävä toiminta vaatisi näkemystä, toimenpiteitä ja taitoja, jotka eivät näytä syntyvän päätöksillä, kehotuksilla ja suunnitelmilla. Ne on erityisesti rakennettava (esim. koulutuksen, tutkimuksen yms. keinoin).¹⁰⁵

Uudelleen organisointia

Liki kymmenen vuotta toiminut terveydenhoidon työryhmä lopetettiin ja jatkajaksi hallitus asetti vuonna 1983 terveystieteiden (sittemmin terveydenedistämisen) yhteistyöryhmän, jonka yhtäjaksoista jatkumoa on nykyisinkin toimiva terveystyöryhmä. Termi muuttui, mutta tehtävät eivät: terveystieteiden ja terveystarkastusten suunnittelu ja seuranta sekä terveydenhoidon kokeilutoiminnan toteuttaminen pysyivät agendalla. Puheenjohtajaksi nimettiin säätiön apulaisylilääkäri, silmälääkäri Ville Laaka ja sihteeri Simo Saarela,¹⁰⁶ jonka lähdettyä säätiöstä terveystieteen tussisihteerin tointa ei enää täytetty, vaan tehtävät liitettiin keväällä 1984 johtavan hoitajan Aune Kermisen toimenkuvaan.¹⁰⁷

Työryhmä koostui pääasiassa säätiön omasta henkilökunnasta, mutta 1980-luvun lopulla mukana oli myös SYL, jonka edustajana oli sosiaalipoliittinen sihteeri Aira Raudasoja ja sittemmin Katariina Poskiparta. Vuosikymmenen taitteessa yhteistyötahoja tuli lisää: Opiskelijoiden Liikuntaliitto (OLL), Terveystieteiden keskus, Lääkintöhallitus ja SPR.¹⁰⁸

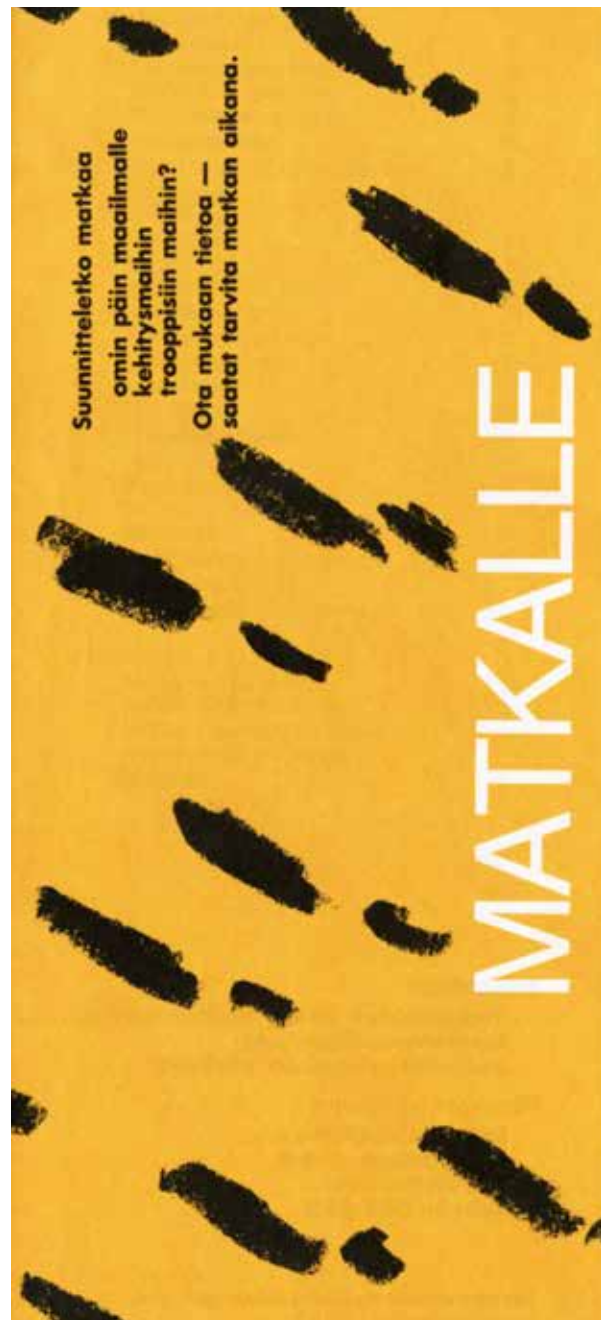
Toiminnan tehostamiseksi työryhmä valmisteli uutta terveystieteen koordinaattorin tointa erittäin laajalla työnkuvalla alkaen toiminnan tutkimisesta sen suunnitteluun, koordinointiin ja koulutukseen.¹⁰⁹ Lääkintöhallitus oli kiinnostunut kokeilusta ja valmis osallistumaan kustannuksiin,

mikäli koordinaattori olisi lääkäri. Kiinnostusta selitti vuonna 1984 valmistunut mietintö ja ohjekirje *Opiskelijaterveydenhuolto terveyskeskuksissa*, joka tuli voimaan 1.9.1986.¹¹⁰ YTHS oli sopiva kokeilukenttä opiskelijoiden terveydenhuollon kehittämiseksi ja moni ohjeistetuista asioista olivat YTHS:ssä jo kunnossa.

Osa-aikaiseksi terveyskasvatustaloudeksi valettii Otaniemen vastaava lääkäri Marja-Riitta Tuori, joka aloitti tehtävässä tammikuussa 1987 ja kokeilu kesti kaikkiaan neljä vuotta. Toiminta tapahtui keskushallinnossa ja terveysaineistojen tuottamista lukuun ottamatta se ei juuri paikallisilla terveysasemilla vaikuttanut. Tuolloin laadittu uusi terveyden edistämisen yleissuunnitelma pohjautui Ottawan asiakirjaan.¹¹¹ Opiskeluympäristöjen tarkastusten ongelmasta Tuori totesi loppuraportissaan, että työterveyshuollon toimintamalli olisi säätiölle luonteva, mutta säädösten ja yhteistyösopimusten puuttuessa säätiö etsii edelleen rooliaan korkeakouluyhteisössä.¹¹²

Terveyskasvatustaloudeksi tehtäväkuvausta laadittaessa olivat hallituksen odotukset kuitenkin kohdistuneet erityisesti terveyttä edistävän työn tutkimustoiminnan käynnistämiseen, mutta näitä tavoitteita ei saavutettu.¹¹³ Nykypäivän näkökulmasta – kun tiedetään terveyden edistämisen tutkimuksen haastavuus, mittaamisen vaikeudet ja syy-seuraussuhteiden monimutkaisuus¹¹⁴ – on hieman yllättävää, että vanhat vaatimukset toiminnan vaikuttavuuden tutkimisesta vielä tuolloin niin vahvasti katsottiin säätiön tehtäväksi. Toisaalta vastaavia terveyden edistämistyön ”näytön” vaatimuksia esitettiin myöhemminkin.¹¹⁵ Mikä sitten olisi riittänyt näytöksi vaikuttavuudesta, jäi epäselväksi. Vastaavia vaatimuksia ei esitetty esimerkiksi lääkärinvastaanottojen vaikuttavuudesta.

Jatkoa terveyskasvatustaloudeksi tehtävään ei seurannut, vaan vastuu toiminnasta jäi terveydenhoitoasemille ja koordinoituvastuu Helsingin

Terveyskasvatustaloudeksi Marja-Riitta Tuori verkostoitui useiden valtakunnallisten toimijoiden kanssa. Yksi yhteistyön tulos oli Tartuntatautiliiton ja Kansanterveyslaitoksen kanssa vuonna 1987 yhteistyössä tuotettu Matkalle-opas, joka oli laatuaan ensimmäinen Suomessa ja vastasi hyvin opiskelijoiden lisääntyneen ryhmämatkailun, reppureissaamisen ja vaihto-opiskelun tarpeisiin.

terveydenhoitoaseman ylihoitajalle Hannele Honkatukialle.¹¹⁶ Seurauksena oli, että terveyden edistämisen yhteistyöryhmän rooli muuttui toimintaa suunnittelevasta sitä seuraavaksi. Kokouksia oli harvakseltaan ja SYL:n edustajat jäivät siitä pois. Terveyskasvatusmateriaalin tuottaminen ja päivittäminen jäi täysin satunnaisen aktiviteetin varaan ilman selkeää vastuutahoa.¹¹⁷

Terveystyöryhmä käärii hihat

Juhani Peräsalo uudisti terveyden edistämisen yhteistyöryhmän kokoonpanon keväällä 1996. Puheenjohtajaksi nimettiin yleislääkäri Mikael Nyström, sihteeriksi yleislääkäri Kristina Kunttu ja jäseniksi ylihammaslääkäri Ulla-Maija Saarni, psykiatri Pauli Hämeenaho ja hänen jälkensä psykologi Totte Vadén.¹¹⁸ Näin työryhmästä muodostui kaikkien sektorien yhteinen foorumi, jossa oli myös edustus Helsingin lisäksi Turusta ja Tampereelta. Yhteistyötahoiksi oli nimetty SPR, OLL, Mannerheimin lastensuojeluliitto, STM ja Terveyskasvatuksen keskus – mutta yllättävää kyllä ei SYL, yliopistoista puhumattakaan! Yrityksistä huolimatta SYL saatiin mukaan vasta vuonna 1999 sosiaalipoliittisen sihteerin Sanna Iivosen tullessa mukaan muutenkin uudistuneeseen ja aktivoituneeseen työryhmään.¹¹⁹

Työryhmä sai tehtäväkseen terveystieteiden tutkimuksen ja -tarkastusprosessin ajanmukaistamisen sekä STM:n rahoittaman ”Terveyden edistäminen tietoverkossa” -projektin loppuunsaattamisen.¹²⁰ Mutta jo ensimmäisessä kokouksessaan työryhmä kirjasi annettujen tehtävien lisäksi tavoitteekseen terveystieteiden tutkimuksen arvostuksen nostamisen, esimerkiksi ”lisäämällä aiheeseen liittyvää koulutusta ja määrittelemällä terveystieteiden tutkimusta potilastyöhön verrattavaksi työksi”.¹²¹ Työaika-asiaa selvitetessä kävi ilmi, että säätiön lääkäreiden vastaanottoaikailmoituksen koodimerkinnoissa opis-

kelu ympäristön valvonta ja muu terveyttä edistävä toiminta on ”muuta poissaoloa”, joka ”rinnastetaan esimerkiksi äitiyslomaan, poissaoloon sairaan lapsen hoidon takia, palkattomaan poissaoloon tai konerikkoon.” Kokous totesi, että tällainen käytäntö mitätöi terveyden edistämistyötä ja että työille tarvitaan oma koodinsa.¹²²

Terveyden edistäminen tietoverkossa eteni ja YTHS sai oman www-sivun palvelemaan erityisesti terveystiedon välittämistä sekä sähköpostineuvontapalvelun, josta kehittyi sittemmin verkoneuvontapalvelu. Näistä terveyden edistämisen osa-alueista vastasi vuodesta 1998 alkaen Internet-työryhmä ja sähköisistä terveystieteiden palveluista vastaava ylilääkäri Johanna Castrén.

YTHS:ssä vuoden 1996 lopulla käynnistetty laatutyö toi uuden mahdollisuuden myös terveyden edistämistoiminnalle. Laatutyön pioneeri Ulla-Maija Saarni pyysi Kristina Kunttua kuvaamaan terveyden edistämistoiminnan ”yhdellä aanelosella”. Keittiön pöydän kulmalla vapaapäivänä hahmoteltu kaavio tuli sittemmin toimimaan pohjana YTHS:n ja laajemminkin opiskeluterveydenhuollon terveyden edistämistyön kuvauksessa.¹²³

Johtajaylilääkäriksi tuli vuoden 1998 alusta terveyden edistämisestä kiinnostunut Marja Niemi, joka ryhtyi itse myös valtakunnallisen terveyden edistämisen työryhmän (sittemmin YTHS:n terveystieteiden työryhmä) puheenjohtajaksi. Niemen aloitteesta laadittiin säätiön ensimmäinen terveyden edistämistoiminnan strategia.¹²⁴ Näin saatiin käyntiin systemaattinen hallituskausittain tarkistettava strategiatyö, jonka alun vaatimaton paperi on kehittänyt laajaksi Terveyden edistämisen periaatteet ja toimintatavat -ohjeeksi osana säätiön laatukäsikirjaa.¹²⁵ Muutama vuosi myöhemmin terveystieteiden työryhmän sihteerin työajaksi saatiin neljäsosa yleislääkärin työpanoksesta.¹²⁶

Niemi järjesti koko terveystieteiden työryhmälle mahdollisuuden osallistua vuonna 1999 kansain-

Koulutus, jossa Kehrän siemen kylvettiin! 29.10.1999 järjestettiin säätiön ensimmäinen terveyden edistämisen koulutustilaisuus kaikille paikallisten terveystyöryhmien jäsenille, siis muillekin kuin säätiöläisille. Pienryhmätyöskentelyssä syntyi paljon tärkeää keskustelua opiskelijajäsenten kanssa. Edessä Kristina Kunttu, toisessa rivissä oikealta tamperelaisia: psykologi Henriette Hämeenaho, terveydenhoitaja Kaija Nieminen, psykologi Totte Vadén ja ylilääkäri Aira Virtala, kolmannessa rivissä oikealta tunnistamaton, ylilääkäri Pirjo Paajanen ja suun terveyden osastonhoitaja Terttu Virtanen Jyväskylästä.

väliseen Helsingissä ja Tallinnassa järjestettyyn IUHPE-kongressiin (The International Union for Health Promotion and Education), jonka teemana oli *Effectiveness and Quality of Health Promotion* sekä seuraavana vuonna pohjoismaiseen terveyden edistämisen tutkimuskongressiin Tampereella.¹²⁷ Tämä oli merkittävä edistysaskel työryhmän koulutuksessa, sillä vielä kymmenisen vuotta sitten Euroopan terveyskasvatuskongressiin oli lähetetty Ville Laakan lisäksi vain hallituksen puheenjohtaja Hilkka Mattila ja johtajahammaslääkäri Lauri Turtola.¹²⁸

Terveystyöryhmä lunasti omia tavoitteitaan aloittamalla koulutuksen järjestämisen säätiön terveyskasvatuksen vastuuhenkilöille heti vuonna 1997 Aira Virtalan toimiessa tuolloin vs. joh-

tajaylilääkärinä. Vastaava koulutus oli seuraavana vuonna ja vihdoin vuonna 1999 kaikille paikallisten terveystyöryhmien jäsenille. Mukaan kutsuttiin tällöin myös työryhmien opiskelijaedustajat sekä edustajat SYL:stä ja OLL:sta.¹²⁹ Tästä lähtien YTHS on vuosittain järjestänyt koulutusta terveyden edistämisestä. Sähköisten mahdollisuuksien kehityttyä näitä on viime vuosina järjestetty webinaareina, jolloin eri tahojen toimijat säätiöstä, ylioppilaskunnista ja yliopistoista ovat voineet kokoontua yhteen omalla paikkakunnallaan ja olla verkon välityksellä mukana tapahtumassa.

Vuoden 1999 terveyden edistämisen koulutuspäivä oli tulevan toiminnan kannalta tärkeä. Monipuolinen ja inspiroiva ohjelma sisälsi professori Lasse Kannaksen esityksen terveyden edistämisen

haasteista 2000-luvulla sekä seitsemän eri teemais- ta ryhmäkeskustelua. Liikunta ja yhteistyötahot -ryhmä, jossa olivat mukana muun muassa Aira Virtala ja OLL:n pääsihteeri Timo Simonen, tuotti idean YTHS:n ja OLL:n valtakunnalliseen Hyvän olon projektiin. Taustalla olivat OLL:n ja tampere- laisten kokemukset OTE-projektista.¹³⁰ Tästä lähti kasvamaan mittava Kehrä-hanke.

Yliopistoyhteistyötä rakennetaan

Kehrä – yhteistyöverkoston luominen

1990-luvun puolivälin jälkeen YTHS:n toimitus- johtajaksi tullut Eero Kurri ryhtyi toteuttamaan näkemyksiään laaja-alaisesta opiskelijoiden tervey- den ja hyvinvoinnin edistämisestä, jotka olivat yh- teneväisiä opiskelijajärjestöjen ajatusten kanssa.¹³¹ YTHS:n hallitus hyväksyi 23.2.1998 Visio 2005:n, jossa terveyden edistäminen näkyi seuraavasti:

Olemme (...) voimavara opiskeluyhteisössä teh- tävänämme opiskelukyvyn ylläpito ja lisääminen terveyden edistämisen sekä sairauksien ehkäisyn ja hoidon keinoin. (...) YTHS vaikuttaa kohdeväes- tönsä terveydentilaan ja terveystyöskäytymiseen niin, että terveys koetaan myönteisenä voimavara- na koko elämän ajan. Toimimme osaltamme opis- keluympäristön terveellisuuden ja turvallisuuden edistämiseksi. Toimintamme vaikuttavuuden li- säämiseksi haemme uusia yhteistyömuotoja muun terveydenhuollon ja yliopistojen kanssa.¹³²

Lähes ikuisuusongelmaksi muodostuneen opiskelu- ympäristön terveellisuuden edistämisen Kurri totesi olevan ”hieno sanayhdistelmä, mutta sen sisältö oli vielä kunnolla kirkastamatta”.¹³³ Hän näki yliopis- tot turvallisena ja asemansa säilyttävänä sidosryh- mänä, mikäli ne puolestaan näkevät YTHS:n omaa

toimintaansa tukevana voimavarana. Nämä sanava- linnat enteilivät 31.1.2000 pidetyn valtuuskunnan kokouksen yhteydessä järjestettyä YTHS 2000 -se- minaaria, jonka teemana oli YTHS yliopistoyhteis- ön voimavarana. Tästä aiheesta puhuivat Helsingin yliopiston rehtori Kari Raivio, Tampereen yliopis- ton ylioppilaskunnan sosiaalipoliittinen sihteeri Terttu Somero, Työterveyslaitoksen ylilääkäri Matti Ylikoski sekä YTHS:n terveystyöryhmän sihteeri Kristina Kunttu.¹³⁴ Samana vuonna kartoitettiin eri paikkakuntien toiminta opiskeluympäristöasioissa ja aihe valittiin terveyden edistämisen teemaksi seu- raavalle kaksivuotiskaudelle.¹³⁵

Terveystyöryhmässä Hyvän olon projektin suunnittelu käynnistyi YTHS:n, OLL:n ja SYL:n yhteisin voimin. Työryhmä visioi, että toiminnan on elähdytettävä myös yliopisto- ja korkeakoulu- maailmaa. Itse toimijoita asia innosti niin, että ru- vettiin puhumaan Hurmos-hankkeesta, sillä ilman hurmosta isoja tavoitteita ei voitaisi saavuttaa! Ongelmallista oli yliopistojen edustuksen saaminen mukaan, sillä niillä ei ollut valtakunnallista katto- järjestöä.¹³⁶ Eero Kurrin viritämä verkostoitumis- ja opiskeluympäristötyö ja Hurmos-hankkeen ide- at nivottiin yhteen. Loppuvuonna 2000 hanke sai ”SYL:liläisen nimigeneraattorin tuottamana” neut- raalimman nimen Opiskelijan hyvinvointihanke Kehrä. Säätiössä Kehrä nähtiin merkittävänä tervey- den edistämistyön laadun parantamishankkeena.¹³⁷

Hankkeen perusteellisen taustamuistion ko- kosi Otuksen toiminnanjohtaja Petri Lempinen YTHS:n rahoituksella.¹³⁸ Strategian luomisessa varsinaisena Kehrä-filosofina voidaan pitää eh- käisevän mielen terveystyön konkaria, psykologi Totte Vadénia, jonka ajatusten pohjalta laadittiin Kehran arvopohja. Hankkeessa pyrittiin opis- kelijoiden terveyden ja hyvinvoinnin edistämiseen verkostoitumalla eri toimijoiden kanssa, vaikutta- malla opiskelukulttuuriin ja ympäristöön, mutta myös tukemalla yksilön elämänhallinnan taitoja.¹³⁹

Terveyttä, hyvinvointia, opiskelukykyisyyttä...

Opiskelijoiden hyvinvointihanke

KEHRÄ

Kehran toiminnasta vastaa johtoryhmä, käytännön tehtäviä toteuttaa projektipäällikkö. Kullekin paikkakunnalle on muodostettu yhteistyöryhmä, Kehrä-ryhmä, jossa ovat edustettuna ainakin YTHS, ylioppilaskunnat ja yliopistot. Kussakin organisaatiossa on nimetty Kehrä-yhdyshenkilö.

Kehran keskeisiä toimijoita ovat

- Ylioppilaiden terveydenhoitosäätiö, YTHS
- Suomen ylioppilaskuntien liitto, SYL
- ylioppilaskunnat
- Opiskelijoiden Liikuntaliitto, OLL
- yliopistot
- opetusministeriö
- rehtorien neuvosto

KEHRÄ-FILOSOFIA

Yksin jääminen, liiallinen yksilökeskeisyys	→	Sosiaalinen pääoma yliopistoyhteisössä
Opiskeluyhteisön hauraus	→	Opiskeluyhteisön lujuus. Sitoutuminen. Yliopistoyhteisön jäseneksi kasvaminen
Menestyksen suorittaminen opinnoissa	→	Sisäinen motivaatio opiskeluun Tiede ja omistautuminen
Arvokonfliktit tavoitteiden ja toiminnan välillä yliopistoissa (piilo-opetus suunnitelmat)	→	Oman tieteenalan asiantuntijaksi kasvaminen
"Pallo hukassa"	→	Yksilön voimavarojen vahvistuminen
Tyhjennys – nollaus	→	Lepo ja elpyminen

KEHRÄN TAVOITTEET

1. Opiskelijoiden hyvinvointityötä tekevien tahojen verkostoituminen ja opiskelijoiden turverkkojen vahvistaminen
2. Suomalaisen opiskelukulttuurin muuttaminen yksilön ja yhteisön hyvinvointia suosivaan suuntaan, mm.
 - opiskeluyhteisöjen vahvistaminen
 - tukea antavan ja palautteisen opiskeluilmapiiirin edistäminen
 - fyysisten opiskeluongelmien parantaminen
 - varhainen puuttuminen ongelmiin
 - päihteettömän vapaa-ajan vieton vahvistaminen
3. Yksilön elämänhallinnan lisääminen, taitojen lisääminen mm.
 - terveyden ylläpidossa ja edistämisessä
 - oppimisessa ja opiskeluongelmien ratkaisemisessa

KÄYTÄNNÖN HANKKEITA

- Seminaarit, materiaalin tuottaminen
- Opintoasioihin liittyviä hankkeita mm.
- opintopsykologitoiminta
 - tuutorikoulutuksen kehittäminen
 - opiskelun alkuorientaation kehittäminen
 - ainejärjestö – laitousyhteistyön parantaminen
 - pitkittyneiden gradujen piirit
- Liikunta ja ergonomia
- atk-ergonomian parantaminen
 - liikuntamahdollisuuksien monipuolistaminen
 - liikunnallisesti passiivisten aktivoiminen
- Elämänhallinta
- esiintymisjännityskurssit
 - stressinhallinta/ rentoutus
 - parisuhdekurssit (elämää ja erotiikka...)

Kehrässä pyritään saamaan eri toimijat toisistaan tietoisina ja toistensa kanssa vuorovaikutuksessa edistämään opiskelijan hyvinvointia yksilön, yliopistojen ja yhteiskunnan hyödyksi.

Kehräverkosto tarjoaa foorumin käsitellä opiskelijan hyvinvointiin liittyviä asioita eri näkökulmia edustavien asiantuntijoiden voimin.

www.yths.fi/kehrä

Keväällä 2003 laadittu Kehrä-posteri kertoi tiivistetysti hankkeen idean, tavoitteet ja käytännön toimintamuotoja.

Rahoitus järjestyi STM:n terveyden edistämisen määrärahoista ja opetusministeriöltä kolmi-vuotiskaudeksi 2002–2004.¹⁴⁰ Projektipäällikkönä aloitti terveystyöryhmän sihteeri Kristina Kunttu ja YTHS:n terveystyöryhmän alaisuuteen perustettiin Kehran ohjausryhmä puheenjohtajanaan Totte Vadén. Muut jäsenet olivat SYL:stä koulutus- ja sosiaalipoliittiset sihteerit Kati Isoaho ja Janne Jauhiainen, OLL:sta pääsihteeri Timo Simonen, opetusministeriöstä opetusneuvos Anita Lehikoinen ja neuvotteleva virkamies Leena Koskinen. Yliopistojen edustuksen ongelma ratkesi, kun keksittiin kutsua mukaan rehtorien neuvoston pääsihteeri Tapio Markkanen.¹⁴¹ Hän olikin ”tavattoman loistava tyyppi oivaltamaan, että mistä on kysymys tällaisessa terveyden edistämisessä, missä mennään laajalla rintamalla”, kuten Totte Vadén myöhemmin haastattelussaan totesi.¹⁴² Kristina Kunttu pääsi alkuvuonna 2002 esittelemään Kehrää kymmeneksi minuutiksi yliopistojen rehtorien neuvoston kokoukseen ja ”hanke oli myyty rehtoreille!”¹⁴³

Alkoi innokas ja utterta toiminta. Se tarkoitti Kehrä-yhdyshenkilöiden etsimistä yliopistoista, ylioppilaskunnista ja YTHS:n terveysasemilta, mutta myös valtakunnallisia ja paikallisia seminaareja, osallistumista muiden järjestämiin tilaisuuksiin, tiedotusta, esittelyjä, artikkeleja, paikallisten ja valtakunnallisten projektien toteuttamista sekä tutkimustyötä. Projektipäällikkö kiersi lähes kaikilla yliopistopaikkakunnilla YTHS:n, yliopistojen, ylioppilaskuntien yhteisissä Kehrä-seminaareissa esittelemässä hankkeen ideaa ja käytännön toimintamahdollisuuksia. Kehrä-verkoston tuli yhteen 80 henkilöä ja tiedotus hoidettiin sähköpostitse heidän kauttaan, nettiin luotiin Kehrä-sivut, ylioppilaskuntien lehdissä asia sai runsaasti näkyvyyttä ja jokaisessa Piikin numerossa oli asiaan liittyviä artikkeleita.¹⁴⁴ Innostus tarttui!

YTHS:n vuosittainen terveyden edistämisen koulutuspäivä oli järjestetty jo alkuvuonna 2001

Yliopistojen edustajat olivat näkyvästi mukana 29.11.2002 järjestetyssä Kehräseminaarissa, jonka teemana oli opiskeluyhteisöjen hyvinvointi. Puhujina olivat mm. rehtorien neuvoston puheenjohtaja, professori Jorma Sipilä, Helsingin yliopiston vararehtori Raija Sollamo sekä dosentti Raija Julkunen Jyväskylän yliopistosta. Osallistujia tapahtuma keräsi peräti 160.

Hankkeen päätöseminaari järjestettiin Paasitornissa 28.10.2004. Kehran ideoihin pohjautuen mukaan oli saatu eri toimijatahojen edustajia. Paneelikeskustelun puheenjohtajana oli opiskelija Tommi Laitio. Keskustelijoina vasemmalta Turun yliopiston vararehtori Erno Lehtinen, Helsingin yliopiston opintopsykologi Annamari Heikkilä, Creanor Oy:n yksikönjohtaja Tomi Rauste sekä opiskelijaedustaja.

Taideteollisessa korkeakoulussa järjestettiin Kehrä-teemainen kilpailu, jonka voitti opiskelija Tarja Valta, joka on kukitettuna Totte Vadénin vieressä. Kehrä-taideteoksen paljastivat SYL:n hallituksen jäsen Petri Eklund ja sosiaalipoliittinen sihteeri Lauri Korkea-aho 7.2.2005 Helsingin terveydenhoitoasemalla, jonne teos sijoitettiin.

Kehrän hengessä. *Opintojen tukeminen ja opiskelijan hyvinvointi* -seminaariin kutsuttiin ensimmäistä kertaa kattavasti myös yliopistojen edustajia toivoen samalla yhteydenpidon jatkuvan myöhemminkin oman paikkakunnan terveydenhoitoaseman kanssa. Seminaari sai hyvän vastaanoton; 85-päisestä yleisöstä puolet oli ylioppilaskuntien ja yliopistojen edustajia.¹⁴⁵ Kuuden valtakunnallisen Kehrä-seminaarin sarja oli alkanut. Seuraavan vuoden seminaarin osanottajamäärä jo lähes kaksinkertaistui ja hankkeen jännite kantoi niin, että kaksipäiväisessä päätösseminaarissa syksyllä 2004 väkeä oli 150.¹⁴⁶

Kehrän hyvästä käyntiinlähdestä kertoi, että Terveyden edistämisen keskus jakoi vuoden 2002

Terveysteko-tunnustuspalkinnon Kristina Kuntulle terveyden edistämistyöstään säätiössä. Hanke huomioitiin myös YTHS:n 70-vuotisjuhlien puheenvuoroissa; niin opetusministeriön tervehdysten tuonut kansliapäällikkö Markku Linna kuin SYL:n puheenjohtaja Elina Moisiokin käsittelivät Kehrää erittäin myönteiseen sävyyn.¹⁴⁷

Hanke sai paikallisen sovelluksen, kun Helsingin yliopisto ylioppilaskuntansa aloitteesta palkkasi YTHS:ään sijoitettavaksi työntekijän koordinoimaan ja toteuttamaan Kehrän ajatuksia omassa yliopistossa.¹⁴⁸ Vuoden 2002 alusta käynnistyneen kaksivuotisen Hyrrä-hankkeen koordinaattoriksi tuli VTM Paula Saikkonen, joka jatkoi sen jälkeen Kehrän projektipäällikkönä. Tärkeä projekti Hyrrässä oli opiskelijoiden toimeentuloturvakostojen luominen, johon saatiin mukaan niin pääkaupunkiseudun sosiaalitoimi, työvoimatoimisto kuin paikallinen Kelan toimistokin.¹⁴⁹

OPM:ltä saatu rahoitus käytettiin paikallishankkeiden toteuttamiseen; tätä ruvettiin kutsuaan Kehrä-rahaksi. Vuosien 2002–2004 aikana hankkeita toteutettiin noin 120 ja niiden aiheet liittyivät kehon ja mielen hyvinvointiin, opiskelun tukemiseen sekä yliopistoyhteisöllisyyteen.

Hankekäytäntö sujui jouhevasti ja Kehrän jälkeen Ylioppilasterveys ry:ltä saatua avustusta on käytetty samalla tavalla yhteisöterveyden hankkeisiin. Hankkeiden yhteydessä tuotettiin yhteiseen käyttöön runsaasti terveysaineistoja niin painettuna oppaina, julisteina kuin sähköisinäkin julkaisuina. Yliopistoilla markkinoitiin opinnäytteiden aiheiksi opiskelijoiden hyvinvointitutkimusta ja näihin ns. Kehrä-graduihin myönnettiin pieniä stipendejäkin.¹⁵⁰

Toiminta paikallisissa terveystyöryhmissä virkistyi, asioita katsottiin nyt Kehrä-lasien takaa, monet aiemmat toiminnat osattiin nähdä osana isompaa kokonaisuutta. Suunterveys löysi yhteisen sävelen Kehrä-hankkeeseen paitsi paikallishanketoiminnalla

myös pohtimalla asemien vastaavien ja ylihammaslääkäreiden kanssa yhteisötason terveystasvatusta, esimerkiksi terveyttä edistävien ympäristöjen kautta. Säätiössä käsitettiin, että ehkäisevän työn pitäisi toteutua kaikkien sektorien yhteistyönä.¹⁵¹

Säätiöllä opittiin tuntemaan niin opintopsykologien kuin puheviestinnän opettajien verkostot, rakennettiin toimeentuloturvakostojä ja kymmeneen yliopistoon perustettiin opiskelijoiden hyvinvointityöryhmä. Opiskelijatapahtumien määrä kasvoi, yhteistyökumppanit lisääntyivät ja terveystyöryhmiin saatiin lisää yliopistojen edustajia.¹⁵² Kaiken kaikkiaan Kehran koettiin antaneen uutta imua ja pontta toimintaan tarjoamalla materiaalia, tukea, kannustusta ja ennen kaikkea ”luvan tehdä tällaista työtä”.¹⁵³ Hallituksessa toimintaan suhtauduttiin tuolloin puheenjohtajana toimineen Tommi Varjosen mukaan myönteisesti – kunhan *perustehtävä* ei vaarannu! Perustehtäväksi nähtiin edelleen perinteinen sairaiden hoito sekä yksilöllinen työ. Toisaalta nähtiin Kehran julkisuusarvo.¹⁵⁴

Mutta tietysti vaikeuksiakin oli. Kehra-toimintaa vähäteltiin puuhasteluksi, jota ei nähty oikeana työnä tai ei uskottu sen mahdollisuuksiin vaikuttaa asioihin. Moni terveydenhoitaja ja lääkäri ei halunnut muuttaa työkäytäntöjään ja lähteä yhteistyökokouksiin, työaikakysymykset askarruttivat, hankesuunnittelu ja raportointi olivat YTHS:n terveydenhoitajille uudenlaista ja outoa työtä.¹⁵⁵

Yhteisöterveystyö – uusi avaus terveyden edistämisessä

Kehra-hankkeesta teetettiin ulkopuolinen arvio Terveyden edistämiskeskuksesta. Raportissa Antti Peltto-Huikko ja Pirjo Koskinen-Ollonqvist arvioivat verkostoitumisen onnistuneen hyvin ja luontevan yhteistyön YTHS:n yliopistojen ja ylioppilaskuntien välillä lisääntyneen. Yliopistojen puheeseen ja vähitellen strategioihinkin ilmestyi opetuksen ke-

YTHS:n hallitus nimesi keväällä 2004 yhteisöterveyden ylilääkäriksi Kehra-hankkeen projektipäällikkönä toimineen yleislääkäri Kristina Kuntun ja yhteisöterveyden vastaavaksi psykologiksi hankkeen ohjausryhmän puheenjohtajana olleen Totte Vadénin.

hittämisen rinnalle käsite opiskelijan hyvinvointi tai opiskelukyky. Ylioppilaskunnissa laajeni näkemys hyvinvointityöstä, mutta ongelmina oli ylioppilaskuntatoimijoiden suuri vaihtuvuus ja joidenkin paikallishankkeiden vähäinen osallistujamäärä.¹⁵⁶

YTHS:ssä Kehran vaikutus oli merkittävä. Ymmärrettiin, että terveyden edistämisen jakaminen kahteen prosessiin yhteisölliseen ja yksilölliseen on perusteltua, koska toimintatavat ovat selkeästi erityyppiset. Yhteisöllinen työ ei jämäköidy, ellei prosessilla ole vastuutettua johtoa, rakennetta ja strategiaa. Toimitusjohtajan ehdotuksesta säätiössä vahvistettiin terveystyöryhmän asemaa asettamalla se hallituksen alaisuuteen ja rinnastamalla sen päätökset linjajohtajien päätöksiin. Hallitus päätti kokouksessaan 3.3.2004 ottaa käyttöön Suomessa ainutlaatuiset nimikkeet yhteisöterveyden ylilääkä-

ri ja yhteisöterveyden vastaava psykologi, ja näihin tehtäviin nimettiin Kehrästä tutut toimijat Kristina Kunttu ja Totte Vadén.¹⁵⁷ Molemmat tehtävät olivat osa-aikaisia (55 % ja 20 %) – muu työ oli potilastyötä, joka piti kosketuksen asiakaskunnan ongelmiin elävänä.

Tehtäviä ja niiden nimikkeitä oli mietitty perusteellisesti johtoryhmässä, jossa asia eteni hyvässä hengessä, muistelee silloinen vs. johtajaylilääkäri Riitta Ollitervo-Peltonen. Jotta asiaan saatiin enemmän painoarvoa ja valtakunnallista sävyä, nimikkeet yhteisöterveyden ylilääkäri ja yhteisöterveyden vastaava psykologi katsottiin paremmiksi kuin esimerkiksi esillä olleet yhteisöterveyden vastuulääkäri ja vastuopsykologi.¹⁵⁸ Mielipidettä niistä oli kysytty myös Terveyden edistämisen keskukselta, jonka näkemyksen mukaan nimikkeet olivat jopa esimerkilliset.¹⁵⁹ Myöhemmin perustettiin yhteisöterveyden vastaavan hammaslääkärin tehtävä¹⁶⁰, jossa Vesa Pohjola aloitti parin viikkotyötunnin panoksella tammikuussa 2008 ja kolmen vuoden kuluttua siinä jatkoi Marjo Tipuri.¹⁶¹

Paikallisten terveyden edistämisen vastuuhenkilöiden asema määriteltiin uudelleen ja nimettiin lisäksi linjakohtaiset vastuuhenkilöt. Tärkeää oli, että heille osoitettiin yhteisölliseen työhön minimityöaika, 10 prosenttia työajasta. Vastuuhenkilöistä muodostettiin sittemmin säätiön sisäiset mielenterveyden Miete- ja suunterveyden Suute-verkostot, jotta paikalliset vastuuhenkilöiden saisivat myös omaa sektorikohtaista koulutusta ja tukea tehtäviinsä. Terveyden edistämisen strategia päivitettiin Kehrä-hankkeesta saaduilla kokemuksilla ja yhteisölliselle terveyden edistämistyölle tuli oma budjetti. Terveydenhuoltohenkilöstön ajankäytön seuranta-järjestelmään lisättiin vuoden 2005 alusta alkaen yhteisöllisen työn ajankäytön koodit (ns. YTE-koodit), jotka kertoivat myös työn luonteesta.¹⁶²

Mitkä asiat sitten edesauttoivat 2000-luvun alun ison hankkeen onnistumisessa? Säätiössä

luonnollisesti johdon vahva tuki ja aktiivisuus olivat ratkaisevia. Ensimmäinen valtakunnallinen Korkeakouluopiskelijoiden terveystutkimus oli tuottanut runsaasti uutta tietoa opiskelijoiden hyvinvoinnista – vihdoin oli vastattu jo vuosikymmeniä aiemmin esitettyihin toiveisiin saada tietoa opiskelijoiden terveystottumuksista, asenteista ja elämänolosuhteista terveyskasvatustoiminnan suunnitteluun.¹⁶³ Tutkittua tietoa kuunneltiin myös yliopistoissa.

Samaan aikaan oli meneillään monenlaista Kehrää tukevaa toimintaa: Työterveyslaitos käynnisti vuonna 2002 Nuoret ja Työ -hankkeen, Opiskelijoiden Liikuntaliitto sai Kehrästä idean nuorten aikuisten liikuntaa edistävään Nuali-hankkeeseen ja Nyytissä alkoi Yhdessä yhteisöksi -projekti.¹⁶⁴ YTHS oli mukana ja antoi asiantuntemustaan kaikkiin.

Opiskelijajärjestöissä huolta aiheutti opintotuen rajaaminen 55 kuukauteen vuonna 1992. Selvityksen mukaan tukikuukausien riittämättömyyteen vaikuttivat muun muassa puutteet ohjauksessa, kannustamaton opiskeluilmapiiiri sekä ulkomailla vaihdossa oleminen. Kaiken lisäksi lama aiheutti vaikeuksia työllistyä.¹⁶⁵ Mutta yliopistoyhteistyön onnistumiselle oli tärkeintä se, että yliopistoilla itsellään oli hankkeelle selvä tarve. Otuksen selvitys vuonna 2001 osoitti, ettei neljännes yliopisto-opintonsa aloittaneista valmistu lainkaan.¹⁶⁶ Yliopistoilla huolestuttiin pitkistä opintoajoista ja alettiin kiinnittää huomiota opintojen ohjaukseen. Tämän oli havainnut myös YTHS:n rovaniemeläinen kokenut terveydenhoitaja Tellervo Salpakoski, joka totesi tulostuoneen tuoneen mukanaan jotain hyvääkin:

Sen myötä yliopistot rupesivat kiinnittämään huomiota opiskelijoiden valmistumista hidastaviin tekijöihin ja opiskelijoiden ohjaukseen.¹⁶⁷

Eksyneet lampaat, Tuella ja taidolla, Tehopenaali...

Olosuhteiden pakosta yliopistoissa ruvettiin kiinnittämään huomiota pedagogiseen osaamiseen. Helsingin yliopistoon perustettiin vuonna 1996 pedagoginen yksikkö silloisen tutkijalehtori Kirsti Longan johdolla. Vuonna 1998 toiminut ns. Mustajoen työryhmä esitti toimenpiteitä opintojen etenemisen tehostamiseksi, joista keskeinen oli opintojen ohjaus. Tämä käynnisti samanaikaisesti monia otsikonkaltaisia opetuksen kehittämishankkeita yliopistoissa, mutta YTHS:n asiantuntemusta ei näissä juuri hyödynnetty. Tietoja ja toimintamalleja saatiin vuonna 2001 ilmestyneestä Korkeakoulujen arviointineuvoston julkaisusta *Opintojen ohjauksen arviointi korkeakouluissa*. Julkaisuun johtanut projekti oli useimmille korkeakouluille ensimmäinen kerta, kun opintojen ohjausta tarkasteltiin ja arvioitiin kokonaisuutena. Monessa korkeakoulussa henkilöstö ja opiskelijat kertoivat yllättyneensä, kuinka laajasta ja moniulotteisesta ilmiöstä opintojen ohjauksessa on kyse.¹⁶⁸

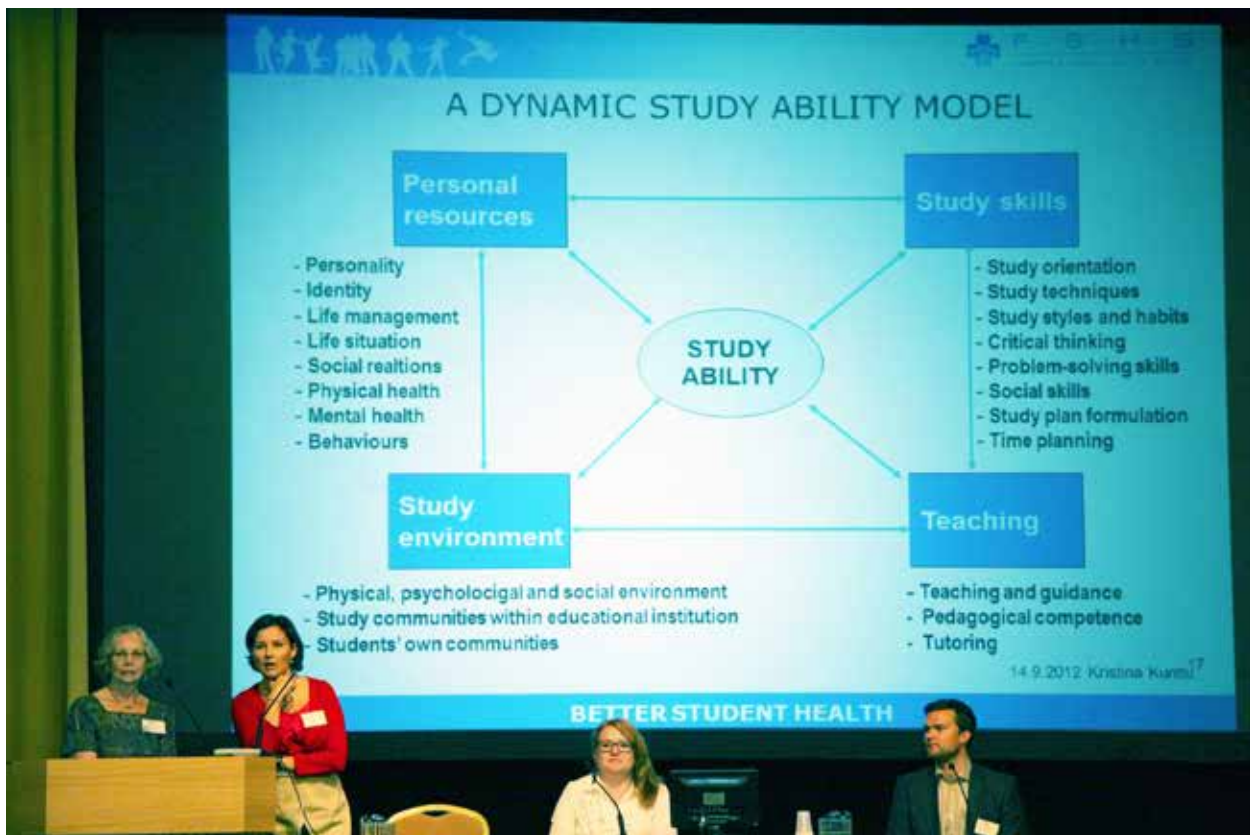
Kehrän tavoite opiskelukykyisyyden lisäämiseksi kosketti selvästi yliopistoja ja vastasi niiden tarpeisiin. Taustalla saattoi olla myös yhteiskunnassa uudelleen virinnyt keskustelu oppilaitosten, työelämän, vapaa-ajan ympäristöjen ja lähiyhteisöjen merkityksestä terveyspoliittisten tavoitteiden toteutumiseksi.¹⁶⁹

Opiskelukyky määrittelyyn

YTHS:ssä nousi Kehrän aikana tarve jatkohankkeille, joihin laajentuneet verkostot tarjosivat uusia yhteistyömahdollisuuksia. Iso projekti kasvoi yhdessä Elämäntapaliiton kanssa alkoholinkäyttöön vaikuttamisessa, mutta erityisesti opiskelukyky-käsite kaipasi selvitystä. Puutteellinen ymmärrys käsitteestä oli noussut esiin Kehrän aikana, sillä yliopistoyhteistyössä oli ollut hedelmällisempää puhua opiskelukykyvystä kuin laaja-alaisesti hyvinvoinnista.¹⁷⁰ Myös vuosina 2003–2005 STM:n opiskelijaterveydenhuollon tavoitteita ja sisältöä kehittävässä työryhmässä kaivattiin käsitteenmäärittelyä.¹⁷¹

Opiskelukyky-käsite oli ilmestynyt YTHS:ssä agendalle ensi kertaa toimitusjohtaja Eero Kurrin nostamana. 10.4.1997 laaditun muistion mukaan opiskelukyky (OKY) edistämiseen tähtäävän toiminnan tulisi sisältää terveyspalveluiden kehittämisen lisäksi opintojen ohjauskäytännöt ja tutkintojen sisällöt, sosiaalisten valmiuksien parantamisen, liikuntapalveluiden kehittämisen sekä vuorovaikutteisen viestinnän tietoverkoissa. Tehtäviä oli niin opetusministeriölle, yliopistoille, opiskelijajärjestöille kuin YTHS:llekin. Opiskeluvammennus tulisi liittää opintokokonaisuuteen ja säätiön roolina olisi opiskelukykyyn palauttamiseen tähtäävän kuntoutuksen kehittämishanke mielen-terveyspalveluissa sekä traumaattisten kokemusten hallintaprojekti.¹⁷²

Ajatukset herättivät keskustelua ja johtajapsykiatri Kari Pylkkänen katsoi, ettei YTHS:llä ole mandaattia lähteä vaikuttamaan yliopistojen toimintaan vaikkakin konsultoiva rooli olisi mahdollinen. SYL:n mukaan opiskelukykyä ylläpitävä ja edistävä toiminta oli nähtävä osana YTHS:n ennaltaehkäisevää terveydenhuoltoa.¹⁷³ Ei liene satumaa, että Janne Sántin tutkimus *Opiskelukyky jäljillä* sai vuonna 1998 rahoitusta myös YTHS:n

Opiskelukyky-malli herätti kiinnostusta Pohjoismaisessa kongressissa Paasitornissa syyskuussa 2012. Mallin esittelivät yhteisöterveyden ylilääkäri Kristina Kunttu ja Helsingin yliopiston opintopsykologi Annamari Heikkilä. Puheenjohtajina sessiossa olivat YTHS:n hallituksen jäsen Liisa Lähteenoja sekä säätiön kehittämisspäällikkö Kimmo Käriä.

tutkimus- ja kehittämisrahastosta ja valmistui seuraavana vuonna. Se oli ensimmäinen julkaisu, joka määritteli opiskelukyvyn vaikuttavia seikkoja, joita olivat opiskeluyhteisöön integroituminen, vuorovaikutus ja ohjauskäytännöt.¹⁷⁴

YTHS:ssä opiskelukyky-käsite määrittyi kuitenkin mielenterveyden kautta, sillä useimmiten sairaudesta johtuva opiskelukyvyn aleneminen johtui mielenterveyssyistä. Kurrin muistiossa mainittu kolmivuotinen Opiskelukyky ja kuntoutus (OKU) -kehittämishanke käynnistettiin vuonna 1999 RAY:n tukemana.¹⁷⁵

Toisaalta ensimmäisen Korkeakouluopiskelijoiden terveystutkimuksen tulokset vakuuttivat

Kari Pylkkäsen toteamaan, että vaikka mielenterveyden ongelmat toki ovat eräs merkittävä syy viivästyneisiin opintoihin, näin ei välttämättä ole useimmissa tapauksissa, vaan opiskeluympäristön rakenteillakin on iso merkitys.¹⁷⁶ Keskustelu jatkui. Opiskelijänäkökuilmasta korostettiin laajaa näkemystä: hyvinvointia, elämän hallintaa, kykyä tehdä valintoja, uskoa tulevaisuuteen ja pärjäämiseen, taloudellisten ja sosiaalisten reunaehtoien täyttymistä, terveyttä ja turvattua asumista.¹⁷⁷ Aihetta myös tutkittiin KOTT 2000-aineistosta käyttämällä opiskelukyvyn mittarina mielenterveysseulan kysymystä otteen saamisesta opintoihin.¹⁷⁸

Kehrä-hankkeen seurauksena opiskelukyvyn

käsitemallin rakentamiseen löytyi yhteistyökumppani Työterveyslaitokselta (TTL), jossa koulutuspäällikkö Vuokko Romppainen ja tutkija Juhani Sulander olivat kehittelemässä opiskeluhuvinvointiin liittyvää kyselyä. Työryhmässä olivat mukana TTL:n edustajien lisäksi ylilääkäri Kristina Kunttu ja Otuksen toiminnanjohtaja, aluksi Jouni Louasmaa, sitten Janne Jauhiainen. Pohjana työssä käytettiin TTL:ssä kehitettyä työkyvyn tetraedri-mallia. Kauan kaivattu tutkimukseen perustuva opiskelukyvyn käsitemalli saatiin valmiiksi jo vuonna 2005 ja se pääsi Kuntun laatimalla ilmeellä *Opiskeluterveydenhuollon oppaaseen*.¹⁷⁹ Malli auttoi käytännön työn tekijöitä myös hahmottamaan eri tahojen rooleja opiskelukykyä edistävässä työssä.

Opiskelukykykymallia levitti YTHS:läisten lisäksi aktiivisesti SYL:n koordinoima KYKY-hanke. Mallille oli kysyntää ja se levisi nopeasti laajaan käyttöön – jopa yksilötyöhön. Se herätti myös kansainvälistä kiinnostusta. Vuonna 2016 Kelan kuntoutusryhmä otti dynaamisen opiskelukyky-mallin käyttöön opiskeluvammien -palvelumallin kehittämisen taustakehityksenä.¹⁸⁰ Termi nousi mukaan myös YTHS:n perustehtävän määrittelyyn valtuuskunnan hyväksyessä säätiölle uuden strategian keväällä 2018.¹⁸¹

”Työtä opiskelijoiden terveyden, hyvinvoinnin ja opiskelukyvyn hyväksi”

Kehrä-toiminnan vakiinnuttaminen ja laajeneminen

Kehran hankevaihe oli melko lyhyt suhteessa mit-taviin tavoitteisiin – kulttuurista ei muuteta kol-messa vuodessa! Miten jatketaan, millä nimellä ja kenen johdolla? Näissä pohdinnoissa silloinen rehtorien neuvoston pääsihteerinä Tapio Markkanen

huudahti Kehran olevan brändi, joka ehdottomas-ti kannattaa säilyttää ja levittää maailmalle! Jotta kehitetyt rakenteet, toiminta- ja ajattelutavat va-kiintuisivat ja leviäisivät myös yliopistomaailmaan, päätti YTHS:n hallitus asettaa terveystyöryhmän alaisuuteen kolmivuotisen Kehrä-jaoksen alkaen 1.1.2005.¹⁸² Puheenjohtajaksi lupautui nyt Hel-singin yliopiston edustaja, opiskelupalvelupäällik-kö Kati Kettunen ja edustettuina olivat rehtorien neuvosto, SYL, OLL ja YTHS.¹⁸³

Kehrä-jaos tuki erityisesti yliopistojen hyvinvointityöryhmien syntyä ja toimintaa. Vuonna 1999 Helsingin yliopistossa käynnistynyt opin-topsykologitoiminta nähtiin tärkeäksi ja aiheesta järjestettiin joulukuussa 2005 onnistunut työse-minaari, johon opetusministeriö kustansi puhujan Utrechtin yliopistosta. Tuotoksista laadittiin mate-riaalipaketti tukemaan tätä 1960-luvun jälkeen hii-punutta ja uudelleen löydettyä toimintaa.¹⁸⁴ YTHS tiedotti uutiskirjeellä tapahtumista ja hyvistä käy-tännöistä laajaa Kehrä-verkoston. Kehrä-jaoksen viimeisen toimintavuoden lopulla vuonna 2007 järjestettiin Tampereella kaksipäiväinen Kehrä-se-minaari *Terveet opiskelijat hyvinvoivassa yliopistos-sa*, jossa oli peräti 11 rinnakkaissessiota opiskelun esteettömyydestä toimeentuloturverkostoihin ja opiskelukyvyistä seksuaaliterveyteen. Osallistujia oli 172, palaute positiivista ja vastaavia seminaa-reja toivottiin jatkossakin. Toiminnan jatkamisesta SYL lupasi ottaa vetovastuuta.¹⁸⁵

Lupauksensa mukaan SYL käynnisti vuonna 2008 opiskelijoiden hyvinvointia ja opiskeluky-kyä sekä yliopistojen yhteisöllisyyttä edistävän KY-KY-hankkeen. Toimijana mukana oli yliopistojen rehtorien neuvosto ja YTHS kutsuttiin ohjau-sryhmään.¹⁸⁶ Hankkeessa koottiin opiskelukykyä edistäviä hyviä käytäntöjä, joita yliopistoissa oli to-teutettu. Opiskelukykykymallille oli käyttöä, sillä se toimi pohjana opiskelukyvyn edistämisen suosituk-sille, jotka julkistettiin *Opiskelukykyä ja yhteisölli-*

syöttä -oppaana samannimisessä seminaarissa vuonna 2009. Tarvetta teemalle oli, sillä seminaariin eivät mahtuneet kaikki halukkaat. Projekti jatkui nimellä KYKY2010, johon myös ammattikorkeakoulut kutsuttiin mukaan. Opetusministeriö valitsi ESR-haun erityispainoalueeksi opiskelukykyä ja yhteisöllisyyttä edistävät toimintatavat, mikä tarjosi mahdollisuuden jatkoon ja syventäville hankkeille. Kyky-hanke jatkui 2011–2013 osana Tampereen yliopiston koordinoimia Campus Conexus -projekteja, joissa sloganeina olivat Korkeakouluopiskelijan syrjäytymisen ehkäiseminen ja Opiskelukykyä ja yhteisöllisyyttä korkeakouluopintoihin. Myös näiden ohjausryhmässä YTHS oli mukana.¹⁸⁷

Viimeisen Campus Conexus-projektin päättyessä oli kulunut 15 vuotta Kehrän idean syntymisestä. Siitä alkaen oli ollut jatkuvasti meneillään

jokin Kehrän ideoihin perustuva hanke. Opiskelukykyyn ja -yhteisöllisyyden edistäminen oli näinä vuosina siirtynyt tavoitteiden mukaisesti paljolti opiskelijajärjestöjen ja yliopistojen haltuun ja YTHS oli saanut toivomansa aktiivisen asiantuntijan roolin. Näytti siltä, että YTHS oli löytänyt ”oikean tavan toimia korkeakoulu yhteisöissä”, kuten Marja-Riitta Tuori tulevaisuudelta toivoi. Jälkikäteisarviossaan vuonna 2017 Eero Kurri katsoi, että Kehrän ajatusmaailman mukainen työ on yksi säätiön olemassaolon oikeutuksen pilareista.¹⁸⁸

Eräinä onnistuneen toiminnan mittareina voitaneen pitää Korkeakouluopiskelijoiden tervestutkimusten tuloksia, joiden mukaan vuosien 2000–2016 välillä hyväksi koettu opiskelun ohjaus yliopistoissa oli yleistynyt selvästi ja täysin riittämätön ohjaus puolittunut. Myös opiskeluryhmään

Oireilua opinnoissa -koulutus järjestettiin elokuussa 2018 striimattuna. Valkokankaalla yhteisöterveyden ylilääkäri Noora Seilo. Terveyden edistämisen koulutuksissa, jotka oli suunnattu myös yhteistyökumppaneille, etäkoulutus mahdollisti paikallisten kokoontumiset, kuten kuvassa Tampereella.

kuulumisen kokemus oli yleistynyt merkittävästi.¹⁸⁹

Opiskelukyvyn ongelmien moninaisuuden ymmärtämistä ja yhteistyötä eri toimijoiden kanssa vahvistettiin myöhemmin, kuten esimerkiksi säätiön terveyden edistämisen koulutuspäivässä vuonna 2018. Live-streamina eri puolilla Suomea järjestetyssä koulutuksessa lähestyttiin opiskelukyvyn haasteita monimuotoisesti opiskelijan identiteetin, opiskelutaitojen ja opiskelijan voimavarojen näkökulmasta. Tähän Oireilua opinnoissa -koulutukseen osallistui yli 400 YTHS:n työntekijää ja yhteistyökumppania.¹⁹⁰

Tilausta asiantuntijuudelle

Kehran jälkeen terveyden edistämisen tärkeinä toimintatapoina oli asiantuntijuuden kehittäminen ja hyödyntäminen moniammatillisessa yhteistyössä.¹⁹¹ Yhteistyöverkostoja oli nyt runsaasti ja YTHS:n terveyden edistämisen asiantuntemukselle oli tilausta. Säätiölläiset olivat kysytyjä luennoitsijoita paitsi läheisten yhteistyökumppanien ja ammattikorkeakoulujen tilaisuuksissa myös laajemmilla foorumeilla STM:n, THL:n, Työterveyslaitoksen, Mielenterveysseuran ja muiden järjestämässä koulutuksissa. Opiskeluterveyden edistämisen asiantuntemusta annettiin niin ammattikorkeakoulujen turvallisuushankkeessa, valtakunnallisessa seksuaaliterveysverkostossa kuin Lasten hankinta ja raha -seminaarissa, korkeakoulujen esteettömyyttä edistävissä ESOK-hankkeessa tai pohdittaessa ulkomaille lähtevien terveystarkastuksia.¹⁹²

Kehra-hanke innosti myös ammattikorkeakouluja vastaavaan työhön. Säätiölläiset kävivätkin kertomassa toiminnasta ammattikorkeakouluissa ja Ammattikorkeakoulupäivillä ja antoivat asiantuntijapanostaan myös hankkeiden ohjausryhmissä, esimerkiksi ammattikorkeakoulujen To Care, To Dare, To Share -hankkeessa tai alkoholikäytön hallinnan projektissa.

Lainsäädäntö velvoittaa tarkastuksiin

Vuonna 2009 tuli voimaan valtioneuvoston asetus koulu- ja opiskeluterveydenhuollosta (380/2009) ja vuonna 2011 terveydenhuoltolaki (1326/2010), jotka yksiselitteisesti velvoittivat niin opiskeluympäristöjen tarkastuksiin kuin opiskelijoiden terveystarkastuksiinkin. Ensin mainittu oli kipukohta, jota säätiössä ei ollut onnistuttu ratkaisemaan. Ongelmana oli sekin, ettei kolmen vuoden välein tehtäväksi määrättyyn tarkastukseen ollut olemassa ohjeistusta. Johtajaylilääkärin toimeksiannosta Turussa kehitettiin vuonna 2011 laajassa paikallisessa yhteistyössä toimintamalli, joka pilotoinnin jälkeen laajennettiin valtakunnalliseksi. THL otti sittemmin kehitetyn toimintamallin ja lomakkeen mukaan opiskeluympäristöjen tarkastamista ohjaavaan oppaaseensa suositellen sen käyttöä myös ammattikorkeakouluille.¹⁹³

Toiminnan käynnistämistä hidasti huomattavasti hoitotakuun velvoite, joka johtajaylilääkärinä tuolloin toimineen Markku Kanervan mukaan muutti kokonaan säätiön toiminnan näkökulmaa siirtäen painopisteen ennaltaehkäisystä takaisin sairaanhoitoon.¹⁹⁴ Kaikesta huolimatta: YTHS:ssä jo vuosikymmeniä vireillä ollut tavoitetilä opiskeluympäristöjen tarkastuksista oli saanut muotonsa!

2000-luvun ensi vuosikymmenen oli ollut vilkasta aikaa yhteisöterveyden saralla, mutta myös yksilöllisessä terveyden edistämisessä tehtiin silloin merkittävää työtä. Terveystarkastuksen sähköinen terveystarkastus otettiin valtakunnalliseen käyttöön vuonna 2009 ja näin oli viisi vuotta aiemmin terveystyöryhmässä viritetty ajatus toteutunut. Sähköinen terveystarkastus, Sätky, jonka avulla terveydenhoitaja arvioi tarvetta kutsua opiskelija henkilökohtaiseen terveystapaamiseen ja jossa opiskelija sai henkilökohtaisen palautteen, oli laatuaan ensimmäinen Suomessa. Kyselyyn lisättiin vielä enakkoluulottomasti suun terveydenhuollon osuus, joka osaltaan oli liudentamassa sektorirajoja.¹⁹⁵

Terveyden edistämistoiminnan tavoitteet YTHS:ssä 1971 ja 2016

1971

Terveyskasvatus on tiedotus- ja vaikutustoimintaa, jonka tavoitteena on:

1. Saada ihmiset omaksumaan ja ylläpitämään terveitä elämäntapoja.
2. Opettaa ihmisiä käyttämään tehokkaasti käytettävissä olevia terveyspalveluja.
3. Saada ihmiset tiedostamaan ympäristössä esiintyviä heihin suorasti tai epäsuorasti vaikuttavia terveydellisiä vaaroja ja epäkohtia.

Terveyskasvatukseen on aina liitettävä toimintaa, joka takaa sen, että ihmisillä on todella mahdollisuus toimia saamansa tiedon mukaisesti.

2016

Terveyden edistämistoiminnan tavoitteet kohdistuvat yksilöihin, yhteisöihin ja kansalliselle tasolle sekä henkilökunnan koulutukseen:

1. Lisätä opiskelijoiden henkilökohtaista tietoa ja ymmärrystä terveyteen liittyivistä asioista
2. Vaikuttaa myönteisesti opiskelijoiden toimintaympäristöjen terveellisyyteen sekä terveyteen ja hyvinvointiin liittyviin taustatekijöihin.
3. Vaikuttaa ja osallistua yliopisto-opiskelijoiden terveyteen ja hyvinvointiin liittyvien kansallisten terveyshankkeiden suunnitteluun ja toteuttamiseen.
4. Huolehtia henkilökunnan riittävästä ja ajantasaisesta osaamisesta terveyden edistämässä.¹⁹⁶

Yhteisöterveystyö näkyväksi ja mitattavaksi

Vastaanottokäynteihin liittymättömän terveyden edistämistyön raportointi oli kuvailevalla tasolla 1990-luvun loppuun asti kertoen parhaimmillaan esimerkkejä paikallisten terveystyöryhmien toteuttamista tapahtumista. Siitä ei saatu kuvaa, miten paljon toimintaa oli ollut tai miten laajan joukon opiskelijoita kyseinen toiminta tavoitti. Vastaanottokäynnit, laboratorio- röntgen- ym. palvelut kerättiin tarkasti numeraaliseen muotoon, mutta terveystarkastuksia lukuun ottamatta terveyden edistämistyölle ei ollut mitään tapaa tuottaa vertailukelpoista tilastotietoa.

Jotta terveystyöryhmän vuonna 1996 itselleen asettama tavoite työn arvostuksen lisäämisestä toteutuisi, oli tärkeää saada tehty työ näkyväksi ja mitattavaksi. Niinpä terveystyöryhmän sihteeri Kristina Kunttu ryhtyi kehittämään lomaketta, jolla voitiin saada numeraalista ja edes säätiön sisäiseen käyttöön sopivaa vertailukelpoista tietoa yhteisöihin kohdistuvan työn sisällöstä ja siihen osallistuvien opiskelijoiden määristä. Alun perin käsin täytettävästä lomakkeesta vuonna 1998 päästiin sähköisesti täytettävään versioon, mutta vasta vuonna 2005 silloinen atk-suunnittelija Elina Heilala tietohallinnosta toteutti sen automaattisen raportin antavaksi excel-lomakkeeksi.¹⁹⁷

YTHS:ssä saatiin käyttöön sähköinen potilastietojärjestelmä Medicus/Helmi vuosina 1998–1999. Vaikka se oli potilastietojärjestelmänä erinomainen, se ei vastannut yhteisöllisen terveyden edistämistyön tarpeisiin. Tiedot terveystarkastuksista saatiin mukaan jo vuonna 2000,¹⁹⁸ mutta yhteisöllisen työn sisältöä kuvaavat ajankäyttökoodit vasta yhteisöterveystyön vakiinnuttamisen yhteydessä vuoden 2005 alusta.

Uuteen potilastietojärjestelmään Acuteen yhteisöllisen työn raportointi luotiin alusta alkaen.

Järjestelmässä siirryttiin noudattamaan THL:n määrittämiä ns. SPAT-koodeja (Suomalainen perusterveydenhuollon toimenpideilmoitus), joissa oli vain kaksi mahdollista koodia opiskeluterveydenhuollon yhteisöllisen työn sisällöksi. Nämä eivät riittäneet kuvaamaan YTHS:ssä tehtyä työtä. Niinpä terveystyöryhmän puolelta Hanna Kari ja yhteisöterveyden ylilääkäri Kristina Kunttu laativat THL:lle lisäehdotuksen tarpeellisista yhteisöllisen työn koodeista yksinkertaisesti niin, että muutamia työterveyshuollossa käytössä olevia koodeja avattaisiin myös opiskeluterveydenhuollon käyttöön. Ehdotukset otettiin ”ilolla vastaan” ja ne saatiin käyttöön vuonna 2017.¹⁹⁹ Raportoinnin kehittyminen potilastietojärjestelmissä mahdollisti terveyden edistämisen mittaamisen vastaavalla tavalla kuin potilaskäyntejä.

YTE:stä OTE:een – työ jatkuu

Toimitusjohtajavaihdoksista huolimatta yhteisöterveystyö säilyi ja vahvistui hiljalleen, vaikka 2010-luvun säästöpainotus haastoivatkin. Jukka Männistö nimesi toimitusjohtajakautensa alussa yhteisöterveyden ylilääkärin johtoryhmän asiantuntijajäseneksi. Toimitusjohtaja Katariina Poskiparran aikana vuonna 2018 laadittiin säätiölle uusi strategia, joka kertoi opiskeluterveyden laaja-alaisesta ymmärtämisestä. Säätiön perustehtävä tiivistettiin ilmaisuun: ”Työtä opiskelijoiden terveyden, hyvinvoinnin ja opiskelukykyyn hyväksi”, sen lisäksi palvelutoiminnan tavoitteissa oli mukana yhteisönäkökulma ”ylläpitää ja parantaa opiskeluyhteisöjen hyvinvointia”.²⁰⁰

Kristina Kuntun jäätyä eläkkeelle syksyllä 2017, tehtävässä jatkoi parin vuoden ajan nuorisolääketieteen erityispätevyys suorittanut lääkäri Noora Seilo. Hänen jälkeensä yhteisöterveystyötä (YTE) ruvettiin kutsumaan opiskeluyhteistyöksi (OTE) ja Otaniemen kokenut osastonhoitaja Riitta Salomäki

YTHS:n terveystyöryhmä yhteistyön foorumina

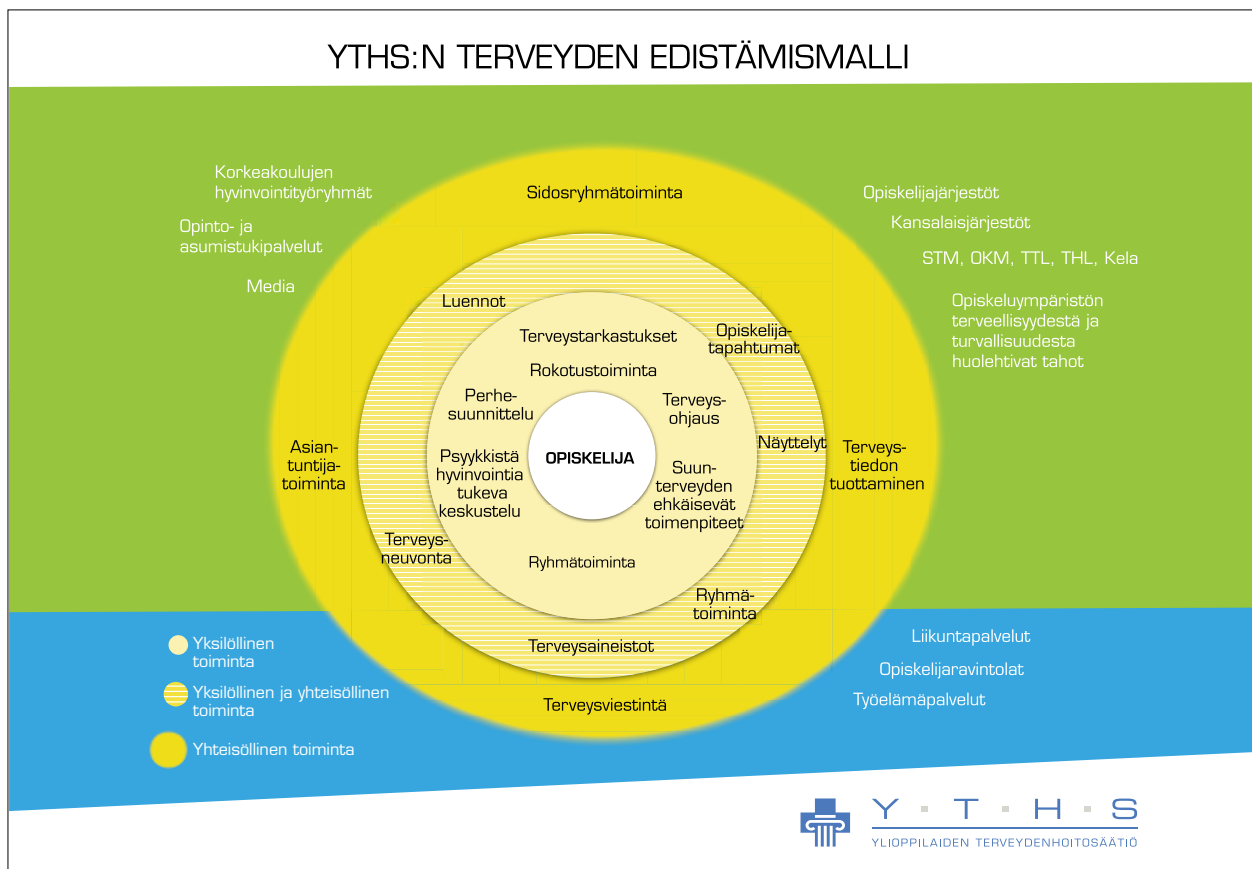
Terveyden edistämisen kokonaisuuden kannalta keskeinen työryhmä on ollut YTHS:n terveystyöryhmä. Se on yhtäjaksoista jatkumoa vuonna 1974 asetetusta terveydenhoidon työryhmästä, joka vuonna 1983 muutettiin terveystyöryhmäksi. Nimenmuutos terveystyöryhmäksi tehtiin 1996.

Työryhmä oli aiemmin vahvasti terveyden- ja sairaanhoidon eli yleisterveyden sektorin alainen päätehtäväänä terveystarkastusten ja terveystyöryhmien suunnittelu. Vähitellen työryhmästä kehittyi aidosti kaikkien sektorien yhteinen foorumi, jossa tärkeä rooli oli yhteistyökumppanien edustajilla. Kehä-hankkeen vaikutuksesta siitä muodostui leimallisesti yhteisöllisen terveyden edistämisen asiantuntija- ja yhteistyöelin, jossa säätiöstä mukana ovat olleet sektorijohtajat, yhteisöterveyden vastuuhenkilöt sekä käytännön terveydenedistämistyötä tekeviä säätiöläisiä. Lisäksi ryhmään on kuulunut muun muassa viestintäpäällikkö sekä vuosituhannen alkupuolella sähköisistä terveystyöryhmistä vastaava ylilääkäri.

Asiantuntijajäseniksi työryhmään on kutsuttu eri vaiheissa Opiskelijoiden Liikuntaliitto, Suomen ylioppilaskuntien liitto, Opiskelijajärjestöjen tutkimussäätiö (nykyisin Opiskelun ja koulutuksen tutkimussäätiö) Otus, Nyty ry sekä opintopsykologiverkoston edustaja.²⁰⁵ Kehä-jaoksen toiminnan päätyttyä terveystyöryhmän suora yhteys rehtorien neuvostoon katkesi, kunnes vuonna 2018 sieltä saatiin mukaan pääsihteeri työryhmän asiantuntijajäseneksi. Samana vuonna myös Suomen opiskelijakuntien liiton SAMOK:n edustaja tuli mukaan ja uusimpana ammattikorkeakoulujen rehtorineuvosto Arene.²⁰⁶

nimitettiin opiskeluyhteisötyön päälliköksi syksyllä 2019.²⁰¹ Tuossa vaiheessa johtoryhmää oli pienennetty, mutta Salomäen osallisuus kliinisten toiminnan kehittämissyöryhmässä tarjosi käytännönläheisen vaikuttamismahdollisuuden ja entistä varhaisemmassa vaiheessa.²⁰² Toimintaa suunnittelevassa OTE-tiimissä olivat mukana myös opiskeluyhteisötyöstä vastaava psykologi ja hammaslääkäri. Työ jatkui ja kehittyi. Uudeksi toimintamuodoksi luotiin opiskeluterveysneuvottelu työterveyshuollon mallia mukaillen. Työ suunniteltiin jatkossa tehtäväksi moniammatillisissa vastuutiimeissä, jotka nivoisivat yksilöllisen ja yhteisöllisen työn aiempaa paremmin yhteen.²⁰³

Kuten vastaanottotoiminnassa myös terveyden edistämisessä digitaalisten palvelujen kehittyminen loi valtavia uusia mahdollisuuksia. Yhteisöterveys-työn ja keskitetyn verkkoneuvonnan toimintojen ja tarpeiden kartoitus vuonna 2015, konkretisoi ensi kertaa sen, miten paljon terveydenhuollon henkilöstöä tarvitaan ja oli jo mukana käytännön valtakunnallisessa terveyden edistämistyössä: kuka matkailu-neuvonnassa tai some-viestijänä, kuka verkkoryhmän vetäjänä, www-sivujen päivittäjänä tai chatin vastaajana.²⁰⁴ Tällä saralla kehitys jatkui vilkkaana.

Terveyden edistämistyössä terveystarkastukset ja niihin osoitettu henkilöresursointi vakiintuivat jo vuoteen 1985 mennessä, mutta yhteisöihin suuntautuva toiminta etsi rooliaan säätiön toiminnassa pitkään. Keskustelua käytiin siitä, kuuluuko tämänkaltainen työ ylipäänsä YTHS:lle. 1970-luvun neuvontapsykologien 40 prosentin työpanosta lukuun ottamatta toimintaa pidettiin yleisesti toissijaisena työnä, jota tehtiin omasta kiinnostuksesta – jos ehdittiin. Osoitetusta työajasta huolimatta neuvontapsykologitkin joutuivat tekemään ”primaarista ennaltaehkäisyä ja konstruktivista mielenterveystyötä” osin ristiriitaisissa tunnelmissa. Opiskelu ympäristöjen valvonta jäi jumiin aina 2010-luvulle saakka.

2000-luvun alussa Kehrä-hanke alkoi muuttaa näkemyksiä ja säätiön hallitus suhtautui sen tavoitteisiin suopeasti ”kunhan perustehtävä ei vaarannu”. Toiminnan ”jämäköinti” vastuullisine toimijoineen tuotti tulosta. 2010-luvulla yhteisöjen hyvinvointiin tähtäävä työ ja opiskelukyvyyn edistäminen ruvettiin näkemään säätiön toiminnan yhtenä perustehtävänä, mihin osaltaan vaikutti opiskeluterveydenhuollon lainsäädännön

kehittyminen. Yhteisöihin suuntautuvan terveyden edistämistyön voi näin katsoa saavuttaneen vihdoin vakiintuneen ja tunnustetun aseman säätiön toimintakentässä terveystarkastusten ja muun yksilöllisen työn rinnalla.

YTHS:n pitkäaikainen talousjohtaja Kalle Wetenhovi oli yksi niistä, jotka kiihkeimmän yhteiskuntapoliittisen radikalismien mentyä ohi 1970-luvun lopulla edelleen uskoivat opiskelu ympäristöön kohdistuvan työn tärkeyteen säätiön toiminnassa. Näin hän totesi 60-vuotishaastattelussaan Piikissä 7.12.1979:

Uskoisin, että kaikkien opiskelevien elämänympäristöön kohdistuva työ tai palvelu on [säätiön] varsinainen tarkoitus.²⁰⁷

Myös vuosituhaten vaihteen toimitusjohtaja Eero Kurri arvioi haastattelussaan säätiön valttina tulevaisuudessa olevan erityisosaamisen opiskeluyhteisöjen terveyden asiantuntijuudessa.²⁰⁸ 2000-luvun talousjohtaja Olli-Pekka Luukko päätyi MBA-työssään vuonna 2013 siihen tulokseen, että YTHS:n ydinosaaminen on ylipäänsä terveyden edistämisen osaaminen, jonka varaan YTHS:n palvelutuotteet tulee rakentaa.²⁰⁹

YTHS opiskelijoiden terveystarkastusten kehittäjänä

Keuhkokuvista terveystarkastuksiin

YTHS:n toiminta on saanut alkunsa terveystarkastuksista. Kuten säätiön perustamisvaiheita käsittelevässä luvussa kerrotaan, Helsingin tuberkuloosihuoltopiirin lääkärin Göta Tingvaldin aloitteesta opiskelijoiden tuberkuloositarkastukset alkoivat Helsingissä tammikuussa 1932. Suomen Ylioppilaskuntien liiton perustama Ylioppilaiden Terveystarkastustoimisto jatkoi joukkotarkastuksia sotien jälkeen, jolloin muutaman vuoden ajan keuhkotarkastuksiin liitettiin myös kuppatesti, mutta vähäisten löydösten vuoksi seulontaa ei jatkettu.¹

Vuonna 1956 keuhkokuvausten suorittaminen liitettiin kuntainliiton tehtäviin.² Tarkastukset säädettiin pakollisiksi, minkä taustaa Kalle Wettenhoivi selvittää haastattelussaan vuonna 1951:

Jo toiminnan alkuaikoina voitiin tuberkuloositarkastusten suhteen todeta luvattoman suurta välinpitämättömyyttä ylioppilaiden keskuudessa ja siksi ryhdyttiinkin toimenpiteisiin tarkastuspakon aikaansaamiseksi. 11.7.1947 sääsi eduskunta lain ylioppilaiden pakollisista lääkärintarkastuksista, mihin lakiin se vielä oma-aloitteisesti lisäsi toi-

Tuberkuliinitesti tehtiin keuhkokuvausten yhteydessä vuodesta 1932 vuoteen 1956. Testin tulos kertoi tuberkuloositartunnasta tai tuberkuloosia vastaan saadusta Calmette-rokotuksesta. Ylihoitaja Aune-Maija Kosonen arvioimassa testin tulosta vuonna 1952.

mistolle mahdollisuuden poliisiviranomaisen avun saamiseen pakon läpiviemisessä. Tätä pakkokeinoa ei kuitenkaan ole katsottu aiheelliseksi noudattaa. (...) Kun kuitenkin vielä on joukko ylioppilaita, jotka eivät ole ymmärtäneet omaa parastaan, vaan

”pinnaavat” jatkuvasti, on tämän vuoden alusta lukien kaikkien korkeakoulujen päätöksellä saatettu voimaan opintokirjojen leimaamispakko, jolla kaikkien opintojaan jatkaa aikovien tarkastusvelvollisuus saadaan toteutetuksi.³

Korkeakoulut ryhtyivät näin valvomaan lain toimeenpanoa opetusministeriön ohjeistuksen mukaan vaatimalla leiman keuhkotarkastuksesta opintokirjaan.⁴ Vuoden 1947 laki koski vain helsinkiläisopiskelijoita ja siksi YTHS teki aloitteen yhtenäisten määräysten aikaansaamiseksi kaikille opiskelijoille.⁵ Se johti lakiin pakollisesta lääkärintarkastuksesta (142/1958) opetusministeriön vahvistaman ohjesäännön mukaan. Esityksen ohjesäännöstä teki YTHS:n valtuuskunta ja siinä määritettiin, että kyseessä oli juuri keuhkotarkastus. Lait olivat merkityksellisiä myös siksi, että ne säätivät paitsi pakollisen osallistumisen terveystarkastukseen, myös ”suorittamaan terveydenhuollon kustannuksia varten lukukautisen maksun”.⁶

Elinolojen parantuessa tuberkuloosi väheni nopeasti ja YTHS:n tarkastuksissa 1950-luvun lopulla löydöksiä oli enää 0,1 prosentilla tutkituista. Silti pakolliset vuosittaiset keuhkokuvaukset jatkuivat. Opetusministeriö hyväksyi vuonna 1977 YTHS:n esittämän ohjesäännön uudistuksen, jonka mukaan keuhkokuvauksiin kutsutaan pääsääntöisesti kaikki ensimmäisen vuoden opiskelijat ja sen jälkeen kolmivuositain.⁷ Vasta vuodesta 1984 alkaen riitti keuhkokuva opintojen alussa.⁸ Tartuntatautilain (583/86) tullessa voimaan vuoden 1987 alussa kumoutui laki ylioppilaiden pakollisesta lääkärintarkastuksesta (142/58) sekä tuohon lakiin nojautuva opetusministeriön ohjesääntö korkeakoulujen valvontavelvollisuudesta. Vuoden 1990 alussa Lääkintöhallituksen yleiskirje kumosi tuberkuloosin yleiset seulontatutkimukset, mikä merkitsi keuhkokuva-aikakauden päätöstä.⁹

Ylioppilaslehti 4.1.1952.

Ylioppilaslehti 4.10.1957.

Jono keuhkokuuvaukseen on ehkä YTHS:n tunnetuin valokuva! Tuberkuloositarkastus tammikuussa 1957 Helsingin yliopiston Porthania-rakennuksen voimistelusalissa röntgenhoitaja Rauha Kekäläisen ohjauksessa.

Vanhan taudin uusi nousu

Uudelleen tuberkuloosi nousi esiin 2000-luvulla, kun ulkomaalaisten opiskelijoiden määrä yliopistoissa kasvoi ja matkailu lisääntyi. Jo lähes unhoon painunut tauti tuli huomioida arkityössä vastaanotoilla, sillä yllätyksellisiä tuberkuloositapauksia rupesi löytymään. Tartuntatapauksista aiheutunut kartoitus ja jäljitys kuuluivat nyt kuitenkin kunnan terveysviranomaisille, mutta opiskeluterveydenhuollon velvollisuus oli järjestää korkean tuberkuloosi-ilmaantuvuuden maasta tulleille opiskelijoille tuberkuloosin seulontatutkimus.¹⁰ Käytännössä opiskelijoiden tauottaminen oli ongelmallista.

Varhaisia suunnitelmia ja kokeiluja

Keuhkotarkastuksia laajemmat terveystarkastukset olivat ensimmäistä kertaa esillä Helsingin yliopiston ylioppilaskunnan piirissä jo 1930-luvun lopussa. Terveystarkastustoiminta oli havaittu vakiintuneeksi käytännöksi monissa maissa – missä pelkästään keuhkotutkimuksina, missä taas perusteellisina lääkärintarkastuksina. SYL:n asettaman Ylioppilaiden Terveystarkastuskomitean keväällä 1941 valmistuneessa mietinnössä ehdotettiin kaikille uusille opiskelijoille keuhkotarkastuksen lisäksi pakollista lääkärin suorittamaa alkutarkastusta sekä uusintatarkastusta neljännen vuoden opiskelijoille. Sotien jälkeen suunnitelmat olivat samankaltaisia, mutta eivät edenneet vielä SYL:n terveydenhuoltotoimiston aikana.¹¹

YTHS:n perustamisen jälkeen vuonna 1956 päästiin ensimmäiseen kokeiluun. Jyväskylän ter-

veysasemalla tehtiin 181 opiskelijalle lääkärin suorittama alkutarkastus, kliininen yleistilan tarkastus, näön ja kuulon tutkimus sekä otettiin virtsanäyte. Tässä vaiheessa resurssien puute esti toiminnan laajentamisen ja vakinaistamisen.¹²

Terveystarkastustoiminta sai myötätuulta maailmalta. Ylilääkäri Kari Savonen osallistui vuonna 1959 Luxemburgissa pidettyyn Euroopan ylioppilaiden II sosiaalikonferenssiin (COSEC), joka suositteli päätöslauselmassaan terveystarkastusten suorittamista ylioppilaille. SYL halusi samaa ja terveydenhoitotyö nostettiin säätiön lähivuosien painopisteeksi.¹³

Opintonsa aloittavien yksityisten ylioppilaiden terveystarkastukset ovat sellainen ehkäisevän terveydenhoitotyön muoto, joka muita paremmin selvittäisi niitä vikoja ja puutteita, joita ylioppilaan terveydellisessä kunnossa esiintyy. Tällainen tarkastus ei ole tehokas, elleivät ylioppilasyhteisöt siihen velvoita kaikkia uusia jäseniään osallistumaan ja ellei siihen uhrata kutakin tutkittavaa kohti riittävän pitkää aikaa.¹⁴

Terveystarkastukset päästiin aloittamaan YTHS:n valtuuskunnan päätöksellä tutkimusluonteisesti kevätlukukaudella 1961, kun Ylioppilasterveys ry oli lahjoittanut sitä varten 1 miljoona markkaa. Otantana oli noin tuhat vuosina 1960 ja 1961 opintonsa Helsingin yliopistossa aloittanut opiskelijaa. Tarkastus oli erittäin perusteellinen ja edellytti opiskelijalta kolme käyntiä. Toimintatapa oli kallis, minkä vuoksi sitä jatkettiin tutkimusluontoisena kahtena seuraavana vuonna ilman hammastarkastusta.¹⁵

Laajempaa tukea ja painettakin terveystarkastusten toteuttamiselle loi Helsingissä syyskuussa 1963 järjestetty Pohjoismainen ylioppilaiden terveydenhoitokongressi, jonka julkilausumassa mainitaan terveystarkastukset. Mielenterveysasiat olivat jo tässä vaiheessa nousseet keskusteluun

Terveystarkastus 1960-luvun alun tapaan

Ensimmäisellä käynnillä tehtiin näköseula, audiometri, verenpainemittaus, virtsa- ja ulostenäyte ja naisilta hemoglobiinin määrittäminen sekä hammasröntgenkuvaus. Toisella kerralla sisätautilääkäri teki kliinisen tarkastuksen ja kolmannella kerralla hammaslääkäri tarkasti hampaiston kunnon.

Tutkituista 15 % tarvisi silmälääkärin apua, korvauikaa löytyi 4 %:lta, anemioita naisista 13 %:lta ja sairaalahoitoon lähetettiin 3 % tarkastetuista. Lapamato löytyi vain kahdeksalta opiskelijalta.¹⁶

ja terveystarkastusten toivottiin käsittävän myös ”mentaalisen terveydenhoidon sektorin”. Vuoden 1965 alussa Kari Savonen haki oppia opiskelijoiden terveystarkastuksiin Saksasta ja Ranskasta,¹⁷ sillä YTHS:n valtuuskunta oli päättänyt 10-vuotisen toiminnan juhlakokouksessaan vuonna 1964 ottaa kaikkien opintonsa alkavien ylioppilaiden terveystarkastukset jatkuvaksi toimintamuodoksi. Lisäksi edellytettiin potilaiden pääsevän hoitoon, jos tarvetta ilmeni. Raha-automaattiyhdistykseltä saadun lisätyn avustuksen turvin tarkastukset oli mahdollista aloittaa Helsingin, Turun, Tampereen ja Jyväskylän terveydenhoitoasemilla samana syksynä.¹⁸

Terveystarkastusten tavoitteiksi määriteltiin tarttuvien ja kroonisten tautien sekä piilevien vikojen etsinnän lisäksi rokotuskontrolli, henkilökohtainen neuvonta sekä tutkimus opiskelijanuorison terveydellisestä kunnosta. Tarkastusohjelma oli sama kuin Helsingissä vuosina 1962 ja 1963, mutta Tampereella tarkastukset käsittivät myös

hammastarkastuksen ja sosiologisen haastattelun, joiden suorittamista varten Yhteiskunnallinen korkeakoulu antoi avustusrahan. Jyväskylässä puolestaan tehtiin otantaluonteisesti ergometri- eli kuntokoe. Terveystarkastuksiin osallistumisprosentti oli erittäin korkea, yli 90 % kutsutuista.¹⁹

Terveystarkastuksia jatkettiin keväeseen 1966 saakka Helsingin, Turun ja Jyväskylän terveydenhoitoasemilla ja tulokset vietiin tietokonekorteille. Tarkastukset oli toteutettu Kansaneläkelaitoksen myöntämän avustuksen turvin, mutta syksyllä siihen ei enää saatu lisämäärärahaa. Löydökset tarkastuksissa olivat vähäisiä ja toiminta tältä kannalta arvioiden kannattamatonta kustannuksiin nähden.²⁰ Ongelmana oli myös, että tarkastukset tehtiin ”erillisenä projektina useiden eri henkilöiden työnä, jolloin toiminta oli sekä tekijöiden että tarkastettavien kannalta pirstoutunutta”, kuten Otaniemen vastaava lääkäri Marja-Riitta Tuori jälkeenpäin analysoi.²¹ Hän arvioi kuitenkin kokeilun aikana kertyneen arvokasta tietoa eri osaprojekteista ja toiminnallisesti oli saatu kokemuksia opiskelijoiden seulontatutkimuksista.²²

Vahvistusta toiminnalle saatiin jälleen maailmalta, kun WHO:n julkaisussa University Health Services vuodelta 1966 pidettiin kaikkien uusien opiskelijoiden tarkastamista tärkeänä ennaltaehkäisevänä työnä. Myös SYL oli asiassa aktiivinen. Vuoden 1968 opintososiaalisten neuvottelupäivien ponsista yksi koski säännöllisten terveystarkastusten aloittamista tavoitteena saattaa ”opiskelijoiden keskuudessa esiintyvät yleisimmät sairaudet hoidon piiriin”.²³

Terveystarkastukset katsottiin olennaiseksi osaksi opiskelijaväestön ehkäisevää terveydenhoitotyötä myös Opiskelijoiden terveydenhuoltokomitean mietinnössä (1971), jossa esitetyt tavoitteet ja toteutustapakin olivat yhdenmukaisia YTHS:n 1960-luvun kokeilujen kanssa – olihan Kari Savonen jäsenenä komiteassa. Ehdotettu malli oli kaksivaiheinen suunnattu terveystarkastus, jossa esitie-

tojen perusteella ”asiantuntijat päättävät (...) kenet kutsutaan lääkärin tai jopa suoraan asianomaisen erikoislääkärin tarkastukseen”.²⁴ YTHS:n edelläkävijän rooli opiskelijoiden terveystarkastuksen kehittäjänä näkyi niin ikään Ammattikasvatushallituksen pyynnössä suorittaa terveystarkastus Helsingin ja Turun teknillisissä oppilaitoksissa opintonsa aloittaneille syksyllä 1967. Se toimeenpantiin samoin kuin YTHS:n omat tarkastukset, joita käytettiin raportin vertailuaineistona.²⁵

Terveystarkastusprotokollaa kehitetään

YTHS:n oma tahtotila ja kokeilutoiminta, SYL:n vaatimukset, kansallisesti asetetut tavoitteet ja ennen kaikkea taloudelliset resurssit uusien sairausvaikutuksen korvauserusteiden myötä johtivat ennaltaehkäisevän terveydenhoidon laajentamiseen, jonka tärkeimpänä työmuotona oli säännöllisten terveystarkastusten aloittaminen vuonna 1972. Tämä merkitsi mittavia järjestelyjä niin keskushallinnossa kuin terveydenhoitoasemilla konkreettista tilakysymyksistä alkaen.²⁶

Paitsi terveystarkastusten toteuttamista valmistautettiin tekemään niiden pohjalta myös tutkimusta säätiön palvelujen suuntaamiseksi. Tämä tavoite näkyy ohjausryhmäksi asetetun Terveystarkastuksen neuvottelukunnan kokoonpanossa. Puheenjohtajaksi nimitettiin professori Kai Sievers apunaan peräti neljä eri projektiryhmää, joiden teemat olivat terveystarkastusten palvelutehtävä, opiskelijoiden sairastavuuden tutkiminen, terveyskäyttäytyminen ja opiskeluympäristö, sekä terveystarkastukset ja mielenterveys.²⁷ Syksyllä 1972 säätiön keskusjohtoon kiinnitettiin terveydenhoidon tutkijaksi LL Martti Kuokkanen kolmeksi vuodeksi sekä terveydenhoitosihteeriksi VTM Kaisa Kukkonen. Tehtävinä oli terveystarkastuksia koskevan tut-

kimustoiminnan suunnittelu sekä terveystarkastustoiminnan koordinointi, toimeenpano ja valvonta.²⁸

Ylilääkäri Kari Savonen ohjeisti terveydenhoitoasemien johtokuntia nimeämään vastuullinen työryhmä organisoimaan tarkastusta. Terveystarkastukset tehtiin muusta toiminnasta erillisenä ”kampanjana”, jota suorittamaan tuli palkata oma henkilökunta: vastaava lääkäri, terveysisä, näköseulauttaja, kuulotutkija, verenpaineutkija, laboratoriohoitaja ja tarkastuskirjuri. Myös erilliset tilat saatettiin joutua hankkimaan tarkastusten ajaksi. Näköseulalaitetta lähetettiin paikkakunnalta toiselle milloin linja-autolla milloin rautateitse. Terveystarkastuskuluille oli kirjanpidossa oma momenttinsa.²⁹

Tarkastusten toimeenpano tapahtui keskustoituston tiiviissä ohjauksessa ja seurannassa. Ohjeistus oli tarkkaa alkaen kutsujen lähettämisestä aina tilastotarkkailuun asti, mikä tarkoitti päivän löydösten keskiarvojen laskemista ja raportointia eteenpäin.³⁰ Tavoitteet tarkastuksissa olivat samoja kuin 1960-luvulla, mutta lisäksi huomiota pyrittiin kohdistamaan ”tyypillisiin ikä- ja opiskelusesifisiin ongelmiin”. Hallitus korosti, että kyseessä on edelleen kokeiluprojekti ja ohjelmaa kehitettiin heti ensikokeilun jälkeen supistamalla kyselylomaketta alkuperäisestä 108 kysymyksestä 48 kysymykseen.³¹

Tarkastukset toteutettiin kaksivaiheisina ja terveydenhoitajan rooli korostui. Protokollaan lisättiin sittemmin pysyväksi käytännöksi muodostunut terveyskysely, joka lähetettiin opiskelijoille etukäteen. Lomake sisälsi kysymyksiä sairauksista ja oireista sekä mielenterveydestä, jonka pohjalta voitiin ohjata psykologin vastaanotolle. Lääkärintutkimus tehtiin vain, mikäli terveydenhoitaja niin arvioi tai opiskelija sitä toivoi. Noin puolet tarkastetuista lähetettiin lääkärin tutkimuksiin ja hoitoon; suurin yksittäinen ryhmä (12–18 %) oli silmälääkärille ohjatut.³²

Valtuuskunta edellytti kevätkokouksessaan 1973 selvitystä toiminnan erityistavoitteista, ta-

Terveystarkastuksessa käytettiin näköseulalaitetta, jota lähetettiin paikkakunnalta toiselle, sillä terveystarkastuksia järjestettiin alkuvaiheissa kampanjatyypisesti.

Terveystarkastuksen kuulontutkimus Helsingin terveydenhoitoasemalla.

loudellisesta arvioinnista ja tarkastusten suhteesta YTHS:n muuhun toimintaan.³³ Ilmeisesti vastaukset vakuuttivat valtuuskunnan, sillä jo keväällä 1975 hyväksyttiin säätiön 5-vuotissuunnitelma, jossa esitettiin edelleen selvitettäväksi tarkastusten laajentamista vanhempiin opiskelijaryhmiin, riskiryhmäohjelmien luomista, terveystarkastuksen osuuden lisäämistä tarkastuksissa sekä hammastarkastusten aloittamista.³⁴ Selvitysten toteuttaminen tuli uuden, professori Kai Sieversin johtaman Terveydenhoidon työryhmän kontolle ja käytännössä terveydenhoidon sihteerin Kaisa Kukkoson tehtäväksi.³⁵

Kaisa Kukkosella oli laaja kirjo perustavanlaatuisia asioita pohdittavanaan. Kritiikkiä oli herättänyt muun muassa runsas jatkotutkimuksiin lähettäminen. Minkälaisia mittauksia on järkevää tehdä, tarvitaanko kuntotutkimuksia, entä laboratoriotutkimuksia? Ovatko käytetyt kysymykset relevantteja? Miten terveystarkastusta on mahdollista toteuttaa vaikuttavasti? Mihin opiskelijaryhmiin tarkastusten pitäisi kohdistua, aloittaviin vai myös opiskelunsa lopettaviin, vai kenties riskiryhmiin? Ja miten pitäisi toimia, kun poikkeavuuksia löytyy? Kaiken kaikkiaan terveystarkastuskäytännön luominen oli pioneerityötä, sillä valmiita malleja ei ollut olemassa – tutkimustiedosta puhumattakaan.³⁶ Säätiön oma kokemukkin oli vielä lyhyt.

Valmistuneen muistion ja terveydenhoidon työryhmän mukaan ei ollut aihetta kehitetyn ohjelman romuttamiselle! Mutta parannettavaa oli ja tutkimustietoa kaivattiin, erityisesti seulojen sensitiivisyys–spesifisyys -selvityksiä. Vaikka näköseulasta oli kritisoitu, sen tuloksena silmälääkärin tutkimuksiin johti 10–20 % opiskelijoista, joista yli puolet sai uudet tai korjatut silmälasit. Terveystarkastuksen tehostaminen vaatisi koulutusta sekä haastatteluaajan pidennystä 20–30 minuuttiin, ja tarkastukset pitäisi tehdä vakinaisen henkilökunnan voimin. Keuhkojen pienoiskuvausten harventaminen nostettiin esiin, mikä sitten johtikin tuloksiin.

Suunnitelmiin terveystarkastusten laajentamisesta ja riskiryhmäohjelmista suhtauduttiin kriittisesti. Ilman tarkempia selvityksiä niihin ei kannattaisi ryhtyä, samoin oli laita hammastarkastuksissa.

Osa muistiossa esiintuoduista asioista oli jo työn alla. Terveydenhoidon tutkija Martti Kuokkanen oli vuonna 1974 pyytänyt psykologi Salli Saarta mukaan kehittämään terveystarkastusten mielenterveysosiota, minkä työn Saari katsoi hyvin sopivan käynnissä olleen ehkäisevän mielenterveystyön periaatteisiin. Mielenterveysseula valmistui seuraavana vuonna ja otettiin käyttöön syksyllä 1976.³⁷ Terveystarkastuksia ruvettiin liittämään entistä kiinteämmin terveydenhoitoasemien sairastuvainotien toimintaan ja siihen palkattua henkilökuntaa vakinaistettiin. Vastuu valtakunnallisesta organisoinnista siirrettiin ylihoitaja Aune Kermiselle.³⁸

Mielenterveysseulan kehittäminen

Mielenterveysongelmia kartoittavia kysymyksiä oli jo ensimmäisessä, vuoden 1972/73 terveystarkastuksessa. Niissä kysyttiin psykiatrisia oireita ja ongelmia sekä opiskelijan omaa arviota mielenterveydellisen asiantuntija-avun tarpeesta. Oireita ja ongelmia ilmeni paljon.

Kysymykset herättivät voimakasta kritiikkiä sekä mielenterveystyöntekijöiden että opiskelijoiden keskuudessa. Ongelmana oli mielenterveyspalvelujen puute. Oli turhauttavaa ja eettisesti väärin seuloa ja herättää hoitomotivaatiota yksityiskohteisella kyselyllä ja sitten todeta, että hoitoon ei ole mitään mahdollisuutta. YTHS ei pystynyt tarjoamaan psykoterapiaa edes niille opiskelijoille, jotka itse hakeutuvat psykiatrin tai psykologin vastaanotolle. Toisaalta oli paljon poisjääntejä sovitulta vastaanotoilta. Resurssipulan vuoksi huomio kiinnitettiin ennaltaehkäisyyn ja mahdollisuuteen auttaa opiskelijoita jo terveystarkastuksessa käytävällä keskustelulla ja toisaalta vaikeampia ongelmia

Psykologi Salli Saari tuli YTHS:lle töihin ylioppilaspsykologin tehtävästä vuonna 1969, kun mielenterveysneuvonta vakiinnutettiin YTHS:n toimintamuodoksi. Ehkäisevä mielenterveystyö oli keskeinen osa Saaren työtä, kun hän ryhtyi kehittämään tarkoituksenmukaista mielenterveysosiota terveystarkastuskyselyyn. Kuva on vuodelta 1989.

kokevien löytämiseen. Nämä asiat vaativat mielenterveyden seulontakyselyn kehittämistä.³⁹

Syksyllä 1974 psykologi Salli Saari aloitti terveystarkastusten mielenterveysongelmien seulontaa koskevan tutkimukseen pohjautuvan kehitystyön. Otoksena oli 800 terveystarkastukseen osallistunutta opiskelijaa Helsingistä ja Turusta ja sata heistä haastateltiin myös henkilökohtaisesti. Mielenterveyttä kartoittavissa kysymyksissä uutta

oli mahdollisuus arvioida oireiden ja ongelmien lisäksi myös vastaajan kokemia voimavaroja. Yhdeksän kysymyksen patteri valikoitui isosta joukosta kysymyksiä faktorianalyysin keinoin. Uusi mittari oli opiskelijaspesifinen, sillä arvioinnin kohteena olivat opiskelijalle keskeiset ja heidän persoonallisuuden kehitykselleen olennaisimmat elämänalueet.⁴⁰ Mittaria pidettiin myös terveyskasvatuksellisesti aiempaa suositeltavampana, sillä se siirtäisi fokuksen ”oireiden tuijottamisesta mahdollisesti vaikeina koettuihin elämän tilanteisiin ja ympäristötekijöihin ja ehkä aktivoisi opiskelijoita etsimään niihin ratkaisuja”.⁴¹

Mielenterveysseulan lisääminen terveyskyselyyn vahvisti terveystarkastuksen merkitystä, koska huomattava osa opiskelijoiden ongelmista liittyi stressiin ja psyykkisiin voimavaroihin. Seulan käyttöönoton jälkeen toimivuonna 1976/77 asiakasmäärä neuvontapsykologeilla kasvoi viidennekellä edellisvuotisesta.⁴²

Jälkikäteen Salli Saari arvioi olleensa liian optimistinen mielenterveyshäiriöiden ennaltaehkäisyyn mahdollisuuksiin. Seula kyllä toimi luotettavasti eli pystyttiin tunnistamaan kohonneen riskin piirissä olevat opiskelijat, mutta ongelmia syntyi toisaalta siitä, ettei neuvontapsykologeja ollut koulutettu ehkäisevään vastaanotto toimintaan ja toisaalta opiskelijoiden vähäisestä motivaatiosta ongelmien käsittelyyn, jos he eivät voineet ”riittävän huonosti”. Joka tapauksessa seula toimi myös terveydenhoitajan kanssa käytävän keskustelun pohjana vaikuttaen terveystarkastuksen sisältöön.⁴³

Seula on ollut hieno oivallus opiskelijoiden mielenterveyden kartoituksessa, sillä samalla mittarilla voitiin arvioida sekä stressiä että voimavaroja tuottavia asioita. Mittaria on käytetty myös vuonna 2000 alkaneissa Korkeakouluopiskelijoiden terveystutkimuksissa ja niiden kautta monissa tutkimuksissa.

Mielenterveysseula

Minkälaisiksi omalla kohdallasi arvioit seuraavat asiat tällä hetkellä? Vastausvaihtoehdot:

- (-2) asia on minulle **TODELLA ONGELMA**, joka ratkaisevasti vaikeuttaa elämäni nykyään
 - (-1) asia on minulle **SELVÄSTI ONGELMA**, mutta ei vaivaa aina ja/tai ei kovin voimakkaasti
 - (0) ei ole ollut aihetta kiinnittää erityistä huomiota
 - (+1) olen yleensä **KOKENUT MYÖNTEISENÄ**
 - (+2) merkitsee minulle todella **TYDYTYSTÄ ANTAVAA ASIAA**
 - (?) vaikea sanoa
-
- () Otteen saaminen opiskelusta
 - () Esiintyminen, kuten esitelmän pito
 - () Kontaktin luominen opiskelutovereihin ja yleensä ihmisiin
 - () Kontakti vastakkaiseen sukupuoleen
 - () Seksuaalisuuteni
 - () Suhde vanhempiini
 - () Tulevaisuuden suunnitteleminen
 - () Omat voimat ja kyvyt
 - () Mielialani yleensä

Terveyskasvatuksellinen terveystarkastus

Terveystarkastuksia ei nähty säätiössä pelkästään seulontana, vaan niiden avulla haluttiin jo varhain vaikuttaa myös tarkastettavien sairaus- ja terveyskäyttäytymiseen. Tämän tehostamiseksi terveyskasvatussihteeri Simo Saarelan ehdotus uudentyypisestä kyselystä kantoi, ja sitä lähti valmistelemaan työryhmä Riitta Hahtamo-Suuronen, Aune Kermisen, Kaisa Kukkonen, Simo Saarela ja Salli Saari terveydenhoidon työryhmän ohjauksessa.⁴⁴

Lomaketta muokattiin siten, että terveyskäyttäytymistä, oireita ja sairauksia koskevat kysymykset sekä näihin liittyvä neuvontateksti muodostivat syy-seuraus -ketjuja ja asiakokonaisuuksia. Tarkoituksena oli, että lomakkeen lukeminen ja siihen vastaaminen toimisi itsessään terveyskasvatuksena.⁴⁵ Tietoa pyrittiin jakamaan välttäen syyllistämistä ja toisaalta normalisoimaan ilmiöitä. Uusi terveystarkastus otettiin käyttöön syksyllä 1977, jolloin sitä oli ehditty testata opiskelijoilla positiivisin tuloksin. Terveystarkastusaika piteni esityksen mukaan ja siinä annettava terveysneuvonta tapahtuisi jatkossa ”opiskelijan sairauksista, oireista ja elämäntilanteesta ohjautuvana *rääätälintyönä*”.⁴⁶

Mielenkiintoinen näkökulma terveystarkastuksen sisältöön ilmeni Pohjoismaisessa opiskeluterveydenhuollon kongressissa Lundissa loppukesällä 1977. Juhani Peräsalon ja psykologi Birgitta Jalanderin esittely uudesta terveystarkastuksesta ja mielenterveysseulasta viritti vilkkaan keskustelun, jossa jopa kritisoitiin intiimejä kysymyksiä ja hämmästeltiin, että niihin oli saatu opiskelijoilta vastaukset.⁴⁷

Tämän jälkeen isompia muutoksia terveystarkastusohjelmassa ei tapahtunut pitkään aikaan. Kolesterolin tutkimista pilotoitiin muutamalla paikkakunnalla, mutta se ei johtanut muutoksiin käytännöissä. Ainostaan rintojen omatoimisen tutkimisen opetus naisille sisällytettiin ohjelmaan 1980-luvun puolivälissä. Samoihin aikoihin päivitettiin myös kyselylomaketta ja uusina kysymyksinä mukaan tulivat opiskelu- ja asuin ympäristöä koskevat kysymykset.⁴⁸ Terveystarkastuksen yhteistyöryhmässä, jolle uudistustyö oli delegoitu, ideointiin opintojaan aloittelevilla opiskelijoille opas *Nuoruus, terveys ja opiskelu*, joka tehtiin yhteistyössä SYL:n kanssa vuonna 1987.

Terveystarkastuksen vastaukset ryhdyttiin viemään atk:lle heti säätiön saatua ensimmäisen potilastietojärjestelmänsä 1980-luvun alussa. Ajatuksena oli hyödyntää tuloksia tutkimustyössä. Kuutisenkym-

Terveystarkastus muutettiin nopeasti useiden eri henkilöiden tekemistä mekaanisista mittauksista keskusteluksi terveydenhoitajan kanssa etukäteen täytetyn terveystarkastuksen tukemana. Sairaanhoitaja Lea Metsävainio haastattelee opiskelijaa vuonna 1979 Kajaanissa ja sairaanhoitaja Nina Lindqvist vuonna 1985 Helsingissä.

mentä kysymystä käsittävän kyselyn vastausten naputtelu tietokoneelle vei paljon työaikaa, kun uusia opiskelijoita kävi terveystarkastuksissa vuosittain noin 10 000. Tähän uhraukseen nähden aiheiston tutkimuskäyttö oli vaatimatonta.

Kehitetty terveystarkastus palveli hyvin ja oli käytössä vuoteen 1998 saakka saatetekstillä HYVÄ

OPISKELIJA, PUHUTAANPA TERVEYDETTÄ. Terveystarkastuksista oli muodostunut merkittävä ehkäisevän terveydenhuollon toimintamuoto YTHS:n palveluihin. Ne saivat lisää palstatilaa myös säätiön toimintakertomuksissa, joissa niitä käsiteltiin hyvin myönteisesti.

Toiminnan päästyä käyntiin 1970-luvun alussa osallistumisaktiivisuus tarkastuksiin oli 80–90 prosenttia. Korkea osallistumisaktiivisuus jatkui pitkään. Osaltaan sitä selitti edellä mainittu opetusministeriön ohjesääntö, jossa opiskelija veloitetaan osallistumaan paitsi keuhkotarkastukseen myös ”säätiön toimesta järjestettyyn yleiseen terveydentilan tarkastukseen”.⁴⁹ YTHS käytti tätä veloittevuutta hyväkseen terveystarkastuskutsussa, joka oli esimerkiksi vuonna 1972 muotoiltu seuraavasti:

Ylioppilaiden pakollisista lääkärintarkastuksista annetun lain mukainen terveystarkastus on nykyisin käsittänyt vain vuosittain suoritettavan pakollisen keuhkokuvauksen. Terveystarkastukseen tullaan tästä lähtien liittämään myös muuta terveydentilaa koskevia tutkimuksia, Sinut kutsutaan tähän mainittuun tarkastukseen (...)⁵⁰

Kun pakollisista keuhkotarkastuksista luovuttiin vuonna 1987, veloite yleiseen terveystarkastukseen osallistumisesta säilyi, mutta yliopistot eivät enää seuranneet sen toteutumista.⁵¹

Kansainvälistyminen ja AIDS:n uhka

Ulkomaalaisten opiskelijoiden lisääntyminen yliopistoissa piti ottaa huomioon myös terveystarkastustoiminnassa. Terveystarkastus käännettiin englanniksi syksyllä 1986, joten terveystarkastus voitiin järjestää ulkomaalaisille opiskelijoille samalta pohjalta kuin suomen- ja ruotsinkielisille opiskelijoille.⁵²

Samoihin aikoihin sisäasiainministeriön Ulkomaalaistoimisto oli herännyt uuden taudin,

AIDS:n uhkaan. YTHS:lle lähettämässään kirjeessä ministeriö vetosi Lääkintöhallituksen ja Aurooran sairaalan ohjeisiin todetessaan, että HIV-testaus tulisi tehdä kaikille ulkomaalaisille, jotka tulevat opiskelemaan Suomeen. Säätiö liitti terveystarkastuskutsuun informaation YTHS:n tarjoamasta mahdollisuudesta AIDS-testiin.⁵³

Hammastarkastukset alkavat – vihdoinkin

SYL:n hammashoitokomitea ehdotti jo vuonna 1954 pakollista hampaiden tarkastusta kaikille uusille ylioppilaille, mutta tarkastusten toteutumista saatiin odottaa yli 30 vuotta. Koulu- ja opiskeluterveydenhuollossa ainoastaan kansakoululaisten hampaiden tarkastuksesta ja hoidosta määrättiin vuonna 1956 säädetyssä laissa. Kansanterveystarviansiosta 1970-luvulla kuntien velvollisuudeksi tuli järjestää hammashoito kaikille alle 17-vuotiaille.⁵⁴

YTHS:ssä terveystarkastuskokeilun yhteydessä toteutettiin hammastarkastuksia vuosina 1961–1962 sekä Jyväskylässä kokeiluluonteisesti vuodesta 1980 alkaen, mutta järjestelmälliset hammastarkastukset käynnistyivät johtajahammasslääkäri Lauri Turtolan kaudella YTHS:ssä vasta 1980-luvun puolivälissä, aluksi Turussa, Jyväskylässä ja Oulussa.⁵⁵ Tämä mahdollistui, kun hammashuolto tuli Kelan päätöksellä sairausvakuutuskorvauksen piiriin vuoden 1986 alusta. Lääkintöhallituksen ohjekirje terveyskeskusten opiskelijaterveydenhuollolle oli tuolloin: tarkastus kerran vuodessa, ellei potilaan suun ja hampaiden terveydentila edellytä tystä poikkeamista.⁵⁶

Lauri Turtolan & työryhmänsä vuosina 1977–1979 tekemän seurantatutkimuksen perusteella opiskelijoille riitti harvempikin tarkastusväli, ja niinpä opiskelijat kutsuttiin maksuttomaan hammasslääkäriin tarkastukseen 1., 3. ja 5. opiskeluvuo-

Ylioppilaslehdessä 27.3.1954 julkaistu pilapiirros liittyi hammashoidon alkamisen yhteydessä käytyyn keskusteluun hammastarkastusten pakollisuudesta. Terveystarkastukset, käytännössä keuhkokuivaukset, oli jo määritelty pakollisiksi. Näihin oli aiemmin muutaman vuoden ajan liitetty myös sukupuolitesti.

tenaan. Kutsukäynnillä laadittiin hoitosuunnitelma ehkäisevästä hoidosta, terveystarkastuksesta ja hammas- ja suusairauksien perus- ja erikoishoidosta. Toiminta käynnistyi hyvin, sillä esimerkiksi lukuvuonna 1987/88 ensimmäisen vuoden opiskelijoiden hammastarkastuksiin osallistui lähes 60 % opiskelijoista.⁵⁷ Jälkikäteisarvioissaan Lauri Turtola piti säätiön tarkastuskäytäntöä jopa radikaalina verrattuna terveyskeskuksen vuosittaiseen tarkastuskäytäntöön. Viestinä oli: ”Ei suun terveyttä tarvitse tutkia vuosittain, jos ihminen on terve”.⁵⁸

Kaikkien uusien opiskelijoiden hammastarkastukset alkoivat syksyllä 1986, kun hammashuolto tuli sairausvakuutus-korvauksen piiriin. Tarkastus sisälsi myös hampaiden hoidon neuvontaa. Hammaslääkäri Helvi Grönroos ja hammashoitaja Inkeri Rautiola tekemässä hammastarkastusta Helsingin terveydenhoitoasemalla toimivuonna 1986/87.

1990-luvun alussa tarkastusten tulevaisuutta miettiessään Turtola arvioi, että kariksen vähen-tyessä voi olla mahdollista siirtyä kolmen vuoden tutkimusväleihin. Käytäntöä uudistettiin jo vuosikymmenen lopussa. Tavoitteena oli aiempaa parempi osallistumiskattavuus ja yksilöllinen arviointi, joka vähentäisi hoitoajan ja akuuttihoidon tarvetta. Syksystä 1999 alkaen kaikki opiskelijat ruvettiin kutsumaan hammaslääkärin tutki-mukseen vain kerran, ensimmäisenä tai toisena opiskeluvuotena. Käynnillä opiskelija sai hoidon-tarvearvion lisäksi myös suosituksen seuraavaan tutkimukseen yhden, kahden tai kolmen vuoden päähän. Suosituksen mukaiselle käynnille opiske-lijän tuli hakeutua oma-aloitteisesti ilman erillistä kutsua. Näin toimien noin puolet opiskelijoista osallistui tarkastukseen 2000-luvun alussa.⁵⁹

Kohti digitaalista kyselyä

Vielä kerran paperisen terveystarkastuksen uudistus

1990-luvun lama aiheutti tarpeen tarkastella toi-minnan sisältöjä ja palveluiden määrää, sillä lähes 12 000 opiskelijan terveystarkastus ja hammas-tarkastus muodostivat merkittävän osan palveluista. Terveystarkastukseen käytetty aikakin oli kaksinker-taistunut kahdessa vuosikymmenessä. Keskustelua herätti myös lomakkeen atk-tallennukseen käytetty aika.⁶⁰ Lisäksi terveystarkastus kaipasi uudistamista, sillä 1990-luvulla terveystarkastus alkoi tuntua hieman vanhahtavalta päivittäisestä alapesusta muistuttavi-ne ohjeineen. Terveystarkastaja Marjatta Auteren tutkielman mukaan vuosikymmenen puolivälissä alle puolet opiskelijoista piti terveystarkastusta hyvänä.

Turun yliopiston ylioppilaskunnan tutkimuksessa moni opiskelija piti kysymyksiä jopa hieman nauttavina.⁶¹ Lomakkeen painatuskin kävi kalliiksi.

Johtajaylilääkäri Juhani Peräsalo antoi keväällä 1996 lomakkeen uusimistyön ja terveystarkastusprosessin ajanmukaistamisen tehtäväksi YTHS:n terveyden edistämisen yhteistyöryhmälle, jonka puheenjohtajana tuolloin oli yleislääkäri Mikael Nyström. Käytännön toteuttaminen tuli työryhmän sihteerin, yleislääkäri Kristina Kuntun tehtäväksi.⁶² Työssä kuultiin laajasti kaikkien paikkakuntien terveydenhoitajia ja kokeiltiin kahta erilaista lomaketta. Tuloksena syntyi monistettava kaksisivuinen kysely, johon liitettiin uutena elementtinä alkoholinkäytön itsearviolomake AUDIT.⁶³ Terveyskyselyn aiempi tavoite säilyi – nyt näin ilmaistuna:

Terveyskyselylomakkeen tehtävä on herättää opiskelija pohtimaan monipuolisesti terveyteen liittyviä tekijöitä, auttaa muistamaan piileviä ongelmia, helpottaa arkojen asioiden puheeksiottoa ja viestittää tarkastuksen laaja-alaisuudesta. Sen pitäisi jossain määrin toimia myös itsenäisesti eli palvella niitäkin opiskelijoita, jotka eivät terveystarkastukseen osallistu. Toisaalta kysely on terveydenhoitajan työväline terveystarkastustilaisuudessa.⁶⁴

Koska monistettavaa kyselyä oli helppo muokata, näin myös tehtiin esimerkiksi Helsingissä ja Tampereella. Pääkaupungissa ei myöskään uskallettu ottaa AUDIT-lomaketta käyttöön.⁶⁵ Pelättiin, etteivät opiskelijat halua vastata, jos alkoholinkäytöstä kysellään tarkemmin. Tämä merkisi toimintojen erilaistumista paikkakuntaakohtaisesti.

Terveyskyselyn kehittämisen loppuraportti on päivätty 15.5.1998, jolloin oli vielä pääosin käytössä paperinen sairauskertomus. Atk-tallennusta ehdotettiin supistettavaksi vain kriittisiin ja keskeisiin tietoihin. Toisaalta tietojen todettiin olevan

hyödyllistä aineistoa säätiön agendalle nousseessa toiminnan laadun arvioinnissa.⁶⁶

Ajatus sähköisestä kyselystä viriää

Vuosituhanen vaihte toi säätiössä päätteen pöydille ja alkoi sähköisten ”potilaskorttien” aika. Myös terveystarkastustietojen tallentamiseen mahdollisimman vaivattomasti alkoi löytyä ratkaisuja. Vuonna 2003 Medicuksen kehittäjä, yleislääkäri Patrik Schroeder teki ohjelmaan terveystarkastuslomakkeen terveydenhoitajien käyttöön. Se poiki taas lomakeuudistustarpeen, tällä kertaa tietojen tallennuksen näkökulmasta, mutta yrityksistä huolimatta työ ei tullut valmiiksi. Asia siirrettiin jälleen YTHS:n terveystyöryhmälle,⁶⁷ joka tarttui toimeen heti vuoden 2004 alussa. Mutta jo ensimmäisessä kokouksessa tehtävä sai uuden suunnan Kristina Kuntun esittäessä ajatuksen suunnatusta terveystarkastuksesta, joka oli käytössä erään ammattikorkeakoulun terveydenhuollossa:

Tässä mallissa kaikille uusille opiskelijoille lähetetään terveystarkastuslomake, jonka he palauttavat terveystarkastuskeskukseen. Terveystarkastuslomake käy kaavakkeet läpi ja kutsuu niitä opiskelijoita terveystarkastukseen, joilla on katsottu esiintyvän terveydellisiä riskitekijöitä.⁶⁸

Kokouksen osanottajat pitivät mallia järkevänä ja kokeilemisen arvoisena myös YTHS:ssä, sillä vanha suuntaamaton terveystarkastus vei runsaasti resursseja, ja oli epävarmaa, saadanko vailla riskejä olevan opiskelijan tarkastamisesta terveyshyötyä. Kokeilua valmistelemaan nimettiin työryhmä Kristina Kuntun johdolla ja eri linjojen edustajina olivat johtajahammaslääkäri Lauri Turtola, terveydenhoitaja Paula Aarnio-Tervo sekä jo 1970-luvulla terveystarkastusprosessia uudistanut ja sitä tutkinut psykologi Salli Saari.⁶⁹

Asia sai uuden käänteen jo kuukauden kulut-

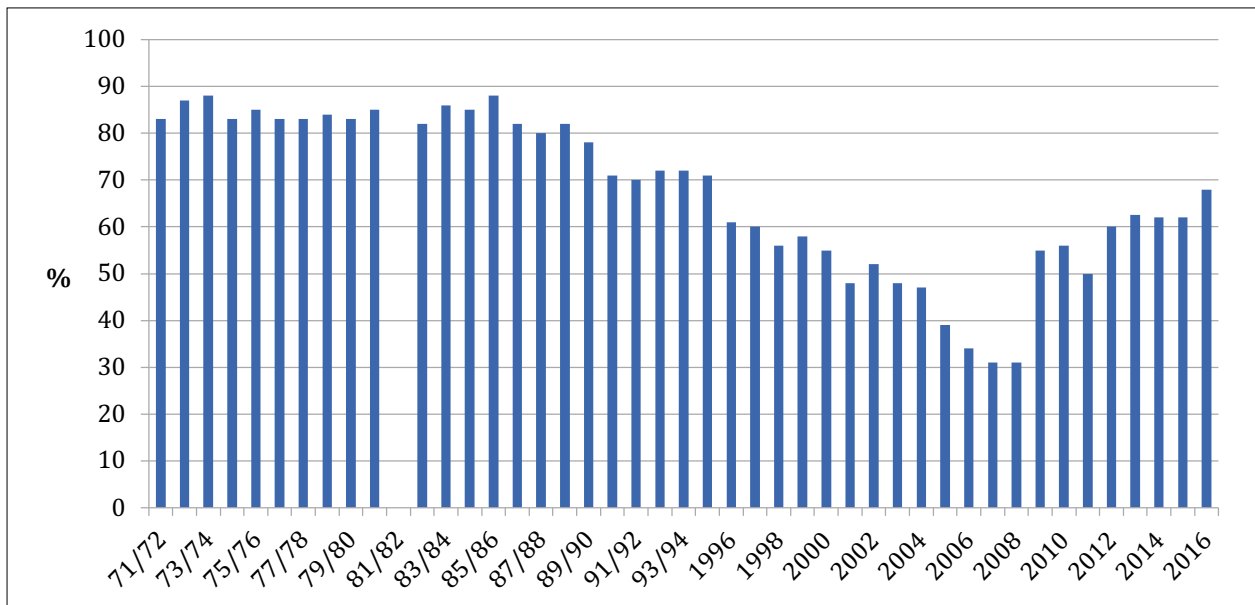
tua, sillä Kuntun ehdotus sähköisen terveystarkastuksen kokeilusta sai kannatusta. Tällöin lomaketietojen tallentaminen jäisi kokonaan pois terveydenhoitajalta ja kattavat tilastoaineistot syntyisivät opiskelijoiden itse naputtelemista tiedoista.⁷⁰ Uudenlainen sähköiseen kyselyyn perustuva suunnattu terveystarkastusmalli oli aiemmin ollut esillä Kristina Kuntun ja toimitusjohtaja Eero Kurrin keskusteluissa, mutta kehittämiskustannukset olivat estäneet etenemisen. Tässä vaiheessa vt. johtajayli-lääkäri Riitta Ollitervo-Peltonen ja toimitusjohtaja Eero Kurri näyttivät hankkeelle vihreää valoa. Kokeiluprojektin rahoituskin järjestyi.⁷¹

Taustalla vaikutti myös opiskelijoiden vähentynyt kiinnostus osallistua terveystarkastukseen. Toisaalta tosiasia oli, että käytettävissä olevalla työvoimalla palvelua ei edes pystyittäisi tarjoamaan kaikille ensimmäisen vuoden opiskelijoille, jos he siihen sankoin joukoin hakeutuisivat. Kuten hankesuunnitelma kiteytti:

Koska uusien opiskelijoiden terveystarkastus on merkittävä resurssien kohdentaminen yksilölliseen ennaltaehkäisevään terveydenhuoltoon, on tärkeää, että tarkastus tavoittaisi mahdollisimman monia ja että henkilökohtaiseen tapaamiseen osallistuisivat ainakin sellaiset opiskelijat, joilla on terveysongelmia tai -riskejä.⁷²

Sätkyn kehitys ja käyttöönotto

Aiemmin koottu työryhmä, täydennettynä vasta säätöön tulleella terveystarkastuspäällikkö Hanna Karilla, lähti kehittämään sähköisesti täytettävää lomaketta, johon tuli noin 20 kysymystä sekä alkoholia käyttäville aukeava AUDIT-kysely. Mahdollisuudesta huolimatta Lauri Turtola ei tuolloin tuonut suun terveyden kysymyksiä mukaan.⁷³ Tärkeä kysymys oli, pystytäänkö tällaisella lyhyellä terveystarkastuksella löytämään ne opiskelijat, jotka on syytä kutsua henkilökohtaiseen terveystarkastuk-

Kuvio 18. Terveystarkastuksiin osallistuminen vuosina 1972–2016 (%). Sähköinen terveystarkastus (Sätky) otettiin käyttöön syksyllä 2009. (Lähde: YTHS:n toimintakertomukset ja Sätky-koosteet (HKA 2009/10–2014/15).)

seen. Koska lomakkeen saattaminen sähköiseen muotoon viivästy, päädyttiin testaamaan lomakkeen toimivuutta paperiversiona syksyllä 2005 noin 200 opiskelijan aineistolla. Kaksi eri terveydenhoitajaa arvioi lomakkeen perusteella kutsu-
mistarpeen ja kaikki lomakkeen täyttäneet opiskelijat tulivat myös terveystarkastukseen.⁷⁴

Kristina Kuntun johdolla tehty tutkimus auttoi prosessin kehittämässä. Se osoitti, että terveysongelmat tai riskit oli mahdollista löytää kyselylomakkeella, mutta henkilökohtaiseen terveystapaamiseen osallistuneilla asiat olivat keskimäärin paremmin kuin poisjääneillä. Tämä kertoi nykyisestä tulla perinteiseen terveystarkastukseen, etenkin jos oli psyykkisiä tai sosiaalisia ongelmia. Pohdittavaksi nousi myös käytännöt esimerkiksi rokotusten tai reseptien uusinnan ohjaamiseksi muualle kuin terveystapaamiseen.⁷⁵

Uuden lomakkeen luominen oli helpompi tehtävä kuin sen saaminen digitaaliseksi – ongelmia oli etenkin viestiliikenteen tietoturvallisuudessa. Hanke lähti etenemään vuosien 2006–2007 aikana Teknillisen korkeakoulun eHealth II -tutkimushankkeen ja YTHS:n tietohallinnon ja sieltä erityisesti atk-suunnittelija Elina Heilalan yhteistyönä, jolla sähköisen terveysseulonnan malli saatiin luoduksi.⁷⁶ KELA:n rahoituksen tuella päästiin lopulta sähköisen järjestelmän käytännön toteuttamiseen Medixine Oy:n kanssa säätiön oman tietohallinnon vahvalla tuella.⁷⁷

Opiskelijan terveystarkastuksesta muodostettiin prosessi, joka koostui sähköisen terveystarkastuksen täyttämistä, siihen saadusta terveydenhoitajan vastauksesta ja tarvittaessa henkilökohtaisesta terveystapaamisesta. Terveydenhoitaja arvioi vastaus-
ten perusteella jatkotoimien tarpeen: kaikki ok, kutsu terveystapaamiseen tai ohjaus muulle vastaanotolle. Lomakearvioinnin tueksi luotiin järjestelmä, jossa hälytysmerkinnät autoivat kiinnittämään huomiota kriittisiin kohtiin vastauksissa.

Palauteviesteihin laadittiin Hanna Karin johdolla valmiit pohjat, joita saattoi myös muokata tarpeen mukaan tilanteeseen sopivaksi ja vastausviestissä voitiin lähettää myös terveystarkastuslinkkejä ja -linkkejä.⁷⁸

Pilotointi käynnistyi Otaniemessä Teknillisen korkeakoulun opiskelijoiden keskuudessa syksyllä 2008 ja kokemusten perusteella järjestelmää vielä hiottiin. Johtajahammaslääkäriksi tullut Anne Komulainen innostui mahdollisuudesta saada mukaan kysymyksiä suunterveydestä ja näin kysely saatiin kattavaksi. Terveydenhoitajien koulutuksen jälkeen syksyllä 2009 koko säätiössä siirryttiin uuteen järjestelmään.⁷⁹ Terveystarkastustoiminnan ohjaus ja kehittäminen tuli tärkeäksi osaksi terveyspalvelupäällikkö Hanna Karin työtä, kuten se oli aiemminkin kuulunut säätiön ylihoitajille.

Sähköisen terveystarkastuksen nimeksi vakiintui nopeasti ”Sätky”. Terveydenhoitajat lähettivät kutsuja vähitellen pitkin vuotta. Vastauksia ei saatu suoraan potilastietojärjestelmiin, vaan ne tulivat erilliseen järjestelmään, mutta terveystapaamisen tiedot kirjattiin Medicus- ja Helmi- potilastietojärjestelmiin. Vuoden 2016 aikana Sätkyn kysymyksiä päivitettiin siirryttäessä sen lähettämisessä uuteen tekniseen toteutukseen ja seuraavana vuonna Sätky ruvettiin lähettämään potilastietojärjestelmä Acuten opiskelijaportaali Selfin kautta.⁸⁰

Otaniemen pilotin yhteydessä haastateltiin henkilökuntaa kokemuksista uudesta toimintatavasta. Se oli terveydenhoitajien mielestä teknisesti helppo, ohjelma oli selkeä ja tapaamiseen saattoi valmistautua aiempaa paremmin. Toimintatapa pidettiin modernina, pätevänä ja luotettavana työvälineenä opiskelijan elämäntilanteen kartoitukseen. Palvelusihteereiltä puolestaan väheni työläs postitusrumba.⁸¹

Uusi käytäntö lisäsi odotetusti osallistumista ja vastaanotolle terveystapaamiseen saapuvilla opiskelijoilla oli aiempaa enemmän ongelmia. Se teki terveydenhoitajien työstä raskaampaa, mutta tarkoi-

tuksenmukaisempaa. Terveystapaamiseen käytettyä aikaa voitiin myös pidentää jopa tuntiin. YTHS rupesi saamaan helposti kattavaa tietoa ensimmäisen vuoden opiskelijoiden terveyden tilanteesta; itse asiassa lomakevastauksista syntyi automaattisesti ensimmäisen vuoden opiskelijoiden terveysbarometri, jonka Hanna Kari raportoi lukuvuosittain. Se tuotti myös yliopistokohtaista tietoa, mikä palveli yhteistyötä ylioppilaskuntien ja yliopistojen kanssa.

Sätky herätti näkemään mahdollisuuksia. ”Sätky-toiminta on erittäin innostavaa, koska tietoa hyödyntämällä ja analysoimalla voimme lähes rajattomasti ideoida ja kehittää omaa toimintaamme,” kirjoitti johtajaylilääkäri Markku Kanerva vuoden 2010 vuosikatsauksessa. ”Sähköinen terveystarkastus on ollut hieno innovaatio, ja terveystarkastukset ovat tulleet vuosia perässä”, arvioi puolestaan Anne Komulainen haastattelussaan kesällä 2020.⁸²

Ulkopuolinen arvio Sätkyn vaikuttavuudesta saatiin, kun Sitra vuonna 2015 teetti siitä HMY PublicPartner Oy:llä vaikuttavuusselvityksen. Analyysit osoittivat, että sähköinen tiedonkeruu terveystarkastuksissa tehostaa merkittävästi toimintaa ja kohdentaa tarkastuksia. Paperipohjaisesta kyselystä sähköiseen siirtymisen laskennalliset säästöt olivat 250 000 euroa vuodessa, ja hoitajien työtä säästyi yli 800 hoitotyöpäivää per vuosi.⁸³ Sätkystä on käynnistetty ja etenemässä myös laaja seurantalutkimus, jonka tavoitteena on terveystarkastusprosessin edelleen kehittäminen.⁸⁴

Digitaalinen hammastarkastusarvio

*Sain tilaa viidelle kysymykselle. Nyt piti löytää ne viisi kysymystä, joilla parhaiten voitaisiin seuloa opiskelijoita niihin, joilla ei ole tarvetta hakeutua heti opiskelun alettua tutkimukseen ja niihin, joiden tulisi pikimmiten varata aika YTHS:n suunterveyden palveluihin. Tutkimuksia tällaisista suunterveyttä seulovista kysymyksistä ei ollut.*⁸⁵

Näin kuvasi YTHS:n johtajahammaslääkäri Anne Komulainen jälkikäteen tilannetta vietyään suunterveyden mukaan Sätkyyn ja etsiessään kehitysmahdollisuuksia digitaalisista palveluista. Aiemmin sairastetun karieksen tiedettiin olevan vahvimmin yhteydessä uuteen, mutta muut kysymykset jouduttiin valitsemaan ”enemmän tai vähemmän mutu-tuntumalla kuitenkin pitkän käytännön kokemuksen ja parhaan mahdollisen teorian pohjalta”⁸⁶. Tässä tilanteessa oli tärkeä käynnistää aiheesta tutkimus. Siinä verrattiin hammashoitajan ja terveydenhoitajan tulkintoja Sätky-vastauksista hammaslääkäriin suorittamaan kliinisen tutkimuksen tuloksiin. Päättäjöinä olivat hammaslääkäri Pirkko Ekström ja hammashoitaja Sinikka Lintuala Turusta.⁸⁷

Sähköisen terveystarkastuksen toimivuus ja tunnistuskyky suunterveydessä -tutkimuksen johtopäätöksenä oli, että sähköisellä terveystarkastuksella saadaan seuloa melko karkeasti ne opiskelijat, joilla on suunterveyteen liittyvää hoidon tarvetta. Osuvuus parani, kun huomioitiin myös muita Sätkyn kysymyksiä, erityisesti tupakointi. Tutkimuksen seurauksena siirryttiin käytäntöön, jossa terveydenhoitaja arvioi myös opiskelijan hammastarkastuksen ajoituksen.⁸⁸ Kyseessä oli merkittävä sektorirajoja ylittävä toimintatapa. Käytännössä havaittiin, että sähköisen terveystarkastuksen myötä hoitoon hakeutui entistä enemmän niitä opiskelijoita, joilla on paljon hoidon tarvetta.⁸⁹

YTHS:ssä toimintamalliksi tuli, että ensimmäisen suun tutkimuksen teki hammaslääkäri ja se sisälsi kokonaisarvion ja hoitosuunnitelman, jossa määriteltiin yksilöllinen hoitoväli. Myöhemmät tarkastukset ohjattiin suuhygienistille.⁹⁰

YTHS pioneerina opiskelijoiden terveystarkastuksissa

YTHS on kehittänyt terveystarkastuksia pitkäjänteisesti niiden tavoitteita määrittäen ja erilaisiin selvityksiin ja tutkimuksiin perustuen. Se on ollut pioneeri terveystarkastusten kehittämisessä niin 1960-, 1970- kuin 2000-luvullakin. Toimintamallien esittelylle on ollut kysyntää niin kotimaassa kuin kansainvälisillä foorumeilla.

Terveystarkastuksen tavoite on muuttunut tarttuvien tautien ja piilevien vikojen seulomisesta opiskelijan elämäntilanteen ja voimavarojen kartoitukseen sekä opiskelukyvyn monipuoliseen tukemiseen. Käytännöt ovat kehittyneet mekaanisista mittauksista edelleen kaikkia opiskelijoita koskevaan, mutta tarpeenmukaiseen ja suunnattuun tarkastukseen. 1970-luvun puolivälissä esitetyistä terveystarkastusten laajentamistavoitteista ovat toteutuneet hammastarkastukset, terveystarkastuksellinen näkökulma sekä riskiryhmäohjelma, viimeksi mainittu sähköisen terveystarkastuksen avulla. Tarkastustoiminnan alusta alkaen on ollut toiveita ja suunnitelmia laajentaa systemaattisia terveystarkastuksia myös vanhempiin ikäryhmiin, mutta tässä ei ole onnistuttu.

Viralliset ohjeet ja lainsäädäntö korkeakouluopiskelijoiden terveystarkastuksista ovat seuranneet YTHS:n viitoittamaa toimintatapaa. Valtakunnallisia ohjeita saatiin opiskeluterveydenhuoltoon vasta vuonna 1986, jolloin Lääkintöhallituksen ohjekirjeessä ohjeistettiin tarkemmin opiskelijoihin kohdistuvan terveydenhoidon sisällöstä, muun muassa terveystarkastusten suorittamisesta.⁹¹ YTHS:n 1970-luvulla käynnistämät ensimmäisen vuoden opiskelijoiden tarkastukset kattoivat mainiosti annetut ohjeet.

Opiskeluterveydenhuollon oppaassa vuonna 2006 luotiin ohjeistus korkea-asteen opiskelijoille hyödyntäen YTHS:n kehittämää terveystarkastusta.⁹² Täältä pohjalta määriteltiin korkeakouluopiskelijoiden terveystarkastuksen toteuttamistapa myös valtioneuvoston asetuksessa kolme vuotta myöhemmin (380/2009).⁹³ Samassa asetuksessa oleva ohje suunniteltiin linjassa kymmenen vuotta aikaisemmin YTHS:ssä kehitetyn käytännön kanssa.

Ruokalapulmista opiskelu- ympäristöjen tarkastuksiin

Opiskeluympäristötyö YTHS:n agendalle

Opiskelijoiden elinympäristön merkitys opiskelijoiden terveyteen jäi opiskelijoiden terveydenhuollon suunnittelun varhaisimmassa vaiheessa vähälle huomiolle. Asiaa sivuttiin ainoastaan urheilutoiminnan yhteydessä, jonka järjestäminen kansainvälisen mallin mukaan katsottiin kuuluvan yliopistoille.¹ Mutta jo vuoden 1946 Ylioppilaiden uuden terveydenhuoltokomitean mietinnössä esitetään visio, jonka mukaan ”terveydenhuolto toimisto pyrkii myös aikaa myöten kiinnittämään asiaankuuluvaa huomiota ylioppilaiden asunto- ja ravintohygieniaan”.²

Ylioppilasneuvottelupäivien julkilausumassa kolme vuotta myöhemmin SYL kiinnitti vakavaa huomiota opiskeluolosuhteisiin, erityisesti laboratoriotyöskentelyyn, toivoi ruokasaleja opiskelutilojen lähistölle tai ainakin eväsuokailuun sopivia tiloja sekä vakuutuksia opiskeluun liittyvien tapaturmien varalle.³ Tilanne oli hankala, sillä sotien jälkeen tilanpuute ahdisti yliopistoja. SYL:n terveydenhuoltotoimiston ylilääkäri Kari Savonen oli ruokalakysymyksessä aktiivinen hakien ja saaden sille julkisuutta lehdistössä ja radiossa – olihan kunnollinen ruokailu tärkeää jo tuberkuloosin eh-

käisyssä. Helsingin Sanomat otsikoi Savosta siteeraten syyskuussa 1950:

*Ylioppilasruokaloista avain opiskelijoiden terveyteen. Korkeakoululle kuuluu muukin kuin tiedonjonon sammuttaminen.*⁴

Katkelma Kari Saosen vetoavasta radioesitelmästä vuonna 1950:

Helsingissä opiskelevista ylioppilaista vain 35 % asuu ja syö kotonaan, muut tulevat uusiin olosuhteisiin, ahtaisiin asuntoihin, kiireeseen ja tiukkaan kilpailuun, useinkin opiskellakseen lainavaroin ja kamppailien taloudellisten vaikeuksien kanssa. Ei ole kuin luonnollista, että yleiskunto joutuu koetukselle, alenee ja keuhkotaudin vastustuskyky heikkenee.

Ei ole kulunut kuin kaksi viikkoa siitä, kun nuori satakuntalainen neitonen, jolla pienoisoröntgenkuuauksessa oli todettu suuri keuhkotaudin synnyttämä ontelo keuhkoissa, kyyneleet silmissä tunnusti, kun oli puhetta hänen huonosta yleiskunnostaan: ”Mutta tohtori, eihän minulla ole ollut varaa syödä kuin keran päivässä.” Hän on yksi esimerkki monista.

(...) Mikä on se korkeakoulu, joka ensimmäisenä ymmärtää perustaa sellaisen ylioppilasruokalan, jossa ylioppilaan kannattaa syödä vähintään kaksi kertaa päivässä?⁵

Kemian ja anatomian laitoksilla karkeimmat puutteet ruokailumahdollisuuksissa

Tutkimuksen kohteena ollut 33 laboratoriotä - yli 4.000 opiskelijaa

Ylioppilaiden III valtakunnalliset neuvottelupäivät, jotka alkoivat lauantaina, jatkuvat vielä tänään. Klo 9 alkoivat Uudella Ylioppilastalolla eri jaostojen kokoukset, joihin yhteisjaoston ohjelmassa oli H. Itri, dos. Mikko Juvan alustus "Akateeminen vapaus on vastuu" sekä H. Itri, dos. Martti Ruusunen alustus "Ylioppilastutkimus ja -lakki" Opintoainijaoston ohjelmassa taas oli nammiturvallisuuden ohjeus, josta alusti filmaatti, Erkki Paronen.

Savolaissa Osakunnassa koostuvassa huoltojaostossa, jonka puheenjohtajana toimii tuomari Esko Similä ja sihteeriä Suomen Ylioppilaskuntien Liiton toimistosihteeri, Yliopp. P. Helmi, on hyväksytty ensiksi ellisen, opiskelun rahoittamista koskevan prof. Erkki Laurilan alustuksen pöytäkirja.

Ylioppilaiden ravitsemuskysymyksestä alusti ylläleäkär, lääketri Kari Savonen. Esityksen johdosta keskusteltiin. Toinen, asiantuntijasta käsittelevä alustus, jonka pitää filmaatt, Hugo Vasara, aliretettiin klo 13 alituaan istuntoon.

Tri Savonen mainitsi alustuksessa mm. seuraavaa: Niiiden kysymysten joukossa, joihin ylioppilastalot sotton jälkeen ovat kiinnittäneet suurimman huomion, ovat ylioppilaiden eri huoltokysymykset saaneet tärkeän, jopa tärkeimmän aseman. Tähän on monta erittäin luonnollistakin syytä. Helsingin yliopistossa ja eri korkeakouluissa opiskelijoita ylioppilastalot on vain 32-34% helsingiläisten kotien kasvattajia, siis pyöreästi

vain joka kolmannella helsingiläisellä opiskelijalla on kotinsa opiskelupaikallaan. Sotien jälkeen väkenteunut asuintilanne ja muut huolto-ongelmat muodostivat 2/3:lla ylioppilasta niin keskeisen ja ratkaisevan ongelman, että sen myönteisestä ratkaisusta riippui, kävikö opiskelu Helsingissä pääasiain kaan.

V. 1953 suoritettiin Helsingin yliopistossa ja eri korkeakouluissa opiskelijain ylioppilaiden keskuudessa kiertokysely - ylioppilaiden olojen tutkimiseksi. Kysely suoritettiin 573:lle eri ylioppilalle, jotka valittiin täysin sokeasti sukunimen alkukirjaimen perusteella. Kun valinta oli täysin sokea, ottaen huomioon ainoastaan järjestysjärjestyksen rakkoisissa nimiluetelossa, voidaan tuloksia tilastollisessa mielessä pitää luotettavina 5%:n tarkkuudella. Helsingissä opiskelevat ylioppilastalot ruokailevat kiertokyselyn tulosten mukaan seuraavasti:

Ruokailupaikka	mies-	nais-
Ravintola tai ruokala	27%	19%
Täysin hoidossa tai su-		
kulitusten luona	7%	7%
Ylioppilastalokoloissa	33%	16%
Kotonaan	35%	23%
Keittiä itse	3%	21%
Ei vastannut	5%	4%

Kun tarkastetaan tuloksia, huomaa helposti, että miesylioppilasta syö ravintoloissa tai ruokaloissa joka toinen ja naisylioppilasta joka kolmas. Naisylioppilasta jokavides valmistaa ruokansa itse. Ruokailukysymys voidaan pitää hyvin ratkaistuna aina silloin, kun opiskeleva syö kotonaan tai täysin hoidossa, tyydyttävästi

ta lukua kuin 63 ylioppilasta asuu täysin hoidossa 7% 21%, täytyy ihmhaista lukea kuin oppilait näytäväni miehiltä lähi mäs ylioppilaiden daterommissa riippu dettommissa ma'.

Miksi ruokailon?
Kun ylioppilaille on annettu tulla ruokailuun, on se ollut yksi tärkeimmistä syyistä, joiden vuoksi on tullut ottaa huomioon ruokailun ongelmat. Tämä on ollut yksi tärkeimmistä syyistä, joiden vuoksi on tullut ottaa huomioon ruokailun ongelmat.

Raportin mukaan "laifosvanhuks"
Helsingin ylioppilastalot ovat olleet erittäin huonosti hoidettuja. Tämä on ollut yksi tärkeimmistä syyistä, joiden vuoksi on tullut ottaa huomioon ruokailun ongelmat.

Ulos ei ehdi työhön
Käytettyä ruokailua ja ruokailuun ei ole annettu riittävästi huomiota. Tämä on ollut yksi tärkeimmistä syyistä, joiden vuoksi on tullut ottaa huomioon ruokailun ongelmat.

Lääketeiden opiskelijoiden käytössä on (vasemalla) assistenttien työhuone sekä (oikealla) lääketieteiden laitoksen omaa käytössä olevia parhaiten alla-kärsäin opiskelijat Anja Räsänen ja Matti Konturi.

Käsitteitä
Käsitteitä on tullut ottaa huomioon ruokailun ongelmissa. Tämä on ollut yksi tärkeimmistä syyistä, joiden vuoksi on tullut ottaa huomioon ruokailun ongelmat.

Ulos ei ehdi työhön
Käytettyä ruokailua ja ruokailuun ei ole annettu riittävästi huomiota. Tämä on ollut yksi tärkeimmistä syyistä, joiden vuoksi on tullut ottaa huomioon ruokailun ongelmat.

Ylioppilaskahvila vai perunakellarit

YLIOPISTON KEMIAN LAITOKSEN TILANPUUTE HUUTAVA

Kahvilas odotettu vuosikautia
Kahvilas odotettu vuosikautia. Tämä on ollut yksi tärkeimmistä syyistä, joiden vuoksi on tullut ottaa huomioon ruokailun ongelmat.

Ennen kahvila kirjastona
Ennen kahvila kirjastona. Tämä on ollut yksi tärkeimmistä syyistä, joiden vuoksi on tullut ottaa huomioon ruokailun ongelmat.

Ruokailu työpöydillä varallista
Ruokailu työpöydillä varallista. Tämä on ollut yksi tärkeimmistä syyistä, joiden vuoksi on tullut ottaa huomioon ruokailun ongelmat.

Ulos ei ehdi työhön
Ulos ei ehdi työhön. Tämä on ollut yksi tärkeimmistä syyistä, joiden vuoksi on tullut ottaa huomioon ruokailun ongelmat.

Ennen kahvila kirjastona
Ennen kahvila kirjastona. Tämä on ollut yksi tärkeimmistä syyistä, joiden vuoksi on tullut ottaa huomioon ruokailun ongelmat.

Vain työt sopi asetta tina kullatavien suorien työkoneen jossa työskentelypaikka on korvas puutteita. Mutta myrkytön kesällä myös ruokailun ja keitetään kahvia. Ainoa kahvittia ei ole.

"Myrkytön kesällä myös ruokailun ja keitetään kahvia", kertoi Ilta-Sanomat uutisoidessaan 19. ja 21.2.1955 opiskelijoiden ruokailuolosuhteista korkeakouluissa. Artikkelit perustuivat Kari Savosen toteuttaman kyselyn tuloksiin ruokailuolosuhteista korkeakouluissa, joissa oli laboratoriotyöskentelyä. Lisäksi lehti oli haastatellut opiskelijoita paikan päällä.

Lisäponntta Savonen sai syksyllä 1952 tutustutuaan Ranskan ylioppilaiden järjestelmään, jossa yliopisto maksoi jopa lähes puolet opiskelijan ateriarista. Mediatiedotus onnistui hyvin, sillä tukimuoto nousi suomalaisessa lehdistössä otsikoihin useissa lehdissä.⁶ YTHS:n perustamisen jälkeen johtajalääkäriksi valittu Kari Savonen jatkoi tärkeän aiheen parissa organisoiden ruokailukyselyjä opiskelijoille ja visioiden ruokailun järjestämisen mahdollisuuksia. Hän laati aiheesta laajahkon muistion käsiteltäväksi SYL:n neuvottelupäivillä syksyllä 1958.⁷ Säätiön toimintakertomuksessa todetaan, että:

Ravintokysymys on taloudellisesti pienempi, mutta terveydenhoidollisesti suurempi kysymys kuin esim. asuntokysymys, minkä ratkaisemiseen on uhrattu satoja ja taas satoja miljoonia. Ylioppilasaravintoloiden perustaminen ja ylläpitäminen sen periaatteen mukaisesti, että siellä ruokaileva ylioppilas maksaisi ateristaan vain ruoka-aineiden hinnan, muttei perustamis-, vuokra-, palkka-, siivous- eikä ruoanvalmistuskustannuksia, olisi ongelman ihanneratkaisu.⁸

Yliopisto-opiskelijoiden terveydellisten olojen valvonta oli järjestämättä. Koululääkäreillä oli jo 1950-luvulla velvoite huolehtia kansa- ja kansalaiskoulujen ja osin keskikoulujen terveydellisten olojen valvonnasta, mutta muilta oppilaitoksilta vastaavat säädökset puuttuivat.⁹ Vuoden 1958 työturvallisuuslaki koski osittain myös korkeakouluopiskelijoita, mutta sen valvonnasta opiskelijoiden kohdalla ei ollut riittäviä säännöksiä, jolloin lain merkitys jäi vähäiseksi.¹⁰ Myöhemmin terveydenhuoltolain (469/1965) edellyttämät oppilaitosten tarkastukset sisältyivät kunnallisen terveys-tarkastajan tehtäviin, mutta velvoitus ei koskenut yksityisiä tai valtion yliopistoja. Yliopisto-opiskelijoiden terveydellisten olojen valvonta ei tullut

myöskään kansanterveyslain (66/1972) piiriin.¹¹

SYL nosti opiskeluympäristökysymyksiä esiin vuoden 1968 opintososiaalisten neuvottelupäivien ponsissaan. Ensinnäkin vaadittiin, että YTHS:n lääkäreillä tulee olla puhe- ja aloiteoikeus opinto-olosuhteita koskevissa asioissa korkeakoulun hallintoelimissä. Lisäksi muistutettiin, että opiskeluympäristöä ja opiskeluolosuhteita yliopistoissa ei ole tutkittu eikä niitä riittävästi valvota. SYL katsoi, että epäkohdan korjaaminen kuului YTHS:lle.¹² Säätiön pitkän tähtäimen suunnitelmissa kaavailtiin tutkimustyön käynnistämistä jo samana syksynä.¹³ Niin pian ei kuitenkaan päästy vauhtiin.

Opiskelija-asumista ja opiskeluoloja 1960-luvulla

[1960-luvun lopussa] lähes kolmannes opiskelijoista asui vanhempiensa tai sukulaistensa luona, omassa osakkeessa joka kymmenes, päävuokralaisena (usein useamman opiskelijan yhteisessä kolhoo-sissa) joka viides ja alivuokralaisasunnoissa noin joka neljäs opiskelija. Varsinaisissa opiskelija-asuntoloissa oli huoneita noin joka kymmenennelle. Opiskelijain asumistiheys oli 150 opiskelijaa 100 huonetta kohti (...)

Opiskelijamäärän kasvaessa kirjastojen ja lukusalien tilat eivät riitä rauhalliseen työskentelyyn kuin osalle opiskelijoista. Myös luento- ja harjoitussalit ovat käyneet ahtaiksi. (...) Pulmana opiskelussa on myös oppikirjain puute (...) Opiskeluympäristö korkeakouluaiikana ei erityisemmin aktivoi liikuntaan ja urheiluun, kilpaurheilu dominoi kuntoliikunnan kustannuksella. (...) Ruokalakurjuutta pidetään opiskeluajan välttämättömänä pahana.¹⁴

1960-luvulla oli herätty myös psyykkisen työsuojelun tarpeeseen muun muassa Työterveyslaitoksen laajan työpsykologian osaston työn tuloksena.¹⁵ Mielenterveysongelmien nouseminen tietoisuuteen ja aikakauden demokratiavaatimukset kietoutuivat yhteen. Syntyi käsityksiä, joiden mukaan mielenterveys on viime kädessä riippuvainen yhteiskunnallisista tekijöistä ja ennen kaikkea yhteiskuntajärjestelmästä.¹⁶ 1960-luvun lopulla käynnistyneessä YTHS:n ehkäisevän mielenterveystyön ajatusmaailmassa oli piirteitä tästä ajattelusta.

Aihe oli tuolloin erittäin ajankohtainen opiskelijamaailmassa ja se heijastui YTHS:ään, jossa mielenterveystyötä kehitettiin aktiivisesti. Jyväskylän yliopiston ylioppilaskunta ja YTHS järjestivät maaliskuussa 1971 symposiumin *Työpaikka ja mielenterveys*, jossa eri alojen asiantuntijat pohtivat aihetta.¹⁷ Koska opiskeluympäristön yhteyksistä opiskelijoiden mielenterveyteen ei ollut olemassa tutkimustietoa, symposiumissa asiaa käsiteltiin työelämä tutkimusten avulla. Ajankohtainen yliopistodemokratiakeskustelu näkyi muun muassa sosiologi VTT Marjatta Marinilta pyydetyn esitelmän otsikossa *Miten mieli terveemmäksi – työpaikkademokratiallako?* sekä opiskelija Vesa Suomalaisen esityksessä, jossa hän pohti opiskelijoiden mielenterveyshäiriöiden syntyyn johtavia tekijöitä todeten ratkaisuksi joka tapauksessa:

*Opiskelussa perimmäisenä edellytyksenä on demokrattisen yliopiston luominen, yleisemmällä tasolla kansanvaltaisen yhteiskunnan rakentaminen.*¹⁸

Tutkimuksella kiinni työhön

YTHS:n edustajat olivat toiminnan ytimessä, kun heidät vuonna 1969 nimettiin valtion Opiskelijoiden terveydenhuoltokomiteaan. Sen keväällä 1971 valmistuneessa mietinnössä näkyvät säätiön

– ja SYL:n – asettamat tavoitteet, kun mietinnössä ensi kertaa määritellään kansalliset opiskeluterveydenhuollon tavoitteet ja sisältö. Tavoitteista ensimmäinen koski terveellistä opiskeluympäristöä, johon määriteltiin kuuluvaksi ”oppilaitoksen fyysinen ympäristö, sosiaaliset ja opiskeluun liittyvät järjestelyt, opiskelijoiden asunnot, asuntolat ja niihin liittyvät yhteistilat”.¹⁹ Terveellisen ympäristön nähtiin estävän monia fyysisiä ja psyykkisiä häiriöitä. Mietinnössä kiinnitetään huomiota fyysisten olosuhteiden lisäksi opiskeluun työnä:

*Tämä työ on usein huomattavan epäsäännöllistä ja se voi esimerkiksi tenttikausina kestää yhtiämittaisena huomattavan pitkiä ajanjaksoja. On huomattava, että opiskelijan työaika ja työmäärä eivät ole lainsäännöksen säädelyjä tai valvottuja.*²⁰

Tavoitteissa parantaa fyysisiä olosuhteita huomio kohdistui rakennuksiin, erityisesti laboratorio-, harjoittelu- ja hygienia-tiloihin sekä oppilaitoksissa tapahtuviin tapaturmiin. Lisäksi nostettiin esiin säännöllisen valvonnan tarve, joka kouluissa hoitui koululääkärin velvollisuutena, mutta puuttui kokonaan korkeamman tason oppilaitoksista. Opiskeluilmapiirissä olisi pyrittävä ”henkisesti terveellisiin ja tasapainoisiin opiskeluolosuhteisiin”. Mietinnössä myös opiskelijoiden asuminen haluttiin saada terveydellisen valvontajärjestelmän piiriin ja opiskelijaravintoloiden tarjoamalle ruuan laadulle tarkkailua. Lisäksi ehdotettiin opiskelijoiden terveydenhuoltojärjestelmien tehtäväksi suorittaa jatkuva tutkimustyötä opiskeluympäristön terveellisyydestä.²¹

Periaatteet olivat samankaltaisia myös syksyllä 1973 valmistuneessa STM:n asettaman Opiskelijoiden terveydenhuoltotoimikunnan mietinnössä: opiskeluterveydenhuoltoon on sisällytettävä oppilaitosten terveydellisten olojen valvonta, mutta painotettiin myös riittävää opinto-ohjausjärjestelmää, joka katsottiin oppilaitoksen velvollisuudeksi.²²

YTHS:ssä oli jo ruvettu työhön. Ensimmäinen ennaltaehkäisevän terveydenhoitotyön ohjelma vahvistettiin syksyllä 1971, mikä merkitsi paitsi terveystarkastuksia ja terveystarkastusta myös opiskelu- ympäristön valvontaan liittyvän selvittelytyön käynnistämistä. Nämä asiat liittyivät myös yhteen, sillä terveystarkastusten avulla haluttiin paitsi vaikuttaa tarkastettavien sairaus- ja terveyskäyttäytymiseen myös saada palautetta ympäristötekijöiden seurauksista opiskelijoiden terveyteen, mikä toimisi osana opiskelijan elinympäristön valvontaa. Säätiön suunnitelma noudatti komiteamietinnön sisältöä kattaen tilojen terveellisuuden, tapaturma- ja infektiovaaran ja mentaalisten riskitekijöiden tutkimisen.²³

Työkenttä havaittiin laajaksi ja kartoittamattomaksi, mikä merkitsi monenlaisen selvitystyön tarvetta. Tätä varten YTHS:n hallitus asetti kesällä 1972 moniammatillisen toimikunnan, joka otti nimekseen Opiskelu- ympäristötoimikunta.²⁴ Työryhmä kiinnitti huomionsa erityisesti kolmeen tutkimuskohteeseen, joista ensimmäinen koski laboratoriotyöskentelyä, toinen luentosalien, kirjastojen, voimistelusalien ym. opiskelutilojen terveellisuyttä sekä kolmas aiheen lainsäädäntökysymyksiä. Samaan aikaan ryhdyttiin Tampereella psykologi Totte Vadénin aktiivisuuden ansiosta selvittämään opiskelu- ympäristöön liittyviä mielenterveydellisiä ongelmia.²⁵

Opiskelu- ympäristötoimikunnan työn tausta-aineistoksi löytyi WHO:n *University Health Services* -julkaisusta luku *Environmental health and safety in the university* sekä Assistenttiliiton kirje ministeriölle laboratorio-olojen työturvallisuuspuutteista. Työterveyslaitokselta saatiin ergonominen tarkastusohje ja -lomake, kirjallisuutta rakennussäännöksistä ja Opiskelijoiden Liikuntaliiton avulla perehdyttiin opiskelijaliikuntaan opintososiaalisena kysymyksenä sekä liikuntamahdollisuuksien huomioimiseen asuintilojen yhteydessä.²⁶ Aihe nostettiin esiin myös YTHS:n ehkäisevän terveydenhuollon seminaarissa samana syksynä.²⁷

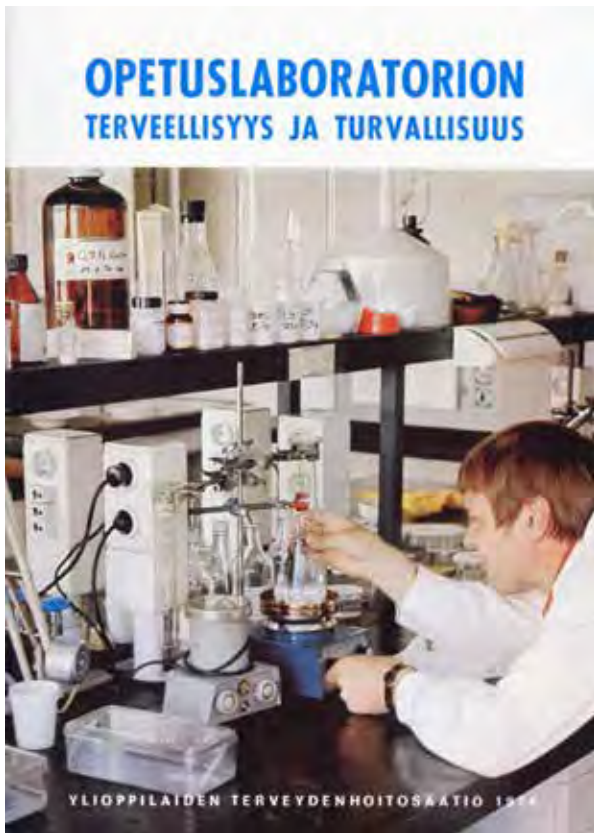
Työpaikkaterveydenhuolto kokeilussa

Käytännön kokemusta opiskelu- ympäristötarkastuksiin saatiin Otaniemestä, jossa säätiö aloitti 1971 työpaikkaterveydenhuollon kokeilun, joka kohdistui Teknillisen korkeakoulun ja sen ylioppilaskunnan työntekijöihin. Toiminta sisälsi sekä terveydenhoitajan että lääkärin vastaanottoja, työhöntulohaastatteluja, työpaikkakäyntejä ja osallistumista työsuojelutoimikunnan kokouksiin. Toiminta jatkui 1980-luun puoliväliin saakka, jolloin valtion alueellinen työterveysasema aloitti toimintansa.²⁸

Opiskelu- ympäristöjen ongelmia selvitetään

Opiskelu- ympäristön lainsäädännöllinen perusta osoittautui heiveröiseksi. Tutkija Sirpa Kaittola toteasi raportissaan, ettei lainsäädäntö tunne käsitettä opiskelu- ympäristö. Lainsäädännössä opiskelijat oli huomioitu vain korkeakoulujen tilojen tarpeeseen liittyen sekä työturvallisuudessa, jos opiskelijat ”suorittavat työtä, johon liittyy olennainen tapaturman tai sairauden vaara”.²⁹

Opiskelu- ympäristötoimikunnan toimeksianosta suoritettiin keväällä 1973 kyselytutkimus laboratorioiden vaara- ja häiriötekijöistä Helsingin ja Turun yliopistossa, Helsingin Teknillisessä korkeakoulussa sekä Kuopion korkeakoulussa. Kysymykset liittyivät useisiin vaaratekijöihin, kuten eri tavoin syntyviin tapaturmiin, säteilyyn, paloturvallisuuteen, infektioihin sekä ensiaputoimenpiteisiin varautumiseen. Vastauksia saatiin 162 laboratorioista. Puutteita havaittiin paljon tilanahtaudesta ilmaston ja valaistuksen ongelmiin – pieniä tulipaloja oli sattunut lukuvuonna 1972/73 kaikissa tutkituissa korkeakouluissa ja varautuminen vaa-

Opetuslaboratorioiden terveellisyys ja turvallisuus -opas tuotettiin työryhmässä, jossa oli edustajia YTHS:n lisäksi Helsingin yliopistosta ja sen ylioppilaskunnasta, SYL:stä, opetusministeriöstä, Rakennushallituksesta ja Opiskelijoiden Liikuntaliitosta. Opas julkaistiin vuonna 1974.

ratilanteisiin ja onnettomuuksiin oli riittämätöntä.³⁰ Raportin yhteenvedossa listataan runsaasti konkreettisia ehdotuksia tilanteen korjaamiseksi, joiden perusteella julkaistiin kirjanen *Opetuslaboratorioiden terveellisyys ja turvallisuus*. Julkaisua jaettiin laajalti ylioppilaskuntiin, korkeakouluihin, viranomaisille, Työterveyslaitokselle ja YTHS:n henkilökunnalle.³¹

Opiskeluympäristön terveellisyttä ja turvallisuutta selvittävään tutkimukseen saatiin vuonna 1974 rahoitusta opetusministeriöltä. Helsingin ja

Oulun yliopistojen opiskelijoihin kohdistuneen laajan kyselytutkimuksen mielenkiinnon kohteina olivat paitsi yliopistojen tilat myös ruokailupaikat, harrastustilat, asuntolat sekä myös opiskelijoiden oireilu ja tapaturmat. Tutkija Marja-Leena Luhtalan raportti *Opiskelijan ulkoinen työympäristö* valmistui seuraavana vuonna. Lukuisista haittatekijöistä useimmin mainittuja olivat ummehtunut huoneilma, tilanahtaus, tupakansavu, epämukavat istuimet ja epäkäytännölliset pöydät sekä vaikeus saada opiskelukirjoja.³²

Opiskeluympäristötyöryhmä pohti selvitysten perusteella toimenpidesuosituksia, mutta joutui toteamaan sen oleva vaikeaa yleisten normien ja kriittisen vertailuaineiston puuttuessa. Oli tyydyttävä niiden haittojen käsittelyyn, jotka opiskelijat olivat tiedostaneet – ja näistähän ei ollut pulaa! Kiireellisimpinä toimenpiteinä ehdotettiin tupakoinnin kieltämistä yhteisissä tiloissa, liikuntamahdollisuuksien lisäämistä sekä opiskelijoiden osallistumista työsuojelun yhteistoimintaan. Johdtopäätöksensä työryhmä esitti, että hallitus ryhtyisi pikaisesti toimenpiteisiin saattaakseen opetusministeriön, rakennushallituksen ja korkeakoulut tietoisiksi havaituista haittatekijöistä. Tämä toteutettiin siten, että Opiskeluympäristötyöryhmän raportti painatettiin vihkoseksi, jota jaettiin virkamiehille, yliopistoihin ja opiskelijoille. Lisäksi ehdotettiin toimenpiteitä, jotta opiskeluympäristön terveellisyden valvonta liitettäisiin osaksi yleistä työsuojelun valvontaa.³³

Opiskeluympäristö ja mielenterveys

Ehkäisevän mielenterveystyön aloittaminen säätiössä oli haastavaa ja erityisesti yhteisöihin kohdistuva työ oli täysin uutta. Opiskelijoiden terveydenhuoltokomitean mietintöön ja SYL:n esittämiin ajatuksiin tukeutuen neuvontapsykologi Totte Vaden yhdessä Tampereen yliopiston psykologian lai-

toksen kanssa suunnitteli ehkäisevän mielenterveyden projektin. Tutkimushankkeessa selvitettiin opiskeluympäristöön liittyviä mielenterveydellisiä ongelmia, kuten millaisia edellytyksiä ainelaitokset tarjosivat opiskelulle, opiskelun sujumista, opiskelijoiden kokemuksia sekä millaisia mielenterveyden ongelmia eri laitosten opiskelijoilla oli. Vuonna 1972 käynnistynyttä työtä ohjasi työryhmä: yliassistentti Ritva Nupponen, Tampereen terveydenhoitoaseman talouspäällikkö Tapio Salo ja Totte Vadén.³⁴

Projektissa tuotettiin kolme laajaa tutkimusta lähtien mielenterveyden käsitteestä. Tutkija Aili Helenius tarkasteli psyykkistä kuntoa ja opiskelukuntaa, joka ilmaisee opiskelijan psyykkisen kunnan suhteessa hänen tehtäviinsä ja rooliinsa oppilaitosinstituutin jäsenenä.³⁵ Sirkka Lyttinen puolestaan kuvasi yliopistoa sosiaalisena organisaationa ja työympäristönä, joissa todettiin laitosten välillä olevan isoja eroja.³⁶ Lisäksi laitoksille laadittiin toimenpidesuosituksia ennalta ehkäiseviä toimia varten.³⁷ – Projektissa voi nähdä yhtymäkohtia myöhempään opiskelukyky-keskusteluun.

Opiskeluympäristökysymyksessä oli lähdetty liikkeelle varsin perusteellisesti, mutta kuten paki-noitsija Eevertin tekstistä käy ilmi, sekään ei tunnut riittävän kaikille.

Opiskelijat työsuojelun piiriin?

Työsuojelujärjestelmän ulottuessa vuoden 1974 lopulla YTHS:n oman henkilökunnan keskuuteen, korostui opiskelijoiden tilanteen selkiintymättömyys. Kun Piikin etusivulla kerrottiin uudesta käytännöstä YTHS:ssä, vaadittiin samalla opiskelijoille oikeutta osallistua täysivaltaisesti oppilaitostensa työsuojelujärjestelmään.³⁹ Säätiön tavoitteena oli järjestelmän liittäminen korkeakoulujen työsuojelun valvontaan opiskelijoiden vaikutusmahdollisuudet turvaten.⁴⁰

Asiaan pyrittiin vaikuttamaan myös julkisuuden kautta. YTHS:n tiedotuspäällikkö Martti Kukkonen ja tutkija Marja-Leena Luhtala kirjoittivat Helsingin yliopiston tiedonantoja -lehdessä:

Eevertti: Mikä on terveellinen opiskeluympäristö?

Opiskeluympäristön valvontatoimet tulevat suuntautumaan pääasiassa oppilaitosten suunnittelusta, rakentamisesta ja ylläpitämisestä vastaaviin viranomaisiin. Ehkä on ajateltu, että ei niille sovi mennä sormea nostamaan ja neuvomaan, jotta lisää ilmatilaa tai että ergonomiset näkökohdat tulisi muistaa. Ehkä on nähty koko alue niin laajana ja ongelmallisena, että on odotettu jonkun muun tekevän perushommat ja -tutkimukset. Oli miten oli, säätiökin on nukkunut tässä asiassa.

Säätiöön on tosin 5.7.1972 asetettu opiskelu- ympäristön valvontaan liittyviä kysymyksiä selvittelevä työryhmä, joka on sen käyttöön

asetetuilla lähes olemattomilla voimavaroilla lähtenyt rohkeasti pallon perään, ja onpa potkaisutkin palloa kerran, antamalla ulos opetuslaboratorioiden terveellisyyttä koskevan selvityksen. Tätä selvitystä on arvosteltu siitä, että se ei täytä tieteellisen tutkimuksen vaatimuksia. Ehkäpä ei täytäkään. Kuitenkin se sohaisee melko syväälle yhteen opiskeluympäristön alueeseen kääntäen näkyviin näytteen, jossa on myös opiskelijoiden terveyden kannalta kielteisiä tekijöitä aika runsaasti. Tehtäköön tiedettä yliopistoissa ja tutkimuslaitoksissa, säätiölle riittää tässä kohdin käytännön toimintaa palveleva selvitystyö.³⁸

Maahan luotavan uuden työsuojelujärjestelmän tulee turvaavalla tavalla sisältää myös opiskeluypöristön terveellisyden valvonta. Uusi työsuojelulaki on säädettävä myös opiskelijoita koskevaksi. Tähän ei saa olla esteenä ahdas juridinen tulkinta, jonka mukaan opiskelu ei ole työtä.⁴¹

Johtajalääkäri Kari Savonen puolestaan totesi Medisiinari-lehden kirjoituksessaan: ”On tärkeitä, että työsuojeluvalvonta ulotetaan myöskin opiskelijoihin, jolloin opiskelukiin hyväksytään yhteiskunnan suojelemaksi työksi.”⁴²

Vielä huhtikuussa 1978 YTHS vetosi opetusministeriötä sisällyttämään korkeakouluopiskelijat virka- tai työsuhdetta vaille olevien työsuojelun valvonnan asetukseen tai valmistelemaan erillisen lain tai asetusluonteisen ohjeiston opiskelijoille.⁴³ Toisin kuitenkin kävi, mainittu asetus annettiin 2.5.1978, eikä se kattanut opiskelijoita.⁴⁴

Työryhmästä toiseen – kuka ottaisi kopin?

Opiskeluypöristötoimikunta oli työskennellyt vuosina 1972–1976 ja sen saavutuksista ja tuotoksista pidettiin neuvottelu 26.9.1977, jossa olivat YTHS:n lisäksi edustettuna Työsuojeluhallitus, Helsingin yliopisto, SYL, Työterveyslaitos, Opetusministeriö ja Ylioppilasterveys. Kokous ehdotti YTHS:lle uuden työryhmän perustamista konkretisoimaan opiskeluypöristön kehittämistä ja valvontaa. Näin tapahtuikin.⁴⁵

Uusi toimikunta sai työnsä valmiiksi vuoden 1979 alussa. Muistiossa todetaan jälleen kerran, että korkeakoulujen opiskeluypöristön valvonta ei kuulu minkään yhteisön tai viranomaisen tehtäviin ja kerrataan tarkasti, millä tavoin erilaiset riskit pitäisi minimoida. Lopputulema on aieman kaltainen: opiskeluypöristön valvonnan tulisi olla oppilaitosten tehtävä, mikä voisi tapahtua

joko liittämällä opiskelijat työsuojelun valvonnan piiriin tai erillisellä lailla. Samalla peräänkuulutettiin opiskelijan oikeusturvaa, opettajien pedagogisia valmiuksia, ohjauksen riittävyttä, vammaisten opiskelijoiden huomioon ottamista ja opiskelijoiden tapaturma- ja eläketurvaa.⁴⁶

YTHS:n esitys johti STM:n työryhmän perustamiseen, jonka selvitys valmistui kesällä 1980. Työryhmä keskittyi tarkastelemaan, miten työsuojeluyhteistyö olisi opiskelijoiden osalta järjestettävä. SYL katsoi, että tämä olisi saatettava osaksi henkilökunnan työsuojelun valvontaa. Työryhmä päätyi ehdotukseen, että työsuojelutoimikuntiin tulisi valita kaksi opiskelijoiden edustajaa ja korkeakouluihin tulisi asettaa opiskelijoita edustavia työsuojeluasiamiehiä. Järjestelyn toivottiin onnistuvan sopimusteitse ilman lainsäädännön tarvetta.⁴⁷ Sopimustie olisi merkinnyt valtiovarainministeriön ja henkilöstöä edustavien keskusjärjestöjen välillä tehdyn valtion työsuojelun yhteistoimintasopimuksen muuttamista, eikä ehdotus edennyt.⁴⁸ Asia oli ja pysyi avoimena!

Hallituksen puheenjohtaja Jussi Tuori nosti opiskeluypöristöjen terveellisyden valvonnan esiin tervetuliaissanoissaan ylioppilaiden terveydenhuollon 50-vuotisjuhlan iltatilaisuudessa 29.1.1982. Hän totesi säätöön roolin selkiintymättömyyden asiassa ja toisaalta aktiivisen roolin omaksumisen merkitsevän uutta näkökulmaa koko YTHS:n toiminta-ajatukseen, mitä kehitysnäkymää Tuori piti hyvänä.

Tuolloin ottaisimme askeleen kohti suurempaa kokonaisvastuuta opiskelijoiden terveydestä kuin pelkästään palveluksia hakevien opiskelijoiden terveydenhuollollisten tarpeiden tyydyttäminen on ollut. Yksi pohdiskelun aihe tänä juhluvuonna tulee olemaan keskustelu siitä, onko meillä mahdollisuuksia opiskelijoiden terveyden edistämiseen tässä laajemmassakin mielessä.⁴⁹

YTHS ei tyytynyt STM:n ratkaisuun, vaan jatkoi opiskelu ympäristön terveellisuuden valvontaan tähtäävää selvitys- ja vaikutustyötä vuoden 1979 muistion tavoitteiden saavuttamiseksi. Säätiön hallitus asetti jälleen uuden työryhmän – nyt johtajapsykiatri Timo Niemen johdolla – joka sai työnsä valmiiksi vielä saman vuoden 1982 lopulla.⁵⁰

Työryhmä katsoi, että tehdyt selvitykset ovat riittävä pohja käytännön toiminnalle. Se korosti riittävien opettajavoimien merkitystä täysipainoiselle opiskelulle ja ”terveelle opiskelu ympäristölle” ja esitti työsuojelun järjestämistä edellä mainitun STM:n työryhmän ehdotuksen mukaisesti. Lisäksi se ehdotti paikallisia keskusteluja ja korkeakouluille projektiluonteisten kokeilujen käynnistämistä, kuten omaopettajajärjestelmää ja opiskelutaidon ohjausta. Työryhmä katsoi, että kokeilujen toteuttamismuodot syntyvät yhteisössä itsessään eikä niitä voi tarjota valmiina ulkoapäin. Organisatorisesti asian katsottiin kuuluvan säätiössä terveydenhoidon työryhmän tehtäviin, ja kullekin terveydenhoitoasemalle ehdotettiin nimettäväksi yhdyshenkilö opiskelu ympäristön valvonta-asioita varten. Tähän hallitus ei taipunut.⁵¹

Työryhmän jäsenenä ollut tiedotuspäällikkö Martti Kukkonen tiivistä toiminnan suunnan Piikin pääkirjoitukseen:

(...) onkin nyt yhtä hyvin opiskelijoiden oman heräämisen kuin muiden herättelyn aika. Yhteistyössä on käytävä edistämään asiaa ja lakattava odottamasta, että joku muu tekee sen puolestamme. Opiskelu ympäristöpallo on koko korkeakoulu yhteisön yhteinen. On korkea aika vaatia kunnan peliä.⁵²

Raportti lähetettiin opetusministeriölle, jolta pyydettiin tukea tehdyille esityksille.⁵³ Kirje lähti myös STM:lle, joka välitti sen valtioneuvoston asettamalle työsuojelun kehittämis- ja muutostarpeita

selvittelevälle komitealle. SYL:lle tammikuussa 1983 lähettämässään kirjeessä säätiö totesi, ettei opiskelijoiden työsuojelun valvonnan järjestäminen etene, ellei opiskelijaliike sitä todella vaadi.⁵⁴ Käytännössä tuolloin muotoutui ”sanattoman sopimuksen työnjako”, jossa oletettiin opiskelijayhteisön huolehtivan asiasta ollessaan yhteydessä valtionhallintoon, kuten Ari-Matti Auvinen asian ilmaisi YTHS:n toimintaympäristöstä laatimassaan selvityksessä.⁵⁵

Jumissa

Asiat eivät edenneet yliopistoissa. Tämä käy ilmi vuonna 1984 Korkeakoulutieto-lehdessä olleesta johtajaylilääkäri Juhani Peräsalon artikkelista *Korkeakouluopiskelijat on saatava työsuojelun yhteistoinnin piiriin*. Samassa lehdessä oli asian edistämiseksi yleislääkäri Mikael Nyströmin artikkeli *Ajatuksia korkeakoulujen terveydellisistä oloista* ja johtajapsykiatri Timo Niemen kirjoitus *Opiskelu ympäristö opiskelijan kasvun tukena*. Nyström esitti korkeakouluille toiveen, että ne hyväksyisivät YTHS:n roolin opiskelu ympäristön terveellisuuden ja turvallisuuden asiantuntijana ja kutsuisivat sen yhteistyöhön.⁵⁶ Ilmeisesti yliopistoilla ei koettu olevan tarvetta tällaiseen, koska kutsua ei myöhemminkään tullut. Säätiön keskushallinnolla olivat keinot vähissä.

Lääkintöhallituksen mietintö ja ohjekirje *Opiskelijaterveydenhuolto terveyskeskuksissa* 1980-luvun puolivälissä koskivat kunnallista opiskeluterveydenhuoltoa, mutta sisällöllisesti myös YTHS:ää. Opiskelu ympäristön terveydellisten olojen valvonta eri toimijatahojen yhteistyönä sai siinä hyvän yleiskuvauksen, jossa huomioitiin niin fyysiset olot kuin vuorovaikutussuhteet, opiskelujen aiheuttama rasitus kuin seurantakin.⁵⁷ Korkeakouluilta puuttuivat kuitenkin edelleen säädökset vastuuta hoista.

Pallo kentälle!

Vaikka korkeakouluopiskelijoiden opiskeluym-
päristöjen valvonnan vastuutus oli jumissa, tarve
toiminnalle oli olemassa ja asiaa yritettiin pitää jol-
lakin tavoin vireillä. Vastuu toiminnasta siirrettiin
paikallisille terveydenhoitoasemille kehottamal-
la niitä käynnistämään keskusteluja ja 'kokeiluja'
opiskeluympäristöasioista ylioppilaskuntien ja
aineyhdistysten kanssa. Valtakunnan tasolla luvat-
tiin jatkaa yhteistyötä SYL:n ja Suomen Tekniikan
Opiskelijoiden kanssa, jotta opiskelijoiden edustus
korkeakoulujen työsuojelun yhteistyössä toteutui-
si. Samoin luvattiin pyrkiä ”selkiyttämään opiske-
luympäristön terveellisyysvalvontaan liittyviä
menettelytapoja”.⁵⁸

Kehotukset ja ohjeet johtivat keskusteluihin
toimenpidetarpeista ja ongelmista pääasiassa vain

Terveydenhoitoaseman edustajat tutustuivat Helsingin Lastentarhaopettajaopiston tiloihin keväällä 1986. Piikissä 2/86 kerrottiin karuista tuloksista. Tilat olivat todella puutteellisia, esimerkiksi saniteettitilat oli suunniteltu lapsille ja käsienspesualtaat olivat 50 cm:n korkeudella. Pienissä luokissa saattoi olla 100 opiskelijaa. Taukotiloja ei ollut. Mahdollisuus vanhan kirjoituskoneen käyttöön oli aulaassa.

johtokunnissa ja ylioppilaskuntien kanssa sekä yksittäisiin yliopistovierailuihin ja ergonomiakartoituksiin. Teknillisillä aloilla Otaniemessä, Lappeenrannassa ja Tampereella ote oli aktiivisin. Yliopistojen johdon kanssa ei tuolloin 1980-luvun alkupuolella raportoitu olleen yhtään tapaamista, liikuntasuhteiden kanssa kylläkin. Kaiken kaikkiaan terveydenhoitoasemilla opiskelijoiden aktivointi ja mahdollisuudet vaikuttaa yliopiston sisäisiin asioihin koettiin vaikeaksi.⁵⁹

Paikallisia liikahduksia opiskeluympäristöjen suuntaan

Tulokset toimivuoden 1983/84 keskusteluista ja kokeilutoiminnasta raportoitiin tarkasti:⁶⁰

Edustus yliopistojen työsuojelutoimikunnissa oli edennyt vain Otaniemessä ja Lappeenrannassa. Turun yliopiston työsuojelutoimikunta ei ollut halukas ottamaan opiskelijoita, vaan oli suositeltu opiskelijoiden vaikutuskanavaksi laitosneuvostoja. Myöskään Jyväskylässä asia ei edennyt paikallisista aloitteista huolimatta, jonka vuoksi paikallinen ylioppilaslehti kirjoittikin näyttävästi 16.5.1984 opiskelijoiden työsuojeluasioista käyttäen ilmaisua ”opiskelu-suojatonta työtä”.

Lappeenrannan teknillisen korkeakoulun työsuojeluorganisaation raportoitiin huolehtivan työtilojen asianmukaisuudesta myös opiskelijoiden osalta ja työsuojelupiiriin tarkastajan tarkastaneen laboratoriotilat. Otaniemen henkilökunnalla oli Teknilliselle korkeakoululle tarjoamansa työterveyshuollon vuoksi asiassa erityisosaamista ja valmiita yhteistyösuhteita. Niinpä siellä oli järjestetty muun muassa työsuojeluseminaari teekkareille.

Helsingin yliopiston kasvatustieteiden laitoksella oli tehty kaksi ergonomiakartoitusta, Rovaniemellä terveydenhoitaja oli tarkastanut yhteiskuntatieteellisen tiedekunnan uudet vuokratilat, jonka hajuongelma oli saatu ratkaistua ja Raumalla terveydenhoitaja oli tutustunut opettajankoulutuslaitoksen tiloihin. Oulussa oli saatu vastauksia tiedusteluihin lääketieteelliseltä kiltalta ja arkkitehtikiltalta. Tampere antoi opiskeluympäristökysymysten kehittelyn neuvontapsykologien haltuun, mikä suuntasi keskusteluja ylioppilaskuntaedustajien kanssa. Opiskelijat pitivät ”opiskeluympäristön terveellisyyden valvontaa” ilmaisua kankeana ja mielsivät sen vievän ajatukset vain fyysisen terveellisyyden suuntaan, vaikka huomion kiinnittäminen henkisiin olosuhteisiin olisi tärkeintä.

Vuosikymmenen loppupuolella tilanne oli paikoin edennyt. Esimerkiksi Tampereella oli käyty eri laitoksilla ja kutsuttu opettajia vierailulle asemalle, mutta – kuten Aira Virtala tuolloin totesi – yhteydenotot tuntuivat irrallisilta: ”kumpikaan osapuoli ei oikein tuntunut tietävän, mistä on kysymys”.⁶¹

Helsingissä eri ammattiryhmistä koostuva ryhmä oli vierailut Teatterikorkeakoulussa ja Lastentarhanopettajaopistossa, mutta opiskeluilmapiiriä tai psyykkisiä rasiustekijöitä ei ollut mahdollista selvittää. Vaikka monenlaisia puutteita havaittiin, ei olosuhteiden parannusehdotuksista ole mainintaa – puhumattakaan korjaustoimien seurannasta.⁶² Yleislääkärinä Helsingissä toimineen Mikael Nyströmin mieleen on jäänyt tarkastuskäynneistä vanhassa teollisuushallissa toimineen Taideteollisen korkeakoulun kylmyys ja liuottimien hajut, Sibelius-akatemian äänet ja Viikin eläinlääketieteellisen uudet hienot rakennukset, mutta kovat työpaineet ja mielettömät päivystysvaatimukset.⁶³

Opiskelijoille suunnatut ja yliopistoilla järjestetyt näyttely- ja messutapahtumat olivat 1980- ja 1990-luvuilla tapa pitää yhteyttä yliopistoihin. Pienillä paikkakunnilla, varsinkin jos YTHS:n toimipiste sijaitsi yliopiston tiloissa, yhteydet olivat usein läheiset. Rovaniemen vastaanhoitaja Tellervo Salpakoski keskustelemassa säätiön standilla vuonna 1987.

Innovatiivinen idea oli ottaa ensimmäisen vuoden opiskelijoiden terveyskyselyyn mukaan kysymykset asunto-olosuhteiden ja opiskeluympäristön mahdollisista haittatekijöistä.⁶⁴ Hienon idean hyötyä epäkohtien korjaamiseksi voi kuitenkin epäillä, sillä käytännön yhteistyö YTHS:n terveydenhoitajien ja yliopistojen kanssa oli tuolloin kovin vähäistä.

Terveydenhoitoasemien toimintaa yritettiin tukea keskushallinnosta ohjekirjeellä. Vaikka siinä kuvattiin YTHS:n tavoittelevan lähinnä yhteyksiä luomista oppilaitoksiin, oli mukana kuitenkin ohjeita ja lomake tarkastusta varten. Paikallisten johtoryhmien tulisi suunnitella vuosittaiset tutustumiskäynnit ja niiden edellyttämät voimavarat. Yhteydenotto ja taho yliopistoon jätettiin paikallisen tason ratkaistavaksi – ”korkeakoululta nimeetään joku yhdyshenkilö”.⁶⁵ Vaikka paikallisesti ja

varsinkin pienemmällä asemilla yhteydet yliopistojen johtoon ja opettajiin saattoivat olla hyvät ilman virallisia kanaviakin, ne eivät johtaneet tarkastustoiminnan käynnistymiseen.⁶⁶

Terveyskasvatuslääkäri Marja-Riitta Tuori poh-ti asiaa Piikin haastattelussa vuonna 1987:

Yhteistyö oppilaitosten kanssa etsii vielä toteutustaan. Muutamat konkreettiset yhteistyöhankkeet ovat ehkä paras tapa saada YTHS:lle tunnustettu asema osana korkeakoulu yhteisöä, jossa se voisi sitten toimia oman alansa asiantuntijana. Perehtyminen oppilaitoksiin, opintosuunnitelmiin ja opiskelun puitteisiin on käynnistymässä oleva työmuoto. Siihen tulisi saada oppilaitosten henkilökuntaa mukaan ja välttää ”tarkastajan” roolia.⁶⁷

Koko 1990-luku oli hiljaista aikaa opiskeluypäristöasioissa. Lamavuosien säästötarve kuivatti iduillaan olevat toiminnot.⁶⁸ 1970- ja 1980-luvuilla esitetyt ajatukset, aloitteet ja tieto hautautuivat kliinisen potilastyön alle ja pääsivät unohtumaan. Työ jäi sattumanvaraiseksi, koska yritykset systemaattisesta lainsäädännön tai sopimusten turvaamasta opiskeluypäristöjen valvonnasta kariutuivat. Näin asian näki Marja-Riitta Tuori terveyskasvatuslääkäritoiminnan loppuraportissaan.⁶⁹ Toisaalta esteitä ja epäluulojakin yliopistoyhteistyölle oli varmaan puolin ja toisin, kuten ylilääkäri Aira Virtala ja psykologi Totte Vadén asian ilmaisivat:

Opiskeluypäristöön tutustuminen tärkeää, yliopisto, opettajat. Asemalta on lähdettävä pois, vaikka se ei olekaan helppoa! Myös vastapuoli voi olla ymmällä. Ovatko potilaat loppuneet.⁷⁰

Asian etenemättömyys näkyi siinäkin, että vuonna 1992 ilmestyneessä YTHS:n 60-vuotisjuhla-julkaisussa *Läpivalaisusta läpikotaiseksi* eivät opiskeluypäristöasiat ole lainkaan mukana, vaikka

esimerkiksi terveystarkastuksista on oma lukunsa. Ehkä taustalla oli hallituksen vuonna 1990 tekemä selkeä kannanotto, että säätiöllä on ainoastaan asiantuntijan rooli asiassa.⁷¹ Vielä 10 vuotta aiemmin oli eletty toivossa, että asiat etenisivät korkeakoulujen kanssa, sillä tuolloin julkaistussa historiikkikatsauksessa Kari Savonen oli kirjoittanut teemasta kappaleen otsikolla ”*Opiskeluypäristö ei ole riittävän turvallinen*”.⁷²

Kansainvälisissä opiskelijoiden terveydenhuollon kongresseissa opiskeluypäristön terveellisyysasiat eivät juuri näkyneet. Ainoastaan vuonna 1996 Helsingissä pidetyssä pohjoismaisessa kongressissa ruotsalaiset esittelivät Uppsalan Studenthälsanin toimintamallia opiskeluypäristön terveellisyys-teen liittyvien ongelmien arvioimiseksi.

Yhteistyö ja luottamus opiskeluypäristöjen tarkastusten avaimina

Opiskelijoiden olosuhteisiin vaikuttamista oli Kari Savonen tehnyt jo Terveydenhuoltotoimiston aikoihin ja neuvontapsykologit 1970-luvulla kouluttaessaan tutoreita tai organisoidessaan opiskelija-asuntolaprojekteja. Sama ajatus oli ollut Tampereen OTE-projektilla ja opiskelijaravintoloiden kanssa tehdyllä yhteistyöllä. Tätä ”tekemisen meininkiä” haluttiin säätiössä uudelleen ruveta lisäämään ja asialla olivat sekä YTHS:n terveystyöryhmä että toimitusjohtajaksi vuonna 1996 tullut Eero Kurri.

Opiskeluypäristöjen tarkastaminen oli 1990-luvulla jäänyt siinä määrin taka-alalle, että vuonna 1998 laaditussa YTHS:n terveyden edistämisen strategiassa sitä ei mainita lainkaan – eikä vielä kahdessa seuraavassakaan versiossa – vaan aihe oli muotoiltu laajasti elinympäristöön kohdistuvaksi toiminnaksi.⁷³ Näillä termeillä myös toimi-

tusjohtaja Eero Kurri lähti viemään asiaa eteenpäin 2000-luvun alusta alkaen. Hänen toimestaan järjestettiin vuoden 2000 alussa säätiön luottamushenkilöille ja paikallisasemien johdolle seminaari, jonka yhtenä aiheena oli visiointi YTHS:stä yliopiston voimavarana.⁷⁴ Käytännön työn näkökulmasta aiheesta puhui terveystyöryhmän sihteeri, yleislääkäri Kristina Kunttu:

YTHS:n yleislääkäriin aspektista näyttää joskus siltä, että yliopisto on opiskelijoille laitos, jonne on vaikea päästä sisään, jossa on stressaavaa olla ja josta on suorastaan tuskaisaa päästä ulos! Tämä on tietysti kärjistynyt mutta ymmärrettävä ajatus, sillä meidän kohtamme jokapäiväisessä työssämme opiskelijat pääasiassa vain silloin, kun heillä on ongelmia. Toisaalta se kuvaa hyvin tunnetta siitä, ettei YTHS:llä ole mitään mahdollisuuksia vaikuttaa yliopistojen käytäntöihin; me vain yritämme auttaa opiskelijoita kestämään sen.

Kunttu hahmotteli YTHS:ää opiskelijoiden työterveyshuoltona nimenomaan ennaltaehkäisevässä työssä ja esitti YTHS:n asiantuntemuksen hyödyntämistä esimerkiksi laitoksen ilmapiiriongelmissa, opettajatuutorien kouluttamisessa tai atk-kurssien ergonomiakoulutuksessa.⁷⁵ – Tuttuja, vaikka välillä unohtuneita teemoja jo 1960-luvulta!

Eero Kurrin aloitteesta YTHS:ssä toteutettiin opiskeluympäristön terveellisyys edistämisen tilanearvio, jossa kuvattiin viimeisen kolmen vuoden aikana toteutunut yhteistyö yliopistojen kanssa. Raportin mukaan monenlaista yhteistyötä tehtiin, mutta ongelmana oli, että se oli pääosin satunnaista tai vain paikallisesti vakiintunutta ja yksittäisen työntekijän innostuksesta riippuvaa. Osallistuminen uusien opiskelijoiden orientaatioviikkoon ja tutorkoulutukseen toteutui varsin säännöllisesti ja yhteistyö yliopistojen liikuntasihteerien kanssa oli toimivaa. Ergonomia- tai muita

kartoituksia oli tehty vain muutama.⁷⁶

Terveystyöryhmä työsti asiaa eteenpäin ja vuosien 2001–2002 teemaksi päätettiin ”Opiskeluympäristö – yhteistyötä yliopistojen ja ylioppilaskuntien kanssa”. Asemille laadittiin itsearviointilomake ohjaamaan työtä ja teemaa käsiteltiin koulutuksissa.⁷⁷

Samanaikaisesti vuoden 2000 alusta käynnistyi YTHS:n, SYL:n ja OLL:n yhteinen Kehrä-hanke, jossa yliopistot olivat Suomen rehtorien neuvoston kautta edustettuna. Käytännössä hankkeen avulla lähdettiin viemään eteenpäin kaikkia niitä asioita, joita terveystyöryhmässä oli ideoitu. Tärkeä Kehran saavutus olikin tiivistynyt ja rakenteellinen yhteistyö yliopistojen ja ylioppilaskuntien kanssa; YTHS:ssä opittiin tuntemaan näiden organisaatioita ja ihmisiä ja arkuus yhteydenottoihin yliopistoille väheni. Kehrätoiminta valmisti osaltaan sekä säätiöläisiä että yliopistolaisia tulevaan tarkastustoimintaan.

Työlle oli vahva tuki, sillä Eero Kurri piti tärkeänä terveyden edistämistyötä ja siihen liittyvää opiskeluympäristön terveellisyys edistämistä sekä yhteistyön tiivistämistä yliopistoyhteisön toimijoiden kanssa. Hän uskoi tämän nousevan yhdeksi säätiön vahvuustekijäksi.⁷⁸

Opiskeluympäristöjen tarkastustoiminta käyntiin

2000-luvulla opiskeluterveydenhuollon lainsäädäntö ja ohjeistukset etenivät rivakasti ja ne velvoittivat myös YTHS:ää.⁸¹ Keväällä 2011 voimaan tulleen terveydenhuoltolain mukaan opiskeluympäristötarkastukset tuli tehdä kolmen vuoden välein, lisäksi seuranta tuli tehdä vuosittain. Tämän vauhdittamana johtajaylilääkäri Markku Kanerva käynnisti vuonna 2011 suunnittelun systemaattisen tarkastustoiminnan tekemiseen. Tavoitteena oli saada toiminnasta lisäarvoa opiskelijoiden hy-

Sana ”me” oli tärkeä

Osastonhoitaja Riitta Salomäki ja yleislääkäri Tiina Tuomi tekivät 2000-luvun alkupuolella eläinlääketieteellisen tiedekunnan kanssa Viikissä runsaasti menestyksestä yhteistyötä opiskelijoiden olosuhteiden korjaamiseksi ja opiskelijoiden hyvinvoinnin edistämiseksi.⁷⁹ Konkreettisen esimerkin Kehrän vaikutuksista tuo sittemmin opiskeluyhteistyön päälliköksi nimitetyn Riitta Salomäen muistelu yhteistyöstä eläinlääketieteellisen tiedekunnan kanssa:

”Käytännöt yhteistyöstä vakiintuivat, ja osallistuimme aktiivisesti myös auditointiin, jossa EAEVE (European Association of Establishments for Veterinary Education) arvioi tiedekunnan koulutuksen vuonna 2009. Tiedekunnan todettiin täyttävän – ja monilta osin ylittävän – eurooppalaiselle eläinlääkärikoulutukselle asetetut vaatimukset. Tässä auditoinnissa opiskelijoiden hyvinvointi oli tärkeässä roolissa.

Kun auditointi oli ohi, tiedekunnan dekaani sanoi, että meillä oli kyllä hyvä porukka täs-

vinvointityöhön, eikä vain hoitaa velvoite muodollisesti tuottamalla raportteja mappeihin!⁸²

Yliopistot ja ylioppilaskunnat olivat mukana alusta alkaen. Markku Kanerva sopi Suomen yliopistokiinteistöt Oy:n kanssa toimintamallista sisäilmaongelmiin liittyen.⁸³ Kristina Kunttu lähestyi yliopistojen rehtoreita Suomen yliopistot Unifi ry:n kautta.⁸⁴ Tuloksena Turussa järjestettiin 8.5.2012 turkulaisten korkeakoulujen, opiskelijajärjestöjen, YTHS:n ja kaupungin opiskeluterveydenhuollon edustajien yhteinen työseminaari. Kutsukirjeen allekirjoittajiksi saatiin YTHS:n johtajaililääkäriä lisäksi Turun kaupungin ehkäisevän

Opiskeluyhteistyön päällikkö Riitta Salomäki.

sä – ihan silmäkulmaan tuli kyynel, kun Tuomen Tiinan kanssa sitä kuunneltiin. Kukaan yliopistolta ei ollut sanonut koskaan aiemmin ”me” – sana oli todella vahva kokemus työn onnistumisesta. Näistä kokemuksista ammennan vielä tänäkin päivänä.”⁸⁰

terveydenhuollon tuloksikköjohtaja sekä Turun yliopiston, Åbo Akademin ja Turun ammattikorkeakoulun rehtorit. Osallistujiksi kutsuttiin joukko avainhenkilöitä, kaupungin terveystarkastaja, korkeakouluista turvallisuusvastaavia, tilahallinnon edustajia, työterveyshuollon edustajia sekä opiskelijoiden hyvinvointityöryhmien edustajia.⁸⁵

Tilaisuus tarjosi hyvän pohjan etenemiselle, vaikka kysymyksiä ja ongelmakohtia oli paljon: Miten toiminta linkitetään yliopistojen henkilökunnan lakisäateisiin työympäristötarkastuksiin, kiinteistöjen palotarkastuksiin, vakuutusyhtiöiden tekemiin riskikartoituksiin, yliopistojen tekemiin

Turussa 8.5.2012 järjestetyssä YTHS:n, korkeakoulujen ja kaupungin edustajien yhteisessä työseminaarissa hahmoteltiin mallia opiskeluympäristöjen tarkastustoiminnan ja seurannan käynnistämiseksi. Etualalla säätiön edustajia Turusta, vasemmalla yllilääkäri Riitta Ollitervo-Peltonen, osastonhoitaja Pirjo Eriksson-Ettala ja psykologi Minna Martin.

kyselyihin tai kiinteistöjen omistajien kuntoarvioihin? Kuka käynnistää ja kutsuu koolle? Entä vastuutahot ehdotetuille toimenpiteille ja toimenpiteiden seuranta?⁸⁶

Muistio ja ehdotus käytännöiksi -ohje lomakeineen valmistui syyskuussa 2012. Siinä painotettiin seurantaprosessin nivomista osaksi säätiön normaalia toimintaa, yliopistoilla tapahtuvan tiedotuksen tärkeyttä ja organisointia sekä korkeakouluilla ja ylioppilaskunnissa tehtyjen selvitysten hyödyntämistä.⁸⁷ Tärkeää oli, että yliopistot kokivat hyötyvänsä prosessista, kuten Kristina Kunttu on muistellut:

Kun valmisteluvaiheessa puhuttiin yliopistojen hyvinvointiohjelmasta, oli yliopiston edustajissa aistittavissa hienoista työlääntymistä – pitääkö taas ruveta tekemään jotakin uutta ohjelmaa! Mutta kun lomakkeeseen luotiin osio ”Hyvinvointiohjelma eli korkeakoulun pelisäännöt ja toi-

mintakulttuuri” ja siihen koottiin kaikki jo olemassa olevat opiskelijoiden hyvinvointiin liittyvät korkeakoulujen toimintaohjeet, suunnitelmat ja käytännöt, huokaisivat he helpotuksesta. Näinkö paljon meillä jo tehdäänkin? Onpa hyvä, että ne nyt on koottu yhteen paikkaan!

Toimintamalli pilotoitiin Turussa ja Lappeenrannassa ja syksyllä 2013 järjestettiin aiheesta valtakunnallinen koulutustilaisuus.⁸⁸ Tarkastusten aloittaminen ei ollut helppoa varsin tarkoista työnjako-ohjeista ja yliopistoille osoitetuista kirjemalleista huolimatta.⁸⁹ Työ oli terveydenhoitajille, lääkäreille ja psykologeille uutta, eikä aikaa sille tahtonut löytyä hoitotakuun ja säästötarpeiden ahdistamina vuosina, vaikka työ useimmiten koettiin mielekkääksi ja tärkeäksi. Kesti pitkään ennen kuin kaikki tilat oli käyty läpi, sillä kohteita kertyi kaikkiaan noin 70.

Toiminta oli myös yliopistoissa uutta, eikä tieto

aina välittynyt suunnitellusti vararehtoreilta dekaanien kautta tiedekuntiin. Vaikeuksia oli myös yliopistoilla tehtyjen selvitysten saamisessa. Toisaalta yliopiston henkilökunta paneutui omien lomakeosioidensa täyttämiseen kiitettävästi. Hankaluuksista huolimatta valmistuneet tarkastusraportit olivat perusteellisia katsauksia vallitseviin olosuhteisiin ja arvokkaita kehittämissuunnitelmia.⁹⁰

THL julkaisi ensimmäisen oppilaitosympäristöjen ja -yhteisöjen tarkastamiseen suunnatun oppaan vuonna 2015. YTHS:n kehittämä toimintamalli päätyi tähän oppaaseen suositukseksi myös ammattikorkeakoulujen käyttöön.⁹¹ YTHS:n tavoitteena oli saada lomake sähköiseen muotoon eri

osapuolten täytettäväksi ja sellaista jo Tampereen teknisellä yliopistolla kokeiltiin.⁹² Säätiössä asia tuli entistä ajankohtaisemmaksi, sillä ammattikorkeakouluopiskelijoiden tulon varmistuminen YTHS:n palvelujen piiriin merkitsi tarkastettavien opiskelutilojen määrän huomattavaa kasvua. Tarvetta vahvisti myös vuonna 2020 ilmestyneen STM:n *Opiskeluterveydenhuollon oppaan* linjaus siitä, että koordinaatiovastuu toiminnasta on opiskeluterveydenhuollossa.

Säätiössä opiskeluyhteistyön päällikkö Riitta Salomäki rupesi tarmokkaasti viemään asiaa eteenpäin, ja vuonna 2020 päätös portaalin hankinnasta tehtiin Movendos Oy:n kanssa.⁹³ Tarkastuksessa käytetty lomake muokattiin digitaalista toimintatapaa varten rakenteiseen muotoon ja prosessin osaksi laadittiin hyvinvointikysely tarkastettavan kohteen opiskelijoille. Työ yhteistyökumppanien, säätiön tietohallinnon kehityspäällikön Elina Heilalan ja Movendoksen kanssa sujui hienosti ja järjestelmää päästiin kokeilemaan syksyllä 2020.⁹⁴ Tulevaisuuden näköaloja opiskeluyhteistyön päällikkö Riitta Salomäki kuvaa näin:

Digitaalisen lomakkeen avulla luodaan opiskeluympäristöjen tarkastukseen toimiva kokonaisuus, joka kattaa tiedon keräämisen, jakamisen ja raportoinnin kaikille osallistuville tahoille. Tähän kokonaisuuteen kuuluu osana opiskelijoille suunnattu hyvinvointikysely, josta saatuja tietoja hyödynnetään opiskeluympäristötarkastuksissa, mutta sen lisäksi vastaajat saavat siitä automatisoidut palautteet. (...) Toivon että tulevaisuudessa oppilaitokseen tehtyjen interventioiden vaikutusta voidaan alkaa mitata uudella tavalla.⁹⁵

Toimintamallin saaminen yliopisto-opiskelijoiden opiskeluympäristöjen tarkastamiseksi kesti todella kauan, lähes puoli vuosisataa! Se ei silti ole estänyt

Koulutusta opiskeluympäristöjen tarkastusten toteuttamiseksi tarvittiin sekä säätiöläisille, yliopistojen henkilökunnalle että opiskelijoiden edustajille. Elokuussa 2019 "Yhteistyöllä parempaa opiskelukykyä terveellisessä ja turvallisessa opiskeluympäristössä"-koulutukseen osallistui lähes 400 henkilöä ympäri Suomea etänä tai livenä. Aalto-yliopiston psykologi ja opiskeluhuvinvoinnin asiantuntija Mikko Inkinen tarkasteli asiaa yliopistojen näkökulmasta esityksessään "Onks kaikki hyvin?"

opiskelijoiden elinympäristöön ja yhteisöjen hyvinvointiin kohdistuvan työn toteuttamista.

Alkuvaiheissa YTHS:n toiminta oli erittäin aktiivista ja perusteellista, tutkimusta, suunnittelua, kannanottoja ja aloitteita ministeriöiden suuntaan. Keskushallinnossa tehtiin töitä tavoitteena siirtää asia muiden tahojen vastuulle. Lainsäädäntöpyrkimysten epäonnistuttua tarkastusten tekeminen näytti kaatuvan YTHS:n syliin. Innokkuutta tarttua tämänkaltaiseen työhön ei säätiössä Juhani Peräsalon aikana näyttänyt juurikaan löytyvän, eikä aikakauden yksilön omaa vastuuta korostava terveystoiminnan painotus asiaa parantanut.

1980-luvulla tarkastustoiminta jätettiin terveydenhoitoasemien vastuulle, mutta toiminta jäi satunnaiseksi. Puuttuivat yhteistyörakenteet yliopistojen kanssa, toimintaohjeet, työnjako, koulutus ja työn tekemiseen osoitettu työaika. Aihe oli liian vaikea tartuttavaksi: mikä ”oikeus” YTHS:llä olisi

noin vain mennä yliopiston tiloja ja yhteisön henkeä arvioimaan? Työltä puuttui tarvittava arvostus, kun YTHS:n toimintaa mitattiin pitkään vain vastaanottokäyntien luvuilla. Myös velvoittavuus työlle puuttui ja vastuutahoista oli epäselvyyttä.

Tilojen tarkastamisen sijaan ruvettiin 2000-luvulla Kehrä-hankkeessa kehittämään yhteisöjen hyvinvointia edistävää toimintaa, jossa suunnitelmallisesti ja rakenteellisesti pyrittiin lisäämään yhteistyötä yliopistojen ja opiskelijajärjestöjen kanssa. Yliopistojen kanssa löytyi yhteinen suunta ja molemminpuolinen luottamus. Hankkeen kautta YTHS:n yhteisölliseen työhön saatiin resursseja ja luotiin rakenteita, ja Kehrässä luotuja yhteyksiä yliopistoille voitiin hyödyntää, kun 2010-luvulla lainsäädäntö vaati tarkastusten tekemistä. Sen jälkeen yhteistyön opiskeluympäristöjen tarkastustoiminnassa oli mahdollista toteuttaa.

Värikästä valistusta

Säätiön vahvuus on asiakaslähtöisessä toimintakulttuurissa (...) harrastukset, ruokatottumukset ja sosiaalinen elämä ovat tärkeämpiä vaikuttajia kuin terveydenhuoltohenkilöstö.¹

Näin arvioi vs. johtajaylilääkäri Aira Virtala talvella 1997 YTHS:n mahdollisuuksia vaikuttaa opiskelijoiden hyvinvointiin. Terveyskasvatussihteeri Simo Saarela puki opiskelijälähtöisen aineiston tarpeen sanoiksi vuonna 1977 todetessaan tutkimustenkin osoittaneen, että

ulkopuolisten yhteisöjen tuottama terveyskasvatuksellinen neuvonta-aineisto ei usein kovin hyvin sovellu opiskelijaväestön käyttöön. Opiskelijoiden terveyskasvatuksessa on perehdyttävä opiskelijoiden erityisolosuhteisiin ja puhuttava opiskelijoiden kieltä, jotta tieto saataisiin perille.²

Samanaikaisesti on oltu niin 1970-luvulla kuin myöhemmin 2010-luvulla. Vuonna 2013 ohjenuoraksi terveyden edistämiseksi otettiin sosiaalisen markkinoinnin teoria, joka korostaa asiakaslähtöistä toimintaa.³ Tämä on näkynyt monimuotoisessa ja värikkäässä valistustyössä, terveyden edistämisen hankkeissa ja toimintatavoissa, jotka ovat muokautuneet ajan ja opiskelijakulttuurin muutosten mukaisesti.

Valistus muuttaa muotoaan

Terveyspakinoista some-viestintään

Ylioppilaiden terveydenhuoltotoiminnan ensimmäisinä vuosikymmeninä luennot ja lehtikirjoitukset olivat käytännössä ainoita tapoja jakaa terveystietoa. SYL:n terveydenhuoltotoimiston vuoden 1948 ohjesäännön 7. pykälän mukaan:

Terveydenhuoltotoimiston lääkäri on velvollinen lukukausittain tehdyn suunnitelman puitteissa huolehtimaan myöskin tauteja ehkäisevästä toiminnasta pitämällä ylioppilaille valistustilaisuuksia, järjestämällä tarvittaessa suojarokotuksia jne. Veneeristen tautien ehkäisyhoito kuuluu myöskin toimiston työpiiriin.⁴

Johtajalääkäri Kari Savosen pitämät fuksiluennot olivat aikansa terveysvalistusta, joskin pääpaino oli palvelujen esittelyssä. Toki erillisiä terveysaiheisia luentoja pidettiin ja lyhytfilmit tulivat kuvaan 1960-luvulla.⁵ Luennot ja esitelmät ovat pysyneet tiiviisti mukana säätiön terveyden edistämistyössä, ja 2000-luvulla säätiöläiset ovat olleet kysytyjä luennoitsijoita paikallisiin ja valtakunnallisiin tapahtumiin.

Keväällä 1949 Kari Savonen kiinnitti huomiota valistustyön heikohkoon asemaan Terveys- ja terveys-

YLILÄÄKÄRI KARI SAVONEN:

POLIO UHKAA — YMMÄRRÄTKÖ SUOJAUTUA

Nykyaajan kulkutaudeista lienee poliolla massamme pelätyin nimi. Vaikka polion halkuvuksiin sairastuneiden potilaiden luku on verraten pieni ja useilla halvauksoireet parantuvat mitään jälkiä jättämättä, nämä erälliä potilailla synnyttävät elinkäisen invaliditeetin. Tuskin monikaan tauti aiheuttaa niin traagillista invalideittituhoa, jossa toisinaan vain nykyajan tekniikan saavutukset pystyvät pitämään koeneeseen sidotun potilaan hengissä. Polio on ikivanha tauti, joka on levinnyt yli koko maapallon. Polion halkuvaksi synnyttävä muoto on erityisesti sivittyneen yhteiskunnan tauti. Varsinaisia halvauks-epidemiota näyttää esiintyvän määrällisesti eniten vuodessa — kymmenen vuoden välillä. Vaikka mekin tunnemme joustokasme useita vaikeita poliostasairauksia, on Suomessa toistaiseksi saavutettu paremmin kuin monet sivistysmaat. Poliotausten luku maassamme on tänä vuonna vielä pieni, mutta osoittaa jo nyt selvää nousua viime vuoteen verraten.

On todettu, että mitä vanhempana polioon sairastuu, sitä tavallisemmin ja sitä vaikeammin ovat taudin synnyttämät halvaukset. Tautia olisiikin syytä kutsua polioksi (eiä lapsihalvauksiksi), koska se ei ole sidottu enää lapsuuteen.

Samanaikaisen suojan kuin taudin sairastaminen antaa myös rokotus poifota vastaan. Rokotus ei näytä edistävän taudin leviämistä, mutta suojelee verraten hyvin saamasta sen vaikeata halkuvaisia synnyttävää muotoa.

Polion rokotussaine on amerikkalaisen tohtori SALK:n keksimä. Rokotukseen käytetään apinan munaisessa viljeltyä viruskultuuria, joka sen jälkeen on tuhottu. Tätä valmistettua ja puhdistettua rokotussainetta on käytetty Suomessa useita vuosia. Se aiheuttaa lisäksi vähemmän reaktiivista toisen rokotuksen kuin rokotukset yleensä.

Rokotus suoritetaan ruiskuttamalla rokkoaine vasemman olkapäären yläosaan ihonalaisesti kolme eri kertaa yhden kuukauden ja kuuden kuukauden välillä. Poliorokotuksen teho on kuitenkin nykyisen käsityksen mukaan toisen rokotuksen jälkeen ja on tehokas yhteen tai kahteen tällaiseen rokotukseen vielä viittä kuukautta ennen pistoksen jälkeen. Jos on vailettavaa, lääkärin puheille.

Roikote, joki olisi niin vahva, että yksi ainoa rokotuspistos riittäisi, mutta uusi rokote ei vielä ole valmistettu.

Viime aikoina ovat tiedemiehet kokeilleet useissa eri maissa (professori N. Oker-Biom Suomessa) myös elävän poliioviruksen syöttämistä rokotettaville vieläkin parem-

man rokotussuojan aikaansaamiseksi. Tiedemiehet eivät vielä ole saaneet lopullista sanoansa tulla-tavan uuden rokotuksen soveltamis-udesta rokko-rokotuksiin, mutta to-dennäköiseltä näyttää, että jonkun vuoden kuluttua rokotamme elä-vällä viruksella. Parhaan suojan saanevat silloinkin ne, jotka jo ai-kaisten ovat saaneet SALK-rokotteksen.

Kanssamme rokotetaan nykyään terveydenhoivonomaiste-mme toimista tehokkaasti poli-olia vastaan. On tärkeää, että ylioppilaat rokotustoiminnan pii-

riin päästessään ymmärtäisivät käyttävä heille tarjottua ilmaisut-ta hyväksyen. Kun seuraava po-liopidemia sattuu, pitäisi kaik-kien ylioppilaiden olla suojattuja poliota vastaan.

Ylioppilaiden Terveydenhoitoos-asto aloitti syksyllä 1958 ylioppilai-den poliotorokotukset Helsingissä, Turussa, Jyväskylässä ja Oulussa. Senjälkeen rokotustoimintaa on jät-kuvasti pyritty hostomaan ja nyt annetaan ensimmäiset rokotuspis-tokset ylioppilaiden kouluokuvauk-sen yhteydessä, mitkä Turussa al-kaavat 3. 10. Turun Kaupparokea-koulun juhlasalissa. Vaikka nyt alkavan rokotussarjan ensimmäinen rokotuspistos on tarkoitettu varsinaisesta opitonsa alkaville ylioppi-laille, voivat ”vähemmatkin” ylioppi-laat osallistua siihen. Ne jotka aikaisemmin eivät ole ymmärtä-neet käydä poliotorokotuksessa, sa-avat nyt erinomaisen tilaisuuden korjata terveydenhoitollisen puu-teensa ja aikaisemmin rokotet- tuina saavat neljännen pistoksen. Roko-tussarjan toinen pistos annetaan marraskuussa Turun Ylioppilaiden terveydenhoitoaseman suojissa ja kolmas toukokuussa 1961.

Niistä yli 10,000:sta ylioppilaas-ta, jotka vuonna 1958 aloittivat rokotuksensa, sai 88 % kolme ro-kotusta ja vain 4 % jätti rokotus-tensa yhteen pistokseen. Turun yli-opiston ja eri korkeakoulujen opiskelijoista sai tällöin aloitussa ro-kotussarjassa vähintään kaksi roko-tuspistosta 62 % Turun Ylioppi-laiden 80 % Abo Akademin ja Hii-nedshögskolan yli Abo Akademin, 77 % Turun Kaupparokeakoulun ja 78% Turun opettajakorkea-koulun sen hetken opiskelijoita. Toivon sopia, että osallistumispro-sentti on nykyin alkavassa rokotus-sarjassa vähintään vielä hyvä, mut-ta toivottavasti vieläkin parempi.

Mielenkintoista rikkuuava tutkitaan Ylioppilaiden terveydenhoitoasemalla.

27. 10. 1949
YLIOPIPLASLEHTI
HAUSKA ILTA, KATKERAT MUISTOT
Ylioppilaslehdelle Itri Vaino Pensala

Tämä kunnon maastolapsuista oli Peikka kotohalotarkin oli ollut hänelle melko suosia. Pekan oli onnistunut saada suopa, joten hänen ei tarvinnut suu Es-pira potua.
Näin oli hyvin aiant Opetustalon seija meike moitteettomasti. Ohjea pikku tenttiin tulit suoritetuksi. Tähtäin pi-ventihiin tulit suoritetuksi. Tähtäin pi-ventihiin tulit suoritetuksi. Tähtäin pi-ventihiin tulit suoritetuksi. Tähtäin pi-ventihiin tulit suoritetuksi.

Tuulelma nousi, ja niin tuli poista neki aiotuksi. **Itä oli hupissa.** Aho suitor aidaa. Tuulelma nousi, ja niin tuli poista neki aiotuksi. **Itä oli hupissa.** Aho suitor aidaa. Tuulelma nousi, ja niin tuli poista neki aiotuksi. **Itä oli hupissa.** Aho suitor aidaa. Tuulelma nousi, ja niin tuli poista neki aiotuksi.

Näin yöhällä ei päässyt Kalle. Hänem-kki sekkelämää alluresuota ja näyten-kin selkälänsä olivat suutin pirttein ja-maan halvaksi kuin Pekankin surullises-sa laimassa. Paksunsa seikkalustan pel-mälänsä salakkaasti. Inuini Kalle säällä säikäyttävällä. Inuini Kalle säällä säikäyttävällä. Inuini Kalle säällä säikäyttävällä.

Tärkeä terveysviestinnän kanava on ollut ylioppilaslehdistö, joissa julkaistiin verraten runsaasti terveystietoa opiskelijoille aluksi valistusar-tikkeleina myöhemmin enenevästi uutisoiminn muodossa. Leikkeitä Ylioppilaslehdes-tä 27.10.1949, 25.10.1957, 30.9.1960.

Aasian terveiset

— Akuutti ylempien hen- gitystiden uuehdus tai vein mitään ma- — Muame virologit ovat jo kiymeessä ole syksyn aaiden opskelueiden Ylioppilaiden ”eskuuloisen suinkoon hor- violinen sairau. Nykyinen ”asosiolinen” influenssa ei poljonkaan eroa oireiltaan meinitusta flunssasta. Täu- voin moninkertatuus ja oihettuja tällä kertoa

Näin kerot lehdellemme Ylioppilaiden Terveyden- hoitoaseman ylläkäiri, tri Keili Savonen. — Influenssan pääloirina on mietä, jorin särky sekä kume, mitä myös puuttuukin. Nuh ja sievä kirkkikkouti sekä jänk kuuluivat Eräät potilaat saivat vat-soireita, toiset taas hernoaton

Mielenkintoista rikkuuava tutkitaan Ylioppilaiden terveydenhoitoasemalla.

YTHS:ssä on vuosikymmenten kuluessa tuotettu valtava määrä opiskelijoille suunnattua terveysaineistoa, oppaita, julisteita ja terveystietoartikkeleita. Oppaita on tehty monesti yhdessä opiskelijajärjestöjen ja muiden yhteistyötahojen kanssa.

totoimiston toiminnassa ja asetti tavoitteeksi oman palstan saamisen ylioppilaslehtiin.⁶ Tämä onnistui Ylioppilaslehdessä, jossa Terveyspalsta ilmestyi ensimmäisen kerran 8.12.1950. Lehden toimitus kertoi, että palsta ilmestyisi pari kertaa kuukaudessa ja ”terveydenhoidollisten pakinoiden” kirjoittajina tulisi olemaan eri alojen spesialisteja. Avauskirjoituksesta vastasi tietysti Kari Savonen ja aiheena oli ylioppilaiden keuhkotautitilanne. Sittemmin teemoina olivat muun muassa opiskelutapaturmien korvaaminen ja influenssa sekä johtajahammaslääkäri Aimo Rantasen teksti *Hampaiden puolesta*. Paripalstaisena ja ulkoasultaan saman näköisenä Terveyspalsta ilmestyi muutaman vuoden ajan.⁷

Lääketieteen lisensiaatti Väinö Pensala kantoi vuonna 1949 kortensa kekoon asiapitoisilla, joskin pakinatyyllisillä kirjoituksilla, kuten *Kipu rinnassa – sydänvikako?* ja *Hauska ilta, katkerat muistot*.⁸ Viimeksi mainittu käsitteli alkoholi- ja sukupuol-

litautikysymystä – aihepiiriä, joka ei vielä noina aikoina kovin paljon ollut esillä ylioppilaslehdissä. Terveyspalstan suhteellisen lyhyestä julkaisuhistoriasta Savonen totesi jälkepäin lakonisesti ”Ylioppilaslehdellä oli tärkeämpääkin tiedotettavaa”.⁹

Ylioppilaslehtien ja muun median kautta terveysvalistuksen toteuttaminen oli vaikeaa ja epävarmaa, siksi oli suuri tarve itse tuotettavalle ja jaettavalle aineistolle, oppaille ja julisteille. Alkuna opastuotannolle oli Ylioppilaiden terveydenhuoltotoimiston vuonna 1953 julkaisema valistusvihko, joka oli Kari Savosen laatima *Välitäkö terveydestäsi (Tänk på din hälsa)*. Vihkonen antoi tietoja terveyspalveluista sekä sisälsi terveyskasvatuksellisia ohjeita muun muassa hampaiden hoidosta, nukkumisesta, syömisestä ja opiskelutapaturmista – ja miten tulee yskiä oikein.

*Pyri hoitamaan hampaasi ennen kuin särky pakottaa siihen, niin säästät paljon aikaa vaivaa, rahaa ja hampaita.*¹⁰

Tämä mainio motto opiskelijoille oli hammashoidon esitteessä vuodelta 1959. Tosin siitä, miten hampaita tulisi hoitaa, ei tässä kerrottu, vaan esiteltiin tietoja opiskelijoiden hampaiden kunnosta ja potilasmääristä. Hammashoidon 10-vuotisen toiminnan juhlavuonna 1964 julkaistiin Aimo V. Rantasen laatima ja Ylioppilasterveys ry:n kustantama ensimmäinen varsinainen hammashoidon opas *Ylioppilas, onko sinulla, hyvät hampaat vai huonot?* 1970-luvulta alkaen terveysaineistojen tuotanto laajeni. Laadittiin oppaita suun terveydestä, mielenterveydestä ja liikunnasta, seksitaudeista, matkailusta sekä fysioterapiatoiminnan alettua keuhkokuumeeseen liittyviä oppaita. (ks. liite 5.)

Valtakunnallinen terveystyöryhmä totesi vuonna 1996 terveyskasvatusmateriaalin tuottamisen ja päivittyksen olevan täysin satunnaista aktiviteetin varassa ilman minkäänlaista suunnitelmallisuutta

ja selkeää vastuutahoa ja otti vastuuta itselleen.¹¹ YTHS:n tuottamien terveystietojen laadun takaamiseksi ruvettiin oppaita vuonna 2005 lähettämään arvioitavaksi Terveyden edistämisen keskukselle. Tämä avasi aineistot myös ulkopuolisille ja lisäsi säätiön osaamisen näkyvyyttä.¹² Tärkeimmistä oppaista muodostettiin vuonna 2007 YTHS:n oppaita -sarja, mutta pienemmätkin saivat yhteisen ilmeen palvelusihteri Terttu Vanosen taitamina.¹³ 2000-luvulla erilaisten ohjevihkojen, postereiden ja julisteiden tekeminen lisääntyi johdettujen hanketoiminnan lisääntymisestä ja kopiointin helpoudesta.

Säätiön www-sivut oli luotu terveyden edistämisen määrärahan tuella ja YTHS:n terveystietojen yhteistyöryhmän koordinoimana Terveyden edistämisen projekti tietoverkoissa -hankkeessa. Se ennakoiti tulevaa kehitystä sivujen sisällöstä. Jo vuonna 1998 YTHS:n kotisivulla avattiin Terveystietovinkit ja -linkit palsta, joka muutaman vuoden kuluttua sisälsi jo pitkälti toistasataa artikkelia.¹⁴ Tästä kehitettiin eTerveystietoyöryhmän puheenjohtajan Johanna Castrénin johdolla artikkelikokoelma, joka sai nimekseen ensin Terveystieto, sitten Terveystietoa A–Ö ja myöhemmin Terveystietopankki. Se oli avoin kaikille muillekin kuin YTHS:n asiakkaille. Verkon luotettavalle terveystiedolle oli kysyntää, sillä Lääkärikirja Duodecim, Terveystietojen ydin, avattiin suurelle yleisölle vasta keväällä 2006.¹⁵ Terveystietopankin artikkeleita katsottiin runsaasti; vuonna 2013 kävijämäärä sivuilla kipusi jo yli miljoonan. Suosituimmat artikkelit liittyivät hengitystietulehduksiin ja seksuaaliterveyteen.¹⁶

Säätiön verkkosivuille ryhdyttiin 2010-luvulla laatimaan erilaisia teemasivustoja hampaiden hoidosta, seksuaaliterveydestä, päihteistä, jännittämistä ja arjen hallinnasta, kuten Putsaa pususi, Viisaudenhammas ja I love Arki, joka tehtiin yhteistyössä Nyyti ry:n kanssa.¹⁷ Näin siirryttiin vähitellen pääasiassa verkossa tapahtuvaan terve-

ystiedon levittämiseen. Terveystietojen ja muiden luotettavien tietolähteiden lisääntyessä YTHS:n omia terveystietoartikkeleita voitiin vähentää.

Uusia mahdollisuuksia terveystiedon jakamiseen tuli nopeasti sosiaalisen median kanavista, ensin Facebook toukokuussa 2010 ja muutaman seuraavan vuoden aikana Twitter, Youtube ja Instagram. Videot hampaiden harjauksesta ja hampaiden puhdistuksesta, ryhdistä ja olkapääoireista sekä punttijumpasta vietiin Youtubeen. Uusin terveystietojen muoto oli vlogi, joka alkoi Puhua kuuntelen -hankkeessa vuonna 2018.¹⁸

Alkuvuosikymmeninä tiedotus ja valistus olivat yhtä, ja edelleen 2010-luvulla terveystietojen edistävä viestintä on ollut tärkeä osa viestintää, mutta myös osa laajempaa terveyden edistämistyötä säätiössä. Tekijäjoukko on laajentunut. Kun aikoinaan ylläkäri esitelmöi konekirjoittajan puhtaaksi naputteleman tekstin, niin myöhemmin työssä on usein ollut mukana terveydenhuollon ammattilaisten lisäksi viestinnän ja tietohallinnon osaajia. Moni asia on säilynyt, vain tekniikka on toinen. Lehtikirjoituksista on siirrytty verkkosivujen terveystietoartikkeleihin, tietoiskuista sosiaalisen median päivityksiin ja tuberkuloosifilmeistä Youtuben jumppa- ja hampaidenhoitovideoihin.

Hyvinvointipäivät – terveystietojen keskusteluun

Uusi avaus valistustyössä tehtiin Ylioppilaiden terveydenhuollon 50-vuotisen toiminnan juhluvuonna 1982, jolloin sponsorituen avulla järjestettiin kaikilla terveydenhoitoasemilla hammasharjojen vaihtopäivät. Harjojen kysyntä oli suurta, sillä varatusta 5 000 harjasta ei riittänyt kaikille halukkaille.¹⁹ Myös kymmenen vuotta myöhemmin terveydenhoitoasemilla järjestettiin terveitä elämäntapoja ja säätiön toimintaa esitteleviä tilaisuuksia. Pyöräileville opiskelijoille jaettiin yhteen-

Jyväskylän terveydenhoitoasema järjesti yhdessä ylioppilaskunnan kanssa 29.4.1992 neljännen pyöräilytapahtuman. Nyt kampanjoitiin myös pyöräilykypäröiden käytön puolesta.

Tampereella järjestettiin opiskelijoille ”Kyselytunti” 3.10.1991. Vastaamassa ja neuvomassa lääkintävoimistelijaa Eija Väärälä.

sä 240 lahjoituksena saatua pyöräilykypärää.²⁰

Valtakunnalliset tapahtumat vahvistivat hyvinvointipäivien ja terveystempausten asemaa säätiön työkentässä. Uudenlaiselle toiminnalle oli tarvetta, sillä perinteiset luentotilaisuudet olivat menettäneet suosiotaan. Hyvinvointitapahtumia ja aulanäyttelyitä suunniteltiin paikallisissa terveystöryhmissä yhteistyössä ylioppilaskuntien kanssa, mutta mukana oli myös lukuisia muita yhteistyökumppaneita. Ideoista ei tuntunut olevan pulaa ja säätiön henkilökunta lähti innokkaasti kentälle.

Tapahtumien nimet olivat puhuvia: Turun Tunnista ientulehdus -kampanja, Porthanian pärjäämispäivä, Viikin Terveystempaus, Otanien Remonttiviikko ja Rovaniemen Pidä huolta itsestäsi -näyttely.²¹ WHO:n suun terveyden vuosi 1994 innosti Helsingissä Suu & hampaat -tempaukseen, jossa jaettiin Lauri Turtolan tekemää monistetta *Pussaa pois!, asiaa infektioitautien tartumisesta*.²² Tampereen terveyskasvatustyöryhmä päätti ”lähteä ulos kuorestaan, Terveystalosta, opiskelijoiden luokse” järjestämällä messutapahtuman yliopiston aulaan. Houkuttimena oli kolme venyvää: ksylitolipurukumia, kondomeja ja vastuskumijumppaa. Paikalla oli säätiön työntekijöitä joka sektorilta.²³

Myös Vaasassa lähdettiin ”pääkallopaikalle” eli opiskelijoiden luo korkeakouluille matkailun ja seksitautien merkeissä kondomipakkauksin varustettuna.²⁴ Joensuussa oli monipuolinen ”Hoida itseäsi”-terveyspäivä, jossa muun muassa Pohjois-Karjalan projekti oli mukana tekemässä kolesterolimittauksia.²⁵ Turussa Remonttireiskat olivat mukana Hyvän olon päivässä vempaimina häkämittari, verenpainemittari, pituusmitta, vaaka sekä rasvaprosenttimittari, joka keräsi väkeä kuin kärpäsnauha!²⁶

Pyöräilyn suosion kasvaessa se näkyi myös säätiön tempauksissa. Jyväskylässä tehtiin keväällä 1989 runsaasti paikallista huomiota saanut pyörä-

retki, johon oli kutsuttu mukaan johtajaylilääkäri Juhani Peräsalo lähettämään pyöräilijät matkaan.²⁷ Teema jatkui Turussa Kävele kuntoa – pyöräile puhtia- ja Pyörällä päästään -tempauksissa. Vuonna 1997 ilmestyi *Käytä päätäsi, suojaa se* -ohjelehtinen yhteistyössä OLL:n ja vakuutusyhtiö Tapiolan kanssa ja Rovaniemelläkin kampanjoitiin pyöräilykypärän käyttämiseksi.²⁸ Säätiössä ryhdyttiin osallistumaan myös valtakunnallisiin kampanjoihin, mikä helpotti markkinointia.²⁹

Uusi avaus oli vuonna 2013 aloitetun säätiön vuosipäivän viettäminen Ompupäivä-nimellä terveyden edistämisen merkeissä.³⁰ Ompupäivän versio 2.0 oli viisi vuotta myöhemmin YTHS-päivä. Näissä säätiö huolehti keskitetystä viestinnästä ja osin myös materiaalin toimittamisesta eri ter-

veyspalveluyksiköille. Ensimmäinen YTHS-päivä pidettiin 19.2.2018 yksinäisyys-teemalla. Se oli osa Nyyti ry:n organisoimaa opiskelijoiden mielenterveyspäivän kampanjaa. Viestintä oli monipuolista: se sisälsi mediatiedotteiden lisäksi keskustelua AamuTV:ssä, some-viestintää Facebookissa, Instagramissa ja Twitterissä, vlogin, postereita sekä yliopistojen sähköisten infotaulujen käyttöä. Yksinäisyysteemaa nostettiin esille somessa koko viikon aihetunnisteella #iltayksin.³¹

Paikallistapahtumissa ylioppilaskunnat rupesivat kantamaan yhä enemmän vastuuta järjestelyistä. Hyvänä esimerkkinä oli huhtikuussa 2019 järjestetty Kumpula jaksaa, vai jaksako? Mental health and stress in studies, jossa järjestäjinä olivat Kumpulankampuksen opiskelijat, henkilökunta, YTHS, yli-

YTHS-päivän some-kuvia 19.2.2018. Teemana oli yksinäisyys ja kampanja oli osa Nyyti ry:n organisoimaa opiskelijoiden mielenterveyspäivää. Yläkuvassa vasemmalla YTHS:n yhteisöterveyden ylilääkäri Noora Seilo keskirivissä oikealla psykologi Katri Laine yhdessä yksinäisyystutkijan, professori Niina Junttilan kanssa.

Tampereella on kiinnitetty huomiota ”pääasiaan”, kun siellä ryhdyttiin järjestämään aivojen hyvinvointiin liittyvää tapahtumaa, Aivoviikkoa. Vuonna 2020 se järjestettiin jo viidettä kertaa: ”AIVOT – sinunkin pääasiaksi”. Aivonäkökulmaa on avattu niin ravitsemuksen, liikunnan, unen, päihteiden, nikotiinin, oppimisen, mielenterveyden ja suunterveyden kannalta.

Suunterveyden ryhmäneuvontakokeilu käynnistyi 1970-luvulla. YTHS:n ensimmäinen erikoishammashoitaja Regina Taipalus ohjaa opiskelijoita suun terveyden hoidossa toimivuonna 1980/81.

opistopappi, opintopsykologi ja Nyyti. Ohjelma koostui monesta lyhyestä puheenvuorosta aulatilaisissa messutyylissä, avoimista keskustelutilaisuuksista ja työpajoista vuoroin suomeksi ja vuoroin englanniksi.

Ryhmiä kehon ja mielen huoltoon

YTHS:n ryhmätoiminta on ollut monenlaista: kurssityyppistä muutaman kerran neuvontaa, vertaistukea tarjoavia lyhyt-ryhmiä tai selvästi terapeutteja, joskin lyhytkestoisia ryhmiä.

YTHS:n palveluvalikoimaan ryhmätoiminta tuli 1970-luvun alussa neuvontapsykologien aloitettua työnsä säätiössä. Myös terapiaa annettiin ryhmissä, mikä helpotti vastaamista kasvavaan kysyntään.³² Ryhmätoiminta oli luonteva työmuoto ennalta ehkäisevässä mielenterveystyössä, jossa neuvontapsykologit järjestivät esimerkiksi jännittäjä-, gradu- ja ihmissuhderyhmiä sekä tutor-koulutuksia.

Vaikuttavuuden vaatimus

Leimallista alkuvuosikymmenien ryhmille oli vaatimus tutkimukselliseen otteeseen vaikuttavuuden osoittamiseksi.³³ Koska ryhmätoiminnan malleja oli niukasti, toiminta käynnistettiin useimmiten kokeiluprojekteina. Näin ryhdyttiin vuonna 1976 tutkimaan ryhmämuotoisen hammasterveyskasvatuksen vaikuttavuutta, mikä laajeni mittavaksi tutkimukseksi Kelan tuella. Tulokset julkaistiin vasta vuosien kuluttua.³⁴

Myös niskakoulujen ja laihdutuskurssien aloitus vuonna 1978 tehtiin tutkimusprojekteina, vaikka niissä hyödynnettiin HYKS:n fysiatrian ja Marttaliiton valmiita malleja.³⁵ 1970-luvun puolivälissä yleistyivät tupakastaveroituskurssit. Ryhmätoiminnan määrä pysyi kuitenkin vähäisenä. Fysioterapian alettua säätiössä 1970-luvun lopulla lisääntyivät tähän liittyvät ryhmät, erityisesti erilaiset niska-selkäryhmät – rankaryhmät – niillä paikakunnilla, joilla fysioterapeutti oli terveysaseman palkkalistoilla.³⁶

Ehkä hieman yllättäen erilaiset ensiapu-, elvytys- ja hätäensiapukurssit nousivat isoon rooliin säätiön toiminnassa. Ensimmäiset SPR:n EA I -kurssin mukaiset ensiapukurssit järjestettiin syksyllä 1985 teekkareiden pyynnöstä Otaniemessä, jossa terveydenhoitaja Marjatta Auterella oli jo ensiapukouluttajan valmiudet. Samana syksynä Turun osastonhoitaja Lea Routama kävi ensiapukouluttajakurssin, jota ilman kurssia ei voinut pitää. Piikin kirjoitus talvella 1986 avasi taustaa toiminnalle:

Terveyskasvatuksen valtakunnallisessa kehittämissuunnitelmassa on painotettu järjestelmällistä ja jatkuvaa ensiaputaitojen opettamista väestölle. Tällä tiellä on nyt ensimmäiset askeleet säätiössä otettu.³⁷

Kaiken kaikkiaan ensiapukoulutus hätäensiapu- ja elvytyskursseineen oli jopa mittavinta ryhmätoimintaa 1980-luvun lopulla ja 1990-luvun alussa saaden jopa oman kappaleensa toimintakertomuksiin. Myöhemmin ensiapukouluttajan valmiuksia vaativista kursseista luovuttiin säätiön toimintana.

Erikoisin ryhmätoimintakokeilu lienee ollut YTHS:n, SYL:n ja Ylioppilasterveyden järjestämä – ilmeisesti ainoaksi jäänyt – kuntoviikko opiskelijoille Ikaalisten kylpylässä syksyllä 1982. Kymmenelle kurssille valitulle opiskelijalle se oli ikään kuin ”Aslak-kuntoutusta”, joka käynnistyi noina aikoina.³⁸

Terveydenhoitoasemien itsenäisyyden lisääntyessä vaatimukset ryhmätoiminnan vaikuttavuuden osoittamisesta vähenivät, mikä näkyy kirjon laajentumisessa. Ajan trendit näkyivät ryhmätarjonnassa: 1990-luvulla kokeiltiin parihierontaopetusta, kuntosaliohjausta, kasvisruoka- jopa paastokursseja.³⁹ Moniammatillinen yhteistyö lisääntyi 2000-luvulla, kun järjestettiin ryhmiä painonhallintaan, narskutteluun, stressinhallintaan. Ohjaajina saattoi olla esimerkiksi suuhygienisti ja fysioterapeutti tai terveydenhoitaja ja psykologi.⁴⁰

Suunnitelmallisuutta toimintaan

Luovuus kukki ryhmien teemoissa, mutta ongelmana oli, ettei säätiössä ollut yhtenäistä linjaa ryhmätoiminnalle, sen johtaminen ontui ja kokonaisuutena siitä puuttui suunnitelmallisuus. Erot terveysterveyspalveluyksiköiden välillä olivat isoja. Toiminnan muodot nousivat toki tarpeesta, mutta eniten kuitenkin yksittäisen työntekijän kiinnostuksesta ja osaamisesta, jonka vuoksi toiminta oli usein lyhytjänteistä eikä ryhmien kokoamiseen jäänyt aikaa.⁴¹ Pienillä paikkakunnilla ei ollut ohjaajia eikä toisaalta riittänyt osallistujakaan.

Tilanteen korjaamiseksi YTHS:n terveystyöryhmä ryhtyi kehittämään ryhmätoimintaa vuonna 2006 aloittamalla säätiön omat vuosittaiset ryhmä-

Opiskelijoille järjestetyn ensiapukurssin harjoitus Turussa vuonna 1991. ”Potilaana” palvelusihteeri Terttu Vanonen.

ohjaajakoulutukset. Ohjaajina olivat aluksi yhteisöterveyden vastaava psykologi Henriette Hämeenaho ja terveydenhoitaja Ritva-Liisa Hannula, sittemmin psykologi Minna Martin ja terveydenhoitaja Riitta Salomäki. Vuoteen 2014 mennessä ohjaajakoulutuksiin oli osallistunut jo 153 ammattilaista.⁴² Lisäavuksi Minna Martin kumppaneineen laati hyvinvointiryhmien ohjaajille oppaan, joka julkaistiin YTHS:n opassarjassa vuonna 2012 nimellä *Satoa ryhmästä*.

YTHS:n ryhmätoiminnasta suurin osa on ollut erilaista tuki- ja liikuntaelinten oireisiin kohdentuvaa neuvontaa ja ohjausta.

Ryhmätoiminnan kehittämisessä tavoitteena ei ollut jatkuva kasvu, vaan työnjako yhteistyökumppaneiden kanssa siten, että säätiö keskittyy terveydenhuollon asiantuntemusta vaativaan ryhmätoimintaan. Yhteistyötä ja rajanvetoa tehtiin erityisesti yliopistojen liikuntapalvelujen, puheviestinnän opettajien, opintopsykologien sekä Nyytin kanssa.⁴³ Näin aikaisemmin säätiön työntekijöiden ohjaamat graduryhmät, ujoille ja aroille suunnatut puheviestinnän ryhmät sekä niska-hartiajummat siirtyivät yliopistojen palvelujen vastuulle.

Kehittämistyö sai jatkoa vuonna 2014, jolloin ”ryhmätoiminnan aivoriihi” laati kahdeksankoh-taisen muistion ongelmakohdista ja niihin kehittämishdotukset. Niissä painotettiin toiminnan johtamista, säännöllisyyttä, ohjaajien koulutusta ja tukea sekä kirjaamista. Tärkeä näkökulma oli yhteistyökumppanien toiminnan tunteminen ja

näiden ryhmiin ja verkkokursseille ohjaaminen – ja visioissa siinteli oman verkkoryhmätoiminnan saaminen.⁴⁴ Ensimmäisenä toteutui vuonna 2015 virtuaalinen painonhallinnan ryhmä, joka sai nimekseen HeVi-ryhmä. Seuraavana vuonna kokeiltiin yhteistyössä Nyytin kanssa virtuaalista Elämäntaitokurssia, joka osoittautui suosituksi.⁴⁵

Tampereella alkoi terveydenhoitaja Anna Malmberg-Virta yhdessä psykoterapeutti Arto Pietikäisen kanssa kehittää hyväksymis- ja omistautumisterapiaan perustuvaa ja erityisesti stressistä kärsiville suunnattua ryhmätoimintaa, joka sai nimen Stressless-taitovalmennusryhmä.⁴⁶ Tästä saatiin säätiölle yhtenäinen ryhmäformaatti, johon ruvettiin kouluttamaan ohjaajia säätiössä keväällä 2017. Ryhmiä on sen jälkeen säännöllisesti toteutettu lähes kaikilla paikkakunnilla. Syksyllä 2019 pilotoitiin ensimmäinen virtuaalinen StressLess-ryhmä, johon opiskelijat saattoivat osallistua ympäri Suomea omilta tietokoneiltaan.⁴⁷ Säätiön palvelujen laajentuessa ammattikorkeakouluopiskelijoihin virtuaalisen ennalta ehkäisevän ryhmätoiminnan kehittäminen oli säätiössä entistä ajankohtaisempaa.

”Tekeminen muuttaa olemista”

Tutor-koulutus – pitkäaikaisin opiskeluympäristöön kohdistuva työmuoto

Ylioppilaskuntien järjestämä opiskelijoiden tutor-toiminta aloitettiin 1960-luvun lopulla. Johtajalääkäri Kari Savonen oli osaltaan ollut edistämässä toimintaa nostaessaan idean esiin ensi kerran Ylioppilaslehdessä jo helmikuussa 1960 käsitellessään opiskelijoiden mielenterveysongelmia. Mallia hän oli saanut opintomatkaltaan Amerikasta, jossa toiminta oli osa yliopistojen ohjelmaa.⁴⁸

YTHS:n neuvontapsykologit tulivat tutor-toimintaan mukaan 1970-luvun alussa osana ehkäise-

vää mielenterveystyön projektia ryhtymällä kouluttamaan tutoreita pienryhmien ohjaamisessa.⁴⁹ Se sopi mielenterveyden neuvontatyössä tuolloin vallitsevaan ajattelumalliin, sillä tutortoiminnan katsottiin lisäävän vuorovaikutusta yksilöiden ja ryhmien välillä, auttavan ongelmien käsittelyä opiskeluyhteisöissä ja estävän ongelmien kärjistymistä.

Toiminta oli mielekästä, sillä opiskelun ongelmat olivat osoittautuneet yleiseksi syyksi hakeutua neuvontapsykologin vastaanotolle, ja tutortoiminta muodosti 1970-luvulla jopa yhden tärkeimmistä opinto-ohjauksen muodoista.⁵⁰ Se pyrittiin saamaan jo tuolloin systemaattisemmin yliopistojen haltuun. Helsingin, Turun ja Tampereen korkeakoulujen opintoasiain toimistojen muodostama työryhmä pohti pienryhmäohjauksen kehittämistä; YTHS:n työntekijöistä mukana olivat vuorotellen psykologit Salli Saari ja Pentti Leiman. Raportti jätettiin opetusministeriölle maaliskuussa 1974. Ehdotuksessa vastuu toiminnasta oli selkeästi yliopistoilla, mutta suunnitelmista huolimatta YTHS:n neuvontapsykologien rooli jatkui pitkään keskeisenä.⁵¹

Neuvontapsykologien toteuttama tutorien pienryhmäohjaajien koulutus vakiintui 1980-luvulla useimmilla paikkakunnilla. Koulutuksessa käsiteltiin uuden opiskelijan elämäntilannetta ja ryhmän vetämiseen tarvittavia valmiuksia.⁵² Avuksi tutoreille ja koulutukseen psykologi Merja Lähteenen-Kyykkä laati *Uusien opiskelijoiden pienryhmäohjaajien oppaan* vuonna 1982, jota on sittemmin päivitetty useammankin kerran.

Tarve YTHS:n panokseen tutorkoulutuksissa väheni, kun yliopistot ottivat toiminnasta vähitellen vastuun ja se muodostui osaksi yliopistojen opinto-ohjausta. Tätä edesauttoi se, että yliopistot 2000-luvulla palkkasivat opintopsykologeja tai muulla tavoin järjestivät paremmin tukea opiskelutaitoihin ja -ongelmiin. Kuitenkin monet YTHS:n psykologit ovat viime vuosiin saakka edelleen osallistuneet vierailuvina luennoitsijoina tutorkoulutuksiin.

Monipuolista apua jännittäjille

Jännittämisiongelman yleisyys yliopisto-opiskelijoilla paljastui jo 1970-luvun alun terveystarkastustutkimuksessa, ja neuvontapsykologit käynnistivät jännittäjille ryhmätoimintaa ainakin Helsingin, Turun ja Tampereen terveydenhoitoasemilla. Turun jännittäjäprojektissa tuotettiin filmi *Me jännittäjät*, joka oli tarkoitettu käytettäväksi yliopisto-opettajien valistustilaisuuksissa alustuksena.⁵³ Yhteistyö ei aina onnistunut, kuten psykologi Birgitta Jalander muistelee:

Yritimme olla yhteistoiminnassa yliopiston kanssa, mutta astuimme ilmeisesti vähän opettajien varpaille (...) yliopistomaailma ei ollut siihen vielä valmis. (...) Varmaan sitä korkeakoulupedagogiikkaa mentiin vähän liian isoin kengin siinä tallaamaan.⁵⁴

Seuraavalla vuosikymmenellä jännittäjien ryhmätoiminta hiipui useimmilla paikkakunnilla yksilötyön vallatessa vastaanottoajat. Mutta tarve ei vähentynyt! Tutkimukset osoittivat, että koulujen opetusmenetelmien muutoksista huolimatta opiskelijoiden ongelmat eivät suinkaan olleet vähentyneet.⁵⁵ Vastaanotoilla jouduttiin jopa kirjoittamaan todistuksia opiskelijoille, ettei heidän tarvitsisi mennä demonstraatioissa taululle tai pitää esitystä. Yliopistolta kuului viestejä siitä, että jotkut opiskelijat eivät valmistuneet sen vuoksi, etteivät kyenneet osallistumaan pakolliseen puheviestinnän kurssiin. Yleislääkärin keinot auttamiseen olivat niukat: lyhyet vastaanotot, lääkehoito tai lähettäminen yksilövastaanotoille psykologille tai psykiatrille.⁵⁶

Jännittäjäryhmätoimintaan tartuttiin uudelleen 2000-luvun alussa ja nyt olivat myös yliopistot mukana. Yhteinen ymmärrys oli, että esiintymisjännitys ei ole vain lääketieteellinen ilmiö,

vaan myös psykologinen, puheviestintään ja oppimiseen liittyvä asia. Kehrä-hankkeessa ryhdyttiin suunnittelemaan valtakunnalliseen käyttöön uusia toimintatapoja ja tiimiin saatiin yliopistolta Turun kauppakorkeakoulun suomen kielen ja viestinnän lehtori Riitta Koskimies ja Jyväskylän yliopiston puheviestinnän lehtori Merja Almonkari. Konkreettisenä toimintana järjestettiin helmikuussa 2003 valtakunnallinen esiintymisjännittäjien kouluttajakurssi, johon kutsuttiin YTHS:n ja yliopistojen psykologit sekä yliopistojen puheviestinnän opettajat. Tavoitteena oli käynnistää jokaisessa yliopistossa puheviestinnän kurssi, joka oli suunnattu esiintymistä jännittäville. Tällaisia oli järjestetty Jyväskylässä vuodesta 1992 lähtien.⁵⁷

*Puheviestinnän ammattilaiset kokivat suurena apuna sen, että heidän oli mahdollista saada psykologin apua kurssin järjestämiseen. YTHS:läisille oli helpottavaa huomata, ettei ongelma kaadu yksin terveydenhuollon hoidettavaksi.*⁵⁸

Parin vuoden ja kahden koulutustilaisuuden jälkeen voitiin todeta, että jännittäjille suunnattuja kurseja oli pidetty jo lähes kaikissa yliopistoissa monilla eri nimillä. Kurssisuorituksista sai opintopisteitä siinä missä ”normaaleistakin” puheviestinnän kurseista. Kurssit vakiintuivat nopeasti lähes kaikkiin yliopistoihin, aluksi YTHS:n tuella, myöhemmin yliopistojen omin voimin. Starttivaiheen tieto ja kokemukset koottiin julkaisuksi *Esiintymisjännittäjille apua*.⁵⁹ Aihetta pidettiin esillä monilla foorumeilla seminaareissa ja mediassa; myös tutkimustyö sai vauhtia.

Työnjako yliopistojen ja YTHS:n välillä selveni, ja säätiön piirissä keskityttiin järjestämään vertais-tukea hyödyntäviä lyhytterapiaryhmiä jännittäjille. Turussa psykologi Minna Martin aloitti toiminnan vuosien tauon jälkeen uudelleen ja toimi myös kouluttajana säätiön valtakunnallisessa ryhmän-

ohjaajien koulutuksessa. Martin oli myös kanta-va voima, kun vuonna 2010 julkaistiin YTHS:n jännittäjäkurssien kokemusten ja niissä käytettyjen materiaalien pohjalta opas *Jännittäminen osana elämää*, joka on osoittautunut sekä tarpeelliseksi että suosituksi. Asiaa tarkasteltiin myös esteettömyyden näkökulmasta yhdessä ESOK-hankkeen kanssa (Esteetön opiskelu korkeakouluissa).⁶⁰

Kiinnostava kokeilu toteutettiin Helsingissä vuonna 2013, kun YTHS:n ja Sibelius Akatemian yhteistyönä järjestettiin Kuorolaulu kouraan -kuororyhmä esiintymistä jännittäville ja sosiaalisista pe-loista kärsiville opiskelijoille. Hanke sai julkisuutta mediassakin, kun kuoro esiintyi konsertissa Musiikkitalossa lukukauden lopussa. Jännittämisestä tuotettiin tietoa säätiön verkkosivuille ja YTHS toimi asiantuntijana Headsted-yrityksen kehittäessä kaikille avointa Jännä juttu -verkkopalvelua, joka otettiin käyttöön säätiössä vuonna 2014.⁶¹

Sexinfosta parisuhdeoppaaseen

Terveyskasvatuksen teemaksi nostettiin vuosina 1972–1974 seksuaalivalistus ja ehkäisyneuvonta, johon ryhdyttiin rakentamaan säätiön terveyskasvatusohjelmaa, Sexinfoa. Taustatiedoksi psykologit Salli Saari ja Aune Raitasalo tekivät tutkimuksen opiskelijoiden seksuaalikäyttäytymisestä. Sexinfoon kuului seksuaalivalistusnäyttely, esitteiden jakelu, artikkeleita opiskelijalehtiin, opaskirjaseen toimittaminen sekä luento-/sketsisarja. Ohjelma käsiteltiin YTHS:n hallitusta myöten.⁶² Näyttely kiersi eri toimipisteissä ja opiskelijoille jaettiin ehkäisy menetelmiä ja sukupuolitauteja käsitteleviä lehtisiä terveys-tarkastuksissa ja sairausvastaanotoilla.

Osana seksuaaliterveysteemaa YTHS oli aloitteellinen ihmissuhdenäytelmän *Rakasta, kärsi ja...* tuottamisessa yhteistyössä Ylioppilasteatterin kanssa. Projektilla kokeiltiin terveyskasvatuksellisten ja mielenterveydellisten tavoitteiden toteuttamista.

Juliste Ylioppilasteatterin näytelmään Rakasta, kärsi ja... , jonka tuottamisessa YTHS oli aloitteellinen 1970-luvun alussa.

Hanke sai alkunsa tutkimuksen havainnosta, että monilla oli vaikeuksia löytää kumppania. Näytelmän ohjasi Kristiina Repo. Oleellinen osa projektia olivat yhdessä opiskelijajärjestöjen kanssa järjestetyt ihmissuhdeiltamat, jossa näytelmä esitettiin, sekä käsiohjelman teksti.⁶³ Näin Salli Saari muistelee tapahtumia:

Näytelmään tuotettiin käsiohjelma, jossa oli seitsemän sivua tietoa tutkimustuloksista. Näytelmän

jälkeen oli teetarjoilu, ryhmäkeskustelua ja tunti tanssia ja rajoitetusti alkoholitarjoilua. Osanottajia oli paljon, ainakin 100 jokaisessa. Hallituksen jäsenenä olleen Kimmo Lepon mielestä tämä oli parasta ehkäisevää työtä, mitä hän on koskaan nähnyt. Hesarin teatteriarvostelija Kirsi Moring kirjoitti ylistävän arvioin, että tää on teatterialan tulevaisuus. Toiminta oli hauskaa tekijöillekin.⁶⁴

Idea levisi Ouluunkin, jossa ylioppilasteatteri teki syksyllä 1975 näytelmästä paikallisen sovelluksen *Irtosinät, piilominät*.⁶⁵

Sukupuolitautilien kirjossa tapahtui muutos lääketieteen kehittyessä, seksikäyttäytymisen muuttuessa sekä matkailun lisääntyessä 1980-luvulla. Oli opittu tunnistamaan klamydia, ja maailmaa monin tavoin hämmentänyt uusi tauti AIDS aiheutti valtavaa huolta ja tiedontarvetta. Vapaalle seksille syntyi vastareaktioita; Juhani Peräsalo kuvasi tilannetta syksyllä 1985 Piikissä suorastaan ilmaisulla ”Seksitaudit ovat koko yhteiskunnan uhka”.⁶⁶

YTHS laati punaisen, huomiota herättävän valistuslehtisen *Mitä ovat seksitaudit?* ja aloitti yhdessä Väestöliiton kanssa kampanjan kondomin käytön lisäämiseksi. Siinä tuotettiin seksitauteja käsitteleviä artikkeleita opiskelijalehdistöön.⁶⁷ Valistusmateriaalia saatiin lisää, kun *Sukupuoliteitse tarttuvat taudit* julkaistiin yhteistyössä Väestöliiton ja Folkhälsanin kanssa. AIDS-testejä ruvettiin aktiivisesti tarjoamaan opiskelijoille ja AIDS-tietoa jaettiin näyttelyissä ja luennoilla. Tiedontarvetta kuvaa se, että näissä istumapaikat eivät aina riittäneet, vaikka muuten luentoja vaivasi usein osallistujapula.⁶⁸ Maksuttomien kondomien jakaminen tietoisuuden yhteydessä ajoitettiin WHO:n AIDS-päivään 1.12. tai vapun alle. Järjestettiinpä joillakin paikkakunnilla sekä henkilökunnalle että opiskelijoille mahdollisuus nähdä AIDS:sta kertova esitys *Onko Kongossa tiikereitä?*⁶⁹

Arkkitehtiopiskelija Martti Lukanderin suunnittelemat kondomin tärkeyttä korostavat julisteet julkaistiin marras-
kuussa EDUCA -89 -messuilla, joihin YTHS osallistui. Julisteet olivat ahkerassa käytössä säätiön terveystapahtumissa
ympäri Suomen.

YTHS FB-live 19.9. klo 15:
Minun seksuaalisuuteni

1. Lähetä kysymykset sivustollisella 17.9. klo 15 mennessä.
Oskari ja julkaisi kysymyksiäsi ja löysin kysymyksiäsi
sivustollisella YTHS:stä.

2. Saat vastauksen to 19.9. klo 15-15.30 YTHS:n FB-liveä.
Tule Facebook-ryhtymään: ohjelmassa FB-liveä. Voit kysyä
myöskin kysymyksiäsi YTHS:n seksuaaliterapeutin
Minna Kossaväran ja yleisillään sinä Kossu-Kahtia.

Vastaa kysymyksiisi
seksuaalisuudesta ja seksuaaliterveydestä
Facebook Livessä to 19.9. klo 15-15.30.

Mua mieltitytti tää,
muuta kaneliä mä
oikein kysyisin...

Onks tää
ihan
normaalia...?

YTHS
Yhteistyökeskus
yths.fi | Facebook | Twitter | Instagram | YouTube

Seksuaalisuus oli teemana Facebook Livessä syyskuussa
2019.

Terveystempaukset kehittyivät 1990-luvulla en-
tistä rohkeammiksi ja opiskelijalähtöisemmiksi. Jo-
ensuussa ja Lappeenrannassa järjestettiin suosittuja
kondominäyttelyitä ja Turun hyvinvointitapahtu-
massa uusi gynekologi Harri Polvi ”hääri näytillä”
kondomihattuun sonnustautuneena kondomeja
jakamassa.⁷⁰ Otaniemen tempaus oli oma lukunsa!
Sitten seksitautien etätastausmahdollisuuden
mainostaminen on pitänyt aiheita esillä ja some-ai-
kana tapahtumia on järjestetty myös virtuaalisena.

Seurustelu- ja parisuhdeasiat ovat aina olleet
säätiössä esillä vastaanotoilla, aiheesta on järjestetty
ajoittain kursseja ja vuonna 2008 säätiössä laadi-
ttiin parisuhdeopas, josta vastasi psykologi Minna
Martin.⁷¹

Bordellibileet ⁷²

Eräänlaisen huipennuksen terveystempaukset saivat vuonna 1996, kun YTHS:läiset osallistuiivat klamydian torjuntaviikon päätteeksi Otaniemen koneosaston teekkareiden järjestämiin ”Bordellibileisiin”. Taustalla oli havainto klamydian runsaammasta esiintymisestä Otaniemessä kuin Helsingissä – lisäpöntimena erään sairaanhoidon opiskelijan taruitsema aihe terveystyöohjelmasta. Tavoitteena oli seuloa klamydian etsimiseksi mahdollisimman monta miespuolista opiskelijaa. Teekkarit toivoivat YTHS:n edustajien pukeutuavan ja käyttäytyvän asianmukaisesti.

Valmistauduimme antaumuksella vanhemman ilotytön rooliin terveysasemallamme WC:ssä. (...)Lähdimme matkaan korit käsivarsillamme – koreissa ei suinkaan ollut ruusuja, vaan SATAMÄÄRIN KONDOMEJA. (...)Järjestäjien silmät levisivät purjehtiessamme bileisiin todella ”asianmukaisesti” pukeutuneina. Sitten estradille. Esittelimme itsemme koko 500-päiselle juhlayleisölle.

Kvartettiin kuuluu lääkäri-Tiina (yleislääkäri Tiina Tuomi) pukeutuneena Moulin Rouge -tyyliseen mustaan pitsiin allaan 6 cm:n korot 180 cm:n vartalon jatkeena. Hoitaja Marjatta (terveydenhoitaja Marjatta Autere) edusti kokeempaa ammatinharjoittajaa punaisine silmäpakoisine sukkahousuineen jalassaan kultaisella lahjanarulla nyöritetyt mustat korkokengät. (...) Koko komeuden kruunasi tietty YTHS:n valkoinen avonainen pikkutakki. Jokainen esittäytyjä sai raikuvat aplodit, hurraahuudot ja vislaukset.

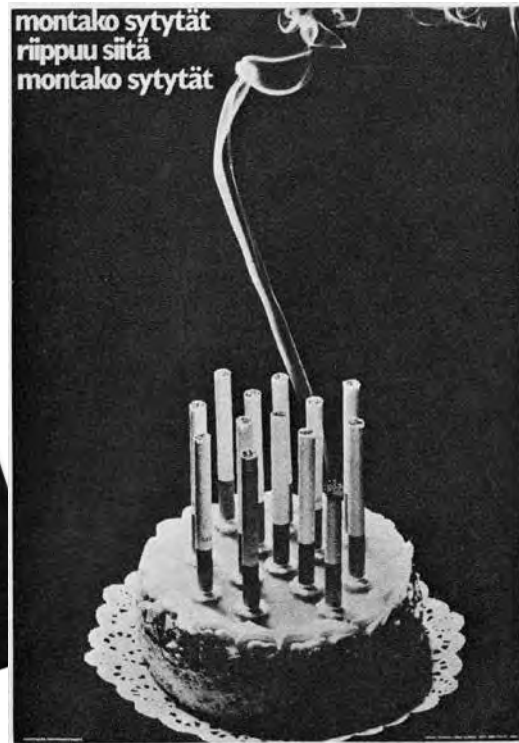
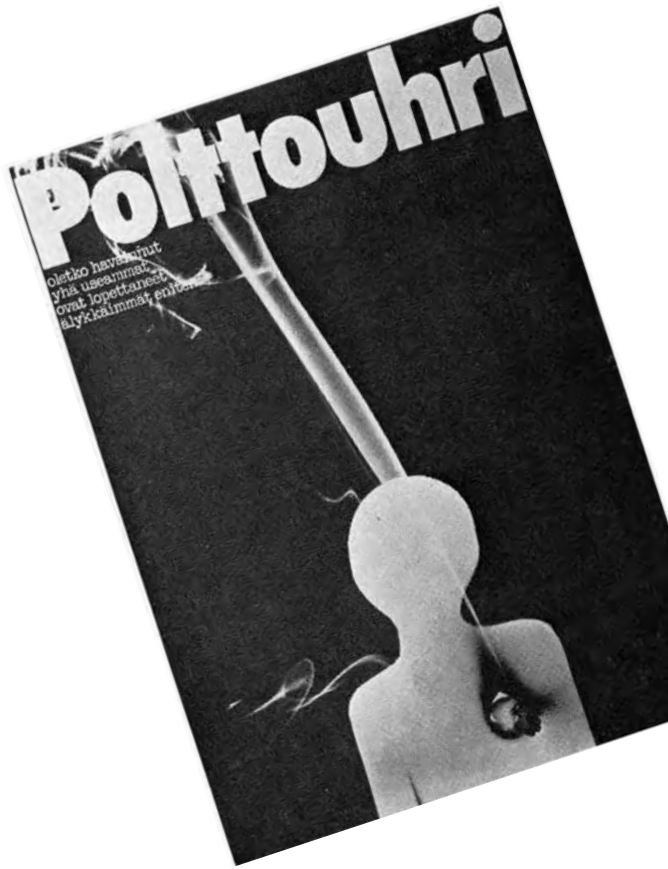
Opiskelijat kiittelivät meitä oikeasta asenteesta, juuri tätä he ovat aina YTHS:ltä toivoneet. ”Nyt YTHS:n tädeillä oli oikea asenne – olivat jopa kiinnostavampia kuin sadomasokistit”, totesivat opiskelijat.

Työtä tupakoinnin vähentämiseksi

Aina 1970-luvulle saakka yleinen ilmapiiri tupakoinnille oli Suomessa myönteinen, tapa nähtiin enemmän moraalisenä kuin terveydellisenä ongelmana. Tupakointi oli sallittu lähes kaikkialla, esimerkiksi linja-autoissa takaosa oli varattu tupakoitsijoille, junissa oli tupakkavaunut, kodeissa tupakointi oli itsestään selvää ja vierastupakat kuuluivat tapakulttuuriin, vaikka ei itse olisi polttanutkaan. Tupakan mainonta oli avointa ja runsasta. 1960-luvun vapaa mielisyyden aallossa arvosteltiin tupakointiin liittyvää moralismia ja vaadittiin sallivaa suhtautumista siihen. Tästä oli osoituksena 1970-luvulla muun muassa koulujen pihoille perustetut tupakointipaikat, joilla täysi-ikäiset oppilaat saivat polttaa.⁷³

Yliopistoilla tupakointi kuului itseoikeutetusti tutkijoiden huoneisiin ja kahvihuoneisiin, mikä merkitsi savuisia tiloja kaikille. Jopa lääketieteellisen tiedekunnan luentosaleissa oli tuhkakuppeja. Opiskelijaelämässä tupakka paloi osakuntien ja ainejärjestöjen tiloissa, lauluilloissa ja kaljaa juodessa. 1970-luvulla tupakointi oli tavallista opiskelija-asunnoissa, ellei sitten alivuokralaisena asuvan opiskelijan vuokraemäntä sitä kieltänyt.⁷⁴

Terveyden edistämisen pääteemaksi YTHS:ssä valittiin vuodelle 1972 tupakoinnin vähentäminen. Aihe oli hyvin ajankohtainen, sillä Suomen ensimmäiseen tupakkalakiin vuonna 1976 johtanut keskustelu tupakoinnin haitallisuudesta oli tuolloin vahvasti käynnissä.⁷⁵ Ensimmäiset tutkimukset yliopisto-opiskelijoiden tupakoinnista oli myös julkaistu ja niissä oli havaittu naisten tupakoinnin selvä yleistymisen ja miesten päivittäisen tupakoinnin olevan tavallista. Lisäksi tupakkateollisuuden mainoskampanjoiden voimistuminen ylioppilaslehdissä puolsi teemaa. Koska tutkimuksissa oli havaittu opiskelijoiden tietämys tupakan haitoista varsin hyväksi ja lopettamishalukkuus yleiseksi, tavoiteltiin tukitoimia lopettamiseen.⁷⁶

YTHS:n hätkähdyttävät tupakoinninvastaiset julisteet herättivät keskustelua vuonna 1972. Julisteiden alkuideointi tehtiin YTHS:ssä, mutta varsinaisina suunnittelijoina olivat Erkki Alanen ja Mauno Pesonen.

YTHS:n keskushallinnossa tuotettiin teemavuonna kaksi julistetta Polttouhri ja Syntymäpäiväkakku, joista otettiin 15 000 kappaleen painos levitettäväksi oppilaitosten ja opiskelijayhteisöjen tiloihin. YTHS:n tiedotuspäällikön Martti Kukosen ja Helsingin aseman terveystieteiden opettaja Liisa Ouran alkuideoinnin jälkeen suunnittelijoina olivat Erkki Alanen ja Mauno Pesonen. Julisteet olivat hätkähdyttäviä ja niille oli melkoinen kysyntä. Muutamat teilasivat ne, mutta useat antoivat tunnustusta. Ainakin julisteet huomattiin.⁷⁷ Julisteet lähetettiin suunnittelijoiden aloitteesta

Mainoshoitajain Yhdistys ry:n järjestämään valtakunnalliseen julistekilpailuun. Menestyksestä ei ole tietoa.⁷⁸

Eri paikkakunnilla ruvettiin järjestämään vieroitusrühmätoimintaa. Irti tupakasta viidessä päivässä -kurssien sisältönä oli luentoja dramaattisilla otsikoilla, kuten Myrkytyskuolema, Lähtölaskenta ja Anna anteeksi, lapseni. Säätiön asiakirjoista ei ilmene, miten paljon osallistujia kurseilla oli, mutta arviota saa Turussa vuonna 1976 järjestetystä kurssista, jolle osallistui kuutisenkymmentä opiskelijaa.⁷⁹

Pitkä taistelu savuttomista opiskelija-asunnoista

Tupakointi opiskelija-asunnoissa oli ongelma, jonka yhdeksi ratkaisijaksi joutuivat säätiön lääkärit. Opiskelija-asuntosäätiöt ohjasivat opiskelijat YTHS:n lääkärin vastaanotolle hakemaan todistusta allergiastaan tms. sairaudesta, jonka vuoksi hänen olisi oikeus saada savuton asunto. Asian nosti esiin toukokuussa 1981 Turun terveydenhoitoasemalla yleislääkärinä työskennellyt Tapani Piha todeten, että tupakkalain mukaan ihmisellä on oikeus savuttomaan ympäristöön julkisissa tiloissa – mutta ei Ylioppilaskylässä omassa kotiympäristössään. Terveydenhoitoaseman johtokunta vei asian Turun ylioppilaskyläsäätiön asukasvalintalautakunnalle, josta tuli tyrmäävä vastaus:

kovin yksityiskohtaisia toivomuksia ei asuminen suhteen voida toteuttaa. (...) Kyllin painavaksi syyksi vaihdon saamiseksi katsotaan hengitystieallergikolle esim. ympäristössä tupakoiva toinen asukas.⁸⁰

Tilanne jatkui entisellään. Viisi vuotta myöhemmin asiaan palasi turkulainen yleislääketieteen erikoislääkäri Anna-Maija Rönne laatomalla kirjoituksen passiivisen tupakoinnin riskeistä. Se päättyi toteamukseen:

Passiivisen tupakoinnin terveyshaitat ovat täysin terveellekin opiskelijalle kiistattomat,

Valistuksen tyyli muuttui yleisesti ja myös YTHS:n terveyskasvatusmateriaaleissa 1990-luvulle tultaessa. Oulussa aloitettiin kampanja Tupakat pois – piiput piiloon rockiltamissa. Häkämittärestä tuli suosittu vetonaula tapahtumiin. Erityisesti opiskelijoita puhuttelevia olivat Suomen Syöpä-

joten tuntuu merkilliseltä, että opiskelija-asuntoihin asukkaita valittaessa tätä asiaa ei pystytty/haluta ottaa huomioon. On täysin tarpeetonta juoksentaa opiskelijaa terveydenhoitoasemalle, lääkärin vastaanotolle hakemaan todistusta tupakoivan huonetoverin/soluasukkaan hänelle aiheuttamista oireista. Asukkaita valittaessa on pystyttävä takaamaan jokaiselle opiskelijalle, hänen niin halutessa, savuton asuinympäristö.⁸¹

Kirje lähetettiin Turun terveyskasvatustyöryhmän nimissä keskushallintoon terveyskasvatuksen yhteistyöryhmälle toimenpiteitä varten. Puheenjohtaja Ville Laaka – itse kovaksi tupakkamieheksi tiedetty – lähetti kirjeen edelleen opiskelija-asuntojen ylläpitäjille, mutta miedonsi ilmaisia jättämällä pois vaatimukset oikeudesta savuttomaan asuinympäristöön, ja ainoastaan vetosi ottamaan tupakointi huomioon.⁸²

Asia ei vielä tällä ratkennut. YTHS:n terveyskasvatuksen yhteistyöryhmän kokouksessa talvella 1989 Lääkintöhallitukseen siirtynyt ja sen edustajana kokouksessa mukana ollut Tapani Piha palasi aiheeseen. Hän kertoi, että Lääkintöhallitukseen tulee jatkuvasti valituksia siitä, ettei opiskelijalla ole mahdollisuutta tupakoimattomaan huoneeseen.⁸³ Vasta vuoden 1995 tupakkalain uudistus lopullisesti muutti tilanteen.

yhdistyksen seksuaalissävyytteiset lehtiset Polttrajan potenssi pienenee ja Haista naista. Uusi nuoriin tehoava näkökulma oli virinneen ympäristötietoisuuden kytkeminen valistukseen, tupakan kuivamine tuhoaa metsiä.⁸⁴

Helsingissä järjestettiin Savuton Suomi -ohjelmaan liittyen näyttely ja Terve menoa tupakki -kilpailu. Arvonnassa voitti Sihteeriopisto-opiskelija Leena Ikola, jota onnittelevat Mikael Nyström ja Marianne Tuominen.

YTHS osallistui kansallisiin kampanjoihin, kuten Terveystieteiden keskuksen koordinoimaan Savuton Suomi -ohjelmaan vuosina 1993–1996. Tupakoinnin lopettamiskurssit vaihtuivat haastekampanjoiksi ja Lopeta ja voita -kilpailuiksi. Terveystieteiden keskuksen organisoiman valtakunnallisen Syty savutta -projektin kohderyhmäksi valittiin YTHS:ssä hammaslääkärit. Tavoitteena oli lisätä heidän ammatillisia valmiuksiaan puuttua opiskelijoiden tupakointiin.⁸⁵

Uutena uhkana oli nuuskan käytön lisääntyminen miehillä 2000-luvulla, johon havahduttiin vähitellen terveystutkimusten tulosten herättäminä – ja hammaslääkärit käytännön työssään. Koska aiheesta ei ollut saatavilla sopivaa materiaalia opiskelijoille jaettavaksi, laativat turkulaiset hammas-

lääkäri Susanna Vuorio-Mäkinen ja suuhygienisti Mia Irmola oppaan nuuskan terveysriskeistä.⁸⁶ Uusimpana ilmiönä tupakoinninvastaisessa työssä oli YTHS:n aloitteellisuus ja tuki savuttomien yliopistokampusten luomisessa; kyse oli myös opiskeluympäristön terveellisyydestä. Ensimmäisenä lienee ehtinyt Oulu vuonna 2004, sittemmin Itä-Suomen, Jyväskylän ja Turun yliopistot ja monet muukin.⁸⁷

Yliopisto-opiskelijoiden tupakointi väheni nopeasti, suorastaan dramaattisesti tupakkalain säätämisen jälkeen (ks. kuvio 4, s. 285). Vaikka koulutetut ihmiset omaksuvat terveysinnovaatioita yleensäkin muita herkemmin, voidaan arvioida myös YTHS:n toiminnalla olleen osaltaan merkitystä tässä positiivisessa kehityksessä.

Ruoka ja syöminen eri linjoja yhdistävä teema

Opiskelijoiden ruokailukysymykset olivat olleet näkyvästi esillä YTHS:n perustamisen aikoihin, kuten edellisen luvun alussa kerrotaan. Säätiön ja johtajalääkäri Kari Savosen roolina oli perustella ylioppilasruokalatarpeita terveyssyillä ja hankkia asialle julkisuutta.

SYL:n ja YTHS:n ponnistelut edullisen ruokailun saamiseksi kantoivat vihdoin hedelmää, kun valtion tuki opiskelijoiden ruokailuun alkoi syyskuun alussa 1979. Tätä ennakoiden YTHS:n aloitteesta järjestettiin opiskelijaruokaloiden emännille täydennyskoulutuskursseja yhteistyössä Maito ja Terveys ry:n ja Ammattikasvatustalituksen kanssa kesällä 1979 ja vielä seuraavanakin vuonna. Piikissä tätä kutsuttiin ”välilliseksi terveyskasvatukseksi”.⁸⁸ Aihe oli nyt noussut polttopisteeseen ja

syksystä 1979 lähtien yleistyivät erilaiset paikalliset ravitsemuskasvatuskampanjat. Yhteistyö eteni opiskelijaruokaloiden ja ruokalatoimikuntien kanssa teemaviikkojen merkeissä.⁸⁹

SYL:n sosiaalipoliittinen sihteeri Päivi Mononen-Kauppinen saattoikin Ylioppilaiden terveydenhuollon 50-vuotisjuhlatervehdyksessään vuonna 1982 todeta: ”Tällä hetkellä, kun valtiovalta tukee korkeakouluopiskelijoiden lounasruokailua 3 mk/ateria, voivat opiskelijat myös opiskeluaikanaan ylläpitää terveellistä ruokailurytmiä.”⁹⁰ Opetusministeriön ohje elokuussa 1988 edellytti YTHS:n edustajan nimeämistä korkeakoulun ruokailutoimikuntaan. Tämä toteutuikin hyvin kattavasti ja säilyi yhtenä harvoista säännöllisistä yhteistyömuodoista yliopistojen kanssa aina 2000-luvulle saakka, vaikka myöhemmin kyseinen säädös jäikin pois.⁹¹

Helsingin kauppakorkeakoulun terveystapahtumassa 23.4.1996 teemana oli ravitsemus. Esitelläjänä takana terveydenhoitaja Riitta Raussi ja erikoissairaanhoitaja Armi Malmström.

Joensuun Hoida itseäsi -teemapäivässä 5.4.1995 oli myös alkoholinäyttely, jota esittelee opiskelija Harri Peiponen. Sokeripalat osoittivat alkoholituotteiden sokeripitoisuutta ja voinaipit energiapitoisuutta.

KOTT:n tiedot apuna ruokailusuosituksissa

YTHS sai uuden roolin ateriatukiasiassa, kun Kela päivitti vuonna 2008 viisi vuotta aiemmin laatimansa korkeakoulu ruokailun periaatteita koskevan suosituksen. Tässä ja myöhemmissä versioissa Kela saattoi hyödyntää Korkeakouluopiskelijoiden terveystutkimusten tuloksia opiskelijoiden ruokailutottumuksista.⁹²

Riittävän ja ravitsevan ruokailun ohella ongelmaksi rupesi nousemaan opiskelijoiden ylipaino. Helsingissä kokeiltiin Marttaliiton ”pullukkakurssin” ohjelmasta opiskelijoille räätälöityjä laihdutuskursseja talvella 1978. Kymmenen kurssikerran kokeilu onnistui ja toiminta laajeni muillekin paikkakunnille.⁹³ Uutena ideana aloitettiin erilaiset kokki-kerhot, joiden tavoitteena oli paitsi ruuanvalmistustaidot myös opiskelijoiden tutustuttaminen toisiinsa.⁹⁴ Syntyipä opiskelijoille oma keittokirjakin, *Veitsi kurkulla*, yhteistyössä Turun yliopiston ylioppilaskunnan kanssa.⁹⁵

Turun terveydenhoitoaseman erikoishammashoitaja Minna Huuskonen mukana hyvinvointitapahtumassa Raumalla 28.11.1994. Tempaus järjestettiin opettajan-koulutuslaitoksen ruokalassa.

Ksylitoliksi opiskelija-ateriaa

1980-luvun lopussa johtajahammaslääkäri Lauri Turtola ja Turun terveysaseman ylihammaslääkäri Ulla Scheinin organisoivat kokeilun Ksylitolipurukumi osana opiskelija-ateriaa. Hyvin sujunut terveyden edistämishanke toteutettiin yhdessä Leaf Hellaksen kanssa Turun terveydenhoitoaseman yhteydessä olevassa opiskelijaravintola Tottisalmissa. Suosituksena esitettiin, että ksylitolipurukumia tulisi jakaa osana opiskelija-ateriaa.⁹⁶

Projektin päätteeksi hallituksen puheenjohtaja Hilikka Mattila ja Lauri Turtola luovuuttivat ministeri Tytti Isohookana-Asunmaalle aloitteen ksylitolipurkan lisäämiseksi opiskelija-ateriaan.⁹⁷ Idea ei kuitenkaan edennyt. Esteenä oli raha, mutta opetusministeriö ilmaisi pitävänsä suuressa arvossa ”YTHS:n asiassa osoittamaa kehittämishalua”.⁹⁸

YTHS nimesi vuoden 2000 ravitsemuksen teema- vuodekseen samaan aikaan, kun valtakunnallinen Dehko eli diabeteksen ehkäisyyn ja hoidon ohjelma alkoi.⁹⁹ Joitakin vuosia myöhemmin säätiössä rakennettiin Dehkosta opiskelijaversio, jossa projektityöntekijänä oli terveydenhoitaja Paula Aarnio-Tervo ja yhteistyökumppanina Opiskelijoiden Liikuntaliitto. Hankkeessa laadittiin *Testaa terveystottumuksesi* -lomake ja opas *Painavaa asiaa kevyemmästä elämästä*. Lisäksi painonhallintakurssija kehitettiin niin, että paremmin huomioitiin syömisen psykologiset tekijät sekä liikunta. Oli havaittu, että ryhmän ohjaajana psykologin mukanaolo oli tärkeää. Henkilökunnalle järjestettiin niin pienryhmien vetäjien kuin motivoivan haastattelun koulutusta.¹⁰⁰

Tampereen suunterveydessä ideoitiin vuonna 2007 Dehko-hengessä Vesi on vaihtoehto -kampanja, joka sai vahvistusta opiskelijoilla yleistyneestä tavasta kuljettaa vesipulloa mukana. Ylihammaslääkäri Annukka Vuorisen ja hammaslääkäri Marjo Tipurin suunnittelemassa hankkeessa herätettiin keskustelua erilaisten juomien hapoista ja sokeripitoisuudesta ja korostettiin vettä janojuomana. Jaossa olevat vesipullot olivat suosittuja. Kekseliäisyys hammasvalistuksessa lisääntyi: hyvinvointitapahtumissa oli tarjolla jo oppaita, ksylitolituotteita ja väritabletteja – nyt myös vesipulloja! Turussa suunterveys kartoitti puolestaan kampusalueen juoma- ja välipala-automaattien sisältöjä.¹⁰¹

Uuden johtajahammaslääkäri Anne Komulaisen johdolla suun terveyden edistämistyö valtakunnallistui niin, että vuosittain suunniteltiin yksi yhteinen hanke ja tuotettiin siihen aineistot. Vuonna 2009 toteutettiin suun terveydenhuollon Naposteletko hampaasi -hanke, jossa laadittiin muun muassa testilomake syömistiheydestä sekä teemasivustot YTHS:n [www-sivuille](http://www.sivuilla).¹⁰²

Ensimmäinen askel atk:n hyödyntämiseen ruokailun arvioimisessa oli vuonna 2000 terveydenhoitajien käyttöön saatu Kelan kehittämä Nutrica-ohjelma. Opiskelijoiden omaa digitaalista syömisen ja painonhallinnan seuranta kokeiltiin säätiössä vuonna 2008, kun säätiöön otettiin kokeiltavaksi Hyperfit-palvelu. Se toimi tietokoneen kautta mukaillen perinteistä ruokapäiväkirjaa, mutta systeemi oli työläs.¹⁰³

Virtuaalinen kehitys oli vauhdikasta ja älypuhelinmahdollistama valokuvallinen ruokapäiväkirja oli jo 2010-luvun todellisuutta. Vaivalloinen ruokapäiväkirjanpito helpottui, kun opiskelija vain kuvasi ateriansa ja lähetti kuvat omaan Meal-Tracker-ruokapäiväkirjaansa. Sen avulla YTHS:n terveydenhoitajat saattoivat ohjata opiskelijaa joko etänä tai vastaanottojen yhteydessä. Toimintaa kehitti säätiössä kuopiolainen terveydenhoitaja Jonna

Kekäläinen ja se otettiin käyttöön sekä painonhallinta- että syömishäiriöpotilaiden ohjauksessa.¹⁰⁴

Opiskeluterveyttä liikunnalla

Antti Karisto on kärjistäen todennut mielenosoitusmarssien olleen 60-lukulaisen osallistuvan nuorison ainoita liikuntatapahtumia, mikä kuvaa mainiosti aikakauden ylioppilaiden liikuntaharrastuksen tilaa.¹⁰⁵ Opetusministeriö asetti vuonna 1965 kuntourheilutoimikunnan tutkimaan korkeakouluopiskelijoiden liikuntakysymyksiä. YTHS:n edustajaksi nimettiin opiskelijoiden kuntotutkimusta säätiössä aloittanut lääketieteen lisensiaatti Eino Heikkinen. Tutkimukset opiskelijoiden fyysisestä kunnosta ja liikuntaharrastuksesta kertoivat opiskelijoiden fyysisen kunnan heikoksi ja liikuntaharrastuksen vähäiseksi. Tulokset havahduttivat yliopistoja palkkaamaan liikuntasiihteereitä suurimpiin korkeakouluihin organisoimaan opiskelijoiden liikuntaa.¹⁰⁶

Kuntourheilun järjestäminen ei kuulunut YTHS:n velvoitteisiin, mutta sen terveyshyödyt huomioiden säätiö linjasi tekevänsä yhteistyötä kuntourheilua järjestävien yhteisöjen kanssa.¹⁰⁷ 1970-luvulla julkaistiin valistusvihkosia yhteistyössä Suomen Akateemisen Urheiluliiton kanssa; mukana oli myös mielenterveydellinen näkökulma. Myös Opiskelijoiden Liikuntaliiton kanssa laadittiin jo varhain oppaita, joiden painosmäärät olivat isoja, 30 000–40 000 kappaletta.¹⁰⁸ Yhteistyö jatkui 1980-luvulla ensimmäisen taukoliikuntaohjelman *Virkisty venytellen* ja verryttelyohjelma *Warm up* -oppaiden parissa.¹⁰⁹

OTE-projekti esikuvana Kehrälle

Elettiin 1980-luvun loppua, kun Tampereella opiskelijat – Arto Tiihonen etunenässä – pysyivät YTHS:ää mukaan keskusteluihin terveyttä edistävän toiminnan muodoista opiskelijamaailmassa.

Vapaamuotoisessa ryhmässä olivat mukana Tampereen aseman ylilääkäri Aira Virtala, psykologi Totte Vadén, SYL:n puheenjohtaja Katariina Poskiparta, TAMY:n sosiaalisihiteeri Nina Sillanpää sekä Opiskelijoiden Liikuntaliiton koulutus- ja tutkimussihiteeri Arto Tiihonen.¹¹⁰ Tapaamisissa keskusteltiin lukemattomista mahdollisuuksista terveyden tuottamiseen:

*opiskelijaelämän taloudellis-sosiaalisista epäkohdista korkeakoulupedagogiikkaan, ihmissuhdeongelmista treffipuhelimiin ja tanssikursseihin, opiskeluympäristön terveellisyydestä opiskelijoiden harrastustottumuksiin. (...) oli synnyttävä toimintaa, johon jokainen opiskelija omaehtoisesti liittymällä voisi edistää elämänsä terveellisyyttä.*¹¹¹

Kokoontumiset johtivat vuosina 1991–1993 toteutettuun Opiskelijoiden terveyden edistämisen OTE-projektiin, jossa tavoiteltiin hyvinvoinnin lisäämistä liikunnan keinoin. Hanketta suunniteltiin valtakunnalliseksi, mutta sen kariuduttua hankke rakennettiin tamperelaisvoimin Opiskelijoiden Liikuntaliiton vetovastuulla. Johtavana ajatuksena oli slogan ”tekeminen muuttaa olemista”.¹¹²

”Tekeminen” oli monenlaisia liikuntakokeiluja, kuten itämaista tanssia, capoeiraa, vakiotanssia, vesijumppaa, selkä-hartia-voimistelua, sählyä, korfpalloa, curlingia, historiallisia kävelykierroksia, eräretkiä, liikuntayötä ja niin edelleen. Projektissa järjestettiin seminaareja ja tutkittiin opiskelijoiden liikuntaharrastusta, liikuntaelämyksiä tanssikokeimuksia sekä liikunnan ja mielenterveyden yhteyksiä – jopa asiakkaan ja lääkärin välistä suhdetta.¹¹³ Jo toiminnan ensi metreillä Aira Virtala kirjoitti Piikin pääkirjoituksessa: ”Yhteistyö oli innostavaa ja uusia ajatuksia herättävää”.¹¹⁴

Projekti ei ollut ristiriidaton, mutta ongelmista selvittiin ja toimijat löysivät yhteiset ta-

voitteet. OTE-projekti vaikutti Opiskelijoiden Liikuntaliiton toimintaan edistäen jokapäiväisen liikunnan järjestämistä aiemman kilpaurheilupainotteisuuden rinnalla. Se rakentui opiskelijoiden oman toiminnan varaan, mutta innosti ja virkisti Tampereella YTHS:n terveyden edistämistoimintaa rikastuttaen yhteistyötä yliopistoliikunnan ja ylioppilaskuntien kanssa. Projekti osoitti, että laajamittainen ehkäisevän terveydenhuollon yhteistyöprojekti oli mahdollinen.¹¹⁵ Loppuraporttina julkaistusta kirjasesta huokuu kaikkien toimijoiden ilo, innostus ja tyytyväisyys – oli saatu aikaan jotakin aivan uutta.

OTE-projekti oli hyvä esikuva kymmenen vuotta myöhemmin toteutetulle valtakunnalliselle Kehrä-hankkeelle, jossa liikunta ja yhteistyö Opiskelijoiden Liikuntaliiton kanssa oli tärkeällä sijalla. Erilaiset liikuntatapahtumat olivat toimiva tapa järjestää toimintaa, jossa yhdistyivät terveys, yhteisöllisyys ja ilo. Yhteistyö Opiskelijoiden Liikuntaliiton kanssa jatkui tiiviinä, kun liikunta sai vauhtia kansallisesta TULE-ohjelmasta ja Valtioneuvoston periaatepäätöksestä 2000-luvun ensi vuosikymmenen lopussa. Opiskelijoiden Liikuntaliiton vetovastuulla ja opetus- ja kulttuuriministeriön tuella valmisteltiin suositukset korkeakoululiikunnalle ja YTHS oli työssä mukana.¹¹⁶

Eri toimijoiden työnjako oli suurennuslasin alla, kun vuosien 2011–2012 terveyden edistämisen teemavuosien Opiskeluterveyttä liikunnalla -projektissa suunniteltiin toimintamalli YTHS:n ja liikuntatoimijoiden tarjoamien palvelujen porrastuksessa. Tuloksena oli tarkoituksenmukainen palveluketju sekä Sätkyn hyödyntäminen vähän liikkuvien opiskelijoiden mini-interventiona.¹¹⁷

Pylly ylös!

Turkulainen Pylly ylös!, istumisen vähentämiseen tähtäävä YTHS:n ja Turun yliopiston yhteinen hanke, on mainio esimerkki hyvin suunnitellusta ja

toteutetusta kampanjasta. Taustalla oli 2000-luvulla lisääntynyt tutkimustieto istumisen terveyshaitoista, jotka näkyivät selvästi myös YTHS:n vastaanotoilla. YTHS:n fysioterapeutin Anne Frimanin ja Turun yliopiston liikuntasuunnittelija Teija Hakalan ideoimassa ja vuosina 2013–2016 toteuttamassa hankkeessa tavoitteena oli lisätä tietoisuutta runsaan istumisen terveyshaitoista ja siitä, miten pienilläkin teoilla haittoja voidaan vähentää. He kyseenalaistivat normia, jossa istuminen on pääsääntö ja seisomaan nouseminen häiriö ja pyrkivät synnyttämään uudenlaista opiskelu- ja työkuulttuuria.

Friman ja Hakala miettivät erilaisia tapoja vähentää istumista ja lisätä mahdollisuuksia seisomaan nousemiselle. Iso osa hanketta oli tarkastella yliopiston tiloja seisten työskentelyn näkökulmasta. Hanke kohdistui paitsi opiskelijoihin, myös opetushenkilökuntaan, jolla on keskeinen rooli istumisen tauottamisessa oppituntien aikana. Viestintä oli tärkeä osa hanketta ja seurantakyselyissä havaittiin, että viesti oli tavoittanut kohteensa.

Toimintamalli levisi useille suomalaisille kampuksille ja jopa muuallekin Eurooppaan. Hanke sai vuonna 2015 *ENAS Best Practice Award* -palkinnon

eurooppalaisilta korkeakoululiikunnan toimijoilta (European Network of Academic Sports Services) esimerkillisestä toimintatavasta. Hanke on saanut kiitosta yksinkertaisesta toteutustavasta – vaikka helppoa asenteiden muuttaminen ei suinkaan ollut. Pylly ylös yltyi vuonna 2017 myös kolmen parhaan joukkoon Tamro Oy:n Health Awards -kilpailun Vuoden Terveysteko -kategoriassa.¹¹⁸

Ihana-kamala-viina

YTHS:n toiminta opiskelijoiden alkoholinkäytön käytön vähentämiseksi oli pitkään vähäistä, vaikka keskioluen vapautuminen elintarvikeliikkeisiin vuonna 1969 lisäsi kulutusta huikeasti. Alkon rahoittama ja Ylioppilasterveys ry:n vuonna 1976 tuottama ravitsemusta ja alkoholin käyttöä käsittelevä terveystieteellinen *Tuloksetkaan opiskelun edellytys on terveys* jäi vuosikymmeniksi ainoaksi alkoholiaiheiseksi valistusaineistoksi. Opiskelijalehtiin tuotettuja alkoholinkäyttöä koskevia artikkeleita ja muutamia paikallisia poikkeuksia lukuun ottamatta teemaan ei juuri tartuttu edes säätiön omissa koulutuksissa ennen 1990-luvun puoliväliä.¹¹⁹ Aihe oli vaikea. Kenties yksinkertaisesti ajateltiin alkoholinkäytön kuuluvan opiskelijaelämään vääjäämättä, eivätkä opiskelijat kokeneet sitä itselleen ongelmaksi silloin – jos ei myöhemminkään. Toisaalta tupakointia ja alkoholinkäyttöä pidettiin pitkään ”yksityisasiana”, joista ei sopinut vastaanotoilla kysellä. Vapaamielisyiden hengessä ei myöskään haluttu moralisoida.

Opiskelijoiden alkoholinkäyttö nousi säätiössä esiin helsinkiläisen yleislääkärin Mikael Nyströmin tutkimuksen myötä. Kertoessaan Piikissä väitöskirjansa tuloksista hän totesi:

Opiskelijamaailmassa on kova paine juoda alkoholia – alkoholiton vaihtoehto tulisi olla tarjolla. [Opiskelijat] jotka eivät halua juoda, vieraan-

Tampereen yliopiston ylioppilaskunnan sosiaalipoliittinen sihteeri Terttu Somero (vasemmalla) apunaan Raittius-toimiston Kirsti Kylliö tarjoilevat alkoholitonta viiniä IHANA-KAMALA-VIINA -näyttelyssä keväällä 1998.

tuvat helposti opiskelijaelämästä. YTHS:n tulisi vaikuttaa siihen, että alkoholittomasta vaihtoehdosta tulisi luonnollinen, hyväksytty vaihtoehto, joka ei leimaa ja joka on tarjolla.¹²⁰

YTHS:n toiminnalle opiskelijoiden alkoholinkäytössä oli näin asetettu iso tavoite! Käytännölliseksi työkaluksi vastaanottotyöhön Nyström toi mini-intervention, uudenlaisen tavan puuttua alkoholinkäyttöön.¹²¹ Toiseksi työkaluksi saatiin AUDIT-lomake. Kristina Kuntun tutkimus vahvisti käsityksen, että sosiaalinen paine alkoholinkäyttöön etenkin miehillä oli voimakas, iloinen opiskelijaelämä vaati alkoholinkäyttöä ja kaveripiiri piti huolta sen toteutumisesta.¹²²

Tampereella opiskelijoiden alkoholinkäyttöön tartuttiin rohkeasti 1990-luvun puolivälissä järjestämällä opiskelijoille päihdeaiheisia luento- ja keskustelutilaisuuksia, päihdeettömiä illanviettoja

sekä aloittamalla henkilökunnan kouluttaminen. Projektin nimi oli Ihana-kamala-viina. Näiden kokemusten sekä kertyneen uuden tutkimustiedon myötä YTHS:n terveystyöryhmä valitsi alkoholihaittojen ehkäisyn terveyden edistämisen teemaksi vuosiksi 1997–1998 ja suunnitteli viisivuotisen projektin. Tavoitteena oli – ei enempää eikä vähempää – asennemuutos opiskelijakulttuurissa, jotta opiskelijat sallisivat itselleen ja toisilleen myös vähemmän alkoholinkäytön tai raittiin vaihtoehdon. Aihe oli ajankohtainen, sillä STM käynnisti tuolloin kansallisen alkoholiohjelman.¹²³

Henkilökunnalle luotiin valmiuksia kysyä vastaanottoillaan alkoholinkäytöstä ja AUDIT-kysely liitettiin ensimmäisen vuoden opiskelijoiden terveystutkimukseen. Muutamat terveydenhoitajat tosin vastustivat viimeksi mainittua, sillä opiskelijat saivat siitä niin paljon korkeita pistemääriä – tai ainakin olisi haluttu opiskelijoille määriteltäviksi korkeammat raja-arvot! Opiskelijajärjestöjä tuettiin järjestämään tilaisuuksia, joissa alkoholinkäytölle oli vaihtoehtoja ja julistettiin kirjoituskilpailuja. Tehtiin kapakkakerros alkoholittomien juomien tarjoilun selvittämiseksi ja terveystempauksissa jaettiin AUDIT-kyselyä sekä tarjottiin alkoholittomia booleja ja drinkkejä sekä koottiin näiden reseptejä *Holittomat*-vihkoseen. Näkyvyyttä haettiin ja saatiin opiskelijalehdissä.¹²⁴

Kehä-hankkeessa 2000-luvun alussa päihdevastainen työ ilmaistiin niin, että pyrittiin pois tyhjennys-nollaus -kulttuurista tarjoamalla päihdeettömiä toimintaa. Näin syntyi päihdeettömiä kaupunkisuunnitelmia, ”opiskelijan vapaailtoja” seurapeliä parissa, erilaisia luonto- ja liikuntatahtumia sekä kulttuurikävelyjä, joiden mallit levisivät paikkakunnalta toiselle.¹²⁵

YTHS osallistui STM:n kansalliseen alkoholiohjelmassa vuodesta 1997 sekä kumppanuusopimuksella vuodesta 2004 alkaen. Näiden kautta säätiö oli mukana Terveyden edistämisen keskuks-

Tampereen terveydenhoitoasema jalkautui vappuna 2019 opiskelijoiden vapputapahtumiin alkoholittomien drinkkien, mocktailien ja muun tarpeellisen rekvisiitan kera.

sen organisoimassa Onks tietoo -ohjelmassa sekä Järjestöjen päihdeohjelmassa. Mitään uutta toimintaa näihin ei synnytetty, vaan jo meneillään olevat ja suunnitellut hankkeet olivat sellaisenaan sopivia ohjelmiin.¹²⁶

Suomen Akateemisen Raittiusliiton työtä jatkanut Elämäntapaliitto määritteli vuonna 2003 painopisteekseen laajentaa ehkäisevää työtään korkeakouluopiskelijoihin. Ajankohta oli mainio, sillä tuolloin käynnissä oleva Kehrä-hanke löysi oitis sopivia yhteistyömuotoja. Lisäksi valtakunnalliset terveystutkimukset toivat tuoretta faktapohjaa opiskelijoiden alkoholinkäytöstä. Vuosina 2005–2006 toteutetussa Määräkoirasta sikspäkkiin -hankkeessa vetovastuu oli Elämäntapaliitolla ja mukana olivat YTHS ja SYL. Tavoitteena oli lisätä opiskelijoiden alkoholinkäytön hallintaa ja edistää opiskeluyhteisöjen kulttuurista muutosta kohtuukäyttöä tukevaan

suuntaan. Hankkeessa tuotettiin kymmenen kysymyksen sarja sosiaalisesta vastuusta ja alkoholista, *Bileopas korkeakouluopiskelijalle ja bileiden järjestäjälle*, verkkosivut sekä koulutusta niin YTHS:n terveydenhoitajille kuin opiskelijajärjestöaktiiveille.¹²⁷

Toimintamalli levisi sittemmin ammattikorkeakouluopiskelijoille nimellä Neliveto vai etukeno. Jatkoa seurasi, kun eMäyris-hankkeena tuotettiin Hissun Kissun -verkkosivut ja niille verkkopohjainen alkoholinkäytön itsearviointitesti, jossa vertailuna oli tiedot vuoden 2008 Korkeakouluopiskelijoiden terveystutkimuksesta.¹²⁸

Yläpää kirkkaana, alapää puhtaana

Osastonhoitaja Marjatta Autereesta kunniateekkari. Hän oli kehitellyt vesipullon, joka oli tunnettu vappuperinne. Vesipullon mukana tulee kondomi ja pullon etiketissä lukee ”Yläpää kirkkaana, alapää puhtaana”¹²⁹ (Uutinen Piikissä 1/2009)

YTHS:lle tuli uusi rooli päihdeasioissa ns. Sorra-säännösten myötä. Lainsäädäntökokonaisuus käsitteli opiskeluun soveltumattomuuteen liittyviä ratkaisuja ja edellytti yliopistoilta toimintaohjeita opiskelijoiden päihteiden käytön ehkäisemiseksi ja päihdeongelmiin puuttumiseksi. Suomen yliopistot Unifi ry kutsui loppukesällä 2014 YTHS:n ja SYL:n laatimaan kanssaan malliohjelmaa, jossa pohjana käytettiin Turun yliopiston lääketieteellisen tiedekunnan laatimaa päihdeohjelmaa.¹³⁰ Valmistunut ohjelma loi uuden rakenteellisen sienen YTHS:n ja yliopistojen yhteistyölle.

Kuin kala vedessä vai kiinni verkossa

Verkosta sairastuneita nuoria tulee kuitenkin ehkä kasuava määrä vastaanotoille, niin virtuaaliselle kuin todelliselle. (...) Osalle nuorista verkko ja internet aiheuttavat päihdeongelman kaltaisen riippuvuuden.¹³¹

Näin ennakoi opiskelijoiden sähköisten terveyspalvelujen käyttöä tutkinut Johanna Castrén jo vuonna 2004. YTHS oli ajan hermolla kysyessään netin käytön ja pelaamisen haitoista vuoden 2008 terveystutkimuksessa. STM kiinnostui tuloksista ja YTHS:lle järjestyi rahoitus THL:n kanssa toteutettuun Peli- ja nettiriippuvuus -hankkeeseen, joka oli sekä tutkimuksellinen että käytännöllinen projekti. Tutkijoina olivat säätiöstä psykologian tohtorit Katja Björklund ja Marjo Kokko (myöh. Tossavainen). Julkaisussa ”Opiskelija Interne-

tissä – kuin kala vedessä vai kiinni verkossa” oli aiheesta kirjallisuuskatsaus sekä tutkimustulosten analysointia.¹³²

Peli- ja nettiriippuvuus olivat kuitenkin asioita, joista opiskelijat eivät vastaanotoilla oma-aloitteisesti kertoneet, mikä loi tarpeen kouluttaa ammattilaisia ongelmien varhaiseen havaitsemiseen ja puuttumiseen. Koulutusformaatiksi valittiin verkkokurssi, jonka sisällön tuotannosta vastasivat Marjo Tossavainen ja terveydenhoitaja Sari Hartikainen YTHS:ltä. Netti- ja peliongelmat ja opiskelukyky- verkkokurssi oli suunnattu sosiaali- ja terveydenhuollon sekä opetusalan ammattilaisille ja saataivissa THL:n kautta. Lukuisat säätiöläiset osallistuivat koulutukseen – ja tieto asiasta levisi.¹³³ Verkkokurssi päivitettiin vielä vuonna 2016.

Kohti asiakaslähtöistä toimintaa

Alkuvaiheen isälliset valistusluennot vaihtuivat ajan kuluessa opiskelijoiden osallisuutta vahvistaviin hyvinvointitapahtumiin ja terveystempauksiin. Systemaattinen hanketoiminta yhteisöllisen terveyden edistämisen kehittämiseen 2000-luvulla mahdollisti – pääosin varsin pienillä avustuksilla – uuden toiminnan kokeilemisen ja synnytti runsaasti toimintamalleja ja oheismateriaaleja. Hanke-toiminta nähtiin säätiössä hyvänä tapana kehittää työtä; johtajaylilääkäri Markku Kanervan sanoin ”pienestäkin ideasta voi kasvaa merkittävä toimintamme rikastuttava käytäntö”.¹³⁴ Niiden avulla myös tutustuttiin yhteistyökumppaneihin.

Salli Saari arvioi jälkeenpäin 1970-luvulla toteutettujen projektien olleen hyvin suunniteltuja ja suurella taidolla ja innostuksella toteutettuja, mut-

ta tuskin tuottaneen pitkäaikaisempia tuloksia.¹³⁵ Toisaalta myöhemmin nähtiin, että opiskelijoiden ja yliopistojen kanssa yhdessä toteutetut projektit ja hankkeet olivat paitsi terveysvalistusta myös osa yleisempää opiskelijoiden hyvinvointikeskustelua, jonka tavoitteena oli vaikuttaa asenteisiin ja ylioppilaskuntien ja yliopistojen omaan toimintakulttuuriin.¹³⁶ Ajatus siitä, että tekeminen muuttaa ajattelua ja sitä kautta yksilön tai yhteisön toimintaa oli esillä jo 1990-luvun OTE-projektissa, jossa mukana ollut psykologi Totte Vadén pohti asiaa näin:

Uusia merkityksiä mieltämällä mieli ohjaa toimintaa, myös elämäntapoja – ulkoisten mahdollisuuksien suomissa puitteissa. Kehotukset, kiellot ja kasvatus ovat kauan sitten kuluneet loppuunkäytetyiksi klisheiksi. Uusia merkityksiä tehdään tekemällä ne: ei kertomalla, mitä muiden olisi tehtävä.¹³⁷

Opiskelijoiden into ja taito käyttää uutta tieto- ja viestintäteknologiaa on ollut YTHS:lle upea mahdollisuus toiminnan kehittämiseen. Terveystietoa ruvettiin siirtämään verkkoon opiskelijoiden aloitteesta jo vuonna 1992 ja näkyvät ovat vain laajentuneet niin vastaanottoinnassa kuin terveyden edistämisesäkin.

YTHS ennen, nyt ja tulevaisuudessa

Suomalaista terveyspolitiikkaa 1900-luvulla muo-
vanneet näkemykset ja aatteet, joita historioitsija
Minna Harjula on kuvannut tutkimuksessaan *Ter-
veyden jäljillä* (2007), ovat havaittavissa Ylioppi-
laiden terveydenhoitosäätiön historiassa. Eritoten
vaikutukset ovat näkyneet säätiön asemassa sekä
terveyden edistämisessä.

Alkuvuosikymmenillä terveydenhoidossa tär-
keimpänä oli kulkutautien ehkäiseminen, mikä
jatkui aina 1960-luvulle saakka tuberkuloositar-
kastusten, valistuksen – erityisesti terveellisen ruo-
kailun korostamisen – ja poliorokotusten avulla.
Julkisten terveyspalvelujen puuttuessa oleellisim-
maksi asiaksi säätiön toiminnassa nousi nopeasti
lääkärin vastaanotto toiminta. Se vastasi myös
Pekka Kuusen 1960-luvulla korostamaan ajatuk-
seen terveyspalvelujen saatavuuden turvaamisesta,
helposta pääsystä lääkärin vastaanotolla, jotta pii-
levät sairaudet saadaan hoitoon nopeasti. Samaan
asiaan tähtäsivät käynnistyvät terveystarkastukset.

Kun terveyspoliittinen kritiikki sai voimaa
1960-luvun loppupuolen demokratiavaatimuksis-
ta ja yhteiskunnallisesta radikalismista, oli YTHS:n
toiminta veitsen terällä. Terveiden näkeminen yh-
teiskunnallisista oloista johtuvaksi tuli esille myös
säätiön terveyden edistämisen tavoitteissa. Vähiten
kuohunta näkyi potilasvastaanotoilla. Yksilön oma
valinnanvapaus voitti alaa 1980-luvulla, säätiön

asema vakiintui ja terveyden edistämisen luonne
muuttui houkuttelevaksi ja aiempaa keveämmäk-
si. Yksilön vastuun korostaminen sopi 1990-luvun
alun lamavuosien säästötarpeisiin, jotka Harjulan
mukaan johtivat yhteiskunnassa palvelujen käyt-
töä kannustavasta politiikasta järjestelmän kasvua
rajoittavaan linjaan. Säätiön vastaanottopalveluissa
tämä rupesi näkymään vasta 2000-luvulla.

Ylioppilaiden terveydenhoitosäätiön kehitys
pienestä yksityisestä terveydenhuollon toimijasta
osaksi suomalaista terveydenhuoltojärjestelmää
on ollut pitkä ja vaiheikas – mutta menestykse-
käs. Jos arvioidaan säätiön kehitystä ja saavutuksia
tehtävässään terveyspoliittisena järjestötoimijana,
voidaan historian perusteella nähdä onnistumisia
usealla toiminta-alueella.

Pirjo Koskinen-Ollonqvist ja Mervi Aalto-Kal-
lio ovat kuvanneet terveysjärjestöjen erilaisia roo-
leja, kuten edunvalvontaa, palvelujen tuottamista,
asiantuntijuutta ja kehittämistä.¹ Nämä ovat olleet
ominaisia myös YTHS:lle. Säätiömuotoisena jär-
jestönä se on edustanut kansalaisyhteiskuntaa, ja
rooliinsa kuuluen kuunnellut tarkasti edustaman-
sa väestönoisan, korkeakouluopiskelijoiden, ääntä.
Kolmannen sektorin terveysjärjestönä se on tuot-
tanut opiskelijoiden tarpeista lähteviä monipuoli-
sia terveyspalveluja, jotka ovat eläneet yhteiskun-
nan palvelutarjonnan myötä. Verkostoituminen ja

yhteistyö ovat olleet eri aikoina elintärkeitä niin resurssien kuin palvelutuotannon takaamiseksi. Asiantuntijaorganisaationa säätiö on kehittämistoinnassaan pyrkinyt innovatiivisiin ratkaisuihin, joita useimmiten on pilotoitu hankemuotoisina. YTHS on myös vastannut julkisen vallan odotuksiin tuloksellisesta toiminnasta ja ammattimaisesta terveyspolitiikasta kehittäessään toimintatapoja ja tuottaessaan tietoa hyödyntämään kansallisia terveyspalveluja.

YTHS – opiskeluterveydenhuollon osaamiskeskus ja asiantuntija

YTHS:ää voidaan pitää kansallisena opiskeluterveydenhuollon osaamiskeskuksena erityisesti korkeakouluopiskelijoiden näkökulmasta.²

Näin YTHS:n merkitystä on kuvattu vuonna 2005 valmistuneessa STM:n Opiskelijaterveydenhuollon tavoitteiden ja sisällön kehittämistyöryhmän muistiossa. Mutta ajatus osaamiskeskuksista on vanha ja kummunnut säätiön roolista ensimmäisenä ja pitkään ainoana opiskelijoiden terveydenhuoltoon erikoistuneena palvelujen tarjoajana. Yliopisto-opiskelijat, joilla oli säätiön perustamisessa keskeinen rooli, asettivat terveydenhuollolleen varhain varsin kunnianhimoisia tavoitteita. Jo vuoden 1949 SYL:n neuvottelupäivien julkilausuman mukaan tuli pyrkiä kehittämään ylioppilaiden terveydenhuolto sellaiseksi, että se kelpaisi maan rajojen sisällä esimerkiksi muille.³

Aluksi kuitenkin oli tärkeintä, että opiskelijoille ylipäänsä oli tarjolla sairausvastaanottoja ja hampaiden hoitoa kohtuulliseen hintaan. Mutta jo varhaisessa vaiheessa vastaanottotyötä tehnyt johtajalääkäri Kari Savonen näki ja ymmärsi opiskelija-

väestön erityiset ongelmat ja tarpeet ja toi niitä esiin lukuisissa esitelmissään ja kirjoituksissaan. Näiden taustalla olivat hänen ennen muuta Yhdysvaltoihin ja Ranskaan vuosina 1949 ja 1959 tekemiensä matkojen anti. Kansainväliset mallit ja kontaktit olivat avainasemassa suunniteltaessa Suomen ylioppilaiden terveydenhuoltoa — tilanteessa, jossa vasta vähitellen siirryttiin sotavuosien koettelemuksista jälleenrakentamisen aikaan. Koska muuta opiskeluterveydenhuoltoon keskittyntä organisaatiota ei Suomessa ollut, piti toiminta ideoida ja suunnitella itse – ja yhdessä SYL:n kanssa.

YTHS:n työtä ja toimintaa opiskelijaterveydenhuollon saralla seurattiin SYL:ssä huolella ja toisaalta SYL:n kannanottoja ja julkilausumia luettiin tarkasti säätiön johdossa. SYL piti osaltaan huolen kehityksen oikeasta suunnasta. Esimerkiksi vuonna 1969 se totesi liittokokouksen pöytäkirjassa, että ”Terveydenhoitosäätiössä on toiminnan painopistettä pyrittävä jatkuvasti kehittämään niille lohkoille, jotka palvelevat opiskelijoiden erityistarpeita ja joiden osalta yleinen terveydenhuolto on puutteellisin.” Vastauksessaan ponteen johtajalääkäri Kari Savonen ja säätiön hallituksen jäsen, valtiotieteen ylioppilas Kimmo Eskola määrittelivät tällaisiksi erityistarpeiksi:

lähinnä ne, mitkä liittyvät opiskeluun, opiskeluympäristöön, opintososiaalisiin ongelmiin, ikätekijöihin ja niistä johtuviin terveydenhoidollisiin puutteisiin tai sairauksiin.⁴

YTHS:n saavuttamasta opiskeluterveydenhuollon asiantuntijan asemasta kertoi se, että kansanterveyslain valmistelun yhteydessä YTHS:lle kaavailtiin Opiskelijoiden terveydenhuoltokeskuksen roolia sen jälkeen, kun asiakastyö olisi siirtynyt terveyskeskuksiin. Itsenäiseksi, julkisoikeudelliseksi laitokseksi suunnitellun keskuksen tehtäviin olisi kuulunut opiskeluterveydenhuollon suunnittelu,

tutkimus, terveystieteiden tutkimus ja tiedottaminen.⁵ YTHS:n rooli opiskeluterveydenhuollon osaajana ja kehittäjänä oli näin vahvistettu ja jopa veloitettu.

Vaikka suunnitelmat eivät toteutuneet ja YTHS jatkoi toimintaansa kansanterveyslain muutoksella, pidettiin lainmuutoksen perusteluissa tarkoituksenmukaisena jatkaa säätiön toimintaa edelleen tehostaen sen käyttöä muun kansanterveystyön kokeilukenttänä. Kuten hallituksen puheenjohtaja Kari Rahiala kirjoitti puheenjohtajan katsauksessaan vuoden 1975/76 toimintakertomuksessa, oli säätiön järjestämä hammashoito kokonaisuudessaan jo mittava kokeilu, samoin kuin opiskelijälähtöinen terveystieteiden toiminta – puhumattakaan juuri kehitetystä aivan uudentyypisestä mielenterveysseulasta. Näistä lähtökohdista Rahiala arvioi YTHS:llä olevan hyvät edellytykset täyttää sille asetetut tehtävät ”opiskelijoiden terveydenhuollon toteuttajana ja muun kansanterveystyön edelläkävijänä.”⁶

YTHS:lle sovittuun edelläkävijäasemaan viitattiin nyt laajemminkin. Juhlissaan opiskeluterveydenhuollon 50-vuotista taivaltaan tammi-kuussa 1982, säätiötä onnitelleiden joukossa oli luonnollisesti SYL. Sen sosiaalipoliittinen sihteeri Päivi Mononen-Kauppinen muistutti Piikissä 1/1982 julkaistussa tervehdyksessään, että YTHS voisi olla edelläkävijä itsestä lähtevässä terveyden-tilan vaalimisessa. Toivoipa Mononen-Kauppinen myös, että:

50 vuoden kuluttua voitaisiin vielä kirjoittaa kullalla ja hopealla uusien polvien tietoisuuteen autonomisen YTHS:n 100-vuotishistoriikki, jossa vielä rohkeasti katsotaan tulevaisuuteen ja ollaan vastaanottamassa uusia haasteita.

Koska YTHS oli aina 1990-luvulle asti lähes ainoa opiskeluterveydenhuollon palvelujen tuottaja, oli

selvää, että tutkimus- ja kehitystyökin kuului sille. Käytännönläheinen työ tällä saralla oli vilkasta, mikä sai Pro Sanitate Studiosorum -tutkimussäätiön hallituksen puheenjohtajana vuonna 1987 toimineelta Jussi Huttuselta kiitosta:

[YTHS:n] toiminnalle on käsitykseni mukaan ollut ominaista poikkeuksellinen ennakkoluulottomuus ja aloitteellisuus, josta monet muut terveydenhuollon alat voisivat ottaa esimerkkiä.⁷

Uudelleen ajatus osaamiskeskuksesta virisi vuosituhannen vaihteen aikoihin – aluksi vision sanoituksessa ”kehityksen kärjessä” olemisesta sekä taustakeskusteluissa. YTHS:n asemaan opiskeluterveydenhuollon osaamiskeskusena säätiön entinen toimitusjohtaja Eero Kurri palasi vielä haastattelussaan maaliskuussa 2017. Hän myös viittasi siihen lisäarvoon, mitä säätiön erikoislaatuinen organisaatio tarjoaa. Alussa mainitun STM:n Opiskelijaterveydenhuollon kehittämistyöryhmän muistiossa annetun tunnustuksen jälkeen säätiössä tohdittiin ruveta julkisesti käyttämään osaamiskeskus-sanaa. Toimitusjohtaja Eija Orpana visioi säätiölle roolia ”opiskelijaterveydenhuollon tutkimus- ja kehittämistoiminnan vastuuyksikkönä”, jota STM:n työryhmä oli ehdottanut perustettavaksi.⁸ Tältä osin näkymä oli varsin samankaltainen kuin 1970-luvulla!

Tätä roolia YTHS rupesi toteuttamaan ryhtyessään oma-aloitteisesti vuonna 2005 organisoimaan vuosittaisia valtakunnallisia opiskeluterveydenhuollon koulutuksia kaikille opiskeluterveydenhuollon toimijoille. Sen lisäksi säätiön työntekijät ovat 2000-luvulla aktiivisesti osallistuneet opiskeluterveydenhuollon keskeisen kirjallisuuden tuottamiseen, esimerkkeinä STM:n Opiskeluterveydenhuollon opas sekä Duodecimin kustantama Opiskeluterveys, joka oli ensimmäinen suomalainen opiskeluterveydenhuollon oppikirja. Myös

tätä kautta säätiön opiskeluterveyden asiantunte-
mista on voitu jakaa laajaan käyttöön.

Kaiken kaikkiaan YTHS on ollut suomalaisen opiskeluterveydenhuollon suunnittelun ytime-
ssä vuonna 1969 asetetusta valtion Opiskelijoiden terveydenhuoltokomitean työskentelystä alkaen. Komiteassa, jossa säätiöllä oli vahva edustus, määriteltiin ensimmäistä kertaa kansalliset opiskeluterveydenhuollon tavoitteet ja sisältö. Ne kumpusivat pitkälti YTHS:n työstä. Opiskeluterveydenhuollon päämäärät ja tuolloin määritellyt toimintamuodotkin ovat säilyneet varsin samankaltaisina ja siirtyneet lainsäädäntöön. Opiskeluympäristötyö, henkilökohtainen terveydenhoito neuvontoi-
neen ja terveystarkastuksineen sekä sairaanhoito olivat tässä järjestyksessä tavoitteina jo vuonna 1971 ja edelleen terveydenhoitolaissa. YTHS:n asiantunte-
mista hyödyntäviä kansallisia työryhmiä on vuosikymmenten kuluessa ollut lukuisia.

Pitkä käytännön kokemus kliinisessä potilas-
työssä ja terveyden edistämisen sekä urauurtava tutkimustyö yhdessä kokeiluhenkisen kehittä-
misen kanssa ovat taanneet säätiölle tunnustetun aseman opiskeluterveydenhuollon asiantuntijana, mikä näkyy uusimmassa kehitysvaiheessa – laajenemisessa ammattikorkeakouluopiskelijoihin. Ai-
heetta YTHS ei ole saanut paikkaa vuonna 2017 il-
mestyneessä Sata innovaatiota Suomesta -teoksessa!

YTHS:n menestyksen avaimet

Useissa arvioinneissa ja asiakastytyväisyyskyselyis-
sä YTHS on selviytynyt hyvin; siihen ja sen pal-
veluihin on oltu sangan tyytyväisiä. Esimerkiksi yhteistyössä Taloustutkimuksen kanssa toteutettu sidosryhmäbarometri antoi tuloksen, jonka mu-
kaan yhdeksällä kymmenestä vastaajasta oli posi-
tiivinen kokonaiskuva YTHS:stä.⁹ Talousjohtaja Olli-Pekka Luukon mukaan:

Kustannusten maltillisuus, tehokkaat palvelut ja kattava toimipisteverkosto luovat palveluihin vaikuttavuutta. Henkilöstön ammattitaidon, vaikuttavien palveluiden ja kattavan toimipisteverkoston ansiosta asiakastytyväisyys on korkealla (...) Korkea asiakastytyväisyys ylläpitää poliittisen järjestelmän tyytyväisyyttä YTHS:ää kohtaan, mikä on edellytys YTHS:n rahoitukselle.¹⁰

YTHS:llä on ollut varsin hyvä maine työnantajana; työntekijät ovat olleet tyytyväisiä säätiöön ja se on samalla ollut haluttu työpaikka. Onpa 1990-luvun valtuuskunnan puheenjohtaja nähnyt säätiössä työpaikkaidyllin piirteitä. Hänen mukaansa säätiössä vallitsi – toisin kuin monissa hänen tuntemissaan työpaikoissa – rauhan tila, missä kaikki puhalsivat yhteen hiileen ja positiivisella mielellä. 2000-luvun alkupuolen johtajaylilääkäri on puolestaan sitä mieltä, että ”harvoin näkee niin innostuneita työntekijöitä kuin YTHS:ssä näkee”.¹¹ Vaikka säätiössä, kuten missä tahansa työpaikassa, on esiintynyt ristiriitoja ja reviiiritaisteluja, ne eivät ole vaikuttaneet opiskelijoiden terveyspalvelujen toteutumiseen. Työn syvä pohjavirta opiskelijan parhaaksi on kulkenut vahvana, vaikka pinnalla on kuohunut. Jokainen terveydenhuollon ammattilainen on omista lähtökohdistaan halunnut tarjota opiskelijalle parasta.

YTHS:n menestykseen ja kehittämiseen on vaikuttanut yksittäisten työntekijöiden innostus, joka on tuottanut paljon vapaaehtoista ja työajan ulkopuolista työpanosta. Säätiö on antanut tällaiselle toiminnalle tilaa, tarvittaessa nopeastikin; samalla kun byrokratian puuttuminen on mahdollistanut etenemisen. Erityisesti tutkimus- ja kehittämistoiminnalle on ollut leimaa-antavaa yhdistyshenkilötoiminta: on tehty enemmän kuin työtehtäviin olisi kuulunut. YTHS:ssä on myös omaksuttu uusia innovaatioita nopeasti. Säätiö astui tietokoneaikaan heti 1960- ja 1970-lukujen

taitteessa ja sai potilastietojärjestelmänsä käyttöön ensimmäisten terveydenhuollon toimijoiden joukossa. Samoin saatiin digitaalisia palveluja jo 1990-luvulla – kiitos aktiivisten opiskelijoiden.

Opiskelijoilla on alusta alkaen ollut näkyvä ja vaikuttava rooli YTHS:ssä; oli sitten kysymys omatoimisuudesta alullepanossa, sparraajina toiminnan kehittämisessä sekä arvioijina ja päättäjinä hallinnossa. Valtuuskunnan puheenjohtajan tehtävässä toimineen Kelan pääjohtajan Pekka Tuomiston mukaan opiskelijat ovat vahvoja vaikuttamisessa; he ovat keskeinen voimatekijä siinä, että YTHS on yhteiskunnassa paljon esillä ja arvostettu.¹² Vaikka on ollut vaiheita, joissa opiskelijat – tai osa heistä – ovat selvästi opponoineet säätiön johdon toiminnan linjauksia, on yhteistyö pääosin sujunut varsin yksituumaisesti yhteisen tavoitteen, opiskelijan terveyden ja opiskelukyvyn hyväksi.

YTHS:n menestyksen perustana ovat viime kädessä olleet halu ja kyky muuttua olosuhteiden mukana. Tämä on tarkoittanut aika ajoin nopeaa reagointia muutoksen merkkeihin – ja jopa niiden ennakkointia. Valmius muutoksiin ei välttämättä ole merkinnyt vanhoista toimintaperiaatteista ja -käytännöistä luopumista. Päinvastoin, toisinaan on uudistusten ja muutosten ajamisessa huomattu parhaaksi toimintamalliksi ja etenemistieksi ratkaisu, jonka mukaan vanhassa on hyvä jatkaa, kunhan tehdään uusia painotuksia.¹³ Tässä ajattelu- ja toimintatavassa on löydettävissä YTHS:n menestyksen avaimet.

Nykyhetkestä eteenpäin

Uskon, että YTHS:llä tulee jatkossakin olemaan paikkansa johtavana opiskelijaterveydenhuoltopalvelujen tuottajana.¹⁴

Näin arvioi 15 vuotta Suomen Kaupunkiliiton edustajana säätiön hallituksessa istunut Matti Laiho vuonna 2004. Samansuuntaisesti ovat lukuisat muutkin säätiöläiset tulevaisuutta pohtineet. Nämä näkymät toteutuivat, kun YTHS:n aseman sinetöinyt laki korkeakouluopiskelijoiden opiskeluterveydenhuollosta vahvistettiin 17.5.2019 ja YTHS:stä tuli kaikkien korkeakouluopiskelijoiden terveyspalvelujen tuottaja vuoden 2021 alusta lähtien.

Perustavanlaatuiset muutokset toimintatavoissa olivat välttämättömät, mutta henkilökunnan usko onnistumiseen oli vahva. Lappeenrannan yksikönjohtaja, terveydenhoitaja Outi Särkikoski kirjoitti 6.9.2019 säätiön intranetin, Santran ”YTHS yhdistää” -palstalla säätiön olevan ”juurensa tunteva, nahkansa luova ja kohti uutta menevä”. Nämä ominaisuudet ovat olleet hyödyksi, kun palvelujen toteuttaminen kaksinkertaistuneelle opiskelijajoukolle lukuisilla paikkakunnilla on edellyttänyt uuden palvelumallin luomista, jossa vahvasti luotetaan digitaalisuuteen. Muutoskyvylle on jatkuva tarve.

Viitteet

Keuhkotarkastuksista valtakunnalliseksi säätöksi

- 1 Nyström S 2010, 159–168; Harjula 2007, 84–87; Saarivirta, Consoli, & Dhondt 2010, 31–32.
- 2 Leppo 2013, 86–87; Harjula 2007, 86.
- 3 Savonen K 1982, 5; Manner 1992 14–15. Ks. lisäksi Kari Savosen puhe Helsingin ylioppilaiden terveystalon vihkiäisissä 13.5.1972.
- 4 Savonen K 1982, 12–14; Manner 1992, 18–22.
- 5 Ylioppilaslehti 4/1957; Tingvald Hannikainen 1992, 16–17.
- 6 Tingvald Hannikaisen kirje 21.9.1931 Suomen Tuberkuloosin Vastustamisyhdistyksen johtokunnalle.
- 7 ibidem
- 8 Suomen Tuberkuloosin Vastustamisyhdistyksen toimistossa 29.10.1931 pidetyn neuvottelukokouksen pöytäkirja.
- 9 Suomen Tuberkuloosin Vastustamisyhdistyksen johtokunnan pöytäkirja 30.10.1931.
- 10 Ks. esim. Ylioppilaslehden numero 20/1931.
- 11 Suomen Tuberkuloosin vastustamisyhdistyksen kirje ylioppilaskunnille 9.11.1931.
- 12 Ylioppilaslehti 22/1931 ja Suomen Tuberkuloosin Vastustamisyhdistyksen johtokunnan pöytäkirja 11.12.1931.
- 13 Savonen K 1982, 6–7; Suomen Tuberkuloosin vastustamisyhdistyksen kirje ylioppilaskunnille 9.11.1931. Ks. myös Savonen S: Ylioppilaat ja keuhkotauti. Ylioppilaslehti 1/1932, YTHS:n lehtileikearkisto
- 14 Tingvald Hannikaisen kirje Suomen Tuberkuloosin Vastustamisyhdistykselle 21.5.1932.
- 15 Savonen K 1957, 4. Ks. myös Savonen K 1982, 7.
- 16 Tingvald Hannikainen 1992, 16–17.
- 17 Savonen K 1957, 4.
- 18 Savonen K 1957, 4–5.
- 19 Ylioppilaskuntamme tehtävistä. Sairausvakuutus – tärkeä sosiaalinen uudistus, Ylioppilaslehti 4/1937, YTHS:n lehtileikearkisto.
- 20 Ylioppilaskuntamme oma sairaskassa, Ylioppilaslehti 5/1937, YTHS:n lehtileikearkisto.
- 21 Savonen K 1957, 5; Manner 1992, 24–25.
- 22 Ks. Manner 1992, 18–25.
- 23 E.M. (E.J. Manner): Ylioppilaitten terveydenhuollosta, Ylioppilaslehti 8/1938, YTHS:n lehtileikearkisto.
- 24 Artturi Salokannel: Ylioppilaiden terveydenhuolto laiminlyöty, Ylioppilaslehti 10/1938, YTHS:n lehtileikearkisto.
- 25 ibidem
- 26 YTHS:n arkistosta löytyneessä kaksisivuisessa, päiväämättömässä ja allekirjoittamattomassa Terveydenhoitoa kaivataan -paperissa on katsaus vuosien 1936–1938 kehitysjaksoon, s.a., s.n.
- 27 Ks. Muistiot ylioppilaiden terveydenhuoltoa koskevista neuvotteluista 25.4 ja 6.10.1938.
- 28 Ylioppilaiden Terveydenhuoltokomitean kokouksen pöytäkirja 10.11.1938.
- 29 Niilo Pesonen: Vain ruumiillisesti ja henkisesti terve ylioppilasnuoriso voi antaa aikanaan täyden panoksen maamme sivistys- ja kulttuuri-elämään, Ylioppilaslehti 2/1939. Vahvennus tekstissä.
- 30 Ks. Niilo Pesosen ja Mauno Vannaksen artikkelit, Ylioppilaslehti 2/1939 sekä samassa numerossa julkaistu Ylioppilaiden Terveydenhuoltokomitean tiedustelulomake. Lehden seuraavassa numerossa (3/1939) myös Severi Savonen vetosi ylioppilaiden velvollisuuteen täyttää ja lähettää lomake Terveydenhuoltokomitealle, YTHS:n lehtileikearkisto.
- 31 Ks. päiväämätön kaksisivuinen käsikirjoitusyhteenvedo Ylioppilaiden Terveydenhuoltokomitean suorittamasta opiskelijoiden sairaussuhteita koskevasta tiedustelusta ja sen tuloksista. Ylioppilaiden Terveydenhuoltokomitean lääketieteellisen jaoston suorittaman opiskelijoiden sairaussuhteita koskevan tiedustelun tulokset julkaistiin myös 11-sivuisena koosteena.
- 32 Ylioppilaiden Terveydenhuoltokomitean asettaman lääketieteellisen jaoston ehdotus 12.12.1940.
- 33 Ks. Severi Savosen kirjoitus Joko lomake on täytetty? Ylioppilaslehti 3/1939, YTHS:n lehtileikearkisto.
- 34 Ylioppilaiden Terveydenhuoltokomitean mietintö, SYL 1941.
- 35 Ks. Savonen K 1982, 14 ja Manner 1992, 26.
- 36 Ks. Ylioppilaiden Uuden Terveydenhuoltokomitean mietinnön johdanto, SYL
- 37 Ylioppilaiden Uuden Terveydenhuoltokomitean mietintö, SYL 1946.
- 38 SYL hallituksen kokous 19.11.1945.
- 39 Savonen K 1957, 10–11.
- 40 Savonen K 1957, 26–27; Wettenhovi 2004, 61.
- 41 SYL:n Ylioppilaiden Terveydenhuoltotoimiston vuosikertomus vuodelta 1946; Savonen K, 1957, 7. Kalle Wettenhovin Ruotsin matkasta 1945, ks. Wettenhovi 1992, 36–37 ja sama 2004, 65–70.

- 42 SYL:n Ylioppilaiden Terveydenhuoltotoimiston vuosikertomukset vuosilta 1946 ja 1947; Savonen K, 1949 ja Savonen K 1957, 12–18.
- 43 Savonen K 1982, 16.
- 44 Sama, 23–26.
- 45 Ylioppilaiden Uuden Terveydenhuoltokomitean mietintö, SYL 1946. Ks. myös Savonen, K 1949.
- 46 Ks. YTHS:n lehtileikearkisto, passim
- 47 YTHS:n lehtileikearkistossa on runsaasti eri lehtien tekemiä YTHS:ää koskevia artikkeleja ja uutisia, joissa on haastateltu Kari Savosta tai joiden teksti pohjautuu Savosen välittämään aineistoon. Ks. myös YTHS:n toimintakertomukset 1940- ja 1950-luvuilta.
- 48 Kertomus matkasta Ranskaan, Englantiin ja Amerikan Yhdysvaltoihin (Kari Savosen haastattelu 1949).
- 49 Ylioppilaiden uuden terveydenhuoltokomitean mietintö, SYL 1946.
- 50 Kirstinä 2015, 94–100.
- 51 YTHS:n tiedotuksia N:o 1,2/ 1958
- 52 YTHS:n toimintakertomus 1955; YTHS:n tiedotuksia N:o 1,2, 1958; Lalla 1992, 140. Ks. myös Savonen K 1982, 5–6.
- 53 SYL:n Ylioppilaiden Terveydenhuoltotoimiston vuosikertomus vuodelta 1947. Ks. myös Savonen K 1957, 8; Manner 1992, 28–29; Wettenhovi 1992, 44–45.
- 54 Savonen K 1957, 20–22; Elenius 1992, 232–235; Perälampi 1992, 246–248; Kunttu T 2005, 15–17.
- 55 Savonen K 1957, 9. Ks. myös Wettenhovi 2004, 61–63.
- 56 SYL:n Terveydenhoitosäätiön toimintakertomus vuodelta 1954. Savonen K 1957, 9 ja sama 1982, 16–19.
- 57 YTHS:n hallituksen ptk 24.5.1954.
- 58 YTHS:n hallituksen ptk 3.12.1954. Todettakoon, että johtaja-ylilääkärin toimeen tuli vain yksi hakemus, Kari Savosen hakemus. Hänet valittiin tehtävään, ks. YTHS:n hallituksen ptk 4.2.1955.
- 59 Savonen K 1982, 29.
- 60 SYL:n vuoden 1949 Ylioppilasneuvottelupäivien julkilausuma ”Ylioppilaiden terveydenhuolto”.
- 61 Ks. esim. Savonen K 1957, 23.
- 62 Savonen K 1957, 24. Vuosien 1949 ja 1951 hammastutkimuksen tulokset ovat liitteenä vuonna 1954 valmistuneessa hammashoitokomitean mietinnössä. Ks. myös Rantasen ohje- ja valituslehtinen Ylioppilaiden hammashoidosta. YTHS:n tiedotuksia. N:o 1 Hammashoito 20.3.1959.
- 63 Terveyspalsta. Hampaiden puolesta. Ylioppilaslehti 19.1.1951, YTHS:n lehtileikearkisto.
- 64 Ylioppilaiden hammashoitokomitean mietintö, SYL 1954. Komitea asetettiin vuonna 1949.
- 65 Ylioppilaiden hammashoitokomitean mietintö, SYL 1954. Ks. myös Savonen K 1957, 23–24 ja YTHS:n lehtileikearkisto, passim sekä Aimo V. Rantanen: Ylioppilaiden terveydenhoitosäätiön hammashoitoa 10 vuotta, Suomen Hammaslääkäriseuran Toimituksia 1965;61(2):223–227 ja Aimo V. Rantasen katsaus (moniste): 10-vuotiaan Ylioppilaiden terveydenhoitosäätiön hammashoidon työkentältä, 1964.
- 66 SYL:n valtuuskunnan kokouksen julkilausuma 26.4.1954.
- 67 Ylioppilaiden hammashoitokomitean mietintö, SYL 1954.
- 68 Ks. muun muassa Ylioppilaslehti 12.2.1954 sekä Helsingin Sanomat, Hufvudstadsbladet, Uusi Suomi, Suomen Sosialidemokraatti ja Aamulehti 21.3.1954, YTHS:n lehtileikearkisto.
- 69 Ylioppilaslehti 9.4.1954 (Vapaa sana) ja 29.4.1954, YTHS:n lehtileikearkisto.
- 70 YTHS:n hallituksen ptk 15.2.1955. Kokouksessa todettiin hammashoidon alkaneen 14.2.1955; YTHS:n hallituksen ptk 13.4.1956. Tässä kokouksessa päätettiin Aimo V. Rantasen valinnasta; Savonen K 1957, 24–25 ja sama 1982, 29 ja 32.
- 71 Savonen K 1982, 19.
- 72 ibidem
- 73 E.J. Mannerin puhe YTHS:n 30-vuotisjuhlassa 13.3.1976. Piikki 3/75–76.

YTHS ajan virrassa

- Savonen K 1982, 35–36; Wettenhovi 1992, 39.
- Laki (142/1958) yliopistoissa ja korkeakouluissa opiskelevien ylioppilaiden pakollisesta lääkärintarkastuksesta. Annettu 28.9.1958. YTHS:n säännöt ja peruskirjat, lait ja asetukset -moniste.
- Opetusministeriön päätös yliopistoissa ja korkeakouluissa opiskelevien ylioppilaiden lääkärintarkastusohjesäännöstä. Annettu 4.9.1958. YTHS:n säännöt ja peruskirjat, lait ja asetukset -moniste.
- YTHS:n toimintakertomus 1959.
- Haapasalmi 1992, 184.
- YTHS:n toimintakertomus 1959. Toteamus on toimintakertomuksen lopussa olevassa Loppupäätelmä-kappaleessa, jonka allekirjoittajina ovat hallituksen puheenjohtaja Urpo Ratia ja johtajalääkäri Kari Savonen.
- YTHS:n toimintakertomukset 1959 ja 1960; Ratia 1992, 63.
- YTHS:n hallituksen ptk 3.9.1964; YTHS:n toimintakertomus 1964.
- YTHS:n toimintakertomus 1966.
- YTHS:n toimintakertomus 1971/72; Haapasalmi 1992, 197.
- Muistio Ylioppilaiden Terveydenhoitosäätiön asettaman suunnittelutoimikunnan talousjaoston laatimista selvityksistä ja niiden perusteella tekemistä johtopäätöksistä ja ehdotuksista 10.9.1968.

- 12 Korkeakouluopiskelijoiden terveydenhuolto ja sen kehittäminen lähivuosina. Ylioppilaiden Terveydenhoitosäätiön asettaman suunnittelutoimikunnan selvitys säätiön tulevaisuuden tavoitteista. 19.10.1968.
- 13 YTHS:n toimintakertomus 1968; YTHS:n hallituksen ptk 16.12.1968.
- 14 Ks. Komiteamietintö 1969: A 3.
- 15 SYL:n lausunto Ylioppilaiden Terveydenhoitosäätiön hallitukselle, Helsingissä 18.12.1969. Saman sisältöisiä olivat yliopistojen ja korkeakoulujen ylioppilaskuntien lausunnot, yhteenveto suunnittelutoimikunnan mietinnöstä annetuista lausunnoista. Ks. myös SYL:n opintososiaalisten neuvottelupäivien 19.–21.4.1968 ponnet.
- 16 Komiteamietintö 1971: A 10; YTHS:n toimintakertomus 1969/1970; Lehtinen 1992, 74–77.
- 17 Ks. SYL:n lausunto Opiskelijoiden terveydenhuoltokomitealle, 23.2.1970.
- 18 YTHS:n valtuuskunnan ptk 25.5.1971.
- 19 Komiteamietintö 1971: A 10; Opiskelijoiden terveydenhuoltokomitean Lehdistötiedote 14.5.1971; Lehtinen 1992, 78.
- 20 Komiteamietintö 1971: A 10; YTHS:n lehdistötiedote: Opiskelijoiden terveydenhuoltokomitea esittää peruskoulun jälkeen opiskelevan väestöosan terveydenhuollon kokonaisratkaisua, 13.5.1971, Piikki 4/1971.
- 21 YTHS:n työvaliokunnan ptk 4.10.1971; YTHS:n hallituksen ptk 8.11.1971.
- 22 Säätiön lausunto opiskelijoiden terveydenhuoltokomitean mietinnöstä, Piikki 4/1971.
- 23 Lehtinen 1992, 78–79.
- 24 Komiteamietintö 1973: 112, johdanto.
- 25 Lehtinen 1992, 79.
- 26 Eikö mitään uutta terveystamalta, Piikki 20.3.1973. Sitaatin alleviivaukset kuuluvat alkuperäiseen tekstiin.
- 27 Miten saada solmu laukeamaan?, Piikki kesäkuu 1973.
- 28 Ks. esim. Piikki 1/1973–74. Ehdotuksia odotetaan. Kello on jo lyönyt Jaakkolan toimikunnalle.
- 29 Komiteamietintö 1973: 112.
- 30 Komiteamietintö 1973: 112. Ks. Kari Savosen ja Jukka Rantasen eriävät mieliteet, ibidem; Jukka Rantanen on haastattelussaan todennut tasapainotellessaan toimikunnan ehdotusten ja säätiön itsenäisyyden jatkumisen välillä ja lopulta päätyneen kannattamaan jälkimmäistä, ks. Jukka Rantasen haastattelu 31.5.2017.
- 31 Lehtinen 1992, 79–80.
- 32 Mietinnöt mediassa -luvun viittaukset lehdistöön ovat valtaosin YTHS:n laajasta lehtileikearkistosta.
- 33 Terveydenhoidon uusi järjestely. Veikko Lehtisen haastattelu, Ylioppilaslehti 20.5.1971.
- 34 Ylioppilaiden terveydenhoito, Helsingin Sanomat, pääkirjoitus 28.2.1974.
- 35 YTHS:n lehtileikearkisto, passim.
- 36 SYL ja YTHS ennustavat: opiskelija jää hoitamatta kunnan terveyskeskuksessa, Ylioppilaslehti 8/1974. YTHS:n lehtileikearkisto.
- 37 YTHS:n hallituksen ptk 26.9.1973.
- 38 YTHS:n valtuuskunnan ptk 26.11.1973. Ks. myös Martti Kukkonen kooste Ylioppilaiden terveydenhoitosäätiön valtuuskunnan kokouksesta 26.11.1973.
- 39 Martti Kukkonen, toimittajan alkulause, Piikki 2/1973–74.
- 40 YTHS:n hallituksen ptk 7.2.1974.
- 41 YTHS:n valtuuskunnan ptk 25.2.1974 ja liitteet. Ks. myös YTHS:n toimintakertomus 1973/74.
- 42 Lehtinen 1992, 84–85.
- 43 Piikki 1/1975–76 ja selvitys YTHS:n valtuuskunnan kokouksesta 28.5.1975. Ks. lisäksi PTS-seminaarin työryhmätyöskentelyä valmistelevan sihteeristön 47-sivuinen taustamuistio 13.5.1975 sekä Martti Kukkonen seminaarin työskentelyhahmotelma 19.5.1975.
- 44 Lehtinen 1992, 85.
- 45 Opiskelijaterveydenhuollon seniorit koolla, Piikki 2/1986.
- 46 Kari Rahialan haastattelu 12.1.2017; Jukka Rantasen haastattelu 31.5.2017 ja Tarja Kantolan haastattelu 3.4.2017. Ks. myös Kantola, 1992, 120–123.
- 47 Laki kansanterveyslain muuttamisesta, kansanterveyslain 14§:n 1 momentin kohta 6; STM tiedottaa. Sosiaali- ja terveysministeriö Helsinki 7.5.1976; Hallituksen puheenjohtajan katsaus, YTHS:n toimintakertomus 1975/76.
- 48 Piikki, pääkirjoitus 1/1976–77.
- 49 Kari Rahiala Piikin tentissä, Piikki 1/1976–77. Ks. myös Kari Rahialan saatesanat tulevalle toiminnalle, Piikki 4/1976–77.
- 50 Henkilökunnan reaktioista ks. Kari Rahialan haastattelu 25.11.2016.
- 51 Rahiala 1992, 90–91. Ks. lisäksi Kari Rahialan haastattelu 12.1.2017.
- 52 Jukka Rantasen haastattelu 31.5.2027; Jussi Tuorin haastattelu 22.11.2016; Tuori J 1992, 93–94. Toimittaja Hannu Taanila on luonnehtinut Rahialan olemusta ja tyyliä sanonnalla ”tuo mahtava maataistelukone”, Jussi Tuorin välittämä tieto, ks. Tuori J 1992, 93; Rahialan ”porukasta”, ks. Kari Rahialan haastattelu 25.11.2016.
- 53 Korkeakouluopiskelijoiden terveydenhuollon rahoitusryhmän muistio. Työryhmämuistio 1982: 7. Sosiaali- ja terveysministeriö. Helsinki 1982.
- 54 YTHS:n toimintakertomus 1981/82; Säätiön lausunto Sosiaali- ja terveysministeriölle, YTHS:n hallituksen ptk 29.9.1982; Korkeakouluopiskelijat osaksi kuntien terveydenhuoltojärjestelmään (Veikko Korpela).
- 55 YTHS:n toimintakertomukset 1982/83 ja 1983/84.
- 56 Jussi Tuorin haastattelu 22.11.2016.
- 57 YTHS:n hallituksen ptk 23.1.1984; Juhani Peräsa-

- lon kirje 9.2.1984 ja liitteenä SYL:n hallituksen kirje YTHS:n hallitukselle kokouksestaan 6.2.1984; YTHS:n hallituksen ptk 15.2.1984.
- 58 YTHS:n hallituksen ptk 15.2.1984.
- 59 Opiskelijaterveydenhuolto. Lääkintöhallituksen työryhmien mietintöjä nro 2/1984. Helsinki 1984. Ks. myös YTHS:n toimintakertomus 1983/84.
- 60 YTHS:n hallituksen ptk 28.1.1985.
- 61 N:o 903 Laki kansanterveyslain 14 §:n muuttamisesta. Annettu Helsingissä 29 päivänä marraskuuta 1985.
- 62 YTHS:n hallituksen ptk 29.10.1985.
- 63 Veikko Lehtisen käyttämä termi, ks. Lehtinen 1992, 86.
- 64 Luvussa on käytetty YTHS:n lehtileikearkistoa vuosilta 1973–1974, Laura Puron SYL:n historian käsikirjoitusta ja siinä mainittuja lähteitä sekä Tarja Kantolan haastattelua (3.4.2017).
- 65 Jukka Rantasen haastattelu 31.5.2017; Tarja Kantolan haastattelu 3.4.2017. Myös Jussi Tuori on korostanut opiskelijaliikkeen aktiivista tukea, ks. Jussi Tuorin haastattelu 22.11.2016.
- 66 YTHS:n hallituksen ptk 15.2.1984.
- 67 Jussi Tuorin haastattelu 22.11.2016.
- 68 Kari Rahialan haastattelut 25.11.2016 ja 12.1.2017.
- 69 Tarja Kantolan haastattelu 3.4.2017.
- 70 Ks. kuva ministeri Matti Puhakan vierailusta YTHS:ään, YTHS:n toimintakertomus 1984/85.
- 71 Rahiala 1992, 90.
- 72 Jukka Rantasen haastattelu 31.5.2017.
- 73 Kari Rahialan haastattelut 25.11.2016 ja 12.1.2017.
- 74 Kalervo Haapasalmen haastattelu 5.12.2016.
- 75 Ks. esim. Jukka Rantasen, Mikael Nyströmin, Marja-Riitta Tuorin ja Totte Vadénin haastattelut.
- 76 Mikael Nyströmin haastattelu 9.5.2017. Ks. myös Totte Vadénin haastattelu 13.12.2016.
- 77 Kelan päätös 20.12.1985, tiedote YTHS:lle 20.12.1985: YTHS:n hallituksen ptk 24.1.1986; YTHS:n toimintakertomus 1984/85.
- 78 Ylioppilaiden terveydenhoitosäätiönrahoitustyöryhmän muistio. Työryhmämuistio 1986: 12. Sosiaali- ja terveysministeriö, Helsinki 1986, ks. työryhmän tehtävät ja kokoonpano; YTHS:n toimintakertomus 1984/85.
- 79 YTHS:n rahoitustyöryhmän muistion yhteenveto. Työryhmämuistio 1986: 13. Sosiaali- ja terveysministeriö. Helsinki 1986. Ks. myös YTHS:n toimintakertomus 1985/86: katsaus vuoden 1985/86 toimintaan.
- 80 ibidem; Tarja Kumpulainen: YTHS vaikuttaa toimivalta organisaatiolta, Piikki 4/1985.
- 81 Tarja Kantolan haastattelu 3.4.2017.
- 82 Jussi Tuori: Hallituksen puheenjohtajan katsaus, YTHS:n toimintakertomus 1985/86.
- 83 Artikkelin perustuu Juhani Peräsalon kirjekonsepteihin Jaakko Pajulalle, Jaakko Heikkoselle, Seppo Hiedalla ja kuudelle muulle henkilölle, s.a.
- 84 Muistio YTHS:n hallituksessa 25.3.1982 käydyistä säätiön toiminnan sisällöllistä kehittämistä koskevista keskusteluista. 18.5.1982/TL.
- 85 YTHS:n hallituksen ptk 30.9.1986.
- 86 Jussi Tuori: Murroskausi päättyy. Katkelma hallituksen puheenjohtajan Jussi Tuorin Puheesta YTHS-päivillä 4.1. Piikki 1/1987.
- 87 Haapasalmi 1992, 203; Piikki 2/1987. Tässä Piikin numerossa julkaistiin myös sopimuksen teksti.
- 88 ”Uskon YTHS:n mukautumiskykyyn”, Eero Kurrin haastattelu Piikki 3/1987. Ks. myös Haapasalmi 1992, 201–202.
- 89 Kurri 1992, 101.
- 90 Eero Kurrin haastattelu 15.3.2017; Haapasalmi 1992, 202. Ks. myös Antti Huunan-Seppälän haastattelu 19.4.2017.
- 91 Eero Kurrin haastattelu 15.3.2017.
- 92 YTHS:n hallituksen ptk 12.4.1988.
- 93 Eero Kurri: Hallituksen puheenjohtajan katsaus, YTHS:n toimintakertomus 1987/1988; Eero Kurri: Vuosi on mennyt, Piikki 3/1988.
- 94 Kalervo Haapasalmen haastattelu 5.12.2016; Tarja Kantolan haastattelu 3.4.2017.
- 95 YTHS:n valtuuskunnan ptk 14.12.1988.
- 96 YTHS:n toimintakertomus 1988–89. Selkiytymisen vuosi 1988/89.
- 97 Juhani Peräsalo: Toimivuosi 1989/90, YTHS:n toimintakertomus 1989/90.
- 98 ibidem.
- 99 YTHS:n toimintakertomus 1994–1995.
- 100 Rahoitustyöryhmän mietintö 2.11.1995, YTHS; Muutoksia säätiön rahoitukseen 1998, Piikki 4/1997; Eero Kurri: YTHS:n toiminnan rahoittajat, Ajankohtaisartikkeli, YTHS:n vuosikertomus 1997.
- 101 Ylioppilaiden terveydenhoitosäätiön säännöt, jotka oikeusministeriö vahvisti 24.2.1954. Säännöt ja peruskirjat. Lait ja asetukset. Ylioppilaiden Terveydenhoitosäätiö. Helsinki. Sääntöihin on tehty myöhemmin muutoksia. Voimassa olevat säännöt hyväksyttiin valtuuskunnan kokouksessa joulukuussa 2018 ja tulivat voimaan maaliskuussa 2019.
- 102 YTHS:n toimintakertomukset 1954–1957.
- 103 YTHS:n valtuuskunnan 9.12.2009 hyväksymät säännöt.
- 104 Terveydenhoitosäätiön työpiirin laajentaminen. Liite SYL:n Terveydenhoitosäätiön valtuuskunnan (30.11.1956) esityslistaan.
- 105 YTHS:n toimintakertomukset 1956–1960.
- 106 YTHS:n toimintakertomukset 1958 ja 1960.
- 107 Muistio Ylioppilaiden Terveydenhoitosäätiön hallituksen asettaman toimipiiritoimikunnan ehdotuksesta.

- 108 Ylioppilaiden terveydenhoitosäätiön lähivuosien tavoitteita. Hyväksytty terveydenhoitosäätiön valtuuskunnan kokouksessa 12.11.1960, YTHS:n toimintakertomus 1960.
- 109 *ibidem*
- 110 YTHS:n hallituksen ptk 16.12.1964; Ylioppilaiden Terveydenhoitosäätiön asettaman suunnittelutoimikunnan työohjelma. Ks. lisäksi YTHS:n toimintakertomus 1964.
- 111 Muistio Ylioppilaiden Terveydenhoitosäätiön asettaman suunnittelutoimikunnan suunnittelujaoston laatimista selvityksistä ja niiden pohjalta tekemistä johtopäätöksistä ja ehdotuksista 29.12.1966.
- 112 Ylioppilaiden Terveydenhoitosäätiön hallituksen asettaman suunnittelutoimikunnan ptk 16.2.1967.
- 113 YTHS:n hallituksen asettaman Opisto-opiskelijoiden terveydenhuoltojaoston muistio 22.10.1968; YTHS:n toimintakertomus 1968.
- 114 YTHS:n hallituksen asettaman Opisto-opiskelijoiden terveydenhuoltojaoston muistio 22.10.1968.
- 115 Korkeakouluopiskelijoiden terveydenhuolto ja sen kehittäminen lähivuosina. Ylioppilaiden Terveydenhoitosäätiön asettaman suunnittelutoimikunnan selvitys säätiön tulevaisuuden tavoitteista. 19.10.1968. Toimikunnan mukaan YTHS:n olisi hyvä ryhtyä johdonmukaisesti käyttämään toimipiirissään ylioppilas-sanana asemasta opiskelija-nimitystä, mikä sen mukaan vastaisi paremmin nykyistä korkeakoulukäytäntöä.
- 116 Urpo Ratia: Ylioppilaiden Terveydenhoitosäätiö. Suunnittelutoimikunnan kannanottojen ja lausuntojen keskinäinen vertailu 21.3.1969.
- 117 Yhteenveto suunnittelutoimikunnan mietinnöstä annetuista lausunnoista.
- 118 SYL:n opintososiaaliset neuvottelupäivät 19.–21.4.1968, Terveydenhuollon työryhmäraportti, 5. Korkeakouluopiskelijoiden terveydenhuolto ja sen kehittäminen lähivuosina. Ylioppilaiden Terveydenhoitosäätiön asettaman suunnittelutoimikunnan selvitys säätiön tulevaisuuden tavoitteista. 19.10.1968; Kari Savonen: YTHS:n tiedotuksia V 11.2.1970, 8.
- 119 YTHS:n hallituksen ptk 24.11.2010.
- 120 YTHS:n toimintakertomus 1970/1971 ja 1985/1986; Marja-Riitta Tuorin haastattelu 22.11.2016.
- 121 YTHS:n toimintakertomukset 1981/82–1984/85.
- 122 Ylioppilaiden terveydenhoitosäätiön lähivuosien tavoiteohjelmasta, Kari Savonen 28.5.1969.
- 123 YTHS:n toimintakertomus 1969/1970.
- 124 Selvitys niistä toimenpiteistä, joihin valtuuskunnan 30.5.1973 hyväksymien toivomusten johdosta on ryhdytty. Asiakirja sisältää YTHS:n hallituksen kannanottoja, jotka pohjautuvat valtuuskunnan toimeksiantoon; YTHS:n toimintakertomukset 1972/1973.
- 125 Selvitys niistä toimenpiteistä, joihin valtuuskunnan 30.5.1973 hyväksymien toivomusten johdosta on ryhdytty.
- 126 YTHS:n valtuuskunnan ptk 13.5.1981; YTHS:n toimintakertomus 1980/1981. Ks. myös Savonen K 1982, 17–18.
- 127 Henriette Hämeenaho: Muistumia menneiltä ajoilta – kun säätiön toimipiiriin kuului vielä muitakin kuin korkeakouluopiskelijoita (Aira Virtalan haastattelu), Piikki 3/2011.
- 128 YTHS:n toimintakertomus 1992/93.
- 129 Laki ammattikorkeakouluopinnoista 255/1995; Asetus kansanterveysasetuksen 3 §:n muuttamisesta 633/1997; YTHS:n toimintakertomus 1997.
- 130 <https://SAMOK.fi/historia/> luettu 14.10.2020; SAMOK:n lehdistötiedote ja kannanotto 23.9.2004 Ammattikorkeakouluopiskelijoiden hyvinvointi 2004 -tutkimuksen julkaisemisen yhteydessä.
- 131 YTHS:n vuosikertomus 2001 ja 2003; STM: Opiskelijaterveydenhuollon tila vuonna 2002, tekijöinä Päivi Hämäläinen, Maire Kolimaa, Eija Peltonen, Työryhmämuistioita 2002:25; Valtioneuvoston oikeuskanslerin päätöksiä 29.4.2003 Dn:o 1180/1/01, Ammattikorkeakouluopiskelijoiden asema terveydenhuoltojärjestelmässä <https://www.finlex.fi/> luettu 14.10.2020.
- 132 STM 2005, 9–10.
- 133 Eero Kurri: Opiskelijaterveydenhuollon strategia: mihin pyritään, miksi ja millä keinoin? 14.9.2004.
- 134 STM 2005, 46, 59–61.
- 135 STM 2006.
- 136 STM 2005, 49–51.
- 137 Valtioneuvoston asetus neuvolatoiminnasta, koulu- ja opiskeluterveydenhuollosta sekä lasten ja nuorten ehkäisevästä suun terveydenhuollosta 380/2009.
- 138 YTHS:n toimintakertomukset 2003 ja 2006; Oikeusasiamiehen päätös Jatko-opiskelijoiden hammashoidon järjestäminen YTHS:ssä 17.12.2007, Dnro 3760/2005. <https://www.oikeusasiamies.fi/t/fi/ratkaisu/-/eoar/3760/2005>, luettu 5.11.2020; Ks. myös Piikki 2/2003.
- 139 STM, Opiskeluterveydenhuollon kustannukset ja järjestämistä ehdotukset. Työryhmäraportti. STM:n selvityksiä 2009:49, 15.
- 140 Laki kansanterveyslain muuttamisesta 850/2004; Valtioneuvoston asetus hoitoon pääsyn toteuttamisesta ja alueellisesta yhteistyöstä 1019/2004.
- 141 Markku Kanervan haastattelu 1.6.2017; Susanna Dromberg: Hallituksen puheenjohtajan katsaus, YTHS:n vuosikertomus 2004.
- 142 Eduskunnan oikeusasiamiehen päätös 27.8.2010, Dnro 1619/4/09, <https://www.eduskunta.fi/thwfakta/eoatied/eoaratk/eoar3000.shtml>, luettu 10.7.2020; YTHS:n johtoryhmän kokous 9.9.2010; YTHS:n tasekirja 2010; Anne Komulaisen haastattelu 9.7.2020.
- 143 Markku Kanerva: Uusia tuulia vastaanottotyössä – kiitos hoitotakuun! Piikki 2/2011.
- 144 Markku Kanervan haastattelu 1.6.2017.

- 145 YTHS:n hallituksen ptk:t 20.12.2010 ja 19.1.2011; YTHS:n johtoryhmän ptk 12.1.2011; Olli-Pekka Luukon haastattelu 27.9.2020.
- 146 Olli-Pekka Luukon haastattelu 27.9.2020; Anne Komulaisen haastattelu 9.7.2020; Jukka Männistön sähköpostiviesti johtoryhmälle, sen asiantuntijoille, terveyspalveluysiköiden johtajille ja talouspäälliköille 3.3.2011.
- 147 Lauri Korkeaoja: Hallituksen puheenjohtaja: Opiskelijämäärän lasku toi muutoksen, YTHS:n vuosikatsaus 2008.
- 148 Olli-Pekka Luukon haastattelu 27.9.2020.
- 149 ibidem
- 150 Lauri Korkeaojan haastattelu 18.11.2020.
- 151 Jukka Männistön haastattelu 5.9.2020.
- 152 STM 2009:49, 13–24 ja 38–39. YTHS:n edustajana työryhmässä oli hallituksen jäsen Timo Lehtinen, joka oli tuolloin SYL:n sosiaalipoliittinen sihteeri.
- 153 STM 2015, 8.
- 154 YTHS:n hallituksen ptk 23.6.2010; Jukka Männistön haastattelu 5.9.2020.
- 155 YTHS:n tasekirja 2010; Ammattikorkeakouluopiskelijoiden YTHS-mallin kokeilun suunnittelu- ja toimeenpanoryhmän asettamis päätös, STM 107:00/2010, 3.12.2010, työryhmän toimikausi oli 7.12.2010–1.12.2015; YTHS:n hallituksen ptk 20.12.2010; STM 2015, 5–9.
- 156 YTHS:n hallituksen ptk 30.3.2011.
- 157 STM 2015, 14; Erola (STM), 2004; Henriette Hämeenaho: Muistumia menneiltä vuosilta – kun säätiön toimipiiriin kuului vielä muitakin kuin korkeakouluopiskelijoita, Piikki 3/2011.
- 158 STM 2015, 9; Sini Kivijärvi: YTHS-mallin amk-kokeilu laajeni Imatralle, Verkkopiikki 20.1.2013.
- 159 YTHS:n hallituksen ptk:t 30.3.2011, 13.4.2011, 25.5.2011, 15.6.2011; Jukka Männistö: Amk-pilotti – YTHS:n mahdollisuus ja haaste. Pääkirjoitus, Piikki 3/2011.
- 160 Hanna Karin haastattelu 30.5.2020
- 161 Hanna Karin haastattelu 30.5.2020; Hanna Kari: Kun Seinäjoelle nousi uusi terveyspalveluysikkö, Piikki 3/2011.
- 162 Sari Krappe: YTHS:n ammattikorkeakoulupilotointi – yhteen hiileen puhaltamisen ennätys. Piikki 3/2011; Hanna Kari: Kun Seinäjoelle nousi uusi terveyspalveluysikkö, Piikki 3/2011; Sami Raasakka: Amk-pilotoinnin tunnelmia, Piikki 3/2011; Mietteitä pilottiammattikorkeakoulujen opiskelijakunnista, Piikki 3/2011; Sami Raasakka: Amk-pilotti jatkui Lappeenrannassa, Vuosikatsaus 2013.
- 163 Sini Kivijärvi: YTHS-mallin amk-kokeilu laajeni Imatralle, Verkkopiikki 20.1.2013.
- 164 Paula Risikko: Onneksi olkoon – tästä on hyvä jatkaa! Piikki 13.2.2014.
- 165 Liisa Hyssälä: Kela onnittelee 60-vuotiasta! Piikki 13.2.2014.
- 166 STM 2015, 2; YTHS:n tasekirja 2015.
- 167 Luukko 2013, 65–66.
- 168 Henriette Hämeenaho: Muistumia menneiltä vuosilta – kun säätiön toimipiiriin kuului vielä muitakin kuin korkeakouluopiskelijoita, Piikki 3/2011.
- 169 Sari Krappe: YTHS:n ammattikorkeakoulupilotointi – yhteen hiileen puhaltamisen ennätys, Piikki 3/2011.
- 170 Kristiina Kokko: Ammattikorkeakoulukokeilu tuotti hyvää satoa, YTHS:n vuosikatsaus 2012.
- 171 Jukka Männistö: Amk-pilotti – YTHS:n mahdollisuus ja haaste. Pääkirjoitus, Piikki 3/2011; Jukka Männistön haastattelu 5.9.2020.
- 172 Kristiina Kokon haastattelu 21.9.2020
- 173 Olli-Pekka Luukon haastattelu 27.9.2020; Olli-Pekka Luukko: Taantuma iski YTHS:ään, YTHS:n osavuotiskatsaus 2/2014. Säätiön talusjohtaja Luukko toimi tuolloin myös toimitusjohtajan sijaisena; Ks. myös Jukka Männistö: Tulojen leikkauksen aiheuttamasta sopeuttamistarpeesta, YTHS:n osavuotiskatsaus 1/2014.
- 174 Kristiina Kokko: Hallituksen puheenjohtajan katsaus, YTHS:n osavuotiskatsaus 2/2014.
- 175 Esim. YTHS:ää odottavat mullistavat muutokset – sote tuplaamassa toiminnan. MTV, Kotimaa 29.12.2016.
- 176 YTHS:n hallituksen ptk 15.2.2017; YTHS:n tasekirja 2017.
- 177 YTHS:n historiaprojektin haastattelut.
- 178 YTHS:n vastauksia STM:n kysymyksiin 14.3.2017 ja 21.3.2017.
- 179 YTHS:n hallituksen ptk 21.8.2017, 18.6.2018 ja 1.10.2018; YTHS:n valtuuskunnan kokous 31.5.2018.
- 180 Annika Saarikko: Opiskeluterveydenhuolto laajenee, STM, kolumni 23.2.2018.
- 181 YTHS:n hallituksen ptk 22.1.2018; YTHS:n hallituksen ptk 23.4.2018; YTHS:n vuosikatsaus 2019.
- 182 YTHS:n vuosikatsaus 2019.
- 183 Katariina Poskiparta: Kohti uutta. Toimitusjohtajan katsaus, YTHS:n vuosikatsaus 2018.
- 184 YTHS:n hallituksen ptk 18.3.2019.
- 185 Santra, ajankohtaista 26.4.2019.

Ylioppilasterveys – YTHS:n tukioorganisaatio

- Lantto 1977, 10; Wettenhovi 1992, 44–45.
- Lantto 1977, 10–11; Wettenhovin muistelus, ks. Silventoinen 2004, 95–96. Ks. myös Loiri 1992, 218–219.
- Wettenhovin muistelus, ks. Silventoinen 2004, 95.
- Jussi Tuorin haastattelu 22.11.2016. Ks. myös esim. Antti Huunan-Seppälän haastattelu 19.4.2017 ja Jukka Rantasen haastattelu 31.5.2017.
- Ks. Ylioppilasterveyden toimintakertomus 2011.

- 6 Pauli Kivipensaan haastattelu 19.9.2020.
7 ibidem
8 Lantto 1977, 10.
9 Ylioppilasterveyden toimintakertomus 2019.
10 Ylioppilasterveyden toimintakertomukset 1964–1988. Ks. myös Lantto 1977, 11–12, 30–31; Wettenhovin muistelus, ks. Silventoinen 2004, 97–98.
11 Ylioppilasterveyden toimintakertomukset 1988 ja 1989. YTHS:n osavuosisikatsaukset 1/2014 ja 2/2014.
12 Tätä toimintaperiaatetta on Ylioppilasterveydessä perinteisesti painotettu, ks. Pauli Kivipensaan haastattelu 19.9.2020.
13 Kalervo Haapasalmen haastattelu 5.12.2016. Haapasalmen muistikuvan mukaan vuokrakorotus kilpistyi ennen muuta säätöön hallituksen puheenjohtajan Jussi Tuorin päättäväiseen vastustukseen.
14 Eero Kurrin haastattelu 15.3.2017.
15 Tommi Varjosen haastattelu 17.3.2017.
16 Ylioppilasterveyden toimintakertomus 1991.
17 Savonen K 1982, 39; Lantto 1977, 30. Kukanpäivän aamiaistilaisuuksien kustannuksista Ylioppilasterveys maksoi puolet. Ks. Ylioppilasterveyden toimintakertomukset, passim.
18 Ylioppilasterveyden toimintakertomukset 1980, 1981 ja 1986.
19 Ks. Ylioppilasterveyden toimintakertomukset 2005–2019.
20 Sosiaali- ja terveysministeriö, Helsingissä 24.5.1974 N:o 6624/26–73. Päätös avustuksen myöntämisestä. Kopio. Ks. lisäksi vuoden 1975 raha-automaattivarojen jakopäätöksen ehdot.
21 Martti Kukkosien tiedote: Ruma temppu. Valtioneuvosto leikkasi opiskelijoiden terveysrahoja, Helsinki 28.5.1974. Tiedote julkaistiin sellaisenaan ainakin tamperelaisessa Aviisissa 13.9.1974 sekä lyhennettynä lukuisissa muissa ylioppilaslehdissä, kuten Ylioppilaslehdessä 12.9.1974.
22 YTHS:n valtuuskunnan ptk 28.5.1974; Martti Kukkosien tiedote: Valtioneuvosto supisti YTHS:n raha-automaattivastusta – opiskelijoiden hammashoitomaksu jouduttiin nostamaan 20 markkaan. Helsinki 3.6.1974.
23 Ylioppilaiden terveydenhoitosäätiön hallituksen ja Ylioppilasterveys-Studenthälsan ry:n hallituksen asettaman hallinnon selvittelytoimikunnan lausunto 4.12.1975. Ks. myös Asiantuntijoille lähetetty kirje ja kysymykset, kysymysluonnokset ja yhteenveto asiantuntijalausunnoista. Ylioppilaiden terveydenhoitosäätiön ja Ylioppilasterveys-Studenthälsan ry:n hallinnon selvittelytoimikunnan tausta- ja selvittelyaineisto.
24 Ylioppilaiden terveydenhoitosäätiön hallituksen ja Ylioppilasterveys-Studenthälsan ry:n hallituksen asettaman hallinnon selvittelytoimikunnan lausunnon käytännön toimenpiteitä suunnittelevan työryhmän esitykset käytännön toimenpiteiksi (3.3.1976).
25 Ks. YTHS:n toimintakertomus 1976–1977 ja Ylioppilasterveyden toimintakertomus 1977.
26 Wettenhovi: Ylioppilaiden terveydenhoitosäätiö ja Ylioppilasterveys. s.a.
27 Juhani Peräsalo, Kalle Wettenhovi & Kalervo Haapasalmi: Ylioppilaiden terveydenhoitosäätiön ja Ylioppilasterveys ry:n tulevaisuuden toiminnalliset suuntaviivat -muistio. Yhteistoimintaelin 5.10.1981. Ks. lisäksi Piikki 1/1980–81, 2/1980–81 ja 3/1981 sekä Ylioppilasterveys ry, hallitus. Kokousmuistio 2.3.1981.
28 Työmuistio koskien YTHS:n ja Ylioppilasterveys ry:n välisen yhteistyöelimen toiminnan kehittämistä. Urpo Ratia 19.3.1984.
29 Ks. Ylioppilasterveyden toimintakertomus 1984.
30 Piikki 1/87; Ks. Urpo Ratian ja Eila Loirin esitykset Ylioppilasterveys-Studenthälsan ry:n toiminnan mukauttaminen uuteen toimintavaiheeseen: Ratia 20.3.1984 ja Loiri 15.5.1984 ja 8.6.1984.
31 Ylioppilasterveyden toiminnan painopisteiden muutos näkyy myös toimintakertomusten katsauksissa 1980-luvulta lähtien. Ks. myös Loiri 1992, 225 ja Eila Loirin kirjoitus Y-terveyden uusi linja – pehmo ?, Piikki 1/87. Ks. lisäksi Eila Loirin haastattelu 21.3.2017.
32 Eila Loirin haastattelu 21.3.2017.
33 Pauli Kivipensaan haastattelu 19.9.2020.
34 Kalervo Haapasalmen haastattelu 5.12.2016.
35 Kari Rahialan haastattelu 12.1.2017.
36 Yhteistoimintaelin kokoontui verraten harvoin, esimerkiksi 1990-luvulla ja 2000-luvun alussa useimmiten vain kerran vuodessa. Ks. Ylioppilasterveyden toimintakertomukset 1990- ja 2000-luvulla.
37 Ks. Tarja Kantolan haastattelu 3.4.2017; Jussi Tuorin haastattelu 22.11.2016; Kari Rahialan haastattelu 12.1.2017.
38 Jussi Tuorin haastattelu 22.11.2016.
39 Antti Huunan-Seppälän haastattelu 9.4.2017.
40 Eila Loirin haastattelu 21.3.2017. Ks. myös Tarja Kantolan haastattelu 3.4.2017.
41 Jukka Rantasen haastattelu 31.5.2017.
42 Tommi Varjosen haastattelu 17.3.2017.
43 Antti Huunan-Seppälän haastattelu 19.4.2017. Ks. lisäksi Eero Kurrin haastattelu 15.3.2017.
44 Markku Kanervan haastattelu 1.6.2017.
45 Pauli Kivipensaan haastattelu 19.9.2020.
46 Tätä on korostanut ennen muuta Lauri Korkea-joja, YTHS:n vuosien 2008–2011 hallituksen puheenjohtaja. Ks. Lauri Korkea-jojan haastattelu 18.11.2020.
47 Kristiina Kokon haastattelu 21.9.2020.
48 Ks. Olli-Pekka Luukon haastattelu 27.9.2020.
49 Jussi Tuorin haastattelu 22.11.2016; Kari Rahialan haastattelu 12.1.2017.
50 Tarja Kantolan haastattelu 3.4.2017. Ks. myös Seija Silventoisen haastattelu 17.3.2017.

- 51 Eero Kurrin haastattelu 15.3.2017.
 52 Ks. Kalervo Haapasalmen haastattelu 5.12.2016; Kari Rahialan haastattelu 12.1.2017; Seija Silventöisen haastattelu 17.3.2017. Vrt. myös Tommi Varjosen haastattelu 17.3.2017.
 53 Pauli Kivipensaan haastattelu 19.9.2020.
 54 Ylioppilasterveyden toimintakertomus 2009.
 55 Ylioppilasterveyden toimintakertomus 2019; Pauli Kivipensaan haastattelu 19.9.2020.
 56 Susanna Korpivaaran haastattelu 17.9.2020.
 57 Pauli Kivipensaan haastattelu 19.9.2020.

Terveysasemien verkosto rakentuu

- 1 YTHS:n toimintakertomus 1994–1995; Olli-Pekka Luukko: Taantuma iski YTHS:ään, YTHS:n osavuotiskatsaus 2/2014.
 2 Suomen ylioppilaskuntien liiton terveydenhoitosäätiön toimintakertomukset vuosilta 1954–1957; Lantto 1977 12; Wettenhovin muistelmat, ks. Silventöinen 2004, 59; Uusi Suomi 18.6.1949; Aamulehti 2.10.1949 ja 14.3.1954; Ylioppilaiden terveydenhoitoa on laajennettu. Teekkari 3/1957, YTHS:n lehtileikearkisto.
 3 YTHS:n toimintakertomus 1962; Lantto 1977, 12–13; Ylioppilaslehti 16.3.1962; Helsingin Sanomat 29.4.1962. YTHS:n lehtileikearkisto.
 4 Terveystalojen rakentajan profiili. Pluffasiko Kalle? Piikki 4/1984.
 5 Ylioppilasterveyden toimintakertomukset 1967 ja 1968; P.M. Ylioppilaiden Terveystalo Helsinkiin, Wettenhovi 27.10.1969; Lantto 1977, 14; Piikki 4/1984. Ks. myös YTHS:n toimintakertomukset 1967–1970.
 6 Lantto 1977, 15, 17; Eila Loirin haastattelu 21.3.2017. Ks. myös Ylioppilasterveyden toimintakertomus 1968.
 7 Eila Loirin haastattelu 21.3.2017; Näistoimikunnan kokoonpanosta ja toiminnasta, ks. Ylioppilasterveyden toimintakertomus 1969 ja Lantto 1977, 16–17; Wettenhovin muistelmat, ks. Silventöinen 2004, 103–104.
 8 Helsingiläinen 23.11.1968, YTHS:n lehtileikearkisto; Piikki 1/1987.
 9 Terveystalonhankkeen kustannusarvio ja rahoitussuunnitelma Ylioppilaiden terveystalo alkaa nousta -tiedotteessa, Kalle Wettenhovi 12.3.1970; Ylioppilaiden terveystalon urakkasopimukset allekirjoitettu -tiedote. Ks. lisäksi Lantto 1977, 19 ja Loiri 1992, 220. Ylioppilasterveyden vuoden 1970 toimintakertomuksessa Helsingin terveystalo-projektin asioille oli varattu peräti kuusi sivua 13:sta. Ks. toimintakertomus 1970.
 10 YTHS:n toimintakertomus 1969/70; Uusi Suomi 30.6.1970. YTHS:n lehtileikearkisto; Tiedotussihteerin kutsu liitteineen tiedotusvälineille 4.12.1970. Merkille pantavaa, että YTHS:n lehtileikearkistossa on vain kahden sanomalehden pienehköt uutiset harjannostajais-

- ta: Hufvudstadsbladet 11.12.1970 ja Päivän Sanomat 11.12.1970.
 11 Ylioppilaiden terveystalon harjannostajaiset. Talo opiskelijoiden terveydeksi, Martti Kukkonen 10.12.1970.
 12 Ylioppilaiden terveystalo avasi ovensa. Lehdistötiedote 2.9.1971. Tiedotussihteerin Martti Kukkonen. Ks. myös Uusi Suomi 2.9.1971 ja Kansan Uutiset 5.9.1971. YTHS:n lehtileikearkisto.
 13 Ylioppilaiden terveystalon vihkiäisten käsiohjelma; Ylioppilaiden terveystalon vihkiäisissä 13.5.1972 pidetyt puheet ja esitetyt tervehdyksiä. YTHS:n arkistossa on myös erillisinä kopioina ministeri Osmo Kaipaisen tervehdykset. Puhekopioita on kaksi – virallinen kirjoitettu versio ja pidetty, nauhalta purettu versio – jotka eroavat jonkin verran toisistaan. Ks. lisäksi Lantto 1977, 19, 21 ja Ylioppilasterveyden toimintakertomus 1972.
 14 Eila Loirin haastattelu 21.3.2017.
 15 Ylioppilasterveys ry:n toimintakertomus vuodelta 1986. Ks. myös Urpo Rätian puhe Helsingin terveystalon 10-vuotistilaisuudessa 1.9.1981.
 16 Helsingin terveystalon perusparannusprojektista, ks. Ylioppilasterveyden toimintakertomukset 1996, 1997 ja 1998.
 17 YTHS:n toimintakertomus 1996; Piikki 3/1996; Eila Loiri: Helsingin ylioppilaiden terveystalon peruskorjaus valmis huhtikuussa, Piikki 4/1997.
 18 Eero Kurrin haastattelu 15.3.2017 ja Eila Loirin haastattelu 21.3.2017.
 19 YTHS:n hallituksen ptk 6.4.2006; YTHS:n vuosikertomus 2004.
 20 YTHS:n hallituksen ptk 22.4.2009; Pauli Kivipensaan haastattelu 19.9.2020. Ylioppilasterveyden hallituksen puheenjohtajan Pauli Kivipensaan lisäksi hanketta esittelivät apulaiskaupunginjohtaja Pekka Korpiselle Ylioppilasterveyden asiamies Eila Loiri ja YTHS:n taloushallintojohtaja Maarit Toveri.
 21 YTHS:n hallituksen ptk 14.5.2009; Olli-Pekka Luukon haastattelu 27.9.2020.
 22 Ylioppilasterveyden toimintakertomukset 2007–2010.
 23 Pauli Kivipensaan haastattelu 19.9.2020.
 24 Töölön laajennusosan rakentaminen käynnistyi ”paukkeella”, Piikki 2/2009; YTHS:n vuosikatsaus 2010.
 25 Savonen K 1957, 9; Kari Savonen: Tarvitseeko Teekkarikylä oman terveydenhuoltoaseman. Teekkari 1951, YTHS:n lehtileikearkisto.
 26 Ylioppilaiden Terveystalon perustamiskirja 25.10.1952 (kopio); Suomen Ylioppilaskuntien Liiton Terveystalonhoitosäätiön toimintakertomuksia vuosilta 1954–1956; Savonen K 1957, 9; Uusi Suomi 27.10.1952 Terveystalonhoitoasema Otaniemeen, YTHS:n lehtileikearkisto.
 27 Kari Savosen sitaatti, ks. Nyytiset 12–13/1957, YTHS:n lehtileikearkisto.
 28 YTHS:n valtuuskunnan ptk 12.11.1960.

- 29 Ks. YTHS:n toimintakertomuksia vuosilta 1962–1965.
- 30 YTHS:n toimintakertomukset vuosilta 1968 ja 1969–1970; Peruskirjan muuraus: Otaniemen ylioppilaille terveydenhoitoasema. Päivän Sanomat 27.4.1968, YTHS:n lehtileikearkisto.
- 31 Peruskirjan muuraus: Otaniemen ylioppilaille terveydenhoitoasema. Päivän Sanomat 27.4.1968, YTHS:n lehtileikearkisto.
- 32 YTHS:n toimintakertomukset vuosilta 1969–1971; Marja-Riitta Tuorin haastattelu 22.11.2016.
- 33 Uutisliuska 8/2002; Alanen-Autere, Otaniemeläiset jälleen yhdessä..., Piikki 1/2003; ks. myös YTHS:n hallituksen ptk 2.9.2014; YTHS:n vuosikertomus 2004.
- 34 YTHS:n hallituksen ptk 20.11.1995; YTHS:n toimintakertomus 1996.
- 35 YTHS:n johtosääntö 2010; Marja-Riitta Tuorin haastattelu 22.11.2016; YTHS:n hallituksen ptk 29.2014.
- 36 Ks. YTHS:n hallituksen ptk:t 22.4.2009 ja 14.5.2009.
- 37 Marja-Riitta Tuorin haastattelu 22.11.2016.
- 38 Jukka Helanin katsaus opiskeluterveydenhuollon alkutaipaleelta Turussa, päivätty lokakuulla 1956; Kunttu T 2005, 15-16; Elenius 1992, 232–235; Savonen K 1957, 20–21.
- 39 Pöytäkirja Suomen Ylioppilaskuntien Liiton Terveystoimintakeskuksen hallituksen kokouksesta 26.10.1955.
- 40 Ks. YTHS:n valtuuskunnan ptk 30.11.1956.
- 41 Elenius 1992, 235–237; YTHS:n toimintakertomus 1956.
- 42 Ks. Kunttu T: Yhteistuumin opiskelijan terveydeksi. YTHS:n Turun terveydenhoitoaseman elävä historia 1956–2006.
- 43 Hallituksen puheenjohtajan Urpo Ratian, johtavan hammaslääkärin Aimo V. Rantasen ja johtajalääkäri Kari Savosen muistio Turun terveydenhoitoasemalle 17.9.1958 tekemältään matkalta.
- 44 Muistiot ylilääkärin ja ylihammaslääkärin Turun terveydenhoitoasemalle 21.–22.9.1960 sekä ylilääkärin 3.10.1960 ja 30.9.1961 tekemiltä virkamatoilta; Muistio ylihammaslääkärin virkamatoilta Turun ylioppilaiden terveydenhoitoasemalle 9.12.1962; Muistio ylilääkärin ja taloudenhoitajan 21.9.1964 Turun Ylioppilaiden terveydenhoitoasemalle tekemästä virkamatoista; Kunttu T 2005, 19–23 ja siinä mainitut lähteet.
- 45 Muistio ylilääkärin 7.4.1965 Turun ylioppilaiden terveydenhoitoasemalle tekemästä virkamatoista. Ks. lisäksi muistio toimenpiteistä, joiden tuloksena Turun Ylioppilaiden terveydenhoitoaseman toimitilat sijoitettiin samaan rakennukseen Turun yliopiston hammaslääketieteen laitoksen kanssa. 23.11.1970.
- 46 Muistio ylilääkäri Kari Savosen Turun Ylioppilaiden terveydenhoitoasemalle 1.–4.1966 tekemästä virkamatoista.
- 47 Kunttu T 2005, 23–31.
- 48 Jos Turun kaupunki suo: Ylioppilasterveys ry rakentaa opiskelijoille terveystalon Turkuun, Piikki 3/1973–74.
- 49 Turun opiskelijoiden terveystalon (TOTT) projektin suunnitteluvaiheista tarkemmin Ylioppilasterveyden toimintakertomukset 1974–1979. Ks. myös Kunttu T 2005, 31–35.
- 50 Ks. Kalle Wettenhovin haastattelu, Piikki 3/1978–79.
- 51 Elenius 1992, 244–245. Rakennustoimikunnan puheenjohtajana toimi konsuli Jarmo Nuotio, suunnittelutoimikuntien aiempi puheenjohtaja, varapuheenjohtajana dosentti Aarre Auranen, hänen varamiehenään dosentti Pentti Seppälä sekä jäsenenä muun muassa filosofian lisensiaatti Eero Elenius. Kaikki kolme viimeksi mainittua toimivat aikanaan Turun aseman johtokunnan jäseninä ja puheenjohtajina. Muista toimikunnan jäsenistä mainittakoon toiminnanjohtaja Kalle Wethenhovi; Turun terveystalo-projektista: Turun ylioppilastelehti 14.3.1980; Turun Sanomat 12.3.1980; Åbo Underrättelser 12.3.1980 ja Turun Päivälehti 12.3.1980. YTHS:n lehtileikearkisto.
- 52 Kunttu T 2005, 33–35; Leena Hauliston haastattelu 11.3.2005. Ks. myös Aarre Aurasen ja Pentti Seppälän haastattelut 19.4.2005 ja 21.4.2005. TOTTin rakennusvaiheesta tarkemmin Ylioppilasterveyden toimintakertomuksissa 1980–1981.
- 53 YTHS:n toimintakertomus 1981–1982; Kunttu T 2005, 34–35. Peruskiven muuraustilaisuudesta ks. Hufvudstadsbladet 9.8.1980, Turun Sanomat 9.8.1980. YTHS:n lehtileikearkisto. Vrt. myös Sinikka Lujä-Penttilän vihkiäisjuhlapuhe 15.1.1982; Tott vihkiäiset 15.1.1982, Piikki 1/1982.
- 54 Opetusministeri Pär Stenbäckin sitaatti sisältyy Helsingin Sanomien 9.8.1980 julkaisemaan yhden palstan uutiseen, YTHS:n lehtileikearkisto.
- 55 Kunttu T 2005, 41–44 ja siinä mainitut lähteet. Ks. lisäksi Lea Routaman haastattelu 1.3.2005, Leena Hauliston haastattelu 11.3.2005 ja Matti Norion haastattelu 23.3.2005; YTHS:n vuosikertomus 2004.
- 56 Savonen K 1957, 22; Perälampi 1992, 247–248.
- 57 YTHS:n valtuuskunnan ptk 29.11.1954.
- 58 Martti Perälämmen lokakuulla 1956 laatima Historiikkia Jyväskylän terveydenhoitoaseman toiminnasta.
- 59 Muistio ylilääkärin ja ylihammaslääkärin Jyväskylän terveydenhoitoasemalle 7.9. ja 8.9. 1960 tekemältä virkamatoilta.
- 60 Savonen K 1957, 22; Perälampi 1992, 248; Suomen Ylioppilaskuntien Liiton Terveystoimintakeskuksen toimintakertomukset vuosilta 1954–1955. Ks. myös alueen sanomalehtien uutisointi: Keski-suomalainen 9.1.1955; Jyväskylän Sanomat 9.1.1955; Työn Voima 9.1.1955, YTHS:n lehtileikearkisto; Jyväskylän ylioppilaiden terveydenhoitoaseman peruskirja; Ylioppilaiden Terveystoimintakeskuksen Jyväskylän terveydenhoitoaseman 25 vuotta 1955–80; YTHS:n valtuuskunnan ptk 14.4.1956.
- 61 Ks. esim. Jyväskylän terveydenhoitoasema 25.–27.9.1959; Urpo Ratian ja Kari Savosen virkamatoista Jyväskylän terveydenhoitoasemalle 19.–20.1.1960;

- Muistio ylilääkäri Kari Savosen virkamatkasta Jyväskylän terveydenhoitoasemalle 16.10.1962
- 62 YTHS:n toimintakertomus vuodelta 1963; Muistio terveydenhoitosäätiön ylilääkärin ja taloudenhoitajan Jyväskylän terveydenhoitoasemalle 11.9.1963 tekemästä virkamatkasta; Perälampi 1992, 249; Keski-Suomen Iltalehti 7.11.1963 ja Keski-suomalainen 7.11.1963, YTHS:n lehtileikearkisto. Ks. myös ylihoitaja Aune Kermisen muistiota Jyväskylän terveydenhoitoasemalle 20.3.1963 tekemältään virkamatkalta.
- 63 Sitaatti Kalle Wettenhovin luovutuspuheesta, Jyväskylän lehti 14.11.1963, YTHS:n lehtileikearkisto.
- 64 Terveydenhoitoaseman uusien tilojen luonnonpiirustuksiin aseman johtokunta esitti useita parannus- ja korjausehdotuksia: Muistiot ylilääkärin 2.–3.1964 ja 8.–9.4.1965 Jyväskylän Ylioppilaiden terveydenhoitoasemalle tekemistä matkoista ja osallistumisesta Jyväskylän terveydenhoitoaseman johtokunnan kokoukseen; Kari Savosen puhe Jyväskylän Ylioppilaiden terveydenhoitoaseman harjannostajaisissa 23.1.1970; Lehdistö-tiedotteet terveydenhoitoaseman käyttöönottokatselmuksesta 17.12.1970 ja tupaantuliaisista 23.4.1971. Muistio johtajalääkäri Kari Savosen Jyväskylän Ylioppilaiden terveydenhoitoasemalle 29.–30.1.1971 tekemästä virkamatkasta. Uusi terveydenhoitoasema sai runsaasti palstatilaa sanomalehdistössä, ks. esim. Helsingin Sanomat 18.12.1970; Keski-suomalainen 18.12.1970; Iltä-Sanomat 21.1.1971; Uusi Jyväskylän Lehti 14.1.1971, YTHS:n lehtileikearkisto.
- 65 YTHS:n toimintakertomus 1970/71; Selvitys Ylioppilaiden terveydenhoitosäätiön käytössä olevista valtion kustantamista ja ylläpitämistä huonetiloista. Ylioppilaiden terveydenhoitosäätiön Jyväskylän terveydenhoitoaseman 25 vuotta 1955–80.
- 66 Ylioppilasterveyden toimintakertomus 1986; Ylioppilasterveys – Studenthälsan ry vuonna 1986, 11; Wettenhovi 2004, 106.
- 67 Jyväskylän terveydenhoitoasema 40 vuotta, Piikki 1/1995.
- 68 YTHS:n hallituksen ptk 27.9.1995.
- 69 Piikin numerot 2/1996, 4/1996 ja 1/2005; YTHS:n toimintakertomus 1996 ja vuosikatsaus 2006.
- 70 YTHS:n vuosikatsaukset vuosilta 2009 ja 2010; YTHS:n hallituksen pöytäkirjat 21.2.2009 ja 26.1.2010.
- 71 Pirjo Paajasen haastattelu 6.7.2020.
- 72 YTHS:n toimintakertomus 1957; Jänkälä s.a., 1–2.; johtajalääkäri Kari Savonen laati syksyllä 1957 Ouluun tekemänsä käynnin jälkeen nelisivuisen muistion terveydenhoitoasema toiminnan aloittamisesta. Muistioon sisältyi myös suunnitelma pienimuotoisesta sairastupa-järjestelmästä, joka noudattaisi Jyväskylän käytäntöä. Ouluun ei kuitenkaan missään vaiheessa tullut varsinaista sairastupaa.
- 73 YTHS:n valtuuskunnan ptk 30.11.1957.
- 74 Kavalto 1992, 252–253; Jänkälä, 3. Vrt. myös muistio Kari Savosen ja Aimo V. Rantasen käynnistä Oulun terveydenhoitoasemalla 7.–8.3.1958.
- 75 Ylilääkäri Savosen ja Rantasen muistio Oulun matkalta 13.–14.3.1959.
- 76 Jänkälä, 3–4. Ks. myös YTHS:n ylilääkärin muistio Oulun terveydenhoitoasemalle 20.2.1962 tekemästä virkamatkasta.
- 77 Muistio ylilääkärin, ylihammaslääkärin ja ylihoitajan Oulun terveydenhoitoasemalle 13.2.1963 tekemästä virkamatkasta.
- 78 Ylioppilasterveyden toimintakertomus 1964.
- 79 Muistiot ylilääkärin Oulun terveydenhoitoasemalle 10.4.1964 ja 14.9.1966 Oulun tekemiltä virkamatkoilta.
- 80 Lantto 1977, 26; Kavalto 1992, 255–256; Oulun terveydenhoitoaseman tiedote, 2. Ks. myös Krista Kavalto-Montinin haastattelu 29.5.2017. Mielenterveysneuvolan toiminnan aloittamista Oulun Yliopiston Ylioppilaskunta oli pitänyt erittäin tervetulleena ja välttämättömänä. Ks. muistio johtajalääkäri Kari Savosen Oulun terveydenhoitoasemalle 25.10.1968 tekemästä virkamatkasta.
- 81 Muistio johtajalääkäri Kari Savosen 16.8.1972 Oulun Ylioppilaiden terveydenhoitoasemalle tekemästä virkamatkasta.
- 82 Oulun terveydenhoitoaseman tiedote, 3; Kavalto 1992, 256–257; Krista Kavalto-Montinin haastattelu 29.5.2017. Ks. myös YTHS:n toimintakertomus 1977/78; Wettenhovi 2004, 106.
- 83 Kaleva 29.10.1977, Liitto 29.10.1977 ja Oulun ylioppilaslehti 4.11.1977. YTHS:n lehtileikearkisto.
- 84 Krista Kavalto-Montin, Oulun terveydenhoitoaseman pitkä tie uusiin tiloihin, Piikki 3/2002: Krista Kavalto-Montinin haastattelu 29.5.2017.
- 85 Ylioppilasterveyden toimintakertomukset 2001 ja 2002 sekä vuosikatsaus 2006.
- 86 Kavalto 1992, 259.
- 87 Ks. Yhteiskunnallisen Korkeakoulun rakennussuunnitelma 4.9.1965 ja säätiön toimintapiirin laajentamista tutkineen toimikunnan esitys Ylioppilaiden Terveydenhoitosäätiön hallitukselle, s.a; YTHS:n hallituksen esitys Tampereen terveydenhoitoaseman perustamisesta oli valtuuskunnan kokouksessa, YTHS:n valtuuskunnan ptk 26.3.1960.
- 88 Ks. esim. muistiot Kari Savosen ja Aimo V. Rantasen virkamatkalta 14.6.1960, Kari Savosen virkamatkalta 4.11.1960, taloudenhoitajan virkamatkoilta 14.11. ja 9.12.1960 sekä Aimo V. Rantasen virkamatkalta 1.12.1960. Muistio ylilääkärin virkamatkasta Tampereelle 1.2.1961.
- 89 YTHS:n toimintakertomus 1960; Rantanen 1992, 261–262; Armas Niemisen kommentti, ks. Helsingin Sanomat 9.11.1960 ja Aamulehti 9.11.1960, YTHS:n lehtileikearkisto.

- 90 Muistio ylilääkärin Tampereen terveydenhoitoasemalle tekemästä virkamatkasta 14.3.1967. Kirjelmä on muistion liitteenä.
- 91 Piikki 3/1981; Rantanen 1992, 261–263; Lantto 1977, 27.
- 92 Lyhennelmä tri Reino Ruosteenojan esitelmästä ”Ylioppilaiden terveydenhoitosäätiön Tampereen terveydenhoitoaseman 10-vuotistaipaleelta”.
- 93 Rantanen 1992, 264–265. Ks. myös Reino Ruosteenojan edellä mainittu esitelmä.
- 94 Muistio johtajalääkäri Kari Savosen virkamatkalta Tampereen terveydenhoitoasemalle 1.2.1971. Muistiossa on myös lyhyesti lainattu Tampereen Yliopiston Ylioppilaskunnan hallituksen ohjelman sosiaaliasioiden kohtaa.
- 95 Ylioppilasterveyden toimintakertomus 1974/75; Lantto 1977, 27–28; Wettenhovin muistelmat, ks. Silventoinen 2004, 105; 2-sivuinen tiedote ”Tampereen opiskelijoiden terveystalon harjannostajaiset”. Sanomalehdistön uutisoinnista, ks. Kansan Lehti 4.6.1975, Hämeen Yhteistyö 4.6.1975 ja Aamulehti 5.6.1975. YTHS:n lehtileikearkisto; YTHS:n toimintakertomus 1988/89.
- 96 Olavi Autio, Piikkikäärä ruusut YTHS:lle, Aviisi 14.10.1976, YTHS:n lehtileikearkisto. Terveystalon vihkiäisistä Piikki 2/76-77 sekä esim. Kansan Lehti 9.10.1976, Uusi Suomi 9.10.1976, Helsingin Sanomat 10.10.1976 ja Aamulehti 10.10.1976, YTHS:n lehtileikearkisto.
- 97 YTHS:n toimintakertomus 1977/78; Jukka Rantanen, Terveystalon terveydenhoitoasema korkeakoululle. Tampex 13.9.1977, YTHS:n lehtileikearkisto; Rantanen 1992, 263–264. Vrt. Jukka Rantasen haastattelu 31.5.2017.
- 98 YTHS:n vuosikatsaus 2006.
- 99 Rantanen 1992, 265; Totte Vadénin haastattelu 13.12.2016. Ks. myös Aira Virtala, 40 vuotta ylioppilaiden huoltamista Tampereella. Ylioppilaiden terveys, juhlaulkaisu Ylioppilaiden terveydenhoitosäätiön Tampereen terveydenhoitoaseman täyttäessä 40 vuotta.
- 100 Seija Käyhkö: Mitä on olla kaukana keskushallinnosta, Piikki 2/1977–78.
- 101 Ari-Pekka Parviainen: 25 vuotta täyteen Kuopiossa, Piikki 4/1998.
- 102 Muistio Kari Savosen ja Aimo V. Rantasen virkamatkalta Vaasaan 1.10.1968; Wik 1992, 266–267; YTHS:n toimintakertomus 1969–1970; YTHS:n valtuuskunnan pöytäkirja 23.11.1968.
- 103 Toimikunnan lausunto siteerattu Kari Savosen virkamattamuistiossa Vaasan terveydenhoitoasemalle 2.2.1970.
- 104 Muistio Kari Savosen virkamatkasta Vaasan terveydenhoitoasemalle 2.2.1970. Muistio päivitetty 6.2.1970.
- 105 Ylioppilasterveyden toimintakertomus 1973; Muistio Kari Savosen ja Ylioppilasterveys ry:n toiminnanjohtajan Kalle Wettenhovin virkamatkasta Vaasan terveydenhoitoasemalle 19.9.1973.
- 106 YTHS:n toimintakertomus 1973/74; Wik 1992, 268, 271.
- 107 Vaasa 8.10.1979. YTHS:n lehtileikearkisto.
- 108 YTHS:n toimintakertomus 1981/82; Wik 1992, 268–269; Säätiön Vaasan terveydenhoitoasema sai kunnan toimitilat, Piikki 1/1982.
- 109 Kaija Laakso: Korkeakouluopiskelijoiden uusi terveydenhoitoasema Vaasassa vihittään tänään 5.2.-82.
- 110 Juhani Peräsalon puheenvuoro YTHS:n Vaasan terveydenhoitoaseman uusien toimitilojen vihkiäisissä 5.2.1982.
- 111 Wik 1992, 269–270; YTHS:n Vaasan terveydenhoitoasema 20 vuotta, Piikki 3/1989; YTHS:n vuosikatsaus 2011.
- 112 Muistiot johtajalääkäri Kari Savosen Joensuun korkeakouluun tekemältä virkamatkalta 16.1.1970 sekä virkamatoilta terveydenhoitoasemalle 21.1.1971 ja 11.4.1972.
- 113 Tuunainen 1992, 274–275; YTHS:n toimintakertomus 1969/70. Ks. myös Karjalan Maa 17.1.1970 ja 14.11.1974. YTHS:n lehtileikearkisto; muistio johtajalääkäri Kari Savosen 30.8.–1.9.1973 tekemästä virkamatkasta Lappeenrannan, Joensuun ja Kuopion terveydenhoitoasemille sekä Savonlinnaan terveydenhoitoaseman perustamista suunnitteleavasta virkamatkasta.
- 114 Ylioppilasterveyden toimintakertomus 1974; YTHS:n toimintakertomus 1974/75; Ylioppilaiden terveydenhoitosäätiön Joensuun terveydenhoitoasema sai omat toimitilat. YTHS:n tiedote; Karjalan Maa 14.11.1974, YTHS:n lehtileikearkisto; Urpo Ratian puheenvuoro Joensuun terveydenhoitoaseman tupaantuliaisissa 13.11.1974 ja Jukka Rantasen esittämä SYL:n tervehdys Joensuun terveydenhoitoaseman vihkiäisissä 13.11.1974.
- 115 Aune Kerminen: Joensuun terveydenhoitoasema 29.10.1974.
- 116 Ylioppilasterveyden toimintakertomukset 1978 ja 1979; YTHS:n toimintakertomus 1978/79; Karjalan Maa 13.9.1979 ja Karjalainen 23.9.1979, YTHS:n lehtileikearkisto.
- 117 Ylioppilasterveyden toimintakertomus 1986; YTHS:n toimintakertomus 1985/86; Ylioppilaiden terveydenhoitosäätiön Joensuun terveydenhoitoasema saamassa uudet tilat. YTHS:n tiedoteluonnos 11.11.85.
- 118 Eija Vänskän haastattelu 12.5.2017; YTHS:n vuosikatsaus 2006; Mari Vilkki, YTHS:n Joensuun terveysaseman avajaisjuhla 26.1., Piikki 1/2007.
- 119 Muistio johtajalääkäri Kari Savosen virkamatkalta Lappeenrantaan 12.12.1969. Muistioon sisältyy myös alun toistakymmentä kohtaa sisältävä aseman perustamistoimenpiteiden lista.
- 120 YTHS:n toimintakertomukset 1969/70 ja 1970/71; Oikkonen 1992, 280–281; Muistio johtajalääkäri Kari Savosen 30.8.–1.9.1973 tekemästä virkamatkasta Lappeenrannan, Joensuun ja Kuopion terveydenhoitoasemille sekä Savonlinnan terveydenhoitoaseman perustamista suunnitteleavasta virkamatkasta.

- 121 Ylioppilaiden terveydenhoitosäätiön Lappeenrannan terveydenhoitoasema toiminut kymmenen vuotta. Tiedote 28.3.1980 vapaa julkaistavaksi; YTHS:n Lappeenrannan terveydenhoitoasema muutti korkeakoululla, Piikki 2/88; Oikkonen 1992, 283. Ks. myös YTHS:n toimintakertomus 1987/88.
- 122 YTHS:n vuosikatsaus 2011.
- 123 Johtajalääkäri Kari Savosen muistio tekemästään virkamatkasta Lappeenrannan, Joensuun ja Kuopion terveydenhoitoasemille sekä Savonlinnan terveydenhoitoaseman perustamista suunnittelevasta virkamatkasta 30.8.–1.9.1973.
- 124 YTHS:n hallituksen ptk 23.1.1973; YTHS:n toimintakertomus 1972/73; Teittinen 1992, 284–285, 287. Ks. myös Säynevirta, Kuopion terveydenhoitoaseman ”historiikkiä”, Piikki 4/1998 ja Aune Kermisen raportti Kari Savoselle käynnistään Kuopion terveydenhoitoasemalla 13.2.1975.
- 125 Mitä Kuopioon kuuluu? Piikki 4/1977–78; Teittinen 1992, 287–288.
- 126 YTHS:n toimintakertomukset 1986/87 ja 1987/88; Teittinen 1992, 288; Kuopion terveydenhoitoasema saamassa uudet tilat. Piikki 3/1987; YTHS:n Kuopion terveydenhoitoasema muutti palvelutaloon, Piikki 2/1988; Parviainen, 25 vuotta täyteen Kuopiossa, Piikki 4/1998.
- 127 YTHS:n hallituksen ptk 18.11.2003; Ylioppilasterveyden toimintakertomukset 2004–2006; Eija Orpana: Kuopion terveysasema vihittiin käyttöön, Piikki 3/2006. Eija Orpanan kirjoitus perustuu hänen terveysaseman vihkiäisissä pitämänsä tervehdyspuheeseen; YTHS:n vuosikatsaus 2006.
- 128 YTHS:n hallituksen ptk 1.9. ja 24.9.1975; Muistio Ylioppilaiden terveydenhoitosäätiön johtajalääkäriin Kari Savosen 11.9.1975 Rovaniemelle tekemästä virkamatkasta; Lillberg 1992, 301.
- 129 Ylioppilaiden terveydenhoitosäätiön Rovaniemen terveydenhoitoasema on toiminut viisi vuotta. Tiedote 7.11.80; Kasvava viisivuotias, Piikki 1/1980–1981; Aune Kermisen käynnit Rovaniemen terveydenhoitoasemalla 7.11.1980 ja 15.4.1982; Lillberg 1992, 301. Ks. lisäksi Lapin Kansa 8.11.1980 ja Kansan Tahto 8.11.1980, YTHS:n lehtileikearkisto.
- 130 YTHS:n toimintakertomus 1990/91; YTHS toiminut Rovaniemellä 30 vuotta, Piikki 3/2005.
- 131 Aune Kermisen käynti Rovaniemen terveydenhoitoasemalla 15.4.1982; Lillberg 1992, 304–305.
- 132 Kuikka 2010, 14. 1.Kuikka-10.pmd (kasvhistseura.fi) Luettu 4.2.2021
- 133 YTHS:n hallituksen ptk 10.9.1973; YTHS:n toimintasuunnitelma 1974/75–1978/79.
- 134 YTHS:n hallituksen ptk 15.8.1974
- 135 YTHS:n toimintakertomus 1987/88.
- 136 Seija Käyhkö: Mitä on olla kaukana keskushallinnosta. Piikki 2/1977–78.
- 137 Savonlinnan terveydenhoitoaseman toiminnan aloittaminen, ks. YTHS:n hallituksen ptk 10.9.1973; Roinila 1992, 290 ja siinä mainitut lähteet; Muistio Kari Savosen 30.8.–1.9.1973 tekemästä virkamatkasta Lappeenrannan, Joensuu ja Kuopion terveydenhoitoasemille sekä Savonlinnaan terveydenhoitoaseman perustamista suunnittelevasta virkamatkasta; Itä-Savo 9.11.1973, YTHS:n lehtileikearkisto; YTHS:n toimintakertomus 1973/74.
- 138 Eliala 1992, 293–294; Roinila 1992, 291; Terveiset Savonlinnasta, Piikki 4/1990. Juttu sisältää myös Mirja Niemen haastattelun.
- 139 YTHS:n hallituksen ptk 9.10.2017.
- 140 YTHS:n hallituksen ptk 15.8.1974; Muistio johtajalääkäri Kari Savosen 4.9.1974 Rauman ylioppilaiden terveydenhoitoaseman perustamista koskevasta virkamatkasta ja neuvottelusta; YTHS:n toimintakertomus 1974/75; Valovirta 1992, 296–297.
- 141 Turun Ylioppilaslehti 13.9.1974, YTHS:n lehtileikearkisto; YTHS:n toimintakertomus 1974/75.
- 142 Aune Kermisen käynti Rauman terveydenhoitoasemalla 11.2.1975.
- 143 Länsi-Suomi 30.1.1980; YTHS:n lehtileikearkisto. Ks. myös Ylioppilaiden terveydenhoitosäätiön Rauman terveydenhoitoasema 5 v. 29.1.80.
- 144 Rauma aloittamassa kolmatta vuosikymmentään, Piikki 4/1994.
- 145 YTHS:n hallituksen ptk 21.3.2013.
- 146 YTHS:n hallituksen ptk 15.8.1974; Muistio johtajalääkäri Kari Savosen 26.8.1974 Hämeenlinnan ylioppilaiden terveydenhoitoaseman perustamista koskevasta virkamatkasta ja neuvottelusta; Hämeenlinnan ylioppilaiden terveydenhoitoaseman perustaminen ja toiminnan aloittamisen syyslukukaudella 1974.
- 147 Hämeenlinnan ylioppilaiden terveydenhoitoaseman perustaminen ja toiminnan aloittaminen syyslukukaudella 1974; Aune Kermisen käynti Hämeenlinnan terveydenhoitoasemalla 24.1.1975.
- 148 Aune Kermisen virkamatka Hämeenlinnaan 27.2.1980; Ylioppilaiden terveydenhoitosäätiön Hämeenlinnan terveydenhoitoaseman viisivuotiskatsaus. Tiedote 13.2.81; YTHS:n Tampereen terveydenhoitoaseman talouspäällikön Jukka Rantasen muistiot 7.12.83 ja 2.1.1984.
- 149 Hämeenlinnan Lahja ei voi kuvitella itseään isolla terveydenhoitoasemalla, Piikki 4/1994.
- 150 YTHS:n vuosikatsaus 2012.
- 151 YTHS:n hallituksen ptk 15.8.1974; YTHS:n toimintakertomus 1974/75. Muistio johtajalääkäri Kari Savosen 6.9.1974 Kajaanin ylioppilaiden terveydenhoitoaseman perustamista koskevasta neuvonpidosta.
- 152 Ylioppilaiden terveydenhoitosäätiön Kajaanin terveydenhoitoasema toiminut 5 vuotta. Tiedote 29.2.80; YTHS Kajaanissa 20 vuotta, Piikki 4/1994.

- 153 YTHS:n hallituksen ptk 25.10.2012. Tässä kokouksessa merkittiin tiedoksi Kajaanin toimipisteen vuokrasopimuksen irtisanominen 30.6.2013.
- 154 YTHS:n hallituksen ptk 23.4.1981; Lind 1992, 306–309; YTHS:n toimintakertomukset 1980/81 ja 1981/82.
- 155 YTHS:n hallituksen ptk 19.11.2008.
- 156 Lähde: YTHS:n www-sivut <https://www.yths.fi/yths/yths-2021/palveluverkko/> luettu 28.5.2020

Valta, vastuu ja vallankäyttäjät

- 1 YTHS:n toimintakertomukset 1959 ja 1960. Valtuuskunta vahvisti ohjesääntöjen muutokset 26.3.1960.
- 2 Säännöt 14.6.1958, Säännöt ja peruskirjat. Lait ja asetukset -moniste
- 3 SYL:n Terveystoimintakertomus vuodelta 1956.
- 4 YTHS:n säännöt 14.6.1958, Säännöt ja peruskirjat. Lait ja asetukset -moniste.
- 5 YTHS:n säännöt 3.11.1960, YTHS:n sääntökokoelma, Vammala 1961.
- 6 Laitosten ohjesääntö, Sääntökokoelma 1960; YTHS:n laitoksen johtosääntö ja sääntöjen muuttaminen, ks. YTHS:n valtuuskunnan ptk:t 26.3.1960 ja 12.11.1960.
- 7 YTHS:n säännöt 14.6.1958, Säännöt ja peruskirjat. Lait ja asetukset -moniste.; YTHS:n säännöt 3.11.1960, YTHS:n sääntökokoelma, Vammala 1961; YTHS:n säännöt 27.9.1971.
- 8 YTHS:n säännöt 27.9.1971.
- 9 YTHS:n toimitusohje, vahvistettu valtuuskunnassa 5.4.1955.
- 10 *ibidem*
- 11 YTHS:n toimintakertomukset 1956–1960.
- 12 YTHS:n toimintakertomus 1961.
- 13 YTHS:n toimintakertomus 1969/70.
- 14 YTHS:n toimintakertomus 1975/76. Muutos työvaltuuskunnan koossa tapahtui Kari Rahialan puheenjohtajakaudella.
- 15 Revisiojaoston muistio, jaosto asetettu maaliskuussa 1966.
- 16 *ibidem*
- 17 Revisiojaoston muistio, jaosto asetettu maaliskuussa 1966.
- 18 YTHS:n toimintakertomus 1969/70. Liite 2. Tiivistelmä toimintakaudesta 1.1.–31.8.1969.
- 19 YTHS:n valtuuskunnan työjärjestystoimikunta, pj. varatuomari Seppo Hieta, kirjelmä hallitukselle 11.11.1970.
- 20 Terveystoimintakertomus siirtyi sisäministeriöltä vuonna 1968 sosiaaliministeriölle, joka nimettiin tuolloin uudelleen sosiaali- ja terveysministeriöksi, <https://stm.fi/ministerio/historiaa/> luettu 4.12.2020.
- 21 YTHS:n säännöt 27.9.1971.
- 22 YTHS:n toimintakertomus 1970/71 ja 1971/72.
- 23 YTHS:n säännöt 27.9.1971.
- 24 YTHS:n toimintakertomus 1980/81 ja 1982/83. YTHS:n toimintakertomuksissa johtoryhmä mainitaan ensimmäisen kerran toimikauden 1982/83 toimintakertomuksessa.
- 25 Uutisliuska 15/1980–81; YTHS:n hallituksen kokous 4.6.1981.
- 26 Säätiön organisaatiomuutos. 16.10.81/HT. 7 sivua+ 15 liitettä. ks. myös Säätiön organisaatiota koskeva ehdotus. 31.8.81/HT
- 27 Juhani Peräsalon muistio YTHS:n hallitukselle 30.3.1982. Esitystä käsiteltiin hallituksen kokouksessa 22.4.1982.
- 28 Hiedan työryhmän muistio 9.10.1986.
- 29 Juhani Peräsalon muistio YTHS:n keskushallinnon luottamusmieheselimet ja johtoryhmä, tämän hetken rooli ja tehtävät. 22.1.1986.
- 30 YTHS toimintakertomukset 1985/86, 1986/87; Hiedan työryhmän muistio 9.10.1986.
- 31 Viinanen 1987, 18, 104–107.
- 32 Hiedan työryhmän muistio 9.10.1986; Sääntömuutosesitys hyväksytty valtuuskunnan kokouksessa 1.6.1987.
- 33 Säännöt 1988, hyväksytty valtuuskunnan kokouksessa 1.6.1987.
- 34 Patentti- ja rekisterihallituksen hyväksymät YTHS:n säännöt 22.6.1995.
- 35 Terveystoimintakertomus valtuuskunnan lisämisestä ks. YTHS:n toimintakertomus 1992/93. Hallitus oli jo vuonna 1992 päättänyt osana talousarviota laajentaa terveydenhoitoasemakohtaisen käyttömäärärahan aluetta, ks. YTHS:n hallituksen ptk 13.4.1992.
- 36 YTHS:n organisaatiotyöryhmän esitys YTHS:n organisaation kehittämiskeskustelun pohjaksi 17.6.1993. Asiakirja on siihen tehdyn merkinnän mukaan viety hallitukselle.
- 37 YTHS:n organisaatioryhmän esitys YTHS:n organisaation kehittämiskeskustelun pohjaksi 1993.
- 38 YTHS:n organisaatioryhmän kokousmuistio 29.9.1993.
- 39 Uutisliuska 13.8.1993. Asia oli esillä myös 11.10.1993.
- 40 YTHS:n hallituksen ptk 24.8.1993.
- 41 Säätiön johtoryhmän muistio 20.10.1993. Ks. erityisesti Kalervo Haapasalmen ja Timo Niemen vastaukset.
- 42 Säätiön johtoryhmän muistio 20.10.1993 ja vastaukset säätiön hallitukselle: keskushallinnon rooli mielestäme, johtoryhmätyöskentelyn tulostavoitteet, johtoryhmän tehtävät ja nykyisen organisaation ongelmat.
- 43 Oulun terveydenhoitoaseman johtoryhmän ja Turun johtokunnan kirjeet YTHS:n hallitukselle. Hallituksen ptk 5.10.1993, liitteet.

- 44 Ks. YTHS:n hallituksen ptk 4.11.1993, liitteet; Uutisliuska 11.10.1993.
- 45 Johtoryhmän muistio 27.10.1993.
- 46 Ville Laaka, Martti Kukkonen: Ylioppilaiden terveydenhoitosäätiön organisaation kehittäminen. Muistio 24.11.93 ja liitteet 5; YTHS:n hallituksen ptk 3.12.1993.
- 47 Juhani Rantamäen kirje Hilikka Mattilalle 2.12.1994.
- 48 YTHS:n hallituksen ptk 14.3.1995, liite hallituksen kokoukseen. Juhani Rantamäen alustus ja Juhani Peräsalon kommentti. Ks. myös Matti Laihon ja Hilikka Mattilan kommentit.
- 49 Ks. esimerkiksi Perustelut Ylioppilaiden terveydenhoitosäätiön sääntömuutoksille, luonnos 4.4.1995; Kommentteja sääntömuutoksesta 8.3.1995, Hki 4. huhtikuuta 1995/josp.; JR (=Juhani Rantamäki) sääntöluonnoksesta 7. huhtikuuta 1995, YTHS:n johtoryhmä haluaa kiinnittää huomiota seuraaviin asioihin. Hki 7. huhtikuuta 1995/josp.
- 50 YTHS:n hallituksen ptk 19.4.1995.
- 51 YTHS:n hallituksen ptk 9.5.1995. Liitteenä YTT:n kirje 8.5.1995 ja Helsingin ja Otaniemen terveydenhoitoaseman lääkärien kannanotto 9.5.1995. Lääkärien listalla oli 20 nimeä. Ks. myös YTHS:n Turku-Rauman henkilökunnan yhteinen työpaikkakokous 26.4.95.
- 52 Hallituksen ptk 9.5.1995, liite 4. Sääntömuutosasian tiedottamista käsitellessään hallitus totesi, ettei tiedottamisessa ollut kaikissa suhteissa onnistuttu, ks. hallituksen ptk 23.5.1995.
- 53 Uutisliuska 11.5.1995.
- 54 Suomen Lääkäriliiton kannanotto 12.5.1995.
- 55 Dan Apterin faksin liitteenä Helsingin terveydenhoitoaseman henkilökunnan kirjelmä YTHS:n valtuuskunnalle. Lihavointi tekstissä.
- 56 Suomen Lääkäriliiton kirje 12.5.1995; YTHS:n Turun terveydenhoitoaseman ylilääkärin Matti Norion faksimio pääjohtaja Pekka Tuomistolle 15.5.1995 (kopio osoitettu johtajaylilääkäri Juhani Peräsalolle).
- 57 Ks. esim. Tommi Varjosen haastattelu 17.3.2017.
- 58 Ks. valtuuskunnan ptk 15.5.1995.
- 59 Ylioppilaiden Terveydenhoitosäätiön Valtuuskunnalle. Saapunut 24.5., s.n.
- 60 YTHS:n tulevaisuudesta. Jyväskylän yliopiston ylioppilaskunnan kirje YTHS:n hallitukselle 24.5.1995.
- 61 Valtuuskunnan ptk 31.5.1995. Hilikka Mattila ilmoitti samalla, ettei ole käytettävissä säätiön hallituksessa 31.8.1995 jälkeen, eikä myöskään säätiölle mahdollisesti aikanaan toimitusjohtajaa haettaessa. Ks. lisäksi Uutisliuska 1.6.1995; Piikki 2/1995.
- 62 YTHS:n hallituksen ptk 23.5.1995 ja Uutisliuska 1.6.1995.
- 63 Avoin kirje henkilöstölle, Helsingissä 1.6.1995.
- 64 ibidem
- 65 YTHS:n säännöt 23.6.1995, YTHS:n johtosääntö hyväksytty hallituksessa 20.11.1995.
- 66 Säätiön luottamuselimiä ja niiden tehtäviä koskevan pysyväsiohje vahvistettiin hallituksen kokouksessa 21.1.1997, ks. hallituksen ptk.
- 67 YTHS:n johtosääntö, luonnos 8.3.1995; YTHS:n hallituksen ptk 20.11.1995.
- 68 Piikki 3/1995.
- 69 MK, Piikki 1/1996.
- 70 Toimitusjohtajan tulo ei saanut varauksetonta kannatusta lääkärinkunnassa. Esimerkiksi linjajohtajat Lauri Turtola ja Timo Niemi eivät kannattaneet toimitusjohtajajohtoiseen järjestelmään siirtymistä. Ks. Lauri Turtolan haastattelu 17.5.2017 ja Timo Niemen haastattelu 15.12.2016.
- 71 Sääntömuutoksen perusteet 1995; Tommi Varjosen mukaan kysymys keskusteltiin aika ajoin myös hallitusta, Tommi Varjosen haastattelu 17.3.2017. Haastattelussaan Varjonen, joka toimi 1990-luvun puolivälissä YTHS:n hallituksen varapuheenjohtaja, kertoo lämpimästi kannattaneensa ammattijohtajan valintaa.
- 72 Ks. Antti Huunan-Seppälän haastattelu 19.4.2017 ja Eero Kurrin haastattelu 15.3.2017.
- 73 Tommi Varjosen haastattelu 17.3.2017; Timo Niemen haastattelu 15.12.2016.
- 74 Timo Niemen haastattelu 15.12.2016; Marja-Terttu Kiurun haastattelu 16.12.2016. Kalervo Haapasalmi korosti haastattelussaan 5.12.2016, että Peräsalon sairaus vaikutti osaltaan sääntöuudistukseen, eikä sitä voitu toteuttaa ilman mainintaa toimitusjohtajasta.
- 75 Eero Kurri on kertonut, että hän sai tiedon toimitusjohtajan toimesta Helsingin Sanomien paikanhakuilmoituksesta, haki paikkaa, pääsi haastatteluun ja testeihin ja tuli valituksi. Kelaa hallituksessa edustaneen Antti Huunan-Seppälän Kurri arvelee auttaneen hänen valintaansa. Eero Kurrin haastattelu 15.3.2017.
- 76 Eero Kurrin haastattelu 15.3.2017. Ks. myös YTHS:n hallituksen ptk 23.9.1996.
- 77 Eero Kurrin haastattelu 15.3.2017.
- 78 YTHS:n tasekirja 2009.
- 79 YTHS:n hallituksen ptk 7.10.2009.
- 80 YTHS:n säännöt 2.2.2010.
- 81 YTHS:n säännöt, hyväksytty valtuuskunnan kokouksessa 12.12.2018.
- 82 Ks. esim. Markku Kanervan haastattelu 1.6.2017; Olli-Pekka Luukon haastattelu 27.9.2020.
- 83 YTHS:n tasekirja 2010; YTHS:n johtosääntö 2010, hyväksytty hallituksessa 31.3.2010.
- 84 YTHS:n johtosääntö 2014 tuli voimaan 1.11.2014, YTHS:n hallituksen ptk 6.10.2014.
- 85 YTHS:n säännöt, hyväksytty valtuuskunnan kokouksessa 13.5.2020; YTHS:n hallituksen ptk:t 18.5.2020 ja 10.7.2020.

- 86 Santra-utinen 30.9.2020; YTHS:n johtosääntö, hyväksytty 18.5.2020, voimaan 1.1.2021.
- 87 Itsenäisten terveydenhoitoasemien ohjesääntö, vahvistettu valtuuskunnassa 30.11.1955 ja 14.6.1958; Turun ylioppilaiden terveydenhoitoaseman peruskirja, vahvistettu valtuuskunnassa 30.11.1955. Jyväskylän ylioppilaiden terveydenhoitoaseman peruskirja, vahvistettu valtuuskunnassa 14.4.1956; Oulun ylioppilaiden terveydenhoitoaseman peruskirja, vahvistettu valtuuskunnassa 30.3.1957.
- 88 Jyrki Siuran haastattelu 30.3.2005.
- 89 YTHS:n toimintakertomus 1958; Laitosten ohjesääntö, YTHS:n sääntökokoelma 1961.
- 90 Tähän esimerkiksi viittaa haastattelussaan 13.12.2016 Tampereen aseman pitkäaikainen psykologi Totte Vaden.
- 91 YTHS:n toimintakertomukset 1958 ja 1961.
- 92 YTHS:n ja Teknillisen korkeakoulun ylioppilaskunnan kesken tehty Otaniemen terveydenhoitoasemaa koskeva sopimus 18.9.1958.
- 93 YTHS:n hallituksen ptk 17.10.2007; YTHS:n tasekirja 2007.
- 94 Olli-Pekka Luukon haastattelu 27.9.2020. Myös Hanna Kari on haastattelussa viitannut keskushallinnon ja terveyspalveluyksiköiden vastakkainasetteluun. Organisaatiomuutoksesta huolimatta vastakkainasettelu ei hänen mukaansa täysin hävinnyt, sillä pääkaupunkiseutu muodosti edelleen merkittävän aseman palveluiden kannalta, ks. Hanna Karin haastattelu 30.5.2020.
- 95 Laitosten ohjesääntö, Sääntökokoelma 1960.
- 96 Revisiojaoston muistio, maaliskuu 1966.
- 97 YTHS:n säännöt 3.11.1960, YTHS:n sääntökokoelma, Vammala 1961; YTHS:n säännöt 27.9.1971.
- 98 Pentti Seppälän haastattelu 21.4.2005
- 99 YTHS:n toimintakertomus 1982/83; YTHS:n hallituksen ptk:t 25.11.1982 ja 26.8.1982.
- 100 Ks. Jyväskylän terveydenhoitoaseman lausunto säätiön paikallishallinnon kehittämisestyksestä. Ks. myös Turun, Tampereen, Oulun ja Otaniemen johtoryhmien vastaukset. YTHS:n hallituksen ptk 9.6.1982.
- 101 YTHS:n toimintakertomukset 1985/86 ja 1986/87; Hiedan työryhmän muistio 9.10.1986.
- 102 Hiedan työryhmän muistio 9.10.1986; Sääntömuutosesitys hyväksytty valtuuskunnan kokouksessa 1.6.1987 ja oikeusministeriö vahvisti säännöt keväällä 1988.
- 103 YTHS:n hallituksen ptk 27.11.1986. YTHS:n valtuuskunta hyväksyi ylilääkärin toimien perustamisen saman vuoden syyskokouksessaan.
- 104 Toimiva johto ja sen tehtävät -moniste 1988.
- 105 YTHS:n hallituksen ptk 20.11.1995; Eija Vänskä: ”Täällä Joensuu”, Piikki 1/1998.
- 106 Piikin aloitekilvassa 1978 kolme ehdotusta liittyi toiveisiin saada ainakin suurimmille terveydenhoitoasemille vastaavaa lääkäriä ja talouspäällikköä kokopäivätoimiksi; Uutisliuska 10/1980–81 6.3.1981: Aloite: Yksi vastuullinen johtaja terveydenhoitoasemille; Turkulaisen kirje hallitukselle syksyllä 1985; Toimiva johto ja sen tehtävät -moniste, 1988.
- 107 YTHS:n toimintakertomukset 1987/88–1992/93.
- 108 Kunttu T 2005, 130. Ks. lisäksi Eija Vänskän haastattelu 12.5.2017 ja Toimiva johto ja sen tehtävät -moniste 1988.
- 109 Jussi Tuorin haastattelu 22.11.2016.
- 110 Aira Virtalan haastattelu 13.12.2016, Ks. lisäksi Totte Vadenin haastattelu 13.12.2016; Tuula Leppäsen haastattelu 30.11.2016; Matti Norion haastattelu 23.3.2005.
- 111 Pirjo Paajasen haastattelu 6.7.2020.
- 112 Krista Kavalto-Montinin haastattelu 29.5.2017.
- 113 Antti Huunan-Seppälän haastattelu 19.4.2017 ja Jorma Huuhtasen haastattelu 16.5.2017.
- 114 YTHS:n toimintakertomus 1992/93.
- 115 Leena Hauliston haastattelu 11.3.2005.
- 116 Matti Norion haastattelu 23.3.2005 ja Krista Kavalto-Montinin haastattelu 29.5.2017.
- 117 Säätiön luottamuselimet ja niiden tehtävät. Hallituksen 21.1.1997 vahvistama. Ks. myös YTHS:n säännöt (hyväksytty 22.6.1995 ja johtosääntö (hyväksytty 21.11.1995).
- 118 Kalervo Haapasalmen haastattelu 5.12.2016.
- 119 Eero Kurrin haastattelu 15.3.2017.
- 120 Pirjo Paajasen haastattelu 10.7.2020.
- 121 YTHS:n tasekirja 2010; YTHS:n vuoden 2010 johtosääntö (hyväksytty 31.3.2010). Ks. myös YTHS:n laatuksikirja 14.12.2017.
- 122 Keskusjohdon edustajien virkamatkot, ks. Kari Savosen virkamatkojen kansio.
- 123 Ks. Aune Kermisen maakuntamatkat -mappi, johon on koottu kaikki hänen matkansa muistiot.
- 124 Ks. esim. Seija Käyhkö, Mitä on olla etäällä keskushallinnosta, Piikki 2/1977–78; Pirkko Pöyhönen, Mitä Kuopioon kuuluu?, Piikki 4/1977–78.
- 125 Pirjo Paajasen haastattelu 10.7.2020.
- 126 Eija Vänskän haastattelu 12.5.2017.
- 127 Pirjo Paajasen haastattelu 6.7.2020 ja Eija Vänskän haastattelu 12.5.2017.
- 128 Pirjo Paajasen haastattelu 10.7.2020. Samansuuntaisia, varsin myönteisiä kokemuksia keskushallinnon yhteydenotoista ja yhteistyöstä on ollut Eija Vänsällä Joensuussa, ks. Eija Vänskän haastattelu 12.5.2017.
- 129 Markku Kanervan haastattelu 1.6.2017.
- 130 ibidem
- 131 Hanna Karin haastattelu 30.5.2020.
- 132 Toimivan johdon ja hallituksen puheenjohtajien vie-

- railuista terveydenhoitoasemilla on lukuisia uutisia ja juttuja sekä YTHS:n lehtileikekokoelmassa että Piikki-lehdessä. Hallituksen jäsenten käynneistä terveydenhoitoasemilla ks. Tuula Kantolan haastattelu 3.4.2017 ja Antti Huunan-Seppälän haastattelu 19.4.2017; Kari Rahialan haastattelu 25.11.2016.
- 133 Tommi Varjosen haastattelu 17.3.2017. Ks. lisäksi Jussi Tuorin haastattelu 22.11.2016.
- 134 Pirjo Paajasen haastattelu 6.7.2020. Ks. myös Tommi Varjosen haastattelu 17.3.2017.
- 135 Eero Kurrin haastattelu 15.3.2017.
- 136 YTHS:n hallitukset 1954–1970/71. Urpo Ratian pj-kauden hallitukset säätiökäudella. Moniste. Hallitus oli aina 1970-luvun alkuun asti 7-jäseninen ja sen jälkeen sen vahvuus oli 12 henkeä. Hallitus kokoontui vuodessa 10–12 kertaa.
- 137 Tuori J 1992, 93; Jussi Tuorin haastattelu 22.11.2016.
- 138 Tuula Leppäsen haastattelu 30.11.2016.
- 139 Eero Kurrin haastattelu 15.3.2017; Kari Rahialan haastattelu 25.11.2016; Jussi Tuorin haastattelu 22.11.2016.
- 140 Jussi Tuorin haastattelu 22.11.2016; Tuori J. 1992, 93. Ks. lisäksi Kari Rahialan haastattelu 25.11.2016.
- 141 Lehtinen 1992, 80.
- 142 *ibidem*, 80–84.
- 143 Jukka Rantasen haastattelu 31.5.2017; Kari Rahialan haastattelu 25.11.2016.
- 144 Kari Rahialan haastattelu 25.11.2016. Rahialan persoonasta ja johtajuudesta, ks. esimerkiksi Jukka Rantasen haastattelu 31.5.2017; Tuula Leppäsen haastattelu 30.11.2016; Totte Vadenin haastattelu 13.12.2016.
- 145 Jussi Tuorin haastattelu 22.11.2016; Tuula Leppäsen haastattelu 30.11.2016.
- 146 Tuori J. 1992, 92–99; Jussi Tuorin haastattelu 22.11.2016.
- 147 *ibidem*
- 148 Totte Vadenin haastattelu 13.12.2016; Tarja Kantolan haastattelu 3.4.2017.
- 149 Antti Huunan-Seppälän haastattelu 19.4.2017.
- 150 Kurri 1992, 101.
- 151 *Ibidem*, 101–103; Eero Kurrin haastattelu 15.3.2017. Ks. myös YTHS:n hallituksen ptk 13.10.1987.
- 152 Eero Kurrin haastattelu 15.3.2017.
- 153 Tarja Kantolan haastattelu 3.4.2017.
- 154 Hallituksen puheenjohtajan katsaukset, YTHS:n toimintakertomukset 1988/89 ja 1989/90. Ks. myös Hilikka Mattila: Yhteistyö näyttää suunnan 1992, 106.
- 155 Tarja Kantolan haastattelu 3.4.2017; Tommi Varjosen haastattelu 17.3.2017; Tuula Leppäsen haastattelu 30.11.2016. Tuula Leppäsen mukaan Hilikka Mattila teki myös lopun Juhani Peräsalon tavasta lähettää keskushallinnon työntekijöille kirjeitä, joiden sävy pahoitt monen mielen pyhän tai loman alkajaisiksi, ks. Tuula Leppäsen haastattelu 30.11.2016. Tämä tuli esille myös Marja-Terttu Kiurun haastattelussa 16.12.2016.
- 156 Tuula Leppäsen haastattelu 30.11.2016.
- 157 Tarja Kantolan haastattelu 3.4.2017; Kari Rahialan haastattelu 12.1.2017; Pekka Tuomiston haastattelu 11.4.2017.
- 158 Mattila 1992, 106.
- 159 Tommi Varjosen haastattelu 17.3.2017.
- 160 Arto Hakkaraisen haastattelu, Piikki 3/1995.
- 161 Tommi Varjosen haastattelu 17.3.2017.
- 162 Eero Kurrin haastattelu 15.3.2017. Ks. myös Tommi Varjosen haastattelu 17.3.2017; Tulossellisuus ja laatu ovat terveydenhuollossa monisäikeisiä asioita. Tommi Varjosen haastattelu, Piikki 1/1998; YTHS:n vuosikertomus 1999.
- 163 Tommi Varjosen haastattelu 17.3.2017.
- 164 Susanna Dromberg aloitti keskeisten asioiden tullessa heti käsittelyyn, Piikki 2/2004; Susanna Korpivaaran haastattelu 17.9.2020
- 165 YTHS:n hallituksen ptk 22.4.2009.
- 166 Olli-Pekka Luukon haastattelu 27.9.2020.
- 167 YTHS:n hallituksen ptk 14.5.2009; Olli-Pekka Luukon haastattelu 27.9.2020.
- 168 Olli-Pekka Luukon haastattelu 27.9.2020.
- 169 Lauri Korkeaajan haastattelu 18.11.2020.
- 170 Kristiina Kokon haastattelu 21.9.2020. Ks. myös YTHS:n vuosikatsaukset 2011 ja 2012.
- 171 Kristiina Kokon haastattelu 21.9.2020.
- 172 Ks. esim. Eero Kurrin haastattelu 15.3.2017; Tarja Kantolan haastattelu 3.4.2017; Jukka Rantasen haastattelu 31.5.2017; Antti Huunan-Seppälän haastattelu 19.4.2017.
- 173 Tuula Leppäsen haastattelu 30.11.2016.
- 174 Tarja Kantolan haastattelu 3.4.2017. Ks. myös Eero Kurrin haastattelu 15.3.2017; Antti Huunan-Seppälän haastattelu 19.4.2017.
- 175 Timo Niemen haastattelu 15.12.2016; Lauri Turtolan haastattelu 17.5.2017.
- 176 Markku Kanervan haastattelu 1.6.2017.
- 177 Antti Huunan-Seppälän haastattelu 19.4.2017.
- 178 Eero Kurrin haastattelu 15.3.2017.
- 179 Jukka Rantasen haastattelu 31.5.2017.
- 180 Totte Vadenin haastattelu 13.12.2016.
- 181 Lista YTHS:n valtuuskunnan puheenjohtajista liitteenä.
- 182 Tarja Kantolan haastattelu 3.4.2017. Ks. myös Jussi Tuorin haastattelu 22.11.2016.
- 183 Lauri Turtolan haastattelu 17.5.2017; Eero Kurrin haastattelu 15.3.2017; Seija Silventoisen haastattelu 17.3.2017. Ks. myös Lehtinen 1992, 82. Ks. Valtuuskunnan ptk:t 1970-luvulta, *passim*.
- 184 Pekka Tuomiston haastattelu 11.4.2017. Pekka Tuomiston ajatuksia YTHS:stä ja sen työstä puheenjohtajakautensa alkutaipaleella, ks. Piikki 3/1994.

- 185 Jorma Huuhtasen haastattelu 16.5.2017.
 186 YTHS:n johtosääntö 6.10.2014.
 187 Toimiva johto ja sen tehtävät 1988.
 188 Kalervo Haapasalmen haastattelu 5.12.2016.
 189 Ks. YTHS:n vuosikertomukset 1998–2004; Marja-Terttu Kiurun haastattelu 16.12.2016.
 190 Lauri Turtolan haastattelu 17.5.2017.
 191 Ks. Timo Niemen (15.2.2016) ja Kalervo Haapasalmen (5.12.2016) haastattelut. Resurssikilpailun synnyttämisiin värikkäisiin keskusteluihin ja haasteellisiin tilanteisiin ovat viitanneet myös Eero Kurri ja Päivi Pynnönen, ks. Eero Kurrin haastattelu 15.3.2017 ja Päivi Pynnösen haastattelu 22.8.2020.
 192 Kalervo Haapasalmen haastattelu 5.12.2016. Ks. lisäksi Lauri Turtolan haastattelu 17.5.2017.
 193 Pentti Seppälän haastattelu 21.4.2005.
 194 Kalervo Haapasalmen haastattelu 5.12.2016; Marja-Terttu Kiurun haastattelu 16.12.2016; Timo Niemen haastattelu 15.12.2016.
 195 Kalervo Haapasalmen haastattelu 5.12.2016.
 196 YTHS:n toimintakertomus 1996.
 197 Aira Virtalan haastattelu 13.12.2016.
 198 YTHS:n vuosikertomus 1997; Marja Niemen haastattelu, Piikki 4/1997.
 199 Päivi Pynnösen haastattelu 22.8.2020; Ks. lisäksi Tommi Varjosen haastattelu 17.3.2017; Eero Kurrin haastattelu 15.3.2017 ja Susanna Korpivaaran haastattelu 17.9.2020.
 200 Ks. Susanna Korpivaaran haastattelu 17.9.2020.
 201 Markku Kanervan haastattelu 1.6.2017; Ks. myös Olli-Pekka Luukon haastattelu 27.9.2020.
 202 Olli-Pekka Luukon haastattelu 27.9.2020.
 203 Eija Orpanan ja Maarit Toverin tulehtuneista suhteista ja riitelystä on kerrottu useissa muisteluksissa samansuuntaisesti. Ks. esim. Lauri Turtolan haastattelu 17.5.2017; Markku Kanervan haastattelu 1.6.2017; Olli-Pekka Luukon haastattelu 27.9.2020.
 204 YTHS:n hallituksen ptk 28.11.2007; Susanna Korpivaaran haastattelu 17.9.2020. Ks. myös Lauri Turtolan haastattelu 17.5.2017.
 205 Lauri Korkeaajan haastattelu 18.11.2020.
 206 Markku Kanervan haastattelu 1.6.2017.
 207 Anne Komulaisen haastattelu 6.7.2020.
 208 Ks. Totte Vadéninin haastattelu 13.12.2016.
 209 Markku Kanervan haastattelu 1.6.2017; Olli-Pekka Luukon haastattelu 27.9.2020. Kanervan ja Luukon lisäksi johtoryhmään kuuluivat Anne Komulainen, Päivi Pynnönen ja Hanna Kari.
 210 YTHS:n hallitus oli tehnyt päätöksen Jukka Männistön valinnasta 25.5.2009.
 211 Olli-Pekka Luukon haastattelu 27.9.2020. Ks. myös Jukka Männistön haastattelu 5.9.2020.

- 212 Jukka Männistön johtajuudesta ks. Markku Kanerva 1.6.2017 ja Sari Krappen haastattelu 19.5.2020.
 213 Jukka Männistön haastattelu 5.9.2020.
 214 Hanna Karin haastattelu 30.5.2020; Sari Krappen haastattelu 19.5.2020.
 215 Sari Krappen haastattelu 19.5.2020; Anne Komulaisen haastattelu 6.7.2020; Olli-Pekka Luukon haastattelu 27.9.2020.
 216 Hanna Karin haastattelu 30.5.2020.
 217 Ks. Lauri Korkeaajan haastattelu 18.11.2020; Kristiina Kokon haastattelu 21.9.2020.
 218 Tähän on kiinnittänyt huomiota erityisesti Salli Saari, ks. Salli Saaren haastattelu 30.11.2016.
 219 Anne Komulaisen haastattelu 6.7.2020.

Kehittämistä ja laatutyötä eri aikoina

- 1 YTHS:n toimintakertomus 1955.
- 2 YTHS:n valtuuskunnan ptk 12.11.1960; YTHS:n toimintakertomus 1960, liite 2.
- 3 Urpo Ratia: Opiskelijoitten terveydenhoitotyön problematiikka. 7 sivua, s.a. Ks. lisäksi Ratia 1992, 62–63.
- 4 Kari Savosen toimittamat YTHS:n tiedotukset 1/1958–V/1970 ja Aimo V. Rantasen toimittamat yli viisikymmentä YTHS:n hammashoidon Informaatiota 1959–1971.
- 5 YTHS:n hallituksen ptk 16.12.1964. Ks. myös ptk:t 23.10.1964 (päätös perustamisesta) ja 28.11.1964.
- 6 YTHS:n toimintakertomus 1964.
- 7 Muistio Ylioppilaiden terveydenhoitosäätiön hallituksen asettaman suunnittelutoimikunnan informaatio- ja järjestäytymiskokouksesta 13.2.1965.
- 8 Ylioppilaiden Terveydenhoitosäätiön asettaman suunnittelutoimikunnan työohjelma; Suunnittelutoimikunnan työkenttään kuuluvat asiat, suunnittelutoimikunnan kokous 9.10.1967.
- 9 ibidem
- 10 Ratia 1992, 62–63.
- 11 Korkeakouluopiskelijoiden terveydenhuolto ja sen kehittäminen lähivuosina. Ylioppilaiden terveydenhoitosäätiön asettaman SUUNNITTELUTOIMIKUNNAN selvitys säätiön tulevaisuuden tavoitteista, 19.10.1968. Ks. myös suunnittelutoimikunnan väliraporttia työstään, joka esitettiin YTHS:n valtuuskunnalle syksyllä 1967, YTHS:n valtuuskunnan ptk 18.11.1967.
- 12 YTHS:n hallituksen 3.2.1969 toimeksianto Urpo Ratialle; Urpo Ratian suorittamia tutkimuksia selvittelyjä vuonna 1969. Muisto Ylioppilaiden terveydenhoitosäätiön DI Urpo Ratialle antamien toimeksiantojen aikaansaamasta toiminnasta sekä niistä laadituista selvittelyistä ja ehdotuksista. 28.9.1969. Ks. lisäksi Ratia 1992, 63–64.

- 13 YTHS:n terveydenhuoltopoliittinen tavoiteasetelma 5.8.1969; YTHS:n hallituksen ptk:t 14.8.1969 ja 22.9.1969.
- 14 YTHS:n toimintakertomus 1969/70. Ks. myös Jussi Tuorin haastattelu 22.11.2016 ja muistelu 15.9.2020; Tuula Leppänen haastattelu 30.11.2016.
- 15 Ylioppilaiden terveydenhoitosäätiön toimenpiteiden järjestämistä ja hankintaa käsittelevä muistio. 6.5.1969 Urpo Ratia.
- 16 Urpo Ratian budjettipuhe YTHS:n valtuuskunnassa 25.5.1971; Ylioppilaiden terveydenhoitosäätiön kolmi-vuotisen toimintasuunnitelman 1969–1972 perusteet, 9.4.1969.
- 17 YTHS:n toimintakertomus 1973/1974. Ks. työryhmän väliraportti YTHS:n PTS-suunnittelun periaatteet ja jäsentely. 31.10.1973/MK; YTHS:n valtuuskunnan ptk 28.5.1974.
- 18 YTHS:n valtuuskunnan ptk 28.5.1974.
- 19 Urpo Ratia on nimittänyt vuosien 1969–1975 välistä ajanjaksoa poliittiseksi murrosvaiheeksi, ks. Ratia 1992, 64–65.
- 20 Muistio Ylioppilaiden terveydenhoitosäätiön hallituksessa 25.3.1982 käydyistä säätiön toiminnan sisällöllistä kehittämistä koskevista keskusteluista. 18.5.1982/TL.
- 21 *ibidem*
- 22 Juhani Peräsalo: YTHS:n toiminnan ja tuloksellisuuden seuranta ja raportointi 12.9.1988.
- 23 Juhani Peräsalon saatekirjeen luonnos, heinäkuu 1989 ja Peräsalon kirjekonsepti Aune Kermiselle ja Ville Laakalle heinäkuulla 1989.
- 24 Juhani Peräsalon saatekirjeen luonnos, heinäkuu 1989. Ville Laakan selvitys 19.6.1989 sekä Juhani Peräsalon kirjekonseptit Aune Kermiselle ja Ville Laakalle heinäkuulla 1989 ja Aune Kermiselle 2.8.1989.
- 25 Ks. Hannu Vuoren väitöskirja Terveydenhuollon ja sairaanhoidon laadun mittaaminen. Käsiteanalyttinen ja metodinen tutkimus. Helsinki 1970.
- 26 Vuori 2013, 92–93.
- 27 Vuori 2013, 89; Terveydenhuollon laatu, Piikki 1/1995; Ulla-Maija Saarnin haastattelu 9.3.2005.
- 28 YTHS:n hallituksen ptk 24.8.1993. YTHS:n arkistossa on monisivuinen moniste YTHS:n laatuprojektin käynnistäminen. s.a., s.n.
- 29 YTHS:n toimintakertomus 1994/1995; YTHS:n hallituksen ptk 19.6.1995. Ks. myös Kunttu T 2005, 140.
- 30 Paula Rasmus: Laadunkartoitus YTHS:ssä – turhaa ja turhauttavaa vai järkevää ja tarpeellista, Piikki 3/1995.
- 31 YTHS:n valtuuskunnan ptk 13.12.1995.
- 32 YTHS:n toimintakertomus 1996; Kunttu T 2005, 140–141; Ulla-Maija Saarnin haastattelu 9.3.2005. Ks. lisäksi Anna-Maija Rönnemaa: Uudet tuulet Turusta – terveydenhoitoaseman laatu projekti 96. Venti novi ex Aboa, Piikki 4/1996.
- 33 Ulla-Maija Saarnin haastattelu 9.3.2005.
- 34 Eero Kurri: Laatutyön käytäntö, Ajankohtaisartikkelit, YTHS:n toimintakertomus 1996.
- 35 Eero Kurrin haastattelu 15.3.2017. Vrt. Lauri Turtolan haastattelu 17.5.2017 ja Ulla-Maija Saarnin haastattelu 9.3.2005.
- 36 YTHS:n valtuuskunnan ptk 4.12.1996.
- 37 YTHS:n hallituksen ptk 6.5.1997, liite 8a; Piikki 2/1997; Eero Kurri: Laadusta tinkimättä YTHS kehittyä, Piikki 2/1997.
- 38 Piikki 2/1997; Ulla-Maija Saarnin haastattelu 9.3.2005.
- 39 YTHS:n laatu käsikirja. Toiminnan kuvaus, arviointi ja jatkuva parantaminen Suomen lautupalkinnon arviointiperusteiden mukaan. Helsinki 24.10.2000. Versio 1.0; Kunttu T 2005, 141–142; YTHS:n vuosikertomukset 1999 ja 2000. Haastattelussaan Ulla-Maija Saarni on korostanut Eero Kurrin vaikutusta laatutyön periaatteiden ja prosessien kirjaamiseksi laatu käsikirjaksi, ks. Ulla-Maija Saarnin haastattelu 9.3.2005.
- 40 Asiakirja YTHS:n esimiespäivästä 1.9.2000 ja terveydenhuollon neuvottelupäivästä 2.9.2000 Työväen Akatemiasa, Kauniaisissa.
- 41 Kerttu Irjala: YTHS:n laboratoriotointojen kehittäminen, Piikki 1/2001; Mari Vilkki: Laatutyötä laboratoriossa, haastateltavina laboratoriotoinnin vastuulääkäri Kerttu Irjala, atk-suunnittelija Jaana Björk ja laboratorion osastonhoitaja Anu Trontti, Piikki 1/2007.
- 42 Ulla-Maija Saarni: Terveisiä laatuvalmennuskierrokselta, Piikki 1/2002.
- 43 Ulla-Maija Saarnin haastattelu 9.3.2005. Ks. myös YTHS:n vuosikertomus 2000.
- 44 Eero Kurri – kohta viisi vuotta YTHS:n toimitusjohtajana, Piikki 1/2001.
- 45 Ks. Kunttu T 2005, 143–145 ja siinä mainitut haastattelulähteet. Laajaan haastatteluaineistoon perustuvasta tutkimuksesta saa varsin kattavan kuvan yksittäisen terveydenhoitoaseman henkilökunnan tuon ajan näkemyksistä laatutyöstä; Mitä säätiöläiset ajattelevat Laatu käsikirjasta?, Piikki 4/2003.
- 46 Eero Kurrin haastattelu 15.3.2017. Ulla-Maija Saarnista laatu päällikkönä, ks. myös Markku Kanervan haastattelu 1.6.2017.
- 47 Ks. Kunttu T 2005, 143–145; Totte Vadénin haastattelu 13.12.2016; Aira Virtalan haastattelu 13.12.2016.
- 48 Timo Niemen haastattelu 15.12.2016.
- 49 Markku Kanervan haastattelu 1.6.2017.
- 50 Aira Virtalan haastattelu 13.12.2016.
- 51 Eija Vänskän haastattelu 12.5.2017; Mervi Saarisen haastattelu 7.3.2005; Krista Kavalto-Montinin haastattelu 29.5.2017.
- 52 Eero Kurri & Lauri Turtola: Laatu käsikirja on tarkoitus päivittää ennen ensi kesää, Piikki 4/2003.
- 53 Eero Kurrin haastattelu 15.3.2017.

- 54 YTHS:n hallituksen ptk 26.11.2005.
- 55 YTHS:n hallituksen ptk 31.1.2007; Laatukäsikirja, YTHS laatukäsikirja EFQM, luonnos 10.3.2006; Eija Orpana: Laatu on ajassa – laatu on jatkuvaa muutosta!, Toimitusjohtajan katsaus, Piikki 1/2007. Vuoden 2007 ensimmäiseen Piikkiin sisältyi erilliset laatutyötä ja laatukäsikirjaa käsittelevät sivut, muun muassa uuden laatupäällikön Vesa Pohjolan kirjoitus.
- 56 Anne Komulaisen haastattelu 9.7.2020. Markku Kanervan mukaan Anne Komulaisen aikana laatutyön tekeminen tuli aiempaa enemmän osaksi strategiatyötä, ks. Markku Kanervan haastattelu 1.6.2017.
- 57 Anne Komulaisen haastattelu 9.7.2020; Anne Komulainen: Laatuun lainvoimaa, Piikki 2/2011. Ks. esim. YTHS:n laatukäsikirja 23.12.2016.
- 58 Marjut Gerkman: Laatupassi yhtenäistää potilashoidon ja palvelun laadun. Santra, Ajankohtaista 20.1.2017.
- 59 Anne Komulainen: Ylioppilaiden terveydenhoitosäätiön laadunhallinnan nykytilan arviointi. Ylioppilaiden terveydenhoitosäätiö. Raporttisarja raportti 12. 2015; Anne Komulaisen haastattelu 9.7.2020.
- 60 Sitaatti Anne Komulaisen haastattelusta 9.7.2020.
- 61 Eija Vänskän haastattelu 12.5.2017; Olli-Pekka Luukon haastattelu 27.9.2020; Hanna Karin haastattelu 30.5.2020.
- 62 Eero Kurrin haastattelu 15.3.2017.
- 63 YTHS:n laatuperiaatteista ja laatujärjestelmästä, ks. YTHS:n laatukäsikirja 23.12.2016.
- 64 YTHS:n Laatukäsikirja, Versio 1.0, 24.10.2000
- 65 Hallituksen ptk 19.10.1999 ja liite 2; Eero Kurrin ajankohtaisartikkeli Neljä näkökulmaa toimintaan, YTHS:n toimintakertomus 2000. Haastattelussaan Kurri piti tulokorttia eräänlaisena YTHS:n kehittämistyön käyntikorttina, joka oli tiivistettävissä A 4-kokoiseksi.
- 66 Eero Kurri: Hyvän YTHS-toiminnan perusasiat, Ajankohtaisartikkelit, YTHS:n vuosikertomus 1998; YTHS:n vuosikertomukset 1999 ja 2000.
- 67 Tj:n palsta, YTHS:n tulokortti tutuksi, Uutisliuska 19.9.2002.
- 68 Eija Orpana: Kehittämisen vuosi, YTHS:n vuosikertomus 2005.
- 69 YTHS:n hallituksen ptk 26.11.2005.
- 70 ”Meillä on jatkuvasti näytön paikka”, Juhani Peräsalon haastattelu, Piikki 1/1993.
- 71 YTHS:n hallituksen ptk 23.2.1998. Ks. myös YTHS:n vuosikertomus 1998.
- 72 Eija Orpana: Kehittämisen vuosi ja YTHS yleisesti, YTHS:n vuosikertomus 2005.
- 73 YTHS:n vuosikatsaus 2018.
- 74 YTHS:n laatukäsikirja EFQM luonnos 10.3.2006; YTHS:n hallituksen ptk 30.10.2006.
- 75 Olli-Pekka Luukon haastattelu 27.9.2020.
- 76 Anne Komulaisen haastattelu 9.7.2020.
- 77 Olli-Pekka Luukon haastattelu 27.9.2020.
- 78 Markku Kanervan haastattelu 1.6.2017; Olli-Pekka Luukon haastattelu 27.9.2020; Anne Komulaisen haastattelu 9.7.2020.
- 79 Säätiön johtoryhmän muistio 10.2.2009; YTHS:n laatu- ja strategiaseminaari 10. –11.3.2008; YTHS:n laatu- ja strategiapäivät 17.–18.3.2009; Strategiset painoalueet 2011 ja 2012.
- 80 Olli-Pekka Luukon haastattelu 27.9.2020.
- 81 Katariina Poskiparta: Kohti uutta, toimitusjohtajan katsaus, YTHS:n vuosikatsaus 2018.
- 82 ibidem
- 83 YTHS:n Tilastointityöryhmän yhteenvetomuistio 23.5.1997; Terttu Vanosen haastattelu 2.3.2005.
- 84 Onni Friman: Tutkimus- ja tilastosihteerin työohjelma, jota työvaliokunta pyysi 5.3.1970.
- 85 Kansaneläkelaitoksen (Terveys- ja toimeentuloturvaosasto) muistio: Ylioppilaiden terveydenhoitosäätiön toiminnan seuranta, 17.9.1998.
- 86 Raria Urpo: Opiskelijoitten terveydenhoitotyön problematiikka, Piikki 1/1980–81; Turtola Lauri: Suorite – mitä se on?, Piikki 1/1983.
- 87 YTHS:n toimintakertomus 1969/70; YTHS:n toimintakertomus 1970/71; Saarela Simo: Kommentteja Urpon teemoista, Piikki 2/1980–81.
- 88 Aimo V. Rantanen: Muistio ylioppilaiden hammashoidon veloitusta vähentävistä tekijöistä, Informatio XIX, YTHS hammashoito 20.11. 1968.
- 89 Marja Sirola: Sisätautilääkärinä säätiössä, Piikki 4/1978–79.
- 90 Simo Saarela: Kommentteja Urpon teemoista, Piikki 2/1980–81.
- 91 Piikki 1/1977–78.
- 92 Kirje säätiölle, Piikki 3/1981.
- 93 Lauri Turtola: Suorite – mitä se on?, Piikki 1/1983.
- 94 Katkelma Jussi Tuorin puheesta YTHS-päivillä 4.1.1987 artikkelissa Murroskausi päättyy, Piikki 1/1987. Ks. myös Jussi Tuorin haastattelu 22.11.2016, jossa hän edelleen toteaa suoriteajattelun kehittyneen liian määräväksi.
- 95 Totte Vadén: Ajatus suoritteesta, Piikki 1/1988.
- 96 Juhani Peräsalon muistio YTHS:n tulokellisuuden seuranta ja raportointi 12.9.1988.
- 97 YTHS:n hallituksen työvaliokunta 6.6.1988 ja hallitus 17.8.1988.
- 98 Talouden seurannan kehittämisryhmän muistio. YTHS:n hallitus asetti työryhmän 5.2.1991 ja sen tuli tehdä ehdotuksensa 15.4.1991 mennessä. Työryhmään kuului osastopäällikkö Antti Arola, pääsihteeri Pauli Kivipensas, hallituksen jäsenet Jarkko Kyttänen ja Matti Laiho sekä talousjohtaja Kalervo Haapasalmi; YTHS:n hallituksen ptk 13.4.1992.
- 99 YTHS:n hallituksen ptk 26.10.1977; Juhani Peräsalon

- muistio YTHS:n tuloksellisuuden seuranta ja raportointi 12.9.1988.
- 100 YTHS:n toimintakertomus 1996 ja vuosikertomus 1997; Eija Vänskän haastattelu 12.5.2017; Kristina Kuntun muistelukset ja suoriteseurantakirjeet Aapo Lehtoselta helmikuussa 1983 sekä erillinen seurantalomake 1994.
- 101 Savonen K 1982, 67.
- 102 Ks. toimintakertomukset 1970-luvulla; Piikki 1/1977–78.
- 103 YTHS:n tiedote lääkäreille koskien ICD 9 -tautiluokituksen käyttöä, 25.1.1991; Virtala & Virjo 2005.
- 104 Virtala & Virjo 2005; Aira Virtalan haastattelun täydennys sähköpostitse 4.6.2020.
- 105 YTHS Tilastointityöryhmän yhteenvetomuistio 23.5.1997. Työryhmän pj Ville Laaka, jäseninä Pirjo Äijö-Isohella, Ulla Lifländer, Patrik Schroeder, Hannele Honkatukia, Marianne Tuominen ja Marjatta Baarman (siht.).
- 106 ibidem
- 107 Patrik Schroederin muistelukset 23.9.2020; Virtala & Virjo 2005.
- 108 YTHS:n hallituksen ptk 14.6.1999 ja liite Eero Kurri & Kalervo Haapasalmi: Panos – tuotosajattelu YTHS:n palvelutoiminnan suunnittelussa ja seurannassa.
- 109 Patrik Schroederin muistelukset 23.9.2020.
- 110 YTHS:n tasekirja 2008; Anne Komulaisen muistelu 15.11.2020.
- 111 YTHS:n vuosikertomus 2000.
- 112 Eija Orpana: Kehittämisen vuosi, YTHS:n vuosikatsaus 2005; YTHS:n hallituksen ptk 30.10.2006.
- 113 YTHS:n tasekirja 2012.
- 114 YTHS:n vuosikatsaukset 2006–2009.
- 115 YTHS:n tasekirjat 2014 ja 2017.
- 116 YTHS:n johtoryhmän ptk 15.10.2014.
- 117 YTHS:n tasekirjat 2016 ja 2017; YTHS:n hallituksen ptk 15.2.2017.
- 118 YTHS vuosikatsaus 2017.
- 119 YTHS sai Green Office -merkin käyttöoikeuden, Verkkopiikki 20.1.2013.
- 120 YTHS:n jätehuollon yleisohje 2000. Ensimmäinen yleisohje käyttöön vuoden 1990 alussa.
- 121 YTHS:n johtoryhmä 7.10.2010 ja 9.11.2010; Ks. myös hallituksen ptk 23.11.2011; YTHS:n vuosikatsaus 2011 ja Sari Krappen esitys YTHS kestävään kehitykseen, YTHS:n ympäristöstrategia; Sari Krappen haastattelu 31.5.2020.
- 122 YTHS:n johtoryhmän muistio 14.9.2011; YTHS:n hallituksen ptk 23.11.2011; YTHS:n vuosikatsaus 2011. Sari Krappe muistelee, että hän nimitti melkein itse itsensä ympäristötyön tekijäksi ja sitten toimitusjohtaja Jukka Männistö nimittikin hänet virallisesti yhteysthenkilöksi/Green Office-vastaavaksi. Sari Krappen haastattelu 24.5.2017.
- 123 Sari Krappen esitys YTHS kestävään kehitykseen, YTHS:n ympäristöstrategia; Sari Krappe: YTHS – Green Office -merkin arvoista terveydenhuoltoa. Ylioppilaiden terveydenhoitosäätiön juhlanumero Piikki 13.2.2014; YTHS:n vuosikatsaus 2012.
- 124 Sari Krappen haastattelu 31.5.2020.
- 125 YTHS:n hallituksen ptk 13.12.2012.
- 126 YTHS:n vuosikatsaukset 2013 ja 2014.
- 127 Verkko Piikki 29.4.2015. Ks. lisäksi YTHS:n toimintakertomus 2015,
- 128 Sari Krappen haastattelu 31.5.2020.
- 129 Sari Krappen sähköpostiviestejä ekotiimiläisille 2013.
- 130 YTHS:n vuosikatsaus 2012; Sari Krappe ja Hanna Kari: Letkeästi Lyncillä!, Verkkopiikki 4.12.2014
- 131 Teija Pietilä: Kokemuksia ekotyöstä. Ylioppilaiden terveydenhoitosäätiön juhlanumero Piikki 13.2.2014; YTHS:n toimintakertomus 2012.
- 132 YTHS:n vuosikatsaukset 2015–2017; Verkko Piikki 12.11.2015. Ks. myös Sari Krappen sähköposti liitteenä Kristina Kuntulle, Riitta-Liisa Alaraasakalle, Satu Mäkiselle ja Mervi Toivaselle 18.9.2013. Lainaus Kristina Kuntun sähköposti; Kristina Kuntun sähköposti Turun terveydenhoitoaseman henkilöstölle 17.9.2013.
- 133 Sari Krappen haastattelu 31.5.2020. Ks. myös Kristina Kuntun sähköpostiviestittely Sari Krappen kanssa syysyllä 2013.
- 134 Sari Krappe: Säätiön henki luo pohjan kestäväälle ympäristötyölle. Verkkopiikki 4.12.2014.
- 135 Ibidem
- 136 Sari Krappen viesti ekotiimeille ja laajalle johtoryhmälle 21.4.2016.
- 137 Ks. esim. YTHS:n laatukäsikirja 2016 ja 2017.
- 138 Ks. YTHS:n vuosikatsaus 2016.

Henkilöstöpolitiikan ytimessä – edunvalvontaa, koulutusta, työhyvinvointia

- 1 YTHS:n hallituksen ptk:t 10.2.1954 ja 9.11.1956.
- 2 Savonen K 1982, 40.
- 3 YTHS:n tiedotuksia 1,2/1958; Revisiojaoston muistio, asetettu 16.12.1964; YTHS Työehtojen vertailutoimikunnan mietintö, Helsinki 1973; YTHS Lääkärien ja hammaslääkärien palkkausta selvittelevä työryhmä, muistio 14.4.1973.
- 4 Revisiojaoston muistio, asetettu 16.12.1964.
- 5 Tuolloin muun muassa hyväksyttiin säätiön koulutuksen pysyväisohje: henkilökunnan palkkausta, työaikaa ja vuosilomaa koskevat pysyväisohjeet, YTHS:n hallituksen ptk 14.5.1969.

- 6 YTT:stä, sen taustasta ja toiminnasta tarkemmin omassa alaluvussa. Ks. myös Savonen, K 1982, 40–41.
- 7 YTHS:n toimintakertomus 1970/71.
- 8 Leppänen 1992, 208.
- 9 Leppänen 1992, 209–210.
- 10 Tuula Leppäsen haastattelu 30.11.2016; YTHS:n hallituksen ptk 26.8.1976, henkilöstöpoliittisen ohjelman laatijaksi työryhmä Martti Kukkonen, Tuula Leppänen, Salli Saari; YTHS:n hallituksen ptk 11.11.1976, hallitus hyväksyi ohjelman.
- 11 YTHS:n hallituksen ptk 26.8.1976, jossa valittiin VTK Tapio Vehka henkilöstö- ja koulutusasiain sihteerin toimeen.
- 12 YTHS:n hallituksen ptk 21.12.1977. Kokouksessa päätettiin siirtää henkilöstö- ja koulutusasioiden hoito Tuula Leppäselle
- 13 YTHS:n valtuuskunnan kevätkokouksen ptk 28.5.1976; Ylioppilaiden terveydenhoitosäätiön henkilöstöpolitiikka. Liite YTHS:n valtuuskunnan syyskokouksen 10.12.1976 esityslistaan; YTHS:n toimintakertomus 1974/75, 1977/78 ja 1980/81. Ks. lisäksi Piikki 1/76–77 ja Leppänen 1992, 213–214.
- 14 Tuula Leppäsen haastattelu 30.11.2016.
- 15 Ylioppilaiden terveydenhoitosäätiön henkilöstöpolitiikka. Liite YTHS:n valtuuskunnan syyskokouksen 10.12.1976 esityslistaan.
- 16 Tuula Leppänen: Henkilöstön osallistumismahdollisuuksia koskeva selvitys YTHS:ssä, 15.12.1984.
- 17 ibidem
- 18 YTHS:n toimintakertomus 1976/77; YTHS Henkilöstöopas 1981, 1990 ja 2001.
- 19 Ks. Tuula Leppäsen haastattelu 30.11.2016.
- 20 Luottamushenkilöiden perehdytys toimihenkilöille. Liitteenä ohjelmatarjoilu. Helsinki 22.9.1987.
- 21 YTHS:n henkilöstöoppaat vuosilta 1981, 1990 ja 2001. Oppaiden teksti on Tuula Leppäsen käsialaa.
- 22 YTHS:n vuosikatsaus 2017; YTHS:n intranet Santra: <https://yths.sharepoint.com/asiakasty/hoitokaytanot/laatu/Laatu/Kotisivu.aspx> (luettu 15.4.2020)
- 23 Laatu- ja laatuasiakirja 2000; YTHS:n toimintakertomus 2000.
- 24 YTHS:n vuosikatsaus 2006 ja 2008; Leena Vapaavuori: Säätiössä kartoitetaan osaamista, Piikki 2/2008; Leena Vapaavuori: Osaamiskartoituksia ja osaamistarpeita, Piikki 2/2010.
- 25 Piikki 3/1977–78; 4/1977–78. Kursiivi tekstissä.
- 26 Martti Kukkonen muistiinpanot 10.2.1999; Uutisliuska 8/80–81; YTHS:n henkilöstöopas 1981.
- 27 Uutisliuskat ajalla 5.2.1981–7.12.1983, joissa julkaistu tehdyt aloitteet.
- 28 Uutisliuska 3/1999.
- 29 Piikin koenumero 28.1.1971. Ks. myös Martti Kukkonen, Piikki 1/86.
- 30 Airi Pelkosen haastattelu 3.12.1985. Liisa Jaakkolan tekemä haastattelu on kirjoitettu A 4-kokoiselle paperille; Tiedote Ylioppilaiden terveydenhoitosäätiön ylimääräisille ja tilapäisille toimihenkilöille. Helsinki 19.3.1969. Tiedotteessa olevalla liittymiskaavakkeella oli myös mahdollisuus ilmoittautua jäseneksi perustettavaan toimihenkilöyhdistykseen. Johtajahammaslääkäri Aimo Rantasen keskeisestä roolista hammaslääkärien ja lääkärin kokoamisesta oman hankkeen taakse, ks. Airi Pelkosen viesti Martille (=Kukkoselle) 26.7.96 (kopio).
- 31 Pöytäkirja Ylioppilaiden Terveydenhoitosäätiön toimihenkilöiden kokouksesta 2.6.1969 Helsingin hammashoitolassa (kopio).
- 32 Ks. ibidem. Työryhmään tulivat Airi Pelkosen lisäksi Marja Sirola, Onni Friman, Marjatta Martimo ja Eira Kaartinen.
- 33 Urpo Ratian haastattelu 26.11.1985. Liisa Jaakkolan tekemä haastattelu on kirjoitettu A 4-kokoiselle paperille. Sitaatti on suora lainaus Liisa Jaakkolan haastattelutekstistä.
- 34 Työpaikkademokratian toteutumisesta Ylioppilaiden Terveydenhoitosäätiöllä. Muistio työryhmän, Friman, Kaartinen, Martimo, Pelkonen, Sirola kokouksesta 4.6.1969. Airi Pelkonen 10.6.-69.
- 35 YTT 15 vuotta. Piikki 1/86. Eila Loiri muistelee, että henkilökuntayhdistyksen ideointi vauhdittui hänen, Kukkonen ja Leppäsen yhteisistä lounastapaamisista, ks. Eila Loirin haastattelu 21.3.2017. Ks. myös selonteko Ylioppilaiden terveydenhoitosäätiön toimihenkilöiden yhteisestä neuvonpidosta Hämmäläis-Osakunnan iloissa 4.1.1971.
- 36 Piikin koenumero 28.1.1971. Yhdytään, mutta miten? Ks. otteita työryhmän laatimasta sääntöluonnoksesta, Piikki 2/1971.
- 37 Ks. Eila Loirin haastattelu 21.3.2017. Vrt. myös Piikki 3/1971.
- 38 Pöytäkirja Ylioppilaiden terveydenhuollon toimihenkilöyhdistyksen perustavasta kokouksesta, mikä pidettiin Jyväskylän ylioppilaiden terveydenhoitoasemalla 23.4.1971; Ylioppilaiden terveydenhuollon toimihenkilöt ry:n säännöt.
- 39 Ylioppilaiden Terveydenhuollon toimihenkilöt ry:n toimintakertomus 1971. Ks. myös Piikki 4/1971 ja Tuula Leppäsen haastattelu 30.11.2016, jossa hän myös korostaa Urpo Ratian roolia toimihenkilöyhdistyksen perustamisen taustavaikuttajana.
- 40 YTT:n toimintakertomus 1979. Ks. myös YTT:n toimintakertomus 1984; Jalander, Leikomaa & Sell 1992, 226–228.
- 41 Simo Saarelan kirjoitus Yhteistoimintasopimus allekirjoitettu – yhteistyökomitea nimetty -artikkelin yhteydessä. Piikki n:o 1/1979–80.
- 42 Piikki 2/78–79 YTT-EXTRA.
- 43 Jukka Rantanen: YTT:lläkö tulevaisuutta? Piikki 2/78–79.
- 44 ibidem

- 45 Kari R. Rahialan haastattelu, Piikki 2/78–79. Ks. lisäksi Piikki 1/1979–80.
- 46 Ks. YTT:n toimintakertomukset 1974–1984.
- 47 YTT:n toiminnasta ja roolista YTHS:n piirissä ks. esim. YTT 15 vuotta, Piikki 1/86; Jalander, Leikomaa & Sell, 1992, 229–231; YTT:n vuosikokous 1994, Piikki 2/1994. YTT-vaaleista ja työsuojeluvaleista, ks. YTHS:n Uutisliiska 6/2003. 19.9.2003.
- 48 Jukka Rantasen haastattelu 31.5.2017. Ks. myös Tuula Leppänen haastattelu 30.11.2016.
- 49 Tätä ovat erityisesti korostaneet haastatteluissaan puheenjohtajat Birgitta Jalander (16.3.2005) ja Marja Väyrynen (4.3.2005).
- 50 Ks. seuraavat haastattelut: Simo Saarela 8.6.2017, Jukka Rantanen 31.5.2017, Salli Vesterinen 2.3.2005, Birgitta Jalander 16.3.2005 ja Marja Väyrynen 4.3.2005. Ks. myös Kunttu T 2005, 192–193.
- 51 Jukka Rantasen näkemys Juhani Peräsalon YTT-kuvasta hänen puheenjohtajakautensa alussa, Rantasen haastattelu 31.5.2017. Sekä Marja Väyrynen että Birgitta Jalander ovat yhdensuuntaisesti muistelleet Juhani Peräsalon voimakkaita reaktioita esimerkiksi YT-neuvottelukunnassa.
- 52 Juhani Peräsalon haastattelu, Piikki 1/86. Tuula Leppänen haastattelu 30.11.2016.
- 53 Marja Väyrynen: YTT:tä puhuttaa työssä jaksaminen ja työntekijöiden ikääntyminen, Piikki 1/2004.
- 54 Sopimus Ylioppilaiden terveydenhoitosäätiön ja Ylioppilaiden terveydenhuollon toimihenkilöt ry:n yhteistyöstä allekirjoitettiin 29.5.2006, allekirjoittajina YTHS:n hallituksen puheenjohtaja ja toimitusjohtaja sekä YTT:n puheenjohtaja. Ks. myös YTT:n toimintakertomus vuodelta 2006.
- 55 Tarja Laakkonen, YTT:n puheenjohtajalta, Piikki 3/2006.
- 56 YTT:n toimintakertomukset vuosilta 2006–2009.
- 57 YTT:n hallituksen ptk 1/2010
- 58 ibidem
- 59 YTT:n hallituksen ptk 2/2010
- 60 Ks. YTT:n toimintakertomuksia eri vuosilta 1972–2019.
- 61 YTT:n toimintakertomus vuodelta 2019.
- 62 Eero Kurrin haastattelu 15.3.2017.
- 63 Kari Rahialan haastattelu 12.1.2017.
- 64 Ks. YTT:n vuosien 2007 ja 2016 säännöt.
- 65 Marja Väyrynen haastattelu 4.3.2005.
- 66 YTHS:n hallituksen ptk 27.1.1966; Savonen K 1982, 41; YTHS:n toimintakertomus 1973/74.
- 67 Esim. YTHS:n hallituksen työvaliokunta 29.10.1975; YTHS:n toimintakertomukset 1974/75–1976/77.
- 68 Henkilökunnan neuvottelupäivät 2.–3.1.1975, Piikki 2/1974–75.
- 69 Tiedotus- ja koulutussihteeriksi valittiin 36 hakijan joukosta VTK Martti Kukkonen, YTHS:n hallituksen ptk 29.–30.12.1969 (puh. kokous). Kukkonen toimenkuvan koulutuspuoli jäi käytännössä selvästi tiedotustehävien hoidon varjoon.
- 70 Korkeakouluopiskelijoiden terveydenhuolto ja sen kehittäminen lähivuosina, YTHS:n asettaman Suunnittelutoimikunnan selvitys säätiön tulevaisuuden tavoitteista 19.10.1968; Henkilökunnan neuvottelupäivät 2.–3.1.1975, Piikki 2/1974–75.
- 71 YTHS:n hallituksen ptk 12.10.1960.
- 72 Ylioppilaiden terveydenhoitosäätiön henkilöstöpolitiikka. Liite YTHS:n valtuuskunnan syyskokouksen 10.12.1976 esityslistaan; YTHS:n toimintakertomus 1976/77 ja 1977/78, Hallitus vahvisti henkilökunnan koulutuksen periaateohjelman 26.1.1978; Leppänen 1992, 213–214.
- 73 Lääkärien työaika, YTHS:n ohje, jonka kirjannut Onni Friman, 15.8.1979.
- 74 YTHS:n toimintakertomus 1976/77.
- 75 YTHS:n toimintakertomukset 1977/78 ja 1978/79; Hämeenlinnan koulutustilaisuus pidettiin 17.–18.8.1978.
- 76 YTHS:n toimintakertomus 1977/78 ja 1990/91.
- 77 YTHS työryhmämuistio: Sisäisen koulutuksen kehittäminen 15.12.1986; Laatukäsikirja 2000, 93.
- 78 Savonen K 1982, 40–41; YTHS:n laatukäsikirja 2000, 2006 ja 2016. Ks. myös Kunttu T 2005, 179, 184–185.
- 79 YTHS:n toimintakertomukset 1977/78–1988/89.
- 80 YTHS:n toimintakertomukset esim. 1989/90, 1991/92, 2007; Koulutussuunnitelmat esim. 2008, 2009, 2010, 2013, 2014.
- 81 YTHS:n vuosikertomus 2018.
- 82 Tiina Yli-Kivistön kommentti yleislääkärien sähköpostiryhmän keskusteluissa 2.11.2020.
- 83 Pirkko Savolaisen kirje Aune Kermisen Savonlinnan virkamatkan 15.11.1974 yhteydessä; Käyhkö Sirpa: Mitä on olla etäällä keskushallinnosta, Piikki 2/1977–78; Sairaanhoidtaja Pirkko Pöyhösen haastattelu ”Mitä Kuopioon kuuluu?” –artikkelissa, Piikki 4/1977–78; Kristina Kuntun muistelukset.
- 84 YTHS:n laatukäsikirja 2000.
- 85 Heikkinen 2016, 30; <https://www.tyosuojelu.fi/tietoa-meista/tyosuojelunayttely/historiaa>, luettu 13.12.2012.
- 86 Heikkinen 2016, 29–30
- 87 Piikki 3/1973–74, 1/1974–75, 2/1974–75. Ks. myös Savonen K 1982,40 ja Leppänen 1992, 209.
- 88 YTHS:n toimintakertomus 1977/78.
- 89 YTHS:n hallituksen ptk 24.4.2006.
- 90 YTHS:n vuosikertomus 2004; YTHS:n hallituksen ptk 25.11.1970 Kaikkiaan 107 säätiön toimihenkilöä oli allekirjoittanut kirjeen, jossa vastustettiin henkilökunnan hammashoidon muuttamista maksulliseksi.
- 91 YTHS:n hallituksen ptk 28.5.2010.

- 92 YTHS:n hallituksen ptk 24.11.2010.
- 93 YTHS:n hallituksen ptk 28.5.2010; Marja Lauri: Minun työpäiväni. Työterveyshoitajasta Tyhy-koordinaattoriksi, Piikki 3/2011.
- 94 Piikki 1/1996 ja 2/1996. Ks. Marja-Liisa Harjun haastattelu 7.3.2005. Haastattelussaan Harju korostaa Sinikka Korpisen merkittävää panosta toimintaohjelman laatimisessa.
- 95 Tuula Leppäsen haastattelu 30.11.2016.
- 96 Ks. Piikki 1/2010, Tietoa taloon.
- 97 YTHS:n laatukäsikirja 2016.
- 98 YTHS:n laatukäsikirjaversio 2000 .
- 99 Minun työpäiväni: Terveystyöntekijä ja työsuojeluvallantutustu Irma Ketola, Piikki 1/2010.
- 100 YTHS:n hallituksen ptk 24.3.1977. Hyväksyttiin ehdotus YTHS:n ja Ylioppilasterveys ry:n hallitsemisessa noudatettaviksi käytännöiksi (laadittu 3.3.1977).
- 101 Uutisliuska, Aloitteet 10/80–81; Uutisliuska, Aloitteet 13/82–83.
- 102 Ks. myös: Uusi tupakkalaki ja savuton säätiö, Piikki 1/1995
- 103 YTHS:n hallitus 8.9.2010; Sari Krappe: YTHS:stä savuton työpaikka vuonna 2011, Piikki 1/2010; Sari Krappe: Säätiössä ei savua ilman tulta, Piikki 2/2010; YTHS:n valtakunnallisen terveystyöryhmän ptk 16.5.2008.
- 104 Heikkinen 2016, 33–34; Mikael Nyström: Työkykyä ylläpitävä toiminta on tärkeää myös säätiöllä, Piikki 3/1996. YTHS:n toimintakertomus 1996; Ks. myös Mikael Nyströmin haastattelu 9.5.2017.
- 105 Toimitusjohtajan palsta, Jouluinen tervehdys! Uutisliuska n:o 9/1999.
- 106 Marja-Liisa Harjun haastattelu 7.3.2005; Eija Vänskän haastattelu 12.5.2017; Krista Kavalto-Montinin haastattelu 29.5.2017. Ks. lisäksi Piikki, passim; Kunttu T 2005, 162–163.
- 107 Miira Heiniö: Työhyvinvointia, Piikki 4/2003. YTHS oli jo vuonna 1999 ollut mukana valtakunnallisessa työhyvinvoinnin päivässä.
- 108 Eija Orpana: Työhyvinvointi on yhteinen asia. Pääkirjoitus, Piikki 2/2007.
- 109 Piikki 2/2007.
- 110 YTHS:n hallituksen ptk 18.10.2007.
- 111 Eija Vänskän haastattelu 12.5.2017.
- 112 Työhyvinvoinnin merkityksen arvostuksesta kertoo myös, että YTHS:ssä nimettiin keväällä 2010 säätiötoiminnan työhyvinvointikoordinaattori, ks. YTHS:n hallituksen ptk 28.5.2010.
- 113 Terttu Vanonen: Aili Kivelä 40 vuotta YTHS:ssä, Piikki 4/2002. Ks. myös Aili Kivelän haastattelu 15.3.2005.
- 114 Piikki 3/2003.
- 115 Terttu Vanonen: Tuula Tähtäpä 45 vuotta YTHS:ssä, Piikki 1/2009; Ritva-Liisa Hannula: Samaa yhteistä taivalta jo 40 vuotta, Marja-Leena Solaranta-Vähän haastattelu, 1/2011; Sari Yrjänä: Ylioppilaiden terveydenhuollon toimihenkilöiden 44. vuosikokous, Verkko-piikki 29.4.2015.
- 116 Perushoitajat, apuhoidajat, osastohoitajat ja kortistonhoitajat: Mukavat potilaat, hyvät työtoverit ja päivätyö ovat YTHS:n vahvat puolet, Piikki 3/1990.
- 117 Minkälaista on työskennellä YTHS:llä? Piikki 13.2.2014.
- 118 Ulla-Maija Saarnin haastattelu 9.3.2005; Sirkka-Liisa Klamin haastattelu 8.3.2005; Mervi Saarisen haastattelu 7.3.2005.
- 119 Aune Kerminen: 25 työnvuotta, Piikki 2/1982.
- 120 Rakkaat työtoverit! Verkkopiikki 4.12.2014.
- 121 YTHS:n vuosikatsaukset 2002, 2004, 2009, 2017
- 122 YTHS:n vuosikatsaukset 2008, 2011.
- 123 Marja-Terttu Kiurun haastattelu 16.12.2016; Kaler-vo Haapasalmen haastattelu 5.12.2016. Marja-Terttu Kiurun roolista viestin toteutuksessa, ks. Totte Vadenin haastattelu 13.12.2016, Aila Gladin haastattelu 11.3.2005 ja Sirkka-Liisa Klamin haastattelu 8.3.2005.
- 124 Simo Saarelan haastattelu 8.6.2017.
- 125 Suomi juoksee -viestistä ja YTHS:n joukkueiden kokoonpanoista ks. Piikin numerot 1/1982, 3/1982, 3/83, 3/85, 3/86 ja 2/88; YTHS:n toimintakertomus 82/83; Kunttu T 2005, 207–208.; Marja-Terttu Kiuru: YTHS juoksi Suomen halki kolmannen kerran, Piikki 3/83. Ks. lisäksi Sirkka-Liisa Klamin haastattelu 8.3.2005 ja Terttu Vanosen haastattelu 2.3.2005.
- 126 Marja-Terttu Kiurun haastattelu 16.12.2016.
- 127 Marja-Terttu Kiurun haastattelu 16.12.2016. Ks. myös Sirkka-Liisa Klamin haastattelu 8.3.2005.
- 128 Simo Saarelan haastattelu 8.6.2017, Aila Gladin haastattelu 11.3.2005, Mikael Nyströmin haastattelu 9.5.2017, Totte Vadenin haastattelu 13.12.2016. Ks. myös Matti Norio: Ajatuksia Suomi-juoksun tiimoilta, Piikki 3/88 ja Kunttu T 2005, 208.
- 129 Matti Norion haastattelu 23.3.2005.
- 130 Kalervo Haapasalmen haastattelu 5.12.2016. Akateemisen Wartin vaiheista ja tunnelmista, ks. Mykrä, 2000, passim.
- 131 Piikissä Akateeminen Warti sai hyvin näkyvyyttä, ks. esim. Piikki 2/85, 3/89, 2/90, 3/92, 3/94 ja 3/97; Marja-Terttu Kiurun haastattelu 16.12.2016.
- 132 Piikin numerot 1/1979–80, 1/1980–1981 ja 1/1982. Ks. lisäksi Terttu Vanosen haastattelu 2.3.2005 ja Marja-Terttu Kiurun haastattelu 16.12.2016; Kunttu T 2005, 209.
- 133 Piikki 3/1992 ja 3/1994. Merja Lusenius: Juoksun juhlaa Turussa, Piikki 3/1997.
- 134 Jussi Tuorin haastattelu 22.11.2016.
- 135 YTHS:n hallituksen ptk 6.9.2012.
- 136 YTHS:n johtoryhmän muistio 39/2017.

- 137 Kari Savosen tervehdyspuhe ylioppilaiden terveydenhuollon 10-vuotisjuhlien päiväjuhlassa Yliopiston pienessä juhlasalissa 4.2.1957.
- 138 YTHS:n 10-vuotisjuhlavuoden tapahtumia käsittelevä leikekirja ja Ylioppilaslehti 4/1957.
- 139 YTHS:n toimintakertomus 1964; YTHS:ää käsittelevistä lehtijutuista ks. YTHS:n lehtileikkeet vuodelta 1964, YTHS:n lehtileikearkisto.
- 140 Juhlatoimikuntaan kuulivat muun muassa Kari Savonen (YTHS), Kalle Wettenhovi (Ylioppilasterveys) ja Kari Rahiala (SYL).
- 141 YTHS:n lehtileikearkistossa on vuodelta 1966 usean pääkaupunki- ja maaseutulehden kirjoituksia ylioppilaiden terveydenhoitotyön eilisestä ja tästä päivästä.
- 142 Muistio Ylioppilaiden Terveydenhoitosäätiön hallituksen asettaman ylioppilaiden terveydenhoitotyön 20-vuotisjuhlatoimikunnan toiminnasta. Ks. myös Ylioppilaiden terveydenhoitotyön 20-vuotistoiminnan huomioiminen. Hallituksen asettaman juhlatoimikunnan ehdotus. Merkille pantavaa on, että YTHS:n toimintakertomus vuodelta 1966 kuittaa monipäiväiset juhlallisuuudet muutamalla toteavalla rivillä, kuten kaksi vuotta aikaisemmin kertoessaan vuoden 1964 juhlista.
- 143 Muistio Ylioppilaiden Terveydenhoitosäätiön hallituksen asettaman ylioppilaiden terveydenhoitotyön 20-vuotisjuhlatoimikunnan toiminnasta.
- 144 YTHS:n 30-vuotisjuhlassa puhuivat muun muassa säätiön hallituksen puheenjohtaja Kari Rahiala, oikeusneuvos Eero J. Manner ja sosiaali- ja terveysministeriön kansliapäällikkö Kari Puro. Ks. juhlan puheet, Piikki 3/75–76.
- 145 YTHS:n kertomus toimintavuodelta 1.9.1975–31.8.1976.
- 146 Tiedote terveydenhoitoasemien vastaaville toimihenkilöille. Helsinki 10.11.1981.
- 147 Ylioppilaiden terveydenhuollon 50-vuotisjuhlavuosi 1982, Studia Generalia -luentosarja.
- 148 Jussi Tuorin haastattelu 22.11.2016. Ks. lisäksi Piikki 1/1982, jossa vuosijuhlan puheita ja siteerattiin laajasti, sekä YTHS:n toimintakertomus 1981–1982.
- 149 Piikki 1/1982.
- 150 Simo Saarelan haastattelu 8.6.2017.
- 151 Tiedote Säätiöläinen työn ääressä -kuvakisasta julkaisiin Piikissä 3/1991 ja uudestaan kirjoituskilpailun ilmoituksen kanssa seuraavassa Piikin numerossa. Kilpailujen tulokset oli luettavissa juhlavuoden ensimmäisessä numerossa 1/1992.
- 152 60-vuotisjuhlan puheista ja tervehdyksistä ks. Piikki 1/1992 ja muista juhlavuoden tapahtumista YTHS:n toimintakertomus 1991–1992 ja Piikki 2/1992.
- 153 Ks. Kehä-hanketta käsittelevät artikkelit, Piikki 1–2/2002.
- 154 YTHS:n toimintakertomuksessa vuodelta 2002 on julkaistu juhlaseminaarin ohjelma ja YTHS:n hallituksen puheenjohtajan Tommi Varjosen tervetuliaissanat sekä kansliapäällikkö Markku Linnan, SYL:n hallituksen puheenjohtajan Elina Moisio ja Kansanterveyslaitoksen pääjohtajan Jussi Huttusen puheet kokonaisuudessaan. Tiivistelmät kaikista kuudesta esityksestä löytyvät Piikistä 2/2002.
- 155 Tommi Varjosen haastattelu 17.3.2017.
- 156 Eero Kurri: YTHS säätiönä 50-vuotias, pääkirjoitus Piikki 1/2004.
- 157 Ylioppilaiden terveydenhoitosäätiön vuosikatsaus 2014.
- 158 Piikki 2–3/1999. Samalla, kun YTHS:n mielenterveys-työ täytti 40, Nyyti ry täytti 25 ja Opintopsykologit 10 = 75 vuotta.
- 159 Parempaa mielenterveyttä 75 vuotta -esite; Piikki 3/2009.
- 160 Ks. YTHS – 50 vuotta mielenterveyttä -seminaarin ohjelma.
- 161 Ks. Kari Rahialan haastattelu 12.1.2017 ja Jussi Tuorin haastattelu 22.11.2016. Ks. lisäksi Markku Kanervan haastattelu 1.6.2017.
- 162 Tommi Varjosen haastattelu 17.3.2017.
- 163 Ks. esim. Lauri Turtolan haastattelu 17.5.2017; Krista Kavalto-Montinin haastattelu 29.5.2017; Timo Niemen haastattelu 15.12.2016; Tuula Leppäsen haastattelu 30.11.2016. Merkkien myöntämisestä ja itse jakotilaisuuksista Piikki-lehti uutisoi aktiivisesti eri aikoina. Ks. Piikki, passim.
- 164 Tästä poikkeuksellisesta tapahtumasta Markku Kanerva kertoi haastattelussaan.
- 165 YTHS:n hallituksen ptk 15.12.2015.
- 166 Tarja Kantolan haastattelu 3.4.2017.
- 167 Kunttu T 2005, 203 ja Piikki 2/1992.
- 168 YTHS:n terveydenhoitoasemien vuosijuhlia ajan vi-rassa: Oulun terveydenhoitoasema 30 vuotta, Piikki 4/87; Jyväskylän terveydenhoitoasema 40 vuotta, Piikki 1/1995; Turun terveysasema juhli 50 vuotta opiskelijan terveydeksi, Piikki 2/2006 ja Tampere-Hämeenlinnan yksikkö täytti 50 vuotta, Piikki 1/2011.
- 169 Kunttu T 2005, 199–201; Joulujuhlien jälkilöylyt. Piikki 1/2008.
- 170 YTHS:n Helsingin terveydenhoitoaseman ja keskushal-linnon juhlista ks. Timo Niemen haastattelu 15.12.2016; Marja-Terttu Kiurun haastattelu 16.12.2016.
- 171 Ks. Krista Kavalto-Montinin haastattelu 29.5.2017; Aira Virtalan haastattelu 13.12.2016 ja Eija Vänskan haastattelu 12.5.2017.
- 172 Juhlien annista ja merkityksestä ks. Markku Kanervan haastattelu 1.6.2017. Krista Kavalto-Montinin on myös korostanut juhlien yhteen liittävää vaikutusta haastattelussaan 29.5.2017. Ks. lisäksi Kunttu T 2005, 212–213.
- 173 Marja-Terttu Kiurun haastattelu 16.12.2016.

Viestinnällä myönteistä

YTHS-kuvaa

- 1 Ks. YTHS:n toimintakertomukset vuosilta 1954–1968.
- 2 YTHS:n tiedotuksia -monistee; Savonen K 1982, 58–59.
- 3 Muistio YTHS:n asettaman suunnittelutoimikunnan Revisiojaoston toiminnasta. s.a., s.n. YTHS:n toimintakertomuksen mukaan valmistunut maaliskuussa 1966.
- 4 Tiedot luennoista uusille ylioppilaille löytyvät toimintakertomuksista, joihin ne on tallennettu vuosittain likipitään saman sisältöisinä aina vuoteen 1967 asti.
- 5 Hammashoidon järjestämiskysymys oli näyttävästi esillä useiden puolueiden pää-äänenkannattajissa ja valtakunnallisissa sanomalehdissä sekä uutisluonteisesti että Terveydenhoitosäätiön edustajien haastattelulausunnoissa, joissa näkyi erityisen hyvin Kari Savosen ”kynänjälki”.
- 6 Savonen K 1953; YTHS:n toimintakertomukset 1958–1961.
- 7 Tässä viitataan YTHS:n laajaan lehtileikearkistoon, joka sisältää lehtileikkeitä 1940-luvulta 2000-luvun alkuun.
- 8 Ks. YTHS:n juhlavuoden 1957 leikekirja.
- 9 YTHS:n toimintakertomuksia 1950-luvulta. Ks. myös Savonen K 1957, 31. Uutiset terveydenhoitosäätiön poliorokotuksista hallitsivat sanomalehtien uutisia vuosina 1958 ja 1959. Ks. YTHS:n lehtileikearkisto.
- 10 YTHS:n hallituksen ptk 14.5.1959; YTHS:n toimintakertomus 1959.
- 11 Savonen K. 1952.
- 12 Päätös koski myös terveydenhoitotyötä käsitteleviä julkaisuja, tutkimuksia, matkakertomuksia jne. YTHS:n toimintakertomus 1961.
- 13 Mitkä ovat mielenterveyden ongelmat -kirjoitussarja, Ylioppilaslehti 5.2.1960, YTHS:n lehtileikearkisto. Ks. myös YTHS:n toimintakertomus 1960.
- 14 Kari Savonen: Ylioppilaiden mielenterveyteen kiinnitetään yhä kasvava huomio I, Nyytiset 6.11.1961 ja II, Nyytiset 11.11.1961; Sama, Mielenterveys ja ylioppilas I, Ylioppilaslehti 10.11.1961, YTHS:n lehtileikearkisto.
- 15 Mielenterveyden kysymysten esille tuloon kiinnitettiin huomiota myös YTHS:n toimintakertomuksissa, ks. esim. vuosien 1966–1968 toimintakertomukset. YTHS:n hallituksen vuonna 1963 asettamalla ja Yrjö O. Alasen johdolla työskennellyllä mielenterveystyötä suunnittelevalla toimikunnalla oli merkittävä rooli YTHS:n tulevan mielenterveyslinjan käynnistymisessä. Ks. Alanen, 14–15 ja Pyllkänen, 9–11.
- 16 Mielenterveystyö merkittävinä ylioppilaiden terveydenhoidossa. Kaleva 25.10.1967, YTHS:n lehtileikearkisto. Uutisessa kerrotaan Kari Savosen ja professori Pekka Tienarin vierailusta Oulussa.
- 17 Useista lehti uutisista ja -kommenteista mainittakoon Uusi Suomi 24.1.1970 ja 28.1.1970; Ylioppilaslehti 23.1.1970; Kansan Uutiset 27.1.1970; Helsingin Sanomat 25.1.1970; Suomen Sosialidemokraatti 24.1.1970, YTHS:n lehtileikearkisto.
- 18 Ks. Ylioppilaslehti 18.9.1970; Aviisi 18.9.1970 ja Jyväskylän ylioppilaslehti 21.9.1970. Kari Savosen mukaan seksivalistus tulee olemaan keskeinen ongelma ylioppilaiden terveydenhuollossa. Keskiuomalainen 2.12.1970, YTHS:n lehtileikearkisto.
- 19 Ks. 1960- ja 1970-luvun taitteen lehtileikkeet, YTHS:n lehtileikearkisto.
- 20 Urpo Ratian laatima Ylioppilaiden Terveydenhoitosäätiön tiedotus- ja suhdetoiminnan kokonaisratkaisun hahmottelu 22.4.1969; YTHS:n hallituksen ptk 28.4.1969, hyväksyttiin tiedotustoiminnan kokonaisratkaisu; Ks. myös YTHS:n toimintakertomus 1969/70; SYL:n opintososiaaliset neuvottelupäivät Turussa 19.–21.4.1968, ponsilauselmat.
- 21 Aune Kerminen: Muistio terveydenhoitosäätiön toimihenkilöiden neuvottelupäivästä 2.1.1970.
- 22 Urpo Ratian laatima Ylioppilaiden Terveydenhoitosäätiön tiedotus- ja suhdetoiminnan kokonaisratkaisun hahmottelu 22.4.1969.
- 23 Ks. Martti Kukkonen laatimat Kirjallisen sisäisen viestinnän ohjelma 10.3.1970 ja Ulkoisen tiedotuksen ohjelma 3.4.1970. Ennen hallituksen hyväksymistä molemmat ohjelmaluonnokset käsiteltiin ensin työvaliokunnassa.
- 24 Ylioppilaiden terveydenhoitosäätiön tiedotustoiminta. Hyväksytty hallituksen kokouksessa 15.10.1970 tiedotuksen yleisohjelmaksi.
- 25 ibidem, alleviivaus lähteessä.
- 26 ibidem
- 27 YTHS:n hallituksen ptk 5.10.1972; YTHS:n toimintakertomus 1972/73.
- 28 YTHS:n hallituksen ptk 30.9.1976; YTHS:n toimintakertomus 1976/77. Tiedotustoimikunnan puheenjohtajana toimi Kimmo Eskola, sihteerinä Martti Kukkonen sekä jäseninä Marketta Hanéc (YTT), Jarmo Heiniö, Juha Klemola ja Vesa Lepistö (SYL). Toimikunnan tehtävistä tarkemmin hallitukselle jätetyssä esityksessä 29.3.1977; Tiedotustoimikunnan (Kimmo Eskola ja Martti Kukkonen) 2.12.1976 laatima esitys YTHS:n hallitukselle.
- 29 Tiedotustoimikunnan esitys uudeksi tiedotuksen yleisohjelmaksi ja sen mukaisiksi välittömiksi toimiksi 29.3.1977. Ks. myös YTHS:n toimintakertomus 1976/77.
- 30 Vuoden 1977 tiedotuksen yleisohjelman tiivistelmä, ks. Tiedotus YTHS:ssä. Piikki 1/1977–78.
- 31 ibidem
- 32 ibidem
- 33 YTHS:n tiedotuksen yleisohje, vahvistettu hallituksessa 20.8.1987; Tiedotukselle uusi yleisohje, Piikki 3/1987. Tärkeimmät tiedotustoiminnan välineet ulkoisessa tiedottamisessa olivat toimintakertomukset, esitteet,

- tiedotustilaisuudet ja henkilökohtainen yhteydenpito. Tiedon välittäjistä keskeisimpiä olivat opiskelijalehdistö, sanomalehdistö ja paikallisradio. Sisäisen tiedottamisen välineitä ja tapoja olivat kokousten pöytäkirjat, tiedotteet, työpaikkakokoukset, neuvonpidot ja henkilökohtainen yhteydenpito.
- 34 Oy Suomen BNL Finland Ab:n laatima Ylioppilaiden terveydenhoitosäätiön profiloitiohjelma. Tiivistelmä. 31.3.1989; YTHS:n toimintakertomus 1988–1989.
- 35 YTHS-kuva, Piikki 2/1989.
- 36 Viestintäkoulutusta YTHS:ssä, Piikki 4/1989.
- 37 Sari Krappen sähköpostiviesti YTHS:n johtoryhmälle ja johtoryhmän asiantuntijoille 4.2.2015
- 38 YTHS:n toimintakertomus 1986/87.
- 39 Epidemiologit Finlandia-talolla, Piikki 3/1987
- 40 YTHS:n toimintakertomukset 1988/89 ja 1990/91, Säätiö messuilla (Espoon terveystessut), Piikki 4/1989; Mirja Räsänen: Joensuun terveydenhoitoasema koko kansan terveystessuilla, Piikki 3/1990; YTHS elämänpolulla (Tehyn messut), Piikki 4/1991; YTHS TerveSOS-messuilla Turussa 22.–24.6.96, Piikki 4/1996.
- 41 Juhani Peräsälön viesti Marja-Riitta Tuorille 2.10.1989, viesti on liitetty Tartuntatautiliitto ry:n raporttiin matkailuaiheisesta tiedotusohjelmasta vuonna 1989; Samasta asiasta on kyse viestissä, jonka Juhani Peräsalo lähetti Kristina Kuntulle keväällä 1991 ja jossa hän kiittää paikallista näkyvyyttä saaneesta terveystempauksesta Turussa.
- 42 YTHS TerveSOS-messuilla Turussa 22.–24.6.96, Piikki 4/1996.
- 43 Kristina Kuntun muistikuvissa 1980-luvun alussa vielä varoiteltiin, ettei pidä elämöidä sillä, miten hyviä palveluja yliopisto-opiskelijoilla on, ettei tule kateutta ja hankaluuksia säätiön tulevaisuudelle.
- 44 Piikki-nimen keksi toimistoapulainen Tuija Ruoskanen. Alun perin väliaikaiseksi työnimeksi tarkoitettu Piikki säilyi lehden nimenä nimikilpailuista huolimatta. Piikin kokoamistyöhön osallistunut Ruoskanen piirsi myös Piikin logon. Piikin 40-vuotisjuhlanumero, Piikki 1/2011.
- 45 Piikki, Ylioppilaiden terveydenhoitosäätiön sisäinen tiedotuslehti 28.1.1971, koenumero. Vrt. YTHS:n sisäisen tiedotuksen kirjallisen osan tiedotuslehteä koskeva osa. Tiedotuksen yleisohjelma 15.10.1970.
- 46 Piikki 2/1980–1981; Martti Kukkonen, Mikä ihmeen henkilöstölehti?, Piikki 1/1990. Tässä pääkirjoituksessaan Martti Kukkonen eritteli myös henkilöstölehden tunnuspiirteitä ja merkitystä säätiöläisille. Ks. myös Martti Kukkonen, Uudelle kymmenluvulle, Piikki 4/1989. Ulkoinen tiedotus kanavoitiin vuonna 1990 YTHS-katsaus-nimiseen 4-sivuisen lehdykkään.
- 47 YTHS:n tasekirja 2007.
- 48 YTHS:n vuosikatsaus 2012.
- 49 Tuula Leppäsen haastattelu 30.11.2016. Ks. myös Tuija Ruoskanen haastattelu. Piikki 1/2011.
- 50 Anna-Maija Rönnemaan ja Terttu Vanosen haastattelu 9.3.2005 ja 2.3.2005. Niin ikään toimitusneuvostossa istunut Jukka Rantanen muisteli, että siellä aina välillä tuskailtiin lehteen kirjoittavien vähäistä määrää, ks. Jukka Rantasen haastattelu 31.5.2017.
- 51 Piikin piristysruiske. Päätoimittajan terveiset, Piikki 1/2007.
- 52 Sari Krappen haastattelu 19.5.2020.
- 53 Piristystä Piikistä. Päätoimittajan tervehdys, Piikki 1/2009.
- 54 Sari Krappen haastattelu 19.5.2020.
- 55 Lausuntokierroksella ollutta opiskelijoiden terveydenhuoltotoimikunnan mietintöä ruodittiin parissakin Piikin numerossa, ks. esim. Piikki 2/1973–74 ja 3/1973–74.
- 56 Piikki 1/1976–77.
- 57 Piikissä julkaistiin vuosina 1974–1977 kaikkiaan yhdeksän Eevertin kirjoitusta.
- 58 Terve! Piikki 3/1978–79.
- 59 Tämän taustalla saattaa olla Piikin numero 1/1988 eli Turku Special, joka oli tehty lähes kokonaan omin voimin.
- 60 Martti Kukkonen. Uudelle kymmenluvulle. Piikin vuoden 1989 lukijakyselyn tiivistelmä, Piikki 4/1989.
- 61 Tiivistelmä Piikin lukijakyselystä, Piikki 2/1998.
- 62 Piikin sisällön esittely ja analysointi perustuu painetun Piikin vuosikertojen systemaattiseen läpikäymiseen vuosilta 1971–2014.
- 63 Tuula Leppäsen haastattelu 30.11.2016.
- 64 Mikael Nyströmin haastattelu 9.5.2017; Simo Saarelan haastattelu 8.6.2017; Krista Kavalto-Montinin haastattelu 29.5.2017; Eero Kurrin haastattelu 15.3.2017. Ks. myös Kunttu T 2005, 178.
- 65 Marja-Terttu Kiurun haastattelu 16.12.2016; Lauri Turtolan haastattelu 17.15.2017.
- 66 Jukka Rantasen haastattelu 31.5.2017.
- 67 Timo Niemen haastattelu 15.12.2016.
- 68 Martti Kukkonen haastattelu, Piikin 40-vuotisjuhlanumero 1/2011.
- 69 YTHS:n laatukäsikirja. Helsinki 24.10.2000. Versio 1.0.62.
- 70 YTHS:n laatukäsikirja 10.3.2006 ja laatukäsikirja 23.12.2016.
- 71 YTHS:n vuosikatsaus 2012.
- 72 YTHS:n infopankki jakaa tietoa terveydenhoidosta, Turun Ylioppilaslehti 24/1994; YTHS Toimintakertomus 1993/94 ja 1994/95; Juhani Pohjonen: Tampereen terveydenhoitoaseman terveysboxi ja atk-infopiste, Piikki 1/1994.
- 73 YTHS:n hallituksen ptk 19.6.1995. Liitteenä esitys YTHS:n liittymisestä Internetiin 24.5.1995; YTHS:n hallituksen ptk 27.9.1995.

- 74 Hakemus- ja selvityksiäkirjakopiot STM:n tupakkalain 27 §:n mukaisesta terveyskasvatusmäärärahasta vuodelle 1996 ja 1997; YTHS:n toimintakertomus 1996.
- 75 YTHS:n hallituksen ptk:t 21.1.1997 ja 23.11.1997; Martti Kukkonen: Säätiö verkossa, pääkirjoitus Piikki 4/1997; YTHS netissä, Piikki 3/1998; YTHS vuosikertomus 1999.
- 76 Johanna Castrén: Miten nuoret toimivat netissä? Ja mitä se meille kuuluu?, Piikki 1/2004.
- 77 YTHS:n vuosikertomus 1998; YTHS netissä, Piikki 3/1998.
- 78 Kunttu & Huttunen 2000.
- 79 Piikki 1/2000, YTHS tutki nettipalvelujensa käyttöä ja kehittämiskohteita.
- 80 YTHS:n johtoryhmän ptk 8.2.2005; YTHS:n johtoryhmän vahvistama ohje vastuun- ja tehtävänjaosta Internetissä ja sNetissä 25.1.2005. Vastaavaksi päätoimittajaksi nimettiin Martti Kukkonen ja toimituskuntaan Johanna Castrén (eTerveystyöryhmä), terveyspalvelupäällikkö Hannele Kari (terveystyöryhmä), Miira Heiniö (henkilöstöasiat), Kristina Kunttu (tutkimus- ja julkaisut), Elina Heilala (atk) sekä www-assistentiksi Eija Berg; Marja-Terttu Kiurun haastattelu 16.12.2016.
- 81 Sari Krappen haastattelu 19.5.2020.
- 82 YTHS:n hallituksen ptk 11.6.2019.
- 83 Graafinen ohjeisto, hyväksytty YTHS:n hallituksessa 17.8.2004.
- 84 Graafinen ohjeisto 2016.
- 85 YTHS:n tasekirja 2010; YTHS:n vuosikatsaus 2011, jossa terveydenhoitajat Eija ja Jonna kertoivat uudenlaisesta työstään; Vuosikatsaus 2012, Hammaslääkäri naamakirjassa – Marjo Tipuri; YTHS:n vuosikatsaus 2013, Twitterin viserryksiä.
- 86 Sari Krappen haastattelu 19.5.2020.
- 87 YTHS:n tasekirja 2011; Sari Krappen haastattelu 19.5.2020.
- 88 Sari Krappen haastattelu 19.5.2020.
- 89 Anna-Maija Rönnemaa: Videofilmi Turun terveydenhoitoaseman toiminnasta valmistunut, Piikki 3/1986; Kuvaussuunnitelma Otaniemessä 13.6., MK/12.6.90.
- 90 Annukka Vuorinen & Marjo Tipuri: YTHS ja opiskelijoiden suunterveys Somessa, Verkkopiikki 12.6.2013; YTHS:n tasekirja 2015.
- 91 Sari Krappen haastattelu 19.5.2020; Laatuksikirja 14.12.2017. 6.7 Viestintä.
- 92 Sari Krappen haastattelu 19.5.2020.
- 93 Terttu Vanonen: Sitä on toivottu. Sitä on odotettu. Siitä jo supistaan. Se on tulossa!, Piikki 1/2003.
- 94 Piikki 3/2007.
- 95 YTHS:n tasekirja 2016.
- 96 YTHS:n vuosikatsaus 2012.
- 97 Sari Krappen haastattelu 19.5.2020.
- 98 Sari Krappe & Hanna Kari: Letkeästi Lyncillä! (artikkeliin sisältyy Sauli Kleemolan haastattelu), Verkkopiikki 4.12.2014.
- 99 YTHS:n laatuksikirja 14.12.2017. 6.7 Viestintä.
- 100 Annemari Backman: Näin viestii YTHS. YTHS:n viestintästrategia 2025, Santra, luettu 9.9.2020.

Uraauurtavaa tutkimustyötä

- 1 YTHS:n säännöt 1954 ja 2018.
- 2 Komiteanmietintö 1971: A: 10; Lauri Turtolan haastattelu 17.5.2017; Markku Kanervan haastattelu 1.6.2017.
- 3 Ylioppilaiden Terveydenhuoltokomitean mietintö, SYL 1941.
- 4 Ylioppilaiden Uuden Terveydenhuoltokomitean mietintö, SYL 1946.
- 5 Ylioppilaiden hammashoitokomitean mietintö SYL, Helsinki 15.3.1954.
- 6 YTHS:n toimintakertomus 1959.
- 7 YTHS – tieteellinen tutkimustyö, Turun terveydenhoitoasema – tieteellinen tutkimustyö 6.4.1965/EH.
- 8 YTHS:n toimintakertomus 1965.
- 9 SYL:n opintososiaaliset neuvottelupäivät 19.–21.4.1968, neuvottelupäivien ponsilauselmat; YTHS – tieteellinen tutkimustyö, Turun terveydenhoitoasema – tieteellinen tutkimustyö 6.4.1965/EH, jossa SYL:n 1965 ponnet mainittu.
- 10 Korkeakouluopiskelijoiden terveydenhuolto ja sen kehittäminen lähivuosina. YTHS:n asettaman suunnitellutoimikunnan selvitys säätiön tulevaisuuden tavoitteista, 19.10.1968.
- 11 YTHS:n lähivuosien tavoiteohjelma 28.5.1969, Kari Savonen.
- 12 ibidem; Onni Friman: Tutkimus- ja tilastosihteerin työohjelma, selvitys työvaliokunnan pyyntöön 5.3.1970; YTHS:n toimintakertomus 1969/70.
- 13 Tutkimustoimikunta, YTHS:n hallitus 15.10.1970. Asiakirjassa kuvataan toimikunnan tehtävät, valtuudet yms. Muut jäsenet Johannes Haataja, Esko Nikkilä, Paavo Seppänen säätiön edustajina johtajalääkäri ja johtajapsykiatri.
- 14 Kokouskutsu tutkimustoimikunnan kokoukseen 23.1.1973, päivätty 15.1.1973, YTHS:n toimintakertomus 1972/73.
- 15 YTHS:n tutkimustoimikunnan ptk 25.5.1973.
- 16 Esim. YTHS:n toimintakertomukset 1973/74–1979/80.
- 17 YTHS:n hallituksen ptk:t 5.7.1972, 23.1.1973 ja 27.6.1974; YTHS:n toimintakertomus 1972/73.
- 18 YTHS:n terveystarkastusten neuvottelukunnan muistio 17.4.1975.
- 19 Esim. YTHS:n terveydenhoidon työryhmän muistiot 1976–1979.

- 20 Ylioppilasterveys ry:n hallituksen keskustelumuistio 2.3.1981.
- 21 YTHS:n tutkimuksia ja selvityksiä 11/1982; YTHS:n toimintakertomus 1981/82.
- 22 Juhani Peräsalo: Tutkimusapurahat – miksi, kenelle, miten? Piikki 4/1981.
- 23 YTHS:n hallituksen ptk 21.11.1983; Tutkimuksen tarve kasvaa. Katkelmia puheenvuoroista Säätiön tutkimuksen päivillä 9.–10.12.1983, Piikki 1/1984.
- 24 Urpo Ratian esitelmä: Tutkimus ja kehitys YTHS:n toiminnan peruskonseptin oleellisina osina. Päiväty 26.10.1983, pidetty Tutkimuksen päivillä 9.10.1983.
- 25 Tutkimuksen tarve kasvaa, Katkelmia puheenvuoroista Säätiön tutkimuksen päivillä 9.–10.12.1983, Piikki 1/1984.
- 26 YTHS:n tutkimuspoliittinen ohjelma, hyväksytty YTHS:n hallituksen kokouksessa 21.5.1984; YTHS:n toimintakertomus 1993/94.
- 27 Ylioppilasterveys ry:n hallinnassa oleva Pro Sanitate Studiosorum -tutkimussäätiö järjesti 4.5.1987 Tutkijoiden illan ja saman vuoden syksyllä Tutkimuksen päivät 2.–3.10.1987, ks. YTHS:n toimintakertomukset 1986/87 ja 1987/88; Tutkijoiden ilta, Piikki 2/1987.
- 28 YTHS:n tutkimuspoliittinen ohjelma, hyväksytty hallituksen kokouksessa 21.5.1984.
- 29 esim. YTHS:n eettisen toimikunnan hyväksymät tutkimukset 5.9.1985–17.3.1993; YTHS:n hallituksen ptk 22.2.2000, jossa eettinen toimikunta lakkautetaan lainsäädännössä tapahtuneiden muutosten vuoksi (laki 488/1999 ja asetus 986/1999).
- 30 YTHS:n toimintakertomus 1959; Mikael Nyström: Kuudesosa uusista naisopiskelijoista vailla vihuriokko-suojaa, Piikki 1/1980–81.
- 31 Ks. esim. Hiltunen-Back & al. 2009.
- 32 YTHS:n eettisen toimikunnan tutkimuslupalista 1983–1995; Tutkimuslupapäätöksiä YTHS:n sähköisessä arkistossa vuodesta 2007 alkaen.
- 33 YTHS:n hallituksen ptk 16.5.2000, jossa todetaan YTHS:lle kustannuksia aiheuttamaton ja opiskelijoille vapaaehtoinen klamydia ja papillomavirusten seulontatutkimus ensimmäisen vuoden opiskelijoiden terveystarkastuksissa; YTHS:n toimintakertomukset 2005 ja 2006.
- 34 YTHS:n vuosikatsaus 2018; Annemari Backman: Tutkimus masennuksen digitaalisesta hoito-ohjelmasta käynnissä, opiskelijapalaute positiivista, Santra, Ajan kohtaista 18.2.2019, luettu 18.12.2020.
- 35 YTHS:n tutkimustoiminnan linjaukset lähivuosi, hyväksytty hallituksen kokouksessa 16.12.1997.
- 36 YTHS:n hallituksen ptk:t 22.2.2005 ja 27.11.2006; YTHS:n vuosikatsaus 2006; YTHS:n tutkimus- ja kehittämissäätöpolitiikan suuntaviivat 23.8.2006.
- 37 YTHS:n tasekirjat ja vuosikatsaukset 2007–2015.
- 38 YTHS:n tutkimuspolitiikan peruseriaatteet 23.3.2011.
- 39 YTHS:n terveydenhoidon työryhmän muistio 10.5.1976.
- 40 Helsingin yliopiston kirjasto: Kirjojen kansainvälinen standardinumerointi, liittymisilmoitus 21.6.1977.
- 41 YTHS:n tasekirja 2012; Kristina Kuntun muistelukset.
- 42 Kristina Kuntun muistelukset ja sähköpostikirjeenvaihto Martti Kukkosen kanssa 27.11.2002.
- 43 YTHS:n toimintakertomus 1981/82; Ylioppilaiden terveydenhuollon 50-vuotisjuhla 29.1., 75000 mk tutkimusapurahoja, Piikki 1/1982; YTHS:n toimintakertomukset 1983/84–1985/86.
- 44 Ylioppilasterveys ry:n toimintakertomukset 1985 ja 1986; Auvinen 1986, 48; Ylioppilaiden terveydenhuollon toimintaympäristö, Piikki 3/1986; Pro Sanitate Studiosorum -tutkimussäätiö, Piikki 4/1986; PSS-säätiön apurahat haettaviksi jo tänä vuonna, PSS-säätiön hallituksen pj:n Jussi Huttusen haastattelu, Piikki 1/1987.
- 45 YTHS:n hallituksen ptk 17.12.2002.
- 46 YTHS:n tasekirja 2017.
- 47 YTHS:n toimintakertomus 1989/90; Juhani Peräsalo: Vuosi 1990/91, YTHS:n toimintakertomus 1990/91; YTHS:n hallituksen ptk 26.10.1992, liite: YTHS:n tutkimus- ja kehittämisrahaston käsittely tilinpäätöksessä, allekirjoittajina tilintarkastajat Leo Dammert KHT ja Eero Prepula KHT.
- 48 Kalervo Haapasalmen haastattelu 5.12.2016.
- 49 YTHS:n hallituksen ptk:t 31.8.1990 ja 6.11.1990; Ks. myös YTHS:n hallituksen ptk 26.10.1992, liitteinä lausunnot: YTHS:n kehittämisrahasto, allekirjoittajana Erkki Mitro KHT sekä YTHS:n tutkimus- ja kehittämisrahaston käsittely tilinpäätöksessä, allekirjoittajina tilintarkastajat Leo Dammert KHT ja Eero Prepula KHT.
- 50 YTHS:n hallituksen ptk 6.11.1990; YTHS:n valtuuskunnan ptk 10.12.1990; Kalervo Haapasalmen haastattelu 5.12.2016.
- 51 YTHS:n hallituksen ptk 26.10.1992 ja liitteinä lausunnot: YTHS:n kehittämisrahasto, allekirjoittajana Erkki Mitro KHT sekä YTHS:n tutkimus- ja kehittämisrahaston käsittely tilinpäätöksessä, allekirjoittajina tilintarkastajat Leo Dammert KHT ja Eero Prepula KHT.
- 52 YTHS:n toimintakertomukset 1991/92–2004, YTHS:n tutkimus- ja kehittämisrahastosta myönnetty apurahat.
- 53 YTHS:n hallituksen ptk 19.12.2005; YTHS:n vuosikertomus 2005; YTHS:n valtuuskunnan ptk 24.1.2006; Opiskelijaterveydenhuollon tutkimus- ja kehittämisrahaston säännöt 24.1.2006; YTHS:n hallituksen sähköpostikokouksen ptk 27.6.–29.6.2011.
- 54 YTHS:n hallituksen sähköpostikokouksen ptk 27.6.–29.6.2011.
- 55 ibidem; YTHS:n hallituksen ptk 7.9.2011.
- 56 YTHS:n hallituksen ptk:t 18.11.2014, 8.9.2015, 5.10.2015 ja 22.1.2018.

- 57 Alanen 1999, 13–23.
- 58 *ibidem*; Alanen & al. 1967.
- 59 Holmström 1972; Lista tutkimusprojektin julkaisuista ks. Holmström & al. 1992.
- 60 Totte Vadénin haastattelu 13.12.2016; Vadén 1999: 106–119.
- 61 Veikko Lehtisen ja Kari Savosen allekirjoittama anomus OPM:lle 15.2.1974; Opiskelu ympäristön terveellisyys, YTHS:n opiskelu ympäristöryhmän raportti 1975; Luhtala 1975.
- 62 Salli Saari: Tuettu yhteisöasuminen ehkäisevän mielen-terveystyön muotona, Piikki 4/1990.
- 63 YTHS:n toimintakertomus 1961, liite: Terveystarkastukset; Kari Savonen: Opintonsa alkaneiden 12 712 ylioppilaan terveystarkastukset Suomessa vuosina 1960–1966; YTHS:n toimintakertomus 1964.
- 64 YTHS:n hallituksen ptk 5.7.1972; YTHS:n toimintakertomus 1972/73; YTHS:n hallituksen ptk 27.6.1974.
- 65 Useita raportteja terveystarkastuksista YTHS:n arkistossa; Kuokkanen 1974.
- 66 Kristina Kuntun muistelukset yrityksistä selvittää talennettujen tietojen kohtaloa.
- 67 Saari 1975 ja 1979; Salli Saaren haastattelu 30.11.2016.
- 68 Opiskelijoiden mielenterveydessä laadullisia muutoksia kolmen opiskeluvuoden aikana, artikkeli Salli Saaren väitöskirjasta, Piikki 3/1981.
- 69 Niemi 1999, 29–39; Pahkinen 1987; YTHS:n toimintakertomus 1987/88; Timo Niemen haastattelu 15.12.2016.
- 70 YTHS:n hallituksen ptk 11.4.2000; Pyökkänen & Repo 2006, 8.
- 71 YTHS:n toimintakertomus 1977/78.
- 72 Markku Kanervan haastattelu 1.6.2017.
- 73 YTHS:n hallituksen ptk 17.12.2008; Sini Kivijärvi: Lauri Turtolalle professorin arvonimi, Piikki 1/2009.
- 74 YTHS:n toimintakertomus 1969/70.
- 75 YTHS:n terveydenhoidon työryhmän muistio 10.5.1976; Turtola & al. 1985, 3.
- 76 YTHS:n toimintakertomus 1990/91; YTHS:n hallituksen ptk 16.5.2000, jossa myönnettiin apuraha Lauri Turtolalle ja Irja Ventälle jatkotutkimukseen ”Viisaidenhampaiden vaikutus suun terveyteen: 18 vuoden seurantatutkimus 2–38-vuotiailla henkilöillä.
- 77 Turtola 1990; Ksylitolipurukumi opiskelija-aterian osaksi, Piikki 2/1990; YTHS:n toimintakertomus 1991/92.
- 78 Opiskelijoiden leukanivelkivut monitieteellisessä tarkastelussa, Piikki 3/1986; YTHS:n toimintakertomukset 1991/92, 1994/95, 1996 ja 2002.
- 79 Saarni 1996; ks. myös Saarnin artikkeli Piikki 3/1996.
- 80 Ventä & Turtola 2008.
- 81 Ventä & Turtola 2005.
- 82 YTHS:n toimintakertomukset 1959 ja 1960; Savonen K. Opintonsa alkaneiden 12 712 ylioppilaan terveystarkastukset Suomessa vuosina 1960–1966, moniste; Mitä söit eilen? Ylioppilaslehti 13.5.1960, YTHS:n lehtileikearkisto;
- 83 Heikkinen & al. 1969; YTHS:n toimintakertomus 1966.
- 84 YTHS:n toimintakertomus 1970/71; Puska & al. 1972.
- 85 Saari & Raitasalo 1974 ja 1975; Onko ylioppilas seksihurjastelija? Kauneus ja Terveys 8/1974, YTHS:n lehtileikearkisto.
- 86 Marja-Riitta Tuorin haastattelu 22.11.2016; Tuori & Peräsalo 1984.
- 87 Ulla Salonen: Opiskelijat – alkoholi, tupakka ja kannabis, Piikki 4/1997.
- 88 Kunttu 1997; Kristina Kunttu: Korkeakouluopiskelijoiden terveystietäytyminen ja sosiaaliset suhteet, Piikki 1/1998; Kristina Kunttu: Turvalliset sosiaaliset suhteet terveellisen käyttäytymisen taustalla, Piikki 2/1998.
- 89 YTHS:n vuosikertomus 2001.
- 90 Terveystieteiden tutkimuskeskuksen muistiot 9.2.1977 ja 23.3.1977; Kaisa Kukkonen ja Simo Saarela: Niskakoulujen toteutettavuuskokeilun raportti 14.9.1978.
- 91 mm. Minna Martinin esitelmä Esiintymisjännitys ja sen lievittäminen, Suomen Kielen Seuran kokous 20.10.2005; Julkaisemattomia raportteja Turun jännittäjäryhmistä 3.5.2007; Friman 2010.
- 92 Peltö-Huikko & Koskinen-Ollonqvist 2005.
- 93 Korkeakouluopiskelijan lääkintäpalvelusten käyttöä tutkitaan, tiedote Ylioppilasterveys r.y:n tiedotustilaisuudesta 29.4.1971 koskien valt. yo Ritva Tuomiston sosiaalipolitiikan opinnäytetyön tuloksia; Lyhyt esittely Reetta Niemelän graduista Helsinki-Espoon terveydenhoitoaseman palvelujen käytöstä ja palveluihin pääsyä, Piikki 4/1998, gradu julkaistu YTHS:n tutkimus-sarjassa.
- 94 Suomalainen, Saari & Taberman 1984, esipuhe.
- 95 YTHS:n toimintakertomus 1992/93.
- 96 Luukko 2013.
- 97 YTHS:n toimintakertomus 2018.
- 98 Lempinen & Tiilikainen 2000, 31.
- 99 Lempinen & Tiilikainen 2000; Kestilä 2002; Ks. myös Piikki 1/2000: YTHS tutki nettipalvelujensa käyttöä ja kehittämistoiveita.
- 100 Castrén 2008.
- 101 Saarelainen 2018; Eklundh 2018.
- 102 YTHS:n toimintakertomus 2004; Kunttu & Huttunen 2007 ja 2008. Kunttu, Westerlund & Heilala 2009. Ekström & al 2013.
- 103 Ks. esim. 1960- ja 1970-lukujen suunnitelmat; Auvinen 1986, 41–42 ja 48–49; Jussi Huttunen: PSS-säätiön apurahat haettaviksi jo tänä vuonna, Piikki 1/1987; Antti Huunan-Seppälän haastattelu 19.4.2017.

- 104 Kristina Kuntun aloite 23.10.1998; YTHS:n hallituksen ptk 15.12.1998.
- 105 YTHS:n hallituksen ptk 15.12.1998; Kristina Kuntun muistelukset; YTHS:n terveystyöryhmän kokousmuistio 3.12.1998; YTHS:n terveystyöryhmän ptk 13.5.2004.
- 106 Kunttu & Huttunen 2001, tiivistelmä.
- 107 Ks. Korkeakouluopiskelijoiden tutkimusraporttien esipuheet.
- 108 *ibidem*
- 109 Kristina Kuntun viesti Turun ammattikorkeakoulun rehtori Kaj Malmille 13.1.2000.
- 110 Erola 2004.
- 111 Kunttu & Huttunen 2009.
- 112 <https://www.yths.fi/trendit>, luettu 5.4.2019; YTHS:n terveystyöryhmän ptk 25.3.2004.
- 113 Kristina Kunttu: Esitys Korkeakouluopiskelijoiden terveystutkimus 2016:n julkistamistilaisuudessa 13.2.2017.
- 114 Korkeakouluopiskelijoiden terveystutkimus 2000:n aineistosta on käynnistymässä 15 tutkimushanketta, YTHS Uutisliiska 9/2001, 19.12.2001; Oireilevan opiskelijan viesti?, Piikki 4/2004; Kristina Kuntun muistelukset. Tutkijatapaamisten kutsut ja muistiot 2002–2016.
- 115 YTHS:n vuosikertomus 2002; Seminaariohjelma Hyvinvointi opintiellä – tutkimusseminaari Kehrä-filosofia, 5.4.2002.
- 116 *ibidem*; Kristina Kuntun sähköposti Eero Kurrille 8.4.2002.
- 117 Sari Krappe: Yliopisto-opiskelijan terveys näyttävästi esillä Vanhalla Ylioppilastalolla, Piikki 1/2009.
- 118 Mediaosumat tutkimusten julkaisu vuosilta, YTHS:n lehtileike- ja mediaosuma-arkistot; YTHS:n tasekirjat 2013 ja 2017; Sari Krappen haastattelu 19.5.2020.
- 119 Virtala 2007; YTHS:n vuosikatsaus 2006.
- 120 Esim. Tuori & Peräsalo 1984; Kunttu 1997.
- 121 Almonkari 2007, ks. liite väitöstutkimuksista.
- 122 YTHS:n terveystyöryhmän ptk 10.9.2009, Kiti Poikosen esitys Hissun Kissun verkkopalvelusta.
- 123 Suositus korkeakouluruokailun periaatteiksi, Kela ja Valtion ravitsemusneuvottelukunta, 2008, https://www.kela.fi/documents/10180/12149/korkeakoulu-ruokasuositus_nettiversio.pdf; Kela ja valtion ravitsemusneuvottelukunta: Korkeakouluopiskelijoiden ruokailusuositus. Terveyttä ruoasta. Helsinki, Kela 2016. www.kela.fi/ateriatuki sekä vuoden 2011 suositus. Molemmat luettu 7.10.2020.
- 124 Björklund, Kokko & Heiskanen 2011; YTHS:n tasekirjat 2012 ja 2013.
- 125 Julkaisuluettelo vuosilta 2015–2019 www.yths.fi/yths/tutkimus-ja-julkaisut/julkaisut/, luettu 18.12.2020.
- 126 Kutsu keskustelemaan opiskeluterveydenhuollon kehittämisestä, allekirjoittajana johtajat Liisa-Maria Voipio-Pulkki ja Taru Koivisto, STM, 23.2.2011; Kristina Kuntun muistelukset.
- 127 YTHS:n terveystyöryhmän ptk 3.6.2014.
- 128 Korkeakouluopiskelijoiden terveystutkimuksen toteuttaminen ja rahoitus -työryhmän ptk 18.8.2016, STM:n työryhmä; KOTT-tulevaisuus muistiolounnos 13.9.2017, em. työryhmä.
- 129 Korkeakouluopiskelijoiden terveys- ja hyvinvointitutkimus (KOTT), thl.fi, luettu 14.12.2020.
- 130 Auvinen 1986, 41.
- 131 PSS-säätiön apurahat haettaviksi jo tänä vuonna, Jussi Huttusen haastattelu, Piikki 1/1987.
- 132 Auvinen 1986, 41–42 ja 48–49 ja siinä mainitut lähteet.
- 133 YTHS:n tutkimus- ja kehittämisspolitiikan suuntaviivat 23.8.2006.
- 134 Salli Saaren haastattelu 30.11.2016; Ulla-Maija Saarin haastattelu 9.3.2005; Aira Virtalan haastattelu 13.12.2016, Mikael Nyströmin haastattelu 9.5.2017; Kristina Kuntun muistelukset; Irja Ventän muistelu 31.8.2020.
- 135 Markku Kanervan haastattelu 1.6.2017.
- 136 Tutkimuksen tarve kasvaa, Piikki 1/1984.
- 137 Markku Kanervan haastattelu 1.6.2017; Eija Orpaa: Opiskelijoiden terveydenhuolto uudistuu, YTHS:n vuosikertomus, Ajankohtaisartikkeli 2004.
- 138 Pylkkänen 1999, 11.
- 139 STM 2006, 179.

Aktiivisena asiantuntijana kansainvälisillä kentillä

- 1 Ylioppilaiden terveydenhuoltokomitean mietintö, SYL 1941; Ylioppilaiden uuden terveydenhuoltokomitean mietintö, SYL 1946.
- 2 Aamulehti 2.10.1949, YTHS:n lehtileikearkisto.
- 3 YTHS:n toimintakertomus 1955, liite.
- 4 Kari Savonen: Haastattelun muotoon kirjoitettu kertomus matkasta Ranskaan, Englantiin ja Amerikan Yhdysvaltoihin, 1949; Kari Savonen – säätiön grand old man (70), Piikki 2/1982, MK; Koistinen-Vires 1977, 647.
- 5 Savonen K 1952; Uusi Suomi, Suomen Sosialidemokraatti, Hufvudstadsbladet, Ylioppilaslehti, Helsingin Sanomat 9.–11.10.1952, Helsingin Sanomat ja Suomen Sosialidemokraatti 15.5.1957, Ylioppilaslehti 17.5.1957, YTHS:n lehtileikearkisto.
- 6 YTHS:n hallituksen ptk:t 26.1.1955 ja 27.5.1955; YTHS:n toimintakertomus 1955.
- 7 YTHS:n hallituksen ptk:t 3.10.1958 ja 4.9.1959; Savonen Kari, esitelmä: Medical examinations for university

- students, COSEC II, Euroopan Ylioppilaiden Sosiaalikonferenssi, Luxemburg 1959; YTHS toimintakertomus 1959; Lehdissä: Sosialidemokraatti, Helsingin Sanomat, Kansan Uutiset, Maakansa, Uusi Suomi, Päivän Sanomat, Hufvudstadsbladet 25 tai 26.6.1959, Ylioppilaslehti 4.9.1959, YTHS:n lehtileikearkisto.
- 8 YTHS:n hallituksen ptk 9.5.1963 ja 19.2.1965; YTHS:n toimintakertomus 1963.
- 9 YTHS:n hallituksen ptk:t 6.5.1960, 19.5.1961 ja puhe-linkokous 16.–17.8.1962; YTHS:n toimintakertomus 1961 ja 1962; Kari Savonen, artikkeleita Murtenin Student mental health -konferenssista: Mielenterveys 1961; 2: 14–19, Nyytiset 6. ja 11.11.1961, Ylioppilaslehti 10.11.1961, YTHS:n lehtileikearkisto; Jugoslaviaalaisten lääkärien Suomen vierailusta: Helsingin Sanomat, Jyväskylän Sanomat, Suomen Sosialidemokraatti 9. tai 10.5.1961, Ylioppilaslehti 13.5.1961 sekä Puolan matkasta: Ylioppilaslehti, Hufvudstadsbladet, Sosialidemokraatti, Kansan Uutiset, Päivän Sanomat 9.6.1961, YTHS:n lehtileikearkisto.
- 10 YTHS:n hallituksen ptk 28.11.1964; YTHS:n toimintakertomus 1965.
- 11 Matkakertomus Kari Savosen 27.11.–18.12.1973 Bulgarian kansantasavaltaan ja Saksan demokraattiseen tasavaltaan tekemästä opintomatkasta.
- 12 YTHS:n toimintakertomukset 1963–1966; Esim. YTHS:n hallituksen ptk:t 19.5.1961 ja 4.3.1976.
- 13 YTHS:n toimintakertomus 1973/74 ja 1974/75.
- 14 Kesävieraita, Piikki 3/1994; Vieras Vilnasta, Piikki 3/1995.
- 15 YTHS:n vuosikertomus 1997; Näin Tukholmassa, Piikki 1/2000.
- 16 YTHS:n hallituksen ptk 19.2.1965; Koistinen-Vires 1977, 647.
- 17 YTHS:n hallituksen ptk:t 19.2.1965, 14.4.1965, 27.1.1966 ja 26.8.1976; YTHS:n toimintakertomus 1965 ja 1966.
- 18 Uusi Suomi 26.4.1966, Turun Ylioppilaslehti 29.4.1966, Contactor 29.4.1966, Oulun Ylioppilaslehti 6.5.1966, YTHS:n lehtileikearkisto; WHO 1966; Savonen K 1966.
- 19 Kunttu T 2013, 166.
- 20 YTHS:n hallituksen ptk 25.5.1967; YTHS:n toimintakertomukset 1967 ja 1969/70.
- 21 YTHS:n hallituksen ptk 25.1.1972; Kunttu T 2013, 117; Koistinen-Vires 1977, 647; YTHS:n toimintakertomus 1973/74
- 22 YTHS:n hallituksen ptk:t 25.5.1967, 10.5.1973 ja 20.8.1973; YTHS:n toimintakertomukset 1963, 1967, 1970/71 ja 1972/73; Martti Kuokkasen muistio UIHMSU:n symposiumista 3.–9.6.1973.
- 23 YTHS:n hallituksen ptk 30.9.1976; YTHS:n työvaliokunta 17.5.1977; Pohjoismainen opiskeluterveydenhuoltokongressi 26.–27.8.1977 Lundissa, Piikki 1/1977–78; YTHS toimintakertomus 1976/77.
- 24 YTHS:n hallituksen ptk 9.6.1977; YTHS:n toimintakertomus 1977/78; Otahuuto 18.5.1978; Vertio 1978.
- 25 Juhani Peräsalo: Turusta Yorkiin, Piikki 3/1995.
- 26 YTHS:n toimintakertomus 1980/81–1989/90.
- 27 Eusuhm Newsletter 3/1995.
- 28 Kunttu T 2005, 203–206.
- 29 ibidem; Kristina Kuntun muistelukset.
- 30 Kansikuva, Piikki 3/1989; Ilmoitus kongressista, Piikki 3/1990; Matti Norio: Väliaikatietoja EUSUHM-kongressin järjestelyistä, Piikki 2/1990; Koulu- ja opiskeluterveydenhuollon kongressiin tulossa 250 osallistujaa, Piikki 2/1991.
- 31 Kunttu T 2005, 203–206; Programme, Congress of the European Union for School and University Health and Medicine, June 10–13, 1991.
- 32 Turun kongressi oli yhteishengen riemuvoitto, Piikki 3/1991.
- 33 Ulla-Maija Saarni: Leipzigin kongressi, Kouluterveydenhuolto painottui ohjelmassa, Piikki 3/1993.
- 34 Terhi Laatikainen: Matkanjohtajana Yorkissa EUSUHM:n kongressissa, Piikki 3/1995.
- 35 Juhani Peräsalo: Turusta Yorkiin, Piikki 3/1995.
- 36 Mainittujen kongressien ohjelmat; Seija Silventoinen: EUSUHM:n 10. kongressi 16.–19.6.1999 Trondheimissa, Piikki 2–3/1999; Anna-Maija Rönnemaa: Terveiset Ljubljanasta, Eusuhm-kongressista. Piikki 3/2003; Seija Silventoinen: Raportti EUSUHM:n konferenssista ”Health and wealth for Europe’s young generation, a challenge to prevention” Budapestissa 22.–25.8.2001, YTHS:n Uutisliiska 8/2001; Kristina Kuntun muistelukset.
- 37 Kari Pylkkänen valittu EUSUHMin hallitukseen, Piikki 3/2000.
- 38 Kari Pylkkänen: Opiskelijaterveydenhuollon kehitysuuntia Euroopassa, Piikki 3/2003.
- 39 YTHS:n hallituksen ptk 22.2.2005; Aira Virtala & Annukka Vuorinen: EUSUHM-kongressi Tampereella 6.–9.6.2007, Piikki 1/2007; Kunttu T 2013, 119.
- 40 Kari Pylkkänen: Opiskelija- ja kouluterveydenhuollon 14. Euroopan kongressi – EUSUHM-Dubrovnik, Kroatia, Piikki 4/2005–1/2006.
- 41 Kunttu T 2013, 121; Aira Virtala & Annukka Vuorinen: EUSUHM-kongressi Tampereella 6.–9.6.2007, Piikki 1/2007.
- 42 Kari Pylkkänen: EUSUHM-kongressi Tampereella oli suurmenestys, Piikki 2/2007; Kunttu T 2013, 121–124; Marjo Tipuri, Liisa Sorakivi & Pauli Tossavainen: Avoimet ovet Tampereen terveysasemalla EUSUHM-kongressivieraille, Piikki 2/2007.
- 43 YTHS:n toimintakertomus 2007; Dubrovnik Declaration, Piikki 4/2005–1/2006.
- 44 Ilpo Lahti: Moskovaan, Moskovaan... Mikä EUSUHM oikein on?, Piikki2/2010.

- 45 Ilpo Lahti: YTHS Moskovassa – 16. EUSUHM-kongressin muistoja, Piikki 3/2011.
- 46 Congress programme, Eusuhm 2013.
- 47 Annukka Vuorinen: Eusuhm-kongressi Tallinnassa, Piikin verkkolehti 12.11.2015.
- 48 Kari Pylkkänen: EUSUHM-kongressi Tampereella oli suurmenestys, Piikki 2/2007.
- 49 YTHS:n hallituksen ptk:t 9.10.1959, 25.1.1962 ja 28.3.1963; YTHS:n toimintakertomus 1963.
- 50 YTHS:n hallituksen ptk 20.8.1963; Ylioppilaslehti 1963, 22–23/8, jossa Aimo V. Rantasen haastattelu, Hufvudstadsbladet 3.9.1963, Uusi Suomi 3.9.1963 ja 4.9.1963, YTHS:n lehtileikearkisto.
- 51 Nordisk konferens för studenternas hälsövärd 2.–6.9.1963, konferenssin 4.9.1963 hyväksymä julkilausuma, YTHS:n hallituksen ptk 7.11.1963 liitteenä.
- 52 Ylioppilaslehti 6.9.1963, YTHS:n lehtileikearkisto. Ks. myös YTHS:n hallituksen ptk 7.11.1963.
- 53 Pohjoismainen opiskelijaterveydenhuoltokongressi Uppsalassa, Piikki 3/1987; Lauri Yli-Pohja: Onnistunut pohjoismainen opiskelijaneuvontatyöntekijöiden kongressi Kööpenhaminassa, Piikki 4/2000.
- 54 Kunttu T 2013, 110–115; Kesän kongressit, Pohjoismainen opiskelijaterveydenhuollon ja koululääkäreiden kongressi kokosi Helsinkiin 135 osallistujaa, Piikki 3/1985.
- 55 Pohjoismainen opiskelijaterveydenhuoltokongressi Uppsalassa, Piikki 3/1987; YTHS:n toimintakertomus 1988/89.
- 56 Onnistunut pohjoismainen opiskelijaterveydenhuollon tapaaminen Helsingissä, Piikki 4/1996.
- 57 Lauri Yli-Pohja: Onnistunut pohjoismainen opiskelijaneuvontatyöntekijöiden kongressi Kööpenhaminassa, Piikki 4/2000.
- 58 Den 12e nordiska kongressen i studenthälsövärd, Program, abstrakter, delegater -kirja; Kari Pylkkänen: Opiskelijaterveydenhuolto tarvitsee kansainvälistä tietojen vaihtoa, pääkirjoitus, Piikki 3/2004; Onnistunut Pohjoismainen opiskelijaterveydenhuollon kongressi kokosi Helsinkiin yli 200 osanottajaa, Piikki 3/2004.
- 59 Ks. edelliset lähteet.
- 60 Kari Pylkkänen: opiskelijaterveydenhuolto tarvitsee kansainvälistä tietojen vaihtoa, pääkirjoitus, Piikki 3/2004.
- 61 YTHS:n toimintakertomus 2006; Marja-Leena Meroenen & Kari Pylkkänen: Pohjoismainen opiskelijaterveydenhuollon konferenssi Kööpenhaminassa – YTHS:n asiakastytyväisyyskysely valloittaa Norjan ja Englannin, Piikki 3/2008.
- 62 Sari Krappe: Päivi Pynnösen haastattelu ”Olen ylpeä YTHS:stä”, Piikin verkkolehti 20.1.2013; Sari Krappe: Pohjoismainen yhteistyö kantaa opiskeluterveydessäkin, Piikin verkkolehti 20.1.2013.
- 63 Lundin yliopistolta 20.3.2014 tullut sähköposti.
- 64 Eero J. Manner: In memoriam Kari Savonen, Piikki 1/1989.
- 65 Kristina Kuntun kirje johtoryhmälle: Osallistuminen EUSUHM:iin ja pohjoismaiseen opiskeluterveyden kongressiin. 16.6.2011.
- 66 Lauri Turtolan haastattelu 17.5.2017.
- 67 Kunttu T 2005, 190; Ulla-Maija Saarnin haastattelu 9.3.2005; Anna-Maija Rönneamaan haastattelu 9.3.2005; Ilpo Lahden haastattelu 31.3.2005; Mikael Nyströmin haastattelu 9.5.2017; Timo Niemen haastattelu 15.12.2016.
- 68 Ilpo Lahden arvio EUSUHM-kongresseista Piikissä 2–3/1999.
- 69 Seija Silventoinen: EUSUHM:n 10. kongressi 16.–19.6.1999 Trondheimissa sekä säätiöläisten kommentteja EUSUHM:n kongressien merkityksestä, Piikki 2–3/1999; Kunttu T 2005, 190; Ulla-Maija Saarnin haastattelu 9.3.2005; Anna-Maija Rönneamaan haastattelu 9.3.2005; Ilpo Lahden haastattelu 31.3.2005; Mikael Nyströmin haastattelu 9.5.2017; Timo Niemen haastattelu 15.12.2016.
- 70 Laatikainen Terhi: Matkanjohtajana Yorkissa EUSUHM:n kongressissa, Piikki 3/1995. Ks. myös Riitta Peltoisen arvio EUSUHM:sta Piikki 2–3/1999.
- 71 Kari Pylkkänen: Opiskelija- ja kouluterveydenhuollon 14. Euroopan kongressi – EUSUHM-Dubrovnik, Kroatia, Piikki 4/2005–1/2006; Ilpo Lahti: Moskovaan, Moskovaan... Mikä Eusuhm oikein on?, Piikki 2/2010.
- 72 Terhi Laatikaisen arviot EUSUHM:sta, Piikki 2–3/1999.
- 73 Onnistunut pohjoismainen opiskelijaterveydenhuollon tapaaminen Helsingissä, Piikki 4/1996; Seija Silventoinen: EUSUHM:n 10. kongressi 16.–19.6.1999 Trondheimissa sekä säätiön osanottajien kommentteja EUSUHM:n merkityksestä, Piikki 2–3/1999; Kunttu T 2005, 190; Ilpo Lahti: Moskovaan, Moskovaan... Mikä Eusuhm oikein on?, Piikki 2/2010.
- 74 Onnistunut pohjoismainen opiskelijaterveydenhuollon tapaaminen Helsingissä, Piikki 4/1996.
- 75 Marja-Riitta Tuorin arviot EUSUHM:sta, Piikki 2–3/1999.
- 76 Pohjoismainen opiskeluterveydenhuoltokongressi 26.–27.8.1977 Lundissa, Piikki 1/1977–78; Aira Virtalan arvio artikkelissa: Onnistunut pohjoismainen opiskelijaterveydenhuollon tapaaminen Helsingissä, Piikki 4/1996; Marja-Riitta Tuorin haastattelu 22.11.2016; Mikael Nyströmin haastattelu 9.5.2017.
- 77 Eero Kurrrin haastattelu 15.3.2017.
- 78 Pohjoismainen opiskeluterveydenhuoltokongressi 26.27.8.1977 Lundissa, Piikki 1/1977–78.
- 79 Eero Kurrrin haastattelu 15.3.2017.
- 80 Tommi Varjosen haastattelu 17.3.2017.
- 81 ibidem
- 82 Timo Niemen haastattelu 15.12.2016; Anna-Maija

- Rönnemaa: Terveiset Ljubljanasta, Eusuhm-kongressista. Piikki 3/2003; Mikael Nyströmin haastattelu 9.5.2017; Seija Silventoinen: EUSUHM:n 10. kongressi 16.–19.6.1999 Trondheimissa sekä säätiön osanottajien kommentteja EUSUHM:n merkityksestä, Piikki 2–3/1999; Tommi Varjosen haastattelu 17.3.2017.
- 83 Annukka Vuorinen: Moskovan kongressi sujui välikohtauksitta, Piikki 3/2011; Mikael Nyströmin haastattelu 9.5.2017; Kristina Kuntun muistelukset.

Lääkärikeskeisyydestä eri ammattiryhmien työnjakoon

- 1 Kari Savonen puheenvuorossaan symposiumin presidenttinä, Symposiumissa sanottua, Kyseessä oli 14.–16.6.1978 Helsingissä järjestetty XIII International Symposium on Student Health, Piikki 28.8.1978.
- 2 Saarivirta, Consoli & Dhont 2010; Lääkärityövoima, Lääkäriliitto - Lääkärityövoima (laakariliitto.fi), luettu 5.1.2021.
- 3 Komiteanmietintö 1971: A 10, 34–37; Kotikuntalaki 11.3.1994/201, <https://www.finlex.fi/> luettu 27.5.2020.
- 4 YTHS:n valtuuskunnan ptk 29.3.1954; YTHS:n hallituksen ptk 2.4.1954; YTHS:n tiedoituksia II, 1.1.1964; YTHS:n tiedoituksia III 1.2.1967 ja 19.2.1969.
- 5 YTHS:n toimintakertomukset 1956–1972; Lääkäritoimikunnan esityslistoja ja pöytäkirjoja 1957–1972.
- 6 YTHS:n hallituksen ptk 29.5.1970.
- 7 Savonen K 1982, 26–27.
- 8 YTHS:n toimintakertomukset 1954–1958.
- 9 YTHS:n hallituksen ptk 4.4.1961, vertailutaulukko terveydenhoitosäätiön eri terveydenhoitoasemien opiskelulle ylioppilaille tarjoamista eduista 5.10.1962.
- 10 YTHS:n toimintakertomukset 1954 ja 1955.
- 11 YTHS:n toimintakertomukset 1964 ja 1965.
- 12 YTHS:n toimintakertomus 1973/74.
- 13 YTHS:n hallituksen ptk 14.4.1962.
- 14 Terveydenhoitosäätiön toimintataulukko v. 1955–1959 s.a., s.n.; YTHS toimintakertomukset 1954–1959.
- 15 YTHS:n hallituksen ptk 4.4.1961; YTHS:n tiedoituksia II/ 1.1.1964 ja IV/ 19.2.1969.
- 16 YTHS:n tiedoituksia II/ 1.1.1964; YTHS:n toimintakertomukset 1954–1965 ja 1977/78. Ks. tarkemmin tämän luvun lopussa laboratoriotyöstä kertova alaluku.
- 17 YTHS:n toimintakertomus 1957.
- 18 YTHS:n toimintakertomukset 1957–1963.
- 19 YTHS:n toimintakertomukset 1957–1958, 1963–1964, 1970/71, 1980/81.
- 20 Kunttu T 2005, 133; Marja-Liisa Harjun haastattelu 7.3.2005.
- 21 Raportti Aune Kermisen virkamatkasta Ouluun 8.12.1972 ja 2.10.1974; Väinämö Nikkasen haastattelu 3.3.2005.
- 22 Aune Kermisen: 25 työn vuotta, Piikki 2/1982.
- 23 Ensimmäisen kerran kotikäynnit olivat esillä Ylioppilaiden terveydenhuoltotoimiston johtokunnan kokouksessa 13.2.1947. Ks. kokouksen ptk. Tiedot kotikäynneistä ja paikkakuntakohtaisista määristä löytyvät vuosien 1948–1973/74 toimintakertomuksista.
- 24 YTHS:n tiedoituksia IV/ 19.2.1969; Savonen K 1982, 25–26.
- 25 Muistio YTHS:n hallituksen asettaman suunnittelutoimikunnan suunnittelujaoston toiminnasta, 29.12.1966, 20.
- 26 YTHS:n hallituksen asettaman suunnittelutoimikunnan selvitys säätiön tulevaisuuden tavoitteista, 19.10.1968, 12.
- 27 Ilkka Sahin katsaus YTHS:n Helsingin terveydenhoitoaseman kotikäyntitoimintaan vuosina 1969–1972. Ks. myös 8-sivuinen Lääkärien kotikäynnit Helsingissä vv.1967–1969-selvitys.
- 28 Kotikäyntilääkäritoiminnan uudelleenjärjestely 16.2.1971.
- 29 Ilkka Sahin mainittu katsaus.
- 30 YTHS:n valtuuskunnan ylimääräisen kokouksen ptk 18.10.1969.
- 31 Ilkka Sahin mainittu katsaus; SYL:n opintososiaaliset neuvottelupäivät 19.–21.4.1968, Terveydenhuollon työryhmäraportti, 5; YTHS:n hallituksen asettaman suunnittelutoimikunnan selvitys säätiön tulevaisuuden tavoitteista. 19.10.1968; YTHS:n tiedoituksia V/11.2.1970; Savonen K 1982, 26.
- 32 YTHS:n valtuuskunnan kokouksen ptk 30.5.1973
- 33 Savonen K 1982, 26.
- 34 YTHS:n hallituksen ptk:t 12.11.1960 ja 24.11.1961; YTHS:n toimintakertomus 1960, Liite 2.
- 35 2-sivuinen allekirjoittamaton ja päiväämätön dokumentti Äitiysneuvolan perustaminen Helsingin Ylioppilaiden terveydenhoitoasemalle.
- 36 ibidem
- 37 YTHS:n toimintakertomukset 1962–1964.
- 38 Äitiysvastaanotot ja kävijämäärät vuosina 1962–1965. Ks. YTHS:n toimintakertomukset ko. vuosilta.
- 39 YTHS:n hallituksen ptk 19.2.1965; YTHS:n toimintakertomus vuodelta 1965; Savonen K 1982, 24.
- 40 SYL:n terveydenhuoltotoimiston johtokunta hyväksyi sairastupien ohjesäännön 8.3.1949 pitämässään kokouksessa. Myöhemmin päivitetty ohjesäännöt hyväksyttiin lääkintöhallituksessa syyskuussa 1967.
- 41 Tiivistelmä sairastupatoiminnasta, Savonen K 1982, 23–24. YTHS:n lehtileikearkistoon on tallennettu useita uutistyyppisiä kuvauksia sairastuvasta, ks. Ylioppilaslehti 12.4. 1957 Hyvää huoltoa uusissa suojissa; Studentbladet 9/1958 Där febern sjunker ja Sairaanhoi-

- tajalehti n:o 2/1959 Ylioppilaitten terveydenhuoltoon tutustumassa.
- 42 Ks. YTHS:n lehtileikearkisto, erityisesti Helsingin Sanomat 29.4.1962. Vrt. Maija Härkösen päiväämätön 3-sivuinen harjoitusraportti lehdistöopin approbatur-arvosanaa varten Helsingin Yliopistossa. Sairastuvasta apua ylioppilaille lyhytaikaisissa sairaustapauksissa -harjoitustyön sisällöstä ja asiayhteyksistä voi päätellä kirjoituksen ajoittuvan 1960-luvun loppupuolelle.
- 43 Vuosittaiset sairastupakäyttötiedot löytyvät YTHS:n toimintakertomuksista. Sairastupapotilaiden sairausjakaumasta ks. Savonen K 1982, 26. Vrt. myös ”Tytöjen Sairastuvan vuodettyttöjen perustaman Komitean” sairaskertomuskirja.
- 44 Pekka Tuomiston haastattelu 11.4.2017.
- 45 Lääkintöhallituksen kirjeitä YTHS:n hallitukselle eri vuosilta.
- 46 Helsingin kaupungin terveydenhoitolautakunnan kirje lääkintöhallitukselle 8.5.1957.
- 47 Urpo Ratian ja Kari Savosen allekirjoittamat kirjeet Helsingin kaupungin terveydenhoitovirastolle ja lääkintöhallitukselle.
- 48 Lääkintöhallituksen vastauskirje YTHS:n anomukseen 28.5.1962.
- 49 Lääkintöhallituksen tiedonanto vuodelta 1965.
- 50 Tri O. Leskisen lausunto sairastuvan kannattavuudesta ja tarkoituksenmukaisuudesta. Myös liitteenä YTHS:n hallituksen ptk:ssa 14.5.1959.
- 51 YTHS:n hallituksen asettaman suunnittelutoimikunnan selvitys säätiön tulevaisuuden tavoitteista.
- 52 Ks. muistiot suunnittelutoimikunnan suunnittelujaosto ja talousjaosto. Vrt. Urpo Ratian johtopäätökset suunnittelutoimikunnan kannanottojen ja lausuntojen keskinäisestä vertailusta 21.3.1969.
- 53 Yhteenvedo suunnittelutoimikunnan mietinnöstä annetuista lausunnoista.
- 54 Sairastupatyöryhmän muistio käsittelee neljä tekstisivua sekä kolme liitesivua erilaisia tilastotietoja.
- 55 Sairastupatyöryhmän muistio, 4.
- 56 Ks. Savonen K 1982, liite 2.
- 57 Savonen K 1982, 23; Wettenhovi 1992, 48; Kari Rahialan haastattelu 12.1.2017.
- 58 Savonen K 1957, 19.
- 59 YTHS:n valtuuskunnan ylimääräisessä kokouksessa 18.10.1969 esitetty supistusvaihtoehto.
- 60 Pekka Puskan ja Leena Salon puheenvuorot YTHS:n valtuuskunnan ylimääräisessä kokouksessa 18.10.1969. Vrt. lisäksi Kari Savosen vastauspuheenvuoro.
- 61 Hyväksytyt ponnien esitti Leena Salo.
- 62 Valtuuskunnan ylimääräisen kokouksen ptk 18.10.1969.
- 63 Komiteanmietintö 1971: A 10, 34; Ilta-Sanomat 9.12.1969.
- 64 Ilta-Sanomat julkaisi 15.5.1970 Ylioppilaiden sairastupa lopettaa tänään -uutisensa 5-palstaisena. Juttu sisälsi myös Toini Hietapakan haikat lähtötunnelmat.
- 65 Wettenhovi 1992, 48; Savonen K 1982, 24. Kari Rahialan mukaan Turussa pidettiin mahdottomana, että vain helsinkiläisillä voi olla oma sairastupa. Hän sai YTHS:n turkulaiselta silloiselta valtuuskunnan puheenjohtajalta Pekka Brummerilta käskyn mennä valtakirjalla Helsinkiin valtuuskunnan kokoukseen ja vaatia sairastupatoiminnan lakkauttamista. Ks. Kari Rahialan haastattelu 12.1.2017.
- 66 Komiteanmietintö 1971: A 10, 33–37; Numerus clausuksesta avoimpiin oviin?, Piikki jouluna 1972; Kristina Kuntun muistelukset; Kotikuntalaki 11.3.1994/201, <https://www.finlex.fi/> luettu 27.5.2020.
- 67 YTHS:n toimisääntö 5.4.1955.
- 68 Juhani Peräsalo: Mennyt, menevä ja tuleva toimivuosi, Piikki 4/1994.
- 69 Sirpa Saxlundin haastattelu Piikissä 1/1987.
- 70 YTHS lääkitöimikunnan esityslista 17.10.1967
- 71 Suunnittelutoimikunnan muistio Korkeakouluopiskelijoiden terveydenhuolto ja sen kehittäminen lähivuosina, 19.10.1968. Ks. myös suunnittelutoimikunnan Revisiojaoston muistio.
- 72 Komiteanmietintö 1971: A 10, 33–35.
- 73 YTHS:n hallituksen ptk 18.2.1971.
- 74 Valmari-Kankkunen 1992, 146–150.
- 75 YTHS:n toimintakertomukset 1969/70, 1970/71, 1978/79, 1985/86. Ks. myös Päivi Hamari: Fysioterapia kasvoi ulos teini-ikästä, Piikki 4/1999.
- 76 YTHS:n toimintakertomukset 1982/83, 1988/89, 1990/91, 2003; Mitä foniatri ja puheterapeutti tekevät?, Piikki 4/1986; Anna-Liisa Linnasalo: Kysely opiskelijoiden puhumisen ja äänenkäytön ongelmista, Piikki 3/1990; Korkeakouluopiskelijoiden äänihäiriöiden seulontatesti, Piikki 1/1999.
- 77 YTHS:n toimintakertomus 1972/73; YTHS:n toimintasuunnitelma viisivuotiskaudeksi 1974/75–1978/79.
- 78 Talousjohtaja tentissä: Talous on tiukilla 1986 saakka, Piikki 2/1982.
- 79 ibidem; Anna-Maija Rönnehaan haastattelu 9.3.2005; Hanna Karin sähköpostihaastattelu 31.5.2020
- 80 YTHS:n toimintakertomus 1983/84.
- 81 Meillä on jatkuvasti ollut näytön paikka, Juhani Peräsalon haastattelu Piikissä 1/1993. Ks. myös Juhani Peräsalo: Mennyt, menevä ja tuleva toimintavuosi, pääkirjoitus, Piikki 4/1994.
- 82 YTHS:n hallituksen ptk 3.12.1993.
- 83 YTHS:n laatukäsikirja versio 1.0, 24.10.2000, 28.
- 84 Nyström S 2010, 179.
- 85 Lääkitöimikunnan ptk:t esim. 2.10.1959, 23.1.1963, 14.6.1966.
- 86 YTHS:n hallituksen ptk 14.4.1962.

- 87 YTHS:n toimintakertomukset 1969/70 ja 1977/78; Muistio YTHS:n johtajalääkäri Kari Savosen Joensuun terveydenhoitoasemalle 11.4.1972 tekemästä virkamatkasta.
- 88 YTHS:n hallituksen ptk 20.11.1975; Hallituksen päätöksiä (Erikoislääkäripalvelut), Piikki 4.2.1976.
- 89 YTHS:n toimintakertomukset 1986/87–1990/91.
- 90 Eija Vänskän haastattelu 12.5.2017; Aira Virtalan haastattelu 13.12.2016.
- 91 YTHS toimintakertomukset 1956 ja 1960.
- 92 Helenius & Rahunen 2009, 12–18; Raustela 1991, 208–210.
- 93 YTHS:n toimintakertomus 1971/72 ja 1973/74; Ylioppilaiden terveystarkastukset toimivuotena 1971–1972, raportti.
- 94 YTHS:n toimintakertomus 1975/76; Savonen K 1982, liite 3.
- 95 Raustela 1991, 210–211; Helenius & Rahunen 2009, 12–18.
- 96 Sirpa Saxlundin haastattelu artikkelissa Uudet tuulet teemasta Mitä muutoksia, toimia tai hankkeita pidät tärkeimpinä opiskelijaterveydenhuollon kehittämiseksi?, Piikki 1/1987.
- 97 Aira Virtalan haastattelu 13.12.2016 ja sähköpostiviesti 24.6.2019 (liitetty haastatteluun).
- 98 Juhani Peräsalo: Mihinkä meidän tulisi satsata?, pääkirjoitus, Piikki 4/1987.
- 99 YTHS:n vuosikertomus 2001.
- 100 Helén 2008, 234–236.
- 101 Aune Kermisen esityksen referointia Seksuaalikasvatuksen suunnitteluseminaarin 27.–28.9.1976 muistiossa.
- 102 Järvi 2012.
- 103 Helén 2008, 234–236; Järvi 2012.
- 104 YTHS:n hallituksen ptk 10.9.1965; Seksuaalikasvatuksen suunnitteluseminaarin muistio 27.–28.9.1976.
- 105 Ylioppilaslehti 5.11.1965 ja 19.11.1965 sekä YYKOO 25.2.1966, YTHS:n lehtileikearkisto.
- 106 YTHS:n lääkäritoimikunnan ptk 26.1.1966.
- 107 YTHS:n tiedotuksia III /1.2.1967; YTHS:n tiedotuksia IV/ 19.2.1969.
- 108 YTHS:n hallituksen ptk:t 27.5.1968, 10.6.1968 ja 16.12.1968.
- 109 YTHS:n työvaliokunnan ptk 5.11.1968 ja hallituksen ptk 7.11.1968 sekä valtuuskunnan 23.11.1968 hyväksymä toimintasuunnitelma vuodelle 1969.
- 110 Jukka Rantasen haastattelu 31.5.2017.
- 111 Laki raskauden keskeyttämisestä 239/1970, www.finlex.fi; Helén 2008, 235–236.
- 112 Helsingin yliopiston ylioppilaskunnan kirjelmä Helsingin terveydenhoitoaseman johtokunnalle 11.8.1970; YTHS:n hallituksen ptk 23.8.1970.
- 113 Aviisi ja Ylioppilaslehti 18.9.1970 sekä Jyväskylän ylioppilaslehti 21.9.1970, YTHS:n lehtileikearkisto.
- 114 Helén 2008, 236.
- 115 Lääkintöhallituksen pääjohtajan asettaman Ehkäisyneuvonnan työryhmän laatima suunnitelma 1970. 14.12.1970; YTHS:n hallituksen ptk 10.9.1970.
- 116 YTHS:n toimintakertomus 1970/71; YTHS:n ehkäisyneuvontaa ja aborttikysymyksiä pohtivan työryhmän muistio 13.11.1970; YTHS:n hallituksen ptk 10.9.1970 ja 25.11.1970.
- 117 YTHS:n ehkäisyneuvontaa ja aborttikysymyksiä pohtivan työryhmän muistio 13.11.1970.
- 118 Seksuaalikasvatuksen suunnitteluseminaari 27.–28.9.1976, Terveydenhoidon työryhmän muistion liite 23.3.1977; Kristina Kuntun muistelukset.
- 119 YTHS:n toimintakertomus 1969/70.
- 120 *Therapia Fennica* 1974, 296. (toim. Vara Paavo, Pasterneck Amos, Spoof Martin)
- 121 Seksuaalikasvatuksen suunnitteluseminaarin 27.–28.9.1976 muistio; Terveydenhoidon työryhmän muistio 23.3.1977.
- 122 YTHS:n toimintakertomus 1982/83; Raskauden ehkäisyn pelisäännöt syntymässä, Piikki 3/1983; Dan Apter: Ei perusteita muuttaa pillerikäytäntöä, Piikki 1/1996; YTHS:n vuosikertomus 2000.
- 123 Simo Saarela: Tietoja YTHS:n tarjoamasta ehkäisyneuvonnasta ja sukupuolikasvatuksesta sekä säätöön suoritamista tutkimuksista, YTHS 2.11.1978.
- 124 YTHS:n hallituksen ptk 15.12.1987.
- 125 Opiskelijoiden raskauden ehkäisy ja raskaudenkeskeytykset, Aira Virtalan tekemän tutkimuksen esittely, Piikki 4/1993; YTHS:n vuosikertomus 2000; Virtala & Virjo 2005.
- 126 Mari Vilkki: Perhesuunnitteluasiakkaan hoitopolku tähtää ehkäisyn mutkattomaan hoitamiseen, Piikki 3/2007; Aira Virtalan haastattelu 13.12.2016, täydennys 13.7.2020.
- 127 Kääriä 2012; Raskauden ehkäisyn hoitokäytäntö 10.10.2016, YTHS:n ohje Santrassa.
- 128 Leena Mattilan haastattelu 17.3.2005; Kristina Kuntun muistelukset.
- 129 Jaana Seppinen: YTHS:n laboratoriohenkilökunnan VI Neuvottelupäivä 9.2.1985 Otaniemen terveydenhoitoasemalla, Piikki 2/1985; Johtajaylioppilaskärin kirje terveydenhoitoasemille 25.8.1986; AIDS-testit opiskelijoille, Piikki 3/1986.
- 130 YTHS:n toimintakertomus 1984/85.
- 131 Maija Montonen: Irtosolututkimus paljastaa myös visvasyyllän, herpesen ja sienet, Piikki 1/1992; Juhani Peräsalo: Säästövuodesta säästövuosiin, pääkirjoitus, Piikki 3/1993.
- 132 YTHS:n vuosikertomus 2005; Turun Sanomat 10.7.2019.
- 133 YTHS:n toimintakertomukset 1954–1959.

- 134 Valmari-Kankkunen 1992, 148; Leena Mattilan haastattelu 17.3.2005.
- 135 YTHS:n toimintakertomukset 1969/70, 1977/78, 1978/79; Leena Mattilan haastattelu 17.3.2005; Jousilahti & al. 2016.
- 136 YTHS:n Allergiatyöryhmän raportti 1989 (raportin mukaan ryhmä kokoontui 9.11.1989 ja 27.2.1990); YTHS:n laatukäsikirja EFQM, luonnos 10.3.2006.
- 137 Anna-Maija Rönneamaan haastattelu 9.3.2005.
- 138 YTHS:n vuosikertomus 1999; Mikael Nyströmin haastattelu 9.5.2017.
- 139 Mikael Nyström: Terveyttä edistämään? Piikki 2/1998; Mikael Nyström: Kyselytutkimus mini-interventiosta, Piikki 1/2001.
- 140 Matti Keinänen: Yleislääkäreiden ja somaattisen alan erikoislääkäreiden Balint-orientoitunut ryhmätyönohjaus, Piikki 4/1998.
- 141 YTHS:n vuosikertomukset 2001, 2004.
- 142 Aira Virtala: 40 vuotta ylioppilaiden huoltamista Tampereella, Ylioppilaiden terveys -juhlajulkaisu 8.11.2000.
- 143 Salli Vesterisen haastattelu 2.3.2005.
- 144 YTHS:n toimintakertomus 1977/78; Aune Kermisen virkamatkaraportit 1962–1982.
- 145 Terveysten- /sairaanhoitajien tehtäväkokonaisuuksien kirjo 1971/72–1986/87 Ylioppilaiden terveydenhoitosäätiössä, YTHS 8.4.1988 AK.
- 146 YTHS:n toimintakertomus 1972/73.
- 147 YTHS:n lääkärien ja hammaslääkäreiden palkkausta selvittelevä työryhmän muistio 14.4.1973. Työryhmän kokoonpano: ylijohtaja Vilho Jäppinen, DI Pertti Sarkomaa, silmälääkäri Pertti Pakarinen, hammaslääkäri Lauri Turtola, toiminnanjohtaja Kalle Wetenhovi, tutkimussihteeri Onni Friman, johtajalääkäri Kari Savonen.
- 148 YTHS:n toimintakertomus 1977/78.
- 149 Pirkko Savolaisen kirje Aune Kermisen Savonlinnan virkamatkan 15.11.1974 yhteydessä.
- 150 Seija Käyhkö: Mitä on olla etäällä keskushallinnosta, Piikki 2/1977–78. Ks. myös sairaanhoitaja Pirkko Pöyhösen haastattelu ”Mitä Kuopioon kuuluu?”-artikkelissa, Piikki 4/1977–78.
- 151 Vuoden 1977/78 toimintasuunnitelma, Piikki 6.6.1977; YTHS:n toimintakertomus 1977/78.
- 152 YTHS:n toimintakertomukset 1976/77 ja 1977/78.
- 153 Yksintoimivat sairaanhoitajat yhdessä, Piikki 1/1983.
- 154 YTHS:n toimintakertomus 1977/78.
- 155 YTHS:n toimintakertomukset 1979/80–1981/82, 1986/87.
- 156 Terveysten- /sairaanhoitajien tehtäväkokonaisuuksien kirjo 1971/72–1986/87 Ylioppilaiden terveydenhoitosäätiössä, YTHS 8.4.1988 AK; YTHS:n toimintakertomus 1983/84; Marja Väyrysen haastattelu 4.3.2005; Ulla Ruokoniemen haastattelu 15.3.2005.
- 157 YTHS:n hallituksen ptk 9.6.1982; Terveystenhoitajan vastaanottotyön kehittäminen, työryhmän muistio 15.6.1983; Terveystenhoitajien vastaanotto toiminta kehittyy, Piikki 3/1983.
- 158 Birgitta Jalanderin haastattelu 16.3.2005.
- 159 Juhani Peräsalo: Säästämisen vuosi. Pääkirjoitus, YTHS:n toimintakertomus 1992/93.
- 160 Työnjako ja toiminnan laadullinen kehittäminen YTHS:ssä, kysely yli-/vastaaville lääkäreille, osastonhoitajille ja pienten asemien terveyden-/sairaanhoitajille 15.2.1989; Aune Kermisen kooste YTHS:n terveyden- ja sairaanhoidon työnjako seminaarista 15.5.1989.
- 161 YTHS:n vuosikertomukset 2000 ja 2001.
- 162 Anna-Maija Rönneamaan haastattelu 9.3.2005; Mikael Nyströmin haastattelu 9.5.2017; Aira Virtalan haastattelu 13.12.2016.
- 163 Matti Norion haastattelu 23.3.2005.
- 164 Terveysten-/sairaanhoitajien tehtäväkokonaisuuksien kirjo 1971/72–1986/87 Ylioppilaiden terveydenhoitosäätiössä, YTHS 8.4.1988 AK; Leena Mattilan haastattelu 17.3.2005. Ks. myös Kunttu T 2005, 84–85.
- 165 Pirjo Lindfors, Marja Uusitupa, Leena Raussi: Astmahoitajana ja diabeteshoitajana säätiössä, Piikki 1/1997; YTHS:n vuosikertomukset 1998–2000; Marja Väyrysen haastattelu 4.3.2005. Ks. myös Kunttu T 2005, 84–88.
- 166 YTHS:n vuosikertomus 2000.
- 167 Henriette Hämeenaho: Seksuaalineuvontaa YTHS:llä – asentoja vai asenteita, Piikki 2/2011; Seksuaaliterveys- teeman kehittäminen, sekstetti 2008, 17.12.2008 Seksuaalisuuden kohtaaminen vastaanottotyössä -koulutus.
- 168 Hanna Karin haastattelu 30.5.2020.
- 169 ibidem
- 170 Savonen K 1982, 26–28; Lalla 1992, 139–140; <https://thl.fi/fi/web/infektioaudit-ja-rokotukset/tietoa-rokotuksista/kansallinen-rokotusohjelma/milloin-eri-rokotukset-ovat-alkaneet-suomessa->, Luettu 30.3.2020.
- 171 YTHS:n hallituksen ptk 3.10.1958; YTHS:n toimintakertomus 1958; YTHS:n tiedotuksia 2/1958; YTHS:n lehtileikearkisto 1958–1960. Ks. myös Savonen K 1982, 28.
- 172 YTHS:n toimintakertomus 1984/85. Ks. myös Piikki 1/1985.
- 173 YTHS:n toimintakertomukset 1960 ja 1979/80.
- 174 YTHS:n toimintakertomukset 1960 ja 1961; Suomi 2007; Kristina Kuntun muistelukset.
- 175 YTHS:n hallituksen ptk 26.10.1977.
- 176 YTHS:n viisivuotissuunnitelma 1975/76–1979/80, Piikki 1/1975–76.
- 177 Yksintoimivat sairaanhoitajat yhdessä, Piikki 1/1983.
- 178 Terveysten- /sairaanhoitajien tehtäväkokonaisuuksien kirjo 1971/72–1986/87 Ylioppilaiden terveydenhoitosäätiössä, YTHS 8.4.1988 AK.

- 179 YTHS:n toimintakertomus 2018.
- 180 YTHS:n tasekirja 2009; Sari Krappen haastattelu 19.5.2020.
- 181 YTHS:n toimintakertomukset 1986/87, 1989/90; Ks. luku Digitaalisuus muuttaa työtä / Palveluita etänä – terveyspalvelut sähköistyvät.
- 182 Seija Salmikivi: YTHS:n fysioterapia 10 vuotta, Piikki 4/1989; Niskakoulujen toteutettavuuskokeilun raportti, terveydenhoitosihteeri Kaisa Kukkonen ja terveystasvartussihiteeri Simo Saarela 14.9.1978. Työryhmänä suunnittelussa oli lääkäri Riitta Hahtamo-Suuronen, Kaisa Kukkonen, Simo Saarela ja neuvontapsykologi Salli Saari.
- 183 Kunttu T 2005, 87; Salli Vesterisen haastattelu 2.3.2005.
- 184 Muistio terveydenhoitosäätiön toimihenkilöiden neuvottelupäivästä 2.1.1970.
- 185 Mari Vilkki: Palvelusihteeri Auli Venola on moniosaja, Piikki 3/2007; Terttu Vanosen haastattelu 2.3.2005; Lea Routaman haastattelu 1.3.2005.
- 186 Perushoitajat, apuhoitajat, osastoavustajat ja kortistohoitajat: Mukavat potilaat, hyvät työtoverit ja päivätö ovat YTHS:n vahvat puolet, Piikki 3/1990; Terttu Vanosen haastattelu 2.3.2005; Lea Routaman haastattelu 1.3.2005.
- 187 Annukka Vuorinen: Välinehuolto on tärkeä osa turvallisuutta ja laatua, Verkkopiikki 4.12.2014.
- 188 Seija Salmikivi: YTHS:n fysioterapia 10 vuotta, Piikki 4/1989.
- 189 Kaisa Kukkonen & Simo Saarela: Niskakoulujen toteutettavuuskokeilun raportti 14.9.1978; Simo Saarela: Kokemuksia niskakouluista Helsingin terveydenhoitoasemalla, Piikki 2/1979–80.
- 190 YTHS:n toimintakertomukset 1979/80, 1980/81, 1984/85; Fysioterapian toimintaohjeet 5.12.2014 ja 28.2.2019.
- 191 YTHS:n toimintakertomukset 1978/79 ja 1979/80; Lääkintävoimistelija tuli säätiöön, Piikki 1/1979–80; Jukkara 1979; Päivi Hamari: Fysioterapia kasvoi ulos teini-ikästä, Piikki 4/1999.
- 192 Päivi Hamari: Fysioterapia kasvoi ulos teini-ikästä, Piikki 4/1999.
- 193 Lääkintävoimistelijat koulutuksessa, Piikki 2/1980–81; Arja Piirainen: Motorisesta oppimisesta fysioterapiassa, Piikki 2/1986.
- 194 Kirsti Turtiainen: Liikunta – osa opiskelijan elämää, Piikki 1/1984.
- 195 Kunttu Kristina: Opiskeluympäristön terveellisuuden edistämisen tilannearvio, YTHS:n raporttisarja 1, 2000.
- 196 Päivi Hamari, Annariitta Nora, Seija Salmikivi & Mirja Turunen: Paljon porua vähän villoja, Piikki 4/1986.
- 197 Seija Salmikivi: YTHS:n fysioterapia 10 vuotta, Piikki 4/1989; Seppo Villaselta useita kirjoituksia Piikeissä n:o 3/1985–2/1988
- 198 Seppo Villanen: Positiivinen diagnoosi, Piikki 3/1986.
- 199 Seppo Villanen: Tuki- ja liikuntaelinsairauksista, Piikki 3/1985 ja Positiivinen diagnoosi Piikki 3/1986; Päivi Hamari, Annariitta Nora, Seija Salmikivi & Mirja Turunen: Paljon porua, vähän villoja, Piikki 4/1986, jossa fysioterapeuttien vastine Villaselle.
- 200 Seppo Villanen: Energian kulutuksesta eri liikunta- muodoista ja liikunnasta yleensä, Piikki 4/1987; Arto Tiihonen: Liikunnasta yleensä ja energian kulutuksesta terveystasvatuksessa, Piikki 1/1988; Seppo Villanen: Pallo hukassa? Piikki 2/1988.
- 201 Arto Tiihonen: Tyhmiä kysymyksiä YTHS:n fysioterapiasta, Piikki 2/1989.
- 202 Seppo Villanen: Vastauksia Artolle, Piikki 3/1989.
- 203 Arto Tiihonen: Mikä on oikeaa liikumista, Piikki 4/1988. Ks. tarkemmin luku Värikästä valistusta ”Tekeeminen muuttaa olemista”
- 204 Päivi Hamari & Seija Salmikivi: Lääkinnällinen harjoitusterapia (LHT) – Uusi menetelmä Helsingin terveydenhoitoasemalla, Piikki 2/1988; YTHS:n toimintakertomus 1987/88; Anna-Riitta Nora: DN-menetelmä selkä- ja niskapotilaiden hoidossa, Piikki 3/1988.
- 205 Heinonen 2008, 124; Tiihonen 1989, 66–69.
- 206 Päivi Hamari & Seija Salmikivi: Lääkinnällinen harjoitusterapia (LHT) – Uusi menetelmä Helsingin terveydenhoitoasemalla, Piikki 2/1988.
- 207 YTHS:n toimintakertomukset 1989/90–1991/92.
- 208 Veli Loponen: Fysioterapia Tampereen terveydenhoitoasemalla, Piikki 2/1995.
- 209 Esim. fysioterapian koulutuspäivä 30.1.1995, Piikki 2/1995, Päivi Hamari: Fysioterapia kasvoi ulos teini-ikästä, Piikki 4/1999; YTHS:n vuosikertomus 2000.
- 210 Päivi Hamari: Fysioterapia kasvoi ulos teini-ikästä, Piikki 4/1999.
- 211 YTHS:n vuosikertomukset 2003, 2006; Fysioterapian toimintaohjeet 5.12.2014 ja 28.2.2019.
- 212 Kati Kauppala: Tuki- ja liikuntaelinaivat yleisiä opiskelijoilla, Verkkopiikki 20.1.2013.
- 213 YTHS, Fysioterapian toimintaohje 5.12.2014 ja 28.2.2019; Kauppala Kati: Tuki- ja liikuntaelinaivat yleisiä opiskelijoilla, Verkkopiikki 20.1.2013.
- 214 Säätiön johtoryhmän ptk 7.10.2019.
- 215 Kerttu Irjala: YTHS:n laboratoriotointojen kehittäminen, Piikki 1/2001.
- 216 YTHS:n toimintakertomukset 1954–1965 ja 1977/78; YTHS:n tiedoituksia II, 1964; YTHS:n tiedoituksia III 1.2.1967, laatinut Savonen K; Kunttu T 2005, 23–25 ja 91–93.
- 217 YTHS:n toimintakertomus 1978/79.
- 218 Hilikka Sinervon haastattelu 6.4.2005.
- 219 Jaana Seppinen: YTHS:n laboratoriohenkilökunnan VI Neuvottelupäivä 9.2.1985 Otaniemen terveydenhoitoasemalla, Piikki 2/1985; Hilikka Sinervon haastattelu 6.4.2005.

- 220 Laboratoriotutkimusten käyttöisyyttä selvittävän työryhmän muistio 4.1.1983 (OF). Hallituksen päätös 10.5.1982 ja työryhmään kuuluivat: apul. ylilääkäri Ville Laaka (pj), talouspäällikkö Onni Friman, gynekologi Tapio Kiviniemi, laboratoriohoitaja Kyllikki Kauppinen, laboratorion osastonhoitaja Marjatta Martimo, laboratorioylikirurgi (ulkop.) Knut-Olof Schauman, yleislääkäri Patrik Schroeder.
- 221 YTHS:n toimintakertomus 1985/86; Hilikka Sinervon haastattelu 6.4.2005.
- 222 YTHS:n toimintakertomus 1977/78, 1984/85, Irtoisolunäytteiden esitarkastus, Piikki 3/1985.
- 223 Kerttu Irjala: Pikasilmäys YTHS:n Turun laboratorion toimintaan, Piikki 1/1988; Hilikka Sinervon haastattelu 6.4.2005.
- 224 Hilikka Sinervon haastattelu 6.4.2005.
- 225 YTHS:n toimintakertomus 1985/86.
- 226 YTHS:n toimintakertomukset 1985/86, 1992/93, 1997, 1998, 1999.
- 227 Raili Kukkasmäki: Penninvenytystä tamperelaisittain, Piikki 4/1994.
- 228 YTHS:n hallituksen ptk 21.12.1999 ja liite Marja Niemi: YTHS:n laboratorion palveluiden ajanmukaistamis- ja laadunkehittämisprojekti 20.12.1999.
- 229 Mari Vilkki: Laaturyötä laboratoriossa, haastateltavana laboratoriotuotannon vastuulääkäri Kerttu Irjala, atk-suunnittelija Jaana Björk ja laboratorion osastonhoitaja Anu Trontti, Piikki 1/2007.
- 230 Kerttu Irjala: YTHS:n laboratoriotuotannon kehittäminen, Piikki 1/2001; Mari Vilkki: Laaturyötä laboratoriossa, Piikki 1/2007.
- 231 *ibidem*; YTHS:n vuosikertomukset 2001 ja 2002.
- 232 Mari Vilkki: Laaturyötä laboratoriossa, Piikki 1/2007.
- 233 Lea Routaman haastattelu 1.3.2005; Hilikka Sinervon haastattelu 6.4.2005.
- 234 YTHS:n vuosikertomukset 2003–2005.
- 235 YTHS:n tasekirja 2007.
- 236 YTHS:n hallituksen ptk 27.4.2016; YTHS:n tasekirjat 2016 ja 2017.
- 237 Santra-uuinen 20.11.2020.
- 4 Useita hammashoitoon liittyviä lehtileikkeitä 1955–1956, esim. Radiokuuntelija 11.3.1955, Caius: Ylioppilaiden Terveydenhoitotoimisto 10-vuotias, Terveydenhoitolehti huhti-toukok. 1956, YTHS:n lehtileikearkisto.
- 5 YTHS:n toimintakertomus 1955; Ylioppilaiden hammashoitokomitean mietintö, 1954; Caius: Ylioppilaiden terveydenhoitotoimisto 10-vuotias, Terveydenhoitolehti huhti-toukokuu 1956, YTHS:n lehtileikearkisto.
- 6 Savonen K 1982, 31–32; Aimo V. Rantanen: Ylioppilaiden hammashoidosta, konekirjoitettu teksti ilman päiväystä ja tarkoitusta (ilm. v. 1958 käsikirjoitus).
- 7 YTHS:n hallituksen ptk 20.12.1956.
- 8 YTHS:n toimintakertomukset 1957 ja 1958.
- 9 Väinö Pensala: Hampaat, ei nauiaan vaan hoitoon, Ylioppilaslehti 17.5.1957.
- 10 Pohjoismaisen ylioppilaiden terveydenhoitokongressin 4.9.1963 hyväksymä Julkilausuma, YTHS:n toimintakertomus 1963, Liite 2.
- 11 YTHS:n hallituksen ptk:t 26.5.1956, 2.6.1959 ja 24.9.1975; YTHS:n toimintakertomus 1958; YTHS:n tiedotuksia 1,2/1958; A.V. Rantanen: Ylioppilaiden hammashoidosta, YTHS:n tiedotuksia N:o 1, Hammashoito 20.3.1959; Savonen K 1982, 31–32; Laakso 2012, 38–39.
- 12 Lauri Turtolan haastattelu 17.5.2017.
- 13 Maija-Liisa Uusivuori: Hammaslääkärin hoitoapulaisen työpäähine, Suomen Hammaslääkärilehti 1959, n:o 12.
- 14 Matti Vimpari: Hammasmätää, Aviisi 22.9.1967, YTHS:n lehtileikearkisto.
- 15 Kunttu T 2005, 73; Kristina Kuntun muistelukset.
- 16 Tuula Tähtkäpään haastattelu 18.3.2005; Sirkka-Liisa Klamin haastattelu 8.3.2005.
- 17 Hammashoidon 10-vuotiskatsaus YTHS:n toimintakertomuksessa 1964.
- 18 *ibidem*; YTHS:n toimintakertomukset 1955–1961.
- 19 YTHS:n toimintakertomukset 1963–1964.
- 20 Savonen K 1982, 32–33; YTHS:n toimintakertomukset 1968–1972/73.
- 21 YTHS:n toimintakertomukset 1958 ja 1964, jälkimmäisessä hammashoidon 10-vuotiskatsaus; Savonen K 1982, 34; Aimo V. Rantanen: Ylioppilaiden hammashoidosta, konekirjoitettu teksti ilman päiväystä ja tarkoitusta (ilmeisesti v. 1958).
- 22 YTHS:n toimintakertomus 1958; Hammashoidon 10-vuotiskatsaus YTHS:n toimintakertomuksessa 1964.
- 23 YTHS:n toimintakertomus 1963; Turtola 1992, 178; Hammaslääkäriliiton historia, 1970-luku | Hammaslääkäriliitto (hammaslaakariliitto.fi), luettu 6.1.2020.
- 24 Juhani Salonius: Hampaattomat ylioppilaat, Uusi Suomi 15.10.1967, YTHS:n lehtileikearkisto.
- 25 Hammashoitopotilaaksi ottaminen, Aimo V. Rantanen

Hampaiden paikkauksesta ehkäisevään hoitoon

- 1 SYL:n Ylioppilaiden terveydenhuoltokomitean mietintö 2.5.1941, komitea asetettiin vuonna 1938; SYL:n Uuden terveydenhuoltokomitean mietintö, Helsinki 1946. Komitea asetettiin 19.2.1945
- 2 Hammaslääkäriliiton historia, <https://www.hammaslaakariliitto.fi>, luettu 4.1.2020.
- 3 YTHS:n toimintakertomukset 1956 ja 1957; YTHS:n toimintakertomus 1964, Hammashoidon 10-vuotiskat-

- Informatio XIX, 7.2.1968.
- 26 YTHS:n hallituksen ptk 30.10.1968.
- 27 Muistio ylioppilaiden hammashoidon veloitusta vähentävistä tekijöistä, Aimo V. Rantanen Informatio XXII, 20.11.1968.
- 28 ibidem
- 29 ibidem
- 30 Alanen 1999, 15; Lauri Turtolan haastattelu 17.5.2017.
- 31 YTHS:n valtuuskunnan kokouksen esityslista 29.5.1970 ja sen liitteenä oleva talousarvioesitys liitteeseen.
- 32 ibidem; YTHS:n hallituksen ptk 10.9.1970.
- 33 Krista Kavalto-Montinin haastattelu 29.5.2017.
- 34 YTHS:n hallituksen ptk 1.4.1971; Anne Komulainen, Lauri Turtola, Eila Ollila: Vauhdilla eläkkeelle/ taloon ja uusiin haasteisiin, Piikki 1/2008.
- 35 Hammaslääkäriliiton historia, 1970-luku | Hammaslääkäriliitto (hammaslaakariliitto.fi), luettu 4.1.2020.
- 36 YTHS:n hallituksen ptk 3.4.1974, 18.9.1974; YTHS hammashoidon kehittämistyöryhmän muistio 20.8.1974; YTHS:n toimintakertomus 1975/76.
- 37 Lauri Turtolan haastattelu 17.5.2017.
- 38 YTHS:n toimintakertomukset 1976/77 ja 1978/79.
- 39 Anne Komulainen, Lauri Turtola, Eila Ollila: Vauhdilla eläkkeelle/ taloon ja uusiin haasteisiin, Piikki 1/2008; Sirkka-Liisa Klamin haastattelu 8.3.2005; Ks. myös Kunttu T 2005, 74; YTHS:n toimintakertomus 1976/77; YTHS:n hallituksen ptk 23.10.1974.
- 40 Sirkka-Liisa Klamin haastattelu 8.3.2005; Marja-Liisa Maskulan haastattelu 16.3.2005.
- 41 Ulla-Maija Saarnin haastattelu 9.3.2005; Mervi Saarisen haastattelu 7.3.2005. Ks. myös YTHS:n terveydenhoidon työryhmä muistio 29.4.1976 ja liite hammasterveyskasvatuskokeilusta.
- 42 Muovia hampaankoloon, Piikki 18.10.1972; YTHS ei peri lisämaksua muovipaikasta, Piikki 20.3.1973. Ks. myös Kunttu T 2005, 75.
- 43 Oikeat paikka-aineet oikeisiin paikkoihin, Lauri Turtolan haastattelu Piikissä 4/1987; Järvelä Anja eläkkeelle, Piikki 1/1997.
- 44 YTHS:n toimintakertomukset 1976/77–1983/84; Turtola 1992, 178.
- 45 Säätiön hammashoitosektori täytti 25 vuotta helmikuussa, Piikki 2/1979–80; Hammashoitopalvelujen myynti kesällä, Piikki 2/1982; YTHS:n toimintakertomukset 1981/82–1984/85.
- 46 Erikoishammashoitajien koulutus alkoi 1977. Pääsyaatimuksena oli hammashoitajan tutkinto ja kahden vuoden työkokemus. Varsinainen erikoistumiskoulutus kesti vuoden. Jonkin aikaa 1990-luvulla oli käytössä nimike hammashuoltaja. Vuonna 1996 erikoishammashoitajakoulutus siirrettiin ammattikorkeakouluihin ja sieltä valmistuneiden nimitykseksi vakiintui suuhygienisti. Lähteet: Laakso 2012, 39, luettu 10.6.2020 ja Suomen Suuhygienistiliitto SSSL ry, <https://www.suuhygienistiliitto.fi/jarjesto/historia/> luettu 10.6.2020.
- 47 Lauri Turtolan haastattelu 17.5.2017.
- 48 YTHS:n hallituksen ptk 22.12.75, jossa hammashoitaja Regina Taipalukselle myönnetään virkavapaa jatkokoulutetun hammashoitajan kurssille osallistumiseen; Erikoishammashoitajan päätehtävä on oikean hampaiden kotihoidon opastus, Piikki 4/1978–79; Krista Kavalto-Montinin haastattelu 29.5.2017; YTHS:n toimintakertomus 1976/77–1978/79 ja 1982/83–1987/88.
- 49 Anne Komulaisen haastattelu 9.7.2020.
- 50 ibidem
- 51 YTHS:n työryhmäraportti: Suun ja hampaiden terveydenhoidon suuntaviivat seuraavan kymmenen vuoden aikana. 7.5.1984; Hammashuollon kehitysnäkymät 10-vuotiskaudeksi, Piikki 2/1984.
- 52 ibidem
- 53 YTHS:n hallituksen ptk 24.1.1986; YTHS:n toimintakertomus 1985/86; Laki sairausvakuutuslain muuttamisesta (661/1985) 26.7.1985; Turtola 1991, 178–179; Lauri Turtolan esitelmä: Opiskelijoiden suu- ja hammassterveys sekä muutos 1970–90-lukujen välisenä aikana, Hammaslääketiedepäivät 15.3.1986.
- 54 YTHS:n toimintakertomus 1991/92.
- 55 Turtola 1991, 178–179.
- 56 Savonen K 1982, 31; YTHS:n toimintakertomus 1985/86–1987/88.
- 57 Krista Kavalto-Montinin haastattelu artikkelissa Uudet tuulet teemasta Mitä muutoksia, toimia tai hankkeita pidät tärkeimpinä opiskelijaterveydenhuollon kehittämiseksi?, Piikki 1/1987.
- 58 Osmo Honka ja YTHS, Piikki 2/1988.
- 59 YTHS:n toimintakertomus 1987/88–1990/91; Airi Pelkonen: Havaintoja purennan toiminnallisesta häiriöstä, Piikki 2/1986; YTHS:n toimintakertomus 1985/86 ja 1986/87.
- 60 Lauri Turtola: Hammashuolto tänään YTHS:ssä, YTHS:n vuosikertomus 1998; Lauri Turtola: Suun sairauksien ehkäiseminen ja terveyden edistäminen, YTHS:n vuosikertomus 2000.
- 61 Lauri Turtola: Hammashuolto tänään YTHS:ssä, YTHS:n vuosikertomus 1998.
- 62 Lauri Turtola: Stressi ja masennus vaikuttavat myös suun terveyteen, YTHS:n vuosikertomus 2004; Anu Aatola: Moniammatillisella yhteistyöllä asiakkaan parhaaksi, Piikki 1/2012. Ks. myös liite YTHS:n oppaista.
- 63 YTHS:n toimintakertomukset 1955–1958, 1981/82–1982/93; YTHS:n vuosikertomukset 2004–2005; YTHS:n johtoryhmän ptk 27.5.2010.
- 64 Caius: Ylioppilaiden terveydenhuoltotoimisto 10-vuotias, Terveydenhoitolehti huhti-toukokuu 1956 sekä Hammaspora ei pelota ylioppilasta, Uusi Aura 8.2.1957, YTHS:n lehtileikearkisto; Mervi Saarisen haastattelu

- 7.3.2005; Irja Ventän muistelu 30.8.2020.
- 65 Ulla-Maija Saarnin haastattelu 9.3.2005.
- 66 Irja Ventän muistelu 30.8.2020.
- 67 Irja Ventä: Viisaudenhampaiden kiireetön hoito nuorilla aikuisilla, Piikki 2/2005; Ventä & Turtola 2005; YTHS:n vuosikertomus 2006.
- 68 Suomen Hammaslääkäriliiton tiedote: Hampaita kuluttava eroosio yleistyy – miten sitä voi estää? Julkaisu: 6.08.2019. <https://www.hammaslaakariliitto.fi/fi/ajankohtaista/ajassa/tiedote-hampaita-kuluttava-eroosio-yleistyy-miten-sita-voi-estaa#.X04Mfu9xc2w>. Luettu 1.9.2020; Mervi Saarisen haastattelu 7.3.2005.
- 69 YTHS:n toimintakertomus 1975/76.
- 70 YTHS:n tasekirja 2009.
- 71 Anja Järvelä: Anja Järvelä eläkkeelle, Piikki 1/1997.
- 72 Terttu Vanonen: Tuula Tähkäpää 45 vuotta YTHS:ssä, Piikki 1/2009.
- 73 Sini Kivijärvi: Erikoishammaslääkäri Irja Ventä – pitkän linjan tutkija, Piikki 2008
- 74 Anne Komulainen haastattelu 9.7.2020; Anne Komulainen, Lauri Turtola, Eila Ollila: Vauhilla eläkkeelle/ taloon ja uusiin haasteisiin, Piikki 1/2008.
- 75 Anne Komulainen: Uusia tuulia suun terveydenhuoltoon? Johtajahammaslääkärin katsaus, YTHS:n toimintakertomus 2007.
- pilaslehti 5.2.1960, YTHS:n lehtileikearkisto.
- 10 YTHS:n tiedotuksia 1, 2/ 1958.
- 11 YTHS:n hallituksen ptk 3.10.1958 ja 22.11.1958; YTHS:n toimintakertomus 1958.
- 12 Mentaalihygienisen toimikunnan ptk 9.3.1959, joka on liitteenä YTHS:n hallituksen ptk:ssa 20.3.1959.
- 13 Martti Paloheimo: Mitä ovat mielenterveyden ongelmat ja Kari Savonen: Hermolääkäreitä ei kannata pelätä, Ylioppilaslehti 5.2.1960, YTHS:n lehtileikearkisto.
- 14 Kari Savonen: Hermolääkäreitä ei kannata pelätä, Ylioppilaslehti 5.2.1960, YTHS:n lehtileikearkisto.
- 15 Muistio YTHS:n ylilääkäri Kari Savosen Jyväskylän terveydenhoitoosastolle 16.10.1962 tekemältä virkamatkalta.
- 16 Nyytiset 6.11.1961 ja Ylioppilaslehti 10.11.1961, joissa Kari Savonen kertoo opiskelijoiden mielenterveystyön taustaa ja WUS:n Murtenissa 21.–27.8.1961 pidetyn kongressin antia, YTHS:n lehtileikearkisto.
- 17 Pohjoismaisen ylioppilaiden terveydenhoitokongressin 4.9.1963 hyväksymä Julkilausuma, YTHS:n toimintakertomus 1963, Liite 2.
- 18 Muistio YTHS:n ylilääkäri Kari Savosen Jyväskylän terveydenhoitoosastolle 16.10.1962 tekemältä virkamatkalta.
- 19 Kari Savonen: Ylioppilaiden terveydenhoitosäätiö täyttää 10 vuotta, 1964.
- 20 Esim. Pekka Kansi: Uusi ylioppilaspsykologi: Neuvontaa ja ohjausta, Uusi Suomi 19.4.1967, YTHS:n lehtileikearkisto; Saari 1999, 61–62; Salli Saaren haastattelu 30.11.2016; Birgitta Jalanderin haastattelu 16.3.2005.
- 21 YTHS:n toimintakertomus 1963.
- 22 YTHS:n hallituksen ptk:t 1.2.1963, 9.5.1963, 29.10.1964, 8.3.1965; Niemi T 1999, 31; YTHS:n toimintakertomus 1966.
- 23 Matti Luoma: Siihen aikaan kun mielenterveystyötä aloitettiin, Piikki 3/1984.
- 24 YTHS:n mielenterveystoimikunnan muistio pitkän tähtäyksen mielenterveystyön suunnitelmaksi, 1967; YTHS toimintakertomukset 1963, 1966 ja 1967.
- 25 Alanen 1999, 15.
- 26 YTHS:n hallituksen ptk:t 29.10.1964, 8.3.1965; Alanen & al. 1967; Alanen 1999, 16–21.
- 27 Alanen 1999, 13–23. Savosen pohdiskelu sisältyy Alasen artikkeliin.
- 28 Uusi Suomi 11.9.1967. Ks. myös Helsingin Sanomat 9.9.1967, Aamulehti 9.9.1967, Hufvudstadsbladet 9.9.1967, Kaleva 16.9.1967, YTHS:n lehtileikearkisto.
- 29 YTHS:n mielenterveystoimikunnan muistio pitkän tähtäyksen mielenterveystyön suunnitelmaksi, 1967.
- 30 YTHS:n hallituksen asettaman suunnittelutoimikunnan ptk 25.9.1967, pj Urpo Ratia, kokouksessa oli mukana Panu Haapala, Esko Nikkilä, Kari Savonen, Arje Scheinin.

Mielenterveystyön dilemma

- 1 WHO:n perustusasiakirja 1946.
- 2 Lönnqvist & Lehtonen 2017, luvussa Kansainvälinen psykiatria.
- 3 Kari Savonen: Ylioppilaiden mielenterveyteen kiinnitettävä yhä kasvava huomio. Nyytiset 6.11.1961, YTHS:n lehtileikearkisto. Kirjoituksessa Savonen kertoo opiskelijoiden mielenterveystyön taustaa.
- 4 Kari Savonen: Kertomus matkasta Ranskaan, Englantiin ja Amerikan Yhdysvaltoihin, 1949; YTHS:n tiedotuksia 1, 2/ 1958; YTHS:n toimintakertomus 1959; Useita artikkeleita Kari Savosen USA:n matkasta eri sanomalehdissä 25.–26.6.1959, YTHS:n lehtileikearkisto.
- 5 SYL:n Terveydenhoitosäätiön toimintakertomus vuodelta 1954; YTHS:n tiedotuksia 1,2/ 1958.
- 6 YTHS:n lääkäritoimikunnan pöytäkirja 2.19.1959; Niemi 1992, 165–166.
- 7 Lönnqvist & Lehtonen 2017, luvussa Suomalainen psykiatria.
- 8 Ylioppilaiden sairastuneisuudesta vuosina 1946–54 heidän terveydenhuoltotoimistonsa mukaan. s.a., s.n.; Kari Savonen: Tervehdyspuhe ylioppilaiden terveydenhuollon 10-vuotisjuhlien päiväjuhlassa 4.2.1957, YTHS:n leikekirja 1957.
- 9 Kari Savonen: Hermolääkäreitä ei kannata pelätä, Yliop-

- 31 WHO 1966; Uusi Suomi 19.4.1967, Helsingin Sanomat 9.9.1967 ja Kaleva 25.10.1967, YTHS:n lehtileikearkisto; Saari 1999, 66.
- 32 Kari Savonen: Keuhkotaudin hoidosta mielen terveystyöhön, Uusi Suomi 19.4.1967, YTHS:n lehtileikearkisto.
- 33 Uusi Suomi 26.4.1966, Turun ylioppilaslehti 29.4.1966, Contactor 29.4.1966, Oulun ylioppilaslehti 6.5.1966, YTHS:n lehtileikearkisto.
- 34 SYL:n opintososiaaliset neuvottelupäivät 19.–21.4.1968, ponsilauseimat.
- 35 Kari Savonen: Ylioppilaiden mielen terveyden hoito nykyisin, s.a. Sisällön perusteella ajoittuu vuoteen 1968. Ks. myös Suunnittelutoimikunnan muistio Korkeakouluopiskelijoiden terveydenhuolto ja sen kehittäminen lähivuosina, 19.10.1968.
- 36 Ehkäisevän mielen terveystyön työryhmässä oli puheenjohtajana FM Jussi Tuori ja jäsenenä Kari Savonen, LL Reino Huttunen, LL, FK Hannu Vuori, YTM Eero Kurri, LK Eljas Tunkelo ja sihteerinä vt. ylioppilaspsykologi Salli Saari.
- 37 Eero Kurri: Puhetta mielen terveydestä: mieluummin ennaltaehkäisyä, Oulun ylioppilaslehti 1.11.1968, YTHS:n lehtileikearkisto.
- 38 Ylioppilaiden ennalta ehkäisevää mielen terveystyötä suunnittelevan työryhmän muistio 15.10.1968.
- 39 YTHS:n hallituksen ptk 7.11.1968; YTHS:n valtuuskunnan ptk 23.11.1968; Niemi 1999, 32–33.
- 40 Saari 1999, 65; Salli Saaren haastattelu 30.11.2016.
- 41 YTHS:n hallituksen ptk 3.11.1969, hyväksyttiin ehdotus säätiön johtajapsykiatrin/johtajapsykologin tehtäväkuvaukseksi; YTHS:n toimintakertomus 1969/70; YTHS:n hallituksen ptk 17.12.1970.
- 42 Salli Saaren haastattelu 30.11.2016; Saari 1999, 61–71.
- 43 Birgitta Jalanderin haastattelu 16.3.2005.
- 44 YTHS:n mielen terveydellisen neuvontapalvelun toimintaperiaatteet 3.12.1969; YTHS:n tiedotuksia V/11.2.1970, 16.
- 45 YTHS:n mielen terveystoimikunnan muistio pitkän tähtäyksen mielen terveystyön suunnitelmaksi, 1967; YTHS:n valtuuskunnan kokous 29.5.1970; YTHS:n toimintakertomus 1969/70; Alanen 1999, 18–20.
- 46 YTHS:n hallituksen asettaman suunnittelutoimikunnan ptk 25.9.1967, pj Urpo Ratia, kokouksessa oli mukana Panu Haapala, Esko Nikkilä, Kari Savonen, Arje Scheinin.
- 47 Esim. Psykiatrit erosivat protestiksi, Iltasanomat 23.1.1970, Kestämätön hoitotilanne johti psykiatrien eroon, Uusi Suomi 24.1.1970, Talousjohtajat eivät hyväksy terapiatyötä, Ylioppilaslehti 23.1.1970, Mielen terveystyö on rahasta kiinni, Kansan Uutiset 27.1.1970, YTHS:n lehtileikearkisto; Urpo Ratian puheenvuoro lehdistötilaisuudessa 26.1.1970; YTHS:n tiedotussihteerin tiedote ylioppilaslehdille 19.2.1970.
- 48 YTHS:n hallituksen ptk 3.2.1970; Kauko Vauhkonen, Reijo Holmströmin ja Pekka Rilvan allekirjoittama kirjelmä YTHS:n hallitukselle 12.2.1970; YTHS:n toimintakertomus 1969/70.
- 49 YTHS:n hallituksen ptk:t 19.3.1970 ja 28.10.1970; Kauko Vauhkonen: YTHS:n psykiatrisen hoitotyön järjestämisestä ja tehostamisesta lähivuosien kuluessa, s.a., vuosi on ilmeisesti 1970.
- 50 Jukka Rantasen haastattelu 31.5.2017.
- 51 Piippo & Hietala 1989, 52; Niemi 1999, 33–34; Salli Saaren haastattelu 30.11.2016; Birgitta Jalanderin haastattelu 16.3.2005; Totte Vadénin haastattelu 13.12.2016.
- 52 Ylioppilaiden ennalta ehkäisevää mielen terveystyötä suunnittelevan työryhmän muistio 15.10.1968; Saari 1999, 64; Vadén 1999, 112.
- 53 Komiteanmietintö 1971: A 10, 23 ja 33–35; Piikki 1/1977–78, 29.9.1977; YTHS:n mielen terveydellisen neuvontapalvelun toimintaperiaatteet 3.12.1969.
- 54 Salli Saaren haastattelu 30.11.2016.
- 55 Aviisi 18.6.1971, YTHS:n lehtileikearkisto.
- 56 YTHS:n toimintakertomukset 1976/77–1988/89; Piippo & Hietala 1989, 43–53; Birgitta Jalanderin haastattelu 16.3.2005.
- 57 YTHS:n hallituksen ptk 5.10.1972; YTHS:n toimintakertomus 1972/73; Piippo & Hietala 1989, 43; Vadén 1999, 112; Vadén 2007, 128–129; Totte Vadénin haastattelu 13.12.2016; Salli Saaren haastattelu 30.11.2016.
- 58 Saari 1999, 61–71; Vadén 1999, 106–119; Vadén 2007, 129; Salli Saaren haastattelu 30.11.2016; Totte Vadénin haastattelu 13.12.2016.
- 59 YTHS:n toimintasuunnitelma viisivuotiskaudeksi 1974/75–1978/79; Muistio YTHS:n mielen terveystyön kehittämisen 5-vuotissuunnitelmasta, YTHS:n hallituksen 13.3.1973 asettama työryhmä, 31.12.1973.
- 60 Piippo & Hietala 1989, 53; Saari 1999, 66; Vadén 1999, 113.
- 61 Kaija Korpi-Hallila & Totte Vadén: Mitä on Ennalta ehkäisevä mielen terveystyö?, YTHS:n moniste, Tampereen terveydenhoitoasema 1978.
- 62 YTHS:n toimintakertomukset 1978/79, 1979/80; Saari 1999, 63; Birgitta Jalanderin haastattelu 16.3.2005.
- 63 Piippo & Hietala 1989, 65. Ks. myös Birgitta Jalanderin haastattelu 16.3.2005, jossa samansuuntainen toteamus.
- 64 Mielen tervveysvaliokunnan vastaus YTHS:n hallituksen psykoterapiaa koskeva lausuntopyyntöön 10.3.1070.
- 65 YTHS:n toimintakertomukset 1970/71–1977/78; YTHS:n hallituksen ptk 12.5.1971; Muistio YTHS:n mielen terveystyön kehittämisen viisivuotissuunnitelmasta, YTHS:n hallituksen 13.3.1973 asettama työryhmä, 31.12.1973.
- 66 Alanen & Vauhkonen 1972, 261.
- 67 Chase 1976, 315.

- 68 Vauhkonen Kauko: Symposiumissa sanottua. Kyseessä oli UIHMSU:n Helsingissä 14.–16. 6.78 järjestetty XIII International Symposium on Student Health, Piikki 4/1977–78.
- 69 Piippo & Hietala 1989, 53, 66.
- 70 ibidem.
- 71 Timo Niemen haastattelu 15.12.2016; Vadén 2007, 132; Piippo & Hietala 1989, 65.
- 72 YTHS:n toimintakertomukset 1980/81–1994/95.
- 73 Vadén 1999, 113; Vadén 2007, 129–130; Saari 1999, 69.
- 74 Vadén 1999, 113 (jossa lähteenä Timo Niemi: YTHS:n rooli ehkäisevässä mielenterveystyössä korkeakouluopiskelijoiden keskuudessa, YTHS:n moniste 1986).
- 75 Piippo & Hietala 1989, 56–57.
- 76 Piippo & Hietala 1989, 52.
- 77 Piippo & Hietala 1989, 54.
- 78 Piippo & Hietala 1989, 56–62.
- 79 Saari 1999, 69–71; YTHS:n toimintakertomus 1989/90; YTHS:n mielenterveyslinja 30 vuotta, Piikki 2–3/1999.
- 80 YTHS:n vuosikertomus 1999.
- 81 Muistio YTHS:n hallituksessa 25.2.1982 käydyistä säätiön toiminnan sisällöllistä kehittämistä koskevista keskusteluista, muistiinpanot Timo Niemen alustuksesta.
- 82 Ilpo Lahden haastattelu 31.3.2005; Raija Hyppösen haastattelu 7.4.2005.
- 83 Timo Niemi: Korkeakouluopiskelijoiden onnistuneiden psykoterapioiden ennustettavuus, YTHS:n tutkimussarjan 25. raportti, Piikki 2/1987; Niemi 1999, 38.
- 84 Jussi Tuorin haastattelu 22.11.2016.
- 85 YTHS:n hallituksen työvaliokunnan päätösmuistio 11.10.1988; YTHS:n hallituksen ptk 24.10.1988; Piippo & Hietala 1989, 52.
- 86 YTHS:n toimintakertomus 1994/95 ja 1996.
- 87 Timo Niemi: Korkeakouluopiskelijoiden onnistuneiden psykoterapioiden ennustettavuus, YTHS:n tutkimussarjan 25. raportti, Piikki 2/1987; YTHS:n toimintakertomukset 1989/90–1992/93. Ks. myös Ilpo Lahden haastattelu 31.3.2005.
- 88 Raija Hyppösen haastattelu 7.4.2005; Birgitta Jalanderin haastattelu 16.3.2005.
- 89 YTHS:n toimintakertomus 1996.
- 90 Timo Niemi 1999, 35.
- 91 Eija Vänskän haastattelu 12.5.2017; Jussi Tuorin haastattelu 22.11.2016.
- 92 Timo Niemi: Korkeakouluuyhteisöissä toimivat terapeutit kokoontuivat Lontoossa, Piikki 3/1989.
- 93 YTHS:n toimintakertomus 1986/87.
- 94 Timo Niemi: Korkeakouluopiskelijoiden onnistuneiden psykoterapioiden ennustettavuus, YTHS:n tutkimussarjan 25. raportti, Piikki 2/1987; Timo Niemi: KELAn kustantaman psykoterapian leikkaukset, Piikki 3/1995. Ks. myös Pylkkänen & Repo 2006, 13–14.
- 95 Kari Pylkkänen: Nuoruusikä ja mielenterveys, YTHS toimintakertomus 1996.
- 96 ibidem; Johtajapsykiatri Kari Pylkkäsen haastattelu, Piikki 3/1997; Ilpo Lahden haastattelu 31.3.2005; Kunttu T 2005, 97.
- 97 YTHS:n toimintakertomus 1996.
- 98 YTHS:n vuosikertomus 2001, 2004; Birgitta Jalanderin haastattelu 16.3.2005; Kunttu T 2005, 99.
- 99 Kari Pylkkäsen haastattelu: Määräaikainen johtajapsykiatri Kari Pylkkänen pikatentissä, Piikki 1/1997; Kari Pylkkänen: Mielenterveys ja terveyden edistäminen, YTHS:n vuosikertomus 2000; YTHS:n toimintakertomus 1997.
- 100 Kari Pylkkänen: Mielenterveys ja terveyden edistäminen, YTHS:n vuosikertomus 2000.
- 101 Kari Pylkkänen: Opiskelijoiden mielenterveyspalvelut – apua oman elämän merkityksen jäsentämiseen, YTHS:n vuosikertomus 1999; Kari Pylkkänen: Psykoterapia opiskelijoiden mielenterveystyössä – vaikuttavuuden kautta toimivaan palvelujärjestelmään, YTHS:n vuosikertomus 2003; Birgitta Jalanderin haastattelu 16.3.2005.
- 102 Marja-Leena Meronen: Mitä on psykologinen neuvontajakso, Piikki 2/2012.
- 103 YTHS:n vuosikertomukset 1997–1999.
- 104 YTHS:n vuosikertomukset 2001–2003.
- 105 Kari Pylkkänen: Opiskelijoiden mielenterveys sekä palvelujen tarve, kysyntä ja tarjonta, YTHS:n vuosikertomus 2006.
- 106 Totte Vadénin haastattelun täydennys 30.10.2020.
- 107 Päivi Pynnösen haastattelu 22.8.2020.
- 108 YTHS:n vuosikertomus 2004; YTHS:n hallituksen ptk 2.6.2004; Marita Niemi: Psykiatrisen kuntoutuksen puolustus, Piikki 1/2004.
- 109 Raija Hyppösen haastattelu 7.4.2005.
- 110 YTHS:n vuosikertomus 1996; Hämeenaho 1997, johdanto.
- 111 YTHS:n vuosikertomukset 1999, 2001, 2008; Raija Hyppösen haastattelu 7.4.2005.
- 112 Kari Pylkkänen: Opiskelijoiden mielenterveyspalvelut – apua oman elämän merkityksen jäsentämiseen, YTHS vuosikertomus 1999.
- 113 Kari Pylkkänen: Mielenterveys ja terveyden edistäminen opiskelijaterveydenhuollossa, YTHS:n vuosikertomus 2000; Kari Pylkkäsen katsaus mielenterveyslinjan toimintaan, YTHS:n vuosikertomus 2005.
- 114 Kari Pylkkänen: Mielenterveys ja terveyden edistäminen opiskelijaterveydenhuollossa, YTHS:n vuosikertomus 2000.
- 115 ibidem
- 116 YTHS:n tiedote 13.11.2013. Ks. tarkemmin terveyden

- edistämistä käsittelevä osa.
- 117 YTHS:n vuosikertomus 2004; YTHS:n mielenterveystyön strategia, säätiön hallitus hyväksynyt 2.6.2004, 4–8.
- 118 Lönnqvist & Lehtonen 2017, luvussa Suomalainen psykiatria.
- 119 YTHS:n hallituksen ptk:t 3.3.2010 ja 31.3.2010.
- 120 Päivi Pynnönen: Onko YTHS:n mielenterveystyö tiensä päässä – vai jatkuuko elämä vielä hoitotakuun jälkeen, Piikki 2/2012.
- 121 Sama havainto on esitetty myös Piippo & Hietalan raportissa, ks. sivut 54–55.
- 122 Eskola & Taipale 2013, 181–182.
- ## Uudet tuulet 2000-luvulla – vastaanottotyö puntariin
- 1 Tommi Varjonen: Hallituksen puheenjohtajan katsaus, YTHS:n vuosikertomus 2002; Marja Niemi: Terveystyö ja vaikuttavuus, YTHS:n vuosikertomus 1999; Eero Kurri: Priorisointi – terveydenhuollon kehittämishaaste, YTHS:n vuosikertomus 2001.
- 2 YTHS:n vuosikertomukset 2002 ja 2003; YTHS:n hammashuollon palvelujen kysynnän ja tarjonnan tasapainottaminen ensisijaisuusjärjestelyjen avulla 1.9.2003 alkaen, Piikki 2/2003; Onnistuuko hammashuolto-palvelujen priorisointi, johtajahammaslääkäri Lauri Turtola, Piikki 4/2003; Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu Jatko-opiskelijoiden hammashuollon järjestäminen YTHS:ssä 17.12.2007 Dnro 3760/4/05, www.oikeusasiamies.fi, luettu 10.7.2020; YTHS:n hallituksen ptk 31.1.2008.
- 3 Valtioneuvoston asetus hoitoon pääsyn toteuttamisesta ja alueellisesta yhteistyöstä 1019/2004.
- 4 STM Työryhmämuistioita 2005:6; STM Julkaisuja 2006:12; Valtioneuvoston asetus neuvolatoiminnasta, koulu- ja opiskeluterveydenhuollosta sekä lasten ja nuorten ehkäisevästä suun terveydenhuollosta 380/2009.
- 5 Ulla-Maija Saarni: SUHAT ja HAKE – mitä on lyhenteiden takana?, Piikki 3/2002.
- 6 Eija Vänskän haastattelu 12.5.2017.
- 7 YTHS:n hallituksen ptk:t 12.5.2004 ja 7.2.2005; YTHS:n laatukäsikirja 15.12.2017.
- 8 YTHS:n hallituksen ptk 8.11.2004 ja 7.2.2005; Eija Orpana: Pääkirjoitus, Piikki 2/2005; Juhani Pohjonen: Hoitotakuun seuranta YTHS:ssä, Piikki 3/2005.
- 9 YTHS:n hallituksen ptk:t 3.9.2008 ja 17.12.2008; Olli-Pekka Luukon haastattelu 27.9.2020; Anne Komulaisen haastattelu 9.7.2020.
- 10 Pirjo Paajasen haastattelu 10.7.2020.
- 11 Olli-Pekka Luukon haastattelu 27.9.2020.
- 12 YTHS:n vuosikatsaus 2007; Anne Komulaisen haastattelu 9.7.2020.
- 13 YTHS:n vuosikatsaus 2008; Anne Komulaisen haastattelu 9.7.2020.
- 14 Anne Komulaisen haastattelu 9.7.2020.
- 15 YTHS:n vuosikatsaus 2010; Anne Komulaisen haastattelu 9.7.2020.
- 16 Olli-Pekka Luukon haastattelu 27.9.2020.
- 17 YTHS:n hallituksen ptk 17.12.2008.
- 18 ibidem
- 19 Olli-Pekka Luukon haastattelu 27.9.2020.
- 20 YTHS:n vuosikatsaus 2010.
- 21 Eija Vänskän haastattelu 12.5.2017.
- 22 YTHS vuosikertomus 2001; Kristina Kuntun muistelukset.
- 23 YTHS:n vuosikertomus 2004; YTHS:n hallituksen ptk 24.11.2010.
- 24 Mari Vilkki: Perhesuunnitteluasiakkaan hoitopolku tähtää ehkäisyyn mutkattomaan hoitamiseen, Piikki 3/2007.
- 25 Pirjo Paajasen haastattelu 6.7.2020; YTHS:n tasekirja 2011, Astman hoitopolku 01062011.ppt-esitys.
- 26 YTHS:n vuosikertomukset 2005–2007; YTHS:n mielenterveystyön strategia 2.6.2004; Mikael Nyströmin haastattelu 9.5.2017.
- 27 YTHS:n hallituksen kokous 25.2.2008; Susanna Korpi-vaaran haastattelu 17.9.2020; Markku Kanervan haastattelu 1.6.2017; Päivi Pynnösen haastattelu 22.8.2020.
- 28 Riitta Ollitervo-Peltosen haastattelu, Piikki 2/2009.
- 29 Riitta Ollitervo-Peltosen ja Sami Raasakan haastattelut, Piikki 2/2009.
- 30 Olli-Pekka Luukko: Sopeuttaminen käynnistyi mallikkaasti. Pääkirjoitus, Piikki 2/2009.
- 31 Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu Hoitotakuu koskee myös YTHS:ää 27.8.2010, Dnro 1619/4/09, www.oikeusasiamies.fi, luettu 10.7.2020; YTHS:n johdoryhmän ptk 9.9.2010.
- 32 YTHS:n vuosikatsaukset 2010 ja 2011; Hanna Kari: Moniammatillisella yhteistyöllä kohti parempaa asiakaspalvelua, Piikki 2/2012; Markku Kanervan haastattelu 1.6.2017; Hanna Karin haastattelu 30.5.2020; Pirjo Paajasen haastattelu 6.7.2020.
- 33 Markku Kanervan haastattelu 1.6.2017.
- 34 Hanna Kari: Moniammatillisella yhteistyöllä kohti parempaa asiakaspalvelua, Piikki 2/2012; YTHS:n tasekirjat 2011–2013; Olli-Pekka Luukon haastattelu 27.9.2020; Päivi Pynnösen haastattelu 22.8.2020.
- 35 Hanna Kari: Moniammatillisella yhteistyöllä kohti parempaa asiakaspalvelua, Piikki 2/2012; Ritva-Liisa Hannula ja Anna Malmberg-Virta: Terveystyöntekijän työkalupakki apuna psyykkisesti oireilevan asiakkaan kohtaamisessa, Verkkopiikki 28.11.2013.
- 36 Markku Kanervan haastattelu 1.6.2017.
- 37 Kirsi Helosuo: Haaveiden työpaikasta ei voinut kieltäytyä, Piikki 2/2011.

- 38 Markku Kanervan haastattelu 1.6.2017; Markku Kanerva: Uusia tuulia vastaanottotyössä – kiitos hoitotakuun, Piikki 1/2011.
- 39 YTHS:n hallituksen ptk 25.5.2011; YTHS:n tasekirja 2012; YTHS:n osavuositarkastus 1/2012; Hanna Kari: Moniammatillisella yhteistyöllä kohti parempaa asiakaspalvelua, Piikki 2/2012.
- 40 THL:n, Valviran ja YTHS:n yhteistyökokouksen muistio 10.11.2010; YTHS:n tasekirja 2010.
- 41 Päivi Pynnösen haastattelu 22.8.2020.
- 42 ibidem
- 43 ibidem; YTHS:n vuosikatsaus 2010 ja 2011; YTHS:n tasekirja 2011.
- 44 Päivi Pynnösen haastattelu 22.8.2020.
- 45 Päivi Pynnönen: Onko YTHS:n mielenterveystyö tiensä päässä – vai jatkuuko elämä vielä hoitotakuun jälkeen, Piikki 2/2012; Hanna Kari: Moniammatillisella yhteistyöllä kohti parempaa asiakaspalvelua, Piikki 2/2012.
- 46 YTHS:n tasekirja 2015; Katariina Poskiparta: Digitaalinen YTHS uskoo tulevaisuuteen. Toimitusjohtajan katsaus, YTHS:n vuosikatsaus 2015; Anne Komulainen: Sähköinen muistutuskokeilu vähensi puolella peruuttamattomien käyntien määrää, Piikki 1/2010;
- 47 Mikko Murtonen, YTHS:n osavuotiskatsaus 1/2013.
- 48 Eija Vänskän haastattelu, 12.5.2017; Pirjo Paajasen haastattelu 6.7.2020.
- 49 Olli-Pekka Luukko: Taantuma iski YTHS:ään, YTHS:n osavuotiskatsaus 2/2014. Säätiön talousjohtaja Luukko toimi tuolloin myös toimitusjohtajan sijaisena. Ks. myös Jukka Männistö: Tulojen leikkauksen aiheuttamasta sopeuttamistarpeesta, YTHS:n osavuotiskatsaus 1/2014; Olli-Pekka Luukon haastattelu 27.9.2020.
- 50 YTHS:n hallituksen ptk:t 16.4.2015, 21.4.2015, 19.5.2015, 11.6.2015, 20.8.2015, 8.9.2015, 5.10.2015; Katariina Poskiparta: YTHS:n menestyksen avaimet. YTHS:n osavuotiskatsaus 2/2015; YTHS:n tasekirja 2017; YTHS:n laatuksikirja 2017.
- 51 YTHS:n tasekirja 2015; YTHS:n vuosikatsaus 2014; Anne Komulaisen haastattelu 9.7.2020; Olli-Pekka Luukon haastattelu 27.9.2020.
- 52 YTHS:n tasekirjat 2016 ja 2017.
- 53 Tossavainen & al. 2012; YTHS:n tasekirja 2016.
- 54 Lönnqvist & Lehtonen 2017, luvussa Suomalainen psykiatria.
- 55 YTHS:n hallituksen kokous 27.4.2016; YTHS:n tasekirja 2017 ja 2018.
- 56 YTHS:n hallituksen ptk 10.10.2013; Virtuaalilääkäri vastaa ongelmiin, YTHS:n vuosikatsaus 2014; Marjo Tossavainen: Etäpalvelut tuovat seksuaalivestruuksen opiskelijan luo, YTHS:n vuosikatsaus 2014; YTHS:n tasekirja 2016.
- 57 YTHS:n vuosikatsaus 2014; YTHS:n tasekirja 2015.
- 58 Terapiatakuu-kansalaisaloite mielenterveyspalveluihin pääsyn nopeuttamiseksi 20.2.2019. Aloitteessa vaaditaan nopeaa pääsyä hoidolliseen psykoterapiaan tai muuhun psykososiaaliseen hoitoon. <https://www.kansalaisaloite.fi/fi/aloite/3890>, luettu 27.10.2020.
- 59 Eevertti: Organisaatio katsokoon myös sisäänpäin, Piikki 4/ 1973–74.
- 60 YTHS:n vuosikatsaus 2018.
- 61 Katariina Poskiparta: Suunta tulevaisuuteen, YTHS:n osavuositarkastus 2018.
- 62 Annemari Backman: Palvelumallia pilotoidaan 1.10. alkaen, Santra, ajankohtaista 21.9.2020.
- 63 ibidem

Digitaalisuus muuttaa työtä

- 1 Salli Vesterisen haastattelu 2.3.2005; Terttu Vanosen haastattelu 2.3.2005.
- 2 YTHS:n tiedotuksia III/1.2.1967, IV/19.2.1969, V/11.2.1970.
- 3 Terttu Vanonen: Tuula Tähtäpää 45 vuotta YTHS:ssä, Piikki 1/2009; Mari Vilkki: Palvelusihteeri Auli Venola on moniosaaja, Piikki 3/2007.
- 4 YTHS:n tiedotuksia II/1.1.1964 ja III/ 1.2.1967.
- 5 YTHS:n tiedotuksia III/1.2.1967.
- 6 YTHS:n hallituksen ptk:t 28.4.1969, 2.6.1969 ja 22.9.1969. Työryhmään nimettiin FM Jussi Tuori (pj), johtajahammaslääkäri Aimo V. Rantanen, ylilääkäri Reino Ruosteenoja, johtajalääkäri Kari Savonen sekä sihteeriksi FM Risto Luontola; Automaation hyväksikäyttöä säätiön raportoinnissa pohtineen työryhmän raportti 14.4.1971; YTHS:n toimintakertomus 1969/70; Ks. myös Lauri Turtola: Johtajahammaslääkäriin katsaus Paperiton vastaanotto, YTHS:n vuosikertomus 2006.
- 7 Automaation hyväksikäyttöä säätiön raportoinnissa pohtineen työryhmän raportti 14.4.1971
- 8 YTHS:n hallituksen ptk:t 27.5.1968 ja 6.10.1969.
- 9 Onni Frimanin laatima Tutkimus- ja tilastosihteerin työohjelma, jonka hän teki YTHS:n työvaliokunnan 5.3.1970 esittämästä pyynnöstä.
- 10 Automaation hyväksikäyttöä säätiön raportoinnissa pohtineen työryhmän raportti 14.4.1971.
- 11 YTHS:n vuosikatsaus 2017.
- 12 Onni Frimanin kirjoittama muistio: Säätiön tietojenkäsittelyjärjestelmän ja raportoinnin kehittäminen, 8.11.1972; YTHS:n hallituksen ptk 26.10.1973, jossa kerrotaan, että lokakuussa 1973 valmistui raportti Helsingin terveydenhoitoaseman potilastietojen käsittelyjärjestelmän kehittämisestä; YTHS:n toimintakertomus 1972/73.
- 13 YTHS:n hallituksen ptk 10.10.1973; YTHS:n toimintakertomus 1973/74; YTHS:n 5-vuotissuunnitelma 1975/76–1979/80.
- 14 YTHS:n hallituksen ptk:t 24.2.1977, 24.3.1977 ja

- 21.12.1977.
- 15 YTHS:n hallituksen ptk 21.12.1977; Kalervo Haapasalmen haastattelu 5.12.2016.
- 16 YTHS:n hallituksen ptk 23.11.1978; YTHS:n toimintakertomukset 1977/78 ja 1978/79; Helena Taberman: Potilastietojärjestelmää koskeva sopimus on syntynyt, Piikki 3/1978–79; Tietokonepohjaisen potilastietojärjestelmän alkutaival, Piikki 3/1981.
- 17 Helena Taberman: PTJ – 909. Potilastietojärjestelmä – mikä se on ja sen toteutus, Piikki 3/1977–78; Helena Taberman: Potilastietojärjestelmän kehitys tänä vuonna, Piikki 1/1978–79.
- 18 Helena Taberman: Potilastietojärjestelmää koskeva sopimus on syntynyt, Piikki 3/1978–79.
- 19 Helena Taberman: PTJ – 909. Potilastietojärjestelmä – mikä se on ja sen toteutus, Piikki 3/77–78.
- 20 YTHS:n toimintakertomus 1979/80; Ilkka Horto: Katsaus YTHS:n tietotekniikkaan, Piikki 3/1988; Patrik Schroeder: Medicus-ohjelmisto, Piikki 2/1997; Patrik Schroederin Medicus-muistelukset 23.9.2020.
- 21 YTHS:n hallituksen ptk 31.1.1980.
- 22 Kunttu T 2005, 70; Terttu Vanosen haastattelu 2.3.2005.
- 23 Esim. Kotilääkäri-Terveystieteiden lehti 4/1980, HS 19.4.1980, Demari 18.4.1980, Kotiliesi 12/1980, YTHS:n lehtileikearkisto; Journal of Social Medicine 22/1982 (Tijdschrift voor sociale Geneeskunde. 60 (1982) nr. 22) EUSUHM-congress, August 17–20, 1981 at Amsterdam, 653.
- 24 Patrik Schroeder: Medicus-ohjelmisto, Piikki 2/1997.
- 25 Mitä, mitä, mitä. Pientietokone tuli Turkuun, Piikki 3/1982; YTHS:n hallituksen ptk 21.5.1984; Helena Taberman: Potilastietojärjestelmä ja tietokonelaitteisto Tampereelle, Piikki 3/1984; Lea Routaman haastattelu 1.3.2005; Salli Vesterisen haastattelu 2.3.2005.
- 26 Pirkko Lyytinen: ”Ratsastaminen on terveellistä”, Piikki 4/1984.
- 27 Krista Kavallon haastattelu artikkelissa Uudet tuulet teemasta Mitä muutoksia, toimia tai hankkeita pidät tärkeimpinä opiskelijaterveydenhuollon kehittämiseksi?, Piikki 1/1987; Ilkka Horto: Katsaus YTHS:n tietotekniikkaan, Piikki 3/1988.
- 28 Ilkka Horto: Katsaus YTHS:n tietotekniikkaan, Piikki 3/1988; YTHS:n hallituksen ptk 17.11.1988 (Aki Heilalan valinta); Aki uskoo viihtyvän ATK-teamissa, Piikki 2/1989; YTHS:n työvaliokunnan ptk 19.1.1989 (Pirjo Äijö-Isohellan valinta); YTHS:n hallituksen ptk 5.2.1991 ja Työvaliokunnan ptk 12.2.1991 (Eero Karhun valinta); Henkilövaihdoksia, Piikki 1/1991.
- 29 Marja Väyrysen haastattelu 4.3.2005.
- 30 Terttu Vanosen haastattelu 2.3.2005; Lea Routaman haastattelu 1.3.2005.
- 31 Kerttu Irtala: Pikasilmäys YTHS:n Turun laboratorion toimintaan, Piikki 1/1988.
- 32 Patrik Schroederin Medicus-muistelukset 23.9.2020; Kalervo Haapasalmen haastattelu 5.12.2016.
- 33 Sairaskertomustyöryhmän ehdotus jatkoitomenpiteiksi säätöön tietojärjestelmien kehittämisessä 19.9.1989.
- 34 YTHS:n lääkäriyöasema -järjestelmän projektisuunnitelma ja rajaus, muistio 28.11.1989; YTHS:n hallituksen ptk:t 16.3.1992 ja 13.4.1992; Patrik Schroederin Medicus-muistelukset 23.9.2020.
- 35 Eero Karhu: Potilaskertomus ATK:lle, Piikki 2/1994; YTHS:n hallituksen ptk:t 7.2.1994 ja 27.9.1995; Patrik Schroeder: Medicus-ohjelmisto, Piikki 2/1997; Patrik Schroederin Medicus-muistelukset 23.9.2020.
- 36 YTHS:n hallituksen ptk 8.9.1998, liite Eero Kurri: Uuden potilastietojärjestelmän käyttöönoton tilanne ja aikataulu 7.9.1998; YTHS vuosikertomus 1997.
- 37 Teksti perustuu Patrik Schroederin muisteluksiin Medicuksen kehittämisestä 23.9.2020 ja lisäksi tekstin yhteydessä oleviin lähteisiin.
- 38 YTHS:n hallituksen ptk 21.1.1997; Järjestelmäpäällikkö Jari Malmbergin haastattelu: Jari Malmberg avainasemassa uutta potilastietojärjestelmää toteutettaessa, Piikki 3/1998. Ks. myös Jari Malmbergin muistio 30.7.1999; YTHS:n toiminnan kehitysmahdollisuuksia ATK-palvelujen näkökulmasta.
- 39 YTHS:n vuosikertomus 1999.
- 40 Tommi Varjonen: Hallituksen puheenjohtajan katsaus, YTHS:n vuosikertomus 1999.
- 41 Jari Malmberg: Potilastietojärjestelmän säätötoimet tehosivat, Piikki 3/2000.
- 42 Matti Norion haastattelu 23.3.2005; ks. myös Patrik Schroederin Medicus-muistelukset 23.9.2020.
- 43 Terttu Vanonen: Terveiset atk-opastajapäiviltä 10.–11.4., Piikki 2/2000. Kouluttajina mm. atk-päällikkö Jari Malmberg, Patrik Schroeder, Pirjo Äijö-Isohellan, Sari Fjäder ja ICL:stä Tero Säisä; ks. myös Piikki 1/2007, jossa Atk-tukihenkilöpäivät 1.–2.2.2007.
- 44 Terveysportti 20 vuotta – mistä kaikki alkoi, 18.12.2020 www.duodecim.fi, luettu 12.1.2021; Sari Krappe: YTHS:n järjestämä pikakoulutus ajanvaraushenkilökunnalle avasi ovet sähköisiin tietokantoihin, Piikki 2/2010.
- 45 Lauri Turtola: Digitaalinen röntgenkuvantaminen YTHS:n hammashuollossa, Piikki 1/2004; Lauri Turtola: Paperiton vastaanotto. Johtajahammaslääkärin katsaus, YTHS:n vuosikatsaus 2006; Lauri Turtolan haastattelu 17.5.2017.
- 46 Ks. edellä mainitut lähteet.
- 47 Patrik Schroeder: Medicus-ohjelmisto, Piikki 2/1997.
- 48 Väinämö Nikkasan haastattelu 3.3.2005; Eija Vänskän haastattelu 12.5.2017; Kalervo Haapasalmen haastattelu 5.12.2016; Kristina Kuntun muistelukset.
- 49 Patrik Schroederin Medicus-muistelukset 23.9.2020.
- 50 YTHS:n vuosikatsaus 2007.

- 51 Jormanainen 2015, 1309–1317.
- 52 Olli-Pekka Luukko: Hoitomaksujen maksaminen uudistuu, Piikki 3/2009.
- 53 YTHS:n johtoryhmän ptk:t 25.1.2012 ja 15.8.2012; YTHS:n hallituksen ptk:t 11.6.2012 ja 6.9.2012; YTHS:n tasekirja 2012; Patrik Schroederin Medicus-muistelukset 23.9.2020.
- 54 YTHS:n tasekirja 2012.
- 55 YTHS:n hallituksen ptk:t 21.3.2013, 27.3.2014; YTHS:n osavuositarkastus 1/2013; YTHS:n tasekirja ja vuositarkastus 2013; Leena Vapaavuori: Potilastietojärjestelmän uusiminen ”Potke” puhututtaa, Verkkopiikki 28.11.2013; YTHS:n osavuositarkastukset 1 ja 2/2014; Anne Komulaisen haastattelu 9.7.2020; Acute FDS Oy:n nimenä hallituksen ptk:ssa 2016 Vitec Software Oy ja ptk:ssa 20.3.2017 Acuvitec.
- 56 YTHS:n osavuositarkastus 2/2014; Sini Kivijärvi: Uusi potilastietojärjestelmä käyttöön pala palalta, Verkkopiikki 4.12.2014.
- 57 YTHS:n osavuositarkastus 1/2016.
- 58 Anne Komulaisen haastattelu 9.7.2020.
- 59 YTHS:n hallitus 12.12.2016; YTHS:n tasekirja 2017.
- 60 Anne Komulaisen haastattelu 9.7.2020.
- 61 YTHS:n hallituksen ptk 21.6.2017; Tiedote henkilökunnalle elokuussa 2017.
- 62 Anne Komulaisen haastattelu 9.7.2020.
- 63 YTHS:n osavuositarkastus 1/2015; YTHS:n tasekirja 2015; YTHS:n osavuositarkastus 1/2016.
- 64 Helsingin kaupunkorkeakoulun ylioppilaskunta: Raportti YTHS:n palvelukyselystä Helsingin kaupunkorkeakoulun WWW-sivuilla 10.4.–23.4.1995.
- 65 YTHS:n toimintakertomus 1986/87.
- 66 YTHS:n toimintakertomukset 1985–2000; Castrén 2008: 62.
- 67 Kristina Kuntun muistelukset; YTHS:n toimintakertomus 1997; YTHS:n vuosikertomus 2002.
- 68 Maarit Toveri: Haloo-puhepalvelujärjestelmä siirtymässä v. 2007 toteutusvaiheeseen. Tavoitteena maan kattava yhteinen puhejärjestelmä, Piikki 1/2007; YTHS:n tasekirja 2008.
- 69 YTHS:n osavuositarkastus 1/2012; Hanna Kari: Moniammatillisella yhteistyöllä kohti parempaa asiakaspalvelua, Piikki 2/2012.
- 70 YTHS:n tasekirjat 2014 ja 2017.
- 71 YTHS:n toimintakertomukset 1984/85–1987/88.
- 72 Riitta Tolonen: Vuorinen tutki peruuttamattomia poissääntejä suun terveydenhuollossa, Piikki 3/2008.
- 73 Anne Komulainen: Sähköinen muistutuskokeilu vähensi puolella peruuttamattomien käyntien määrää, Piikki 1/2010; Anne Komulaisen haastattelu 9.7.2020.
- 74 YTHS:n vuositarkastukset 2007–2009, 2012; YTHS:n tasekirja 2012, ks. myös edellä mainitut lähteet.
- 75 YTHS:n tasekirja 2014.
- 76 Johanna Castrén: Miten nuoret toimivat netissä? Ja mitä se meille kuuluu?, Piikki 1/2004.
- 77 Juhani Pohjonen: Terveydenhoitopalvelut sähköistyvät. Tampereen terveydenhoitoaseman terveysboxi ja atk-infopiste, Piikki 1/1994; YTHS toimintakertomus 1997; Aira Virtalan haastattelu 13.12.2016.
- 78 Martti Kukkonen: Säätiö verkossa, pääkirjoitus, Piikki 4/1997.
- 79 Kokemuksia lääkärin sähköpostipalvelusta Helsingin terveydenhoitoasemalla. Tiivistelmä Marja Niemen posterista, Piikki 4/1998.
- 80 YTHS:n vuosikertomus 2000; Castrén 2008, 45.
- 81 Internet-työryhmän/eTerveys työryhmän muistio johtoryhmälle 23.9.2003, allekirjoitus Johanna Castrén.
- 82 YTHS:n vuosikertomus 1999; Martti Kukkonen: Internetin käytön periaatteita 4/1999.
- 83 YTHS:n vuosikertomukset 1999–2004.
- 84 Jari Malmberg: Sähköpostin ja Internetin käytön ohjeistuksesta, Piikki 2/2005.
- 85 YTHS:n palvelukysely Helsingin kaupunkorkeakoulun WWW-sivuilla 10.4.–23.4.1995, raportti kyselyn tuloksista.
- 86 YTHS tutki nettipalvelujensa käyttöä ja kehittämistavoitteita, Piikki 1/2000; Lempinen & Tiilikainen 2000, 14 ja 35.
- 87 Castrén & Niemi 2001, 10; Lauri Yli-Pohja: Sähköposti YTHS:n mielenterveystyön osana, Piikki 2/2001.
- 88 Castrén 2008, 82–83.
- 89 Kotisivu tutuksi, Piikki 3/2001; Kestilä 2002, 13–14 ja 32–33; YTHS:n vuosikertomukset 2002 ja 2003; eTerveystyöryhmän toimintakertomus 2007; ks. myös Eija Orpana: Tulevaisuus YTHS:ssä – tulevaisuus terveydenhuollossa, Piikki 2/2006.
- 90 YTHS:n tilinpäätös ja toimintakertomus 2017.
- 91 Eero Kurri – kohta viisi vuotta toimitusjohtajana. Eero Kurrin haastattelu Piikissä 1/2001.
- 92 YTHS:n vuositarkastukset 2006–2012.
- 93 Kari Jalonen: Sähköisen seulontajärjestelmän kehityshankkeen loppuraportti (v0) 2008; Eija Orpana: Tulevaisuus YTHS:ssä – tulevaisuus terveydenhuollossa, Piikki 2/2006.
- 94 Hanna Kari: Säätiön keskitetty rokotus- ja matkailuneuvontapuhelin aloittaa toimintansa, Piikki 3/2009; YTHS:n vuositarkastus 2010.
- 95 Hanna Karin haastattelu 30.5.2020.
- 96 Kimmo Kääriän luento: YTHS ja sähköinen asiointi – Sähköisiä työkaluja ennaltaehkäisevään työhön, terveydenhoitajien koulutuspäivässä, syyskuu 2011; YTHS:n toimintasuunnitelma 2012; Anne Komulaisen haastattelu 9.7.2020.
- 97 YTHS:n vuositarkastus 2011; YTHS:n tasekirjat 2012, 2015, 2016; Kimmo Kääriä: Sätkestä eHTAAN.

- Töölössä kokeillaan verkossa toimivaa hoitoon ohjausta ja ajanvarausta, Piikki 2/2011; Heidi Korva: Tsemppiä asiakkaan painonhallintaan, Piikki 2/2012; Kääriä 2012 ja 2013; Kekäläinen 2016.
- 98 YTHS:n hallituksen ptk 25.10.2012; YTHS:n hallituksen ptk 16.5.2013
- 99 YTHS:n vuosikatsaukset 2012 ja 2013; YTHS:n osavuositarkastus 2/2013; Sini Kivijärvi: Asiointitili helpottaa arkea, Verkkopiikki 28.11.2013.
- 100 YTHS:n tasekirja ja vuosikatsaus 2015.
- 101 YTHS:n hallituksen ptk:t 2.9.2013 ja 10.10.2013; YTHS:n osavuositarkastus 2/2014.
- 102 Tommi Varjonen: Hallituksen puheenjohtajan katsaus, YTHS:n toimintakertomus 1999.
- 103 YTHS:n tasekirjat 2015 ja 2016; Sini Kivijärvi: Verkko-ohjelmista helpotusta jännittämiseen, stressiin, masennukseen ja unettomuuteen. Verkkopiikki 12.11.2015; YTHS:n vuosikatsaus 2018.
- 104 YTHS:n vuosikatsaus 2015; Hanna Kari & Sari Krappe: Seksitautien etätseaus, Verkkopiikki 12.11.2015.
- 105 Marjo Tossavainen: Etäneuvontapalvelut tuovat seksuaaliväkivallan opiskelijan luo, Vuositarkastus 2014.
- 106 Mikko Murtonen: Digitaalinen YTHS, YTHS:n uutiskirje 1/2016.
- 107 Anne Komulaisen haastattelu 9.7.2020.
- 108 YTHS:n hallituksen ptk 21.4.2015; YTHS:n tasekirja 2017.
- 109 YTHS:n johtoryhmän muistio 25.10.2016; YTHS:n osavuositarkastus 1/2016.
- 110 YTHS:n osavuositarkastus 1/2016; YTHS:n tasekirjat 2016 ja 2017; YTHS:n vuosikatsaus 2018.
- 111 YTHS:n tasekirja 2017; YTHS:n osavuositarkastus 2018; YTHS:n vuosikatsaus 2018; Anne Komulaisen haastattelu 9.7.2020; Santra-uutinen 18.4.2019.
- 112 YTHS tasekirjat 2017 ja 2019; YTHS:n osavuositarkastus 2018; YTHS:n vuosikatsaukset 2017 ja 2018; Santra-uutinen 21.5.2019.
- 113 Santra-uutinen 2.9.2019.
- 114 Santra-uutinen 3.2.2019.
- 115 Juhani Pohjonen: Terveystieteiden palvelut sähköistyvät. Tampereen terveystieteiden osaston terveysboxi ja atk-infopiste, Piikki 1/1994.
- 116 Hanna Kari: Digitaalinen omahoito säästää aikaa ja rahaa, Verkkopiikki 12.11.2015.
- 117 Markku Kanervan haastattelu 1.6.2017.
- 118 Castren & Virjo 2006.
- 119 Hanna Karin haastattelu 30.5.2020.
- 120 Hanna Kari: Digitaalinen omahoito säästää aikaa ja rahaa, Verkkopiikki 12.11.2015; Hanna Karin haastattelu 30.5.2020.
- 121 Katariina Poskiparta: Digitaalinen YTHS uskoo tulevaisuuteen, toimitusjohtajan katsaus, YTHS:n vuosikatsaus 2015; Virtuaalisen omahoidon vaikuttavuus selvitys, HMV Public Partner Oy 2015.
- 122 Katariina Poskiparta: Opiskelijoiden hyvä terveydenhoito kantaa pitkälle tulevaisuuteen, YTHS:n osavuositarkastus 1/2016.
- 123 Eero Kurrin haastattelu Piikissä 1/2001, Eero Kurri –kohta viisi vuotta toimitusjohtajana.
- 124 Hanna Karin haastattelu 30.5.2020.
- 125 Patrik Schroeder: Medicus-ohjelmisto, Piikki 2/1997; Mäkinen & Jousimaa, 2015.
- 126 Hanna Karin haastattelu 30.5.2020.
- 127 Päivi Metsäniemen sähköpostitiedonanto 14.1.2021.

Opiskelijat palvelujen käyttäjinä

- 1 ”Korkeakouluopiskelijan lääkintäpalvelusten käyttöä tutkitaan”, Tiedote Ylioppilasterveys ry:n tiedotustilaisuudesta 29.4.1971 koskien valt. yo Ritva Tuomiston sosiaalipolitiikan opinnäytetyön tuloksia; Suomalainen & al. 1984, 51 ja 91; Niemelä 1999, tiivistelmä; Kunttu & al. Korkeakouluopiskelijoiden terveystutkimukset 2000, 2004, 2008, 2012 ja 2016.
- 2 Potilaspalautetta aloitelaatikoiden kautta jo 15 vuotta, Piikki 1/1995.
- 3 YTHS:n profiloititutkimus/yhteisökuvatutkimus Tutkimusraportti, Oy Suomen BNL Finland Ab, 14.3.1989, 20.
- 4 YTHS:n hallituksen ptk 13.8.1992 Potilastyytyväisyyttä mittaava kysely Turussa helmikuussa 1992.
- 5 ibidem; Martti Kukkonen: Potilaskyselyiden viestit, Piikki 3/1992; KY:n YTHS-kysely, jonot ja ajanvaraus yleisin tyytymättömyyden aihe, Piikki 3/1993; Palaute potilastyytyväisyydestä YTHS:ssä, Piikki 1/1995; Niemelä 1999, 82; Saarni ym. 2004, 202.
- 6 YTHS:n hallituksen ptk 22.9.1992.
- 7 Lauri Turtola: YTHS:n vuosittaisen potilas-/asiakaskyselyn palautetta, Piikki 2/2000; Saarni ym. 2004, 200–201.
- 8 Kunttu, Pesonen & Saari 2016, 45–46. Tutkimus toteutettu vuosina 2000, 2004, 2008, 2012 ja 2016.
- 9 Marja-Leena Meronen & Kari Pylkkänen: ”Tuollilla istuu asiansa osaava ammattilainen.” Tyytyväisyys mielenterveyspalveluihin edelleen korkea, Piikki 4/2005–1/2006.
- 10 ibidem. Ks. myös Kari Pylkkänen: Asiakkaat ovat tyytyväisiä mielenterveyspalveluihin YTHS:llä, YTHS:n vuosikertomus 2004; Meronen & Pylkkänen, 2005.
- 11 Marja-Leena Meronen: Opiskelijat tyytyväisiä mielenterveyspalveluihin, Piikki 3/2007.
- 12 Mielenterveydessä juutiin maisterikahveja, Piikki 4/2005–1/2006.
- 13 Hanna Karin haastattelu 30.5.2020.
- 14 YTHS:n vuosikatsaus 2008; Hanna Kari & Sari Krappe

- pe: Opiskelijat edelleen tyytyväisiä YTHS:n palveluihin, Piikki 3/2009.
- 15 YTHS:n vuosikatsaus 2011; Hanna Kari: YTHS siirtyi jatkuvaan asiakaspalautejärjestelmään, Piikki 1/2012; Hanna Kari: Opiskelijat ovat tyytyväisiä YTHS:n palveluihin, Verkkopiikki 20.1.2013. Ks. myös Komulainen 2015, 16.
- 16 YTHS:n tasekirja 2015.
- 17 Hanna Kari: YTHS siirtyi jatkuvaan asiakaspalautejärjestelmään, Piikki 1/2012; YTHS:n vuosikatsaus 2012; YTHS:n tasekirja 2013; Anne Komulaisen haastattelu täydennys 15.11.2020.
- 18 YTHS:n tasekirjat 2013–2015; Komulainen 2015, 15–16.
- 19 Komulainen 2015, 15–16.
- 20 YTHS:n vuosikatsaus 2019.
- 21 YTHS:n tasekirjat 2013–2016; YTHS:n vuosikatsaus 2017; YTHS:n osavuosisikatsaus 2018; <https://www.yths.fi/ajankohtaista/2020/kiitosta-ja-kritiikki/> luettu 7.3.2020.
- 22 Saarni & al 2004, 199; Vehko & al 2016; Mediuutiset 28.8.2020, jossa selvitetään Suomi lääkäriissä -kyselytutkimuksen tuloksia.
- 23 Sirola 1992, 153.
- 24 Väinämö Nikkasen haastattelu 3.3.2005; Aira Virtala: Opiskelijan lääkärinä, Ajankohtaisartikkeli, Toimintakertomus 1996.
- 25 Kunttu T 2005, 49–50 ja siinä mainittujen henkilöiden haastattelut; Aira Virtalan haastattelu 13.12.2016.
- 26 Krista Kavalto-Montinin haastattelu 29.5.2017.
- 27 Mari Vilkki: Palvelusihiteeri Auli Venola on moniosaa, Piikki 3/2007; Kunttu T 2005, 49–50; Mikael Nyströmin haastattelu 9.5.2017.
- 28 Väinämö Nikkasen haastattelu 3.3.2005; Leena Mattilan haastattelu 17.3.2005.
- 29 Ks. mm. Markku Kanervan haastattelu 1.6.2017; Eija Vänskän haastattelu 12.5.2017; Raija Hyppösen haastattelu 7.4.2005; Pirkko Lyytinen: Ratsastaminen on terveellistä, Piikki 4/1984; Santran YTHS yhdistää -palstalla haastatellut henkilökunnan edustajat 2019–2020 passim.
- 30 Mari Vilkki: Nelikäsiyö vaatii valppautta ja tiimityötaitoja, Piikki 1/2007
- 31 Jarmo Visakorpi: Yliopisto muutoksessa, Piikki 1/1992.
- 32 Garam & Korkala, 2011, 67.
- 33 Arja Lehtonen: Hyvät, pahat ja rumat – ulkomaalainen opiskelija potilaanamme, Piikki 1/1993; Piikissä 2/1993 useita juttuja aiheeseen liittyen; Ulla-Maija Saarni: Ulkomaalainen suomalaisessa opiskelijahammashuollossa, Piikki 3/1996; Krista Kavalto-Montinin haastattelu 29.5.2017; Leena Mattilan haastattelu 17.3.2005; Matti Norion haastattelu 23.3.2005.
- 34 Ulla-Maija Saarni: Ulkomaalainen suomalaisessa opiskelijahammashuollossa, Piikki 3/1996. Ks. myös Saarni 1996.
- 35 Kari Savonen: Tervehdyspuhe ylioppilaiden terveydenhuollon 10-vuotisjuhlien päiväjuhlassa 4.2.1957, YTHS:n lehtileikearkisto.
- 36 Mikael Nyströmin haastattelu 9.5.2017; Kristina Kuntun muistelukset; Minna Martin & Kristina Kunttu: Psykosomaattinen oireilu – potilasopas, YTHS:n oppaita 4/2005.
- 37 Eija Vänskän haastattelu 12.5.2017; Mikael Nyströmin haastattelu 9.5.2017; Aira Virtalan haastattelu 13.12.2016; Raija Hyppösen haastattelu 7.4.2005; Kristina Kuntun muistelukset. Ks. myös Marja Sirola: Sisätautilääkärinä säätiössä, Piikki 4/1978–79.
- 38 Ylioppilaiden sairastuneisuudesta vuosina 1946–54 heidän terveydenhuoltotoimistonsa mukaan, s.a. s.n.
- 39 Terveystieteiden tutkimuskeskuksen toimintakertomus v. 1955–1959, s.a. s.n. Sisällön perusteella ajoitettavissa kesään/syksyyn 1960; YTHS:n toimintakertomukset 1954–1959.
- 40 Savonen K 1982, 67.
- 41 YTHS:n vuosikertomukset 2005, 2006, 2008.
- 42 Kunttu & al. 2017, 30.
- 43 Mikael Nyströmin haastattelu 9.5.2017; Markku Kanervan haastattelu 1.6.2017; Eija Vänskän haastattelu 12.5.2017; YTHS:n vuosikertomukset 2000–2005; Raija Hyppösen haastattelu 7.4.2005.
- 44 YTHS:n toimintakertomus 1970/71; Birgitta Jalanderin haastattelu 16.3.2005; Salli Saaren haastattelu 30.11.2016.
- 45 Aira Virtalan haastattelu 13.12.2016; YTHS:n vuosikatsaus 2009.
- 46 Ilpo Lahden haastattelu 31.3.2005. Ks. myös Raija Hyppösen haastattelu 7.4.2005.
- 47 STM 2009:49 15; Jatko-opiskelijat poistuvat YTHS:n palveluiden piiristä | Turun KY (tuky.fi), luettu 16.1.2021.
- 48 Castrén 2008, 63, 82; Paula Aarnio-Tervo: Castrén tutkii väitöskirjassaan sähköistä viestintää ja verkkoneuvontapalvelua osana opiskelijaterveydenhuoltoa, Piikki 3/2008.
- 49 YTHS:n vuosikatsaus 2006.
- 50 YTHS:n tasekirja 2012; Hanna Kari: Digitaalinen omahoito säästää aikaa ja rahaa, Verkkopiikki 12.11.2015.
- 50 Hoitokontaktit/palvelutilanteet kirjattu Avohilmon mukaan, joka on perusterveydenhuollon avohoidon ilmoitusjärjestelmä ja on osa laajempaa THL:n ylläpitämää sosiaali- ja terveydenhuollon hoitoilmoitusjärjestelmäkokonaisuutta (Hilmo). Avohilmossa käytettävien yhtenäisten luokitusten myötä tiedot ovat vertailukelpoisia eri toimintayksiköiden ja ajankohtien välillä.

Terveyden edistämisen koko kuva

- 1 Harjula 2006; Matti Rimpelän esitelmä: Julkinen valta terveyden ja hyvinvoinnin edistäjänä: Mitä voisimme historiasta oppia, kun valmistaudumme vastaamaan 2020-luvun haasteisiin? Sosiaalilääketieteen päivät Helsinki/THL 4.10.2018.
- 2 Ylioppilaiden Uuden Terveydenhuoltokomitean mietintö, SYL 1946.
- 3 YTHS:n säännöt 24.2.1954.
- 4 SYL:n Terveydenhuoltotoimiston ohjesääntö, hyväksytty SYL:n ylimääräisessä liittokokouksessa 28.4.1948. Ks. myös Ylioppilaiden Terveydenhuoltotoimiston ylläkäärin johtosääntö.
- 5 Kari Savonen: Haastattelun muotoon kirjoitettu kertomus matkasta Ranskaan, Englantiin ja Amerikan Yhdysvaltoihin, 1949.
- 6 YTHS:n toimisääntö, joka vahvistettu valtuuskunnassa 5.4.1955.
- 7 Aimo V. Rantanen: Muistio ylioppilaiden hammashoidon veloitusta vähentävistä tekijöistä, Informatio XIX, 20.11.1968; YTHS:n terveyskasvatuksen työryhmä 12.8.1968, Aimo V. Rantasen esitelmä.
- 8 Harjula 2006; Matti Rimpelän esitelmä: Julkinen valta terveyden ja hyvinvoinnin edistäjänä: Mitä voisimme historiasta oppia, kun valmistaudumme vastaamaan 2020-luvun haasteisiin? Sosiaalilääketieteen päivät Helsinki/THL 4.10.2018; Useita lehdistöosumia ruokailuteemasta ajalla 17.9.–10.10.1950, YTHS:n lehtileikearkisto; YTHS:n tiedotuksia 1,2/ 1958.
- 9 Uusi Suomi 17.9.1950. Ylioppilaiden ruokailukysymyksestä uutisoi myös Helsingin Sanomat 17.9.1950, YTHS:n lehtileikearkisto.
- 10 YTHS:n toimintakertomukset 1954–1960; Poliorokotuskampanjoista runsaasti lehdistöosumia v. 1958–1960, YTHS:n lehtileikearkisto.
- 11 YTHS:n toimintakertomus 1958.
- 12 YTHS:n toimintakertomus 1959.
- 13 Mannonen 2011, 8–9.
- 14 Harjula 2006; Matti Rimpelän esitelmä: Julkinen valta terveyden ja hyvinvoinnin edistäjänä: Mitä voisimme historiasta oppia, kun valmistaudumme vastaamaan 2020-luvun haasteisiin? Sosiaalilääketieteen päivät Helsinki/THL 4.10.2018.
- 15 Kuusi 1963, 264–284.
- 16 YTHS:n valtuuskunnan ylimääräisen juhlakokouksen ptk 27.4.1964.
- 17 YTHS:n toimintakertomus 1959; Martti Paloheimon ja Kari Savosen artikkelit mielenterveydestä Ylioppilaslehdessä 5.2.1960; Kari Savosen artikkeli Murtenin Student mental health -konferenssista lehdissä: Mielen-terveys 2/1961, 14–19, Nyytiset 6. ja 11.11.1961, Ylioppilaslehti 10.11.1961, YTHS:n lehtileikearkisto.
- 18 YTHS:n toimintakertomus 1964. Ks. myös YTHS:n lehtileikearkisto 15.–16.2.1964; Kari Savosen teksti: Ylioppilaiden terveydenhoitosäätiö täyttää 10 vuotta 1964; Savonen K 1968.
- 19 WHO 1966.
- 20 YTHS:n valtuuskunnan syyskokouksen ptk 30.11.1971; YTHS:n toimintakertomus 1971/72.
- 21 Harjula 2006; Leppo 2013, 88–90.
- 22 Laura Puron SYL:n historian käsikirjoitus 2020.
- 23 SYL:n opintososiaaliset neuvottelupäivät 19.–21.4.1968, ponsilauselmat. Ks. myös Silventoinen 2001, 124, jossa maininta SYL:n v. 1967 liittokokouksen kannanotosta, jossa vaadittiin ehkäisevää mielenterveystyötä sekä opintoneuvontaan että YTHS:n mielen-terveystyöhön.
- 24 SYL:n liittokokouksen 4.–5.12.1970 hyväksymä sosiaalipoliittinen periaateohjelma
- 25 YTHS:n hallituksen ptk 10.6.1968. Terveyskasvatus-työryhmän kokoonpano: pj. Martti J Karvonen, jäsenet Holger Hultin, Jaakko Itälä, Aimo V. Rantanen, Kari Savonen, Kirsti Valanne, Hannu Vuori, siht. Kyllikki Kauttu.
- 26 YTHS:n sosiaaliturvatyöryhmän mietintö 9.5.1969. Sosiaaliturvatyöryhmän kokoonpano: pj Jaakko Pajula, jäsenet FM Veikko Hauru, YTM Eero Kurri, varatuomari Veikko Lehtinen, ylilääkäri Kari Savonen, talousjohtaja Kalle Wettenhovi, siht. valt. yo. Kimmo Eskola, myöhemmin OTK Tarja Halonen,
- 27 YTHS:n sosiaaliturvatyöryhmän mietintö 9.5.1969; YTHS:n hallituksen ptk 18.12.1969; YTHS:n toimintakertomus 1969/70.
- 28 Komiteamietintö 1971: B 120.
- 29 Komiteamietintö 1971: A 10, 23.
- 30 YTHS:n toimintakertomus 1970/71. Kelan hallitus vahvisti 21.6.1971, että YTHS:lle maksettava korvaus sairaanhoidon ja ehkäisevän terveydenhoidon nettomenoista nostetaan 50 %:sta 60 %:iin 1.9.1971 lukien; Kari Savosen kirje Turun terveydenhoitoaseman johtokunnalle 18.11.1971.
- 31 YTHS:n valtuuskunnan kokouksen ptk 30.11.1971 ja sen liite Ehkäisevän terveydenhoidon yleisohjelma 1971–72; YTHS:n toimintakertomus 1971/72. Ks. tarkemmin luvussa YTHS opiskelijoiden terveystarkastusten kehittäjänä.
- 32 Pekka Kanssi: Uusi ylioppilaspsykologi, Neuvontaa ja ohjausta, Uusi Suomi 19.4.1967, Ylioppilaslehti 15.9.1967, YTHS:n lehtileikearkisto.
- 33 YTHS:n hallituksen ptk 10.6.1968; Ylioppilaiden ennalta ehkäisevää mielenterveystyötä suunnittelevan työryhmän muistio 15.10.1968; YTHS:n valtuuskunnan ptk 23.11.1968; Niemi 1999, 32–33.
- 34 YTHS:n mielenterveydellisen neuvontapalvelun toimintaperiaatteet 3.12.1969; Vadén 2007, 127; Birgitta Jalanderin haastattelu 16.3.2005; Saari 1999, 61–62;

- Matti Luoma: Siihen aikaan, kun mielenterveystyötä aloitettiin, Piikki 3/1984.
- 35 Saari 1999, 61–67; Vadén 1999:106–112; Salli Saaren haastattelu 30.11.2016; Totte Vadénin haastattelu 13.12.2016; Birgitta Jalanderin haastattelu 16.3.2005.
- 36 YTHS:n toimintakertomus 1971/72; Salli Saari, Jukka Jylhä & Pentti Leiman: Raportti primaarisesta ennalta ehkäisevästä mielenterveystyöstä vuonna 1972 sekä ennalta ehkäisevän ja konstrukttiivisen mielenterveystyön toimintasuunnitelma vuodeksi 1973. YTHS hallituksen ptk:n liite 23.1.1973.
- 37 Saari 1999, 67.
- 38 Salli Saaren haastattelu 30.11.2016; Birgitta Jalanderin haastattelu 16.3.2005. Ks. myös Kunttu T 2005, 110.
- 39 Vadén 1999, 108–112; Totte Vadénin haastattelu 13.12.2016; Saari 1999, 67; YTHS:n hallituksen ptk 25.11.1971.
- 40 Olli Hämäläinen & Merja Lähteinen: YTHS:n neuvontapsykologien osallistuminen tutor-toimintaan: eräs ennaltaehkäisevän mielenterveystyön muoto, Piikki 1/1979–80; Birgitta Jalanderin haastattelu 16.3.2005; YTHS:n toimintakertomus 1976/77–1979/80; Totte Vadénin haastattelu 13.12.2016; Kunttu T 2005, 111–112.
- 41 YTHS:n hallituksen ptk 23.1.1973.
- 42 Eevertti: Organisaatio katsokoon myös sisäänpäin, Piikki 4/1973–74.
- 43 Symposiumissa sanottua, johtajapsykiatri Kauko Vauhkonen, Piikki 4/1977–78.
- 44 Ehkäisevän terveydenhoidon laajentamisen yleisohjelma toimivuonna 1971/72, 9.11.1971, hyväksytty YTHS:n valtuuskunnan kokouksessa 30.11.1971.
- 45 *ibidem*; YTHS:n toimintakertomus 1971/72.
- 46 SYL:n liittokokous 26. –27.11.1971: Terveyskasvatuskannanotto.
- 47 YTHS:n toimintakertomus 1971/72.
- 48 Opiskelijain terveyskasvatus, YTHS:n terveyskasvatuksen työryhmän selonteko, 1969.
- 49 Martti Kukkonen laatima YTHS:n terveyskasvatus-ehdotus 20.1.1971 (työvaliokunnan toimeksianto 4.11.1970); YTHS:n hallituksen ptk 5.10.1972; YTHS:n toimintakertomus 1972/73.
- 50 YTHS:n hallituksen ptk 19.3.1972; YTHS:n hallituksen ptk 23.1.1973; YTHS:n toimintakertomukset 1971/72 ja 1972/73.
- 51 Ehkäisevän terveydenhoidon laajentamisen yleisohjelma toimivuonna 1971/72, 9.11.1971, hyväksytty YTHS:n valtuuskunnan kokouksessa 30.11.1971.
- 52 YTHS:n hallituksen ptk 5.10.1972; YTHS:n toimintakertomus 1972/73. Neuvottelukunnan kokoonpano: pj Martti Kukkonen, jäsenenä Olavi Elo, Björn Falck, LL Timo Klaukka, Taito Pekkarinen (SYL), päätoimittaja Kari Piimies, varatuomari Kaarina Ronkainen, dos. Pentti Salmelin, neuvontatyöntekijä Totte Vadén ja siht. Kaisa Kukkonen
- 53 YTHS:n terveyskasvatussiihteereiden kokouksen ptk 28.3.1972.
- 54 YTHS:n toimintakertomukset 1970/71 ja 1975/76; Urpo Ratia: Opiskelijoitten terveydenhoitotyön problematiikka, Piikki 1/1980–81; Simo Saarela: Kommentteja Urpon teemoista, Piikki 2/1980–81.
- 55 YTHS:n hallituksen ptk:t 5.7.1972, 14–15.12.1972, 23.1.1973, 18.9.1974, 8.1.1975; YTHS:n toimintakertomus 1972/73.
- 56 YTHS:n hallituksen ptk:t 3.4.1974 ja 22.5.1974; YTHS:n toimintakertomus 1973/74; Mannonen 2011, 12.
- 57 Simo Saarelan haastattelu, Piikki 1/1976–77.
- 58 YTHS:n hallituksen ptk 3.4.1974, Terveystyöryhmän kokoonpano: Kaj Koskela, Simo Kuurne, Kai Sievers, Kari Savonen, Kauko Vauhkonen sekä terveyskasvatussiihteeri.
- 59 YTHS:n hallituksen ptk 22.12.1975, Terveystyöryhmä: prof. Kai Sievers pj, LL Arpo Aromaa, FT Raimo Raitasalo, FM Maila Upanne, FT Ritva Nupponen, Martti Kuokkanen, VTK Kaj Koskela, terveydenhoitosiihteeri ja terveyskasvatussiihteeri.
- 60 Terveystyöryhmän muistiot 1976–1977.
- 61 Simo Saarelan haastattelu 8.6.2017.
- 62 Lääkintöhallitus DNo 9721/525/72: Ohjeita terveyskasvatuksen tehostamisesta terveyskeskuksissa.
- 63 YTHS:n hallituksen ptk 5.7.1972; YTHS:n toimintakertomus 1972/73.
- 64 Eevertti: Karavaani kulkee, Piikki 2/1975–76.
- 65 YTHS:n toimintasuunnitelma 1972–1975; YTHS:n 5-vuotissuunnitelma 1976–1980, hyväksytty YTHS:n valtuuskunnassa 28.5.1975; YTHS:n toimintakertomukset 1972/73 ja 1974/75.
- 66 Simo Saarelan haastattelu 8.6.2017.
- 67 Terveyskasvatussiihteeri Pirjo Koskisen erikoishaastattelu, Piikki 2/1974–75.
- 68 Uusi terveyskysely käyttöön, Piikki 1/1977–78.
- 69 YTHS:n toimintakertomukset 1973/74–1975/76.
- 70 Kristina Kuntun muistelukset.
- 71 YTHS:n terveydenhoidon työryhmä 29.4.1976 ja liite: Uusien ylioppilaiden hampaiston tila ja hoidon tarve keväällä 1976 sekä hammasterveyskasvatuksen kokeilu ja tuloksellisuus.
- 72 Kai Sieversin haastattelu, Piikki 2/1979–80.
- 73 YTHS:n hallituksen ptk 5.10.1972; Salli Saaren haastattelu 30.11.2016; Totte Vadénin haastattelu 13.12.2016; Vadén 1999, 112; YTHS:n toimintakertomukset 1972/73–1975/76; Terveystyöryhmän muistio 23.3.1977.
- 74 Esim. YTHS:n hallituksen ptk:t 3.4.1974 ja 21.4.1975; Terveyskasvatuksen neuvottelukunnan ptk 7.11.1974; Simo Saarela: Terveyskasvatustien henkilöstön täydennyskoulutus ja työnohjaus terveyskasvatustoiminnan kehittä-

- tämisessä, muistio 10.8.1976; YTHS:n toimintakertomukset 1973/74 ja 1976/77.
- 75 Uusi terveyskysely käyttöön, Piikki 1/1977–78; Simo Saarelan haastattelu 8.6.2017.
- 76 Piikki 1/1979–80.
- 77 Erikoishammashoitajan päätehtävä on oikean hampaiden kotihoidon opastus, Piikki 4/1978–79; Lääkintävoimistelija tuli säätiöön, Piikki 1/1979–80; YTHS hammashoidon kehittämistyöryhmän muistio 20.8.1974; Piikit 1978–1981, passim.
- 78 YTHS:n hallituksen ptk 24.1.1986; YTHS:n toimintakertomus 1985/86; Laki sairausvakuutuslain muuttamisesta (661/1985) 26.7.1985; Turtola 1991, 178–179.
- 79 Jukka Rantanen: Opiskelijat, heidän järjestönsä ja terveydenhuoltotyö, SYL-YTHS Erikoisnumero Elämäncuva ja terveys, Piikki 3–4/1979–80.
- 80 Marjo Hirsimäki: Seminaarin avauspuheenvuoro, SYL-YTHS Erikoisnumero Elämäncuva ja terveys, Piikki 3–4/1979–80.
- 81 SYL:n sosiaalipoliittisen sihteerin Päivi Mononen-Kaupisen tervehdys, Piikki 1/1982.
- 82 Opiskeluympäristön terveellisuuden valvonta, YTHS:n työryhmäraportti 29.12.1982; YTHS:n hallituksen ptk 20.1.1983.
- 83 Harjula 2006.
- 84 Vadén 1986, 4; Vadén 2007, 129.
- 85 Simo Saarela: Näkökulmia terveyteen, Piikki 4/1982; Terrorisoiko terveyskasvatus? Otteita Suomen Lääkäriliiton seminaarin alustuksista, Harri Vertio, Jussi Huttunen, Veli-Matti Huittinen, Piikki 4/1987; Terveyttä edistävän kasvatuksen näkymät, Piikki 2/1988; YTHS:n hallituksen ptk 26.1.1988; Kristina Kuntun muistelukset.
- 86 Eero Kurri: YTHS:n hallinnollinen ja toiminnallinen uusiutuminen. Juhani Peräsalon kopio suunnitelmaperista 14.10.87.
- 87 YTHS:n hallituksen ptk 26.1.1988.
- 88 WHO:n Euroopan alueen TK-2000 toimintaohjelman tavoitteet, 1988.
- 89 Kansanterveysjärjestöt haluavat yhteistyötä kuntien kanssa, Piikki 2/1987.
- 90 Harjula 2006.
- 91 Piippo & Hietala 1989, 65–67; Saari 1999, 69.
- 92 Ilolakso 2005, 19–20.
- 93 Kirje terveydenhoitoasemien johtokunnille 19.1.1981, allekirjoittajina Juhani Peräsalo ja Simo Saarela; YTHS:n toimintakertomus 1980/81; YTHS:n hallituksen ptk:t 20.1.1983, 9.4.1984, 25.3.1991; YTHS:n terveyskasvatuksen yhteistyöryhmän ptk 13.1.1986.
- 94 Kirje terveydenhoitoasemien johtokunnille 19.1.1981, allekirjoittajina Juhani Peräsalo ja Simo Saarela.
- 95 YTHS:n toimintakertomus 1980/81; Juhani Peräsalo: Mihinkä meidän tulisi satsata?, Piikki 4/1987.
- 96 Mikael Nyströmin haastattelu 9.5.2017.
- 97 Terveyden edistämisen yhteistyöryhmän ptk 18.10.1990.
- 98 Ville Laakan kirje Kristina Kuntulle 19.11.1992, Juhani Peräsalon kirjeenvaihto. Ks. myös Mikael Nyströmin haastattelu 9.5.2017.
- 99 Kristina Kunttu: Terveyskasvatuksesta, Piikki 2/1992; Kristina Kuntun aloite terveyden edistämistyön seminaarin järjestämiseksi s.a., mutta ajoittuu vuoteen 1990.
- 100 Riitta Raussi: Ravinto ja liikunta opiskelijatorilla, Piikki 4/1994.
- 101 Mirja Räsänen: Joensuussa tempaistiin maailman terveyspäivänä teemalla ”Hoida itseäsi”, Piikki 2/1995.
- 102 Ritva Rahola: Hampaat ja ravinto -teemaviikot Tampeereella, Piikki 2/1980–81.
- 103 Leena Koskinen: Perusideana opiskelijälähtöisyys, Piikki 1/2000.
- 104 Kunttu K 2000, 26–27.
- 105 Uudet tuulet, YTHS-päivät 4.–6.1.1987, Piikki 1/1987.
- 106 YTHS:n hallituksen ptk 4.11.1983. Terveyskasvatuksen yhteistyöryhmän kokoonpano pj. silmälääkäri Ville Laaka, jäsenet: toimistopäällikkö Harri Vertio, tiedotussihteerit Martti Kukkonen, lääkintävoimistelija Anja Piirainen, hammaslääkäri Raija Poikkeus, terveydenhoitaja Pirkko Ruopio, yleislääkäri Anna-Maija Rönnemaa, kuntoutussihteerit Pia Ullberg, terveyskasvatussihteerit Simo Saarela; YTHS:n hallituksen ptk 24.9.1985, toimikautta jatkettiin 2-vuotiskaudella.
- 107 YTHS:n hallituksen ptk:t 23.1.1984 ja 9.4.1984.
- 108 YTHS:n hallituksen ptk:t 24.9.1985 ja 25.3.1991; Terveyden edistämisen yhteistyöryhmän ptk 18.10.1990; Marja-Riitta Tuorin raportti terveyskasvatustilanteesta YTHS:ssä 1987–90, 8.3.1991.
- 109 YTHS:n hallituksen terveyskasvatuksen yhteistyöryhmän ptk:t 13.1.1986 ja 23.1.1986.
- 110 Ville Laakan kirje YTHS:n lääkäreille 11.3.1986; YTHS:n hallituksen ptk 27.11.1986; Lääkintöhallituksen työryhmien mietintöjä 2/1984: Lääkintöhallituksen ohjekirje 3/1986.
- 111 YTHS:n hallituksen ptk 27.11.1986; Marja-Riitta Tuori: Opiskeluympäristön terveellisuuden valvonta ja yhteistyön järjestäminen yliopistojen ja korkeakoulujen kanssa, 28.8.1988; Terveyttä edistävän kasvatuksen näkymät, Piikki 2/1988; Marja-Riitta Tuori: Opiskelijoiden terveyden edistämisen yleissuunnitelma YTHS:ssä, 17.8.1989.
- 112 Marja-Riitta Tuorin raportti terveyskasvatustilanteesta YTHS:ssä 1987–90, 8.3.1991, YTHS:n hallituksen ptk 25.3.1991.
- 113 YTHS:n hallituksen ptk 4.6.1991 ja liitteenä oleva johdoryhmän selvitys terveyskasvatustilanteesta.
- 114 Kiiskinen ym. 2008; Ståhl 2017.

- 115 Kristina Kuntun muistelukset; YTHS:n hallituksen ptk 25.2.2008.
- 116 YTHS:n hallituksen ptk 25.3.1991.
- 117 Terveyden edistämisen yhteistyöryhmän ptk:t 29.10.1991–17.5.1995 sekä 25.9.1996.
- 118 Johtajaylilääkäri Juhani Peräsälön kirje: YTHS:n terveyden edistämisen yhteistyöryhmä 14.3.1996.
- 119 YTHS:n terveystyöryhmän muistiot 30.5.1996 ja 16.8.1999, jolloin ulkopuolisina yhteistyötahoina mukana vain SYL ja OLL.
- 120 Johtajaylilääkäri Juhani Peräsälön kirje: YTHS:n terveyden edistämisen yhteistyöryhmä 14.3.1996.
- 121 YTHS:n terveyden edistämisen yhteistyöryhmän ptk 30.5.1996.
- 122 YTHS:n terveyden edistämisen yhteistyöryhmän ptk 25.9.1996
- 123 Kristina Kuntun muistelukset; YTHS:n terveystyöryhmän ptk 3.6.1998; Yliopisto-opiskelijoille terveyden edistämisen strategia, Piikki 4/1999.
- 124 YTHS:n terveystyöryhmän ptk:t 5.5.1998, 3.6.1998, 22.10.1998, YTHS:n terveyden edistämisen strategia 24.9.1998.
- 125 YTHS:n terveyden edistämisen strategiat 1998, 2001, 2004; YTHS:n terveyden edistämisen periaatteet ja toimintatavat 2008, 2011, 2014 ja 2016.
- 126 Kristina Kuntun ja Eero Kurrin sp-kirjeenvaihto 4.9.2000; YTHS terveystyöryhmän muistiot 12.10.2000 ja 21.12.2000.
- 127 YTHS:n terveystyöryhmän muistio 16.8.1999 ja 21.9.2000; Välähdyksiä terveyden edistämisen laadun ja vaikuttavuuden kansainvälisestä konferenssista, Piikki 2–3/1999.
- 128 YTHS:n hallituksen ptk 27.2.1990.
- 129 YTHS:n terveystyöryhmän muistio 18.3.1999.
- 130 YTHS:n terveystyöryhmän muistio 25.11.1999.
- 131 Eero Kurrin haastattelu 15.3.2017; Timo Niemi totesi 15.12.2016 tehdyssä haastattelussaan: ”Eero Kurri on innokas ehkäisevän työn mies”.
- 132 YTHS:n hallituksen ptk 23.2.1998; Piikki 1/1999 takasivu.
- 133 Eero Kurri: Visiointia vuosisadan vaihtuessa, pääkirjoitus, Piikki 4/1999.
- 134 YTHS 2000 -seminaarin ohjelma valtuuskunnan kokouksen yhteydessä 31.1.2000; YTHS yliopistoyhteisön voimavarana, Piikki 1/2000.
- 135 Kunttu K, 2000; YTHS:n terveystyöryhmän muistio 12.10.2000.
- 136 YTHS:n terveystyöryhmän muistiot 17.1.2000, 24.2.2000, 4.5.2000 ja 21.9.2000. Suunnitteluryhmässä aluksi: Totte Vadén, Henri Latonen ja Timo Simonen, OLL ja sosiaalipoliittinen sihteeri Sanna Iivonen, SYL.
- 137 Susanna Takkusen sähköpostiviesti Kristina Kuntulle ”Hurmokselle uusi nimi” 18.10.2000; Kehrä-strategia 25.6.2002; YTHS:n vuosikertomus 2001.
- 138 YTHS:n hallituksen ptk 12.12.2000; Lempinen 2001.
- 139 Hyvinvointihanke Kehrän strategia 2002.
- 140 STM:n valtionavustuspäätös 11.2.2002 Hankenro 163/TEK/2002; Kehrän johtoryhmän ptk 25.6.2002, jossa todetaan OPM:n avustus (erityismäärärahopäätös 29.5.2002).
- 141 Kehrän johtoryhmän muistio 21.5.2002; YTHS:n terveystyöryhmän muistio 11.4.2002.
- 142 Totte Vadénin haastattelu 13.12.2016.
- 143 YTHS:n terveystyöryhmän ptk 7.12.2002; Kristina Kuntun muistelukset.
- 144 Totte Vadén: Ehjä ote opiskelijaelämään, Piikki 1/2002. Ks. myös Peltto-Huikko & Koskinen-Ollonqvist 2005; Kunttu, Saikkonen & Vadén 2007.
- 145 YTHS:n terveystyöryhmän muistio 8.3.2001.
- 146 YTHS:n vuosikertomus 2002; Paula Saikkonen: Kehrä 2004 – Opiskelijan hyvinvointiseminaari, Piikki 4/2004.
- 147 YTHS:n vuosikertomus 2002.
- 148 ibidem
- 149 Tiia Aarnipuu: Opiskelijan toimeentuloturvasa on ihmisen kokoisia aukkoja. Turvaverkon reikiä parsitaan yhteistyöllä, Piikki 3/2003.
- 150 Peltto-Huikko & Koskinen-Ollonqvist 2005, 50; Huuskonen & al 2007, 170–178; YTHS:n toimintakertomukset 2002–2004; Paula Saikkonen & Martti Kukkonen: Kehrä-gradujen antia, Piikki 4/2004.
- 151 Marja Korva, Jaana Toivanen & Ari-Pekka Parviainen: Mietittiin terveyden edistämistä, Piikki 2/2003.
- 152 Peltto-Huikko & Koskinen-Ollonqvist 2005, 50; YTHS:n toimintakertomus 2004.
- 153 Eija Vänskan haastattelu 12.5.2017; Aira Virtalan haastattelu 13.12.2016
- 154 Tommi Varjosen haastattelu 17.3.2017.
- 155 Timo Niemen haastattelu 15.12.2016; Kristina Kuntun muistelukset.
- 156 Peltto-Huikko & Koskinen-Ollonqvist 2005, 50-51.
- 157 YTHS:n hallituksen ptk 3.3.2004.
- 158 Riitta Ollitervo-Peltosen muistelu 13.9.2020.
- 159 Sähköpostiviestintä Eero Kurrin ja Kristina Kuntun kesken 18.3.2004.
- 160 YTHS:n terveystyöryhmän kokous 6.9.2007.
- 161 YTHS:n hallituksen ptk 20.12.2010.
- 162 YTHS:n terveyden edistämisen strategia, vahvistettu hallituksen kokouksessa 2.6.2004; YTHS:n terveystyöryhmän ptk:t 19.11.2004 ja 3.2.2005.
- 163 Ks. esim. Simo Saarela: Terveyskasvatuksen pulmakysymyksiä, Medisiinari 3/1976; Auvinen 1986, 42.
- 164 Huuskonen & al. 2007; Timo Simonen: Liikunta tulevaisuuden työvälineenä, Piikki 2/2002; Ilolako 2005, 52.

- 165 Sanna Vesikansa: 55 kuukautta opintotukea, Piikki 3/1998.
- 166 Pajala & Lempinen 2001.
- 167 Saako tiedeyhteisössä epäonnistua? Lapin yliopiston tiedotuslehti Kide haastatteli Tellervo Salpakoskea, Piikki 4/1998.
- 168 Linblom-Ylänne & al. 2000; Moitus & al. 2001.
- 169 STM 2001:4; Valtioneuvoston periaatepäätös Terveys 2015 -ohjelmasta, Piikki 3/2001.
- 170 Kristina Kuntun muistelukset.
- 171 STM 2005:6. Opiskelijaterveydenhuollon käsitteitä määrittävässä alatyöryhmässä olivat Kristina Kunttu (pj), toiminnanjohtaja Jouni Lounasmaa, Otus ja yllilääkäri Matti Rimpelä, Stakes sekä VTM Tommi Laukka.
- 172 Eero Kurrin muistio Opiskelukyvyn (OKY) edistämiseen tähtäävästä toiminnasta 10.4.1997.
- 173 Johtajapsykiatri Kari Pylkkänen vastaa Piikin kysymyksiin: Mielenterveyspalvelujen käyttöluvut kuvaavat lähinnä tarjontaa, eivät tarveta eivätkä kysyntää, Piikki 3/1997; Säätiö SYL:n toimintasuunnitelmassa: Piikki 4/1997.
- 174 Sääntti 1999, tiivistelmä.
- 175 YTHS:n vuosikertomus 1999.
- 176 Kari Pylkkänen: Mielenterveys ja terveyden edistämisen opiskelijaterveydenhuollossa, YTHS:n vuosikertomus 2000.
- 177 Terhi Nokkala: Opiskelijänäkökulma opintojen pitkitymiseen, Yliopistotieto 3–4/2001.
- 178 Lounasmaa & al. 2005.
- 179 STM 2006:12, 42; Sulander & Romppainen, 2007.
- 180 Sähköposti Iris Pelkoselta Kristina Kuntulle 4.10.2016; Kela Opiskeluvalmennus-projekti 2016–2020, www.kela.fi, luettu 18.3.2019.
- 181 YTHS:n valtuuskunnan ptk 31.5.2018.
- 182 YTHS:n hallituksen ptk 8.12.2004.
- 183 Kehrä-jaoksen kokoonpano: rehtorien neuvoston pääsihteeri Tapio Markkanen, SYL:n sosiaali- ja koulutuspoliittiset sihteerit Lauri Korkea- ja Anne Mikkola, OLL:n terveysliikunnan asiantuntija Ulla Reijonen ja hallituksen jäsen Elina Käyhty sekä YTHS:stä Kristina Kunttu ja Totte Vadén. OPM:stä nimettiin yhteyshenkilöksi opetusneuvos Marja-Liisa Niemi.
- 184 Kehrä-jaoksen ptk 17.1.2006; Lindblom-Ylänne & al. 2000.
- 185 Kehrä-jaoksen ptk 3.12.2007.
- 186 OPM:n päätös erityisavustuksen myöntämisestä 13.10.2008; Juhana Harju: Kyky-hankkeen esittelydiat SYL:n sopo-tapaamisessa Vuorilahdessa 3.11.2008.
- 187 Yhteisöterveys ja yhteistyö terveyden edistämässä, toimintaraportit 2010–2013. Campus Conexus -projekti: Korkeakouluopiskelijan syrjäytymisen ehkäiseminen (2009–2012) ja Opiskelukykyä ja yhteisöllisyyttä korkeakouluopintoihin (2011–2014).
- 188 Marja-Riitta Tuorin haastattelu 22.11.2016; Eero Kurrin haastattelu 15.3.2017.
- 189 Kunttu & al. 2017, 69 ja 80.
- 190 YTHS:n osavuositarkastus 2018.
- 191 esim. YTHS:n terveyden edistämisen strategia 2004 ja YTHS:n terveyden edistämistoiminnan periaatteet ja toimintatavat 2008, 2014, 2016.
- 192 Yhteisöterveys ja yhteistyö terveyden edistämässä -toimintaraportit 2006–2014.
- 193 Ks. tarkemmin luku Ruokalapulmista opiskeluympäristöjen tarkastuksiin.
- 194 Markku Kanervan haastattelu 1.6.2017.
- 195 Ks. tarkemmin luku: YTHS opiskelijoiden terveystarkastusten kehittäjänä.
- 196 YTHS:n toimintakertomus 1971/72; Ennaltaehkäisevän terveydenhoidon laajentamisen yleisohjelma toimivuonna 1971/72 hyväksytty valtuuskunnan kokouksessa 30.11.1971; YTHS:n terveyden edistämisen periaatteet ja toimintatavat, hyväksytty hallituksen kokouksessa 12.12.2016.
- 197 YTHS:n toimintakertomus 1999; Elina Heilalan sp-viesti 2.12.2005 Kristina Kuntulle, Totte Vadénille ja Hannele Karille; Kristina Kuntun joulukuussa 2005 lähettämä saatekirje lomakkeen täyttämistä.
- 198 YTHS:n terveystöryhmän muistio 12.10.2000.
- 199 YTHS:n terveystöryhmän pöytäkirja 26.2.2013 ja 28.5.2013; Terveyden edistämisen pienryhmän muistio 29.8.2013; Viesti 23.6.2015 Kaisa Möllärliltä Kristina Kuntulle ja Hanna Karille.
- 200 YTHS:n vuosikatsaus 2018.
- 201 Santra, Ajankohtaista 27.11.2018 ja 14.11.2019.
- 202 Tiedot opiskeluyhteistyön päälliköltä Riitta Salomäeltä 14.9.2020.
- 203 ibidem
- 204 Terveyden edistämisen ja tutkimustoiminnan johtamisen sekä resursointi YTHS:ssä (valtakunnallinen työ) -muistio 26.4.2016/kk, esillä YTHS:n johtoryhmässä 31.8.2016.
- 205 YTHS:n terveystöryhmän muistiot 16.8.1999, 14.3.2002, 20.11.2012.
- 206 Riitta Salomäen tiedonanto 14.9.2020.
- 207 Kallen syntymäpäivämietettä, Kalle Wettenhovin 60-vuotishaastattelu, Piikki 1/1979-80.
- 208 Eero Kurrin haastattelu 15.3.2017.
- 209 Luukko 2013, 53

YTHS opiskelijoiden terveystarkastusten kehittäjänä

- 1 Ks. tarkemmin luku Keuhkotarkastuksista valtakunnalliseksi säätiöksi; Savonen K 1982, 9.
- 2 YTHS:n hallituksen ptk 2.11.1960, liite Ylioppilaiden joukkotarkastukset; YTHS:n tiedotuksia II/ 1.1.1964, 1.
- 3 Sanomalehtiartikkeli ”Viisi vuotta ylioppilaiden terveydenhuoltotyötä” 31.3.1951, jossa haastateltu Kalle Wettenhovia, YTHS:n lehdistöleikarkisto.
- 4 Lalla 1992, 137.
- 5 Suomen Ylioppilaskuntien Liiton Terveystarkastuslaitoksen toimintakertomus 1957.
- 6 Opetusministeriön päätös yliopistoissa ja korkeakouluissa opiskelevien ylioppilaiden lääkärintarkastusohjesäännöstä. Annettu 4.9.1958.
- 7 Opetusministeriö, Ohjesäännön vahvistaminen No 1379/01/77, 2.5.1977; Piikki 4/1976–77.
- 8 YTHS:n hallituksen ptk 21.11.1983; YTHS:n valtuuskunnan ptk 13.12.1983; Opetusministeriö, Ohjesäännön muutos 13191/43/84, 11.6.1984.
- 9 Opetusministeriö, Ohjesäännön muutos 6084/430/86, 24.7.1986; Lalla 1992, 144–145.
- 10 STM: 2020, 76–77.
- 11 Ylioppilaiden terveydenhuoltokomitean mietintö, SYL 1941; Savonen K 1957, 4–5; Ylioppilaiden uuden terveydenhuoltokomitean mietintö 1946, SYL.
- 12 YTHS:n toimintakertomukset 1956 ja 1961, sekä jälkimmäisen liite Ylioppilaiden terveystarkastukset.
- 13 YTHS:n hallituksen ptk 5.11.1959 ja sen liite Kari Savosen muistio COSEC:n ja UNEL:n järjestämästä II Euroopan ylioppilaiden Sosiaalikongressista; YTHS:n toimintakertomukset 1958 ja 1959; SYL:n taloudellis-sosiaalisten neuvottelupäivien 10.–12.10.1958 julkilausuma.
- 14 YTHS:n toimintakertomus 1958.
- 15 YTHS:n toimintakertomus 1961 ja liite Terveystarkastukset; YTHS:n toimintakertomukset 1962 ja 1963.
- 16 YTHS:n toimintakertomus 1961 ja liite Terveystarkastukset.
- 17 Pohjoismaisen ylioppilaiden terveydenhoitokongressin 4.9.1963 hyväksymä julkilausuma, YTHS:n toimintakertomus 1963; YTHS:n hallituksen ptk 28.11.1964.
- 18 YTHS:n hallituksen ptk 21.4.1964; YTHS:n valtuuskunnan ylimääräisen juhlakokouksen ptk 27.4.1964; YTHS:n toimintakertomus 1964.
- 19 YTHS:n toimintakertomus 1964.
- 20 YTHS:n hallituksen ptk:t 16.6.1966 ja 10.8.1966; YTHS:n toimintakertomukset 1965 ja 1966.
- 21 Marja-Riitta Tuori: Terveystarkastukset – mitä tästä eteenpäin, Piikki 1/1995.
- 22 Tuori M-R 1992, 160.
- 23 SYL:n opintososiaaliset neuvottelupäivät 19.–21.4.1968, ponsilauseimat.
- 24 Komiteamietintö 1971: A 10, 30–31.
- 25 Helsingin ja Turun teknillisten opistojen ja teknillisten oppilaitosten vuonna 1967 opintonsa alkaneiden opiskelijoiden terveystarkastukset, raportti s.n., s.a.
- 26 YTHS:n valtuuskunnan syyskokouksen 30.11.1971 ptk ja liite Ehkäisevän terveydenhoidon yleishjelma 1971–72, YTHS:n toimintakertomus 1971/72; Säätiön budjetti 1971/72 syntyy, Piikki 2/1971.
- 27 Martti Kuokkanen: Ylioppilaiden terveystarkastukset toimivuotena 1971–1972, 21.11.1972; YTHS:n toimintakertomus 1972/73.
- 28 YTHS:n hallituksen ptk:t 5.7.1972 ja 14–15.12.1972.
- 29 Kari Savosen kirje Turkuun 18.11.1971; Aune Kermisen raportit virkamatoista Hämeenlinna 24.1.1975 ja Kuopioon 13.2.1975.
- 30 Terveystarkastusten toimenpiteet 1972-sarjassa yksilöitynä, 18.1.1972 s.n.; Martti Kuokkanen: Ylioppilaiden terveystarkastukset toimivuotena 1971–1972, 21.11.1972; YTHS:n toimintakertomus 1972/73.
- 31 YTHS:n hallituksen ptk 17.2.1972; YTHS:n toimintakertomus 1973/74; Kuokkanen 1974.
- 32 YTHS:n toimintakertomukset 1971/72 ja 1973/74; Martti Kuokkanen: Ylioppilaiden terveystarkastukset toimivuotena 1971–1972, 21.11.1972.
- 33 YTHS:n valtuuskunnan kokouksen ptk 30.5.1973.
- 34 Vastaus terveystarkastustoiminnan suunnittelua koskevaan ponteen, Terveystarkastuksen neuvottelukunnan ptk 10.12.1973; Kuokkanen 1974; YTHS:n 5-vuotissuunnitelma 1975/76–1979/80, hyväksytty valtuuskunnan kokouksessa 28.5.1975.
- 35 YTHS:n työvaliokunnan päätös 6.11.1975; YTHS:n hallituksen ptk 22.12.1975.
- 36 Terveystarkastuksen työryhmän muistio 19.2.1976 ja sen liitteenä Kaisa Kukkonen laatima muistio Terveystarkastusten kehittämistoiminnasta.
- 37 Terveystarkastuksen työryhmän muistio 26.3.1976; Salli Saari: YTHS:n terveystarkastuksen mielenterveyttä koskevan ohjelman kehittämistä koskeva muistio, 1974; Terveystarkastukset ehkäisevän mielenterveytyön muotona, Piikki 4/1978–79; Salli Saaren haastattelu 30.11.2016.
- 38 YTHS:n hallituksen ptk 28.8.1975; Terveystarkastusten toimeenpanosuunnitelma toimivuodelle 1976/77; Kari Savonen: YTHS:n terveystarkastusten organisointi 12.8.1974; Terveystarkastuksen neuvottelukunnan ptk:t 25.11.1974 ja 17.4.1975.
- 39 Terveystarkastuksen työryhmän muistio 26.3.1976; Salli Saari: Opiskelijoiden terveystarkastusten mielenterveysseulan kehittämistyö, YTHS 1975.
- 40 Saari 1979.
- 41 Salli Saari: YTHS:n terveystarkastusten mielenterveyttä koskevan ohjelman kehittämistä koskeva muistio. s.a., mutta sisällön perusteella ajoitettavissa vuoteen 1974.

- 42 YTHS:n toimintakertomus 1976/77.
- 43 Terveydenhoidon työryhmän muistio 26.3.1976; Salli Saaren haastattelu 30.11.2016.
- 44 Terveydenhoidon työryhmän muistio 16.8.1976, jonka liitteenä Simo Saarelan ehdotus Terveysneuvonta terveystarkastusten yhteydessä, 10.8.1976; Terveydenhoidon työryhmän muistio 4.11.1976; Uusi terveystarkastus käytöön, Piikki 1/1977–78, ks. myös Martti Kuokkanen: YTHS:n terveystarkastusten tavoitteet 9.5.1973.
- 45 Terveydenhoidon työryhmän muistio 9.2.1977; Uusi terveystarkastus käytöön, Piikki 1/1977–78.
- 46 Uusi terveystarkastus käytöön Piikki 1/1977–78; MK: Muuttuva YTHS, pääkirjoitus, Piikki 1/1977–78; YTHS:n toimintakertomus 1976/77.
- 47 Pohjoismaiden opiskeluterveydenhuoltokongressi 26.–27.8.1977 Lundissa, Piikki/1977–78.
- 48 Kokeilu Espoossa ja Turussa. Vajaa kolmannes opiskelijoista halusi tietää kolesteroliarvonsa, Piikki 3/1988; YTHS:n toimintakertomus 1984/85; Pääkirjoitus Piikki 3/1986.
- 49 Esim. Opetusministeriö, Ohjesäännön vahvistaminen No 1379/01/77, 2.5.1977; Opetusministeriö, Ohjesäännön muutos 13191/43/84, 11.6.1984.
- 50 YTHS:n kutsukirje terveystarkastukseen 27.20.1972.
- 51 Opetusministeriö, Ohjesäännön muutos 6084/430/86, 24.7.1986.
- 52 YTHS:n toimintakertomus 1986/87; Finnish Student Health Service, Health Questionnaire 15.11.1986.
- 53 Sisäasiainministeriön Ulkomaalaistoimiston kirje: Ulkomaalaisten opiskelijoiden terveystarkastukset, 1.12.1986.
- 54 Ylioppilaiden hammashoitokomitean mietintö, SYL 1954; Laki kansakoulujen hammaslääkärin toimesta 297/1956; Suomen Hammaslääkäriliiton historian verkkosivusto, 1970-luku, luettu 19.1.2021.
- 55 YTHS:n toimintakertomus 1985/86; Hammastarkastuskin opintonsa aloittaville, Piikki 3/1986.
- 56 Lääkintöhallituksen ohjekirje 3/1986.
- 57 Turtola & al. 1985, tiivistelmä; YTHS:n toimintakertomukset 1985/86, 1987/88 ja 1989/90; Turtola 1992, 179.
- 58 Lauri Turtolan haastattelu 17.5.2017.
- 59 Turtola 1992, 181; Lauri Turtola: Yksilöllisen, ehkäisevän hammashuollon haasteet, YTHS:n toimintakertomus 1999; YTHS:n toimintakertomukset 2004–2006.
- 60 Marja-Riitta Tuori: Terveystarkastukset – mitä tästä eteenpäin?, Piikki 1/1995; Kristina Kunttu: Loppuraportti terveystarkastuksen kehittämistyöstä 15.5.1998 ja liitteenä oleva väliraportti 11.12.1997.
- 61 Marjatta Autere: Laadunvarmistus Teknillisen Korkeakoulun ensimmäisen vuoden opiskelijoille suunnatussa terveystarkastuksessa, 1994; Terve sielu terveessä ruuissa, Turun yliopiston ylioppilaskunta 1997.
- 62 Juhani Peräsalon kirje 'YTHS:n terveyden edistämisen työryhmä' 14.3.1996; YTHS:n terveyden edistämisen yhteistyöryhmän ptk 30.5.1996.
- 63 Kristina Kunttu: Loppuraportti terveystarkastuksen kehittämistyöstä 15.5.1998.
- 64 ibidem
- 65 Sähköpostikirjeenvaihto Kristina Kunttu ja Elina Heilala 14.2.2006.
- 66 YTHS:n toimintakertomus 1998; Kristina Kunttu: Loppuraportti terveystarkastuksen kehittämistyöstä 15.5.1998.
- 67 YTHS:n terveystarkastuksen kokousmuistio 11.12.2003.
- 68 YTHS:n terveystarkastuksen ptk 9.1.2004.
- 69 YTHS:n terveystarkastuksen ptk 29.1.2004 ja 17.9.2004.
- 70 YTHS:n terveystarkastuksen ptk 26.2.2004.
- 71 Kristina Kuntun muistelukset; YTHS:n hallituksen ptk 17.8.2004.
- 72 Terveystarkastustyöryhmä/Kristina Kunttu: Ensimmäisen vuoden opiskelijoiden terveystarkastuksen kehittämisen kokeiluprosjekti: sähköinen terveystarkastus ja suunnattu terveystarkastus, rahoitushakemus ja hanke-suunnitelma 24.5.2004, joka on liitteenä YTHS:n hallituksen ptk:ssa 17.8.2004.
- 73 ibidem; Kristina Kuntun muistelukset.
- 74 Kristina Kunttu: Suunnattu terveystarkastus ja sähköinen terveystarkastus -hanke. Tilanne 23.8.2005 ja lomakkeen testauksen tutkimussuunnitelma; Kunttu & Huttunen 2007 ja 2008.
- 75 Kunttu & Huttunen 2007 ja 2008.
- 76 Johanna Castrén: Väliraportti eHealth II tutkimushanke 13.10.2006; Kari Jalonen: Sähköisen seulontajärjestelmän kehityshankkeen loppuraportti v0 08; Sähköpostikirjeenvaihto Hanna Kari, Markku Kanerva ja Kristina Kunttu 26.4.2006.
- 77 Aietarjouspyyntö 24.10.2007, YTHS tietohallinto Sauli Kleemola; Sähköpostiviestit 14.9.2007 Hannele Kari ja Kristina Kunttu; Terveystarkastusjärjestelmän projekti-kokouksen muistio 21.1.2008.
- 78 Kunttu, Westerlund & Heilala 2009.
- 79 Hanna Hannele Kari & Kristina Kunttu: Sähköiseen terveystarkastukseen perustuva terveystarkastus, Piikki 1/2009.
- 80 YTHS:n tasekirja 2017.
- 81 Kunttu, Westerlund & Heilala: 2009, 13–15; Hanna Hannele Kari & Kristina Kunttu: Sähköiseen terveystarkastukseen perustuva terveystarkastus, Piikki 1/2009; Hanna Hannele Kari: Sätky tavoitti terveystarkastusta kärsivät opiskelijat, Piikki 2/2010.
- 82 Anne Komulaisen haastattelu 9.7.2020.
- 83 YTHS:n tasekirja 2015.
- 84 Paldanius, Seilo & al. 2020.
- 85 Anne Komulaisen haastattelu 9.7.2020.

- 86 ibidem
 87 Ekström ym. 2013.
 88 ibidem
 89 YTHS:n tasekirja 2011.
 90 YTHS:n tasekirja 2014; Anne Komulaisen haastattelu 9.7.2020.
 91 Lääkintöhallituksen ohjekirje 3/1986.
 92 STM 2006, 104–106.
 93 Valtioneuvoston asetus neuvolatoiminnasta, koulu- ja opiskeluterveydenhuollosta sekä lasten ja nuorten ehkäisevästä suun terveydenhuollosta (380/2009).

Ruokalapulmista opiskeluympäristöjen tarkastuksiin

- 1 Ylioppilaiden Terveydenhuoltokomitean mietintö, SYL 1941.
- 2 Ylioppilaiden Uuden Terveydenhuoltokomitean mietintö, SYL 1946.
- 3 Ylioppilasneuvottelupäivien julkilausuma 1949, SYL:n huoltojaosto.
- 4 Helsingin Sanomat 17.9.1950, YTHS:n lehtileikearkisto.
- 5 Ylioppilaiden keuhkotautitilanteesta tällä hetkellä. s.a. s.n., mutta sisällön perusteella tekijä on Kari Savonen ja vuosi 1950.
- 6 Uusi Suomi 9.10.1952, Suomen Sosialidemokraatti 10.10.1952, Hufvudstadsbladet 10.10.1952, Helsingin Sanomat 11.10.1952, Ylioppilaslehti 10.10.1952, YTHS:n lehtileikearkisto.
- 7 YTHS:n tiedotuksia 1/1958, 5. Ks. myös esim. Iltta-Sanomat 19.2.1955 ja 21.2.1955, Ylioppilaslehti 13.5.1960, YTHS:n lehtileikearkisto.
- 8 YTHS:n toimintakertomus 1955.
- 9 Komiteamietintö 1971: A 10, 15.
- 10 YTHS:n opiskeluympäristötoimikunta, muistio 23.1.1979, 2–3.
- 11 Lääkintöhallituksen kirje: Koulujen terveydellisten olojen valvonta, DNo 992/78; Lääkintöhallituksen ohjekirje 3/86.
- 12 SYL:n opintososiaaliset neuvottelupäivät 19.–21.4.1968, ponsilauseimat.
- 13 YTHS:n hallituksen asettaman suunnittelutoimikunnan selvitys säätiön tulevaisuuden tavoitteista 19.10.1968.
- 14 YTHS: Opiskelijain terveyskasvatus 1970, 11–13.
- 15 Heikkinen 2016, 28–31.
- 16 Kauko Vauhkosen alkusanat Työpaikka ja mielenterveys-symposiumissa 26.–27.3.1971, luentomoniste tuotettu 21.2.1972, YTHS.
- 17 Työpaikka ja mielenterveys -symposium 26.–27.3.1971, luentomoniste tuotettu 21.2.1972, YTHS.
- 18 Vesa Suomalaisen esitelmä: Koulutus ja mielenterveys, Työpaikka ja mielenterveys -symposium 26.–27.3.1971, luentomoniste tuotettu 21.2.1972, YTHS.
- 19 Komiteamietintö 1971: A 10, 25.
- 20 ibidem, 23.
- 21 ibidem 26–27.
- 22 Komiteamietintö 1973: 112, 42.
- 23 YTHS:n ennaltaehkäisevän terveydenhoitotyön yleisohjelma, hyväksytty valtuuskunnassa 30.11.1971; YTHS:n toimintakertomus 1971/72; Martti Kuokkanen: YTHS:n terveystarkastusten tavoitteet -muistio, 9.5.1973.
- 24 YTHS:n hallituksen ptk 5.7.1972; YTHS:n toimintakertomus 1971/72. Opiskeluympäristötoimikunnan kokoonpano: puheenjohtajana Kari Savonen, osastopäällikkö Toivo Väinölä (Helsingin yliopisto), yliarkkitehti Mauri Petrimäki (Rakennushallitus), yli-insinööri Osmo Tenkanen (opetusministeriö) ja asuntopoliittinen sihteeri Matti Väisänen (SYL) sekä sihteerinä VTK Tarmo Lemola (Helsingin yliopiston ylioppilaskunta). Pysyvinä asiantuntijoina esittelijä Leena Saastamoinen (OPM), assistentti Veli Suominen (Korkeakoulujen Assistenttiliitto) ja pääsihteeri Kimmo Aaltonen (Opiskelijoiden Liikuntaliitto).
- 25 Vadén 1999, 108–112; Totte Vadénin haastattelu 13.12.2016; YTHS:n hallituksen ptk 25.11.1971.
- 26 WHO 1966. Kari Savonen oli ollut mukana julkaisun laatimisessa; Korkeakoulujen Assistenttiliitto – Högskolornas Assistentförbund r.y., kirje 1.6.1972; Ergonominen tarkastusohje ja -lomake, Työterveyslaitos 1972; OLL:n laatimat muistiot Opiskeluympäristötoimikunnalle 22.9.1972 ja 2.11.1972.
- 27 Opiskelijoiden ehkäisevä terveydenhuolto -seminaari 14.–15.9.1972, järjestäjänä Helsingin terveydenhoitoasema.
- 28 YTHS:n toimintakertomukset 1977/78–1985/86.
- 29 Kaittola 1973,1; Opiskeluympäristötyöryhmän raportti, YTHS 1976.
- 30 Tarmo Lemola & Veli Suominen: Korkeakouluopiskelijoiden laboratorioissa esiintyvistä vaara- ja häiriötekijöistä, liitteenä Opiskeluympäristötoimikunnan asiakirjassa s.a., mutta sisällön perusteella ajoitettavissa syksyyn 1973.
- 31 Kari Savosen saatekirje 10.12.1974 ja jakelusuunnitelma; YTHS toimintakertomus 1974/75.
- 32 Luhtala 1975, 6–7.
- 33 Opiskeluympäristötyöryhmän raportti, YTHS 1976; Opiskeluympäristötyöryhmän raportti ministeriölle, yliopistolle, opiskelijalle, YTHS 1976, offset-versio.
- 34 Vadén 1999, 108–112; Totte Vadénin haastattelu 13.12.2016; YTHS:n hallituksen ptk 25.11.1971.
- 35 Totte Vadén: Opiskelijoiden ennaltaehkäisevän mielenterveyden projektin esittely, joka liitteenä muistiossa

- Opiskeluympäristöneuvottelu 26.9.1977.
- 36 *ibidem*
- 37 Helenius & Lyttinen 1974.
- 38 Piikki 5/1973–74.
- 39 Piikki 12.12.1974, etusivu.
- 40 YTHS:n vuosien 1975/76–1979/80 toimintasuunnitelma, YTHS:n valtuuskunta 28.5.1975.
- 41 Kukkonen & Luhtala 1974.
- 42 Savonen K 1976, 24.
- 43 Kari Rahialan ja Juhani Peräsalon kirje opetusministeriölle 21.4.1978.
- 44 Asetus virka- tai työsuhdetta vaille olevien työsuojelun valvonnasta 324/1978.
- 45 Muistio opiskeluympäristöneuvottelusta 26.9.1977; YTHS:n hallituksen ptk 17.11.1977.
- 46 YTHS:n opiskeluympäristötoimikunnan muistio 23.1.1979, toimenpide-ehdotuksia opiskeluympäristön terveellisyden ja valvonnan kehittämiseksi.
- 47 STM: Työryhmämuistio 1980: 15.
- 48 Opiskeluympäristön terveellisyden valvonta, työryhmäraportti YTHS 29.12.1982. Ks. myös Piikki 1/1983.
- 49 Hallituksen puheenjohtaja Jussi Tuorin tervetuliaissanat Ylioppilaiden terveydenhuollon 50-vuotisjuhlassa 29.1.1982, Piikki 1/1982.
- 50 YTHS:n hallituksen ptk 26.8.1982, Opiskeluympäristötyöryhmän kokoonpano: johtajapsykiatri Timo Niemi (pj), toimistopäällikkö Ilkka Huovio, tiedotussihteeri Martti Kukkonen, sosiaalipoliittinen sihteeri Päivi Mononen-Kauppinen ja vastaava lääkäri Marja-Riitta Tuori.
- 51 Opiskeluympäristön terveellisyden valvonta, Työryhmäraportti YTHS 29.12.1982. Ks. myös Piikki 1/1983; YTHS:n hallituksen ptk 20.1.1983.
- 52 M.K. Peliä, peliä!, Piikki 1/1983.
- 53 YTHS:n kirje opetusministeriölle 26.1.1983.
- 54 Paikallista kokeilutoimintaa opiskeluympäristökysymyksiin, Piikki 3/1983.
- 55 Auvinen 1986, 7.
- 56 Peräsalo 1984; Nyström M 1984; Niemi 1984.
- 57 Lääkintöhallituksen työryhmien mietintöjä 2/1984; Lääkintöhallituksen ohjekirje 3/1986.
- 58 YTHS:n hallitus 31.10.1984; Paikallista kokeilutoimintaa opiskeluympäristökysymyksiin, Piikki 3/1983; Keskushallinnon/Martti Kukkosen kirje 3.1.1985.
- 59 Yhteenveto opiskeluympäristöasioita koskevista keskusteluista ja kokeiluista toimivuonna 83/84, liitteenä Keskushallinnon/Martti Kukkosen kirjessä 3.1.1985.
- 60 *ibidem*
- 61 Virtala 1993, 75.
- 62 Teatterikorkeakoulu ja Lastentarhaopettajaopisto YTHS:läisten silmin, Piikki 2/1986.
- 63 Mikael Nyströmin haastattelu 9.5.2017.
- 64 Hammastarkastuskin opintonsa aloittaville, pääkirjoitus, Piikki 3/1986; Esim. YTHS:n terveystyöryhmä 1993.
- 65 YTHS:n terveystyöryhmän sihteeri Marja-Riitta Tuorin kirje terveydenhoitoasemille 28.8.1988.
- 66 Aira Virtalan haastattelu 13.12.2016, täydennys 6.10.2020.
- 67 Uudet tuulet, YTHS-päivät 4.–6.1.1987, Piikki 1/1987.
- 68 Ks. esim. Yhteenveto terveydenhoitoasemien terveystyöryhmien toimintasuunnitelmista toimivuodelle 1991/92; Anna-Maija Rönne: Mukaan suunnitteluvaiheessa, Piikki 3/1993; Yhteenveto terveyden edistämistoiminnasta asemilla v. 1997, joka liitteenä YTHS:n terveyden edistämisen yhteistyöryhmän kokouksen ptk:ssa 17.3.1998; Kunttu K 2000; Aira Virtalan haastattelu 13.12.2016.
- 69 Marja-Riitta Tuorin raportti terveystyöryhmän kokeilusta YTHS:ssä 1987–90, 8.3.1991, YTHS:n hallituksen ptk 25.3.1991.
- 70 Terveyden edistämisen yhteistyöryhmän ptk 18.10.1990.
- 71 YTHS:n hallituksen ptk 7.3.1990.
- 72 Savonen K 1982, 47–48.
- 73 YTHS:n terveyden edistämisen strategia 1998, 2001 ja 2004.
- 74 YTHS 2000 -seminaarin 31.1.2000 ohjelma.
- 75 Kristina Kunttu puheenvuoro YTHS 2000 -seminaarissa 31.1.2000.
- 76 Kunttu K, 2000; Kristina Kunttu: Huomio opiskeluympäristöasioihin, Piikki 4/2000.
- 77 YTHS:n terveystyöryhmän opiskeluympäristöseminaarin muistio 22.8.2000; YTHS:n terveystyöryhmän ptk 23.11.2000; YTHS:n terveystyöryhmän ptk 27.9.2001.
- 78 Eero Kurri – kohta viisi vuotta toimitusjohtajana. Eero Kurrin haastattelu Piikissä 1/2001.
- 79 Tiina Tuomi & Riitta Salomäki: Eläinlääketieteellisen tiedekunnan opiskelijoiden klinikkarajoitelluun liittyvät epäkohdat eläinsairaalassa, 21.6.2007; Ruohoniemi & al. 2017.
- 80 Riitta Salomäen muistelu sähköpostitse 3.9.2020.
- 81 STM 2006, 3; Terveydenhuoltolaki 1326/2010, 17 §; Valtioneuvoston asetus neuvolatoiminnasta, koulu- ja opiskeluterveydenhuollosta sekä lasten ja nuorten ehkäisevästä suun terveydenhuollosta 338/2011, 3 §.
- 82 Kristina Kunttu & Markku Kanerva: Opiskeluympäristön terveellisyden ja turvallisuuden sekä opiskeluyhteisön hyvinvoinnin seuranta. Muistio ja ehdotus käytännöksi 26.9.2012.
- 83 Markku Kanervan sp-viesti 8.6.2011 vastaaville lääkäreille ja hoitajille liittyen Suomen Yliopistokiinteistöjen omistamien rakennusten käyttäjien sisäilmaongelmiin liittyvien oireiden raportointiin.

- 84 Kristina Kuntun sähköpostiviestit pääsihteeri Liisa Savuselle 9.9.2011, 11.10.2011 ja 8.11.2011.
- 85 YTHS:n järjestämän Opiskelu ympäristön terveellisuuden ja turvallisuuden seuranta -työseminaarin 8.5.2012 kut-sukirje sekä ko. seminaarin ohjelma ja osallistujalista.
- 86 Kristina Kunttu: Opiskelu ympäristön terveellisuuden seuranta – monen toimijan suuri yhteistyöhaaste, Piikki 2/2012.
- 87 Kristina Kunttu & Markku Kanerva: Opiskelu ympäris-tön terveellisuuden ja turvallisuuden sekä opiskeluyhteis-ön hyvinvoinnin seuranta. Muistio ja ehdotus käytän-nöiksi 26.9.2012.
- 88 ibidem.
- 89 THL 2015, 112–113.
- 90 ibidem, YTHS:n koulutustilaisuudessa ”OPY-työtä opis-kelu ympäristöjen kehittämiseksi” 17.5.2016; Kristina Kuntun muistelukset.
- 91 THL 2015, 103–106.
- 92 Yhteisöterveys ja yhteistyö terveyden edistämisessä 2014, 2015, 2016
- 93 YTHS:n hallituksen ptk 19.8.2020.
- 94 Sähköpostitietoja opiskeluyhteistyön päälliköltä Riitta Salomäeltä 20.3.2020, 14.9.2020 ja 16.11.2020.
- 95 Riitta Salomäki 16.11.2020.

Värikästä valistusta

- 1 Vs. johtajaylilääkäri Aira Virtalan ajatuksia: Säätiön vahvuus on asiakaslähtöisessä toimintakulttuurissa, Piikki 1/1997.
- 2 Pohjoismainen opiskeluterveydenhuoltokongressi 26.–27.8.1977 Lundissa, Piikki/1977–78.
- 3 YTHS:n toimintakertomus 2013, Palaveri viestinnän ja terveystyöryhmän kesken sosiaalisen markkinoinnin pe-riaatteista, muistio 19.11.2013. Sosiaalinen markkinointi on lähestymistapa, johon pohjautuvilla toimenpiteillä pyritään muuttamaan tai ylläpitämään ihmisten käyttä-tymistä siten, että se hyödyttää sekä yksilöitä että yhteis-kuntaa yleisesti. Perinteinen lähestymistapa on asiantun-tijalähtöistä, sosiaalinen markkinointi asiakaslähtöistä.
- 4 SYL:n Ylioppilaiden terveydenhuoltotoimiston ohje-sääntö 28.4.1948. Ks. myös Ylioppilaiden terveyden-huoltotoimiston ylilääkäriin johtosääntö.
- 5 Tiedot luennoista uusille ylioppilaille löytyvät toiminta-kertomuksista, joihin ne on tallennettu vuosittain liki-pitäen saman sisältöisinä aina vuoteen 1967 asti.
- 6 Pöytäkirja Ylioppilaiden Terveydenhuoltotoimiston neuvottelukunnan kokouksesta 30.5.1949. Samassa ko-kouksessa peräänkuulutettiin ylioppilasjäsenten piiristä tiedoruksen tehostamista varsinkin nuoremmille yliop-pilaille.
- 7 Ylioppilaslehti 8.12.1950. YTHS:n vuosien 1947–1958 leikekirjasta löytyy useita Terveyspalstan terveydenhoi-dollisia pakinoita vuosilta 1951–1953, YTHS:n lehti-leikearkisto.
- 8 Ylioppilaslehti 1949, YTHS:n lehtileikearkisto. Lääke-tieteen liseniaatti Väinö Pensala kuului myöhemmin terveydenhoitosäätiön ensimmäiseen valtuuskuntaan 1954–1955.
- 9 Savonen K 1982, 58.
- 10 Ylioppilaiden terveydenhoitosäätiön tiedoituksia n:o 1 Hammashoito 20.3.1959.
- 11 YTHS:n terveystyöryhmän ptk 25.9.1996.
- 12 YTHS:n terveystyöryhmän ptk 19.11.2004.
- 13 YTHS:n terveystyöryhmän ptk:t 4.9.2006 ja 8.2.2007; YTHS:n vuosikatsaus 2007.
- 14 YTHS netissä, Piikki 3/1998; YTHS:n toimintakerto-mus 2004.
- 15 Lyhyesti-palsta: Terveysinfo, Piikki 2/2000; Duodecim 2016;132(11):1088–1089.
- 16 Yhteisöterveys ja yhteistyö terveyden edistämisessä 2016 -toimintaraportti; YTHS:n tasekirja 2016.
- 17 Lyhyesti-palsta: Terveysinfo, Piikki 2/2000; YTHS:n vuosikatsaukset 2010–2016; Yhteisöterveys ja yhteistyö terveyden edistämisessä -toimintaraportit 2011–2016; YTHS:n tasekirja 2015; Verkkopiikki 12.11.2015.
- 18 YTHS:n vuosikatsaukset 2015 ja 2017; YTHS:n osa-vuosikatsaus 2018.
- 19 Hammasharjan vaihtopäivät, Piikki 1/1982.
- 20 YTHS:n toimintakertomus 1991/92.
- 21 Ulla Scheinin: Hammasterveyskasvatusta Turussa, Piik-ki 1/1985; Pirjo Lindfors: Pärjäämispäivä Porthaniassa, Piikki 1/1996; Terveystapahtumia opiskelijoille, Piik-ki 3/1996; Anna-Riitta Nora: Remonttiviikko, Piikki 2/1987; Pidä huolta itsestäsi, Piikki 2/1987.
- 22 ”Pussaa pois!”, Piikki 4/1994.
- 23 Pirkko Ruopio & Eija Väärälä: YTHS opiskelijoiden piinapenkissä, Piikki 4/1991.
- 24 Paula Rasmus: Teemapäivä Vaasassa: matkailua...seksi-tauteja...yleisökysely, Piikki 2/1992.
- 25 Mirja Räsänen: Joensuussa tempaistiin maailman ter-veyspäivänä teemalla ”Hoida itseäsi”, Piikki 2/1995.
- 26 Piikki 2–3/1999.
- 27 YTHS:n toimintakertomus 1988/89; Marja-Terttu Kiuru: Jyväskylässä tempaistiin yhdessä opiskelijoiden kanssa, Piikki 3/1989.
- 28 YTHS:n toimintakertomukset 1990/91, 1997 ja 1998; Kristina Kunttu & Leena Koskinen: Pyörällä päästään -tempaus Turussa, Piikki 3/1995.
- 29 YTHS:n toimintakertomus 1998.
- 30 YTHS:n hallituksen ptk 6.9.2012.
- 31 YTHS-päivän 19.4.2018 viestintäsuunnitelman esitte-lydiat; YTHS:n johtoryhmän muistio 19.3.2018.
- 32 YTHS:n toimintakertomukset 1969/70–1989/90.

- 33 YTHS:n toimintakertomukset 1973/74–1975/76.
- 34 YTHS:n terveydenhoidon työryhmä 29.4.1976 ja liite Uusien ylioppilaiden hampaiston tila ja hoidon tarve keväällä 1976 sekä hammasterveyskasvatuksen kokeilu ja tuloksellisuus; Turtola & al. 1985.
- 35 Kaisa Kukkonen & Simo Saarela: Niskakoulujen toteuttavuuskokeilun raportti 14.9.1978; Laihdutuskurssin loppuraportti kevät 1978.
- 36 YTHS:n toimintakertomukset 1969/70–1989/90.
- 37 Anna-Maija Rönne: Ensiapukoulutusta opiskelijoille säätiössä Piikki 1/1986; YTHS:n toimintakertomukset 1980- ja 1990-luvulla.
- 38 Päivi Mononen-Kauppinen: Raportti osallistumisesta ryhmänvetäjänä Ikaalisten terveyskylpylässä pidettyyn kokeiluluontoiseen opiskelijoiden kuntoviikkoon 7.–13.11.–82.
- 39 YTHS:n toimintakertomukset 1990-luvulla.
- 40 Anu Aatola: Helsinki-Espoon narskutteluryhmä syysylä 2011. Moniammatillisella yhteistyöllä asiakkaan parhaaksi, Piikki 1/2012.
- 41 Ryhmätoiminnan aivoriihen muistio: Ryhmätoiminnan kehittäminen YTHS:ssä 18.8.2014, joka YTHS:n terveystyöryhmän ptk:n 30.9.2014 liitteenä.
- 42 *ibidem*; YTHS:n terveystyöryhmän ptk 9.10.2006; Yhteisöterveys ja yhteistyö terveyden edistämiseksi, toimintaraportit 2006–2013; Henriette Hämeenaho: Ryhmänohjaajakoulutusta YTHS:llä, Piikki 3/2009;
- 43 YTHS:n vuosikatsaus 2009; Kristina Kuntun muistelukset.
- 44 Ryhmätoiminnan kehittäminen YTHS:ssä, muistio 18.8.2014, joka YTHS:n terveystyöryhmän ptk:n 30.9.2014 liitteenä. Ryhmätoiminnan aivoriihen kokoonpano: Kristina Kunttu (pj), terveyspalvelupäällikkö Hanna Kari, Elina Heilala tietohallinnon edustaja, viestintäpäällikkö Sari Krappe, ryhmänohjaajina toimineet psykologi Minna Martin, fysioterapeutti Outi Mikkola, terveydenhoitaja Kati Patrikainen, osastonhoitaja Riitta Salomäki ja palvelusihteeri Terttu Vanonen ajanvarauksen edustajana; YTHS:n terveystyöryhmän ptk 9.10.2006.
- 45 YTHS:n tasekirjat 2015 ja 2016.
- 46 *ibidem*; Pietikäinen & Malmberg-Virta 2016.
- 47 Stressless -verkkokurssin esite 2019; YTHS:n vuosikatsaus 2019; Stressless-taitovalmennuksen ohjaajan koulutus, koulutus esite 29.1.2020.
- 48 Kari Savonen: Hermolääkäreitä ei kannata pelätä, Ylioppilaslehti 5.2.1960, YTHS:n lehtileikearkisto.
- 49 Olli Hämäläinen & Merja Lähteinen: YTHS:n neuvontapsykologien osallistuminen tutor-toimintaan: eräs ennaltaehkäisevän mielenterveystyön muoto, Piikki 1/1979–80.
- 50 *ibidem*; ks. myös Birgitta Jalanderin haastattelu 16.3.2005.
- 51 Korkeakoulujen pienryhmäohjaustyöryhmän mietintö, maaliskuu 1974. Allekirjoittajina Ilse Koskinen, Seppo K. Markkanen, Ulla Ropponen, Salli Saari, Taina Sampo, Markku Vahviainen.
- 52 Olli Hämäläinen & Merja Lähteinen: YTHS:n neuvontapsykologien osallistuminen tutor-toimintaan: eräs ennaltaehkäisevän mielenterveystyön muoto, Piikki 1/1979–80; Kunttu K 2000, 26; Omaopettajasta ja opiskelijajapiiristä potkua opiskeluun?, Piikki 2/1991; YTHS:n toimintakertomus 1976/77.
- 53 YTHS:n toimintakertomus 1976/77; Birgitta Jalanderin haastattelu 16.3.2005; Kaija Korpi-Hallila & Totte Vadén: Mitä on ennaltaehkäisevä mielenterveystyö, YTHS 1978.
- 54 Birgitta Jalanderin haastattelu 16.3.2005.
- 55 Kunttu, Martin & Almonkari 2006.
- 56 Kristina Kuntun muistelukset.
- 57 Kristina Kunttu: Esiintymisjännitystä helpottamaan, Piikki 1/2003; Almonkari & Koskimies 2004, 39.
- 58 Kristina Kunttu: Esiintymisjännitystä helpottamaan, Piikki 1/2003.
- 59 Almonkari & Koskimies 2004, 75–88.
- 60 Ryhmätoiminnan kehittäminen YTHS:ssä, ryhmätoiminnan aivoriihen 18.8.2014; Kunttu, Martin & Almonkari 2006; Yhteisöterveys ja yhteistyö terveyden edistämiseksi 2009 -toimintaraportti. Ks. myös ESOK-hanke 2006–2011, www.esok.fi, luettu 19.3.2019.
- 61 Jansson, Westerlund & Siljamäki 2016; Jännä juttu, www.headsted.fi, luettu 14.11.2020.
- 62 YTHS:n hallituksen ptk 23.1.1973; YTHS:n toimintakertomus 1972/73 ja 1973/74; Saari & Raitasalo 1974 ja 1975; Sexinfo tehostuu, Piikki 20.3.1973.
- 63 YTHS:n toimintakertomus 1973/74; Saari 1999, 67–68; Salli Saaren haastattelu 30.11.2016.
- 64 Salli Saaren haastattelu 30.11.2016.
- 65 Liitto 5.11.1975, YTHS:n lehtileikearkisto.
- 66 Peräsalo Juhani: Kondomi suojaa tartunnoilta, Piikki 4/1985
- 67 YTHS:n toimintakertomus 1984/85 ja 1985/86, kirjoitussarjan kirjoittajina olivat Sirkka-Liisa Valle, Leila Mustanoja, Irmeli Carpén sekä Juhani Peräsalo.
- 68 AIDS-testi opiskelijoille, Piikki 3/1986; YTHS:n toimintakertomus 1986/87; Kunttu T 2005, 117; Kristina Kuntun muistelukset.
- 69 YTHS:n Turun terveydenhoitoaseman toimintakertomus 1991/92.
- 70 YTHS:n toimintakertomus 1993/94 ja 1994/95; Sirkku Mikkola: YTHS-Marathon Turun kauppakorkeakoululla, Piikki 3/1997.
- 71 Marjo Kokko: Parillista opiskelijaelämää, Piikki 1/2008; Parisuhde-kirjoituskilpailu Turussa Piikki 1/2008.
- 72 Otaniemen väki: Klamydian jäljillä Otaniemen yössä, Piikki 4/1996.
- 73 Hakkarainen 2000, 46–47.

- 74 YTHS:n opiskeluympäristöryhmän raportti 1976; Kristina Kuntun muistelukset.
- 75 YTHS:n hallituksen ptk 19.3.1972; YTHS:n toimintakertomus 1971/72; Hakkarainen 2000, 47–55.
- 76 Ehdotus ja perustelut terveystieteiden toteuttamishjelmaksi keväällä 1972, YTHS 3.3.1972; Kunttu K 2012.
- 77 YTHS:n toimintakertomus 1971/72; Julista sinä – minä sytytän, Piikki 1.9.1972.
- 78 Erkki Alasen ja Mauno Pesosen kirje 24.1.1973 Martti Kukkosen merkinnöillä varustettuna.
- 79 YTHS:n työvaliokunta 2.9.1976/SS, Tupakoinnin vähentämiseen tähtäävän terveystieteiden toiminnan tehostaminen tupakkalain perusteella; Yhteenveto IRTITUPAKASTA VIIDESSÄ PÄIVÄSSÄ -kurssista Turun ylioppilaiden terveydenhoitoasemalla 11.10.–15.10.1976; YTHS:n toimintakertomus 1976/77–1980/81.
- 80 Tapani Pihan kirje YTHS:n Turun terveydenhoitoaseman johtokunnalle 5.5.1981; YTHS:n Turun terveydenhoitoaseman johtokunnan kirje Turun ylioppilaskyläsäätiön asukasvalintalautakunnalle, 9.6.1981, allekirjoittajana Aapo Lehtonen; Turun ylioppilaskyläsäätiön asukasvalintalautakunnan kirje YTHS:n Turun terveydenhoitoaseman johtokunnalle 14.12.1981.
- 81 Anna-Maija Rönne: Opiskelijalla on oikeus savutomaan asuinympäristöön. Kirjoitus on liitteenä selvityksessä Turun terveydenhoitoaseman terveystieteiden työryhmän toiminnasta lukuvuonna 1985/86.
- 82 Ville Laakan ja Aune Kermisen allekirjoittama kirje Opiskelija-asuntojen ylläpitäjille 3.2.1986.
- 83 YTHS:n terveystieteiden yhteistyöryhmän kokousmuistio 7.2.1989.
- 84 Tupakat pois – piiput piiloon Oulussa, Piikki 3/1988; Aira Virtalan ja Totte Vadénin alustus terveyden edistämisen yhteistyöryhmässä 18.10.1990; YTHS:n toimintakertomukset 1993/94 ja 1994/95; Suomen syöpäyhdistyksen lehtiset: Polttajan potenssi pienenee s.a. ja Haista naista 1991; Kristina Kuntun muistelukset.
- 85 Kirje hammaslääkäreille 1.9.1997, allekirjoittajina Lauri Turtola ja Tiina Haapaniemi TEK; Thorén & al. 1999.
- 86 YTHS:n vuosikatsaus 2010.
- 87 Oulussa Savuton yliopisto -kampanja 2004, Oulun terveyden edistämisen raportointilomake 2004; Paavola 2012, luettu 6.10.2020.
- 88 Täydennyskoulutusta opiskelijaruokaloiden emännille, Piikki 4/1978–79; Pois kahvi-pulla -linjalta, Piikki 1/1979–80, Juhani Peräsälön haastattelu; YTHS:n toimintakertomukset 1978/79 ja 1979/80.
- 89 YTHS:n toimintakertomukset 1980/81, 1989/90 ja 1992/93; Ritva Rahola: Hampaat ja ravinto -teemaviikot Tampereella, Piikki 2/1980–81.
- 90 SYL:n sosiaalipoliittisen sihteerin Päivi Mononen-Kaupisen tervehdys, Piikki 1/1982.
- 91 Terveydenhoitoaseman edustaja korkeakoulun ruokailutoimikuntaan, Piikki 3/1988; OPM:n päätös 4.8.1994, 84/011/94; OPM:n päätös 20.1.2000, 2/011/2000; Kunttu K 2000, 19–20.
- 92 Kela ja Valtion ravitsemusneuvottelukunta 2008 ja 2016, luettu 7.10.2020.
- 93 Laihdutuskurssin loppuraportti kevät 1978; laihdutuskurssit mainittu säännöllisesti sen jälkeen toimintakertomuksissa, mutta kurssien lukumääristä tai osanottajamääristä ei ole tietoa ennen kuin vuodesta 1998.
- 94 Eija Hannula: Kokkikerho, Piikki 2/1994.
- 95 Veitsi kurkulla, Piikki 1/1998.
- 96 YTHS:n terveydenedistämisen yhteistyöryhmän ptk 26.4.1990; Turtola 1990; Ksylitolipurukumi opiskelijaterian osaksi, Piikki 2/1990.
- 97 YTHS:n toimintakertomus 1991/92.
- 98 OPM:n kirje 30.7.1992, Dnro 31/960/92
- 99 Terveystieteiden vastuuhenkilöiden koulutuspäivä 27.10.2000; Sirkku Mikkola: Arjen arvostuksen palauttaminen on tärkeää terveyden edistämiseksi, Piikki 4/2000.
- 100 YTHS:n vuosikatsaus 2007.
- 101 Annukka Vuorinen & Marjo Tipuri: Vesi on vaihtoehto, YTE-hankeraportti 2007; Susanna Vuorio-Mäkinen & Mia Irmola: Kampusalueen juoma- ja välipala-automaattien kartoitus, Turun Dehko, YTE-hankeraportin liite.
- 102 YTHS:n tasekirja 2009; Annukka Vuorinen: Napostelko hampaasi? -hanke muistuttaa terveellisistä ruokailutottumuksista, Piikki 3/2009.
- 103 YTHS:n vuosikatsaus 2008.
- 104 YTHS:n vuosikatsaus 2011; Heidi Korva: Tsemppiä asiakkaan painonhallintaan, Piikki 2/2012; Kääriä 2013.
- 105 Karisto 1985.
- 106 Piha & Kultalahti, 1965; Heikkinen & al. 1969; Ks. myös Kunttu K 1997, 33–34.
- 107 YTHS:n hallituksen asettaman suunnittelutoimikunnan selvitys säätiön tulevaisuuden tavoitteista 19.10.1968.
- 108 YTHS:n toimintakertomukset 1966, 1969/70, 1972/73 ja 1977/78.
- 109 YTHS:n toimintakertomus 1985/86.
- 110 Tiuhonen 1993, 14–19; Vadén 1993, 77–80.
- 111 Vadén 1993, 77–80.
- 112 Tiuhonen 1993, 14–19; YTHS:n terveyden edistämisen yhteistyöryhmän ptk 28.5.1991; Totte Vadénin haastattelu 13.12.2016.
- 113 Linjakumpu & Tiuhonen 1993, 20–22; Tiuhonen esipuhe 1993, 8–9.
- 114 Aira Virtala: Terveiset Tampereelta, pääkirjoitus, Piikki 4/1991.
- 115 Tiuhonen 1993, 14–17, Japisson 1993, 72–73; Virtala 1993, 74–76; Vadén 1993, 77–80; Vadén 1999, 116.
- 116 Korkeakoululiikunnan asiantuntijatyöryhmän loppura-

- portti 2011.
- 117 YTHS:n tasekirjat 2011 ja 2012.
- 118 Turun Pylly ylös -hankeraportit 2014 ja 2016; YTHS:n tasekirjat 2015 ja 2016; YTHS:n vuosikatsaus 2015.
- 119 YTHS:n toimintakertomukset 1976/77, 1982/83 ja 1984/85; Opiskelijakin voi olla raitis, Piikki 1/1982; Myöhemmistä tuloksista ks. Korkeakouluopiskelijoiden terveystutkimukset 2000-luvulla.
- 120 Mikael Nyström: Korkeakouluopiskelijoiden alkoholin-käyttö ja alkoholi-ongelmaisen opiskelijan hoitoonohjaus YTHS:ssä, Piikki 2/1992.
- 121 ibidem; Mikael Nyström: Kyselytutkimus mini-interventiosta YTHS:ssä, raportti 27.11.2000.
- 122 Kunttu K 1998, 122–125.
- 123 Kristina Kunttu: Alkoholihaittojen ehkäisyprojekti YTHS:ssä 1997–2001, raportti vuosien 1997–98 toiminnasta sekä samanniminen posterit, Päihdepäivät 15.–16.9.1998; YTHS:n toimintakertomus 1998.
- 124 Kristina Kunttu: Alkoholihaittojen ehkäisyprojekti YTHS:ssä 1997–2001, raportti vuosien 1997–1998 toiminnasta; Kristina Kuntun muistelukset; Vuoden 97-98 teemana päihdehaittojen ehkäisyssä Tampereella ollut IHANA-KAMALA-VIINA, Piikki 2/98.
- 125 Opiskelijoiden hyvinvointihanke Kehrä, hyväksytty Kehran johtoryhmässä 25.6.2002; Peltö-Huikko & Koskinen-Ollonqvist 2005, 15.
- 126 STM tiedottaa 65/97: Kansallinen alkoholiohjelma valmis toteutettavaksi, Helsinki 10.4.1997; Terveyden edistämisen keskus: Kysely Onks tietoo -ohjelman toteutumisesta, 8.9.1998; STM:n alkoholiohjelma 2004–2007, Kumppanuussopimus 26.2.2004; YTHS:n terveystyöryhmän ptk:t 29.1.2004 ja 26.2.2004.
- 127 Mikkonen & Ruokonen 2007, tiivistelmä; Riitta Salomäki: Terveydenhoitajien arviot päihdehaittojen ennaltaehkäisykoulutuksesta, Piikki 3/2007.
- 128 YTHS:n terveystyöryhmän ptk 10.9.2009, Kiti Poikosen esitys Hissun Kissun -verkkopalvelusta.
- 129 Marjatta Autereesta kunniateekkariksi, Piikki 1/2009.
- 130 Työryhmään kuuluivat lakimies Hannele Markkanen Helsingin yliopistosta, opintoasiainpäällikkö Petri Sjöblom Turun yliopistosta, johtava lakimies Petri Rintamäki Itä-Suomen yliopistosta, koulutuspoliittinen sihteeri Tapio Heiskari SYL:stä sekä Kristina Kunttu YTHS:stä; Opiskelijoiden päihdeohjelma, toimenpideohjelma päihdeiden käytön ehkäisemiseksi ja ongelmatilanteisiin puuttumisen tueksi, hyväksytty Suomen yliopistot Unifi ry:n hallituksessa 17.12.2014; YTHS:n terveystyöryhmän ptk 10.2.2015.
- 131 Johanna Castrén: Miten nuoret toimivat netissä? Ja mitä se meille kuuluu?, Piikki 1/2004.
- 132 STM 3258/2010, sopimus: Peli- ja nettiriippuvuus korkeakouluopiskelijoilla, 31.8.2010; Björklund, Kokko & Heiskanen 2011; Yhteisöterveys ja yhteistyö terveyden edistämässä, toimintaraportti 2010.
- 133 STM/4257/2011, sopimus: Toimintamalleja korkeakouluopiskelijoiden rahapelihaittojen tunnistamiseen, varhaiseen puuttumiseen ja hoidon kehittämiseen, 19.12.2011; Innokylä, Marjo Kokko: Loppuraportti Korkeakouluopiskelijoiden rahapeliongelmiin ja internetin haitallisen käytön tunnistaminen ja puheeksiotto. 9.12.2013.
- 134 YTHS:n toimintakertomus 2007.
- 135 Saari 1999, 69.
- 136 Kristina Kuntun muistelukset.
- 137 Vadén 1993, 78.

YTHS ennen, nyt ja tulevaisuudessa

- 1 Koskinen-Ollonqvist & Aalto-Kallio, 2013, 339.
- 2 STM: Työryhmämuistioita 2005:6, 45.
- 3 SYL:n Ylioppilasneuvottelupäivät 1949, huoltojaosto, ”Ylioppilaiden terveydenhuolto”, julkilausuma 1949.
- 4 YTHS:n lausunto SYL:n liittokokouksen 16.10.1969 ponsista, allekirjoittajina Kari Savonen ja Kimmo Eskola 20.11.1969.
- 5 Komiteanmietintö 1971: A 10, 40
- 6 Kari Rahiala: Hallituksen puheenjohtajan katsaus. YTHS:n toimintakertomus 1975/76. Ks. myös Kari Rahialan hallituksen puheenjohtajan katsaus YTHS:n toimintakertomuksessa toimintakaudelta 1977/78.
- 7 Jussi Huttusen haastattelu PSS-tutkimussäätiön hallituksen pj:na, Piikki 1/1987.
- 8 Ks. Eero Kurrin haastattelu 15.3.2017; Eija Orpina: Opiskelijoiden terveydenhuolto uudistuu, YTHS:n vuosikertomus, Ajankohtaisartikkeli 2004; STM: Työryhmämuistioita 2005:6, 46; Eija Orpina: Tulevaisuus YTHS:ssä – tulevaisuus terveyden huollossa, Piikki 2/2006; YTHS:n vuosikatsaukset 2006 ja 2007.
- 9 YTHS:n tasekirja 2013. Ks. myös Luukko 2013, 50.
- 10 Luukko 2013, 51–52.
- 11 Pekka Tuomiston haastattelu 11.4.2017 ja Markku Kanervan haastattelu 1.6.2017. Ks. myös Matti Laiho: Viisitoista vuotta YTHS:tä, Piikki 1/2004.
- 12 Pekka Tuomiston haastattelu 11.4.2017.
- 13 Ks. Eero Kurrin haastattelu 15.3.2017; Eero Kurri: Piikki, pääkirjoitus 1/2004.
- 14 Matti Laiho: Viisitoista vuotta YTHS:tä, Piikki 1/2004.

Käytetyt ulkolaiset lyhenteet

ibidem = samassa paikassa

passim = siellä täällä, lyhennettä käytetään, kun asiaa käsitellään lähteessä niin runsaasti, ettei sivunumeroiden tai vastaavien tietojen luetteleminen ole mielekäästä

s.a. = sine anno = ilman painovuotta

s.n. = sine nomine = ilman kirjoittajan nimeä

Lähteet

Ylioppilaiden terveydenhoitosäätiön arkisto (YTHS)

- YTHS:n säännöt 1954–2018 sekä ohje-, johto- ja toimisääntöjä eri vuosilta
- YTHS:n valtuuskunnan pöytäkirjat 1958–2019
- YTHS:n hallituksen pöytäkirjat 1958–2020
- YTHS:n johtoryhmän pöytäkirjoja eri vuosilta
- SYL:n Terveydenhoitosäätiön/ YTHS:n toimintakertomukset 1954–1996, vuosikertomukset 1997–2005, tasekirjat (toimintakertomus ja tilinpäätös -asiakirja) 2006–2019
- YTHS:n vuosikatsaukset 2006–2019 ja osavuosisikatsaukset
- Ylioppilaiden Terveydenhuoltokomitean kokouksen pöytäkirja 10.11.1938
- Ylioppilaiden Terveydenhuoltokomitean lääketieteellisen jaoston suorittaman opiskelijoiden sairaussuhteita koskevan tiedustelun yhteenveto, s.a. ja ehdotus 12.12.1940
- Ylioppilaiden Terveydenhuoltokomitean mietintö, SYL 2.5.1941
- Ylioppilaiden Uuden Terveydenhuoltokomitean mietintö, SYL elokuussa 1946
- Ylioppilaiden hammashoitokomitean mietintö, SYL 15.3.1954
- Pöytäkirja Ylioppilaiden Terveydenhuoltotoimiston neuvottelukunnan kokouksesta 30.5.1949
- Pöytäkirja SYL:n Terveydenhoitosäätiön hallituksen kokouksesta 26.10.1955
- SYL:n ylioppilaiden terveydenhuoltotoimiston johtokunnan pöytäkirjoja 1947–1950
- SYL:n ylioppilaiden terveydenhuoltotoimiston vuosikertomukset 1946–1947
- SYL:n terveydenhuoltotoimiston ohjesääntö 15.8.1948, Ylioppilaiden terveydenhuoltotoimiston ylilääkärin johtosääntö
- SYL:n hallituksen ja valtuuskunnan kokousten pöytäkirjoja 1945
- SYL:n kannanottoja ylioppilaiden terveydenhuoltoon vuosilta 1949, 1954, 1958, 1968, 1969, 1970 ja 1971
- Suomen Tuberkuloosin Vastustamisyhdistyksen pöytäkirjoja ja kirjeitä 1931
- Tingvald Hannikaisen kirje Suomen Tuberkuloosin Vastustamisyhdistykselle 21.5.1932
- Tyttöjen Sairastuvan vuodetyttöjen perustaman ”Komitean” sairaskertomuskirja
- YTHS:n lääkäritoimikunnan /-valiokunnan kokousasiakirjoja 1957–1972
- YTHS:n terveystarkastuksen neuvottelukunnan muistioita 1972–1975
- YTHS:n terveydenhoidon työryhmän kokousasiakirjoja 1976–1979
- YTHS:n terveystarkastuksen neuvottelukunnan/ terveyden edistämisen yhteistyöryhmän/ terveystyöryhmän kokousmuistioita ja asiakirjoja satunnaisia 1971–1996, täydellisinä 1997–2019.
- Hyvinvointihanke Kehrän ja Kehräjaoston johtoryhmän kokousmuistiot ja asiakirjat 2002–2007
- SYL:n Kyky-hankkeen ja KYKY 2010 ohjaus-/tukiryhmän muistioita ja asiakirjoja 2009–2013
- Campus Conexus -projektien kokousasiakirjoja 2009–2014
- YTHS:n terveyden edistämisen strategia / terveyden edistämistoiminnan periaatteet ja toimintatavat 1998–2016
- YTHS:n tutkimustoimikunnan muistioita 1970–1973 ja tutkimustoiminnan ohjelmia eri vuosilta

YTHS:n suunnittelutoimikunnan kokousten pöytäkirjat ja sen jaostojen muistiot ja selvitykset vuosilta 1965–1969
 YTHS:n laatukäsikirjat 2000–2017 ja laatutyötä käsitteleviä dokumentteja
 Henkilöstöoppaat 1981, 1990, 2001
 YTHS:n järjestämät Opiskeluterveydenhuollon koulutuspäivät 2005–2015 -kansio.
 YTHS:n ja sen toiminnan eri osa-alueiden strategia-asiakirjoja, tavoiteohjelmia ja toimintasuunnitelmia
 Sisäisiä muistioita, toimintaohjeita, työryhmäraportteja ja suunnitelmapapereita
 Koulutus- ja seminaariohjelmia, luentomonisteita
 Ylioppilasterveys–Studenthälsan ry:n sääntökokoelma 1974
 YTHS:n ja Ylioppilasterveys–Studenthälsan ry:n hallinnon selvittelytoimikunnan aineistoa 1970-luvulta.
 Ylioppilasterveyden asemaa 1980-luvulla käsittelevää aineistoa
 Tiedotuksen yleisohjelmat ja graafinen ohjeisto
 YTHS:n tiedotukset, laatinut Kari Savonen: 1958–1970
 YTHS:n hammashoidon Informaatiot 1959–1971, laatinut Aimo V. Rantanen (vain osa käytettävissä)
 Henkilöstö- ja tiedotuslehti Piikki 1971–2013, Piikin verkkolehti/ Verkkopiikki 2013–2015
 Esittelylehtisiä YTHS:n ja terveydenhoitoasemien toiminnasta ja tiloista.
 Uutisliuskoja, www.yths.fi, Santra (YTHS:n intranet)

YTHS:n lehtileikearkisto

1940-, 1950-, 1960- ja 1970-lukujen sanomalehtileikekirjat
 YTHS:n 10-vuotisjuhlavuoden 1957 lehtileikekirja

YTHS:n johtavien toimihenkilöiden dokumentteja

Kari Savonen: puheita, esitelmää, haastatteluja, lehtikirjoituksia, raportteja, matkakuvauksia, muistioita virkamatkailta terveydenhoitoasemille
 Anne Kerminen: maakuntamatkojen kansio
 Martti Kukkonen: muistioita, lehdistötiedotteita
 Juhani Peräsalo: kirjekonsepteja, muistioita
 Urpo Ratia: tutkimuksia, selvittelyjä, muistioita
 Kalle Wettenhovi: alustuksia, muistioita

Ylioppilaiden terveydenhuollon toimihenkilöt (YTT) ry

Säännöt 1971 ja 2007
 YTT:n toimintakertomuksia eri vuosilta
 YTT:n perustavan kokouksen pöytäkirja ja asiakirjoja 1971
 Ylioppilaiden terveydenhoitosäätiön ja Ylioppilaiden terveydenhuollon toimihenkilöt ry:n välinen sopimus yhteistoiminnasta
 Nimilistoja, muistioita ja esitteitä

Ylioppilasterveys ry:n arkisto

Toimintakertomukset 1964–2019

Haastattelut

Tapani Kuntun tekemät haastattelut:

Haapasalmi, Kalervo	5.12.2016
Huhtanen, Jorma	16.5.2017
Huunan-Seppälä, Antti	19.4.2017
Kanerva, Markku	1.6.2017
Kantola, Tarja	3.4.2017
Kavalto-Montin, Krista	29.5.2017
Kiuru, Marja-Terttu	16.12.2016
Kurri, Eero	15.3.2017
Leppänen, Tuula	30.11.2016
Loiri, Eila	21.3.2017
Niemi, Timo	15.12.2016
Nyström, Mikael	9.5.2017
Rahiala, Kari	25.11.2016 ja 12.1.2017
Rantanen, Jukka	31.5.2017
Saarela, Simo	8.6.2017
Saari, Salli	30.11.2016
Silventoinen, Seija	17.3.2017
Tuomisto, Pekka	11.4.2017
Tuori, Jussi	22.11.2016
Tuori, Marja-Riitta	22.11.2016
Turtola, Lauri	17.5.2017
Vadén, Totte	13.12.2016
Varjonen, Tommi	17.3.2017
Virtala, Aira	13.12.2016
Vänskä, Eija	12.5.2017

Sähköpostihaastattelut

Tapani ja Kristina Kuntun tekemät:

Kari, Hanna	30.5.2020
Kivipensas, Pauli	19.9.2020
Kokko, Kristiina	21.9.2020
Komulainen, Anne	6.7.2020
Korkeaoja, Lauri	18.11.2020

Korpivaara, Susanna	17.9.2020
Krappe, Sari	19. ja 31.5.2020
Luukko, Olli-Pekka	27.9.2020
Männistö, Jukka	5.9.2020
Paajanen, Pirjo	6. ja 10.7.2020
Pynnönen, Päivi	22.8.2020

Muisteluksia antaneet

Kunttu, Kristina
 Salomäki, Riitta
 Schroeder, Patrik
 Ventä, Irja

Komiteanmietinnöt ja ministeriöiden työryhmämuistiot ja -raportit

Kansanterveystoimikunnan mietintö, Komiteamietintö 1969: A 3
 Opiskelijoiden terveydenhuoltokomitean mietintö, Komiteanmietintö 1971: A 10
 Opiskelijoiden terveydenhuoltotoimikunta 1972:n mietintö, Komiteanmietintö 1973: 112
 STM: Opiskelutapaturmatoimikunnan mietintö, Komiteanmietintö 1971: B 120
 STM: Korkeakouluopiskelijoiden työsuojelua selvittäneen työryhmän muistio. Työryhmämuistio 1980: 15
 STM: Korkeakouluopiskelijoiden terveydenhuollon rahoitustyöryhmän muistio. Työryhmämuistio 1982: 7
 STM: Ylioppilaiden terveydenhoitosäätiön rahoitustyöryhmän muistio. Työryhmämuistio 1986: 13
 STM: Opiskelijaterveydenhuollon tila vuonna 2002, tekijöinä Päivi Hämäläinen, Maire Kolimaa, Eija Peltonen, Työryhmämuistioita 2002:25
 STM: Opiskelijaterveydenhuollon tavoitteiden ja sisällön kehittämistyöryhmän muistio, Työryhmämuistioita 2005: 6
 STM: Opiskeluterveydenhuollon kustannukset ja järjestämistapaehdotukset. Työryhmäraportti. STM:n selvityksiä 2009: 49
 STM: Ammattikorkeakouluopiskelijoiden YTHS-mallin kokeilun ohjaus- ja seurantaryhmän loppuarviointi. STM:n raportteja ja muistioita 2015: 44
 Lääkintöhallitus DNo 9721/525/72: Ohjeita terveystieteiden tehostamisesta terveyskeskuksissa
 Lääkintöhallituksen kirje: Koulujen terveydellisten olojen valvonta, DNo 992/78
 Lääkintöhallituksen työryhmien mietintöjä 2/1984: Opiskelijaterveydenhuolto
 Lääkintöhallituksen ohjekirje 3/1986 Opiskelijaterveydenhuolto terveyskeskuksissa
 Opetusministeriön päätös yliopistoissa ja korkeakouluissa opiskelevien ylioppilaiden lääkärintarkastusohjesäännöstä 4.9.1958 ja ohjesäännön vahvistamiset ja muutokset 1977, 1984, 1986
 Valtioneuvoston oikeuskanslerin päätöksiä 29.4.2003 Dn:o 1180/1/01, Ammattikorkeakouluopiskelijoiden asema terveydenhuoltojärjestelmässä <https://www.finlex.fi/> luettu 14.10.2020.

Kirjallisuus, tutkimukset ja artikkelit

- Alanen Y, Holmström R, Hägglund V, Karlsson K.W, Tienari P, Vauhkonen K, Savonen K, Hirvas J & Marin M: Suomalaisen ylioppilaan mielenterveys – psykiatrinen tutkimus ensimmäisen vuoden opiskelijoista. *Sosiaalilääketieteellinen Aikakauslehti* 1967; 3: 127–138.
- Alanen Yrjö O.: Lähtökohtana tutkimustieto. Ylioppilaiden mielenterveystyön alkutaipaleelta. Julkaisussa 30 vuotta opiskelijoiden mielenterveystyötä. Toim. Pylkkänen Kari, Kukkonen Martti. YTHS. Helsinki 1999.
- Alanen Yrjö O. & Vauhkonen Kauko: Korkeakouluopiskelijoiden mielenterveys. Julkaisussa *Mitä, missä, milloin* 1973. Kansalaisen vuosikirja. Keuruu 1972:258–261.
- Auvinen Ari-Matti: Selvitys ylioppilaiden terveydenhuollon toimintaympäristöistä. YTHS:n tutkimuksia ja selvityksiä 23. Helsinki 1986.
- Almonkari Merja & Koskimies Riitta (toim.): Esiintymisjännittäjille apua. Ylioppilaiden terveydenhoitosäätiön tutkimuksia 37, 2004.
- Castrén Johanna: Sähköinen viestintä ja verkkoneuvontapalvelu osana yliopisto-opiskelijoiden terveydenhuoltoa. *Acta Universitatis Tamperensis* 1367. Tampere 2008.
- Castrén Johanna & Virjo Irma: YTHS:n lääkärien asenteet sähköpostin käyttöön potilastyössä. *Suomen Lääkärilehti* 2006; 61: 1487–1492.
- Chase Philip B: The student health scene in Europe in the mid 70s. Reprinted from the *Journal of the American College Health Association*, June 1976;24: (3) 313–317.
- Duodecim Terveyskirjasto – 10 vuotta luotettavaa tietoa terveydestä. *Duodecim* 2016;132(11): 1088–9.
- Duodecim: Terveysportti 20 vuotta – mistä kaikki alkoi, 18.12.2020 <https://www.duodecim.fi/2020/12/18/terveysportti-20-vuotta-mista-kaikki-alkoi/>, luettu 12.1.2021
- Elenius Eero: Turun ylioppilaiden terveydenhuollolla myös omat juuret. Julkaisussa *Läpivalaisusta läpikotaiseksi. Ylioppilaiden terveydenhuollon kuusi vuosikymmentä*. Toim. Martti Kukkonen. Rauma 1992.
- Eliala Juhani: YTHS savoksi – Savonlinnan terveydenhoitoaseman kehitys. Julkaisussa *Läpivalaisusta läpikotaiseksi. Ylioppilaiden terveydenhuollon kuusi vuosikymmentä*. Toim. Martti Kukkonen. Rauma 1992
- Erola Hanna: Ammattikorkeakouluopiskelijoiden hyvinvointi 2004, STM:n selvityksiä 2004:16. Helsinki 2004.
- Eskola Jarkko & Taipale Vappu: Mielen terveyden politiikka. Julkaisussa *Terveyspolitiikan perusta ja käytännöt*. Toim. Sihto M, Palosuo H, Topo P, Vuorenkoski Lauri, Leppo K. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Teema 17/2013, 175–186.
- Eusuhm Newsletter 3/1995.
- Friman A, Viitanen K, Kunttu K & Palokangas T: Päivittäisellä punttijumpalla eroon hartiaoireista. *Fysioterapia* 2010; 57(7):4–7.
- Garam Irma & Korkala Siru: Kansainvälinen vaihto-opiskelu kasvussa. Julkaisussa *Opiskeluterveys*. Toim. Kunttu Kristina, Komulainen Anne, Makkonen Katri, Pynnönen Päivi. *Duodecim*, 2011:66–68.
- Haapasalmi Kalervo: Säätiön rahoituksen kehitys 70- ja 80-luvuilla. Julkaisussa *Läpivalaisusta läpikotaiseksi. Ylioppilaiden terveydenhuollon kuusi vuosikymmentä*. Toim. Martti Kukkonen. Rauma 1992
- Hakkarainen Pekka: Tupakka – nautinnosta ongelmaksi. Tampere: Osuuskunta Vastapaino 2000.
- Harjula Minna: Suomalainen terveystieteiden politiikka 1900-luvulla: muuttuvat uhkat ja ratkaisut. *Sosiaalilääketieteellinen Aikakauslehti* 2006; 43: 101–110.
- Harjula Minna: Terveyden jäljillä. Suomalainen terveystieteiden politiikka 1900-luvulla. Tampere 2007.
- Heikkinen Jarmo: Uudistuva työterveyslääkäri – hyvän työelämän vaikuttaja. Suomen Työterveyslääkäriyhdistys ry. 2016.

- Heikkinen Eino, Vuori Ilkka, Ojala A & Seppälä Pentti. Korkeakouluopiskelijoiden fyysinen suorituskyky ja eräät elintavat opiskelun alkaessa. *Sosiaalilääketieteellinen Aikakauslehti* 1969; 7:59–75.
- Heinonen Visa: Vapaa-aika, matkailu, harrastukset. Julkaisussa *Suomalaisen arjen historia*. Hyvinvoinnin Suomi 2008. Porvoo 2008.
- Helén Ilpo: Seksuaalinen arki. Julkaisussa *Suomalaisen arjen historia*. Hyvinvoinnin Suomi 2008. Porvoo 2008.
- Helenius Ria & Rahunen Eija: “Historian lehtien havinaa”. *Suomalaisen optikkokoulutuksen historiaa*, 2009, 12–18 <http://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-200904151978>
- Hietanen-Peltola Marke ja Korpilahti Ulla (toim): Terveellinen, turvallinen ja hyvinvoiva oppilaitos. Opas ympäristön ja yhteisön monialaiseen tarkastamiseen, Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Ohjaus 7/2015. Tampere 2015.
- Hiltunen-Back E, Ruutu P, Kautiainen H & al.: Sukupuolitautien anturiverkostot 1995–2006: Toistuvat sukupuolitartunnat ovat yleisiä. *Suomen Lääkärilehti* 37/2009.
- Holmström Reijo: On the picture of mental health; a psychiatric approach. *Acta Psychiatrica Scandinavica* 1972, Suppl 231, Munksgaard Copenhagen.
- Hämeenaho Pauli: NLP psykiatrin työssä, NLP:n ideoiden, mallien ja menetelmien soveltaminen terapiatyön kehittämiseen. *Tutkimus* 1994–1996. YTHS:n tutkimuksia 32, 1997.
- Ilolaksu Antti: Nyyti 20 vuotta. Yhteisöasumisesta Virtuaaliolkapäähän. 2005.
- Jansson Satu-Mari, Westerlund Heidi, Siljamäki Eeva: Taide sosiaalisena oppimismuotona – opiskelijoiden kokemuksia jännittämisestä, *Aikuiskasvatus* 2016; 36(1):37–50.
- Jormanainen Vesa: Kanta-palvelujen käyttöönotto vuosina 2010–2014, *Duodecim* 2015; 131:1309–17.
- Jousilahti Pekka, Laatikainen Tiina, Haahtela Tari, Vartiainen Erkki: Astma ja hengitystieallergiat ovat lisääntyneet Suomessa – allergiaohjelma pyrkii taittamaan kasvun. *Tutkimuksesta tiiviisti* 5, toukokuu 2016. THL, Helsinki. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-651-3>, luettu 29.10.2020.
- Järvi Ulla: E-pilleri tuli Suomeen ujusti, (Ajankohtaista). *Suomen Lääkärilehti* 21.6.2012.
- Karisto Antti: Kuntoliikunta ja kulttuuriset suhdanteet. *Liikunta ja Tiede* 1985; 6:260–263.
- Kavalto Krista: Oulun terveydenhoitoasema – kaupungilta keskelle yliopistoyhteisöä. Julkaisussa *Läpivalaisusta läpikotaiseksi*. Ylioppilaiden terveydenhuollon kuusi vuosikymmentä. Toim. Martti Kukkonen. Rauma 1992.
- Kestilä Johanna: Terveystietoa verkossa. YTHS:n verkkopalvelun käyttäjäselvitys ja käytettävyytystutkimus 2002. Helsinki: Opiskelijajärjestöjen tutkimussäätiö Otus rs 24, 2002.
- Kiiskinen Urpo, Vehko Tuulikki, Matikainen Kristiina, Natunen Sanna & Aromaa Arpo: Terveiden edistämisen mahdollisuudet. Vaikuttavuus ja kustannusvaikuttavuus, *Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimus* 2008:1.
- Kirstinä Leena: Kirsi Kunnas – sateessa ja tuulessa. WSOY 2015.
- Koistinen-Vires Raija, Ahomaa Kaisa (toim.): *Suomen lääkärit 1977*. Suomen Lääkäriliitto.
- Komulainen Anne: Ylioppilaiden terveydenhoitosäätiö YTHS. *Opiskeluterveys* 2011. Duodecim.
- Koskinen-Ollonqvist Pirjo & Aalto-Kallio Mervi: Sosiaali- ja terveysjärjestöt terveyspoliittisina toimijoina. Julkaisussa *Terveyspolitiikan perusta ja käytännöt*. Toim. Sihto M, Palosuo H, Topo P, Vuorenkoski L, Leppo K. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. *Teema* 17/2013: 338–347.
- Kuikka Martti T. Opettajankoulutus eilen, tänään ja huomenna. Julkaisussa: *Ajankohtainen Uno Cygnaeus: Uno Cygnaeuksen juhlavuosi 2010: Suomen kouluhistoriallisen seuran vuosikirja 2010*. 1.Kuikka-10.pmd (kasv-histseura.fi).
- Kukkonen Martti & Luhtala Marja-Leena: Opiskelu ympäristön valvontaa on tehostettava. *Helsingin yliopiston tiedonantoja* 33/ 27.11.1974.
- Kunttu Kristina: Korkeakouluopiskelijoiden terveystietoisuus ja sosiaaliset suhteet. *Kansaneläkelaitos, Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuksia* 28. Helsinki 1997.

- Kunttu Kristina: Suomalaisten yliopisto-opiskelijoiden tupakointi vuosina 1958–2008. *Suomen Lääkärilehti* 2012;67(22): 1742–1748.
- Kunttu Kristina, Almonkari Merja, Kylmä Mervi & Huttunen Teppo. Yliopisto-opiskelijoiden esiintymisvarmuus ja esiintymisjännitys opiskeluterveydenhuollon näkökulmasta. *Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti* 2006; 43: 320–330.
- Kunttu Kristina, Huttunen Teppo: Korkeakouluopiskelijoiden terveystutkimus 2000, Kela, Sosiaali- ja terveysturvan katsauksia 45. 2001.
- Kunttu Kristina & Huttunen Teppo: Yliopisto-opiskelijoiden terveystutkimus 2004, YTHS:n tutkimuksia 40, Helsinki 2005.
- Kunttu Kristina, Martin Minna & Almonkari Merja: Nykyopiskelijakin jännittää esiintymistä, mikä avuksi? *Suomen Lääkärilehti* 2006; 61: 4585–4588.
- Kunttu Kristina & Huttunen Teppo: Lyhyt terveystutkimus tunnistaa uuden opiskelijan terveystulokset, *Suom Lääk. I.* 2008; 63:3216–3222.
- Kunttu Kristina & Huttunen Teppo: Korkeakouluopiskelijoiden terveystutkimus 2008. Ylioppilaiden terveydenhoitosäätiön tutkimuksia 45, 2009.
- Kunttu Kristina & Pesonen Tommi: Korkeakouluopiskelijoiden terveystutkimus 2012. Ylioppilaiden terveydenhoitosäätiön tutkimuksia 47, 2013.
- Kunttu Kristina, Pesonen Tommi & Saari Juhani: Korkeakouluopiskelijoiden terveystutkimus 2016. YTHS:n tutkimuksia 48, 2017.
- Kunttu Tapani: Yhteistuumien opiskelijan terveydeksi. YTHS:n Turun terveydenhoitoaseman elävä historia 1956–2006. Raisio 2005.
- Kuokkanen Martti, Korkeakouluopiskelijoiden terveystarkastukset. *Sosiaalivakuutus* 1974: 4–5: 117–123.
- Kurri Eero, Korkeakoulukaupungit mukaan rahoitukseen ja hallintoon. Julkaisussa *Läpivalaisusta läpikotaiseksi. Ylioppilaiden terveydenhuollon kuusi vuosikymmentä 1932–1992*. Toim. Martti Kukkonen. Rauma 1992.
- Kuusi Pekka: 60-luvun sosiaalipolitiikka. *Sosiaalipoliittisen yhdistyksen julkaisuja* 6. Neljäs painos. Porvoo 1963.
- Laakso Mikko: Tahdon asia, *Tehy* 1982–2012, 2012, spiritus.fi/julkaisut/tahdon-asia/, luettu 10.6.2020.
- Lalla Marja-Leena: Keuhkotuberkuloosi ja opiskelijat. Julkaisussa *Läpivalaisusta läpikotaiseksi. Ylioppilaiden terveydenhuollon kuusi vuosikymmentä*. Toim. Martti Kukkonen. Rauma 1992.
- Lantto Reino: Ylioppilasterveys ry 20 v. Ylioppilaiden omatoiminen terveydenhoitotyö 1946–1976. Helsinki 1977.
- Lehtinen Veikko, Opiskelijoiden terveydenhuolto valinkauhassa, muistikuvia vuosilta 1969–75. Julkaisussa *Läpivalaisusta läpikotaiseksi. Ylioppilaiden terveydenhuollon kuusi vuosikymmentä*. Toim. Martti Kukkonen. Rauma 1992.
- Lempinen Petri, Tiilikainen Anna: Tietoverkkopalvelut ja opiskelijaterveydenhuolto. YTHS:n Internetpalveluiden käyttäjä- ja kehittämisselvitys syksyllä 1999. Helsinki: Opiskelijajärjestöjen tutkimussäätiö Otus rs. 2000.
- Leppo Kimmo: Terveystutkimuksen lähtökohdat ja perusteita Suomessa ja kansainvälisesti. Julkaisussa *Terveystutkimuksen perusta ja käytännöt*. Toim. Sihto Marita, Palosuo Hannele, Topo Päivi, Vuorenkoski Lauri, Leppo Kimmo. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2013.
- Lillberg Juhani: Rovaniemen terveydenhoitoasema – sinut tällä leveysasteella. Julkaisussa *Läpivalaisusta läpikotaiseksi. Ylioppilaiden terveydenhuollon kuusi vuosikymmentä*. Toim. Martti Kukkonen. Rauma 1992.
- Lind Raimo: Kouvolan terveydenhoitoasema – pieni on kaunista. Julkaisussa *Läpivalaisusta läpikotaiseksi. Ylioppilaiden terveydenhuollon kuusi vuosikymmentä*. Toim. Martti Kukkonen. Rauma 1992.
- Linblom-Yläne Sari, Heikkilä Annamari, Nieminen Juha: Opintojen ohjauksen haasteet Helsingin yliopistossa – tukea ja neuvontaa opiskelijoille. *Yliopistotieto* 3–4/2000.
- Loiri Eila: Ylioppilasterveys – Studenthälsan ry Ylioppilaiden terveydenhoitosäätiön toimitilojen hankkijana. Julkaisussa *Läpivalaisusta läpikotaiseksi. Ylioppilaiden terveydenhuollon kuusi vuosikymmentä*. Toim. Martti Kukkonen. Rauma 1992.

- Lounasmaa Jouni, Tuori Marja-Riitta, Kunttu Kristina & Huttunen Teppo: Opiskelukyky ja otteen saaminen opiskelusta. Julkaisussa Kunttu K. toim. Oireilevan opiskelijan viesti. Kela, Sosiaali- ja terveysturvan katsauksia 63, 2004.
- Lönnqvist J, Lehtonen J. Psykiatrian kehitys. Julkaisussa toim. Lönnqvist J, Marttunen M, Henriksson M, Partonen T. Psykiatria [online]. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim, 2017 (luettu 19.12.2019). Saatavilla Internetissä (vaatii käyttäjätunnuksen): www.oppiportti.fi/op/pkr00107 (001.007)
- Manner E J: Ylioppilaitten terveydenhuollosta. Ylioppilaslehti 8/1938.
- Manner E.J: Läpivalaisusta järjestettyyn terveydenhuoltoon. Julkaisussa Läpivalaisusta läpikotaiseksi. Ylioppilaiden terveydenhuollon kuusi vuosikymmentä. Toim. Martti Kukkonen. Rauma 1992.
- Mannonen Paula: Jälkiä jättäen. Terveyden edistämisen keskus 1962–2011. Helsinki 2011.
- Mattila Hilikka: Yhteistyö näyttää suunnan. Julkaisussa Läpivalaisusta läpikotaiseksi. Ylioppilaiden terveydenhuollon kuusi vuosikymmentä. Toim. Martti Kukkonen. Rauma 1992.
- Meronen Marja-Leena & Pylkkänen Kari: Asiakastyytyväisyys mielenterveyspalveluissa YTHS:n asiakastyytyväisyystutkimus. Suomen Lääkärilehti 2005; 60; 3035–3039.
- Moitus S, Huttu K, Isohanni I, Lerkkanen J, Mielityinen I, Talvi U, Uusi-Rauva E & Vuorinen R: Opintojen ohjauksen arviointi korkeakouluissa, Korkeakoulujen arviointineuvoston julkaisuja 13:2001, Helsinki 2001. <https://karvi.fi/publication/opintojen-ohjauksen-arviointi-kekorkeakouluissa/>
- Mäkinen Risto & Jousimaa Jukkapekka: Sähköisesti vai kasvokkain. Duodecim 2015; 131: 1279–84.
- Niemelä Reetta: Yliopisto- ja korkeakouluopiskelijoiden Ylioppilaiden terveydenhoitosäätiön palvelujen käyttö ja palveluihin pääsy. Kokemuksia Helsinki-Espoon terveydenhoitoaseman toimipiiristä. Helsingin yliopisto. Pro gradu -tutkielma. YTHS:n tutkimuksia 35. Helsinki 1999.
- Niemi Timo: Opiskeluympäristö opiskelijan kasvun tukena. Korkeakoulutieto 4/1984.
- Niemi Timo, Hermolääkäreistä mielenterveyslinjaksi, YTHS:n mielenterveystoiminnan historiaa. Julkaisussa Läpivalaisusta läpikotaiseksi. Ylioppilaiden terveydenhuollon kuusi vuosikymmentä. Toim. Martti Kukkonen. Rauma 1992.
- Niemi Timo: YTHS:n mielenterveystoiminnan synty, kehitys ja vakiintuminen. Julkaisussa 30 vuotta opiskelijoiden mielenterveystyötä. Toim. Pylkkänen Kari, Kukkonen Martti. Helsinki 1999.
- Nyström Mikael: Ajatuksia korkeakoulujen terveydellisistä oloista, Korkeakoulutieto 4/1984.
- Nyström Samu: Lääkärit ja terveyden politiikka. Julkaisussa Lääkäriliiton historia. Toim. Nyström Samu. 2010.
- Oikkonen Arto: Lappeenrannan terveydenhoitoasema – lähellä teekkareita. Julkaisussa Läpivalaisusta läpikotaiseksi. Ylioppilaiden terveydenhuollon kuusi vuosikymmentä. Toim. Martti Kukkonen. Rauma 1992.
- Opetusministeriö: Valtioneuvoston periaatepäätös liikunnan edistämisen linjoista 11.12.2008, Opetusministeriön julkaisuja 2009:17.
- Paavola Arja-Leena: Yhä useampi yliopisto on savuton, Acatiimi 5/ 2012. https://www.acatiimi.fi/5_2012/05_12_15.php
- Pahkinen Tuula: Psykoterapian vaikutus minäkäsityksen. Psykoterapian käynnistämisen muutosprosessin vaikutus korkeakouluopiskelijoiden minäkäsitykseen. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä studies in education, psychology and social research 62. Jyväskylä 1987.
- Pajala Sasu & Lempinen Petri: Pitkä tie maisteriksi: selvitys 1985, 1988 ja 1991 yliopistoissa aloittaneiden opintojen kulusta. Opiskelijajärjestöjen tutkimussäätiö Otus 2001.
- Paldanius Susanna, Seilo Noora, Kunttu Kristina, Autio Reija, Kaila Minna: Screening university students for health checks with an electronic health questionnaire: Study protocol of a Finnish national study with a six-year follow-up. JMIR Research Protocols 9 1 e14535. (Published 23.3.2020) <http://urn.fi/URN:NBN:fi:tuni-202003232813>
- Pelto-Huikko Antti & Koskinen-Ollonqvist Pirjo: Yhteisöterveyttä yhteistyönä, Kehrä-hankkeen arvioinnin loppuraportti. YTHS:n tutkimuksia 39, 2005.
- Perälampi Martti: Jyväskylän terveydenhoitoasema – tilanahtautta kulttuurimiljöössä. Julkaisussa Läpivalaisusta läpikotaiseksi. Ylioppilaiden terveydenhuollon kuusi vuosikymmentä. Toim. Martti Kukkonen. Rauma 1992.

- Peräsalo Juhani: Korkeakouluopiskelijat on saatava työsuojelun yhteistoiminnan piiriin, Korkeakoulutieto 4/1984.
- Pesonen Niilo: Vain ruumiillisesti ja henkisesti terve ylioppilasnuoriso voi antaa aikanaan täyden panoksen maamme sivistys- ja kulttuuri-elämään. Ylioppilaslehti 2/1939.
- Piha Kalevi, Kultalahti Olli: Ylioppilaiden liikuntaharrastuksen sosiaalisia funktioita. Turku: Publications of the Institute of Sociology 15, University Turku 1965 (Reprint from Turun Ylioppilas XII).
- Pylkkänen Kari: Tuberkuloosin vastustamisesta kohdennettuun mielenterveyspalvelujärjestelmään. Julkaisussa 30 vuotta opiskelijoiden mielenterveystyötä. Ylioppilaiden terveydenhoitosäätiön korkeakouluopiskelijoille kohdennetut mielenterveyspalvelut 1969–1999. Toim. Kari Pylkkänen ja Martti Kukkonen. YTHS. Helsinki 1999.
- Pylkkänen K., Repo E: Palauttaako terapia menetetyn opiskelukyvyyn. Ylioppilaiden terveydenhoitosäätiön tutkimuksia 42. Helsinki 2006.
- Rahiala Kari: Vakaumuksellista työtä pohjan luomiseksi – ”Minun kauteni 1975–81”. Julkaisussa Läpivalaisusta läpikotaiseksi. Ylioppilaiden terveydenhuollon kuusi vuosikymmentä. Toim. Martti Kukkonen. Rauma 1992
- Rantanen Aimo V.: Ylioppilaiden terveydenhoitosäätiön hammashoitoa 10 vuotta, Suomen Hammaslääkäriseuran Toimituksia 1965; 61(2): 223–227.
- Rantanen Jukka: Tampereen terveydenhoitoasema – kolmessa vuosikymmenessä kahden vastaanottopisteen kokonaisuudeksi. Julkaisussa Läpivalaisusta läpikotaiseksi. Ylioppilaiden terveydenhuollon kuusi vuosikymmentä. Toim. Martti Kukkonen. Rauma 1992.
- Ratia Urpo: Osallistujan ja sivustakatselijan havainnot yli neljän vuosikymmenen ajalta. Julkaisussa Läpivalaisusta läpikotaiseksi. Ylioppilaiden terveydenhuollon kuusi vuosikymmentä. Toim. Martti Kukkonen. Rauma 1992.
- Raustela Lasse 1991: Kojemaakarista optikoksi – Suomen silmäläsioptikkojen liitto ry:n 50-vuotisjuhlaulkaisu. Helsinki: Kirjapaino Tapo. 1991.
- Roinila Pauli: YTHS savoksi – Savonlinnan terveydenhoitoaseman kehitys. Julkaisussa Läpivalaisusta läpikotaiseksi. Ylioppilaiden terveydenhuollon kuusi vuosikymmentä. Toim. Martti Kukkonen. Rauma 1992.
- Ruohoniemi M, Mikkonen J, Salomäki R, Hänninen L, Heikkilä A-M, Ryhänen S: Teaching Tip – Studying to Become a Veterinarian: A Course for Student Support. Journal of Veterinary Medical Education 2017;44(1):198–204.
- Saari Salli: Terveystarkastukset ehkäisevän mielenterveystyön muotona. Mielenterveysseuran kehittämistyö. Helsinki: Ylioppilaiden terveydenhoitosäätiön tutkimuksia ja selvityksiä 2. 1979.
- Saari Salli: Kolmekymmentä vuotta ehkäisevää mielenterveystyötä. Julkaisussa 30 vuotta opiskelijoiden mielenterveystyötä. Toim. Pylkkänen Kari, Kukkonen Martti. Helsinki 1999.
- Saarivirta Toni, Consoli Davide & Dhondt Pieter: Suomen terveydenhuoltojärjestelmän ja sairaaloiden kehittyminen. Kasvatus & Aika 2010; 3 (4): 25–41.
- Saarni Ulla-Maija: Ulkomaalainen suomalaisessa opiskelijahammashuollossa. Helsinki Kansaneläkelaitos. 1996.
- Saarni Ulla-Maija, Kunttu Kristina, Huttunen Teppo: Yliopisto-opiskelijoiden lääkäripalvelujen suurykäyttö sekä kokemukset terveyspalvelujen laadusta. Julkaisussa Oireilevan opiskelijan viesti. Toim. Kunttu Kristina. Kela, Sosiaali- ja terveysturvan katsauksia 63. 2004.
- Salokannel Artturi: Ylioppilaiden terveydenhuolto laiminlyöty. Ylioppilaslehti 10/1938.
- Savonen Kari: Kymmenen vuotta ylioppilaiden terveydenhoitotyötä Suomessa. Helsinki 1957.
- Savonen Kari: Millä tavoin ylioppilaiden terveydenhuolto on organisoitu Euroopan eri maissa. Sosiaalilääketieteellinen Aikakauslehti 1966; 2: 61–64.
- Savonen Kari: Ylioppilaittemme terveydenhuolto tänään ja huomenna. Medisiinari 3/1976.
- Savonen Kari: Nyky-ylioppilaan sosiaaliset ongelmat. Sosiaalilääketieteellinen Aikakauslehti 1968; 6: 169–172.
- Savonen Kari. Puoli vuosisataa ylioppilaiden terveydenhuoltoa, Tuberkuloosi ja keuhkosairaudet. Vuosikirja 1982.
- Savonen Severi: Ylioppilaat ja keuhkotauti. Ylioppilaslehti 1/1932.
- Savonen Severi: Joko lomake on täytetty. Ylioppilaslehti 3/1939.
- Silventoinen Seija: Näin sen näin. SYL-julkaisu 2/01. Helsinki 2001.

- Silventoinen Seija (toim.) Kavereiden kesken ja kuulakärkikynällä. Kalle Wettenhovin muistelmia. Kotka 2004.
- Sirola Marja: Lääkärinä YTHS:ssä. Julkaisussa Läpivalaisusta läpikotaiseksi. Ylioppilaiden terveydenhuollon kuusi vuosikymmentä. Toim. Martti Kukkonen. Rauma 1992.
- Sosiaali- ja terveysministeriö: Valtion periaatepäätös Terveys 2015 -kansanterveysohjelmasta. Julkaisuja 2001: 4.
- Sosiaali- ja terveysministeriö: Opiskeluterveydenhuollon opas, STM Julkaisuja 2006: 12.
- Sosiaali- ja terveysministeriö (kirjoittajat: Tuovila Tiina, Seilo Noora, Kunttu Kristina): Opiskeluterveydenhuollon opas 2020, STM:n julkaisuja 2020:14, <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-9886-5>. Luettu 28.9.2020.
- Ståhl Timo: Terveyden edistämisen vaikuttavuus ja mittaaminen, Duodecim, 2017; 133: 971–973.
- Sulander Juhani & Romppainen Vuokko: Hyvinvointi koulutyössä ja opiskelussa, Työterveyslaitos, Työympäristötutkimuksen raporttisarja 26. 2007.
- Suomalainen Ulla, Saari Salli, Taberman Helena. Ylioppilaiden terveydenhoitosäätiön palvelujen peittävyys. YTHS:n tutkimuksia ja selvityksiä 15/1984.
- Säntti Janne: Opiskelukyvyn jäljillä. Opiskelijajärjestöjen tutkimussäätiö Otus rs 15/1999.
- Takala Anneli & Takala Jorma: Terveystiedon tarpeiden kartoitus ylioppilaiden terveystarkastuksissa, Sosiaalilääketieteellinen Aikakauslehti 1976; 3: 878–882.
- Teittinen Tuomo: Terveydenhoitoasema terveysyliopistossa – YTHS Kuopiossa. Julkaisussa Läpivalaisusta läpikotaiseksi. Ylioppilaiden terveydenhuollon kuusi vuosikymmentä. Toim. Martti Kukkonen. Rauma 1992.
- Therapia Fennica 1974, 296. Toim. Vara Paavo, Pasternack Amos, Spoof Martin.
- Thorén Hanna, Nyström Mikael, Haapaniemi Tiina, Koskinen-Ollonqvist Pirjo, Turtola Lauri: ”Syty savutta”, YTHS:n tupakkaprojekti hammaslääkäreille ja -hoitajille, Suomen Hammaslääkärilehti 1999; (8): 430–432.
- Tiihonen Arto: Sählääjien ruumiinpolitiikka – muuttuva opiskelija- ja liikuntakulttuuri. Julkaisussa Hölkkääjiä, sählääjiä, skeittajia. Toim. Suomi K, Jokinen K, Tiihonen A. Helsinki, Opiskelijoiden Liikuntaliiton julkaisuja A 1. 1989.
- Tingvald Hannikainen Göta: Keuhkotarkastukset työn esivaiheena. Julkaisussa Läpivalaisusta läpikotaiseksi. Ylioppilaiden terveydenhuollon kuusi vuosikymmentä. Toim. Martti Kukkonen. Rauma 1992.
- Tuori Marja-Riitta, Peräsalo Juhani: Opiskelijoiden terveystarkastukset, terveydentila ja terveyskäyttäytyminen. Ylioppilaiden terveydenhoitosäätiön tutkimuksia ja selvityksiä 19/1984. Helsinki 1984.
- Tuori Marja-Riitta: Terveystarkastukset YTHS:n toiminnassa. Julkaisussa Läpivalaisusta läpikotaiseksi. Ylioppilaiden terveydenhuollon kuusi vuosikymmentä. Toim. Martti Kukkonen, Rauma 1992.
- Tuori Jussi: Sisäisen kehityksen ja ulkoisen selkiytymisen vuodet 1981–87. Julkaisussa Läpivalaisusta läpikotaiseksi. Ylioppilaiden terveydenhuollon kuusi vuosikymmentä. Toim. Martti Kukkonen. Rauma 1992.
- Turtola Lauri: Hammashuollon kehitys – kuudesta hoitokerrasta järjestelmälliseen hammashoittoon. Julkaisussa Läpivalaisusta läpikotaiseksi. Ylioppilaiden terveydenhuollon kuusi vuosikymmentä. Toim. Martti Kukkonen. Rauma 1992.
- Turtola Lauri, Rytömaa Inkeri, Murtomaa Heikki, Helminen S, Jauhiainen L: Hammashuollon terveyskasvatustutkimus ja seurantatutkimus korkeakouluopiskelijoilla, Kansaneläkelaitoksen julkaisuja ML:45. Helsinki 1985.
- Tuunainen Kari: Joensuun terveydenhoitoaseman alkuvaiheet. Julkaisussa Läpivalaisusta läpikotaiseksi. Ylioppilaiden terveydenhuollon kuusi vuosikymmentä. Toim. Martti Kukkonen. Rauma 1992.
- Uusivuori Maija-Liisa: Hammaslääkärin hoitoapulaisen työpäähine, Suomen Hammaslääkärilehti 1959, n:o 12.
- Vadén Totte: Ajattelemisen mielen terveyden edellytyksenä, Ylioppilaiden terveydenhoitosäätiön tutkimuksia 24/1986. Helsinki 1986.
- Vadén Totte: Tamperelainen kokemus ehkäisevästä mielen terveydestä. Julkaisussa 30 vuotta opiskelijoiden mielen terveydestä. Toim. Pylkkänen Kari, Kukkonen Martti. Helsinki 1999.
- Vadén Totte: Opiskelijajärjestöjen mielen terveydestä. Julkaisussa Mielekäs Suomi. Näkökulmia mielen terveydestä. Toim. Eskola J, Karila A, Helsinki 2007:126–141.

- Valmari-Kankkunen Saara: Ihotaudit opiskelijaterveydenhuollossa. Julkaisussa Läpivalaisusta läpikotaiseksi. Ylioppilaiden terveydenhuollon kuusi vuosikymmentä. Toim. Kukkonen Martti Rauma 1992.
- Valovirta Rauno: Rauman terveydenhoitoasema – tulevien opettajien terveydeksi. Julkaisussa Läpivalaisusta läpikotaiseksi. Ylioppilaiden terveydenhuollon kuusi vuosikymmentä. Toim. Martti Kukkonen, Rauma 1992.
- Vannas, Mauno: Ruumiin raihnaus – hengen sairaus. Ylioppilaslehti 2/1939.
- Vehko, Tuulikki; Aalto, Anna-Mari; Sainio, Salla; Sinervo, Timo: Potilaiden tyytyväisyys terveystasemien palveluihin, Suomen Lääkärilehti 2016; 71(38): 2348–2356.
- Ventä Irja: Third molars in young adults - ”To remove or not to remove?” 1993.
- Ventä Irja & Turtola Lauri: Viisaudenhampaiden kirurginen hoitosuositus. Suomalaisten yliopisto-opiskelijoiden tutkimukseen perustuva hoito. Ylioppilaiden terveydenhoitosäätiön tutkimuksia 41. 2005.
- Ventä Irja & Turtola Lauri. Korkeakouluopiskelijoiden suun terveyden muutokset kolmen ensimmäisen opiskeluvuoden aikana. YTHS:n tutkimuksia 44. 2008.
- Vertio Harri: Opiskelijaelämää, Aesculapius 3/1978.
- Wettenhovi Kalle: Per aspera ad astra – kärsimyksen kautta voittoon. Julkaisussa Läpivalaisusta läpikotaiseksi. Ylioppilaiden terveydenhuollon kuusi vuosikymmentä. Toim. Kukkonen Martti. Rauma 1992.
- Viinanen Jarmo: Valta Ylioppilaiden terveydenhoitosäätiössä. Turun yliopisto, yleinen valtio-oppi. Pro gradu -tutkielma 1987.
- Wik Tor: Vaasan terveydenhoitoaseman nopean kasvun kaksi vuosikymmentä. Julkaisussa Läpivalaisusta läpikotaiseksi. Ylioppilaiden terveydenhuollon kuusi vuosikymmentä. Toim. Martti Kukkonen. Rauma 1992.
- Virtala Aira: Family planning among university students in Finland. Acta Universitatis Tamperensis; 1218, Tampereen yliopisto, 2007.
- Virtala Aira & Virjo Irma: Consultation concerning contraception and induced abortions among university students – trends in Finland 1986-2003. Contraception 2005; 72: 372–376.
- Vuori Hannu: Terveydenhuollon ja sairaanhoidon laadun mittaaminen. Käsiteanalyttinen ja metodinen tutkimus. Helsinki 1970.
- WHO: University health services, WHO technical report series No 320, Geneva 1966.
- WHO:n Euroopan alueen TK-2000 toimintaohjelman tavoitteet, Helsinki 1988. Valtion painatuskeskus.

Raportit, oppaat, pienpainatteet

- Autere Marjatta: Laadunvarmistus Teknillisen Korkeakoulun ensimmäisen vuoden opiskelijoille suunnatussa terveystarkastuksessa. 1994.
- Björklund Katja, Kokko Marjo & Heiskanen Maria: Kuin kala vedessä vai kiinni verkossa. Korkeakouluopiskelijoiden rahapelaaminen ja internetin käyttö. YTHS ja THL. Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen raportteja 16/2011.
- Castren Johanna & Niemi Marja: Verkkolääkäritoiminta, lääkärisähköpostipalvelu Helsingissä 1998C2000. Monisteessa: YTHS:n Helsinki-Espoon terveydenhoitoaseman lääkärin, hammaslääkärin ja mielenterveyden sähköpostipalvelut vuosina 1998–2000. Ylioppilaiden terveydenhoitosäätiö 2001.
- Eklundh Johanna: Hälsovårdares attityder till e-hälsotjänster En studie vid Studenternas hälsovårdsstiftelse (SHVS), Masterarbete Yrkeshögskolan Arcada Hälsofrämjande 2018.
- Ekström Pirkko, Lintuala Sinikka, Kunttu Kristina & Pesonen Tommi: Sähköisen terveystarkastuksen toimivuus ja tunnistuskyky suunterveydessä, YTHS:n raportisarja 10. 2013.
- Helani Jukka: Katsaus opiskeluterveydenhuollon alkutaipaleelta Turussa, päivätty lokakuulla 1956.
- Helenius Aili & Lyttinen Sirkka: Opiskelijat ja opiskelutyö. Opiskelijoiden ennalta ehkäisevän mielenterveystyön projekti 3, moniste, Ylioppilasterveys ry. 1974.

- Helsingin kauppakorkeakoulun ylioppilaskunta: Raportti YTHS:n palvelukyselystä Helsingin kauppakorkeakoulun WWW-sivuilla 10.4.–23.4.1995.
- Huuskonen Matti S, Leino Timo, Elo Aija-Riitta: Nuoret ja työ -toimintaohjelma 2002–2007, Loppuraportti ja arviointi. Työterveyslaitoksen toimintaohjelmat 2007:10, Helsinki 2007. Sisältää Opiskelijoiden hyvinvointihanke Kehrän raportin 170–178.
- Japisson Teemu: OTE-projektista otetta opiskelijaliikuntaan. Julkaisussa OTE opiskelijaliikuntaan. Toim. Arto Tiihonen. Opiskelijoiden Liikuntaliitto sarja A 1/ 1993: 72–73.
- Jukkara Milja: Suunnitelma fysioterapiapalvelujen toteuttamiseksi Ylioppilaiden terveydenhoitosäätiössä 26.2.1979.
- Jänkälä Pentti: Kymmenen vuotta ylioppilaiden terveydenhoitotyötä Oulussa. s.a. moniste.
- Kaittola Sirpa: Opiskeluympäristön lainsäädännöllinen säätely, YTHS sisäinen raportti 19.11.1973.
- Kekäläinen J. Syömishäiriötä sairastava opiskelija YTHS:n terveydenhoitajan vastaanotolla. Mobiiliohjauksen mahdollisuus ravitsemuskuntoutuksessa. Opinnäytetyö. Jyväskylän ammattikorkeakoulu. Ylioppilaiden terveydenhoitosäätiön raporttisarja 14/2016.
- Kansaneläkelaitoksen (Terveys- ja toimeentuloturvaosasto) muistio: Ylioppilaiden terveydenhoitosäätiön toiminnan seuranta, 17.9.1998.
- Korpi-Hallila Kaija & Vadén Totte: Mitä on Ennalta ehkäisevä mielenterveystyö? YTHS:n moniste, Tampereen terveydenhoitoasema 1978.
- Komulainen Anne: Ylioppilaiden terveydenhoitosäätiön laadunhallinnan nykytilan arviointi. YTHS:n raporttisarja 12/ 2015.
- Kunttu Kristina: Opiskeluympäristön terveellisyys edistämisen tilannearvio. YTHS:n raporttisarja 1/2000.
- Kunttu Kristina & Huttunen Teppo: Terveystarkastuksen seuralomakkeen toimivuus. YTHS:n raporttisarja 3/2007.
- Kunttu Kristina, Saikkonen Paula & Vadén Totte: Opiskelijoiden hyvinvointihake Kehä – kehittämisprojektista vakiintuneiksi käytännöiksi. Julkaisussa Opiskeluyhteisön terveydeksi, YTHS:n oppaita 2/2007.
- Kunttu Kristina, Westerlund Hanne & Heilala Elina: Sähköiseen kyselyyn perustuva terveystarkastus. Otaniemen pilotin arviointi. YTHS:n raporttisarja n:o 4/ 2009.
- Kääriä Kimmo: eHTA sähköinen hoidon tarpeen arviointi. YTHS:n raporttisarja 8/2012.
- Kääriä Kimmo: YTHS Mobiiliterveysvalmennus. YTHS:n raporttisarja 9/2013.
- Lempinen Petri: Kehrän taustamuistio. YTHS:n raporttisarja 2/2001.
- Linjakumpu Aini & Tiihonen Arto: OTE-projektin liikuntapahtumat alusta loppuun. Julkaisussa OTE opiskelijaliikuntaan. Toim. Arto Tiihonen. Opiskelijoiden Liikuntaliitto sarja A 1/ 1993: 20–22.
- Luhtala Marja-Leena: Opiskelijan ulkoinen työympäristö ja työolosuhteet – tutkimus opiskelutilojen terveellisyydestä ja turvallisuudesta opiskelijoiden kokemana. YTHS syyskuu 1975.
- Luukko Olli-Pekka: Ostopalvelut ja YTHS-malli – voiko YTHS laajentua ostopalveluiden varassa? Ylioppilaiden terveydenhoitosäätiön raporttisarja 11/2013.
- Mikkonen Juha & Ruokonen Reetta: Mäyräkoirasta sikspäkkiin – yhteisöterveyshankkeen loppuraportti. Helsinki 2007.
- Mykrä Janne: Akateeminen Wartti 50. Kilpailua ja karnevaalia. Opiskelijoiden Liikuntaliitto OLL ry. Helsinki 2000.
- Opiskelijoiden Liikuntaliitto: Hyvä korkeakoululiikunta. Suositukset. Korkeakoululiikunnan asiantuntijatyöryhmän loppuraportti 2011.
- Opiskelijoiden päihdeohjelma, toimenpideohjelma päihteiden käytön ehkäisemiseksi ja ongelmatilanteisiin puuttumisen tueksi, hyväksytty Suomen yliopistot Unifi ry:n hallituksessa 17.12.2014.
- Pietikäinen Arto & Malmberg-Virta Anna: HOT-ryhmävalmennuksen pilotointi YTHS:llä. YTHS:n raporttisarja 13/2016.
- Piippo Anja & Hietala Asko: Ehkäisevä mielenterveystyö Ylioppilaiden terveydenhoitosäätiössä. YTHS:n raportti 17.11.1989.

- Puska Pekka, Pelliniemi Lauri J, Rajamäki Allan, Rajaniemi Hannu & Reunanen Mikko: Opiskelijoiden terveyskäyttäytyminen. Vertaileva tutkimus opiskelijoiden ja muun samanikäisen väestön terveyteen vaikuttavista elintavoista. Ylioppilaiden terveydenhoitosäätiön monistesarja 1/1972.
- Rantanen Aimo V: 10-vuotiaan Ylioppilaiden terveydenhoitosäätiön hammashoidon työkentältä. 1964.
- Rimpelä Matti: Julkinen valta terveyden ja hyvinvoinnin edistäjänä: Mitä voisimme historiasta oppia, kun valmistaudumme vastaamaan 2020-luvun haasteisiin? Esitelmä, Sosiaalilääketieteen päivät Helsinki/THL 4.10.2018.
- Saarelainen, Meri-Tuuli: Digitalisaatio terveydenhuollon työn muuttajana: case YTHS. Vaasan yliopisto. Sosiaali- ja terveyshallintotieteen pro gradu -tutkielma. 2018.
- Saari Salli: Opiskelijoiden terveystarkastusten mielenterveysseulan kehittämistyö. YTHS 1975.
- Saari Salli & Raitasalo Aune: Opiskelijoiden seksuaalikäyttäytymistä koskeva tutkimus. I raportti 25.3.1974 ja II raportti 17.8.1975.
- Savonen Kari: Student Health Service in Finland, Domus Academica. Helsinki 1952.
- Savonen Kari: Helsingin Yliopistossa ja Helsingin muissa korkeakouluissa opiskelevien ylioppilaiden terveydenhuollosta tällä hetkellä. 1949.
- Suomi Eija: Rakkaudella rokotuksista. Muistiinpanoja rokotustoiminnasta YTHS:ssä vv. 1982–2007. 2007.
- Tiihonen Arto (toim): OTE opiskelijaliikuntaan, Opiskelijoiden Liikuntaliitto sarja A 1/1993:14-19. Helsinki.
- Tiihonen Arto: Tekeminen muuttaa olemista. Julkaisussa OTE opiskelijaliikuntaan. Toim. Arto Tiihonen. Opiskelijoiden Liikuntaliitto sarja A 1/ 1993: 14–19.
- Tossavainen Pauli, Hartikainen Sari, Hämeenaho Henriette, Rae Ritva, Virtala Aira: Päihde ja Mieli, YTHS:n pilot-tihanke 2009–2011. YTHS:n raporttisarja 5/ 2012.
- Turtola Lauri: Kokeilu ksylitolipurukumin käytöstä osana opiskelija-ateriaa. Ylioppilaiden terveydenhoitosäätiön tutkimuksia 30. Helsinki 1990.
- Turun yliopiston ylioppilaskunta: Terve sielu terveessä ruumiissa. 1997.
- Vadén Totte: Liikunta terveyden projektina. Julkaisussa OTE opiskelijaliikuntaan. Toim. Arto Tiihonen. Opiskelijoiden Liikuntaliitto sarja A 1/ 1993: 77–80.
- Virtala Aira: OTE – kadonnutta iloa etsimässä. Julkaisussa OTE opiskelijaliikuntaan. Toim. Arto Tiihonen. Opiskelijoiden Liikuntaliitto sarja A 1/ 1993: 74–76.
- Virtala Aira: 40 vuotta ylioppilaiden huoltamista Tampereella. Ylioppilaiden terveys, juhla-julkaisu Ylioppilaiden terveydenhoitosäätiön Tampereen terveydenhoitoaseman täyttäessä 40 vuotta. 2000.
- YTHS: Opiskelijain terveyskasvatus, YTHS:n Terveystarkastuksen työryhmän selonteko. Julkaisija Terveystarkastuksen keskus ry 1970.
- YTHS: Opiskeluympäristötyöryhmän raportti ministeriölle, yliopistolle, opiskelijalle. Offset-painatus 1976.
- YTHS:n bibliografia I. YTHS:n tutkimuksia ja selvityksiä 11/ 1982. Helsinki 1982.
- YTHS:n Jyväskylän terveydenhoitoaseman 25 vuotta 1955–80.
- YTHS:n profilointiohjelma/yhteisökuvatutkimus. Tutkimusraportti, tekijänä Oy Suomen BNL Finland Ab. 14.3.1989

Verkkosivuja

- ESOK-hanke 2006–2011, <http://www.esok.fi/esok-hanke/julkaisut/oppaat/>, luettu 19.3.2019
- Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisuja, <https://www.oikeusasiamies.fi/r/ratkaisut>, luettu 10.7.2020.
- Finlex, <https://www.finlex.fi>
- Headsted, <https://headsted.fi/jannitys/>, luettu 14.11.2020.
- Kansaneläkelaitos: Opiskeluvalmennus-projekti 2016–2020. Kehittämissuunnitelma. <https://www.kela.fi/opiskelu-valmennus>, luettu 18.3.2019.
- Kela ja Valtion ravitsemusneuvottelukunta Suositus korkeakouluruokailun periaatteiksi, 2008, https://www.kela.fi/documents/10180/12149/korkeakouluruokasuositus_netiversio.pdf, luettu 7.10.2020.
- Kela ja Valtion ravitsemusneuvottelukunta: Korkeakouluopiskelijoiden ruokailusuositus. Terveyttä ruuasta, 2016, <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/159824>, luettu 7.10.2020.
- SAMOK: <https://SAMOK.fi/historia/>, luettu 14.10.2020.
- Suomen Hammaslääkäriliitto: Hammaslääkäriliitto 90 vuotta suunterveyden puolesta, verkkosivusto, luettu 4.1.2020 sekä Hampaita kuluttava eroosio yleistyy – miten sitä voi estää? Julkaistu: 6.8.2019, luettu 1.9.2020. <https://www.hammaslaakariliitto.fi/>
- Suomen Lääkäriliitto: Lääkärityövoima, Lääkäriliitto - Lääkärityövoima (laakariliitto.fi), luettu 5.1.2021.
- Suomen Suuhygienistiliitto SSHL ry, <https://www.suuhygienistiliitto.fi/jarjesto/historia/>, luettu 10.6.2020.
- Terapiatakuu-kansalaisaloite mielenterveyspalveluihin pääsyn nopeuttamiseksi 20.2.2019. Aloitteessa vaaditaan nopeaa pääsyä hoidolliseen psykoterapiaan tai muuhun psykososiaaliseen hoitoon. <https://www.kansalaisaloite.fi/fi/aloite/3890>, luettu 27.10.2020.
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Infektiotaudit ja rokotukset, <https://thl.fi/fi/web/infektiotaudit-ja-rokotukset/tieto-rokotuksista/kansallinen-rokotusohjelma/milloin-eri-rokotukset-ovat-alkaneet-suomessa->, Luettu 30.3.2020.
- Turun KY: Jatko-opiskelijat poistuvat YTHS:n palveluiden piiristä | Turun KY (tuky.fi), luettu 16.1.2021.

Henkilöhakemisto

Aalto-Kallio Mervi	543	Friman Anne	537
Aarnio-Tervo Paula	494, 534	Friman Onni	48, 87, 135, 200, 269, 414, 415,
Airo Aksel	161	Gerkman Marjut	262
Alanen Erkki	530	Grénman Miia	288
Alanen Yrjö O. 182, 269, 277, 278, 381, 382, 386, 391		Haapala Panu	182
Alinen Tuula	153	Haapamäki Pekka	233
Allardt Erik	380, 382	Haapasalmi Kalervo	39, 51, 58, 61, 63, 88, 89, 120,
Almonkari Merja	288, 526	140, 155, 174, 176, 177, 232, 234, 279	
Andersén Tiina	80	Hahtamo-Suuronen Riitta	490
Anttila Olli	318	Hakala Teija	537
Apter Dan	142	Hakkarainen Arto	146, 166, 169
Arohonka Jussi	362	Halonen Tarja	338
Aromaa Arpo	269, 271, 290, 455	Hamari Päivi	354–356
Aromaa Minna	300	Hannula Ritvaliisa	406, 523
Arstila Inkeri	233	Happonen Leena	128
Aura Teuvo	99	Harjula Minna	543
Autere Marjatta	493, 522, 529, 539	Harkko Pekka	368
Auvinen Ari-Matti	274, 507	Hartikainen Sari	540
Backman Annemari	262, 264	Haulisto Leena	107, 154, 298
Bardy Anja	319, 320	Heikkilä Juhani	323
Björk Jaana	359	Heikkinen Eino	280, 535
Björklund Katja	288, 540	Heilala Aki	417, 418
Blom Virpi	264	Heilala Elina	264, 267, 420, 430, 431, 434, 478,
Brummer Pekka	106, 133	496, 514	
Carpén Irmeli	337	Heiskanen Heli	441
Castrén Johanna	264, 282, 305, 427–429, 432,	Helenius Aili	505
445, 465, 519, 540		Helminen Seppo	371
Degerholm Anna	205, 206	Helosuo Kirsi	406
Ekström Pirkko	497	Hietä Seppo	136–139, 152
Elenius Eero	182	Hietala Asko	278, 392–394
Elfving Jörn	304	Hietapakka Toini	326, 328
Elomaa Sulo K.	23	Hirsimäki Marjo	460
Engblom Päivikki	305	Holmström Reijo	277, 278, 386
Eskola Jarkko	399	Honka Kaija	278
Eskola Kimmo	42, 47, 544, 328, 386	Honka Osmo	373
Floreén Mikko	301	Honkalampi Kirsi	288

- Honkatukia Hannele347, 465
Horto Ilkka417, 418
Huhtela Outi288
Hultin Holger103
Huttunen Jussi 240, 275, 289, 545
Huttunen Reino 379, 380, 382
Huttunen Teppo284
Huuhtanen Jorma 139, 171–173, 276
Huunan-Seppälä Antti 62, 164, 170
Hyppönen Raija441
Hyssälä Liisa77, 171
Hämeenaho Henriette 217, 257, 523
Hämeenaho Pauli397, 465
Hämäläinen Päivi71
Iivonen Sanna465
Ikävalko Katriina77
Innola Maija71
Irjala Kerttu 191, 358, 359, 418
Irmola Mia523
Isoaho Kati469
Isohookana-Asunmaa Tytti534
Itälä Jaakko44
Jaakkola Risto 43–45, 50, 51, 55–57
Jaatinen Helena352
Jalander Birgitta 217, 346, 384, 454, 490, 525
Jauhiainen Janne469, 475
Jokela Markku110
Jouppila Pentti233
Juurtti Lahja128
Juva Kati337
Jäppinen Vilho344
Järvelä Anja377
Järvinen Minna424
Järvinen Pekka211
Kaila Kauko379
Kaila Martti380
Kaipainen Osmo99
Kaittola Sirpa503
Kalimo Esko271
Kaljunen Aatto112
Kalliokoski Piia80
Kanerva Markku73, 90, 159, 170, 177, 178, 193
199, 273, 289, 290, 402, 405, 406, 423, 434, 441,
477, 497, 511, 512, 540
Kankkunen Sirkka278
Kantola Tarja49, 56, 58, 63, 64, 91, 165, 169–171,
243, 297
Karhu Eero 263, 417, 418
Kari Hanna75, 76, 159, 179, 197, 205, 257, 267,
307, 347, 405, 430, 431, 434, 435, 438, 479,
495–497
Karijoki Kielo456
Karkinen Seija44
Karvinen Erkki99
Karvonen Martti269
Kataila Leena353
Katainen Jyrki78, 79
Kauttu Kyllikki30
Kavalto-Montin Krista 113, 115, 152–154,
192, 373, 440
Keinänen Matti278
Kekäläinen Jonna 265, 431, 535
Kerminen Aune 120, 125, 127, 156–158, 186,
232, 246, 317, 335, 342, 344, 345, 347, 415, 463,
488, 490
Kerola Olli166
Ketola Irma226
Kilpeläinen Maritta281
Kinnunen Pekka278
Kirkinen Heikki120
Kiuru Marja-Terttu 232–234, 244, 297, 428
Kivalo Erkki163
Kivelä Aili230
Kivijärvi Sini 262, 266, 206
Kivimäki Juuso35
Kiviniemi Mari74
Kivipensas Pauli 83, 84, 89–92, 101
Klami Sirkka-Liisa233, 365
Kleemola Sauli 264, 267, 424, 430
Klemola Juha337
Klockars Leena299
Koivisto Tellervo98

- Kokko Kristiina 78, 168, 169, 179
 Kokko Marjo 540
 Kolimaa Maire 71, 74
 Komulainen Anne 73, 178, 195–199,
 203, 205, 211, 371, 378, 402, 403, 405, 424,
 425, 427, 432, 439, 497, 535
 Korkeaoja Lauri 73, 74, 167, 168, 178, 179, 401
 Korpi-Hallila Kaija 389
 Korpinen Sinikka 83, 91, 226
 Korpiola Kyösti 261
 Korpivaara Susanna 92, 167, 178
 Koskimies Akseli 20
 Koskimies Riitta 526
 Koskinen (OPM) Leena 469
 Koskinen Leena 463
 Koskinen-Ollonqvist Pirjo 48, 456, 458, 471, 543
 Kosonen Aulis 67
 Krappe Sari 75, 78, 179, 205–207, 253,
 262, 264, 266, 286, 277
 Kukkasmäki Raili 359
 Kukkonen Kaisa 48, 277, 415, 417, 456, 486,
 488, 490
 Kukkonen Martti 47, 48, 87, 99, 120, 135, 140,
 146, 210, 212, 214, 215, 250, 251, 255–259,
 261–263, 274, 427, 428, 455, 459, 505, 507, 530
 Kumpulainen Tarja 56, 58, 59
 Kunnas Kirsi 33
 Kunttu Kristina 71, 273, 281, 283–285, 306,
 430, 462, 465, 467, 469, 470, 472, 475, 478,
 479, 494–496, 511–513, 538
 Kuokkanen Martti 277, 295, 456, 486, 488
 Kurri Eero 61–64, 71, 86, 91, 101, 146–149, 155,
 160, 161, 163–166, 170, 174, 176, 177, 188, 189,
 191–194, 197, 203, 211, 221, 227, 240, 257, 272,
 288, 304, 310, 325, 358, 384, 394, 397, 418, 435,
 452, 460, 467, 473, 474, 476, 481, 495, 510,
 511, 545
 Kuurne Simo 55, 185
 Kuusi Pekka 451, 543
 Kuuskoski-Vikatmaa Eeva 51, 56, 337
 Kyrö Päivi 206, 207
 Kärkkäinen Anneli 233
 Kärävä Lauri 82
 Käyhkö Seija 118, 126, 344
 Kääriä Kimmo 74, 75, 430
 Laaka Ville 137, 140, 153, 156, 186, 187, 203, 462,
 463, 466, 531
 Laakkonen Tarja 219
 Laakso Kaija 119
 Laatikainen Terhi 300, 308, 309
 Lahti Ilpo 273, 278, 301, 443
 Laiho Matti 547
 Laitinen Alli 99
 Lampela Väinö 82
 Larmola Erkki 34
 Lauri Merja 226
 Lehikoinen Anita 469
 Lehmusoksa Kauko 418
 Lehtinen Veikko 41–45, 48, 49, 87, 160–162, 261
 Lehto Markku 304
 Lehtonen Aapo 152, 233
 Leiman Pentti Mikael 389, 525
 Leiwo Pauli 28
 Lempinen Petri 467
 Leppo Kimmo 527
 Leppänen Tuula 135, 142, 161, 169, 182, 183,
 209, 210, 214, 218, 230, 249, 257, 261
 Leskinen Olavi 323, 324
 Lillberg Juhani 125
 Lindfors Pirjo 347
 Linna Markku 240, 470
 Lintuala Sinikka 497
 Loiri Eila 83, 89–91, 98, 99, 101, 214
 Lonka Kirsti 473
 Loponen Veli 356
 Louekoski Matti 452
 Lounasmaa Jouni 475
 Luhtala Marja-Leena 48, 504, 505
 Luja-Penttilä Sinikka 107
 Luoma Heikki 371
 Luoma Matti 278, 382
 Luukko Olli-Pekka 73, 78, 79, 152, 159, 167,
 177–179, 198, 199, 282, 306, 402, 403, 481, 546

Lyttinen Sirkka	505	Nieminen Armas	115
Lyytinen Kari	190	Nieminen Marja	219, 221, 418
Lyytinen Pirkko	417	Nikkilä Esko	313
Lähteinen-Kyykkä Merja	525	Nora Annariitta	354
Lönn Vivi	110	Norio Matti	153, 154, 234, 298, 308, 347, 422
Löytömäki Eero	80	Nuotio Jarmo	106
Malmberg Jari	263, 359, 421, 422, 428	Nupponen Ritva	505
Malmberg-Virta Anna	406, 524	Nyström Mikael	58, 226, 233, 281, 283, 304, 309, 342, 428, 465, 494, 507, 509, 537, 538
Manner Annikki	361	Ojakangas Aki	186
Manner Eero J.	24, 25, 30, 35, 38, 82, 87, 105, 236, 265, 303, 307,	Ojala Aimo	68
Mannermaa Ritva	384	Ojalatva Ansa	456
Marin Marjatta	502	Ollila Jorma	51
Markkanen Tapio	469, 475	Ollitervo-Peltonen Riitta	177, 308, 404, 472, 495,
Martikainen Olavi	113	Onnela Markus	58
Martin Minna	301, 306, 523, 526, 528	Orpana Eija ...	151, 152, 167, 177, 178, 180, 193, 194, 197, 198, 204, 228, 229, 257, 290, 545
Mattila Hilikka	139, 141, 143, 147, 165, 166, 169, 466, 534	Oura Liisa	456, 530
Mattila Leena	282, 441	Paajanen Pirjo	111, 112, 153, 155, 158–160, 232, 402, 404
Mattila Raija	45	Pahkinen Tuula	278
Meriluoto Erkki	213	Pajula Jaakko	60, 62, 116, 139, 171, 276
Metsäniemi Päivi	301, 410, 435	Pajulahti Antti	28
Moisio Elina	240, 470	Paldanius Susanna	283
Moisio Irja	230	Paloheimo Martti	380
Mononen-Kauppinen Päivi	460, 533, 545	Palomäki Erkki K.	26
Moring Kirsikka	527	Partanen Erkki	98
Murto Kari	288, 384, 274	Parviainen Ari-Pekka	118
Murtomaa Heikki	279, 371	Pelkonen Airi	213, 368
Murtonen Mikko	151, 159, 301, 424, 432	Pelto-Huikko Antti	471
Mustakallio Eero	105	Peltola Jaakko	279, 422
Mykkänen Esikko	233	Pensala Väinö	362, 451, 518
Mäenpää Olli	69	Perälampi Martti	109
Mäki Niilo	380, 381	Peräsalo Juhani ...	51, 53, 56, 58, 60, 64, 70, 74, 88, 90, 119, 120, 127, 129, 137–141, 143–145, 147, 154–157, 162, 163, 166, 170, 173, 174, 176, 186, 188, 198, 202, 211, 217, 218, 232, 234, 238, 255, 257, 270, 296–299, 304, 307, 330, 332, 334, 335, 357, 358, 422, 461, 462, 465, 490, 494, 507, 515, 521, 527
Mäki-Lohiluoma Kari-Pekka	171	Peräsalo Olavi	313
Männistö Jukka	69, 73, 74, 78, 150, 170, 178–180, 198, 199, 206, 219, 257, 289, 479		
Niemi Hannele	305		
Niemi Marja ...	159, 176, 177, 191, 335, 404, 428, 465		
Niemi Mirja	126		
Niemi Timo	53, 140, 170, 186, 193, 262, 278, 298, 304, 392, –394, 460, 507		

Pesonen Mauno	530	Rasmus Paula	188
Pesonen Niilo	25, 38, 109, 133, 239	Ratia Urpo	28, 38, 67, 68, 82–84, 86–89, 109, 115, 120, 133, 159–162, 164, 181–185, 197, 200, 210, 213, 236, 239, 243, 249, 250, 270, 274, 318, 323, 324, 381, 382, 386, 413
Pesonen Tommi	284	Raudasoja Aira	300, 306, 463
Pietikäinen Arto	524	Raussi Riitta	347
Pietikäinen Sirpa	298	Rehula Juha	78
Pietilä Teija	206	Rekola Juhani	380
Piha Tapani	531	Remo-Lahti Mervi	346
Piippo Anja	390, 392–394	Repo Kristiina	527
Piirainen Arja	354	Ridaskari Lotty	346
Pohjola Vesa	195, 279, 288, 472	Rilva Pekka	386
Pohjonen Juhani	299	Rimpelä Matti	455
Polvi Harri	528	Rinnetmäki Assi	262
Poskiparta Katariina	78–80, 173, 180, 200, 410, 434, 463, 479, 536	Risikko Paula	77, 241
Puhakka Matti	56	Roinila Pauli	126
Pulkkinen Eija	363	Romppainen Vuokko	475
Puro Kari	49, 52, 62	Roos Jeja-Pekka	336
Puro Laura	55	Roos Jertta	269
Puska Pekka	171, 241, 280, 327, 455	Routama Lea	522
Pylkkänen Kari	72, 151, 176, 177, 241, 278, 290, 299–301, 304, 305, 307, 308, 395–398, 404, 473, 474	Ruoskanen Tuija	230, 257
Pynnönen Päivi	301, 302, 306, 307, 405–407	Ruosteenoja Reino	115, 116
Pyyhkälä Arja	353	Rytömaa Inkeri	278, 279, 371
Pyökäri Seija	257	Räsänen Mirja	255
Pätiälä Jorma	34, 313	Rönnemaa Anna-Maija	531
Pätiälä Risto	313	Saarela Simo	79, 201, 215, 217, 233, 238, 239, 456–459, 463, 490, 516,
Pörhölä Maili	288	Saari Eino	19, 23, 28, 236
Pöyhönen Lauri	97	Saari Juhani	284
Raasakka Sami	75, 77, 405, 408,	Saari Salli	241, 249, 277, 278, 280, 304, 306, 337, 384, 389, 393, 443, 454, 488–490, 494, 525–527, 540
Rahiala Kari	49–51, 56, 57, 87, 89, 97, 127, 159–163, 170, 216, 221, 242, 258, 270, 278, 297, 345, 415, 545	Saarikko Annika	80
Raitasalo Aune	280, 526	Saarinen Mervi	192
Raivio Kari	467	Saarni Ulla-Maija	188, 190–192, 195, 279, 298, 375, 401, 403, 441, 465
Rajakangas Ulla-Maija	165	Sahi Ilkka	318, 456
Rantamäki Juhani	141–143	Saikkonen Paula	470
Rantanen Aimo V.	35, 37, 93, 97, 112, 118, 134, 155, 181, 184, 201, 213, 246, 269, 278, 292, 293, 303, 362, 363, 366–368, 376, 382, 427, 450, 518	Salmela-Aro Katariina	288
Rantanen Jukka	43, 44, 49, 57, 87, 90, 120, 152, 162, 170, 215–217, 258, 337, 388, 460	Salmikivi Seija	354, 355

Salo Leena	327	Säntti Janne	473
Salo Tapio	505	Särkikoski Outi	547
Salokannel Artturi	24, 25	Söderhjelm J.O.	303
Salomäki Riitta	479, 480, 512, 514, 523	Taberman Helena	137, 415, 417, 418
Salonen Simo	392	Taipale Vappu	399
Salonen Ulla	281	Taipalus Pia	404
Salpakoski Tellervo	125, 345, 472	Taipalus Regina	371
Sarantola Tauno	380	Taskinen Pentti J.	271
Sarkomaa Pentti	269, 344	Tienari Pekka	382
Savolainen Pirkko	344	Tiihonen Arto	354, 355, 536
Savonen Kari	25–32, 34, 35, 38, 42–44, 47, 49, 69, 82, 93, 97, 99, 102, 103, 105, 108, 109, 112, 113, 115, 118, 120, 122, 123, 126–129, 134, 136, 137, 144, 145, 152, 155–157, 170, 173, 174, 181, 184, 202, 208, 236, 239, 245, 246, 248, 249, 268–270, 277, 279, 291–296, 302, 303, 307, 312, 313, 318, 320–329, 333, 334, 336, 337, 362, 366, 368, 379–384, 442, 445, 449–451, 485–487, 499, 501, 506, 510, 516, 518, 524, 533, 544	Tingvald Hannikainen Göta	19–22, 25, 28, 33, 236, 268, 482
Savonen Severi	20, 25, 26, 28	Tipuri Marjo	472, 535
Saxlund Sirpa	334	Tissari Mervi	339
Scheinin Ulla	278, 371, 534	Toropainen Markku	269
Schroeder Patrik	203, 402, 417–420, 422, 494	Torvinen Juha	417
Seilo Noora	283, 301, 479	Tossavainen Marjo	288, 302, 431, 432, 540
Seppälä Pentti	152, 174, 213, 280	Tossavainen Pauli	409
Sievers Kai	270, 296, 455, 457, 459, 486, 488	Toveri Maarit	159, 177, 178, 198
Sillanpää Nina	536	Trontti Anu	359
Silventoinen Seija	84, 93	Tunkelo Eljas	325
Simonen Timo	467, 469	Tuomi Tiina	512, 529
Sinervo Hilikka	357–359	Tuomisto Pekka	139, 171, 172, 322, 547
Sinkkonen Taisto	152	Tuori Jussi	52, 56, 59–61, 82, 89, 94, 119, 137, 153, 160, 161, 163, 164, 186, 202, 235, 239, 242, 384, 394, 413, 452, 506
Sirola Marja	201, 213, 439	Tuori Marja-Riitta	103, 104, 152, 153, 263, 281, 309, 415, 464, 476, 486, 510
Siura Jyrki	150	Turpeinen Kaisa	338
Solaranta-Vähä Marja-Leena	230	Turtola Lauri	170, 171, 174, 176, 177, 191, 202, 230, 273, 278, 279, 308, 363, 368, 369, 371, 375, 422, 466, 492–495, 520, 534
Somero Terttu	467	Turunen Mirja	354
Stenbäck Pär	107, 239	Tähkä Aleksis	82
Sulander Juhani	475	Tähkää Tuula	230, 365, 377, 412
Sulkko Kari	51	Uhari Marja	456
Sundqvist Ulf	452	Uotinen Sami	408
Suomalainen Vesa	502	Uusitupa Marja	347
Syväsalmi Harri	354	Vadén Totte	58, 117, 149, 170, 202, 277, 295, 384, 389, 453, 454, 456, 461, 463, 465, 467, 469, 472, 503–505, 510, 536, 540

Valmari-Kankkunen Saara	331	Vuori Ilkka	280
Vanhanen Matti	74	Vuorinen Annukka	190, 299, 403, 427, 535
Vannas Mauno	25	Vuorio-Mäkinen Susanna	532
Vanonen Terttu	266, 352, 519	Vänskä Eija	121, 158, 192, 197, 230, 408, 441, 442
Vapaavuori Leena	158, 229, 257	Väyrynen Marja	217, 219, 221, 347, 417
Varjonen Tommi	86, 90, 147, 160, 166, 167, 240, 242, 310, 400, 421, 431, 471,	Väyrynen Tommi	410
Vauhkonen Kauko	337, 379, 382, 386, 388, 391, 454	Wahlroos Arne	28
Venola Aune	352, 412, 440	Waris Heikki	67, 182, 380
Ventä Irja	279, 376, 377	Wettenhovi Kalle	28, 82–85, 87–89, 91–94, 97, 99, 106–109, 113, 116, 119, 134, 155, 184, 275, 328, 336, 344, 363, 366, 450, 481, 482
Vesterinen Salli	217, 230, 351	Yli-Huttula Tuomo	165, 169, 338
Viinanen Jarmo	138	Yli-Kivistö Tiina	224
Vilkki Mari	257, 262	Yli-Pohja Lauri	428, 304
Villanen Seppo	354, 418–420	Ylikoski Matti	467
Virtala Aira	70, 117, 153, 176, 193, 203, 287, 299, 300, 334, 335, 338, 342, 461, 466, 467, 509, 510, 516, 536	Ylipaavalniemi Pekka	279
Virtanen Terttu	112	Åberg Leif	253, 254
Voipio-Pulkki Liisa-Maria	74, 289	Ågren Ulla	338, 404
Vuori Erkki	318	Äijö-Isohella Pirjo	203, 417, 418, 420

LIITE 1. YTHS:n valtuuskunnan ja hallituksen puheenjohtajat

YTHS:n valtuuskunnan puheenjohtajat

Niilo Pesonen, lääkintöhallituksen pääjohtaja	1954–1965
Pekka Brummer, professori	1966–1970
Ilari Rantasalo, professori	1971
Jaakko Pajula, Kelan pääjohtaja	1971–1993
Pekka Tuomisto, Kelan pääjohtaja	1993–2001
Jorma HUUHTANEN, Kelan pääjohtaja	2001–2013
Pekka Puska, THL:n pääjohtaja	2014–2015
Liisa Hyssälä, Kelan pääjohtaja	2016–2017
Kari-Pekka Mäki-Lohiluoma, Kelan johtaja	2018–

YTHS:n hallituksen puheenjohtajat

Urpo Ratia, diplomi-insinööri	1954–1971
Veikko Lehtinen, varatuomari	1971–1975
Kari Rahiala, humanististen tieteiden kandidaatti	1975–1981
Jussi Tuori, filosofian maisteri	1981–1987
Eero Kurri, yhteiskuntatieteiden lisensiaatti	1987–1989
Hilkka Mattila, toiminnanjohtaja	1989–1995
Arto Hakkarainen, oikeustieteen ylioppilas	1995
Olli Kerola, hallintotieteiden maisteri	1996–1997
Tommi Varjonen, kauppatieteen maisteri	1998–2003
Susanna Dromberg, myöh. Korpivaara, valtiotieteen maisteri	2004–2007
Lauri Korkea-aho, valtiotieteen yo	2008–2011
Kristiina Kokko, teologian maisteri	2012–2017
Tuomo Yli-Huttula, yhteiskuntatieteiden maisteri	2018–

Liite 2. SYL:n terveydenhuoltotoimiston ylilääkärit sekä YTHS:n toimitusjohtajat, sektorien/linjojen johtajat ja talousjohtajat**Toimitusjohtajat**

Eero Kurri	1996–2004
Eija Orpana	2004–2009
<i>Markku Kanerva va.</i>	2009
Jukka Männistö	2009–2014
Katariina Poskiparta	2014–

Johtajaylilääkärit

Göta Tingvald Hannikainen, vt. ylilääkäri	1947–1949
Kari Savonen, ylilääkäri/johtajalääkäri ja yliasiamies	1949–1977
Juhani Peräsalo	1977–1997
<i>Aira Virtala, vs.</i>	1996–1997
Marja Niemi	1997–2003
<i>Riitta Ollitervo-Peltonen, vt.</i>	2003–2005
Markku Kanerva	2005–2012
Eeva Ketola	2012–2013
Mikko Murtonen, myöh. Floréen	2013–2017
<i>Sami Raasakka, ma.</i>	2014–2015
<i>Maisa Kuusela, ma</i>	2017
Jarmo Kantonen	2017–2018
<i>Maisa Kuusela, ma.</i>	2018
Päivi Metsäniemi	2018–

Johtajahammaslääkärit

Aimo V. Rantanen	1955–1974
Lauri Turtola	vs. 1971–1974, 1974–2007
Anne Komulainen	2007–

Johtajapsykiatrit/ mielenterveystyön johtavat ylilääkärit

Kauko Vauhkonen, johtajapsykiatri	1970–1980
Timo Niemi, johtajapsykiatri	1980–1997
Kari Pylkkänen, johtajapsykiatri	vs. 1996–1997, 1997–2009
Päivi Pynnönen, mielenterveystyön johtava ylilääkäri	ma. 2009–2010, 2010–2016
Pauli Tossavainen, mielenterveystyön johtava ylilääkäri	ma. 2015, 2016–2019
Tommi Väyrynen, mielenterveystyön johtava ylilääkäri	2019–

Talousjohtajat

Kalle Wettenhovi, taloudenhoitaja/ talousjohtaja	1954–1965, 1966–1978
Kalervo Haapasalmi, talousjohtaja	vs. 1971–1978, 1978–2005
Maarit Toveri, talous- ja hallintojohtaja	2005–2008
Olli-Pekka Luukko, talousjohtaja	2008–2018
Vesa Urtti, talous- ja tietohallintojohtaja	2018–2019
Taneli Virtanen, talous- ja tietohallintojohtaja	2019
Kristian Lind, talous- ja tietohallintojohtaja	2020–

LIITE 3: YTHS:n tutkimuksia-sarja

- 1/1977 Murto Kari: Korkeakouluopiskelijoiden seminaariahdistuneisuudesta.
- 2/1979 Saari Salli: Mielenterveysseulan kehittämistyö.
- 3/1979 Saari Salli: Terveystarkastushoitajien rooli mielenterveyden seulontaprosessissa.
- 4/1979 Saari Salli: Neuvontatyöntekijöiden asiakastyöstä.
- 5/1979 Saari Salli: Terveystarkastuksia ehkäisevän mielenterveystyön muotona käsittelevän tutkimusprojektin raportit: Opiskelumuotojen ja opintosuuntien väliset erot mielenterveysseulan valossa ensimmäisen vuoden opiskelijoille
- 6/1979 Lehtonen Aapo, Viikari Jorma: Liikuntatapojen vaikutus veren rasva-arvoihin.
- 7/1980 Luoma Matti, Pahkinen Tuula, Kinnunen Pekka: Psykoterapian tuloksellisuus Retrospektiivinen selvitys yksilöterapiasta N:o 1.
- 8/1980 Pahkinen Tuula: Psykoterapian tuloksellisuudesta Muutoksen kuvaus YTHS:n terapia-asiakkaissa Retrospektiivinen selvitys yksilöterapiasta N:o 2.
- 9/1981 Saari Salli: Mielenterveyden kehitys eri opiskelumuodoilla ja opintosuunnilla kolmen ensimmäisen opiskeluvuoden aikana.
- 10/1981 Saari Salli: Mielenterveyden muutoksen ennustaminen ja selittäminen kolmen ensimmäisen opiskeluvuoden aikana.
- 11/1982 Kukkonen Martti (toim.): Ylioppilaiden terveydenhoitosäitiön bibliografia I.
- 12/1982 Holmström Reijo, Vauhkonen Kauko: Korkeakouluopinnot ja niissä menestyminen. (Suomalaisen opiskelijan mielenterveys, seuranta. Raportti I)
- 13/1983 Korpiola Kyösti: Sananlaskujen viisaus terveenä elämisen taidosta.
- 14/1984 Pahkinen Tuula: Psykoterapian vaikutuksesta psykosomaattisiin oireisiin korkeakouluopiskelijoilla.
- 15/1984 Suomalainen Ulla, Saari Salli, Taberman Helena: Ylioppilaiden terveydenhoitosäitiön palvelujen peittävyys.
- 16/1984 Saari Salli, Majander Hellevi: Korkeakouluopintojen pitkittyminen ja opiskelijoiden mielenterveyden kehitys.
- 17/1984 Niemi Timo, Hietala Asko, Kinnunen Pekka, Luoma Matti, Pahkinen Tuula: Psykoterapiapotilaan profiili Prospektiivinen selvitys opiskelijoiden yksilöterapiastan n:o 1.
- 18/1984 Koivisto Riitta-Liisa: Korkeakouluopintojen keskeyttämisen taustasta.
- 19/1984 Tuori Marja-Riitta, Peräsalo Juhani: Opiskelijoiden terveystarkastukset, terveydentila ja terveyskäyttäytyminen.
- 20/1985 Vadén Totte: Psykologisen asiakassuhteen jäsentäminen.
- 21/1985 Korpiola Kyösti: Sananlaskujen tieto sairauksista ja niiden hoidosta.
- 22/1986 Turtola Lauri, Eskola Seppo, Piirainen Arja, Ylipaavalniemi Pekka, Niemi Timo, Savolainen Seppo: Opiskelijoiden kivuliaan leukanivelen oireisto sekä sen yhteydet masentuneisuuteen ja parentavirheisiin.
- 23/1986 Auvinen Ari-Matti: Selvitys ylioppilaiden terveydenhuollon toimintaympäristöistä.
- 24/1986 Vadén Totte: Ajatteleminen mielenterveyden edellytyksenä.
- 25/1987 Niemi Timo: Korkeakouluopiskelijoiden onnistuneiden psykoterapioiden ennus-tettavuus. Prospektiivinen selvitys opiskelijoiden yksilöterapiasta n:o 2.
- 26/1988 Niemi Timo: Viisi vuotta jälkeen psykoterapian alun Prospektiivinen selvitys opiskelijoiden yksilöpsykoterapiasta n:o 3.
- 27/1989 Vadén Totte: Huomioita mielenterveysneuvonnasta preventioon.

- 28/1989 Niemi Timo: Hoitosuhde opiskelijoiden psykoterapiassa Prospektiivinen selvitys opiskelijoiden yksilöterapiasta n:o 4.
- 29/1989 Kukkonen Martti: Ylioppilaiden terveydenhoitosäätiön yhteisokuva lehtikirjoittelun mukaan.
- 30/1990 Turtola Lauri: Kokeilu ksylitolipurukumin käytöstä osana opiskelija-ateriaa.
- 31/1992 Holmström Reijo, Alhoniemi Leena, Renfors Jorma, Seitsonen Heikki: Korkeakouluopinnoissa menestymisen yhteydet elämäntilanteeseen keski-iässä.
- 32/1997 Hämeenaho Pauli: NLP psykiatrin työssä.
- 33/1998 Engblom Päivikki: Naisen itsekokemus, identiteetti ja psykodynaaminen psykoterapia.
- 34/1998 Pahkinen Tuula: Opiskelijoiden psyykkinen oirehdinta vuosina 1987-97.
- 35/1999 Niemelä Reetta: Ylioppilaiden terveydenhoitosäätiön palvelujen käyttö ja palveluihin pääsy.
- 36/2001 Jokinen Päivi: Tutortoiminnan kehittäminen.
- 37/2004 Almonkari Merja, Koskimies Riitta (toim.): Esiintymisjännittäjille apua.
- 38/2005 Laaksonen Elina: Yliopisto-opiskelijoiden psyykkinen oireilu ja siihen yhteydessä olevat tekijät.
- 39/2005 Peltö-Huikko Antti, Koskinen-Ollonqvist Pirjo: Yhteisöterveyttä yhteistyönä.
- 40/2005 Kunttu Kristina, Huttunen Teppo: Yliopisto-opiskelijoiden terveystutkimus 2004.
- 41/2005 Ventä Irja, Turtola Lauri: Viisaudenhampaiden kirurginen hoitosuositus. Suomalaisen yliopisto-opiskelijoiden tutkimukseen perustuva hoito.
- 42/2006 Pylkkänen Kari, Repo Eija: Palauttaako terapia menetetyn opiskelukyvyyn. Opiskelukyky ja kuntoutus -projektin loppuraportti.
- 43/2007 Korpiola Kyösti: Parantaja sananlaskujen parissa.
- 44/2008 Ventä Irja, Turtola Lauri: Korkeakouluopiskelijoiden suun terveyden muutokset kolmen ensimmäisen opiskeluvuoden aikana.
- 45/2009 Kunttu Kristina, Huttunen Teppo: Korkeakouluopiskelijoiden terveystutkimus 2008.
- 46/2009 Salmela-Aro Katariina: Opiskelu-uupumusmittari SBI-9 yliopisto- ja ammattikorkeakouluopiskelijoille.
- 47/2013 Kunttu Kristina, Pesonen Tommi: Korkeakouluopiskelijoiden terveystutkimus 2012.
- 48/2017 Kunttu Kristina, Pesonen Tommi, Saari Juhani: Korkeakouluopiskelijoiden terveystutkimus 2016.

LIITE 4: YTHS:n raporttisarja

- 1/2000 Kunttu Kristina: Opiskeluympäristön terveellisyys edistämisen tilannearvio.
- 2/2001 Lempinen Petri: Kehrän taustamuistio.
- 3/2007 Kunttu Kristina, Huttunen Teppo: Terveystarkastuksen seulalomakkeen toimivuus.
- 4/2009 Kunttu Kristina, Westerlund Hanne, Heilala Elina: Sähköiseen kyselyyn perustuva terveystarkastus, Otaniemen pilotin arviointi 2009.
- 5/2010 Friman Anne, Viitanen Kristiina, Kunttu Kristina, Palokangas Tuire: Punttijumppatutkimus 2008–2009.
- 6/2010 Kiviaho Niina, Laine Helena, Luukkonen Tiina, Kokko Marjo, Mäkiranta Anne, Tossavainen Pauli, Virtala Aira: SUUNTA-hanke, Opiskelijoiden syrjäytymisen ehkäisevä pilottihanke 2008–2009.
- 7/2012 Tossavainen Pauli, Hartikainen Sari, Hämeenaho Henriette, Rae Ritva & Virtala Aira: PÄIHDE JA MIE-LI, YTHS:n pilottihanke 2009-2011.
- 8/2012 Kääriä Kimmo: eHTA - sähköinen hoidon tarpeen arviointi.
- 9/2013 Kääriä Kimmo: YTHS mobiiliterveysvalmennus.
- 10/2013 Ekström Pirkko, Lintuala Sinikka, Kunttu Kristina & Pesonen Tommi: Sähköisen terveystarkastuksen toimivuus ja tunnistuskyky suunterveydessä.
- 11/2013 Luukko Olli-Pekka: Ostopalvelut ja YTHS-malli – voiko YTHS laajentua ostopalveluiden varassa?
- 12/2015 Komulainen Anne: Ylioppilaiden terveydenhoitosäätiön laadunhallinnan nykytilan arviointi.
- 13/2016 Malmberg-Virta Anna & Pietikäinen Arto: HOT-ryhmävalmennuksen pilotointi YTHS:llä.
- 14/2016 Kekäläinen Jonna: Syömishäiriötä sairastava opiskelija YTHS:n terveydenhoitajan vastaanotolla. Mobiiliohjauksen mahdollisuus ravitsemuskuntoutuksessa.

LIITE 5. YTHS:n terveys- ja hyvinvointioppaat, jotka on tuotettu yksin tai yhdessä muiden tahojen kanssa 1953–2016.

YLEISTERVEYS, valkoinen
FYSIOTERAPIA, LIIKUNTA keltainen
MIELENTERVEYS, punainen
SUUNTERVEYS, sininen
YHTEISÖTERVEYS, vihreä

VUOSI	OPAS	TEKIJÄ
1953	Välitähkö terveydestäsi Tänk på din hälsa	Ylioppilaiden terveydenhuoltotoimisto
1959	Ylioppilaiden hammashoidosta	Rantanen Aimo V.
1964	Ylioppilas... onko sinulla ... hyvät hampaat vai huonot	Rantanen Aimo V. Ylioppilasterveys ry.
1969/70	Syötkö oikein?	YTHS
1970	Olen kunnossa	toim. Kukkonen M, Lehtola M. YTHS, Suomen Akateeminen Urheiluliitto SAUL
1971	Liikunta, terveys, mielenterveys	YTHS, SAUL
1971/72	Yhteinen mielenterveytemme. Mitä voimme tehdä?	Saari S, Hyyppä H.
1972/73	Hampaamme Hampaiden kotihoito Mitä on ientulehdus	
1973	Liikunta - terveys	YTHS ja OLL
1974	Opetuslaboratorion terveellisyys ja turvallisuus	YTHS
1976	Tuloksekkaan opiskelun ja työskentelyn edellytys on terveys	Ylioppilasterveys ry.
1978	Opiskelijan liikuntaopas 3 Liikunnan ja ravitsemuksen yhteyksiä	OLL ja YTHS
1982–2007	Uusien opiskelijoiden pienryhmäohjaajien opas Tutorguiden – Att leda smågrupper för nya studerande	Lähteinen-Kyykkä M.
1980	Niska- hartiaseutua rentouttava voimisteluohjelma	YTHS /AP
1985	Virkisty venyttellen Tanj dig pigg – Pausgymnastikprogramm för studerande	OLL, YTHS
1985	Makea hymy - Ett friskt leende	Toiviainen M, Scheinin U.
1985	Mitä ovat seksitaudit?	YTHS
1987	Sexually transmitted diseases	Väestöliitto ja YTHS
	The ABC of Contraceptives	YTHS
1987	Warm up - verryttelyohjelma opiskelijoille	OLL, YTHS

1987 1994	Nuoruus, terveys, opiskelu + ruots. YTHS, SYL	
1988	Käytä päätäsi suojaa se	YTHS ja OLL
1988	Viisaudenhampaiden puhkeaminen ja hoito	Turtola L.
1988 2007	Niska- ja selkäopas Neck and back problems Nack- och ryggmärtor Neck and back advice	SS+PH Hamari P, Serkamo L Fysioterapia Helsinki-Espoo Nikolajew, Salmikivi S.
1989 2010	Nuoren naisen virtsatieinfektio Unga kvinnors urinvägs infectioner Urinary tract infections in young women	Kunttu K.
1993	Kunto-opas, YTHS	Elovainio R, Hamari P, Salmikivi S.
1990- luvulla	Ksylitoli aterialla Xylitol och måltiden Xylitol with meals	
1994 1995	Pussaa pois - Infektiotautien tarttuminen sylkikontakteissa Transmission of infectious diseases in saliva contacts	Turtola L.
1995	Stretching	YTHS
1996 2006	Matkalle For travel	Tartuntatautiliitto ry, YTHS
1996 2004	Naiselle, tietoa valkovuodosta ja kutinasta För dig kvinna information om fluor (flytning) och klåda	Kunttu K.
1997	VEITSI KURKULLA -keittokirja	Haikonen T, Koski J, Laukka T, Nieminen S, Suuniitty A TYY, YTHS
1997	Käytä päätäsi, suojaa se	YTHS, OLL, vakuutusyhtiö Tapiola
1998	Naisen tiedostamisprosessin käsikirja	Irmeli Laitinen
1999 2005	Kaikki mitä olet aina halunnut tietää KONDYLOOMASTA	Polvi H.
1999	Totta ja tarua hampaiden harjauksesta	Turtola L.
2000 2001	Hammashoitopelko on tavallista, luvallista ja luonnollista Rädsla för tandvård Fear of dental treatment	Turtola L.
2000	Päänsäryt: yleinen syy työ- ja opiskelupoissaoloille. Uutta tietoa parentakivuista	Kemppainen P.
2001	Ruoka-aineiden kalsiumpitoisuuksia	Kunttu K.
2002	Syömishäiriöt - hammasvauriot, syömishäiriöiden vaikutus suuhun Ätstörningar – tandskador Eating disorders – dental damage	Turtola L, Harva A.
2002 2014	Holittomat - alkoholittomia juomaohjeita	Kunttu K, Vanonen T, Koskinen L

2002	Opiskelijan ja yliopistoyhteisön hyvinvointi. Turun kevään 2002 Kehrä-seminaarin kokoelmajulkaisu	YTHS, Turku, terveystyöryhmä, toim. Laukka T.
2002	Opiskelijoiden hyvinvointihanke KEHRÄ	Kehrä
2003	Ymmärryksellä parempaan huolenpitoon. Pääkaupunkiseudun korkeakouluopiskelijoiden toimeentuloturva selvittävän verkoston väliraportti.	Hyrrä-hanke/Kehrä toim. Aarnipuu T, Saikkonen P.
2003	Hyvinvointia yhteistyönä Hyrrä-hankkeen loppuraportti.	Saikkonen P. YTHS, HY, HYY
2004	Aika haastava homma! Sarjakuvaviikko	Siltala H, Kunttu K.
2004	Kehran työkirja - Hurmuksesta hankkeisiin	toim. Saikkonen P.
2004	Stressi kuluttaa hampaita Stress tär på tänderna Stress wears down your teeth	Turtola L, Lakoma A.
2004	NISSE, Opiskelijan niska- ja selkäopas	Castrén J, Hamari P, Latonen H. ym. (YTHS ja OLL)
2005	Breikkijumppa Pausgympa	Friman A, Ojanen E.
2005	Ksylitolin osaksi opiskelija-ateriaa + ruots.	YTHS
2005 2006	Masennus kuivaa suuta Depression orsakar muntorrhet Depression dries the mouth	Turtola L, Lakoma A.
2005 2008	Psykosomaattinen oireilu - potilasopas Psykosomatiska symptom – patientguide (2008)	Martin M, Kunttu K.
2005	Amazing! Näin tehtiin Amazing Turku/Tampere - kaupunkisuunnistus	Alaranta K, Tapani L.
2005	10 henkilökohtaista kysymystä sosiaalisesta vastuusta ja alkoholista	Elämäntapaliitto, YTHS, SYL
2006	Bileopas korkeakouluopiskelijalle ja bileiden järjestäjille (Mäyräkoirasta sikspäkkiin –hanke)	Varamäki A-K, Elämäntapaliitto, YTHS
2006	Erosio-opas (Ohjeita eroosipotilaalle) Instruktioner för patienterna med dental erosion Instructions for dentalerosion patients	YTHS, Turku
2006	Hampaiden kotihoito-ohjeet (Turku) Hur sköter du din munhygien	Irmola M, Vuorio-Mäkinen S.
2006	Syyvät	Mäkelä L.
2006	Ajatusta työasentoon -kortti	Friman A, Korhonen S.
2006 2012	Punttijumppa Hanteljumppa Daily workout with weights	Friman A. Friman A. Friman A., Häkkinen J.
2006	Pallojumppaa selkä- ja vatsalihaksille	Friman A, Korhonen S
2006	Selän parhaaksi	Friman A
2006	Yläraajan pehmytkudosvenytykset olkapään, kyynärvarren ja ranteen kiputiloissa	Friman A, Korhonen S.

2006 2013	Hampaiden kotihoito-ohjeet Hur sköter du din munhygien (2013)	Irmola M, Vuorio-Mäkinen S.
2007	Opiskeluyhteisön terveydeksi	Toim. Kunttu K.
2007	Mäyräkoirasta sikspkkiin -yhteisöterveys Hankkeen loppuraportti	Mikkonen J, Ruokonen R., Elämäntapaliitto, YTHS, SYL
2007	Keppijumppa	Hki-Espoo, fysioterapia
2007	Hengittäen rennoks!	Friman A.
2007 2016	Painavaa asiaa kevyemmästä elämästä	Aarnio-Tervo, Friman, Hannula, Lusenius, Martin, Reijonen
2007 2015	Hyvän unen lyhyt oppimäärä Kort lärokurs i god sömn	Hannula R, Mikkola O, Tikka L.
2008 2014	Parisuhdeopas opiskelijoille Hur klarar av parförhållandet? Guide för studerande (2010)	Martin M. ym.
2009 2017	Jännittäminen osana elämää - opiskelijaopas Att spänna sig är en del av livet - en guide för studerande	Martin M, Heiska H, Syvälahti A, Hoikkala M.
2009	Juomatietoutta hammasystävällisestä Tandvänlig information om drycker Information on beverages - from a tooth-friendly perspective	Irmola M.
2009	Naposteletko hampaasi - eräiden juomien pH-arvoja Klarara tänderna smååtande! -pH vissa drycker Don't spoil your smile by snacking! - pH values of some beverages	Irmola M.
2009	Jännittämisiongelmiin huomioon ottaminen korkeakoulu- opiskelussa	Kunttu K, Martin M, Ruth K, ESOK-hanke-yhteistyö
2009	Mielenterveyden ongelmien huomioon ottaminen korkea- kouluopiskelussa	Hämeenaho H, YTHS, Nissinen U. ESOK-hanke-yhteistyö
2010	Nuuskan terveysriskit Snusets hälsorisker	Vuorio-Mäkinen S, Irmola M.
2010	Liikuntaohjeita odottajalle	Kauppala K, Boman S.
2011 2016	Nakertaako narskuttelu hyvinvointiasi Guide för tandgnisslare - när gnisslet blir ett gissel Narskuttelijan opas - nakertaako narskuttelu hyvinvointiasi	Huhtela-Siikaluoma O, Mikkola O Parkkonen T Huhtela O, Mikkola O.
2012	Paikkaamatta paras - Bäst utan hål	YTHS, Tampere
2012	Satoa ryhmästä - opas hyvinvointiryhmän ohjaajalle	Martin M, Heiska H, Syvälahti A, Hoikkala M.
2013	Kuin kala vedessä vai kiinni verkossa? Som fisken i vattnet eller fångad i nätet? Like a fish in water or caught in the net?	Kokko M, Vanonen T.
	Hampaiden kotihoito-opas The FSHS guide to taking care of your teeth	YTHS, Töölö
2016	Torju tulehdus Förebygg inflammation	Tipuri M, Irmola M, Komulainen A.

LIITE 6: Väitöskirjat YTHS:n aineistoista

1. Rantanen Aimo: The age of eruption of the third molar teeth: a clinica study based on Finnish university students. Thesis. Helsinki, Acta Odontol Scand. 1967, 25 Suppl. 48.
2. Holmström Reijo: On the picture of mental health. A psychiatric approach. Copenhagen:Acta Psychiatrica Scandinavica, 1972 Supplementum 231, Munksgaard.
3. Einig Kurt: Die eruptionsanomalien des unteren dritten Molaren. Versuch einer Lösung des Weisheitszahn-problems. Würzburg 1975.
4. Saari Salli: Mielenterveyden muutoksen ennustaminen ja selittäminen kolmen ensimmäisen opiskeluvuoden aikana. Helsinki, Ylioppilaiden terveydenhoitosäätiön tutkimuksia ja selvityksiä 10, 1981.
5. Pahkinen Tuula: Psykoterapian vaikutus minäkäsityksen. Psykoterapian käynnistämän muutosprosessin vaikutus korkeakouluopiskelijoiden minäkäsitykseen. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä studies in education, psychology and social research 62. Jyväskylä 1987.
6. Nyström Mikael: Alcohol use, drinking patterns and indicators of heavy drinking in Finnish university students. Helsinki, 1993.
7. Ventä Irja: Third molars in young adults - ”To remove or not to remove?” Helsingin yliopisto, 1993.
8. Peltola Jaakko: Radiographic structural findings in the mandibular condyles of orthodontically treated children and young adults, Helsingin Yliopisto, 1995.
9. Saarni Ulla-Maija: Ulkomaalainen suomalaisessa opiskelijahammashuollossa. Helsinki Kansaneläkelaitos, Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 9, 1996
10. Kunttu Kristina: Korkeakouluopiskelijoiden terveystietäytyminen ja sosiaaliset suhteet. Helsinki, Kansaneläkelaitos, Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 28, 1997.
11. Kilpeläinen Maritta: Asthma and allergic rhinoconjunctivitis amon university students - occurrence and risk factors. Turku: Turun yliopiston julkaisuja, sarja D, osa 470, 2001.
12. Salonen Ulla: Alcohol drinking, smoking, cannabis use and physical and mental health among Finnish university students: a longitudinal study. Helsinki, 2003.
13. Virtala Aira: Family planning among university students in Finland (Yliopisto-opiskelijoiden perhesuunnittelu Suomessa). Acta Universitatis Tamperensis; 1218, Tampereen yliopisto, 2007.
14. Almonkari Merja: Jännittäminen opiskelun puheviestintätilanteissa. Jyväskylän yliopisto: Jyväskylä studies in humanities 86, 2007.
15. Castrén Johanna: Sähköinen viestintä ja verkkoneuvontapalvelu osana yliopisto-opiskelijoiden terveydenhuoltoa. Acta Universitatis Tamperensis 1367, Tampereen yliopisto, 2008.
16. Björklund Katja: Stalking and violence victimization among Finnish university students. Unversity of Helsinki, Institute of Behavioural Sciences, Studies in Psychology 65, 2010.
17. Grénman Miia: In quest of the optimal self. Wellness consumption and lifestyle – a superficial marketing fad or a powerful means for transforming and branding oneself? Turun yliopiston julkaisuja, Sarja E, osa 47. Oeconomia, Turku 2019.

Ylioppilaiden terveydenhoitosäätiön (YTHS) kehitys pienestä yksityisestä terveydenhuollon toimijasta osaksi suomalaista terveydenhuoltojärjestelmää on ollut pitkä ja vaiheikas – mutta menestyksenkäs. Säätiömuotoisena järjestönä se on roolinsa mukaisesti kuunnellut tarkasti edustamansa väestöosan, korkeakouluopiskelijoiden ääntä.

YTHS on ollut paljon muutakin kuin terveystalvelujen tarjoaja korkeakouluopiskelijoille. Se on ollut suomalaisen opiskeluterveydenhuollon mallin luoja, sen rakentaja ja kokeilija. Tälle johtajalääkäri Kari Savonen laski perustan 1940- ja 1950-luvuilla Eurooppaan ja Yhdysvaltoihin tekemiensä tutustumismatkojen innoittamana. Toiminta oli kuitenkin ideoitava ja suunniteltava itse – ja yhdessä Suomen ylioppilaskuntien liiton (SYL) kanssa.

Pitkä käytännön kokemus kliinisessä potilastyössä ja terveyden edistämisessä sekä uraa uurtava tutkimustyö yhdessä kokeiluhenkisen kehittämistyön kanssa ovat taanneet säätiölle tunnustetun aseman opiskeluterveydenhuollon asiantuntijana. Tämä näkyy myös uusimmassa kehitysvaiheessa, laajenemisessa ammattikorkeakouluopiskelijoihin.

YTHS:n vuosikymmenien kuluessa saavuttama arvostettu asema opiskeluterveydenhuollon osaamiskeskuksena ja asiantuntijana on suomalainen menestystarina. Sen perustana ovat viime kädessä olleet halu ja kyky muuttua olosuhteiden mukana. Valmius muutokseen ei kuitenkaan välttämättä ole merkinnyt luopumista vanhoista hyväksi koetuista periaatteista ja käytännöistä. YTHS:ssä on eri vaiheissa onnistuneesti edetty säilyttämisen ja muutoksen ristipaineissa. Tässä on löydettävissä YTHS:n menestyksen avaimet.

ISBN 978-952-5696-61-5